

**HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA YER ALAN DEĞERLERİN
İÇERİK ANALİZİ
(1948-2012)**

Merve KALE

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN, 2015

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren otuz altı (36) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Merve

Soyadı : KALE

Bölümü : Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bölümü

İmza :

Teslim Tarihi : .../06/2015

TEZİN

Türkçe Adı : Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi
(1948-2012).

İngilizce Adı: Content Analysis of Values in Life Sciences Course Books (1948-2012).

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Merve KALE

İmza:

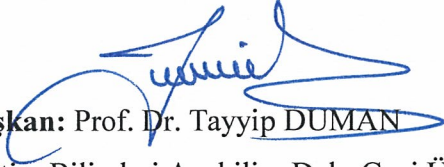
Jüri Onay Sayfası

Merve KALE tarafından hazırlanan “Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi (1948-2012)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Tayyip DUMAN

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Mehmet Akif SÖZER

İlköğretim Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 02/06/2015

Bu tezin Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Servet KARABAĞ

Sevgili Aileme...

TEŞEKKÜR

Bilimsel bir araştırma hazırlama sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen, değerli görüş ve eleştirileriyle yol gösteren, akademik bilgimin gelişmesini sağlayan; öğrencisi olmaktan onur duyduğum değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ'ye bu zorlu süreçteki desteği için teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma sürecinde değer ölçeğini oluşturma aşamasında görüşlerine başvurduğum vaktini esirgemeyen; Gazi Üniversitesi Felsefe ve Sosyoloji bölümü hocalarına ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hocalarından Prof. Dr. Cemal TOSUN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ders alma aşamasında sağladıkları önemli akademik bilgi ve görüşler için; Prof. Dr. Ülker AKKUTAY, Prof. Dr. Tayyip DUMAN ve Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak bu uzun ve zorlu çalışma sürecinde benden maddi ve manevi hiçbir yardımı esirgemeyen, beni bugünlere getiren, anlayışları ve sabırlarıyla bana güç veren, varlıklarına her zaman şükrettiğim çok sevgili ANNEME ve canım BABAMA teşekkür ederim. Ayrıca manevi desteklerini hep hissettiğim, her zaman yanımda olan şükür sebebi sevgili kardeşlerim ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Merve KALE
Ankara, 2015

**HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA YER ALAN DEĞERLERİN
İÇERİK ANALİZİ
(1948-2012)
(Yüksek Lisans Tezi)**

Merve KALE

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Haziran, 2015**

ÖZ

İnsanın sahip olduğu üstün niteliklerin sistematik bir bütünü oluşturarak değerler, toplumu bir arada tutan öğelerdir. Değerler nesilden nesile aktararak toplumun devamlılığında da önemli bir rol oynar. Değerlerin bir diğer önemli boyutu ise, bireylerin tutumlarını, davranışlarını, yaşantılarını ve bakış açılarını etkileyerek toplumsal hayatın şekillenmesinde oynadıkları roldür. Değerlerin toplumsal açıdan önemli işlevlerinin olması nedeniyle bu değerlerin bireylere kazandırılması yani değerler eğitimi de önemli bir konu olmaktadır. Eğitimin temel hedefi sadece akademik başarısı yüksek bireyler yetiştirmek değil; ahlâki açıdan da gelişmiş bireyler yetiştirmek olmalıdır. Günümüz toplumlarındaki ahlâki çöküntü ile birlikte değerler eğitiminin önemi daha da artmaktadır. Toplumsal yaşamda gözlemlediğimiz ahlaki çöküntüye bakıldığında, formal eğitimin bireylerin değerler eğitiminde yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Son dönemlerde değerlere yönelik araştırmaların artması da bu konudaki yetersizliğin bir göstergesidir. Türk eğitim sisteminin tarihsel süreç içindeki gelişimine bakıldığında değerler eğitime gereken önemin verilmediği görülmektedir. Türkiye’de, 2003 yılından itibaren değerler eğitimi başlığı programlarda doğrudan yer almıştır. Bu durum değerler eğitimi konusunda geç kalmış olumlu gelişmelerden biridir. 18. Milli Eğitim Şurasında alınan kararlarla oluşturulan ‘Eğitimde 2023 Vizyonu’ başlığı ile ‘Değerler Eğitimi’ çalışmaları sürdürülmektedir. İlköğretimin eğitimin temeli olduğunu ve karakter gelişiminin aileden sonra bu dönemde geliştiği düşünüldüğünde, bu çalışmalar daha büyük bir önem arz etmektedir. Bu çalışmada 1948 yılından günümüze kadar öğretim programları kapsamında

hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki değerler incelenmiştir. Başka bir ifadeyle tarihsel süreç boyunca öğretim programlarında meydana gelen değişimler ile birlikte değerlerin, eğitim-öğretim sürecine ne derece yansıdığı ele alınmaktadır. Çalışma, Türkiye’de ders kitaplarında değerler eğitiminin hangi konularda eksikleri olduğunun belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır. Ayrıca bu dönemlere ait ders kitaplarının incelenmesinin Türkiye’de değerler eğitimi hakkında literatürde yapılan tartışmalara da katkı sağlaması beklenmektedir. Bu çerçevede çalışmada ilkokullarda verilen değerler eğitimine odaklanılmıştır. Çalışmanın temel amacı değerlerin öğretildiği ana derslerinden biri olan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında değerlerin nasıl ele alındığının belirlenmesidir. Araştırma 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Hayat Bilgisi Ders Programlarına uygun olarak hazırlanan programlardan 2’şer adet olmak üzere toplam 8 adet 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitapları ile sınırlandırılmıştır. Kitaplarda incelenen değerler, literatür taraması, yapılan araştırmalar ve eğitim, felsefe, sosyoloji ve din bilimleri alanındaki eğitimciler ile yapılan görüşmeler ışığında belirlenmiş olup, 2005/2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programında yer alan kişisel becerileri de kapsamıştır. Belirlenen değer sınıflandırmaları demokratik, çalışma-iş, bilimsel, kişisel, sosyal ve milli olmak üzere altı temel grupta toplanmış ve elli altı değer boyutundan oluşmuştur. Kitaplardaki değerler içerik analizi yoluyla taranarak, yüzde ve frekans tabloları çıkarılarak yorumlanmıştır. Araştırmanın temel sonuçlarından biri Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerlerin genel olarak örtük kapsamda verildiğidir. Bir diğeri; 1948 programına ait kitaplarda bilimsel değerler, 1968 programına ait kitaplarda sosyal değerler, 1998 programına ait kitaplarda milli değerler ve 2005/2009 programına ait kitaplarda sosyal ve bilimsel değerler en yüksek oranlarda yer alırken; demokratik değer grubunun tüm kitaplarda en düşük oranlarda yer almasıdır. Program dönemlerine bakıldığında ise; 1948 programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında demokratik, milli ve çalışma-iş değerleri kişisel, bilimsel ve sosyal değerlere göre daha az oranlarda yer almıştır. 1968 programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında demokratik, bilimsel ve çalışma-iş değerleri; sosyal, kişisel ve milli değerlere göre daha az oranlarda bulunmuştur. 1998 programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında ise demokratik ve çalışma-iş değerlerinin; sosyal ve milli değerlere göre daha az oranlarda yer aldığı görülmüş ve son dönem olan 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında demokratik, çalışma-iş ve milli değerler; sosyal, bilimsel ve kişisel değerlere göre daha az oranlarda bulunmuştur. Değer gruplarına bakıldığında; kişisel değerler arasında alçakgönüllülük (tevazu); sosyal değerler arasında ahlâklı/erdemli olmak; milli değerlerden dil ve din; demokratik değerlerden kibar olmak; çalışma-iş değerlerinden azimli olmak ve girişimci olmak; bilimsel değerlerden merak duymanın diğer değerlere oranla daha düşük oranlarda yer alan değerler olduğu görülmüştür. Sonuç olarak Türkiye’de değerlerin öğrencilere kazandırılmasında Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerlerin somut olarak ele alınmasına ihtiyaç vardır. Ahlâklı /erdemli olmak, sorumluluk sahibi olmak, güvenilir olmak, doğruluk, dürüstlük, sevgi, saygı, girişimci olmak, çevreyi koruma, fedakâr olmak, din, dil, barış ve alçakgönüllülük gibi değerlerin geliştirilmesi daha düzenli bir toplumsal yaşam açısından faydalı olacaktır.

Bilim Kodu	: -
Anahtar Kelimeler	: Değer, Değerler Eğitimi, Hayat Bilgisi Dersi, Hayat Bilgisi Ders Kitabı.
Sayfa Adedi	: 727
Danışman	: Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

CONTENT ANALYSIS OF VALUES IN LIFE SCIENCES
COURSE BOOKS
(1948-2012)
(M. Sc. Thesis)

Merve KALE
GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES
June, 2015

ABSTRACT

Values forming the systematic combination of superior features of human beings are the elements holding the community together. Values both pass from generation to generation and have a significant role in continuity of community. Another significant role of the values is that they shape the community life affecting the attitudes, behaviors, life styles and perspectives. Due to the substantial social functions of the values, teaching these values is also important. The main aim of the education is not only to raise individuals having high academic grades but also to develop them morally. The importance of the education of values is gaining importance as the moral corruption increases in today's communities. When moral corruption is observed in social life, it shows that formal education is inadequate in terms of moral education. It can be assumed that the increase in the studies of values is the indicator of the inadequacy of moral education. When the historical development of the education of values in Turkish education system is considered, it is understood that the importance of the values education is ignored. Values education headline has been directly included in the curriculum since 2003 in Turkey. It is one of the improvements in values education although it has been performed late. Studies fulfilled in the 18th National Education Ministry Council about values education which are called "2023 Vision in Education" have still been maintained. Since primary education is the basement of the general education and the point where the character is developed after the family education, the studies about values are considered important. Because of these reasons, values in Life Sciences Course Books prepared in the framework of the curriculum prepared since 1948 are studied in this research. In other words, to what extent values are reflected in the process of education and training is studied including the changes in the curriculum in time. This study is substantial as it aims to determine the needs about values education in Life Sciences Course Books in Turkey. It is also expected to contribute the debates in the literature about analyzing the course books in terms of

values education in Turkey belonging to historical periods. In this framework, values education at primary schools is focused on in this study. The main aim of the study is to determine how values are dealt with in the one of the essential courses, that is, Life Sciences Course Books in which values are covered. The study is limited with 2nd and 3rd grade Life Sciences Course Books belonging to the curricula of 1948, 1968, 1998 and 2009 which covers 2005. 2 course books belonging to the curriculum of 1948, 2 course books belonging to the curriculum of 1968, 2 course books belonging to curriculum of 1998 and 2 course books belonging to curriculum of 2005/2009 are randomly selected in this study to be analyzed. Values analyzed in these books are determined depending on the literature and interviews and comprise the personal skills covered in the Life Sciences Course Books as well. Values are put into 6 main categories which are democratic, labor-business, scientific, personal, social and national and these categories consist of 50 sub categories of these values. The data was acquired via content analysis, assessed and indicated with tables showing frequency and percentage. One of the results of the study is that values are covered implicitly in the Life Sciences Course Books. In addition, scientific values in the course books of the curriculum of 1948, social values in the course books of the curriculum 1968, national values in the course books of the curriculum 1998 and social and scientific values in the course books of the curriculum 2005/2009 are found with the highest proportion whereas the proportion of democratic values are found the lowest proportion in all of the course books. When the periods of curricula are analyzed, democratic, national and labor/business values are found less when compared to personal, scientific and social values in the course books of the curriculum of 1948. Also democratic, scientific and labor/business are found less when compared to social, personal and national values in the course books of the curriculum of 1968. Democratic and labor/business values are found less compared to social and national values in the course books of the 1998. Lastly, democratic, labor/business and national values are found less when compared to social, scientific and personal values in the course books of the curriculum of 2005/2009 which belongs to the last period. As a result, values need to be covered concretely in the Life Sciences Course Books. Values like being moral/virtuous, responsible, reliable, self-sacrificing, entrepreneur and honest, having love, respect, modesty, environment protection and language and religion need to be developed to have an organized social structure.

Science Code : -
Key Words : Values, Values Education, Life Sciences Course, Life Sciences Course Books.
Page Number : 727
Advisor : Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xx

BÖLÜM I.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	9
1.2.1. Alt Amaçlar.....	9
1.3. Araştırmanın Önemi.....	10
1.4. Varsayımlar	10
1.5. Sınırlılıklar.....	11
1.6. Tanımlar	12

BÖLÜM II	13
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	13
2.1. Kavramsal Çerçeve	13
2.1.1. Türk Milli Eğitim Sisteminin Gelişimi	13
2.1.1.1. İlköğretimin Tarihsel Gelişimi.....	14
2.1.1.2. Öğretim Programı.....	20

2.1.2. Değer Kavramı	20
2.1.2.1. Değer ve Değerler	21
2.1.2.2. Değerlerin Psikolojik Temelleri	22
2.1.2.3. Değerlerin Sosyolojik Temelleri	23
2.1.2.4. Değerlerin Felsefi Temelleri	25
2.1.2.5. Değerlerin Sınıflandırılması	26
2.1.2.6. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında Değerler	42
2.1.2.7. Değerlerin Öğretimi	43
2.1.2.7.1. Okulda Değerler ve Değer Eğitimi	44
2.1.2.7.2. Değeri Telkin Etmek, Aşılamak	47
2.1.2.7.3. Değeri Açıklamak	49
2.1.2.7.4. Değer Analizi	50
2.1.3. Hayat Bilgisi Dersi	51
2.1.3.1. Hayat Bilgisi Öğretim Programları	52
2.1.3.2. Hayat Bilgisi Ders Kitabı	58
2.1.3.3. Hayat Bilgisi Dersi ve Değer İlişkisi	59
2.1.4. Kitaplarda Aranan Değerler	60
2.1.4.1. Demokratik Değerler	60
2.1.4.1.1. Saygılı Olmak	60
2.1.4.1.2. İşbirliği Yapmak	61
2.1.4.1.3. Kibar Olmak	61
2.1.4.1.4. Hoşgörülü Olmak	61
2.1.4.1.5. Adaletli Olmak	62
2.1.4.2. Çalışma-İş Değerleri	63
2.1.4.2.1. Sorumluluk Sahibi Olmak	64
2.1.4.2.2. Girişimci Olmak	64
2.1.4.2.3. Çalışkan Olmak	65
2.1.4.2.4. Azimli Olmak	65
2.1.4.2.5. Ekonomik Bağımsızlık	66
2.1.4.2.6. Ekonomik Fayda	66
2.1.4.2.7. Tutumlu Olmak	67
2.1.4.2.8. Liderlik	67

2.1.4.3. Bilimsel Değerler	68
2.1.4.3.1. Merak Duymak	68
2.1.4.3.2. Araştırmacı Olmak	68
2.1.4.3.3. Bilimsel Olmak	69
2.1.4.3.4. Yaratıcı Olmak	69
2.1.4.3.5. Eleştirel Olmak	70
2.1.4.3.6. Yeniliğe Açıklık	70
2.1.4.4. Kişisel Değerler	71
2.1.4.4.1. Sağlıklı Olmak	71
2.1.4.4.2. Temiz Olmak	72
2.1.4.4.3. Çevreyi Koruma	72
2.1.4.4.4. Estetik	72
2.1.4.4.5. Özsaygı	73
2.1.4.4.6. Özgüven	73
2.1.4.4.7. Alçakgönüllülük(Tevazu)	74
2.1.4.5. Sosyal Değerler	74
2.1.4.5.1. Sevgi	75
2.1.4.5.2. Doğruluk	75
2.1.4.5.3. Dürüstlük	75
2.1.4.5.4. Gerçek Dostluk	76
2.1.4.5.5. Yardımsever Olmak	76
2.1.4.5.6. Toplumsallık	76
2.1.4.5.7. Ahlâklı / Erdemli Olmak	77
2.1.4.5.8. Güvenilir Olmak	78
2.1.4.5.9. Fedakâr Olmak	78
2.1.4.5.10. Misafirperverlik	78
2.1.4.5.11. Aile Sevgisi	79
2.1.4.5.12. Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	79
2.1.4.6. Milli Değerler	79
2.1.4.6.1. Millet	80
2.1.4.6.2. Devlet	81
2.1.4.6.3. Milli Simgeler	81
2.1.4.6.4. Kahramanlık	82
2.1.4.6.5. Bağımsızlık	82

2.1.4.6.6. <i>Dil</i>	83
2.1.4.6.7. <i>Din</i>	83
2.1.4.6.8. <i>Barış</i>	84
2.1.4.6.9. <i>Ulusal Güvenlik</i>	84
2.1.4.6.10. <i>Bayrak Sevgisi</i>	84
2.1.4.6.11. <i>Vatanseverlik</i>	84
2.1.4.6.12. <i>Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa</i> <i>Duyarlılık</i>	85
2.2. <i>İlgili Araştırmalar</i>	86
BÖLÜM III	93
3. YÖNTEM	93
3.1. <i>Araştırmanın Modeli</i>	93
3.2. <i>Evren ve Örneklem</i>	94
3.3. <i>Verilerin Toplanması</i>	94
3.4. <i>Verilerin Analizi</i>	95
BÖLÜM IV	97
4. BULGULAR ve YORUMLAR	97
4.1. 1. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	97
4.2. 2. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	151
4.3. 3. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	209
4.4. 4. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	276
4.5. 5. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	341
4.6. 6. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	422
4.7. 7. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	513
4.8. 8. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	582
4.9. <i>Alt Problemlere Ait Toplu Bulgu ve Yorumlar</i>	661
BÖLÜM V	683
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	683
5.1. <i>Sonuç</i>	683
5.1.1. <i>Demokratik Değerler</i>	685

5.1.2. Çalışma-İş Değerleri	690
5.1.3. Bilimsel Değerler	696
5.1.4. Kişisel Değerler	700
5.1.5. Sosyal Değerler	703
5.1.6. Milli Değerler	710
5.2. Öneriler	716
BÖLÜM VI	717
6. KAYNAKÇA	717

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Rokeach Değer Sınıflandırması.....	28
Tablo 2. Schwartz Değer Grupları ve Listesi.....	29
Tablo 3. Akbaş'ın Değer Sınıflandırması	31
Tablo 4. Bolat'ın Araştırmasında Kullanılan Sosyal Değer Sınıflaması	34
Tablo 5. Özkartal'ın Milli Değer Sınıflandırma Tablosu.....	35
Tablo 6. Araştırma Kapsamında Oluşturulan Değer Sınıflandırması	41
Tablo 7. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	98
Tablo 8. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler	99
Tablo 9. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	103
Tablo 10. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler	114
Tablo 11. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler	124
Tablo 12. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler	135
Tablo 13. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler	143
Tablo 14. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	151
Tablo 15. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler	152

Tablo 16. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	156
Tablo 17. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler	167
Tablo 18. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler	177
Tablo 19. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler	187
Tablo 20. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler	198
Tablo 21. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	209
Tablo 22. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler	210
Tablo 23. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	216
Tablo 24. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler	226
Tablo 25. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler	232
Tablo 26. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler	243
Tablo 27. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler	262
Tablo 28. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	276
Tablo 29. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler	277
Tablo 30. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	285
Tablo 31. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler	294
Tablo 32. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler	300

Tablo 33. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler	307
Tablo 34. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler	323
Tablo 35. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Değerler.....	341
Tablo 36. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler.....	342
Tablo 37. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	351
Tablo 38. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler	362
Tablo 39. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler.....	371
Tablo 40. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler	386
Tablo 41. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler.....	405
Tablo 42. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Değerler.....	422
Tablo 43. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler.....	423
Tablo 44. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	433
Tablo 45. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler	450
Tablo 46. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler.....	462
Tablo 47. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler	476
Tablo 48. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi	
Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler.....	494
Tablo 49. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	513

Tablo 50. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler	514
Tablo 51. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	524
Tablo 52. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler	534
Tablo 53. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler	543
Tablo 54. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler	555
Tablo 55. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler	570
Tablo 56. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	582
Tablo 57. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler	583
Tablo 58. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	595
Tablo 59. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler	608
Tablo 60. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler	621
Tablo 61. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler	633
Tablo 62. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler	648
Tablo 63. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	661
Tablo 64. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	662
Tablo 65. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	663
Tablo 66. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf	
Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler	664

Tablo 67. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler.....	665
Tablo 68. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler.....	666
Tablo 69. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Değerler.....	668
Tablo 70. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Demokratik Değerler	670
Tablo 71. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Çalışma-İş Değerleri	672
Tablo 72. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Bilimsel Değerler	674
Tablo 73. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Kişisel Değerler	676
Tablo 74. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Sosyal Değerler	678
Tablo 75. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Milli Değerler.....	680

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	Aktaran
Ed.	Editör
F	Frekans
Hızr.	Hazırlayan
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vd.	ve diğerleri
%	Yüzde
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, problem cümlesi, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve ilgili tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Eğitim yaşamın önemli bir parçasıdır. Ailede başlayan eğitim, okulda devam eder ve bu süreçte eğitim bireye bilgi sağlamasının yanında kişisel gelişimine de katkıda bulunur. Varış (1991, s. 5)'a göre eğitim, “Bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, toplumun yaşamasını ve kalkınmasını devam ettirebilecek ölçüde değerler üretmek, mevcut değerlerin dağılmasını önlemek, yeni ve eski değerleri bağdaştırmak sorumluluğunu taşır.”

Eğitimin toplum için belli amaçları vardır. Bu amaçlar; bireylerin toplumla uyumlu olmasını ve toplum tarafından denenerek kabul edilmiş olan öğelerin bireye kazandırılmasını sağlamak şeklinde sıralanabilir. Eğitimin bu amaçlarına ulaşmasında; toplum tarafından herkesin bilmesi ve öğrenmesi gereken öğelerden olan; bilgi, beceri ve ahlaki yargıların önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir (Varış, 1998, s. 81).

Ülkelerin kalkınmasını ve gelişmesini sağlayan yol eğitime verilen önemden geçmektedir. Bu bağlamda “eğitim; bireylerin tam ve fırsat eşitliği içinde bireysel ve sosyal yaşam çalışmalarını daha başarılı bir düzeyde hayata geçirmesini sağlayacak bilgi, beceri ve potansiyellerle donatılmasını ve onların girişimde bulunmaktan ve sorumluluk yüklenmekten kaçınmayan, eleştirel düşünme becerilerine sahip, insan hakları ve demokrasi, çevresel, kültürel ve estetik değerler konularında duyarlı aktif yurttaşlar

olmasına yönlendirmesi için verilecektir” (Yükseköğretim Stratejisi, 2007, s. 143). Eğitimde hedeflenen bu amaçlara ulaşıldığında birçok açıdan donanımlı birey yetiştirilmiş olacaktır. Bu nedenle bireye bu donanımın kazandırılmasını sağlayacak çalışmalara başvurulur. Bireyin gelişiminde çok önemli rol oynayan eğitim-öğretim, okullarda verilirken eğitim-öğretim programları ve ders kitaplarından yararlanılmaktadır. Bu program ve ders kitapları çocuğa kazandırılmak istenen amaçlar bütününden oluşur ve bu kapsamda çocuğa kazandırılmak istenen kişisel nitelikler, değerler ve beceriler önemli bir yer tutar.

Bu hedeflerin belirlenmesinde öncelikli rolü oynayan ve davranışların kazandırılması sürecinde yön gösteren eğitim programları, eğitim bilimcilere göre çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Varış (1996, s. 18)’a göre “Eğitim programı, bir eğitim kurumunun veya sosyal çevrenin çocuklar, gençler, yetişkinler için sağladığı milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük bireyin yaşantılarını düzenlemek ve zenginleştirmek için yürüttüğü tüm etkinlikleri oluşturur.”

Küçükahmet (2006, s. 8)’e göre eğitim programı, bir eğitim kurumunda tüm kademedeki bireyler için sağlanan milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar. Bu iki benzer tanımdan da anlaşılmaktadır ki eğitim programı, milli eğitimin amaçlarına yönelik faaliyetler bütünüdür. Daha açık bir ifade ile eğitim programı, öğretim-öğrenme süreçlerini kapsayan öğretim programı ve öğretim programı dışındaki faaliyetlerin programlarının tümüdür. Eğitim programının içinde önemli bir yer tutan öğretim programı, öğrenme-öğretme sürecini kapsayarak öğretime yön verir. “Öğretim programı, genellikle belli bilgi kategorilerinden oluşan ve okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan bilgi ve becerinin eğitim programlarının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına yönelik programdır” (Küçükahmet, 2006, s. 9).

Öztürk (2007, s. 5)’e göre öğretim programı “öğrencilere kazandırmayı düşündüğümüz davranışların sembolü olan amaçları, amaçlara ulaştırıcı eğitim durumlarını ve öğretim sonunda amaçlara ne derece ulaştığımızı anlama etkinliği olan değerlendirmeyi gösteren sürekli değişmeye açık ana içeriktir.”

Öğretim programının eğitim-öğretim sürecinde çok önemli bir yeri vardır. Öğretim programında belirlenen her ders boyutundaki hedefler araç-gereçler yardımı ile sunulmaktadır. Bu süreçte kullanılan araç-gereçlerin en önemlilerinden biri de ders kitaplarıdır. “Ders kitapları eğitim programlarında programın başarısını etkileyen önemli

unsurlardan biridir. Ders kitabı her derecedeki yaygın ve örgün eğitim kurumlarında kullanılacak olan konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan eserleri ifade eder” (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 1995, s. 598). “Dünya var olduğundan bugüne kadar insanlar sürekli yeni bilgiler üretmektedirler. Üretilen bilgileri saklamanın en yaygın ve güvenilir yolu ise kitaplardır. Günümüzdeki eğitim uygulamalarında da önemli bir yer tutan kitap, yaygın olarak kullanılan temel bir bilgi kaynağıdır” (Keser, 2004, s. 261).

“YÖK ve Dünya Bankası’nın 1999 yılında yaptığı bir araştırmada, ders kitaplarının Türkiye’de sınıf içi öğretimin içeriğini büyük ölçüde belirlediği, bu nedenle öğretmenlerin (beğensin ya da beğenmesin) kendilerini ders kitabı kullanmak zorunda hissettikleri sonucu ortaya çıkmıştır” (Kılıç ve Seven, 2002, s. 19).

“Ders kitapları programla öğrenci arasındaki bağlantıyı sağlayan temel materyaldir. İyi bir ders kitabı programdan etkilenen herkese programın boyutları hakkında fikir verir. Örneğin bir öğrenci kitap aracılığıyla programın amacından, kendisinin öğrenmesi gereken içerikten haberdar olur. Kitabın içindeki değerlendirme soruları onun öğrendiklerini ölçme fırsatı bulmasına imkân sağladığı kadar eğitimcilere de “ne kadar öğrettik” sorusunun cevabını bulma fırsatı verir” (Küçükahmet, 2004, s. 13-14).

Örgün eğitimde önemli bir yeri olan ders kitapları, öğretim sürecinin temel materyallerinden birini oluşturur. Bu nedenle kitaplarda verilen bilgi sadece dersi değil, süreç boyunca kazandırılmak istenen hedefler bütününe kapsamalıdır. Bu kazanımlara açık ve örtük olarak ders kitaplarında yer verilmelidir. Kazandırılması gereken değerler de bu sürecin en önemli hedeflerini oluşturmakta ve hedefler doğrultusunda ders kitaplarında yer alması gerektiği düşünülmektedir.

“Eğitim sistemleri, ülkelerin önemseydiği, benimsediği ve eğitim sistemine de yansıyan değerlerle başlar. Bu değerler eğitimin amaçlarını, yönünü belirler ve eğitime şekil verir. Eğitim sistemi bu amaçlara ulaşmak için faaliyetler gösterir” (Doğan, 1997, s. 5).

Değer kavramı hayatımızın dolayısıyla eğitimde kazandırılması gereken kazanımların önemli bir parçasını oluşturur. Farklı şekillerde ifade edilen “Değer, arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tutumu demektir. Değerler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir. Diğer bir ifadeyle, değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük demektir” (Aydın, 2010, s. 16).

Fichter (2006, s. 165)' e göre; “Değer kavramı üzerine yapılan tanımlama ve açıklamalara bakıldığında daha çok bu kavramların sosyolojik, felsefi, psikolojik ve eğitim bilimsel bakış açılarıyla ele alınan bazı farklı yaklaşım ve görüşler olduğu görülmektedir. Bazı sosyal bilimciler tarafından sosyal değerlerin hiçbir gerçekliğe sahip olmadığı değerlerin sosyal bilim çalışmaları dışında psikolojik ve etik bir olgu olduğu öne sürülmüştür. Ancak, günümüzdeki sosyal bilimciler değerlerin önemli bir sosyal olgu olduğu ve bilimsel inceleme ve analize konu edilmesi noktasında fikir birliğine varmışlardır” (Yalar, 2010, s. 8).

Schwartz (1999)'a göre, “Değerler, davranışların belirlenmesinde ve açıklanmasında, insanları ve durumları değerlendirmede bireye yardımcı olan içsel odaklı sosyal faktörlerdir. Schwartz gibi birçok araştırmacı (Rokeach (1973), Kluckhohn (1951), Lawrance (1985), Hofstede (1980) gibi) değerleri, “alternatif durumlar veya davranış biçimleri arasında seçim yapmak” şeklinde tanımlamışlardır (Koca, 2009, s. 1).

Araştırmacıların bir ortak nokta yakalayabildikleri gibi “değer” kavramını tanımlarken farklı noktalara değindikleri de görülür. Bir diğer araştırmacı “Theodorson'a göre değer, sosyal olguların önemliliği üzerindeki değerlendirmede, özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel ölçü sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleridir” (Theodorson, 1979, s. 455; Akt. Aydın, 2003, s. 122). Çelikkaya (1998, s. 176)' ya göre ise “Değer; bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahî kaynaklı her türlü duygu, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetler olarak tanımlanmaktadır.”

Değerler farklı sınıflandırmalar ile incelenmiştir. Schwartz ve Bilsky (1987)'ye göre değerlerin özellikleri şu şekilde sınıflanmıştır: Değerler; inançlardan oluşmaktadır, bireyin amaçlarıyla uyum içindedir. Özgül eylem ve durumların üzerindedirler, davranışların, inançların ve olayların seçilmesini yönlendiren standartlardır. Taşıdıkları öneme göre sıralanırlar, zaman içinde değişime uğrayabilirler ve bağlı oldukları kültüre göre farklılık gösterebilir (Dönmez ve Yazıcı, 2008, s. 189).

“Değerler üzerinde yapılan araştırmaları etkili bir biçimde sürdürebilmek için birçok sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflamalardan en çok bilinen ve kabul edilenler; Nelson, Rokeach, Spranger ve Shwartz'a ait olanlardır” (Yazıcı, 2006, s. 501). “Değerlerle ilgili ilk sınıflandırmayı Spranger yapmıştır. Spranger, değerleri altı temel grupta sınıflandırmış, Allport, Vernon ve Lindzey bu çalışmayı sürdürmüştür” (Güngör, 2010, s. 84).

Güngör (2010, s. 84-85)'e göre Spranger'ın belirlediği altı temel değer grubu insan hayatının belli başlı varlık sahaları olarak görüldüğü için insanlar bu değerlere kendi düşüncesine göre kıymet vermiştir ve bu sıralamaya bir de ahlaki değer boyutu eklenmelidir. Spranger'ın belirlediği altı temel değer grubu; Bilimsel, Ekonomik, Estetik, Sosyal, Politik ve Dini değer grupları olarak sınıflandırılmıştır (Ünal, 1981, s. 20). Araştırmacıların birçok değer sınıflaması yaptığı ve bu değer sınıflamalarında baskın bir özellik grubu belirttiği görülür. Bu değer sınıflandırmalarının toplum olarak benimsenen kişisel niteliklerin 'nitelikli, iyi birey' özelliği ile bütünleştiği açıktır.

Maslow (1996, s. 68-74)'a göre; "Demokratik toplumlarda eğitim kurumları, sadece bilişsel amaçlara ulaşmak için değil, aynı zamanda insanı insan yapan bütün değerlerin öğrencilere verildiği bir yapı olma anlayışına sahip olmak için de çaba göstermelidir. Eğitim için değerlerden arınarak tümüyle teknolojik ihtiyaçları karşılamaya çalışmak ya da yalnızca geleneksel ve alışlagelmiş değerlere tutunmak, değerler karmaşasına neden olur. Eğitim iyi bir insan, iyi bir yaşam ve iyi bir toplum oluşturmak yolunda gösterilen kısmi bir çaba olarak görülmelidir" (Akbaş, 2004, s. 4).

"Eğitimin belli başlı hedeflerinden biri de toplum tarafından kabul gören değerleri bir sonraki nesle aktarmaktır. Bu aktarım, hazırlanan programlar yoluyla açık veya örtük bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Burada, eğitimciler; programların hazırlanmasında ve bu değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu sebeple hangi değerlerin veya değerler sisteminin aktarılacağı, etik ilkelere bağlanmalı ve eğitimciler bu ilkeleri içselleştirmelidir" (Akbaşı&Altun, 2003, s. 10).

Eğitimciler değerleri aktarırken programlardan ve öğrenme-öğretme sürecini izlerken ders araç-gereçlerinden faydalanırlar. Öğretmenlerin bu konuda en önemli yardımcıları ders kitaplarıdır. Özellikle ilköğretim birinci kademedeki çocuk, yeni bir toplumsal ortama girmekte ve bu dönemdeki çocuğun kişisel özelliklerinin gelişiminin önemi artmaktadır. Dolayısıyla ilköğretim birinci kademe 1-3. sınıfların dersi olan "Hayat Bilgisi" dersi de bir bakıma çocuğa yaşamı öğreten, ona nitelikli birey olmasında yardımcı olan en temel derslerden biridir.

"Hayat Bilgisi dersinde, -çocuğa içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel çevreyi inceleyerek- daha küçük yaşlardan başlayarak, çevresi hakkında doğru ve sağlam bilgiler ile çevreye uyumda iyi alışkanlık ve gerekli beceriler öğretmek ön plandadır. Bu derste, konular, çocuğun çevresinden alındığı için daha anlamlıdır" (Binbaşioğlu, 2003, s. 36).

Bu araştırmanın ana çerçevesini oluşturan “Hayat Bilgisi” dersi geçmişten günümüze kadar değişen İlköğretim programları ile çeşitli değişikliklere uğramıştır.

“Cumhuriyet döneminde ilkokullarla ilgili 1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989, 1993 ve 1995 yıllarında programlarda düzenlemeye gidilmiştir. 1926 programında “ilk mektebin başlıca genç nesli muhitine faal halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir” ilkesi temele alınmış; hayat bilgisi dersine haftada 4 saat olmak üzere I, II ve III. sınıflarda yer verilmiştir” (Sönmez, 2010, s. 6).

“1926 tarihli ilkokul programı, öğretimde “toplu tedris” ilkesini getirmiştir. Bu yöntem, özellikle, Hayat Bilgisi dersi etrafında uygulanmıştır. Toplu tedris hakkında öğretmenleri aydınlatan eğitimci S. Celâl (1930)’e göre; “Eski programlara göre öğretim yapılırken, çocuklara, bir günün beş saatinde çeşitli derslerde birbiriyle hiç bağ ve ilişkisi olmayan çeşitli bilgiler ve konular veriliyordu. Örneğin; öğretmenin, Tarih dersinde çocukları son derece ilgilendiren bir konuyu açıklarken zilin çalması ile o dersi bırakıp, bir sonraki derste bir Hendese ve Kavaid dersi vermesi çok yanlıştır. Öğrencinin, gelecek Tarih dersine kadar hararet ve heyecanı azalır, kaybolur” (Celâl, 1930’dan; Akt. Akyüz, 2010, s. 347).

“Toplu tedris dersinde ise bir konu işlenirken o alanda tarihi, coğrafi bilgiler verilmesi ve matematik problemleri çözdürülmesi, aynı zamanda Türkçe dersi verilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu dersleri, öğrencinin pasif bir halde dinlemesi toplu tedris ilkesinden farklı olarak toplu takrir haline getirmektedir. Toplu tedriste amaçlanan bir konunun çeşitli yönleriyle işlenmesi, aynı zamanda öğrencileri deney ve gözleme yöneltmektir. Fakat amaçlanan bu hedef programdaki haftalık ders cetvellerinin, saatlerinin değişmemesi ile öğretmenlerin toplu tedris yöntemini anlamamalarına ve bu yöntemden istenen yararın sağlanmamasına neden olmuştur” (Akyüz, 2010, s. 347).

“1929 ilkokul talimatnamesinde, Hayat Bilgisi dersinin hayat ve toplumla iç içe olması gerektiği belirtilerek, Türkçe, Tarih ve Coğrafya derslerinde çocuklara milliyet ve vatan eğitimi verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Eğitim ve öğretimin planlı olması gerektiği belirtilerek her ders için önceden plan yapılması gerektiği belirtilmiştir” (Gelişli, 2005, s. 19).

“1930, 1932 ve 1936 programlarında, 1926 programındaki amaca; “bedence ve ruhça en iyi alışkanlıklara sahip olmak, Türk toplumuna ve Cumhuriyet idaresine intibak etmek, faydalı olmak, milli, medeni ve insani fikir ve hislere sahip bir hale getirmek” gibi ilkeler eklenmiştir. Dersler bu programlarında tabiat ve toplumsal yaşayışla ilgili iki başlık altında

toplanmış I. sınıfta 5, II. sınıfta 6 ve III. sınıfta 7 saat olarak yer almıştır” (MEB, 1968; Sönmez, 2010, s. 6).

“1936 İlkokul Programı, 1926 programının getirdiği yenilikleri aynen korumuş ve yeniden ilaveler getirilmiştir. 1936 programında dikkat çeken bir başka unsur da programın adının İlkokul Programına dönüştürülmesi ve içeriğinin de buna uygun olarak düzenlenmesi olmuştur” (Gelişli, 2005, s. 132).

“1936 İlkokul Programında, Cumhuriyetin temel niteliklerine göre yeni insan modelini gerçekleştirecek amaçlara ve bu amaçlara ulaşmada yardımcı olacak ilkeler ve derslere yer verilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisinin ulusal eğitim programı, 1936 yılı İlkokul Programının en önemli belirleyicisi olmuştur. 1936 yılı İlkokul Programında temel ilkeler başlığı ile verilen esaslar, bütün program geliştirme çalışmalarında ele alınmış ve daha kapsamlı bir şekilde derslerin programlarına girmiştir” (Gelişli, 2005, s. 132).

“1937 yılında kurulan Celal Bayar hükümetinin eğitim programında, milli eğitim ve milli kültür meseleleri birlikte ele alınarak öncelikle ülkede milli kültürün kazanılması amaçlanmıştır. İlkokullar, milli kültürün aileden sonra karşılaşacağı önemli kurumlar olarak görülmekte ve genç beyinlere olumlu kültürel özelliklerin kazandırılması en doğruyu kazandıracak okullarla olur, görüşü yer almaktadır. İlkokul ve öğretmenlerinin çocukları hayata ve üst öğretime hazırlamaları; ilköğretimde bireyin karakter eğitiminde elde ettiği tecrübelerle bağlı olduğu belirtilerek okulda çocuğun kötü tecrübelerle karşı karşıya kalmaması istenmektedir” (Gelişli, 2005, s. 50).

“Demokratik hayata yönelişin sonucu olarak Milli Eğitimin amaçları, 1948 ilkokul programında; toplumsal, kişisel, insan ilişkileri ve ekonomik hayat bakımından olmak üzere dört grupta ele alınmıştır. 1936 yılı programında da hedeflenen bu özellikler, 1948 ilkokul programında gruplandırılarak yer almıştır” (Gelişli, 2005, s. 137). “Bu programda “Hayat Bilgisi dersi, bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersidir.” şeklinde ifade edilmiştir. Amaçlar, Hayat Bilgisi derslerinin, ikinci devrede okutulan Fen ve Sosyal Bilgiler yani Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin temel kavramlarını kazandırmasıdır” (Binbaşıoğlu, 1991; Akt. Akbal, 2009, s. 21).

“1962 ve 1965 program taslaklarında hayat bilgisi, toplum ve ülke incelemeleri dersleri başlığı altında yer almıştır. 1968 ve 1995 programında ise, amaçlar yakın çevreyi tanıma ile ilgili, yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları, toplumda insanların birbiriyle olan ilişkileri, ekonomik yaşam fikrini ve yeteneklerini geliştirme ve daha iyi yaşama

yeteneklerini geliştirme yönünden olmak üzere beş başlık altında toplanmıştır” (Sönmez, 2010, s. 6).

1995 yılında Hayat Bilgisi dersi, 1968 programından aynen alınmıştır. 2004 Milli Eğitim Programında ise bu derse önemli değişiklikler getirilmiştir. Hayat Bilgisi dersinin çocuğa kazandırması gereken temel beceri ve kişisel nitelikler bu programda vurgulanmıştır.

“Hayat Bilgisi dersinde, çocuğa bilgiden çok “iyi yaşayış”, “iyi tutum” ve “iyi davranışlar” kazandırılmasına önem verilir. Çocuğun çevresi hakkında daha önce edindiği yanlış ve eksik bilgiler de bu arada düzeltilir” (Binbaşioğlu, 2003, s. 36). 1924 yılından itibaren hazırlanan tüm ilkokul programlarında da bu dersin çocuğa yaşam becerisi kazandığı vurgulanır. “Hayat Bilgisi dersi, her şeyden önce, çocuk zihninin gelişmesine yardım eden ve bu yolla onun, çevresine bilinçli, yani etkin ve başarılı uyumunu sağlamaya çalışan ilk derstir. Bu nedenle bu ders, çocuğun zihinsel, duygusal ve toplumsal eğitimine yardım eder” (Binbaşioğlu, 1988, s. 12).

2005 yılında hazırlanan Hayat Bilgisi Öğretim Programında, çocukların yaşam becerileri ile birlikte kişisel nitelikleri de vurgulanmıştır. Daha önce hazırlanan programlarda bu nitelikler, amaçlar içerisinde örtük bir biçimde vurgulanmıştır.

2009 MEB Hayat Bilgisi Öğretim Programı ve Kılavuzunda ise araştırma kapsamında incelenen “değerler” çocuğa bu dönemde kazandırılması hedeflenen “*kişisel nitelikleri*” kapsamıştır. “2009 Hayat Bilgisi Dersi Programı’nda insan; biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel yönleriyle bir bütün olarak ve değişimin hem öznesi hem de nesnesi olarak ele alınmıştır. Bu noktadan hareketle “birey”, “toplum” ve “doğa” olmak üzere üç ana öğrenme alanı belirlenmiş, değişim de bütün bu öğrenme alanlarını kuşatan daha genel bir boyut olarak düşünülmüştür. Gerçek yaşamda bu öğrenme alanlarının içerikleri ve değişim iç içedir; bunlar sadece eğitim-öğretim amacıyla yapay olarak birbirinden ayrılabilir. Hayat Bilgisi dersi için özellikle benimsenen toplu öğretim yaklaşımının da gereği olarak, bu öğrenme alanlarını kuşatabilen üç tema belirlenmiştir. Bunlar “Okul Heyecanım”, “Benim Eşsiz Yuvam” ve “Dün, Bugün, Yarın” olarak kararlaştırılmıştır” (MEB, 2009, s. 11).

2009 Öğretim Programında çocuğa kazandırılması gereken kişisel nitelikler, Hayat Bilgisi Programının temel amaçlarını oluşturmaktadır.

Kazandırılması hedeflenen kişisel nitelikler: “Özsaygı, özgüven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme” olarak gruplandırılmıştır. Bu

araştırma kapsamında incelenen değer grubu bu nitelikleri de içine alacak şekilde belirlenmiştir. Programın bu kişisel nitelikleri kazandırma hedefleri araştırmanın Hayat Bilgisi Öğretim Program ve Ders Kitapları'nda incelenen değerleri kapsamaktadır ve bu doğrultuda yapılmıştır. Eğitim sadece bilgi değil, bu nitelikleri kazandırdığı ölçüde eğitimidir. Bir toplum ancak değerleri var olduğu müddetçe gelişir ve devam eder. İlköğretim birinci kademe de bu kazanımlar açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu araştırmada; 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarına uygun olarak hazırlanan İlköğretim 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında öğrencilere kazandırılacak değerler nasıl yer almaktadır? sorusu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 yıllarına ait Hayat Bilgisi öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan İlköğretim 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında öğrencilere kazandırılacak değerlerin nasıl yer aldığını belirlemektir.

Değerler; demokratik, çalışma-iş, bilimsel, kişisel, sosyal ve milli olmak üzere altı temel boyutta incelenmiştir.

Bu araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1.2.1. Alt Amaçlar

- 1) 1948 yılında hazırlanan öğretim programına göre ilköğretim 2. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler nasıl verilmiştir?
- 2) 1948 yılında hazırlanan öğretim programına göre ilköğretim 3. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler nasıl verilmiştir?
- 3) 1968 yılında hazırlanan öğretim programına göre ilköğretim 2. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler nasıl verilmiştir?
- 4) 1968 yılında hazırlanan öğretim programına göre ilköğretim 3. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler nasıl verilmiştir?
- 5) 1998 yılında hazırlanan öğretim programına göre ilköğretim 2. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler nasıl verilmiştir?
- 6) 1998 yılında hazırlanan öğretim programına göre ilköğretim 3. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler nasıl verilmiştir?

- 7) 2005/2009 yılında hazırlanan öğretim programına göre ilköğretim 2. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler nasıl verilmiştir?
- 8) 2005/2009 yılında hazırlanan öğretim programına göre ilköğretim 3. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerler nasıl verilmiştir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bireyin karakter eğitimi ilk olarak ailede başlamaktadır. Bununla birlikte ahlaki gelişiminin şekillendiği dönemde okula başlayan çocuk gelişimini burada sağlanan ortam ile devam ettirmektedir. Bu nedenle çocuğun ilk eğitim basamağı olan ilkokulda, değerler eğitimi önemli bir role sahiptir. “Eğitim sisteminin genel amaçları; eğitim sistemi ile yetiştirilmek istenen ideal bireyin özelliklerini oluşturmaktadır. Bu özellikleri oluşturan değerler, bireyler arasında fark gözetilmeden verilmelidir. Bunu sağlayan okullar, toplum tarafından kabul edilmiş değerlerin toplumu oluşturan bireylere küçük yaşlardan itibaren aktarımında önemli bir vazife görmektedir” (Özçelik, 2010, s. 10).

Hayat Bilgisi, çocuğun çevresine etkin ve başarılı uyumunu sağlayan, çocuğa, bilgiden çok, eğitimsel davranışlar kazandıran bir derstir. Hayat Bilgisi dersindeki amaç, çocuğun psiko-sosyal özellikleri dikkate alınarak, hayata hazırlamak; ona zayıf ve kuvvetli yönlerini tanıtarak kendisi ve çevresi ile barışık, yaratıcı ve özerk yaşamaktan zevk alan, demokratik tutumlara sahip bir insan olarak yetiştirmektir.

Hazırlanan ilköğretim programlarında Hayat Bilgisi dersinin temel amaçları arasında yer verilen değerler ve çocuğa kazandırılması gereken kişisel nitelikler araştırma açısından önemli görülmüştür. Geçmişten günümüze kadar Hayat Bilgisi Öğretim Programlarına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında değerlerin incelenmesi durum saptaması açısından ve yeni hazırlanacak program ve ders kitaplarına yön göstereceği düşüncesi ile önemli görülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Bu araştırmada, Talim Terbiye Kurulunca hazırlanan Hayat Bilgisi öğretim programları ve Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerlerin bulunduğu varsayılmıştır. İncelenen kitapların Hayat Bilgisi programlarını değerler açısından yansıttığı varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma, (1948-2009) İlköğretim Hayat Bilgisi öğretim programlarına göre hazırlanan; 1948 (2. ve 3. Sınıf), 1968 (2. ve 3. Sınıf), 1998 (2. ve 3. Sınıf), 2005/2009 (2. ve 3. Sınıf) Hayat Bilgisi ders kitaplarıyla sınırlıdır.

Bu çalışma, 2005/2009 Hayat Bilgisi öğretim programına göre ilköğretim 2. ve 3. sınıfta kazandırılması hedeflenen; “Özsaygı, özgüven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme” değerleri ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma kapsamında ele alınan değerler altı temel kategoride sınıflandırılmıştır.

Bu değerler:

1. Demokratik: Saygılı olmak, işbirliği yapmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak, adaletli olmak.
2. Çalışma-İş: Sorumluluk sahibi olmak, girişimci olmak, çalışkan olmak, azimli olmak, ekonomik bağımsızlık, ekonomik fayda, tutumlu olmak, liderlik.
3. Bilimsel: Merak duymak, araştırmacı olmak, bilimsel olmak, yaratıcı olmak, eleştirel olmak, yeniliğe açıklık.
4. Kişisel: Sağlıklı olmak, temiz olmak, çevreyi koruma, estetik, özsaygı, özgüven, alçak gönüllülük (tevazu).
5. Sosyal: Sevgi, doğruluk, dürüstlük, gerçek dostluk, yardımsever olmak, toplumsallık, ahlâklı / erdemli olmak, güvenilir olmak, fedakâr olmak, misafirperverlik, aile sevgisi, gelenek ve göreneklere bağlılık.
6. Milli: Millet, devlet, milli simgeler, kahramanlık, bağımsızlık, dil, din, barış, ulusal güvenlik, bayrak sevgisi, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme / tarihsel mirasa duyarlılık olarak sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Hayat Bilgisi: Hayat Bilgisi dersi, çocuğa nesnel, yani bilimsel düşünebilme yeteneği kazandıran ilk derstir. Bunun yanı sıra, eğitimin en önemli öğelerini teşkil eden ve ahlâkî bir nitelik taşıyan toplumsal değerler de bu ders aracılığıyla çocuğa kazandırılır (Binbaşioğlu, 2003, s. 40).

Ders Kitabı: Bir eğitim programında yer alan hedef, içerik, öğretme-öğrenme süreci ve ölçme değerlendirme boyutları dikkate alınarak uygun olarak hazırlanmış ve öğrenme amaçlı kullanılan en önemli basılı öğretim materyalidir (Demirel ve Kiroğlu, 2005, s. 9).

Değer: Değer kavramı en genel anlamda, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçüt; bir şeyin sahip olduğu kıymet; yüksek ve yararlı nitelik olarak tanımlanır. Türkçede karşılık olmayı dile getiren değmek kökünden türetilmiştir” (Arslan ve Yaşar, 2007, s. 8). Bir diğer ifadeyle “Değer, erdem, karakter ve ahlâk gibi insanı insan yapan tüm değerleri içine alan geniş bir kavramdır (Welton ve Mallan, 1999’dan Akt. Akbaş, 2004, s. 33).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, Türk Milli Eğitim sistemi içinde ilköğretimin gelişimi, değer kavramı, değerlerin sınıflandırılması, Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında değerler, değerlerin öğretimi, hayat bilgisi dersi, hayat bilgisi öğretim programı ve ders kitabı, hayat bilgisi dersi ve değer ilişkisi, araştırma kapsamında incelenen değer grupları ile ilgili kuramsal bilgiye ve değerler ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Kavramsal Çerçeve

*“Bir insanı akıl yönünden eğitip ahlâk yönünden eğitmek,
toplumun başına bir bela yetiştirmek demektir.”*

Theodore Roosevelt

2.1.1. Türk Milli Eğitim Sistemi

Türk Milli Eğitim Sistemi, geçmişten günümüze yapılan program ve alınan kararlarda yapılan değişiklikler ile süregelmektedir. Bu sistem içinde yer alan toplumsal, kültürel, milli ve kişisel alanda alınan kararlar ile ilgili değişiklikler eğitim açısından bilimsel öğretiler kadar önem arz etmektedir. Tarihsel süreçte değişim ve gelişim ile seyreden bu sistemde, ilköğretim kademesi eğitimde temel yapıyı oluşturmaktadır. “Eğitim sisteminin temel basamağını oluşturan ilköğretim kurumlarının gelişimi ve tüm vatandaşların bu kurumlardan yararlanmasının sağlanması devletin temel görevleri arasındadır” (Başaran,

1996, s.75). Araştırmanın kapsamının ilköğretim kademesinde bir ders olan Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerleri ele alması ve tarihsel bir araştırma olması nedeniyle; ilköğretimin tarihi ile ilgili bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

2.1.1.1. İlköğretimin Tarihsel Gelişimi

İlköğretimin tarihi çok eski çağlara dayanmaktadır. Eski Türk devletlerinden itibaren ilköğretimin durumuna bakıldığında; Karahanlılar döneminden itibaren eğitimin ilk kademesi hakkında fikirler öne sürüldüğü görülmüştür. Farabi (870-950) eğitim-öğretim yöntemleri konusunda fikirler belirtmiş, İbni Sina (980-1037) ilköğretim dönemindeki eğitim üzerinde önemle durmuş ve gelişen eğitimin temel ilkelerine yol gösterici olmuştur. Selçuklular döneminde dini eğitim ile birlikte yazı ve aritmetik dersleri veren yerler ilköğretim kurumları olarak kabul edilmiştir. Osmanlılar döneminde ise bunun yerini Sıbyan mektepleri almıştır. Sıbyan mektepleri imparatorluk sınırları içinde geniş halk kesimlerinin padişaha ve devlete olan bağlılığını ve dini duygularını güçlendirme amacı gütmekle birlikte eğitimde yaygın ve ilk olma özelliğiyle ilköğretim kurumları olarak görülmüştür. Devlet adamları, varlıklı kişiler veya halkın el birliği ile yaptığı bu kurumlarda; Kuran'ın anlamı, yazı ve aritmetik gibi dersler verilmiştir (Akyüz, 2003, s. 5).

Tarihsel süreçte biraz daha yakın döneme bakıldığında; Cumhuriyet'in ilânından önce eğitim ile ilgili kararlar alınması için toplanan Maarif Kongresi bu dönem için önemli görülmüştür ancak bu kongrenin kararları uygulanamamıştır. Yine ilköğretim ile ilgili alınan kararlardan biri olan “1921 yılında çıkarılan Teşkilât-ı Esasîye Kanunu ile ilkokulların 6 yıldan 4 yıla indirilmesi, dördüncü yıldan sonra bir yıl isteğe bağlı öğretim yapılması ve yeni bir programın ihtiyaçlar dâhilinde hazırlanması kararlaştırılmış ancak bu kararlar da uygulanamamıştır” (Gelişli, 2005, s. 6).

14 Ağustos 1923 tarihinde TBMM’de okunan Hükümet programında Milli eğitimle ilgili esaslar belirlenmiştir. Bu esaslardan bazıları şu şekilde olmuştur;

“Eğitim sisteminde, genel terbiye, birlik ve beraberlik, mesleki ihtisas esaslarına dayanacaktır. Eğitim teşkilatının görevlerinden birincisi çocukların eğitimi öğretimi, ikincisi halkın eğitimi öğretimi, üçüncüsü de seçkin insanları yetiştirmek için gerekli vasıtaları hazırlamak ve sağlamak için olacaktır.” şeklinde belirlenmiştir. Bu kararların devamında ilkokul ile ilgili karar ele alınmış ve dönemin şartlarına göre bazı zorunluluklara tabi tutulan karar alınmıştır. Bu karar: “İlköğretim kurumları; çocukların

genel terbiyesinin geliştirilmesi yanında, pratik mesleklere yönelmelerini sağlayacak, bu maksatla ilkokulu bitirenlerin devam edecekleri tarım, sanat ve ticaret mesleklerini öğretici iki yıllık bütünleme sınıfları açıp yüksek öğrenime gidemeyecekler, bu sınıflara devam mecbur tutulacaklardır.” şeklinde belirlenmiştir (Kalaycı, 2004, s. 18). Bu hükümet programında ilköğretim ile ilgili alınan diğer önemli gelişmelerden biri ilkokulun zorunluluğu konusunun görüşülmesi olmuştur.

Cumhuriyet’in ilanından önce 15 Temmuz 1923 tarihinde toplanan I. Heyeti İlmiye’de ilköğretim ile ilgili kararlara yer verilmiştir. Bu toplantının gündeminde; “ilköğretimle ilgili, ilkokul programlarında değişiklikler, İlköğretimden sonra hayati öğretim programı, İlköğretimin kararnamesinin değiştirilmesi teklifi” (MEB, 2003, s. 69) gibi konular yer almıştır.

I. Heyeti İlmiye’de ilköğretim ile ilgili alınan kararlar şu şekilde olmuştur:

“İlköğretim altı yıldır. Öğretim zorunluluğu 7-14 yaşları arasındadır. Birinci ve ikinci sınıf mevcudu 30’u, diğerleri 40’ı aşamaz.

Zorunlu eğitim yaşında bulunan çocukların yabancı okullara devamları yasaktır. Maarif Vekâletinden başka bakanlıklar ilköğretim yaptıramaz. Bu bakanlıkların elinde var olanlar Maarife devredilecektir” (MEB, 2003, s. 70).

“Cumhuriyetin ilk yıllarında ise eğitime; milli idealleri beslemek, hür ve milli bir devlet yaratmak, yeni liderler yetiştirmek, dinamik ve çağdaş bir toplum kurmak için önemli bir araç olarak bakılmış ve amacına yönelik düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır” (Kalaycı, 2004, s. 17).

Bu çalışmaların devamında Cumhuriyet’in ilanından sonra 1924 yılında çıkarılan anayasa ile Türk vatandaşları kadın erkek ayrımı yapılmaksızın ilköğretime gitme zorunluluğuna tabi tutulmuş ve devlet okullarında parasız olduğu hükme bağlanmıştır. Bu karar “Cumhuriyetin ilk Anayasası olan Teşkilât-ı Esasiye’nin 87. Maddesi” ile belirlenmiştir (Kalaycı, 2004, s. 11).

1924 yılında toplanan II. Heyeti İlmiye’de ilköğretim ile ilgili alınan önemli kararlar; “İlköğretimin altı yıldan beş yıla indirilmesi, ilkokul öğretim programlarının geliştirilmesi ve ders kitaplarının yazdırılması” (MEB, 2003, s. 70) konularında olmuştur.

Bir diğer önemli gelişme; 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bilim ve eğitim kurumlarının Milli Eğitim Kurumlarına bağlanmasıdır. 1926 yılında ise Maarif

Teşkilatına Dair Kanun kabul edilmiş ve eğitim sistemi kapsamlı örgütlendirilip, köy okullarının da en az 3 yıl olması hedeflenmiştir (Akyüz, 2003, s. 21). Eğitim sisteminin bu kapsamlı örgütlenme hedefi ile Milli Eğitimdeki örgütlenme oluşmaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk beş yılı içinde ilköğretimde görülen önemli bazı gelişmeler de programlar ve ders kitapları alanında olmuştur. Bu süre içinde ilköğretim için 1924 ve 1926 tarihli iki program hazırlanmıştır. 1924 Programı'nın en belirgin özelliği, yeni Cumhuriyet yönetiminin amaçlarına ilişkin ilkeleri kapsamı ve ilkokulun iyi yurttaşlar yetiştirilmesindeki önemini vurgulamasıdır (MEB, 2003, s. 20).

1926 Programının temel özelliği ise, ilkokullarda ilk üç yıl boyunca çocuklara verilecek bilgilerin Hayat Bilgisi dersi adı altında ve toplu tedris (öğretim) yöntemine göre verilmesidir (MEB, 2003, s. 21).

Milli eğitimdeki örgütlenme ile ilköğretim alanında yapılan bu programlar ile birlikte şura toplantıları düzenlenmiştir. Bu şuralardan ilkokul ile ilgili önemli kararlardan bir kısmı şu şekildedir: 1943 yılında toplanan 2. Milli Eğitim Şurası'nda, "Türk ahlâkının ilkelerinin belirlenmesi" kararı alınmıştır. 1946 yılında yapılan 3. Milli Eğitim Şurası'nda, zorunlu öğrenim süresinin 8 yıla çıkarılması önerilmiştir. 1949 yılında yapılan 4. Milli Eğitim Şurası'nda "ilkokul programlarının incelenmesi" konusu görüşülmüştür. Bu konunun görüşülmesinde 1924, 1926 programlarından sonra 1936 ve 1948 ilkokul programlarının hazırlanmış olması da etkindir.

1936 yılında hazırlanan ilkokul programında 1926 programının amaçlarını aynen korumakla birlikte bazı değişikliklere yer verilmiştir. Yapılan bu değişikliklerden bir kısmı şu şekildedir:

"1. İlk kez ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri belirlenmiştir.

2. İki devreli sistem devam etmiş ancak, ilk iki yıl birinci devre, son üç yıl ikinci devre olarak kabul edilmiştir.

3. Derslerin hedeflerine yer verilmiş ve her dersin hedefleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkeleri arasında bağ kurulmuştur" (Gelişli, 2005, s. 133).

"1948 yılında geliştirilen yeni ilkokul programında ise; milli eğitimin amaçları, ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri, köy ve şehir ilkokulları için ders dağıtım cetvelleri ve açıklamalar, her sınıfta işlenecek üniteler ve bölümleri, eğitim ve öğretimde yararlanılacak araç ve gereçlerin listeleri yer almıştır" (Kalaycı, 2004, s. 52). "Bu programdaki en büyük

değişiklik eski programdaki ilkokulun hedeflerinin çıkarılarak, bunun yerine Milli eğitimin amaçlarının konulması olmuştur” (Gelişli, 2005, s. 137). Bu amaçlar 1948 ilkokul programında; toplumsal, kişisel, insanlık ilişkileri açısından ve ekonomik hayat olarak dört ana başlık altında verilmiştir.

1948 ilkokul programında belirlenen milli eğitimin amaçlarını açarsak, bu amaçlar çocuğun;

“1. Toplumsal bakımdan; Türk milletinin evladı olma şerefini duyan ve sorumluluğunu kavrayan, Türk Milletinin değerlerini koruyan, Türkiye Cumhuriyeti anayasasının haklarına saygılı, Milli kaynakları koruyan, Milli birlik duygusunu bozmayan, kanunlara uyan, bilimsel çalışmaların faydalı olacağı yardımını kavrayan yurttaşlar olarak yetişmesi amaçlanır.

2. Kişisel bakımdan; Ana dilini doğru olarak konuşan, sağlığını koruyan, öğrenme ve uygulama isteğine sahip, kendi davranış kontrolünü yapabilen ve iyiye yönelen, estetik duygulara ve doğa sevgisine sahip, sorumluluk sahibi bir birey olması amaçlanmıştır.

3. İnsani ilişkiler bakımından; Güvenilir olan, sosyal ilişkilerinde başkalarıyla çalışıp oynayabilen, toplumsal nezaket kurallarına uyan, ailesine değer veren bir birey olarak yetişmesi amaçlanmıştır.

4. Ekonomik hayat bakımından; Yeteneklerine uygun iş ve meslek seçimi yapabilen, çalışmanın zevkli olduğunu kavrayabilen, iş üzerindeki çalışmalarını devam ettiren, geçimini düzenleyebilen ve hesabını bilen bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır” (MEB, 1948, s. 1-2).

1948 programında; “bireysel farklılıkların dikkate alınması, çocukların yaş ve olgunluk düzeyine göre ayarlanması, dersin ünite ve konularına çocukların geçmiş yaşantılarından girilmesi, bilgilerin ezberletmeden yaparak yaşayarak öğrenilmesi” gibi ilkelere de yer verildiği görülmüştür (Kalaycı, 2004, s. 52). Gelişli’ye göre; “1948 tarihli ilkokul programı, kendinden önceki programlardan tüm olarak daha verimli bir şekilde memleket ilköğretimine hizmet etmiştir. Gelişen eğitim-öğretim ve ilerlemeler sonucunda, 1962 tarihli ilkokul program taslağına ortam hazırlamıştır”(Gelişli, 2005, s. 141).

“27 Mayıs 1960 askeri yönetiminin ilköğretimi geliştirme çalışmaları ve 222 sayılı ilköğretim kanununun kabulünden sonra 1948 yılında geliştirilen ilkokul programı tekrar ele alınmış ve kurulan komisyon ile 1962 yılı program taslağı hazırlanmıştır. Sunulan bu taslak raporunda ilköğretimin amaçları ve eğitim-öğretim ilkeleri ile ilgili değişiklikler de

esas alınmıştır” (Gelişli, 2005, s. 141). “1962 yılı program taslağında, Milli Eğitimin amaçları korunmuş, bu genel amaçlar doğrultusunda ilköğretim amaçları belirlenmiştir. İlköğretimin amaçları 1948 programından farklı olarak; kişisel, insanlık ilişkileri bakımından ve toplumsal hayat bakımından olmak üzere üç başlık altında toplanıp, ekonomik hayat bakımından başlığı ele alınmamıştır. İlköğretimin eğitim ve öğretimi ilkeleri ise; çocukla ilgili ilkeler, okul ve toplumla ilgili ilkeler ve eğitim, öğretim ve metotlarla ilgili ilkeler olarak üç başlık altında toplanmış ve açıklamaları yapılmıştır” (MEB, 1962, 3-9; Gelişli, 2005, s. 142).

“İlköğretim program taslağı olarak hazırlanan 1962 yılındaki bu taslak, 6 yıl süre ile denendikten sonra 1968-1969 öğretim yılından itibaren ülke çapında uygulamaya geçirilmiştir”(Gelişli, 2005, s. 148).

1962 yılı program taslağının geliştirilerek 1968 yılı ilkokul programı olarak onaylanmış ve 1968-1969 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur. “1968 programının geçmiş programlardan farkı, VII. Milli Eğitim Şurasında saptanan Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ile birlikte ilköğretimin amaçları ve ilkokulun eğitim-öğretim ilkelerine ayrı ayrı yer vermiş olmasıdır” (Gelişli, 2005, s. 148).

1968 programında belirlenen eğitim ve öğretim ilkeleri şunlardır:

- “1. İkokul, milli bir eğitim kurumudur.
2. İkokul, gerçek bir topluluktur.
3. Okul, kültürel gelişme ve eğitim merkezidir.
4. İkokul, çocukların temel ihtiyaçlarına cevap veren bir kurumdur.
5. Her çocuk birbirinden farklıdır.
6. Çocuğun büyümesi ve gelişimi farklıdır.
7. Çocuk bir bütün olarak gelişir.
8. İkokul öğrenciye bilimsel çalışma yolları gösteren bir kurumdur.
9. Derslerde amaç ve ilkeler arasında bağlantı kurulmalıdır.
10. Eğitimde ahlâki ve manevi değerlerin kazandırılması, hem program hem de yönetimin önemli bir unsurudur.
11. Öğrenme karşılıklı bir etkileşimdir.

12. Her yaşantı, her çocuk için ayrı bir anlam taşır.
13. Eğitim ve öğretimde hayatilik esastır.
14. Konuların seçiminde ve işlenmesinde bulunulan yer ve zamandan hareket edilmelidir.
15. Çocuklar başkalarının istedikleri şeyleri değil, ilgi duydukları konuları öğrenirler.
16. Çocuklar görmek ve işitmekten çok yaparak öğrenirler.
17. Eğitim ve öğretimde tutumlu olma alışkanlığı kazandırmak esastır.
18. Eğitim ve öğretim planlı ve programlı bir çalışmadır.
19. Eğitim ve öğretimde rehberlik esastır.
20. Eğitim ve öğretimde okul ile ailenin işbirliği önemlidir.
21. Değerlendirme eğitim ve öğretimin ayrılmaz bir parçasıdır.
22. Bedeni ve zihni kusuru görülen öğrenciler ile özel şekilde ilgilenilmelidir.
23. İlkokulun tüm sınıflarında “toplu öğretim” esastır” (MEB, 1968, s. 9-16).

Belirlenen bu ilkeler doğrultusunda, 1968 ilkokul programının ahlaki gelişim ve manevi değerlerin kazanımının önemsendiği, bireysel farklılıkların vurgulandığı, eğitim ve öğretimde bilimsel ve uygulamalı etkinliklere vurgu yapıldığı görülmüştür. Uzun bir süre bu program dâhilinde eğitim-öğretim yürütülmüştür.

“1997 yılında zorunlu sekiz yıllık ilköğretim uygulamasına geçişten sonra ders programlarında kısmi değişiklikler yapılmış, ancak hem program felsefesi hem de derslerin yapılarında köklü değişiklikler yapılamamıştır” (Gelişli, Okur ve Cuma, 2009, s. 68).

1997 tarih ve 4306 sayılı kanun ile zorunlu eğitimin 8 yıl olması kanun ile düzenlenmiştir. 1997-1998 öğretim yılında yapılan ilkokul programının diğer programlardan farklı olarak her sınıf düzeyinde ayrı ayrı programlar yapılmasının belirlenmesi ve bazı amaçların tekrar belirlenmesi yönünde olmuştur.

Yapılandırmacı eğitimi temel alan ve uygulamaya önem veren programlardan biri olarak hazırlanan 2004-2005 eğitim öğretim yıllarında geliştirilen ilköğretim programı ise; öğrenci merkezli bir program özelliği göstermiş, düşündüren, sorgulayan, araştıran bireyler yetiştirmeyi hedeflemiştir.

2.1.1.2. Öğretim Programı

Öğretim programları eğitim-öğretim sisteminin bel kemiğini oluşturmaktadır. Öğretim programı; “eğitim programında amaçlanan hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan öğretmen, konular, eğitim ortamları, yöntem, teknik, fiziki imkânlar, ders araç ve gereçleri, ölçme-değerlendirme unsurlarını kapsamaktadır” (Özbay, 2006, s. 15).

“Öğretim programının öğeleri konusunda değişik görüşler olmakla birlikte hemen hemen tüm eğitimciler dört temel öğede görüş birliğine varmaktadır. Bunlar hedefler (bireyden istenen davranışlar), içerik (öğretilecek konular), eğitim durumları ya da öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi ve istendik davranışların kazandırılıp kazandırılmadığı konusunda bir karara varmayı sağlayan değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır” (Büyükalın Filiz, 2006, s. 14). Tüm bunlar göstermektedir ki, öğretim programı eğitim sürecinin planlanmasındaki gerekli tüm unsurları içermektedir.

İlköğretimin tarihsel sürecinde eğitim ve öğretim programlarındaki değişiklikler ve öğretim programının hedefleri itibarıyla bireyde meydana getirilecek en önemli kazanımlardan biri onun ahlaki gelişimidir. Bireyin yalnızca bilgi ile donatılması insan olma özellikleri ve bireyin sahip olduğu karakterini geliştirme hedefleri açısından yeterli değildir. “Birey için yapması gereken ilk iş, kendini tanıması, düşüncelerini düzene sokması, sağlam bir iradeye sahip olması ve bir hedefe bağlanmasıdır. Bütün bunları başarabilmenin yolu ise; eğitimden geçmektedir. Eğitimin en temel amacı, iyi insanlar yetiştirmek ve insan kalitesinin yükseltilmesidir” (Yaman, 2012, s. 40). Bu nedenle eğitim sistemi içinde kazandırılması hedeflenen temel nitelikleri oluşturan bir unsur da değerlerdir.

2.1.2. Değer Kavramı

Değer, bilimsel birçok alanda farklı tanımlamalara tabi tutulan ve çalışma konusu olan bir kavram olmuştur. Eğitim sistemi içerisinde de kazandırılması önemli görülen ‘değer’ kavramının anlamına bakıldığında, Türkçe sözlükte; “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yararlı nitelik” olarak tanımlanmaktadır. Değerler, hayranlık duyulan, ideal kabul edilen, ilham ve de model alınan üst davranış kalıpları olarak ifade edilmektedir (Türkçe Sözlük, 1998, s. 538).

Theodorson ve Theodorson’a (1979) göre değer; “özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal

bağılılıklarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri” olarak tanımlanmaktadır (Özensel, 2003, s. 225).

Bir başka ifadeyle değer, “Türkçede “karşılık olmayı” dile getiren “değmek” kökünden türetilen, bir şeye biçilen karşılık anlamına gelmektedir. Nesne ve olayların insanca önemini belirleyen nitelik olarak tanımlanan değer kavramı, Osmanlıca; “kıymet”, İngilizce; “value”, Fransızca; “valeur” ve Almanca “verth” kavramlarının karşılığıdır. İnsanın kazanacağı nitelik olarak görüldüğünde en genel ifade ile değer; bizi, ailemizi, toplumumuzu, milletimizi ve insanlığı değerli kılan üstün özelliklerdir” (Gündüz, 2005, s. 45).

2.1.2.1. Değer ve Değerler

Değer ve değerler birbirinden farklı tutulan ve farklı anlamlara gelen kavramlar olarak tanımlanmış ve açıklanmıştır. Sosyal bilimler, eğitim bilimleri, felsefi alan ve psikologlara göre farklı tanımlamalara tabi tutulan bu kavramların tek bir tanımı bulunmamaktadır.

Kuçuradi’ye (1995) göre değer; “insanı insan yapan tüm özgü niteliklerinin insansal etkinliklerinin amaçlarına uygun hale getirilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Aristoteles’in de ifadesi ile insana özgü diğer bütün etkenleri amaçlarına uygun hale getirebilecek duruma gelmelerinde yardımcı olmaktır. Bir başka ifade ile bireyin doğru bilme, doğru düşünme, doğru değerlendirme ve doğru eylem içinde olduğunu fark etmesini sağlamasına yardımcı olmaktır” (Dilmaç ve Ulusoy, 2012, s. 15).

Güngör’e (2010) göre ise değer; “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu belirten ifade ise değer de bir şeyin arzu edilebilir ya da edilemez olduğu hakkındaki inançtır” (Güngör, 2010, s. 27).

Ülken (1965) ise değeri, eylem olarak tanımlamaktadır. Ülken’e göre değer, süreç içinde meydana gelen etkinliklerden oluşmaktadır (Ülken, 1965, s. 14).

Bir başka tanım ifadesi ile karşımıza çıkan değer, soyut olması boyutu ile ele alınmıştır. Köknel’e (2007) göre değer; “somut ya da soyut kavramların önemini belirtmeye yarayan soyut ölçü birimi; canlı ve cansız tüm varlıkları, olayların ve olguların önemini anlatan bir kavram” olarak tanımlanmaktadır (Köknel, 2007, s. 17).

Değer ve değerlerin ayırımına baktığımızda; Tural’a (1992) göre değer; “Bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının nedeni olarak görülen; onay ve teşvik gören; korunmaya

çalışılan kabullenişler ve inanışlardan” oluşmaktadır. Değerler ise, “insanın normal ve toplumsal yaşamı içinde girdiği tüm etkileşimlerden oluşan somut ve soyut ürünlerdir” (Tural, 1992, s. 30). Kısacası değerler, değerın eylem haline getirildiğinde ortaya çıkan ürünlerden anlaşılmaktadır.

Erdem (2003) ise değerleri, “davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlar olarak tanımlamıştır. Bir başka ifade ile değerler, bireyin istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen isteklerden önemli görülen durumlardan oluşmaktadır” (Erdem, 2003, s. 56).

“Değerler, insanların davranışları hakkında fikir sahibi olmaya yaramaktadır. Bireyin sahip olduğu tutum ve davranışları, değerlerden etkilenir. Bu nedenle, bireylerin ve çeşitli kültürdeki insanların değerleri hakkında bilgi sahibi olmak, onların tutum ve davranış hakkında fikir yürütmeye yardımcı olmaktadır” (Başaran, 1992).

Tanımlardan da anlaşılabileceği gibi özetle değerler; “tutum ve inançlar gibi üç boyutlu olarak incelenmektedir. Bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor boyutları ile incelenen değerler, bu boyutlarda davranışlara yön vermektedir. Değerlerin duyuşsal boyutu, iyi ile kötü ayrımı yapabilmeyi, duygusal tepkiler ve olumlu olumsuz gibi yargıları; bilişsel boyutu, değerleri kavrayarak nerede kullanabileceğini yönetebilmeyi ve son olarak psiko-motor boyutu ise bu iki boyutta meydana gelen öğrenmelerin davranışlara aktarılmasını sağlamaktadır. Çocukluk döneminde başlayan değerler, gelişim süreci ile birlikte artan bir seyir izlemekte ve öğrenmeler sonucunda oluşmaktadır” (Akbaş, 2005, s. 45).

Değerlerin psikolojik, sosyolojik ve felsefi temellerinin açıklanması, değerlerin anlaşılabilirliği ve kapsamı açısından önemli görülmüştür.

2.1.2.2. Değerlerin Psikolojik Temelleri

“Psikoloji, canlıların dolayısıyla insanın davranışını ve davranışın oluşumunu tanımaya çalışan bir bilimdir. Psikoloji, bir davranış çalışmasıdır; canlıların davranışının yasalarını bulmakla ve örgütlemekle ilgilenen, hem doğal hem de toplumsal bir bilimdir” (Başaran, 2005, s. 23). Değerler ile ilgili yapılan psikolojik çalışmalara bakıldığında, psikolojinin alanı olan insanın davranışları ile birlikte tutumlarının, isteklerinin de incelendiği görülmektedir.

Güngör'e (2010) göre; "Psikoloji değer problemini felsefeden daha farklı bir şekilde ele alır. Psikolojide değerın önemi onun objektif bir esasa dayanıp dayanmamasında değil, fakat insan davranışlarının yol göstericisi olarak oynadığı roldedir. Bu bakımdan psikoloji değeri sadece bir inanç olarak alır" (Güngör, 2010, s. 28).

Güngör'e (2010) göre; inanç olarak ele alınan değerin psikolojik boyutu, tek bir inanca değil, organize olmuş bir grup inanca karşılık gelmektedir.

Çağdaş psikolojide değer ise oldukça geniş bir şekilde kullanılmıştır. Bununla birlikte tarihi olarak, değer kavramının anlaşılmasında iki temel yaklaşım olmuştur. Birinci yaklaşım şu varsayıma dayanmaktadır: değer uyarıcı objenin içinde mevcuttur. Uyarıcı obje, içsel veya mutlak bir değere sahiptir; yani o objenin kullanıcısı olmayan insanla ilgili olmayan bir değere sahiptir. İkinci yaklaşım ise, uyarıcı objeler içsel bir değere sahip değildirler. Bir objenin değeri sadece insanların onu algılama yollarının bir fonksiyonudur, yani görelidir. Bu pozisyona göre, belli bir uyarıcı objesi, bir kimse için belli bir zamanda büyük bir değere sahip bulunabilir; bir başka zamanda ise onu bir engel olarak algılamış olabilir. Bireyin bir objeye atfettiği değer, onun kişi için yani kendisi için olan değeridir. Böylece bir obje, onu değişik değer atflarıyla algılayan insanlar kadar çok sayıda değerlere sahiptir. Bazı psikologlar, değer anlayışlarındaki aşırı izafiyetçiliği sorun yapmışlar ve belli bir zamanda belli bir değerin, kişi için mutlak olduğunu hatırlatmışlardır (Ünal, 1981, s. 1-2).

Değerler psikolojik yaklaşımların genelinde tutum, inanç, güdü, ihtiyaç gibi bireye özgü kavramlar ile açıklanmıştır. "Bütün bu kavramların yanında bazı araştırmacılara göre tutum ve değerler birbiri yerine kullanılan bütünleşmiş kavramlar olarak ifade edilmiştir. Tutum yerine kullanılan değerler, psikologların davranışlardaki düzeni ayırma ve anlamalarına yarayan kavramsal araçlar" olarak belirtilmiştir (Kağıtçıbaşı, 1981, s. 20).

2.1.2.3. Değerlerin Sosyolojik Temelleri

"Sosyolojik açıdan genel olarak değer, kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir; kişi veya grup tarafından beğenilen her şey" olarak tanımlanabilir (Aydın, 2011, s. 39).

Sosyolojik açıdan değerler ise; bir toplumun sahip olduğu değerler ile kişinin sahip olduğu değerlerin bütünleşmesi olarak ifade edilebilir. Bu değerler toplum, kültür ve sınıflara göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında, "sosyolojide kullanılan toplumsal değerler, bir toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılan, toplumun iyiliğine ve esenliğine yönelik olduğu

varsayılan ideal ortak paylaşım ölçütleri olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal değerler milli değerlere hayat verir ve günlük hayatı belirler ve organize eder” (Doğan, 2002, s. 344).

“Değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren en önemli ölçütlerdir. Bu yüzdendir ki, toplumsal kişi ve bu kişinin davranış örüntüleri sosyolojik incelemelerin başlangıç noktasını oluştururlar. Kültürel öğeleri göz ardı eden her model ve yaklaşım, yaşanmakta olan toplumsal süreçleri açıklamaktan uzak olacaktır” (Özensel, 2003, s. 220).

“Ahlâki konularda da sosyal kurumlar insanlara hazır karar ve davranış kalıpları sunarlar. İnsan birçok imkânlardan birini seçmek zorunda kalmaz; seçeceği zaten hazırdır ve herkesçe benimseneceği için güvenle seçer. Eğer insan içinde yaşadığı toplum düzenine güvenirse, onun kuralları insanı rahatsız etmez” (Ergün, 2011, s. 42).

Tezcan (1987) sosyolojik açıdan değerlerin özelliklerini şu şekilde özetlemiştir:

1. Grubun ya da toplumun üyelerinin çoğunluğu tarafından kabul edilmiş ve paylaşılmışlardır.
2. Toplumun genel refahının korunması ve toplumun ihtiyaçlarının tatminine inanılan değerler, toplumun üyeleri tarafından ciddiye alınmaktadır.
3. Toplumsal değerleri kabul eden üyeler, yüksek değerler için fedakârlıkta bulunmaya, dövüşmeye hatta ölmeye razıdır.
4. Değerler birçok insan tarafından onaylandıktan ve anlaşılmaya dayandıklarından soyut olarak insan zihninde yer etmiş kavramlardır (Tezcan, 1987, s. 115).

Tezcan’ın belirlediği bu sosyolojik bakış açısından sosyal değerlerin, çoğunluğun tarafından onaylanması ile olduğu çıkarımına varılmaktadır. Bir başka belirtilen özellikte ise, dönem şartları da göz önünde bulundurularak geleneksel yapı ve dayatmanın ağırlıklı olarak verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumdan çıkarılabilecek yargı, değerlerin sosyolojik boyutlarının temel özelliklerinin aynı kalması ile birlikte toplumsal değişimler, uygulamalar açısından birtakım değişiklikler oluşturabilmelidir. Toplumun onayladığı geleneksel değerlerin bu esneklikten çok etkilenmeyeceği açıktır.

Toplumsal yapıyı teşkil eden temel toplumsal kurumların tümünün kendine ait değerler içerdiği bilinmektedir. Söz gelimi, toplumun en temel kurumu olan aile, eğitim, din gibi toplumsal kurumların ve bu kurumların değerlerinin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında yani bir sonraki kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenir. Ayrıca, bilindiği gibi bir toplumda değerlerin ifade edildiği temel mekanizmalar, kişinin üstlendiği sosyal rollerdir. Bu roller de toplumun tabakalaşma sistemi ile sosyal yapıyı oluşturan sosyal süreçlerle yakından ilişkilidir. Yine bir toplumdaki iyi-kötünün belirlenmesi, ideal düşünme ve davranma yollarının tamamı değerler tarafından oluşturulur. Böylece, toplumdaki sosyal

kontrol mekanizmalarının ve ödüllendirme araçlarının değer kaynaklı oldukları görülür(Özensel, 2003, s. 219).

“Sosyolojik açıdan belirlenen değerler, toplumun belirlediği kurallar sisteminden oluşmaktadır. Bu kurallarda grubun değerleri ile kişinin değerleri aynı olmalıdır. Grup içinde beklentiler ve tepkiler önceden bu kurallara ve davranışlara göre bellidir. Toplum içindeki konum cinsiyet, yaş, statü gibi özelliklerine göre kişilerin değişik roller öğrenmesine ve üstlenmesine neden olur. Bunu etkileyen temel unsurlardan biri de kültürdür. Bu nedenle, toplum ya da sosyal grupların belirlediği davranış kalıplarına uymak, grup içinde çıkabilecek çatışmaları en alt düzeye indirmektedir” (Ergün, 2011, s.42).

2.1.2.4. Değerlerin Felsefî Temelleri

“Felsefî bir problem olarak değerın ortaya çıkışı Sofistler ve Sokrat’a dayanmaktadır. Değer felsefesine en fazla önem veren düşünür Platon’dan itibaren filozoflar bu sorunu; iyi, kötü, amaç, doğru, fazilet ve geçerlik gibi farklı başlıklar altında tartışmışlardır” (Karakaya, 2013, s. 204).

Bir başka ifade ile değer kavramı, problem olarak ortaya atılan bu tartışma boyutu ile “felsefede, değerlendirme problemi ve değerler problemi olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü “iyi nedir?”, “güzel nedir?”, “faydalı nedir?”, “doğru nedir?”, “hangi değer doğrudur?”, “hangi değerın öğretilmesi” gerekir gibi sorular sormak, değerlendirme aktivitesini belli açılardan problem haline getirmektir” (Kuçuradi, 1971; Noll, 1997; Germaine, 2001; Akt. Dilmaç, 2007, s. 17).

Başka bir ifade ile “felsefî boyutu ile değer; değerlendirme ve değer sorunu olarak iki şekilde ayrılmıştır. Değerlendirme aşaması; iyi, güzel, doğru ve faydalı nedir? sorularına cevap ararken; değer sorunu, saygı, dürüstlük, adalet, eşitlik gibi kişilerarası ilişkilerin temelindeki farklı çeşitteki değerleri sorgulayan anlam ile ilgili sorulardan oluşur. Bir başka boyutu ile değerler rölatifdir. Yani, toplumdan topluma, çağdan çağa ya da aynı toplumdaki farklı gruplara göre değerler değişebilir. Diğer bir yandan değerler mutlakdır. Mutlak doğru ya da yanlış ifade ederler. İnsanların eğilim ya da kanaatlerinden bağımsız olarak doğru ya da yanlışlardır” (Karakaya, 2013, s. 204).

Diğer yandan felsefi açıdan değer, filozoflarca farklı sınıflamalara tabi tutulmuş; “öznelci ve nesnelci bakış açıları ile ele alınmıştır. Bu sınıflandırılan değer çeşitleri doğru-yanlış ve olumlu-olumsuz olarak ele alınmıştır.” (Özlem, 2002, s. 283).

Felsefi boyutu, değer ve eğitim ilişkisi düşünüldüğünde; “eğitim politikalarına ve uygulamalarına yön veren varsayım, inanç, karar ve ölçütleri inceleyen, tutarlılık ve anlam yönünden kontrol eden eğitim felsefesi, aynı zamanda insan anlayışlarını da değerlendirir. İnsan ve toplum, öğrenme gibi konulardaki felsefi ve eğitsel yaklaşımları birleştirerek bunlardan bir bütün oluşturmaya çalışır” (Ergün, 2011, s. 5).

2.1.2.5. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler, eğitim bilimciler, sosyal bilimciler ve psikologlara göre çeşitli sınıflamalara tabi tutulmuştur. Bunlardan en çok kabul görenler, Spranger, Rokeach, Allport-Vernon-Lindzey, Schwartz ve Bilsky değer sınıflandırmaları ile birlikte Erol Güngör’ün ve Akbaş’ın oluşturduğu değer sınıflamaları olmuştur.

“Değerler üzerinde yapılan araştırmaları etkili bir biçimde sürdürebilmek için birçok sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflamalardan en çok bilinen ve kabul edilenler; Nelson, Rokeach, Spranger ve Shwartz’a ait olanlardır” (Yazıcı, 2006, s. 501).

“Değerlerle ilgili ilk sınıflandırmayı Spranger yapmıştır. Spranger, değerleri estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değerler olmak üzere altı grupta sınıflandırmış, Allport, Vernon ve Lindzey bu çalışmayı sürdürmüştür” (Güngör, 2010, s. 84).

Spranger’in (1928)’de yaptığı bu sınıflama Allport, Vernon ve Lindzey (1951) tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür (Akbaş, 2004, s. 55).

“Spranger’in belirlediği altı temel değer grubunu açıklarsak:

Bilimsel Değer: Gerçeği araştırmaya, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünmeye önem verir. Bilimsel değerleri olan birey benzerlikleri ve farklılıkları araştırır ve deneysel, eleştirici, akılcı, entelektüeldir.

Ekonomik Değer: Ekonomik amaçları ve araçları kapsar. Beden ihtiyaçlarının doyumuna dayanır. Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemszenmesi gerektiğini belirtir.

Estetik değer: Estetik insan, en yüksek değeri form ve ahenkte görür. Deneyimler, tercihler ve kabulleri kapsar. Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatını, olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğu düşünülür.

Sosyal Değer: Toplumsal ve bireysel ilişkiler ve bu ilişkilerde yönelimleri kapsar. Başkalarını sevmek, yardım etme ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir.

Politik değer: Güç, yetkinlik, liderlik gibi değerleri kapsar. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.

Dini Değer: Evren hakkında genel inançlara dair değerleri kapsar. Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğruna dünyevi hazları feda eder” (Ünal, 1981, s. 20).

Schwartz (1999, s. 24)’a göre, “Değerler, davranışların belirlenmesinde ve açıklanmasında, insanları ve durumları değerlendirmede bireye yardımcı olan içsel odaklı sosyal faktörlerdir. Schwartz gibi birçok araştırmacı (Rokeach (1973), Kluckhohn (1951), Lawrance (1985), Hofstede (1980) gibi) değerleri, “alternatif durumlar veya davranış biçimleri arasında seçim yapmak” şeklinde tanımlamışlardır (Koca, 2009, s. 1).

Schwartz ve Bilsky (1987)’ye göre değerlerin özellikleri şu şekilde sınıflanmıştır:

1. Değerler, inançlardır. Ancak, tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar, etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler. İnançlardan oluşan değerler; tamamen nesnel değildir. Kişi ile aktif hale getirildiğinde duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle ilişki halindedirler.
3. Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler.
4. Değerler, davranışların, inançların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
5. Değerler, önem sırasına göre sistemli bir şekilde kendi aralarında sıralanırlar.
6. Değerler, zaman içinde ortaya çıkan etkileşimler ile birlikte değişim göstererek, ihtiyaca göre öncelik sıralamasında farklılık gösterirler.
7. Değerler, bağlı oldukları kültürlere göre değişir. Hatta ait oldukları kültürlerin içinde dahi ayrılık gösterebilirler. Farklı iki toplum aynı değere sahip olabilir ama o değere

verdikleri önem derecesi farklı olabilir (Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000, s. 60; Yazıcı, 2006, s. 503; Dönmez ve Yazıcı, 2008, s. 189).

Rokeach (1973), değerleri iki grupta toplamıştır. Bunlar amaç ve araç değerlerdir. Amaç değerler, yaşamın temel amaçlarını gösteren değerler, araç değerler ise bu amaçlara ulaşmak için gösterilen davranışlardır. (Akbaş, 2004, s. 55).

Rokeach'nın sınıflamasında her iki değer grubunda da 18'er tane değer bulunmaktadır (Rokeach, 1973, s. 28'den Akt. Akbaş, 2004, s. 57). Bunlar:

Tablo 1. Rokeach Değer Sınıflandırması:

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkâr
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hâkim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsever
Zevk	Yaratıcı olma

Schwartz, değerleri güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik gibi on farklı grupta incelemiştir. Bu on farklı grupta 56 değer bulunmaktadır.

Tablo 2. Schwartz değer grupları ve listesi (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s. 61):

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü.	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek.
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke ve hazzıya yönelim.	Zevk, hayattan tat almak.
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı.	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum.
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetmek.	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçakgönüllü olmak
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık.	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat (Dünyevi işlerden el ayak çekmek), mahremiyet.
Uyma (confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması.	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.
Güvenlik (security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği.	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak.

Bahsedilen bu değerler de iki ana boyutta gruplandırılmıştır. İlk boyutta güvenlik, uyma ve geleneksellik değer tipleri; muhafazakârcı yaklaşım olarak, özyönelim ve uyarılım ise yeniliğe açıklık olarak verilmiştir. İkinci boyutta ise evrensellik ve iyilikseverlik değer tipleri özaşkınlık, güç ve başarı ise özgenişletim olarak ifade edilmiştir. (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s. 63).

Yapılan bir diğer değer sınıflandırması Nelson'un sınıflandırmasıdır. Nelson'un yaptığı değer sınıflandırması 3 grupta incelenir. Bunlar; bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerlerdir.

“Bireysel Değerler: Seçim yapmada, satın aldığımız ürünlerde, hobilerimizde ve diğer kişisel tercihlerimizde etkilidir (Michaelis, 1988, s. 361).

Grup Değerleri: Belirli bir grubun üyeleri tarafından benimsenen ve uygulanan değerlerdir. Bu grup; aile, kulüp, dini ya da politik bir grup olabilir (Naylor ve Diem, 1987, s. 350).

Sosyal Değerler: Bireyin toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesini sağlayan adalet, saygı, farkındalık, eşitlik gibi değerlerdir (Michaelis, 1988, s. 361).” (Michaelis, 1988; Naylor ve Diem, 1987; Akt. Koca, 2009, s. 64).

Literatür tarandığında birçok değer araştırması yapıldığı ve bu araştırmalarda konuya göre ölçeklendirme ve değer sınıflandırmaları yapıldığı görülmektedir.

Akbaş (2004), “*Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinde Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*” adlı doktora tezi çalışması yapmıştır. Bu araştırmanın amacı, “ilköğretim okulları son sınıf öğrencilerinin cinsiyetlerinin ilköğretim okulları genel hedeflerinde ifade edilen, *geleneksel değerlere, çalışma-iş değerlerine, bilimsel değerlere ve temel değerlere* ulaşma düzeyinde farklılığa neden olup olmadığının belirlenmesi” olarak belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında değerleri ölçmek için araştırmacı tarafından geliştirilen geleneksel değerler ölçeği, demokratik değerler ölçeği, çalışma iş değerleri ölçeği, bilimsel değerler ölçeği ve temel değerler ölçeği kullanılmıştır.

Bu değerler ölçeğinin hazırlanmasında, ilk olarak Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel amaçları ve derslerin genel amaçları incelenerek değer ifadesi içerenler seçilmiştir. Bu değerlerin isimlendirilmesinde Schwartz (1992) tarafından geliştirilen değer ölçeği ile Ryan ve Bohlin (1998) ve Lickona (1993) tarafından önerilmiş değerler temel alınmıştır. İkinci aşamada belirlenen bu değerlere uygun ifadeler yazılmıştır. Üçüncü aşamada

geliştirilen ölçme aracının kapsam geçerliliğini belirlemek için uzman görüşleri alınmıştır. Uzman görüşleri sonunda Türk Milli Eğitim Sisteminin “manevi bir hayat”, “alçakgönüllü olmak” ve “cesur olmak” değerlerinin genel amaçlar içinde bulunmadığı sonucuna varılmış ve bu değerlere ilişkin maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Geliştirilen değer ölçeklerinde belirlenen değer ifadeleri şu şekilde olmuştur:

Tablo 3. Akbaş (2004)’ın Değer Sınıflandırması (uyarlanmıştır):

Geleneksel Değerler	- Ulusal Güvenlik, - Hayatın verdiklerini kabul, - Aile, - Yardımsever olmak, - Güvenilir olmak, - Tutumlu olmak.
Demokratik Değerler	- Saygılı olmak, - İşbirliği, - Kibar olmak, - Hoşgörülü olmak.
Çalışma-İş Değerleri	- Sorumluluk sahibi olmak, - Girişimci olmak, - Çalışkan olmak, - Azimli olmak.
Bilimsel Değerler	- Merak duymak, - Araştırmacı olmak, - Bilimsel olmak, - Yaratıcı olmak, - Eleştirel olmak.
Temel Değerler	- Sağlıklı olmak, - Temiz olmak, - Çevreyi koruma, - Estetik.

Araştırma sonuçlarına göre öğrenci değerleri içerisinde en yüksek değerlerin geleneksel değerler olduğu belirlenmiştir. Bu değerleri temel değerler ve demokratik değerler

izlemiştir. En düşük ortalama bilimsel değerler boyutunda belirlenmiş ve araştırma kapsamına alınan kız öğrencilerin puan ortalamaları bilimsel değerler dışındaki bütün değerlerde erkek öğrencilerden daha fazladır.

Güngör (2010), “Değerler Üzerinde Araştırmalar” isimli profesörlük tezi çalışmasında değer sınıflandırmaları üzerinde durmuştur. *Erol Güngör*’ün yaptığı bu araştırma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yapılan değer sınıflandırmalarına değinen Güngör, ikinci bölümde kendi araştırması ile katkı getirmiştir. Güngör, değerleri “estetik, ahlaki, teorik, iktisadi, dini, siyasi ve sosyal” olmak üzere 7 farklı alanda sınıflandırmıştır (Güngör, 2010, s. 95).

Güngör araştırmasını dört denek grubu üzerinde ve değerleri korelasyona göre sıralayarak ifade etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; herkes kendi değer profilinde hassasiyet göstermekle beraber herkesin ortaklaşa hassasiyet gösterdiği bir değer mevcut olduğu ve bunun da ahlâk olduğu belirlenmiştir. İnsanlar kendi değer sahaları dışındaki değerleri daha kötü bulmakta ve tepki göstermektedir. İnsanlar ahlaki yönden kendilerini değerlendirdiğinde ortanın üstünde fakat mükemmel olmadıklarını düşünmektedirler. Bu araştırmaya göre yüksek tahsil almış kız ve erkekler arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Güngör, 2010, s. 123).

Güngör’ün oluşturduğu değer sınıflandırmalarında kavramlar şu şekilde ifade edilmiştir:

Estetik Değerler:

- Her şeyin ölçülü ve ahenkli olması,
- Güzelliklerle dolu bir dünya

Ahlaki Değerler:

- Vicdan huzuru
- Yalansız bir dünya

Teorik (İlmi) Değerler:

- Cahillikten arınmış bir dünya
- Bütün gerçeklerin bilinmesi

İktisadi Değerler:

- Ekonomik bağımsızlık,
- Konforlu bir hayat,

Dini Değerler:

- Öbür dünyayı kazanmak,
- Günahlardan arınma.

Siyasi Değerler:

- Hürriyet için mücadele,
- Eşitliğin sağlanması,

Sosyal Değerler:

- İnsanlara yardım,
- Eşitliğin sağlanması (Güngör, 2010, s. 86-87).

Bolat (2011)'ın yapmış olduğu “Gazi Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sosyal Değerlere Bakışları” araştırmasında, meslek yüksek okulu öğrencilerinin sosyal değerlere bakışlarının nasıl olduğu, seçilen değişkenlere bağlı olarak meslek yüksek okulu öğrencilerinin sosyal değerlere ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını incelemek amaçlanmıştır. Bunu belirlemek için araştırmacı tarafından “Çok Boyutlu Sosyal Değerler Ölçeği” hazırlanmıştır.

5’li Likert tipinde hazırlanan ölçme aracında 6 sosyal değer boyutu yer almaktadır ve 42 adet sosyal değer ifadesi yer almaktadır. Belirlenen ‘Sosyal Değerler’ Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Bolat (2011)’ın Araştırmasında Kullandığı Sosyal Değer Sınıflandırması:

Sosyal Değer Boyutu	Alt Değer Boyutu
Aile Değerleri	- Aileye değer verme - Ailede kadın
Bilimsel Değerler	- Bilimsel olma - Eleştirel olma
Çalışma-İş Değerleri	- Sorumluluk sahibi olma - Rekabetçi olma - Para
Dini Değerler	- İbadet - Namus - Dindar olma - İyilik etme
Geleneksel Değerler	- Güvenilir olma - Yardımseverlik - Tutumlu olma - Sağlıklı ve temiz olma
Siyasi Değerler	- Devlete güven duyma - Siyasi tercihlere saygılı olma - Katılım - Devlete bağlılık

Araştırma sonuçlarına göre meslek yüksek okulu öğrencilerinin sosyal değer boyutları içerisinde yer alan “çok yüksek” düzeyde üç değer boyutunun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunlar; aile, dini ve geleneksel değerlerdir. Meslek yüksek okulu öğrencilerinin sosyal değerlere ilişkin görüşlerinde ortalama değerler bakımında önem sırasının 1. Dini Değerler, 2. Geleneksel Değerler, 3. Aile Değerleri, 4. Bilimsel Değerler, 5. Çalışma-İş Değerleri ve 6. Siyasi Değerler şeklinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özkartal (2009), “İlköğretim Sanat Etkinlikleri Dersinde Dede Korkut Destanı’nın Milli Değerlerin Kazandırılmasına Etkisi” adlı araştırmasında Milli değerlerimizin kazandırılmasını incelemiştir. Araştırmada, ilköğretim 6, 7. ve 8. Sınıflar için, Türk destanlarından kendi toplumumuza ait kültürel ve Milli değerlerimizi anlatan Dede Korkut Destanı’nın konu olarak işlenmesi önerilmiştir. Geliştirilen konulardan, araştırma açısından en uygun görülen hikâyeler 6. sınıfta proje olarak uygulanmıştır. Drama yönteminden faydalanılarak Milli kültürümüz ve destanlarımız konularında öğrencileri bilinçlendirmek, gösterilen eserlerden yola çıkarak görsel tasarımlar yolu ile duygularını düşüncelerini, hayallerini ve izlenimlerini ifade edebilmek için bu eserlerden esinlenebilme, çalışmanın konusunu oluşturmuştur (Özkartal, 2009, s. 12).

Milli değerler açısından incelemeyi içeren araştırmada milli değerler sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. “Bu araştırmada, Türk kültürünün temelini teşkil ettiği düşünülen Dede Korkut Destanı’nda geçen milli değerler; sosyal değerler, dini değerler, siyasi değerler, ilmi değerler ve genetik (ırki) değerler şeklinde sınıflandırılmıştır (Özkartal, 2009, s. 68).

Tablo 5. Özkartal (2009)’ın Araştırmasında Kullandığı ‘Milli Değer’ Sınıflandırması:

Milli Değer Boyutları	Alt Değer Boyutları
Sosyal Değerler	– Evlat sevgisi
	– Hediye vermek
	– Sözünde durmak (Dürüstlük)
	– Terbiyeli olmak
	– Anne - Baba sevgisi
	– Namuslu olmak
	– İnsanları sevmek
	– Hayırseverlik / Yardım
	– Büyüklere saygılı olmak
	– Eşine hürmet etmek
	– Birlik-Berberlik Dayanışma
Dini Değerler	– Alçakgönüllülük (Tevazu)
	– Haksızlık yapmamak
	– İnançlı olmak / Kutsallık
	– İyilik yapmak
	– Paylaşımçı olmak
	– Erdemli / Ahlâklı olmak
	– Yalancı olmamak
	– Komşuluk hakkı
	– Temiz olmak
Siyasi Değerler	– Hükmetmek
	– Otoriteye bağlılık (İhanetsizlik)
	– Yurtseverlik/ Vatanperverlik
	– Barışçı olmak
	– Adaletli olmak
	– Bayrak sevgisi
İlmi Değerler	– Kendini geliştirmek
	– Eğitmek / Eğitilmek
Genetik (Irki) Değerler	– Milliyetçilik
	– Övünmek
	– Zayıf olanın yanında olmak
	– Mertlik (Cesaret/ Alplık)
	– Nasihat (Söz) Dinlemek
	– Güvenilirlik (sadakatli olmak)
	– Liderlik
	– Fedakâr olmak

-
- Kahramanlık
 - Çalışkan olmak
 - Aileye bağlılık
 - Töre ve Geleneklere Bağlı Olmak
 - Misafirperverlik
 - Asi olmamak
 - Bağışlayıcı olmak
 - Asaletli (Asil) olmak
 - Bağımsızlık
 - Koruyuculuk
 - Vefakâr (Kadirşinaslık) olmak
 - Dil
-

Araştırma sonucunda, Dede Korkut Destanı'nın milli, manevi ve kültürel yönden etkisi olduğu ve Sanat Etkinlikleri dersinde yer verilmesinin milli değerleri kazandırması yönünden olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Turan (2009), “1950 ile 1960 yılları arası Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Milli Kimlik Kavramının İçerik Analizi”nde araştırmacı “milli kimlik ve eğitim ilişkisinden hareketle 1950-1960 yıllarını kapsayan dönemde devletin milli kimlik temellerini nasıl kurguladığı, bu doğrultuda milli kültürün Türk kimliğinin, dilsel, tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl bir yapıda olmasını istediği ve bunu eğitim sürecinde tarih ders kitaplarında nasıl aktardığını” araştırmayı amaçlamıştır (Turan, 2009, s. 5).

Araştırmada milli değer analizi yapılmıştır ve milli kimlik oluşturmada milli değer analizini yapmak için; *millet*, *devlet*, *vatan*, *milli simgeler*, *kahramanlık*, *bağımsızlık*, *gelenek-görenek ve kültür*, *dil ve din* kategorileri belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda 1950-1960 dönemi tarih ders kitaplarının iki temel hedef doğrultusunda kurgulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunlar, yeni bir millet ve kimlik inşası ve bu millet içinden yeni bir yurttaşın oluşturulmasıdır. “Bu iki temel hedefin başarılabilmesi için en genel milliyetçi ifade ile kurgulandığı ve bunun da tüm erken cumhuriyet dönemini kapsayacak ve sonraki dönemlere ışık tutacak şekilde hazırlandığı ve uygulamaya konulduğu belirtilmiştir. Verilmek istenen değerlerin iç içe oldukları ve birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmüştür. Özellikle; Millet, Devlet ve Vatan kavramları birlikte kullanılmıştır. Vatan, Bağımsızlık, İstiklal, Kahramanlık, Milli Ordu kavramları birlikte kullanılmıştır. Milli Simgeler, Dil, Gelenek-görenek ve Kültür

kavramları birlikte kullanılmıştır. Din kavramı, diğer kavramların içinde farklı boyutlarıyla yer almıştır” (Turan, 2009, s. 119).

İncelenen araştırmalarda sınıflandırmaların değer sınıflandırmalarından yola çıkılarak yapıldığı görülmüştür. Program ve ders kitabı incelemesi yapılan araştırmalarda, genellikle programda belirtilen değerler doğrultusunda inceleme yapılmıştır. Keskin, (2008), “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması” isimli doktora tezinde, değerler, literatür taraması ve sosyal bilgiler 5. sınıf öğretim programında bulunan ortak değerlerin tespit edilmesi ile oluşturulmuştur. Bu ortak değerler; “vatanseverlik, hoşgörü, tarihsel mirasa duyarlılık, dayanışma, doğal çevreye duyarlılık, yardımseverlik, çalışkanlık, misafirperverlik, adillik, sorumluluk” olarak belirlenmiştir.

Narman (2011)’ın, “İlköğretim Hayat Bilgisi Ders Programlarında Yer Alan Duyuşsal Kavramların Gelişim, Program ve Beceri Açısından İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezi ve Kaya (2009)’nın “Hayat Bilgisi Öğretim Programındaki Duyuşsal Yoğunluklu Kazanımların Değerlendirilmesi” isimli doktora tezinde duyuşsal kavram ve kazanımların 2005 Hayat Bilgisi Öğretim Programında belirtilen duyuşsal kavram ve kazanım ifadeleri ile sınırlandırıldığı görülmüştür.

Türk Milli Eğitiminin Genel ve Özel Amaçlarında da yetiştirilecek bireylere kazandırılması hedeflenen değerler ifade edilmektedir.

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’na göre Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları:

“Madde 2: Türk milli eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin **millî, ahlâkî insanî, manevî ve kültürel değerlerini** benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna da katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet ***Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır*** (MEB, 2009, s. 4).

Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarının; yetiştirilen her bir ferdin özelliklerini “Türk milletinin ***millî, ahlâkî, insanî, manevî*** ve ***kültürel değerlerini benimseyen***, koruyan ve geliştiren; ***ailisini, vatanını, milletini seven*** ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan ***demokratik; lâik*** ve ***sosyal*** bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve ***sorumluluklarını bilen*** ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar” olarak belirlenmesi kazandırılması hedeflenen değerlerin genel ifadesini oluşturmaktadır.

Hayat Bilgisi Öğretim Programına (2005-2009) göre kazandırılması hedeflenen kişisel nitelikler ve değerler: “Özsaygı, özgüven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme” olarak verilmiştir.

Araştırmada kullanılacak *değer sınıflandırmaları* ilgili literatürün taranması sonucunda elde edilmiştir. Yapılan değer sınıflandırmaları ve araştırma içeriğine uygun önceden yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda araştırma konusuna uygun olarak açıklanan değer sınıflandırmaları ve Akbaş (2004), Spranger (1928), Turan (2009) ve Güngör (2010)'ün değer sınıflamalarından yararlanılmış, oluşturulan değer sınıflandırmasına araştırmanın amacına uygun olarak ilâveler yapılmıştır.

Hayat Bilgisi Öğretim Programına göre kazandırılması hedeflenen kişisel nitelikler ve değerler “Özsaygı, özgüven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme” de bu sınıflandırmanın temelini oluşturmuştur.

Akbaş'ın belirlediği beş temel değer grubunda düzenlemeler yapıp, Spranger(1928)'in sosyal değer grubu ilave edilmiştir.

Spranger yaptığı sınıflandırmada sosyal değerleri şu şekilde ifade etmiştir: “*Sosyal değerleri benimsemiş insanın en önemli değeri insan sevgisidir. Bu sevgi çevresindeki her şeye yansıyabileceği gibi sosyal insanlar bu sevgiyi hayatın önemli bir amacı olarak görürler. Kültürel, ahlaki ve dini tutumları kuvvetli olan sosyal insanlar hayatları boyunca nazik ve sempatik olmaya çalışırlar. Teorik, estetik ve ekonomik değerleri insanın dışında görürler* (Yazıcı ve Zengin, s. 2003).

Bu kapsamda belirlenen **Sosyal Değerler**; *Sevgi, doğruluk, dürüstlük, yardımsever olmak, toplumsallık, ahlâklı/erdemli olmak, güvenilir olmak, fedakâr olmak, misafirperverlik, aile sevgisi, gelenek ve göreneklere bağlılık* ve Güngör’ün araştırmasında belirlenen *gerçek dostluk* değer ifadeleri ile incelenecektir.

Bir milletin kültürü ve milli değerleri verilen bu sınıflandırmaları kapsadığı görülür. “Hemen herkes, milli kültür denince asıl kaynaklarımızı yaşatmamız gerektiğine inanır. Bu kaynaklarımızın başında dini ve tarihi eserlerimiz, yaşama biçimimiz, örf ve adetlerimiz gelir. Sosyal ve kültürel değerler, insanları ortak hedeflere yöneltir ve kişiler arasındaki dayanışmayı güçlendirir. Kişiler, toplumsal değerleri ve normları ilk ailesinde öğrenir. Kişinin sosyalleşme sürecinde ailesinden öğreneceği bilgiler, kişinin yaşamında çok etkili olacaktır. Kültür, sosyal yaşamımızın her kademesinde vardır ve nesilden nesile aktararak yaşatılır. Bu aktarımın gerçekleşmesinde eğitimin rolü büyüktür. Her birey eğitim kurumunda ait olduğu milletin tarihini, yaşam biçimini, sosyal ve kültürel yapısını eşit ve adil bir biçimde öğrenir. Böylece, her birey milli değerlerine uyumlu bir yaşam sürmenin temellerini eğitim vasıtasıyla eğitim kurumlarında öğrenir” (Aktaş, 1990, s. 16).

Yapılan literatür taraması sonucunda, araştırmaya uygun **Milli değerler**; Turan(2009), “1950 ile 1960 yılları arası Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Milli Kimlik Kavramının İçerik Analizi” araştırmasında belirlenen *millet, devlet, milli simgeler, kahramanlık, bağımsızlık, dil, din* milli değer ifadeleri olmuştur ve bunlara hayat bilgisi öğretim programında da(2005) bulunan *barış, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme/tarihsel mirasa duyarlılık, ulusal güvenlik, bayrak sevgisi* kavramları eklenmiştir.

Belirlenen değer ifadeleri araştırmanın amacına uygun olarak şu şekilde düzenlenmiştir:

Demokratik değerler: *Saygılı olmak, işbirliği yapmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak, değer ifadelerine, hayat bilgisi öğretim programında yer alan adalet değeri *adaletli olmak* olarak bu sınıfa eklenmiştir.*

Milli değerler: Turan (2009)'ın araştırmasında belirlenen *millet, devlet, milli simgeler, kahramanlık, bağımsızlık, dil, din* milli değer ifadeleri olmuştur ve bunlara hayat bilgisi öğretim programında yer alan *barış, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme/tarihsel mirasa duyarlılık, ulusal güvenlik* ve ayrıca *bayrak sevgisi* kavramları eklenmiştir.

Çalışma-İş değerleri: *Sorumluluk sahibi olmak, girişimci olmak, çalışkan olmak, azimli olmak* değerleri Akbaş'ın ölçeğinden aynen alınıp bu değerlere Spranger (1928)'in ve Güngör (2010)'ün yaptığı ekonomik değer sınıflandırmasından *ekonomik bağımsızlık* ve *ekonomik fayda* değerleri eklenmiştir. *Tutumlu olmak* ve *liderlik* değerleri de bu gruba eklenmiştir.

Bilimsel değerler: *Merak duymak, araştırmacı olmak, bilimsel olmak, yaratıcı olmak, eleştirel olmak* değer ifadelerine hayat bilgisi öğretim programlarında yer alan ve bu sınıfın kapsamına giren *yeniliğe açıklık* değer ifadesi eklenmiştir.

Kişisel değerler: *Sağlıklı olmak, temiz olmak, çevreyi koruma, estetik* değer ifadeleri alınarak, *alçakgönüllülük (tevazu), özsaygı* ve *özgüven* bu gruba dâhil edilmiştir.

Sosyal değerler: *Sevgi, doğruluk, dürüstlük, yardımsever olmak, toplumsallık, ahlâklı/erdemli olmak, güvenilir olmak, fedakâr olmak, misafirperverlik, aile sevgisi, gelenek ve göreneklere bağlılık* ve Güngör'ün araştırmasında belirlenen *gerçek dostluk* değer ifadeleri ile incelenmiştir.

Kısaca “*Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi*” araştırması kapsamında incelenecek olan değer sınıflandırmaları, daha önce yapılan farklı değer sınıflandırmaları göz önünde bulundurularak 6 temel boyutta sınıflandırılmış ve 50 alt değer ifadesi ile gruplandırılmıştır. Bu değer sınıflandırması ve alt değer boyutları Tablo 6'da belirtilmiştir.

Tablo 6. Araştırma Kapsamında Oluşturulan Değer Grupları:

Değerler	Alt Değer Boyutları
Demokratik Değerler	- Saygılı olmak, - İşbirliği yapmak, - Kibar olmak, - Hoşgörülü olmak, - Adaletli olmak.
Çalışma-İş Değerleri	- Sorumluluk sahibi olmak, - Girişimci olmak, - Çalışkan olmak, - Azimli olmak, - Ekonomik bağımsızlık, - Ekonomik fayda, - Tutumlu olmak, - Liderlik.
Bilimsel Değerler	- Merak duymak, - Araştırmacı olmak, - Bilimsel olmak, - Yaratıcı olmak, - Eleştirel olmak, - Yeniliğe açıklık.
Kişisel Değerler	- Sağlıklı olmak, - Temiz olmak, - Çevreyi koruma, - Estetik, - Özsaygı, - Özgüven, - Alçakgönüllülük (Tevazu).
Sosyal Değerler	- Sevgi, - Doğruluk, - Dürüstlük, - Gerçek dostluk, - Yardımsever olmak, - Toplumsallık, - Ahlaklı / Erdemli olmak, - Güvenilir olmak,

	- Fedakâr olmak, - Misafirperverlik, - Aile sevgisi, - Gelenek ve göreneklere bağlılık
Milli Değerler	- Millet, - Devlet, - Milli simgeler, - Kahramanlık, - Bağımsızlık, - Dil, - Din, - Barış, - Ulusal güvenlik, - Bayrak sevgisi, - Vatanseverlik, -Kültürel değerleri koruma ve geliştirme/ Tarihsel mirasa duyarlılık.

2.1.2.6. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında Değerler

Türk Milli Eğitiminin genel ve özel amaçları, eğitimin temel hedeflerini açıklamaktadır. Bu amaçlar çalışmanın temelinde ve değerlerin sınıflandırılmasında önemli görülerek birçok kez vurgulanmış ve araştırma kapsamına alınmıştır.

Varış (1998)’a göre, Milli Eğitimde “belirlenen genel hedeflerin ülkenin devlet politikasıyla tutarlı olması gerekir. Bu tutarlılığı sağlamak amacıyla “Milli Eğitimin Amaçları” belirlenmiş ve kanunlaştırılmıştır. Her kademedeki okullar dersin ve konunun amaçları Milli Eğitimin genel amaçlarına hizmet etmeli ve bu amaçlarla ilişkili olmalıdır” (Varış, 1998, s. 148).

“Eğitimin genel amaçları devletin siyasal yapısına, anayasasına bağlı yurttaşlar yetiştirmektir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirlenen genel amaçlarda, “nasıl bir insan yetiştirileceği?” sorusunun cevabı verilmektedir. Ülkemizin tüm eğitim kademelerinde, Cumhuriyet yönetimine, Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı, milli değerleri koruyan insanlar yetiştirilerek, Türkiye Cumhuriyeti devletine bağlı vatandaşlar yetiştirilmesi amaçlanır ve bu doğrultuda uygulamalar yapılır” (Gelişli, 2006, s. 273).

“Ülkenin ve toplumun geleceğini yönlendiren bu hedefler ile eğitimin değerleri de belirlenmektedir. Yetiştirilmesi gereken ideal birey özelliklerini de belirleyen bu hedeflerin tüm okul düzeylerinde dikkate alınması ve öğretim sürecine yön vermesi önemlidir” (Akbaş, 2004, s. 87).

2.1.2.7. Değerlerin Öğretimi

“Değer, bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklardır. İnsani, ahlaki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda oluşabilen bu duyarlılıkların özümsemesi ve benimsenmesi süreci, değerler eğitiminin esasını teşkil etmektedir” (Yaman, 2012, s. 18).

Ailede başlayan değer öğretimi, sistemli ve planlı olarak eğitim yoluyla sağlanabilir. Değerlerin öğrenimi bu sistemli yapının yanı sıra toplumsal boyutu ile rol model, örtük ve informal öğrenmeler ile de şekillenir. Planlı yapılan değer öğretimi bireyin yetişmesinde oldukça önem teşkil ederken bu planın belli amaçlar dâhilinde olması hedeflenir.

“Değerlerin geliştirilmesi veya gerçekleştirme süreci değerlerin öğretimi için açık bir girişimdir. Değerlerin öğretilmesi aşamalarında ortaya çıkan sorun doğru ve yanlış ayıran sosyal değerler mi aktarılacak yoksa öğrencilerin kendi değerlerini kendilerinin mi şekillendirmesine izin verilecek? Sorusu olmuştur. Bu geleneksel ve diğer sistemler, yetişkin otoritesi ve eğitimcilere göre değişiklik göstermiştir. Eğitimcilerin bir kısmı, karakter eğitiminin geleneksel yaklaşımını, beyin yıkamanın ya da zihni kontrol etmenin bir biçimi kabul ederek eleştirir. Bu eğitimciler değerleri aydınlatma, ahlaki muhakeme ve görüş birliği oluşturmayı vurgular. Böylece öğrencilere, seçeneklere bağlı olarak değerleri oluşturmaları ve karar vermede merkezi bir rol oynamaları sağlanır. (Superka vd, 1976; Lickona, 1993; Dale, 1994; Akt. Demirhan Işcan, 2007, s. 30-31). Değerlerin öğretimi bu ahlaki muhakeme ile birlikte sistemli bir şekilde sağlanabilmelidir.

Bu aşamada eğitim-öğretim ve amaçları önemlidir. “Bir ülkenin eğitim sistemi o ülkenin önem verdiği ve eğitim sistemine de yansımış olan değerlerle başlar. Bu değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler. Eğitim sistemi bu amaçlara ulaşmak için faaliyet gösterir” (Doğan, 1997, s. 18).

Bu nedenle “yok olmaya yüz tutmuş değerler sistemimizin öğrencilerimize kazandırılması hem şu andaki toplumun hem de gelecekteki toplumsal sürecin bir kazanımı olarak

karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda değerler yaşantımızı etkilemektedir. Değerin sosyal ve kültürel biçimleri bireyleri farklı şekillerde etkilemektedir” (Dilmaç, 2007, 1).

“Kant’a göre ahlâk yasası insanın içindedir. Ancak bunun yerleştirilmesi gerekir. Bu da eğitim yolu ile sağlanır. Değerlerin öğretimi bu açıdan önemlidir. İnsan ahlâksal eğitim için gerekli vicdana sahiptir ancak sahip olduğu vicdan tek başına eksiktir. Bu eksikliği akıl ve beğeni duygularıyla tamamlanması gerekmektedir. Doğru, iyi ve güzel başlıkları altında toplanabilecek insani eylemler öğrenme yolu ile içselleştirilen kazanımlara dönüştürülebilmektedir” (Soykan, 2013, s. 52-53). Bunu sağlayan temel etkinlikler yolu da eğitimden geçmektedir.

Değerlerin öğretim aşamaları; okulda değerler eğitimi ile devam ettirilmiş ve okulda değer eğitimi-öğretiminde temel yaklaşımlar olan değeri telkin etmek, aşılacak, değeri açıklamak ve değer analizi yaklaşımları açıklanmıştır.

2.1.2.7.1. Okulda Değerler ve Değer Eğitimi

Bireylerin değerle karşılaştıkları ilk ortam çocukluk dönemlerinin geçtiği aile kurumudur. Değerlerin kazandırılması hususunda aile birincil derecede önemlidir. Bireyin kişilik ve karakter gelişimi aile temelli kurgulandığı için, değerler eğitimine aile boyutuyla yaklaşmak ve burada sağlıklı bir zemin oluşturmak bir zorunluluktur (Yaman, 2012, s. 18). Bu eğitimin devamı aileden sonra okullar yolu ile sağlanmaktadır. Okullar, bilgi temelli eğitimin yanı sıra değer eğitimi sağlaması açısından aileden sonra önemli kurumlardır.

Aileden sonra değer eğitiminin en önemli aktarım aracı olan okullar bireyin hem eğitimi hem de sosyalleşmesi açısından önemlidir. Bu kurumlarda değer eğitimi formal ve örtük program kapsamında sunulan sistemli bir bütünün parçaları toplamından oluşmaktadır. Değerlerin öğrenimine bakıldığında genellikle “insanlar, başkalarının kendileri ile benzer değer tercihinde ve benzer davranışlarda bulunmalarını ister. Bu durum onaylanma hissi nedeniyle kendilerine karşı güvenlerini artıran bir durum oluşturmaktadır. Dolayısıyla, çocuklarının da benzer değerlere sahip olmasını istemektedirler. Toplum kendini sürdürmek ister, bunu da kendi değerlerini yeni nesillere aktararak gerçekleştirebilir” (Bacanlı, 2011, s. 20).

Okullar; eğitim-öğretimin planlı ve programlı yapıldığı ve değer öğretiminin en etkili sahalarından biridir. Değer öğretiminde, öğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenler, davranışları ile değer öğretiminde öğrencilere rol model olmaktadır. Dersine

zamanında ve hazırlıklı gelmesi (sorumluluk), kılık kıyafetine özen göstermesi (temizlik), verdiği sözü yerine getirmesi (dürüstlük), gibi davranışları ile bu değerlerin öğrencilerde var olmasını sağlayacaktır (Şen, 2007, s. 15).

Senemoğlu (2004, s. 33), “araştırmalardan elde edilen kanıtların, düzenlenen öğrenme yaşantılarının ahlak gelişimini hızlandırdığını gösterdiğini belirtmiştir. Bu amaçla öğrenme yaşantılarında, küçük yaştaki çocuklar için öncelikle model olma tercih edilmelidir. Ebeveyn ve öğretmenler, öğrencilere örnek olmalıdırlar.”

“Leming’e göre okullar var olduğu müddetçe değer öğretimi de devamlılığını sürdürecektir. Çünkü okullar yapısı itibariyle zaten değer öğreten kurumlardır” (Sezer, 2008, s. 2).

Değerler, sınıflarda açıkça okulun ve toplumun etkinlikleri, ilişkileri aracılığıyla öğretilir. Okullarda temel değerler insanların nasıl iletişim kurduğunu, nasıl bir arada çalıştığını ve kararlar verdiğini etkiler. Bu temel değerler, okulun mevcut politikalarında ve prosedürlerinde yansıtılır (Dilmaç ve Ulusoy, 2012, s. 57).

Gelişli’ye (2006) göre, “Eğitim kültürü meydana getiren unsurları işleyerek birbirlerine bağladığı gibi onları ferdin gelişim kademelerine göre sistemleştirerek bir eğitim muhtevası meydana getirir. Bu kültürel muhteva ile sosyal yapının ana ilkeleri arasında belli noktalarda bir uyumun, yani eğitimin idealize ettiği insan ve toplum tipi ile seçilen kültür arasında tutarlılık olmalıdır. Eğitim bu tutarlılık ile kültürü işleyerek genç insanlara aşlamak suretiyle toplumsal şekillenmelere hizmet etmektedir”(Gelişli, 2006, s. 269). Bu hizmette okul gibi kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Eğitim politikaları ve kültür, değer kazandırma düşüncesini de içinde barındırmaktadır.

“Toplum neyi değer bulup davranışında yansıtırsa çocuklar da onları değer bulurlar. Çocuklar orada davranışa döküldüğünü gördükleri değerleri benimseme eğiliminde olacaklardır. Değer eğitimi bu yüzden yaşayan ve yaşanılan bir eğitimidir” (Bacanlı, 2011, s. 21). Bu noktada okulda rol model olan davranışlar da değer eğitimi kadar önem arz etmektedir.

Okulda değerlerin aktarımının sağlanması sürecinde ve öğretim programlarının hayata geçirilmesinde en önemli görevler öğretmenlere düşmektedir. Okullarda değer öğretiminin sağlanması aşamalarında öğretmenlerin yapması gerekenler şu şekilde ifade edilebilir:

- a) Model olmalı.
- b) Sınıf içinde ortak bir sosyal doku oluşturmalı.

- c) Her öğrenciye sorumluluk verip onların ahlâki gelişimlerine katkıda bulunmalı.
- d) Cesaretlendirerek veya cezalandırarak değerleri empoze etmeli.
- e) Öğrencilere karar verme olanağı tanımalı.
- f) Paylaşım fırsatı vermeli.
- g) Ortaklaşa çalışmaya teşvik etmeli.
- h) Tartışma ve paylaşma ortamları oluşturmali.
- i) Kendini bilme ile ilişkili olarak soru sordurmaya yönlendirmeli (Dilmaç, 2012, s. 2).

Değerlerin öğretimindeki yaklaşımlardan en bilindik olanı Carter'in yaklaşımı olmuştur.

Carter'in ahlâki ve değerleri öğretmek için ortaya koyduğu yaklaşımlar şu şekildedir:

- 1) Öğretici: Öğretilecek belli bir değer grubu kabul ederek, öğrencilere aktaran yaklaşımdır.
- 2) Klasik: Felsefe anabilim dalından seçimlik dersler sunan yaklaşımdır.
- 3) Yaşantısal: John Dewey tarafından ortaya atılan yaklaşımda, hedeflenen ahlâki davranışların kazanımı için rol model öğrencilerin belirlenmesini içerir.
- 4) Gelişmeye yönelik: Yaşantısal yaklaşımın kişiselleştirilmiş boyutu gibi düşünülen yaklaşımda ise gerçek hayatta değerleri sorgulama davranışını getirir.
- 5) Gelişimsel: Piaget ve Kohlberg'in çalışmalarından türeyen bir yaklaşımdır.
- 6) Meslek öncesi: Genel amacı bir ders boyunca (tam veya kredili) düzenli bir derste, öğrencileri değerlerle tanıştırmaktır (Bacanlı, 2005, s. 21).

“Milli Eğitim Bakanlığı, değerler eğitimi konusunun okullarda nasıl yürütüleceğine ilişkin olarak bir genelge yayımlamıştır. Bu genelgede değerler ile ilgili konular şu çerçevede verilmiştir (MEB, İlk Ders Genelgesi, 2010/53):

- Günümüzde küreselleşme; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok gelişmeye imkân sağlarken bir taraftan da toplumsal yaşamı tehdit eden risk ve sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.
- Bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden risk ve sorunların çözümünde, toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan milli, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, adil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır.
- Eğitim sistemimiz öğrencilerimize; bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanında onların dengeli, sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel ve insani değerleri kazanmış, iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımların öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimi oluşturmaktadır.

- Bakanlığımız, değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizi, 2003 yılından itibaren geliştirilen öğretim programlarına yansıtılmıştır. Uygulamaya konulan programlarımızın temel öğeleri arasında değerlerimize de yer verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan yüksek düzeydeki kazanımlarımız olan değerlerimizi yaşamalarını sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak, diğer taraftan da bu kazanımlarımızın gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak amaçlanmaktadır.
- Her öğrencinin biricik ve tek olmasını, bu tek ve biriciklerin çoklar olabilmesini ve yine çoklar içinde özel olmayı sağlayan okulun bir yaşam merkezi olarak; her öğrencinin ayrı bir değer olduğunu kabul etmesi “Değerler Eğitiminde” bireyin değerler oluşturmalarını sağlayacaktır.
- Değerler eğitimi toplumun tümünü ilgilendirdiğinden çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan eğitim sistemini oluşturan tüm unsurların bu konuda duyarlılık ve bilinç kazanmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerimizin de öğretim programlarının uygulayıcı olmanın yanı sıra öğrencilerimize değerlerimizi kazandırmada öncü rol ve görevleri de bulunmaktadır.
- Bu bağlamda; 2010-2011 Eğitim Öğretim Yılıının ilk haftasında; Bakanlığımıza bağlı tüm resmi ve özel örgün eğitim kurumlarının bütün sınıf ve şubelerinde yukarıdaki esaslar doğrultusunda değerlerimizle ilgili olarak öğrencilerimizin yeterliliklerini arttırmak ve bunların davranışlara yansımaları sağlamak amacıyla etkinlikler yapılacaktır.

Bu genelge ile okulda kazandırılmak istenen değerlerin belirlenen etkinlikler yolu ile aktarılması hedeflenmiş ve açıklanmıştır. Genelgede Milli Eğitimin temel amaçları ile birlikte özel amaçlarında bulunan değerlerden de söz edilmiştir. 2003 yılı itibariyle geliştirilen program ve bireyin bireysel farklılıklarına vurgu yapılmıştır. Değerler eğitiminde okula düşen görevler ile birlikte toplumsal boyutuna da değinilmiştir. Bu genelge kararlarının ve değerler eğitimin okullarda uygulanması, programlara somut olarak aktarılıp uygulamaya geçirilmesi değerler eğitimi açısından büyük önem arz etmektedir. Okullardaki değer öğretiminin yapılacağı yaklaşımlar bu konunun devamında açıklanmıştır.

2.1.2.7.2. Değeri Telkin Etmek, Aşılamak

Değer eğitiminde temel yaklaşımlardan biri olan değer telkini/aşılama yöntemi, bireye dayatmalar yerine doğru örnek ve davranışlarla benimsetilmeye çalışılır.

Akyüz’e (2010) göre, telkin öğretimi öğretmenler ve yetişkinler tarafından “tekrar ettirme yolu” ile öğrenmelerini sağlayan eğitim ve öğretimin altı türünden biridir (Akyüz, 2010, s. 29). Bu yöntem İbni Sina’nın eğitimciliğinde kullandığı yöntemlerden biri olarak bilinmektedir. Telkin yönteminde öğrenen neyi öğreneceğini sorgulamaz ve eğiticinin ilettiği bilgiyi öğrenme çabasına girer.

Welton ve Mallan’a (1999) göre, “insanlık tarih boyunca, insan davranışlarına şekil vermek amacıyla telkin, öğüt yöntemini kullanmıştır. Bu yaklaşımda yeterince söyler ve gösterirseniz insanlar sonunda sizin istediğiniz gibi davranacaktır varsayımı vardır” (Welton&Mallan, 1999’dan Akt. Akbaş, 2004, s. 96).

Bu yaklaşım 1970 yılında bilim adamlarından Blanchette ve diğerleri tarafından da kullanılan yaklaşımdır. Yaklaşımın amacı, öğrencilerin sahip oldukları değerleri değiştirmek ve öğretilmek istenen değerlerin de aşılıp içselleştirilmesini sağlamaktır. Böylece süreç sonunda istenilen değerler kazanılmış olmaktadır. Süreç içerisinde öğrenmenin sağlanması için model olma ve olumlu, olumsuz pekiştireçler ile öğrenmeyi kolaylaştıran etkinlikler ile desteklenir (Demirhan İçcan, 2007, s. 34). “Bu yaklaşımda öğretmenlerin öğrencileri yaşamlarıyla ilgili ahlaki hikâyeler anlatmaya cesaretlendirmesi gerekir. Öğrencilerin öyküleme yoluyla, örnek ahlaki davranışlar ve çatışmalar hakkında deneyim sahibi olması mümkündür” (Leming, 1997’den Akt. Akbaş, 2004, s. 97).

Simon’a (1972) göre telkin yaklaşımı ile değer öğretiminin sebebi, yetişkinlerin kendi için doğru kabul ettiği değerleri çocuğa aktaramazsa, onun yanlış bir seçim yapmasından ve başka değerler seçmesinden korkarlar (Akbaş, 2004, s. 96).

Bu nedenle telkin yaklaşımı, “bireyin ergenlik çağına gelmeden uygulandığında daha etkili olan bir yöntemdir. Çünkü birey ergenlik dönemine geldiğinde sorumluluk almaya başlar ve telkin için geç kalınmış olacaktır” (Bacanlı, 2004, s. 51).

Superka değerlerin öğretiminde doğrudan öğretim yaklaşımlarından biri olan telkin yaklaşımı için sistematik bir öğretim modeli geliştirmiştir. Bu basamaklar şu şekildedir:

- a. Telkin yaklaşımı olabilecek değerleri belirleme.
- b. Değer seviyelerini belirleme.
- c. Davranışsal amaçları belirleme.
- d. Uygun metotları seçme.
- e. Metotları uygulama.

f. Sonuçları değerlendirme” (Dilmaç ve Ulusoy, 2012, s. 71).

2.1.2.7.3. Değeri Açıklamak

Değer öğretimi yaklaşımlarından değer açıklama yaklaşımı, bireyin kendi davranışlarının farkına varmasının sağlanarak açıklamasına dayanmaktadır. Bu yaklaşımda bireyin açıkladığı fikirlere doğrudan müdahalede bulunulmamalıdır.

“Değerlerin belirginleştirilmesi yani açıklığa kavuşturulmasındaki temel amaç, öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin farkına varmalarını, değerleri belirleme ve öğrenme süreçlerinde öğrenciyi merkez almayı amaçlamaktadır” (Hunt, 1981 ve Halstead, 1996’dan Akt. Dilmaç ve Ulusoy, 2012, s. 72).

Bir başka ifade ile “değer açıklama yaklaşımı öğrencilere yardım ederek kendi değer sistemlerini kurmalarına yardımcı olur. Bu yaklaşım değerlerin içeriğinden çok değerlerin oluşma süreciyle ilgilenmiştir” (Simon, 1972’den Akt. Akbaş, 2004, s. 98). Bu yaklaşım ile birey kendi fikirlerini açıklığa kavuşturduğu için kendi değerlerini belirlemesinin sonuçları daha başarılı olacaktır.

Raths, Harmin ve Simon (1978) göre, değer açıklamada değer kazanımının sağlanabilmesi için üç aşama belirlenmiştir. Bu aşamalar seçme, ödüllendirme ve davranış basamaklarından oluşmaktadır. Eğitimci ve değer kazanımının sağlanmak istendiği birey bu üç temel aşamaya uyduğunda değer kazanımının daha etkili olacağı düşünülmüştür.

Bu basamaklar şu şekildedir:

- Seçme: Bu basamak üç aşamadan oluşmaktadır.
 1. Özgür bir değer seçimi için cesaretlendirme.
 2. Değer açıklamada değerlendirme ve alternatif seçenekler oluşturulmasına yardımcı olma.
 3. Alternatifleri değerlendirerek seçim yapabilme.
- Ödüllendirme: Seçim basamağının devamındaki basamaklardır. Bu basamak davranışın içselleştirilmesinde etkindir.
 4. Yapılan seçim ile ilgili ödüllendirme, tatmin olma, değer verme ve mutlu olma süreci.
 5. Seçilen değeri açıkça söyleyerek başkalarının onaylamasına fırsat verme.
- Davranmak: Seçilen değerın eyleme dönüştürüldüğü basamaklardır.

6. Seçilen değer ile yaşanan değer arasındaki tutarlılığı sağlama.
7. Eyleme geçirilen değer davranışının tekrar edilmesini sağlama (Dilmaç ve Ulusoy, 2012, s. 73; Akbaş, 2004, s. 99).

2.1.2.7.4. Değer Analizi

Değer analizi yaklaşımının amacı “öğrencilerin karşılaştıkları değerler ile ilgili sorunlar hakkında karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanabilmelerine yardımcı olmaktır. Başka bir ifade ile bu yaklaşımın temelinde çocuğun olgu ve olayları değerlendirerek kendi kararına varabilme davranışını sağlamak amaçlanır” (Welton ve Mallan, 1999; Akt. Sarı, 2007, s. 62). Kısaca, bu yaklaşımın özünde duygusal olmadan akılcı, mantıklı ve sistematik düşünme vardır. Birey değerlerini belirlerken muhtemel sonuçları kendi değerlendirir. (Naylor ve Diem, 1987; Akt. Akbaş, 2004, s. 102).

Örnek olay yöntemi ile öğrencinin içinde bulunduğu durumu değerlendirmesinin sağlandığı yöntemde, öğretim hedefleri belirlenmiştir. Bu hedefler şu şekildedir:

- “1. Bir değer nesnesini belli bir şekilde değerlendirmeyi öğretmek,
2. Söz konusu değer nesnesi hakkında en kalıcı yargıya ulaşmalarına yardımcı olmak,
3. En akılcı yargıya ulaşmayı öğretmek,
4. Nasıl bazı değer kavramları hakkında genel bir değer yargısını paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek” (Bacanlı, 2005, s. 22).

Örnek olaylar yolu ile ahlaki düşünme becerisinin kazanıldığı bu yaklaşım; bilimsel problem çözme yollarını kullanmayı ve sosyal problemleri de bu yolla öğrenmeyi sağlamada yardımcı bir yaklaşımdır. Ayırt etme ve dikkat geliştirmeye yardımcı olan bu yaklaşım daha üst düzey eğitim kademelerinde öğrenimi daha etkilidir (Akbaş, 2004, s. 102).

Welton ve Mallan (1999) değer analizi yaklaşımı sürecini sekiz aşama olarak şu şekilde belirlemiştir:

1. Değer sorunu belirleme.
2. Karşılaşılan değer sorununu açığa kavuşturma.
3. Sorun hakkında bilgi ve kanıtlar toplama.
4. Bilgi ve kanıtların uygunluğunu ve doğruluğunu değerlendirme.
5. Olası çözüm yolları belirleme.
6. Çözüm yollarının her birinin olası doğrularını belirleme ve değerlendirme.

7. Seçenekler arasından birini seçme.
8. Seçilen öneri doğrultusunda davranımda bulunma (Doğanay, Seggie ve Caner, 2012, s. 76).

2.1.3. Hayat Bilgisi Dersi

Hayat Bilgisi dersi “bir gözlem yaşama, iş ve deney dersidir. Onun için bu derste öğrencilerin bizzat eşya ve olaylarla karşı karşıya gelmelerine ve bunları yaş ve seviyelerine uygun bir şekilde incelemelerine yol açılacaktır. Hayat Bilgisi dersinin konusu çocukların doğrudan doğruya duyularına hitap eden yakın çevreleridir”(MEB, 1948, s. 40). Hayat Bilgisi dersi, çocuğun doğumundan okula başladığı yıla kadar geçen süreçte dünyayı nasıl anlamlandırdığına ilişkin deneyimleri merkeze alarak, bundan sonraki yaşamına ilişkin bilgi, beceri ve değerleri kazandırmaya, çevresini sosyal ve fiziki boyutta anlamasına katkıda bulunmaya çalışan bir derstir (Kabapınar, 2007, s. 1). Yaşam ile iç içe olan bu ders, çocukları toplumsal yaşama hazırlayan ilk ve önemli derslerin başında gelmektedir.

Binbaşıoğlu’na (2003) göre Hayat Bilgisi, “çocuğun çevresinde etkin ve başarılı uyumunu sağlayan, çocuğa bilgidan çok eğitimsel davranışlar kazandıran bir derstir” (Binbaşıoğlu, 2003).

Duyuşsal davranış kazanımının önemli olduğu Hayat Bilgisi dersi, “öğretimde toplulaştırma ilkesinden hareketle oluşturulmuş bir derstir. Hayat Bilgisi dersi; doğa ve toplum bilimi alanlarına ilişkin olarak, dönemin gerektirdiği en temel bilgi, beceri, davranış, düşünce ve değerlerin seçilip örgütlenmesiyle “çocukları yaşama hazırlama ve yaşama bilinci oluşturma” işlevini üstlenmektedir. Bu nedenle Hayat Bilgisi, çocukların eğitim süreciyle iyi bir insan, iyi bir vatandaş olması, çevresine etkin bir biçimde uyum sağlaması için gereken temel davranışları kazanmasına aracılık eden ilk derstir” (Akınoğlu, 2004, s. 2).

Bireyin okula başladığı andan itibaren ilk üç yılda bu dersi alıyor olması ve sonraki öğretim dönemlerine temel oluşturan bilgi ve davranışları öğretmesi nedeniyle Hayat Bilgisi dersi bireyin gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

Hayat Bilgisi dersi bir toplu öğretim dersidir. “Toplu öğretim” anlayışında yalnızca bir öğretim değil, bundan daha çok “eğitim” üzerinde durulur. Aslında, toplu öğretimde de önemli olan, bilgi değil, sosyal kişiliği gelişmiş, çevresine etkili uyum sağlayabilen iyi yurttaşlar yetiştirmektir” (Binbaşıoğlu, 2003, s. 14). Bu açıdan toplu öğretim; çocuğun

psikolojisi açısından daha uygun görülen ve kazandırılması hedeflenen amaç ve niteliklere bu dönemde daha çok hitap eden bir öğretim metodu olmuştur.

Hayat Bilgisi dersi bir geçiş dersi olarak da tanımlanabilir. İlköğretimin ikinci ve üçüncü dönemlerinde yer alan Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi dersleriyle ilgili temel kavramların da verildiği bir derstir. Bu bakımdan, ilk dönemin üçüncü sınıfında yer alan Hayat Bilgisi dersi, ayrı bir özellik taşır. (Binbaşioğlu, 2003, s. 37).

Sonuç olarak, Hayat Bilgisi dersi bireyin kişisel, sosyal gelişiminde, değer kazanımı ve davranış gelişiminde, iyi bir vatandaş olarak yetiştirilmesi ve çevresine uyum sağlamasında önemli bir yere sahiptir.

2.1.3.1. Hayat Bilgisi Öğretim Programları

Türkiye’de toplu öğretim uygulaması, “ilkokullarda 1926 tarihli “İlkokulların Müfredat Programı” ile başladı. İlkokullara toplu öğretim sisteminin girmesi ve buna bağlı olarak öğretim yöntemlerinde ortaya çıkan değişiklikler, Türkiye’de gerçekleştirilen bir eğitim devrimi olarak nitelendirilebilir. Tabii, bu da siyasal ve hukuksal devrimlerimizin eğitimdeki bir yansımasıdır” (Binbaşioğlu, 2009, s. 586).

1926, 1936, 1948, 1968 ve 1998 Hayat Bilgisi Programları’nın işleniş yönünden, mihver ders olması, ünitelerinin işlenişinde sıraya uyma zorunluluğunun olmayışı ve ünitelerin bulunulan yerin özelliklerine göre işlenmesi noktalarında benzerlikler vardır (Baysal, 2007, s. 12).

İlk Müfredat Programı olan 1926 programının “Başlangıç” kısmında özetle şu hükümler yer almıştır: “eski programlarda bütün sınıflarda dersler birbirinden tamamen bağımsız gibi belirtilse de dersler arasındaki bağ ve ilişkiye dikkat edilmemiştir. Yeni programda ise “hayat” ve “toplum” etrafında toplu öğretim esas alınmıştır. Bu nedenle, yeni programda tabiat tetkiki, musabakat ve coğrafya dersleri ‘Hayat Bilgisi’ dersi adı altında toplanmıştır” (Binbaşioğlu, 2003, s. 15)

1926 programı; Hayat Bilgisi dersi adı altında bu toplu öğretim ilkesinin belirlenmesi açısından önemlidir. 1926 tarihli İlkokul Programı’nın “toplular öğretim” uygulaması ile getirdiği yeni öğretim sisteminin esasları şu şekildedir:

1. İlkokulun ilk üç sınıfında, özellikle Hayat Bilgisi derslerinde okutulacak hayat konularının (ünitelerinin) seçimi ve geliştirilmesi, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine, çevre koşullarının

özelliklerine uygun olacaktır. Bunun için programda verilmiş olan konular, sınıfta bu ilkeler doğrultusunda geliştirilecektir.

2. Konuların ya da ünitelerin işlenmesinde öğretmenin programdaki sıraya göre hareket etmesi gerekmez; öğretmen, bunları, öğrencilerin ilgisine, çevrenin özelliklerine ve kendi pedagojik görüşüne göre değiştirmek özgürlüğüne sahip kılınmıştır.

3. Öğretime “yakın çevre” ilkesi getirilmiştir. Bu ilkeye göre, Hayat Bilgisi ve diğer derslerin konuları “yakın çevreden seçilecektir. Sınıflara göre bu da derecelere ayrılmıştır. Örneğin; Hayat Bilgisi dersinde birinci sınıfta okul ve ev çevresi, ikinci sınıfta mahalle ya da köy çevresi, üçüncü sınıfta da yakın köyler ve kasaba çevresi ile ilgili üniteler öğretilecektir. Kısaca, ilkokulun ilk üç sınıfının öğretim ünitelerinin, seçilmesinde, çocuğun duyu organları ile ilgili, yani doğrudan duyu organlarına hitap eden konuları içeren üniteler esas alınmıştır. Buna göre, ilkokulun ilk üç sınıfında Hayat Bilgisi dersi, okul öğretimin merkezini ve bel kemiğini oluşturmuştur. Bunun için, ilkokulda bu derse “muhteva” (öz) dersi adı verilmiştir. Yani, ilkokulun ilk sınıflarındaki derslerin esası ya da özü bu derstir. Diğer dersler, buna ve yapılabildiği ölçüde birbirlerine bağlı olarak öğretilecektir. Bu nedenle, bu derse “mihver” ders de denmektedir. Türkçe, aritmetik, resim, yazı, beden eğitimi dersleri; kendi tekniklerini öğretirken, Hayat Bilgisi dersinin konularından yararlanacak, bunları birer çıkış noktası yapacaktır. Kısaca, bu dersler, Hayat Bilgisi dersinin birer “araç”ı gibi kullanılacaktır. Bunun için, bu derslere de “anlatım” (ifade ve beceri) dersleri de denmiştir (Binbaşoğlu, 1999, s. 33-34).

1936 yılında hazırlanan ilkokul programına uygun olarak Hayat Bilgisi dersi programına bakıldığında; programın hedefleri şu şekilde belirlenmiştir (T.C. Kültür Bakanlığı, 1936, s.134):

1. Tabii, beyti, iktisadi ve içtimai hayatın: ilk üç sınıf talebesi tarafından kavranması mümkün olan tezahürlerini onlara müşahade ve izah ettirmek.
2. Çocuğun muhit ve yaşama şartlarını, coğrafya bakımından tetkik ettirmek.
3. Önemli tarihi vaka'lara dikkatlerini çekmek, tarihi oluşu kavratmaya temel hazırlamak.
4. Tabiatın güzelliklerini duyurmak ve sevdirmek
5. Yurt ve Milletseverlik için temel vazifesini görecektir olan, yakın yurda ve halka karşı bağlılık duygusu ve şuuru uyandırıp beslemek.

Hayat Bilgisi dersinin 1936 yılındaki bu hedeflerin izahı da toplu öğretimi vurgulamaya yönelik olmuştur. “Hayat Bilgisi, bütün birinci devre öğretiminin bel kemiğidir. Türkçe, Hesap, Resim, Eşikleri, Musiki ve Jimnastik dersleri, hayat ünitelerinin muhtelif yollarla ifadesinde rol alır” (T.C. Kültür Bakanlığı, 1936, s. 135). Belirlenen hedeflerde değer açısından vatan ve millet sevgisinin vurgulandığı görülmüştür.

“1936 Programı’nın “Hedefler” kısmının 14. Maddesinde Hayat Bilgisi dersi ile ilgili “İlkokulun ilk üç sınıfını oluşturan birinci dönemde toplu öğretim esasına uyulacaktır. Bu esasa göre, bu dönem, bütün dersler ‘*Hayat Bilgisi*’ konuları etrafında verilecektir. Hayat Bilgisi derslerinde, Tarih, Coğrafya, Tabiat ve Yurttaşlık Bilgisi gibi bağımsız niteliği olan bilimleri ayrı ayrı değil, birlikte yer verilecektir” hükmü yer almıştır” (Binbaşioğlu, 1995, s. 285).

Bir sonraki program olan, 1948 ilkokul programında yapılan değişiklik amaçların toplumsal, kişisel, insan, ilişkiler ve ekonomik olarak bölümlere ayrılmasından oluşmaktaydı. Bu döneme ait Hayat Bilgisi programı da, 1936 programı gibi toplu öğretime dayalı olarak belirlenmiş ve bütün birinci devre öğretimin bel kemiği olarak görülmüştür.

1948 yılı ilkokul programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi programının amaçları şu şekildedir (MEB, 1948, s. 40-41):

1. Evde, okulda ve okulun bulunduğu köyde, kasabada ve şehirde, ilk üç sınıf öğrencileri tarafından kavranması mümkün olan tabiat, aile, tutum ve toplumsal yaşam ile ilgili gündelik hayat olaylarını çocukların gözleyip incelemelerine yardım ederken:
 - a. Onlara gündelik tabiat olaylarını doğru bir şekilde yorumlamalarını sağlayacak bilgi, tabiat güzelliklerine karşı sevgi ve tabiat öğelerinin korunması için iyi alışkanlıklar kazandırmak;
 - b. Öğrencilerin, evde, okulda ve çevredeki insanlarla münasebetlerinde sevgi, saygı, doğruluk, işbirliği ve sorumluluk duygularını geliştirmek suretiyle onlarda yurda ve millete bağlılığın temelini kurmak;
 - c. Gündelik olaylardan, her gün kullandığımız eşyadan, yakın yurdun anıtlarından, geleneklerinden ve tanınmış insanların hayatından harekete geçerek öğrencilerde tarihsel oluş fikrini uyandırmak,
 - d. Çocuğa çevresini ve yaşama şartlarını coğrafya bakımından gözden geçirtmek.
2. Yavaş yavaş tabiat ve toplumsal yaşayışla ilgili gündelik olayların gözlenip incelenmesi sonucunda varılacak genel kavramların yardımıyla, çocukları başka başka bilim dallarına uygun bir görüş ve inceleme yoluna hazırlamak.

Bu programın amaçlarında; toplumsal yaşam ile birlikte sevgi, saygı, doğruluk, işbirliği, sorumluluk, gelenek ve göreneklere bağlılık, vatan-millet sevgisi ve bilimsel gözlem yapma beceri ve değerlerine yer verilmiştir.

Toplu ğretim ilkesi 1948 yılı programı ile açıklığa kavuşturulmuş, 1968 ilkokul programında belirlenen “Proje yöntemi” ile sonuçlandırılmıştır. 1968 programına kadar zorunluluğu bulunmayan bu ilke, 1968 ilkokul programı ile zorunlu hâle getirilmiştir.

Hayat Bilgisi dersinin 1968 ilkokul programındaki amaçlarına baktığımızda 1948 programından sonra geliştirildiği madde sayısının artırıldığı görölmektedir. 1968 Programı Hayat Bilgisi dersinin amaçları şu şekildedir (MEB, 1968, s. 39-40):

Bu dersle ğrenciler:

1. Yakın çevreyi tanıma ile ilgili yetenek ve becerilerinin gelişimi yönünden:
 - a. Çevresinin tabii olaylarını anlar ve doğru yorumlar, bu olayların insan yaşayışına etkisini belirler;
 - b. Çevreyi ve çevrenin tabii güzelliklerini severler;
 - c. Çevreyi tanır ve çevrenin yaşama imkânlarını inceleyerek daha iyi yaşama yollarını bulmaya çalışırlar;
 - d. Günlük olayları, her gün kullandığı eşyayı, yakın çevrenin eserlerini, anıtlarını inceleyerek toplumsal gelişme bilinci kazanırlar.
2. Yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden:
 - a. Türk milletine, Türkiye Cumhuriyetine, Atatürk’e ve devrimlerine karşı sevgi ve saygı duyar, onlara güvenirler;
 - b. Millet ve yurt işlerine karşı yakın bir ilgi duyarlar;
 - c. Yakın çevrede yaşamış büyük insanları ve çevrenin gelişip ilerlemesine hizmet etmiş olanları tanır, onları takdir etme ve değerlendirme duygusu kazanırlar;
 - d. Demokratik davranışlara ve inanışlara sahip bir yurttaş olurlar;
 - e. Aileyi, okulu ve yurdu severler, milli duygularını kuvvetlendirirler;
 - f. Ailelerinin ve toplumun mutluluğuna en iyi şekilde nasıl yararlı olabileceklerini araştırırlar; kendi mutluluklarının, toplumun yükselmesine bağlı bulunduğunu kavrarlar.
3. Toplumda insanların birbiriyle ilişkileri yönünden:
 - a. Evde, okulda ve çevrede beraber yaşadıkları insanlara karşı sevgi ve saygı duyarlar;
 - b. Doğruluk fikri ve işlerini doğru yapma alışkanlığı kazanırlar;
 - c. Dayanışma, işbirliği ve sorumluluk duygularına sahip olurlar;
 - d. Aileyi, okulu ve çevreyi inceleyerek topluluk halinde yaşamının önemini kavramaya ve toplumun istediği davranışları göstermeye başlarlar.
4. Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirme yönünden:
 - a. Ailenin geçim ve gelir durumunu dikkate alarak parasını planlı harcamaya, tutumlu olmaya ve yerli malı kullanmaya önem verirler;
 - b. Eşyalarını ve toplumun ortak mallarını iyi kullanır ve gerektiğinde onarırlar;
 - c. Üretim, tüketim ve dağıtım hakkında temel bilgiler kazanırlar;

- d. İnsanların ve grupların ekonomik yönde birbirlerine bağlı olduklarını bilirler;
- e. Milli gelir kaynaklarını tanımaya ve gerektiği şekilde değerlendirmeye çalışırlar.

5. Daha iyi yaşama yeteneklerini geliştirme yönünden:

- a. Beslenme, sağlık ve trafik kurallarını, emniyetli ve sıhhatli yaşama yollarını öğrenirler;
- b. Ev ve iş hayatlarını daha iyi düzenlemeye, etrafını geliştirip güzelleştirmeye; içinde bulunduğu hayattan daha üstün bir yaşama seviyesine ulaşmaya çalışırlar;
- c. Çalışmanın, dinlenmenin ve eğlenmenin gereğini ve zamanını kavrarlar;
- d. Tarım, ticaret ve sanayi faaliyetlerle ilgilenirler, ürünleri tanımaya ve çevrede bulunanların üretim yollarını öğrenmeye çalışırlar.

1968 İlkokul Programına göre yenilenen Hayat Bilgisi dersinin amaçları incelendiğinde; daha önceden hazırlanan ve değişikliklere uğratılan programın en geniş kapsamda bu program ile vurgulandığı dikkat çekmektedir. 1968 yılı programına uygun Hayat Bilgisi dersinin amaçları içerisinde; toplumsal, kişisel, ekonomik ve sosyal değerlerin bulunduğu ve ayrıca değer başlığı altında verilmemiş olsa da programın amaçları dâhilinde kazanımının hedeflendiği görülmüştür.

Cumhuriyet döneminde en uzun süre yürürlükte kalan 1968 programından sonra bazı değişiklikler ile 1998 programı hazırlanmıştır. 1998 programı 1968 programı ile hedefler açısından örtüşen bir programdır. 1998 yılı Hayat Bilgisi Programı'nın genel amaçlarında 1739 sayılı Türk Milli Eğitiminin genel amaçları esas alınmıştır. Bu programın temel ilkeleri de 1739 sayılı Türk Milli Eğitimin temel ilkeleri doğrultusunda belirlenmiş olup daha önceki programlar gibi yalnızca genel amaçlar içerisinde değerlere yer verilmiştir. Programda ayrıca değer ve kişisel nitelik hedefleri yer almamıştır.

Uzun yıllar öğretim programlarında yaşanmakta olan sorunları ortadan kaldırmayı, çağdaş, bilimsel, eleştirel, yaratıcı düşünen, sorunlara çözüm üretebilen, öz güveni yüksek bireyler yetiştirmeyi hedefleyen ve yapılandırmacı öğrenme yaklaşımını temel ölçüt alan yeni öğretim programlarının hazırlanması çalışmaları 2003 yılından bu yana başlatılmıştır(Açıkgöz, 2003, s. 60).

2004-2005 yıllarında uygulamaya geçirilen yeni ve yapılandırılmış programa uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi öğretim programında yine 1739 sayılı kanun ve Türk Milli Eğitiminin genel ve özel amaçları doğrultusunda program uygulanmıştır. Bu programın diğer programlardan farkı; uygulamaya yönelik etkinliklere ağırlık vermesi, yapılandırmacı öğretime geçiş yapılması ve Hayat Bilgisi dersi çerçevesinde belirlenen konu dağılımları

üzerine olmuştur. Bu program da yenilenerek, İlköğretim Hayat Bilgisi (1, 2 ve 3. Sınıf) Dersi Öğretim Programı 18.05.2009 tarihinden itibaren uygulamadan kaldırılmıştır.

2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programının genel ve özel amaçları daha önce de belirtilen gibi 1739 sayılı Milli Eğitim temel kanunu üzere olmuştur. Bu programda değerlere ayrıca yer verilmemiş olmak ile birlikte değerlerin kapsamında olan kişisel nitelikler yer almış ve yapılandırmacı öğretim yaklaşımı devam ettirilmiştir.

2009 Hayat Bilgisi öğretim programının yenilenmesinde şu hususlara dikkat edilmiş ve tekrar gözden geçirilmiştir:

- Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarında belirlenen nitelikler,
- Atatürk'ün öngördüğü eğitimsel amaçlar,
- Uluslararası kuruluşların bireylere kazandırmak istediği amaçlar,
- Eğitimde çeşitli ülkelerin bireye kazandırmak istediği özellikler,
- Kalkınma planları ile bireye kazandırılmak istenen özellikler,
- MEB Talim Terbiye Kurulunun belirlediği beceriler.

Tüm bunlar ile birlikte programın çalıştay, rapor, değerlendirme, tezler, gözlem, makale ve görüşmeleri dikkate alıp, son olarak 2009 Hayat Bilgisi Programını belirlediği görülmüştür.

Bu çalışmalar kapsamında programın belirlediği ve ele aldığı ilkeler; birey merkezli bir ders öğretim sürecinin oluşmasını sağlayan, bilimsel çalışmalara öncelik veren, aktif bireyler yetişmesini sağlayan, yaşam kalitesini artıran ve yaşamda kullanabilecek temel beceri ve kazanımları hedef alan, çocuğun yetişkin gibi görülmediği pedagojik olarak eğitim seviyesine uygun etkinlikler ile desteklenmesini sağlayacak ve gelişim düzeyine uygun olarak analitik becerilerin kazanımı çerçevesinde olmuştur. Bununla birlikte program kapsamında ara disiplinlere yer verilmiştir.

Sonuç olarak tüm bunlar düşünüldüğünde; tarihsel süreç boyunca yenilenen programlar arasında; tüm programların amaçlar çerçevesinde değer aktarımını sağlamaya çalıştığı ve geliştirilerek günümüze ulaştığı görülmektedir. En yeni hazırlanmış olan 2009 programının da geliştirilerek, değerlerin ayrı bir konu alanı kapsamında geliştirilmesi ilerleyen yıllarda düşünülebilecek bir çalışma olmalıdır.

2.1.3.2. Hayat Bilgisi Ders Kitabı

Hayat Bilgisi Öğretim programlarından sonra bu programlara uygun olarak hazırlanan, bir bakıma öğretim programlarının yegâne aktarım aracı olarak sunulan ders kitapları konusuna yer verilmiştir. “Ders kitaplarının, okul programlarının üstlenmiş olduğu toplumsal, siyasal, ekonomik ve bireyi geliştirme işlevlerini yerine getirmek bakımından önemi büyüktür” (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2011, s. 34). Hayat Bilgisi ders kitapları; her dönemin belirlenen öğretim programlarının genel ve özel amaçlarına göre değişikliğe uğramıştır.

Bu nedenle ders kitapları eğitim-öğretim sürecinde dönemin eğitim felsefesi ve eğitim politikalarından etkilenmekle birlikte dersin hedeflerinin çocuklara aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. “Pedagojik araştırmalar ders plânlarında belirlenen amaçlara çok ulaşılmadığını göstermektedir. Öğrenciler, hedeflenen öğrenimin büyük bir kısmını öğrenemezken aynı zamanda derste anlatılmak isteneni de uygun araç olmadığında anlamamaktadırlar. Bu nedenle ders konularının öğrencilerin eğitim seviyesi ve yaş grubuna göre sınıflanması, pedagojik amaçlarla hazırlanması esastır” (Ergün, 2011, s. 40).

Ortaylı’ya (1983) göre “hatalı ya da iyi bilgi veremeyen bir ders kitabı yazmak ve okutmak uygarlığa karşı işlenen bir cinayettir. Kötü ders kitapları, yetişen insanların kafasını çarpıtan ve yanılgılarla dolu temel üzerinde yanlış birikime yönelten veya gençleri bilginin belirli dallarından tümüyle soğutan bir araçtır” (Ortaylı, 1983, s. 7). Dolayısıyla ders kitaplarının hazırlanmasında özen gösterilmesi ve doğru bir bilgi aktarımının sağlanması çok önemli bir husustur.

“Ülkemizde ders kitapları her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Çağdaş anlamda eğitim programları ve bu kapsamda öğretim programları yürürlükte olmadığı durumlarda, ders kitaplarının bir derse ait program yerine kullandıkları görülmüştür” (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2011, s. 34). Bir başka ifadeyle, “çocukların kazanacakları bilgi ve beceri açısından önemli yeri olan derslerin ders kitabının oldukça önemli olduğu bir gerçektir. Kuşkusuz sağlıklı bilgi edinme güvenilir araçlarla mümkün olabilir. Nitelikli bir ders kitabı da bu amaca yönelik olarak, öğretmen ve öğrenciye hizmet edecektir” (Duman ve Çakmak, 2011, s. 29).

Sonuç olarak; “çocuğun yaşadığı toplumla bütünleşmesini sağlayan, içinde bulunan toplumun inancını, yaşam biçimini, felsefesini, kültürünü, gelenek ve göreneklerini açıklayan ilk kaynaktır. Bu nedenlerle ders kitabında, hem toplumun bu özelliklerini ve

değer yargılarını görebilmek, hem de tarihsel süreç içerisindeki gelişimi hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür” (Baştürk, 2005, s. 14). Tüm bu nedenler ve ders kitabının önemi düşünüldüğünde ve Hayat Bilgisi dersinin ilköğretimdeki yeri ile bütünleştiğinde; Hayat Bilgisi ders kitaplarının önemi ve bu kitaplarda aktarılan değer birikimi önemli bir husustur.

2.1.3.3. Hayat Bilgisi Dersi ve Değer İlişkisi

Hayat Bilgisi dersi daha önce de bahsettiğimiz üzere bireyin iyi yetişmesinde, toplumsal, kültürel değerleri ile birlikte yaşama becerilerini öğrenmesini sağlayan ilköğretimin en önemli derslerinden biridir. Bilindiği gibi “ailenin de okulun da devletin de en önemli görev ve sorumluluğu iyi insanlar yetiştirmektir. Eğitimin en temel amacı insan kalitesinin yükseltilmesidir. Çağımızda insanı gereğince eğitmek ve iyi yetiştirmek toplumdaki huzur ve refahın ilk şartıdır. Sevginin, saygının, hoşgörünün, dayanışmanın olmadığı bir yerde, huzur ve kalkınmadan söz edilemez” (Yaman, 2012, s. 153).

Bu nedenle de okulun değer aktarımındaki rolü ve işlevi önemlidir. Bunu da ilköğretim ilk kademedeki mihver ders olarak görülen Hayat Bilgisi dersi ile aktarabileceği düşünülmektedir. Hayat Bilgisi dersi değerleri aktarırken, eğitimin amaçlarına göre hareket eder. “Eğitimin ilk amacı; insanları hem bilgi, hem davranış bakımından geliştirmek, bireylerin davranışlarını düzenlemek, söz ve davranışlarını görgü ve ahlaki kurallara uygun duruma getirmelerini sağlamaktır” (Yaman, 2012, s. 153). Davranış bakımından gelişen, ahlaki kurallara uygun davranan bireyler de insani değerleri kazanım hedefine ulaşmış bulunurlar.

Hayat Bilgisi dersi, bireyin duygusal, sosyal, psikolojik, zihinsel ve bireysel gelişimine hizmet ederken değerleri aktarabilecek özellikte etken bir derstir. “Hayat Bilgisi dersi doğal, toplumsal, sanatsal, çağdaş düşünce ve değerlerin bileşkesinden oluşmaktadır. Bu kapsam, yaşamın tüm alanlarına ilişkin özellikleri yansıtabilecek niteliktedir. Bundan dolayı, Hayat Bilgisi dersi “yaşamda var olan her şeyi” içerebilir. Bu yönü ile insan davranışlarını ve grup dinamiğini inceleyen davranış bilimlerinden yararlanır” (Akınoğlu, 2004, s. 9). Bu nedenle Hayat Bilgisi dersi eğitimin diğer amaçlarına da hizmet eder ve bu hizmet sürecinde değerleri kazandırması gerektiği düşünülür. Öyle ki eğitimin diğer bir amacı, “davranış değişikliğini olumlu yönde düzenleyerek çocuklara ve gençlere olumlu davranışlar kazandırmaktır. Her ailenin ve eğitimcinin amacı, sağlıklı, bilgili, kendileri,

aileleri ve çevreleriyle barışık, kişilikli ve özgüven duygusuna sahip bireyler yetiştirmektedir” (Yaman, 2013, s. 154).

2.1.4. Kitaplarda Aranılan Değerler

Araştırma kapsamında incelenen değer sınıflandırmalarının (demokratik, çalışma-iş, bilimsel, kişisel, sosyal, milli) ve bu sınıflandırmaların içerisinde yer alan değer kavramlarının açıklamalarına yer verilmiştir:

2.1.4.1. Demokratik Değerler

Demokratik değerler; toplumsal hayatta bireyin eşitlik ve saygı çerçevesinde vatandaşlık haklarından yararlanmasını ve düzeni sağlayan değerler olarak açıklanabilir. Bu değerler, “toplumsal yapı içerisinde hem kişisel anlamda hem de toplum için gereklidir. Toplum düzeninde ortaya çıkan sorunların temel nedenlerinden biri de bu değerlerin içselleştirilip yaşamla bütünleştirilememiş olmasındandır. Bu nedenle değer aktarımı ve eğitimi konularında önemli görülen değerlerden bir kısmı demokratik değerlerdir” (Davis, 2010; Akt. Uluçınar, 2012, s. 3).

Araştırmalar kapsamında önemli bir yeri olan demokratik değerler, toplum içindeki düzeni sağlamak amacıyla eğitim sisteminin içinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Titus (1996)’a göre; “eğitim sistemi içerisinde demokratik değerlerin kazandırma sürecinin önemli faktörlerinde biri de eğitim programlarıdır. Değerlerin kazanımı ve ön yargıların kaldırılması, farklılığa hoşgörü, saygı, takdir görme eğitim programları ile aktarılabilir” (Uluçınar, 2012, s. 5).

Araştırma kapsamında incelenen demokratik değerlerden; saygılı olmak, işbirliği yapmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak ve adaletli olmak değerleri ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1.4.1.1. Saygılı Olmak

Saygılı olmak; “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram ve başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” (TDK, 2013) olarak tanımlanmaktadır.

2009 Hayat Bilgisi Programı'na göre saygılı olmak şu şekilde ifade edilmiştir: “Kendine, arkadaşlarına saygı duyma, öğretmenine, ailesine, çevresindeki insanlara, dünyadaki insanlara karşı saygılı olma, doğaya saygı duyma, okulu ve sınıfı ile ilgili kurallara uyma, kişisel eşyalarına ve başkalarının eşyalarına saygı gösterme, Türk Bayrağı'na, İstiklâl Marşı'na, Atatürk'e ve Türk büyüklerine saygı duyma” (MEB, 2009, s.34). Demokratik değerler kapsamında kitaplarda aranan saygılı olmak değerinde bu nitelikler de araştırılmıştır.

2.1.4.1.2. İşbirliği Yapmak

Demokratik değerler arasında ele alınan işbirliği yapmak; ortak bir amaç için çalışmak, ortak bir amaç uğruna birlik olmak ve yine sosyal hayatta ortak amaçlar için eyleme geçmek ifadeleri ile açıklanabilir. Bu değer sınıf içinde ve sosyal hayatta birlik duygusunu kazandırabilmesi ve eğitim yoluyla bireye kazandırılması hedeflenen; olumlu bağlılık duygusu, bir işi yapabilme, birlikte hareket edebilme, adil bir dağılım olduğunun farkına varabilme, iş bölümü yapabilme gibi becerileri kazanabilmesi açısından önemlidir.

2.1.4.1.3. Kibar Olmak

Demokratik değerler arasında ele alınan kibar olmak değerine bakıldığında; bu değer toplumsal yaşam içerisindeki dirlik ve düzeni sağlamadaki önemi büyüktür. Toplumsallık değeri ile iç içe bir değer olarak yer alan ‘kibar olmak’ değeri; araştırma açısından; sosyal hitaplar, görgü kuralları, birey açısından büyüğüne ve küçüğüne davranış biçimlerinde olması gereken ve kitaplarda aranan bir değer olmuştur.

2.1.4.1.4. Hoşgörülü Olmak

Demokratik değerler arasında ele alınan hoşgörü kavramı ile ilgili birçok tanım mevcuttur. Bu değer toplumsal yaşam içerisinde önemli demokratik değerlerdendir ve diğer demokratik değerler ile bir bütünlük içindedir. Hoşgörünün anlamına baktığımızda;

Hoşgörü, “bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı ve özgürlüklere önem verildiği günümüz modern, demokratik ve çoğulcu toplumlarında merkezi öneme sahip kavramlardan biri” olarak tanımlanmaktadır (Kaymakcan, 2013, s. 515).

Bir başka ifade ile hoşgörü, “birey, kendine yakın bulsun ya da bulmasın insanların her türlü duygu, düşünce ve davranışlarını anlamak ve kabullenmek için o insanlara karşılıksız sevgi, saygı, güven ve anlayış duyarak kurulan fonksiyonel iletişim süreci” olarak görülmektedir (Büyükkaragöz ve Kesici, 1996, s. 353).

Bireyin kazanımı açısından önemli görülen hoşgörülü olmak; anlayışla karşılama durumunu ifade etmektedir. Eğitimdeki yeri düşünüldüğünde; “Türkiye’de 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu esasta demokrasi ve hoşgörü eğitimi öngörmektedir. Bu yasanın temel amacı, iyi insan, iyi vatandaş, ekonomik açıdan kendi kendine yeterli, insan haklarına saygılı insanlar yetiştirmek ve bu insanların oluşturduğu demokratik toplumu kazanmaktır” (Dağlı, 1995, s. 43).

2009 Hayat Bilgisi öğretim programında *hoşgörülü olmak* şu şekilde açıklanmıştır: “arkadaşları ile iyi ilişkiler geliştirme, arkadaşlarıyla oyun oynarken uygun davranışlarda bulunma, bireysel ve grup çalışmalarında olumlu değerleri gözetme, konuşanı dinleme, hataları doğal karşılama, farklılıkları kabul etme, herkesin değerli olduğunu kabul etme, sorunlara farklı çözümler önerme, duygularını uygun bir dil ile ifade etme ve görevlerini yerine getirmekten mutluluk duyma” (MEB, 2009, s. 34). Araştırma kapsamında hoşgörülü olmak değeri kitaplarda aranırken bu nitelikler göz önünde bulundurulmuştur.

2.1.4.1.5. Adaletli Olmak

Demokratik değerler arasında yer alan adaletli olmak değeri; iyi birey, iyi vatandaş olma hedefinde önemli bir yerde bulunurken birçok niteliği de özünde barındırmaktadır. Hak ve eşitliğin, adaletli olma duygusunun kazandırılmasını içeren adalet: “hakkı teslim etmektir. Her şeyi yerli yerince koymak, yapılan işin hakkını vermek, eşit ve denk davranmak gibi daha birçok kavramı da kapsayan adalet, erdemlerin başı, olarak ifade edilmektedir. Diğer bir söyleyişle adalet, “Hak” kavramının tesisi; haksızlık ve zulmün def’idir” (Yaman, 2012, s. 28).

Adaletin farklı tanımlarla ifade edildiği görülmektedir. Birey ve devlet açısından da farklı tanımlamalar ile verildiği görülen adalet kavramı: devlet açısından; kanunların yapımında, hak ve görevlerin dağıtılmasında, belli kişileri veya grupları diğerlerine üstün tutmadan, vatandaşa aynı hakları vermeyi ve aynı görevleri yüklemeyi belirtir. Birey açısından adalet ise; vatandaşların, mümkün olduğu kadar birbirinin hakkına uymaya zorunlu bırakılması, ifadeleri ile açıklanmaktadır (Duman, Karakaya ve Yavuz, 2001, s. 98).

Adalet kavramı; adil olma, hakkı gözetme, doğruluktan yana ve hukuka uygun davranışlar sergileyen birey davranışları ile adaletli olmak değerinin kazandırılabilceği düşünülmektedir. Adaletin çoğu zaman eşitlik ile açıklanabildiği günümüzde, farklı bir ifade ile şu şekilde açıklanmıştır: “adalet, mutlak eşitlik değil; verilen ile hak edilen arasındaki dengeyi ifade eder” (Altıntaş, 2011, s. 99).

2009 Hayat Bilgisi öğretim programında *Adalet* şu davranışlar çerçevesinde açıklanmaktadır: “kurallara katılma, uyma, etik değerleri ve davranışları fark etme, görev paylaşımına katılma ve üzerine düşen görevi yapma, Türk milletinin sahip olduğu hak ve hürriyetleri araştırma, görev dağılımının adil olup olmadığını sorgulama, kazanmanın ve kaybetmenin doğal olduğunu kabul etme ve kendi ihtiyaç, istek, görüşlerini ifade etme” (MEB, 2009, s. 35). Araştırma kapsamında *adaletli olmak* değeri kitaplarda incelenirken bu davranışlar göz önünde bulundurulmuş ve adalet kapsamında yer alan kavramlar araştırılmıştır.

2.1.4.2. Çalışma-İş Değerleri

Bireyin yaşamını kolaylaştıran ve yaşam koşulları ile başa çıkmasını sağlayabilecek ekonomik değerler ile bireyin bu ekonomik uğraşlara ulaşma yolunda bireysel çabasını karşılayan değerler ‘çalışma-iş değerleri’ başlığı altında toplanarak incelenmiştir. Türk milli eğitimin genel amaçlarında da belirtildiği gibi birey çevre ile uyumlu yaşama sahip olurken ve sorumluluk sahibi, çalışkan bir birey olması hedeflenirken esas amaç bu değerlerin kazanımıdır. “Bir ülkenin gelişmesi o ülke halkının kişisel ve sosyal gelişimine sıkı sıkıya bağlıdır. Eğitim yoluyla kişisel ve sosyal davranışlar geliştirilirken, kalkınmanın amacına uygun olan yeni değer yargıları ekonomik gelişmeyi hızlandırması açısından son derece önemlidir. Kalkınmak için yetiştirilmiş yeterli sayıda nitelikli insan gücüne duyulan ihtiyaç da eğitimin önemini belirlemektedir” (Kalaycı, 2004, s. 17).

Araştırma kapsamında incelenen çalışma-iş değerlerinden; sorumluluk sahibi olmak, girişimci olmak, çalışkan olmak, azimli olmak, ekonomik bağımsızlık, ekonomik fayda, tutumlu olmak ve liderlik değerleri ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1.4.2.1. Sorumluluk Sahibi Olmak

Çalışma-iş değerleri arasında yer alan *sorumluluk sahibi olmak* değeri; bireyin davranışlarının sonucunu üstlenmesi, mesuliyet alması ve amaçlı davranışlarda bulunması açısından önemlidir.

Sorumluluk değerinin önemini anlatan tanım ifadeleri: “Sorumluluk, her insanda bulunması gereken üstün duygu ve değerlerden birisidir.” ve “Sorumluluk duygusu yüce ve yüksek bir bilinç gerektirir” (Yaman, 2012, s. 55).

2009 Hayat Bilgisi öğretim programında değer ve kişisel nitelikler arasında yer almayan “*sorumluluk*”, öz yönetim becerisinin alt başlıkları arasında şu şekilde ifade edilmektedir:

- Yaşamın farklı boyutlarındaki sorumluluklarının farkına varma ve sorumluluk üstlenmenin kişisel gelişimi açısından önemini açıklama,
- Zamanında ve düzenli olarak derslere girme gibi uygun çalışma standartlarını uygulama,
- Ödevlerini tamamlayarak kendi çalışmalarının sorumluluğunu üstlenme,
- Verilen görevleri, yetenekleri ölçüsünde elinden geldiğince en iyi şekilde yapma,
- Üretken bir biçimde çalışma ve görevlerini aksatmadan yerine getirme,
- Davranışlarının sonuçlarını üstlenme,
- Başkalarının haklarını çiğnemenin kendi ihtiyaçlarını karşılama,
- Toplumsal sorumlulukların yerine getirilmesinde bilgi edinme, plan yapma, örgütlenme ve harekete geçme sürecinin önemini kavrama,
- Daha iyi bir dünya için kendi yaş grubundakilerin de sorumlulukları olduğunu fark etme(MEB, 2009, s. 23-24).

2.1.4.2.2. Girişimci Olmak

Çalışma-iş değerleri arasında önemli bir yeri olan girişimci olmak değerinin, girişim kavramı; “üretim için bir işe girişen, kalkışan kimse, müteşebbis ve ticaret, endüstri vb. alanlarda sermaye koyarak girişimde bulunan kimse”(TDK, 2013) olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede girişimci olmak hem ekonomik alanda girişimde bulunan hem de ekonomik faaliyet için sosyal girişimde bulunma olarak nitelendirilmiştir.

Girişimci olmak değer ifadesi açıldığında; bireyin sahip olması gereken özellikler, ona birçok alanda katkı sağlayacak ve eğitim yolu ile de sağlanabilecek özelliklerdir. “Eğitim, bir yandan girişimciliği özendirerek girişimci kültürün altyapısının oluşumuna katkıda bulunurken, bir yandan da girişimcilerin işini kurdukları zaman ihtiyaç duydukları yönetim yetkinlikleri ve kabiliyetlerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır” (Akpınar, 2009, s. 58).

Ailedeki eğitim ile kazanılmaya başlayacak bu özellik, okul ortamında desteklenerek eğitim yolu ile kazandırılabilir. “Eğitim programlarında yer verilen girişimcilik ile ilgili hedefler, kişinin sahip olduğu özellikler ile birleştğinde girişimci olmak özelliğinin kazanımı artmaktadır. Dolayısıyla, toplumdaki bireylerin ailesine ya da başkasına dayanmadan yaşamlarını sürdürebilmesi, kendine güvenen ve başarısını kendi girişimciliğinde arayan birey olarak yetişmesini sağlayan eğitim sistemine ihtiyaç vardır”(Akpınar, 2009, s. 58).

2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programında *Girişimcilik* beceri olarak nitelendirilmiş ve şu özellikler ile yer almıştır (MEB, 2009, s. 19):

- Grubun henüz fark edilmeyen ortak ihtiyaçlarına duyarlı olma,
- Risk alma,
- Yeni fikirlere, bilgi ve becerilere açık olma,
- Kendini olası eleştirilere ve başarısızlıklara açık tutma,
- Kaybetmeyi göze alarak yenilikleri deneme cesareti gösterme ve bundan zevk alma.” Kitaplarda aranan “girişimci olmak” değeri incelenirken, bu özellikler de göz önünde bulundurulmuştur.

2.1.4.2.3. Çalışkan Olmak

Çalışma-iş değerleri arasında yer alan değerlerden bir diğeri olan “*çalışkan olmak*” üretken olma, severek çalışma, azimli olma ve gayretli çalışmayı kapsamaktadır. Çalışkan olma, toplumun takdir ettiği davranışlardandır. “Kendi işini kendin yapma, tembellik yapmama, üretken olma, refaha ulaşma, başkalarına muhtaç olmama çalışkanlık değerinin sonuçlarıdır” (Aral, 2008, s. 50). Bu değer; ekonomik, sosyal alanlar ve çalışmayı içeren her alanda aranan bir değer olarak önemli bir yere sahiptir.

2.1.4.2.4. Azimli Olmak

Azim kavramı; “bir işteki engelleri yenme kararlılığı olarak tanımlanır” (TDK, 2013). Bu özelliğe sahip birey azimli olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte daha geniş anlamda ifade edilirse, azimli olmak; “bütün maddi ve manevi, bedeni ve ruhi kuvvetleri toplayıp hedefe emin adımlarla ve inanarak yönelmek, yolda ortaya çıkabilecek engelleri sabırla aşma, ne kadar zor ve acı olursa olsun, belirlenen doğru hedefe ulaşma gayesinden

vazgeçmemek ve meselelere iyimser olarak yaklaşabilme” (Seyyar, 2007, s. 204) özelliklerine sahip olmaktır.

Çalışma-iş değerleri içinde bir bütünlük sağlayan ve özellikle çalışkan olmak değeri ile iç içe olan bu değer; kararlı olma, engelleri aşma, hedef belirleme ve o hedef uğruna çaba gösterebilme özelliklerinin kazandırıp kazandırılmadığı yönlerinden kitaplarda aranan önemli bir değer olmuştur.

2.1.4.2.5. Ekonomik Bağımsızlık

Çalışma-iş değerleri arasında yer alan *Ekonomik Bağımsızlık* değeri; Hayat Bilgisi öğretim programlarında kazanımı hedeflenen bir değerdir. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda bireyin ekonomik açıdan kendine faydalı olabilecek düzeyde yetişmesi önemli görülürken; 1948 Hayat Bilgisi öğretim programı itibariyle dört alana ayrılan önemli amaçlardan biri ekonomik amaçlar olmuştur. Bu programda (1948); “*Yeteneklerine uygun iş ve meslek seçimi yapabilen, çalışmanın zevkli olduğunu kavrayabilen, iş üzerindeki çalışmalarını devam ettiren, geçimini düzenleyebilen ve hesabını bilen bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır*” (MEB, 1948, s. 1-2). Hedefi ekonomik bağımsızlık değerinden beklenen kazanımı birebir açıklamaktadır.

Ekonomik bağımsızlık değerinin kazanımı, bireyin geçim kaynaklarını öğrenebilecek seviyeye ulaşması, ailesinin geçim ve gelir durumunu dikkate alması, meslek seçimini yapabilmesi ve meslekler hakkında fikir edinebilmesi bakımından önemli görülen ve bu hedefler ile kitaplarda aranan bir alt değer olmuştur.

2.1.4.2.6. Ekonomik Fayda

Çalışma-İş değerleri arasında ele alınan *Ekonomik Fayda* değeri; Güngör’ün değer sınıflandırması ile ortaya çıkan bir değer ifadesi olmuş, araştırma kapsamında ele alınmıştır. Ekonomik Fayda; ekonomik amaçlar kapsamında diğer ekonomik değerlerden tutumlu olmak değeri ile bir bütünlük sağlamanın yanında ekonomik fayda oluşturacak tüm niteliklerin göz önünde bulundurulduğu bir değer olmuştur.

2.1.4.2.7. Tutumlu Olmak

Çalışma-İş değerleri kapsamında ele alınan *Tutumlu Olmak* değeri; aşırı harcamalardan kaçınma, israf yapmama olarak ifade edilebilir. Bu değer kazanımında hedeflenenler; bireyin bilinçli tüketici olabilmesi, tasarruf yapabilmesi, birikim yapması, enerji kaynaklarını ihtiyacı kadar kullanabilmeye özen göstermesi, gereksiz tüketim yapmaması ve eşyalarını özenli kullanması çerçevesindedir.

1968 Hayat Bilgisi öğretim programının ekonomik yaşama fikrini geliştirme yönünden belirtilen amaçları diğer ekonomik değerler ile birlikte bu değer kazanımına hizmet ettiği görülür. Bu programda belirlenen amaçlardan bir kısmı tutumlu olmak değerinde aranan özellikler şu şekilde özetlemektedir:

- “Ailenin geçim ve gelir durumunu dikkate alarak parasını planlı harcamaya, tutumlu olmaya ve yerli malı kullanmaya önem verirler;
- Eşyalarını ve toplumun ortak mallarını iyi kullanır ve gerektiğinde onarırlar;
- Üretim, tüketim ve dağıtım hakkında temel bilgiler kazanırlar” (MEB, 1968, s. 40).

2.1.4.2.8. Liderlik

Çalışma-İş değerleri arasında yer alan Liderlik değeri; bir grubu ya da bir işi yönetebilme becerisine sahip olabilme özelliklerini içermektedir. Liderlik vasfı yalnızca ekonomik değil sosyal alanda da önemli bir değerdir. Liderlik; “Girişkenlik, yön verme, yönettiği birey ya da grupların tutum ve davranışlarını onları doyuma ulaştıracak biçimde denetleme” (Bakırcıoğlu, 2012, s. 648) olarak tanımlanmaktadır.

Liderlik özelliğine sahip olan bireyin bu yol gösterici özelliğinin yanında sahip olması gereken özellikler 2009 Hayat Bilgisi programında öz yönetim becerisi altında ele alınmış ve şu şekilde özetlenmiştir:

- Vizyon ve amaç belirleme, bunları tasarlama
- Grubu bir fikre ya da duyguya inandırma
- Grup üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözme ve müzakerecilik
- Üyeleri ortak amaç doğrultusunda güdüleme ve yol gösterme
- Ödüller belirleme
- Grup hakkında olumlu bir imaj yaratma ve başka grupların desteğini sağlamak için sağlam bir temel oluşturma
- Eleştirilere karşı grubu savunma
- Başka gruplarla iş birliği oluşturma ve diğer gruplardan destek sağlama

- Akranlarıyla veya kendisinden küçüklerle çalışırken etkili gözetim/yönetim becerilerini kullanma
- Bir görevin tamamlanması için sorumluluk alma
- Belli amaçlara ulaşmak için insanları örgütleme
- Liderin, dürüstlüğü ve yeterliliği ile grubunda güven ve inanç kazanması(MEB, 2009, s. 24-25).

2.1.4.3. Bilimsel Değerler

Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarından biri de bilimsel düşünme gücüne sahip bireyler yetiştirilmesidir. Çünkü düşünmeye, gelişime, yeniliğe ve bireyin bilgi donanımını kullanıp geliştirmesine bu değerler sayesinde ulaşılabilir. Spranger (1928)'in değer sınıflandırmasına göre bilimsel değer; gerçeği araştırmaya, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünmeye önem verir. Bilimsel değerleri olan birey deneysel, eleştirci, akılcı ve entelektüeldir. Benzerlikleri ve farklılıkları araştırır.

Bu neden ve amaçlarla kazanımı önemli görülen ve kitaplarda aranan bilimsel değerler; merak duymak, araştırmacı olmak, bilimsel olmak, yaratıcı olmak, eleştirel olmak ve yeniliğe açıklık olarak sınıflandırılmıştır.

2.1.4.3.1. Merak Duymak

Bilimsel değerler sınıflandırmasında değerlendirilen *merak duymak*; araştırma yapmanın ve bilimin temelini oluşturmaktadır. Birbiri ile bağlantılı olan bu değerler, çocuğun merak duygusunun soru sorma, anlama ve öğrenme isteğiyle bütünleşerek bilimsel yönde bir üretim yapabilmesi için kullanabilmesi amaçlanır. Diğer bilimsel değerler ile bütünlük içinde bu özelliğe de sahip olan birey, merakını doğru yönde kullandığında; bilimsel yönde gelişebilen, bir ürün meydana getirebilme isteği artan girişken bir birey olabilecektir.

2.1.4.3.2. Araştırmacı Olmak

Bireyin gelişiminde hedeflenen en önemli bilimsel değerlerden bir diğeri bireyin araştırmacı olmasıdır. Araştırma, “bilim ve sanatla ilgili yapılan yöntemli çalışma, araştırı” (TDK, 2013) olarak tanımlanan sistemli bir yol izlemedir. Bu süreçte bir amaca yönelik olarak; “soru sorma, gözlem yapma, tahmin yürütme, veri toplama, verileri kaydetme, düzenleme ve açıklama”(MEB, 2009, s. 17) aşamaları gerçekleştirilir.

2.1.4.3.3. Bilimsel Olmak

Bilimsellik, bilim ve bilgi kaynaklıdır. Bilimsel bilgi, bilimsel yöntemlere uygun olarak üretilmiş, gerçekliğin belirli bir bölümünü açıklamayı amaçlayan, yorum eksikliği az, doğruluğu veya yanlışlığı test edilmeye açık bilgidir (Demir ve Acar, 1997, s. 38) Bilimsel olmak, bu bilgileri araştırma ve üretmeye istekli olma eyleminin kişi ile bütünleşmiş, değer haline gelmiş halidir. Bilimsel olmak kitaplarda; araştırma, inceleme, gözlem, deney yapabilme, değerlendirme, bilimsel gelişmeler, bilim adamları ve bilim ile ilgili bilgileri de kapsayan bir bütün olarak incelenmiştir. Bütün bunların yanında problem çözme becerisinin de kazanımının önemsendiği bir değerdir. Problem çözme aşamalarına 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında da yer verilerek, bu dönemde kazanımı önemsenmiştir. Bu aşamalar şu şekildedir:

- Problemi fark etme
- Problemin kime ait olduğunu belirleme
- Problemi aydınlatmak için uygun sorular oluşturma
- Problemi tanımlama ve açıklama
- Probleme özgü bilgi kaynaklarını tanıma
- Probleme yönelik çözüm seçenekleri belirleme
- Her çözüm yolunun muhtemel sonuçlarını düşünme
- En uygun yolu seçme
- Problemin çözümünde, yardıma gereksinim olup olmadığını belirleme
- Uygun çözüm yolunu uygulama (MEB, 2009, s. 18).

2.1.4.3.4. Yaratıcı Olmak

Bilimsel değerler içerisinde yer alan *yaratıcı olmak*; yeni bir şeyler üretebilme becerisi, tasarlama, hayal etme ve farklılık oluşturmayı ifade eden bir değerdir. Bu değer öğrencinin farklı düşünmesine, farklı fikir ve ürünler üretebilme becerisine katkıda bulunur. Hayat Bilgisi öğretim programlarında değer kazanımı olarak hedeflenmemiş olan yaratıcı olmak, 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında *yaratıcı düşünme* becerisi olarak açıklanmıştır. Bu özellikler şu şekildedir:

- Özgünlük ve yeni fikirler oluşturma
- İmgeleme
- Sıra dışı bağlantılar kurma
- Sezgi, duygu ve tutkulara açık olma
- Risk alma, cesaret gösterme ve meydan okuma (MEB, 2009, s.17).

Yaratıcı olmak değeri; yaratıcı düşünme becerisinin özelliklerini de kapsayan bir değer olarak kitaplarda incelenmiştir.

2.1.4.3.5. Eleştirel Olmak

Bilimsel değerler arasında ele alınan eleştirel olmak değerinin kazanımı ile bilgileri olduğu gibi kabul etmeyip şüpheci yaklaşan, sorgulayan, irdeleyen, analitik düşünebilen ve bunu içselleştirebilen bireyler hedeflenir. Bu değer bireyde gelişmesini sağlamak için net bilgiler vermek yerine onun özgür düşünebileceği ortam ve etkinlikler oluşturulmalıdır.

Eleştirel olmanın içinde barındırdığı eleştirel düşünme becerisi, ahlâki gelişimin bilişsel süreçlere yansımadır. Çünkü ahlâki gelişim süreci de belirli bir analiz yapma sürecini içinde barındırır. Eleştirel düşünmenin içinde barındırdığı beceriler; “varsayımları tanımlama, açıklama, odaklanma, konuyla ilgili kalma, mantıksal ve yargılayan kaynakları, onların güvenilirliğini anlama” vb. özellikler ile sıralanabilirken eleştirel düşünen bireyin “açık fikirli olma, diğer insanları düşünme, sabırlı olma, yargıyı erteleme” (Demirhan İşcan, 2007, s. 38) gibi özelliklere sahip olması beklenir.

Daha geniş bir ifade ile 2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programında beceri olarak kazanımı hedeflenen eleştirel düşünme becerisinin özellikleri de bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bu özellikler şu şekildedir (MEB, 2009, s. 17):

- Bildiklerini ve bilmediklerini ayırt etme.
- Bildiklerinin doğruluğunu belirleme.
- Olguların nedenlerini sorgulama.
- Olaylar ve olgular arasında ilişki kurma.
- Sunulan bilginin doğruluğunu ve bütünlüğünü belirleme.
- Sunulan bilgideki mantıksızlıkları ve yanlış akıl yürütmeleri tanımlama.
- Gerçekler ve kanaatler (olgular ve fikirler) arasındaki farkı fark etme.
- Bir eylemin veya davranışın değerini ya da uygunluğunu değerlendirmek için mantıklı ölçütleri teşhis etme.
- Fikirler ve görüşler arkasındaki mantığı ifade etme.
- Yargıya varma ve mantıklı sonuçlara ulaşma.

2.1.4.3.6. Yeniliğe Açıklık

Bilimsel değerler arasında ele alınan *yeniliğe açıklık* değeri; yeniliklere ilgi duyma, değişime açık olma, yeni bir karar alabilmeye açık olma, yapılan yenilikler ve çağdaş

kararlar alma süreci ile bilimsel alanda yapılan yeniliklerin yanı sıra sosyal alandaki yenilikleri de kapsamıştır. Bu değeri bireyin kazanarak içselleştirebilmesi önemsenmiştir.

Yapılandırmacı öğretime geçiş ile birlikte Hayat Bilgisi öğretim programında kişisel nitelik olarak belirtilen *yeniliğe açıklık* özellikleri, 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında şu şekilde ifade edilmektedir:

- Bilgi edinebilmek için uygun sorular sorma, resimli kaynaklardan yararlanma
- Geçmişten günümüze olan yenilikleri ve değişiklikleri araştırma
- Geleceği hayal etme ve tasarlama
- Yeni fikirler üretme
- İşbirliği yapma
- Problem çözme
- Karar alınırken görüş bildirme ve karar sürecine katılma
- Amaç belirleme
- Yenilikleri deneme cesareti gösterme
- Yenilikleri denemekten zevk alma
- Teknolojik bir ürün tasarlama (MEB, 2009, s. 35).

2.1.4.4. Kişisel Değerler

Bireylere özgü temel değerler olarak da nitelendirebileceğimiz kişisel değerler, bireyin yaşamına yön vermesini sağlayan, kişiliğinin gelişiminde temel nitelikleri oluşturan ve yaşama sevinci, hayata tutunmasını önemli kılan özelliklerden oluşmaktadır. Bireyin kendine verdiği önem ile başlayan bu değerler, bireyin kendi öz gelişimini sağlaması ile çevresine yansıttığı etik tutumları da içinde barındırmaktadır. Bu değer grubunu diğer değer gruplarından ayıran nokta bireyin kendine karşı tutumunun yoğun olarak incelenmesi olmuştur. Bu değer grubunda ele alınan değerler; sağlıklı olmak, temiz olmak, çevreyi koruma, estetik, özsaygı, özgüven ve alçakgönüllülük (tevazu) olmuştur.

2.1.4.4.1. Sağlıklı Olmak

Bireyin kişisel, bilişsel, psikolojik, ahlâki ve sosyal gelişimini tamamlayabilmesinin temel koşulu sağlıklı olmasıdır. Bu nedenle Milli eğitimin genel amaçlarında da önemli bir yeri olan sağlıklı olmak; özellikle yaşam becerilerinin öğretilmesinin hedeflendiği Hayat Bilgisi dersinde; sağlıklı olma ile ilgili sağlanan bilgi donanımı ile orantılı bir şekilde bireyin kendine verdiği önem boyutunu arttırarak kazandırılmalıdır.

2.1.4.4.2. Temiz Olmak

Kişisel değerler arasında önemli bir yeri olan *temiz olmak*; bireyin kişisel bakımını üstlenebilmesi, sağlıklı olmak için temiz olmasının gerekliliğini anlaması, öz bakım becerilerinin yanı sıra eşya, çevre ve her türlü temizliğin önemini anlaması; temizliğin öneminin diğer değerlerle bağlantısını kurabilmesi açısından önemlidir. Bu değer diğer kişisel ve ahlâki değerlerle bağlantılı olan önemli bir değer olarak kitaplarda analiz edilmiştir.

2.1.4.4.3. Çevreyi Koruma

Bireyin yaşam becerilerini kazanırken çevreye uyum sağlaması ve bu uyumu sağlarken olumlu değerler geliştirmesi önemsenir. Bu kazanımlardan biri olan çevreyi koruma değeri ile bireyin; doğayı koruması, sosyal alanları temiz tutması, okulu ve sınıfı temiz tutarak eşyaları koruması, hayvanları koruması, olası afetlere karşı önlem alabilmesi yani kısaca yaşadığı çevreyi koruması hedeflenir.

2.1.4.4.4. Estetik

Kişisel değerler sınıflandırmasında ele alınan değerlerden biri olan *estetik*; bireyin güzele uyum sağlaması, beğeni duygusu ve sanatsal yetilerinin gelişmesi, kişisel gelişimi ile uyum içinde artırılması önemsenmiştir. Estetik; “sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu”(TDK, 2013) olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifade ile estetik; “üretim, tüketim veya bir ihtiyacın giderilmesinde kullanılmanın gerekliliklerinden öte, uyum, iç düzen, insan algılarına çekici görünme gibi özelliklere sahip olma” (Demir ve Acar, 1997, s. 81) durumudur. “Estetik genellikle sanatla birlikte anılmıştır. Oysaki estetik yalnız sanattaki güzeli değil doğadaki güzeli de kapsar; öte yandan yalnız güzel nesneyi değil, aynı zamanda güzelin öznel ruhsal yaşantısını da içine alır” (Akarsu, 1984, s. 61).

Hayat Bilgisi ders kitaplarında bu değerın analizi yapılırken; beğeni ifadeleri, doğanın ve çevrenin güzelleştirilmesi, sanatsal etkinlik ve terimler, görsel sanatlar, resim, müzik, şiir, sergi gibi faaliyet ve etkinlikler dikkate alınmıştır.

2.1.4.4.5. Özsaygı

Kişisel değerler arasında ele alınan *özsaygı* bireyin kendine karşı olan saygısının gelişimi için sahip olması gereken özellikler bakımından önemlidir. Son program olan 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında kişisel nitelik olarak hedeflenen bu kazanımlar bireyin; “kendini ve duygularını fark etmesi, kendi farklılığını fark etmesi, kişisel bakımını yapma, geçmişini öğrenme, kendisiyle barışık olma, etik değerleri bilme ve hayatında bunlara önem verme, görev ve sorumluluklarını bilme ve yardımlaşma, kuralların gerekliliğini bilme, hata yapabileceğini kabul etme, kişisel eşyalarını özenli kullanabilme, büyüdükçe değiştiğini fark etme, kendisinin ve arkadaşlarının değerli olduğunu kabul etme” davranış ve özelliklerini oluşturmaktadır (MEB, 2009, s. 33).

Hayat Bilgisi ders kitaplarında da *özsaygı* değerinin kazanımı incelenirken bu özellikleri kapsayan metinler dikkate alınmıştır.

2.1.4.4.6. Özgüven

Kişisel değerler arasında ele alınan *özgüven*; bireyin kendini tanıması, kendine karşı olan güveni ve bu güven ile etik değerleri gözetebilmesi, diğer insanların da güvendiği bir birey olabilmesi, yaşam ile başa çıkabilme becerisi ve erdemli davranışlara sahip olabilmesi, çalışkan, üretken ve bunu paylaşabilen birey olabilmesi açısından önemli bir değerdir.

Tüm bunlar düşünüldüğünde ve bireyin gelişimin önemsendiği Hayat Bilgisi ders kitaplarında özgüven şu özellikler kapsamında hedeflenmiş ve değerlendirilmiştir (MEB, 2009, s. 33). Bireyin;

- Güçlü ve zayıf yönlerini tanıması,
- Ailesini tanıyarak, onlarla işbirliği yapması,
- Kurallara neden gerek duyulduğunu bilmesi,
- Hatalardan ders çıkarabilmesi,
- Gerektiğinde büyüklerinden yardım alması,
- Ailede alınan kararlara katılması,
- Etik davranışların güven artırıcı olduğunu bilmesi,
- Etkili “hayır” deme,
- Zaman içinde, duygu ve düşüncelerinde meydana gelen değişikliklerle ilgili çıkarımda bulunma,
- Kendisini ve ailesini ilgilendiren kararlarda görüşünü bildirme,
- Haksızlığa uğradığında, bunu sorgulama,
- Doğadaki karşılıklı bağımlılığı kavrama.

2.1.4.4.7. Alçakgönüllülük (Tevazu)

Kişisel değerler arasında ele alınan ve kazandırılması hedeflenen *alçakgönüllülük(tevazu)*; insanın kendi değerlerini, yeteneklerini, olumlu ve olumsuz yanlarını bilmesi ve kendini olduğundan başka türlü görmemesi ve göstermeye kalkışmamasıdır. Ahlâki değer boyutuyla alçakgönüllülük değerinin bu gelişim döneminde kazandırılması, bireyin kendine ve diğer insanlara saygılı olması açısından önemlidir.

2.1.4.5. Sosyal Değerler

Sosyal değerler bireyin içinde bulunduğu toplum ve kültür yapısına göre şekillenebilen değerlerdir. Bu değerler bireyin doğuştan getirdiği yaşantı ve davranışlar, olgunlaşma süreci ile geliştirilir. “Olgunlaşma, öğrenmelerden farklı bir iç gelişimdir; öğrenme tecrübelerle yeni olarak kazanılır ve belli davranışlar için insana ruhsal yatkınlık (hazır olma durumu) sağlar. İnsanlarda yüksek bir öğrenme kabiliyeti vardır” (Ergün, 2011, s. 39). Sosyal değerleri kazanım süreci de bu öğrenmeler ve olgunlaşmanın bütünleştiği eğitim yolu ile sağlanabilir.

Eğitimin toplumsal işlevlerinden biri bireyin toplumsallaştırılmasının sağlanarak, bireye toplumun yapılması ve yapılmaması gereken değerlerinin verilmesidir. Bireyin toplumun bir üyesi haline gelme süreci olarak da tanımlanabilecek olan toplumsallaşma, bireyin biyolojik varlık olmaktan, sosyal bir varlık olmaya doğru dönüşüm sürecini de ifade etmektedir (Gelişli, 2006, s. 270).

Sosyal bir sistem içinde doğan çocuk, okul gibi sosyal kurumlardan geçerken; bu kurumların yeni yetişmekte olan nesillere dört türlü etkisi olduğu görülür. Bunlar:

“1. Ferdin davranışlarını yönlendirir.

2. Ferdi karar verme baskısından kurtarır.

3. Toplum içinde yapılan hareketleri ve sonuçlarını önceden görülebilir ve tahmin edilebilir kılar.

4. Ferde çok rahat bir yaşayış, hareket ve motivasyon ortamı ile örnek davranış şekilleri sunar” (Ergün, 2011, s. 41).

Fichter (1990)’a göre sosyal değerleri incelerken şu üç öge dikkate alınmalıdır:

1. Bizatihi bir değer olan nesnenin kendisi,

2. Nesnenin sosyal gereksinimleri karşılama kapasitesi,
3. İnsanların bu nesneyi, tatmin vermesi ve tatmin verme kapasitesinden dolayı takdir etmesi (Özensel, 2003, s. 225).

Hayat Bilgisi ders kitaplarında olması gerektiği düşünülen sosyal değerler; sevgi, doğruluk, dürüstlük, gerçek dostluk, yardımsever olmak, toplumsallık, ahlâklılık/erdemli olmak, güvenilir olmak, fedakâr olmak, misafirperverlik, aile sevgisi, gelenek ve göreneklere bağlılık değerlerinden oluşmuştur.

2.1.4.5.1. *Sevgi*

Sosyal değerler kapsamında incelenen *Sevgi* değeri; bireyin yaşam ile başa çıkabilme ve yaşamı anlama becerisini geliştirmesinde de önemli bir boyutu olan evrensel bir değerdir.

Bu değerın kitaplarda aranan nitelikleri bireyin; “kendini, ailesini, akrabalarını, arkadaşlarını ve başkalarını ve hatta tüm insanları sevmesi, arkadaşlarıyla ilişkilerinde sevgi duygusunu temel alarak iyi ilişkiler geliştirmesi, okulda karşılaştığı kişi ve durumlara sevgi temelli yaklaşması, başkalarıyla farklılığının doğal olduğunu bilmesi, milli ve dini bayramlarda sevgi duygusunu açığa vurması, ülkesini ve doğayı sevmesi” (MEB, 2009, s. 34) özellikleri de dikkate alınarak geniş bir kapsamda değerlendirilmiştir.

2.1.4.5.2. *Doğruluk*

Sosyal değerler arasında ele alınan *doğruluk* değeri; “etik davranışların farkında olma, ilişkilerinde olumlu değerleri gözetme, yanlış davranışların farkında olma, yanlışlık içermeyen davranışlar sergileme, trafikteki ve sosyal hayattaki doğru ve yanlış davranışları ayırt etme ve ön yargısız davranma” (MEB, 2009, s. 35) davranışlarını kapsayan önemli değerlerdendir.

2.1.4.5.3. *Dürüstlük*

Sosyal değerler arasında ele alınan *Dürüstlük* değeri aynı zamanda tüm insanlık için kabul edilen evrensel bir değerdir. Bu değerin kazanımı sosyal ilişkiler ve ahlâki gelişim açısından önemlidir. 2005-2009 Hayat Bilgisi öğretim programlarında kişisel nitelik olarak ele alınan dürüstlük değerinin hedeflediği davranışlar bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Bunlar; “kendisinin, arkadaşlarının, ailesinin ve akrabalarının sergilediği davranışların etik olup olmadığını fark etme, başkalarına karşı önyargısız davranma, başkalarının duyarlılıklarına saygı gösterme, kendi ihtiyaç, istek ve görüşlerini çekinmeden olduğu gibi ifade edebilme” (MEB, 2009, s. 35) beceri ve davranışlarını içinde barındıran niteliklerdir.

2.1.4.5.4. Gerçek Dostluk

Güngör’ün sınıflamasından yararlanarak sosyal değer grubunda ele alınan *gerçek dostluk* değeri, arkadaşlık bağının kuvvetli olmasını ifade eder. Bu değerın kazanımı dostluğun anlaşılması, arkadaşlık ilişkilerinin dostluk bağı ile kurulmasını sağlayacaktır.

2.1.4.5.5. Yardımsever Olmak

Sosyal değerler kapsamında ele alınan ve ahlâki değerler ile bütünlük sağlayan değerlerden bir diğeri yardımsever olmaktır. Bu değer; bireyin duyarlı olmasını, yardıma muhtaç olanları gözetmesini, yardım etmenin bir erdem olduğunu anlaması açısından önemlidir. Yardımseverliğin temelinde insana ve canlılara verilen değer bulunmaktadır. Hayat Bilgisi kitaplarında yardımseverlik; “arkadaşlarına yardım etme, aile bireylerine yardımcı olma, okulla ilgili sorunları çözerken arkadaşlarına ve başkalarına yardım etme, doğal afetlere uğrayanlara yardım etme, kaza ve acil durumlarda başkalarına yardım etme” (MEB, 2009, s. 35) konularını da kapsayarak incelenmiştir.

2.1.4.5.6. Toplumsallık

Toplumsallaşma; “bir süreç olarak bireylerin doğumdan itibaren içinde yaşadığı toplumun üyeliğini kazanmada geçirdiği aşamalardır.”(Doğan, 2006, s. 65)

Toplum, bir kişinin insan olma şartlarının en esaslılarından biridir. Toplumsallaşmanın neden olduğu konusunda ferdiyetçiler, insanın her şeyi ile kendi kendine yettiğini, daha yüksek amaçlara ulaşmak için toplumlar şekline geldiğini iddia ederler. Kolektivistler, insanın yetersiz, bağımsız hareket edemeyen bir varlık olduğunu, esas değerlerini toplumsal kurumlar içinde kazandığını söylerler. “Sosyolojiciler” yalnız toplumların değil, bizzat insanın kendisinin de toplumsal bir varlık olduğunu, toplumla insanın birbirinden ayrılamayacağını savunurlar (Ergün, 2011, s. 7).

“Değerlerin insan davranışlarını etkileme, toplumsal ilişkileri düzenleme ve toplum kalkınmasını sağlama gibi birçok işlevi vardır” (Akbaş, 2009, s. 404). Eğitiminde bu

süreçte toplumsallaşmayı kazandırıcı süreçleri olduğu bilinmektedir. “Toplumsallaşma, içinde yetiştiği sosyal sistemin bir üyesi olarak insanın, karşılaşabileceği çeşitli durumlarda o sosyal sisteme özgü becerileri, tutum ve davranışları, değerleri öğrenip ona göre hareket etmesini ifade eder” (Gelişli, 2006, s. 270). Eğitim ile bu sosyal sistemin parçalarının bir bütünlük ile verilmesi ve bireyin bu değeri kazanması amaçlanır.

2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programına göre toplumsallık; “Görgü kurallarını uygulama, arkadaş edinme ve onlara duygularını söyleme, kurallara uymanın sonuçlarını kavrama, başkalarının eşyalarını izin alarak kullanma, grup bilinci oluşturma ve grubunun çıkarlarını koruma, arkadaşlarına cesaret verme” (MEB, 2009, s. 33) olarak açıklanmıştır.

2.1.4.5.7. Ahlâklî / Erdemli Olmak

Ahlâk; tüm değerleri kapsayan ve bütünlüğünün yine bu değerde sağlandığı bir sistemin başıdır. Güngör’ün (2010, s. 31) ifadesi ile de belirtmek gerekirse “bütün ahlâki hükümler birer değer hükmüdür.”

Eğitimin iki temel amacından birisini ahlâken donanımlı bireyler yetiştirmek oluşturmaktadır. Lickona (1991, s. 6)’a göre okullardaki ahlâk eğitimi Plato’dan beri süregelen bir eğitimidir. Platonun öğrencileri entelektüellik kadar edebiyat, bilgi kadar erdem görüyorlardı ve bu eğitimdeki temel hedef aklını kullanabilen bireyin; bu aklı başkasının yararına ve iyi bir dünya oluşturmak için kullanması için çalışmasıydı (Akbaş, 2004, s. 75).

Ahlâk kavramı üç temel grupta tanımlanmaktadır. Birinci grup tanımlamalar insanın içsel süreçleri, karakter ve huy ile benzer tanımlamalardan oluşmaktadır. İkinci grup tanımlamalar ise insanın davranışlarını denetleyen dışsal uyarıcılar ve toplumsal normlar gibi kavram çerçevelerinden oluşmaktadır. Bir diğeri olan üçüncü grup tanımlamalara göre ahlâk, ilk iki grubun tanımını da kapsayan bir ifadeyle; bireysel ve toplumsal boyutların betimlenmesi ya da geliştirilmesi amacıyla yürütülen teorik ve pratik boyutlu ilim veya sanat olarak ifade edilir (Kaymakcan & Meydan, 2014, s. 16).

Erdem ise kişinin bu ahlâki yapıyı içselleştirilmesi ile ortaya çıkan bir durumu da ifade etmektedir. “Birey tarafından içselleştirilmiş insan onuruna yaraşan, çoğunlukla toplumsal olarak ve dini açıdan onaylanan değerler erdem olarak kabul edilmiştir. Sokrates’e göre yaşamın amacı olan mutluluğa erişmenin yolları kişiliği meydana getiren yetkinlik halleri erdemlerdir” (Kaymakcan & Meydan, 2014, s. 27).

İnsanın ahlâklı / erdemli olmak değerini yaşam ile bütünleşerek ve toplumsal yaşayış ile kazandığı bir gerçektir. Ahlâksal yargıyı oluşturabilme, iyiyi kötünden ayırabilme, vicdani değeri geliştiren bir sistemi olgunlaştırma, toplumsal yaşam ve eğitim yolu ile sağlanabilmektedir (Soykan, 2013, s. 52).

“Güzel ahlâk, Allah’ın varlığı gerçeğine uygun bir şekilde diğer insanlara ve varlıklara karşı iyi niyetli ve dürüst davranmaktır. Bunun açılımı ise, insanlar arası ilişkilerde güvenilirlik, sözünde durma, tutarlılık, karşılıksız sevgi, sonsuz saygı, fedakârlık, vefakârlık, samimiyet, kötü arzulardan uzak durma” (Yaman, 2012, s. 57) gibi davranışları içinde barındırmaktadır. Ahlâklı / Erdemli olmak da bu kazanımların tümünü içinde barındırabilen bir değerdir.

2.1.4.5.8. Güvenilir Olmak

Sosyal değerler sınıflamasında ele alınan önemli değerlerden biri de güvenilir olmak değeridir. Güven; sosyal ilişkilerde önemli bir kavram ifadesidir. Güvenilir olmak ise ahlâklı / erdemli olmak, doğruluk ve dürüstlük değerleri ile bütünleşen; sözünün eri, doğru ve dürüst davranışlarda bulunan, verilen sözü tutan ve sözüne güvenilen bir kişilik kazanımını hedef almaktadır.

2.1.4.5.9. Fedakâr Olmak

Sosyal değerlerden fedakâr olmak; bir amaç, bir sevgi ya da dostluk uğruna kendi önemli özelliklerinden feragat etmek, karşılıksız yardımda bulunabilme erdemidir. Bu gelişim döneminde ahlâki gelişimini tam olarak tamamlayamayan bireyin bu değeri tam kazanımı beklenmemekle birlikte vatan sevgisi ve dostluk, sevgi değerleri ile ilişkili olarak ele alınmıştır.

2.1.4.5.10. Misafirperverlik

Sosyal değerler arasında ele alınan *misafirperverlik* değeri, Türk kültürünün önemli değer unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu değer; misafire hürmet gösterme, iyi ağırlama, hizmette bulunma özellikleri ile bağlantılı olarak kitaplarda incelenmiştir.

2.1.4.5.11. Aile Sevgisi

Aile toplumu ayakta tutan en önemli birimdir. Bireylerden oluşan ailede, bireyler sağlıklıysa aileler de sağlam kurulur; sağlıklı ailelerden de sağlıklı bir toplum doğar. Bu bakımdan ailenin sağlamlığı, hem bireylerin hem de toplumun en önemli güvencesidir. Geleneksel aile kurumlarımız, toplumumuzun temel taşları ve güçlü sütunlarıdır (Yaman, 2012, s. 81).

Bu kurumun geleneksel yapısı ve kutsallığı kültürümüzde önemli bir yer tutmaktadır. Değerlerin kazandırılması düşünülürken ailenin birliği, düzeni ve bu kurum arasındaki bağlılık, sevgi duygusu pekiştirilmesi gereken önemli bir unsurdur.

2.1.4.5.12. Gelenek ve Göreneklere Bağlılık

“Gelenek, bir kültür içinde her zaman var olduğuna inanılan, sosyal olarak nesilden nesile sözlü anlatım yolu ile geçen alışkanlıklar ve normlar bütünüdür. Görenekler ise görüp tekrarlanarak alışlagelen normlardır.” (Nirun ve Özönder, 1990, s. 262). Bir başka ifadeyle; gelenek ve görenekler, “halk tarafından alışılmış ve yaygın olarak uygulanan davranış şekilleridir. Bu değerler, uzun zaman içerisinde yerleşmiş olup kuşaktan kuşağa geçerek gelen ve toplumun üyeleri arasında ortak bir ruh, sağlam bir bağ yaratan alışkanlıklar şeklinde de ifade edilebilir (Püsküllüoğlu, 1994, s. 418).

Kültürel yapının aktarımında önemli bir yeri olan gelenek ve görenekler toplumdaki topluma farklılık göstermektedir. Bu değerlerin aktarımı toplumsal yapı hakkında bilgi vermekle birlikte toplumsal normları da ortaya çıkarmaktadır.

2.1.4.6. Milli Değerler

Milli değerler, bir toplumun geçmiş ve geleceği arasındaki sıkı bağı ile birlikte onun kimliği hakkında bilgi veren unsurlardır. Toplumun milli değerleri o toplumun kimliği ve kültürünü oluşturan bütünü ön plana çıkarmaktadır. “Değerler toplamı, kültürü oluşturan parçalardır. Değerler, bir toplumun kimliğini oluşturan, bununla birlikte davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır” (Gelişli, 2013, s. 84). “Ortak değerlere bağlı olmak, milletlerin en büyük özelliğidir. Ortak fikirler, duygu, düşünce ve değerler, o millete ait bireylerin, birbirlerine, milletlerine, geçmişlerine bağlılığını sağlar.

Millete bağılı oldukları değ rlere verdikleri önem dereceleri onları diğ r milletlerden farklı kılmaktadır” (Yücel, 1993, s. 136).

“Bir kültür kendi kaynağında ne kadar canlı ve güçlü olursa olsun, kaynağından uzaklaştıkça orijinalliğini kaybeder ve çok defa basit bir taklit konusu haline gelir. Batıyı  rnek alan ülkelerdeki taklitçilik salgınının başlıca sebeplerinden biri de budur” (Güngör, 2007, s. 99). “Milli kimliğı “kolektif kültürel kimliğın bir türü” olarak tanımlayan Smith (1994), milli kimliğı oluşturan temel  zellikleri; 1.Vatan, 2.Tarih birliğı, 3.Ortak milli kültür, 4.Ortak yasal hak ve görevler, 5.Ortak ekonomi olarak sıralar”(Gelişli, 2013, s. 83).

Vatan birliğı, kültür birliğı, dil birliğı, tarih birliğı, inanç birliğı, modernleşme sonucu ortaya çıkan millî devletleri meydana getiren temel öğelerdir. Bu öğeler millî devletleri merkezizetçi yapıya dönüştürmüş, devlette birlik, millette birlik, kültürde birlik sağlanmaya çalışılmıştır. Modernleşme sonucunda oluşan bu süreç, yönetim biçimlerini ve inançları da etkilemiştir. Modern devletlerde yönetim süreçleri, anayasal temeller üzerine oturtularak din temelli teokratik devletlerden demokratik ve laik temelli devletlere geçiş süreçleri yaşanmıştır. Böylece başlatılan toplumsal dönüşüm hareketleri ile yeni bir millet ve bireylerde yeni bir milli kimlik oluşturma hedefi doğrultusunda bilinçli kültürel süreçler başlatılmıştır (Gelişli, 2013, s.83).

Bu bilinçli kültürel sürecin bir kolu da eğitim yoluyla sağlanabilir. Bu nedenle kitaplarda bulunması düşünülen milli değ rlerden; millet, devlet, milli simgeler, kahramanlık, bağımsızlık, dil, din, barış, ulusal güvenlik, bayrak sevgisi, vatanseverlik ve kültürel değ rleri koruma / tarihsel mirasa duyarlılık değ rleri araştırma kapsamında ele alınmıştır.

2.1.4.6.1. Millet

“Millet, din, dil, ahlak anlayışı ve kültür faktörüne göre ortaya çıkan, kendi birliğınden haberdar olan, siyasi bakımdan devlet şeklinde kurulmuş ve milli devlet kurma kabiliyetine sahip, sürekli ve teşkilatlı insan z mreleridir” (Erkal, 1997, s. 40).

Sosyolojik açıdan millet, dil ve kültür değ rleri yanında ortak duygularda uyum sağlamaktadır. Yani bir milleti sağlayan unsurlarda dil, kültür ve ortak duygu önemli bir yer tutmaktadır (Türkdoğan, 2005, s. 16).

Güngör (2007, s. 102) millet sevgisini şu şekilde ifade etmiştir: “Milliyet iliğı bir hevesten ibaret görerek onun karşısına hümanizm iddiasıyla çıkanlar, her şeyden önce bu gerçekleri hesaba katmalıdırlar. İnsanları sevmek, onlara hizmet etmeyi gerektirir; bu hizmetinde medeniyet i olan bir milliyetçilikten daha başka bir yolda yapılabileceğı şüphelidir.”

Millet olabilmek için birlik duygusunun baskın olduğu ve şu hususlara dikkat çekildiği gör÷lmektedir: “Beraber yaşama hususunda müşterek arzu ve muvaffakiyete sahip olmak, zengin bir hatıra mirasına sahip olmak ve mirasın muhafazası hususunda iradi birleşim” (Özbudun, 1997, s. 66).

Millet kavramı, bu birlik duyguları içinde mevcut durumu araştırılmış ve millet sevgisinin öğretimi önemslenmiştir.

2.1.4.6.2. Devlet

Milli değerler arasında önemli bir yeri olan devlet kavramı; toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğundan oluşan tüzel varlık (TDK, 2013) olarak tanımlanmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca toplumlar, kendilerini yönetecek idarecileri çeşitli şekillerde seçmişlerdir. Adı ne olursa olsun toplumu yöneten kurumların bütününe devlet adı verilmiştir (Duman vd., 2001, s. 47). Devlet, “milletin somut olarak ve siyasal açıdan ortaya koyduğu bir örgütlenmedir. Hem milli birliğin simgesi, hem de sürekli iktidarın kurumsallaşmış biçimidir” (İnal, 1998, s. 107).

Bir başka ifadeyle ‘Devlet’ kavramı; “birçok millet için, uğrunda her türlü fedakârlığın göze alınması gereken, devamı ve güçlülüğü için ortak çaba harcanan bir değerdir” (Turan, 2009, s. 46).

2.1.4.6.3. Milli Simgeler

Milli simgeler, milletin kendisini temsil edecek somut işaretlerdir. Bayrak, milli marş, milli bayramlar, milli anıtlar, tarihi camiler, köprüler, hanlar başlıca simgeleri oluşturmaktadır. Bu simgeler, milleti birbirine bağlayan duyguların gücünü sürekli kılmak, devlet ve tarihsel mirasa saygı göstermeyi sağlama gibi işlevlere sahiptirler. Bununla birlikte milli simgelere verilen önem ait oldukları milletlere göre değişiklik gösterebilmektedir (Özbudun, 1997, s. 126-127). Bu bağlamda semboller, “grup veya topluluk hayatını bütünlleştirici güçler olarak ortaya çıkmakta, bireyleri birleşmiş bir bütüne bağlama fonksiyonu görmekte, dayanışma sağlamakta bireyleri yönlendirdiği gibi diğerlerini algılama çerçevesi de sağlamaktadır” (Yılmaz, 1994, s. 30).

Bu araştırma kapsamında milli simgeler olarak; anıtlar, milli bayramlar, milli oyunlar, milli kıyafetler vb. kültüre özgü simgeler incelenmiştir.

2.1.4.6.4. Kahramanlık

Milli değerler arasında yer alan; “Kahramanlık ve kahraman olarak görülen kişiler milletlere göre farklılık göstermektedir. Her milletin kahramanları ve kişilere bu özelliğin verilme sebepleri milletlerin değer yargılarına göre değişmektedir” (Püsküllüoğlu, 1994, s.321).

Kahramanlık, kahramanlar üzerine temellendirilir. Kahramanların özellikleriyse, tarihi yapmak, önder olmak, eser oluşturmak, ışık saçmak ve Tanrı vergisi doğal bir parıltıya sahip olmaktır. Kahramanlık bir değer olarak üstün niteliklere sahip olan bireyler temelinde ortaya konulur (İnal, 2004, s. 274).

Savaş alanlarında ya da çeşitli maceralarda kusursuz başarılar göstermiş olan kahramanlara bazen de halk, millet vb. tarafından olağanüstü güçler atfedilerek, bir kişinin kahramanlaştırılmasında olandan ziyade olması gerekenin önemi ortaya konmaktadır (İnal, 1998, s. 100).

2.1.4.6.5. Bağımsızlık

Bir milletin sahip olması gereken hür ve bağımsız olma duygusu eğitim yoluyla kazandırılması hedeflenen milli değerler arasındadır. Bu değerın önemi; milli ve manevi bir ruh oluşturarak kişinin vatanına olan bağlılığının artmasının sağlanabilmesidir.

Bir ülkenin başka bir ülke ya da ülkelerin yönetim ve denetimi altında olmaması demektir. Bir başka ifadeyle, bir devlet organının başka bir devlet organı ya da organlarına bağlı olmadan işlerini yürütmesidir. Bağımsızlık bir devletin dışı karşı egemenliği anlamına gelir ve tüm egemen devletlerin eşitliği ilkesine dayanır. Tam bağımsızlık, bir devletin diğer bir devletin egemenliği altına girmeden kendi kendini yönetmesi, iç ve dış politikasını özgürce saptayabilmesi demektir (Püsküllüoğlu, 1994, s. 1180).

2.1.4.6.6. Dil

Milli değerler arasında ele alınan ve milli kimliğin aktarılmasında en önemli değerlerden biri olan *Dil*; “insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç; kendi kanunları içerisinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir kurum; geçmişten günümüze gelişerek ve farklılaşarak gelmiş seslerden örülmüş bir ağ; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar” (Ergin, 2000, s. 3) sistemi olarak tanımlanmaktadır.

Dil bireye sunulan en büyük miras ve donanımdır. Aynı dili konuşan insanlar millet denilen sosyal varlığın temelini teşkil ederler. Dil, duygu ve düşüncüyü insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtararak, aralarında “duygu ve düşünce birliği” olan bir cemiyet, yani ‘millet’ haline getirir (Kaplan, 2005, s. 39). Günümüz Türk kimliğinin yükselişinde Mustafa Kemal ile başlayan atılımların önemi büyük olmuştur. Bu dönem başlı başına bir milletleşme ve Türk’e dönüştür. Türk Dil ve Tarih Kurumları bu oluşumun bilimsel aşamalarını teşkil eder. Dil, Tarih bilinci ve kültürde birleşme milletleşmeyi oluşturur (Türkdoğan, 2005, s. 303).

2.1.4.6.7. Din

Milli değerlerin gelişmesinde önemli bir etkiyi oluşturan değerlerden bir diğeri Din değeridir. Bireyin iç dünyasının gelişimi, vicdani sistemi ile ahlâki gelişiminin üst seviyelere ulaşabilmesi ancak inanç sistemi ile mümkündür. “Bu iç hayatın şekillenmesinde ahlâk, fazilet ve dürüstlük unsurlarının yanı sıra en temel faktör, yıkılmayacak kadar sağlam bir inanç sistemidir. Bu sebeple, toplum hayatı için gerekli olan ve insanı ahlâka, fazilete ve dürüstlüğe sevk eden disiplinler, inanç değeri bulunan bir kültür ortamında doğarlar” (İşgüden, 2007, s. 22).

Milli kimliğimizin yapılaşmasında din, toplumsal ve ekonomik kurumların yönlendirilmesinde birer etikal değerler sistemi olarak dayanışmacı ve yapıcı bir rol oynar (Türkdoğan, 2005, s. 303).

Bir başka ifadeyle ‘Din’, millî bilincin oluşmasında, millî birliğin devam etmesinde temel sosyal unsurlardandır. Türkler, Müslüman olduktan sonra daha güçlü birlikler teşkil etmişlerdir. Bugün de millî birliğin sağlanmasında ve devam ettirilmesinde, din birliği, dil birliği kadar rol oynamaktadır (Güngör, 1997, s. 133).

2.1.4.6.8. Barış

Barış; birlik içinde yaşama olgusunun sosyal ve milli boyutlarının sağlanabilme ve bu değerin bireyde içselleştirilme sürecinin toplamından oluşmaktadır.

Milli değerler arasında ele alınan ve sosyal boyutu ile de incelenen Barış değeri; 2009 Hayat Bilgisi öğretim programında kişisel nitelik olarak hedeflenen kazanımları da içermektedir. Bunlar; “sorunları fark etme, çözüm yollarını fark etme, karşılaştığı sorunlarda sorun çözme becerilerini kullanma, milli ve dini bayramları kutlama, toplumsal paylaşımlar yapma, dayanışma içerisinde olma ve benzerlik ve farklılıkların doğal olduğunu bilme” (MEB, 2009, s. 34) davranışlarından meydana gelmektedir.

2.1.4.6.9. Ulusal Güvenlik

Bir milletin sahip olması gereken en tabii değerlerden birini oluşturan *ulusal güvenlik*; vatan sevgisi ile vatan ve milletin birliği, düzeni, gelişimi ve dış kuvvetlere karşı savunulması unsurlarını içeren bir bütündür.

2.1.4.6.10. Bayrak Sevgisi

Bir milletin dokunulamaz değerlerinden birini oluşturan *Bayrak*; geçmişten günümüze kadar kutsallığı bozulmayan, hürmet edilmesi gereken, milli bir simgedir. Bu nedenle bir milletin kendi Bayrağına olan sevgisi vatanseverliği ile eşdeğer tutulmaktadır. Bu değerin kazandırılması diğer milli değerler ile bütünlük sağlaması ve vatanseverlik değerinin içselleştirilmesi açısından önemlidir.

2.1.4.6.11. Vatanseverlik

Vatan, “bir halkın üzerinde egemen olarak yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçasıdır” (Püsküllüoğlu, 1994, s.1189). Bir başka ifadeyle Vatan; bir milletin maddi ve manevi değerlerinin yaşatıldığı yerdir. Vatan bir coğrafya parçası olmaktan daha öte bir anlam taşır. Vatanseverlik, fedakârlık gerektirir, milletin mutluluğu için kendinden bir şeyler vermeyi öğretir (Çavdarcı, 2002, s. 35). Bu toprak parçasının bütünlüğü, korunması, sevilmesi ve geliştirilmesi için vatanseverlik değerinin geliştirilmesi hedeflenir.

Son hazırlanan Hayat Bilgisi öğretim programında kişisel nitelikler arasında ele alınan “vatanseverlik” değeri aranırken bu özellikleri de kapsamıştır. Bunlar: “Türk Bayrağı’na ve İstiklâl Marşı’na saygı gösterme, Şeref Köşesi’ni tanıma, Millî bayramlara coşkuyla katılma, Millî bayramları kutlamak için alternatifler üretme, Yaşadığı yerleşim birimini ve vatanını yuva olarak görme, Türkiye’mizin bir bütün olduğunun farkında olma, Atatürk’ün ulusal bir lider olduğunu kabul etme ve saygı gösterme, Millî bayram günlerimizle geçmişte yaşanan tarihi olaylar arasında bağ kurma” (MEB, 2009, s. 36).

2.1.4.6.12. Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme / Tarihsel Mirasa Duyarlılık

“Belirli bir topluluğa ait sosyal davranış ve teknik kuruluşlar kültürü meydana getirmektedir” (Kafesoğlu, 2013, s. 16). Buradaki önemli unsur, kültürün belirli bir topluma ait değerleri içermesidir. Bir başka ifadeyle kültür, bir milletin dini, ahlaki, akli, estetik, dile ait, iktisadi, teknik hayatlarının bir mecmuasıdır” (Tural, 1992, s. 85).

Kösoğlu (2012, s. 15, s. 26) kültürü tarih ve din ile ilişkisini kuran ifadeler ile açıklamaktadır: “Kültür, toplum hayatının belli bir iman çevresinde gerçekleştirilmesidir. Bu imanın muhtevasını oluşturan varlık anlayışı, mukaddesler ve ölçüler, toplumun hayat önceliklerini ve sınırlarını belirler. Her kültür özgündür ve içinde barındırdığı muhtelif renkleriyle birlikte zaruri olarak millidir”. “Kültürün kanunları tarihin kanunlarıdır.”

Milletlerin kültürleri sadece yazılı ve sözlü eserlerden ibaret değildir. Milletlerin ortak olarak uydukları örf ve âdetler, onların milli şahsiyetlerinin temelini teşkil eder. Kültür denilince sadece dil ve edebiyat değil, musiki, resim, dans, mimari gibi sanatlar da söz konusudur. Türklerin nasıl kendilerine özgü bir dilleri ve edebiyatları varsa, musikileri, resimleri, dansları ve mimarileri de mevcuttur (Kaplan, 2005, s. 25-26).

“Kültürlerin yayılışında siyasi otorite derecelerine benzeyen çeşitli kuvvet sahaları vardır. Ayrıca kültür değişmesi teknolojik değişime nispetle çok yavaş olduğu için, zamanımızın imkânları bile bu durumu değiştirmiş sayılamaz. Bir kültür kendi kaynağında ne kadar canlı ve güçlü olursa olsun, kaynağından uzaklaştıkça orijinalliğini kaybeder ve basit bir taklit konusu haline gelir” (Güngör, 2007, s.99). Bu nedenle kültürü korumak milli kültür devamı açısından önemsenen değerlerden birini oluşturur.

Hayat Bilgisi ders kitaplarında bu değerin gelişiminin arandığı metinlerde şu özellikler göz önünde bulundurulmuştur (MEB, 2009, s. 36):

- Türk Bayrağı'nı ve İstiklâl Marşı'nı bir değer olarak kabul etme
- Millî bayramları kutlama
- Dinî bayramları kutlama
- Yaşadığı yerleşim birimini bir yuva olarak kabul etme
- Ülkesini bir yuva olarak kabul etme
- Cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için çaba gösterme
- Müzeleri ve tarihi mekânları koruma ve geliştirme
- Cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için yapılması gerekenleri belirleme
- Yaşadığı yerleşim birimindeki değişiklikleri belirleme
- Müzelerden yararlanma
- Üzerine düşen sorumlulukları yerine getirme.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, yapılan ve ulaşılabilen bazı araştırmalara yer verilmiştir.

Akbaş, 2004 yılında “Türk Milli Eğitiminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi” adlı araştırmayı yapmıştır. Bu araştırmada, ilköğretim 8. Sınıf öğrencilerinin, ilköğretimin genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşma düzeylerini öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirmiştir. Araştırmacı kendi değerler ölçeğini geliştirmiş ve çalışmadaki değerleri geleneksel, demokratik, çalışma-iş, bilimsel ve temel değerler ölçeği ile belirlemiştir. Öğretmenlerin görüşlerine ilişkin ayrıca bir ölçek geliştirmiştir. Ankara ilinde yapılan araştırmanın bulgu sonuçlarına göre;

- Öğrencilerin cinsiyetlerinin geleneksel, çalışma-iş ve bilimsel değerler düzeylerinde farklılık oluşturduğu,
- Kız öğrencilerin demokratik ve temel değerlere erkek öğrencilere göre daha üst düzeyde ulaştığı,
- Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin demokratik, temel ve bilimsel değerler arasında farklılık oluşturduğu,
- Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin, geleneksel ve çalışma-iş değerlerine ulaşmada farklılığa neden olduğu; üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilerin

alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilere göre geleneksel değerlere daha alt düzeyde ulaştığı görülmüştür.

- Öğretmenlerin öğrenci değerlerine ilişkin puanları, öğrencilerin değer ölçeklerinden aldıkları puanlardan daha düşük bulunmuştur (Akbaş, 2004).

Sezer, 2005 yılında ilköğretim birinci kademedeki Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler üzerine bir çalışma yapmıştır. Ders kitapları, Millî Eğitimin genel amaçlarında ifade edilen tanımların değer hâline dönüştürülmesi ile elde edilen “Değerler İnceleme Formu” ile incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda ders kitaplarında yalnızca birkaç değere ağırlık verildiği, belirlenen değerlerin çoğuna ders kitaplarında %1- 5 arasında değişen oranlarla rastlandığı görülmüştür. İncelenen değerlerin 1, 2, 3. sınıflarda daha çok aile ve doğa kavramları ile ilgili değerlerin, 4 ve 5. sınıflarda ise bilgi, sanat gibi soyut kavramları içine alan değerlerin yer aldığı görülmüştür. Yurt sevgisi ve Türk Milletini yücelten Türk büyükleri ile ilgili değerler ise bütün sınıflarda yoğun olarak islenmiştir. Tarihî eserler, tutumluluk, sanatçılar ve bilginleri içine alan değerler ise bütün sınıflarda yok denecek kadar az işlendiği görülmüştür (Sezer, 2005).

Akbaş (2006) tarafından yapılan “Yeni İlköğretim Programları’nın Değer Eğitimi Boyutunun İncelenmesi” adlı çalışmada, ilköğretim programlarının değer eğitimi boyutu incelenmiş, karşılaştırmalar yapılmış ve programlardaki değer boyutlarının ders kitaplarına ve öğretmen kılavuz kitaplarına etkisi değerlendirilerek, değerlerin ders kitaplarına ve öğretmen kılavuz kitaplarına nasıl yansıdığı belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Fen ve Teknoloji, Türkçe ve Matematik öğretim programlarının değer boyutu incelenmiştir. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın değer boyutunun incelenmesi için, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kişisel nitelikler ve değerler belirlenmiş, bu değerler sonucunda öğrencilerin hangi davranışları kazanması gerektiği belirlenmiştir. Değerler dersin kazanımlarıyla da ilişkilendirilmiştir. Bunun sonucunda değerlerin temalarla ve konularla ilişkili olduğu, ancak bazı değerlerin öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmediği, her tema için bir değer belirlenmediğinden, bir değer üzerinde ne kadar durulacağının belli olmadığı tespit edilmiştir (Akbaş, 2006).

Uğur, 2006 yılında yaptığı çalışmada 2005 İlköğretim 1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi Öğretim Programını, Uşak ili ilköğretim okulları öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirmiştir. Araştırmanın genel amacı, 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulanmakta olan 2005 İlköğretim 1., 2. ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi öğretim

programının Uşak ili İlköğretim okulu 1., 2. ve 3. Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilerek analiz etmek ve programa katkı sağlamak olmuştur. Araştırma evrenini, Uşak ilinde 2005-2006 ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıfları okutan ve programı uygulayan 612 öğretmen oluşturmuştur. 1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ile ilgili bilgiler karşılaştırılarak, 2005 İlköğretim 1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının genel durumu, beceri ve kazanım, tema, etkinlik, ölçme-değerlendirme öğeleri belirlenmiştir. Araştırma sonuçları SPSS istatistik programı ile çözümlenmiştir. Bu sonuçlara göre öğretmen görüşleri genel olarak olumlu görülmüştür (Uğur, 2006).

Acar, 2006 yılında, 1962 ve 2005 yılları arası Hayat Bilgisi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan Atatürk kavramının içerik analizini yapmıştır. Araştırmanın evrenini program değişikliğinin yapıldığı yıllar olan 1962, 1968, 1981, 1998 ve 2004 yıllarına ait Hayat Bilgisi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarından ulaşılabilenler oluşturmuştur. Bu araştırmanın sonucunda; ilköğretimde okutulan ders kitaplarında yer alan Atatürk kavramı, kitapların yıllara göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte Atatürk kavramının yüzeysel ifadeler ile işlendiği sonucuna varıldığı görülmüştür (Acar, 2006).

Akbulut, 2007 yılında İlköğretim 1.sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarını içerik yapısı bakımından öğretmen görüşlerine göre değerlendirmiştir. Bu araştırma sonucunda Hayat Bilgisi ders kitapları içeriğinin programda belirtilen kazanımlarla tutarlı olma düzeyi, temaların ve kazanımları işlenmesinde ilköğretim programında belirtilen ilke ve açıklamaları karşılama düzeyi, öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama düzeyi, dil ve anlatım yönünden öğrenci seviyesine uygunluğu ve kitapların içerik yapısı bakımından düzeyinin değerlendirildiği sorulara % 72 oranında olumlu cevaplar verilmiş, % 28 oranında ise olumsuz görüş bildirilmiştir. Bu sonuçlar ışığında ders kitaplarının belirlenen nitelikler düzeyinde tekrar ele alınarak hazırlanması gerektiği ortaya çıkmıştır (Akbulut, 2007).

Akın, 2007 yılında “2005-2006 Öğretim Yılı İlköğretim Okulları Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Pedagojik Açidan Değerlendirilmesi” adlı araştırmayı yapmıştır. Bu araştırmanın çalışma evrenini, 2005–2006 öğretim yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında okutulmak üzere Talim ve Terbiye Kurulunca onaylanmış olan Hayat Bilgisi ders kitapları, araştırmanın örneklerini ise bu kitap listesinden seçilmiş, her bir sınıf düzeyinde biri özel yayın, diğeri devlet yayını olmak üzere toplam 6 ders kitabı oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Hayat Bilgisi ders kitaplarını Ders Kitabı Özelliklerine uygunluk açısından değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Sonuçlar istatistik

tekniklerle bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda; ders kitaplarının içerik, kelime ve cümle yapısı, hazırlık, alıştırma, değerlendirme, görsel unsurlar, sayfa tasarımları ve teknik unsurlar bakımından çocukların eğitim seviyesine uygun olmadığı tespit edilmiştir (Akın, 2007).

Ulusoy, 2007 yılında “Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi” konulu araştırmayı yapmıştır. Bu araştırmanın evrenini lise 1, 2 ve 3. sınıf öğrencileri, örneklemini ise 2005–2006 eğitim-öğretim yılında anket çalışmasına katılan; Ankara Mamak Anadolu İmam Hatip ve Mamak İmam Hatip Lisesi, Ankara Mamak Kutludüğün İMKB CP Lisesi, Bingöl Anadolu Lisesi, Denizli Anadolu Lisesi, Giresun Anadolu Öğretmen Lisesi, İstanbul Beşiktaş Sakıp Sabancı Anadolu Lisesi, Mersin Silifke Anadolu Lisesi ve Şanlıurfa Mehmet Güneş Anadolu Öğretmen Liselerinin 1, 2 ve 3. sınıfında bulunan 824 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda; okulların demokratik değerlere, geleneksel değere oranla daha fazla katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin demokratik değerlere, erkek öğrencilerin ise geleneksel değerlere daha fazla katılım gösterdiği sonucuna varıldığı görülmüştür. Tarih dersinde geleneksel ve demokratik değerlerin aktarıldığı ve programlarda bu amaca yönelik hedeflerin yer aldığı görülmüştür (Ulusoy, 2007).

Akbal, 2009 yılında “1998 ve 2004 İlköğretim Programlarına Göre Hazırlanan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarını İçerik ve Kullanılabilirlik Açılarından” karşılaştırmıştır. Araştırmada, 1998 ve 2004 Hayat Bilgisi Programlarına göre yazılmış ders kitaplarında yer alan görsel materyalleri ve metinleri karşılaştırmaya yönelik doküman incelemesi yapılmıştır. Araştırmada 24 ayrı ders kitabı, ilgili öğrenci çalışma kitapları ve öğretmen kılavuz kitapları incelenmiştir. Doküman incelemesinden elde edilen sonuçlara göre; 2004 Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer alan hikâye edici metinlerin arttığı, görsel materyallerin çeşitliliğinin, sayısının ve niteliğinin arttığı, ders kitaplarını destekleyen ve öğrenilenlerin pekiştirilmesine dayalı etkinlikleri içeren çalışma kitabı kavramının ortaya çıktığı, ölçme ve değerlendirme sistematığının değişerek, öğrenme sürecini ve sonucunu birlikte değerlendirmeye dönük alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine yer verildiği belirlenmiştir. Hayat Bilgisi ders kitaplarında 2004 Programı’na göre yapılan değişiklik öğretmenlere sorulduğunda öğretmenlerin büyük bölümünün değişime olumlu baktığı görülmüştür (Akbal, 2009).

Kurtoğlu, 2009 yılında sosyal bilgiler ders kitaplarını sosyal kavramlar açısından incelemiştir. Araştırmada, sosyal kavramlar demokrasi, devlet, din, ekonomi, entelektüellik olarak belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda 1968-2004 yılları arasında okutulan 13 adet 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında demokrasiye, entelektüelliğe ve ekonomiye ilişkin kavramların 2004 yılı programına göre hazırlanmış ders kitaplarında daha fazla; devlete ve dine ilişkin kavramların 1968 yılı programına göre hazırlanan ders kitaplarında daha fazla iken, 2004 yılı programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda daha az bulunduğu ortaya çıkmıştır (Kurtoğlu, 2009).

Bahçe, 2010 yılında Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerini öğretmen görüşlerine göre değerlendirmiştir. Araştırmanın çalışma grubu 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Yozgat ili Sarıkaya ilçesindeki farklı okullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinden oluşmuştur. Araştırma kapsamına alınan öğretmenlerin en az bir öğretim yılı Hayat Bilgisi dersini okutmuş olma şartı aranmıştır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formları ile belirlenmiştir. Araştırmanın bulgularına dayalı sonuçlarında; Öğretmenler Hayat Bilgisi Programında yer alan değerleri kazandırmak için en çok drama ve örnek olay yöntemini tercih ettiklerini ve Hayat Bilgisi kılavuz kitabındaki etkinlikleri yeterli gördükleri belirtmişlerdir. Hayat Bilgisi programında kazandırılmak istenen doğruluk dürüstlük adil olma ve bağımsızlık gibi değerlerin kalıcı olması için ise en çok tercih edilen etkinliklerin öğrenci merkezli etkinlikler olduğu görülmüştür. Öğretmenler öğrencilere toplumsallık, sabır, misafirperverlik ve yardımseverlik gibi değerleri kazandırmada büyük bir oranda çevrenin öneminin büyük olduğunu ve aile-okul-çevre işbirliğinin önemli olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler özsaygı, özgüven, hoşgörü, duyarlılık ve yeniliğe açıklık gibi değerleri kazandırmak için ailenin desteğini önemli görmektedirler. Ayrıca öğretmenler, öğrencilere kazandırılmaya çalışılan sevgi, barış, vatanseverlik ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme gibi değerlerin toplumun değişim ve gelişiminden olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Bilimsellik, çalışkanlık, sorumluluk gibi değerleri kazandırmak amacıyla ise öğretmenler daha çok sınıf içi etkinliklere yer vermektedirler. Temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme gibi değerleri kazandırmak için en çok tercih ettikleri yöntemler de; bilişim teknolojilerinden faydalanma ve model olma'dır. Öğretmenlerin Hayat Bilgisi programı haricinde (ifade ve beceri derslerinde ve ders dışı etkinliklerde) değerler öğretimi konusunda en çok resim yapma, gezi, bilişim teknolojilerinden faydalanma, sanatsal

etkinlikler yapma, drama, müzik aleti alma ve oyun oynatmayı tercih ettikleri görülmüştür (Bahçe, 2010).

Güven, 2010 yılında ilköğretim hayat bilgisi dersi ders ve ğrenci çalışma kitaplarını ğretmen görüşlerine göre değerlendirmiştir. Araştırmanın grubu 89 sınıf öğretmeninden oluşmuştur. Araştırmacı tarafından amaca uygun olarak geliştirilen anket öğretmenlere uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgu sonuçlarına göre; hayat bilgisi ders kitapları; içeriğinin günlük hayatla bağlantılı olması, kavramların ğrenci düzeyine uygunluğu ve görsel unsurların metin ile uyumluluğu gibi konularda yeterli veya kısmen yeterli; kazanımları gerçekleştirmeye yönelik yeterince örnek bulunması, öğrencilerin sınıfta aktif rol almasını sağlaması gibi konularda ise yetersiz bulunmuştur. Öğrenci alıma kitaplarının ise öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkinlikler ve görsel öğeler, lme ve değerlendirme çalışmaları bakımından bazı yetersizlikler gösterdiği bulunmuştur. Çalışmada hayat bilgisi ders ve ğrenci çalışma kitaplarının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur (Güven, 2010).

Narman, 2011 yılında yaptığı araştırmada ğretmen algılarına göre ilköğretim 1., 2. ve 3.sınıflarında öğrenim gören öğrencilerde, ilköğretim programının öngördüğü duyusal kavramları gelişim, program ve beceri açısından incelemiştir. Araştırma 2010-2011 eğitim-ğretim yılında İstanbul’da belirlenen devlet ve özel ilköğretim okullarında görev yapan toplam 200 sınıf ve branş ğretmeni ile yapılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen anket ve kişisel bilgiler formu ile toplanan verilerin istatistiksel çözümlemeleri sonucunda; Hayat Bilgisi programında yer alan duyusal kavramların gelişimsel açıdan öğrencilere uygunluk düzeyleri öğretmenlerce genel olarak olumlu algılandığı bulunmuştur (Narman, 2011).

Gelişli’nin 2013 yılında yayımlanan “ocuk Dergilerinde Milli Kimlik İle İlgili Değerlerin Sunuluu” makalesinde, Türkiye’deki ocuk dergilerinde ‘Milli Kimlik’ değerlerinin aktarılıp aktarılmadığını aratırmıtır. Araştırma sonucunda, “Türkiye’de yayımlanan ocuk dergilerinin, cumhuriyetin temel ilkelerini yaygınlaştırmak, yeni kurulan modern Türkiye Cumhuriyeti’nin oluşturduğu demokratik laik devletin, tek millet, tek bayrak, tek vatan hedefine uygun olarak belirlenen, Türk millî kimliğini ve değerlerini kazandırmak, devletin temel kabul ettiği resm ve millî dilin öğretilmesinin en önemli araçlarından biri olduğu” ve Türk kültürü ile ilgili değerlerin kazandırılmasına yönelik konuların ön plana çıkartılarak milli kimlik bilincinin oluşturulduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Gelişli, 2013).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölüm araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılacak veri toplama teknikleri ve bu verilerin analizi ile ilgili açıklamaları içermektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırma, 1948-2012 yılları arasında uygulanan ilköğretim hayat bilgisi öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi (2. ve 3. sınıf) ders kitapları incelendiği için tarihsel niteliklidir. Araştırmada doküman incelemesi kullanılmıştır.

Betimsel araştırma; “Yaşayanların, hali hazırda var olanların, yaşananların ne olduğunun betimlenip açıklanarak ortaya konulmasıdır.” (Sönmez ve Alacapınar, 2011, s. 46).

Tarihi yöntem; “Geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden incelenmesinde kullanılan yöntem denir. Tarihi yöntem, gerçeği bulmak, başka bir deyişle, bilgi üretmek için geçmişin tenkidi bir gözle incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir. Tarihsel araştırma “ne idi?” sorusuna cevap aramaya yöneliktir” (Kaptan, 1998, s. 53).

Araştırma tarihi ve betimsel bir araştırma olduğu için doküman incelemesi kullanılmıştır. Tez bu yönüyle tarama modelinde nitel bir araştırmadır. Doküman incelemesi; “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Şimşek ve Yıldırım, 2008, s. 187).

Araştırmanın amacı doğrultusunda, Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında yer alan değerler, içerik analizi yoluyla taranarak, elde edilen verilerin frekans ve yüzde tabloları

çıkarılarak yorumlanmıştır. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilir. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir” (Şimşek ve Yıldırım, 2008, s. 227).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 yıllarına ait Hayat Bilgisi öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan ve İlköğretim (2-3.) sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, 1948 yılı programına göre hazırlanmış 1’er adet 2. ve 3. sınıf, 1968 yılı programına göre hazırlanmış 1’er adet 2. ve 3. sınıf, 1998 yılı programına göre hazırlanmış 1’er adet 2. ve 3. sınıf, 2005/2009 yılı programına göre hazırlanmış 1’er adet 2. ve 3. sınıf olmak üzere toplam 8 adet Hayat Bilgisi ders kitabından oluşmuştur.

3.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada 1948-2012 Hayat Bilgisi öğretim programlarına ait ders kitaplarının değerlendirilmesinde veri toplama aracı olarak literatür taraması ve doküman incelemesi yapılmıştır. İncelenen kaynaklar, ilgili literatürün taranması sonucunda elde edilmiştir.

Araştırmaya yönelik veri toplama çalışmaları sırasında, literatür için araştırma içeriğine uygun olarak daha önceden yapılmış çalışmalar toplanmış ve incelenmiştir. Çalışma için gerekli olan Hayat Bilgisi Öğretim Programı ve Ders Kitapları; Talim Terbiye Kurulu, MEB Yayınlar Dairesi Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu, Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk kütüphanesi, Türkiye genelindeki Halk Kütüphanelerinde, İlkokul ve Ortaokulların arşiv ve kütüphanelerinde araştırılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda 1948 Öğretim Programına uygun Hayat Bilgisi ders kitaplarının, Maarif Vekâletine uygun olarak basılmış yardımcı ders kitaplarına ulaşılabilmiş ve bu kitaplar araştırma kapsamına alınmıştır. Milli Kütüphane dâhil bu dönemin (1948) kitaplarının yalnızca “ders kitabı” adı altında basımına ulaşılammış ve bu konu ile ilgili resmi yazı alınmıştır.

Araştırmada, öğretim programlarına uygun olarak Hayat Bilgisi 2. ve 3. sınıf ders kitaplarında değerler, araştırmacı tarafından altı kategoride sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Bu altı kategori demokratik, çalışma-iş, bilimsel, kişisel, sosyal ve milli değer gruplarından oluşmuştur. Değerler ile ilgili veriler içerik analizi yöntemi ile elde edilmiş olup, elde edilen veriler nicel ve nitel açıdan değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan değerleri belirlemek için ilgili literatür taraması yapılmış, öğretim programları ve yapılan çalışmalar incelenmiş olup görüşmeler yapılmıştır. Yapılan değer sınıflandırmaları ve araştırma içeriğine uygun önceden yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda milli eğitimin genel ve özel amaçlarının yanı sıra araştırma konusuna uygun olarak yapılan; Akbaş (2004), Spranger (1928), Turan (2009) ve Güngör (2010)'ün değer sınıflamalarından yararlanılmıştır. Araştırmanın kapsamına uygun olarak oluşturulan değer sınıflandırmasına araştırmanın amacına uygun olarak ilâveler yapılmıştır.

Hayat Bilgisi Öğretim Programına göre kazandırılması hedeflenen kişisel nitelikler ve değerler “*Özsaygı, özgüven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme*” de bu sınıflandırmanın temelini oluşturmuştur.

Ayrıca sosyoloji, felsefe ve din bilimleri alanlarındaki eğitimciler ile yapılan görüşmeler ışığında araştırmanın amacına uygun olarak oluşturulan değer sınıflandırması netlik kazanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın problemi doğrultusunda ortaya konulan alt problemlerin yanıtlanmasına yönelik kaynak taramaları yapılmış ve bu kaynaklardan elde edilen veriler frekans ve yüzde ile çözümlenmiştir. Ayrıca ilişki analizi ile mesaj öğelerinin hangi ilişki yapısı içinde birlikte bulundukları saptanmıştır.

Çalışmada incelenen değerler belirlenirken, ilgili literatür, Hayat Bilgisi öğretim programları ve yapılan görüşmeler dikkate alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde Hayat Bilgisi öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarına ait bulgular alt problemlere göre ele alınmış ve bulgulara dayalı yorum ve açıklamalara yer verilmiştir.

Hayat Bilgisi 2. ve 3. sınıf ders kitaplarında bulunan değerler iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde değerlerin nicel yorumlarına (frekans ve yüzde), ikinci bölümde ise değerler ile ilgili kavramların kitaplarda nasıl yer aldığına ilişkin nitel açıklamalara (yorumlara) yer verilmiştir.

Değerler; Demokratik, Çalışma-İş, Bilimsel, Kişisel, Sosyal ve Milli Değerler olarak altı temel boyutta tablolar halinde verilmiştir. Araştırma bu tablolar kapsamında değerlendirilmiştir.

4.1. 1. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Kenres, S. S. (1955). *İlkokulların İkinci Sınıflarına Hayat Bilgisi Kitabı*. İstanbul: Yeni Matbaa.

Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti kararıyla ilkokulların ikinci sınıflarına yardımcı ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Bu tabloda 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında geçen değerlerin frekans ve yüzde dağılımı verilmiştir.

Tablo 7. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

(1948) 2. Sınıf 1. Kitap		
Değerler	f	%
Bilimsel Değerler	505	34.8
Kişisel Değerler	407	28.0
Çalışma-İş Değerleri	217	15.0
Sosyal Değerler	152	10.5
Milli Değerler	139	9.6
Demokratik Değerler	31	2.1
Toplam	1451	100.0

Tablo 7’de değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 7’ye göre; genel bir değerlendirme yaptığımızda değer sınıflandırmalarının dağılımı; Bilimsel değerler % 34,8 ile en fazla bulunan değer grubu olmuştur. Bunu takiben, Kişisel değerler % 28,0 ile 2. sırada, Çalışma-iş değerleri % 15,0 ile 3. sırada, Sosyal değerler % 10,5 ile 4. sırada ve Milli değerler % 9,6 ile 5. sırada yer almaktadır. Demokratik değerler % 2,1 ile en az bulunan değer grubu olmuştur.

Değer kategorileri arasında en fazla bulunan Bilimsel değer grubu ile en az bulunan Demokratik değer grubu arasında % 32,7 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Tablo 8. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler

(1948) 2. Sınıf 1. Kitap		
Demokratik Değerler	f	%
İşbirliği Yapmak	8	25.8
Hoşgörülü Olmak	8	25.8
Adaletli Olmak	8	25.8
Saygılı Olmak	4	12.9
Kibar Olmak	3	9.7
Toplam	31	100.0

Tablo 8’de Demokratik değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 8’e göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 31 yerde Demokratik değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden eşit oranlarda bulunan İşbirliği yapmak, Hoşgörülü olmak ve Adaletli olmak değerleri % 25,8 ile en fazla kullanılan demokratik değerlerdir. Bunu % 12,9 ile Saygılı olmak değeri izlemektedir. Kibar olmak % 9,7 ile en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan demokratik değer ile en az kullanılan demokratik değer arasında % 16,1 gibi bir fark bulunmaktadır.

Adaletli Olmak: Kitapta % 25,8’lik oranla bulunan ‘Adaletli olmak’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, ‘Okul Yasasına Uyalım’ okuma parçası ile okul kurallarına uymanın gerekliliği ve bazı kurallar şu ifadelerle açıklanmıştır: “Çocuklarım; insanlar her istediklerini, her akıllarına geleni yapamazlar. Öyle olsaydı dünyada rahat yaşamak kabil olmazdı. Şimdi sizden istediklerim okul yasasına uymak, benim sözlerimi tutmaktır.” Bahsedilen okul kurallarına uyma eylemi, adaleti ve toplum düzenini sağlayan davranışlara ön hazırlık niteliğindedir.

Kitabın 10 ve 11. sayfalarında, Adaleti sağlamadaki araçlar olan meslek ve kavramlardan söz edilmiştir. “Halam avukattır. Sabahları ve akşamları müşterileriyle konuşur; onların dertlerini dinler; davalarını alır; mahkemelerde davalara girer.”

136. sayfada, Hak etmek ve ‘Hak’ kavramlarına yer verilmesi tam olarak adaletli olmak değerini aktarmamakla birlikte örtük olarak bu değer kapsamında yer alan ifadeler olmuştur. Çalışanın tatili hak etmesi vurgulanmıştır. “Gülmek, eğlenmek, gezmek, koşmak sizin hakkınızdır.”, “Siz, ey mesut yavrular bütün bu neşeyi, eğlenceyi hak ettiniz.”

Adaletli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere gereken önemin verilmediği görülmektedir. Örtük kapsamda aktarılan kurallara uyma, adaleti sağlamadaki yollar ve hak etme ifadeleri, kitapta ‘adaletli olmak’ değeri kapsamında yer verilen yeterli olmayan örnekleri oluşturmuştur. Bireyin adaletli olmasını sağlayacak davranışlara yer verilmemesi büyük bir eksiklik olarak görülmüştür.

Hoşgörülü Olmak: Kitapta % 25,8’lik oranla bulunan ‘Hoşgörülü olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, Okulda sergilenmesi gereken davranışlar kurallar çerçevesinde açıklanmış ve bu davranışların arkadaşları ile iyi ilişkiler geliştirme ve uyumlu olmaya yönlendirdiği görülmüştür. Bu davranışlar ‘hoşgörülü olmak’ değerini kazandırıcı niteliktedir. Örneğin; “Arkadaşlarınızla alay etmek, onların kusurlarını yüzlerine vurmamak doğru değildir.”, “Kimseyi kıskanmayınız. Sabırlı olun. Başkaları sizi istemeyerek incitmişlerse onları affedin.”

91. sayfada, ‘Sokakta’ konusunun anlatımında hoşgörülü olmak değerinin örtük olarak işlendiği görülmüştür. “Yolcuları rahatsız edecek şekilde yalpa vurmamalı, koşmamalı. Başkalarına nezaketle yol vermeli. Bir yanlışlık yaptığımız zaman af dilemeliyiz.”

117. sayfada, ‘Komşularımız’ konusu işlenmiş ve çocukların arkadaşlarıyla oyun oynarken uygun davranışlarda bulunması gerektiği açıklanmıştır. “Komşu çocuklarıyla oynadığınız oyunlarda mızıkçılık etmeyiniz. Kavga etmeyiniz. Kendinizden küçük komşu çocuklarına yardım ediniz.”

Hoşgörülü olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; arkadaşlık ilişkilerinin iyi olması, uygun davranışlarda bulunma ve toplum içinde uygun davranışları sergileme örnekleri ile işlenmiştir. Hataları kabul etme ve herkesin değerli olduğunu

belirten örtük ifadeler ile bu değere dikkat çekilmiştir. Kitapta, öğütler olarak sunulan bu bilgilerin somut örnekler ile desteklenmemesi ve sorun çözümüne yer verilmemesi bu değer açısından önemli bir eksiklik olarak görülmüştür. Bu değerın kazandırılabilmesi için teoride verilen bilgilerin öğüt olarak verilmemesi ve somut örnekler ile desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

İşbirliği Yapmak: Kitapta % 25,8’lik oranla bulunan ‘İşbirliği yapmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6 ve 7. sayfalarında, sınıf içindeki işbirliğine yer verilmiştir. Sınıfta iş bölümü yapılmasını anlatan açıklamalardan bahsedilmiştir: “Geçen gün sınıfımızda iş bölümü yapıldı. Yeni iş kolları seçildi.” Bununla birlikte işbirliğine yönlendiren ödevde yer verildiği görülmüştür: “El birliğiyle dersane için resimli bir program hazırlayınız.”

Toplu tedrise uygun olarak hazırlanmış kitabın çeşitli sayfalarında verilen “Resim-İş” bölümü işbirliği yaparak hazırlanabilecek etkinlikler ile işlenmiştir. 28. sayfada; “Sınıfınızı süslemek için aranızda iş bölümü yapınız. Bir kısmınız bayraklar, diğer kısımlarınız da sınıfa asılacak yazı, resim ve levhalarla kâğıttan çiçek ve zincirler yapsın.” 38. sayfada; “Elbirliğiyle bir örme tezgâhı modeli yapınız.” 58. sayfada; “Elbirliği ile dersane için bir takvim tertip ediniz. Onu güzel resimlerle süsleyiniz.” 83. sayfada; “Elbirliği ile çamaşır yıkama oyunu oynayınız.” ifadeleri ile birlikte iş yapabilme, etkinlik oluşturma ve iş bölümü yapabilme davranışlarının kazandırılması hedeflenmiştir.

Kitabın 95. sayfasında, “ailece çalışılıyor” ifadesi ile ailede işbirliği örtük kapsamda verilmiştir.

İşbirliği yapmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sınıf içindeki işbirliği, iş bölümü yapma, etkinlik ve ödevler ile aktarılmaya çalışılmıştır. Yönlendirme ifadeleri ile teorik kapsamda aktarılan işbirliğinin pratik örneklerle desteklenmemesi ve öğrenci için somut modeller sunulmaması eksiklik olarak görülmüştür. Demokratik değerler arasında ortalama eşit dağılım gösteren değer tüm kitap düzeyinde yeterli değildir. Bu değer olumlu arkadaşlık ilişkileri, yardımlaşma ve olumlu bağlılık kazandırması amacıyla düzenlenerek aktarılmalıdır.

Saygılı Olmak: Kitapta % 12,9'luk oranla 4. sırada yer alan 'Saygılı olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, Okul kuralları arasında verilmiştir ve büyüklere saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir: "Büyüklerinize saygı gösteriniz."

104. sayfada, Çiftçiye karşı saygı duyulması gerektiği "hürmet edelim" ifadesi ile verilmiştir. "Çiftçi Ailesi: Kadını, erkeği, çoluğu, çocuğu ile tarlada çalışmakta ve ekmeğini alın teriyle kazanmaktadır. Çiftçi ailesine hürmet edelim."

112. sayfada, Atatürk'e karşı duyulan saygı belirtilmiştir. "Atatürk'ü saygı ile analım."

Kitabın 117. sayfasında, komşulara karşı saygılı olmak gerektiğini anlatan ifadeler yer verilmiştir. "Alt kattakileri rahatsız etmemek için nelere dikkat etmelisiniz? (Gürültü etmemek, odada ve sofada koşmamak, yüksek sesle ağlamamak, gece yarısından sonra eğlencilere son vermek, radyo ve gramofon çalmamak lazımdır)."

Saygılı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere gereken önemin verilmediği görülmüştür. Kitapta çok az örnek kapsamında verilen saygılı olmak değeri, bireye kazandırılması açısından yetersiz kalmıştır. Geleneksel öğretimin etkisiyle çocuğa öğüt olarak; büyüklere, Atatürk'e, çiftçi ailesinin emeğine ve komşulara saygıdan bahsedilmiştir. Sosyal ve demokratik alanda somut örneklerle işlenmemesi ve benimsetilmemesi yönüyle bu değer, bu kitapta tam anlamıyla kazandırılmayacaktır.

Kibar Olmak: Kitapta % 9,7'lik oranla en az bulunan 'Kibar olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 85. sayfasında, toplumsallık değeri ile birlikte yer aldığı görülmüştür. Toplum içinde kibar davranışlar sergilenmesi gerektiğini belirten: "Taşıtlarda kadınlara ve ihtiyarlara yer vermeliyiz." ifadesine yer verilmiştir.

Kitabın 90 ve 91. sayfalarında da taşıtlarda ve sokakta davranışların nezaketle yapılmasına yer verilerek bu değerden örtük olarak bahsedildiği görülmüştür. "Taşıtlara binerken sıraya girmeli, kuyruk olmalı. Oturacak yerleri yaşlılara ve hastalara vermeli.", Sokakta: "Başkalarına nezaketle yol vermeli. Bir yanlışlık yaptığımız zaman af dilemeliyiz."

Kibar olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sosyal alanda az bir örnek ile sunulmuştur. Okulda, arkadaşlık ilişkilerinde, ailede ve büyüklere karşı

gösterilmesi gereken nezaket ifadelerine yer verilmemesi ve örneklerin çok sınırlı olması ‘kibar olmak’ değerinin kazandırılması açısından önemli bir eksikliklerdir.

Tablo 9. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri

(1948) 2. Sınıf 1. Kitap		
Çalışma-İş Değerleri	f	%
Ekonomik Fayda	84	38.7
Ekonomik Bağımsızlık	82	37.8
Tutumlu Olmak	21	9.7
Çalışkan Olmak	20	9.2
Sorumluluk Sahibi Olmak	4	1.8
Liderlik	3	1.4
Azimli Olmak	2	0.9
Girişimci Olmak	1	0.5
Toplam	217	100.0

Tablo 9’da Çalışma-iş değerlerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 9’a göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 217 yerde Çalışma-iş değerlerine yer verilmiştir. Bu değerlerden Ekonomik Fayda kavramı % 38,7 ile en fazla kullanılan değer olarak belirlenmiştir. Bunu takiben % 37,8 ile Ekonomik Bağımsızlık 2. sırada, % 9,7 ile Tutumlu Olmak 3. sırada yer alan değerlerdir. Bu değerleri izleyen % 9,2 ile 4. sırada Çalışkan Olmak, % 1,8 ile 5. sırada Sorumluluk Sahibi Olmak, % 1,4 ile 6. sırada Liderlik ve % 0,9 ile 7. sırada Azimli olmak az kullanılan değerlerdir. % 0,5 ile Girişimci olmak en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan çalışma-iş değeri ile en az kullanılan çalışma-iş değeri arasında % 38,2 gibi bir fark bulunmaktadır.

Ekonomik Fayda: Kitapta % 38,7’lik oranla en fazla bulunan ‘Ekonomik Fayda’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, ekonomik fayda sağlamaya yönelik aritmetik problemlere yer verilmiştir. “Bu gün okula gelirken 15 kuruşluk defter, 10 kuruşluk kalem, 5 kuruşluk kâğıt aldım. Acaba kaç kuruş harcadım.”, “Aritmetik kitabımı babam 120 kuruşa almış, iki buçuk lira bozdurduğuna göre kendisine geri ne vermişlerdir?” Matematiksel bilginin yanında para hesabı yapmaya yönelik olması ile bu problemlerin ‘ekonomik fayda’ sağlayan unsurların araçları olduğu düşünülmektedir.

11. sayfada yine para hesabı yapma ve ‘para’ kullanımına yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Örneğin; “Gidip gelme her gün 10 kuruş vapura vererseniz bir lira ile kaç gün vapura binebilirsiniz? Bir arkadaşınızın parasını da siz çekseniz kaç lira kaç gün yetiştir?”, “Kartondan para yapınız.”, “Şoförlük, tramvaycılık, vapurculuk oynayınız. Bu oyunlarda, yaptığınız biletleri ve paraları kullanınız.”

20. sayfada, Pazar alış verişi sırasında fiyat, pazarlık ve para kullanımına yönelik ifadelere yer verilmesi ‘ekonomik fayda’ değeri kapsamında ele alınmıştır. Anne ve babalarının alış verişi yaparken gözlemlenmesini isteyen sorularda; “Satıcıların istediği fiyatları hemen kabul ediyorlar mı? Pazarlık etmek nedir? Satın aldıkları şeyi nasıl eve getiriyorlardı? Anne ve babanız size şimdiye kadar pazardan bir şey satın aldırıldılar mı? Ne aldırıldılar, nasıl aldınız? Pazarlık ettiniz mi, o şeyi nasıl eve getirdiniz? Size verilen parayı nasıl bozdurdunuz?” ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadelerde ailenin rol model olarak alınması da ön plana çıkmıştır.

31. sayfada, ‘Kış Hazırlıkları’ ünitesiyle ilgili ekonomik boyutu olan bir problem yer verilmiştir. “Evinizdeki odada günde yaktığınız odunun ağırlığını bulunuz, kaç kilo ediyor? Odunun fiyatını oduncudan öğreniniz. Günde kaç kuruşluk odun yaktığınızı hesap edin.”

Kitabın 37. sayfasında, fiyat araştırması yapmaya yönelik ifadelere yer verilmiştir. Mağazalardan kumaş parçaları edinildikten sonra; “Üzerlerine yapıldıkları maddeyi ve fiyatlarını yazalım. En çok hangi cins kumaşların ve ne fiyata satıldıkları öğrenelim.” cümleleri verilmiştir.

38. sayfada ‘Elbisede Tutum’ konusu ile ilgili aritmetik para hesabı yapmaya yönelik problemlere yer verilmiştir. “Bir metre ipekli kumaşa dört lira verdik. Bundan 16 mendil çıkarsa her mendilin tanesi kaç gelir?”. “60 liraya çıkan bir çocuk paltosu üç yıl

giyildiğine göre her yıla düşen masraf nedir?”. “Bir çocuğun iç ve dış elbiselerinin ortalama tutarını hesaplayınız?”. “Pamuğun kilosunu öğrendikten sonra 3 kiloluk bir şiltenin kaçta çıkacağını bulunuz?”. “Marangoza yaptırılan dokuma tezgâhı için toplanan para ile edilen masrafı hesaplayınız?”. “İki buçuk metre kumaştan bir çocuk elbisesi çıkarsa 20 metrelik bir toptan kaç çocuk elbisesi çıkar?”.

45. sayfada, enerji kaynaklarından elektriğin aydınlanma sağlarken pahalı olmadığı açıklamasına yer verilmiştir. Bu açıklamanın ardından aydınlanma ile ilgili masrafları hesaplamaya yönelik problemler verilmiştir. Örneğin; “Evinizde, ayda kaç kuruşluk elektrik yakılıyor. Haftaya kaç kuruşluk masraf düşüyor?”, “Evlerinizdeki lambaların haftalık masrafını hesaplayınız.”

46. sayfada, ‘Artırma ve Yerli Mallar Haftası’ ünitesi işlenmiştir. Bu konu kapsamında tutumlu olma, para biriktirme, zor zamanları düşünme ve paranın kullanımı ‘ekonomik fayda’ sağlayan açıklamalar olmuştur. Örnekler; “Kumbara kullanmanın önemi? Biriken paraların insana vereceği sevinç. Altay’ın bisikleti nasıl alındı? Kumbarada bir yılda ne kadar parası toplanmıştı. Şimdi bisikletle Altay gezerken nasıl göğsü kabarıyor ve kıvanç duyuyor?”. Ekonomik kazanç sağlamada model alınması gereken kişiler ile ilgili sorulara yer verilmiştir: “Çevremizde göze çarpan zenginlerin hayatlarını inceleyelim. Onlar yirmi yıl önce de zengin miymişler? Bu kadar parayı nasıl kazanmışlar?”. Yerli malının kullanımının öneminden bahsedilmesi de ülkemiz adına ekonomik fayda sağlayan bir açıklamadır. Bu metinde tutumlu olmak değeri ile ekonomik fayda bir arada yer almıştır. 48 ve 49. sayfalarda, bu ünite ile ilgili sorulara ve etkinlik ödevine yer verilmiştir. Para biriktirmeye yönelik verilen sorular aritmetik bilgi ölçerken konu da pekiştirilmiştir. Örneğin; “Bir çocuk günde beş kuruş biriktirse haftada, ayda, yılda ne kadar para biriktirmiş olur?”, “Aynı kalitede yabancı ve yerli iki top kumaşımız var. Yabancı kumaşın metresi 36 liraya, yerlinin 14 lirayadır. Bir topta 10 metre kumaş olduğuna göre yabancı kumaşı alan müşteri ne kadar zarara girmiş olacaktır?”, “Yerli malı haftasında Özden 25 kuruşluk fındık, 30 kuruşluk kuru üzüm, 20 kuruşluk incir, 10 kuruşa bir portakal almıştır. Acaba bu hafta ne kadar parasını yerli mala sarf etmiş oluyor?”, “Bir kumbara resmi yapınız.”

Kitabın 60. sayfasında ‘Kış Eğlenceleri’ konusunun anlatımında kızak ile kaymak gibi oyunların açıklamasına yer verilmiştir. Bu konunun devamındaki aritmetik problemlerde de kızıağın maliyet hesabına yer verilmiştir: “Kızıağınızın kaçta çıktığını hesaplayınız:

(Tahtası için sarf edilen para, şimşiri için sarf edilen para, çivisi için sarf edilen para, usta parası ayrı ayrı yazılıp toplanacak).”

65. sayfada, Sağlığını kaybetmenin ekonomik zarara uğratacağını belirten soru ifadesine yer verilmiştir. “Dikkatsizlik yüzünden soğuk alan bir çocuğun doktora, eczacıya verdiği paraları ve bu yüzden uğradığı ziyanı hesaplayınız.”

Kitabın 66. sayfasında, sigorta ettirmenin ekonomik faydalarını belirten açıklamalara yer verilmiştir. “Yangına karşı evlerimizi sigorta ettirmeliyiz. Sigortalı bir ev yanınca, bedelini sigorta şirketi öder. Hatta evimizdeki eşyaları bile sigorta ettirmek kabildir. Her yıl, sigorta şirketine vereceğimiz küçük paralar karşılığında evimizi ve eşyamızı emniyet içine almış oluruz.”

81. sayfada temizlik konusu ile ilgili masraf hesaplamaları yapmaya yönelik aritmetik problemlere yer verilmiştir. “Bir çamaşır yıkama ve hamam masrafını hesap ediniz: Çamaşır yıkamak için ne kadar odun lazım, ne kadar çivit lazım, çamaşırları ütölemek için ütüye kaç kuruşluk kömür koymalıyız. Bu masrafların hepsini alt alta yazıp toplayınız.”, “Hamamda ne masraf ediyoruz: Sabun parası, tellâk parası, yıkanma parası, hepsi ne eder? Hamamcıya beş lira versek bize kaç kuruş geri verir?”

Kitabın 86 ve 88. sayfalarında, taşıtlar ile ilgili para hesabına ve taşıtların ekonomik fayda sağladığını belirten ifadeler yer verilmiştir. “Taşıtlara bir günde verdiğiniz paraları hesaplayın.”, “Taşıtlar, uzaktan gelen şeyleri ucuzca edinmemizi sağlar.”

94 ve 95. sayfalarda, ucuz, pahalı kavramlarına ve fiyat farkının nedenleri hakkında düşündürmeye yönelik soruya yer verilmiştir. “Elbiseci dükkânında gördüklerimiz: Ucuz ve pahalı elbiseler.”, “Hazır ve ısmarlama elbiseler arasındaki fiyat farkının sebebini düşününüz.”

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında, çarşı ve pazarda pazarlık yapma ile ilgili sorulara yer verilmiştir. “Pazarlık nedir?”, “Herkes işine gitmeden önce veya işinden çıktıktan sonra pazar yerine uğrar. Evine lüzumlu şeyleri pazarlıkla alır. Köylü kadınlar tereyağı, yoğurt, peynir ve kaymak satarlar. Kunduracılar yaptıkları kunduraları satarlar.”

113. sayfada, ‘23 Nisan Bayramı’ ünitesi ile ilgili aritmetik problemlere yer verilmiştir. Bu problemlerde para hesabına yer verilmesi, ekonomik fayda sağlayacak bir öğrenmeyi de içermektedir. “Bayram için sınıfı süslemek üzere topladığınız paraları hesaplayın?”, “Bayramda harcadığınız parayı hesaplayın. Bütün sınıfın dershaneyi ve okulu süslemek için sarf ettiği parayı hesaplayın.”

Ekonomik Fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; para, masraf ve ev harcamaları yapmaya yönelik aritmetik problemler, günlük hayatta paranın kullanım alanları, fiyat farkları, pazarlık etme, ekonomik zarar ve sigorta ettirme konularında teorik bilgi ve sorularla aktarılmıştır. Masrafların hesaplanması ve para biriktirmenin olumlu yönü ile dikkat çekilmiştir. Fiyat araştırması yapma, gözlemler yapma ve alış veriş yaparken ucuz, pahalı olması, pazarlık gibi konulara dikkat etme ifadeleri ile bu değeri sağlayacak araçlara yer verilmiştir. Teorik kapsamda fikri açıdan doyurucu olan bu anlatımlar, pratikte desteklenen örnekler ile yalnızca bir oyun faaliyeti ile verilmiştir. Kitapta bu durumun örneklerle desteklenmemesi ve bütçe hazırlama gibi anlatımlara yer verilmemesi eksik kalan anlatımlar olarak düşünülmektedir.

Ekonomik Bağımsızlık: Kitapta % 37,8’lik oranla 2. sırada yer alan ‘Ekonomik Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8, 9, 10 ve 11. sayfalarında, mesleklerin tanıtımına ve öğrencilerin çevrelerinde bulunan meslekleri gözlemlemesinden bahsedilerek bu değer kapsamında metinlere yer verildiği görülmüştür. Örneğin; tatilde gidilen yerin geçim kaynakları ile ilgili sorular ve örnek cevaplara yer verilmiştir. “Gittiğiniz yer denizden uzak mıydı, orada halkın geçimini sağlayan işler nelerdi? (Çiftçilik, rençperçilik, ticaret, sanat).” Meslekler ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir: “Büyüyünce herkes bir meslek tutmalıdır. Bizim akrabamız içinde türlü meslekte olanlar vardır. Amcam subaydır. Her gün erkenden kışlaya gider. Akşama kadar erlerini talim ettirir. Geç vakit eve döner. Dayım marangozdur. Dükkânında daima dört beş kişi çalışır. Güzel dolaplar, masalar yapar. Eniştem doktordur. Her gün öğleden önce hastanede, öğleden sonra muayenehanesinde çalışır. Hastalarını dikkatle dinler, muayene eder, reçete yazar, tavsiyelerde bulunur. Halam avukattır. Sabahları ve akşamları müşterileriyle konuşur; onların dertlerini dinler; davalarını alır; mahkemelerde davalara girer. Yeğenim kunduracıdır; türlü kadın, erken ayakkabıları yapar; çok para kazanır. Ağabeyim mimardır; güzel binalar, apartmanlar yapıyor; onların planını hazırlıyor. Ben büyüyünce mühendis olmak istiyorum. Yurdumuzda yapılacak yollar, köprülerde benim de payım bulunsun. Babam memleketin mühendislere çok ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Ben bu mesleğe girmek istiyorum.” Mesleklerin kısa kısa açıklamalarına yer verilen bu metinde ekonomik kazancın tek bir yerde vurgulandığı görülmektedir. Büyüyünce ihtiyaca göre ekonomik bir uğraş dalının seçilmesi dikkat

çekmektedir. Bir diğer dikkat çeken ifade büyüyecek bir kişinin bu metni anlatmış olması ile yeğeninın kunduracı olması arasındaki tezatlık olmuştur. Metindeki bu farklılıklar dışında bazı mesleklerin tanıtıldığı söylenebilir.

Kitabın 20, 21 ve 22. sayfalarında, ‘Pazarda Sonbahar’ konusunun açıklanmasına yer verilmiştir. Bu konu kapsamında pazar yeri, alım satım gibi ekonomik uğraşlar ve satıcılar açıklanarak bu değere örtük olarak yer verildiği görülmüştür. “Pazar yerinde neler satılıyor? (Sebze, yemiş, tahıl, kumaşlar, giyecek şeyler, ayakkabı). Satıcılar nasıl giyinmişlerdi? Mallarını nasıl sıralamışlardı? Tezgâhlarında neler bulunuyordu? Sattıkları şeyler neler içinde idi? ...Mallarını nasıl satıyorlardı? (Tartarak, sayarak, ölçerek).”, “Anne ve babalarınız pazar yerine ne vakit giderler? Siz hiç onlarla beraber gittiniz mi? Nasıl alış veriş ediyorlardı? Satıcılara neler soruyorlardı? ...Anne ve babanız size şimdiye kadar pazardan bir şey satın aldırıldılar mı? Ne aldırıldılar, nasıl aldınız?” 22. sayfada yer verilen resimde bir çocuk resmine yer verilmiş ve “Pazar yerinde satılan meyvelerden kavun ve satıcısı” açıklamasına yer verilmiştir.

Kitabın 28. Sayfasında yer verilen Cumhuriyet’in kuruluşunun anlatıldığı okuma parçasında; Cumhuriyet ile birlikte memleketin ekonomik durumunun düzelmesi için çalışmalar yapıldığı ifade edilmiştir. Örneğin; “Memlekette fabrikalar yoktu. Her şeyimizi yabancılardan alıyorduk.” Bu aynı zamanda ‘ekonomik fayda’ sağlayan bir durumdur.

Kitabın 36, 37 ve 38. sayfalarında, bazı meslek gruplarını tanıtan açıklamalara yer verildiği görülmüştür. Örneğin; “Mağaza, Tezgâh ve Fabrikaları Ziyaret” başlığı altında ekonomik gözlem ve incelemelere yer verilmiştir: “Civarımızdaki dokunmaya yarar ham madde satan dükkânları ziyaret edelim. İplik satan mağazaları gezelim. El tezgâhları ve fabrikalarda incelemeler ve gözlemler yapalım, not alalım. ...Bu mağazalardan koleksiyon yapmak üzere parçalar isteyelim. Üzerlerine yapıldıkları maddeyi ve fiyatlarını yazalım.”, ‘Terzileri Ziyaret’ başlığı ile terzilik mesleğinin ekonomik kazancı ile ilgili sorulara da yer verildiği görülmüştür: “Bir kadın ve erkek elbisesi kaç dikiliyor öğrenelim. Terzilerin dikim işinde kullandıkları aletleri görelim. Terzilerin hangi mevsimlerde işleri artar?”

85. sayfada, sokaktaki bazı meslekler ile ilgili gözlem yapmaya yönlendirme yapılmıştır: “Sokak satıcıları, ekmeğini sokakta kazanan insanlar, hamallar, boyacılar, sütçüler hakkında gözlem yapınız.”

Kitabın 104. sayfasında, ‘Tarlada Çiftçi’ konusu ile çiftçilerin ekonomik kazancını nasıl sağladığının anlatımına yer verilmiştir.

108 ve 109. sayfalarda, ‘Çarşı ve Pazar Yerinde Bahar’ ünitesinde buradaki satıcılara, alış veriş ve satılan ürünlere yer verildiği görülmüştür. Pazardaki satıcıları gözlemlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Örneğin; “Hiç anne ve babanızla çarşı veya Pazar yerine gittiniz mi? Orada neler vardı? Neler satılıyordu? Kimler satıyorlardı? Satıcılar nasıl giyinmişlerdi?”, “Seyyar satıcılar at ve eşek üstündeki küfelerde, ellerindeki sepetlerde, arabalarda, işportalarda neler satarlar? Köylü kadınlar pazarda ne satarlar? Pazardaki satıcılar, sattıklarını nereden getirirler? Nasıl getirirler? ...”

114 ve 115. sayfalarda da gözlem soruları ile birlikte mimar ve marangoz mesleklerine yer verildiği görülmüştür.

Ekonomik Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; meslek tanıtımları, geçim kaynakları, satıcılar ve satıcıların alış verışı nasıl yaptığı, cumhuriyet ile birlikte ekonomik kazanç unsurlarının oluşması (fabrikalar gibi) ifadeleri ile verilmiştir. Kitapta bu anlatımlar kapsamında örtük ifadesini bulan değer; para kazanma, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek güce ulaşma konularında anlatıma yer verilmemesi ve somut örnekler ile desteklenmemesi ile eksik kalmıştır.

Tutumlu Olmak: Kitapta % 9,7’lik oranla 3. sırada yer alan ‘Tutumlu olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 38. sayfasında, ‘Elbisede Tutum’ konusu ile ‘tutumlu olmak’ değeri vurgulanmıştır. Yerli malı kullanımı ile ilgili önerilerde bulunulmuştur. “Elbiselerimizi yerli kumaştan yaptıralım. Onları temiz tutalım. Oturacağımız yerlere dikkat edelim. Üstümüzü başımızı çamurlara batırmayalım. ...” sökü tamiri, temizliğe dikkat gibi önerilerde bulunularak tutumlu kıyafet kullanımına dikkat çekilmiştir.

Kitabın 46, 47 ve 48. sayfalarında “Artırma ve Yerli Mallar Haftası” ünitesine yer verilmiştir. Tutumlu olmak ile ilgili tanım ve açıklamalara, yerli malı kullanımına ve bu konu kapsamında aritmetik sorulara, tahrir konusu olarak yazı ödevine, kaligrafi ödevlerine yer verildiği görülmüştür. Ünite çeşitli yönlerden ele alınmıştır. “Müsrif kimlere denir? Tutumlu kimlere denir? İnsan niçin artırmalı? İnsanın kazanmayacağı zamanlar olabilir mi? (Hastalık, ihtiyarlık, kaza). Şimdiden biriktirmeyen o vakit ne yapabilir? Biriktirmek, yiyeceğinden, giyeceğinden, önemli ihtiyaçlarından kesmek demek midir? Lüzumsuz masraflar ne gibi şeylerdir? İnsan yalnız para biriktirmekle mi tutumlu olur? Üstüne başına bakmayan, elbiselerini, kitap ve defterlerini hor kullanan bir çocuk müsrif değil midir?

Basacağı ve oturacağı yere dikkat eden, temizliğe önem vererek elbiselerini, ayakkabılarını çabuk yırtmayan, defterlerini ve kitaplarını kirletmeyen, onları kaplayan bir çocuk tutumlu değil midir? Müsrifin zararı yalnız kendisine midir? Kumbara kullanmanın önemi? ..." gibi içinde cevabı olan ve derste tamamlanacak sorulara yer verilmiş, tutumlu olmanın önemi vurgulanmıştır. Yerli malı kullanmanın önemine değinilmiştir; "Yerli malı kullanmak da tutum kadar önemlidir. Yerli mallarımızın daha iyi olmasını istiyorsak yalnız onları almalıyız. Bu suretle zenginleşen yerli fabrikalar daha iyi mal yapabilirler." Ödevler tutumlu olmak konusu üzerine verilerek bu konuya dikkat çekilmek istenmiştir. "Kaligrafi: Yerli mala ve tutuma dair atasözleri yazalım." "Tahrir konusu: Artırma ve yerli mallar haftasını nasıl geçirdiğinizi yazınız." Ekonomik zarara girme aritmetik soru ile örneklendirilmiştir: "Meral'le Sevim iki kardeşirler. Babaları ikisine de aynı günde 42 liraya birer elbise almıştı. Meral elbisesini altı ay giymiş, Sevim ise onu üç ayda parçalamıştır. Buna göre babasını ne kadar zarara sokmuş oluyor?"

50. sayfada, dikkat çekilen bir fotoğraf ile onu betimleyen atasözüne yer verilmiştir. "Har vurup harman savurma".

55. sayfada, zamandan tasarruf etme ve lüzumsuz masraf etmemek gerektiğini belirten cümlelere yer verilmiştir. "Geçen yılı tamamıyla iyi kullanmayan hiç olmazsa giren yılı daha faydalı bir şekilde geçirmelidir. Günümüzü iyi bir şekilde nasıl geçireceğimizi düşünelim. Uyku, dinlenme ve çalışma saatlerini hesaplayalım.", "Bizde yılbaşı geceleri bazı aileler lüzumsuz para harcarlar. Kumar oynarlar. Bu doğru değildir."

58. sayfada da zamandan tasarruf etme vurgulanmıştır. "Zamanın kıymeti çoktur. Bir dakikanızı bile boş geçirmemelisiniz."

Tutumlu olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; kıyafet kullanımında tutumlu olma, artırma ve yerli malı haftası, tutumlu olma ile ilgili tanım, öneri, soru ve açıklamalar yolu ile aktarılmıştır. Birikim yapmanın önemine dikkat çekilmiştir. Atasözü, kaligrafi ve tahrir ödevleri ile desteklenerek tutumlu olmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Zamandan tasarruf etme ve lüzumsuz masraf etmeme konuları ele alınmıştır. Tutumlu olmak ile ilgili dönemin şartlarına göre fikri açıdan uygun önerilerde bulunulmuştur.

Çalışkan Olmak: Kitapta % 9,2’lik oranla 4. sırada yer alan ‘Çalışkan olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Örneğin; kitabın 6. sayfasında, ‘başarı’ kavramı ile bu değere yer verildiği görülmüştür. “Öğretmenimiz hepimize başarılar diledikten sonra bize dedi ki: ...”

Kitabın 17. sayfasında, ders çalışma olarak ifade edilmiştir. “Okulumuz açıldı. Artık biz de derslerimize çalışacağız.”

64. sayfada, oyun anlatımı içinde başarı kavramı ile bu değere yer verilmiştir. “...Her bölümün başındaki, diğer bölümün sonundakini tutmaya çalışacak. Kim önce bunu başarırsa onun bölümü oyunu kazanmış olacak.”

Kitabın 83. sayfasında verilen, annelerin çok çalıştığı ifadeleri ile bu alanda örneklendirilmiştir. “Annemizin başardığı bu ağır iş bizi düşündürdü.” ifadesi, annelerin yaptığı tüm işler temizlik vb. anlatıldıktan sonra açıklama olarak verilmiştir.

103. sayfada, ‘çalışkan’ kavramına yer verildiği görülmüştür. Yalnız bu kavram hayvanları anlatırken verilmiş, neden öyle olduğunun açıklamasına yer verilmemiştir. “Karıncalar çok çalışkan ve becerikli hayvanlardır.”

104. sayfada, ekonomik alanda çalışmak örneklendirilmiştir. “Çiftçi ailesi: kadını, erkeği, çocuğu çocuğu ile çalışmakta ve ekmeğini alın teriyle kazanmaktadır.”

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında ‘vatan için çalışmayı’ ifade eden cümlelere yer verilmiştir. Örneğin; “23 Nisandan sonra memleketin canla başla kurtarılmasına çalışan büyüklerimize şükran borcumuzu unutmayalım.”, “Büyüklerimiz ve bütün millet bu günden sonra memleketi kurtarmak için canla başla çalıştı.”

Kitabın 136. sayfasında, ders yılı sonu ve başarılı çalışma ifadelerine yer verilmiştir. “Ziyaretçiler, anne, baba, kardeş ve tanıdıklarınız sizin başarılı çalışmalarınızdan ve onun meyvelerinden kıvanç duyacaklar.”

138. sayfada verilen ‘Tatil Geliyor’ şiirinde ders yılı biterken ders çalışmak gerektiği vurgulanmıştır. “...Çalışmayıp dönenlere / Haram olur ama tatil / Acıları burunlardan / Sonra çıkar fitil fitil. // En son hızla çalışmalı / Yaklaştıkça tatilimiz, / Sınıfları geçmeliyiz / Ak alınla her birimiz.”

Çalışkan olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; ders çalışma, başarı, annelerin çalışması, çiftçinin ailece ekonomik uğraşı, vatan için çalışıp çabalama örnekleri ile aktarılmıştır. Çalışanın hak edip kazanacağı ve kıvanç duyacağı ifadeleri ile

Çalışma eylemine dikkat çekilmiştir. Çalışkan olmanın başarı kavramı dışında sonuçlarına hiç yer verilmemesi ve çalışan birey modelinin somut örnekler ile desteklenmemesi bu değerin tam anlamıyla anlaşılabilirliği açısından eksik kalmıştır. Geleneksel ğretimin de etkisiyle kitapta bu değer yalnızca çalışmayanın karşılaşacağı sorunlar ile vurgulanmıştır. Özetle kitapta bu değer yeterli düzeyde aktarılmamıştır.

Sorumluluk Sahibi Olmak: Kitapta % 1,8’lik oranla 5. sırada yer alan ‘Sorumluluk sahibi olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, Okul kuralları arasında verilen ödevlerini yapma uyarısı, ‘sorumluluk sahibi olmak’ değeri kapsamındadır. “Dersinizi, devlerinizi günü gününe yapın.”

Kitabın çeşitli sayfalarında ‘dev’ kavramına yer verilerek bireylerin görevlerinden, sorumluluğundan bahsedildiği görülmüştür. Kitabın 89. sayfasında; “Vatman ve bileti ne iş yapar? Kontrolörün devi nedir?”, 122. sayfasında; “Askerlik yaşımıza girince sevine sevine devimize koşacağız.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sorumluluk sahibi olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere birebir yer verilmediği görülmüştür. Sosyal alanda vatani görev olan askerlik, okulda ise ödevlerini yapma ile ocuk açısından sınırlı örnekle ifade edilmiştir. Sorumluluklarını bilen model olabilecek ve bu değerin aktarılmasında etkili olacak somut örneklerle yer verilmemesi ‘sorumluluk sahibi olmak’ değerinin kazandırılabilmesi açısından önemli bir eksikliktir. Kitapta bu değerin tam anlamıyla kazandırılmayacağı düşünülmektedir.

Liderlik: Kitapta % 1,4’lk oranla 6. sırada yer alan ‘Liderlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, okul ve çevresini inceleme ile ilgili sorular yer almıştır. Bu sorular arasında ‘başöğretmen’ kavramına yer verilmesi ‘liderlik’ değeri kapsamındadır. “Yeni dersane okulun aynı katında mı? Sokak kapısına, bahçeye, yemekhaneye ve teneffshaneye, başöğretmen ve ğretmen odasına uzaklık ve yakınlığı eskisinden farklı mıdır?”

Kitabın 28. sayfasında, cumhuriyet'in kuruluşunda Atatürk'ün önderliği vC vatani kurtarma çabası ifade edilmiştir. "Millet, kendini kurtarabilmek için Atatürk'ün idaresinde ayaklandı."

123. sayfada, Türk'ün askerlikte benzerinin olmadığı şiir ile verilmiş, liderlik örtük kapsamında vurgulanmıştır.

Liderlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere çok yer verilmediği görülmüştür. Atatürk'ün liderliği ve iki farklı durum ile örtük olarak verilen 'liderlik' çocuğun bu değeri benimseyebilmesine fayda sağlayacak etkinlik, rol model, açıklama ve somut örneklerle yer verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Azimli Olmak: Kitapta % 0,9'luk oranla 7. sırada yer alan 'Azimli olmak' değerine incelenen ders kitabında çok yer verilmediği görülmektedir.

Kitabın 6. sayfasında yer verilen okul kuralları arasında öğrencilere öğütler verilmiştir. Bu öğütler arasında geçen "Sabırlı olun." cümlesi 'azimli olmak' değeri kapsamında değerlendirilen örtük bir ifade olmuştur.

Azimli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere gereken önemin verilmediği ve kazandırılmasının hedeflenmediği görülmüştür.

Girişimci Olmak: Kitapta % 0,5'lik oranla en az bulunan 'Girişimci olmak' değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür. Kitabın yalnızca tek bir yerinden örtük olarak çıkarılabilmıştır. 28. sayfada, tarihsel anlatım ile Cumhuriyet'in kuruluşunun ifade edilmesi ile Atatürk'ün girişimci özelliği belirtilmiştir: "Padişahları kovdu. Cumhuriyeti kurdu."

Girişimci olmak değeri ile ilgili yeterli bulguya yer verilmemesi ve sosyal alanda lider özelliği olarak tek bir girişimin örneklendirilmiş olması bu değerın kazandırılmayacağını göstermektedir. Girişimci olmak değerinin önem kazandığı; ekonomik, sosyal ve kişisel alanlarda örneklendirilmemesi ve bireyin aktif olması için herhangi bir teorik anlatıma dahi yer verilmemesi önemli bir eksikliklerdir.

Tablo 10. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler

(1948) 2. Sınıf 1. Kitap		
Bilimsel Değerler	f	%
Bilimsel Olmak	321	63.6
Eleştirel Olmak	129	25.5
Yaratıcı Olmak	42	8.3
Araştırmacı Olmak	8	1.6
Yeniliğe Açıklık	5	1.0
Merak Duymak	-	0.0
Toplam	505	100.0

Tablo 10’da Bilimsel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 10’a göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 505 yerde Bilimsel değerlere yer verilmiştir. Bilimsel olmak değeri % 63,6 ile en fazla kullanılan bilimsel değer olarak dikkati çekmektedir. Bu değeri % 25,5 ile Eleştirel olmak değeri 2. sırada izlemektedir. Bu değerleri takiben Yaratıcı olmak değeri % 8,3 ile 3. sırada bulunan değerdir. Araştırmacı olmak değeri % 1,6 ile az kullanılan değerdir. Yeniliğe açıklık değeri % 1,0 ile en az kullanılan değerdir. Merak duymak değeri % 0,0 ile hiç kullanılmamıştır.

En fazla kullanılan bilimsel değer ile en az kullanılan bilimsel değer arasında % 62,6 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Bilimsel Olmak: Kitapta % 63,6’lık oranla en fazla bulunan ‘Bilimsel olmak’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6 ve 7. sayfalarında iki farklı resim ve bu resimleri incelemeye dayalı gözlem sorularına yer verilmiştir. “Ne gibi, ne, nerede, niçin?” gibi düşünmeye yönlendiren bu sorular bilimsel olmak değeri kapsamında yer almaktadır.

11. sayfada, Plan yapma ve ‘Aritmetik Problemleri’ başlığı ile problem çözümüne yer verilmiştir. 12 ve 13. sayfalarda, sonbahar mevsiminin açıklanması ile birlikte inceleme ve gözlem sorularına yer verilmiştir. Örneğin; “Hava gittikçe soğumakta. Sık sık kuzey rüzgârları esiyor. Gündüzler kısaldı, geceler uzadı. Ara sıra sis her tarafı kaplıyor. Sis günün hangi zamanında hâsıl oluyor? Ne vakit dağılıyor? Damlar kırağı ile örtülü olduğu zamanlar gökyüzü nasıldır, inceleyin.”, “Havanın Durumu: On gün kadar havanın durumunu inceleyelim. Neler görüyoruz? Gök, çok defa bulutlu. Günler yazın güneşli günlerine bezemiyorlar. Sis, rüzgâr ve yağmura sık sık rastlıyoruz. Bu mevsimde güneş yazdan daha az görünüyor.”

Kitabın 22. sayfasında, inceleme ve gözlem soruları başlığı ile meyvelerin incelenmesine yönelik sorulara yer verilmiştir. “Vaktinden önce ağaçlardan düşen elma ve armutları kesiniz. İçinde ne bulunduğuna dikkat ediniz. Olunca yere düşen meyveler hangileridir? Oldukları halde dallarında kalıp düşmeyenler hangileridir? Elma, armut, ayva, şeftali oldukları vakit ne renk alırlar? Kokuları nasıl olur? Bu meyveleri uzunlmasına ve genişlemesine ortalarından kesiniz, çekirdeklerini ayırınız. Çekirdekleri arasındaki farkı söyleyiniz? ...” gibi sorular ile bilimsel olmak kapsamında inceleme yapmaya yer verildiği görülmüştür.

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, dönemin aydınlanma araçlarından bazılarının açıklanmasına ve bu konudaki gözlem ve incelemelere yer verilmiştir. “Kullanılmış bir mumu inceleyelim: Görünüşü parlak ve düzgündür. Rengi beyazdır. Yumuşak olduğu için tırnakla çizilebilir. Fitili, bükülmüş pamuk ipliğindendir. Erimiş mumun üzerine bir kâğıt koyup sıcak ütüyle kâğıda bastırınız. Kâğıtta bir yağ lekesi göreceksiniz. (Mum lekeleri bu şekilde çıkartılır). Bir parça mumu sıcak suda eritiniz. Mumun çabuk eridiğini, su soğudukça donmaya başladığını görürsünüz.” Petrol lambası da bölümler halinde açıklanarak bilgiler verilmiştir.

42 ve 43. sayfalarda, ısınma araçlarından soba görsellerine ve bu görseller ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Soba ile ısınmak için yapılması gerekenler anlatılmış ve sıcaklık ile ilgili bilgi verilmiştir. ‘Sınıf Sobasını İnceleyelim’ başlığı ile bu konuda bir inceleme yapıldığı görülmüştür. “Odunları, birbirine yakın olarak diziniz. Sonra biraz kâğıt ve tahta parçasıyla tutuşturunuz. Sobamız ses çıkararak yanıyor. Bu sesi, sobadaki hava akıntısı yapar. Sobanın alt kapağını kaparsak yanması yavaşlar. Şu halde sobanın yanmasına hava akıntısı yardım ediyor.

51. sayfada, ‘İlk Kar’ konusu ile ilgili gözlem yapılmasına yer verilmiştir. “Elimize bir parça kar alalım. Kar, hemen eriyerek su oluyor. Karı tadalım; su gibi tadı var. Karı koklayalım; kokmuyor. Kar üzerinde yürürken ayakların çıkardığı sesi dinleyelim; karda ayak sesi duyulmuyor. ...Karın ilk yağdığı gün termometre ve barometreyi okuyalım ve birkaç gün önceki kayıtlarla karşılaştıralım. Ertesi günü okul bahçesinde, caddelerde, tepelerde, çukur yerlerde, yokuşlarda, damlarda bulunan karları gözden geçirelim. Nerelerde daha az veya daha çok kar toplandığını araştıralım.”, “Karın içine termometre sokarak sıcaklık derecesini ölçelim. Türlü yerlere yağan karın kalınlığını ölçelim. Ağzına kadar kar dolu bir kabı erittikten sonra hâsıl olan suyun, kabı doldurup doldurmadığını gözleyelim. Kar erirken sıcaklık derecesini ölçelim.”

55. sayfada, Takvim ve zaman ile ilgili sorulara yer verilmiştir. “Bir gün kaç saattir. Gece gündüz kaç saattir. Bunların tutarı kaç saat eder? Dakika ve saniyeleri gösteren bir saati sınıfta inceleyelim. Bir saatin kaç dakika, bir dakikanın kaç saniye olduğunu bulalım.” Dünya ve mevsimlerin oluşumu ile ilgili açıklamaya yer verilmiştir. “Takvimlerin hangi aydan ve hangi mevsimden başladığını söyleyin. (Dünyamız güneş etrafının dolaşımını 365 günde yapar. Bu müddete yıl denir. Yıl 365 gündür. Yalnız yıllar dört senede bir 366 gün çeker. Bir günlük fazlalık Şubata eklenir. On iki ayın yedisi (31), dördü (30) gündür. Şubat 28 gün, dört senede bir 29 gündür.”

56. sayfada, mevsimler ve ayların açıklanmasına yer verilmiştir. Bu konuda sorular yer almıştır. “Senenin en uzun günü hangisidir? Senenin en sıcak günleri hangi aydadır? ...”

58. sayfada, kış mevsimi ile ilgili sorulara, saatin açıklanmasına ve bu konuda aritmetik problemlere yer verilmiştir.

64. sayfada, gökyüzü ile ilgili gözlem sorularına yer verilmiştir. “Kar yağmadan önce gökyüzü nasıldı? Yağdıktan sonra nasıl oldu? (Bulutların durumu, şekilleri, renkleri). Sakin havada kar nasıl düşüyor? (Yumuşak, büyük parçalar halinde, sulu sepken, donmuş tozlar halinde). ...”

Kitabın 73, 74 ve 75. sayfasında, vücudumuz ile ilgili bilgilere ve bazı organların incelenmesine yer verilmiştir. Bu bilgiler teorikte bilimsel olmak değeri kapsamındadır. Örneğin; “...Vücudumuzun her tarafını deri kaplar ve korur. Yüzülmüş hayvan postlarına ve sonra da hayvanın sırtında kalan incecik deriye bakalım. Deri; alt deri, üst deri olmak üzere ikiye ayrılır. Pertavsızla derimizi inceleyelim. Ter deliklerine ve kıl köklerine dikkat edelim. İçinde kan damarları olan ve duygulu bulunan alt deridir. Bir iğne ile üst deriyi

kaldırırsak ne acır, ne de kanar. Hele kalınlaşan ve nasırlaşan kısımlarında hiç duygu yoktur. Bütün derimizin deliklerini bir merhemle tıkasak havasızlıktan boğulma tehlikesi geçiririz. ...”, “Göz organlarımızın en duygulu olanı ve çabuk bozulanıdır. Gözler, kendilerine özgü bir çukura yerleşmişlerdir. Göz bu çukurda kendine özgü sinir ve kaslarla aşağı yukarı, sağa sola oynar. Gözün ortasında yuvarlak, renkli bir kısım vardır. Bunun ortasındaki ışığa göre büyüüp küçülen siyah nokta, göz bebeğidir. Bu küçük siyah yuvarlak, ışıktaki küçülür, karanlıkta büyür. Bir arkadaşınızı önce pencereye sonra içeriye baktıralım. Bu esnada göz bebeğinin büyüüp küçüldüğüne dikkat edelim.”, hava ile ilgili bir deneye yer verildiği görülmüştür: “Yanan ve yaşayan her şey temiz havaya muhtaçtır. Yanan bir mumu, bir çiçek saksısını fanus altına kapayalım. Bir müddet sonra mum söner, saksıdaki çiçek kurur.” Bazı organların incelenmesine yer verilmiştir: “Koyun ciğerinde nefes borusunun göğüste iki kola ayrıldığı görülür. Koyun ciğerini ortadan keserek bu boruların ciğer içinde yayılışını inceleyiniz.”

Kitabın 93. sayfasında, İlkbahar mevsimi ve havalardaki değişiklikler ile ilgili gözlem sorularına yer verilmiştir. “Birkaç günlük termometre kayıtlarını inceleyelim. Sabah, öğle, akşam arasındaki sıcaklık farkını bulalım. (Termometre binanın dışında gölgeli bir yere asılmalıdır). Havanın gittikçe ısındığı anlaşılıyor. Karların yalnız dağ tepelerinde kaldığını görüyorsunuz. Karların erimesi, akarsuları çoğaltmıştır. Şimdi bulutların daha çok hangi yönlere gidip geldiğini gözleyiniz.”, “Okul Bahçesinde Gözlem: Kışın çırılçıplak hale gelen ağaçlarda şimdi neler görüyoruz? (Tomurcuklar). Bu tomurcukların hangilerinden yaprak, hangilerinden çiçek çıkacağını gözleyiniz. Hangi ağaçların çiçekleri yapraklarından önce hangilerinin sonra çıkacağını gözleyiniz.”

Kitabın çeşitli sayfalarında yukarıdaki bulgulara benzer örneklerle doğayı inceleme, bitkileri ve hayvanları incelemeye yönelik bilgi ve gözlem sorularına yer verildiği görülmüştür. Örneğin; 99. sayfada: “Nohutun veya mercimeğin yapraklarını inceleyin. Buğday yaprağını zambak yaprağıyla karşılaştırın. Buğdaya ve yulafa benzeyen birkaç çayır otu toplayın. Birkaç fasulye tanesini çimlendirin ve büyümelerini yakından gözleyin.”

132. sayfada, Güneş, ay ve yıldızlar ile ilgili sorulara yer verilmiş; bilimsel açıklamalar yönünden çok eksik kaldığı görülmüştür.

Kitabın genelinde yer verilen metinler sorular yoluyla işlenmiştir. Bu sorular ‘inceleme ve gözlem soruları’ başlıkları ile yer almıştır. Çevre, milli bayram kutlamaları, mevsimler gibi

gözlemlere dayalı sorular, çocuklara gözlem yapabilme, inceleme becerisini kazandırabilmesi açısından önemlidir.

Kitabın toplu tedris öğretimine uygun olarak hazırlanması ile her ünite kapsamında aritmetik problemlere yer verilmiştir. Aritmetik bilgi, konunun pekiştirilmesi ve problem çözme ile sağlanabilecek düşünce esnekliğinin oluşması açısından önemlidir.

Kitabın çeşitli yerlerinde resimlere ve bu resimler hakkında gözlem sorularına yer verilmiştir. Örneğin; kitabın 35. sayfasında; “Keten otunu ve çiçeğini görüyor musunuz? Resimde gördüğünüz aletler ne işe yarar? Keten tohumu ekilen tarlayı ve onu sulamak üzere hazırlanan kadını görüyor musunuz? Ketenden yapılan kumaşı kim dikeyor? ...” gibi resim ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değeri; toplu tedrise uygun olarak hazırlanmış olması nedeniyle teoride her bölümde problem çözümü ile ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte bölümlerde gözlem ve inceleme sorularına yer verilmesi ile düşündürölmeye çalışılmıştır. Kitapta yer verilen konular; mevsimler, gökyüzü, hava değışiklikleri, zaman, Dünya’nın dönüşü ve aydınlanma-ısınma araçlarının gözlem, inceleme ve açıklamaları ile bilimsel başlıklara dikkat çekilmiştir. Bitki ve hayvan incelemeleri, güneş, ay ve yıldızların anlatımı da bu başlıklara dâhil edilmiş, vücut hakkında organ açıklamalarına yer verilmiştir. Özetle; kitapta bu değeri, teoride kapsamlı bir anlatım ile sunulmuş ancak pratikte yeterli örnek ve açıklamaya yer verilmemekle birlikte pedagojik olarak çocuğun eğitim seviyesine uygun bir anlatım ile aktarılmamıştır.

Eleştirel Olmak: Kitapta % 25,5’lik oranla 2. sırada yer alan ‘Eleştirel olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değeriendirilmiştir.

Kitabın 5. Sayfasında, “inceleme soruları” başlığı altında karşılaştırma ve farkı bulma sorularına yer verilmiştir. “Yeni dershanenizle eskisini karşılaştırınız. Hangisi daha büyük? Hangisi daha uzun veya geniş. (Kendi adımlarınızla dershanenin enini, boyunu ölçünüz. Ve iki dersane arasındaki farkı bulunuz: Pencerelerin sayısı arasındaki farkı söyleyiniz.”, “Dershanenizde bulunan yazı tahtasının yapılış bakımından eskisinden farkı nedir? Büyüklük bakımından eskisinden farkı nedir? ...”

12. sayfada, inceleme ve gözlem sonuçlarını karşılaştırma ifadelerine yer verilmiştir. “Havalar yazın olduğı gibi sıcak değil. Herkes dışarı çıkarken örtünüyor. Artık ceketsiz gezilmiyor. Yün elbiseler ortaya çıktı. Yazın çokluk açık bırakılan pencere ve kapılar

kapatılmaya başlandı. Tutulan sıcaklık fişlerini karşılaştırdığımız zaman şu sonuca varıyoruz: Sonbaharda havalar yazdan daha soğuk.”

14. sayfada, iki bitki arasında karşılaştırma yapmaya yönlendiren soru ifadesine yer verilmiştir. “Dökülmeden önce ağaçların yaprakları renk değiştiriyor. Kavak ağacı yaprakları altın sarısı, kestaneninki esmer sarı, asmanınki koyu kırmızı renklere bürünmüş. Bu yapraklar bir düzlüğe dökülmekte. ‘İlkbahar yapraklarıyla sonbahardakileri karşılaştırınız.’”

Kitabın 20. sayfasında, inceleme ve gözlem soruları kapsamında “Nasıl?” ve “Niçin?” soru ifadelerine yer verilmiştir.

24. sayfada, aradaki farkı bulmaya yönelik sorulara yer verilmiştir. “Bu meyvelerin renkleri arasındaki fark nedir? Biçimleri arasında ne fark var? Bu meyvelerin kabuklarının, etlerinin ve çekirdeklerinin ayrı ayrı lezzetlerine bakınız. Ne fark buluyorsunuz?”, “Tek çekirdekli meyveler hangileridir. Yarma ve et şeftalisi arasında ne fark görüyorsunuz?”

29. sayfada, karşılaştırma sorusuna yer verilmiştir. “Odun, demirden hafiftir. Oduna vurursanız kuru bir ses çıkarır. Bu sesi demirin sesi ile karşılaştırınız.”

Kitabın 33, 34 ve 35. sayfalarında, “Kış Hazırlıkları” ünitesinin inceleme ve gözlem sorularına yer verilmiş ve bu sorular arasında neden sorgulama, farkı bulma ve karşılaştırma yapmaya yönlendiren soru ifadeleri yer almıştır. “Kışlık elbiselerimiz niçin yündendir?”, “Koyunun sırtından alınıp henüz işlenmemiş fakat yıkanıp ve taranmış yünle karşılaştırınız. Hangisi parlak ve yumuşak? ...”, “Türlü yün iplikleriniz inceleyiniz. Bunların dayanıklılığını karşılaştırınız; ipliğini yakıp koklayınız; kokusuna, alevine, rengine ve yanmasının hızına dikkat ediniz.”, “Ham ve taranmış pamuk arasındaki farkları bulunuz?”, “İpeğin nasıl elde edildiği hakkında bilgi toplayınız. Bir kozayı çözünüz. İpek ipliği ile yün, pamuk ve keten ipliklerini karşılaştırınız.”

51. sayfada, “İlk Kar” ünitesinin gözlem sorularına yer verilmiştir. Bu sorular arasında karşılaştırma ve nedenleri bulma ifadeleri yer almıştır. “Karın ilk yağdığı gün termometre ve barometreyi okuyalım ve birkaç gün önceki kayıtlarla karşılaştıralım.”, “Karlara toprak, kömür tozu, kül dökülmesinin sebeplerini söyleyiniz.”

55 ve 56. sayfalarda, Mevsimler arasında karşılaştırma ve mevsimler arasındaki farkı anlatan açıklamalara yer verilmiştir. “Mevsimleri birbiriyle karşılaştırınız.”, “Sonbaharla kış arasındaki farklar: (Sonbahar yağmuru bol bir mevsim, kışın daha fazla kar yağıyor.

Sonbahar, kıştan daha az soğuk. Sonbaharda henüz yeşillik, kuş ve böcek var. Kışın yeşillik ve böcek yok. Kalan kuşlar pek az).”

Kitabın 63 ve 65. sayfalarında, fark bulmaya yönelik sorulara yer verildiği görülmüştür. “Kar yağdığı zaman termometredeki dereceyi yazın. Bir gün önceki derece ile farkını bulun.”, “Bahçenin türlü yönlerine yağan karların yükseklikleri arasındaki farkları bulunuz?”

66, 67 ve 68. sayfalarda, Neden? ve Niçin? sorularına yer verilmiştir. “Yangın neden çıkar?”, “İtfaiye erleri niçin başlarına madeni başlık takarlar?”, Yangın yerinde niçin polisler de bulunur?”

69 ve 71. sayfalarda, Hastalıklar ile ilgili nedenleri anlamaya yönelik sorular yer almıştır. Kış mevsimi ve hastalıkların anlatıldığı konuda: “Bugünlerde okula gelmeyen çocukların sayısı neden arttı? Niçin yazdan çok kışın insanlar hasta olur?” soruları ile bu soruların cevabını veren açıklamalara yer verilmiştir. “Kışın insan neden hasta olur?” soru başlığı da açıklanmıştır.

Kitabın 88 ve 89. sayfalarında, Taşıtlar ile ilgili inceleme ve gözlem sorularına yer verilmiştir. Örneğin; “Çöpçü arabaları ile diğer arabaları karşılaştırınız?”

93. sayfada yine farkı bulma ve karşılaştırma sorularına yer verilmiştir. “Birkaç günlük termometre kayıtlarını inceleyelim. Sabah, öğle, akşam arasındaki sıcaklık farkını bulalım.”, “Şimdi yağan yağmurları kış yağmurlarıyla karşılaştırınız?”

Kitabın genelinde yer verilen “İnceleme ve Gözlem” soruları bölümünde; “Nasıl?”, “Niçin?” soru ifadeleri ile birlikte karşılaştırma yapmaya, aradaki farkı bulmaya yönelik sorulara yer verildiği görülmüştür. Örneğin; kitabın 99. sayfasında, bitkiler arasında karşılaştırma yapmaya yönelik sorular yer almıştır. “Hangi ağaçların yaprakları çiçeklerinden önce açıldı? Türlü yaprakları ezerek kokularını karşılaştırınız?”, “Şimdi çiçek bahçesinde hangi çiçeklere rastlıyorsunuz? Bu çiçeklerin yaz ve sonbahar çiçeklerinden farkları var mı?”, “Buğday yaprağını zambak yaprağıyla karşılaştırın.”

102. sayfada, hayvanlar arasında karşılaştırma ve bu karşılaştırmanın açıklamasına yer verilmiştir. “Keçi ile koyunu karşılaştırınız: (Keçinin gövdesi koyununkinden yassı, başı daha uzun, kuyruğu kısa, az tüylü. Keçiler daha çevik).” Yine 105. sayfada, benzer bir karşılaştırma sorusuna yer verilmiştir: “Katırı atla karşılaştırınız. Katır, hangi mevsimlerde daha çok işe yarar? Niçin? Eşekle at arasındaki farkları söyleyiniz.”

Kitabın 129. sayfasında verilen gözlem bilgileri içinde ayırt etmeye yer verilmiştir. “Kök, gövde, yaprak ve çiçeklerinin birbirine benzer ve farklı taraflarını ayırt etmeye çalışalım. Sonra bunları resim defterlerinin kâğıtları arasında yerleştirelim.”

Eleştirel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; “İnceleme ve Gözlem” soruları bölümünde ve kitabın genel dağılımında soru ağırlıklı işlenen bölümleri ile verilmiştir. Karşılaştırma, iki olgu, mevsim, nesne, hayvan ve bitki gibi canlılar arasındaki farkı bulma, ayırt etme soru ifadeleri ile dikkat çekilmiştir. “Nasıl?” ve “Niçin?” soruları devamında açıklamalar ile verilse de az miktarda eleştirel düşündüren soru ifadeleri olmuştur. Bilimsel alanda; mevsim, hava değişiklikleri, sıcaklık gibi başlıklara yer verilmesi ile desteklenmiştir. Kitapta bu değer; eleştirel düşünme ve eleştirel olma boyutu ile aktif olarak aktarılmamış olup, teorik kapsamda soru yoğunluğu ile verilmiştir. Bilimsel, sosyal ve kişisel eleştiriler açık açık yer almamıştır. Bu değer kazandırabileceği karşılaştırma, farkı bulma ve ayırt etme davranışlarının kazanılabileceği düşünülmele birlikte değer tam kazanımının mümkün olmayacağı düşünülmektedir.

Yaratıcı Olmak: Kitapta % 8,3'lük oranla 3. Sırada yer alan ‘Yaratıcı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, resim yapma etkinliğine yer verilmiştir. Bu etkinliğin hayalden yapınız ifadesi ile vurgulanması yaratıcı düşünmeye yönlendirmiştir. “Tatil yaşayışlarınıza ait hayalden resimler yapınız.”

11. sayfada, iki taşıt resmine yer verilmiş ve “Yukarda gördüğünüz taşıtları siz de karton, çubuk ve tahtadan yapınız.” ifadesi ile bir ürün oluşturmaya yönlendirilmiştir.

Kitabın 18 ve 19. sayfalarında verilen ‘Resim-İş’ ve ‘Oyun’ etkinliklerinde model yapımı, taklit etme ve hayal kurma davranışlarına yer verilmiştir. “Mevsim meyvelerinden bazılarının kilden modellerini yapınız. Sonbahar göreylerine ait hayalden resimler çiziniz.”, “Oyun: Yere dökülen yapraklar rüzgârda nasıl savruluyor? Bir adamın, uçan şapkasını kovalaması. (Kol, gövde, baş sallama ve bükmeleriyle yerde yuvarlanmalar, çömelip doğrularak koşuşmalarla bu hareketleri taklit ediniz).

24 ve 38. sayfalarda, model yapımına yer verilmiştir. “Kilde meyve modelleri yapınız. Boyayınız.”, “Elbirliğiyle bir örme tezgâhı modeli yapınız.”

Kitabın toplu tedris programına uygun olarak hazırlanmış olması nedeniyle; kitabın genelinde “Resim-İş” ve “Oyun” etkinlikleri ve bu bölümlerde; işlenen ünite ile ilgili taklit etme, model yapma ve hayalden resimler yapma ödevleri yer almıştır. Örneğin; kitabın 62. sayfasında, “Resimden faydalanarak siz de kızak yapınız.” 68. sayfada; “Kartondan türlü yangın arabaları yapınız. Karton ve çubuktan itfaiye merdiveni yapınız. Kilden itfaiye erleri yapıp bunları boyayınız.” “Kovalarla su taşımak; tulumba çekmek, boruları taşımak, hortumu yangına tutmak hareketlerini taklit ediniz. İtfaiyecilik oyununu oynayınız.” 72. sayfada, “Mukavvadan, büyük bir termometre taklidi yapınız.” 77. sayfada, “Kartondan çamaşır teknesi ve kazanı yapınız.” “Oyun: vücudu yıkama ve çamaşır yıkama hareketlerini taklit ediniz.” 87. sayfada; “Sokak satıcılarının ve taşıtların seslerini taklit ediniz. Sokak satıcılarının hareketlerini taklit ediniz. İşaret memurunun hareketlerini taklit ediniz. Sokakta dolaşan hayvanların ses ve hareketlerini taklit ediniz.” 91. sayfada, “Karton ve çubuklardan bir araba modeli yapınız. Bu modeli boyayınız.” 97. sayfada, “Kil veya pilâstinden kuzu ve oğlak modelleri yapınız. Koyun ve keçilerin yavruları ile bir arada hayalden resimlerini yapınız.” 99. sayfada, “Bahçıvanın kullandığı aletlerin modellerini yapınız.” 107. sayfada, “Tahta ve çubuklardan pulluk modelleri yapınız.” “Çiftçinin tarlada çalışırken yaptığı hareketleri taklit ediniz.” 118. sayfada, “Mukavvadan bir demirci ocağı yapınız. Kilden demirci, örs ve çekici yapınız. Kilden tuğla ve kiremit yapınız.” 122 ve 123. sayfalarda, “Kilden bir asker modeli yapınız. Bunu boyayınız. Kartondan bir uçak yapınız.” “Askerlerin yaptıkları talimleri taklit ediniz. Bir savaş taklidi yapınız. Askerlik oyunu oynayınız.” Etkinliklerine yer verildiği görülmüştür.

Yaratıcı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, toplu tedrise uygun olarak hazırlanmış kitapta bu değer; resim-iş etkinlikleri ve oyun etkinlikleri çerçevesinde verilmiştir. Taklit etme, model oluşturma, hayalden resimler oluşturma etkinlikleri yaratıcı düşünmeye yönlendirebilecek özelliktedir. Ancak bilimsel kapsamda düşünüldüğünde kitapta icat, tasarım ve bilimsel gelişmeler ışığında örneklerle ve etkinliklere yer verilmediği görülmüştür. Bilgi aktarımı ağırlıklı bir program olmasına rağmen bu etkinlikler kitap bütünlüğünde önemli ama bu değer açısından desteklenmesi gereken nitelikte bulunmuştur.

Araştırmacı Olmak: Kitapta % 1,6’lık oranla 4. sırada az yer alan ‘Araştırmacı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın genelinde, inceleme ve gözlem soruları ağırlıklı olarak işlenmiştir. Buna rağmen araştırma sorusuna bazı durumlarda yer verilmiştir. Örneğin; Kitabın 12. sayfasında, sonbahar ile ilgili ünite kapsamında “Üstü örtülü yerlere kırağı yağıp yağmadığını araştırın.” sorusuna yer verilmiştir.

Kitabın 34 ve 35. sayfalarında, araştırma yapmaya yönlendiren sorulara yer verilmiştir. “Keten otu, keten sapı, ketenin işlenişi hakkında incelemeler, araştırmalar yapınız.”, “İpeğin nasıl elde edildiği hakkında bilgi toplayınız.”

Kitabın 51 ve 55. sayfalarında, “araştıralım” ifadesi ile bilgi toplamaya yönlendirilmiştir. “Nerelerde daha az veya daha çok kar toplandığını araştıralım.”, “Takvimde kaç ayın adı bulunduğunu araştıralım. Takvimin her yaprağında yazılı şeyleri okuyalım. Her aynı kaç gün olduğunu araştıralım. 30 ve 31 gün çeken ayların isimlerini ayrı ayrı yazalım.”

Araştırmacı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; az miktarda soru ifadesi ile yer almıştır. Araştırmaya yönelik yer alan sorular, bilgi toplamaya yönelik sorular olmakla birlikte bu değerın kazanımı açısından az miktarda yer almıştır. Araştırmacı olan birey modelleri örneklendirilmemiş, araştırmacı kişilik özelliklerine yer verilmemiş olması bu değerın, ödev boyutunda kaldığı ve bu kapsamda aktarıldığını göstermektedir.

Yeniliğe Açıklık: Kitapta % 1,0 ile en az bulunan ‘Yeniliğe Açıklık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5, 6 ve 7. sayfalarında, “Okula Dönüş” ünitesi ile yeni sınıfları ve yeni görevleri hakkında bilgi verilmiş, bu kapsamda yeni bir duruma hazırlık yapıldığı görülmüştür. “Yeni dershanenizdeki sıraların sayısı eskisinden farklı mı?”, “Yeni dershane okulun aynı katında mı?”, “Yeni iş kolları seçildi.”, “Yeni dershanenizi süsleyiniz.”

136. sayfada ise ders yılının sonu ünitesine yer verilmiştir. Bu ünite kapsamında; artık becerilerin arttığı ve tatilde yeni yerler görülmesi ifadelerine yer verilmiştir. “Güzel resimler ve eliğine ait modeller vücuda getirmek sizin için işten bile değil.”, “Belki bazılarınız uzunca bir geziye çıkacak, yeni yeni memleketler, köyler göreceksiniz.”

Yeniliğe Açıklık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere bilimsel bir değer olarak yer verilmediği görülmüştür. Kitapta bu değer yeni durumlara alıştırmaya olarak bahsedilen durumlardan sosyal alanda çıkarılmış; “yeniliğe açıklık” değerinin kazandırılmasının hedeflenmediği görülmüştür.

Tablo 11. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler

(1948) 2. Sınıf 1. Kitap		
Kişisel Değerler	f	%
Sağlıklı Olmak	131	32.2
Temiz Olmak	119	29.2
Estetik	119	29.2
Özsaygı	20	4.9
Çevreyi Koruma	16	4.0
Özgüven	2	0.5
Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	0.0
Toplam	407	100.0

Tablo 11’de Kişisel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 11’e göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 407 yerde Kişisel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Sağlıklı olmak kavramı % 32,2 ile en çok kullanılan değer olarak dikkati çekmektedir. Bu değeri % 29,2 ile Temiz olmak ve Estetik değerleri eşit oranlarda izlemektedir. Özsaygı % 4,9 ve Çevreyi Koruma % 3,9 ile az kullanılan değerlerdir. Özgüven kavramı % 0,5 ile en az kullanılan değer olmuştur. Alçakgönüllülük (Tevazu) kavramının % 0,0 ile kitapta yer almadığı görülmüştür.

En fazla kullanılan kişisel değer ile en az kullanılan kişisel değer arasında % 31,7 gibi bir fark bulunmaktadır.

Sağlıklı Olmak: Kitapta % 32,2’lik oranla en fazla bulunan ‘Sağlıklı olmak’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, “Tatilinizi Nasıl Geçirdiniz” ünitesi kapsamında sorulara yer verilmiş ve sağlıklı olmayı içeren soruların da yer aldığı görülmüştür. “Orada vücutça kazancınız oldu mu? Nelerdir? Yoksa hastalandınız mı? Oralarda halkın sağlığını bozan ne gibi şeylerle karşılaştınız?”

19. sayfada, “Sonbahar” şarkısında sağlık konusunda dikkatli olmak gerektiği yer almıştır: “...Havalar değil belli / Esiyor deli deli.../Çıkmayalım sakın ha! / Rüzgâra terli terli.”

33. sayfada, Kış mevsiminde giyim ve sağlıklı olma arasındaki ilişki kurulmuştur. “Yün kumaşların kolaylıkla genişleyip daraldıklarına dikkat edelim. Yünden yapılmış elbiselerin faydalarını düşünelim. Sağlam, vücudun sıcaklığını korur, vücuda kolaylıkla uyar.”

Kitabın 37. sayfasında, “Elbise ve Sağlık” konusuna yer verilmiştir. Bu konu kapsamında giyim, temiz olma ve sağlıklı olma ilişkisi içinde öneriler yer almıştır. “Nasıl elbiseler giymeliyiz? (Ne büyük ne küçük, vücudumuza uygun). Dar ve bol elbiselerin zararları. Yazın nasıl elbiseler giymeliyiz. (Açık renk, ince kumaştan ve ter emen elbiseler). Kışın nasıl elbiseler giymeliyiz: (Koyu renk, kalın, yün elbiseler). Çok giyinmek iyi midir? Yağmurlu havalarda su geçmez pardösüler giymeli. Kışın yün paltolar giymeli. Soğuktan o kadar korkmamalı, fakat soğuk almaktan korkmalı. İç çamaşırlarını sık sık yıkamalı. Kışın yün, yazın pamuk çorap giymeli. Elbiseleri daima fırçalamalı, süpürmeli, silmeli.”

44. sayfada, “Kazalar” konusu kapsamında ilk yardım açıklamasına yer verilmiştir. “Dikkatsizlik neticesi vücudumuzun herhangi bir yeri yanarsa temiz bir bezi zeytinyağına batırarak oraya bağlayalım. Oksijenli su ile de yıkayabiliriz. Yanıklara tentürdiyot sürülmez.”

46 ve 47. sayfada yer verilen “yerli malı” konusu ile sağlığa faydalı yiyeceklerin yenmesinden bahsedilmiştir. “...Bu yemişlerimizin ne kadar sağlığınıza yaradığını düşünelim. Çocuklara meyve çok faydalıdır. Kabil olduğu kadar yiyelim.”

Kitabın 60. sayfasında, “Soğuk Almaktan Korunalım” konusu ile sağlığı koruma önerilerine yer verilmiştir. “Terli iken su içmemeli. Rüzgârda oyun oynamamalı; kızak kaymamalı. Kar yememeli. Sınıftan dışarı çıkınca palto giymeli. Oyundan sonra palto giymeli. Uyurken açınmamalı. Ayakkabılar su alıp ısladıysa kurutmadan giymemeli.”

69. sayfada, “Kış ve Hastalıklar” ünitesi kapsamında; sağlam ve hasta insanlar karşılaştırmasına ve hastane hakkındaki bilgiye yer verildiği görülmüştür. Örneğin; “Niçin yazdan çok kışın insanlar hasta olur? (Yazın ani hava değişiklikleri yok. Sıcaklık derecesi hemen her gün aynı gibi. Odamızdaki sıcaklıkla sokaktaki sıcaklık arasında önemli bir fark yok). Sık hastalanan çocuklar zayıf, kansız, cansızdırlar. Sağlamlar kolayca hastalanmazlar.”

Kitabın 70 ve 71. sayfalarında, “Evdeki Hastalara Nasıl Bakmalı?”, “Kışın İnsan Neden Hasta Olur?”, “Bulaşıcı Hastalıklar” ve “Sağlığın Önemi” başlıklarına yer verilmiştir. Bu başlıklar kapsamında sağlıklı olmaya yer verilmiştir. Hastalara bakılması konusundaki öneriler: “Hasta odasında fazla eşya, halı, kilim gibi toz tutan şeyler bulundurmamalı. Hasta odasını ara sıra havalandırmalı. Bu esnada hastayı iyice örtmeli. Odanın sıcaklığı 17-20 derece arasında olmalı. ...” Kışın insan neden hasta olur? Sorusu şu şekilde açıklanarak bu konu hakkında bilgi sahibi olunması istenmiştir: “Paltosuz dışarı çıkar. Uyurken açınır. Sinema gibi kapalı ve pis havalı yerlerde fazla kalır. Ayakkabısına su geçer. Fazla rüzgârda dolaşır.” Hastalık bulaşmaması için önerilere yer verilmiştir. Gripten sakınmak: “Mevsimlik ve bulaşıcı bir hastalık olan gripten sakınmak için griplilerle bir arada bulunmamalı. Ağız, burun ve boğazı temiz tutmalı. Günde en az iki defa bir bardak sıcak suya bir kaşık oksijen suyu koyarak bununla ağız ve boğazı yıkamalı. Burun deliklerine vazelin sürmeli. Her yemekten sonra el ve yüzü sabunlu su ile yıkamalı.” Kömür çarpması ve bulaşıcı hastalıklara karşı da alınması gereken önemler kısaca anlatıldıktan sonra sağlığın önemine yer verilerek, sağlıklı olmak değeri vurgulanmıştır. “Sağlığın Önemi: Sağlık dünyada en iyi şeydir. İnsanın elinden her şeyi gidebilir. Ve bunlar nihayet elde edilebilir. Fakat sağlık öyle değildir. Bir defa kaçırılınca yakalamak çok zordur. Onun için kendimize iyi bakalım. Güzel yiyelim. Jimnastik ve spor yapalım. ...”

Kitabın 74 ve 75. sayfalarında, Beş duyu organını koruma ile ilgili bilgilere ve vücudumuzun önemli organları başlığı ile diğer önemli organları koruma ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Örneğin; “Gözü Korumak: Kirli ellerle gözü ovuşturmamalı. Az ışıklı yerde uzun zaman okumamalı, dikiş dikmemeli. Okurken kitabı göze fazla yaklaştırmamalı.” Organlardan ciğeri korumak için önerilenler: “Daima geniş nefes almalı. Geniş nefes almaya mâni olan elbiseler giymemeli. Kışın fazla sıcaktan daima çekinmeli. Odalarımızı sık sık havalandırmalı. Yanmamış mangalı odaya sokmamalı.” gibi olmuştur.

76. sayfada, “Sağlık Öğütleri” başlığı ile bu konuda öğütlere yer verilmiştir. “Değişmez saatlerde yemeli. İki yemek arasında en az dört saatlik vakit bırakmalı. Lokmayı iyi ve çok

çiğnemeli. Yemeklerde çok su içmemeli. Yalnız kaynak suları içmeli. Çiğ yenen yeşil sebzeleri dikkatli yıkamalı. Bayat et ve fena konservelerden kaçınmalı.”

Kitabın 78. sayfasında, “Vücudumuzu Koruyalım” ünitesi ile dış organların temizliğine ve temiz olmanın sağlıklı olma yolundaki faydasını ifade eden anlatımlara yer verilmiştir. Örneğin; “Eller, yemekten önce sabunla yıkanmalıdır. Çünkü ağız yoluyla birçok mikroplar içimize girer. Ağız ve dişleri yemekten önce ve sonra yıkamalıyız. Yazın güneş ve deniz banyosu yapmalıyız. Kuvvetli yemekler yemeli, jimnastik yapmalı, bu suretle vücudumuzu hastalıklara dayanıklı bulundurmamızdır. Beden hareketleri insanı acıktırır. Koşmak, yürümek, kalbimizin iyi işlemesine, ciğerlere bol hava girmesine yarar. Çalıştırılan organlarımızda kanımız mükemmel dolaşır. Ve o organ iyi beslenir. Teneffüs zamanlarında miskin miskin bir köşede oturmayıp oynayan çocuklar derslerini daha kolay öğrenirler.”

126. sayfada, temizlik ile sağlık arasındaki bağı içeren bir anlatıma yer verilmiştir. “Yıkanmakla, deri üzerindeki küçük delikleri kapayan kirler giderilir. Bu giderme vücuda sağlık, rahatlık verir.”

Sağlıklı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sağlık öğütleri, sağlığın önemi, vücudumuzu koruyalım, elbise ve sağlık, bulaşıcı hastalıklar ve hasta bakımı başlıkları ile vurgulanmıştır. Sağlıklı olmak için beslenme, temiz olma, soğuğa karşı dikkatli olma ifadeleri ile bu değere dikkat çekilmiştir. Mevsimler ile ilişkilendirilerek bir anlatım sunulmuş ve bazı önemli organların korunması anlatımına yer verilerek desteklenmiştir. Özetle; kitapta bu değer teoride yeterli bilgi ile sunulmuş, pratikte somut örneklerle yer verilmemiştir. Sağlıklı olmak için yapılması gerekenlerin sınıftaki öğretim ile şekillenerek kazandırılabilir düzeyde olduğu görülmüştür.

Temiz Olmak: Kitapta % 29,2’lik oranla yer alan ‘Temiz olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, “Temizlik ve Tertip” başlığı ile sınıf, öğrenci ve okul temizliğine yer verilmiştir. “Dershaneniz temiz durmalıdır. Sıraları, duvarları, kapıyı çizmeyiniz. Ayaklarınızı paspasa silmeden sınıfa girmeyiniz.”, “Okula gelen bir çocuk, kapıdan girmeden önce ayaklarını paspasa siler. Üstü başı çamurlanmışsa musluğa gidip temizlenir.”, “...Temizlik yoklamasına hazırlanmış bir halde sınıfa girer.”

Kitabın 37 ve 38. sayfalarında, Kıyafetlerin temiz tutulması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. “Elbiseleri daima, fırçalamalı, süpürmeli, silmeli.”, “Elbiselerimizi... Onları temiz tutalım.”, “Üstümüzü başımızı çamurlara batırmayalım.”, “İyi bir çocuk... Çamaşırlarını sık sık değiştirir. Mendilini daima yanında bulundurur. Bastığı yerlere dikkat eder. Yakası yağlanınca hemen benzinle onu siler.”

46. sayfada, Temiz olmak ve tutumlu olmak değerleri bağlantılı olarak yer almıştır. “Basacağı ve oturacağı yere dikkat eden, temizliğe önem vererek elbiselerini, ayakkabılarını çabuk yırtmayan, defterlerini ve kitaplarını kirletmeyen, onları kaplayan bir çocuk tutumlu değil midir?”

Kitabın 70, 71 ve 72. sayfalarında, Sağlıklı bir yaşam için kişisel temizliğe dikkat edilmesini belirten ifadeler yer verilmiştir. “Bulaşıcı hastalığın aşısı varsa aşılanırsınız. Yoksa vücudumuzu kuvvetli bulundururuz. Temizliğe daha fazla dikkat ederiz. Yemeklerden önce ellerimizi sabunla yıkarız. Suları kaynatır, soğutur öyle içeriz.”, “Temiz olalım.”

74. sayfada, vücut temizliğini belirten ifadeler yer verilmiştir. “Mendilinizin bir ucunu kulağınıza yavaşça sokunuz. Mendile sarı ve yağlı bir maddenin bulaştığını göreceksiniz. Kulağa giren tozlar ve yabancı maddeler bu sarı yağa yapışıp kalırlar. Kulaklar ara sıra temizlenmeyecek olursa bu sarı madde çoğalarak kulağı tıkar, insanı adeta yarım sağır yapar.”, “Burnu temiz tutmalı.”, “Dilimizi ara sıra yumuşak bir fırça ile temizleyelim.”, “Deriyi temiz tutmalı, çok sıcak ve soğuktan korumalıyız.”

Kitabın 76. sayfasında, vücut temizliğinde kullanılan; tarak, fırça, küvet, kova, güğüm gibi eşyaların resimlerine yer verilmiş olup; 77. sayfasında ise “Temizlik” şarkısına yer verilmiştir. Temizlik: “Gözlerimiz pencere, / Çeviririz her yere. / Bozuldu mu bir kere / Dünya zindan bizlere. / Ağız, burun, kulaklar / Hepsinin de işi var. // Temizlenirse bunlar, / O zaman bize yarar. / Vücudumuz makine / Gibi işler her zaman. / Yağlamazsak onu biz / Durur, verir çok ziyan.”

78. sayfada, “Dış Organlarımızın Temizliği” başlığı ile kişisel temizlik vurgulanmıştır. “Vücutlarını sık sık yıkamayanların çıkardığı pis kokular ne iğrençtir. Ellerinizi ilkin yalnız su ile sonra sabunla yıkayınız. İkinci yıkamışta ellerin birinci yıkamıştan daha iyi temizlendiğine dikkat ediniz.”, “Ağız kokusu dişlerin temizlenmemesinden de olur. Elinize bir ayna alarak diş aralarında kalan yemek kırıntılarını görünüz. Her gün temizlenmeyen dişler çabuk çürür.”, “Burnunuzu temizlemek için yanınızda daima mendil bulundurunuz.”,

“Kulaklarımızı temiz turalım. Çapaklı gözlerle dolaşmayalım. Boynumuzu sabah akşam sabunlu bezlerle silelim. En az 15 günde bir hamama gidelim. Sıcak su, soğuk sudan iyi temizler. Haftada bir çamaşır değiştirelim. Kirli çamaşırlarla dolaşanlar etrafa pis bir koku yayarlar; vücutlarında sivilceler çıkar; yaralar olur. Eller yemekten önce sabunla yıkanmalıdır. ...” Konu devamında 79. sayfada, temizlik görselleri yer almıştır.

80. sayfada, “Temizlik” başlığı ile ‘temiz olmak’ değeri vurgulanmıştır. “Temiz çocukları herkes sever. Temiz insanlarda mikrop bulunmaz. Temiz çocuklarda bit, pire yoktur. Çocuklar her sabah ellerini, yüzünü, boynunu yıkamalıdır. Saçlar daima taranmış ve temiz olmalıdır. Vücut en az 15 günde bir yıkanmalıdır. Derimizdeki delikler tıkanırca buradan ter gibi, vücuda zararlı şeyler çıkmaz, temiz hava içeri giremez. Ayaklarını yıkamayan çocuklardan herkes iğrenir. ...” 81. sayfada yer verilen “Pis Çocuk” isimli şarkı ile bu anlatılanlar pekiştirilmiştir.

82 ve 83. sayfalarda, “Çamaşır Günü” ünitesi kapsamında çamaşırların temiz tutulmasına yer verilmiştir. Çamaşırların yıkanması, sabunlanması, kaynatılması, fırçalama, ovma vb. tüm aşamalarla anlatılmış ve yapılması istenmiştir.

84. sayfada, Çevre temizliği ile ilgili anlatıma yer verilmiştir. “Temizlik işi yalnız belediyeye bırakılmamalı, sokakta biz de temizliğe dikkat etmeliyiz.”

Kitabın 86. sayfasında, “Temizlik” konusu vurgulanmıştır. Soru ve cevaplarla okul, çevre ve kıyafet temizliğine yer verilmiştir. “Okulumuzun daima temiz durması için neler yapmalıyız? (İçeri girerken ayakları güzelce paspasa silmeli).”, “Çamurlu sokaklarda nasıl yürümeli? (Taştan taşa basarak yürümeli, su birikintilerine, çamurlara basmamaya dikkat etmeli, otomobil, araba geçerken yolun kenarına çıkıp, sıçrayan çamurlardan korunmalı).”, “Bir çocuğun fazla çamurdan ayakkabıları ve paçaları kirlenirse okula geldiği zaman ne yapmalıdır? (Derhal musluğa gidip lastiklerini yıkamalı, paçalarını fırçalamalı, ondan sonra sınıfa girmeli).”

117. sayfada, Ev temizliğini içeren çeşitli görsellere yer verilmiştir. Bu görsellerin açıklaması çocuklardan istenmiştir. “Resimde gördüğünüz ev temizliğine ait işleri birer birer anlatınız.”

Kitabın 126 ve 127. sayfalarında, su ile temizliğin sağlandığı vurgulanmıştır. “Hamamda Su” konusunda; “Yıkamakla, derinin üzerindeki küçük delikleri kapayan kirler giderilir.”, “Yazın denizde, gölde veya derede yıkanmalı. Giyeceklerimizin ve ev eşyasının temizliğinde, yemek pişirmede su çok işe yarar.” ‘Suyumuz’ şarkısı ile temizliğe vurgu

yapılmıştır: “... // Hayat verir yorguna / Zayıfa da semizlik / Suyun asıl faydası / Temizliktir temizlik.”

Temiz olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; kişisel temizlik alanında vücut temizliği ve dış organların temizliği konularında vurgulanarak yer almıştır. Sınıf, okul, çevre ve ev temizliği konuları ile temiz olmak değeri desteklenmiştir. Temiz olmak değerinin sağlıklı olmak ve tutumlu olmak değeri ile bağlantısı kurularak ön plana çıkarılmıştır. Kitapta bu değer yeterli düzeyde anlatım ile kazandırılmaya çalışılmıştır.

Estetik: Kitapta % 29,2’lik oranla yer alan ‘Estetik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, süsleme ve resim yapma ödevine yer verilmiştir. “El birliğiyle dersane için resimli bir program hazırlayınız. Yeni dershanenizi süsleyiniz. Tatil yaşayışlarınıza ait hayalden resimler yapınız.” 8. sayfada; geçimi sağlayan iş dalları arasında “sanat” kavramına yer verilmiştir. 9. sayfada ise, “tiyatro” kavramı ile yer verilmiştir.

Kitabın 10 ve 11. sayfalarında, beğeni ifadesi olan “güzel” kavramı ile Resim-İş etkinliği ile resim yapma yer almıştır. “Güzel dolaplar, masalar yapar.”, “Bir taşıt resmi yapınız.”

16. sayfada, “Kuşların Göçü” okuma parçasında estetik bir anlam ifadesi yer almıştır. “Kırlangıçlar artık görünmüyorlar. Yuvaları bomboş duruyor. Ya o güzelim, uzun gagalı leylekler ne oldu? Şimdi onlar sıcak memleketlere giden yollara düzöldüler.”

Kitabın 18 ve 19. sayfalarında, “Resim-İş” ve “Müzik” etkinliklerine yer verilmiştir. “Sonbahar göreylerine ait hayalden resimler çiziniz.”, “Müzik: Sonbahar şarkısını öğreniniz.”

25 ve 26. sayfalarda, Cumhuriyet Bayramı etkinliği ve süslemeleri ile ‘Estetik’ değerine yer verilmiştir. “Lâmbalar; bayraklar ve defne dallarıyla daha nereleri süslenmişti? İçinizde evinizin kapısını, penceresini süsleyen var mı? Geçit resmine fener alayına siz de hazırlanıyor musunuz?”, “Mızıkta hangi marşı çalıyordu?”, “O gece bütün okul kaç ampul kullandı? Fener alayında hangi marşlar söylendi, nerelere gidildi?”

28. sayfada, Resim-İş etkinliği ile bu değere yer verilmiştir. “Sınıfınızı süslemek için aranızda iş bölümü yapınız. Bir kısmınız bayraklar, diğer kısımlarınız da sınıfa asılacak yazı, resim ve levhalarla kâğıttan çiçek ve zincirler yapsın.”

Kitabın 47. sayfasında, Kaligrafi etkinliğine yer verilmiştir. “Kaligrafi: yerli mala ve tutuma dair atasözleri yazalım.” 49. sayfada, Resim-İş etkinliği ile yer verilmiştir. “Bir kumbara resmi yapınız. Hayalden bir fabrika resmi yapınız.”

53. sayfada, resim ve müzik ödevleri verilmiştir. “Karlı göreylere bakarak resimlerini yapınız.”, “Kar yağarken şarkısını öğreniniz.” 62. sayfada müzik etkinliği ile verilmiştir. “Müzik: (Kızak Kayma) şarkısını öğreniniz.” 65. sayfada resim-iş ödevi ile verilmiştir. “Karlı göreylere bakarak resmini yapınız. Karda oyun resimleri yapınız.” 66. sayfada, “tiyatro ve sinema” kavramlarına yer verilmiştir.

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında, “23 Nisan Bayramı” süslemelerine yer verilmiştir. Bununla birlikte doğa da “süsleme” ifadesi ile nitelendirilmiştir. “Kurtuluş savaşında çocuklar ne iş görmüşlerdir? Bu büyük günü şerefine okulu, dershaneyi süsleyelim.”, “Bu günler, tabiatın da en güzel günleridir. Baharın bütün güzelliği bu günlerde kendini gösterir. Her yer yemyeşildir. Gelincikler, menekşeler, papatyalar çayırları süslemektedir. Ağaçlarda cıvıldaayan kuşlar, serin serin esen rüzgâr çocukları tabiatın temiz göğsünde koşup oynamaya sanki çağırılmaktadır.”, “Sınıfınızı, bayraklar, zincirler, çiçekler, fenerlerle süsleyiniz.”

Kitabın 127. sayfasında, resim ve müzik etkinliklerinin yanı sıra “Suyumuz” şarkısında estetik bir anlatıma yer verilmiştir. “...Yurdumuzun suları / Şerbetlerden tatlıdır. / Çeşmelerin tasları / Gümüşten savatlıdır. //...”

Kitabın 128 ve 129. sayfalarında, “19 Mayıs Bayramı” süsleme ve etkinliklerine yer verilmiştir. Bu konu anlatımında: “spor şenlikleri”, “baharın güzellikleri”, “kız okullarının gösterileri”, “yapraklanan ağaçlar kuş yuvalarıyla süslenmiş.”, “erkek okullarının gösterileri” estetik anlatım ile sunulan ifadeler olmuştur.

Kitabın 130 ve 131. sayfalarında, resim, müzik etkinlikleri ve şarkı içindeki anlatım ile yer verilmiştir. “Gezinti yerinden getirdiğiniz çiçek, böcek ve maden parçalarından koleksiyonlar yapınız. Gezintide oynadığınız oyunların hayalden resimlerini yapınız.”, “Bahar Bayramı şarkısını öğreniniz.”, “...Doyar mıyım hiç sana / Bu güzellik dururken / Sevgimi anlasana / Güzel bahar bayramı //...”

136 ve 138. sayfalarda, Ders yılı sonu etkinliklerine yer verilmiştir. Bu faaliyetler arasında “güzel resimler”, “elişi”, “sergi”, “sınıf sergisi”, “okul müzesi”, “eşyaların en güzelleri” ve “(Tatil Geliyor) şarkısını öğreniniz” ifadeleri ile ‘Estetik’ değeri yer almıştır.

Kitabın genelinde konuların bölümler halinde işlenmesi (toplu tedrise uygun olarak) nedeniyle her ünitenin sonunda Resim-İş, Müzik ve Oyun bölümlerinin yer alması; ‘Estetik’ değerini içeren kavramların artmasına neden olmuştur. Bu etkinlikler kapsamında şarkı öğrenilmesi, resim yapılması da bu değerın gelişmesini sağlayacak türden ödevler olmuştur.

Estetik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değeri; resim, müzik, şarkı, oyun ve süsleme ödevleri kapsamında aktarılmıştır. Kaligrafi bölümüne yer verilmesi ile güzel yazı sanatı ile desteklenmiştir. Doğanın estetik bir anlatım ile sunulması ve beğeni ifadelerine yer verilmesi ile teoride pekiştirilmiştir. El işi, sergi, müze, sanat, tiyatro, sinema ve sanat kavramları ile beslenmiştir. Milli Bayram süslemeleri, gösterileri, marş gibi estetik anlam içeren ifadelerle yer verilmesi ile ele alınmıştır. Özetle; kitapta bu değeri ödev ve anlatımlarla beslenmiştir. Ancak bu anlatımların çocuğun eğitim seviyesine uygun bir anlatım ile desteklenmesi, örneklerin çoğaltılması gerektiği düşünülmüştür.

Özsaygı: Kitapta % 4,9’luk oranla az bulunan ‘Özsaygı’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, kendi kişisel bakımını yapma ve arkadaşlarıyla vakit geçirmesini belirten ifadeler ile örtük olarak verilmiştir. “Okula gelen bir çocuk, kapıdan girmeden önce ayaklarını paspasa siler. Üstü başı çamurlanmışsa musluğa gidip temizlenir. Sefertasını yemekhaneye, çantasını sınıfa bırakır. Gürültüsüzce ya bahçeye yahut kışlık teneffüshaneye çıkar. Birinci derse girmeden önce derslerini ve yazılarını gözden geçirir. Unutulan şeyleri tamamlar. Arkadaşlarıyla dersleri ve yazıları etrafında konuşur. Temizlik yoklamasına hazırlanmış bir halde sınıfa girer.”

Kitabın 46. sayfasında, Tutumlu olmayı vurgulayan sorulara yer verirken, çocuğun kendi kişisel bakımını üstlenmesi ve eşyalarını düzenli kullanması gerekliliği anlatımı ile ‘özsaygı’ değeri de örtük kapsamda kazandırılabilir niteliktedir. “Üstüne başına bakmayan, elbiselerini, kitap ve defterlerini hor kullanan bir çocuk müsrif değil midir?”, “Basacağı ve oturacağı yere dikkat eden, temizliğe önem vererek elbiselerini, ayakkabılarını çabuk yırtmayan, defterlerini ve kitaplarını kirletmeyen, onları kaplayan bir çocuk tutumlu değil midir?”

Kitabın 71 ve 72. sayfalarında, bireyin kendi öz bakımını düşünerek temizliğine, sağlığına özen göstermesi ve yaşayışını düzenli hale getirmesini isteyen ifadeler yer almıştır. Bu

ifadeler temiz ve sağlıklı olmak değerleri ile birlikte örtük kapsamda özsaygı değerini de içermektedir. “Gripten sakınmak: ağız, burun ve boğazı temiz tutmalı. Her yemekten sonra el ve yüzü sabunlu su ile yıkamalı.”, “Bulaşıcı hastalığın aşısı varsa aşılanınız. Yoksa vücudumuzu kuvvetli bulundururuz.”, “Kendimize iyi bakalım.”, “Yaşayışımıza düzen verelim. O vakit, rahatlık ve neşe içinde ömrümüz geçer.”

Kitabın 78. sayfasında, yine bireyin kendi temizliğine dikkat etmesi ve kişisel temizliğini yapabilmesini belirten ifadeler yer almıştır. Bu ifadeler temiz olmak değeri ile birlikte bireyin kendine karşı özen göstermesini gerektiren “özsaygı” değerinin kapsamında bir durumdur. Ancak özsaygı değeri burada açık ve net bir örnek ile sunulmamış yine anlatımdan örtük olarak çıkarılmıştır. Örneğin; “Kulaklarımızı temiz tutalım.”, “Kuvvetli yemekler yemeli, jimnastik yapmalı, bu suretle vücudumuzu hastalıklara dayanıklı bulundurmaliyiz.”

80. sayfada da benzer bir durum ile kişisel bakıma yer verilmiştir. “Çocuklar her sabah ellerini, yüzünü, boynunu yıkamalıdır. Saçlar daima taranmış ve temiz olmalıdır.”

Özsaygı değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; kişisel temizliğine dikkat etme ve sağlıklı olmaya özen gösterme metinlerinden örtük olarak çıkarılmıştır. Kendi kişisel bakımını yapabilen bireyin bu davranışı kendisi için amaçlı yapabildiğinde özsaygısı artacaktır. Ancak kitapta özsaygı değerini artırıcı özelliklere çok yer verilmemesi ve anlatımın örtük ve az sunulması bu değer açısından önemli bir eksiklik oluşturmuştur.

Çevreyi Koruma: Kitapta % 3,9’luk oranla az bulunan ‘Çevreyi Koruma’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, Okul ve sınıfı koruma ifadelerine yer verilmiştir. “Dershaneniz temiz durmalıdır. Sıraları, duvarları, kapıyı çizmeyiniz. Ayaklarınızı paspasa silmeden sınıfa girmeyiniz. Yerlere kâğıt parçaları, öteberi atmayınız. Sıraların durumunu değiştirmeyiniz.”

16. sayfada, “Kuşların Göçü” okuma parçası ile kuşları kış mevsiminde korumak gerektiğini belirten ifadelere yer verilmiştir. “Güzel kuşlar, niçin gidiyorsunuz? Sizi üşütmemek için evlerimizde yer ayıracağız. Size ekmek kırıntıları ve yemek artıklarını vermeye hazırız.”

Kitabın 84. sayfasında, “Sokakta Dikkat Edilecek Şeyler” başlığı ile çevreyi temiz tutmak gerektiğine yönelik önerilere yer verilmiştir. “Sokaklara çöp, süprüntü atmamalıyız. Temizlik işi yalnız belediyeye bırakılmamalı, sokakta biz de temizliğe dikkat etmeliyiz.”

116. sayfada, “Yangından Korunma” başlığı ile yangın çıkmaması için yapılması gereken önerilere yer verilmiştir. “Mangalın içindeki ateşleri, yatarken külle örtmeli. Sobada ateş bırakmamalı. Yere kül ve kıvılcım düşmesine meydan vermemeli. Kömürü veya sobayı yakmak için petrol kullanmamalı. Kıpırmızı oluncaya kadar sobayı yakmamalı.”

117. sayfada ise çevreyi koruma ile ilgili sorulara yer verilmiştir. “Bahçeye çöp atıyor musunuz?”, “Çiçekleri koparıyor musunuz?”, “Evin merdivenlerini kirletiyor musunuz?”

Çevreyi Koruma değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin; sınıf, ev çevresi ve hayvanları koruma ile ilgili soru ve öğütler ile az miktarda sunulduğu dikkat çekmektedir. Çevreyi koruma değerinin daha somut örnekler ile desteklenerek ve rol model örnekleri ile sunulduğunda daha anlamlı bir kazanım sağlanacağı düşünülmektedir.

Özgüven: Kitapta % 0,5 ile en az bulunan ‘Özgüven’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitapta bu değere birebir yer verilmediği görülmektedir. Yalnızca “Askerlik” konusunda askerin kendine olan güveni ile örtük olarak yer almıştır. 121. sayfada, “askerde aranan şeyler” başlığı altındaki anlatımın genelinden; 122. sayfada ise yine verilen okuma parçasından örtük olarak çıkarılmıştır. “Ben bir küçük askerim. Her gün talim ederim. Silahımı pek iyi kullanırım. Güzel nişan alırım. Attığımı vururum. Düşmanlardan korkum yok. Savaş günü bana düğün gibi gelir. Güle güle ölümlere koşarım. Düşmanları yurduma ayak attırmam. ...”

Özgüven değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere gereken önemin verilmediği görülmüştür. Yalnızca askerin özelliği gibi gösterilmiş ve özgüven belirten davranışlara ve anlatımlara yer vermemesi ile kazanımının sağlanamayacağı ve bu kazanımın hedeflenmediği görülmüştür.

Tablo 12. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler

(1948) 2. Sınıf 1. Kitap		
Sosyal Değerler	f	%
Toplumsallık	72	47.4
Doğruluk	23	15.1
Sevgi	21	13.8
Yardımsever Olmak	12	7.9
Aile Sevgisi	11	7.2
Güvenilir Olmak	5	3.3
Gerçek Dostluk	4	2.7
Ahlâklı / Erdemli Olmak	2	1.3
Fedakâr Olmak	2	1.3
Dürüstlük	-	0.0
Misafirperverlik	-	0.0
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	-	0.0
Toplam	152	100.0

Tablo 12’de Sosyal değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 12’ye göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 152 yerde Sosyal değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Toplumsallık kavramı % 47,4 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Doğruluk % 15,1 ile 2. sırada ve Sevgi % 13,8 3. sırada kullanılan değerlerdir. Yardımsever olmak % 7,9 ile 4. sırada, Aile Sevgisi % 7,2 ile 5. sırada, Güvenilir olmak % 3,3 ile 6. sırada ve Gerçek Dostluk % 2,7 ile az kullanılan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlâklı / Erdemli olmak ve Fedakâr olmak kavramları % 1,3 ile en az kullanılan değerlerdir. Dürüstlük, Misafirperverlik ve Gelenek ve Göreneklere Bağlılık değerleri yüzde sıfır ile hiç kullanılmayan değerler olmuştur.

En fazla kullanılan sosyal değer ile en az kullanılan sosyal değer arasında % 46,1 gibi bir fark bulunmaktadır.

Toplumsallık: Kitapta % 47,4'lük oranla en fazla bulunan 'Toplumsallık' değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, "Okul Yasasına Uyalım" başlığı ile okul kuralları açıklanmıştır. Bu kurallara uymanın sonuçlarını kavrayabilme "toplumsallık" değeri kapsamındadır.

Kitabın 8. sayfasında, köy ve kasaba halkı ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Bu çocuğun doğrudan değeri kazanımı bakımından olmasa da toplumsal bir ortamda yaşayış ve o ortam ile ilgili sorular sorulması toplumsallık değeri ile ilgili bulunmuştur.

Kitabın 20. sayfasında, Pazar yerinin kurulması, alıcı-satıcı, aile ile pazardaki alışveriş örneklendirilerek bu kapsamda sorulara yer verilmiştir. Pazarda alışveriş yapmanın öğrenildiği konu kapsamı ekonomik değerlerin yanında toplumsallık değerinin de kapsamında sosyal bir örnektir.

25 ve 26. sayfalarda, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına, bu bayramda yapılan gösterilere ve kurum kavramlarına yer verilmesiyle toplumsallık değerine yer verilmiştir. "Çarşılar ve sokaklarda niçin fazla kalabalık var? Halk en çok ne satın alıyor?", "Halk niçin sokaklara dökülmüş? Hangi meydanlarda daha çok kalabalık var?", "Önümüzden bayraklarla geçen kurumlar nereye gidiyor?"

39. sayfada, "Köylü-Şehirli" şarkısının öğrenilmesi istenmiştir. Köylü ve şehirli nitelendirmesi ile toplumsal bir anlatıma yer verildiği görülmüştür.

46. sayfada ise belirli gün ve haftalara yer veren bir konu "Artırma ve Yerli Mallar Haftası" ile bu değere yer verilmiştir.

Kitabın 85. sayfasında, Toplu taşıma araçlarındaki ve sokaktaki davranışlar ile örneklendirilmiştir. "Taşıtlarda kadınlara ve ihtiyarlara yer vermeliyiz. Yaya kaldırımlarında durup konuşmak, gelip geçeni rahatsız eder."

Kitabın 90 ve 91. sayfalarında yine taşıtlarda ve sokakta, toplum içinde nasıl davranılması gerektiğini belirten açıklamalar yer almıştır. "Taşıtlara binerken sıraya girmeli, kuyruk olmalı. Oturacak yerleri yaşlılara ve hastalara vermeli.", "Taşıtların kanepelerini, kirletmemeli, çizmemeli. Kanepelere çanta ve pardösü koymak suretiyle fazla yer kapatmamalı. Gürültü etmemeli.", "Daima yaya kaldırımlar üzerinden yürümeli ve sağı takip etmeli. Dikkatle önümüze bakarak kimseye çarpmamalı. Ve kimsenin ayağına

basmamalı. Başkalarının yolunu kesmemeli. Yolcuları rahatsız edecek şekilde yalpa vurmamalı, koşmamalı. Başkalarına nezaketle yol vermeli. ...”

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında, “Çarşı ve Pazar Yerinde Bahar” ünitesi işlenmiştir. Bu konu kapsamında Pazar yerindeki alıcı-satıcı ilişkisi ve ailenin pazar yerindeki tutumunu belirten soru ve açıklamalara, köylü kadınların yaptıkları ürünleri satmasına yer verilmiştir. Toplumsallık değeri sosyal ilişkiler ölçüsünde verilmiş, örtük bir anlatım kapsamında ekonomik değerler ile bir arada sunulmuştur. Örneğin; “Köylü kadınlar tereyağı, yoğurt, peynir ve kaymak satarlar. Kunduracılar, yaptıkları kunduraları satarlar. Pazar yeri gürültülü, kalabalık ve eğlenceli bir yerdir.”

117. sayfada, “Komşularımız” konusunun anlatımı ile bu değere yer verildiği görülmüştür. Konu soru ve cevaplarla işlenmiş ve birkaç değeri bir arada barındırmıştır. “Bulunduğunuz evde kaç aile oturuyor? Bu ailelerin çocukları var mı? Kaç yaşlarında? Bu ailelerle iyi görüşüyor musunuz? Kendilerine gidip geliyor musunuz? Siz evin hangi katında oturuyorsunuz? Alt kattakileri rahatsız etmemek için nelere dikkat etmelisiniz: (Gürültü etmemek, odada ve sofada koşmamak, yüksek sesle ağlamamak, gece yarısından sonra eğlencilere son vermek, radyo ve gramofon çalmamak lazımdır).” 119. sayfada oyun ile pekiştirilmeye çalışılmıştır: “Evcilik ve komşuluk oyunları oynayınız.”

Toplumsallık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; komşuluk ilişkileri, okul kuralları, köy, kasaba ve şehir halkı anlatımları, Pazar ve çarşıdaki davranış ve toplumsal ilişkiler kapsamında değerlendirilmiştir. Toplu taşıma araçları ve sokakta görgü kurallarına uygun davranışlar sergilenmesi gerekliliği ile vurgulanmıştır. Milli Bayram kutlamaları ve verilen oyun gibi etkinlikler ile desteklenmiştir. Ancak; kitapta başkalarının eşyalarını izin alarak kullanma, arkadaş edinme, oyun oynamak için gerekeni yapabilme, grup bilinci oluşturma gibi davranış örneklerine yer verilmemiş ve çocuk açısından somut örnekler ile desteklenmemiştir. Özetle; Toplumsallık değeri sosyal hayatı anlama açısından yeterli bilgi donanımı ile aktarılmış olup, pedagojik açıdan çocuğun eğitim seviyesine uygun bir anlatım göz ardı edilmiştir.

Doğruluk: Kitapta % 15,1’lik oranla 2. sırada yer alan ‘Doğruluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, öğütlere yer verilmiştir. Bu öğütler içinde doğru olmayan davranış ve doğruluğa yönelten davranış ifadelerine yer verildiği görülmüştür. “Arkadaşlarınızla

alay etmek, onların kusurlarını yüzlerine vurmak doğru değildir.”, “Hiçbir zaman yalan söylemeyin.” 7. sayfada, Bu öğütlerin doğruluğu onaylanmıştır: “Öğretmenimizin söylediklerini hepimiz doğru bulduk.”

26. sayfada, Milli bayramları kutlamamanın doğru olmadığını ifade eden soruya yer verilmiştir. “O gün evde oturup dışarı çıkmamak doğru mudur?”

Kitabın 42 ve 43. sayfalarında yanlış davranışları vurgulamak için “doğruluk” değerine yer verildiği görülmüştür. “Mangalın yanına çok yaklaşmak doğru mudur?”, Resim yolu ile sobanın çok yakınında kitap okuyan ve düşen kız örneklendirildikten sonra şu soruya yer verilmiştir: “Bu kadar sobanın yanına yaklaşmak doğru mudur?”

Yine kitabın 55. sayfasındaki konuda doğru olmayan bir davranış vurgulanmıştır. “Bizde yılbaşı geceleri bazı aileler lüzumsuz para harcarlar. Kumar oynarlar. Bu doğru değildir.”

84. sayfada, trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt etmeye yönelik ifadeler yer verilmiştir. “Karşıdan karşıya geçerken iki tarafımıza bakıp taşıtların uzaklaştıkları bir anı seçmeliyiz. Taşıtlara binip inmede acele etmemeli.”

90 ve 91. sayfalarda yine trafikteki doğru ve yanlış davranışları ve sokaktaki doğru ve yanlış davranışları belirten anlatımlara yer verilmiştir. “Öğrenci pasolarını biletçilere daima göstermeli. Taşıttan inerken acele etmemeli. Durmadan atlanmamalı.”, “Kalabalık caddelerde işaret memurlarının işaretini tanımalı ve onlara uymalıyız. Arabaların, tramvayların arkasına takılmamalı, taşıtlara durmadan binmemeli ve atlamamalı. Yolda daima dikkatli ve uyanık olmalı. Yolda ıslık çalmamalı, bağırmmalı, şarkı söylememeli. Duvar diplerine abdest bozmamalı.”

127. sayfada işlenen “Suyumuz” şiiri içinde kavram olarak yer almıştır. “Hayat için gereken / Güneş, hava, toprak, su / Birbirinden ayrılmaz / Arkadaşlar doğrusu. //...”

Kitabın 132, 134 ve 135. sayfalarında yine davranışın doğru-yanlış olmasını anlamaya yönelik soru ifadesi olarak verilmiştir. “Tozların içinde dolaşmak doğru mudur? (Tozlar mikrop taşır).”, “Gök gürlemesinden korkmak doğru mu?”, Sağanak bir yağış resmi gösterilerek: “Böyle yağmurlarda ağaç altına sığınmak doğru mu?” sorusu verilmiştir.

Doğruluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer davranışların doğru olup olmadığını anlamaya yönelik sorular kapsamında verilmiştir. Ancak bu davranışların içerisinde yanlış davranışları anlamaya yönelik, ilişkilerinde olumlu değerleri gözetken bir doğruluk ifadesi yer almamıştır. Kitapta verilen öğütler kapsamında doğruluk

değeri biraz anlam kazanmış ancak bu değer in tam anlamı ile kazandırılabilmesi açısından eksik kalmıştır.

Sevgi: Kitapta % 13,8’lik oranla 3. sırada yer alan ‘Sevgi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında yer verilen öğütler arasında “kendinizden küçükleri koruyunuz.” ifadesi sevgi değerini de kapsamaktadır.

24. sayfada, Doğa sevgisine yönelik ifade ve ödeve yer verilmiştir. “Küçük çocuklar, sonbaharda çiçeklerle uğraşmayı çok severler.”, “Tahrir Konusu: Sonbahar sebzelerinden hangilerini çok seversiniz. Kısa cümlelerle yazınız.”

26. sayfada, Cumhuriyet Bayramı gözlemleri arasında sorular ile yer verilmiştir. Bayram sevgisini belirten: “Bugün eğlenmeyen, sevinmeyen Türk bulunabilir mi?”, Asker sevgisi ile vatan sevgisini sorgulayan: “Askerleri niçin seversiniz?” sorularına yer verilmiştir.

28. sayfada, Milli Bayramları sevme ve bu duyguyu açığa vurmaya belirten bir konu başlığına ve konu sonunda vurguya yer verildiği görülmüştür. “Cumhuriyeti Sevelim ve Koruyalım”, “Cumhuriyet sayesinde bu iyi günlere kavuştuk. O halde onu sevelim ve koruyalım.” Vatanseverlik ve kültürel değerleri koruma değerlerini de içermektedir.

38. sayfada verilen okuma parçasında temiz ve tutumlu davranış örnekleri açıklanmıştır. Konu sonunda vurgulanan “sevgi” değeri temiz ve tutumlu olma değerleri ile bağlantılı olarak verilmiştir. “Böyle çocuğu herkes sever ve beğenir.”

80. sayfada da yine benzer olarak çocuğun sevilmesi temiz olması ile ilişkilendirilmiştir. “Temiz çocukları herkes sever.” 97. sayfada, çocukların doğa sevgisi ifade edilmiştir. “Çocuklar baharı çok severler.”

112. sayfada, Vatanın kurtarılması için çalışanları sevme ve vatan sevgisi bütünlük içinde verilmiştir. “23 Nisandan sonra memleketin canla başla kurtarılmasına çalışan büyüklerimize şükran borcumuzu unutmayalım.”

120 ve 121. sayfalarda, askerlerin sevilmesi ve askerlerin vatan sevgisi ifade edilmiştir. “Askerleri sever misiniz?”, “Kendini değil daima milletini, yurdunu düşünmeli. İcap edince seve seve ölüme atılmalı.” Askerin vatanseverliği fedakâr olmasını da gerektirmektedir. Bu nedenle bu değerler iç içe verilmiştir.

131. sayfada, doğa sevgisi “Bahar Bayramı” şarkısı içinde aktarılmıştır. “...Doyar mıyım hiç sana / Bu güzellik dururken / Sevgimi anlasan / Güzel bahar bayramı. //...”

Sevgi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; kendinden küçükleri, milli bayramları ve doğayı sevmeye başlıklarıyla ele alınmıştır. Askerlik, vatanın kurtarılmasına uğraşanlar ve milli bayram sevgisi ile vatan sevgisi belirtilmiştir. Çocukların temiz olduğunda daha çok sevileceğine yer verilmesi ile temiz olmak değerinin sevilme koşulu ile kazandırılmaya çalışıldığı görülmüştür.. Kendini, ailesini, akrabalarını, arkadaşlarını, tüm insanları sevmeye konularında hiçbir örneğe yer verilmeyen kitapta sevgi değeri eksik kalmıştır. Özetle; sevgi duygusunu temel alan somut örneklerle yer verilmemesi “Sevgi” değerinin kazanımı açısından önemli bir eksikliklerdir.

Yardımsever Olmak: Kitapta % 7,9 ile 4. sırada yer alan ‘Yardımsever olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, Çocuğun günlük yaşayışı görseller ile yer almış ve bu görsellerden birini betimleyen “Yük arabasını çeken adama yardım etmek iyi mi?” sorusu ile yardımseverlik değerine dikkat çekilmiştir.

Kitabın 52 ve 53. sayfalarında, ihtiyaç sahibi insanlara yardım edilmesi gerektiğine yer verilmiştir. “Belediyenin fakirlere kışın odun, kömür dağıttığını işittiniz mi? Belediyenin fakirlere yaptığı bu yardım yeterli mi?”, “Fakirlerin kış halini düşününüz. Dondurucu soğuklarda yorganlarına sarılıp titreşen aç ve ilaçsız zavallıları göz önüne getiriniz.”

83. sayfada, aile bireylerine yardım etme söz konusu olmuştur. Annenin yaptığı işlerden çamaşır yıkama anlatılmış ve yardım etme gerekliliğine yer verilmiştir. “Annemizin başardığı bu ağır iş bizi düşündürdü. Onu üzmemeye ve ona yardım etmeye karar verdik. Bundan sonra çamaşır yıkarken annemize su taşıyacak ve onları ipe asmasına yardım edecektik.”

107. sayfada, resim-iş ödevi yolu ile hayvanların insana olan yardımına dikkat çekilmiştir. “Çiftçiye yardımcı hayvanların resimlerini yapınız.”

117. sayfada, öğrencilerin kendilerinden küçüklere yardım etmeleri gerektiği ifade edilmiştir. “Kendinizden küçük komşu çocuklarına yardım ediniz.”

136. sayfada, Tatilde köyde yaşayanların ailelerine yardımcı olacağı ifade edilmiştir. “Tarlalarda döğün üstüne çıkacak, harmana yardım edeceksiniz.”

Yardımsever olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; aile bireylerine, komşulara ve ihtiyaç sahiplerine yardım konuları kapsamında aktarılmıştır.

Ancak teoride aktarılan yardımseverlik değeri; arkadaşlık ilişkileri, kulüp çalışmaları ve yardım kurumları gibi örnekler ile beslenmemesi ile eksik kalmıştır.

Aile Sevgisi: Kitapta % 7,2 ile 5. sırada yer alan ‘Aile Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında yer verilen resimlerden birinde ailenin bir masa etrafında toplanmış olduğu görülmektedir. “Gece bütün aile nerede toplanmış, ne yapıyorlar?” sorusu ile resmin analizine yer verilmiş ve sınıf içindeki öğretim ile aile birliğinin anlatılabileceği düşünülmüştür.

95. sayfada, “Evde İlkbahar” konusu ile ailece yapılan işlerden biri ifade edilmiştir. “Ev bahçelerinde de ailece çalışılıyor.”

104. sayfada, “Çiftçi Ailesi” çalışan olarak önemli görülmüş ve belirtilmiştir. “Kadını, erkeği, çoluğu çocuğu ile tarlada çalışmakta ve ekmeğini alın teriyle kazanmaktadır. Çiftçi ailesine hürmet edelim.”

136. sayfada, Ders yılı sergisinde öğrencilerin ailelerinin kendileriyle gurur duymasını anlatan metinlere yer verilmesi ile aile içindeki bağ vurgulanmıştır. “Ziyaretçiler, anne, baba, kardeş ve tanıdıklarınız sizin başarılı çalışmalarınızdan ve onun meyvelerinden kıvanç duyacaklar.”

Aile Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer açık ve net olarak verilmediği görülmüştür. Metinler içerisinde aile içindeki birlik ve sevgi duygusu bir miktar ve örtük kapsamda aktarılmıştır. Bu durum da bu değer, bu kitap yolu ile kazanımının sağlanamayacağını göstermektedir.

Güvenilir Olmak: Kitapta % 3,3 ile 6. sırada yer alan ‘Güvenilir olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6 ve 7. sayfalarında, öğretmenin vermiş olduğu öğütler ve öğretmene karşı verilen sözden “güvenilir olmak” değeri çıkarılmıştır. “Verdiğiniz sözünü tutun; yerine getirin.”, “Öğretmenimizin söylediklerini hepimiz doğru bulduk. İstediklerini yerine getireceğimize bütün kalbimizle söz verdik.”

123. sayfada, “Asker” şarkısı içinde Türk askerinin güvenilir olduğu vurgulanmıştır. “Bir benzeri var mı daha / Türk erinin bu ne mümkün. / Bak bir kere tunç yüzüne / Er sözüne koca Türkün. //...”

Güvenilir olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin; öğretmene verilen söz, öğretmeninin güvenilir olması ve Türk askerinin güvenilir olması örnekleri ile vurgulandığı görülmüştür. Güvenilir olmanın kazançları ve arkadaşlık ilişkileri, aile içindeki ilişkilerde güvenilir olmaya dair çeşitli örneklere yer verilmesi gerektiği düşünülmüştür. Güvenilir olmak değeri doğru anlamda kazandırılması hedeflenmiş olmakla birlikte örnek çeşitliliği açısından eksik kalmıştır.

Gerçek Dostluk: Kitapta % 2,7 ile 7. sırada yer alan ‘Gerçek Dostluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 123. sayfasında, “Asker” şarkısı içinde Türk askerinin dostluğu vurgulanmıştır. “... Dostuna dost, düşmanına / Aman vermez aslandır o! ...”

130. sayfada, “Bahar Bayramı” şarkısıyla doğa ile dostluk konusuna yer verilmiştir. “Çiçeklerle dostum ben / Bozar mıyım aramı? / Bağlıyım ta kalbimden / Sana bahar bayramı. //...” Bu örnek yolu ile dostluğun sıkı bir bağ gerektirdiğine ulaşılabilir.

Gerçek Dostluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer yalnızca iki örnek kapsamında ve eksik sunulmuştur. Dostluk değerinin anlaşılmasını sağlayan özelliklerden; ‘bağlılık’ ve ‘bir olmak’ duyguları verilmiş ancak arkadaşlık ilişkileri ile örneklendirilmemiştir. Gerçek dostluk değerinin kazanımı için, kitaptaki metinlerin dost örnekleri ile beslenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Ahlâklı / Erdemli Olmak: Kitapta % 1,3 ile en az bulunan ‘Ahlâklı / Erdemli olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitapta ahlâklı/erdemli olmak değerine birebir ve somut örnekler ile yer verilmemiştir. Kitabın 120 ve 121. sayfalarında verilen askerlik mesleğinin anlatımı, şehitlik makamı ve şerefli bir meslek olması gerekliliği ahlâk ile bütünleşen ifadeler olmuştur. Ancak kitapta ahlâklı / erdemli olmak değerini belirten örnek ve açıklamaların yer almaması önemli bir eksiklik oluşturmıştır.

Fedakâr Olmak: Kitapta % 1,3 ile en az bulunan ‘Fedakâr olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Fedakâr olmak değeri kitapta yalnızca askerin fedakârlığı ile örneklendirilmiş olup onun dışında bir örneğe yer verilmemiştir. Kitabın 121 ve 122. sayfalarında, “İcap edince seve seve ölüme atılmalı.”, “Savaş günü bana düğün gibi gelir. Güle güle ölümlere koşarım.”, “İcabında, açlığa, susuzluğa, yorgunluğa katlanmasını bilirim.” ifadeleri ile vatan uğruna canından fedakârlık yapabilme anlatımına yer verilmiştir.

Tablo 13. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler

(1948) 2. Sınıf 1. Kitap		
Milli Değerler	f	%
Ulusal Güvenlik	50	36.0
Vatanseverlik	27	19.4
Milli Simgeler	22	15.8
Kültürel Değerleri Koruma /Tarihsel Miras.	15	10.8
Millet	14	10.1
Bayrak Sevgisi	6	4.3
Devlet	4	2.9
Kahramanlık	1	0.7
Bağımsızlık	-	0.0
Dil	-	0.0
Din	-	0.0
Barış	-	0.0
Toplam	139	100.0

Tablo 13’te Milli değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 13’e göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 139 yerde Milli değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Ulusal Güvenlik % 36,0 ile en fazla kullanılan değer olarak dikkati çekmektedir. Bunu takiben % 19,4 ile Vatanseverlik 2. sırada ve Milli Simgeler (milli marş, milli anıtlar, milli bayram vb.) % 15,8 ile 3. sırada olan ve fazla kullanılan değerlerdir. Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel

Mirasa Duyarlılık kavramı % 10,8, Millet %10,1, Bayrak Sevgisi % 4,3, Devlet kavramı % 2,9 ile az kullanılan değerlerdir. Kahramanlık kavramı % 0,7 ile en az kullanılan değerdir. Bağımsızlık, Dil, Din ve Barış kavramları yüzde sıfır ile kitapta yer almayan değerler olmuştur.

En fazla kullanılan milli değer ile en az kullanılan milli değer arasında % 35,3 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Ulusal Güvenlik: Kitapta % 36,0'lık oranla en fazla bulunan 'Ulusal Güvenlik' değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26. sayfasında, 'Asker' kavramı ile 'ulusal güvenlik' değeri kapsamında açıklama ve sorulara yer verildiği görülmüştür. Cumhuriyet Bayramı'nda ülkenin kurtuluşunda katkısı olan askerlerin geçit resmi yapması aktarılmıştır. "Bu kadar erken askerler nereye gidiyorlar?", "Geçit resmine yalnız askerler mi girmişti?", "Asker geçerken heyecan duydunuz mu? Askerleri niçin seversiniz?"

28. sayfada, Milletin kendini kurtarmasından söz edilmesi 'ulusal güvenliği' sağlamak için bir çabayı ortaya koymaktadır. "Millet, kendini kurtarabilmek için Atatürk'ün idaresinde ayaklandı."

Kitabın 88. sayfasında, ülke savunmasının kolaylaşmasından bahsedilmesi ile 'ulusal güvenlik' değerine yer verilmiştir. "Taşıtlar, memleketimizi kolayca savunmamızı mümkün kılar."

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı döneminde yurdumuzun düşmanlardan kurtarılmasından bahsedilmesi, ulus güvenliğinin sağlanmaya çalışıldığını göstermiştir. "Düşman adım adım yenildi ve yok edildi. Nihayet denize döküldü."

Kitabın 120, 121, 122 ve 123. sayfalarında, "Askerlik" konusu detaylı olarak işlenmiştir. Bu konunun detaylı işlenmesi, askerliğin tanıtımı yapılması, sorular ile pekiştirilmesi, problemler ve marş ile desteklenerek toplu tedrise uygun tam bir ünite olarak sunulması 'ulusal güvenlik' değerine önem verildiğini göstermektedir. Bu bulgulardan örnekler; "Askerler niçin talim yaparlar? Onlara kim talim yaptırır? Kaç türlü asker biliyorsunuz? (Topçu, piyade, süvari, ulaştırma, deniz, kara, hava askerleri).", "Savaş uçaklarını gördünüz mü? Bunlar savaş zamanında ne yapacaklar? Memleketimizi nasıl koruyacaklar?"

Hava askerleri ve subayları nasıl giyiniyorlar”. Savaşlar ile ilgili sorulara devam edilerek; “Babanız savaflara gitmiş mi? Hangi harbe girmiş? Bunları size anlattı mı? Harpte ölenlere ne denir? Şehitlik şerefli bir ölüm müdür? Büyükbabanız hangi savaflara girmiş? Eskiden de harpler şimdiki gibi mi oluyormuş? Eskiden de bu kadar korkunç silahlar var mıymış? Bundan 100 yıl önce hangi silahlarla dövüşölürmüş? Çok eskiden top, tüfek var mıymış? Topu ilkin hangi millet kullanmış? (Türkler). Tüfek olmadığı zaman nasıl savaşırlarmış? (Ok-yay)”. Türklerin savaşçı özelliklerinin de vurgulandığı görölmüşür. “Askerde Aranan Şeyler” başlığı ile askerde bulunması gereken özelliklere yer verilmiştir. Örneğin; “Asker korkmamalı. Zorluklara katlanabilmeli. Açlığa, susuzluğa, uykusuzluğa, yorgunluğa dayanabilmeli.”, “Askerlik şerefli bir meslektir. Yurdunu düşmana kaptırmak istemeyen bütün uluslar askerliğe önem verirler. Türkler asker yaradılışlı insanlardır. Askerlik yaşımıza girince sevine sevine ödevimize koşacağız.” ifadeleri ile Türklerin ‘Ulusal Güvenliği’ sağlama çabası ile birlikte ‘Vatanseverlik’ değeri de vurgulanmıştır.

Askerliği seven bir çocuk modeli, okuma parçasında ele alınarak, askerliğin vatan sevgisi gerektirdiği ve bu uğurda türlü fedakârlıklara katlanabildiği açıklanmıştır. Askerlik ile ilgili oyun ve marşa yer verilmesi; uygulamalar ile benimsetilmeye çalışıldığını göstermiştir.

Ulusal Güvenlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değeri; ‘askerlik’ konusu kapsamında yoğun olarak vurgulanmıştır. Ulus güvenliğini sağlamak için yapılan Kurtuluş Savaşı ve ulusal egemenliğin sağlanması anlatımları ile desteklenmiştir. Kitapta bu değerin fikri açıdan kapsamlı bir şekilde işlendiği görölmüşür.

Vatanseverlik: Kitapta % 19,4 ile 2. sırada yer alan ‘Vatanseverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26, 27 ve 28. sayfalarında, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının coşkuyla yapılmasının anlatımı ve geçmiş ile kurulan bağ ‘Vatanseverlik’ değerini belirtmiştir. Bayram günü ile ilgili: “O gün evde oturup dışarı çıkmamak doğru mudur? Bu gün sevinmeyen eğlenmeyen Türk bulunabilir mi?” sorularına yer verilmesi bu değeri kapsamındadır. Yine geçit resmi olarak ifade edilen resmi törende heyecan duyma ve ‘bayram sevinci’ ifadelerine yer verilerek bu değerden bahsedilmiştir.

Kitabın 38. sayfasında, ‘Elbisede Tutum’ okuma parçası ile yerli malı kullanımına teşvik edilmesi ‘vatanseverlik’ değerini desteklemiştir. “Elbiselerimizi yerli kumaştan yaptıralım.”

Kitabın 46 ve 47. sayfalarında, Yerli mallar haftasına yer verilerek, yerli malı kullanımına teşvik edilmiştir. Yerli malı kullanarak ülke çıkarlarını gözetmek ‘vatanseverlik’ değeri kapsamındadır. “Yerli mallarımızın daha iyi olmasını istiyorsak yalnız ondan almalıyız.”, “Yerli malı kullanmak da tutum kadar önemlidir.”

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında, “23 Nisan Bayramı” konusu işlenmiştir. Bu konu kapsamında milli bayramlarımızdan birini kutlama eylemi ve Atatürk’ün ulusal bir lider olduğunu kabul ederek saygı gösterilmesi gerektiğini belirten ifadelerle yer verilmesi ile ‘vatanseverlik’ değerine vurgu yapılmıştır. “İlk defa Büyük Millet Meclisini toplayan Atatürk’ü saygı ile analım. 23 Nisandan sonra memleketin canla başla kurtarılmasına çalışan büyüklerimize şükran borcumuzu unutmayalım.”

Kitabın 121 ve 122. sayfalarında, askerde aranan özellikler arasında bu değere yer verilmiştir. “Kendini değil daima milletini, yurdunu düşünmeli. İcap edince seve seve ölüme atılmalı.” Asker ile ilgili verilen okuma parçası ile askerin vatansever olduğu vurgulanmıştır. “Düşmanları yurduma ayak attırmam. Onların saldırılarına göğsüm çelik bir siperdir. Ben Türküm. Benim için dönmek yoktur.”

Kitabın 128. sayfasında, 19 Mayıs Bayramını kutlamaya yer verilmiştir. Milli Bayramları coşkuyla kutlama eylemi, ‘vatanseverlik’ değerine ulaştırmaktadır.

Vatanseverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Milli bayramlarımızdan “Cumhuriyet Bayramı”, “23 Nisan” ve “19 Mayıs Bayramı” kutlamalarını coşkuyla gerçekleştirme anlatımları kapsamında verilmiştir. Atatürk’ü saygı ile anmak gerektiği ifadesi ile desteklenmiştir. Türk askerinin canı pahasına vatanını koruması gerektiği ve koruduğu anlatımları ile ‘vatanseverlik’ vurgulanmıştır. Kitapta yer verilen örnekler ile milli değerler arasındaki oranın fazla bulunan ‘vatanseverlik’ değeri; yaşanan yerleşim birimini sevmek gerektiği, vatanın önemi ve milli simgelerimize gösterilmesi gereken saygıdan bahsedilmemesi ile eksik kalmıştır.

Milli Simgeler: Kitapta % 15,8 ile 3. sırada yer alan ‘Milli Simgeler’, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 25 ve 26. sayfalarında, ‘Cumhuriyet Bayramı’ ve ‘Bayrak’ milli simgelerine yer verilmiştir. Cumhuriyet Bayramı hazırlıkları, bayraklar ile süslemeler ve yapılan geçitlere yer verilmiştir. “Cumhuriyet bayramında geçit resmine katılan okulların sancakları büyüklerimizin önünden geçerken” Bayram günü ile ilgili gözlem sorularına yer verilmiş, bu konu sınıf içindeki öğretime göre şekillenmek üzere bırakılmıştır.

27. sayfada, Zeybek oynayan bir çocuk resmine yer verilmiştir. Resmin altına; “Cumhuriyet bayramının sevinci içinde milli oyunlar oynayan küçükler” açıklaması yapılmıştır.

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında, milli bayramlarımızdan “23 Nisan Bayramı”na ve ‘Bayrak’ kavramına yer verilmiştir. 23 Nisan bayramı ile ilgili açıklamalar yapılmış, bayrak yalnızca süslemeler arasında geçmiştir. “Çocuklar, 23 Nisan en büyük bayramımızdır.”, “Sınıfınızı bayraklar, zincirler, çiçekler, fenerlerle süsleyiniz.”

Kitabın 128 ve 129. sayfalarında milli bayramlarımızdan “19 Mayıs Bayramı” anlatımı ve kutlama ile ilgili gözlemlere yer verilmiştir. Bu bayramın milli bir bayram olduğu ifade edilmiştir. “19 Mayıs Ulusal bir bayramdır. Aynı zamanda bahar bayramıdır. Bu bayram gözlemleri ile ilgili verilen resimlerde de “19 Mayıs” bayramında kız okullarının gösterileri ve erkek okullarının gösterileri olarak iki resim açıklamasına yer verilmiştir.

Milli Simgeler değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; milli bayramlarımızdan “Cumhuriyet Bayramı”, “23 Nisan”, “19 Mayıs” bayramları kapsamında aktarılmıştır. Milli oyun ve bayrak kavramına da yer verilen kitapta milli simgeler, az örnek çerçevesinde ele alınmıştır.

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık: Kitapta % 10,8 ile 4. sırada yer alan ‘Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, gezi yapılacak yerler arasında “Anıtlara” yer verildiği görülmüştür. 26. sayfada, Milli bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Vatanseverlik değerinin Milli Simgeler ile iç içe verilmiş olduğu bu anlatımda

yapılan kutlamalar; Cumhuriyet'in korunması ve yaşatılması anlamı taşıdığı için Kültürel Değerleri Koruma değerini de içermektedir.

28. sayfada verilen “Cumhuriyeti Sevelim ve Koruyalım” başlıklı konuda, cumhuriyet'in nasıl kazanıldığı kısa bir anlatım ile işlenmiş ve Cumhuriyet'i sevmek ve korumak vurgusu ile bitirilmiştir.

112. sayfada, 23 Nisan Bayramı'nın önemine yer verilmiştir. “23 Nisanda niçin bayram yapıyoruz? Çünkü bu gün millet, idareyi kendi eline almıştır. Büyük Millet Meclisi açılmıştır. Çocuk Bayramı niçin bu günden başlar? Çünkü yarın Cumhuriyet, çocukların omuzlarına yüklenecek ve onlar memleketi istedikleri gibi idare edeceklerdir.”

Kitabın 121. sayfasında, asker kıtasının sancak tutması ile Türk Bayrağı'nın değeri ifade edilmiştir. 128. sayfada ise Milli Bayramlarımızdan 19 Mayıs Bayramı'nı kutlama etkinliklerine, spor şenliklerine yer verilmiştir.

Kültürel Değerleri Koruma/Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Cumhuriyeti sevmek ve korumak, milli bayramlarımızı kutlamak konuları kapsamında verilmiştir. Ancak kitapta Cumhuriyeti geliştirme, müzeleri ve tarihi mekânları koruyup geliştirmeyi anlatan ifadelere yer verilmemiştir. Bu nedenle Kültürel değerleri koruma/Tarihsel mirasa duyarlılık değeri az miktarda kazandırılabilen bir değer olarak yer almıştır.

Millet: Kitapta % 10,1 ile 5. sırada yer alan ‘Millet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 28. sayfasında, Cumhuriyet öncesi ve sonrası millet idaresine yer verilmiştir. “Cumhuriyet milletimizi büyük bir felaketten kurtardı. Padişahların fena idaresi yüzünden millet çok geri kalmıştı.”, “Millet fakir ve perişandı.”, “Millet, kendini kurtarabilmek için Atatürk'ün idaresinde ayaklandı.”

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında, “23 Nisan Bayramı” konu olarak işlenmiş ve Millet Meclisi, milletin kendi kendini idaresine yer verilmiştir. “23 Nisanda niçin bayram yapıyoruz? Çünkü bu gün millet, idareyi kendi eline almıştır. Büyük Millet Meclisi açılmıştır.”, “Bu gün Büyük Millet Meclisi açıldı. Millet, kendi kendini idareye başladı. Mebuslar Ankara'da toplandı. Büyüklerimiz ve bütün millet bu günden sonra memleketi kurtarmak için canla başla çalıştı.”

121. sayfada, Türk milletinin askeri özelliklerine ve askerin millet sevgisine yer verilmiştir. “Topu ilkin hangi millet kullanmış? Türkler”, “Asker, ...Kendini değil daima milletini, yurdunu düşünmeli.”, “Yurdunu düşmana kaptırmak istemeyen bütün uluslar askerliğe önem verirler.”

Millet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, Cumhuriyet’in ilanı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Türk milletinin askeri özelliği kapsamında ele alınmıştır. Millet iradesi, millet sevgisi, yönetimi ve güvenliğine kısaca yer verildiği ve kitapta bu değere kapsamlı bir şekilde yer verilmediği görülmüştür.

Bayrak Sevgisi: Kitapta % 4,3 ile 6. sırada yer alan ‘Bayrak Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 25 ve 26. sayfalarında, Cumhuriyet Bayramı’nda bayrakların geçitlerdeki ve süslemek amacıyla kullanımından bahsedilmiştir. “Cumhuriyet Bayramında geçit resmine katılan okulların sancakları büyüklerimizin önünden geçerken” ifadesi görsel ile desteklenmiştir. 28. sayfada da, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için sınıfı bayraklar ile süslemeye yer verilmiştir. Kitabın 113. sayfasında da yine ‘bayrak’ sınıf süslemek için kullanılması için ifade edilen bir kavram olmuştur.

133. sayfada, Bayrağa birebir milli anlamıyla yer verilmeyip, Ay anlatılırken örnek olarak verildiği görülmüştür. “Ne vakit bayrağımızdaki aya benzer?”

Bayrak Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere gereken önemin gösterilmediği görülmüştür. Çok az bir bulgu ile verilen ‘Bayrak’ kavramının milli bayramlarda süsleme aracı olarak ifade edildiği görülmüştür. Bayrağın manevi önemi, millet için ifadesi ve milli bir simge olmasının vurgulanmaması önemli bir eksikliktir. Kitapta ‘Bayrak Sevgisi’ni kazandırabilecek yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Devlet: Kitapta % 2,9 ile 7. sırada yer alan ‘Devlet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta ‘Devlet’ kavramına birebir yer verilmemiştir. Kitabın birkaç yerinde ‘Hükümet’ kavramı ile devlet yönetimi ifade edilmiştir. Örneğin kitabın 25. sayfasında, yer olarak soru sorulmuştur. “Okula gelirken hükümet konağının polis ve belediye dairelerinin kapılarında neler gördünüz? Neler yapılıyordu?”

67. sayfada, Hükümet kavramına yer verilmiştir. “Yangınla savaş belediyenin mi yoksa hükümetin mi vazifesidir?”

120. sayfada, Hükümet kavramı ile ‘Devlet’ kavramı kapsamında yer verilmiştir. Askerlik ile ilgili sorulardan bahsedilmiştir. “Kaç yaşında hükümet onları silâh altına çağırarak? Askerliğe hükümetimiz niçin bu kadar önem veriyor?”

Devlet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere birebir yer verilmemesi önemli bir eksiklik oluşturmuştur. Devlet kavramı ile ilgili toplumsal ve milli alanda bilgi verilerek bu değerın aktarılması gerektiği düşünölmüştür. Özetle; kitabın bu değeri tam anlamıyla kazandırmadığı görölmüştür.

Kahramanlık: Kitapta % 0,7 ile en az bulunan ‘Kahramanlık’ değeri, incelenen ders kitabında tek bir yerde rastlanmıştır. Kitabın 112. sayfasında verilen “23 Nisan” konusunda vatan için uğraşanlara yer verilmesi ile ‘Kahramanlık’ değeri örtük olarak vurgulanmıştır. “23 Nisandan sonra memleketin canla başla kurtarılmasına çalışan büyüklerimize şükran borcumuzu unutmayalım”.

Kahramanlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta tek bir yerde ve örtük olarak ifade edilmesi bu değerin kazandırılabilmesi açısından çok eksik görölmüştür.

4.2. 2. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Kenres, S. S. (1955). *İlkokulların Üçüncü Sınıflarına Hayat Bilgisi Kitabı*. İstanbul: Yeni Matbaa.

Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti kararıyla ilkokulların üçüncü sınıflarına yardımcı ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Bu tabloda 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında geçen değerlerin yüzde ve frekans dağılımı verilmiştir.

Tablo 14. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

(1948) 3. Sınıf 1. Kitap		
Değerler	f	%
Bilimsel Değerler	377	27.2
Kişisel Değerler	376	27.1
Sosyal Değerler	230	16.6
Çalışma-İş Değerleri	189	13.6
Milli Değerler	162	11.6
Demokratik Değerler	54	3.9
Toplam	1388	100.0

Tablo 14’te değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 14’e göre; genel bir değerlendirme yaptığımızda değer sınıflandırmalarının dağılımı; Bilimsel değerler % 27,2 ile en fazla bulunan değer grubu olmuştur. Bunu takiben, Kişisel değerler % 27,1 ile 2. sırada, Sosyal değerler % 16,6 ile 3. sırada, Çalışma-iş değerleri % 13,6 ile 4. sırada ve Milli değerler % 11,6 ile 5. sırada yer almaktadır. Demokratik değerler % 3,9 ile en az bulunan değer grubu olmuştur.

Değer kategorileri arasında en fazla bulunan Bilimsel değer grubu ile en az bulunan Demokratik değer grubu arasında % 23,3 gibi bir fark bulunmaktadır.

Tablo 15. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler

(1948) 3. Sınıf 1. Kitap		
Demokratik Değerler	f	%
Adaletli Olmak	27	50.0
İşbirliği Yapmak	13	24.1
Hoşgörülü Olmak	9	16.7
Saygılı Olmak	4	7.4
Kibar Olmak	1	1.8
Toplam	54	100.0

Tablo 15’te Demokratik değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 15’e göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 54 yerde Demokratik değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Adaletli olmak değeri % 50,0 ile en fazla kullanılan demokratik değerdir. Bunu % 24,1 ile İşbirliği yapmak değeri 2. sırada ve % 16,7 ile Hoşgörülü olmak değeri 3. sırada izlemektedir. Saygılı olmak değeri % 7,4 ile az bulunan değerdir. Kibar olmak % 1,8 ile en az kullanılan değer olmuştur.

En fazla kullanılan demokratik değer ile en az kullanılan demokratik değer arasında % 48,2 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Adaletli Olmak: Kitapta % 50,0’lik oranla en fazla bulunan ‘Adaletli olmak’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, Hak kavramına yer verilmiştir. “Pazar günleri arkadaşlarımızla buluşur, oyunlar oynar, güler, eğleniriz. Bu kadarcık bir eğlenti bizim hakkımızdır.”, “...Sınıfını geçince / Tatil güzel bir haktır. ...”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, “seçim, mahkeme, belediye meclisi, hak, kanun, hâkim ve adalet” kavramları ile bu değer kapsamında ifadelere yer verildiği görülmüştür. Bu

ifadelere örnekler; “İhtiyar meclisi nedir bilir misiniz? (Sekiz, on kişiden ibaret, köylüler tarafından seçilen bir meclis).”, “Belediye meclisini şehir halkı seçer.”, “Belediye meclisi, Belediye Başkanının seçer. Seçim gizli oyla yapılır.”, “Kaymakam: Kaza sınırları içinde kanunlar tatbik eder. Hükümetin emirlerini yerine getirmeye çalışır. Kazadaki bütün memurların, ödevlerini hakkıyla yapıp yapmadıklarını gözetler. Sık sık kazaya bağlı nahiye ve köylere giderek oralarda kanunların nasıl tatbik edildiğini görür.”, “Kaza merkezinde ayrıca hâkim, sorgu hâkimi, müddeiumumî gibi adalet işlerini çevirenler de vardır.”

Kitabın 97 ve 98. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı ve 23 Nisan ile cumhuriyet idaresinin kuruluşu anlatılmıştır. Burada millet iradesinin anlatımı ve cumhuriyetin ilanı ile çıkarılan kanunlardan bahsedilmesi ‘adalet’ kavramının kapsamında ifadeleri oluşturmuştur. Meclis anlatımı ile demokratik ortamın oluşması aktarılmıştır. “23 Nisanda niçin bayram yapıyoruz? (Çünkü bugün millet idareyi kendi eline almıştır). Büyük Millet Meclisi nedir? (Milletin mebuslarını içinde toplayan ve millet adına memleketi idare eden meclis).”, “23 Nisan milletin kendi kendini idareye başladığı gündür. Büyük Millet Meclisi bu gün işe başladı. Mebuslar, milletin isteklerine uygun kanunlar çıkardılar.”

Adaletli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; adalet, hak, kanun, hâkim, seçim, meclis ve mahkeme kavramları ile aktarılmıştır. Millet iradesinin anlatımı demokratik bir ortamın oluşması ve millete söz hakkı tanınması nedeniyle önemli görülmüştür. Teorik kapsamda bu şekilde ifadesini bulan ‘adalet’ kavramı anlaşılmış yalnız ‘adaletli olmak’ değerinin kazandırılmayacağı düşünülmüştür. Adaletli olmak değeri, kurallara uyma, katılma, görüşlerini ifade etme, davranışların adil olup olmadığını sorgulayan davranış ifadelerine yer verilmemesi ile sosyal alanda örneklendirilmemiştir. Aynı zamanda kitapta Türk Milli Eğitiminin amaçladığı vatandaş hak ve hürriyetlerini açıklanmaması bu değer açısından önemli bir eksiklik oluşturmuştur. İlköğretimin bu kademesinde öğrenci seviyesine uygun pratik örneklerle zenginleştirilerek bu değer daha aktif olarak sunulması gerektiği düşünülmüştür.

İşbirliği Yapmak: Kitapta % 24,1’lik oranla 2. sırada yer alan ‘İşbirliği yapmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 15 ve 22. sayfalarında, İşbirliği yapmaya yönlendiren çalışma ödevlerine yer verilmiştir. “Elbirliği ile okulun kil veya kartondan modelini yapınız.”, “Sınıfı süslemek için el birliğiyle bayraklar, levhalar, zincirler hazırlayınız.”

51. sayfada yine çocuk, işbirliği ile yapılması gereken bir işe yönlendirilmiştir. “El birliği ile dersane için bir takvim tertip ediniz. Bunu resimlerle süsleyin.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Şehir veya kasabanın yönetim örgütleri açıklanmıştır. Bu yönetim örgütlerinin iş tanımı, işbirliğini örtük kapsamda örneklendiren ifadeler olmuştur. İhtiyar ve belediye meclisinin yaptıkları işler anlatılmış ve “kaza merkezinde yönetim örgütleri” başlığı ile bu örgütlerden bahsedilmiştir. Çocuğun bu konu kapsamındaki işbirliğini öğrenmesi için ders içinde anlatımı destekleyen ifadelere gerek duyulmaktadır.

58. sayfada, Hükümet konağı resmi örneklendirilmiş ve “El birliği ile bu dairenin kartondan modelini yapınız.” ifadesi ile işbirliği yapmaya ve yaratıcı düşünmeye yönlendiren bir etkinliğe yer verilmiştir. Kitabın çeşitli yerlerinde etkinlik ödevlerine yer verilmiş ve benzer şekilde işbirliğine yönlendiren ifadelere yer verilmiştir.

107. sayfada, İş bölümünün anlaşılmasını sağlayan bir ödevde yer verilerek, işbirliği yapmanın bir aşamasından bahsedilmiştir. “Ev ve köy hayatında insanların niçin toplu bir halde yaşamaya mecbur olduklarını düşünün. Ve buralarda nasıl bir iş bölümü olduğunu yazınız.” Toplumsal yaşamda işbirliğinin hayatı kolaylaştırması örtük olarak ifade edilmiştir.

133. sayfada, Sınıf içinde işbirliği yapmaya yönlendiren bir uygulama ifadesine yer verilmiştir. “Sınıf sergisini el birliği ile hazırlayınız.”

İşbirliği yapmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer, işbirliği ile yapılabilecek etkinlik çalışmalarıyla yer verilmiştir. Toplumsal yaşamdaki iş bölümünün anlaşılmasını sağlayacak bir ödevde yer verildiği görülmüştür. Yönetim örgütlerinin yapısının anlatımı ile desteklenen iş birliği yapmak değeri; kazandırılması gereken işbirliği özellikleri ve sosyal, demokratik ve okul yaşamındaki örnekler ile pekiştirilmemesi açısından eksik kalmıştır.

Hoşgörülü Olmak: Kitapta % 16,7’lik oranla 3. sırada yer alan ‘Hoşgörülü olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 11. sayfasında, Sınıf içindeki arkadaşlık ilişkilerinin iyi olması ifade edilerek ‘hoşgörülü olmak’ değeri örneklendirilmiştir. “Kimseyi incitmemeye, herkesle dost geçinmeye çalışıyorlar.”

27. sayfada, Arkadaşları ile oyun oynarken uygun davranışlarda bulunma, ifade edilerek ‘hoşgörülü’ bir ortamın sağlanması önemsenmiştir. “Mahalle çocuklarıyla oynarken kavga etmemeli, onlarla daima iyi geçinmeliyiz.”

Kitabın 32 ve 33. sayfalarında, aile içindeki hoşgörülü ortamın, anlatımda verilen ifadeler ile örneklendirildiği görülmüştür. “Biz birbirimizle çok iyi geçiniriz. Evimizde kavga, gürültü olmaz. Birbirimizin sözünü dinleriz. Babam akşam üstü yorgun argın gelince annem onu güler yüzle karşılar. Ona kahve pişirir. Yemeklerini hazırlar. Yemekten sonra tatlı tatlı konuşuruz.”

Hoşgörülü olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, arkadaşlar ile iyi ilişkiler geliştirme, oyun oynarken uygun davranışlarda bulunma ve aile içindeki hoşgörülü ortamın örneklendirilmesine yer verilmiştir. Kitapta bu değer ile ilgili, sorun çözümü, farklılıkları kabul etme gibi hoşgörü kapsamındaki davranışlara yer verilmemesi ‘hoşgörülü olmak’ değerinin tam olarak kazandırılmadığını göstermektedir. Kitapta ‘hoşgörü’ kavramının açık olarak anlaşılması için yeterli davranış çeşitliliğindeki örneklerle yer verilmemesi ile bu değer kazandırılabilmesi açısından eksik kalmıştır.

Saygılı Olmak: Kitapta % 7,4’lük oranla 4. sırada yer alan ‘Saygılı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 27. sayfasında, toplum içinde nasıl davranılması gerektiğini öğütleyen ifadelere yer verilmiştir. Bunlar arasında büyüklere karşı saygı gösterilmesi gerektiğine yer verildiği görülmüştür. “Mahallemizin büyüklerini saymalı, küçüklerini sevmeli ve korumalıyız.”

32. sayfada, ‘Ailemiz’ konusunun anlatımında aile büyüklerine karşı gösterilen hürmet örtük ifadeler ile sunulmuştur. Konunun genelinde aile büyüklerinin sözünü dinleme davranışı ile ‘saygı’ya yer verildiği görülmüştür. Annenin çocukları için çabaları örneklendirildikten sonra; “Bu kadar benim için yorulan annemi dinler, her istediğini yaparım.” ifadesine, babanın geleneksel aile yapısındaki rolü ifade edildikten sonra; “Babamı da seviyorum. Sözlerini dinliyorum.” ifadesine ve ablanın yardımları anlatıldıktan sonra “Ablamı da severim, her dediğini yaparım.” ifadelerine yer verilmiştir. Aile büyüklerinin sözünü dinleme davranışı olarak ifade edilen saygı karşılıklı bir saygı ortamının örneklendirilmemesi ile eksik kalmıştır. Dönemin koşulları düşünüldüğünde saygı; söz dinleme, dediğini yapma, karşı gelmeme ifadeleri ile örtüştürülmüştür.

Saygılı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür. Aile içinde ve mahallede büyüklere saygılı olmak gerektiği örtük ifadeler ile işlenmiştir. Dünyadaki insanlara, Türk büyüklerine, okul ve çevresindeki kişilere, öğretmenlerine, arkadaşlarına, doğaya ve milli değerlerimize saygı gösterilmesi gerektiğine yer verilmemesi bu değerın tam aktarılmadığını ve kazanımı açısından eksik kaldığını göstermiştir.

Kibar Olmak: Kitapta % 1,8’lik oranla en az bulunan ‘Kibar olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitabın 34. sayfasında ‘misafirperverlik’ değeri ile birlikte ve örtük bir ifade ile yer verildiği görülmüştür. “Eğer bize misafir gelirse onları güler yüzle karşılar, ellerini sıkarım.”

Kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulgu olmaması nedeniyle, teorik kapsamda kazandırılmayacağı görülmüştür. Sınıf içindeki ortam ve öğretmenin model olması bu değer açısından önemli görülmektedir.

Tablo 16. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri

(1948) 3. Sınıf 1. Kitap		
Çalışma-İş Değerleri	f	%
Ekonomik Fayda	66	34.9
Ekonomik Bağımsızlık	38	20.1
Çalışkan Olmak	30	15.9
Sorumluluk Sahibi Olmak	18	9.5
Liderlik	16	8.5
Tutumlu Olmak	15	7.9
Girişimci Olmak	5	2.7
Azimli Olmak	1	0.5
Toplam	189	100.0

Tablo 16’da Çalışma-iş değerlerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 16’ya göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 189 yerde Çalışma-iş değerlerine yer verilmiştir. Bu değerlerden Ekonomik Fayda kavramı % 34,9 ile en fazla kullanılan değer olarak belirlenmiştir. Bunu takiben % 20,1 ile Ekonomik Bağımsızlık 2. sırada, % 15,9 ile Çalışkan Olmak 3. sırada yer alan değerlerdir. Bu değerleri izleyen % 9,5 ile 4. sırada Sorumluluk sahibi olmak, % 8,5 ile 5. sırada Liderlik ve % 7,9 ile 6. sırada Tutumlu olmak değerleri izlemektedir. Girişimci olmak % 2,7 ile 7. sırada az kullanılan değerdir. Çalışma-iş değer grubunda en az bulunan % 0,5 ile Azimli olmak değeri olmuştur.

En fazla kullanılan çalışma-iş değeri ile en az kullanılan çalışma-iş değeri arasında % 34,4 gibi bir fark bulunmaktadır.

Ekonomik Fayda: Kitapta % 34,9’luk oranla en fazla bulunan ‘Ekonomik Fayda’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12. sayfasında, “ucuz” ve “pahalı” kavramlarını sorgulayan soru ifadesine yer verildiği görülmüştür. “Tatilde gittiğiniz yer ucuzluk mu pahalılık mıydı?”

20. sayfada, Para kavramına yer verilmiştir. Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için para toplamaya ve Cumhuriyet’ten önceki ekonomik durumun kötü olmasının anlatımına yer verilmiştir. “Aramızda para topladık. Bu para ile renkli kâğıtlar, kartonlar, fenerler aldık.”, “...Paramız boyuna düşmanlar eline geçiyordu. Büyük bir harpten sonra memleket fakir ve perişan düşmüş, düşman yurdumuza girmişti.” Cumhuriyet ile birlikte fabrikaların kurulması ifade edilerek, ekonomik fayda sağlaması aktarılmıştır.

23. sayfada, Çarşıda gözlem yapmaya yönelik sorulara yer verildiği görülmüştür. Bu sorular arasında fiyatlara dikkat etmeye yönelik ifadeler ile ‘ekonomik fayda’ sağlayan tutuma yer verilmiştir. “Satılan şeylerin fiyatına dikkat ettiniz mi? Hangi şeyler daha ucuz hangi şeyler daha pahalıdır?”

35. sayfada, aritmetik problemler arasında para biriktirmeye yönelik soruya yer verilmiştir. “Babam bana her gün on kuruş veriyor, bunun her gün iki kuruşunu biriktirirsem bir hafta sonra ne kadar param olur?”

Kitabın 40. sayfasında, Taşıtların anlatımına yer verilmiştir. Bu taşıtlardan otomobiller ve eski tür arabalar (öküz ve at arabası, yük arabası gibi) arasındaki ücreti karşılaştırmaya yönelik soru ifadesine yer verilmiştir. “Otomobillerin hızı ile arabalarinkini, otomobil ücretleriyle araba ücretlerini karşılaştırınız?”

Kitabın 44 ve 45. sayfalarında, Artırma ve Yerli Mallar Haftası konusuna yer verilmiştir. Bu konu anlatımında para biriktirmeye yönelik davranışlar ve tutumlu olmak ‘ekonomik fayda’ sağlaması yönüyle önemlidir. Öncelikle soru ifadeleri ile bu konu hakkındaki bilgi sınanmıştır. Örneğin; “İnsanın kazanmayacağı zamanlar olabilir mi? (Hastalık, ihtiyarlık, kaza). Şimdiden biriktirmeyen o vakit ne yapabilir? Biriktirmek; yiyeceğinden, giyeceğinden, önemli ihtiyaçlarından kesmek demek midir?” Yerli malı kullanmamanın ülkeye zarar getirdiği ifadesine yer verilmiştir. “Yabancı malını üstün tutma yüzünden başımıza türlü felaketler geldi. Memleketimizde endüstri tutunamadı.”

46 ve 47. sayfalarda, konu devamına yer verilmiş ve yerli malı kullanmanın önemi, para birikimi ile ilgili soru ifadeleri ile bu değer aktarılmıştır. “İğneden ipliğine kadar her şeyini yabancıdan alan bir millet, onlara esir olmuş demektir. Büyük savaşta yabancıdan mal gelmemesi yüzünden çektiklerimiz babalarınıza sorun. Bu gün yerli mala gösterilen ilgi sayesinde yurdumuzda fabrikalar çoğalmaktadır.”, “Bir çocuk günde beş kuruş biriktirirse haftada, ayda, yılda ne kadar para biriktirmiş olur?”

Kitabın 60. ve 61. sayfalarında, para gönderme ve ücret hesaplama ifadelerine yer verildiği görülmüştür. “İçlerine kâğıt para veya buna benzer kıymetli kâğıtlar konan mektupların zarflarına kıymetleri yazılır. Zarf kapağının yapıştığı yer beş yerinden balmumu ile mühürlenir. Kıymetli mektupları ulak getirmez. Onları postadan gidip almak lazımdır.” Bu anlatım ile paranın önemli bir araç olması ifade edilmiştir. Ücret hesabı yapma ile ilgili problemler ise, ekonomik fayda sağlayacak durumlardır. “Posta ve telgraf havalesiyle para göndermek için verilecek ücretlerin hesabı. Türlü miktar kelimeli bir telgrafın şehir içi veya şehir dışına gideceğine göre ücretinin hesabı.”

62, 63 ve 64. sayfalarda, ekonomik yardımlar anlatılmıştır. Sosyal kurumlar aracılığı ile yapılan bu yardımların, ihtiyacı olanlara ekonomik fayda sağlaması yönü ile bu değer kapsamında değerlendirilmiştir. “Kızılay, sarf ettiği bu kadar parayı nereden bulur? Bayram günleri mektuplara yapıştırılan pullar, oyun kâğıtlarından alınan vergi, bayram günlerinde halka dağıtılan rozetlerden alınan para, hayır sahiplerinin bağışları, Kızılay üyelerinin verdikleri paralar.” Aynı tür soru ve cevap, Çocuk Esirgeme Kurumu için de verilmiştir.

87. sayfada, Liman ticareti anlatılmış ve deniz ulaşımının ucuz olduğu ifadesine yer verilmiştir. “Denizlerde ucuz ve kolay geziler yapılır. Gayet büyük yolcu ve yük gemileri vardır. Denizlerde yaşayan balıklar bizim önemli bir besinimizdir. Deniz sularından tuz elde ederiz. ...”

Kitabın 107. sayfasında, Kasaba ve şehirlerdeki alış verişi edilen yerler sorgulanmıştır. Bu yerlerin üretim ve satım aşamaları, birbirleriyle olan bağı, hizmet ve ticareti öğrencilere sorularak, ekonomik fayda sağlayacak bilgiler edinmeleri sağlanmıştır. Sorular ile birebir verilemeyen bu değer, örtük program kapsamında ve sınıf ortamında tam ifadesini bulabilecektir.

Kitabın 125 ve 126. sayfalarında yer verilen aritmetik problemler, para harcama ile ilgili bilgiler içermektedir. Örneğin; “Sabah kahvaltısında elişer, öğle ve akşam yemeklerinde yüzer kuruş sarf etmek üzere elli lirayı kaç günde harcarız?”

Ekonomik Fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; para, alış verişi, ücret, fiyat ve yerli malı kavramları çerçevesinde aktarılmıştır. Tarihsel bilgi anlatımı kapsamında Cumhuriyet’in yurdumuza ekonomik fayda sağlayan yaptırımları getirdiği ifadesi ile desteklenmiştir. Sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine ekonomik fayda sağladığı yapılan ekonomik çalışmalardan bahsedilerek verilmiştir. Aritmetik problemlerin para hesabı yapmaya yönelik olması ve para biriktirme davranışına yönelik ifadeler ile bu değer dikkat çekilmiştir. Özetle kitapta bu değer, sosyal alanda ekonomik fayda sağlayacak bilgilerin verilmesi ile yeterli görülmüştür.

Ekonomik Bağımsızlık: Kitapta % 20,1’lik oranla 2. sırada yer alan ‘Ekonomik Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 28. sayfasında, Mahalledeki satıcılara ve ‘Küçük Mimar’ şarkısı ile mimarlık mesleğine yer verilmiştir. Bu tür ekonomik kazanç sağlayan kavramlara yer verilerek bu değer örtük ifade edilmiştir. Örneğin; “Pazar hangi gün kurulur? Bu pazarda neler satılır? Kimler satar? Nereden getirirler?”, “Küçük Mimar: ...Ustalığım çoktur bunda / Seyredin bir oturun da / Şüphesiz ki siz hepiniz / Mimar kimdir bilirsiniz / Mimar derler ev yapana, / Bir aferin yok mu bana?”

32. sayfada, Ailede babanın mesleği ve geleneksel ailedeki rolü ifade edilerek ‘ekonomik bağımsızlık’ değerine yer verildiği görülmüştür. “Babam çiftçidir.”, “Bana harçlık verir. Güzel elbiseler alır. Bana sevdiğim şeyler alır; getirir. Para kazanıp bize bakar.”

36. sayfada, Bazı meslek isimlerine yer verilmesi bu değer kapsamındadır. “Bazı evlerin kapılarında böyle tabelâlar var mı? Dişçi, doktor, ebe, terzi, avukatların tabelâları”.

58. sayfada yer verilen aritmetik problemlerden biri ekonomik bağımsızlığı örneklendirmiştir. “Belediye bir çöpçüye ayda ne kadar para veriyor? Şu halde günde çöpçü ne alıyor demektir?”

Kitabın 83. sayfasında, Deniz ticaretine yer verilmiş ve bazı geçim kaynakları ifade edilmiştir. “Limanlar, suları derin ve rüzgarlara kapalı yerlerde kurulmalı. Limanlarla iç memleketler arasında ticaret fazla olur. Kıyı halkının başlıca işleri gemicilik, balıkçılık, ticarettir.”

87 ve 88. sayfalarda yine deniz ticareti ile ilgili meslek gruplarına yer verilerek bu değer teorik ve örtük ifadesine yer verildiği görülmüştür. “Limanların iç şehirlerden farkları: Limanlar daha kalabalık ve ticaret yerleri daha çoktur.”, “Deniz rüzgârları yağmur getirir. Bu sayede kıyılarda tarım da ileri gider.”, “Memleketimizin kıyıları çoktur. Kıyılarda halk büyük limanlarda ticaret ve küçüklerinde balıkçılık ve kayıkçılık yapar.”

Kitabın 93, 94 ve 95. sayfalarında, Köylerdeki bazı meslek gruplarından bahsedilmiştir. Köy halkının işleri başlığı altında köyde ekonomik kazanç sağlamaya yönelik ifadeye yer verilmiştir: “Dağ köylerinde odun ve kömürcülük yapılır.”, “Dağ köylerinde oturan insanlar daha çok hayvan besler, odunculuk ve kömürcülük yaparlar.” Dağ köylerinde yapılan bu işler anlatıldıktan sonra bu konuda sorulara yer verilerek, ekonomik kazanç sağlama yollarının yaşanılan ortama göre şekillenmesinin araştırılması istenmiştir. “Dağda niçin çiftçilik yapılmaz? Niçin hayvan beslenir? Niçin odun ve kömürcülük edilir? Dağda niçin çok kalabalık köyler yoktur? Ova halkı niçin odun ve kömürcülük etmez? ...”

107. sayfada, Alış veriş ile ilgili kavram ve ifadelere, mesleklere yer verilmiştir. Kasabadaki toplumsal ortamı sorgulayan bu sorular, örtük kapsamda ekonomik kazancı içermektedir. Örneğin; Sebzeci, fırıncı, fabrika, doktor ve polis meslek ifadeleri gibi.

Ekonomik Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; bazı sosyal sınıf farklılıklarına bağlı olarak köydeki ve kıyı kesimlerindeki ticaret anlatımına yer verilerek aktarılmıştır. Bazı meslek dalları satıcı, mimar, çiftçi, odunculuk vb. gibi örneklendirilmiş, ailede babanın para kazanması örneği ile desteklenmiştir. Ekonomik

bağımsızlık değeri, teorik kapsamda anlatım düzeyinden ileriye gidememiş ve çocuğun bu değeri bireysel olarak kendini düşünmesine yönelik fayda sağlayan aktif örneklerle yer verilmemiştir.

Çalışkan Olmak: Kitapta % 15,9'luk oranla 3. sırada yer alan 'Çalışkan olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, Okulun açılması ünitesinin işlenmesinde bu değere yer verilmiştir. Konu kapsamında yer verilen "Okulumuz Açıldı" şiirinde, okulun açılması ile çalışmanın gerekliliği ifade edilmiştir. "...Tatil vakti tam dört ay / Dağda, kırdan, dolaştık / Fakat okul açıldı, / Çalışmak lazım artık."

7. sayfada, 'Köyde Tatil' başlığı ile köyde yapılan tatil anlatılmıştır. Konu kapsamında çalışmanın sevilmesinin ifade edilmesi bu değeri pekiştirmektedir: "Biz köy çocukları yazın tarlalarda çalışmayı, çayırda davarlarımızı gütmeyi çok severiz." Tatili çalışanın hak edeceği ifade edilmiş ve tembel olmanın getireceği kayıp vurgulanmıştır. "...Sınıfını geçince / Tatil güzel bir haktır. / Tembel olan çocuğa / Eğlenceler yasaktır."

11. sayfada yer verilen 'Okul' şiirinde çalışma eylemi vurgulanmıştır. "Okul güzel bir yerdir; / Orda insan sıkılmaz. / Bulur birçok arkadaş, / Çalışmaktan bıkmaz. // Aritmetik, eliş / Resim, oyun, her iş / Seve seve yaparız. / Yarını hazırlarız."

Kitabın 32. sayfasında, Ders çalışılan ortamın sorgulandığı ve 'Ailemiz' başlıklı konuda 'çalışkan olmak' değerinin vurgulandığı görülmüştür. "Gece, derslerinize herkesin bulunduğu odada mı, yoksa ayrı bir odada mı çalışıyorsunuz?", "Biz kalabalık bir aileyiz. Babam, annem, büyükannem ve üç kardeşim var. Ailemizin soyadı Çalışlardır. Biz hepimiz çalışkan insanlarız."

34. sayfada, Kitap okuyan iki çocuk görseline yer verilmiş ve "Evde ders çalışan çocuklar" vurgusu ile bu değerden bahsedilmiştir.

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında, Çalışkan olmanın aksine tembelliğe yer verildiği görülmüştür. Tembel olanın bazı haklardan mahrum kalacağı ifade ve soruları ile bu değer tam kazandırılmayacağı düşünüldüğünde verilmek istenen değer aksini ifadelerin çok kullanılmaması gerekmektedir. "Çalışma saatlerimizi boş geçirmek doğru mudur? Vakitlerini tembellikle geçiren insanların yılbaşı gecesi eğlenmek hakları mıdır? Üç aylık

karnesi fena notlarla dolu bir çocuk o geceyi güle oynaya geçirebilir mi?”, “Bir yıl vaktini boş geçiren tembeller sonra ne yaparlar?”

Kitabın 109. sayfasında, Başarı kavramına yer verilmiştir. “Büyükleriniz gibi büyük işler başarmak için sağlıklı, bilgili ve kuvvetli yetişmeniz lâzım geldiğine inanıyor musunuz?” Verilen bu soru ifadesi ile başarılı olmak için sağlıklı olmak gerektiğine de yer verilerek bu iki değer ifadesi birlikte ele alınmıştır.

134. sayfada, Kitabın son konusu ‘Tatil Geliyor’ şarkısı ile bitirilmiştir. Bu şarkıda ders çalışmaya yönlendiren mesajlara yer verildiği görülmüştür. “...Çalışmayıp dönenlere / Haram olur ama tatil. / Acıları burunlardan / Sonra çıkar fitil fitil. // En son hızla çalışmalı / Yaklaştıkça tatilimiz. / Sınıfları geçmeliyiz, / Ak alınla her birimiz.”

Çalışkan olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; ders çalışma, çalışanın tatili hak etmesi ve tembelliğin ceza getiren bir davranış olduğu anlatımları çerçevesinde verilmeye çalışılmıştır. Değerin açık ifadesinin çok verilmediği kitapta ‘Çalışlar Ailesi’ örnek bir anlatım olmuş, yalnız bu ailenin de çalışkan olmasının nedenleri verilmeyerek eksik bırakılmıştır. Kitapta çalışkan olmanın getirileri yerine tembel olmanın getirdiği cezaya, hak etmemeye vurgu yapılması bu değer kazandırılması yolunda olumsuz bir yönlendirme olarak görülmüştür. Özetle; bu kitapta çalışkan olmak değeri ile ilgili yeterli sosyal, ekonomik ve toplumsal örneğe yer verilmemesi ve pratiğe geçirilebilecek uygulamalardan bahsedilmemesi yönü ile eksik kalmıştır.

Sorumluluk Sahibi Olmak: Kitapta % 9,5 ile 4. sırada yer alan ‘Sorumluluk sahibi olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, Bitki ve hayvan bakımını anlatan bir sorumluluk örneğine yer verilmiştir. “Çiçeklerimizi sabah akşam sulamak çok zevkli oluyor. Bir de küçük akvaryumumuz var. Geçen yıl birlikte dereden tuttuğumuz balıklar hâlâ yaşıyorlar. Biz onları çok seviyor, sularını gün aşırı değiştiriyoruz.”

27. sayfada, Yaşanılan çevreden sorumlu olduğu ifade edilmiştir. “Mahallemizin daima güzelleşmesine çalışmak borcumuzdur.”

32, 33 ve 34. sayfalarda, öğrencinin sorumluluğunu ifade eden ödev kavramına yer verilmiştir. Abla ile kardeş ilişkisi anlatılmış, ablanın kardeşi ile ilgilenmesinden

bahsedilmiştir: “Ablam kendi işini bitirdikten sonra gece benim derslerime yardım eder. Anlamadığım yerleri söyler. Çalıştıktan sonra beni dinler. Ödevlerime göz gezdirir, yanlışlarıma işaret eder.” Sorumluluk sahibi olmak değeri ile yardımseverlik ve aile sevgisi değerleri birlikte aktarılmıştır. Çocuğun kendi sorumluluğunu bilmesi, verilen ifadeler yoluyla örneklendirilmiştir: “O günkü derslerime, ödevlerime bir daha göz gezdirir, çantamı tertiplerim.”, “...Yarınki derslerimi, ödevlerimi hazırlamaya başlarım.”

54. sayfada, Toplumsal bir sorumluluk ifade edilmiştir. “Nüfusa geçmeyenleri hükümete haber vermek vatan borcudur.” 57. sayfada, şehir ve kasabanın yönetim örgütlerinin görev tanımları yapılırken, sorumluluklarına da yer verildiği görülmüştür. Örneğin; “Kaymakam: Kazadaki bütün memurların, ödevlerini hakkıyla yapıp yapmadıklarını gözetler.” Kaymakamın sorumluluk alanı ve memurun sorumluluklarını yerine getirip getirmemesinin kontrol edildiğinin ifadesi birlikte yer almıştır.

Kitabın 64. sayfasında, Sosyal sorumlulukların olduğu hatırlatılmış ve ifade edilmiştir. “Her memlekette yoksul ve düşkün çocuklar vardır. Bunlara yardım etmek hepimizin borcudur.”

72. sayfada, Sorumluluk değeri yine ‘ödev’ kavramı ile bilgi kapsamında görev tanımı ile ifade edilmiştir. “Orman korucusunun ödevini söyleyiniz? (Ormanı yangından korumak, sağlam ağaçların kesilmesine mâni olmak, kesilmek üzere işaret konan ağaçların yerini bellemek ve odunculara göstermek. Odunculara ruhsat kâğıdı vermek.) ”

Kitabın 75. sayfasında, Bitki yetiştirme, onun sorumluluğunu alma “Nasıl Ağaç Diktik?” anlatımı ile örnek olarak işlenmiştir. “Üçer arkadaş birer fidan almıştık. Okulun bahçesine dört, beş metre ara ile bunları diktik. Birimiz toprağı kazıyor çukur yapıyordu. Diğer arkadaşlarımız, fidanı bu çukura yerleştiriyor, üzerine toprak dolduruyordu. Üçüncü çocuk ise bu toprağa su döküyordu. Böyle tamam on fidan diktik. Bunların etrafını telle çevirdik. Akşamları suladık. Az zamanda fidanlar tomurcuklandı. Yaprak ve çiçek verdiler. Bu hal bizi çok sevindirdi. Teneffüslerde fidanların etrafından bir türlü ayrılamıyorduk.” Bu anlatım ile sorumluluk ile birlikte işbirliği yapmak iş bölümü ile örneklendirilmiş aynı zamanda bir görevi yerine getirmenin mutluluğu ifade edilmiştir.

Kitabın çeşitli sayfalarında, ‘ödev’ kavramı ile sorulara yer verilerek, bu değere örtük kapsamda yönlendirme yapıldığı görülmüştür.

Sorumluluk sahibi olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; yaşanılan çevre, vatandaşlık görevi, sosyal ve meslek tanımları kapsamında verilmiştir.

Çocuğun başka bir şeyin sorumluluğunu üstlenme davranışı hayvan besleme ve bitki yetiştirme davranışları ile ifade edilmiştir. Geleneksel öğretimin etkisiyle de ödevler ile sorumluluk bilincinin kazandırılmaya çalışılması pedagojik açıdan çok uygun görülmemiştir. Bireyin kişisel, sosyal ve ekonomik alanlarda sorumluluk sahibi olma davranışını kazanması, bu alanlardaki örnek çeşitliliği ve pratik uygulamalar ile kazandırılabilceği düşüncesiyle bu değerin bu kitap yoluyla tam olarak kazandırılmayacağı görülmüştür.

Liderlik: Kitapta % 8,5 ile 5. sırada yer alan ‘Liderlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 11. sayfasında ‘Başöğretmen’ kavramına yer verilmiştir. “Küçük kardeşimi okula yazdırmaya annemle getirdiğimiz zaman o ne kadar heyecanlı idi. Başöğretmenin odasında renkten renge giriyor, anneme gittikçe sokuluyordu.”

20. sayfada, Kurtuluş Savaşı döneminde, Atatürk’ün liderliğine yer verilmiştir. “Büyük bir harpten sonra memleket fakir ve perişan düşmüş, düşman yurdumuza girmişti. İşte bu sırada Atatürk başımıza geçti Milleti etrafına topladı. Düşmanları ve padişahı kovdu. Cumhuriyeti kurdu.”

22. sayfada, “Cumhuriyet Bayramı” şiiri ile Atatürk’ün liderliği bir kez daha vurgulanmıştır. “...Türk milleti yüz yıllarca / Hasret kaldı hürriyete / Yüce önder kavuşturdu, / Bizleri Cumhuriyete.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Şehir ve kasabaların yönetim örgütleri anlatılmış, bu örgütlerin başında bulunan görevlilerden bahsedilmesi ile ‘liderlik’ değeri örneklendirilmiştir. “Köyünüzün en büyüğü kimdir? (Öğretmen, Muhtar).” Belediye başkanı ve kazalardaki kaymakamın görev tanımları yapılmıştır. “Belediye başkanı, meclisin yaptığı bütçeyi ve verdiği kararları tatbik ve belediye işlerini idare eder.”, Kaymakamın kazada yönetim işlerini kontrolü ve çalışanları denetimi ile liderlik vasfı açıklanmıştır.

97. sayfada yine Atatürk’ün liderliği örneklendirilmiştir. “Yunanlıların İzmir’e girdiği sıralarda Atatürk Samsun’a ayak bastı; milletin başına geçti.”

109. sayfada, ‘Reisicumhur’ kavramı ile bu değere yer verildiği görülmüştür. “19 Mayıs 1919 tarihini unutmayınız. 19 Mayıs bayramında Reisicumhura sınırlardan toprak ve Samsun’dan bayrak getirilmesinin mana ve sebebini düşündünüz mü?”

Liderlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer; teorik bilgi kapsamında aktarılmış, çocuğun kazanmasına katkı sağlayacak uygulamalı örneklerle yer verilmemiştir. Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet ve Samsun’a çıkışı liderlik özelliği anlatımı ile desteklenerek verilmiştir. Bu örnekler tarihsel süreç açısından ve rol model olması nedeniyle önemlidir. Kitapta yer verilen başöğretmen, belediye başkanı, kaymakam, muhtar ve reisicumhur kavramları ile bu değer kapsamında değerlendirilmiştir. Toplumsal alanda az örnek ile verilen değer, çocuğun yaşamına katkı sağlayacak örnekler ile zenginleştirilmemesi nedeniyle bu değer, tam olarak kazandırılmayacağı düşünülmektedir.

Tutumlu Olmak: Kitapta % 7,9 ile 6. sırada yer alan ‘Tutumlu olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 44. sayfasında, “Artırma ve Yerli Mallar Haftası” konusu ile ‘tutumlu olmak’ değerine yer verilmiştir. Konu öncesi verilen hazırlık soruları tutumlu olmayı ve tutumlu olmanın yollarını sorgulayan sorular olmuştur. “Müsrif kimlere denir? Tutumlu kimlere denir?”, “Lüzumsuz masraflar ne gibi şeylerdir? İnsan yalnız para biriktirmekle mi tutumlu olur?”, “Üstüne başına bakmayan, elbiselerini, kitap ve defterlerini hor kullanan çocuk müsrif sayılır. Aksini yaparsa tutumludur.”, “Damlaya damlaya göl olur. Atasözü bize neyi hatırlatır?”, “Yerli malı, benimsemek tutum kadar önemlidir.”

48. sayfada, Zamanı tutumlu kullanmanın soru ile vurgulandığı görülmüştür. “Çalışma saatlerimizi boş geçirmek doğru mudur?”

Tutumlu olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Artırma ve Yerli Malı Haftası konusu kapsamından yer verilen soru ve ifadeler ile vurgulanmıştır. Ayrıca, zamanı tutumlu kullanmanın önemine örtük olarak yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu değer ile ilgili bilinçli tüketici, gereksiz tüketimlerden kaçınma ve tasarruflu olma davranışları yeterli düzeyde ve örneklerle verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Girişimci Olmak: Kitapta % 2,7 ile az bulunan ‘Girişimci olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitabın 20. sayfasında yer verilen ‘Cumhuriyet Bayramı’ konusu kapsamında, cumhuriyet’in kuruluşu ve cumhuriyet ile birlikte yapılan çalışmalar toplumsal alandaki girişimciliği örneklendirmiştir. Bu anlatım ‘girişimci olmak’ değerini Atatürk’ün özelliği olarak sunmuştur. “Cumhuriyeti kurdu. Bundan sonra şimdi kullandığımız yeni harfleri kabul ettik. Her tarafta fabrikalar kurduk. Okullar açtık. Memleketi bu iyi günlere kavuşturduk.”

97 ve 98. sayfalarda, Meclisin ve Cumhuriyet’in kurulması anlatılmıştır. Örtük olarak verilen bu değer, millet iradesini örneklendiren önemli bir girişim olarak ele alınmıştır. “Atatürk Samsun’a ayak bastı; milletin başına geçti; Büyük Millet Meclisi’ni kurdu; bu suretle milletimiz kendi kendini idareye başlamış oldu.”, “Aynı zamanda padişahlık idaresine de son verilerek cumhuriyet kurulmuştur.”

132. sayfada, Ders yılı sonu ile sınıf sergisi anlatımına yer verilmiştir. Bu sergide öğrencilerin yeni köşeler belirlemesi ufak çaplı etkinlik girişimcilerin örneklendirmiştir. “Sergide ayrıca bir Atatürk köşesi, bir Cumhuriyet ve devrim köşesi kurulabilir.”

Girişimci olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; tarihi olaylar ve bu olaylar döngüsünde Atatürk’ün yaptığı girişimler ile örtük kapsamda örneklendirilmiştir. Girişimci olmak değerine ekonomik, sosyal ve kişisel alanlarda yer verilmediği görülmüş ve bu değer kazandırılmayacağı sonucuna varılmıştır.

Azimli Olmak: Kitapta % 0,5 ile 7. sırada en az bulunan ‘Azimli olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitapta bu değere açık olarak yer verilmemekle birlikte 19. sayfada verilen ‘Gece ve Gündüz’ şarkısında örtük kapsamda ‘azim’ ifadesi aktarılmıştır. Dünya’nın durmadan dönmesi, çocuğa işlerinde örnek olması açısından belirtilmiştir. “...Gece gündüz, mihverinde / Şaşırmadan döner dünya / Sana bütün işlerinde / Örnek olsun bu, gördün ya!”

Azimli olmak değeri ile ilgili kitapta yeterli bulguya yer verilmemesi, bu değer kazandırılmayacağını göstermektedir.

Tablo 17. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler

(1948) 3. Sınıf 1. Kitap		
Bilimsel Değerler	f	%
Bilimsel Olmak	240	63.7
Eleştirel Olmak	79	21.0
Yaratıcı Olmak	34	9.0
Yeniliğe Açıklık	17	4.5
Araştırmacı Olmak	5	1.3
Merak Duymak	2	0.5
Toplam	377	100.0

Tablo 17’de Bilimsel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 17’ye göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 377 yerde Bilimsel değerlere yer verilmiştir. Bilimsel olmak değeri % 63,7 ile en fazla kullanılan bilimsel değer olarak dikkati çekmektedir. Bu değeri % 21,0 ile Eleştirel olmak değeri 2. sırada ve Yaratıcı olmak değeri % 9,0 ile 3. sırada izlemektedir. Yeniliğe açıklık değeri % 4,5 ile 4. sırada, Araştırmacı olmak değeri % 1,3 ile 5. sırada az kullanılan değerdir. Merak duymak değeri % 0,5 ile en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan bilimsel değer ile en az kullanılan bilimsel değer arasında % 63,2 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Bilimsel Olmak: Kitapta % 63,7 ile en fazla bulunan ‘Bilimsel olmak’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 10. ve 11. sayfalarında, Plan ve kroki çizimi anlatımına yer verilmiştir. “Dershanemizin Krokisi”, “Öğretmenimizin teklifi üzerine dershanemizin plânını çizmeye karar verdik.” Plan ve kroki çizimi aşamaları anlatıldıktan sonra plân ve kroki arasındaki fark açıklanmıştır. “Yaptığımız bir krokidir. Bunu plâna çevirmek için duvarların, kapı ve

pencerelerin uzunluğunu ölçmek, ona göre çizmek lazımdır. Yalnız, bir odayı tam büyüklükte çizmek için o kadar büyük kâğıt bulamayız. Bir metreyi bir santim ile göstererek bunu yaparız.”, “Biz, evimizde çalıştığımız odanın bir krokisini yapmaya karar verdik.”

12. sayfada, Toplu tedrise uygun olarak hazırlanan kitabın “Aritmetik Problemlerini Çözünüz” bölümüne yer verilmiştir. Bu aritmetik problemler, problem çözme ifadesi ile ‘bilimsellik’ değeri kapsamındadır.

13. sayfada, İnceleme yapmaya yer verilmiştir. İnceleme yapma ‘bilimsellik’ değeri için anlamlı kavramlardan birini oluşturmaktadır. Bunun uygulamaya yönelik olması önemlidir. “Çocuklar, sizinle hep birlikte bir yabancı gibi okulun dış kapısından içeri girelim. Ve okulumuzu birlikte inceleyelim.”

14 ve 15. sayfalarda, Okulun çevresinde bir araştırma, inceleme ve gözlem yaptıktan sonra sınıf plânı ve krokisi oluşturma anlatımı işlenmiştir. Bu örnek anlatımın işlenmesi ile ‘bilimsellik’ değeri vurgulanmıştır. “Okulun çevresindeki bir tepeye hep birlikte çıkarak etrafı gözleyelim.” ifadesi ışığında gözlem sorularına yer verilmiştir. Örneğin; “Bu tepeden bakınca okul ne tarafımıza düşüyor? Hükümet konağı nerede kalıyor? Bana hastaneyi gösterebilir misiniz? ...” gibi. Bilimsellik değeri açısından gözlem yapma önemli bir davranış kazanımıdır. Sınıfın plân ve kroki çizimi anlatımı ve görsel desteğine yer verildikten sonra öğrencilerden bunu uygulamalı yapmaları ve aşamaları yazmaları istenmiştir. Böylece öğrenilen bilgilerin pratiğe aktarılması sağlanmıştır. “Plânda gösterilen eşya, asıllarından daha küçüktür. Plânda yönler belirtilir. Plânın yukarı tarafının kuzey olması kabul edilmiştir. Diğer üç yön, buna göre gösterilir. Plânda ölçek vardır. Mesela sınıfınızdaki bir metrelik yer plânda bir desimetre ile gösterilir. Bu ölçeğe göre çizilmiş bir plân sınıfın on defa küçültülmüş bir şeklini ortaya çıkarır.”, “Bu resimde olduğu gibi siz de evinizin planını çizersiniz.”

19. sayfada, Kroki çizimi ve aritmetik problem çözümü ifadelerine yer verilmiştir. “Sınıfta kum masasında veya bahçedeki kum havuzunda okulumuz civarındaki sokakların, meşhur bina ve anıtların yönleriyle beraber krokilerini çizelim.”, “Aşağıdaki problemleri çözünüz.”

Kitabın 23, 24 ve 25. sayfalarında, “Tarım Deneyleri ve Hava Gözlemleri” ünitesinin anlatımına yer verilmiştir. Konu kapsamında deney, gözlem içeren kavram ve soru ifadelerine yer verilmesi ve hava değişimlerinin nedenlerinin anlatılması ‘Bilimsel olmak’ değerine ulaştırmaktadır. Gözlem sorularına örnekler: “Etrafınızda ne gibi değişiklikler

görüyorsunuz? Ne vakitten beri yağmurlar artmış bulunuyor? Şimdi rüzgarlar daha çok ne taraftan esiyor?”, “Barometreden havanın değişip değişmeyeceğini yağmurlu, açık veya kapalı olduğunu nasıl anlarız? Derecelere ayrılmış bir cam kaptan ibaret olan yağmur ölçüsü ne gösterir. (Kaç milimetre yağmur yağdığını).”, “Şimdi geceler mi uzun, gündüzler mi? Güneş kaçta doğuyor? Kaçta batıyor? Güneş en çok günün hangi saatinde ısıtıyor? Niçin?” Tüm bu sorulara yer verilmesi ile birlikte cevaplarını içeren anlatıma yer verilmemesi, konunun sınıf içinde ayrıntılı işleneceğine işaret etmektedir. “Rüzgarların Faydaları” anlatılmış, lodos gibi rüzgar çeşitlerinden bahsedildiği görülmüştür.

27. sayfada, Yaşanılan semtin, mahallenin gözlenip incelenmesini içeren sorulara yer verilmiş ve cevap hazırlanması istenmiştir. Örneğin; “İnceleme ve gözlemden sonra aşağıdaki sorulara cevap hazırlayınız: Okulumuzun bulunduğu mahalle şehrin ne tarafına düşüyor? (Batı, doğu, kuzey, güney).”

38. sayfada, Okul çevresinin planını hazırlamaya yer verilmiştir. Hazırlanan bu plan örneğinde yönler de ifade edilmiştir. “Ben okul çevremizin kaba taslak bir planını yaptım. Bu plana göre oturduğum sokak doğuda, okulum batıda kalıyor. İhlamur sokağı kuzeye bakıyor. Okulumuzun güneyine cami düşüyor.”

39. sayfada, Gözlem yapmaya yönelik ifade ve sorulara yer verilmiştir. “Etrafınızdaki taşıtlar üzerinde inceleme ve gözlemler yaptıktan sonra aşağıdaki sorulara cevap hazırlayınız.”

Kitabın 48, 49, 50. ve 51. sayfalarında, Dünya, Ay ve Güneş’in konumu ve hareketleri, mevsim, ay ve gün oluşumları ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Örnekler: “Güneş hakkında ne biliyorsunuz? Niçin güneş çok parlar? (Güneş bir ateş yuvarlağıdır).”, “Ay, Güneş kadar büyük müdür?”, “Gün kaç saattir? Dünyamız Güneşin etrafındaki yolu kaç günde alıyor? Bir yıl şu halde kaç gündür?”, “Bir yıl kaç gün ve kaç aydır? Kaç haftadır? Bir hafta kaç gündür?”, “Takvimler hangi aydan başlar? Şu halde hangi mevsimden başlar?” Aritmetik Problemler de gün ve saat hesabına yönelik sorulardan oluşmuştur: “Bir saat kaç dakikadır?”, “Üç hafta kaç gündür?” gibi. Konu kapsamında yer verilen sorular, derste açıklanacak olsa bile; kitapta bu soruların açıklamalarına yer verilmemesi eksiklik olarak görülmüştür.

52. sayfada, Şehir ya da kasaba yön tayini yapabilme anlatılmış ve bununla ilgili sorulara yer verilmiştir. Bu yön tayini şehrin plânını çizme ödev soruları ile uygulamalı istenmiştir.

Gözlem yapma ve bunu plân ile ifade etme bilimsel çalışma yolu için bilgi donanımı sağlamaktadır.

54. sayfada, Yön, pusula ve problem başlıklarına yer verilmesi bu değer kapsamındaki ifadeleri oluşturmaktadır. “Öğle vakti güneş güney yönünü gösterir. O sırada bütün gölgeler kuzey tarafındadır. Güneşin doğduğu yöne doğu, battığı yöne batı denir. Yolculukta yönleri bulabilmek önemlidir. Kutup yıldızı daima kuzeyi gösterdiğinden gece açık havalarda yön bulmak kolaylaşır.” anlatımı ile yön tayini yapabilme açıklanmıştır. Bir diğer yön bulma yolu; “Karanlık gecelerde gemiciler pusula ile yönlerini bulurlar. Pusulanın ibresi daima kuzey-güney yönünü gösterir.” ifadeleri ile açıklanmıştır.

Kitabın 66 ve 67. sayfalarında, Çayırda yaşayan bitki ve solucanları incelemeye yer verildiği görülmüştür. “Sunî Çayırlar: Bunlar ekilerek elde edilmişlerdir. Yonca, kaba yonca, evliya otu gibi. Çayır bitkilerinin çiçeklerini inceleyelim. ...”, “Solucan: Baş tarafını tanımaya çalışalım. Bunun için solucanı, sürünürken inceleyelim. Nasıl yerini değiştirdiğine bakalım. ...”

76 ve 77. sayfalarda yine doğayı ve doğada yaşayan bazı hayvanları incelemeye yer verilmiştir. Örneğin: “Kıyılarda bulunan ağaçlarda uçuşan kuşları gösteriniz. Bunların gidip gelişlerini inceleyiniz. Suyun içinde balıklar nasıl yüzüyor? Nasıl dalıp çıkıyorlar? Kaç cins balık görüyorsunuz? ...Kurbağaları inceleyiniz? Üzeri kabukla örtülü hayvanları inceleyiniz.” gibi.

109. sayfada, Bitki yetiştirme deneyi ile inceleme ve gözlem yapmaya yer verilmiştir. “Mayıs ayında saksınıza siz de bir fasulye ekiniz. Gözlemler yaparak resimde gördüğünüz gibi büyüüp büyümediğini inceleyiniz.”

Kitabın 127 ve 130. sayfaları arasında, ‘Gökyüzü’ konusuna yer verilerek gökyüzünde bulunan gezegenlerin açıklanması, incelenmesi ve gözlemlenmesine yer verilmiştir. Güneş ve Ayın incelenmesi ifade edilmiş, Ay’ın hareketleri açıklanmıştır. “Güneşin İncelenmesi: Doğuya, güneşin öğle vakti bulunduğu noktaya ve batıya nişan konur. Bahçede bulunan bir duvarın, ağacın mesela saat 12’deki gölgesinin çevresi toprak üzerine bir çubukla çizilir. Bir saat, iki saat sonra yine incelemelere devam edilir. Birkaç gün sonra yeniden gözlemlere başlanır: Duvar ve ağaçlar kımıldamadığı halde güneş gökyüzünde yerini değiştiriyor.” Güneş ile ilgili gözlem soruları ve bu gözlemlerin sonuçları açıklanmıştır. Yıldız çeşitleri; Büyük Ayı, Küçük Ayı gibi yıldızlar ve Samanyolu açıklamalarına yer verilmiştir. Ay ve Güneş karşılaştırılmış ve bu karşılaştırma ile ilgili bilimsel bilgiye yer

verilmiştir: “Güneş ve ayın ortalarından geçen çizgiler (çap) birbirinin 400 mislidir. Şu halde ikisi aynı büyüklükte imiş gibi görünen ayla güneş arasında büyüklük itibariyle uçurum vardır. Güneş aydan 400 defa bize uzaktır. ...” Konu ile ilgili gözlem ödevlerine yer verilerek bu gözlem yapabilme davranışı kazandırılmak istenmiştir.

Kitabın genelinde “inceleme ve gözlem soruları”, “aritmetik problemlerini çözünüz” ve “bu resimde gördüklerinizi anlatınız” gibi gözlem ve problem çözmeye yönelik başlıklara yer verilmiştir. Bu eylemler, bilimsel olmak değeri kapsamında ele alınmıştır.

Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; gökyüzünde bulunan gezegen çeşitleri, hava gözlemleri, plan, kroki, yön, pusula başlıkları ve gece-gündüz oluşumları kapsamında ele alınmıştır. Tarım, doğa ve hayvanları incelemeye yönelik deneyler ile uygulama aşamasına geçirilmiş ve bu değere dikkat çekilmiştir. Yapılan araştırma, inceleme, gözlem çalışmaları ve problem çözme bilimsel olmanın temel aşamalarını oluşturmuştur. Bilgi donanımı açısından kapsamlı teorik bilginin aktarıldığı ve uygulamaya yönelik inceleme ve gözlemlerin olması bu değer açısından önemli görülmüştür. Ancak bu değerın kazandırılması açısından yön gösterecek problem çözme tekniklerinin açıklanmaması, değerlendirme yapabilme örneklerine yer vermemesi eksik bulunmuştur. Ayrıca, bu kademedeki öğrencilerin rol modeller ile değer kazanmasının daha kolay olacağı düşünülerek bilim adamı örneklerine yer vermemesi ve kitabın anlatım dilinin bu kademedeki öğrenciye uygun olmaması kitap açısından önemli bir eksiktir.

Eleştirel Olmak: Kitapta % 21,0 ile 2. sırada yer alan ‘Eleştirel olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13 ve 14. sayfalarında, ‘Neden?’ ve ‘Niçin?’ sorularına yer verilmiştir. “Okul kapısından girince karşılaştığımız koridor ne biçimdedir? Niçin tahta ile döşenmemiş?”, “Teneffüs yerinde ne gibi eşya görüyorsunuz? Bu eşyalar nasıl sıralanmış? Neden teneffüs yerinin bir kapısı bahçeye açılıyor?”

Kitabın 36. sayfasında, “Niçin?” sorusuna yer verilerek, sebepler üzerine düşünülmesi sağlanmak istenmiştir. Örneğin; “Dükkânların önüne niçin tabelalar asmışlar?”, “Bu levhalar sokak başlarına niçin konmuş?”

Kitabın 39, 40. ve 41. sayfalarında, iki nesne arasındaki farkı ayırt edebilme, karşılaştırma yapma ve gözlem yaparken nedenleri anlayabilme ifadelerine yer verilmiştir. “At koşulan yaylı ve yaysız yük arabaları biliyor musunuz? Bunların öküz ve manda arabalarından farkı

nedir? Bu arabalar öküz ve manda arabalarından hızlı gider mi?” Kasaba arabaları açıklanmış ve kasaba arabaları ile faytonların karşılaştırılması istenmiştir: “Bir faytonla bu arabaları karşılaştırınız.” Otomobiller arasında ayırt etme ve karşılaştırma sorularına yer verilmiştir: “Taksi otomobillerini hususilerden nasıl ayırt ederiz?”, “Otomobillerin hızı ile arabalarinkini, otomobil ücretleriyle araba ücretlerini karşılaştırınız?”

50. sayfada, Karşılaştırma ve nedenleri bulma sorularına yer verilmiştir. “İlkbaharın yazdan farkını söyleyiniz? Sonbaharla kışı karşılaştırınız?”, “Evinizin en çok hangi odaları güneş görür? Bunun sebebini söyler misiniz?”

71. sayfada, Karşılaştırmaya yönelik bilgi sorusuna yer verildiği görülmüştür. “Meşe odunu ile diğer odunları karşılaştırınız? Ormandaki ağaçların yaprakları arasındaki farkları söyleyiniz. (Renk ve koku itibarıyla).”

76. sayfada, “Niçin?” soru ifadesi ile olgular hakkında fikir edinmeyi sağlayacak sorulara yer verilmiştir. “Deremizin suyu yazın da böyle bol mu? Niçin eksiliyor? Kışın ve ilkbaharda deremizin suyu niçin artıyor?”, “Deremizin suyu içilir mi? Niçin içilmez?” sorular ile birlikte cevapların verilmesi ve bilgi ağırlıklı sorular olması düşünme faaliyetinin kısa süreli gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Kitabın 92 ve 93. sayfalarında, Karşılaştırmaya yönelik soru ifadesine ve “Niçin?” sorusu ile sebepleri sorgulayan soru ifadesine yer verilmiştir. “Bakkal dükkanı şehirdekilere benziyor muydu?”, “Günün hangi saatlerinde kahve kalabalık oluyormuş? Niçin?”

95. sayfada yine nedenleri sorgulayan “Niçin?” sorusuna yer verilmiştir. “Dağda niçin çiftçilik yapılmaz? Niçin hayvan beslenir? Dağda niçin çok kalabalık köyler yoktur?”, “Ova köyleri niçin daha büyük ve kalabalıktır? Akarsuyu olmayan köylerde niçin sebzeçilik yoktur?”

103. sayfada, “Neden?” soru ifadesine yer verilmiştir. “Kaynak sularının neden berrak ve temiz olduklarını düşününüz.” Suyu temizlemek için bir deney yapımı anlatılmış ve aşamalarının nedeni sorgulanmıştır. “Tüpün etrafına neden soğuk su koymak lazım?”

Kitabın genelinde “Neden?”, “Niçin?” ve “Nasıl?” soru ifadelerine yer verilmesi, nedenler üzerine az da olsa düşünülmesini sağlayarak ‘eleştirel olmak’ değeri kapsamında ele alınmıştır.

129. sayfada, Karşılaştırma yapmaya yer verilmiştir. “Ay ile Güneşi karşılaştırınız.”

Eleştirel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; “Neden?”, “Niçin?” ve “Nasıl?” soruları kapsamında verilmiştir. İki nesne ve iki durum arasındaki farkı ayırt edebilme, karşılaştırma yapmaya yönelik ifadeler ile desteklenmiştir. Kitapta bu soru ve bilgiler verilen konuların sonunda yer almış ancak sınıftaki öğretimin boyutuna göre şekillenmek üzere bırakılmıştır. Somut nesneler üzerinden ayırt etmeye yer verilmesi çocuğun bulunduğu dönem açısından doğru görünse de çocuğun eleştirel düşünmesine katkı sağlayacak onun bulunduğu döneme uygun fikir, olgu ve olaylara yer verilmemesi eksik bulunmuştur. Eleştirel düşünme sosyal olaylar çerçevesinde biraz sağlanabilirken bilimsel bir değer olma boyutuna çok ulaşamamıştır.

Yaratıcı Olmak: Kitapta % 9,0 ile 3. sırada yer alan ‘Yaratıcı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12. sayfasında, oyun etkinliğine yer verilmiştir. Bu oyunda taklit etme davranışları bu değer kapsamında ifade edilebilir. “Vapur, tramvay, otomobil ve arabaların çıkardığı sesleri yürürken ve dururken taklit ediniz. Bunları kullanan insanların çıkardığı sesleri ve sözleri tekrarlayınız.”

15. sayfada yer verilen ödev ‘yaratıcı olmak’ değerini içermektedir. “Elbirliği ile okulun kil veya kartondan modelini yapınız.” Yine 28. sayfada bu tür bir ödevde yer verildiği görülmüştür: “Evinizin mukavvadan bir modelini yapınız. Bunu boyayınız.”

Kitabın 35. sayfasında da ‘toplu tedris’ programına uygun olarak anlatılan konu ile ilgili resim-iş ödevi verilmiştir. Bu ödevin hayalden yapılması ve model ile desteklenmesi ‘yaratıcı olmak’ değerini ön plana çıkarmaktadır. “‘Annem küçük kardeşimi uyuturken’ hayalden resmini yapınız. Çamurdan bir ev modeli yapınız.” Aile ile ilgili yapılması istenen bu etkinliğin anne, küçük kardeş ve onu uyutması ile sınırlandırılması yaratıcı olmak özelliğinin kazanımı bakımından bir dezavantaj olmuştur.

42. sayfada, Taşıtlar konusu anlatımına yer verilmiştir. Bu konu içerisinde ‘icat etmek’ kavramı ifade edilerek bu değere anlatım ile örtük olarak yer verildiği görülmüştür. “İnsanlar, ırmaklarda, ilkin içi çürümüş ve oyulmuş ağaç kütüklerini kayık gibi kullandılar. Karada –kendilerine alıştırdıkları- at, eşek gibi hayvanlara bindiler. Nihayet tek parça tekerlekli (kağnı) arabalar icat ettiler.”

43. sayfada, Konu devamına yönelik resim ve model yapımı ödevine yer verilmiştir. “Kartondan bir otomobil, bir kayık, bir vapur yapınız? Bu modelleri boyayınız?”

Kitabın 61. sayfasında, “Posta, Telgraf, Telefon” ünitesi ile ilgili ‘Taklitli Oyunlar’ başlığı ile oyunlara yer verilmiştir. “Eski zamanlarda nasıl haberleşilirdi? (Günlerce at sırtında, arabalarda giden habercileri taklit edin.)”, “Mektup zarflarının damgalanmasını, paketlerin, sandıkların hazırlanmasını, posta kutularına posta taşıtlarına yerleştirilmesini taklit ediniz.”, “Postacılar gibi şehirde mektup taşıyalım. Merdivenleri, yokuşları çıkalım. Bisiklet ve motosikletle telgraf götürelim.”, “Posta güvercinleri oyununu oynayınız.”

65. sayfada, İşlenen ünitenin resim-iş ve oyun bölümlerine yer verilmiştir. Bu bölümlerde verilen model oluşturma ve taklitler yoluyla yaratıcı olmak değeri aşılacaktır. “Elbirliğiyle karton veya mukavvadan Kızılay yardım arabalarının modellerini yapınız.”, “Kızılay ekipleri harp meydanlarında yaralıları, depremlerde felâket görenleri nasıl taşıyor? Onların yaralarını nasıl sarıyorlar? (Kollarda, sırtta basit sedyelerde hasta taşıma hareketlerini taklit ediniz). Kızılay’ın otobüs, cankurtaran arabası, vapurlar, uçaklarla hasta, yiyecek, giyecek taşıyıp dağıtmasını taklit ediniz.”

75. sayfada, “Orman” ünitesinin ‘Resim-İş’ ve ‘Oyun’ etkinliklerine yer verilmiştir. “Kilden orman hayvanları yapınız.”, “Korucunun, avcının, odun ve kömürcülerin hareketlerini taklit ediniz. Ormanda gördüğünüz hayvanların hareketlerini ve seslerini taklit ediniz. Tavşan gibi sıçrayınız.”

95. sayfada, Köy modeli yapımı ve köy oyunu oynamaya yönelik aktivitelere yer verilmiştir. “Islak kumu, kutudan yapılmış kalıplara dökerek bir köy modeli yapınız.”, “Köylünün işçenliğini hareketlerle taklit ediniz. Köy okulunda öğrendiğiniz köy oyunları oynayınız.”

Ders yılı sonunda, Sınıf Sergisi anlatımına yer verilmiş ve bu sergide çocukların yaptığı araçların sergilenmesi ifade edilmiştir. “Köyde kullanılan tarım aletlerinin çocuklar tarafından vücuda getirilmiş modelleri de sergiye konur. Tahta, çubuk ve kartondan yapılmış taşıt modelleri de sergiye konabilir.”

Kitabın genelinde, her ünite sonunda ‘Resim-İş’ ve ‘Oyun’ etkinliklerine yer verilerek; işlenen konu ile ilgili model ve taklit yapılmasını isteyen ödevlere yer verilmiştir. Bu ödevler uygulama aşamasında olması ve beceri gerektirmesi nedeniyle çocuklar açısından ‘yaratıcı olmak’ değerini kazandırabilecek nitelikteki eylemlerdir.

Yaratıcı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; model oluşturma, taklitli oyunlar oynama, hayalden resim yapma etkinlikleri çerçevesinde aktarılmıştır. Toplu tedrise uygun olarak hazırlanan kitapta bu etkinlikler her konu kapsamında bir

gereklilik olarak sunulmuştur. Geleneksel öğretime uygun olarak hazırlanan kitapta; yeni fikirler üretme, proje hazırlama ve özgün fikirlerle tasarımlar yapmaya yönelik uygulamalara yer verilmemesi çocuğun ‘yaratıcı düşünceyi’ kazanabilmesi açısından önemli bir eksiklik oluşturmıştır. Özetle kitapta; dönemin şartlarına uygun olarak belli bir ölçüde verilen bu değer, çocuğu tam olarak yaratıcı düşünen aktif bir birey haline getirmeyecektir.

Yeniliğe Açıklık: Kitapta % 4,5 ile 4. sırada yer alan ‘Yeniliğe Açıklık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 16 ve 17. sayfalarında, Yeni arkadaşlar edinmeye yönelik bilgi verilmiştir. “Okula yeni yazılan arkadaşlar, içini, dışını görmek ve tanımak istediler. Biz eskiler de onların dileklerini yerine getirmeyi kabul ettik. Bir yabancı gibi işe sokak kapısından başladık...” ifadeleri ile okulun tanıtılmasına yer verilmiştir. “...Bu katın koridoruna ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci sınıfların kapılarıyla müze kapısı açılmaktadır. Bu dershaneleri ve müzeyi de yeni arkadaşlara gösterdik.”

20. sayfada, ‘Cumhuriyet Bayramı’ konusu işlenerek, Cumhuriyet ile birlikte yapılan değişim, yeniliklerden bazılarına yer verilmiştir. Atatürk’ün bu yeniliklerde öncü olması ifadesi ile birlikte; “Cumhuriyeti kurdu. Bundan sonra şimdi kullandığımız yeni harfleri kabul ettik. Her tarafta fabrikalar kurduk. Okullar açtık.”

42. sayfada, Taşıtların tarihsel süreçteki değişimi “tekerlekli arabaları icat ettiler” ifadesi ile sonlandırılarak bir değişimden bahsedildiği görülmüştür. Bu değişim teknoloji ve sosyal alanda önemli bir değişimi ifade eder.

49. sayfada, “Okulda Geçen Eski Yıllar. Yeni ve Eski Zamanlar” başlığı ile bir önceki yıl ile o yılın arasındaki farkları ortaya koyan sorulara yer verilmiştir. Bu sorular yeni bir zaman dilimine olan hazırlığı ve geçmiş muhasebesini ortaya koymaktadır. Bilimsel olarak yeniliğe açıklık değerini tam olarak aktaramayan bulgu, yeni olan bir zaman dilimine hazırlık ile karşımıza çıkmaktadır.

132. sayfada yer verilen ders yılı sonu sergisinde, “devrim” kavramına yer verilmiştir. “Sergide ayrıca bir Atatürk köşesi, bir Cumhuriyet ve devrim köşesi kurulabilir. Bu köşelere Atatürk’ün hayatına ait resimler ve devrime ait tablolar, grafikler konur.”

Yeniliğe Açıklık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; toplumsal alandaki bazı yenilik örnekleri ile verilmiştir. Atatürk'ün yaptığı devrimler vurgulanmıştır. Yeni arkadaşlıklar edinme konu içerisinde bilgi olarak aktarılmıştır. Bilimsel bir değer olarak yeni fikirler üreten, yenilikleri deneme ve oluşturma örneklerini ifade eden örneklere yer verilmemesi bu değerın kazanımı açısından önemli bir eksiklik olmuştur. Dönemin şartları ve geleneksel öğretim yöntemi düşünüldüğünde bu durum çok şaşırtıcı olmamakla birlikte kitapta bu değerın kazanımı açısından eksiklikler dikkat çekmektedir.

Araştırmacı Olmak: Kitapta % 1,3 ile 5. sırada az yer alan 'Araştırmacı olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında, Okul çevresinde araştırma yapmaya yönelik bir ifadeye yer verildiği görülmüştür. "Çocuklar, geliniz, okul etrafında bir gezinti yapalım. Güneşin sabahtan akşama kadar okul binasını hangi taraflardan aydınlattığını araştıralım."

57. sayfada, Bucak müdürünün görevleri arasında ifade edilmiştir. "Halkın şikayetlerini dinler ve kanunların tatbik edilip edilmediğini araştırır."

76. sayfada yer verilen konuda, derenin özelliklerini inceleme ve araştırmaya yönelik sorular yer almıştır. "Derenin yaptığı dirsekleri inceleyiniz. Bunun sebebini araştırınız."

95. sayfada, sorulara yer verilmiş ve bu sorular sonunda araştırma yapmaya yönlendirme yapılmıştır. "...Akarsuyu olmayan köylerde niçin sebzeçilik yoktur? Meyve ağaçları sulak ve ovalık yerlerde mi yetişir? Büyüklerinizden bilgi toplayarak bu soruların cevaplarını hazırlayınız."

Araştırmacı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; nedenleri sorgulama, soru sorma ve okulda uygulamalı araştırma yapma ifadeleri kapsamında verilmiştir. Bulguların bu değeri az da olsa aktardığı görülmüştür. Ancak, araştırma ödevleri ile pekiştirilmesi gerektiği ve veri toplama kaydetme yöntemleri ile sorgulayarak öğrenmenin öneminin daha kapsamlı ifade edilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Merak Duymak: Kitapta % 0,5 ile en az bulunan 'Merak Duymak' değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür. Kitabın 5. sayfasında, Tatilde yaptıklarını anlatan bir metne yer verilmiş ve bu metinde 'merak' kavramı aktarılmıştır. "Aritmetik kitabımdan meraklı küçük problemler çözerdim."

43. sayfada, Denizde yapılan bir gezi anlatımına yer verilmiştir. Bu anlatımda çocuğun babasına merak ederek soru sorması, örtük kapsamda ‘merak’ değerini içermektedir. “Baba deniz nerede bitecek? İstanbul’dan sonra da deniz var mı?”

Merak duymak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere çok yer verilmediği görülmüştür. Yalnızca iki yerde ifade edilen ‘merak’ çocuğun bilimsel bir değer olarak bu değeri kazanması açısından yeterli görülmemektedir.

Tablo 18. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler

(1948) 3. Sınıf 1. Kitap		
Kişisel Değerler	f	%
Sağlıklı Olmak	146	38.8
Estetik	142	37.8
Temiz Olmak	57	15.1
Çevreyi Koruma	18	4.8
Özsaygı	12	3.2
Özgüven	1	0.3
Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	0.0
Toplam	376	100.0

Tablo 18’de Kişisel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 18’e göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 376 yerde Kişisel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Sağlıklı olmak kavramı % 38,8 ile en çok kullanılan değer olarak dikkati çekmektedir. Bu değeri % 37,8 ile Estetik değeri 2. sırada, % 15,1 ile Temiz olmak 3. sırada izlemektedir. Çevreyi Koruma % 4,8, Öz saygı % 3,2 ile az kullanılan değerlerdir. Öz güven % 0,3 ile en az kullanılan değer olmuştur. Alçakgönüllülük (Tevazu) kavramının % 0,0 ile kitapta yer almadığı görülmüştür.

En fazla kullanılan kişisel değer ile en az kullanılan kişisel değer arasında % 38,5 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Sağlıklı Olmak: Kitapta % 38,8’lik oranla en fazla bulunan ‘Sağlıklı olmak’ değeri, 1948 programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, “Şehirde Tatil Günleri” konusu, güzel, temiz havada ve spor yapılarak geçirilen bir tatil anlatımı ile verilmiştir. Bu konunun bu yapılanların sağlıklı olmaya faydasını ifade eden; “Koca yaz bir defa başım bile ağrımadı. Tatilimi neşe içinde geçirdim.” cümlelerine yer verildiği görülmüştür.

10. sayfada, temiz olmak ile sağlıklı olmanın bağlantısını kuran ifadeye yer verilmiştir. “Teneffüslerde pencereleri açarak sınıfımızı havalandırırız. Sağlık için temizlik lazım olduğunu içimizde bilmeyen yoktur.”

Kitabın 25. sayfasında, “Terli İken Rüzgârda Durmamalı” başlıklı okuma parçası ile hasta olmamak için açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir. “Rüzgâr çabucak suyu buhar haline kor. Çamaşırlar rüzgârlı havada pek çabuk kurur. İnsanın vücudu da terleyince ıslanır. Hava akıntısı o teri derhal kurutur. Yani ter, buğu haline gelip havaya karışır. Sulu şeyler böyle çabuk buğu olursa orada derhal soğukluk olur. İşte bunun için yaz yağmurlarından sonra hava serinler, ispiroya batırılmış bir parmak biraz sonra üşür. Vücuttaki ter de böyle çabucak havaya karışınca vücut üşür, soğuk alırız ve hasta oluruz.” Yapılan açıklamalar bu dönemdeki çocuk açısından çok anlaşılır bir şekilde verilmemiş olup, konunun ana teması hasta olmamak için yapılması gereken durum başlıktaki vurgu olarak anlaşılmıştır.

50. sayfada, “Güneşin Faydaları” başlığı ile sağlıktaki faydalarına değinilmiştir. “Güneş her şeye can verir. Güneş görmeyen yerde oturan çocukların benzi sapsarıdır. Çiçekler ve sebzeler de sarı ve cansızdır. Daima güneş gören otlar daha iri, yeşil ve gürbüzdür. Güneş göre yerlerde oturan insanlar kırmızı yüzlü, kanlı, canlıdır. Güneş girmeyen eve hekim girer. Güneş mikropları öldürür. Hastalar güneş banyosu yaparlar. Açık yerlerde güneşe öğleden önce yazın bütün vücudumuzu tutmalıyız.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, yönetim örgütlerinin sağlık alanındaki görevlerinden söz edilmiştir. Örneğin; İhtiyar Meclisi: “Köyün ve köylünün sağlığına, rahatına, sularına, yollarına bakar.”, Belediye Meclisi: “Bunlar, o şehrin sağlık işlerine, hastanesine, dispanserlerine bakar.”

64 ve 65. sayfalarda, Kızılay yardım kurumunun sağlık alanındaki yardımları resim ve oyun ile ifade edilmiştir. Resmin açıklaması olarak: “Kızılay’ın yetiştirdiği hemşireler

hastalara bakıyor.” ifadesine yer verilmiş ve “Kızılay Oyunu” ile yapılanların taklit edilmesi istenmiştir.

77. sayfada, Bir hastalık ile ilgili bilgi verilmiştir. “Dere ve ırmaklar nerelerde bataklıklar yapıyor? (Fazla meyilli olmayan yerlerde). Bu bataklıklarda sivrisinekler ürer. Sivrisinekler sıtma taşır. Bataklıkları kurutmak lazımdır.”

103 ve 104. sayfalarda, su ile geçen hastalıklar hakkında bilgi verilmiştir. “Su ile geçen hastalıklar: (Kolera, tifo, dizanteri). Bu hastalıklar memlekete yayıldığı zaman daima suları kaynatmak ve ondan sonra soğutup içmek lâzımdır. Eski zamanlarda insanlar dere ve ırmak suyu içerlerdi. Bu yüzden birçok bulaşıcı hastalıklar çıkardı.”. “Bulanık su içilmez. Dere ve ırmak suyu, dışarıda orada burada birikmiş yağmur suları da içilmez. Kolera zamanında sular daima kaynatılmalı ve soğuduktan sonra içilmelidir. Lağımlara yakın kuyuların suyu hastalık getirir, katiyen içmemeli. İçilecek sular, temiz kaynak sularıdır.”

107. sayfada, Sağlık alanındaki meslekler ve hizmetleri hakkında sorulara yer verilmiştir. “Siz hastalandığınız zaman ne yapıyorsunuz? Doktor ve eczacı size ne karşılığında ve nasıl bir yardımda bulunabiliyor? Dişlerinizi kime tedavi ettiriyorsunuz?”

109. sayfada, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’ndan söz edilmiş ve soru ile “sağlıklı” kavramına yer verildiği görülmüştür. “Büyükleriniz gibi büyük işler başarmak için sağlıklı, bilgili ve kuvvetli yetişmeniz lazım geldiğine inanıyor musunuz?”

Kitabın 116. sayfasında, ekmek hakkında bilgi verilmiş ve sağlık ile ilgili sakıncalı bir duruma değinildiği görülmüştür. “Ekmeğin sıcak sıcak yenmesi sağlığınıza zararlıdır.”

117. sayfada, “Sağlığımızı Koruyalım” ünitesine yer verilerek sağlığı korumak için beslenme öğütleri yapıldığı görülmüştür. Bu öğütlerden örnekler: “Yavaş ve iyi çiğneyiniz. Belli aralarla yemek yiyiniz. Lüzumundan fazla yemek yemeyiniz. Böylelikle midenin ağır işini hafifletmiş olursunuz. Besinlerimize dikkat etmeliyiz. Bazı besinler tehlikeli olabilir. Mesela: kirli ve şüpheli suları kaynatmadan içmemelidir.”, “Genç hayvanların etleri hem çabuk hazmedilir; hem daha kuvvetlidir. Sığır eti en kuvvetli ettir. En lezzetli et koyun etidir. Balık etleri daha kolay hazmedilir. Et insan için lüzumlu bir besin ise de fazla yenmemelidir. Mesela 60 kg ağırlığında bir adam günde 60 gram et yemelidir.”, “Bütün meyveler pek faydalıdır. Yemekte bol bol yemelidir. ...”

Kitabın 119 ve 120. sayfalarında, içilecek sular ve hastalara bakım hakkında bilgilere yer verilmiştir. “Hastalık zamanlarında sular kaynatılmalı, ondan sonra havalandırıp içilmelidir. Filtreler ince kumdan suyu geçirerek süzerler.” ‘Sağlam ve Hasta İnsanlar’

başlığı ile hasta olmamak için bilgilere yer verilmiştir. “Niçin yazdan ziyade kışın insanlar hasta olur? (Yazın ani hava değişiklikleri yok. Sıcaklık derecesi her gün hemen hemen aynı gibi. Odamızdaki sıcaklık ile sokaktaki arasında önemli bir fark yok.) Hava değişiklikleri vücudun dayanıklılığını birdenbire kırabilir. Sık sık hastalanan çocuklar, zayıf, kansız, cansız olurlar. Sağlamlar kolayca hastalığa yakalanmaz. Hiçbir şey sağlık kadar kıymetli değildir.” Bu konuların devamında hastane ziyareti ve burada hastalara nasıl bakıldığı hakkında açıklamalara yer verildiği görülmüştür.

121. sayfada, “Evde Hastalarımıza Nasıl Bakmalıyız?” başlığı ile bu konuda açıklamalara ve yapılması gerekenler uygulanırken sağlığı koruma önlemlerine yer verilmiştir. Bu açıklamalardan örnek verecek olursak; “Hasta odasında fazla eşya, halı, kilim gibi toz tutacak şeyler bulundurulmamalı”. “Hasta odasını ara sıra havalandırmalı. Bu esnada hastayı iyice örtmelidir”. “Hastalık bulaşıcı ise çocuklar içeri alınmamalı”. “Hastanın sıcaklığı, sabah akşam ölçülmeli ve kaydedilmeli. Doktor çağırıldığı zaman bu kayıtlar doktora gösterilmeli. Hastalara katı yiyecekler verilmemeli. Hastalara, hastalığın çeşidine göre doktorların tavsiye ettiği yiyecekler verilmelidir.”

122. sayfada, Verem, kızıl, kızamık, kuşpalazı, kabakulak gibi hastalıklar hakkında bilgi verilmiş ve bu hastalıkların iyileşme süreci, yapılması gerekenler, alınması gereken önlemler açıklanmıştır. Örneğin; “Kızıl: Çocuk hastalığıdır. Halsizlik, baş ağrısı ile başlar. Sonra birdenbire sıcaklık yükselir. Kusma ve ishal görünür. Sonra vücutta kızıl lekeler peyda olur; bu hal 10 gün kadar sürer; sonra sıcaklık düşer; lekeler beyazlaşarak deri dökülür. Bu dökülen derilerin etrafa yayılmamasına dikkat etmeli; çünkü hastalığı başkalarına bulaştırır. Hasta, yatağından çıkmamalı. Perhiz yapmalı. Hasta odasını sıcak tutmalı.”

123. sayfada, ‘Hastalığa Tutulmamanın Çareleri’ metni ile hasta olmamak için yapılması gerekenlerden bir kısmı öneri olarak verilmiştir. “Vücudu kuvvetli tutmalı. Hasta kimselere ait eşyayı ellememeli. Bunlara sürünmemeli. Öksüren, aksıran kimselerden sakınmalı. Odaları iyi havalandırmalı. Bulaşıcı bir hastalıktan kalkan hastanın giydiği ve dokunduğu şeyleri dezenfekte etmeli. Yiyeceğimizi tozdan ve sineklerden korumalı. ...”. “Başka birinin kalemini ağzımıza sokmamalı. Başkalarının ellediği şeker ve yemekten almamalı. Kirli bir banyoda yıkanmamalı. Hastanın terk ettiği yatakta yatmamalı. Onun eşyasını kullanmamalı. Başkalarının havlusuna yüzümüzü silmemeli.”

Kitabın 124 ve 125. sayfalarında, Sağlıklı olmak için beslenme önerileri ve bulaşıcı hastalıklardan korunmak için aşı yapıldığını gösteren bir fotoğrafa yer verilmiştir. “Her

türlü besin almalıyız. Daima aynı saatlerde yemek yemeliyiz. Kokmuş, bozulmuş, bayatlamış şeyler yememeliyiz. Akşam yemeklerinde eti az yemeliyiz. Temiz kaynak suyu içmeliyiz. Kuru sebzelerden fazla, yaş sebze ve meyve yemeliyiz. Yemeklerden sonra üç saat geçmeden bir şey içmemeliyiz.”

Sağlıklı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere hastalıklar, alınması gereken önlemler ve hastalıklar çerçevesinde kapsamlı olarak yer verildiği görülmektedir. Kitapta; sağlığı korumak için besinlere, içilecek suya, güneşin faydasına, terli iken rüzgârda durmamak gerektiğine, hastalıklara ve hastalıklardan korunmak için yapılması gerekenlere başlıklar halinde vurgulandığı görülmüştür. Hastalıklar ile ilgili detaylı anlatımlara yer verilmesi ve önlemler ile konuya dikkat çekilmiştir. Sağlık alanındaki mesleklerden kısaca söz edilmiş, hasta bakımı önemsenmiştir. Bulaşıcı hastalıklar hakkında bilgi aktarımına yer verilmiştir. Özetle; kitapta sağlık alanında bilgi aktarımına yoğunlukla yer verilmiş, ancak eğitim kademesinin gelişim dönemine uygun örnek ve anlatım göz ardı edilmiştir.

Estetik: Kitapta % 37,8 ile 2. sırada yer alan ‘Estetik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, ‘Güzel’ betimlemesi ile beğeniye yer verilmiştir. “Güzel yurdumun yeşil ağaçları, parlak göğü ve çağlayan suları var.”, “Yazın sıcak havasında durgunlaşan denizin mavi suları beni kucağına çağırır. Kıyıya ulaşmak, denize girmek için can atarım. Onun güzel ve temiz sularında yıkanmak ve yüzmek, bütün yaz bana en büyük neşeyi verdi.”

9. sayfada, sınıfın görünüşünün anlatımına yer verilirken estetik açıdan değerlendiren ifadeler yer verilmiştir. “Duvarları levhalarla süslü.”, “Dereden söküp getirdiğimiz otlar, akvaryumumuza başka bir güzellik veriyor.”

19. sayfada, Resim ve müzik ödevlerine yer verilmiştir. “Okulun dışarıdan resmini yapınız. Kum masasında okulu ve bahçesini gösteriniz.”, “Müzik: Aşağıdaki (Gece ve Gündüz) şarkısını öğreniniz.”

20. sayfada, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için yapılan hazırlıklara yer verilmiştir. “Aydın 29’unda Cumhuriyet Bayramı var. Şimdiden sınıfımızı süslemeye çalışıyoruz. Aramızda para topladık. Bu para ile renkli kâğıtlar, kartonlar, fenerler aldık. Şimdi bunlardan zincirler, levhalar, türlü süsler yapacağız. Bunlarla sınıfımızı donatacağız.”,

“Bahçede sevinç içinde öğretmenlerimizle birlikte oynuyoruz. Şarkılar söylüyor, hopluyor, sıçırıyoruz.” Yine 21. sayfada, Çevredeki bayram hazırlığı ile ilgili gözlem sorularına yer verilmiştir. “Okula gelirken hükümet konağının, polis ve belediye dairelerinin kapılarında neler gördünüz? Neler yapıyordu? Lambalar, bayraklar ve defne dallarıyla süslenen daha nerelerini gördünüz? İçinizde evinizin kapısını penceresini süsleyen var mı?”

22. sayfada, Bayram hazırlıkları ve bayramda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bunlarda geçen; mızıka, marş, resim-iş, sınıf süsleme ve müzik gibi kavramlar ‘estetik’ değeri kapsamındadır. Örneğin; “Sınıfı süslemek için el birliğiyle bayraklar, levhalar, zincirler hazırlayınız.”, “Cumhuriyet Bayramı marşını öğreniniz.”

27. sayfada, Mahallenin güzelleştirilmesi için çalışmak ifade edilmiştir. “Mahallemizin daima güzelleşmesine çalışmak borcumuzdur.” 28. sayfada, beğeni ifadesi, resim, müzik ve mimarlık mesleğine yer verilmiştir. “Okulumuzun bulunduğu mahalleyi beğeniyor musunuz?”

29. sayfada, ‘güzel’ kavramı ile beğeniye yer verilmiştir. “Benim güzel evim.”, “Evimizin arkasında havuzlu, çiçekli, yemiş ağaçlı güzel bir bahçe var. Boş zamanlarımı bu bahçede geçiririm. Evimin iki tarafında güzel evler var.”

50. sayfada, “Yıldızlı Geceler” okuma parçası estetik bir anlatımla sunulmuştur. “Yıldızlı ve mehtaplı geceler ne güzeldir. Ağaçlar, koyu gölgelerini toprağa düşürür. Sular, ayın ve yıldızların ışığı ile gümüş gibi parlar. Ovalar gölgelerle süslenir. Her şey temiz ve kusursuz gibidir. Yüzler, ayın ışığı ile nurlanır. Sessiz gecelerde, hafif hafif oynayan dalgalar üzerinde kayık gezintileri yapmak ne zevklidir.”

Kitabın 55. sayfasında verilen “Köyümüz” şarkısında da, köy estetik bir anlatım ile betimlenmiştir. “Belki küçüktür ama / Köyümüz çok güzeldir. .../Bin bir renge bürünür / Kırklarında çiçekler, / Kokular sürünüyor, / Uçuşan kelebekler. ...”

63. sayfada, Kızılay kurumuna toplanan yardımlar için yapılan etkinliklere yer verilmiştir. “Kızılay yararına müsamereler tertipleylim. Şenliklerde, bayramlarda kutularla dolaşarak yardım toplayalım.”

Kitabın 74 ve 75. sayfalarında, Ormanların anlatımında, resim, müzik ve şarkılarla bu değere yer verildiği görülmüştür. “Ormanlar, bir memleketin zenginliğidir. ...Ormanda güzel ve neşeli oyunlar oynarız. Ağaç dallarında ötüşen kuşlar, bize şarkılar söyler.”, “Civarınızdaki ormanın resmini yapınız.”, “Orman şarkısını öğreniniz.”, “Göklere bakar uçları / Ağaçların sorguçları / Koyu gölgeler verir. / Ormanlarla yurt şenlenir. //...”

81. sayfada, “Suyumuz” şarkısının öğrenilmesinin istenmesi ve şarkı içinde geçen sözler estetik değer kapsamında ele alınmıştır. “...Yurdumuzun suları / Şerbetlerden tatlıdır. / Çeşmelerin tasları / Gümüşten savatlıdır. ...”

Kitabın 88 ve 89. sayfalarında, resim ve müzik etkinliklerine yer verilmiştir. “Bir liman, bir vapur resmi yapınız.”, “Deniz şarkısını öğreniniz.”, Deniz şarkısı: “Atlardan kurdeleler / Örölmüş gibi sanki / Fakat ne zaman kükrer / Deniz öyle yaman ki // Yaldızlı bir servidir / Denizde ayın yolu / Bazı coşmuş bakarsın / Bakarsın uslu uslu.”

96. sayfada, 23 Nisan Bayramı ünitesinin sorularına yer verilmiştir. Bu sorularda eski ile yeni karşılaştırması yapılırken o dönemin güzel olduğu ifadelerine yer verilmiştir. “Eski okulda böyle güzel sıralar var mıymış?”, “Kitaplar böyle güzel ve resimli miymiş?”

98. sayfada, İlkbahar mevsimi ve doğa estetik açıdan betimlemeler ile verilmiştir. “İlkbahar: Bu günler, tabiatın da en güzel günleridir. Baharın bütün güzelliğı bu günlerde kendini gösterir. Her yer yemyeşildir. Gelincikler, menekşeler, papatyalar çayırları süslemektedir. Ağaçlarda cıvıldaayan kuşlar, serin serin esen rüzgâr çocukları kırlarda koşup oynamaya sanki davet etmektedir. Bu haftanın hemen bütün günlerini bu güzellikleri seyretmek, kır ve çayırlarda yetişen çiçek ve otları incelemekle geçirmeliyiz.”

100. sayfada istenen Resim-İş etkinliğı; süsleme ve resimler üzerine olmuştur. “23 Nisan Bayramı ve Çocuk Haftası için sınıfınızı süsleyiniz. Bayraklar, fenerler, resim ve yazı levhaları yapınız. İstiklâl harbine dair hayalden resimler yapınız.”

Kitabın 110 ve 111. sayfalarında, resim, müzik ve şarkılar ile bu değere yer verilmiştir. “Çiçek, böcek, maden koleksiyonu yapınız. Bayrama ait hayalden resimler yapınız.”, “Müzik: Bahar bayramı şarkısını öğreniniz.”, “...Doyar mıyım hiç sana / Bu güzellik dururken / Sevgimi anlasan, / Güzel bahar bayramı. / ...”

132 ve 133. sayfalarda, Ders yılı sınıf sergisi konusu ile bitirilmiştir. Sınıf sergisinde sergilenen ürünler göze hitap eden ürünlerden oluşmaktadır. “Çocuklar tarafından tutulmuş olan ödev defterleri, resim ve elişleri sergide bulundurulur. Kızların örgüye, dikiş ve biçkiye ait eserleri de sergiye konur. ...”, “Sınıf sergisini el birliğı ile hazırlayınız.”

Kitabın genelinde her ünitenin sonunda o ünite ile ilgili “Resim-iş” ve “Müzik” bölümlerine yer verilmiş olması ‘Estetik’ değerini besleyen bir unsur oluşturmıştır.

Estetik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer resim-iş, müzik, şarkı, marş, beğeni ifadeleri, sergi ve milli bayram süslemeleri kapsamında verilmiştir. Kitabın

genelinde beğeni ifadeleri ve ‘güzel’ kavramının kullanılması ile dikkat çekilmiştir. Doğanın güzelliğinin estetik bir bakış açısı ile aktarılması ve mevsimlerin estetik yönlerinin ele alınması anlatımları ile desteklenmiştir. Kitapta bu şekilde ifadesini bulan “estetik” değerinin çocuk açısından örneklerle çeşitlendirilebileceği düşünülmüştür.

Temiz Olmak: Kitapta % 15,1 ile 3. sırada yer alan ‘Temiz olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9 ve 10. sayfalarında, ‘Temizlik ve Düzen’ başlığı ile kişisel ve sınıf temizliği anlatımlarına yer verilmiştir. “Biz küçük okullular temizliği çok severiz. Sabahleyin kalkar kalkmaz yüzümüzü, dişlerimizi yıkar, saçlarımızı tararız; tırnaklarımızı keseriz. Temiz çamaşırlar ve lekesiz elbise ile okula geliriz.”, “Okula gelir gelmez ayaklarımızı paspasa sileriz. Elbisemizin kirlenen yerlerini muslukta temizleriz. Yalnız kendimizi, üst başımızı değil sınıfımızı da gül gibi tutarız. Yere kâğıt parçaları, yemiş kabukları atmayız. ...Sağlık için temizlik lazım olduğunu bilmeyen yoktur.”

14. sayfada, okul temizliğine yer verilmiştir. “Okulun bahçe, dersane ve koridorlarını temiz tutunuz. Okul eşyasına zarar vermeyiniz.”

22. sayfada, Milli Bayrama gösterilen önemin temizlik ile bağı kurulmuştur. “Bayram günü okula nasıl bir kıyafetle gelmeliyiz. – En yeni ve temiz elbiselerimizi giyerek.”

27. sayfada, yaşanan çevrenin temiz tutulması gerektiği vurgulanmıştır. “Mahallemizin temizliğine dikkat etmeliyiz. Yerlere tükürmemeli, sokaklara çöp dökmemeliyiz.”

Kitabın 34 ve 35. sayfalarında yer verilen metin ve şiirde ev temizliği açıklamalarına yer verilmiştir. “Pazar günleri öğleye kadar temizlik yaparız, yıkanırız, çamaşır değiştiririz. Bahçemize bakarız.”, Evimiz şiiri: “Her tarafı tertemiz / Ne hoş bizim evimiz / ...Süt gibidir her duvar / Ne bir leke ne bir iz. / Sonra salon ve mutfak / Onlar da süt gibi ak. / her gün temizler annem / Üşenmez pıtır pıtır, / Ben de suyunu taşır, / Asla haylazlık etmem.”

Kitabın 77. sayfasında içme suyunun temizliğine değinildiği görülmüştür. “Tatlı sulu göllerin suyu temizlenip içilir.”

81. sayfada yer verilen ‘Suyumuz’ şiirinde temizliğe vurgu yapılmıştır. “... Hayat verir yorguna / Zayıfa da semizlik. / Suyun asıl faydası / Temizliktir temizlik.”

Kitabın 101, 102, 103 ve 104. sayfalarında, “Suyumuz” ünitesine yer verilmiş ve su temizliği ile ilgili anlatımlar vurgulanmıştır. “En iyi suyu nereden alırız? Dağ göllerinden,

ırmaklardan. Irmak sularını süzme havuzlarında temizlemek. Göl sularını da kanallarla süzme havuzlarına göndererek temizlemek mümkündür.”, “Derin kuyu suları topraktan, hâтта kum taşı gibi delikli kayalardan geçerek süzıldükleri için iyi ve temizdirler.” Sağlık ve su temizliği bağlantısı kurularak verilen anlatımda suyun temizliğinin anlaşılmasını sağlayan bir deneye yer verilmiştir: “...suyu temizlemek için ne yapalım? İçinde bulanık su olan bir kap alalım. Sonra bu kabı bir cam boru ile cam tüpe bağlayalım. Suyu ateşe turalım. Kaynamaya başlar. Bir müddet geçince boş tüpte birkaç damla su peyda olur. Tüpün etrafına neden soğuk su koymak lazım? Tüpe toplanan su nasıl? (Berrak). Bu su temizdir. Çekinmeden içebiliriz. Suyu kaynatmak suretiyle de temizlemek mümkündür.” ‘Su ve Temizlik’ okuma parçasında el, yüz, vücut gibi kişisel temizliklerden bahsedilerek suyun temizlikteki faydası vurgulanmıştır. ‘Su İle Geçen Hastalıklar’ okuma parçasında ise temiz olmayan suyun sağlığa zararları vurgulanmıştır.

Kitabın 123 ve 124. sayfalarında, hastalık bulaşmaması için dikkat edilmesi gereken temizlik kuralları ve beslenmede dikkat edilecek temizlik konularına yer verilmiştir. “Başka birinin kalemini ağzına sokmamalı. Başkalarının ellediği şeker ve yemekten almamalı. Kirli bir banyoda yıkanmamalı. Hastanın terk ettiği yatakta yatmamalı. Onun eşyasını kullanmamalı. Başkalarının havlusuna yüzümüzü silmemeli.”, “Temiz kaynak suyu içmeliyiz.”

Temiz olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değeri; kişisel temizlik, okul ve sınıf temizliği, ev temizliği ve yiyecek-içecek temizliği konuları çerçevesinde işlenmiştir. Kişisel temizlik ile ilgili örneklere yer verilmiştir. Kitapta su ile yapılan temizlikler ve suyun temiz olması anlatımlarla vurgulanmış sağlıklı olma ile ilişkisi açıklanmıştır. Hastalıklara karşı temiz olma ve besinlerin temiz tutulması konuları ile bilgi donanımı sağlanmıştır. Özetle; kitapta yer verilen konular kapsamında ele alınmış ancak örnekler açısından eksik görülmüştür.

Çevreyi Koruma: Kitapta % 4,8 ile 4. sırada yer alan ‘Çevreyi Koruma’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 10 ve 14. sayfalarında, okul bahçesini temiz tutma ifadelerine yer verilmesi ‘çevreyi koruma’ değeri kapsamında da ele alınmıştır. Örneğin; “Yere kâğıt parçaları, yemiş kabukları atmamız. Sıraları, duvarları, kapıyı kalemle çizmeyiz.”, “Duvarlarına resim

ve yazı yazmayalım.”, “Okulun bahçe, dersane ve koridorlarını temiz tutunuz. Okul eşyasına zarar vermeyiniz.”

27. sayfada, mahallede dikkat edilmesi gerekenlere yer verilmiştir. “Yerlere tükürmemeli, sokaklara çöp dökmemeliyiz. Mahallemizin fenerlerine taş atıp kırmamalıyız.”

Kitabın 71, 72, 73 ve 74. sayfalarında, ormanları koruma ile ilgili bilgi verildiği görülmüştür. “Sık ağaçların altında ateş yakmamalı.”, “Ağaçları koruma: Genç ağaçları kesmemeli. Yapraklarını ve dallarını koparmamalı. Fena ve pis suları ağaç dibine dökmemeli.”, “Orman korucusunun ödevini söyleyiniz? (Ormanı yangından korumak, sağlam ağaçların kesilmesine mâni olmak, kesilmek üzere işaret konan ağaçların yerini bellemek ve odunculara göstermek. ...).” “...Bu kadar faydalı ağaçlara ilişmemeli, onları yangından korumalıyız.”

Çevreyi Koruma değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; doğayı, yaşanılan çevreyi ve okul çevresini korumak anlatımları kapsamında ele alınmıştır. Bilgi vermek ağırlıklı işlenen bu anlatımların örneklerle zenginleştirilmesi, daha açık ve net bir anlatımla sunulması gerektiği düşünülmüştür.

Özsaygı: Kitapta % 3,2 ile 5. sırada yer alan ‘Özsaygı’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında kişisel bakımı yapabilme ifadelerine yer verilmiştir. “Biz küçük okullular temizliği çok severiz. Sabahleyin kalkar kalkmaz yüzümüzü, dişlerimizi yıkar, saçlarımızı tararız; tırnaklarımızı keseriz. Temiz çamaşırlar ve lekesiz elbise ile okula geliriz.”

Kitabın 33 ve 34. sayfalarında, kendi hakkında bilgi sahibi olan ve kişisel bakımı yapabilen, görev ve sorumluluklarını bilen bir anlatım örneğine yer verilmiştir. “Sabahleyin erken kalkarım. Annemin beni kaldırmasına meydan bırakmam. Güzelce ellerimi, yüzümü, dişlerimi yıkarım. Saçlarımı tararım. Annemin hazırladığı kahvaltıyı yerim. O günkü derslerime, ödevlerime bir daha göz gezdirir, çantamı tertiplerim. Güzelce giyinir, yola çıkarım. Akşam eve dönünce soyunur ev elbiselerimi giyerim. Annem bana küçük bir kahvaltı verir. Bundan sonra küçük kardeşimle meşgul olurum. Onu bahçede gezdirir, onunla oyun oynarım. ...”

124. sayfada, ‘Yaşamakta İntizam’ başlığı ile günlük planlı yaşama; beslenme, uyku ve ders saatlerini ayarlayabilme gibi anlatımlar ile ‘özsaygı’ geliştiren bazı davranışlar ele alınmıştır.

Özsaygı değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin açık ve net olarak aktarılmadığı görülmüştür. Örtük anlatımlardan çıkarılan değer; bireyin kendi hakkında bilgi sahibi olabilme, kişisel bakımını yapabilme ve düzenli yaşam anlatımları ile biraz desteklenmiş olup, bu anlatımların özsaygı değerinin kazanımı için yeterli olmayacağı düşünülmüştür.

Özgüven: Kitapta % 0,3 ile en az bulunan ‘Özgüven’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitabın 108. sayfasında, örtük bir anlatımla yer verilmiştir. “(Yürüyelim arkadaşlar; sert adımlarla her yer inlesin) sözleri bizlere cesaret ve kuvvet aşıyor mu?”

Tablo 19. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler

(1948) 3. Sınıf 1. Kitap		
Sosyal Değerler	f	%
Toplumsallık	119	51.7
Sevgi	34	14.8
Yardımsever Olmak	25	10.9
Aile Sevgisi	18	7.8
Doğruluk	11	4.8
Misafirperverlik	8	3.5
Gerçek Dostluk	7	3.0
Fedakâr Olmak	3	1.3
Ahlâklı / Erdemli Olmak	2	0.9
Güvenilir Olmak	2	0.9
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	1	0.4
Dürüstlük	-	0.0
Toplam	230	100.0

Tablo 19’da Sosyal değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 19’a göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 230 yerde Sosyal değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Toplumsallık kavramı % 51,7 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Sevgi % 14,8 ile 2. sırada ve Yardımsever olmak % 10,9 ile 3. sırada kullanılan değerlerdir. Aile Sevgisi % 7,8 ile 4. sırada, Doğruluk % 4,8 ile 5. sırada, Misafirperverlik % 3,5 ile 6. sırada ve Gerçek Dostluk % 3,0 ile az kullanılan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Fedakâr olmak % 1,3, Ahlâklı / Erdemli olmak ve Güvenilir olmak kavramları % 0,9, Gelenek ve Göreneklere Bağlılık % 0,4 ile en az kullanılan değerlerdir. Dürüstlük yüzde sıfır ile hiç kullanılmayan değer olmuştur.

En fazla kullanılan sosyal değer ile en az kullanılan sosyal değer arasında % 51,3 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Toplumsallık: Kitapta % 51,7’lik oranla en fazla bulunan ‘Toplumsallık’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, ‘Şehirde Tatil Günleri’ başlığı ile tatil anlatımı, şehirli kavramı ve arkadaşlarıyla oyun oynama anlatımları örneklendirilmiştir. “Ben şehirli çocuğuyum.”, “Arkadaşlarımla birlikte kulaç atmak, yarış yapmak ne zevkli idi. Öğle sıcaklarında ateşimizi onun koynunda söndürürdük. Sabahleyin hep birlikte koruya doğru yürür, koşar ve oynardık. Akşam serinliğinde uçurtma uçurmak pek hoşumuza giderdi. ...”

7. sayfada ise ‘Köyde Tatil’ konusu açıklanmış ve köyde yapılan tatil, köyün toplumsal ortamı ve arkadaşlarıyla birlikte oyun oynama örneği anlatımına yer verildiği görülmüştür. Köyde tatilde yapılan işler anlatılmış ve şu şekilde devam ettirilmiştir: “Yaz tatilini böyle hoş çalışmalarla geçirmek köy çocuklarının biricik kıvancıdır. Biz oyundan çok, iş severiz. Bütün günümüzü açık havada güneş altında geçiririz. Öğle sıcaklarında biraz serinlemek için dereye gireriz. Pazar günleri arkadaşlarımızla buluşur, oyunlar oynar, güler, eğleniriz.”

Kitabın 26, 27 ve 28. sayfalarında, ‘Okulumuzun Bulunduğu Mahalle veya Semt’ başlıklı konuya yer verilmiştir. Konu kapsamında mahalle ve semtlerin anlatımı yer almıştır. Mahalle ve semtlerin toplumsal ortamı, tarihçesi, caddelerinin özellikleri, pazar yeri gibi ortamları ile toplumsallık değerine de yer verildiği görülmüştür. Örneğin; “Mahallemizin büyüklerini saymalı, küçüklerini sevmeli ve korumalıyız. Mahalle çocuklarıyla oynarken

kavga etmemeli, onlarla daima iyi geçinmeliyiz.”, “Mahallede Pazar yeri var mı? Pazar hangi gün kurulur? Bu pazarda neler satılır? Kimler satar?”, “Bu mahallede birlikte oynadığınız kaç arkadaşınız var? ...”

52. sayfada, ‘Şehrimiz, Kasabamız, Köyümüz’ ünitesi, yaşanan yerin özelliklerinin tanınmasına yönelik sorular ve yaşanan yerin plânının gösterilmesi anlatımlarıyla işlenmiştir. Bu metinde örtük olarak verilen ‘toplumsallık’ değeri, yaşanan yerleşim biriminin öğrenilmesine yönelik anlatımlarla verilmiştir.

54. sayfada, ‘Nüfusa Geçmenin Önemi’ başlıklı konunun açıklanmasına yer verilmiştir. Toplumsal yaşam için gerekli olan nüfus kaydı, askerlik, vergi gibi unsurlara dikkat çekilmiştir. “...Hükümet alacağı vergiyi iyi hesap edemez. Her Türkün elinde nüfus kâğıdı bulunmalıdır. Nüfusa geçmeyenleri hükümete haber vermek vatan borcudur. Çocuklar, sizin yeni doğmuş ve nüfusa geçmemiş küçük kardeşleriniz varsa babanızı zorlayın nüfus kâğıdı alsın.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, şehir, kasaba ve köy gibi toplumsal ortamların yönetim örgütleri açıklanmıştır. Buradaki toplumsal kurumlar ile ilgili sorulara ve anlatımlara yer verilmiştir. “...Muhtar ne iş yapar? Gönderilen kanun, tüzük ve emirleri halka bildirir. Salgın hastalık çıkarsa hükümete haber verir. Yalancı hekimlerin, üfürükçülerin çalışmalarına meydan vermez. Askerlik, vergi, mahkeme işlerinde hükümete yardım eder. Şüphe ettiği yabancıları karakola haber verir. İhtiyar meclisi nedir bilir misiniz? ...Köyün ve köylünün sağlığına, rahatına, sularına, yollarına bakar.”, “Belediye Meclisi: Belediye meclisini şehir halkı seçer. Bunlar, o şehrin sağlık işlerine, hastanesine, dispanserlerine bakar. Parkları iyi bir halde bulundurmaya çalışır. Yolların temizliğine, geceleyin aydınlanmasına bakar.”

Kitabın 59, 60 ve 61. sayfalarında, ‘Posta, Telgraf, Telefon’ ünitesi açıklanarak toplumsal iletişim araçlarına yer verilmiştir. Postane, posta alıp gönderme, telgraf ve mektup gönderme ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Mektupların üzerindeki pulların yardım kurumlarına olan katkısından bahsedilmiştir. Ünite sonunda yer verilen oyun ile bu haberleşme yollarının anlaşılması sağlanmak istenmiştir. “Eski zamanlarda nasıl haberleşilirdi? (Günlerce at sırtında, arabalarda giden habercileri taklit edin). ...”, “Postacılar gibi şehirde mektup taşıyalım. ...”

Kitabın 62, 63 ve 64. sayfalarında, “Şehir veya Kasabamızdaki Yardım Kurumları” ünitesi işlenmiştir. Bu yardım kurum ve kuruluşlarından bazılarının soru ve teorik bilgi verme

amaçlı açıklandığı görülmüştür. “...Kızılay, sarf ettiği bu kadar parayı nereden bulur? Bayram günleri mektuplara yapıştırılan pullar, oyun kâğıtlarından alınan vergi, Bayram günlerinde halka dağıtılan rozetlerden alınan para, hayır sahiplerinin bağışları, Kızılay üyelerinin verdikleri paralar.” Bununla birlikte Çocuk Esirgeme Kurumu’nun da kısa bir açıklamasına yer verilmiştir.

Kitabın 87. sayfasında, Liman şehirlerinde yaşayan halkın durumundan bahsedilmiştir. “Limanların iç şehirlerden farkları: Limanlar daha kalabalık ve ticaret yerleri daha çoktur. Halkı, iç şehirler halkından daha zengin ve açığözdür. ...”

Kitabın 90 ve 95. sayfaları aralığında, ‘Köy Ziyaret’ ünitesi işlenmiştir. Bu ünite kapsamında; köyün yolu, sokakları, köy okulu, köy odası, köy kahvesi, köy halkının işleri ve köyler ile ilgili genel bilgiler verilerek köyün toplumsal yapısından söz edilmiştir. Bu bilgiler köye yapılan ziyaret kapsamında ele alınmıştır. Örneğin; “Köy Odası: Köy odası okula yakın mıydı? Niçin yapılmış? Köy odasında neler gördük? Köy muhtarı bizi nasıl karşıladı? Köy ve köylü hakkında bize neler anlattı?”, “Köy Halkının İşleri: Evlerdeki kız ve kadınlar ne yapıyorlardı? Ne ile uğraşıyorlardı? Bahçelerde ve tarlalarda köylüler nasıl çalışıyorlardı? ...”, “Köylüler, kasabadan neler alırlar? Bunu sorduğumuz zaman muhtar bize ne cevap vermişti? (Giyecek, petrol, zeytinyağı vb.). Kasaba halkı köylerden ne alır? (Tahıl, yağ, peynir, yoğurt, yumurta, odun, kömür).”

106 ve 107. sayfalarda, ‘Komşu Kasaba veya Şehirler’ ünitesine yer verilmiştir. Bu ünite kapsamında kasaba ve şehirlerdeki yapılanma, toplumsal ortam soru cevap yolu ile işlenmiştir. Örnek: “...Kasaba halkı nasıl birbiriyle temasta bulunuyor? (Alış veriş).”, “Yazı Ödevi: Ev ve köy hayatında niçin toplu bir halde yaşamaya mecbur olduklarını düşünün. Ve buralarda nasıl bir iş bölümü olduğunu yazınız.”

Toplumsallık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer; toplumsal yapılanma çerçevesinde teorik bilgi ağırlıklı olarak sunulmuştur. Şehir, kasaba, köy, mahalle ve semt yapılanmalarının tanıtımı yapılmış ve buradaki toplumsal ortam hakkında bilgilere yer verildiği görülmüştür. Köy ve şehirdeki arkadaşlık ilişkisi, arkadaşlarıyla oynama örneğiyle örneklendirilmiştir. Mahalledeki büyük ve küçüklere nasıl davranılması gerektiği öğütlenmiş ve arkadaşlık ilişkisine yer verilmiştir. Şehir, kasaba ve köylerdeki yönetim örgütleri ile ilgili bilgi donanımı sağlanmıştır. Yardım kurumları ve komşu kasaba-köy ilişkisi anlatımları ile desteklenmiştir. Özetle; kitapta teoride toplumsallık vurgusu yapılmış olup pratikte toplumsallığın hayata geçirilmesini kolaylaştıran davranışlara yer verilmediği görülmüştür. Kitapta toplumsallık değerinin kazanımı için

gerekli olan; görgü kuralları, arkadaş edinme ve duygularını söyleme, grup bilinci oluşturma ve sosyal bir ortamda izin alma gibi davranışlara yer verilmemesi dikkat çekmiştir.

Sevgi: Kitapta % 14,8 ile 2. sırada yer alan ‘Sevgi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, Doğa sevgisini belirten bir ifade yer almıştır. “Güzel yurdumun yeşil ağaçları, parlak göğü ve çağlayan suları var. Penceremiz denize bakıyor. Günün her saatinde başka başka renklere giren denizi çok severim.”

7. sayfada, Köy çocuğu betimlemesi ile yapılan anlatımda, tarlada çalışmayı sevmek, iş yapmayı sevmek ve hayvanları sevmek ifadeleri vurgulanmıştır. “Biz köy çocukları yazın tarlalarda çalışmayı, çayırda davarlarımızı gütmeyi çok severiz.”, “Kuzuları çok severim.”, “Biz oyundan çok, iş severiz.”

Kitabın 9. sayfasında, yaşadığı yeri sevmek duygusu, arkadaş sevgisi, hayvan sevgisi ve temizliği sevmek ifadelerine yer verilmiştir. “...Babamın ve kardeşlerimin boynuna hasretle atıldım. Şimdi, doğduğum yer bana daha güzel görünüyordu. Arkadaşlarımı daha candan seviyordum. Bu geziden anladım ki insan en çok doğduğu yeri sever. Ondan uzun süre ayrı yaşamaya dayanamaz.”, “...Geçen yıl birlikte dereden tuttuğumuz balıklar hâlâ yaşıyorlar. Biz onları çok seviyor, sularını günaşırı değiştiriyoruz.”, “Biz küçük okullular temizliği çok severiz.”

11. sayfada, okuldaki arkadaşlık ilişkisi ‘sevgi’ değeri ile vurgulanmış ve verilen ‘Okul’ şiiri ile okuldaki derslerini severek yapma ifadesine de yer verilmiştir. “Bu yıl, bizim sınıfa üç çocuk yeniden yazıldı; başka yerden gelmişler; ikisi kız, birisi oğlan. İlkini bizi yadırgadılar. Fakat şimdi ne kadar seviyoruz; iyi kalpli çocuklar.” Okul: “...Aritmetik, el işi / Resim, oyun, her işi / Seve seve yaparız. / Yarını hazırlarız.”

17. sayfada, okulda yapılan gezinti anlatılmış ve ‘okul sevgisi’ vurgulanmıştır. “Arkadaşlarımız, okulun ne zaman yapılmış olduğunu öğrenmek istediler. Okulumuz dört beş senelik bir binadır. Yeni ve sağlamdır. ...Her semtin çocukları kolayca okula gidip gelirler. Biz bütün arkadaşlar, bu gezintiden sonra okulumuzu daha çok tanıdık ve sevdik.”

Kitabın 20. sayfasında, Cumhuriyet ve okul sevgisi vurgulanmıştır. “Cumhuriyet, milletin kendi kendisini idare etmesi demektir. O halde onu sevelim ve koruyalım.”, “Biz

Cumhuriyeti çok seviyoruz.”, “...Okulumuzu o kadar çok seviyoruz ki eve dönmek bile istemiyoruz. Bize bu iyi okulları hep Cumhuriyet hükümeti yapmış. O halde biz Cumhuriyeti nasıl sevmeyelim. Yaşasın Cumhuriyet! diye nasıl bağırmayalım.”

22. sayfada yer verilen soru ve ‘Cumhuriyet Bayramı’ şarkısında geçen ifade ile vatan sevgisi belirtilmiştir. Cumhuriyet Bayramı töreni gözlem sorularında: “Asker geçerken heyecan duydunuz mu? Askerleri niçin seversiniz?” Cumhuriyet Bayramı marşı: “Cumhuriyet hayat demek, / Yükselmeye kanat demek; / Öz yurduna öz sevgini / Kalbinde hep yaşat demek. //...”

Kitabın 27, 28 ve 29. sayfalarında, küçüklerini, mahalleyi ve evini sevmeye ifadelerine yer verilmiştir. “Mahallemizin büyüklerini saymalı küçüklerini sevmeli ve korumalıyız.”, “Okulunuzun bulunduğu mahalleyi beğeniyor musunuz? Seviyor musunuz?”, “Benim güzel evim. Bilseniz onu ne çok severim. ...”

32. sayfada, aile içindeki sevgiye dayalı ilişki vurgulanmıştır. “Ailemin içinde en çok annemi seviyorum. Annem de beni çok sever. Beni okşar, öper; şehre beraber inince güzel şeyler alır. ...”, “...Babamı da seviyorum. Sözlerini dinliyorum.”, “...Ablamı da severim, her dediğini yaparım.”, “Büyükanne gece bana masallar söyler. Beni okşar, sever. Beni gezmeye götürür. Bana bayramda hediyeler alır. Onu da severim.”

111. sayfada verilen ‘Bahar Bayramı’ şiirinde bahara ve bu bayrama karşı olan sevgi vurgulanmıştır. “...Bağlıyım ta kalbimden / Sana bahar bayramı. // ...Doyar mıyım hiç sana / Bu güzellik dururken / Sevgimi anlasana / Güzel bahar bayramı. // Kalplerdeki yerini / Soğutmadan yine gel. ...”

Sevgi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; okul, aile, arkadaş, doğa ve hayvan sevgisi gibi konular çerçevesinde işlenmiştir. Arkadaşlık sevgisi, okuldaki arkadaşlık ilişkisi ile belirtilmiştir. Ailedeki tüm bireylere karşı olan sevgi ayrı ayrı belirtilmiş, bu ifadeler aile sevgisi değeri ile de bütünlük göstermiştir. Yaşadığı yerleşim birimi, mahalle ve evine karşı olan bağlılık ile ilgili örnek ve sorulara yer verilmiştir. Cumhuriyet, vatan ve küçüklere karşı gösterilmesi gereken sevgi ön plana çıkarılmıştır. Kitapta sevgi değeri ile ilgili ulaşılan bulgular bu değerın kazanımı açısından yetersiz kalmış ve sevgi değeri ile ilgili yer verilmeyen; kendini sevmeye, insanları sevmeye, ülkesini sevmeye ve milli ve dini bayramlarda sevgi duygusunu açığa vurma davranışları bu değerın kazanımında eksiklik oluşturmuştur.

Yardımsever Olmak: Kitapta % 10,9 ile 3. sırada yer alan ‘Yardımsever olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, anneye yardım etme davranışı örneklendirilmiştir. “Bizim bir ineğimiz, iki koyun, üç keçimiz var. Onlar ilkbaharda yavrularlar. Bilseniz onların yavruları ne kadar sevimlidir. Annem sütlerinden yoğurt ve tereyağı yapar. Ben de yayık döverek anneme yardım ederim.”

32 ve 33. sayfalarda yine aile içindeki yardımlaşma örneklendirilmiştir. “Ablam kendi işini bitirdikten sonra gece benim derslerime yardım eder.”, “Okuldan eve gelince anneme, babama yardım ederim.”

38. sayfada, trafikte karşıdan karşıya geçme kuralları anlatılmış; ihtiyacı olanlara yardım etme gerekliliği de bu anlatımlar kapsamında vurgulanmıştır. “İki tarafa geçerken körlere, sakatlara yardım ediyoruz. Çünkü terbiyeli bir çocuk başka türlü yapamaz. İnsan yalnız kendini değil başkalarını da düşünmelidir.”

56 ve 57. sayfada, şehir ve kasabaların yönetim örgütleri tanıtımı yapılmış ve bu kapsamda bu örgütler arasındaki yardımlaşma ifade edilmiştir. Muhtarın devlete sağladığı yarar şu şekilde ifade edilmiştir: “...Askerlik, vergi, mahkeme işlerinde hükümete yardım eder.”, “Büyük bucaklarda bucak müdürüne yardım için bir kâtip, nüfus, vergi, tapu memurları, hekim de bulunur.”

Kitabın 62 ve 65. sayfaları arasında bazı yardım kurumlarının tanıtımı yapılarak bu kurumlar hakkında bilgi verilmiştir. “Deprem, su baskını gibi felâkete uğrayanlara kim yardımda bulunur? Kızılay.”, “Kızılay bir yardım kurumudur. Kızılay yararına müsamereler tertipleylim. Şenliklerde, bayramlarda kutularla dolaşarak yardım toplayalım.”, “...Çocukları Esirgeme Kurumuna yardım etmek ona üye olmak bir vatan borcudur.”, “Her memlekette yoksul ve düşkün çocuklar vardır. Bunlara yardım etmek hepimizin borcudur. Fakat hepimizin bunlara teker teker tesirli yardım yapmamız güçtür. Bu gibi kimsesiz ve fakir çocuklara bakan bir cemiyet vardır: (Çocukları Esirgeme Kurumu). İşte bu kuruma elimizden gelen yardımı yapmalıyız. ...”

Yardımsever olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; aile içi yardımlaşma, trafikte ihtiyacı olanlara yardımda bulunma, yönetim örgütleri arasındaki ilişki ve yardım kurumlarının tanıtılması kapsamında vurgulanmıştır. Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi yardım kurumlarının tanıtımı ile sosyal yardımlaşma ön plana

çıkarılmıştır. Kitapta arkadaşlık ilişkisi, acil durum ve grup çalışmalarında yardımlaşma örneklerine yer verilmemiş olup bu yönüyle değerın kazanımı eksik kalmıştır.

Aile Sevgisi: Kitapta % 7,8 ile 4. sırada yer alan ‘Aile Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, aile bireylerine özlem duyma ifade edilmiştir. Bir süre teyzesine giden Çetin’in memlekete dönüşündeki: “Babamın ve kardeşlerimin boynuna hasretle atıldım.” ifadesi sevgisini de örneklendirerek vurgulamaktadır.

Kitabın 32 ve 33. sayfalarında sevgi değeri içinde de ele alınan ‘Ailemiz’ konusu kapsamında ‘Aile Sevgisi’ yoğun olarak işlenmiştir. “Ailemin içinde en çok annemi seviyorum. Annem de beni çok sever. Beni okşar, öper; şehre beraber inince güzel şeyler alır. ...”, “...Babamı da seviyorum. Sözlerini dinliyorum.”, “...Ablamı da severim, her dediğini yaparım.”, “Büyükanne gece bana masallar söyler. Beni okşar, sever. Beni gezmeye götürür. Bana bayramda hediyeler alır. Onu da severim.”

34. sayfada, aile içindeki ilişkinin sevgi temelli olması anlatım ile örneklendirilmiştir. “...Babam ve ağabeyim eve gelir. Onları annemle güler yüzle karşılarız. Onlara o günkü derslerimi ve öğrendiklerimi kısaca anlatırım. Beni okşayıp severler. ...”

Aile Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin aile ile ilgili konular çerçevesinde vurgulandığı görülmüştür. Anne, baba, kardeş ve büyükanne gibi aile bireylerine karşı olan sevginin vurgulandığı metinler açık ve net sunulmuş ancak diyalog ve örneklerle beslenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Doğruluk: Kitapta % 4,8 ile 5. sırada yer alan ‘Doğruluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 22. sayfasında, Milli Bayram kutlmasının anlatımı ele alınmış ve bu gün yapılan davranışların doğru-yanlış olması sorgulanmıştır. “O gün evde oturup dışarı çıkmamak doğru mudur?”

36. sayfada, Trafikteki doğru ve yanlış davranışların ayırt edilmesine yönelik soru sorulduğu görülmüştür. “Yaya yürüyenlerin, yolun ortasından gitmeleri doğru mudur?”

38. sayfada, Okula giderken dikkat edilmesi gereken doğru ve yanlış davranışlar açıklanmıştır. “Biz daima yaya kaldırımlarda yürüyoruz. Sağdan gidiyoruz. Dikkatli olduğumuz için ne kimseye çarpıyor, ne de ayağına basıyoruz. Kaldırım üzerinde iki üç kişi toplanarak onun bunun yolunu kesmiyoruz. Tramvayların arkasından koşmuyoruz. Tramvay durmadan binmiyor, inmiyoruz. Sokaklara öteberi atarak kirletmiyoruz. Sokağın bir yakasından diğerine geçerken iki tarafımıza bakıyoruz, araba, otomobil, tramvay, kamyon geçmediği sırada çabucak karşıya geçiyoruz.”

48. sayfada, Doğru ve yanlış davranışın ayırt edilebilmesi yine soru yolu ile verilmiştir. “Çalışma saatlerimizi boş geçirmek doğru mudur?”

81. sayfada, ‘Suyumuz’ şarkısında “doğru” kavramı vurgu yapılmak için verilmiştir. “Hayat için gereken / Güneş, hava, toprak, su / Birbirinden ayrılmaz / Arkadaştır doğrusu. /...”

Doğruluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; doğru ve yanlış davranışları ayırt etmek için sorularla vurgulanmış, trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt edebilme, milli değerleri gözetme ve olumlu davranışları onaylama ifadeleri kapsamında vurgulanmıştır. Kitapta doğruluk değerinin etik davranışların farkında olma, ilişkilerinde olumlu değerleri gözetme ve ön yargısız davranma gibi davranış örneklerine yer verilmemesi ve sosyal ilişkilerde, kişisel özellik olarak tanıtımının yapılmaması önemli bir eksiklik oluşturmuştur.

Misafirperverlik: Kitapta % 3,5 ile 6. sırada yer alan ‘Misafirperverlik’ değeri incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, ‘Çetin’in Gezisi’ başlıklı metne yer verilmiş ve bu metin içerisinde Çetin’in teyzesine misafirlğe gitmiş olması anlatımından örtük olarak bu değerın çıkarımına varılmıştır. “...Geleceğimizden haberi olan teyzem bizi istasyonda bekliyordu. Birlikte evlerine gittik. Teyzemin oğlu Nejat biraz sonra beni gezmeye çıkardı. Bilecik’in çarşısını ve büyük sokaklarını dolaştırdı. Ertesi gün de bağlarına gittik. Doya doya üzüm yedik. İlkın Bilecik’i çok beğendim. Teyzem her gün beni gezmeye götürüyordu. ...”

32. sayfada, ev ile ilgili sorulara ve ‘misafir odası’ kavramına yer verilmiştir. “...Ayrıca büyük salonu, misafir ve yemek odası var mıdır?”

Kitabın 34. sayfasında, misafiri karşılama davranış örneklerine ve misafirlikte nasıl davranılması gerektiğini örneklendiren bir anlatıma yer verilmiştir. “Eğer bize misafir gelirse onları güler yüzle karşılar, ellerini sıkarım. Çocukları varsa onunla bir köşeye çekiliriz. Yahut başka bir odaya gideriz. Terbiyeli terbiyeli oyunlar oynarız. Okul yaşayışımızı birbirimize anlatırız. Biz misafirliğe gidersek orada annemin babamın canını sıkacak bir harekette bulunmam. Çocukları varsa onlarla oynarım. Yoksa annemin dizi dibinde otururum. (Benim canım sıkıldı, haydi artık eve gidelim!) diye tutturmam.”, “Eğer bize misafir gelirse onları evimizde eğlendirmeye çalışırız.”

Misafirperverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; misafirlikte ve misafir geldiğinde nasıl davranılması gerektiği yönünde davranışlarla vurgulanmıştır. Misafirlik örneği ile desteklenmiştir. Kitapta az örnekle sunulan ‘misafirperverlik’ değeri istenilen niteliği kazandırma yönünde verilmiş ve bu değer kazanımının hedeflendiği görülmüştür.

Gerçek Dostluk: Kitapta % 3,0 ile 7. sırada yer alan ‘Gerçek Dostluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 11. sayfasında, okula yeni gelen öğrencilerle daha önceden bulunan öğrencilerin arkadaşlık ilişkisi vurgulanmıştır. “Bu yıl, bizim sınıfa üç çocuk yeniden yazıldı; başka yerden gelmişler; ikisi kız, birisi oğlan. İlk bizi yadırgadılar. Fakat şimdi ne kadar seviyoruz; iyi kalpli çocuklar. Kimseyi incitmemeye, herkesle dost geçinmeye çalışıyorlar.”

81. sayfada yer verilen ‘Suyumuz’ şarkısında doğanın ayrılmaz bütünlüğü, dostluk değeri ile bir bütün olarak betimlenmiştir. “Hayat için gereken / Güneş, hava, toprak, su / Birbirinden ayrılmaz / Arkadaştır doğrusu. //...”

111. sayfada, doğa ile dostluk vurgulanmış, bu anlatımdan dostluğun sevgi bağı ile olduğu çıkarımına örtük anlatım kapsamında ulaşılmıştır. “Çiçeklerle dostum ben / Bozar mıyım aramı? / Bağlıyım ta kalbimden / Sana bahar bayramı. //...”

Gerçek Dostluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; az örnek ile sunulmuştur. Doğa ile ilgili anlatımlarda yer alan dostluk kavramının arkadaşlık ilişkilerinde daha fazla ve belirleyici olarak örneklendirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Fedakâr Olmak: Kitapta % 1,3 ile 8. sırada yer alan ‘Fedakâr olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitabın 32. sayfasında verilen aile bireylerinin anlatımında; annenin hasta olunca bakması, her işini yapması ve evladı için gece gündüz yorulması ifade edilerek ‘fedakârlık’ değerine örtük olarak yer verilmiştir.

63. sayfada, yardım kurumlarının anlatımında soru-cevap yolu ile yardım kurumunun fedakârlığı vurgulanmıştır. “Kimsesiz çocukları okutan, onlar için fedakârlıklar yapan kimdir? (Çocuk Esirgeme Kurumu).”

93. sayfada, Köy halkının yaptığı işler soru ve cevaplarla işlenmiş, bu anlatım kapsamında köylünün fedakârlığı belirtilmiştir. “Tarlaları nasıl sürüyor ve ekiyorlardı? Köylüler böyle güneş altında günde kaç saat çalışıyorlarmış? Yaptıkları iş kolay mı zor mu? Köylüler bu zor işlere katlanmasalar biz ekmek bulabilir miyiz?”

Fedakâr olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer açık ve net ifadesinin yalnızca yardım kurumları anlatımında bulmuş, annenin ve köylünün fedakârlığı örtük kapsamda verilmiştir. Fedakâr olmak değerinin tam anlamıyla kazanımı için bu değer, açıklanması gerektiği ve arkadaşlık ilişkilerini içeren örneklerle beslenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ahlâklı / Erdemli Olmak: Kitapta % 0,9’luk oranla az bulunan ‘Ahlâklı / Erdemli olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitabın genelinde ahlâklı / erdemli olmak değerinin, tam ifadesini bulan bir anlatımla yer verilmediği görülmüştür.. Bu değer kapsamında olan kavramlardan ‘terbiyeli olma’ kavramına birkaç kez yer verildiği görülmüştür.

Güvenilir Olmak: Kitapta % 0,9’luk oranla az bulunan ‘Güvenilir olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitabın 20. sayfasında, söz vermeyi ifade eden ‘ant içme’ eylemi yer almıştır. “...Cumhuriyeti her tehlikeden korumaya ant içtik. Biz Cumhuriyeti çok seviyoruz.”

31. sayfada verilen anlatımda babanın sözüne güvenme durumu ifade edilmiştir. “Babam evini iyi kullanmayan, memleketine de faydalı olamaz diyordu. Bu söze inanıyor, yuvamızı iyi tutmaya çalışıyorum.”

Güvenilir olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin kazanımının hedeflenmediği görülmüştür.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık: Kitapta % 0,4 ile en az bulunan ‘Gelenek ve Göreneklere Bağlılık’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitabın yalnızca tek bir yerinde (s.94) Zeybek oyununun görseline yer verilmiş olduğu görülmüştür. Kitapta gelenek ve göreneklerin anlatımına yönelik hiçbir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 20. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan İlkokul 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler

(1948) 3. Sınıf 1. Kitap		
Milli Değerler	f	%
Milli Simgeler	31	19.2
Vatanseverlik	26	16.0
Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık	26	16.0
Millet	23	14.2
Ulusal Güvenlik	17	10.5
Devlet	15	9.3
Bayrak Sevgisi	8	4.9
Din	7	4.3
Kahramanlık	5	3.1
Bağımsızlık	3	1.9
Barış	1	0.6
Dil	-	0.0
Toplam	162	100.0

Tablo 20’de Milli değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 20’ye göre; 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 162 yerde Milli değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Milli Simgeler % 19,2 ile en fazla kullanılan değer olarak dikkati çekmektedir. Bunu takiben Vatanseverlik ve Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık eşit oranlarda % 16,0 ile 2. sırada yer alan değerlerdir. Millet kavramı % 14,2 ile 4. sırada, Ulusal güvenlik % 10,5 ile 5. sırada ve Devlet kavramı % 9,3 ile 6. sırada yer alan değerlerdir. Bayrak Sevgisi % 4,9, Din % 4,3, Kahramanlık % 3,1 ve Bağımsızlık % 1,9 ile az bulunan değerlerdir. Barış kavramı % 0,6 ile en az bulunan değer olmuştur. Dil kavramına bu kitapta yüzde sıfır ile hiç yer verilmediği görülmüştür.

En fazla kullanılan milli değer ile en az kullanılan milli değer arasında % 18,8 gibi bir fark bulunmaktadır.

Milli Simgeler: Kitapta % 19,2’lik oranla en fazla bulunan ‘Milli Simgeler’ değeri, 1948 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20. sayfasında, Milli bayramlarımızdan “Cumhuriyet Bayramı” konusu işlenmiştir. “Ayın 29’unda Cumhuriyet Bayramı var. Şimdiden sınıfımızı süslemeye çalışıyoruz.”, “Öğretmenimiz bize Cumhuriyet Bayramının büyüklüğünü şöyle anlattı. ...” Cumhuriyet Bayramına vurgu yapıldığı görülmüştür.

21. sayfada, Kurtuluş Savaşını simgeleyen anıtlara, bayrak ve milli bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramına yer verilerek ‘milli simgeler’ den bahsedilmiştir.

22. sayfada, Cumhuriyet Bayramı ile ilgili yapılan hazırlıklar anlatılmış, “Cumhuriyet Bayramı marşını öğreniniz” ifadesi ile bu marş verilmiştir. Milli Bayramlarımızdan bu bayramın öneminin vurgulanması ‘Milli Simge’ olarak önemlidir.

Kitabın 96, 97, 98 ve 99. sayfalarında, “23 Nisan Bayramı” açıklanarak bir Milli Bayramın önemi vurgulanmıştır. Bu bayram ifadelerini içeren bulgulara örnek verirsek; “23 Nisan Bayramı’nda geçit resmi yapan izciler”, “23 Nisanda niçin bayram yapıyoruz?”, “Çocuk Bayramı: Yarının Cumhuriyet idaresini çocuklar ellerine alacaklardır.”, “Cumhuriyetin kuruluşu 23 Nisandan sonradır. O halde bu büyük günü unutmayalım.”

100. sayfada, yine milli bayramlarımızdan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'na yer verilerek bugün ile ilgili hazırlık yapılması istenmiştir. “23 Nisan bayramı ve çocuk haftası için sınıfınızı süsleyiniz. Bayraklar, fenerler, resim ve yazı levhaları yapınız.”

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında diğer bir milli bayramımız olan “19 Mayıs Bayramı” anlatılmıştır. Bu günün öneminin vurgulanması ve milli bir bayram olarak ifade edilmesi ‘milli simgelerimizden’ birine yer verildiğini göstermektedir. “19 Mayıs 1919 tarihini unutmayınız. 19 Mayıs bayramında Reiscumhura sınırlardan toprak ve Samsun’dan bayrak getirilmesinin mana ve sebebini düşündünüz mü?” Bu ifade ile milli simgelerimizden Bayrağa da vurgu yapıldığı görülmüştür.

Milli Simgeler değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; milli bayramlarımızdan “Cumhuriyet Bayramı”, “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” ve “19 Mayıs Bayramı” çerçevesinde aktarılmıştır. Bir diğer milli simgemiz olan Bayrağa az yer verilmiştir. Milli Marşımız olan İstiklâl Marşı’nın önemine yer verilmemiş olması önemli bir eksiklikler. Özetle kitapta bu değer tam ifadesini bulamamış olup, daha somut ve zengin örneklerle vurgulanabileceği düşünülmüştür.

Vatanseverlik: Kitapta % 16,0 ile 2. sırada yer alan ‘Vatanseverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20, 21 ve 22. sayfalarında, ‘Cumhuriyet Bayramı’ ünitesi işlenmiş; bu bayramın geçmişte yaşanan tarihi olaylarla bağlantısı kurulmuş, bayram gözlemleri ile birlikte yapılan tören ve etkinlikler vurgulanmıştır. Cumhuriyeti korumak gerektiği ve duyulan sevgi öğretmen konuşması örneği ile ifade edilmiştir: “...Memleketi bu iyi günlere kavuşturduk. Bunlar hep Cumhuriyet sayesinde oldu. Cumhuriyet, milletin kendi kendisini idare etmek demektir. O halde onu sevelim ve koruyalım.”, “Hepimiz öğretmenimizi candan alkışladık. Ve Cumhuriyeti her tehlikeden korumaya ant içtik. Biz Cumhuriyeti çok seviyoruz.” ifadeleri ile pekiştirilmiştir.

Kitabın 44, 45 ve 46. sayfalarında, “Artırma ve Yerli Mallar Haftası” konusu işlenmiştir. Yerli malı kullanımına yapılan vurgu, memleketin gelişmesini sağlayan ifadeler ile ‘vatanseverlik’ değerine yer verilmiştir. “Yerli malı, benimsemek tutum kadar önemlidir. Şimdiye kadar yabancıya giden paralar memleket içinde kalsaydı yurdumuz cennete dönerdi. Yabancı malını üstün tutma yüzünden başımıza türlü felaketler geldi.

Memleketimizde endüstri tutunamadı. İğneden ipliğine kadar her şeyini yabancidan alan bir millet, onlara esir olmuş demektir. Büyük savaşta yabancidan mal gelmemesi yüzünden çektiklerimizi babalarınıza sorun. Bu gün yerli mala gösterilen ilgi sayesinde yurdumuzda fabrikalar çoğalmaktadır.”

64. sayfada, ihtiyacı olanlara yardımda bulunma bireyin üzerine düşen sorumluluklar arasında vurgulanmıştır. “Çocukları Esirgeme Kurumuna yardım etmek, ona üye olmak bir vatan borcudur.”

Kitabın 74 ve 75. sayfalarında, ormanların faydaları ve ormanların korunması gerektiğini anlatan bilgilere yer verilmiştir. “Ormanlar bir memleketin zenginliğidir. Havayı temizler. Yağmur getirir. Yamaçlardan inen kar ve yağmur sularının köyü basmasına mani olur. ...Bu kadar faydalı ağaçlara ilişmemeli, onları yangından korumalıyız.” Orman şarkısı: “...Ağaç dikmek, ormanları / Zenginleştirmek demektir. / Ağaç dikmek, memlekete, / Çok yerinde bir emektir.”

Kitabın 98 ve 99. sayfalarında, vatanın kurtarılışı ve düşmanın yok edilmesi anlatımlarına yer verilerek ‘vatanseverlik’ değeri vurgulanmıştır. “23 Nisan düşman salgınına karşı kuvvetli hazırlıkların başladığı gündür. 23 Nisan milletin ve vatanın kurtuluşunun başlangıcıdır. Meclis kurulduktan sonradır ki düşmanı İnönü’de iki defa yendik. Sakarya’da onları büyük bir bozguna uğrattık. Nihayet Dumlupınar’da Yunan ordusunu büsbütün yok ederek kaçabilenleri denize döktük.” Bu metinde ‘vatanseverlik’ değeri ile birlikte ‘ulusal güvenlik’ değeri de vurgulanmıştır.

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında, Milli Bayramlarımızdan ‘19 Mayıs Bayramı’ ünitesi soru ve bayram gözlemleri anlatımı ile işlenmiştir. Bu anlatım kapsamında bu bayramı kutlama etkinliği ve 19 Mayıs marşı ‘vatanseverlik’ değerini vurgulayan niteliktedirler.

Vatanseverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; milli bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı ve 19 Mayıs Bayramı kutlama, tarihi olaylar arasındaki bağı ve vatanın kurtarılışı anlatımları ile vurgulanmıştır. Yerli malı kullanımı, ormanları koruma gibi anlatımlarla bu değer desteklendiği görülmüştür.. Bireyin üzerine düşen sorumlulukların bir kısmı vatan borcu olarak ifade edilmesi ile pekiştirilmiştir. Ancak kitapta vatanseverlik değerinin tam olarak kazandırılmasını sağlayabilecek örnek anlatım ve konu çeşitliliği eksik kalmış olup konular çok dar kapsamlı işlenmiştir.

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık: Kitapta % 16,0’lık oranla yer alan ‘Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 17, 18 ve 19. sayfalarında, okul ve okul civarındaki müze, tarihi eser ve anıtlara yer verilmiştir. “Okulumuza yeni yazılan arkadaşlar, içini, dışını görmek ve tanımak istediler. ...Merdivenlerden ikinci kata çıktık. Bu katın koridoruna ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci sınıfların kapılarıyla müze kapısı açılmaktadır. Bu dershaneleri ve müzeyi de yeni arkadaşlara gösterdik.”, “Okulun dört tarafındaki sokakları söyleyiniz? Buradaki resmi ve meşhur binaları sayınız? Tarihi eserler, anıtlar var mıdır?”, “Sınıfta kum masasında veya bahçedeki kum havuzunda okulumuz civarındaki sokakların, meşhur bina ve anıtların yönleriyle beraber krokilerini çizelim.” Kitapta anıt, tarihi eser ve müze isimlerine yer verilmemiş olup, bunların kavram olarak ele alınması öğretimin örtük program kapsamında tamamlanacağını göstermiştir.

Kitabın 20, 21 ve 22. sayfalarında, vatanseverlik ve milli simgeler değerlerini de içermiş ve ele alınmış olan ‘Cumhuriyet Bayramı’ ünitesinde kültürel değerleri koruma / tarihsel mirasa duyarlılık değeri de bir bütünlük içinde yer almıştır. Bu değer; bayramı kutlama ve cumhuriyeti koruma anlatımları ile vurgulanmıştır. Kurtuluş Savaşı dönemini içeren tarihsel sorular ile pekiştirilmeye çalışılmış, bu soruların cevabının derse bırakıldığı görülmüştür. “Şehrimizde düşmandan kurtuluşu anlatmak için kurulmuş anıt var mıdır? Kurtuluş Savaşında kasabanız halkının hizmetlerini söyleyiniz. Savaşta yararlılıkları görülenlerin kahramanlıklarını anlatınız?”

Kitabın 28 ve 31. sayfalarında, “anıt” kavramına yer verilmiştir. “Mahallede genel bahçe, meydan, anıt var mı?” gibi. 38. sayfada da, ‘okula giderken’ metninde buna benzer bir anlatımla ‘anıt’ kavramı yer almıştır: “Atatürk caddesi Cumhuriyet meydanına çıkar. Burada Cumhuriyet anıtı vardır.”

Kitabın 96 ve 99. sayfaları arasında, ‘23 Nisan Bayramı’ ünitesinin tarihsel anlatımının sunulması, bu bayramın kutlanması ve memleketin ilerlemesi için yapılan çalışmalara yer vermesi ile bu değeri de içerdiği görülmüştür. Örnek: “Lozan sulhu 23 Nisandan sonradır. Cumhuriyetin kuruluşu 23 Nisandan sonradır. O halde bu büyük günü unutmayalım.”

108 ve 109. sayfalarda, 19 Mayıs Bayramı’nın ilân edilme süreci anlatılmış ve bu tarihin önemi açıklanmıştır. “19 Mayıs 1919 tarihini unutmayınız. 19 Mayıs bayramında

Reisicumhura sınırlardan toprak ve Samsun'dan bayrak getirilmesinin mana ve sebebini düşündünüz mü? ...”

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; tarihsel olaylar çerçevesinde vatanseverlik ve milli simgeler değerleri ile bir bütünlük içinde yer almıştır. Anıt, müze ve tarihi eser / mekânlar kitapta yalnızca kavram olarak geçmiş ve örneklerine yer verilmediği dikkat çekmiştir. Milli bayramları kutlama ve Cumhuriyeti koruyarak geliştirme bu değer açısından ana etken olmuştur. Ancak; Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı'nın konu edilmemesi, dini bayramlara hiç yer verilmemiş olması, ülkesini ve tarihi mekânları geliştirme konularına değinilmemesi bu değer açısından önemli bir eksiklik oluşturmuş ve bu değerın istenilen düzeyde kazandırılmayacağı düşünülmüştür.

Millet: Kitapta % 14,2 ile 4. sırada yer alan ‘Millet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20. sayfasında, Milletin Cumhuriyet öncesi ve sonrası durumunu belirten ifadeler yer verilmiştir. Cumhuriyet öncesi yönetimde; “Çocuklarım bundan... yıl önceye kadar padişahlar milleti keyiflerine göre kullanıyorlardı. Padişahların fena idaresi yüzünden millet çok geride kalmıştı.” ifadeleri ile milletin tarihi aktarılırken yeni olan bir yönetimi yüceltmek için eski idarenin tümünün karalanması ve fena olarak gösterilmesi; çocuğun tarihi öğrenimi açısından soyut ve yersiz ifadeleri oluşturmaktadır. Bir milletin tarihini sevmesi, milletini sevmesi açısından önemli olduğu düşünüldüğünde bu dönemdeki çocuğa bu şekilde bir tarih aktarımı uygun görülmemiştir. Cumhuriyet yönetimi tanıtılırken milletin iradesine yer verilmiştir: “Cumhuriyet, milletin kendi kendisini idare etmesi demektir. O halde onu sevelim ve koruyalım.”

22. sayfada, ‘Cumhuriyet Bayramı’ şiiri ile ‘Millet’ ve ‘Bağımsızlık’ değerleri birlikte ele alınmıştır. “...Türk milleti yüz yıllarca / Hasret kaldı hürriyete...”

44. sayfada, Milletin ekonomik durumu ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. “Müsrif bir adamın ailesine, yurduna, milletine olan zararlarını söyleyiniz?”, “Memleketimizin her tarafında açılan fabrikalar, işletilen madenler hep milletin bankalarda toplanan parasıyla yapılabilmektedir. Yaşayabilmek için bir milletin yalnız yiğit ve kahraman olması kâfi değildir.” 45. sayfada da milletin bilinçli tüketim yapması gerektiğini aktaran bir ifadeye

yer verilmiştir. “İğneden ipliğine kadar her şeyini yabancıdan alan bir millet, onlara esir olmuş demektir.”

Kitabın 96, 97 ve 98. sayfalarında, “23 Nisan Bayramı” ünitesine yer verilerek milletin egemenliğini anlatan tarihsel bir anlatıma yer verilmiştir. Anne ve babalarının dönemi sorgulanarak; “O vakit milleti kimler idare ediyorlardı?” sorusuna yer verilmiştir. 23 Nisan ile Milletin iradesini kazanması soru ve cevaplarla açıklanmıştır. “23 Nisanda niçin bayram yapıyoruz? Çünkü bu gün millet idareyi kendi eline almıştır. Büyük Millet Meclisi nedir? Milletin mebuslarını içinde toplayan ve millet namına memleketi idare eden meclis.” Kurtuluş Savaşı döneminin tarihsel anlatımı ile birlikte milletin idaresinin kendi eline geçmesi anlatımı vurgulanmıştır. “Yunanlıların İzmir’e girdiği sıralarda Atatürk Samsun’a ayak bastı; milletin başına geçti; Büyük Millet Meclisini kurdu; bu suretle milletimiz kendi kendini idareye başlamış oldu.” Bu ifadeler milletin egemenliğini kazanma sürecini çok daraltmış ve Türk askerinin ve milletin bu uğraştaki katkısından bahsedilmemesi ile eksik kalmıştır. “23 Nisan” anlatımı ile bu idare bir kez daha vurgulanmıştır. “23 Nisan milletin kendi kendini idareye başladığı gündür. Büyük Millet Meclisi bu gün işe başladı. Mebuslar, milletin isteklerine uygun kanunlar çıkardılar.”, “23 Nisan milletin ve vatanın kurtuluşunun başlangıcıdır.”

Millet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Milletin tarihi, milli iradesi ve ekonomisi hakkında bilgiler kapsamında aktarılmıştır. Milletin cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde iki farklı pencereden aktarılması, Cumhuriyet yönetimi ve milli iradenin kazanımı açısından doğru, cumhuriyet öncesi tarihin yalnızca kötü yönetimden ibaret gösterilmesi bir tarihin tek bir açıdan aktarımı ve genellenmesi ile yanlış bulunmuştur. Bu tarihsel olgu ifadeleri çocuğun anlayabileceği seviyeye uygun olarak somut örnekler ile açık ve millet sevgisini güçlendirecek düzeyde olmalıdır. Özetle; kitapta bu değer daha somut ifadeler ile millet sevgisini güçlendirecek örnekler ile verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ulusal Güvenlik: Kitapta % 10,5 ile 5. sırada yer alan ‘Ulusal Güvenlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20, 21 ve 22. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı ile yurdun kurtuluşu ile ilgili soruların yer alması ve Cumhuriyet idaresinin kurulması ulusal güvenliği sağlamaya yöneliktir. “Atatürk başımıza geçti. Milleti etrafına topladı. Düşmanları ve padişahı kovdu.

Cumhuriyeti kurdu.”, “Şehrimiz düşman işgali altına girmişse düşman askerlerinin işgal ettiği binalar hangileridir? Şehrimizde düşmandan kurtuluşu anlatmak için kurulmuş anıt var mıdır?”, “Askerleri niçin seversiniz?”

26. sayfada, mahalleye verilmiş olan isim ile ulusal güvenlik vurgulanmıştır. “Okulumuzun bulunduğu mahallenin adı (Dumlupınar) dır. Mahallemizi, düşman, kaçarken yakmış; yeniden yapılmış. Dumlupınar’da düşman yok edildiği için mahallemize bu ad verilmiş.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, askerlik ve jandarma komutanı görevlerine yer verilerek ‘ulusal güvenlik’ için sağlanan korumadan söz edilmiştir.

Kitabın 97 ve 98. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı anlatılmış ve ulusal güvenlik değeri tarihsel olayla örneklendirilmiştir. “Birinci Cihan Harbinde yenilmiştik. Bu yüzden, memleketin büyük parçaları ana vatandan ayrılmıştı. Önemli Türk şehirlerine düşman askerleri yerleşmişti. Yunanlıların İzmir’e girdiği sıralarda Atatürk Samsun’a ayak bastı; milletin başına geçti: Büyük Millet Meclisini kurdu; bu suretle milletimiz kendi kendini idareye başlamış oldu. Bundan sonra meydana getirilen Türk ordularının Yunanlılarla yaptığı savaşı (Kurtuluş Savaşları) adı verilmiştir. Bu savaşlar neticesinde düşman yenilmiş memleket kurtarılmıştır. Aynı zamanda padişahlık idaresine de son verilerek Cumhuriyet kurulmuştur.”

Ulusal Güvenlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Kurtuluş Savaşı, yurdun kurtarılışı gibi tarihsel olaylar ile örneklendirilmiştir. Cumhuriyet yönetiminin kurulması, askerlik ve Türk ordusundan bahsedilerek ‘ulusal güvenlik’ değeri ele alınmıştır. Özetle; kitapta bu değer tarihsel olaylardan çıkarılabilecek ders olarak kazanılabilir, onun dışında kazanımı hedeflenmemiştir.

Devlet: Kitapta % 9,3 ile 6. sırada yer alan ‘Devlet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın çeşitli yerlerinde devlet yönetiminin idare edildiği yer olarak; “hükümet konağı” kavramına yer verildiği görülmüştür. Bu kavram birkaç kez ifade edilmiştir.

Kitabın 54. sayfasında, Devlet yönetimi, “hükümet” kavramı ile ifade edilmiştir. “Her Türk’ün elinde nüfus kâğıdı bulunmalıdır. Nüfusa geçmeyenleri hükümete haber vermek vatan borcudur.”

56 ve 57. sayfalarda da yönetim örgütleri açıklanırken devletin yönetimi hükümet olarak ifade edilmiştir. Muhtarın görev tanımları açıklanırken; “Salgın hastalık çıkarsa hükümete haber verir.”, “Askerlik, vergi, mahkeme işlerinde hükümete yardım eder.” ifadelerine yer verilmiştir. Kaza merkezi yönetiminde kaymakamın görev tanımında da aynı şekilde ifadeler yer almıştır: “Hükümet emirlerini yerine getirmeye çalışır.”

122. sayfada, Devletin sağlık ile ilgili çalışmalarına yer verilmiştir. Verem hastalığına önlem olarak: “Hükümetimiz açtığı dispanser, pirevartoryum, sanatoryumlarla bu hastalıkla savaşmaktadır.”

Devlet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere yeterince yer verilmediği görülmüştür. Hükümet kavramı çerçevesinde çok az toplumsal örnek ile ifade edilmiş olan değer, ‘Devlet’ ile ilgili yeterli kazanımı sağlamaması yönü ile eksik bulunmuştur.

Bayrak Sevgisi: Kitapta % 4,9 ile 7. sırada yer alan ‘Bayrak Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 21, 22 ve 31. sayfalarında, Cumhuriyet Bayramı’nda yapılan süslemeler arasında yer almıştır. “Sınıfı süslemek için el birliğiyle bayraklar, levhalar, zincirler hazırlayınız.”, “Bayramlarda evimize bayrak asar, renkli elektrik ampulleriyle onu süsleriz.”

109. sayfada, Milli bayramlarımızdan 19 Mayıs Bayramı’nda Cumhurbaşkanı’na bayrak getirilmesinin nedeni sorgulanmıştır. “19 Mayıs bayramında Reiscumhura sınırlardan toprak ve Samsun’dan bayrak getirilmesinin mana ve sebebini düşündünüz mü?”

128. sayfada, ‘Ay’ anlatılmış ve bayrağımızdaki aya benzer tanımı ile ayın şekli açıklanmıştır. Burada bayrağımız örnek olarak yer almıştır.

Bayrak Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere gereken önemin verilmediği ve ‘bayrak sevgisi’ olarak vurgulanmadığı görülmüştür. Milli değerlerimizden bağımsızlık ve ulusumuzun simgesi olan bu değerın aktarılmması büyük eksiklik olarak düşünölmüştür.

Din: Kitapta % 4,3 ile 8. sırada yer alan ‘Din’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitapta ‘Din’ değerini kazandıracak açık ve somut örneklere yer verilmediği görölmüştür. Kitabın genelinde ‘Cami’ kavramı içeren ifadelere yer verilmiştir. Örneğin; kitabın 14. sayfasında, yön tayini yaparken bu

kavrama yer verilmiştir: “Cami hangi yöne düşüyor?”. 26. sayfada, mahallenin tanıtımı yapılırken yer verilmiştir. “Mahallemizde ortaokul, cami, karakol vardır.” 27. sayfada, Okulun bulunduğu sokak ile ilgili gözlem sorularına yer verilmiş ve burada ‘cami’nin olup olmadığının da sorgulandığı görülmüştür. “Okul sokağında... Cami var mı?” Kitabın 38. sayfasında yine okul sokağının plân tayini yapılması ile birlikte ele alınmıştır. “Okulumuzun güneyine cami düşüyor.” 52. sayfada, şehir ya da kasabanın planında yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. “Kışlayı, hükümet konağını, belediye dairesini, belli başlı camileri planda gösteriniz?” 91. sayfada, köy ile ilgili yapılan gözlem “köye uzaktan bakış” başlığı altında soru ile verilmiştir. “Yol kenarındaki tepeye çıktığımız zaman köyü nasıl gördük? Camiyi, okulu seçebildik mi?”

Din kavramı ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin kazandırılmak amaçlı verilmediği yalnızca ibadet edilen yer olarak ‘cami’ kavramına yer verildiği görülmüştür. Bu yönüyle kitapta bu değer eksik kalmıştır.

Kahramanlık: Kitapta % 3,1 ile 9. sırada yer alan ‘Kahramanlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20. ve 21. sayfalarında, Atatürk’ün kahramanlığı ifade edilmiş ve Kurtuluş Savaşı kahramanları sorgulanmıştır. “Büyük bir harpten sonra memleket fakir ve perişan düşmüş, düşman yurdumuza girmişti. İşte bu sırada Atatürk başımıza geçti. Milleti etrafına topladı. Düşmanları ve padişahı kovdu.”, “Savaşta yararlıkları görülenlerin kahramanlıklarını anlatınız?” sorusu öncesi ve sonrasında herhangi bir açıklama yapılmaması değerin kitapta kavram olarak ele alınmış olduğunu, kazanımının dersteki öğretime göre şekilleneceğini göstermiştir.

44. sayfada, Milletimizin kahraman olduğu örtük olarak belirtilmiş, ancak bunun yeterli olmayacağı vurgulanmıştır. “Yaşayabilmek için bir milletin yalnız yiğit ve kahraman olması kâfi değildir. Zengin bulunması da lazımdır. Zenginliğin yolu ise tutumdur.” Tutumlu olmak değerini vurgulamak için, kahramanlık değeri de ön plana çıkarılmıştır.

Kitabın 97 ve 99. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı’nda düşmanın yenilmesi ifadelerine yer verilerek ‘Kahramanlık’ örtük olarak vurgulanmıştır. “...Türk ordularının Yunanlılarla yaptığı savaşlara (Kurtuluş Savaşları) adı verilmiştir. Bu savaşlar neticesinde düşman yenilmiş memleket kurtarılmıştır.”, “Nihayet Dumlupınar’da Yunan ordusunu büsbütün yok ederek kaçabilenleri denize döktük.”

Kahramanlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Kurtuluş Savaşı mücadeleleri kapsamında ve Atatürk'ün yurdu kurtarma girişimleri ile verilmiştir. Ekonomideki tutuma dikkat çekilmek istenirken bu değer yeterli olmayacağının verildiği görülür. Kitapta 'Kahramanlık' değerinin örtük olarak verildiği görülmüş, somut örneklerle desteklenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Bağımsızlık: Kitapta % 1,9 ile 10. sırada yer alan 'Bağımsızlık' değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitabın 22. sayfasında yer verilen 'Cumhuriyet Bayramı' şiiri ile Atatürk'ün Türk milletini bağımsızlığa kavuşturduğu vurgulanmıştır. "...Türk milleti yüz yıllarca / Hasret kaldı hürriyete / Yüce önder kavuşturdu, / Bizleri Cumhuriyete."

97. sayfada, Kurtuluş Savaşı anlatımı işlenmiştir. Bu konunun anlatımında yurdun düşmanlardan kurtarılması ifadeleri, örtük olarak Türk milletinin tam bağımsızlığını kazanmasına vurgu yapan ifadeler olmuştur.

108. sayfada, Bağımsızlık değeri soru içerisinde ve örtük olarak verilmiştir. 19 Mayıs Marşı ile ilgili verilen sorulardan birinde: "Bu marşta kurtuluşumuzun müjdesine rastlanıyor mu? 'Güneş ufuktan şimdi doğar' sözü kurtuluş güneşinin doğacağına işaret değil midir?" ifadelerine yer verilmiştir.

Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer; tarihi anlatımlar ile verilmiştir. Kurtuluş Savaşı mücadelesi ve Milli marş ile desteklenen değere Atatürk'ün mücadelesi ile dikkat çekilmiştir. Önemli bir milli değer olan 'Bağımsızlık' yeterli somut örneklerle yer verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Barış: Kitapta % 0,6 ile çok yer almayan 'Barış' değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitapta yalnızca tek bir bulguya yer verildiği bunun da ülkemiz adına önemli olan 'Lozan Barış Antlaşması' olduğu görülmüştür. "Lozan sulhu 23 Nisandan sonradır."(s.99) cümlesi ile geçen 'Barış' değeri bu cümlede ve bu cümle dışında açıklanmaması ve somut örnekler ile desteklenmemesi ile çok eksik kalmıştır. Örtük kapsamda milli bayramları kutlama konularının 'Barış' ifade ettiği düşünülmüş ancak kitapta bu ayrıntıya da dikkat çekilmemiştir.

4.3. 3. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Ul, F., Öztürk, B. (1969). (İlkokullar İçin) Yeni Hayat Bilgisi İlkokul Sınıf: 2. İstanbul: Ulun Yayınevi.

Bu kitap Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye kurulunun 1.7.1968 gün ve 171 sayılı yazısıyla bastırılması uygun olan İlkokullar Programına göre İKİNCİ sınıflar için hazırlanmıştır.

Bu tabloda 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında geçen değerlerin frekans ve yüzde dağılımı verilmiştir.

**Tablo 21. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan
2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler**

(1968) 2. Sınıf 2. Kitap		
Değerler	f	%
Sosyal Değerler	382	32.9
Milli Değerler	291	25.1
Kişisel Değerler	162	14.0
Çalışma-İş Değerleri	140	12.1
Bilimsel Değerler	98	8.4
Demokratik Değerler	87	7.5
Toplam	1160	100.0

Tablo 21’de değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 21’e göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 1160 yerde değerlere yer verilmiştir.

Tablo 21’e göre; genel bir değerlendirme yaptığımızda değer sınıflandırmalarının dağılımı; Sosyal değerler % 32,9 ile en fazla bulunan değer grubu olmuştur. Bunu takiben, Milli değerler % 25,1 ile 2. sırada, Kişisel değerler % 14,0 ile 3. sırada, Çalışma-İş değerleri % 12,1 ile 4. sırada ve Bilimsel değerler % 8,4 ile 5. sırada yer alan değer grupları olarak belirlenmiştir. Demokratik değerler % 7,5 ile en az bulunan değer grubu olmuştur. En çok bulunan Sosyal değer grubu ile en az bulunan Bilimsel değer grubu arasında % 25,4 gibi bir fark bulunmaktadır.

Tablo 22. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler

(1968) 2. Sınıf 2. Kitap		
Demokratik Değerler	f	%
Adaletli Olmak	32	36.8
Saygılı Olmak	25	28.7
Kibar Olmak	13	14.9
Hoşgörülü Olmak	12	13.8
İşbirliği Yapmak	5	5.8
Toplam	87	100.0

Tablo 22’de Demokratik değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 22’ye göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 87 yerde Demokratik değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Adaletli olmak kavramı % 36,8 ile en fazla kullanılan demokratik değerdir. Bu değeri % 28,7 ile Saygılı olmak kavramı 2. sırada izlemektedir. % 14,9 ile Kibar olmak 3. sırada, % 13,8 ile Hoşgörülü olmak 4. sırada yer alan demokratik değerlerdir. İşbirliği yapmak kavramı % 5,8 ile en az kullanılan değer olarak belirlenmiştir.

En fazla kullanılan demokratik değer ile en az kullanılan demokratik değer arasında % 31,0 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Adaletli Olmak: Kitapta % 36,8’lik oranla en fazla bulunan ‘Adaletli olmak’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, eğitim hakkı ve ilköğretimin, kanun ile zorunlu olmasına yer verilmiştir. “Devletimiz, bizde de ilköğretimi, bir kanunla, herkes için hem bir hak, hem de bir mecburiyet olarak koymuştur.”

12. sayfada, sınıftaki iş kollarının seçimle belirlenmesi sorgulanmıştır. Adalet, toplum içerisinde belirlenen kurallara uyarak daha kolay sağlanır. Bunun ön öğrenimini öğrenci okuldaki kurallara uyarak sağlayabilir. Kitabın 15. sayfasında, “İyi bir öğrencinin göz

önünde tutması gerekli en önemli şeylerden biri de okulun kurulu düzenlerine uymaktır.” cümlesi ile adaletli olmak değerini kapsamıştır.

Kitabın 24. sayfasında, Çocuk Hakları Bildirisi’ne yer verilerek önemli birkaç maddesi açıklanmıştır. Hak kavramı hukukun en temel kavramlarından biri olarak adaleti sağlamaya yöneliktir.

Kitabın 29. sayfasında, Hayvanları Koruma Dernekleri anlatılmıştır. Bu konuda alınan önlemlerden birkaçının hükümete şikâyet yolundan kanun çıkarmaya kadar ilerlediğinden bahsedilmiştir. Böylece adaletli olmak değeri örneklendirilmiştir.

Kitabın 35. sayfasında, Atatürk’ün meclis tarafından cumhurbaşkanı seçilmesine yer verilmiştir. Kitabın 94. sayfasında, ilk Büyük Millet Meclisi’nin çıkardığı kanunlar anlatılmıştır. Seçim ve kanun çıkarma demokratik düzenin sağlanmaya çalışıldığını belirten adaletli olmak değeri kapsamında ifadeler olmuştur.

72. sayfada, taşıt yolculukları anlatılmış ve taşıtlara binerken başkalarının hakkını gözetmeye yer verilmiştir.

Kitabın 106 ve 107. sayfalarında, ‘Hürriyet ve Anayasa Bayramı’ anlatılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin 27 Mayıs 1960 tarihinde bir ayaklanma yaparak yönetime el koymasının anlatıldığı metinde anayasanın sağlandığı, Yüce Adalet Divanının kurulması ve yeni bir anayasa hazırlıkları anlatılmıştır. Dönemin şartlarına göre çocuklara adaletli olmak değeri; anayasa, kanun ve adalet divanı kavramları ile güncel şartlar kapsamında verilmeye çalışılmıştır. “Anayasa ne demektir? Bildiğiniz kadarı ile anayasayı tarif edebilir misiniz?”, “Yassıda’da devlete ve anayasaya karşı suç işleyenleri kimler yargıladı?”, “Anayasaya karşı suç işlemiş bulunan devlet adamlarını Marmara’daki Yassıda’da kurulan bir mahkemede yargıladı.” “...bir ülkede devletin yönetimi ve çıkarılacak yeni kanunlar, hiçbir zaman bu ana kanunun temel kurallarına aykırı olamaz”. ifadeleri her ne kadar adaletin sağlanmaya çalışıldığını belirtse de dönemin şartları düşünüldüğünde askeri yönetimin hükümet yönetimine el koyması, adaletli olmak değeri ile örtüşmeyen bir ifade olmuştur.

Adaletli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer; hak, hukuk, kanun, adalet divanı, seçim ve anayasa kavramları ile desteklenerek verilmiştir. Bu değer kapsamında anayasanın tanımı, kanunların anayasaya uygunluğu, eğitim hakkı ve ilköğretimin zorunluluğu başlıkları çerçevesinde vurgulanmıştır. İlk Büyük Millet Meclisi’nin çıkardığı ilk kanunlara yer verilmesi ile teorik boyutu ile aktarılmıştır. Kitapta sınıf içinde iş

kollarının seçim yoluyla belirlenmesi ve Atatürk'ün meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilmesi anlatımları ile örnek olarak işlenmiştir. Okul kurallarına uyma ve başkalarının hakkını gözetme davranışları ele alınmıştır. Çocuk Hakları Bildirisine yer verilmesi adaletli olmak değeri açısından önemlidir. Adaletli olmak değeri açısından en önemli anlatımlardan biri “Hürriyet ve Anayasa Bayramı” olmuştur. Dönemin 27 Mayıs 1960 askeri ayaklanmasını haklı gösterilmiştir. Yeni bir anayasa hazırlığı ve suçluların yargılanması ifadeleri adaletli olmak değeri kapsamındadır ancak bu yeni oluşumların ayaklanma yolu ile sağlandığının belirtilmesi ve önceki hükümetin suçlu olarak gösterilmesi, ihtilalcı değerler ile adalet kavramının verilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Saygılı Olmak: Kitapta % 28,7'lik oranla 2. sırada bulunan ‘Saygılı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, okulun açılışı ile öğrencilere öğütler verilmiştir. Bu öğütlerden biri saygılı olmak değerini içermektedir. “Büyüklerinizi sayın, küçüklerinizi koruyun.” 11. sayfada yer verilen tamamlama testinde akrabaya olan saygı ifade edilmiştir. “Akrabalarımı çok severim ve sayarım.”

14. sayfada, öğretmene karşı saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir. “Öğretmenlerimizi sevip, onlara karşı saygılı olmak ise başta gelen ödevlerimiz arasındadır.” Burada saygılı olmak değeri ile birlikte sevgi değeri de vurgulanmıştır. Sevgi ve saygılı olmanın temel sorumluluklar arasında olduğu ifade edilmiştir. 15. sayfada, öğretmene karşı saygılı olmak gerektiği soru ile pekiştirilmiştir. “Öğretmene neden saygılı olmak gerekir?”

Kitabın 24. sayfasında, Türk çocuklarının büyüklerine karşı saygılı olduğu ifade edilmiştir. 30. sayfada, bayrağa duyulan saygı ifade edilmiştir. 32. sayfada, Atatürk'e duyulan bağlılık sevgi ve saygı ifadeleri ile verilmiştir. “Cumhuriyetten sonra ülkemizi kısa zamanda yücelten, kalkındıran Atatürk'e Türk ulusu, bu sebepten sonsuz bir sevgi ve saygı duyar ve her fırsatta onu hatırlayıp bu saygı ve sevgisini belirtir.” ifadesiyle saygılı olmak değerinin yanında sevgi, vatanseverlik ve millet değerleri de vurgulanmıştır.

59. sayfada, yaşlılara karşı saygılı olunması gerektiği ifade edilmiştir. 75. sayfada, büyüklere karşı saygılı olunması gerektiğine bir kez daha yer verilmiştir.

Kitabın 96. sayfasında “Annenize karşı nasıl davranmalısınız?” ifadesi ile sevgi ve saygı değerlerine yer verilmiştir. 98. sayfada da anneye karşı gösterilmesi gereken hürmet açık olarak vurgulanmıştır. “Çocuklar; siz de annenizi çok sevin ve çok saygı gösterin.”

Kitabın 100. sayfasında, Atatürk’e duyulan saygı, 114 ve 115. sayfalarında ise öğretmene ve büyüklere duyulan saygı bir kez daha vurgulanmıştır.

Saygılı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Türk çocuklarının büyüklerine karşı saygılı olduğu vurgulanmıştır. Davranışçı yaklaşımın da etkisi ile saygılı olunması gerektiği öğütler ile aktarılmıştır. Çocuğun yaşlılara, büyüklerine, akrabalarına, annesine ve öğretmenine karşı saygılı olması gerektiğine yeterli ölçüde yer verilmiştir. Kitapta Atatürk’e karşı duyulan saygıya yer verilmiştir. Türk bayrağına karşı duyulan saygı ifadesi ile vatanseverlik önemsenmiştir. Özetle kitapta; büyüklere ve milli simgelere karşı saygı duyulması gerektiği vurgulanmış ancak sosyal alanda, arkadaşlık ilişkilerinde ifade edilmemesi ve yeterince örneğe yer verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Kibar Olmak: Kitapta % 14,9’luk oranla 3. sırada bulunan ‘Kibar olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 25. sayfasında, Komşuluk ilişkisine ve bir şey istendiği zaman kibar davranması gerektiğini ifade eden cümleye yer verilmiştir. “...çocuk, eli yanmadan köz parçasını alıp, teşekkür ederek, gitti.”

27. sayfada, Etik davranışların farkında olma ve etik olmayan davranış sergileyen kişileri kibarca uyarmak gerektiğine yer verilmiştir. “Böylelerini gördüğümüz zaman, öyle yapmamaları için ricada bulunmalıyız.” Etik değerleri gözettiğinden dolayı örtük olarak dürüstlük ve özgüven değerlerini de kapsamaktadır. 29. sayfada, hayvanları korumaya ve hayvanlara eziyet edenleri kibarca uyarmaya yer verilmiştir. “Eziyet edenleri gördüğünüz zaman, yapmamaları için, kendilerini uyarınız ve rica ediniz.”

42. sayfada, öğretmen ile öğrenci arasında geçen diyaloga yer verilmiştir. Bu diyalogda öğretmenin öğrencisine teşekkür etmesi, kibar olmak değerini kapsamaktadır.

46. sayfada, bir hikâyeye yer verilmiştir. Burada geçen nezaket ifadesi de kibar olmak değerini kapsamaktadır. “Güneş babaya rica ettiler.”

Kitabın 80. sayfasında, Ertan’ın babasından öğrendiği bilgiler için ona teşekkür etmesi kibarca bir davranış olmuştur. 113. sayfada, ülkemize gelen turistlere karşı kibar olunması gerektiğine yer verilmiştir. “Yazın ülkemize dış ülkelerden yabancı turistler gelirler. Bunlara rastlarsanız, kendilerine yardımcı olmalı, iyi ve kibar bir ev sahibi gibi

davranmalısınız çocuklar.” Kibar olmak değeri ile birlikte misafirperverlik değerine de yer verilmiştir.

Kibar olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kibar olmak değerinin; teşekkür ve rica etmek gibi nezaket ifadeleri ile verildiği görülmüştür. Bu değer, öğretmene, aileye, sosyal çevreye, turistlere, çevreye ve doğaya karşı kibar olma davranış ifadeleri ile örnekendirilmiştir.

Hoşgörülü Olmak: Kitapta % 13,8’lik oranla 4. sırada yer alan ‘Hoşgörülü olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, okul kuralları içerisinde “...gürültü ederek öteki sınıfta ders yapanları rahatsız etmemeye önem vereceğiz.” ifadesi ile çevreyi rahatsız etmemeye ve duyarlı olarak hoşgörülü bir ortam oluşturmaya yer verilmiştir.

Kitabın 14, 15 ve 16. sayfalarında, arkadaşları ile iyi ilişkiler geliştirmeye yer verilmiştir. “İlk buluşmada arkadaşlar birbirimize, yeni ders yılımızın uğurlu ve başarılı olmasını, karşılıklı olarak, diledik.”, “Arkadaşlarınızla iyi geçinmek ne demektir?”, “Bahçede koşup oynarken, başkalarını itip kakmamalı; kendimizden büyük sınıfta olanlara saygı, küçük sınıfta bulunanlara ise sevgi duymalıyız. Bütün bunlar, arkadaşlarımızla iyi geçinmenin başlıca özelliklerinden bir kısmıdır.”, “Ben arkadaşım ile iyi geçinirim.”

Kitabın 20. sayfasında, arkadaşları ile oyun oynarken uygun davranışlarda bulunmaya yer verilmiştir. “Oyunlarda mızıkçılık etmek, kavga çıkarmak da terbiyeli bir çocuğun yapmaması gereken hareketlerdendir.” ‘terbiyeli’ kavramı ile Ahlâklı / Erdemli değer ifadesinin vurgulandığı cümlede oyun oynarken hoşgörülü bir ortam oluşturulması örtük olarak vurgulanmıştır.

42. sayfada, baba ve oğul arasında geçen diyalogda duyguların uygun bir dille ifadesine yer verilmiştir. Burada babanın oğluna kitap hediye etmesi ve oğlunun ona sarılıp öperek teşekkür etmesi, hoşgörülü bir aile ortamını örnekendirir.

60. sayfada, ‘Dışarıda Kar Eğlenceleri’ başlıklı okuma metninde oyun oynarken arkadaşlarını incitecek davranışlardan uzak durulmasına yer verilerek bu değer örtük olarak vurgulanmıştır. 62. sayfada, “oyunda mızıkçılık etmek”, “mızıkçılık edeni, oyuna almayalım.” ifadeleri ile oyunda iyi ilişkiler geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Hoşgörölü olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta hoşgörölü değeri ile ilgili iyi ilişkiler geliştirme, arkadaşlarıyla oynarken uygun davranışlar geliştirme, duygularını uygun bir dil ile ifade ederek hoşgörölü bir aile ortamı oluşturma, karşılıklı anlayış içinde olma ifadelerine dikkat çekilmiştir. Başkalarını rahatsız etmemek için duyarlı olma davranışı ile desteklenmiştir. Kitapta, pratik örneklere yer verilmemesi, bireysel ve grup çalışmaları ile desteklenmemesi, farklılıkları ve hataları kabul etme, sorun çözölümü ve hoşgörölü bir okul ortamı oluşumunu örneklendiren ifadelere yer verilmemesi ile bu değeri, tam olarak kazandırılabilmesi açısından eksik görölümüştür.

İşbirliğı Yapmak: Kitapta % 5,8'lik oranla en az bulunan 'İşbirliğı yapmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değeriendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, 'İlköğretim Haftası' şiirinde "Koşuyoruz el ele." mısrası ile birliğıe yer verilmiştir. 9. sayfada, işbirliğini ifade eden soru cümlelerine yer verilmiştir. "İş bölümü ne demektir? Aile içinde ve herhangi bir iş hayatındaki iş bölümlerine ait bir iki örnek verebilir misiniz?"

Kitabın 12. sayfasında, sınıf içindeki iş bölümüne yer verilmiştir. "Dershanenizi temiz ve düzgün tutmak için kurmak istediğiniz iş kolları nelerdir?", "Sınıfınızdaki iş kollarına hangi arkadaşlarınız seçildi?" İşbirliğı yapmak değeri, öğrencilerin iş kollarına ayrılarak görev üstlenmeleri ile ifade edilmiştir.

İşbirliğı yapmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta yeterli bulguya yer verilmediğı görölmektedir. Aile ve sınıf içinde yapılan iş bölümü örneklerine yer verilmiştir. Kitapta işbirliğı yapmak değeriinin öğrencilere kazandırılması gereken olumlu bağılılık, yardımlaşma, görev bilinci kazanma ve görev sorumluluğı üstlenme özellikleri bakımından kazanımının eksik kaldığı görölümüştür.

Tablo 23. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri

(1968) 2. Sınıf 2. Kitap		
Çalışma-İş Değerleri	f	%
Çalışkan Olmak	35	25.0
Tutumlu Olmak	27	19.3
Sorumluluk Sahibi Olmak	26	18.6
Ekonomik Fayda	23	16.4
Girişimci Olmak	8	5.7
Liderlik	8	5.7
Ekonomik Bağımsızlık	7	5.0
Azimli Olmak	6	4.3
Toplam	140	100.0

Tablo 23’te Çalışma-İş değerlerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 23’e göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 140 yerde Çalışma-iş değerlerine yer verilmiştir. Bu değerlerden Çalışkan olmak kavramı % 25,0 ile en fazla kullanılan değer olarak belirlenmiştir. Bunu takiben 2. sırada % 19,3 ile Tutumlu olmak değeri izlemektedir. Sorumluluk sahibi olmak % 18,6 ile 3. sırada ve Ekonomik Fayda % 16,4 ile 4. sırada yer alan değerlerdir. Girişimci olmak ve Liderlik % 5,7, Ekonomik Bağımsızlık % 5,0 ile az kullanılan değerler olarak belirlenmiştir. Azimli olmak kavramı % 4,3 ile en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan çalışma-iş değeri ile en az kullanılan çalışma-iş değeri arasında % 21,7 gibi bir fark bulunmaktadır.

Çalışkan Olmak: Kitapta % 25,0’lik oranla en fazla bulunan ‘Çalışkan olmak’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, ‘Okulun Açılışı’ konusunda çalışkan olmak değeri, çalışmak ve çalışarak yurda faydalı olmak, ifadeleriyle vurgulanmıştır. “Bu yıl da dershanelerinizin sıcak ve tatlı havası içinde çalışacak, eski bildiklerinizi güçlendirecek, yeni yeni bilgiler öğreneceksiniz. Hayatta başarıya, mutluluğa kavuşmak için düzenli ve çok çalışmak

gerekir. Çalışın, öğrenin ki, hem kendinize hem de ailenize, yurdunuza faydanız dokunsun, hizmetiniz geçsin.”

7. sayfada, öğrencilere başarı dilekleri ve “bütün bir yıl çalışmak” ifadesiyle bu değere yer verilmiştir. 12. sayfada, “Tam karşımızdaki duvarda Atatürk’ün camlı ve çerçeveli bir resmi asılı, bize bakıp sanki hepimize başarılar diliyor.” ifadesi ‘başarı’ dileğine yer verilmesi ile çalışkan olmayı ve Atatürk’ün asılı resminin betimlenmesi ve onun bu dilekte bulunmasına yer verilerek ona karşı olan sevgi ve saygı bağına vurgulanmıştır. Bir başka anlatımda; öğretmenin verdiği eğitimin karşılığının çok çalışmak olduğu, ifadesine yer verilmiştir. “Biz de çok çalışarak, onun bize öğrettikleriyle kafalarımızı güzel ve faydalı bilgilerle dolduracağız.”

14. sayfada, çalışkan olmak değeri kapsamında ‘başarılı olmak’, ‘sınıfın çalışkanı’ ve ‘sınıfın en çalışkanı ve terbiyeli’ ifadelerine yer verilmiştir.

Kitabın 24. sayfasında, Türk çocuklarının çalışıp yurda faydalı olması gerektiği ve çalışkan olan çocukları herkesin seveceği vurgulanmıştır.

26. sayfada, ‘Biz Çocuklar’ şiirinde ‘çalışkan olmak’ vurgulanmıştır. “En büyük görevimiz / Temiz, çalışkan olmak.” ifadesiyle çalışkan olmak değeri ile birlikte temiz olmak değerine de vurgu yapılmıştır.

31. sayfada, yurt için çalışmaya, mücadele etmeye yer verilmiştir. Kurtuluş savaşının başarı ve zaferle sonuçlanması uzun uğraşlar ve çalışmalar sonucu olduğu için bu başarı çalışkan olmak değerini içermektedir. 35. sayfada, Atatürk’ün Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında elde ettiği başarılar anlatılmıştır.

42. sayfada, öğretmenin sorduğu soruları doğru cevaplayan öğrenciye verdiği dönüt: “Aferin çocuğum, sen çok zeki ve çalışkan bir öğrencisin.” ve aynı öğrenci modelinin evde derslerini çalışmasının örneklendirildiği görülmüştür: “Derslerini çalışıp bitirdikten sonra da, yeni gelen kitaplarını sevinçle okumaya koyuldu.”

84. sayfada, ilkbahar anlatılmış ve bu metinde yer verilen ‘çalışma sevgisi’, ‘herkesin sevinçle koşarak çalışıyor olması’, ‘çalışkan arı’ betimlemelerine yer verilerek çalışkan olmak değeri örneklendirilmiştir.

Kitabın 95. sayfasında, ‘23 Nisan’ şiirinde Atatürk’ün çalışkan olmasına yer verilmiştir. “Atatürk gece gündüz, / Yurt için çalışırdı.” Çalışkan olmak değeri ile birlikte vatanseverlik değerini de içermektedir.

Kitabın 109 ve 110. sayfalarında, ders yılı içindeki çalışmalara yer verilmiştir. “Öğretmenlerimizin emeklerini boşa çıkarmamak için çok çalıştık.”, “Okul ve sınıfta sosyal kollara seçtiğimiz arkadaşlarımız gerçekten iyi çalıştılar.”, “Okul bahçemizin düzenini, okulumuzun ve sınıflarımızın temizliğini, kitaplığımızın zenginliğini bütün bu arkadaşlarımızın gayretli çalışmalarına borçluyuz.”

Çalışkan olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Atatürk’ün çalışkan olma özelliği, başarıları ile desteklenerek ve vatani kurtarma çalışmaları ile örneklendirilerek aktarılmıştır. Türk çocuğunun çalışkan olması gerektiği ve çalışkan olmanın başlıca görevleri arasında olduğu vurgusu yapılmıştır. Kitapta bu değer; ‘başarılı olmak’, ‘çok çalışmak’, ‘sınıfın en çalışkanı’, ‘en büyük görevimiz çalışkan olmak’ ifadeleri ile desteklenmiştir. Kitapta, düzenli çalışmanın önemine vurgu yapılmıştır. Öğretmen ve öğrenci arasında geçen diyaloglar ile beslenmiştir. Çalışkan olanın seveceği ifadelerine yer verildiği görülmüştür. Kitapta farklı alanlarda bu şekilde teorik ifadesini bulan ‘çalışkan olmak’ değerinin, fikri açıdan doygunluk sağlamaması ve öğrenci düzeyine uygun pratik örnekler ile uygulamaya geçirilmemesi ile eksik kaldığı görülmüştür.

Tutumlu Olmak: Kitapta % 19,3 ile 2. sırada yer alan ‘Tutumlu olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, okul araç ve gereçlerinin kullanımı anlatılmıştır ve bu değer vurgulanmıştır. “Ders araçlarımızı; yazı tahtamızı, silgi ve tebeşirleri daha iyi kullanacağız. Defter, kalem, kitap gibi şeylerimizi daha iyi koruyacağız. Bunları kullanırken tutumlu olmayı aklımızdan çıkarmayacağız.”

49. sayfada verilen kışlık yiyecek hazırlığı ekonomik fayda sağlamasının yanında kış mevsiminde tutumlu olmaya da ortam hazırlar.

Kitabın 63, 64 ve 65. sayfalarında, ‘Beslenme, Artırma ve Yerli Mallar Haftası’ başlıklı konu; açıklamaları, artırma ve tutum kavramları ile tutumlu olmak değerini vurgulayan bir konudur. “Tutumlu olmak, para artırmaya alışmak neden lüzumludur?”, “Tutumlu olmak yalnız para biriktirmekle mi olur?”, “Tutumlulukla cimrilik aynı şey midir? Hangisi iyi hangisi kötüdür?”. “Eline geçeni rastgele harcayan tutumsuz kimselerin kendilerine ve çevrelerine ne gibi zararları dokunur?” “...Bütün bunları düşünen büyüklerimiz, biz çocukları, daha küçük yaştan başlayarak tutumlu olmaya, yerli mallar kullanmaya alıştırmak için bir “Artırma ve Yerli Mallar Haftası” düzenlemişlerdir.”. “Tutumlu olmak,

har vurup harman savurmaktan kaçınmak, yerli malları kullanmak ve korumak her Türk'ün borcudur.”. “Hepimiz daima yerli mallarımızı, yerli ürünlerimizi kullanmalı ve tutumlu olmalıyız.”.

65. sayfada, ‘Tutumluluk ve Yerli Malı’ başlığı ile verilen şiirde tutumlu olmak vurgulanmıştır. Bu şiir ile tutumlu olmanın vatanseverlik ve sorumluluk değerleri ile bütünleştiği görülmektedir. Tutumlu olmanın insanı mutlu edeceğine ve güvende hissettireceğine yapılan vurgu bu değerın ifadesini pekiştirmiştir.

“Yurt sevgisi olanlar	Yerli malı kullanmak
Yerli malı kullanır.	Bir vatan görevidir.
Hep yerli malı arar,	Böyle gelişir ancak,
Hep ondan satın alır.	Vatan böyle yükselir.
Yerli malı kullanıp	Tutumlu olan insan,
Olmalıyız tutumlu,	İlerde rahat eder.
Yarınını düşünen	Güvenlidir her zaman
Kimseler olur mutlu.	Yoktur onda gam, keder.”

Tutumlu olmak değeri, tamamlama testinde verilen atasözleri ile pekiştirilmiştir. “Ak akçe kara gün içindir.”, “Ayağını yorganına göre uzat.”, “Damlaya damlaya göl olur.”, “Gençliğinde para biriktiren ihtiyarlığında rahat eder.”

Tutumlu olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, tutumlu olmanın konu, şiir ve atasözleri ile vurgulandığı görülmektedir. Tutumlu olmanın her Türk gencinin sorumluluğu olduğunun ifade edilmesi ve tutumlu olmak değeri ile vatanseverlik ve sorumluluk değerlerinin bütünleştirilmiş olması bu vurguyu güçlendirmektedir. Okul araç gereçlerini kullanırken tutumlu olmak gerektiği, zor zamanlar için para biriktirmenin gerekliliği ve yerli malı kullanarak ülke adına tutumlu olmak gerektiği ifadeleri ile desteklenmiştir. Örneklendirilen atasözleri ile tutumlu olmak değeri vurgulanmış ve kazandırılmaya çalışılmıştır. Kitapta tutumlu olmak değerinin anlaşılmasının hedeflendiği verilen bilgi yoğunluğundan anlaşılmış ve yeterli bulunmuştur.

Sorumluluk Sahibi Olmak: Kitapta % 18,6 ile 3. sırada yer alan ‘Sorumluluk Sahibi Olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 7. sayfasında, okulun açılışı ile birlikte ilköğretim haftası anlatılmıştır. İlköğretim haftasının amacının, devletin eğitim ile ilgili düzenlemelerini

anlatmak olduğuna yer verilmesi ve bu konuda vatandaşın bilgilendirilmesi sorumluluk sahibi olmak değerine ulaştırmaktadır.

14. sayfada, iyi bir öğrencinin başlıca görevleri ve ödevleri olarak bu konudaki sorumluluklarına değinilmiştir. Bunlar arasında arkadaşları ve öğretmenleri ile iyi ilişkiler geliştirmek, küsenleri barıştırmak gibi ifadelere yer verilmiştir. 16. sayfada, “...bizi hayata hazırlayan öğretmenlerimize göstereceğimiz bağlılık ve saygı ile okul düzenine karşı görevlerimizi tamamlamış oluruz.” ifadesi ile okuldaki sorumluluğun saygılı bir öğrenci olunması ile sağlanabileceğine vurgu yapılmıştır.

Kitabın 23 ve 24. sayfalarında, Türk çocuğunun görevleri olarak anlatılmıştır. “Türk çocuklarının ilk görevleri neler olmalıdır?”, “Türk çocuklarının ilk görevi yurtlarını, uluslarını sevmek, derslerine çalışıp yurda ve ulusa lâyıık olarak yetişmektir.” Türk çocuğunun yapması gereken sorumluluk vurgulanırken onun, vatansever, sevgi, çalışkan olma değerlerine sahip olması gerektiği ve bu yönde çaba harcaması gerektiğine yer verilmiştir. Birkaç önemli değerin aynı cümlede vurgulandığı önemli bir ifade olmuştur. 26. sayfada da Türk çocuklarının görevi ifadesi ile sorularak pekiştirilmiştir: “şunlardan hangisi Türk çocuklarının görevidir: () Yurdunu sevmek, () Çalışmamak, () Sağlığına dikkat etmek.”

Kitabın 29. sayfasında ve tamamlama testinde tekrarlanarak yer verilen “Hayvanları korumak, bir insanlık borcu ve görevidir.” ifadesi ile temel yurttaşlık sorumluluğu vurgulanmıştır. Burada yer verilen ‘insanlık görevi’ ifadesi ile insani değerler kapsamında sorumluluk duygusu vurgulanmıştır. Sorumluluk sahibi olmak değeri, hayvanları koruma sorumluluğu ile birlikte ele alındığında çevreyi koruma değerinin de aktarıldığı görölmüştür.

38. sayfada, “Kara gün dostu olan Kızılay’a yardımı hepimiz kendimize bir ödev bilmeliyiz” ifadesi ile yardımın temel sorumluluklar arasında olduğu vurgulanmıştır.

Kitabın 53. sayfasında yer verilen, “Yardım ödevim benim” ifadesi ve 55. sayfasında belirtilen, yoksullara yardım etmenin insanlık görevi olduğu, ifadesi yardımın başlıca sorumluluklar arasında olduğunu belirtmiştir.

Kitabın 65. sayfasında, “Yerli malı kullanmak / Bir vatan görevidir.” mısralarına yer verilerek vatanın korunması ve kalkındırılması Türk çocuğunun sorumluluğu olarak ifade edilmiştir. Burada vurgulanan bir diğer değer ifadesi vatanseverlik olmuştur.

Kitabın 86. sayfasında, doğaya katkıda bulunmanın ve korumanın temel sorumluluklar arasında olduğu vurgulanmıştır. “Atalarımız “Bir ağaç yetiştirmek en büyük insanlık görevlerinden biridir.” demişlerdir.”

99. sayfada, “Atatürk, her yaptığını iyi hesaplayan büyük insandı.” cümlesi ile Atatürk’ün sorumluluk sahibi olduğu örtük kapsamda vurgulanmıştır.

Kitabın 106. sayfasında, hazırlık sorularında yer verilen “Bir ulusu yönetenlerin ulusa karşı görevlerini yapmamaları ne demektir?” sorusu ile hükümetin millete karşı sorumluluğu sorgulanmıştır. Burada 27 Mayıs 1960 ayaklanmasının anlatımından önce yer verilen soru hükümetin görevini yerine getiremediğini anlatmaya zemin hazırlayan bir sorudur. Sorumluluk ifadesini görev kavramı ile aktarsa da ihtilalcı anlatıma dikkat çekilmek istendiği düşünüldüğünde bu değer aktarımı eksik kalmaktadır.

Kitabın 109 ve 110. sayfalarında, seçilen sosyal kolların görev tanımlarına yer verilmiş ve bir sorumluluk üstlenmeleri açıklanmıştır. Bu sosyal kollara, çalışmaları karşılığında teşekkür etmek ödevi de ayrı bir sorumluluk oluşturmuştur.

Kitabın 114. sayfasında, “Şimdi başlıca üç görevimiz var.” ifadesi ile yılsonunda ve tatilde yapılacaklar açıklanarak bazı sorumluluklara yer verilmiş ve örneklendirilmiştir.

Sorumluluk sahibi olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın sorumluluk değerini işlerken Türk çocuğunun görevleri ve iyi bir öğrencinin başlıca görevleri olarak belli başlı sorumlulukları vurguladığı görülmüştür. Temel vatandaşlık görevleri ifadesi ile vatani korumak ve yardım etmek gibi önemli ifadelere dikkat çekilmiştir. Saygılı bir öğrencinin okul düzenine karşı sorumluluklarını yerine getireceği vurgulanarak, sorumluluk sahibi olmak ve saygılı olmak değerlerinin ortak bir paydada bütünleştirildiği görülmüştür. Hükümetin millete karşı sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiği güncel olaylar süzgecinde ele alınmıştır. Özetle kitapta sorumluluk sahibi olmak değeri, kişisel ve sosyal yaşamda sorumlulukları yerine getirme özellikleri açısından teorik kapsamda yeterli bulunmuş fakat ekonomik alanda anlaşılır örneklere yer verilmemesi ve rol modeller sunulmaması ile eksik görülmüştür.

Ekonomik Fayda: Kitapta % 16,4 ile 4. sırada yer alan ‘Ekonomik Fayda’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 49. sayfasında, ‘Kışlık Yiyeceklerimiz’ metni ile kış için mevsiminde yiyecek

hazırlığı yaparak bunun ekonomik fayda oluşturmaları anlatılmıştır. “Bunlar, ucuz zamanda alınıp hazırlanırsa ve temiz bir yerde bulundurulursa, aileler kışın rahat eder.”

52. sayfada, ekonomik zararın sigorta ile karşılanmasına yer verilerek sigortanın ekonomik fayda sağladığı anlatılmıştır. “Yangına karşı sigorta olmak da yerinde bir iştir. Sigorta, bu işi gören kurumlara yılda belli bir para yatırmaktır. Yangın çıktığında bu kurumlar sigorta ettirenlerin zararlarını giderecek parayı öderler.”

56. sayfada, ihtiyacı olan bir aileye para yardımı yapılması yoluyla ekonomik fayda sağlanmasına yer verilmiştir. “Bir gün, okul dönüşü, evde annemi sevinç içinde buldum. Bana bir kâğıt uzattı. Bu, bizim adımıza gönderilmiş bir para havalesi idi. ...Artık her ay bize 200 lira yardım yapacaklarını da bildiriyorlardı. ”

Kitabın 63 ve 64. sayfalarında, ‘Beslenme, Artırma ve Yerli Mallar Haftası’ anlatılmıştır. Yerli malı kullanmak ülke adına ekonomik fayda sağlayan bir etkidir. “Yerli Mallar kullanmanın faydaları nelerdir?” sorusu ile ekonomik fayda açıklanabilir. Bu konu kapsamında bir diğer vurgulanan ‘para biriktirmek’ ifadesi olmuştur. Para biriktirmek tutumlu olmak değerini de kapsamakla birlikte ekonomik fayda sağlayan bir durumdur. “Kumbaranız var mı, para biriktiriyor musunuz, bankada birikmiş paranız bulunuyor mu?”, “...İşte bütün böyle istenmedik halleri önceden düşünerek, insanların geleceğe karşı hazırlıklı bulunması, bir tarafa az veya çok, her ay biraz para ayırması lazımdır. Bu yapılmazsa, insanlar dar zamanlarında büyük sıkıntılar çekerler.”, “Bir ulusun insanları, olur olmaz şeyleri dışarıdan alırlarsa, yavaş yavaş o ulusun parası dışarı gider. Kendi halkı fakirleşir, başka ülkelerin halkı zenginleşir.” ifadeleri ile yerli malı kullanarak ülkenin ekonomisine katkı sağlamak vurgulanmıştır. Bu ifadeler ile ekonomik fayda değerinin yanında vatanseverlik, tutumlu olmak ve millet değerlerine de yer verilmiştir.

65. sayfada, Tamamlama ve bulmaca testleri ile yerli malı kullanmak konusuna yer verilerek ‘ekonomik fayda’ değeri de pekiştirilmiştir. “Yerli malı kullanmayan memleketler nasıldır?”, “Yerli malı kullanan memleketlerin durumu nasıldır?”.

107. sayfada, ülkemize gelen turistlere iyi davranılması gerektiği anlatılmıştır. “Böylece onlar, yurdumuzdan çok iyi anılarla ayrılır ve başka turistleri yollarlar. Böylelikle yurdumuzda zenginleşir.” ifadesi ile de turistlerin ülkemize ekonomik fayda sağlayacağı örtük olarak vurgulanmıştır.

Ekonomik Fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta yerli malı kullanımı, kış için hazırlık yapma, ihtiyaç sahibi olanlara ekonomik yardımda bulunma ve turistlerin

ülkeye sağladığı ekonomik fayda örnekleriyle işlendiği görülür. Eşyaların güvenliğini sağlayabilecek sigorta yaptıрма ve para biriktirme ifadeleri ile ‘ekonomik fayda’ değeri desteklenmiştir. Bu değer, teorik kapsamda bilgi yoğunluklu işlenmiş olup pratikte örnekler ile sunulmamıştır.

Girişimci Olmak: Kitapta % 5,7 ile 5. sırada yer alan ‘Girişimci olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, ünite planı içerisinde “Eğitsel kolları kurma” olarak yer alan başlık ile yeni bir eğitsel kol kurma çalışması sınıf içerisinde girişimde bulunma davranışını ifade etmektedir. 6. sayfada bu değer soru ile pekiştirilmiştir. “Daha temiz, daha düzenli, daha verimli olmak için sınıfınızda iş kolları kurdunuz mu? Kurdunuzsa adları nelerdir?” yeni bir oluşum meydana getirmenin, etkinlik düzeyini artırarak çocukları yeni girişimlere yöneltebileceği düşünülmüştür.

Yine kitabın 12 ve 13. sayfalarında da bu konu kapsamında bir girişim ifadesine yer verilmiştir. “Dershanenizi temiz ve düzgün tutmak için kurmak istediğiniz iş kolları nelerdir?”, “Sınıfta aramızdan Temizlik Kolu, Yardım Kolu, Okul Eşyalarını Koruma Kolu gibi eğitsel kollar kuracağız.”

Kitabın 33. sayfasında, Cumhuriyet’in kurulmasına, 38. sayfasında ise okullarda Kızılay kolları kurmak gerektiğine yer verilmiştir. Bu iki durum, Devlet için yapılan büyük girişim ve yardım için yapılacak olan sosyal girişim ifadeleri olarak açıklanır.

Girişimci olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu konuya çok yer verilmediği içerik olarak da kapsayıcı olmadığı görülmüştür. Sosyal ve ekonomik girişimcilik örneklerine yer verilmediği yalnızca sınıf içinde ve yardım kolları kurma girişimi örnekleri ile yer verildiği görülmüştür..

Liderlik: Kitapta % 5,7 ile yer alan ‘Liderlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 33. sayfasında, “İlk Cumhurbaşkanımız Atatürk’tür.” ifadesi ile Atatürk’ün liderliğine vurgu yapılmıştır. 35. sayfada, yine Atatürk’ün liderliğinden söz edilmiştir. “29 Ekim 1923’te Cumhuriyeti kurdu. O gün Büyük Millet Meclisi, Atatürk’ü cumhurbaşkanı seçti.”

Kitabın 100 ve 101. sayfalarında, liderlik yine Cumhurbaşkanı ifadesi ile aktarılmıştır. Atatürk'ün cumhurbaşkanı olması ve liderliği bir kez de burada vurgulanmıştır. “19 Mayıs Bayramında, daha önce Samsun'dan yola çıkarılmış olan bayrak Ankara'da törenle cumhurbaşkanına sunulur.”, “Sınır topraklarını cumhurbaşkanına kimler götürüyor?”. Liderlik değeri ile birlikte vatanseverlik değeri de vurgulanmıştır.

Kitabın 107. sayfasında, hükümetin kurucu unsurlarına ve başbakan, cumhurbaşkanı ifadelerine yer verilmiştir.

Liderlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Atatürk'ün sahip olduğu liderlik özelliği ‘Cumhurbaşkanı’ olması yönü ile kitapta birkaç kez vurgulanmıştır. Kitabın genelinde liderliğin ‘Cumhurbaşkanı’ kavramı dışında yer verilmediği görülmüştür. Kitapta bu değer yeterince aktarılmadığı görülmüş ve öğrenci seviyesine uygun örneklerle renklendirilebileceği düşünülmüştür.

Ekonomik Bağımsızlık: Kitapta % 5,0 ile 7. sırada yer alan ‘Ekonomik Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, ekonomik kazanç sağlayan iş dalları sorgulanmıştır. “Akrabalarınızdan birkaç tanesinin hangi işlerde çalıştığını söyleyiniz. Başka ne gibi iş dalları vardır?”

Kitabın 20. sayfasında, ‘Pazara İlk Gidiş’ başlıklı metinde “Babam beni cumartesi günü kasabamızın pazarına götürecek, orada ürünlerimizi satacaktık.” ifadesi ile ekonomik kazanç sağlayan pazarcılık mesleğine ve ürün satışına yer verilmiştir.

56. sayfadaki okuma parçasında ekonomik bağımsızlığın elde olmayan koşullar nedeniyle bozulmasına ve olmadığı zamanki zorluklara vurgu yapılmıştır. “Daha babamın acısı içimizde iken, annem de hastalanıp yattı, çalışamaz oldu. Ben, hem okula gidiyordum, hem de anneme ve evin işlerine bakıyordum. Asıl büyük üzüntümüz, geçim sıkıntısı çekmemizdi.”

Kitabın 86. sayfasında, ‘Baharda Yapılan İşler’ başlığı ile baharda çalışan meslek sahiplerine de yer verilmiştir. “İlkbaharda bahçıvanlar, sebze ve meyve yetiştirmek için çalışırken, çiftçiler de tarlalarda tahıl çeşidinden ürünleri üretmek için çalışırlar.” Burada

vurgulanan bahçıvan ve çiftçi üretim yaparken ekonomik bağımsızlığını da yürütür bu nedenle örtük olarak yer verilmiştir, diyebiliriz.

Ekonomik Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta yeterli bulguya yer verilmemiş olduğu dikkat çekmektedir. Kitapta örtük kapsamda değerlendirilebilecek olan ekonomik bağımsızlık değeri, bazı meslek dalları, ekonomik kazanç sağlama ve ekonomik kazancın yitirildiği zaman yaşanacak zorluklara yer verilerek ifade edilmiştir.

Azimli Olmak: Kitapta % 4,3 ile en az bulunan ‘Azimli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26. sayfasında, “Vatan için çalışır, / Yurt için çabalarız.” ifadeleri ile vatanseverlik değerine ve vatan uğrunda çaba göstererek azimli olmak değerlerine yer verilmiştir.

Kitabın 73. sayfasında anlatılan taşıt araçlarından vapur, engeller karşısında yılmamayı içermekte ve azimli olmak değerini örneklendirmektedir. “Engin denizler senin / Yolunu hiç kesemez. / Dalgaları aşarsın; / Yine başın eğilmez.” Cansız bir nesne ile örneklendirildiğinden örtük kapsamda değerlendirmiştir.

Kitabın 94. sayfasında, Atatürk’ün yurdu kurtarmak için büyük çaba harcadığı anlatılmıştır. Burada ifade edilen Atatürk’ün büyük çabası, Atatürk’ün azimli olduğunu örneklendirmiştir.

110. sayfada, azimli olarak çalışmaya yer verilmiştir. “...kitaplığımızın zenginliğini bütün bu arkadaşlarımızın gayretli çalışmalarına borçluyuz.” ifadesi ile vurgulanmıştır.

Azimli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapta birebir ‘azim’ kavramı ile verilmediği görülmektedir. Kitapta çok az ifade edilen ‘azimli olmak’ değeri, gayret ederek çalışmak, engeller karşısında yılmamak, çabalamak kavramları ile işlenmiştir. Atatürk’ün vatan için çalışmaları örneklendirilerek azimli olduğuna yer verilmiştir. Kitapta bu şekilde örtük ifadesini bulan değer ekonomik alanda örneklendirilmemesi ve rol modeller ile sunulmaması bakımından eksik kalmıştır.

Tablo 24. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler

(1968) 2. Sınıf 2. Kitap		
Bilimsel Değerler	f	%
Bilimsel Olmak	53	54.1
Yeniliğe Açıklık	38	38.7
Eleştirel Olmak	4	4.1
Araştırmacı Olmak	2	2.1
Merak Duymak	1	1.0
Yaratıcı Olmak	-	0.0
Toplam	98	100.0

Tablo 24’te Bilimsel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 24’e göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 98 yerde Bilimsel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Bilimsel olmak kavramı % 54,1 ile en fazla kullanılan bilimsel değerdir. Bu değeri 2. sırada % 38,7 ile Yeniliğe Açıklık değeri izlemektedir. Eleştirel olmak % 4,1 ile az kullanılan değerdir. Araştırmacı olmak % 2,1 ile ve Merak duymak % 1,0 ile en az kullanılan değerlerdir. Yaratıcı olmak kavramına bu kitapta yüzde sıfır ile hiç yer verilmemiştir.

En fazla kullanılan bilimsel değer ile en az kullanılan bilimsel değer arasında % 53,1 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Bilimsel Olmak: Kitapta % 54,1’lik oranla en fazla bulunan ‘Bilimsel olmak’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, değişim ve farklılıkları gözlemlemeye değinilmiştir. 10. sayfada, yeni bilgiler edinmek ifade edilmiştir. “Karşılıklı birbirimizde birçok bilgiler edindik.”

Kitabın 12. sayfasında, tam olarak bilimsel ifadeye yer verilmemekle birlikte bilginin sağlanmasının önemi vurgulanmıştır. Bilimsellik öğrenme ile başladığı için bu kapsamda

değerlendirilir. “Biz de çok çalışarak, onun bize öğrettikleriyle kafalarımızı güzel ve faydalı bilgilerle dolduracağız. Bilmek, öğrenmek, hayatta yapılacak en iyi bir iş.”

Kitabın 17. sayfasında, “Çevremizde Sonbahar” başlığı ile mevsimlere ve sonbahar mevsiminde meydana gelen değişimlere değinilmiştir. Mevsimleri ve havadaki değişimleri anlaması çocukların bilimsel olaylara bakış açısını geliştiren etkenlerdendir. “Havalandaki değişiklikler”, “Bitki ve hayvanlardaki değişiklikler”, “Giyecek ve yiyeceklerdeki değişiklikler.” ‘Sonbaharın Belirtileri ve Sonbaharda Yapılan İşler’ konusunun hazırlık soruları bilimsel gözlem yapmayı gerektiren sorulardan oluşmaktadır. “Şimdi hangi mevsimdeyiz?”, “Sonbahar mevsiminde hangi aylar vardır?”, “Bu aylarda havalar soğuyor mu, ısınıyor mu?”, “Sis, çiğ, kırağı nasıl meydana gelir?”, “Rüzgârın estiği yönü gösteren aracın adı nedir?”, “Rüzgârların fayda ve zararları nelerdir?”, “Güneş şimdi saat kaçta, nereden doğuyor, nereden batıyor? (İnceleyip cevaplandırınız.)” Bu sorular yardımıyla bilimsel gözlem hazırlığı edinilebileceği gibi üst kademedeki fen bilimleri dersine de hazırlık yapılır.

Kitabın 25. sayfasında, ‘Zeki Çocuk’ başlığı ile Bilgin amca ile Zeki çocuğun hikâyesine yer verilmiştir. Hikâye’de geçen Bilgin amca karakteri çok çalışan ve adından da anlaşıldığı gibi bilgili bir adam olarak betimlenmiştir. Zeki Çocuk ise zekâsı ile Bilgin olan adamı şaşırtmıştır. Bilgin amca’dan köz parçası isteyen çocuğa Bilgin kap getirmesini söyler. Çocuk közü kap olmadan avucunda götürebileceğini ifade eder ve “Efendim, avucuma önce bir parça soğuk kül koyarsınız. Onun üstüne de köz parçasını koydunuz mu, elim yanmadan götürürüm.” cevabı ile bilimsel düşünür. Hikâye’de zeki olması vurgulansa da düşüncesi bilimsel olmuştur.

Kitabın 30, 44, 70 ve 77. sayfalarında, ‘Ünite Plânı’na yer verilmiştir. Plân hazırlamak, yapılacak işin ya da konunun tasarısını ortaya koymak olduğu için bilimsel bir olaydır ve ünite başlarında verilen plan örneği de örtük olarak ifadesi ile bu kapsamda değerlendirilir.

45. sayfada, ‘Kış Belirtileri’ başlığı ile kış mevsiminin açıklamasına yer verilmiştir. Kış mevsiminin bilimsel açıklaması; “21 Aralık, kışın başlangıcı sayılır. Buna gündönümü de denir. Kış mevsiminde güneş artık bizi yeterince ısıtmaz olmuştur.” ifadesi ile olmuştur.

47. sayfada yer verilen tamamlama ve bulmaca testlerinde mevsimler konuları ile ilgili bilimsel olmak değerini pekiştiren sorulara yer verilmiştir. “21 Aralık gününe.....denir.” , “Poyraz rüzgârları hangi yönden eser?”, “Yılın en uzun gecesi hangi tarihtedir?”.

Kitabın 71. sayfasında, eski ile yeni arasındaki farklılıkları gözlemleyen bir soruya yer verilerek çocuk bu yönde düşündürülmeye çalışılmıştır.

78. sayfada elektriğin bulunması ile bağlantılı olarak haberleşmenin gelişmesinin açıklaması ifade edilmiştir. “...sonraları hızlı giden taşıt araçları bu işte kullanıldı ama asıl elektriğin keşfinden sonra haberleşme imkânları gelişti.” Burada ifade edilen elektrik keşfi yaşamda kolaylık sağlayan önemli bilimsel bir olay örüntüsüdür.

81. sayfada, Bilmecelelere yer verilmiştir. Bu bilmecelerden biri olan televizyon, icat olarak belirtilmiş ve dönemin şartları düşünüldüğünde bilimsel bir buluş olarak sunulmuştur. “Ben yeni bir icadım, / Yokum daha her evde; / Bugün çok değilsem de / Artacağım ilerde.”

Kitabın 82 ve 83. sayfalarında, Ünite Plânı’na ve Bahar mevsimine, mevsim değişikliklerine yer verilmiştir. Ünite Plânında konunun ayrıntıları açıklanmıştır. “Havadaki değişiklikler.”, “Bitki ve hayvanlardaki değişiklikler.”, “Giyecek ve yiyeceklerdeki değişiklikler.” Baharın belirtileri olarak ifade edilmiştir. Okulda yapılan işler arasında “Okulda tarım denemeleri” ifadesine yer verilmiştir. İlkbahar mevsiminin bilimsel açıklaması: “Mart ayının 21’nci günü ilkbaharın başlangıcı sayılır. Bu gün, aynı zamanda, yılın ilk gündönümüdür. Bu tarihte gece ile gündüz birbirine eşit olur. Bundan sonra geceler daha da kısaltmaya, gündüzler daha da uzamaya devam ederler.” ifadeleri ile olmuştur.

Kitabın 86. sayfasında, Baharda yapılan gözlemler ile ilgili sorulara ve tarım deneylerini gerçekleştirme ifadesine yer verilmiştir. “Okul bahçenizde ne gibi tarım denemeleri yapıyorsunuz?”, “Uygulama bahçesindeki çalışmaları gözleyiniz.”, “İlkbaharda, eğer uygun yerler varsa, okullarda bazı küçük tarım denemeleri yapmak hem zevkli, hem de faydalıdır.”

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında, plân, gözlem, deney ve problem çözme kavramlarına yer verilerek bilimsel olmak değeri örneklendirilmiştir. ‘Ders Yılı Sonu’ Ünite Plânı’nda; “Ünite dosyalarımızın gözden geçirilmesi” ifadesi ile değerlendirme yapmaya, “Yıl içinde yaptığımız gezi, gözlem ve deneyler” ifadesi ile bilimsel çalışmalara değinilmiştir. Havaaların ısınması ile alt başlık olarak “Hava grafiklerinin incelenerek mevsimlerin karşılaştırılması.” ifadesi ile gözlem yaparak analiz yapmaya yer verilmiştir. Yıl içinde öğrenilenler arasında geçen deney çalışmaları ve matematik problemlerinin çözümü bilimsel olmak değerine hazırlık çalışmalarıdır, diyebiliriz.

114 ve 115. sayfalarda, yıl içinde yapılanları, öğrenilenleri gözlemlemeye yer verilmiştir.

Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer plan yapma, değişim ve farklılıkları analiz etme, inceleme, deney yapma ve yeni bilgiler edinme kavramlarını kapsayan nitelikte ifadelerle işlendiği görülmektedir. Kitabın genelinde mevsimler ve gözlem yapabilme başlıkları ile bilimsellik değeri vurgulanmıştır. Böylece “bilimsel olmak” değerinin fikri bakımdan kapsamlı işlenmiş olduğu ancak uygulamaya geçirilmediği görülmüştür.

Yeniliğe Açıklık: Kitapta % 38,7 ile 2. sırada yer alan ‘Yeniliğe Açıklık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5 ve 6. sayfalarında, giriş konusu ile yeni ders yılı, yeni arkadaşlar edinme ve yeni bilgiler öğrenme vurgulanmıştır. 9. sayfada, tatilde yeni neler öğrenildiği sorgulanmıştır.

Kitabın 12 ve 13. sayfalarında, ‘Yeni Dershanemiz’ başlığı ile yeni ders yılında yeni sınıftaki değişikliklere değinilmiş ve öğrenciler bu değişime hazırlanmaya çalışılmıştır.

Kitabın 23. sayfasında, gelişime yönelik yollar aranmasına yer verilmiştir. “Bugün, dünyanın hemen her ülkesinde geleceğin büyükleri olan çocukların daha iyi yetişmeleri, yurtlarına ve uluslarına daha yararlı bir kimse olmaları için, yeni yeni yollar ve çareler aranır.” 26. sayfada yer verilen tamamlama testi ile de bu gelişime açık olma durumu vurgulanmıştır. “Bir ülkenin yükselmesi, o ülkenin çocuklarının iyi yetişmesine bağlıdır.”

30. sayfada ‘Cumhuriyetin getirdiği yenilikler’ ifadesi ile Cumhuriyet dönemindeki yenilikler vurgulanmıştır. 35. sayfada, Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı dönemindeki yenilikler açıklanarak ifade edilmiştir. “On beş yıl bu görevde kalan Atatürk, yurdumuzun kalkınması, ulusumuzun rahat yaşaması ve yükselmesi için birçok yenilikler, devrimler yaptı.” Yeniliğe açıklık değeri ile birlikte vatanseverlik ve millet değerleri de vurgulanmıştır.

38. sayfada, ‘Bütün uygar ülkelerde’ ifadesine yer verilerek ülke olarak yeniliğe açık olmak vurgulanmış ve bizim ülkemizde bu açıklama kapsamına alınmıştır.

71. sayfada, taşıt araçlarındaki değişim anlatılmış ve eski ile yenisi arasındaki farklar vurgulanmıştır. Uygarlığın ilerlemesi ile taşıt araçlarındaki gelişimden bahsedilen metinden, gelişime açık olmak gerektiği sonucu çıkarılabilir.

80. sayfada, teknolojideki değişime ve gelişime yer verilmiştir. “Birçok ülkelerde çok yaygın olan televizyon, bizim ülkemizde daha yeni yeni kurulmaktadır.” Diğer ülkelerden daha geç bir zaman diliminde kurulması bir süre bu gelişime kapalı kalındığı ve imkânlar dâhilinde bahsedilen zaman diliminde gelişmeye açık olunduğu söylenebilir.

Kitabın 88. sayfasında, okuma parçasında yer verilen “...yeni bir şey daha öğrenmiş oldu.” ifadesi ile yeni bir bilgiyi öğrenmek için de yeniliğe açık olmak gerektiği sonucu çıkarılır.

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, Cumhuriyet ile birlikte yurdun kalkınmasın ve gelişmesine yer verilmiştir. “Yurdumuzda cumhuriyet ilân edildi. Bundan sonra Türkiye’imiz hızla kalkındı ve yükseldi.”, Atatürk’ün yeniliğe açık bir lider olduğuna vurgu yapılmıştır. “Atatürk gece gündüz, / Yurt için çalışırdı. / Düşmanlardan kurtardı, / Sonra da kalkındırdı.” mısraları ile yapılan yenilikler yolu ile yurdun geliştirilmesine yer verilmiştir.

Kitabın 107. sayfasında, 27 Mayıs 1960 ayaklanması ile yapılan yeniliklere yer verilmiştir. “...Türkiye’de yeni bir anayasa hazırlandı. Bu anayasaya göre devletimiz yeniden örgütlenip düzenlendi. Devlet yönetimine bazı yeni kuruluşlar katıldı.”

108. sayfada, yeni bilgiler öğrenmeye açık olma durumundan bahsedilmiştir. “Bildiklerimizi unutmamak ve yeni yeni şeyler öğrenmek için neler yapmalıyız?”

Yeniliğe açıklık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapta, teknolojideki değişim, yeniliklere ilgi duyma, yeni arkadaşlarla tanışmaya ve yeni bilgi öğrenimine açık olma, geçmişten günümüze olan değişiklikler, gelişime yönelik yeni yollar bulma, değişim, uygarlık ve yapılan inkılâplar başlıkları ile ifade edildiği görülmektedir. Kitapta bu değer teorikte kapsamlı bir şekilde işlenmiş olmakla birlikte bilimsel alanda yeterli bulguya ve somut örneklerle yer verilmemesi yönü ile eksik kaldığı görülmüştür..

Eleştirel Olmak: Kitapta % 4,1 ile 3. sırada yer alan ‘Eleştirel olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, ayırt etmeye yer verilerek eski sınıf ile yeni sınıf arasındaki farklılıklar sorgulanmıştır.

Kitabın 71 ve 111. sayfalarında ise olası nedenler sorgulanarak, eleştirel düşüncelerine ortam hazırlanmıştır. “Yollarda, caddelerde oynamak neden doğru değildir?”(s.71). “Hiç dolu yağışını gördünüz mü? Dolu neden zararlıdır?” (s.111).

Eleştirel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin birebir yer almadığı görülmektedir. Yalnızca üç yerde ve soru ifadelerinden örtük olarak çıkarılmıştır. “Neden?” sorusuna yer verilerek örtük kapsamda eleştirel düşünmeye yönlendirme yapılmıştır. Kitabın bu değeri aktarmakta teorik ve pratik alanlarda eksik kaldığı görülmüştür.

Araştırmacı Olmak: Kitapta % 2,1 ile 4. sırada yer alan ‘Araştırmacı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta sadece iki yerde ifade edilmiştir. Kitabın 30. sayfasında, ‘Cumhuriyet Bayramı’ konusu hazırlık soruları ile araştırma ödevine yer verilmiştir. “Bayram dolayısıyla sokaklarda, dükkânlarda yapılan hazırlıkların neler olduğunu araştırıp söyleyiniz.”

Kitabın 115. sayfasında, ders yılı biterken tatilde yapılacaklar arasında araştırma yapmanın önemi ifade edilmiştir. “Yıl içinde öğrendiklerimizi unutmamak için, tatilde zaman zaman kitaplarımıza bakmak, gördüğümüz derslerle ilgili gözlemler ve araştırmalar yapmak.”

Araştırmacı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta çok yer verilmediği görülmüştür. Dönemin şartları düşünüldüğünde geleneksel eğitim hâkim olduğu için öğrencilerin araştırma yaptığını örneklendiren konular mevcut değildir. Kitapta yalnızca iki yerde ifade edilmesi, araştırmacı olmak değerini kazandırması açısından çok eksik kalmıştır.

Merak Duymak: Kitapta % 1,2 ile en az bulunan ‘Merak duymak’ değeri, incelenen ders kitabında sadece tek yerde ifade edilmiştir.

Kitabın 80. sayfasında geçen bu ifadede de merak duymak değeri açık ve net verilmemiştir. Baba ile çocuk arasında geçen diyalogda çocuğun merak ederek babasına soru sorması ifade edilmiştir. “Telefon, bir yerden bir yere elektrik aracılığı ile sesi ulaştıran araçtır; bunu biliyorum ama telgraf nedir onu pek anlamıyorum, deyince babası şu açıklamada bulundu...”

Merak duymak değeri ile ilgili bulguya bakıldığında, kitapta bu değerin; tek yerde örtük ifadesine yer verilmiş ve bu değeri aktarması açısından yeterli görülmemiştir.

Tablo 25. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler

(1968) 2. Sınıf 2. Kitap		
Kişisel Değerler	f	%
Sağlıklı Olmak	45	27.8
Temiz Olmak	35	21.6
Estetik	35	21.6
Çevreyi Koruma	27	16.7
Özsaygı	16	9.9
Özgüven	3	1.8
Alçakgönüllülük (Tevazu)	1	0.6
Toplam	162	100.0

Tablo 25’te Kişisel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 25’e göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 162 yerde Kişisel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Sağlıklı olmak kavramı % 27,8 ile en fazla kullanılan kişisel değerdir. Bu değeri % 21,6 ile eşit oranlarda Temiz olmak ve Estetik değerleri izlemektedir. Çevreyi Koruma % 16,7 ile 4. sırada yer alan değerdir. Özsaygı % 9,9 ve Özgüven % 1,8 ile az kullanılan değerlerdir. Alçakgönüllülük (Tevazu) değeri ise % 0,6 ile en az kullanılan değer olmuştur.

En fazla kullanılan kişisel değer ile en az kullanılan kişisel değer arasında % 27,2 gibi bir fark bulunmaktadır.

Sağlıklı Olmak: Kitapta % 27,8’lik oranla en fazla bulunan ‘Sağlıklı olmak’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, okulun açılışı ile öğrencilerin sağlıklı olmasına vurgu yapılmıştır. “Güzel yaz ve dinlenme günlerini artık geride bıraktınız. Hepiniz sağlık, sevinç ve mutluluk içindesiniz.”

8. sayfada okulda bulunan ‘sağlık memuruna’ soru içerisinde yer verilmiştir. 9. sayfada, ‘Kamp Hayatımız’ başlıklı okuma parçasında kamp hayatının sağlığa faydalı olduğuna yer

verilmiştir. “Bu yaz okulca, deniz kıyısında kamp kurduk. Bulunduğumuz yer çok güzeldi. Temiz, yumuşak kumlarda koştuk, oynadık. Ilık, mavi denizde çok çok yüzdük. Öğretmenlerimizin yönettikleri çeşitli yarışlar ve oyunlar bizleri hem eğlendirdi, hem de sağlığımızı artırdı.”

11. sayfada tamamlama testi ile insan sağlığına iyi gelen durumlar örneklendirilmiştir. “Açık hava, bol güneş, iyi su insana sağlık verir.” Kampın sağlığı artırıcı özelliği bu tamamlama cümlesi ile pekiştirilir.

18. sayfada yer verilen “Meyveleri yıkamadan yemenin zararları nelerdir?” sorusu ile hem sağlıklı olmak hem de sağlık için temiz olmak gerektiği vurgulanmıştır.

24. sayfada yer verilen ifadede sağlığa uygun olan çocukların sevileceğine aksi durumdaki çocukların sevilmeceğine yer verilmiştir. Burada terbiyeli, saygılı değerleri ile de desteklenen ifade de seilmek için nedenler olarak sunulmuştur. “...kendinden küçüklerini seven, temizliğe ve sağlığa uygun bir düzende bulunan çocukları herkes sever...”

Kitabın 26. sayfasında, Türk çocuklarının görevi olarak vurgulanmıştır. Böylece başta gelen tabii sorumluluklar arasında ifade edilmiştir. “Şunlardan hangisi Türk çocuklarının görevidir: () Yurdunu sevmek, () Çalışmamak, () Sağlığına dikkat etmek.”

27. sayfada yer verilen ‘Hayvanları Koruma Günü’ konusunda hayvanlardan geçebilecek hastalıklara karşı dikkatli olunması gerektiği vurgulanmıştır. “Hayvanlardan insanlara geçebilecek bazı bulaşıcı hastalıklardan korunmak için neler yapmalı, nelere dikkat edilmelidir?” Bu konuda alınabilecek önlemler düşündürülerek sağlıklı olmaya önem verilmiştir.

28. sayfada hayvan sağlığının da önemli görülmesi ve onların sorumluluğunu alarak onların da sağlığına kavuşturulması ifadesine yer verilmiştir. “Hasta hayvanları hayvan hastanelerine veya veterinerlere götürüp tedavi ettirirler.”

Kitabın 38. sayfasında ‘Kızılay Haftası’ konusuna yer verilmiştir. Kızılay’ın tarihi gelişiminin anlatıldığı konuda savaşta yaralananları tedavi ettirmesi için uğraşması ile sağlıklı olmak değerine yer verilmiştir.

50. sayfada, kış mevsiminde sağlıklı olmak için dikkat edilmesi gerekene vurgu yapılmıştır. “Kış mevsiminde sıcaktan soğuğa, soğuktan sığağa birden çıkmak sağlığımız bakımından doğru değildir.”

55. sayfada, kış mevsimi ile ilgili hazırlık sorularına yer verilmiştir. Bu sorular içerisinde sağlık ile ilgili sorular ile sağlıklı olmak değeri vurgulanır. “Soğuk algınlığı ve nezle hallerinde neler yapılır?”, “Kışın hasta olmamak için nelere dikkat edersiniz?”, “Kışın çocuklar, büyüklere göre, neden daha çok hasta olurlar?”

Kitabın 57 ve 58. sayfalarında, ‘Kış Hastalıkları’ açıklanmıştır. Bu hastalıklar ile ilgili bilgiler verilmiş ve önlemler hakkında bilgilendirilmiştir. “Kışın, sıcak ve soğuk farklarının sık sık değişmesi ve insanların kendilerini üşütmesi yüzünden birçok rahatsızlıklar görülür ki, bunlara “Kış Hastalıkları” denir. Başlıca kış hastalıkları, grip, anjin, zatürre (ciğer üşütmesi) dir.”, “Kış hastalıklarına yakalanmamak için, kendimizi üşütmemeye, soğuk ve sıcak farklarına dikkat etmeye çalışmalıyız.”, “Soğuk aldığımız nezle olduğumuz zaman, sıcak bir yerde istirahat etmeli, ıhlamur gibi şeyler içmeli, aspirin, optadilon gibi ağrı geçirici ilâçlar almalıyız.”

Kitabın 63. sayfasında, sağlıklı olmak ile tutumlu olmak değeri bütünleştirilmiştir. “İnsanların durumları her zaman aynı olmaz. Bugün kazancı yerinde ve sağlığı tam olan bir insanın, bir zaman sonra kazancı da sağlığı da bozulabilir.”

Kitabın 82. sayfasında, ‘Baharda sağlığımız’ alt başlığı ile sağlığı koruyabilmek üzere uyarılar yapılmıştır. “Açık havadan yararlanalım. Terli iken su içmeyelim. Pis suları içmeyelim.”

Kitabın 86. sayfasında, baharda yapılan tarım denemeleri anlatılmıştır. Yapılan bu denemelerin sağlığa faydalı olduğuna yer verilmiştir. “Okul bahçesinin elverişli köşelerini çapalamak, buralara bazı sebze ve çiçek tohumları ekmek, bunları sulamak, yavaş yavaş yetişip boy attıklarını görmek öğrencilere sağlık, bilgi ve mutluluk verir.”

89. sayfada, “Ham meyve sağlığa zararlıdır.” tamamlama sorusuna yer verilerek, sağlık için olgunlaşmış meyve yenmesine vurgu yapılmıştır.

Kitabın 90. sayfasında, “Baharda Sağlığımız – Baharda Oyunlarımız – Bahar Gezilerimiz” başlığı ile hazırlık sorularına yer verilmiştir. Sağlıklı olmak değerine vurgu yapılan sorulara yer verilmiştir. “Terli iken su içmenin zararları nelerdir?”, “Meyveleri yıkamadan neden yememelidir?”, “Mikroplu sulardan ne gibi hastalıklar doğar?”. Konunun açıklamasında sağlıklı olabilmek için kaçınılması gerekenlere yer verilmiştir. “Koşup, oynayıp terlediğimiz zamanlar, terli terli su içmek, sağlığımız için çok tehlikelidir. Suyu, terimiz kuruduktan sonra içmeliyiz; aynı zamanda bu suların temiz olmasını da daima göz

önünde tutmalıyız.” 92. sayfada, tamamlama testinde terli iken su içmemek gerektiğinin pekiştirildiği görülmektedir.

Kitabın 99 ve 100. sayfalarında, Atatürk’ün sağlığa önem vermesine ve özellikle Türk gencinin sağlığını düşünüp 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’nı hediye etmesine yer verilmiştir. “Atatürk, her yaptığını iyi hesaplayan büyük insandı. Zayıf, ürkek bir gençliğin yurdu koruyamayacağını düşünmüş ve cumhuriyeti emanet ettiği gençlerin sağlığının tam olması için spora önem verilmesini istemiştir.”, “Spor, sağlığımızın koruyucusudur. Spor, vücudu sağlam yapar.” ifadeleri ile sağlıklı olmak için spor yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

103. sayfada, ormanların sağlığa yararlı olduğuna yer verilmiştir. “Ormanda kır eğlenceleri, piknikler yapmak, orman ağaçlarının temiz havalı gölgelerinde dinlenmek insanlara sağlık ve neşe verir.”

Kitabın 111 ve 112. sayfalarında, yaz mevsiminde sağlığımız için zararlı olan etkenler anlatılmış ve dikkat edilmesi gerekenlere yer verilmiştir. “Toz yutmak zararlı olduğu için bunlara karşı dikkatli olmalıyız.”, “Yaz güneşi de her mevsimde olduğu gibi güzel ve yararlıdır. Ancak deniz kıyılarında veya açık başla herhangi bir yerde güneşte çok kalmak sağlığımıza zarar verebilir.”

Kitabın 115 ve 116. sayfalarında, ‘Yıl Sonu Çalışmalarımız’ konusuna yer verilmiş ve sağlıklı bir tatil geçirmeleri ve sağlıklı olarak dönmelerini temenni eden dilekler sunulurken öğrencilerin ‘sağlıklı olmak’ değerini önemsemeleri sağlanmıştır.

Sağlıklı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere kapsamlı olarak yer verildiği görülmektedir. Kitapta bu değer, Türk çocuğunun sorumlulukları arasında ifade edilmiş ve sağlıklı olmaya özen gösteren çocukların sevileceği vurgusu yapılmıştır. Atatürk’ün sağlıklı olmaya önem verdiği ve bu nedenle 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı’nı Türk gencine hediye ettiği ifadeleri ile desteklenmiştir. Hasta olmamak için alınabilecek önlemler, sağlıklı hava koşulları, besinlerin temizliği ve bulaşıcı hastalıklar başlıkları ile konuya dikkat çekilmiştir. Sağlığı korumak için yapılması gerekenler ve alınması gereken önlemler önemsenmiştir. Özetle kitapta “sağlıklı olmak” değerinin kapsamlı bir şekilde işlendiği görülmüştür.

Temiz Olmak: Kitapta % 21,6 ile 2. sırada yer alan ‘Temiz olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5 ve 6. sayfalarında, yeni ders yılı anlatılmıştır. Bu ders yılında yeni sınıfların temiz tutulması gerektiği vurgulanmıştır. “Dershanenizin temiz ve düzenli olması için, sizlerin neler yapması lâzımdır. Bunları yapıyor musunuz?”, “Daha temiz, daha düzenli, daha verimli olmak için sınıfınızda iş kolları kurdunuz mu?”.

7. sayfada, okul araç gereçlerini ve okulu temiz tutarak temiz olmak değeri vurgulanmıştır. “Kitaplarınız, defterlerinizi temiz tutun.”, “Okulunuz ve dershaneleriniz, hep bu ilk günkü gibi, tertemiz, pırıl pırıl kalsın.”

Kitabın 12 ve 13. sayfalarında, sınıf temizliğine yer verilmiştir. “Dershanenizin temiz ve düzenli bulunması için neler yapıyorsunuz?”, “Dershanenizi temiz ve düzgün tutmak için kurmak istediğiniz iş kolları nelerdir?”, “Okul açılmadan önce bütün sınıflar, koridorlar silinmiş, temizlenmiş. Duvarlar badana edilmiş. Kapılar, pencereler boyanmış. Her taraf pırıl pırıl, tertemiz.” ifadelerine yer verilmiştir. Bunun yanında “Bu yıl daha temiz ve düzenli olacağız.” ifadesiyle ve ‘temizlik kolu’ seçilmesiyle temiz olmak değeri vurgulanmıştır.

15. sayfada, ‘Okul Düzeni’ başlıklı konu ile kişisel temizliğe önem verilmesi ve sınıf temizliğine tekrar yer verilerek vurgulanmıştır. “Sabahları zamanı gelince uyanmak, temizliğimizi yaptıktan sonra ve kahvaltımızı ettikten sonra doğru okul yolunu tutmak gerekir.”, “Teneffüslere çıkarken pencereleri açıp sınıfı havalandırmak, sınıfı ve teneffüs yerlerini temiz tutmak, okul eşyalarını temiz tutmak ve korumak...”.

16. sayfada, Kişisel eşyaları temiz tutmak gerektiği tamamlama testi ile yer verilerek pekiştirilmiştir. “Kitaplarımı, dergilerimi, defterimi yırtmam, temiz tutarım.”

18. sayfada, Çevre temizliğine yer verilerek konu öncesinde sorgulanmıştır. “Pazar yerinin temizlik ve düzeni nasıl sağlanır?” 21. sayfada konu içerisinde; “Pazar yerlerine, temiz olması için kaldırım yaparlarmış.”, 22. sayfada konu sonrasında tamamlama testinde; “Pazaryerinin temizlik ve düzenine belediye bakar.” ifadeleri ile çevrenin temiz tutulması gerektiği vurgulanmıştır.

Kitabın 24. sayfasında, sevilen çocuk özelliklerinde temiz olan çocuğun sevileceğine yer verilerek, çocuklara temiz olmasına yönelik bir yönlendirme yapılmıştır.

26. sayfada yer verilen ‘Biz Çocuklar’ şiirinde geçen, “En büyük görevimiz / Temiz çalışan olmak.” ifadeleri ile temiz olmak değeri Türk çocuğunun başlıca sorumlulukları arasında vurgulanmıştır.

Kitabın 48. sayfasında, kış mevsiminde elbise ve kunduraların temizlenmesine, fırçalanmasına önem verilmesi gerektiğine yer verilip çamurdan zarar görmemesi için bunu yapmak gerektiği vurgulanmıştır. 49. sayfada, kışlık yiyeceklerin temiz bir yerde saklanması gerektiği anlatılmıştır.

74. sayfada, olası kazalarda sağlık yardımı yapılırken yaranın temizlenmesine yer verilmiş ve mikrop kapmamak için temiz olmak gerektiğinin anlaşılması sağlanmıştır.

82. sayfada, ‘Çevremizde Bahar’ başlıklı konunun açıklamasında ‘bahar temizliği’ ifadesine yer verilmiş ve yiyeceklerin temiz tüketilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kitabın 90. sayfasında, sağlık için gerekli olan temiz havadan yararlanmak gerektiği ve temiz suların içilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Kitabın 109. sayfasında, okul ve sınıf temizliği anlatılmış ve 110. sayfada yer verilen tamamlama testi ile okul temizliği ile ilgilenen temizlik kolu ifadesine yer verilmiştir.

Temiz olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında bu değer; kişisel bakım, çevre temizliği, sağlıklı olmak için temiz olmak gerektiği ve kişisel eşyaları temiz kullanmak gerektiği ifadeleri ile kitabın genelinde vurgulanmıştır. Temiz olmak ve sağlıklı olmak değerleri bir bütün olarak ifade edilmiş ve bu kapsamda yaşanan alanın temizliği ve besinlerin temiz olması önemsenmiştir. Türk çocuğunun sorumluluklarının arasında temiz olmanın bulunduğu ve temiz olan çocuğun sevileceği ifadelerine yer verilmiştir. Okul ve sınıf temizliğine dikkat edilmesi gerektiği ve temizlik kolu seçimine yer verilmiştir. Özetle kitapta “temiz olmak” değeri kapsamlı olarak ifade edilmiştir.

Estetik: Kitapta % 21,6 ile 3. sırada yer alan ‘Estetik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, “Bu yaz okulca, deniz kıyısında kamp kurduk. Bulunduğumuz yer çok güzeldi.” cümleleri ile doğanın güzelliğinin ifadesine yer verilmiştir. 10. sayfada, “Gezmekten, yüzmekten, koşup oynamaktan yorulduğumuz zamanlar, şarkılar, türküler söyleyerek, şiirler okuyarak tatlı vakitler geçirdik.” ifadesi ile şarkı ve şiir gibi estetik algıyı artıran kavramlara yer verilmiştir.

Kitabın 32 ve 33. sayfalarında, ‘Cumhuriyet Bayramı’ kutlaması anlatılmış ve bayram hazırlıkları için yapılan süslemelere, okunan şiirlere ve bunları beğenme ifadelerine yer verilmiştir.

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, ‘Çocuk Kitapları Haftası’ konusu anlatılmıştır. Bu konuda geçen estetik değeri kapsamındaki kavramlar sergi, sanatsal bir değer içeren şiir ve beğeni duyumuyla ilgili olan güzel ifadesidir. “Çocuk Kitapları Haftasında okulunuzda bir kitap sergisi düzenlediniz mi?”, ‘Güzel Kitaplar’ başlığı ile başlayan konuda güzel cevaplar ifadesine de yer verilerek estetik değer vurgulanmıştır.

45. sayfada, kış mevsimi anlatılmıştır. ‘KAR’ başlıklı şiirde karın görünüşünü beğeniye yer verilerek estetik değer ifade edilmiştir. “...Görünüşi pek güzel, / Bembeyaz, pamuk gibi, / Pırıl pırıl ışıldar, / Kamaştırır gözleri...”

Kitabın 59. sayfasında, sanatsal etkinliklere yer verilmiştir. “Kış gecelerinin hem güzel, hem bilgi verici eğlencelerinden biri de tiyatro ve sinemalardır.” 62. sayfada, tamamlama testi ile bu sanatsal etkinlikler pekiştirilmiştir. “Kış geceleri tiyatro ve sinemaya gideriz.”

64. sayfada, düzenlenen sergilerden bahsedilmiştir. 84. sayfada, ilkbahar mevsiminin beğenisi sunulmuş ve estetik açıdan ifade edilmiştir. “İlkbaharın güzellikleri...”, “Mevsimlerin güzeli, / İşte ilkbahar geldi. / Yeşeren bahçelerden / Hoş kokular yükseldi...” 90. sayfada, “İlkbaharda çevre gezileri yapmak, baharın güzelliğini tatmak...” olarak ifade edilmiştir.

Kitabın 96. sayfasında, ‘Anneler Günü’ anlatılmıştır. Bu konuda “Anne konusunda bir şiir biliyor musunuz? Bilmiyorsanız, bir tane ezberleyip bunu annenize karşı okuyunuz.” ifadesi ile şiir ezberleme ve okumaya yönlendirme yapılarak estetik yönde gelişim sağlanmaya çalışılmıştır, diyebiliriz.

99. sayfada, 19 Mayıs Bayramı’nda yapılan gösterilere yer verilmiştir. “...gençler spor gösterileri yaparak töreni daha da güzelleştirirler.” ifadesi ile gösterilerin estetik yönü vurgulanmıştır.

Kitabın 102. sayfasında, ormanlar estetik açıdan ifade edilmiştir. “Ormanlar bir ülkenin en güzel süsleri ve zenginlikleridir.”, “Ormanlar bir ülkeyi hem süsler, güzelleştirir, hem de o ülkeye birçok zenginlikler sağlar.”

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında, ders yılı sonu konusuna yer verilerek yıl içinde yapılan sergi, müsamere, resim ve çalışmalardan bahsedilerek estetik açıdan ifade edilmiştir.

110. sayfada, 19 Mayıs Bayramı'nda yapılan gösteriler estetik yönü ile ön plana çıkmıştır. "...19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramında okulumuzun bahçesinde tertiplediğimiz spor gösterileri çok beğenildi.", tamamlama testinde "tiyatro çalışması yapmak" ifadesi ile sanatsal yönüne yer verilmiştir.

Estetik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sergi, şiir, şarkı, türkü, gösteri gibi etkinlikleri kapsamaktadır. Sinema, tiyatro ve gösteri gibi sanatsal etkinlikler ile bu değere dikkat çekilmiştir. 'Güzel' kavramı gibi beğeni ifade eden kavram ve durumlara yer verilmiştir. İlkbahar ve kış mevsimi estetik açıdan betimlenerek beğeni duygusu ile aktarılmıştır. Doğanın güzelliği vurgulanmış, ormanların güzelleştirici ve zenginleştirici özellikleri örnek bir anlatım ile sunulmuştur. Kitapta teorik bilgi olarak kapsamlı ifade edilen bu değer öğrenciler tarafından hayata geçirilen etkinlikler yönünden eksik bulunmuştur.

Çevreyi Koruma: Kitapta % 16,7 ile 4. sırada yer alan 'Çevreyi Koruma' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın giriş konusunda okulu ve sınıfı ilk günkü gibi temiz tutarak çevreyi korumak değeri vurgulanmıştır. Kitabın 13. sayfasında, okul eşyalarını korumak gerektiği ifade edilmiştir. "Ders araçlarımızı; yazı tahtamızı, silgi ve tebeşirleri daha iyi kullanacağız. Defter, kalem, kitap gibi şeylerimizi daha iyi koruyacağız." 15. sayfada, okul düzeni için uyulması gereken kurallara yer verilmiş ve okul eşyalarını korumak gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır.

Kitabın 27 ve 28. sayfalarında, 'Hayvanları Koruma Günü' anlatılmıştır. Çevremizde bulunan hayvanları korumak, 'Çevreyi Koruma' değerinin en önemli ifadelerinden birini oluşturmaktadır. "Hayvanları neden sevmeli ve onları niçin korumalıyız?" sorusu ile öğrencilerin bu konudaki düşünceleri sorgulanmıştır. Konu açıklamasında hayvanları korumak gerektiği, bu konuda yapılan çalışmalar ve kurulan dernekler ifade edilmiştir. "Bugün, dünyanın her yerinde, bu dernek üyeleri, hayvan sevgisini onlara eziyet etmemeyi, onları korumayı anlatan konuşmalar ve çalışmalar düzenlerler." , "Kardeşler, hayvanları / Daima koruyalım..." ifadeleri ile vurgulanmıştır.

29. sayfada, hayvanları korumak için yapılan örnek çalışmalara yer verilerek, çocuklar bu konuda yönlendirilmeye çalışılmıştır. "Hayvanları korumak, bir insanlık borcu ve görevidir." ifadesi ile çevredeki canlıları korumanın insani sorumluluklar arasında olduğu

vurgulanmıştır. “Hayvanları korumak bir insanlık görevidir.” testteki tamamlama cümlesi ile pekiştirilmiştir.

Kitabın 44. sayfasında, ‘Çevremizde Kış’ konusunun ünite plânında, “Yangın ve yangından korunma” ifadesine yer verilmiştir. 51. sayfada, yangından korunmak için alınabilecek önlemler açıklanmıştır. “Yangın insanların dikkatsizliği ve ihmali yüzünden meydana gelir. Bunun için ateş ve ateşle ilgili şeylere çok dikkat etmeliyiz.”

Kitabın 76. sayfasında, sokaklarda kâğıt ve çöplerin çöp kutusuna atılması gerektiğine yer verilmiştir.

Kitabın 103, 104 ve 105. sayfalarında, ‘Orman Haftası’ açıklanarak ormanların korunmasına yer verilmiştir. “Ormanlarda ateş yakarken nelere dikkat etmeliyiz?”, “Hem ülkemizin havasını suyunu düzenleyen, hem bizlere yakacak sağlayan, kâğıt ve ev yapmaya yarayan ormanlarımızı çok sevmeli ve korumalıyız.” Ormana geziye giden öğrenci grubuna yer verilmiştir. Bu geziden dönerken öğretmenleri, öğrencileri özellikle tembihler ve “Sakın bir yerde söndürülmemiş ateş kalmasın çocuklar; çevreyi tekrar gözden geçirin.” uyarısını yapar.

Çevreyi Koruma değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer çevreyi, doğayı, sokakları temiz tutmanın önemi ifadeleri ile vurgulanmıştır. Okulu ve sınıfı temiz tutmak, eşyaları korumak gerektiğine yer verilmiştir. Ormanları korumak alınabilecek önlemler ile işlenmiştir. Yangın gibi doğal afetlere karşı alınabilecek önlemlere değinilerek bu konuda bilgilendirme yapılmıştır. Hayvanları korumak önemsenmiş ve insanlık görevlerinden biri olarak vurgulanmıştır. Kitapta “çevreyi koruma” değeri kapsamlı bir şekilde ifade edilmiştir.

Özsaygı: Kitapta % 9,9 ile 5. sırada yer alan ‘Özsaygı’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, okulun açılışı konusuna yer verilmiştir. Bu konuda geçen “...hepiniz sevinç ve mutluluk içindesiniz. Okula, öğretmenlerinize ve arkadaşlarınıza yeniden kavuştunuz.” ifadeleri ile çocukların duygularının farkına varması, kendisinin ve arkadaşlarının değerli olduğunu kabul etmesi sağlanmıştır.

Kitabın 9. sayfasında, “Tatili Nasıl Geçirdik” başlığı ile başlayan konuda verilen hazırlık sorularından “Tatilde kilo aldınız mı? Boyunuzda uzama oldu mu?” sorusu ile çocuğun

kendi farklılığının farkında olması sağlanmak istenmiştir. Konu devamında tatilde yaptıklarını kendi duyguları ile anlatan çocuk özsaygı değerini kazanmaya başlamıştır.

Kitabın 13. sayfasında, yeni ders döneminde yapılacakları ve kuralları vurgulayan ifadeler özsaygı artırıcı ifadeler olarak da değerlendirilir. “Bu yıl daha temiz ve düzenli olacağız. Ders araçlarımızı daha iyi kullanacağız...” devamında eşyaları korumak ve kuralların gerekliliğinin farkına vararak ifade eden cümlelere yer verilmiştir. Bu ifadeler ile özsaygı değeri de örtük kapsamda vurgulanmıştır.

14. sayfada, “...iyi bir öğrencinin başlıca görevlerindendir.” Kendi sorumluluklarının farkında olan öğrenci özsaygısı yüksek bir birey olmaya hazırlanacaktır.

15. sayfada, okul düzeninden bahsedilmiş ve kurallara yer verilmiştir. “Okul düzenlerinin başında derslere geç kalmamak, tam vaktinde hazır olmak gelir. Bunun için de sabahları zamanı gelince uyanmak, temizliğimizi yaptıktan ve kahvaltımız ettikten sonra doğru okul yolunu tutmak gerekir.” ifadesi ile kuralların gerekliliğini bilen, kendi bakımını yapan ve sorumluluğunu bilen öğrenci modeli özsaygısı olan bir birey olarak örneklendirilir.

16. sayfada verilen görev ve sorumluluğunu bilen öğrenci örneği, özsaygı değeri kapsamındadır. “...okul düzenine karşı olan görevlerimizi tamamlamış oluruz.”

Kitabın 29. sayfasında, görev ve sorumluluklarını bilme, hayvanları korumak, insanlık görevi ve hayvanları korumak için etik değerleri fark etme konularına önem verilmiştir. Bu önemli özellikleri kazanabilen çocukta özsaygı değeri de beraberinde gelişecektir.

40. sayfada, ‘Çocuk Kitapları Haftası’ anlatılmış ve kitapların faydasından bahsedilmiştir. Çocukların kitap okuma alışkanlığına yer verilerek bilgi edinerek ile özsaygısı yüksek bireyler olabilmelerine ortam hazırlanmıştır. “Bir kimse, küçükten kitap okuma alışkanlığı edinirse, büyüdükten sonra da bu güzel alışkanlık devam eder ve o kimse pek çok şeyler bilir.”

Kitabın 100. sayfasında, sağlığına önem veren birey örneğine yer verilerek, örtük kapsamda özsaygı değeri de vurgulanmıştır.

Özsaygı değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer; kendisini ve duygularını fark etme, kişisel bakımını yapabilme, kendisiyle barışık olma, kendi farklılığını fark etme ve kuralların gerekliliğini bilme gibi ‘özsaygı’ değerini kapsayan davranışlarının geliştirilmesinin örtük kapsamda hedeflenmiş olduğu görülür. Kendi fiziksel değişiminin farkında olma ve sorumluluklarını bilme davranış örnekleri ile

desteklenmiştir. Kuralların gerekliliğini bilen, hayvanları koruyup etik değerlerin farkında olan ve kitap okuma alışkanlığı edinen durumlar ile kapsamlı örneklerle yer verilmiştir. Kitapta teorik kapsamda yeterli bulunan davranış örneklerinin “özsaygı” değerinin kazandırılabilmesi için pratik hayata geçirilmesi ve pekiştirilmesi gerekmektedir.

Özgüven: Kitapta % 1,8 ile 6. sırada yer alan ‘Özgüven’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında, Kurallara neden gerek duyulduğu açıklanarak bu değerın örtük olarak ifadesine yer verilmiştir. “İyi bir öğrencinin göz önünde tutması gerekli en önemli şeylerden biri de okulun kurulu düzenlerine uymaktır. Okul düzenlerine uymak hem bizi sevilen bir öğrenci yapar, hem de ilerde düzenli bir insan olmaya hazırlar.”

29. sayfada, Etik değerlerin güven artırıcı olduğunu bilmek vurgulanmıştır. Hayvanları koruma derneklerinin anlatıldığı konuda hayvanlara kötü davrananları uyarmak hem özgüven sahibi hem de dürüst olmayı gerektiren bir gerekliliktir. “Eziyet edenleri gördüğünüz zaman, yapmamaları için, kendilerini uyarınız ve rica ediniz.”

Özgüven değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, etik davranışların güven artırıcı olduğunu bilme ve kurallara neden gerek duyulduğunu bilme durumları örneklendirilmiştir. Bu değer kapsamında çocuğun model alacağı, güçlü ve zayıf yönlerini fark etmesini sağlayan, hatalardan ders çıkarmasını sağlayan, etkili hayır diyebilen ve haksızlığa uğradığında bunu sorgulayabilen örneklerle yer verilmemiştir. Bu değeri bütünleyen bu unsurlar, kitapta özgüven değerinin tam olarak ifadesini bulmadığını ve çocuğa bu değeri kazandırmada yetersiz kaldığını göstermektedir.

Alçakgönüllülük (Tevazu): Kitapta % 0,6 ile en az bulunan ‘Alçakgönüllülük (Tevazu)’ değeri, incelenen ders kitabında sadece bir yerde örtük kapsamda ifade edilmiş ve açıklanmıştır.

Kitabın 55. sayfasında, Kış mevsiminde yoksullara yardım etmek konusuna değinilmiştir. “Mahallemizdeki hasta, dul ve yetimlere, ailece yardım edebileceğimiz gibi, yardım dernekleri ve örgütleri kurarak da bu işi yapabiliriz. Ancak bu işi yaparken onların gururlarını kırmamaya da dikkat etmeliyiz.” cümlelerinde ‘gururunu kırmamaya dikkat etmek’ ifadesi ile alçakgönüllü davranmak gerektiğine ulaşılır. Yardım etmek

yardımseverlik, dernek ve örgütler toplumsallık, dernek ve örgütleri kurma düşüncesi girişimcilik değerlerini vurgular.

Alçakgönüllülük (Tevazu) değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta tam olarak yer verilmediği örtük olarak aktarılan tek örneğinde de eksik kaldığı görülmüştür.

Tablo 26. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler

(1968) 2. Sınıf 2. Kitap		
Sosyal Değerler	f	%
Toplumsallık	149	39.0
Sevgi	112	29.3
Yardımsever Olmak	43	11.2
Doğruluk	14	3.6
Gerçek Dostluk	12	3.2
Aile Sevgisi	12	3.2
Ahlâklı / Erdemli Olmak	11	2.9
Güvenilir Olmak	10	2.6
Misafirperverlik	8	2.1
Fedakâr Olmak	5	1.3
Dürüstlük	4	1.1
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	2	0.5
Toplam	382	100.0

Tablo 26’da Sosyal değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 26’ya göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 382 yerde Sosyal değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Toplumsallık kavramı % 39,0 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Sevgi % 29,3 ile 2. sırada yer almaktadır. Yardımsever olmak % 11,2 ile 3. sırada ve Doğruluk kavramı % 3,6 ile 4. sırada yer alan değerlerdir. Bu değerleri takiben Gerçek Dostluk % 3,2, Aile Sevgisi % 3,2, Ahlâklı / Erdemli olmak % 2,9, Güvenilir olmak % 2,6 ve Misafirperverlik % 2,1 ile az kullanılan değerlerdir. Fedakâr olmak % 1,3, Dürüstlük % 1,1 ve Gelenek ve Göreneklere Bağlılık % 0,5 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan sosyal değer ile en az kullanılan sosyal değer arasında % 38,5 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Toplumsallık: Kitapta % 38,5’lik oranla en fazla bulunan ‘Toplumsallık’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7 ve 8. sayfalarında, ‘İlköğretim Haftası’ konusuna yer verilmiştir. Bu konu ile ilköğretimin gerekliliği, yurttaşların bilgilendirilmesi ve toplumsal birlik sağlanması gibi önemli noktaların ifadeleri ile toplumsallık değerine yer verilmiştir. Örneğin: “İlköğretim haftası, devleti, ulusu, öğretmeni ve öğrenciyi daha çok birbirine yakınlaştıran çok güzel bir gelenektir.”, “Bir ülkede öğretim işi yalnız devlete bırakılmamalı, varlıklı olan yurttaşlar, ellerinden gelen imkânlarla okullar yaptırmalı, eğitim ve öğretim konusunda devlete yardımcı olmalıdır.”

Kitabın 13 ve 14. sayfalarında, ‘Yeni Dershanemiz’ konusunun açıklamasına yer verilmiştir. Bu konuda “haberleşme, belirli günler ve haftalar, taşıtlar ve trafik” gibi konu başlıklarına yer verilerek ‘toplumsallık’ değerine teorik olarak yer verilmiştir. Konu içinde bu değeri kapsayan bir diğer yer, okul kurallarının açıklanması olmuştur: “Okulumuza hiç bir gün geç kalmamaya, derslere vaktinde girip vaktinde çıkmaya, gürültü ederek öteki sınıfta ders yapanları rahatsız etmemeye önem vereceğiz.”

Kitabın 15. sayfasında, ‘Okul Düzeni’ konusuna yer verilmiştir. Okul ile ilgili kuralların gerekliliğine yer verilerek kuralların sonucunun kavranması sağlanmaya çalışılmıştır. “Sınıfa girip çıkarken, ders yapan arkadaşlarımızı rahatsız etmemek için ne yapmalısınız?”, “...derse girip çıkarken gürültü patırtı ederek öteki sınıflarda ders yapan arkadaşları rahatsız etmemek gibi davranışlar da okul düzeninin gerektirdiği şartlardır.”

20. sayfada ‘Pazara İlk Gidiş’ okuma parçasına yer verilmiştir. Bu konu içerisinde bahsedilen ‘pazar yeri’ ve ‘kasaba’ ile toplumsal bir ortamdan söz edilmiştir. “Ben bir köy çocuğuyum. Şimdiye kadar hiç kasaba pazarı görmedim. Bizim kasabada pazar, cumartesi günleri kuruluyormuş. Babam beni cumartesi günü kasabamızın pazarına götürecekti, orada ürünlerimizi satacaktık.”

Kitabın 23 ve 24. sayfalarında, ‘Dünya Çocuk Günü’ konusuna yer verilerek toplumsal bir gün olarak belirlenen bu günün öneminin anlaşılması sağlanmak istenmiştir. “Dünya Çocuk Günü yılın hangi ayının hangi günüdür?”, “Dünya Çocuk Gününde okulunuzda

neler yaptınız?”, “Ekim ayının ilk pazartesi, bütün dünya ulusları tarafından “Dünya Çocuk Günü” olarak kabul edilmiştir. Bugün dünyanın hemen her ülkesinde, geleceğin büyükleri olan çocukların daha iyi yetişmeleri, yurtlarına ve uluslarına daha yararlı birer kimse olmaları için, yeni yeni yollar ve çareler aranır.”

25. sayfada, ‘Çocuk Hakları Bildirisi’nin önemli maddeleri arasında toplumsal kurumlara yer verilmiştir. “Kimsesi olmayan çocuklara, özel dernekler veya devlet kurumları bakar.”

Kitabın 27, 28 ve 29. sayfalarında, Belirli Günler ve Haftalardan biri olan “Hayvanları Koruma Günü’nün açıklamasına yer verilmiştir. ‘Hayvanları Koruma Günü’nün açıklandığı konuda, gün ile ilgili toplumsal görevlere, derneklere ve bilinçli vatandaş tutumuna yer verilmiştir. “Hayvanları koruma dernekleri neden kurulmuştur?”, “Dünyanın birçok yerlerinde “Hayvanları Koruma Dernekleri” vardır. Bu dernekler, her yılın 4 Ekim gününü “Hayvanları Koruma Günü” olarak kabul etmişlerdir. Bugün dünyanın her yerinde, bu dernek üyeleri, hayvan sevgisini, onlara eziyet etmemeyi, onları korumayı anlatan konuşmalar ve çalışmalar düzenlerler.” Konu devamında ‘Hayvanları Koruma Dernekleri’ anlatılmış ve toplumsallık değerine ‘dernek’ kavramı çerçevesinde yer verildiği görülmüştür. “Hayvanları koruma dernekleri, ilk olarak 18. yüzyılda İngiltere’de kuruldu. Bu dernek, hayvanlara kötü davrananlara karşı onları uyandırıcı konuşmalar yapıyor, yine de yola gelmeyenleri hükümete şikâyet ediyordu.”, “Hasta, yaşlı, bakımsız hayvanları korumak için yuvalar açtı. Sonra dünyanın birçok ülkelerinde buna benzer dernekler kuruldu. Yurdumuzda ilk olarak 1908 yılında Hayvanları Koruma Derneği açıldı.”

Kitabın 37 ve 38. sayfalarında, ‘Belirli Günler ve Haftalar konuları ile sosyal kurum, kuruluş ve derneklere yer verilmiş ve toplumsallık değeri teorik olarak ifade edilmiştir. “Kızılay Haftası” konusu ile Kızılay’ın öneminin anlaşılması istenmiş ve bu tür sosyal sorumluluklara yönlendirme yapılmıştır. “Yurdumuzda ilk Kızılay derneği ne zaman kurulmuştur?”, “Kızılay haftasında neler yapmalıyız?”, “Okulunuzda Kızılay kolu var mıdır, varsa neler yapar?”, “Kızılay örgütü, savaşta savaşılanlara yardım eder, yaralananları tedavi ettirir. Barış zamanlarında ise sel, yangın, deprem gibi felâketlere uğramış yurttaşların yardımına koşar, evsiz barksız, aç kalmışlara elini uzatır.”

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, “Çocuk Kitapları Haftası” konusuna yer verilmiştir. Bu konu ile toplumsal bir haftanın açıklanması ve örneklendirilmesi teorik olarak ifade edilmiştir. ““Çocuk Kitapları Haftası” diye bir hafta düzenlemenin amacı nedir?”, “Her yıl kasım ayının ikinci Pazar günü, Çocuk Kitapları Haftası’dır. Bu hafta içinde çocuklar, kitapları tanımak ve sevmek fırsatını daha çok bulabilirler.”

55 ve 56. sayfalarda, “Kışın Yoksullara Yardım” konusunun açıklamasına yer verilmiştir. Konu kapsamında yardım dernekleri, kişi, kurum-kuruluş ve örgüt örnekleri ile “toplumsallık” değerini kapsamaktadır. Toplumsal yaşamın birlik ve beraberlik duygusunu gerektirdiği örtük kapsamda ifade edilmiştir. “Mahallemizdeki hasta, dul ve yetimlere, ailece yardım edebileceğimiz gibi, yardım dernekleri ve örgütleri kurarak da bu işi yapabiliriz. Ancak bu işi yaparken onların gururunu kırmamaya da dikkat etmeliyiz. Gerekirse resmi yardım kurumlarının böylelerine el uzatmaları için aracı olmalıyız.”

Kitabın 59. sayfasında, Toplumsallık değeri görgü kurallarına yer verilerek ifade edilmiştir. “Kış geceleri, eve gelen misafirlere karşı küçük çocuklar da “Hoş geldiniz” demeli, yaşlıların ellerini öpmeli, onlara saygılı olmalıdırlar.”

Kitabın 72 ve 73. sayfalarında, Toplu taşıma araçlarında nasıl davranılması gerektiği kurallar ile açıklanarak “toplumsallık” değerine yer verilmiştir. Bu kuralların sonuçlarının kavranması bu değer anlaşılmamasını sağlayan bir etkidir. “Taşıtlarda yolculuk yapan kimselerin uymaları gereken bazı toplum ve eğitim kuralları vardır. Taşıta binmek için bilet alırken başkasının hakkını almamak, sıraya girmek, yaşlı, hasta ve çocuklu olan kimselere yerimizi vermek, yüksek sesle konuşup herkesi rahatsız etmemek bunlardan başta gelenleridir.”

Kitabın 77, 78 ve 79. sayfalarında, ‘Haberleşme’ konusu açıklanarak o dönemin iletişim araçlarına yer verilmiştir. Toplumsallık için gerekli olan iletişim yolları açıklanmış ve bu değere teorik olarak yer verilmiştir. “Haberleşme ne demektir, kimler kimlerle, niçin haberleşir?”, “Eskiden insanlar birbirleriyle nasıl haberleşirlerdi?”, “Haberleşme olmasaydı, insanlar ne gibi zorluklar çekerlerdi?”, “Haberleşme olmasa insanlar hem yakınlarının ne durumda bulunduğunu bilmezler; hem de dünyada olanı biteni duyamazlardı.”, “Haberleşme olmasa, insanlar çok zorluklar çekerlerdi. Uzak yerler arasında bağlantı kurulamaz, bu yüzden günlük yaşayışımız aksardı.”

Kitabın 87. sayfasında, Toplumsal yaşamda çiftçilik mesleğine saygı duyarak görgü kurallarını uygulama ifade edilmiş, böylece “toplumsallık” değerine yer verilmiştir. “Toprakla uğraşmak, çiftçilik yapmak çok zor, fakat çok zevkli bir iştir. Biz, beyaz temiz ekmeklerimizi lezzetle yerken, undan güzel yemekler ve tatlılar yaparken, daima çiftçilerin bu ürünleri yetiştirmek için döktükleri alın terini hatırlayıp onlara teşekkür duyguları beslemeliyiz.”

Kitabın 96 ve 97. sayfalarında da ‘Toplumsallık’ değerinin teorik kapsamda anlatıldığı görülür. “Anneler Günü” konusunun açıklanması, toplumsal önemi ve kutlanması bu değer kapsamında değerlendirilmiştir. “Anneler gününde dünyanın her yerinde, anneler için törenler düzenlenir.”

Kitabın 102 ve 103. sayfalarında, ‘Orman Haftası’ konusuna yer verilmesi “toplumsallık” değeri kapsamındadır. Ormanları korumanın gerekliliği böyle bir hafta ile hatırlatılmış ve toplumsal bilinçlenme sağlanmaya çalışılmıştır. “Ülkemizde mart ayının ikinci haftası “Orman Haftası” olarak kabul edilmiştir. Bu hafta içinde ormanı sevmeyi bütün yurttaşlarımıza öğretmeyi kendimize bir görev bilelim.”

105. sayfada, “Orman Yangını” okuma parçasında orman yangını anlatımına yer verilmiştir. Konu kapsamında yer verilen orman yangınına neden olma davranışı, yanlış bir davranışın toplum içindeki etkisini göstermektedir. Toplumsallık değeri teorik ve örtük olarak ifade edilmiştir. “Ertesi gün çok üzgün olan öğretmen “Çocuklar, bu içinizden birinin dikkatsizliği veya işi savsaklaması yüzünden olmuştur; acaba bu ilgisizliği hanginiz gösterdiniz?” diye sorunca, Çetin ağlayarak kalkıp suçunu söylemiş. Herkes bu kötü tutumundan dolayı Çetin’i ayıplamış ama giden de geri gelmemiş.”

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında, Ders yılı içinde yapılan “sosyal çalışmalar, sergi, müsamere” ve ‘sosyal kollar’ kavramlarından bahsedilerek bu değere yer verilmiştir.

115 ve 116. sayfalarda, ‘Yıl Sonu Çalışmalarımız’ başlıklı konuda görgü kurallarını uygulamaya yer verilerek bu değer ifade edilmiştir. “Şimdi başlıca üç görevimiz var: Durmadan dinlenmeden bütün bir yıl bize birçok şeyler öğreten öğretmenimize, okul müdürümüze teşekkür etmek, onların ellerini öpmek. ...”, “Hadi güle güle sevgili çocuklarım.”

Toplumsallık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitabın genelinde belirli gün ve haftalar çerçevesinde teorik anlatımlarla desteklenerek vurgulandığı görülmüştür. İlköğretim Haftası, Kızılay Haftası, Çocuk Kitapları Haftası gibi günler ile toplumsal bilinçlendirme çalışmalarının anlatıldığı görülmüştür. Okul ve toplu taşıma araçlarının kurallarına uymanın sonuçlarını kavrayabilme önemsenmiştir. Toplumsal görev, bilinçli vatandaş, birlik-beraberlik ve yardımlaşma davranışları ile toplumsallık değeri ele alınmıştır. Toplumsal yaşamda haberleşme ve iletişim yolları açıklanmıştır. Toplum içinde uygunsuz davranışlarda bulunmanın yaptırımının “ayıplanma” olacağı ifadesine yer verilmiştir. Görgü kurallarını uygulama kitabın çeşitli yerlerinde örnekler yolu ile

aktarılmıştır. Kitabın genelinde “toplumsallık” değeri teorik bilgi yoğunluğu ile ifade edilmiş ancak arkadaşlık ilişkileri ve çocuklara uygun toplumsallık davranışlarına uygun örneklere çok yer verilmediği görülmüştür.

Sevgi: Kitapta % 29,3 ile 2. sırada yer alan ‘Sevgi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5 ve 6. sayfalarında, Okulun açılmasıyla okul sevgisine ve öğrencilere yönelik sevgi ifadelerine yer verilmiştir. “Okulunuzu seviyor musunuz, neden seviyorsunuz?”, okul müdürünün yaptığı konuşmada; “sevgili yavrularım”, “Hepiniz sevinç içindesiniz...”. 7. sayfada, “sevgili yavrularım” ve “küçüklerinizi koruyunuz” ifadeleri ile sevgi değeri vurgulanmaktadır.

Kitabın 8. sayfasında, ‘İlköğretim Haftası’ başlıklı şiirde öğretmenin öğrencilere karşı olan sevgisine yer verilmiştir. “...Güler yüzlü öğretmen, / Bizi sevgiyle okşar...”

Kitabın 10 ve 11. sayfalarında, öğretmen ile öğrencinin karşılıklı sevgisi ayrı ayrı ifadeler ile vurgulanmıştır. Öğretmeniden bahsedilerek “Onların sevgisi, kanadı ve güveni altında çok mutlu günler geçirdik.”, ‘Öğretmenim’ başlıklı şiirde öğretmen karşı olan sevgi yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. “İçten gönülden derim: / Sevgili Öğretmenim. / Seni pek çok severim / Sevgili Öğretmenim. // Yetiştirirsin bizi, / Seversin hepimizi, / Biz de severiz sizi / Hem pek çok öğretmenim.” Ünite sonunda verilen tamamlama testinde akraba sevgisine yer verilmiştir. “Akrabalarımı çok severim ve sayarım.”

Kitabın 13. sayfasında, sevilen bir öğrenci olabilmek için kurallara uymak gerektiği ifade edilmiştir. 14. sayfada, öğretmen, öğrenci ve arkadaş sevgilerine yer verilmiştir. “Öğretmenlerimizi sevip, onlara karşı saygılı olmak ise başta gelen ödevlerimiz arasındadır.”, Okula yeni gelen arkadaşlara yer verilmiş ve “Kendimizi onlara sevdirelim.” ifadesi ile arkadaş sevgisinden bahsedilmiştir. Bulmaca testinde yer verilen “Öğretmen bunlardan hangi öğrencisini sever.” sorusu ile öğrenciye sevillebilmek için kurallara uyması gerektiği bir kez daha hatırlatılmıştır. Kurallara uyulması için böyle bir şart öne sürülmesi kurallar açısından pekiştirici olsa da şartlı sevgi duygusunu aşılması açısından zararlıdır. Yine 15. sayfada, bu çeşit ifadelere yer verilmiştir. “Okul düzenlerine uymak bizi sevilen bir öğrenci yapar.”, “Zamanında derse gelmeyen, geç kalmayı âdet edinmiş olan bir öğrenciyi, öğretmen sevmez, sevmemekte de haklıdır.”

Kitabın 16. sayfasında, küçükleri sevmeye ve okul kurallarına uymayanları öğretmenleri ile birlikte arkadaşlarının da sevmeyeceği ifadelerine yer verilmiştir. “...küçük sınıfta bulunanlara sevgi duymalıyız.”, “Sınıfta ve teneffüşhanede, olur olmaz sebeplerle arkadaşları ile kavga eden bir öğrenci, okul düzenine uymamış olur. Böyle bir öğrenciyi, öğretmeni de arkadaşları da, haklı olarak sevmezler.”

19. sayfada, sonbahar mevsimi ile okul hazırlıklarının tamamlandığına yer verilmiş ve “Bizler de bu sevgili okullarımıza kavuşuruz.” cümlesi ile okul sevgisinden bahsedilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında, ‘Dünya Çocuk Günü’ konusunun hazırlık sorularına yer verilmiş ve burada geçen sorulardan birinde “Hangi çocuklar çok sevilir, hangi çocuklar hiç sevilmez?” sorusu sorulmuştur. 24. sayfada, sorunun cevabına yer verilmiştir. “Terbiyeli, çalışkan, büyüklerini sayan, kendinden küçüklerini seven, temizliğe ve sağlığa uygun bir düzende bulunan çocukları herkes sever; bunun tersine davrananları ise kimse sevmez.”

27. sayfada, hayvan sevgisine yer verilmiştir. “Hayvanları neden sevmeli ve onları niçin korumalıyız?”, “Onları sevmeli ve korumalıyız.”, “...hayvanları severken dikkatli olmalı, onların hastalıklı olup olmadığını göz önünde tutmalıyız.” 28. sayfada, ‘Hayvanları Sevelim’ başlıklı şiir ile hayvan sevgisi vurgulanmıştır. “...Kedi, köpek, at, eşek, / Hepsi sevimlidir pek. / Serçe, tavuk kelebek... / Hepsini de sevelim.” 29. sayfada, “... Siz de hayvanları seviniz...” ifadesi ile bu sevgi pekiştirilmiştir. Tamamlama testinde yer verilen “Ben, hayvanlardan en çok severim.” cümlesi ile sevgileri yoklanmıştır.

Kitabın 32. sayfasında, Milli değerlere duyulan sevgi ifade edilmiş ve Atatürk’e karşı duyulan sevgi vurgulanmıştır. “Cumhuriyet’ten sonra ülkemizi kısa zamanda yücelten, kalkındıran Atatürk’e Türk ulusu, bu sebepten, sonsuz bir sevgi saygı duyar ve her fırsatta onu hatırlayıp bu saygı ve sevgisini belirtir.” 34. sayfada, bu açıklamayı sorgulayan bir soruya yer verilerek pekiştirilmesi sağlanmıştır. “Atatürk’ü niçin çok seviyoruz.”

38. sayfada, ‘Kızılay Haftası’ konusunda yardım derneği olarak Kızılay’ın tarihsel süreci kısaca anlatılmış ve ‘Kızılay’ şiirinde, Kızılay’ın sevildiğine yer verilmiştir. “...Her yaraya merhem, herkese yarsın, / Sevgiyle göklere yükselen Kızılay.”

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, Kitap sevgisine yer verilmiştir. “Kitapları sever misiniz? Niçin?”, Kitap sevgisinin ve okuma alışkanlığının çocuklarda yerleşmesi için daima onları düşünen büyükler, bir de “Çocuk Kitapları Haftası” düzenlemişlerdir.”, “...çocuklara kitabın önemi anlatılır, kitap sevgisi aşılanır.”

42. sayfada, Okuma parçasında baba ile oğlu arasında geçen diyalogda kitap sevgisi vurgulanmıştır. Kitap sevgisinden dolayı öğretmeni tarafından takdir edilen Engin, bunu babasına anlatmıştır ve “İşte senin yüzünü böyle ağarttığı ve sen de onları sevdiğin için, bak ben sana yeni çıkan kitaplardan birkaç tane daha aldım.” ifadesiyle kitapları sevmek açısından güzel bir örnek oluşturmuştur.

60. sayfada, Kış mevsimini ve kar yağışını sevmeye yer verilmiştir. “Çoğumuz karlı günleri severiz.” 61. sayfada, ‘Keten Helvası’ başlıklı okuma parçasında “Ben tatlıyı çok severim.” cümlesine yer verilmiştir.

Kitabın 84. sayfasında, “İlkbahar Sevinci” başlıklı şiir ve ilkbahar mevsiminin anlatıldığı konuda bu mevsimi sevmek ifade edilmiştir. Bu mevsimde çalışma sevgisinin olduğu da vurgulanmıştır. “İlkbaharda yalnız insanlar, hayvanlar değil, bütün dünya, bütün bitkiler, her şey, her taraf sonsuz bir neşe ve yaşama, çalışma sevgisi ile dolar.”

91. sayfada, Komşuluk ilişkilerinde Sevgi’ye yer verilmiştir. “Uğur’la Özcan iki komşu çocuğu idiler. Üstelik aileleri de birbirlerini çok seviyorlardı.”

93. sayfada, Eski padişahların Vatan ve Millet sevgisi ifade edilmiştir. “Bundan elli yıl kadar önceki zamanlarda bizi padişahlar yönetirdi. İlk padişahlar yurdu ve ulusu çok severler ve iyi yönetirlerdi...”

94. sayfada, Atatürk’ün çocuk sevgisinden bahsedilmiştir. “Atatürk, çocukları çok severdi. Bunun için 23 Nisan egemenlik bayramının, çocuklar için de bayram olmasını emretti.”

Kitabın 96 ve 97. sayfalarında, ‘Anneler Günü’ anlatılmış ve anne sevgisine yer verilmiştir. “Annenizi niçin sevdiğinizi, birkaç sebep göstererek anlatınız.”, “Anne sevgisi onda o kadar fazlaydı ki...”, Anneler gününden bahsedilerek “O gün özellikle çocuklar, annelerine olan sevgilerini ve bağlılıklarını belirtirler, onlara hediye verirler.” ifadesine de yer verilmiştir. 98. sayfada, “Çocuklar; siz de annenizi çok sevin...”, “Sevgili Anneciğim” başlıklı şiir ve “Güzel annem seni ben, / Bilsen ne çok severim...” ifadeleri ile anne sevgisi pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Kitabın 100 ve 101. sayfalarında, 19 Mayıs Bayramı anlatılmış ve yurt sevgisi vurgulanmıştır.

102 ve 103. sayfalarda, ‘Orman Haftası’ konusuna yer verilmiş ve doğa sevgisi vurgulanmıştır. “Ağaç ve orman sevgisi insanları hangi bakımlardan yüceltir?”, Hem ülkemizin havasını suyunu düzenleyen, hem bizlere yakacak sağlayan, kâğıt ve ev

yapmaya yarayan ormanlarımızı çok sevmeli ve korumalıyız.” ifadeleri ile Sevgi değeri ile birlikte Vatanseverlik değeri de vurgulanmıştır. ‘Yurdumun Ormanları’ şiiri de Sevgiyi vurgulayan bir dördlük ile başlayıp, yine sevgiyi vurgulayarak bitmiştir. “...Seni pek çok severim, / Ey güzel, yeşil orman. / İçten, gönülden derim: / Sevmez mi seni insan?”.

Kitabın 114 ve 115. sayfalarında yer verilen ‘Yıl Sonu Çalışmalarımız’ konusu öğretmenin sevgi dilekleri ve ifadeleri ile bitirilmiştir.

Sevgi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerın okul sevgisi, okulda karşılaştığı arkadaşlarını sevmesi, Öğretmenin öğrencilerine olan sevgisi, öğrencilerin de öğretmenlerine karşı olan sevgi ve bağlılığı anlatım örnekleriyle işlenmiştir. Arkadaş sevgisi, akrabalarını sevmek, doğayı ve hayvanları sevmek gerekliliği anlatılmış ve vurgulanmıştır. Milli değerlere duyulan sevgi ve vatan sevgisine yer verilmiştir. Atatürk’e karşı duyulan sevgi anlatılmış ve Atatürk’ün de çocuklara olan sevgisinin sonucunda milli bayram hediye etmesine dikkat çekilmiştir. Kurallara uyup, terbiyeli olan çocukların daha çok sevildiği ön plana çıkarılmıştır. Kitap sevgisi, ilkbahar sevgisi ve ilkbahar ile gelen çalışma sevgisi ifadeleri ele alınmıştır. Sevgi değerinin kitabın genelinde kapsamlı ifadesi bulunduğu ancak çocuğun kendini sevmesi gerektiğine yönelik bir örneğe yer verilmediği görülmüştür.

Yardımsever Olmak: Kitapta % 11,2 ile 3. sırada yer alan ‘Yardımsever olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7 ve 8. sayfalarında, ‘İlköğretim Haftası’ anlatılmış ve vatandaşların ilköğretime yardımcı olmaları gerektiği ifadelerine yer verilmiştir. “Bu haftada okulda, basında, yayın organlarında, radyolarda ilköğretimin önemi ve faydası halka anlatılır. Onlardan, kendi imkânları içinde, ilköğretime yardımcı olmaları istenir.”, “Bir ülkede öğretim işi yalnız devlete bırakılmamalı, varlıklı olan yurttaşlar, ellerinden gelen imkânlarla okullar yaptırmalı, eğitim ve öğretim konusunda devlete yardımcı olmalıdır.”

13. sayfada, Sınıfta kurulan eğitsel kollar arasında yardım koluna yer verilmesi ile yardımsever olmak çocuklar açısından benimsetilmeye çalışılmıştır, diyebiliriz. “Sınıfta aramızdan Temizlik Kolu, Yardım Kolu, Okul Eşyalarını Koruma Kolu gibi eğitsel kollar kuracağız.”

25. sayfada, Dünya Çocuk günü konusu kapsamında ‘Çocuk Hakları Bildirisi’nin önemli birkaç maddesine yer verilmiştir. Bu maddeler arasında yardım gerektiğinde öncelikli

olarak çocukların düşünülmesi gerektiği maddesi bulunmaktadır. “Yardım ve koruma gerektiğinde, ilk olarak çocuklar düşünülür.”

Kitabın 27. sayfasında, Hayvanların insanlara yardım ettiği ifade edilmiştir. “Hayvanlar arasında insanlara yardımcı olanları hangileridir?”, “Kümes hayvanlarının, yük taşıyan, araba çeken, çift süren hayvanların bize büyük yardımları dokunur.”

Kitabın 38 ve 39. sayfalarında, ‘Kızılay Haftası’ anlatılmıştır. Kızılay’ın sosyal yardım kurumu olduğu anlatılmış ve Kızılay’a yardım bağışı yapılması gerektiğine yer verilmiştir. Böylece yardımseverlik duygusu konu ile pekiştirilmeye çalışılmıştır. “Kızılay örgütü, savaşta savaşanlara yardım eder, yaralananları tedavi ettirir.”, “Kara gün dostu olan Kızılay’a yardımı hepimiz kendimize bir ödev bilmeli, okullarımızda Kızılay kolları kurmalıyız.” Konu sonunda yer verilen tamamlama ve bulmaca testleri ile ‘yardım etmek’ ifadesi pekiştirilmiştir. “Hepimiz, elimizden geldiği kadar Kızılay’a yardım etmeliyiz.”, “Kızılay kimlerin yardımına koşar.”

Kitabın 44. sayfasında, ‘Çevremizde Kış’ başlıklı konuya yer verilmiştir. Konu planında “Kışın yoksullar yardım” a yer verilerek yardımsever olmak değerinden bahsedilmiştir.

53. sayfada, ‘Yangın’ şiirine yer verilmiştir. Şiir içerisinde yardım etmenin sosyal sorumluluklar arasında olduğunu vurgulayan ifadeye yer verilmiştir.

“...
Yangından çıkanlara,
Yardım ödevim benim,
Yüreğimi titretir,
Sokakta kalan yetim”.

55. sayfada ‘Kışın Yoksullara Yardım’ konusu açıklanmıştır. Hazırlık sorularında “Kışın yoksullara ne şekilde yardım edilir?” sorusuna yer verilerek ‘yardım etmek’ ifadesi düşündürülmeye çalışılmıştır. Konu kapsamında bu soru, ihtiyaç sahibi insanlara ne şekilde yardım edilebileceğine dair ifadeler ile açıklanmıştır. “İnsanlar birbirine yardım etmelidir. Kışın da çevremizi gözetmeli, yakınımızda yiyecek, yakacak, giyecek sıkıntısı çekenler varsa, onlara elimizden gelen yardımı yapmalıyız.”, “Mahallemizdeki hasta, dul ve yetimlere, ailece yardım edeceğimiz gibi, yardım dernekleri ve örgütleri kurarak da bu işi yapabiliriz.”

Kitabın 56. sayfasında, ‘İyiliksever Teyze’ başlıklı okuma parçasına yer verilmiştir. Bu parçada ‘iyiliksever teyze’ olarak adlandırılan kadının ihtiyaç sahibi bir aileye yaptığı

yardım anlatılarak, ‘yardımsever olmak’ örneklendirilmiştir. “Bir gün, okul dönüşü, evde annemi sevinç içinde buldum. Bana bir kâğıt uzattı. Bu, bizim adımıza gönderilmiş bir para havalesi idi. “Kızılay Kadınlar Yardım Kolu” diye bir dernek varmış, havale oradan geliyordu. Artık her ay bize 200 lira yardım yapacaklarını da bildiriyorlardı.”

58. sayfada, tamamlama ve bulmaca testinde ‘kışın yoksullara yardım’ edilmesi gerektiğine yer verilmiştir. “Kışın yoksullara hastalara yardım yapılır.”, “Kışın yardım bunlardan hangisine yapılamaz.”

Kitabın 70 ve 71. sayfalarında, ‘Taşıtlar ve Trafik’ başlıklı konu ile kazalarda ilk yardım konusuna değinilmiştir. “Kazalarda ilk yardım.”, “Taşıt kazalarında ve başka kazalarda ‘ilk yardım’ konusunda neler biliyorsunuz?”

73. sayfada, Trafik polislerinin trafiği kolaylaştırdığı ve bu konuda yardımcı olduğuna yer verilerek ‘yardım’ kavramı ifade edilmiştir. “Trafik memurları hem taşıt kullananların, hem de yayaların en büyük yardımcısıdır.”

79. sayfada, ‘Haberleşme’ konusu anlatılmıştır. Konu kapsamında yardım bir işi kolaylaştırma anlamı ile ifade edilmiş ve haberleşmenin çağdaşlaşmayı kolaylaştırdığına yer verilmiştir. “Haberleşme, uygarlığın ilerlemesine de büyük yardımcı olmuştur.”

87. sayfada, Hayvanların insanların işlerine faydalı olması yönü ile yardım kavramı ifadesine yer verilmiştir. “Çiftçiler, tarla sürmek, tohum atmak ve benzeri işlerde at, öküz, manda, eşek, katır gibi hayvanlardan yararlanırlar. Bu hayvanlar çiftçilerin en sadık yardımcılarıdır.”

108. sayfada, ‘Ders Yılı Sonu’ ünitesinin planına yer verilmiş ve planda tatil programından bahsedilmiştir. “Tatilde karşılaşacağımız turistlere yardım.” ifadesi ile turistlere yardımcı olmak gerektiğine yer verilmiştir. 113. sayfada, “Yazın ülkemize dış ülkelerden yabancı turistler gelirler. Bunlara rastlarsanız, kendilerine yardımcı olmalı, iyi ve kibar bir ev sahibi gibi davranmalısınız çocuklar.” Turistlere yardımcı olmak gerektiği misafirperverlik değeri ile birlikte verilmiştir.

Kitabın 116. sayfasında, Aile içinde yardımlaşmaya yer verilmiştir. “Yakın akrabalarınızın yanına gidecekseniz, onların ufak tefek işlerine yardım edin.”

Yardımsever olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer devlete eğitim konusunda yardım edilmesi gerektiği vurgusu ile verilmiştir. İhtiyaç sahiplerine yapılması gereken yardım çeşitli örnekler ile sunulmuştur. Sosyal yardım kurumları, yardım etme

sorumluluğu, hastalara ve yardım gerektiğinde ilk olarak çocuklara yardım edilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Hayvanların insanlara yardımcı olduğu kitapta yer verilen bulgular neticesinde çıkarılmıştır. Kitapta bu değerin kapsamlı olarak işlendiği ve yeterli olduğu görülmüştür.

Doğruluk: Kitapta % 3,6 ile 4. sırada yer alan ‘Doğruluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında yer verilen “Bunlardan hangisini okulda öğretmezler?” sorusunun çeldirici şıklarından biri ‘Doğruluk’ olarak verilmiş ve okulda öğretildiğinin anlaşılması sağlanmak istenmiştir.

20. sayfada, oyunlar anlatılmıştır. Burada ifade edilen “Kaydırak da bir sonbahar oyunudur; fakat bu oyunu sokaklarda oynamak doğru değildir. Hem trafiği aksatır, hem de her zaman bir kaza olabilir.” cümleleri ile çocuğun trafik açısından doğru ve yanlış davranışı ayırt etmesi, dikkat etmesi gerektiği örnek anlatım yoluyla işlenmiştir.

41. sayfada, doğruluk değeri ‘doğru’ cevap olarak aktarılmış ve kelime anlamı ile ifade edilmiştir. “O Cumartesi günü Engin, okuldan çok sevinçli gelmişti. Çünkü o gün öğretmeni, sınıfta ne kadar soru sordu ise, hepsine güzel ve doğru cevaplar vermişti.” Doğru olanın güzel olduğu, mutlu ettiği ifadesi ile önemlidir.

42. sayfada, kitapların doğruluğu öğrettiğine yer verilmiştir. ‘Kitap’ şiirinde yer verilen dörtlülükte vurgulanmıştır. “Renkli kapakları var, / Hoş yazılarla dolu. / Onlar bize öğretir / İyi ve doğru yolu.”

50. sayfada yer verilen “Kış günleri sıcaktan soğuğa, soğuktan sıcağa birden çıkmak sağlığımız bakımından doğru değildir.” ifadesi ile çocuğun doğru ve yanlış davranışı ayırt edebilmesi önemsenmiştir.

64. sayfada, başka ülkelerden yapılan alışverişe değinilmiş ve “Bu da doğru değildir.” cümlesi ile de aynı şekilde doğru ve yanlış davranışların ayırt edilebilmesi vurgulanmıştır.

Kitabın 71. sayfasında yer verilen “Yollarda, caddelerde oynamak neden doğru değildir?” sorusu ile trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt edebilmesi için düşünmesi sağlanmak istenmiştir. Konunun açıklamasında bu doğru ve yanlış davranışlar anlatılmıştır.

84. sayfada, Sağlık açısından sakıncalı bir durum örneklendirilmiş ve doğru olmadığı vurgulanmıştır. “...ilkbaharda ‘yeni çıktı’ diye meyveleri ham olarak, yıkamadan ve çok yemek de iyi ve doğru değildir.”

91. sayfada, Komşuluk ilişkisi açısından doğru olmayan bir davranış örneğine yer verilmiştir. “Çocuk yüzünden kavga etmenin doğru olmadığını anlamışlardı ama artık iş işten geçmişti.”

Doğruluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, etik davranışların farkında olma, trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt etme, oyun oynarken doğru davranış ve yerde bulunma, ilişkilerinde olumlu değerleri gözetme durumları örnekler ile açıklanmıştır. Kitapta yanlışlık içermeyen davranışlar, doğru sözlü olma ve ön yargısız davranma durumları örneklendirilmemiştir. Kitabın genelinde ‘doğruluk’ değerinin kapsamlı ve anlaşılır örneklerle verilmemiş olduğu görülmüştür.

Gerçek Dostluk: Kitapta % 3,2 ile 5. sırada yer alan ‘Gerçek Dostluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14 ve 15. sayfalarında, Okulda yeni tanıştığı arkadaşlar ile olumlu ilişkiler geliştirmeye, birbirlerine güzel dileklerde bulunmalarına yer verilerek arkadaşlığın pekiştirilmesi ifade edilmiştir. “Arkadaşlarınızla iyi geçinmek ne demektir?” sorusuna yer verilmiştir.

27. sayfada, Dost kavramı hayvanlar için kullanılmıştır. “Hayvanlar, biz insanların sessiz ve yakın dostlarımızdır.”

Kitabın 38 ve 39. sayfalarında, ‘Kızılay Haftası’ konusuna yer verilmiş ve Kızılay’ın kötü gün dostu olduğu ifadesine yer verilerek dostluğun bugünlerde gerekli olmasına örtük olarak vurgu yapılmıştır. “Kara gün dostu olan Kızılay’a yardımı hepimiz bir ödev bilmeli...”, “Ey kara gün dostu, dertlere derman. / Ey fakir halinden bilen Kızılay. / Felâket insana çöktüğü zaman / Ağlayan gözleri silen...”, “...Dost, düşman demeden hemen koşarsın, / Her gönülde inanç olup yaşarsın. / Her yaraya merhem, herkese yarsın, / Sevgiyle göklere yükselen Kızılay.”

42. sayfada, Kitapların dost olduğu ifadesine yer verilmiştir. “Görüyorsun ki kitap gerçekten faydalı bir dosttur. İşte senin yüzünü böyle ağarttığı ve sen de onları sevdiğin

için, bak ben sana yeni çıkan kitaplardan birkaç tane daha aldım.”, “Kitap bizim en güzel, / En faydalı dostumuz, / Bilmediklerimizi / Onda bulur okuruz...”

97. sayfada, ‘Anneler Günü’ konusu açıklanmış ve annelerin dost olduğu atasözü ile verilmiştir. “Anne gibi yakın dost olmaz.”

Gerçek Dostluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere kapsamlı yer verilmediği görülmüştür. Aile ortamında annelerin dostluğuna dikkat çekilmiştir. Arkadaşlık ilişkilerinin iyi düzeyde olması, ifadesi belirtilmiştir. Örtük program kapsamında başka örnekler ile nitelendirilen ‘dostluk’ kavramı; kurum, kitap ve hayvan dostluğu ifadeleri ile çeşitlendirilmiştir. Kitabın genelinde ‘gerçek dostluk’ tanımını aranan düzeyde yeterli ve kapsamlı ifade edilmediği için eksik kalmıştır.

Aile Sevgisi: Kitapta % 3,2 ile 6. sırada yer alan ‘Aile Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, ‘Okulun Açılışı’ başlıklı konu açıklamasında öğrencilere çok çalışmaları ve ailelerine faydalı olmaları konusunda temennilere yer verilmiştir. Böylece ‘Aile Sevgisi’ne örtük olarak yer verilmiştir.

21. sayfada, ‘Pazara İlk Gidiş’ okuma parçasında aile ile birlikte pazara gidiş cümlelerine yer verilmiştir. “O gün, erkenden uyandım. Annemle babam, pazarda satacağımız nohut, fasulye, yağ ve yumurtaları ata yüklediler. Beni de semere oturtular. Öteki köylülerle birlikte yola çıktık.”, “Babam, getirdiklerimizi satarken ben de yanı yöreyi seyrediyordum. En çok hoşuma giden şey, çocukların okul dönüşü anneleriyle beraber pazarda alışveriş yapmaları oldu.”

Kitabın 68. sayfasında, ‘Yılbaşı Gecesi’ başlıklı okuma metninde ailecek vakit geçirmeye yer verilmiştir. “Yemekten sonra tombala çekerek, daha birçok aile oyunları oynayarak neşeli vakit geçirdik.” Kitabın 96 ve 98. sayfalarında, ‘Anneler Günü’ konusu kapsamında anne sevgisine yoğun olarak yer verilmesi ile ‘Aile Sevgisi’ ifade edilmiştir.

Aile Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer aileye faydalı olma, aile ile pazara gitme, ailecek vakit geçirme ifadeleri ile örneklendirilerek vurgulanmıştır. Anneler günü konusuna yer verilerek, anne sevgisi ile desteklenmiştir. Kitapta bu değere kapsamlı olarak yer verilmediği, aile bireyleri arasındaki bağın yeterince ifade edilmediği görülmüştür.

Ahlâklı / Erdemli Olmak: Kitapta % 2,9 ile 7. sırada yer alan ‘Ahlâklı / Erdemli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

‘Ahlâklı / Erdemli olmak’ değerine, kitabın 20. sayfasında, ‘terbiyeli olmak’ ifadesini kapsar nitelikte yer verilmiştir. “Oyunlarda mızıkçılık etmek, kavga çıkarmak da terbiyeli bir çocuğun yapmaması gereken hareketlerdir.”

23. sayfada, çocukların iyi yetişmesi gerektiğine yer verilmiş ve “iyi yetişme” ifadesi, birçok değeri içinde barındıran geniş kapsamlı olması yönü ile ahlâklı/erdemli olmak değerini kapsamaktadır. “Çocukların iyi yetişmesinin bir ulus için ne gibi faydaları vardır?”, “Bugün, dünyanın hemen her ülkesinde, geleceğin büyükleri olan çocukların daha iyi yetişmeleri, yurtlarına ve uluslarına daha yararlı bir kimse olmaları için, yeni yeni yollar ve çareler aranır.”, “Bir ülkenin yükselmesi, o ülkenin çocuklarının iyi yetişmesine bağlıdır.” (s.26).

Kitabın 28. sayfasında, İnsanın erdemli bir varlık olduğuna örtük olarak vurgu yapılmıştır. “Gerçek insan olan kimse, hiçbir zaman hayvanlara eziyet etmez, aksine onları korur ve sever.”

Kitabın 75. sayfasında, ‘Ahlâklı / Erdemli olmak’ değeri “terbiyeli olmak” kavramını kapsamaktadır. “Taşıtlara binerken de, daha düzenli olmak için, kuyruğa girin. Bu sırada büyüklerinize yerinizi vermeyi de unutmayın. Bu bir terbiye konusudur.”, “Uygar bir ulusun uygar çocukları yollarda çok dikkatli ve terbiyeli olmalıdır.”

103. sayfada, ‘Ahlâk’ kavramına ilk defa yer verilmiş ve vatanseverlik ile ahlâklı olmak değerleri bütünleştirilmiştir. “Büyüklerimiz ormanı sevmenin bir ahlâk ve vatan borcu olduğunu söylemişlerdir.”

Ahlâklı / Erdemli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ‘ahlâk’ kavramı ile tek bir yerde vurgulandığı, bu vurgunun da vatanseverlik değeri ile ahlâklı olma değerinin bütünleştirildiği görülmüştür. Kitapta bu değer; gerçek insan, terbiyeli olmak ve iyi yetişmek ifadeleri çerçevesinde işlenmiştir.

Güvenilir Olmak: Kitapta % 2,6 ile 8. sırada yer alan ‘Güvenilir olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 7. sayfasında ‘Okulun Açılışı’ konusuna yer verilmiş ve konu kapsamında okul müdürünün

yaptığı konuşmada yıl içinde öğrencilerin başarılı olacağı konusunda onlara güvenildiği ifade edilmiştir. “Hepinize başarılar diliyor, sizlere güveniyorum sevgili yavrularım. Yeni ders yılınız kutlu olsun.”

Kitabın 10. sayfasında öğretmene karşı duyulan güven ifade edilmiştir. ‘Kamp Hayatımız’ başlıklı okuma metninde öğrencilerin öğretmenlere emanet edilmiş olması ve öğrencilerin öğretmenlerine güvendiği anlatılmıştır. “Tehlikeli oyunlar oynayıp da başımıza bir kaza gelmesin diye, öğretmenlerimiz, hep bizlerle meşgul oldular. Onların sevgisi, kanadı ve güveni altında çok mutlu günler geçirdik.”

23. sayfada, Geleceğe güvenle bakabilmek için çocukları iyi yetiştirmek gerektiğine yer verilmiştir. Buradaki ‘güven’ ifadesi, güvenilir bir ortamın oluşması için temelin atılması adınadır. “Bir ülkede çocuklar ne kadar iyi yetişirlerse, o ülkenin geleceğine karşı güveni artar, o ülke daha da güçlenir.”

Kitabın 36. sayfasında, Atatürk’ün vatani, Türk milletine emanet etmesine yer verilerek, Türk milletinin güvenilir olduğuna yer verilmiştir. “Ata’mızın emaneti olan vatani koruyacağız.”

Kitabın 51 ve 52. sayfalarında, Yangın konusu açıklanmış ve yangın çıkmasına karşı önlem olarak sigorta ettirmenin önemine değinilmiştir. Burada malların sigorta ettirilmesi ile insanlar kendi yaşam alanının güvence altına alırlar. ‘Güvenilir olmak’ değeri ‘güven’ kavramını kapsamı ve ‘güvenilir ortam’ oluşması ile ifade edilmiştir.

99. sayfada, Atatürk’ün Türk gençliğine duyduğu güven örtük olarak ifade edilmiştir. “Atatürk, her yaptığını iyi hesaplayan büyük insandı. Zayıf, ürkek bir gençliğin yurdu koruyamayacağını düşünmüş ve cumhuriyeti emanet ettiği gençlerin sağlığının tam olması için, spora önem verilmesini istemiştir.”

Güvenilir Olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, öğretmen ve öğrenci arasındaki karşılıklı güven bağı ile vurgulandığı görülür. Türk milletinin güvenilir olduğu vurgulanmış, Atatürk’ün de Türk milletine ve gençliğine güvendiği ifade edilmiştir. Geleceğini ve yaşam alanını güvence altına alma ifadeleri ile desteklenmiştir. Kitapta bu değere arkadaşlık ilişkilerinde ve sosyal alanlarda yer verilmediği görülmüştür.. Özetle kitapta “güvenilir olmak” değeri tam olarak ifadesini bulmamış, yeterli örnek ve açıklamaya yer verilmediği görülmüştür.

Misafirperverlik: Kitapta % 2,1 ile 9. sırada yer alan ‘Misafirperverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında, Okula yeni gelen öğrencilere karşı misafirperver bir tutum ile davranılması gerektiği örtük olarak vurgulanmıştır. “Bu yıl, çeşitli sebeplerle başka okullara gidip, başka okullardan da bize gelen arkadaşlarımız var. Onlara yabancılik duyurmayalım, onlarla ilgilenelim. Kendimizi onlara sevdirelim.”

59. sayfada, ‘Evde Kış Eğlenceleri’ başlıklı konu kapsamında ‘misafirperverlik’ değeri ifade edilmiştir. “Uzun kış gecelerinde tanıdıklar, akrabalar, komşular birbirlerine misafirliğe gidip tatlı kış yemişleri yerler, toplu salon oyunları oynarlar.”, “Kış geceleri, eve gelen misafirlere karşı küçük çocuklar da “Hoş geldiniz” demeli, yaşlıların ellerini öpmeli, onlara saygılı olmalıdırlar.”

61. sayfada, ‘Keten Helvası’ başlıklı okuma parçasında misafire ikram hazırlığı yapılmasına yer verilmesiyle misafirperverlik değeri örneklendirilmiştir. “Geçen gün, Gonca’ların evinde otururken babam: “Bu cumartesi bizde toplanalım da keten helvası yapalım” demişti. Kararlaştırılan gün misafirler geldi.”

79. sayfada, ‘Haberleşme Yolları’ anlatılmış ve konu kapsamında misafirperverliğe örtük olarak yer verilmiştir. “Bir gün Ertan’a babası: - Yarın amcan, Ankara’dan bize geliyormuş oğlum, dedi. Telgrafla geleceğini bildirmiş. Yalnız istasyona telefon edelim de trenin saat kaçta geldiğini öğrenip onu karşılayalım.”

Kitabın 111 ve 113. sayfalarında, Yaz mevsiminin gelmesi ile ülkemize gelen turistlere karşı misafirperver davranmak gerektiğine yer verilmiştir. “Yazın ülkemize gelmiş yabancı turistlere karşı nasıl davranmamız lâzımdır?”, “Yazın ülkemize dış ülkelere yabancı turistler gelirler. Bunlara rastlarsanız, kendilerine yardımcı olmalı, iyi ve kibar bir ev sahibi gibi davranmalısınız çocuklar.”

Misafirperverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin okula gelen arkadaşlara karşı, eve gelen tanıdık, akraba ve komşulara karşı görgü kuralları çerçevesinde misafirperver bir tutum ile sergilenmesi örneklendirilmiştir. Misafir karşılama, misafire ikram hazırlığı ve turistlere karşı misafirperver davranış sergilenmesi ifadeleri ile desteklenmiştir. Özetle kitapta ‘misafirperverlik’ değeri ile ilgili bilgi verilmiş, örneklendirme çeşitliliği açısından eksik bırakılmıştır.

Fedakâr Olmak: Kitapta % 1,3 ile 10. sırada yer alan ‘Fedakâr olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 16. sayfasında, Öğretmenlerin fedakâr olmasına yer verilmiştir. “Sonsuz fedakârlıklar göstererek bizlere her yıl pek çok şeyler öğreten, bizi hayata hazırlayan öğretmenlerimize göstereceğimiz bağlılık ve saygı ile okul düzenine karşı olan görevlerimizi tamamlamış oluruz.”

95. sayfada Atatürk’ün fedakâr olduğuna örtük olarak yer verilmiştir. “Atatürk gece gündüz, / Yurt için çalışırdı...”

Kitabın 96 ve 97. sayfalarında, ‘Anneler Günü’ konusuna yer verilmiş ve annelerin fedakâr olduğuna değinilmiştir. “Annelerin değeri dünyada hiçbir şeyle ölçülemez. Biz evlatlar için her fedakârlığı yapan anneleri anmak üzere, yılın bir gününü “Anneler Günü” olarak kabul ediniz, dedi.”, “...Böylece, gece gündüz çocukları için çalışıp didinen, yorulan, fedakârlıklara katlanan anneler sevindirilmiş olur.”

Fedakâr olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin anne, öğretmen ve Atatürk’ün fedakârlıkları ile desteklenerek vurgulandığı görülmüştür. Annelerin fedakârlık tanımı yapılırken bu değerin özelliklerine yer verildiği görülmüştür. Kitapta yer verilen bilgi kapsamında bu değerin aktarıldığı görülmüştür.

Dürüstlük: Kitapta % 1,1 ile 11. sırada yer alan ‘Dürüstlük’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

27. sayfada, ‘Hayvanları Koruma Günü’ konusuna yer verilmiştir. Konu içinde hayvanlara kötü davrananları, işkence yapanları böyle yapmamaları konusunda uyarmaya yer verilmiştir. Bu uyarıyı yapmak etik değerleri gözettiği için dürüstlük değerini içermektedir.

Kitabın 72. sayfasında, ‘Taşıtlarda Yolculuk ve Trafik’ konusuna yer verilmiştir. Taşıtlara binerken belli kuralların olduğu ifade edilmiş ve “Taşıta binmek için bilet alırken başkasının hakkını almamak, sıraya girmek...” gerektiğine yer verilmiştir. Toplum içersinde etik değerleri gözetmesi gerektiğine vurgu yapılmış ve dürüstlük değeri örtük olarak verilmiştir.

105. sayfada, ‘Orman Yangını’na sebep olan bir öğrenci örneklendirmesine yer verilmiştir. Yangına sebep olan öğrenci pişmanlık duyarak suçunu itiraf etmiş ve geç de olsa dürüst bir davranış sergilemiştir. “...çok üzgün olan öğretmen “Çocuklar, bu içinizden birinin

dikkatsizliği veya işi savsaklaması yüzünden olmuştur; acaba bu ilgisizliği hanginiz gösterdiniz?” diye sorunca, Çetin ağlayarak kalkıp suçunu söylemiş.”

Dürüstlük değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değeri toplum içinde etik değeri gözeterek başkalarının hakkına saygı duyulması gerektiği ve hayvanlara eziyet edenleri uyarmak gerektiği kapsamında örnekler ile sunulmuştur. Başkalarının etik olmayan davranışlarının farkında olma ve yaptığı hatadan pişmanlık duyarak ders çıkarma, hatasını kabul etme davranış örnekleri ile desteklenmiştir. Sosyal değeri içerisinde az örnek ile aktarılan dürüstlük değeri; yalan söylememe, ön yargısız davranma, ailesinde ve arkadaşları arasında etik değeri gözetme davranış örneklerine yer verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık: Kitapta % 0,5 ile en az bulunan ‘Gelenek ve Göreneklere Bağlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, ‘İlköğretim Haftası’ kutlamasının bir gelenek olduğu ifade edilmiştir. “İlköğretim haftası, devleti, ulusu, öğretmeni ve öğrenciyi daha çok birbirine yakınlaştıran çok güzel bir gelenektir.”

88. sayfada, “...bunun tam ortasına da bizim bayramlarda bindiğimiz dönme dolap gibi bir şey geçirmiş.” ifadesi ile bayramlara değinilmiş ve eski bir adet olan dönme dolap kavramları ile bir gelenekten söz edilmiştir.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değeri yeterince yer verilmediği ve kültürel değeri eksik kaldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 27. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler

(1968) 2. Sınıf 2. Kitap		
Milli Değerler	f	%
Vatanseverlik	89	30.6
Milli Simgeler	58	19.9
Millet	57	19.6
Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık	21	7.2
Devlet	20	6.9
Bağımsızlık	14	4.8
Kahramanlık	10	3.4
Ulusal Güvenlik	9	3.1
Bayrak Sevgisi	8	2.7
Barış	3	1.1
Dil	2	0.7
Din	-	0.0
Toplam	291	100.0

Tablo 27’de Milli değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 27’ye göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 291 yerde Milli değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Vatanseverlik kavramı % 30,6 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Milli Simgeler % 19,9 ile 2. sırada yer alan değerdir. Millet kavramı % 19,6 ile 3. sırada yer alan değerdir. Bu değerleri % 7,2 ile Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık kavramı 4. sırada, % 6,9 ile Devlet kavramı 5. sırada, % 4,8 ile Bağımsızlık kavramı 6. sırada takip etmektedir. % 3,4 ile Kahramanlık kavramı, % 3,1 ile Ulusal Güvenlik kavramı ve % 2,7 ile Bayrak Sevgisi az kullanılan değerlerdir. Barış kavramı % 1,1 ve Dil % 0,7 ile en az kullanılan değerlerdir. Din kavramı yüzde sıfır ile hiç kullanılmayan değer olmuştur.

En fazla kullanılan milli değer ile en az kullanılan milli değer arasında % 29,9 gibi bir fark bulunmaktadır.

Vatanseverlik: Kitapta % 30,6 ile en fazla bulunan ‘Vatanseverlik’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, ‘Okulun Açılışı’ konusunda vatana faydalı bireyler yetiştirmeye yer verilmiştir. “Çalışın, öğrenin ki, hem kendinize hem de ailenize, yurdunuza faydanız dokunsun, hizmetiniz geçsin.”

12. sayfada, ‘Yeni Dershanemiz’ başlığı ile sınıf anlatılmış ve Atatürk’ün ulusal bir lider olduğunu ifade eden bilgiye yer verilmiştir. “Tam karşımızdaki duvarda ATATÜRK’ün camlı ve çerçeveli bir resmi asılı, bize bakıp sanki hepimize başarılar diliyor.”

Kitabın 23. ve 24. sayfalarında, ‘Dünya Çocuk Günü’ konusu ile vatana faydalı çocuk yetiştirmeye yer verilmiştir. “Bugün, dünyanın hemen her ülkesinde, geleceğin büyükleri olan çocukların daha iyi yetiştirmeleri, yurtlarına ve uluslarına daha yararlı birer kimse olmaları için, yeni yeni yollar ve çareler aranır.”, “Türk çocuklarının ilk görevi yurtlarını, uluslarını sevmek, derslerine çalışıp yurda ve ulusa lâayık olarak yetiştirmektir.”

26. sayfada, Türk çocuklarının vatan sevgisi ‘Biz Çocuklar’ şiiri ile ifade edilmiştir. “Biz, bugünün küçüğü, / Büyüğüüz yarının. / En yüce ümidiyiz / Vatan ufuklarının. // Bizler yurdu çok seven / Minicik çocuklarız. / Vatan için çalışır, / Yurt için çabalarız. // En büyük görevimiz / Temiz, çalışkan olmak. / Eğer böyle olursak / Vatan yükselir ancak.”

Kitabın 30 ve 31. sayfalarında, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ başlıklı konuya yer verilmiştir. Milli bayramları kutlama, Türk Bayrağına duyulan saygı ve vatani kurtarma ifadeleri ile “vatanseverlik” değerine yer verilmiştir. “Cumhuriyet Bayramı için okulunuzda ne gibi hazırlıklar yaptınız?”, “Bayrağıımıza saygı”, “...Yurdumuzdan düşmanları kovduk. Artık ülkeye ve ulusa faydalı olamayan padişahlık yönetimini kaldırdık. 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyeti ilân ettik.”

Kitabın 32 ve 33. sayfalarında, “Bayrağıa duyulan saygı”, “milli simgeler” ve “cumhuriyeti korumak” ifadelerine yer verilerek ‘vatanseverlik’ değerinden bahsedilmiştir. “Yüce bayrağıımızı, eski şanına ve şerefine ulaştırdık. Zaten bayrak bir ulusun sembolü ve namusudur, onu sevmek, ulusu ve yurdu sevmektir.”, “Cumhuriyetten sonra ülkemizi kısa zamanda yücelten, kalkındıran Atatürk’e Türk ulusu, bu sebepten, sonsuz bir sevgi-saygı duyar ve her fırsatta onu hatırlayıp bu saygı ve sevgisini belirtir.”, “Seni pek çok severim, / Benim şanlı bayrağıım. / Hep seninle süslüdür / Yurdum, ana kucağıım.”

34. ve 35. sayfalarda, Atatürk'ün ulusal bir lider olduğuna, vatani kurtarmak için yapılan mücadelelere ve Cumhuriyetin kurulmasına yer verilerek 'Vatanseverlik' değeri vurgulanmıştır. 'Atatürk' başlıklı konu içerisinde, Atatürk'ten bahsedilerek: "Trablusgarp'ta savaştı. Balkan savaşına katıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda (Çanakkale'de) büyük kahramanlıklar ve başarılar gösterdi.", "Bu savaştan sonra düşmanlar, yurdumuzu yer yer paylaşmışlardı. ...1919'dan 1922'ye kadar, dört yıl süren, Kurtuluş Savaşı'nı yaparak, düşmanları denize döktü.", "...Atatürk, yurdumuzun kalkınması, ulusumuzun rahat yaşaması ve yükselmesi için birçok yenilikler, devrimler yaptı." ifadeleri ile Atatürk'ün vatanseverliğine yer verilmiştir.

Kitabın 36. sayfasında, Atatürk'ün ulusal bir lider olmasına ve 'vatani korumak' gerektiğine yer verilmiştir. "Ata'mızın emaneti olan vatani koruyacağız.", "En büyük Türk Atatürk'tür." Bu ifadeler ile vatanseverlik değeri pekiştirilmiştir.

Kitabın 51. sayfasında, Doğal afetlere karşı önlem alınmasının gerekliliği açıklanmıştır. 'Yangın' başlıklı konuda yurdumuzu korumak için alınması gereken önlemlere değinilmiştir: "Yangın, insanların dikkatsizliği ve ihmali yüzünden meydana gelir. Bunun için ateş ve ateşle ilgili şeylere çok dikkat etmeliyiz.", "Çocukların, kibritle lüzumsuz yere oynamaları, sobaları devirmeleri, açık bırakılmış ocaklar ve mangallar, elektrik kablolarının bozukluğu, bir yere yanar sigara atılması... gibi şeyler yangın çıkmasına sebep olur. Ormanlarda ateş yakıp, söndürmeden oradan ayrılmak da çok zararlıdır. Bu yüzden yurdumuzun birçok ormanları yanıp kül olmuştur."

63. ve 64. sayfalarda, 'Beslenme, Artırma ve Yerli Mallar' başlıklı konu açıklanmıştır. Bu konu kapsamında yerli malı kullanmanın faydalarına yer verilerek vatanseverlik değerine değinilmiştir. "Yerli Mallar kullanmanın faydaları nelerdir? Bir ulus her şeyini dışarıdan alırsa ne olur?", "...her ulusun, yediği, içtiği şeyleri dışarıdan, başka ülkelerden değil, kendi ülkesinde yetişenlerden sağlaması gereklidir. Bir ulusun insanları, olur olmaz şeyleri dışarıdan, başka ülkelerden gelenlerden alırlarsa, yavaş yavaş o ulusun parası dışarı gider. Kendi halkı fakirleşir, başka ülkelerin halkı zenginleşir.", "...yerli malları kullanmak ve korumak her Türk'ün borcudur.", "Zaten yurdumuzda yetişen ürünler çok zengin, yiyecek maddeleri ise hem bol, hem de güzeldir." 65. sayfada, 'Tutumluluk ve Yerli Malı' başlıklı şiirde vatanseverlik ile yerli malı kullanmanın arasındaki bağ vurgulanmıştır. 'Vatanseverlik' değeri pekiştirilmiştir. "Yurt sevgisi olanlar / Yerli malı kullanır. / Hep yerli malı arar, / Hep ondan satın alır.", "...Yerli malı kullanmak / Bir vatan görevidir. / Böyle gelişir ancak, / Vatan böyle yükselir."

Kitabın 93, 94 ve 95. sayfalarında, ‘23 Nisan: Egemenlik ve Çocuk Bayramı’ konusuna yer verilmiştir. Milli Bayramları kutlamak için yapılan hazırlık ve konu içinde bu bayramın ilan edilme süreci anlatılarak ‘Vatanseverlik’ değerine yer verilmiştir. “Okulunuzda 23 Nisan için ne gibi hazırlıklar yaptınız?”, “Bundan elli yıl kadar önceki zamanlarda bizi padişahlar yönetirdi. İlk padişahlar yurdu ve ulusu çok severler ve iyi yönetirlerdi ama, sonra gelenler sadece kendi rahatlarına bakar, saraylarında yaşayıp ulusun dertlerini, yararlarını düşünmez olmuşlardı. ...”, “...23 Nisan 1920 günü ilk Büyük Millet Meclisi’ni Ankara’da açtırdı. Bu meclisin çıkardığı kanunlar ve Atatürk’ün büyük çabası ile vatana girmiş olan düşmanlar büyük yenilgiye uğratılıp ülkemizden kovuldu.”

Kitabın 97. sayfasında yer verilen ‘Anneler Günü’ konusu ile vatan kutsallığı ifade edilmiştir. Anne ile vatanın kutsallığının birlikte ifade edilmesi vatanseverliği pekiştiren bir ifade olmuştur. “Anne, vatan kadar kutsaldır.”

Kitabın 99 ve 100. sayfalarında, ‘Gençlik ve Spor Bayramı’ konusu ile vatanın kurtarılması, korunması ve savunulması anlatılarak ‘vatanseverlik’ değeri vurgulanmıştır. “19 Mayıs Atatürk’ün, yurdu kurtarmak üzere, Samsun’a çıktığı gündür. 19 Mayıs, Türk gençliğinin bayramıdır.”, “Sağlam bir vücudun, okumakta ve yurt savunmasında çok faydalı olacağına şüphe yoktur.”, “19 Mayıs bayramında, daha önce Samsun’dan yola çıkarılmış olan bayrak Ankara’da törenle cumhurbaşkanına sunulur. Bu arada uzak sınırlarımızdan getirilmiş birer torba yurt toprağı da vardır. Böylece Atatürk saygısı ve yurt sevgisi tazelenirilmiş olur.”, “Ulusal bayramları kutlamak, ulusta vatan ve yurt sevgisini daima canlı tutar. Ulusun insanlarını birbirine daha çok bağlar.”

102. ve 103. sayfalarda, ‘Orman Haftası’ konusuna yer verilmiştir. Ormanları sevmek ve korumak gerektiğine yer verilerek “Vatanseverlik” değeri örtük olarak vurgulanmıştır. “Ormanların bir ülkeye ne gibi faydaları vardır?”, “Hem ülkemizin havasını suyunu düzenleyen, hem bizlere yakacak sağlayan, kâğıt ve ev yapmaya yarayan ormanlarımızı çok sevmeli ve korumalıyız. Büyüklerimiz ormanı sevmenin bir ahlâk ve vatan borcu olduğunu söylemişlerdir.”

Vatanseverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, vatana faydalı birey olarak yetişme, vatani koruma, yurt için çabalama, milli bayramlara coşku ile katılma ve milli bayramları kutlama hazırlıkları başlıkları ile vurgulanmıştır. “Bayrağa duyulan saygı”, “milli simgeler” ve “cumhuriyeti korumak” ifadelerine yer verilerek ‘vatanseverlik’ değerinden bahsedilmiştir. Vatanseverlik değeri, doğal afetlere karşı önlem alma, yerli malı kullanma, ülkesinin malına zarar vermeme, ormanları koruma ve vatan için yararlı

faaliyetlerde bulunma örnekleri ile desteklenmiştir. Vatanın kutsallığı anne ile benzetilerek vurgulanmıştır. Kitapta bu değerle ilgili kapsamlı ve yeterli bulguya yer verilmiştir.

Milli Simgeler: Kitapta % 19,9 ile 2. sırada yer alan ‘Milli Simgeler’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, ‘Dershanemiz’ şiirinde milli simge olan bayrağa yer verilmiştir. “...İki yanında al bayrak, / Onun altında yurdumuz, / Bu çok kutsal varlıkları, / Böyle görmekten memnunuz...”

13. sayfada, yeni ders dönemi konuları içerisinde Milli bayram olan ‘Cumhuriyet Bayramı’na yer verilmesi ile milli bir simgeden bahsedilmiştir. 16. sayfada, ‘Okul Yasası’ ve ‘İstiklâl Marşı’ ifadelerine yer verilmiştir.

Kitabın 30 ve 31. sayfalarında, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ konusu ile milli simgelere yer verilmiştir. “Cumhuriyet Bayramı, bayrağa saygı, ulusal bayramlar, cumhuriyet’in ilanı ve bayram hazırlıkları” kavramları ile desteklenmiştir.

32. ve 33. sayfalarda, “Bayrağım”, “Cumhuriyet Bayramı” ve “Cumhuriyet” kavramlarına yer verilerek milli simgelere değinilmiştir. “Yüce bayrağımızı, eski şanına ve şerefine ulaştırdık.”, “Cumhuriyetten sonra ülkemizi kısa zamanda yücelten, kalkındıran Atatürk’e Türk ulusu, bu sebepten, sonsuz bir sevgi saygı duyar...”

Kitabın 93. sayfasında, “23 Nisan Egemenlik ve Çocuk Bayramı” olan milli bayrama ve konu ile ilgili “23 Nisan”, “TBMM” gibi milli simgelere değinilmiştir. “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, hepinize kutlu olsun.”, “İlk Büyük Millet Meclisini Atatürk kurdu. (s.95).”

99. ve 100. sayfalarda, “Gençlik ve Spor Bayramı, 19 Mayıs Bayramı, Ulusal Bayramlar, Spor ve Gençlik Bayramı, “19 Mayıs ulusal bayramdır.” ” kavram ifadeleri ile milli simgelere yer verilmiştir.

110. ve 112. sayfalarda, Ulusal bayramlara yer verilerek milli simgelerden bahsedilmiştir. “Ulusal Bayram olarak kutladığımız 19 Mayıs Spor ve Gençlik bayramında okulumuzun bahçesinde tertiplediğimiz spor gösterileri çok beğenildi.”, “Bizim ulusal bayramlarımızın çoğu ders yılına rastlar ama en önemli bayramlarımızdan bir tanesi yaz sonunda, 30 ağustostadır. Bu bayramımızın adı “30 Ağustos Zafer Bayramı”dır.”

Milli Simgeler değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta ulusal bayramlardan Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Gençlik ve Spor Bayramı ve 30 Ağustos Zafer Bayramı başlıkları vurgulanmıştır. Türk bayrağı ve İstiklâl Marşı'na saygı duyulması ön plana çıkarılmıştır. Bayrağın şan ve şerefine ulaşmasını sağlayan Cumhuriyet'e ve Atatürk'e karşı duyulan sevgi ve saygıya yer verilerek desteklenmiştir. Özetle kitapta, "Milli Simgeler" fikri açıdan anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.

Millet: Kitapta % 19,6 ile 3. sırada yer alan 'Millet' kavramı, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, Milletin eğitim seviyesi ve gelişmesine yer verilmiştir. "Her ülkede temel öğretim, ilköğretim, ilkokuldur. Bir ulusun bütün fertleri okuma yazma bilirse, o ulus çok daha çabuk yükselir, zenginleşir ve geri kalmışlıktan kurtulur."

8. sayfada, "İlköğretim haftası, devleti, ulusu, öğretmeni ve öğrenciyi daha çok birbirine yakınlaştıran çok güzel bir gelenektir." ifadesi ile ilköğretim haftasının milleti birbirine yakınlaştırmasına yer verilmiştir.

Kitabın 23 ve 24. sayfalarında, 'Dünya Çocuk Günü' konusuna yer verilmiş ve konu kapsamında, çocukların iyi yetişmesinin millete faydalı olacağı ifade edilmiştir. "Çocukların iyi yetişmesinin bir ulus için ne gibi faydaları vardır?". "Bugün, dünyanın hemen her ülkesinde, geleceğin büyükleri olan çocukların daha iyi yetişmeleri, yurtlarına ve uluslarına daha yararlı birer kimse olmaları için, yeni yeni yollar ve çareler aranır." "Türk çocuklarının ilk görevi yurtlarını, uluslarını sevmek, derslerine çalışıp yurda ve ulusa lâyık olarak yetişmektir".

31. sayfada, 'Cumhuriyet Bayramı' konusuna yer verilmiş ve milletin yönetim şekli cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere açıklanmıştır. "Bizim ülkemizde, Kurtuluş Savaşına kadar, Türk ulusunu padişahlar ve bunların iş başına getirdikleri devlet adamları yönetirdi. Bu yönetimde ulusun hemen hiçbir söz hakkı bulunmazdı.", "...ülkeye ve ulusa faydalı olamayan padişahlık yönetimini kaldırdık."

32. sayfada, Türk milletin Atatürk'e karşı olan bağlılığı ifade edilmiştir. "Cumhuriyetten sonra ülkemizi kısa zamanda yücelten, kalkındıran Atatürk'e Türk ulusu, bu sebepten, sonsuz bir sevgi-saygı duyar ve her fırsatta onu hatırlayıp bu saygı ve sevgisini belirtir."

Kitabın 34 ve 35. sayfalarında, Türk milletinin, ‘Kurtuluş Savaşı’ dönemindeki durumundan ve Atatürk’ün ölümünü nasıl karşıladığından bahsedilmiştir. “Türk ulusu her yıl 10 Kasım’da ne yapıyor?”, “Ulusumuz acı günler yaşıyordu. Atatürk, Türk ulusunun başına geçti.”, “Atatürk’ün ölümüne, Türk ulusuyla birlikte, bütün dünya ağladı.”

63. ve 64. sayfalarda, ‘Beslenme, Artırma ve Yerli Mallar Haftası’ konusunda ‘Millet’in ekonomik kazancının ulusal boyutta korunması gerektiğine yer verilmiştir. “Bir ulus her şeyini dışarıdan alırsa ne olur?”, “...her ulusun, yediği, içtiği şeyleri dışarıdan, başka ülkelerden değil, kendi ülkesinde yetişenlerden sağlaması gereklidir. Bir ulusun insanları, olur olmaz şeyleri dışarıdan, başka ülkelerden gelenlerden alırlarsa, yavaş yavaş o ulusun parası dışarı gider. Kendi halkı fakirleşir, başka ülkelerin halkı zenginleşir.”

Kitabın 75. sayfasında, Milletin çağdaş olmasının yetiştirilen çocuklara bağlı olduğu ifade edilmiştir. “Uygar bir ulusun uygar çocukları yollarda çok dikkatli ve terbiyeli olmalıdır. Siz de böyle olunuz emi?”

89. sayfada, Köylünün, Türk milletinin önemli bir parçası olduğu ifade edilmiştir. “Köylü, Türk milletinin efendisidir.”

Kitabın 93, 94 ve 95. sayfalarında, ‘23 Nisan Egemenlik ve Çocuk Bayramı’ açıklanmış ve bayramın ilan edilme sürecinde milletin durumuna değinilmiştir. “İlk padişahlar yurdu ve ulusu çok severler ve iyi yönetirlerdi ama sonra gelenler sadece kendi rahatlarına bakar, saraylarında yaşayıp ulusun dertlerini, yararlarını düşünmez olmuşlardı.”, “Türk ulusunun başkalarının esirliği altında yaşamayacağını çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa daha tamamı düşmanın eline geçmemiş olan Anadolu’ya geçti.” Milletin temsil edilmesi ele alınarak ilk meclise yer verilmiştir. “İlk Büyük Millet Meclisini Atatürk kurdu.”, “...23 Nisan 1920 günü ilk Büyük Millet Meclisi’ni Ankara’da açtırdı.”

Kitabın 99 ve 100. sayfalarında, ‘Gençlik ve Spor Bayramı’na ve milletin vatan sevgisine yer verilmiştir. “Ulusal bayramları kutlamanın faydası nedir?”, “Ulusal bayramları kutlamak, ulusta vatan ve yurt sevgisini daima canlı tutar. Ulusun insanlarını birbirine daha çok bağlar.”

106. ve 107. sayfalarda, 1960 yılında kabul edilen ‘Hürriyet ve Anayasa Bayramı’ döneminde Türk milletinin durumuna yer verilmiştir. “...hükümet, artık Türk ulusunu iyi idare edemiyordu.”, “27 Mayıs 1960 günü, Türk ulusu ve Türk yurdu için çok önemli bir tarih olduğundan, bu gün, sonradan bayram olarak kabul edildi.”

Millet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin Milletin eğitim seviyesi ve gelişmesi, birlik ve beraberliği, Türk milletinin mücadelesi, yönetim şekli, egemenliği, ekonomik kazancının korunması başlıkları ile vurgulanmıştır. Türk milletinin Atatürk’e karşı olan sevgisi ifade edilmiştir. Milletin çağdaş olması için yapılan uğraşlar ve köylünün Türk milletindeki üstün yanına dikkat çekilmiştir. Yetiyecek bireylerin Türk milletini sevmesi ve millete layık olarak yetişmeleri önemsenmiştir. Türk milletinin bu dönemdeki durumu anlatılmıştır. Özetle kitapta “millet” değeri fıkri açıdan kapsamlı bir şekilde verilmiştir.

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık: Kitapta % 7,2 ile 4. sırada yer alan ‘Kültürel Değerleri Koruma/Tarihsel Mirasa Duyarlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 30. sayfasında, Milli bayramlardan ‘Cumhuriyet Bayramı’nı kutlamaya yer verilmiştir. “Cumhuriyet Bayramı için okulunuzda ne gibi hazırlıklar yaptınız?”, “Bu yıl Cumhuriyet Bayramının kaçınıcı yıldönümünü kutluyoruz?”.

32. sayfada, “En Büyük Bayramımız” ve “Bayrağım” başlıkları ile bu değere yer verilmiştir. “Cumhuriyet Bayramı yaklaşıyor. Günlerdir her tarafta büyük hazırlıklar var. Sokaklar, binalar tanklarla, bayraklarla süsleniyor. Her taraf ay yıldızlı bayraklarımızla, göz alıcı bir renge büründü.”

Kitabın 93 ve 95. sayfalarında, Türk ulusunun tarihi, TBMM’nin açılışı ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın kutlanmasından bahsedilerek bu değere yer verilmiştir.

99 ve 100. sayfalarda, ‘Gençlik ve Spor Bayramı’nın kabul edilme süreci, tören ve gösteriler ile kutlanmasına yer verilmiştir. Böylece ‘Tarihsel Mirasa Duyarlılık’ bir kez daha açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. “Vatanseverlik, Milli Simgeler ve Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık” değerleri Milli Bayramlara karşı olan sevgi, saygı ve coşkuyla kutlama hazırlıkları ile bir bütünlük göstermektedir. Bu üç değer, Milli Bayramların anlatıldığı konularda bütünleşmiştir.

Kitabın 109 ve 110. sayfalarında, yıl içinde öğrenilenler ve yapılan etkinliklerden bahsedilmiştir. “Derslerimizin yanı sıra yaptığımız geziler de çok faydalıydı. Bunlardan, tarihi yerlere ve anıtlara yaptığımız geziler en ilginçleriydi.”, “Bunlardan hangisi tarihi anıttır? – Hükümet binası” ifadeleri ile “Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık” değerine yer verildiği görülür. 113. sayfada da bu bulgu örneklerine benzer

olarak bir soru cevap ifadesi ile bu değere dikkat çekilmiştir. “Memleketimize gelen turistler en çok nereleri gezerler? – tarihi anıtları”.

Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme/Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta milli bayramları kutlama, Türk bayrağını bir değer olarak kabul etme, cumhuriyeti korumak için yapılması gereken davranış örneklerine yer verilmiştir. Bu değer tarihsel alanlar ve müze gezisi örnekleriyle desteklenmiştir. Kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulguya yer verilmemesi yönü ile eksik kalmıştır.

Devlet: Kitapta % 6,9 ile 5. sırada yer alan ‘Devlet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, Devletin temel eğitime verdiği öneme değinilmiştir. “Okuma yazma oranı yüksek olan uluslar ne kadar çok yükselmişlerse, böyle olmayanlar da o kadar geri kalmışlardır. Bunu çok iyi bilen devletimiz, bizde de ilköğretimi, bir kanunla, herkes için hem bir hak, hem de mecburiyet olarak koymuştur.”, “Her yerde olduğu gibi, bizim ülkemizde de kimsesiz, yoksul çocuklar vardır. Devletimiz bunları okumaktan yoksun bırakmak istemez.”

8. sayfada, Eğitim-öğretim konusunda devlete yardımcı olmak gerektiğine yer verilmiştir. “Bir ülkede öğretim işi yalnız devlete bırakılmamalı, varlıklı olan yurttaşlar, ellerinden gelen imkânlarla okullar yaptırmalı, eğitim ve öğretim konusunda devlete yardımcı olmalıdır.”

25. sayfada, Devletin sosyal sorumluluğuna yer verilmiştir. “Kimsesi olmayan çocuklara, özel dernekler veya devlet kurumları bakar.”

31. sayfada ‘Cumhuriyet Bayramı’ konusu ile birlikte devletin Cumhuriyet’ten önceki yönetimine yer verilmiştir. “Bizim ülkemizde, Kurtuluş Savaşına kadar, Türk ulusunu padişahlar ve bunların iş başına getirdikleri devlet adamları yönetirdi.”, “Padişahlar ve onların adamları, devleti sorumsuzca ve çok zaman da kötü bir şekilde yönettiklerinden, ülkemiz ilerleyememiş, halkımız yoksul düşmüştü.”

Kitabın 79. sayfasında, Devletin haberleşmeyi sağladığı kurumlara yer verilmiştir. “Geniş ticaret ve devlet işlerinden başka, haberleşmenin insanlar için de en büyük yardımcısı postanelerdir. Postaneler; iki insanın haberleşmesinden tutalım da, bir devletin her türlü haberleşme işlerini yürüten bir örgüttür.”

93. sayfada, '23 Nisan Egemenlik ve Çocuk Bayramı' başlıklı konu ile meclis açılmadan önceki padişah yönetimi ve devlet adamlarının tutumuna yer verilmiştir. "Padişahların seçtiği devlet adamları yurdun işleri ile yeterince uğraşmadılar.", "Düşmanlar ülkemize girince, padişah ve onun devlet adamları onlara baş eğdiler, ne istedilerse yapmaktan başka çare bulamadılar."

Kitabın 101. sayfasında '19 Mayıs Bayramı' şiirine ve bu şiir içinde Türkiye devletine yer verilmiştir. "... Türkiye devleti artık / Mutlu bir cumhuriyeti. / 19 Mayısı büyük Atatürk / Türk gençliğine armağan etti."

Kitabın 106 ve 107. sayfalarında 'Hürriyet ve Anayasa Bayramı' konusunda 27 Mayıs 1960 ayaklanması ve sonrası olmak üzere devletin yönetimine yer verilmiştir. "...Türk ordusu, devleti kötü yönetenleri iş başından uzaklaştırdı.", "...Türkiye'de yeni bir anayasa hazırlandı. Bu anayasaya göre devletimiz yeniden örgütlenip düzenlendi."

Devlet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Devletin eğitime verdiği önem, eğitim-öğretim konusunda devlete maddi yardımda bulunmanın gerekliliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile yönetimde yapılan değişiklikler ve önceki devlet yönetim şekli konularında vurgulanarak işlendiği görülmüştür. Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet Devleti olması vurgulanmıştır. Devletin sağladığı imkânlardan haberleşme ve sosyal yardım kurumlarına dikkat çekilmiştir. Anayasa ile yeniden örgütlenen devlet yapısı açıklanmıştır. Özetle kitapta "devlet" kavramı ile ilgili yeterli bulguya yer verilmiştir.

Bağımsızlık: Kitapta % 4,8 ile 6. sırada yer alan 'Bağımsızlık' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 31 ve 33. sayfalarında yer verilen 'Cumhuriyet Bayramı' konusu ile 'Bağımsızlık' değerine değinilmiştir. "Cumhuriyet, bir ulusun kendi kendisini yönetmesi demektir.", "33. Sayfada 'Cumhuriyet' başlıklı şiirde yer verilmiştir: "...Sonra cumhuriyeti / Ülkede ilân etti. / Getirdi hürriyeti, / Biz Türkleri yükseltti."

Kitabın 93, 94 ve 95. sayfalarında, '23 Nisan Egemenlik ve Çocuk Bayramı' konusuna yer verilmiştir. Bu konu içinde yurdun düşmanlardan kurtarılması ve ulus egemenliği anlatılarak 'Bağımsızlık' değerine yer verilmiştir. "...Türk ulusunun başkalarının esirliği altında yaşamayacağını çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), daha tamamı düşmanın eline geçmemiş olan Anadolu'ya geçti. Orada, Ankara'yı merkez yaparak düşmanlarla ve padişahlık yönetimi ile savaşmaya başladı. Bu işler için Ankara'da bütün

yurdu temsil eden bir meclis kurmak gerekiyordu. Atatürk bu meclisin üyelerini topladı ve 23 Nisan 1920 günü ilk Büyük Millet Meclisi'ni Ankara'da açtırdı.”

“...meclisin çıkardığı kanunlar ve Atatürk'ün büyük çabası ile vatana girmiş olan düşmanlar büyük yenilgiye uğratılıp ülkemizden kovuldu. Daha sonra padişahlık yönetimi de kaldırıldı.”

Kitabın 106. sayfasında, ‘Hürriyet ve Anayasa Bayramı’ konusu ile ‘bağımsızlık’ değerine yer verilmiştir. Konu kapsamında yer verilen ‘Hürriyet’ kavramı bu değeri örneklendiren kavramlardandır. Bir diğer bağımsızlık değerini içeren ifade; “Bir ulusun tam bir hürriyeti olmazsa ne gibi kötülükler ortaya çıkar?” sorusu ile verilmiştir.

Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin kitapta; düşmanın yurttan kovulması, yurdun düşmanlardan kurtarılması, Cumhuriyet'in ilanı ile yeni Türk devleti ve ulus egemenliği ifadeleri ile aktarıldığı görülmüştür. Hürriyete kavuşma ve ulusun tam hürriyeti kavramları ile desteklenmiştir. Kitapta “bağımsızlık” değerinin anlaşılır bir şekilde ifadesine yer verilmiştir.

Kahramanlık: Kitapta % 3,4 ile 7. sırada yer alan ‘Kahramanlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 31 ve 32. sayfalarında, Kurtuluş savaşı yıllarına değinilerek Atatürk'ün ve Türk milletinin kahramanlığına yer verilmiştir. “Düşmanlar, Türkiye'nin zayıf düştüğünü görünce, yurdumuzu parçalamak için bize saldırdılar. İşte bu zaman Mustafa Kemal (Atatürk) adlı büyük kahraman, ulusumuzun başına geçti. Türkler, onun çevresinde birleştiler.”, “Kurtuluş savaşı denilen bu savaşı başarı ve zaferle sonuçlandırdık. Yurdumuzdan düşmanları kovduk.”

35. sayfada, “Atatürk'ün Hayatı” konusuna yer verilmiş ve Atatürk'ün kahramanlığına değinilmiştir. “Trablusgarp'ta savaştı. Balkan savaşına katıldı. Birinci Dünya Savaşında (Çanakkale'de) büyük kahramanlıklar ve başarılar gösterdi.”, “1919'dan 1922'ye kadar, dört yıl süren, Kurtuluş Savaşını yaparak, düşmanları denize döktü.”

94. ve 95. sayfalarda, Atatürk'ün kahramanlığını belirten ifadelere yer verilmiştir. “...Atatürk'ün büyük çabası ile vatana girmiş olan düşmanlar büyük yenilgiye uğratılıp ülkemizden kovuldu.”, “...Atatürk gece gündüz, / Yurt için çalışırdı. / Düşmanlardan kurtardı, / Sonra da kalkındırdı.”

Kitabın 99 ve 101. Sayfalarında, “Atatürk’ün yurdu düşmanlardan kurtarmasına” değinilerek ‘Kahramanlık’ değerine bir kez daha lider örneği ile yer verilmiştir.

Kahramanlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer Atatürk’ün ve Türk milletinin yurdu kurtarmak için yaptığı mücadeleler ile vurgulanmıştır. Atatürk’ün kahramanlık özelliğine sahip olduğu kitabın çeşitli sayfalarında tekrarlar ile vurgulanmış ve önemli bir örnek oluşturmuştur. Kitapta “kahramanlık” değeri anlaşılır ifadeler ile verilmiş ancak az örnekle sunulduğu görülmüştür.

Ulusal Güvenlik: Kitapta % 3,1 ile 8. sırada yer alan ‘Ulusal Güvenlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında, çocukların büyüüp ülkeye faydalı olacağına ve ülkenin ulusal güvenliğini sağlamak için askerlik yapacak olmalarına yer verilmiştir. “Dünya Çocuk Gününde büyüklerin çocuklara karşı gösterdikleri önem daha da artar. Çünkü büyükler bilirler ki, bugün küçücük yavrular olan çocuklar, gelecekte büyüyecek, yetişecek, yurdu ve ulusu yönetecek, askerlik yapıp ülkelerini koruyacaklardır.”

31. sayfada, Kurtuluş Savaşı ile ‘ulusal güvenliğin’ sağlanması anlatılmıştır. “Düşmanlar, Türkiye’nin zayıf düştüğünü görünce, yurdumuzu parçalamak için bize saldırdılar. İşte bu zaman Mustafa Kemal (Atatürk) adlı büyük kahraman, ulusumuzun başına geçti. Türkler, onun çevresinde birleştiler. 1919 yılından 1922 yılına kadar uzun ve çok çetin savaşlar yaptık. Kurtuluş Savaşı denilen bu savaşı başarı ve zaferle sonuçlandırdık.”

94. sayfada da ülkenin düşman işgalinden kurtarılarak ulusal güvenliğin sağlanmasına yer verilmiştir. “...düşmanlar büyük yenilgiye uğratılıp ülkemizden kovuldu.”

Kitabın 99 ve 100. sayfalarında, ‘Gençlik ve Spor Bayramı’ konusuna yer verilmiştir. Konu kapsamında ulusal güvenliği gençlerin sağlayacağı örtük olarak ifade edilmiştir. “Atatürk, her yaptığını iyi hesaplayan büyük insandı. Zayıf, ürkek bir gençliğin yurdu koruyamayacağını düşünmüş ve cumhuriyeti emanet ettiği gençlerin sağlığının tam olması için, spora önem verilmesini istemiştir.”

Kitabın 106. sayfasında, ‘Hürriyet ve Anayasa Bayramı’ konusuna yer verilmiştir. Bu konuda Türk Ordusu’nun devlet yönetimine yaptığı ayaklanma ile ulusal güvenliği sağladığına değinilmiştir.

Ulusal Güvenlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ülkeye yararlı birey yetiştirme, ulusal güvenliği sağlayacak bir nesil ve gençlik yetiştirme, kurtuluş savaşı mücadelesi ile güvenliğin sağlanması başlıkları ile vurgulanmıştır. Ülkenin düşman işgalinden kurtarılması ve askerlik kavramları ile desteklenmiştir. Kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulguya yer verilmiştir.

Bayrak Sevgisi: Kitapta % 2,7 ile 9. sırada yer alan ‘Bayrak Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 7. sayfasında, ‘Bayrak’ kutsal olarak ifade edilmiştir. “... İki yanında al bayrak, / Onun altında yurdumuz, / Bu çok kutsal varlıkları, / Böyle görmekten memnunuz...”

30. sayfada, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ konusu ile “Bayrağımıza saygı” ifadesine yer verilmiştir.

32. sayfada, Bayrak sevgisi vurgulanmıştır. “Yüce bayrağımızı, eski şanına ve şerefine ulaştırdık. Zaten bayrak bir ulusun sembolü ve namusudur, onu sevmek, ulusu ve yurdu sevmektir.”

“Bayrağım” şiiri ile ‘Bayrak Sevgisi’ vatanseverlik erdemi ile milletin kutsal simgesi olması ifadesi ile birlikte vurgulanmıştır. “Seni pek çok severim, / Benim şanlı bayrağım, / hep seninle süslüdür / Yurdum, ana kucağım. // Al, beyaz renginle sen / Ulusumun kanısın. / Nice zaferimizin / Şerefisin, şanısn. // Dalgalan gece gündüz, / Vatan ufuklarında. / Bize hep mutluluk ver / Bugün gibi yarın da.”

Kitabın 100. sayfasında, milli bayramlarda ‘Bayrağın’ önemi ifade edilmiştir. “19 Mayıs bayramında, daha önce Samsun’dan yola çıkarılmış olan bayrak Ankara’da törenle cumhurbaşkanına sunulur.”

Bayrak Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer kutsal olması, milleti temsil etmesi, bayrağa saygı ve bayrağın şan, şeref, namusu simgelemesi ifadeleri ile vurgulanmıştır. Türk bayrağının kutsal olması ifade edilmiş ve ‘Bayrak Sevgisi’ kitabın çeşitli yerlerinde vurgulanmıştır. Milli bayramlarda bayrağın önemine değinilmiştir. Özetle kitapta bayrak sevgisi kapsamlı bir şekilde verilmiştir.

Barış: Kitapta % 1,1 ile 10. sırada yer alan ‘Barış’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, Arkadaşları ile barış içinde olma, karşılaştığı sorunları çözme durumu örneklendirilmiştir. “Bütün arkadaşlarıyla iyi geçinmek, kavga etmemek, kavga edenler olursa onları barıştırmak da iyi bir öğrencinin başlıca görevlerindendir.”

38. sayfada, ‘Savaş’ ve ‘Barış’ zamanlarında Kızılay derneğinin görevleri anlatılmıştır. “Kızılay örgütü, savaşta savaşanlara yardım eder, yaralananları tedavi ettirir. Barış zamanlarında ise sel, yangın, deprem gibi felaketlere uğramış yurttaşların yardımına koşar, evsiz barksız, aç kalmışlara elini uzatır.”

Kitabın 91. sayfasında, İki arkadaşın oyun sırasında kavga ettiğini ve aralarındaki sorunu çözerek barıştıklarını anlatan bir okuma parçasına yer verilmiştir. “İki komşu kadın mahkemeden üzgün bir halde eve dönerlerken, Uğur’la Özcan’ın barıştıklarını ve eskisi gibi kardeş kardeş oynadıklarını görmesinler mi?”

Barış değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; arkadaşlık ilişkilerinin barış içinde olması, savaş ve barış zamanları ve milli bayramları kutlama davranışları ile vurgulanmıştır. Kızılay kurumunun barış zamanında da yardımda bulunmasına yer verilerek desteklenmiştir. Arkadaşlık ilişkilerinde sorun çözümü önemsenmiştir. Kitapta “barış” değerinin milli boyutu savaş sonrası oluşan ortam ile örneklendirilmiştir. Kitapta bu değer ile ilgili toplumsal paylaşımlar yaşama, benzerlik ve farklılıkları doğal karşılama, dayanışma içinde olma durumlarına yer verilmemesi ve yeterli örnekle açıklanmaması nedeniyle eksik bulunmuştur.

Dil: Kitapta % 0,7 ile 11. sırada yer alan ‘Dil’ değeri, incelenen ders kitabında yeterli bulgu ile yer almamıştır. Kitapta yalnızca iki yerde geçen ‘Dil’, Milli değer olmaktan uzak bir kavram olarak verilmiştir.

Kitabın 45. sayfasında, ‘Kar’ başlıklı şiirde yer verilmiştir. “... Sormak isterdim size, / Olsa eğer diliniz, / Gökten yere düşerken / Acır mı bir yeriniz?”

74. sayfada, okuma parçasını eğlenceli ve aktif hale getirmek için kullanılan bir kavram olmuştur. “Eğer yolların dili olsaydı, sizinle şöyle konuşurlardı...”

Dil değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere “Milli Değerler” kapsamında yer verilmemiş olmasıyla eksik görülmüştür.

4.4. 4. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Ul, F., Öztürk, B. (1969). (İlkokullar İçin) Yeni Hayat Bilgisi İlkokul Sınıf: 3. İstanbul: Ulun Yayınevi.

Bu kitap Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye kurulunun 1.7.1968 gün ve 171 sayılı yazısıyla bastırılması uygun olan İlkokullar Programına göre ÜÇÜNCÜ sınıflar için hazırlanmıştır.

Bu tabloda 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında geçen değerlerin frekans ve yüzde dağılımı verilmiştir.

Tablo 28. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

(1968) 3. Sınıf 2. Kitap		
Değerler	f	%
Sosyal Değerler	428	30.9
Milli Değerler	347	25.0
Kişisel Değerler	184	13.3
Bilimsel Değerler	183	13.2
Çalışma-İş Değerleri	153	11.0
Demokratik Değerler	91	6.6
Toplam	1386	100.0

Tablo 28’de değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 28’e göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 1386 yerde değerlere yer verilmiştir.

Tablo 28’e göre; genel bir değerlendirme yaptığımızda değer sınıflandırmalarının dağılımı; Sosyal değerler % 30,9 ile en fazla bulunan değer grubu olmuştur. Bunu takiben, Milli değerler % 25,0 ile 2. sırada, Kişisel değerler % 13,3 ile 3. sırada, Bilimsel değerler % 13,2 ile 4. sırada ve Çalışma-İş değerleri % 11,0 ile 5. sırada yer alan değer grupları olarak belirlenmiştir. Demokratik değerler % 6,6 ile en az bulunan değer grubu olmuştur.

Değer kategorileri arasında çok fark olmaması ile birlikte Sosyal değer grubu ile Demokratik değer grubu arasında % 24,3 gibi önemli bir fark bulunmaktadır.

Tablo 29. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler

(1968) 3. Sınıf 2. Kitap		
Demokratik Değerler	f	%
Adaletli Olmak	33	36.2
Saygılı Olmak	23	25.3
İşbirliği Yapmak	17	18.7
Kibar Olmak	15	16.5
Hoşgörülü Olmak	3	3.3
Toplam	91	100.0

Tablo 29’da Demokratik değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 29’a göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 91 yerde Demokratik değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Adaletli olmak kavramı % 36,2 ile en fazla kullanılan demokratik değerdir. Bu değeri % 25,3 ile Saygılı olmak kavramı 2. sırada izlemektedir. % 18,7 ile İşbirliği yapmak 3. sırada yer alan demokratik değerdir. Kibar olmak kavramı % 16,5 ile 4. sırada az kullanılan değerdir. Hoşgörülü olmak kavramı % 3,3 ile en az kullanılan değer olarak belirlenmiştir.

En fazla kullanılan demokratik değer ile en az kullanılan demokratik değer arasında % 32,9 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Adaletli Olmak: Kitapta % 36,2’lik oranla en fazla bulunan ‘Adaletli olmak’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında, okul kurallarının uygulanmasında adaleti sağlamak için disiplin kuruluna yer verilmiştir. Öğrencilerin okulda kurallara uyması adaletli olmak değerinin ön

koşuludur, diyebiliriz. “Okulunuzda disiplin kurulu var mıdır, disiplin kurulu nedir, niçin kurulmuştur, ne işe yarar?”

Okulda demokratik seçim yapılması adaleti sağlar. 8. sayfada, okulda sosyal faaliyet kollarının seçim ile belirleneceğine yer verilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında, ilköğretim ile ilgili zorunlu kanunlara yer verilmiştir. “Yurdumuzda ilköğretim yapmak zorunludur. Bunu kanun emretmektedir. Bu kanuna göre her Türk çocuğu on altı yaşına kadar mutlaka ilköğrenim yapmış bulunmalıdır.”

Devletin adaleti, hakları koruyarak sağlayacağına vurgu yapılmıştır. Çocuk haklarının korunması ve kimsesiz çocukların güvence altına alınması anlatılmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumunun anlatıldığı metinde yer verilen başlıca ifadeler: “Çocuk haklarını savunur.” “Dünyanın başlıca devletleri, çocukların her türlü haklarını ve gelişmelerini güven altına almak, anasız, babasız, sakat yavruları da eğitim imkânlarından yararlandırmak amacı ile bir ‘Çocuk Hakları Bildirisi’ yayınlamıştır.” (s.21 ve 22) devamında bildirinin maddeleri açıklanarak fırsat eşitliği gibi çocuk haklarına vurgu yapılmıştır. Böylece devletin adaleti sağlamaya çalıştığına yer verilmiştir.

29. sayfada, mahalle yönetimine yer verilmiştir. Muhtarın görevlerinden bahsedilerek seçime yer verilmiştir. Demokratik bir seçim ortamının sağlanması, seçim, seçmen kavramları adaletli olmak değerini ortaya çıkarmaktadır. “Mahalleye gelen ve mahalleden başka yerlere giden kimselerin birer dosyasını tutar, seçimlerde seçmenlerin kartlarını hazırlar.”

42. sayfada, askerlikten bahsedilerek sınıf seçiminin kişi özelliklerine göre adil bir dağılımla belirlendiğine değinilmiştir. Kitabın 52. sayfasında ‘Soyadı Kanunu’ ve ‘Medeni Kanun’a’ yer verilmiştir.

Kitabın 60. sayfasında, ‘İlçemizi Tanıyalım’ ünitesinin planı açıklanmıştır. Verilen başlıklar arasında ilçe yönetimi ve örgüt yapısının belli kurallara uygun olması gerektiğine değinilmiştir. “Demokrasi ilkelerinin uygulanması” Demokrasi kavramı adaletli bir ortam oluşmasına zemin hazırlar.

98. sayfada, 23 Nisan Bayramı’na yer verilmiş ve yönetim değişikliğinden bahsedilmiştir. Konu öncesi soru ile anlaşılması sağlanan konulardan biri adaletli devlet yönetimi olmuştur. “Kimler milletvekili seçilir? Seçilen milletvekilleri kaç yıl vazife görürler?”

Kitabın 116 ve 117. sayfalarında, ‘Hürriyet ve Anayasa Bayramı’ açıklanmıştır. Bu anayasa bayramının içeriğinde yeni bir anayasa, devlet yönetimi ve kanun kavramlarına yer verilerek adaletli olmak değeri vurgulanmıştır.

Adaletli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, okullarda bir çeşit mahkeme örneği oluşturan kurallara aykırı davranışlarda bulunanların cezalandırıldığı disiplin kuruluna yer verilerek, öğrencilerin kurallara uyması konusuna vurgu yapılmıştır. Kitapta adaletli olmak değerinin çıkarıldığı kavramlar çoğunlukla hak, kanun ve seçim etrafında şekillenmiştir. Seçim kavramına sosyal faaliyet kollarından başlayarak, yerel yönetim, toplumsal adil dağılım, ilçe yönetimi ve son olarak devlet yönetimine kadar yer verilmiştir. Demokrasi ilkelerinin de vurgulandığı seçim kavramı yönetimde adaleti vurgulamıştır. Çocuk hakları ve adaletin sağlanmasında zorunlu gereklilik olan ilköğretim kanunu, soyadı kanunu ve medeni kanun açıklanarak çocukların bu değer kapsamını kavramaları sağlanmıştır. Kitapta adaleti sağlamak için; sorgulama, iyi ve kötü olanı ayırt edebilme, adil dağılımın farkına varma davranışlarına yeterince yer verilmemiştir.

Saygılı Olmak: Kitapta % 25,3’lük oranla 2. sırada bulunan ‘Saygılı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 10. sayfasında, iyi bir öğrencinin büyüklerine karşı saygılı olması gerektiğinden bahsedilmiştir. “Zaten iyi bir öğrenci, okul müdürüne ve bütün öğretmenlere saygılı olur.” Yine aynı paragrafın sonunda saygılı olmanın olumlu sonuçlarından bahsedilerek çocuklara bu değer kazandırılmaya çalışılmıştır. “İnsanlar, birbirlerine saygılı oldukça, bütün işler daha düzenli olarak yürür.”

11. sayfada, tarihimize duyulması gereken saygı ifade edilmiştir. Tarihsel miras ve vatanseverlik ile saygılı olmak değeri bütünleşmiştir. “Yurdumuz için canlarını vermiş olan şehitlerimizi anmak için, dikilen bu anıt önünde saygı duruşu yaptık.”

Kitabın 29. sayfasında, ‘Bizim Mahalle’ şiirinde toplumsallık değeri ile saygılı olmak değerinin bütünleştiği görülmektedir. Toplum içinde saygının olması gerektiği, komşuluk ilişkilerinde ifade edilerek vurgulanmıştır. “Bütün konu komşular / Birbirini sayarlar.”

39. sayfada, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ ünitesinin planında milli değerlerimize ve Cumhurbaşkanına duyulan saygı başlık olarak ifade edilmiştir. “Bayrağa, İstiklâl Marşına ve Cumhurbaşkanına saygı”.

40. sayfada, Milli değerlerimize neden ve nasıl saygılı olmak gerektiği sorularak çocuğun bunu düşünmesi sağlanmak istenmiştir. “Bayrağa, İstiklâl Marşına ve Cumhurbaşkanına neden ve nasıl saygı gösterirsiniz?” 41. sayfada Atatürk’e duyulan saygının her zaman olduğu ve milli bayramlarımızda saygı ile anıldığı vurgulanmıştır. “Türk ulusu, vatanına büyük hizmetleri dokunan Atatürk’ü her zaman olduğu gibi, Cumhuriyet Bayramında da daima saygı ve sevgiyle anmaktadır.” cümlesi saygılı olmak değeri ile birlikte millet, vatanseverlik, liderlik, milli simgeler, fedakâr olmak ve sevgi değerlerini de içeren kapsamlı bir ifadedir.

49. sayfada, Atatürk’e duyulan saygı vurgulanmış ve saygı ile anarken yapılması gerekenler soru ile pekiştirilmiştir. “Atatürk’ün ölüm yıldönümünde, onu sevgi ve saygı ile anarken, kendisine lâayık olmak için neler yapmalıyız?”

52. sayfada, “Atatürk’ün ölüm gününde, kendisini sevgi ve saygı ile anmak bir görevdir.” ifadesi ile Atatürk’ü anmak ve saygılı olmanın, Türk milleti için görev bilincinde anlamlı olması gerektiği vurgulanmıştır. ‘Büyük Atatürk’ başlıklı şiirde “...Seni sonsuz sevgiyle, / Saygıyla anıyoruz.” ifadesi ile Atatürk’e karşı saygılı olunması gerektiği bir kez daha belirtilmiştir.

Kitabın 64. sayfasında, toplumsal hayat içerisinde haberleşmenin öneminin anlatıldığı metinde, haberleşme işinde görevli kişilere karşı saygılı olmak gerektiği ifade edilmiştir. Bu ifade ile insanların birbirine karşı, toplumsal ilişkilerinde saygılı olması gerektiği belirtilmiştir. “Soğuk, yağmur, kar, güneş demeden posta ile gelen mektup, para havalesi, telgraf ve paketlerimizi taşıyan posta dağıtıcılarına (müvezzilere) karşı saygılı olmayı unutmamalıyız.”

90. sayfada, ‘Köyü Tanıyalım’ ünitesinde köylüye saygı duyulması gerektiği anlatılmıştır. “Çiftçiye saygı sebepleri” başlığı ile çiftçinin buğday yetiştirmesi, et, süt, yağ ve yumurta göndermesi, misafirperver olması nedeniyle saygıya değer olduğuna yer verilmiştir. 95. sayfada anlatılanlar soru ile pekiştirilerek saygılı olmak değeri bir kez daha vurgulanmıştır. “Türk köylüsüne, Türk çiftçisine neden saygı borçluyuz?”

95. sayfada, köylüye saygılı olmak gerektiği, saygıya değer ifadeler ile anlatılmıştır. “Türk Ulusu, kendisi için çalışan, yurdu koruyup besleyen, yücelten köylüsüne daima sevgi ve saygı borçludur.”

Kitabın 101. sayfasında ‘Anneler Günü’ konusu ile anneye verilen değer anlatılmıştır. Anneye karşı her zaman saygılı olmak gerektiği soru ile ifade edilmiştir. “Annemizi, sadece Anneler Gününde mi hatırlamalı, yoksa her zaman onu sevip saymalı mıyız?”

111. sayfada, ‘Hava Şehitleri Günü’ anlatılmış ve şehitleri saygı ile anmak gerektiğine yer verilmiştir. “Bu günde Türk havacılığı uğrunda canlarını seve seve feda eden birçok şehitlerimizin aziz hatıraları anılır, onlara olan borcumuz, sevgimiz ve saygımız tazelenir.

Saygılı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, büyüklerine, öğretmenine ve çalışanlara karşı saygılı olunması gerektiği, köylüye, çalışanlara, aileye, toplumsal hayatta ve komşuluk ilişkilerinde saygılı olunması gerektiğine yer verilmiştir. Ulusal lider olan Atatürk’e karşı saygılı olmanın insanlık görevi olduğu belirtilmiştir. Atatürk’e saygıya vurgu yapıldığı bunun yanı sıra Milli değerlere saygılı olmanın gerekliliğinin de anlatıldığı görülmektedir. Anneye karşı ve çiftçiye karşı saygılı olmanın önemli bir etken olarak anlatıldığı görülmektedir. Şehitlere duyulan saygı ifadesine özellikle vurgu yapılmıştır. Bu değer çocuklara kompozisyon, soru-cevap gibi etkinliklerle yeteri kadar örneklendirilmiştir. Kış günü postacıya, kalkınmasına katkı sağlayan çiftçiden, aile içinde yaptıklarıyla emeğine, anneye saygı üzerinde durularak toplumsal saygıya vurgu yapılmış toplumun bütünlüğü üzerinde durulmuştur. Özetle kitapta genel olarak dağılım gösteren saygılı olmak değeri ailevi, toplumsal, vatandaşlık sorumluluğu, olarak pek çok alanda değerlendirilmiş ayrıca liderler ile de örneklendirilerek desteklenmiştir.

İşbirliği Yapmak: Kitapta % 18,7’lik oranla 3. sırada bulunan ‘İşbirliği yapmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, ‘Çevremizi Tanıyalım’ ünitesinde ‘Ailemizde iş bölümü’ alt başlığı ile işbirliği yapmak kavramına yer verilmiştir.

15 ve 16. sayfalarda, işbirliği yapmak değerinin kurumsallaşmış haline yer verilmiştir. “İlköğretimin gelişmesi için, birçok yerlerde Okul-Aile Birlikleri kurulmuştur.” cümlesi işbirliği yapmak kavramının gelişme ve yaygınlaşmada faydalı olduğunu belirtmektedir. “Okul-Aile birliğimizin ilköğretime büyük faydaları vardır.”(s.16)

17. sayfada, ‘Evimiz ve Ailemiz’ konusunda ailede işbirliği yapmak soru ile vurgulanmıştır. “Ailenizde ne gibi bir iş bölümü vardır?”

29. sayfada, mahallede işbirliğine yer verilerek hem işbirliği yapmak değeri hem de toplumsal yaşam içerisindeki dayanışma vurgulanmıştır. “Mahalleliler, kendi semtlerini güzelleştirmek için elbirliği ile çalışırlar, gerekirse bazı faydalı dernekler kurarlar.” İşbirliği yapmanın yanında toplumsallık ve estetik değer ifadelerine de vurgu yapılmıştır.

51. sayfada, birlik olma ifadesinin sonuçlarının ortak olacağına yer verilmiştir. “Ne yazık ki, bizimle birlik olan Alman, Bulgar ve Avusturya-Macaristan devletleri yenilgiyi kabul edince biz de yenik sayıldık.”

90 ve 91. sayfalarda, köydeki işbirliğinden bahsedilmiştir. Sorularla düşündürülmeye çalışılan işbirliği kavramı aile içerisinde, köylü arasında nasıldır, yer verilmiş ve sorgulanmıştır. “Ailede iş bölümü.”, “Köylünün beraber yaptıkları işler.” “İmece deyiminden ne anlıyorsunuz?”

92. sayfada, köylünün ortak mal kullanımı ve işbirliği içerisinde yapmaları anlatılmıştır. “Bir köyde köylünün ortak malı olarak, okulu, camisi, çeşmesi, köy odası, kuyuları, otlakları, dibekleri, değirmeni vardır. Köylü bu ortak malları kendisi yapar ve birlikte kullanır.”

95. sayfada, ‘Çiftçinin Hayatı ve Köyde Beraber Yaşama’ başlıklı konu metninde köylünün işbirliği yapması, köy yönetiminin işbirliği içerisinde olması soru ile pekiştirilmiştir. “Köylünün ortak yaptığı işler nelerdir? Eğitim, sağlık ve güvenlik konularında köy muhtarı kimlerle işbirliği yapar?” Köyde yaşamın anlatıldığı metinde, “...aynı aileden olmayan köylüler de birbirine yardım eder, işlerini imece görürler.” ifadesi ile işbirliği yapmanın olumlu özelliğine, işleri kolaylaştırdığına yer verilmiştir.

98. sayfada, Kurtuluş savaşı yıllarına değinilmiş ve dönemin padişahının düşmanla işbirliği yapmasından bahsedilmiştir. “O zamanki padişah düşmanlarla birlik olunca Atatürk ne yaptı?”

İşbirliği yapmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, ailede iş bölümü ve işbirliği yapmanın öneminden bahsedilmiştir. Toplumsal boyutu ile mahallede ve köydeki işbirliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Köyde yapılan işbirliğinin ortak mal kullanımı, imece usulü hareket etme ve yardımlaşma kavramlarını içerdiği görülmektedir. Ancak şehirdeki iş birliği kurumlarına ve toplumsal faaliyetlere de örnekler verilmemesi eksik kalmıştır. Kurtuluş savaşı yıllarında diğer devletlerle yapılan işbirliği sonucunun ortak sonuca ulaştırması ve bir başka boyutu ile padişahın düşman ile işbirliği yapmasının olumsuz sonuca ulaştırmasına yer verilmiştir. Kitapta genel olarak işbirliği yapmak

kavramı anlaşılmakta fakat olumlu bağlılık, ortak karar alabilme, ortak ürün oluşturma sonuçlarını kavrama açısından eksik kalmaktadır. Ayrıca evrensel nitelikli işbirlikleri (BM, vb.) oluşumlarına da yer verilebileceğı düşünölmektedir.

Kibar Olmak: Kitapta % 16,5’lik oranla 4. sırada bulunan ‘Kibar olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değeriendirilmiştir. Kitabın 6. sayfasında, ‘Okulumuz’ giriş konusunda öğrencilere hazırlık soruları ile davranışları hakkında fikir sahibi olmaları sağlanmış ve kibar olmak kavramı örtük olarak verilmiştir. “Okulda arkadaşlarınıza, öğretmenlerinize, okul müdürüne ve başka görevlilere karşı nasıl davranmalısınız?”, “İnsanlar, birbirlerine karşı nasıl davranmalıdır?”

10. sayfada, öğrencilerin okul görevlileri ile ilişkilerinde kibar olması gerektiğine yer verilmiştir. “Zaten iyi bir öğrenci, okul müdürüne ve bütün öğretmenlere saygılı olur, hatta okulun temizlik ve ısıtma işlerini yapan, hademelere bile nezaketle davranır.” Buradaki ‘hatta’ kelimesi ile okulda görev hiyerarşisine göre öğrencilerin davranışının şekillendiğı ve bu konuda uyarıldığı çıkarılabilir.

24. sayfada, insanları yanlış davranışından dolayı uyarırken bunun kibar olarak yapılmasına yer verilmiştir. “Hayvanlara işkence ve zulüm yapan bir kimseyi gördüğümüz zaman, nezaketle yanına gidip, böyle yapmaması için kendisini uyarmalıyız.” Etik olmayan davranışın fark edilmesi ve uyarılması ile dürüstlük ve özgüven değerlerini de kapsamaktadır. Hayvanların korunması ile çevreyi koruma değerini de kapsar.

33. sayfada, aile içi diyaloglarda kibar olunması gerektiğı şu ifadeden çıkarılabilir: “Ertan, babasına teşekkür etti ve yatıp uyudu.”

Kitabın 64. sayfasında, başarılı bir ödev hazırlayan bir öğrencinin çevresi tarafından takdir gördüğü ve nezaket içeren davranışlar sergileyerek kendisine teşekkür edildiğine yer verilmiştir.

69. sayfada, insanları uyarırken kibar olmak gerektiğı bir kez daha vurgulanmıştır. “Sizler de bunları yapmamalı ve yapanları görünce, nezaketle, onlara yaptıklarının doğru olmadığını söylemelisiniz.” Kibar olmak değerinin yanı sıra, etik olmayan davranışın fark edilmesi, uyarılması ve davranışın doğru olmadığını belirtilmesi ile doğruluk, dürüstlük ve özgüven değerlerini de kapsayan bir ifadedir.

71. sayfada, ‘Sağlığımızı Koruyalım’ ünitesinde yer verilen başlıktan görgü kurallarına uyarak kibar olmak gerektiğine yer verilmiştir. “Sofrada yemek adabına uyma.” 76. Sayfada, konu içeriği anlatılarak şu ifadelerle yer verilmiştir: “Sofrada yemek yerken dikkat etmemiz gereken bazı sofr kuralları vardır. Ellerimizle yememek, yemeği sofraya ve üstümüze dökmek, ağzımızı pek büyük lokmalarla doldurmamak, başkalarını iğrendirecek hareketler yapmamak, dirseklerimizi masaya dayayıp yanımızdakileri rahatsız etmemek, bunlardan bir kısmıdır.” Kibar olmak kavramını içeren bu davranışlar aynı zamanda görgü kurallarını oluşturur ve görgü kurallarının tamamı toplumsallık değerini de içermektedir.

108. sayfada, ziyaretlerde ev sahibi ya da işyeri sahibinin kibar olması gerektiğine yer verilmiştir. “Fabrika sahibi, onları nezaketle karşıladı.”

Kitabın 119. sayfasında, öğrencilerin birbirlerine nezaketle davranmasına, birbirlerinin başarısını kibarca kutlamasına yer verilmiştir. “Coşkun bir heyecanla birbirlerini tebrik ettiler.” Bu kibarca davranış, arkadaşları ile iyi ilişkiler geliştirmelerine de yardımcı olduğu için hoşgörülü olmak değerini de kapsamaktadır.

Kibar olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, okulda nezaket kurallarına uyarak, okul müdürü, öğretmen ve okulda görevli diğer kişiler ile arkadaşlarına kibarca davranmaları gerektiği vurgulanmıştır. Etik olmayan davranışları uyarırken bunun nezaketle yapılması gerektiğine yer verilmiştir. Başarılı olmanın sonucunda takdir edilme ve nezaketle karşılanacağı sonucu çıkarılan ifadelerle yer verilmiştir. Aile içi diyaloglarda kibarca davranmak gerektiği verilen ifadeler ile belirtilmiştir. Sofra kuralları ile toplum içerisinde kibar olmak gerektiği vurgulanmıştır. Fabrika sahibinin nezaketle karşıladığı belirtilerek misafire karşı kibar davranmak gerektiği belirtilmiştir. Kitapta, kibar olmak kavramı çeşitli şekillerde örneklendirilerek yeterince verilmiştir. Öğrencilerin birbirleri ile ilişkilerinde kibar davranması gerektiği biraz daha ağırlıklı olarak verilebilirdi.

Hoşgörülü Olmak: Kitapta % 3,3 ile en az bulunan ‘Hoşgörülü olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta hoşgörülü olmak değerine birebir açık ve net olarak yer verilmediği görülmektedir. Örtük olarak saygılı olmak ve insanların birbirleri ile ilişkilerinde nezaket ile davrandığı ifadelerden hoşgörülü bir ortamın oluşacağı ifadesi çıkmaktadır. Örneğin; kitabın 10. sayfasında, “İnsanlar, birbirlerine saygılı oldukça, bütün işler daha düzenli olarak yürür.”

ifadesi ile iyi ilişkiler geliştirilebileceği ve hoşgörülü bir ortamın sağlanacağı anlaşılmaktadır.

17. sayfada da açık ve net olmayan değer ifadesi, ancak öğretmenin yardımıyla örtük kapsamdan çıkarılarak anlaşılabilir. İnsanların birbirleri ile ilişkisine değinen soru, cevaben hoşgörülü olmak değerine ulaştırır. “Komşularla olan ilişkileriniz nasıldır, nasıl olmalıdır?”

Kitapta hoşgörülü olmak değerine yeterince yer verilmediği görülmektedir. Arkadaş ilişkilerinde, toplumsal ilişkilerde ve sorun çözümünde hoşgörülü olmak değerine yer verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Tablo 30. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri

(1968) 3. Sınıf 2. Kitap		
Çalışma-İş Değerleri	f	%
Çalışkan Olmak	43	28.1
Sorumluluk Sahibi Olmak	41	26.8
Liderlik	24	15.7
Ekonomik Bağımsızlık	14	9.1
Ekonomik Fayda	12	7.8
Girişimci Olmak	9	5.9
Azimli Olmak	7	4.6
Tutumlu Olmak	3	2.0
Toplam	153	100.0

Tablo 30’da Çalışma-iş değerlerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 30’a göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 153 yerde Çalışma-iş değerlerine yer verilmiştir. Bu değerlerden Çalışkan olmak kavramı % 28,1 ile en fazla kullanılan değer olarak belirlenmiştir. Bunu takiben 2. sırada % 26,8 ile Sorumluluk sahibi olmak değeri izlemektedir. Liderlik % 15,7 ile 3. sırada, Ekonomik Bağımsızlık % 9,1 ile 4. sırada ve Ekonomik Fayda % 7,8 ile 5. sırada az

kullanılan değerlerdir. Girişimci olmak % 5,9, Azimli olmak % 4,6 ve Tutumlu olmak % 2,0 ile en az kullanılan değerler olarak belirlenmiştir.

En fazla kullanılan çalışma-iş değeri ile en az kullanılan çalışma-iş değeri arasında % 26,1 gibi bir fark bulunmaktadır.

Çalışkan Olmak: Kitapta % 28,1 ile en fazla bulunan ‘Çalışkan olmak’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, öğrencilerin ders çalışmasına “...derslerimiz daha dikkatle dinleyecek ve verilen ödevleri zamanında hazırlayacağız.” ve öğretmenlerin öğrencileri için çalışmasına “...bizi her bakımdan iyi yetiştirmek, yurdumuz ve ailemiz için faydalı bir şekilde geleceğe hazırlamak için canla başla çalışıyorlar.” ifadelerine yer verilmiştir.

11. sayfada, başarı ifadesine yer verilerek bu değer vurgulanmıştır. “...vatanımız için büyük işler başarmış olanların adına...”

15. sayfada, çevreyi bilgilendirmek konusunda çocukların çalışması için yönlendirme yapılmıştır. “Siz de çevrenizdekilere ilköğretim haftasında, elinizden geldiği kadar bilgiler verin, onları aydınlatmaya çalışın sevgili çocuklar.”

19. sayfada, sorumluluklar vurgulanırken en önemli görev olarak ifade edilmiştir. “Kardeşim ve benim en önemli görevimiz derslerimizi çalışmaktır.”

Kitabın 37 ve 38. sayfalarında, ‘Mutluluk Çalışanlarıdır’ başlıklı okuma parçasına yer verilmiştir. Başlığından da anlaşıldığı gibi okuma parçasında çalışkan olarak derslerine çalışmanın mutluluk getireceği anlatılmaktadır. “Nuri, ilkokulun üçüncü sınıfında okuyan çalışkan bir çocuktur.”, “Uzun ve yorucu bir çalışmadan sonra çok güzel bir ödev hazırladı.”, öğretmenin takdirini kazanarak pekiştirilen değer ifadesi parçanın sonunda “Mutluluk çalışanlarıdır.” cümlesi ile tekrar vurgulanmıştır.

42. sayfada, ‘Askerlik’ konusuna yer verilmiş ve çalışkan olanın buradaki hiyerarşi de üst sıralara geçebileceği ifade edilmiştir. “Arkadaşları arasında bilgisi ve çalışmasıyla öne geçen erler, yeni gelecek acemi erleri yetiştirmek üzere onbaşı ve çavuş olurlar.”

49. sayfada, Atatürk’ün çalışkan bir öğrenci olmasına yer verilerek bu değer vurgulanmıştır. “Okulda derslerine çok çalışan, zeki bir öğrenci idi. Matematik öğretmeni Mustafa Bey, bu çalışkan öğrencisini çok sever ve onun ileride büyük bir insan olacağını

söylerdi.” 52. sayfada, Atatürk’ün askeri hayattaki başarılarına yer verilerek çalışan olmasının bir kez daha vurgulandığı görülmektedir. “Ankara’da yerleşip 23 Nisan 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini kurarak, Kurtuluş Savaşını başarı ile yönetti.

59. sayfada çalışanın mutlu olacağına yer verilerek bu değer vurgulanmıştır. “...Bak çalıştım diye ben / Doydum hediyelere / Mutluyum, oh ne güzel / Ne güzelmiş mutluluk...”

64. sayfasında, çalışan olmak değeri sonucu başarılı olmaya yer verilmiştir. “Herkes Erol’un bu başarılı ödevini okuyor, ilçeyi ve ilçenin bütün özelliklerini tanıyıp kendine teşekkür ediyordu.”

Kitabın 69. sayfasında, ‘Verem ve Veremle Savaş’ konusuna yer verilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalar anlatılmış ve “Siz de bu hafta gücünüz yettiği kadar çalışmalı...” ifadesi ile bu yönde çalışmalar yapmaya teşvik edilmiştir.

Kitabın 91 ve 92. sayfalarında, çiftçinin ve köylünün çalışmaları anlatılarak bu değer vurgulanmıştır. “Bütün yaz tarla ve bahçelerinde çalışarak bizim yiyecek ve giyeceğimizin ham maddelerini hazırlarlar.”, “...köylünün bizim için nasıl çalıştığını görmek size çok şey kazandıracaktır.”

93. sayfada yer verilen ‘Köyü Ziyaret’ şiirinde köylünün vatan sevgisi ile çalışması vurgulanmıştır. “Köylüler tarlalarda, / Çalışıyor ne mutlu / Gözleri, yürekleri / Vatan aşkıyla dolu.”

Kitabın 95 ve 96. sayfalarında, köylünün çalışan olması vurgulanmıştır. “Türk köylüsü hem çok çalışan hem de dürüştür.”, “Türk ulusu kendisi için çalışan, yurdu koruyup besleyen, yücelten köylüsüne...” ifadeleri ile dürüstlük, millet vatanseverlik değerlerine de vurgu yapılmıştır.

101. sayfada, annelerin en büyük sevincinin evlatlarının başarılı olmasına bağlı olması ifadesine yer verilerek ‘çalışkan olmak’ değerinin aileyi de sevindireceği vurgulanmıştır.

Kitabın 119 ve 120. sayfalarında, ‘Ders Yılı Sonu’ ünitesine yer verilmiş ve ders yılı boyunca çalışanların mutlu olacağı ifade edilmiştir. “Çalışanlarımızın kalpleri neşe ve sevinçle doldu, yüzleri güldü.”, “İşte çocuklar, içinde bulunduğunuz bu mutluluk, çalışmanın sağladığı ve ancak çalışanların duyabileceği bir mutluluktur.”, “Hepinizin

çalışkan öğrenciler olarak, eğlenmeniz arasında fırsat buldukça gelecek yıl öğrendiklerinizi gözden geçireceğinize inanıyorum.”

Çalışkan olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın çeşitli sayfalarında çalışkan olmanın mutluluk getireceğine yer verilerek çalışkan olmak vurgulanmıştır. Ders çalışmanın sorumluluk olduğu, çalışan öğrencinin başarılı olacağı ve çalışanın ailesine ve yurda faydalı olacağı ifadelerine yer verilmiştir. Atatürk’ün çalışkan bir öğrenci ve çalışkan bir asker olması ifade edilmiştir. Vatan için çalışan liderler ve başarı kavramları ile desteklenmiştir. Sosyal çevre için çalışmalardan bahsedilmiş ve Türk köylüsünün çalışkan olduğu vurgulanmıştır.

Sorumluluk Sahibi Olmak: Kitapta % 26,8 ile 2. sırada yer alan ‘Sorumluluk sahibi olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, ‘Çevremizi Tanıyalım’ konusunun ünite planına yer verilmiştir. Burada “Okulda çalışanlar ve görevleri” ifadesi ile okul çalışanlarının sorumlulukları ve “Mahallemizin geliştirilip ve güzelleştirilmesi için bize düşen ödevler” ifadesiyle öğrencinin üstlenmesi gereken sorumluluklar vurgulanmıştır.

8. sayfada, seçilen iş kollarının görevleri olduğuna yer verilerek sorumluluklarından bahsedilmiştir. Türk çocuğunun sorumluluk sahibi olduğu vurgulanmıştır. “Tabii bizler de görevlerimizi yerine getirip onlara ve yurdumuza lâayık Türk çocukları olduğumuzu ispatlayacağız.”

Kitabın 19. sayfasında, ailesini anlatan çocuk ailesindeki herkesin sorumluluklarından bahsetmiştir. “Kardeşim ve benim en önemli görevimiz derslerimizi çalışmaktır.” ifadesiyle kardeşinin ve kendi sorumluluğunun ders çalışmak olduğunu ifade etmiştir. 20. sayfada verilen tamamlama testinde yer verilen “Evimizi temiz tutmak ödevlerimizden biridir.” ifadesi ile ev içindeki diğer sorumluluk vurgulanmıştır.

24. sayfada yer verilen, “Hayvanlar da insanlar gibi birer canlı yaratık olduklarına göre, onları korumak bir insanlık borcudur.” ifadesi ile hayvanları korumanın temel sorumluluklar arasında olduğu söylenebilir.

Kitabın 27. sayfasında yer verilen “Mahallenizde bulunan anıtları korumak niçin milli bir ödevdir?” sorusunda ‘milli bir ödev’ ifadesi vatanseverlik değeri ile birlikte sorumluluk

değerini içermektedir. Bu cümlede tarihsel mirasa duyarlılık / kültürel değerleri koruma değeri de vurgulanmaktadır.

38. sayfada, ödev hazırlanmasından söz edilerek derslerini çalışma sorumluluğuna yer verilmiştir. 39. sayfada yer verilen ‘Askeri ödev’ ifadesi ile vatani sorumluluk vurgulanmıştır. 42 ve 43. sayfalarda açıklanan ‘Askerlik’ konusunda; “kutsal bir görev”, “vatan borcu” ifadeleri ile pekiştirilmiştir.

Kitabın 45. sayfasında, yardım kurumlarının sorumlulukları ifade edilmiştir. “Bu kurumların ödevleri, fakir ve muhtaç insanların yardımına koşturaktır. Aş evleri açmak, fakirleri giydirmek, hastalara ilaç vermek ve bakmaktır. Sorumluluk sahibi olmak değeri ile birlikte yardımsever olmak değeri de vurgulanmıştır. 48. sayfada tamamlama testi ile Kızılay’ın sorumluluğundan bahsedilmiştir. “Savaşta Kızılay yardım kurumunun ödevi büyüktür.”

Kitabın 51 ve 52. sayfalarında, Atatürk’ün sorumluluk sahibi bir lider olması anlatılmış ve Türk Milletinin sorumluluklarından birinin de Atatürk’e layık olup eserlerini yaşatıp geliştirmek olduğu vurgulanmıştır.

60. sayfada ‘İlçemizi Tanıyalım’ ünitesinde ilçe ile ilgili yapılması gerekenler bir plan ile sunulmuştur. Burada geçen “Turizm davasında bize düşen ödevler” ifadesi ile ilçeyi geliştirmede toplumsal bir sorumluluk ifadesine yer verilmiştir.

64. sayfada, Ödevini yaparak sorumluluğunu yerine getiren öğrenci modeli örneklendirilmiştir. “... Sonunda öyle güzel ve faydalı bir ödev meydana getirdi ki, gerçekten öğretmeni, onu sınıfın birincisi ilân etti.”

Kitabın 71. sayfasında yer verilen ünite planında “Çevremizin sağlığını korumada bize düşen ödevler” olarak yapılması gereken sorumluluklar sıralanmıştır. 72. sayfada bu sorumluluklar sorgulanmıştır. “Çevremizin sağlığını korumada bize ne gibi görevler düşer?”

91. sayfada, “Köyü Tanıyalım” ünitesine yer verilmiştir. Bu ünite köyün yönetimi ve görevleri sorgulanarak, sorumlulukları açıklanmıştır. “Köyü hangi kurul idare eder? Bu kurulun görevleri nelerdir?” 95. sayfada, köy muhtarının sorumluluğu ifade edilmiştir. “...Bu işlerin başında yönetici olarak köy muhtarı vardır. Köyün bütün işlerinden o sorumludur.”

112. sayfada yer verilen, “Havacılık bir yurdun / Önemli görevidir.” ve 119. sayfada yer verilen “Temsil kolunun görevlerini inceleyiniz?” ifadeler ile görev bilincinin öğrenilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Sorumluluk sahibi olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Türk çocuğunun sorumluluk sahibi olması gerektiği ve yurda faydalı olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Okul çalışanlarının, köy yönetiminin, yardım kurumlarının sorumluluklarına yer verilmiştir. Mahallede ve çevrede düşen görevlere yer verilerek sorumlulukların toplumsal olmasına da değinilmiştir. Der çalışmak, çevreyi korumak, ödevini yapmak, temiz olmak ve vatani korumak gibi sorumluluklara yer verilmiştir. Atatürk’ün sorumluluk sahibi olduğu vurgulanmıştır. Kitapta sorumluluklar yeterince açıklanmış sorumluluklarını yerine getiren örnekler eksik kalmıştır. Örtük kapsamda açıklanabileceği düşünülmektedir.

Liderlik: Kitapta % 15,7 ile 3. sırada yer alan ‘Liderlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

38. sayfada, vali ve belediye başkanı kavramlarına yer verilerek örtük olarak vurgulanmıştır.

Kitabın 39. sayfasında, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ ünitesinin planına yer verilmiştir. Bu planda ifade edilen “İlk Cumhurbaşkanımız” ifadesi ile Liderlik değeri vurgulanmıştır. 40. sayfada, “Türkiye Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı kimdir?” sorusu ile pekiştirilmiştir. “...Cumhurbaşkanına neden ve nasıl saygı gösterirsiniz?” ifadesine yer verilerek liderlik özelliklerinin örtük olarak vurgulanmasına ve açıklanması için ortam hazırlanmasına yer verilmiştir. Bu saygının vatanseverlik değerini pekiştirdiği de söylenebilir. 44. sayfada tekrar ifade edilmiş ve “Üç Büyük Saygı” başlığı ile Cumhurbaşkanına saygı da ifade edilmiştir. Burada lider olanın saygıya değer olması da çıkarılabilir.

49. sayfada, “Atatürk kaç yıl cumhurbaşkanlığı yaptı?”, “Atatürk’ü neden bu kadar çok seviyoruz, Atatürk’ü sevmek, niçin biraz da yurdumuzu ve ulusumuzu sevmektir?” soruları ile Atatürk’ün liderliği vurgulanmıştır.

Kitabın 111. sayfasında yer verilen ‘ilk hava subayları’, ‘ilk büyük havacılar’, ‘ilk hava kuvvetleri’ ifadeleri ile Liderlik değeri vurgulanmıştır.

Liderlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Vali, Belediye Başkanı ve Cumhurbaşkanı kavramları ile yer verilmiştir. Atatürk ve vatana faydası olan kişilere yer verilerek örneklendirilmiştir. Liderlik değerine öğrenciler açısından ve grup çalışmaları ile desteklenerek anlatılmaması yönüyle eksik kalmıştır.

Ekonomik Bağımsızlık: Kitapta % 9,1 ile 4. sırada yer alan ‘Ekonomik Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 60 ve 61. sayfalarında, ‘İlçemizi Tanıyalım’ ünitesine yer verilmiştir. Ünite planında ilçedeki ekonomik iş kolları tasnif edilmiştir. “Halkın geçim kaynakları: a. Tarım b. Endüstri c. Ticaret”, “İlçenizin nüfusu ne kadardır? Halkı tarım, endüstri ve ticaret kollarından hangilerini yapar?”. Halkın geçimini nasıl sağladığına yer verilerek ekonomik bağımsızlık değerine yer verilmiştir. 67. sayfada yer verilen tamamlama testinde “İlçemiz halkının başlıca geçim kaynağı...” ifadesi ile konunun anlaşılıp anlaşılmadığı sorgulanmıştır.

Kitabın 91. sayfasında yer verilen “Köylümüzün çoğu çiftçidir.” ifadesi ile köylünün geçim kaynağı vurgulanmıştır. 95. sayfada köy yaşamı ve düzeni anlatılmış ve “Köy halkının en çok uğraştığı ve geçimini sağladığı işler nelerdir?” sorusuna yer verilmiştir.

Ekonomik Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, ilçe ve köy açısından ele alınmış ve geçim kaynakları belirtilmiştir. Ekonomik bağımsızlığın geçim için gerekliliğinin anlaşılması sağlanan kitapta bu değer iş kolları ve açıklamaları açısından eksik ifade edilmiştir.

Ekonomik Fayda: Kitapta % 7,8 ile 5. sırada yer alan ‘Ekonomik Fayda’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14 ve 15. sayfalarında, ilköğretimin ücretsiz olmasına yer verilerek devletin sağladığı ekonomik faydaya değinilmiştir, diyebiliriz. “İlkokul öğrenimi yapmak için devlete bir para öder miyiz, yoksa bu öğretim parasız mıdır?”, “Bizim ülkemizde ilköğretim tamamen parasızdır. Hatta birçok bölgelerde yoksullar için, parasız barındırıp yedirip içiren, her türlü ders araç ve gereçlerini sağlayan okullar bile açılmıştır.”

46. sayfada, yardım kurumlarına yapılan para yardımları açıklanmıştır. Kitabın 64 ve 65. sayfalarında ekonomik fayda sağlayan ‘para’ kavramına yer verilmiş ve para gönderme, paraya göre hizmet durumları örneklendirilmiştir.

Ekonomik Fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin tam olarak ifadesini bulmadığı görülmektedir. Devletin sağladığı ekonomik faydaya yer verilmiş, yardım ve hizmet konularında örneklendirilmiştir. Kitapta çocuklar açısından daha iyi anlaşılmasını sağlayan ekonomik fayda sağlayan durumlar örneklendirilmemiştir.

Girişimci Olmak: Kitapta % 5,9 ile 6. sırada yer alan ‘Girişimci olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 42. sayfasında, Cumhuriyet’in kuruluşuna yer verilmiştir. “Cumhuriyet dünyada / En iyi kuruluştur...” yeni bir yönetimin kurulması yurt adına toplumsal bir girişimdir.

52. sayfada, Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni ve ülkeyi yeniden kurması ifadelerine yer verilerek onun girişimci özelliği örtük olarak vurgulanmıştır.

Kitabın 111. sayfasında, Ülke olarak yapılan girişim vurgulanmıştır. “Türkiye, dünyada hava kuvvetlerini ilk kuran devletlerden biridir.” 113. sayfada, ordu kurulmasına yer verilerek askeri alandaki girişimden söz edilmiştir.

Girişimci olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere yeterince yer verilmemiştir. Ekonomik girişimden hiç söz edilmemiş, toplumsal girişimlerden örtük olarak bahsedilmiştir. Girişimci olmak değerini aktarması açısından eksik kalmıştır.

Azimli Olmak: Kitapta % 4,6 ile 7. sırada yer alan ‘Azimli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında, Okul-Aile Birliklerinin eğitim ve öğretim için çabalamasına yer verilerek azimli olmak değeri vurgulanmıştır. “Bu birlikler, öğretimin gelişmesi ve yaygınlaşması için büyük ve yararlı çabalar gösterirler; okulları kalkındırmak yollarını ararlar.”

21. sayfada, kimsesiz çocuklar ile ilgilenen Çocuk Esirgeme Kurumundan bahsedilmiş ve çocuklar için çabalamasına yer verilmiştir. “Bu kurum, Türk çocuklarının iyi yetişmeleri için çaba harcar.”

48. sayfada, azimli olmak değeri isteklerini gerçekleştirebilmek için kararlı olan öğrenci modeli ile örneklendirilmiştir. “Tülay, böylece çocukken kafasına koyduğu fikri gerçekleştirmek için durmadan çalıştı.”

49. sayfada, Atatürk’ün azimli olması örtük olarak vurgulanmıştır. “Daha çocukken subay olmak istemiş, askeri okula girmiştir.” Çalışkan öğrenci olması özellikleri ile anlatılan Atatürk kafasına koyduğunu yapması ile azimli bir çocuk olarak örneklendirilmiştir.

Kitabın 69. sayfasında, ‘Verem ve Veremle Savaş’ konusu anlatılmıştır. Konu kapsamında sağlıklı olmak ve milletimizin sağlıklı olması yönünde çaba harcamak gerektiğine yer verilerek bu değer vurgulanmıştır. “...ulusumuzun sağlam ve dinç insanlar olması yolunda çaba harcamalısınız.”

119. sayfada, ders yılı sonunda azimli olmak ve çalışkan olmak değerleri ifade edilmiştir. “Sevgili çocuklarım! Biraz evvel bütün bir ders yılı göstermiş olduğunuz çaba ve emeğinizin sonucu olan karnelerinizi aldınız.”

Azimli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, azimli olarak ders çalışmak, verdiği kararı uygulayabilmek için harekete geçmek ve kararlı olmak durumları örneklendirilmiştir. Atatürk’ün azimli olmasına yer verilmiştir. Sosyal kurum ve birliklerin sosyal çabasına ve millet için yapılan faaliyetlere yer verilerek örneklendirilmiştir. Azimli olmak değeri, engeller karşısında yılmadan kararlı ve istekli çalışmak olarak örneklendirilmemesi yönü ile eksik kalmıştır.

Tutumlu Olmak: Kitapta % 2,0 ile en az bulunan ‘Tutumlu olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 60 ve 62. sayfalarında, “Boş zamanları değerlendirme.” ifadesine yer verilerek zamanda tutumlu olmak örtük kapsamda vurgulanmıştır.

Tutumlu olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapta yeterince ifade edilmediği görülmektedir. Tutumlu olmak değerine Hayat Bilgisi 2. Sınıf kitabında yer verilmiş ve 3. Sınıf kitabında tekrar değinilmediği görülmüştür.

Tablo 31. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler

(1968) 3. Sınıf 2. Kitap		
Bilimsel Değerler	f	%
Bilimsel Olmak	123	67.3
Yeniliğe Açıklık	39	21.3
Eleştirel Olmak	17	9.3
Araştırmacı Olmak	2	1.1
Merak Duymak	1	0.5
Yaratıcı Olmak	1	0.5
Toplam	183	100.0

Tablo 31’de Bilimsel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 31’e göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 183 yerde Bilimsel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Bilimsel olmak kavramı % 67,3 ile en fazla kullanılan bilimsel değerdir. Bu değeri 2. sırada % 21,3 ile Yeniliğe Açıklık değeri izlemektedir. Eleştirel olmak % 9,3 ile 3. Sırada yer alan değerdir. Araştırmacı olmak % 1,1, Merak duymak % 0,5 ve Yaratıcı olmak % 0,5 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan bilimsel değer ile en az kullanılan bilimsel değer arasında % 66,8 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Bilimsel Olmak: Kitapta % 67,3 ile en fazla bulunan ‘Bilimsel olmak’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. sınıf ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, plan, kroki ve değerlendirme kavramları ile yer verilmiştir. 6. sayfada plan ve yön kavramına yer verilmiştir. “Yönleri hangi araçlarla buluruz?”, “Yönleri bilmenin faydaları nelerdir?” soruları ile düşündürülmeye çalışılmıştır.

Kitabın 9. sayfasında, yön ve pusula kavramları ifade edilmiş ve eskiden bilime önem verilmediğinden bahsedilmiştir. “Yönleri pusula dediğimiz bir aletle ölçeriz. Yönleri

bilmenin birçok faydaları vardır.”, “Eskiden... Öğretmenler bilim konularına önem vermezler, falaka denilen sopalarla da öğrencileri sık sık döverlermiş.”

Kitabın 10 ve 11. sayfalarında, ‘Plan’ tanımı açıklanmıştır. “Plân, eşyanın kuş bakışı, keskin kenarlarını gösteren ölçülü bir şekildir. Yalnız her planda bir ölçek vardır. 1/1000, 1/100. 1/50 gibi.” gibi bilimsel tanım ve ifadeler ile anlatılmıştır. 11. sayfada, ara ve ana yönler açıklanmıştır. 12. sayfada, Kroki’nin tanımına yer verilmiş ve açıklanmıştır.

13. sayfada, yönlerin nasıl bulunacağı soru ile verilerek pusula, kutup yıldızı kavramlarına yer verilmiştir. Böylece daha önce açıklanan kavramlar pekiştirilmiştir.

Kitabın 27. sayfasında, Plan ve kroki kavramlarına yer verilerek ‘bilimsel olmak’ değeri kapsamında kavramlar sorgulanmıştır. “Mahallenizin krokisini çizmek için ne gibi hazırlıklar yapmak lazımdır?”, “Plan, harita ve kroki arasında ne gibi farklar vardır? Bir yerin planı yapılırken ölçülen uzunluklar niçin küçültülür?”, “Mahallenizin krokisini çizersiniz.”

Kitabın 54 ve 56. sayfalarında, Kitapların faydaları anlatılarak, bilgi kavramı ile ‘bilimsel olmak’ değerinin kapsamında ifadeye yer verilmiştir. “Kitaplar, bizi sıkmadan, yormadan pek çok bilgiler verirler, aynı zamanda kitap okuyarak dinlenir ve eğleniriz.”, “... Faydalı kitapları, / Çok severek okurum. / Onlarda hem eğlence, / Hem de bilgi bulurum. ...”

68. sayfada, “Verem ve Veremle Savaş” konusu ile sağlık alanında yapılan çalışmalar sonucu bilim adamının çözüm üretmesine yer verilmiştir. “Eskiden verem, tedavisi olmayan bir rahatsızlıktı. Fakat Robert Koh adında değerli bir bilgin, veremin mikrobu buldu. Bundan sonra artık bu hastalığın tedavi edilmesi kolaylaştı.”

Kitabın 78. sayfasında, “Yeryüzü ve Gökyüzünde Gördüklerimiz” ünitesinin plânına yer verilmiştir. Gözlem ve gök bilimi kavramları ile ‘bilimsel olmak’ değeri kapsamındaki ifadeler yer verilmiştir. “Hava gözlemleri.”, “Gündüz gökyüzünün gözlenmesi.”, “Gökyüzünün ayrı ayrı havalarda rengi.”, “Güneşin en yüksekte bulunduğu saat.”, “Gece gökyüzünü gözlem.”, “Ay ışığının güneş ışığından farkı.”, “Ayın görünen değişik şekilleri.”

79. sayfada, “Dünyamızın Oluşumu: Hava – Su – Toprak” konusu ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. “Dünyamız nasıl meydana gelmiştir?”, “Hava gözlemleri nedir, neye yarar?”, “Çevremizin ve içinde bulunduğumuz yerin bütününe dünya denir. Dünya, çok büyük bir küre biçimindedir. Dünyamız hem kendi eksenini etrafında hem de güneşin

etrafında döner. Kendi etrafında dönmesinden gece ile gündüz, güneşin etrafında dönmesinden ise mevsimler meydana gelir.”

Kitabın 82 ve 89. sayfaları arasında, Gökyüzü ile ilgili bilimsel açıklamalara yer verilmiştir. “Hava denince ayrıca sıcaklığı, soğukluğu, gökyüzünün bulutlu olup olmadığını hatırlarız. İnsanlar, havanın bulutlu olup olmayacağını, yağmurun yağıp yağmayacağını, soğğun ve sıcaklığın çeşitli etkisini ölçmek, anlamak için birçok âletler bulmuşlardır. Bu âletlerle yapılan gözlemlere Meteoroloji çalışmaları denir.”, “Dünyamız güneşin çevresini 365 günde döner. Bu zamana insanlar yıl adını vermişlerdir. Bir yılda dört mevsim vardır.”, “Samanyolu nedir, hiç samanyoluna baktınız mı?”, “Bilginler, uzaya çeşitli inceleme araçları, hatta adamlar gönderip gökyüzünü inceliyorlar. Çok yakında Aya insanların gittiğini de görecekiz. O zaman gökyüzü hakkındaki bilgimiz daha da artacak. 1969 yılında ilk insanın Aya gidip gelmesinden sonra insanların uzay hakkındaki bilgisi çok artmıştır.”, “Ay, Dünya’nın bir uydusudur.”

Kitabın 105. sayfasında, “Çevremizde Kullandığımız Alet ve Makineler” ünitesinin plânına yer verilmiştir. Ünite kapsamında yer verilen başlıklar kavramsal olarak ‘bilimsel olmak’ değerini içermektedir. “Alet ve makineleri çalıştıran çeşitli enerjiler”, “İnsan enerjisi”, “Hayvan enerjisi”, “Suyun hareket enerjisi”, “Elektrik enerjisi”, “Çeşitli yakıtların verdiği ısı enerjisi”.

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında, “Enerji Kaynakları” konusu açıklanarak ‘bilimsel olmak’ değerine teorik kapsamda yer verildiği görülmüştür. “Alet İşler – El Övünür” şiirinde de enerji kaynaklarına yer verilmiştir. “... Aracın çalışması / Enerji ile olur. / Enerji kaynakları / Yeryüzünde pek çoktur. ...”

118 ve 119. sayfalarda yer verilen “Ders Yılı Sonu” konusunda gözlem, deney, plan ve değerlendirme kavramları ile bu değer kapsamında ifadeler yer almıştır. “Yıl içinde yaptığımız gezi, gözlem ve deneyler.”, “Tatilimizi nasıl değerlendirelim?”, “Hayat Bilgisi dersi size neler öğretti?”

Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında bu değer daha çok yön tayin etme, kroki plan çizme, hava tahmin ölçümleri, hastalıklarla ilgili tedavi yöntemleri için bilime olan ihtiyaç gibi çevre ile ilgili örneklerle anlatıldığı görülmüştür. Ayrıca uzaydan ziraate, makineden sağlığa her alanda bilgi ve bilimin kuşatıcılığı ifade edilerek geniş bir çerçeve çizildiği görülmüştür. Ancak

yanlış uygulamaları örneklendirmek yerine daha yapıcı ve doğru olana dikkat çekmeyi destekleyici yaklaşım gösterilmesi gerekmektedir.

Yeniliğe Açıklık: Kitapta % 21,3 ile 2. sırada yer alan ‘Yeniliğe Açıklık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14 ve 15. sayfalarında, “İlköğretim Haftası” konusunun açıklamalarında yeni bilgi öğrenme, eğitim ile kalkınma ve kalkındırma çalışmalarına değinilerek ‘yeniliğe açıklık’ değerine yer verilmiştir. “Okuma yazma bilmeyen bir kimse, ...Yeni şeyler öğrenemez. Gazete, dergi gibi şeyler okuyamadığından dolayı dünyadan da habersiz kalır.”, “Dünyada yükselmiş ulusların insanları hep okuma-yazma bilirler. Böyle olunca hem kendilerini hem de uluslarını ülkelerini kalkındırırlar.”, “İlköğretimin gelişmesi için, birçok yerlerde Okul – Aile Birlikleri kurulmuştur. Bu birlikler, öğretimin gelişmesi ve yaygınlaşması için büyük ve yararlı çabalar gösterirler; okulları kalkındırmak yollarını ararlar.”

21. sayfada, Uygar kavramına yer verilmesi ile bu değer ifade edilmiştir. “Dünyadaki hemen bütün uygar uluslar tarafından, her yılın ekim ayının ilk pazartesi günü, Dünya Çocuk Günü olarak kabul edilmiştir.”

41. sayfada, Atatürk’ün bu özelliğe sahip olduğunu belirten bir ifadeye yer verilmiştir. “Atatürk, bu süre içinde ülkemizi çok yükseltti ve geliştirdi. Birçok devrimler yaptı.”

Kitabın 44. sayfasında, “Türk devrimlerini bize hangi idare kazandırdı?” sorusuna yer verilmiştir. “Atatürk’ün yaptığı başlıca devrimlerin neler olduğunu söyleyiniz.” (s.49).

52 ve 53. sayfalarda, Atatürk devrimleri açıklanmıştır. “Şapka, yeni yazı, medeni kanunlar, dil devrimleri yaptı. Ülkemizde endüstrinin temellerini attı.”, “Atatürk, devrimlerin aynasıdır.” cümlesi ile Atatürk’ün ‘yeniliğe açık’ olduğu vurgulanmıştır.

Kitabın 60 ve 61. sayfalarında, “İlçemizi geliştirme ve güzelleştirme.”, “İlçenizi geliştirip güzelleştirmek için ne gibi çalışmalar yapılmaktadır? Bunun için hangi örgütler kurulmuştur?” soruları ile gelişim ve değişime yer verilmiştir.

111. sayfada, Ülkemizde askeri alanda olan gelişmelere yer verilmiştir. “Kara ve deniz kuvvetleri çok eskiden beri vardı ama hava kuvvetleri yirminci yüzyılın başından itibaren doğdu. Kısa zamanda çok gelişti.”

117. sayfada, Yeni bir anayasa hazırlanmasına yer verilmiştir. Kitabın 118. sayfasında, ders yılı sonunda “yeni şeyler öğrenmek için neler yapmalıyız.” sorusuna yer verilmiştir.

Yeniliğe açıklık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, yeniliğe açık olmanın ve dünyadaki yeniliklerden haberdar olmanın önemine vurgu yapıldığı görülmüştür. Atatürk'ün faaliyetleri, çağdaşlık, uygarlık ve inkılâplar üzerinde yeterli kadar durulmuştur. İlçede yenilik faaliyetlerine yönlendirilerek çocukları yenilik yapmaya yönlendirdiği görülmüştür. Kitapta 'yeniliğe açıklık' değerinin öğrencilerin kendileri ve sosyal çevreleri için de aktif hale getirmeye yönlendirici faaliyetlerin daha çok olması gerektiği öngörülmektedir. Bu değer bilimsel alanda eksik kalmıştır.

Eleştirel Olmak: Kitapta % 9,3 ile 3. sırada yer alan 'Eleştirel olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 6. sayfasında yer verilen sorularda, iki farklı durum arasında karşılaştırma yapma ve farklılıkları görebilme ifadeleriyle 'eleştirel olmak' değeri örneklendirilmiştir. "Eski dershanenizle bu seneki arasında farklar var mı?", "En yaşlı bir akrabanızdan sorarak, onun zamanındaki ilkokulların durumunu öğrenin ve sizinki ile karşılaştırın."

27. sayfada da, Sorular yolu ile karşılaştırma yapmaya yönlendirme yapıldığı görülmüştür. "Mahallenizin eski halini büyüklerinizden sorarak öğreniniz ve bugünkü durumu ile karşılaştırınız.", "Mahallenizi komşu mahallelerle karşılaştırınız? Hangisi daha güzel, daha büyük?"

40. sayfada, 'Neden?' ve Nasıl?' soru ifadeleri ile örtük olarak yer verilmiştir. "Bayrağa, İstiklâl Marşına ve Cumhurbaşkanına neden ve nasıl saygı gösterirsiniz?"

54. sayfada, 'Neden?' soru ifadesine yer verilerek 'eleştirel olmak' değerinin eleştirel düşünce kapsamında bir ifade vurgulanmıştır. "Neden faydalı kitaplar okumalı, zararlı yayınlardan uzak durmalıyız?", "Çok kitap okuyanlar neden daha çok şeyler bilirler?"

Eleştirel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer başlık olarak işlenmediği görülmektedir. Ancak karşılaştırma yapılarak neden? ve nasıl? sorularıyla öğrencilerin eleştirel düşünceye yönlendirildikleri görülmektedir. Kitapta bu değer öğrencilere konu olarak verilmesi örneklerle daha detaylı işlenmesi gerektiği öngörülmüştür.

Araştırmacı Olmak: Kitapta % 1,1 ile az bulunan ‘Araştırmacı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta tek bir yerde ifade edilmiştir. ‘Kasabamız ve Şehrimiz’ konusunda köyü, şehri araştırmaya yer verilmiştir. Kitabın 37. sayfasında, “Köyümüzün şehrimizin yakınlarında neler var? Bizi çevreye hangi yollar bağlar, bulunduğumuz yerde ne gibi ürünler yetişir? Burası ne zaman kurulmuştur, şimdiye kadar ne gibi oluşmalar geçirmiştir, bulunduğumuz yerin yetiştirdiği büyük ve değerli kişiler bulunmakta mıdır? İşte bunlar hep sorup soruşturup öğrenmemiz gereken yararlı konulardır.” ifadesi ile araştırma yapmaya yönlendirme yapılmıştır.

Kitapta yer verilen örnek ve araştırma ödevleri yolu ile örtük olarak sağlanabileceği düşünülmüştür.

Merak Duymak: Kitapta % 0,5 ile en az bulunan değerlerden biri olan ‘Merak duymak’ değeri ile ilgili 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitapta yalnızca bir yerde ifade edilmiştir. Okuma parçasında annenin kızı ve komşusunun kızının diyalogunu merak etmesi ile örneklendirilmiştir. “Ayşe, Tülay’ın yatak odasına girdi. Ben de merakla yanlarına gittim.” (s.47).

Kitapta ‘Merak Duymak’ değerine bilimsel anlamda hiç yer verilmemiştir. Bulunan tek bulgu da merak kavramının kelime anlamını içermekte ve bu değeri kazandırmamaktadır.

Yaratıcı Olmak: Kitapta % 0,5 ile en az bulunan değerlerden biri olan ‘Yaratıcı olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

52. sayfada, Atatürk’ün ‘yaratıcı olmak’ özelliğini ifade eden bir açıklamaya yer verilmiştir. “O’nun kurduğu ülke ve yarattığı eserler ortaya koyduğu ülküler, Türk ulusu var oldukça bizlerle beraber yaşayacaktır.”

Yaratıcı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta tek bir yerde ifadesinin olduğu ve onun da lider özelliği olarak sunulduğu görülmüştür. Kitapta bu değer, yaratıcı düşünme ve bilimsel bir değer özelliği olarak verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Tablo 32. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler

(1968) 3. Sınıf 2. Kitap		
Kişisel Değerler	f	%
Sağlıklı Olmak	64	34.8
Temiz Olmak	62	33.7
Estetik	20	10.8
Çevreyi Koruma	18	9.8
Özsaygı	16	8.7
Özgüven	4	2.2
Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	0.0
Toplam	184	100.0

Tablo 32’de Kişisel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 32’ye göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 184 yerde Kişisel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Sağlıklı olmak % 34,8 ile en fazla kullanılan kişisel değerdir. Bu değeri 2. sırada % 33,7 ile Temiz olmak değeri izlemektedir. Estetik % 10,8 ile 3. Sırada yer alan değerdir. Çevreyi Koruma % 9,8 ve Özsaygı % 8,7 ile az kullanılan değerlerdir. Özgüven kavramı % 2,2 ile en az kullanılan değer olmuştur. Alçakgönüllülük (Tevazu) değeri ise yüzde sıfır ile hiç kullanılmamıştır.

En fazla kullanılan kişisel değer ile en az kullanılan kişisel değer arasında % 32,6 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Sağlıklı Olmak: Kitapta % 34,8 ile en fazla bulunan ‘Sağlıklı olmak’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20. sayfasında, Sağlıklı olmak değerine soru ile yer verilmiştir. “İnsan sağlığı için en uygun olan evler hangileridir?”

Kitabın 22 ve 23. sayfalarında, “Dünya Çocuk Günü” açıklanmıştır. Çocukların sağlıklı büyümeleri gerektiği ve sağlıklı hâle getirilebilmeleri için çaba gösterilmesi gerektiği

‘Çocuk Hakları Bildirisi’ ile verilmiştir. “Sakat ve geri zekâlı çocukların da, eğitim gösterilerek yetiştirilmesi ve hayata yararlı hale getirilmeleri” Bu tanımda yer verilen zekâ geriliği olan çocukların tanımlanması çok hoş olmamıştır. “Çocukların kafa ve beden olarak sağlam yetişmeleri için her türlü imkânlardan faydalanılması gerekir.”

Kitabın 61 ve 64. sayfa aralığında, “İlçemizi Tanıyalım” ünitesine yer verilmiştir. Ünite kapsamında sağlık kurumları ve sağlık yurtları ile ilgili bilgi donanımı sağlanması amaçlanmıştır. “İlçenizdeki sağlık kurumları nelerdir?”, “Bazı ilçelerde sağlık kurumları gelişmiştir: Hastaneler, dispanserler, sağlık yurtları kurulmuştur.”

Kitabın 68, 69 ve 70. sayfalarında, “Veremle Savaş Haftası” konusu açıklanarak ‘Sağlıklı Olmak’ değeri vurgulanmıştır. Verem hastalığı açıklanmış, korunma yolları, tedavi süreci ve yapılması gerekenler anlatılmıştır. “Verem, bir akciğer hastalığıdır. Ciğerlerimize giren verem mikrobunu, orayı kemirir, çürütür ve eğer tedavi edilmezse, hastayı öldürür.”, “Eskiden yurdumuzda veremliler pek çoktu. Fakat devletimizin sağlık çabaları, aşı yapması, temizlik kurallarına dikkatin artması gibi sebeplerle bugün Türkiye’de veremli sayısı azalmıştır.”, “Verem savaşı, bir ülkenin başta gelen sağlık konularından biridir.”, Verem şiiirinde: “... Sağlığa dikkat ile / Almalıyız önünü. / Böylelikle veremin / Kurutmalı kökünü.”

Kitabın 71 ve 76. sayfaları arasında, “Sağlığımız Koruyalım” ünitesine yer verilerek ‘Sağlıklı Olmak’ değeri vurgulanmıştır. Üniteye vurgulanan başlıklardan örneğin: “Sağlıklı büyümek ve yaşamak için iyi beslenme”, “Sağlığa yarayan besinler alma.”, “Beslenmede sağlık kurallarına uyma.”, “Çevremizdeki sağlık kurumları ve bunlardan yararlanma”, “Çevremizin sağlığını korumada bize düşen ödevler.” Sağlığı korumak için yapılan açıklamalar, bu değeri pekiştirmiştir. “Sağlık, insanların en değerli hazinesidir. Sağlığı yerinde olmayan bir kimse, hem çalışamaz hem de daima üzüntülü olur. Sağlığımızı korumak için, her şeyden önce yiyip içtiklerimize dikkat etmeli, onların temiz ve taze olmalarını göz önünde tutmalıyız.”, “Giyinmemizin de sağlığımız üzerinde büyük bir etkisi vardır. Kışın az yazın ise fazla giyinmek bizler için tehlikelidir.”, “Vücudumuz, sağlığımızı korumak için düzenlenmiş, güzel bir makineye benzer.”, “Sağlık, temizlik ve düzenli yaşamak; hayatın en büyük başarısıdır. Sağlığımıza çok, pek çok önem vermeliyiz.”, “Sağlığımızı korumanın en iyi çaresi yeterli beslenme, iyi ve faydalı besinler almaktır.”, “Besinlerin taze olmaları; bayatlamış, bozulmuş, kokmuş besinlerden uzak durmamız sağlığımız için pek önemlidir.”

82. sayfada, Sağlık açısından faydalı bilgi açıklamasına yer verilmiştir. “Çocuklar temiz havanın en büyük sağlık kaynağı olduğunu hiçbir zaman unutmamalıdır.”

95 ve 96. sayfalarda, “Çiftçinin Hayatı ve Köyde Beraber Yaşama” ünitesine ve köydeki sağlıklı ortamın sağlanması için yapılanların ifadesine yer verilmiştir. “Eğitim, sağlık ve güvenlik konularında köy muhtarı kimlerle işbirliği yapar?” “Köylüler, konuk evi, okul, köye su getirme, köyü aydınlatma, köy sağlığı gibi işleri ortaklaşa yaparlar.” “Şehirlerde yaşayan yurttaşlar, köylülerimizin okuma, yazma, sağlık konusunda gelişmelerine yardımcı olmalıdırlar.” “Kardeş köy seçen okullar, bu kardeş köylerine, o köyün muhtarı ve öğretmeni aracılığıyla kitaplar, ders araçları, sağlık malzemesi, giyecek eşya da gönderirler”.

115. sayfada, “19 Mayıs” konusunda sporun sağlık açısından faydası ifade edilmiştir. “Sporun sağlığınıza çok faydası vardır.” 120. sayfada, güzel temenniler arasında ‘sağlıklı olmak’ yer almıştır. “Şimdi hepinize sağlık, esenlik ve mutluluk dolu bir tatil dilerim sevgili yavrularım.”

Sağlıklı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin kitapta yüksek düzeyde işlendiği görülmüştür. Sağlıklı yaşamının faydaları ve sağlıksız insanların durumları örnek gösterilmiş, sağlıklı yaşayabilmek için önerilere yer verilerek; gıda, spor, giyime dikkat edilmesi anlatılmıştır. Milli Bayramlarımızdan 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ile bu değere vurgu yapılmıştır. Kitapta, sağlıklı olmak değeri kazandırılmaya çalışılmıştır.

Temiz Olmak: Kitapta % 33,7 ile 2. sırada yer alan ‘Temiz olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, Okulda temiz olmak önemsenmiş, eğitsel kollar ve açıklamalar ile yer verilmiştir. “Öğretmenimiz bize, bu yıl daha büyüdüğümüzü, temizliğe ve düzene daha çok önem vermemiz gerektiğini söyledi.”

19 ve 20. sayfalarında, Evin temizliği konusunda yapılan açıklamalar ile ‘temiz olmak’ değerine yer verilmiştir. “Evimizin iç işlerine, temizliğine, yemek, çamaşır, alış-veriş gibi konularına annem karışır.”, “Evimizi temiz tutmak ödevlerimizden biridir.”

Kitabın 24. sayfasında yer verilen “Hayvanları Koruma Günü” konusunda temiz olmanın görünüşteki etkisine dikkat çekilmiştir. “Orta yaşlı, temiz ve güzel görünüşlü bir bayan, günün önemi hakkında bizlere son derece ilginç bir konuşma yaptı.”

Kitabın 68, 69 ve 70. sayfalarında, Temiz olmanın sağlık açısından yararlarına ve sağlık ile bağlantılarının açıklanmasına yer verilmiştir. “Veremin en iyi tedavisi ve ona yakalanmamanın yolu temizlik, bol güneş, temiz hava, temiz ve bol gıdadır.”, “Veremin tedavisinden daha önemli bir nokta, vereme yakalanmamaktır. Bunun için de temizliğe, gıdamıza önem vermeliyiz.”, “...Bol güneş, temiz hava / Veremin düşmanıdır. ...”

Kitabın 71 ve 76. sayfaları arasında yer verilen “Sağlığımız Koruyalım” konusunda sağlık açısından temiz olmanın önemi vurgulanmıştır. “Vücudumuzun temizliği”, “Giyeceklerimizin temizliği”, “Evi, sınıfı, okulu ve çevreyi temiz tutma”, “İçme, kullanma sularının temizliğine dikkat etme.” temizlik açısından açıklanan başlıklar olmuştur. Yiyeceklerin temiz olması gerektiği açıklanarak verilmiştir. “Sağlığımızı korumak için, her şeyden önce yiyip içtiklerimize dikkat etmeli, onların temiz ve taze olmalarını göz önünde tutmalıyız.” Hasta olmamak için vücudun temiz olması gerektiği yapılan açıklama ile vurgulanmıştır. “...Verem, kalp hastalığı, ishal, ülser, soğuk algınlığı bunlardan birkaçıdır. Bunlara yakalanmamak için, başta temizlik olmak üzere, koşup terlememek, mikroplu şeyler yememek, temiz sular içmek, kendimizi fazla yormamak gibi şeyler başta gelir.” Vücut temizliğinde beş duyu organının temizliği açıklanarak bu değere yer verilmiştir: “Kötü ve yetersiz ışıktaki çalışmak, kirli ellerimizi ona sürmek, temizliğimize önem vermemek gözlerimizi bozar, hatta körlüğe kadar gider. Burun ve ağız için de başta temizlik gelir. Hele dişlerimizi her gün fırçalamalı, onlarla sert şeyler kırmamalıyız. Kulağımız için de temizlik başta gelir. Ucu sivri şeylerle kulak temizlemek çok tehlikelidir. Derimizin sağlığının baş şartı ise temizlik gene temizliktir.”

“Sağlık ve Temizlik” şiiri ile ‘temiz olmak’ ve ‘sağlıklı olmak’ değerleri bir arada verilmiştir. “Ben temiz bir çocuğum, / Sağlığımı korurum. / Temiz yer, temiz içer; / Tam vaktinde uyurum. // Mikroplardan sakınır, / Yıkırım ellerimi, / Bol bol sabunlayarak / Temizlerim derimi. // ...”

76. sayfada yer verilen “Temizlik” şiiri ile ‘temiz olmak’ değeri vurgulanmıştır.

“Bak şu çocuk ne temiz,	Her gün kalkınca benim,
Güzel çiçekler gibi;	Temizlenmek ilk işim.
Bence dünyaya bedel,	Bu sayede ağrımaz,
Temizliğin değeri,	Başım, kulağım, dişim.
Temizler, sağlam olur,	Temiz olan sağ olur,
Gerçekten hep bahtiyar,	Çelikten bir bağ olur,
Gün nuru varmış gibi,	Temiz ol, koru yurdu,
Yüzünden neşe damlar.	Bizi hep, o doyurdu.”

Kitabın 81 ve 82. sayfalarında, bulunulan ortamların havasının temiz olması önemsenerek bunu ifade eden açıklamalara yer verilmiştir: “İnsanlar, kapalı bir yerde uzun süre otururlarsa ve pencereler açılıp buranın havası yenilenmezse rahatsızlık hissederler. Bu hal uzun sürecek olsa ve hava hiç temizlenmezse insanlar da ölürlər. Bunun için kalabalık yerlerde pencereler ve gerekli yerler sık sık açılıp hava temizlenmelidir. Sınıflarda derslerden sonra, teneffüse çıkarken, mutlaka pencereleri açmalıyız. Yatak odalarımızın havasının temiz olması da çok lüzumludur.”

Kitabın 101. sayfasında, ‘temiz olmak’ değerinin annelerin evlatlarına karşı olan tutumunda verildiği görülmüştür. “Ta küçüklüğümüzden başlayarak, bizim her türlü kahrımızı annemiz seve seve çeker. Bizi besler, temizler, büyütür.”

Temiz olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin kitapta kapsamlı olarak işlenmiş olduğu görülmüştür. Vücut temizliği, çevre temizliği, yaşanılan alanların temizliği, kapalı alanların havalandırılması gibi açıklamalara yer verilmiş, sağlıklı olmak için temizliğe verilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Verem vb. hastalıklara yakalanmamanın birinci şartı olduğuna dikkat çekilmiş ve bu değer şiirle de desteklenmiştir.

Estetik: Kitapta % 10,8 ile 3. sırada yer alan ‘Estetik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 5. sayfasında, “Mahallemizin geliştirilip ve güzelleştirilmesi için...” beğeni içeren kavramlar ile ‘estetik’ değerine yer verilmiştir. 29. sayfada, Mahalleyi güzelleştirmek için yapılması gerekenler ile yer verilmiştir. “Mahalleliler, kendi semtlerini güzelleştirmek ve geliştirmek için elbirliği ile çalışırlar, gerekirse bazı faydalı dernekler kurarlar.”

60 ve 61. sayfalarda, İlçeyi geliştirip güzelleştirmeye yer verilmiştir. “İlçemizi geliştirme ve güzelleştirme.”, “İlçenizi geliştirip güzelleştirmek için ne gibi çalışmalar yapılmaktadır?”

62 ve 63. sayfalarda, “İlçeyi güzelleştirme, zenginleştirme”, tiyatro, ilçenin folkloru (halk müziği, masalları ve oyunları) kavramları ile ‘estetik’ değerine yer verilmiştir.

Kitabın çeşitli sayfalarında ‘estetik’ değerine şiir, güzel, sergi ve müsamere kavramları ile yer verilmiştir.

Estetik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin yüzeysel olarak ele alındığı görülmüştür. Çevre estetiği örneklendirilerek işlenmiştir. Fakat sanat dalları ele alınarak daha kapsamlı ele alınabileceği düşünülmektedir.

Çevreyi Koruma: Kitapta % 9,8 ile 4. sırada yer alan ‘Çevreyi Koruma’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında yer verilen tamamlama testinde “Okul bahçesindeki çiçekleri koparmamalıyız.” ifadesi ile ‘çevreyi koruma’ değerine yer verilmiştir.

Kitabın 24 ve 25. sayfalarında “Hayvanları Koruma Günü” konusuna yer verilmiştir. Çevredeki canlıları korumanın açıklandığı konu ile ‘çevreyi koruma’ değeri vurgulanmıştır. “Hayvanlar da insanlar gibi birer canlı yaratık olduklarına göre, onları korumak bir insanlık borcudur.”, “Hayvanları eziyetten kurtarmak için ‘Hayvanları Koruma Derneği’ kurulmuştur.”

29. sayfada, Mahallenin korunmasından bahsedilmiştir. “Çeşme, park gibi ortak mallar bütün mahalleliler tarafından bakılmalı ve iyi korunmalıdır.”

60. sayfada yer verilen “İlçemizi Tanıyalım” ünitesinin planında “Ormanları koruma ve ağaç dikme” başlığı ile bu değere yer verildiği görülmüştür.

Kitabın 97. sayfasında, “Köyümüzdeki bağ ve bahçeleri koruma ödevi ulusundur.” ifadesi ile bu değere yer verilmiştir.

Çevreyi koruma değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin bitki, hayvan, ortak alan eşyalarını koruma şeklinde işlendiği görülmektedir. Ormanları koruma gibi örneklerle de bu değer desteklenmiştir. Kitapta çevreyi koruma değerinin daha kapsamlı olarak işlenebileceği düşünülmüş ve bu değeri kazandırmak açısından eksik kaldığı görülmüştür.

Özsaygı: Kitapta % 8,7 ile 5. sırada yer alan ‘Özsaygı’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 55. sayfasında, “Çocuk Kitapları Haftası” konusu ile yeni bir alışkanlık edinmelerini sağlamaya değinilerek ‘özsaygı’ değeri örtük olarak verilmiştir. “Eskiden hele küçükler için, kitap okumanın lüzumu ve önemi pek kavranmamıştı. İşte bu lüzumu ve önemi daha iyi kavratmak,

çocuklarda kitap okuma alışkanlığını yaratmak için eğitimciler bir ‘Çocuk Kitapları Haftası’ düzenlemişlerdir.”

Kitabın 71 ve 72. sayfalarında, Sağlığı korumak için yapılması gerekenler, temiz olma ve kişisel bakımına dikkat etme davranışları ‘özsaygı’ geliştirici davranışlardır.

74 ve 75. sayfalarda, Kendi kişisel bakımını yapma ve temiz olma, kendisiyle barışık olarak sağlığı için bir şeyler yapabilme davranışları açıklanmıştır. Bu davranışların alışkanlık haline getirilmesi ile ‘özsaygı’ değerinin kazandırılabilceği düşünülmüştür. “Sağlık ve Temizlik” şiirinden örnek: “...Hep dikkatli olurum; / Kazalardan kaçırım. / Sağlığımı koruyup / Mutlu mutlu yaşarım.”

Özsaygı değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin örtük olarak işlendiği görülür. Kitap okumanın, kişinin sağlığına, kişisel bakımına ve temizliğine dikkat etmesinin öz saygıyı destekleyeceğine işaret edilmiştir. Bu durum şiirle de desteklenmiştir. Bu değerin çocuklara kişilik değerini hissettirmede önemli olması sebebiyle daha detaylı işlenmesi gerektiği öngörülmüştür.

Özgüven: Kitapta % 2,2 ile en az bulunan ‘Özgüven’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 56. sayfasında, “Kitaplığım” şiiri ile ‘özüven’ değerine yer verildiği görülmüştür. “Benim kitaplığımı / Tanıtayım sizlere; / Önce şunu söyleyim: / Göğsümü gere gere. //...”

Kitabın 69. sayfasında, Etik olmayan davranışın farkında olarak uyarıda bulunma davranışı ile ‘özüven’ değerine örtük olarak yer verilmiştir: “Verem, bulaşıcı bir hastalıktır. İnsandan insana, solunum yolu ile veremli bir hastanın tükürüğünden çıkan tozlarla geçer; bunun için veremlilerin rastgele yerlere tükürmemeleri, balgam atmamaları, temizliğe dikkat etmeleri gerekir. Sizlerde bunları yapmamalı ve yapanları gönce, nezaketle, onlara bu yaptıklarının doğru olmadığını söylemelisiniz.”

120. sayfada, “Ders Yılımızın Sonu” şiirinde çalışmış olmanın güveninin olduğu görülmüştür. “Bütün bir yıl çalıştık, / İşte tatile girdik. / Karnemiz de çok güzel, / Doğrusu çok sevindik. // ...”

Özüven değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin kitapta örtük olarak ve yetersiz düzeyde işlendiği görülmüştür. Bu değerin, çocukların bireysel gelişimleri açısından daha detaylı işlenmesi ve örneklerle renklendirilmesi gerektiği öngörülmüştür.

Tablo 33. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler

(1968) 3. Sınıf 2. Kitap		
Sosyal Değerler	f	%
Toplumsallık	209	48.8
Sevgi	70	16.4
Yardımsever Olmak	47	11.0
Aile Sevgisi	40	9.3
Doğruluk	11	2.6
Misafirperverlik	11	2.6
Fedakâr Olmak	10	2.3
Güvenilir Olmak	9	2.1
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	7	1.6
Ahlâklı / Erdemli Olmak	6	1.4
Gerçek Dostluk	5	1.2
Dürüstlük	3	0.7
Toplam	428	100.0

Tablo 33’te Sosyal değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 33’e göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 428 yerde Sosyal değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Toplumsallık kavramı % 48,8 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Sevgi % 16,4 ile 2. sırada yer almaktadır. Yardımsever olmak % 11,0 ile 3. sırada ve Aile Sevgisi % 9,3 ile 4. sırada yer alan değerlerdir. Bu değerleri takiben Doğruluk ve Misafirperverlik aynı oranlarda % 2,6, Fedakâr olmak % 2,3, Güvenilir olmak % 2,1, Gelenek ve Göreneklere Bağlılık % 1,6, Ahlâklı / Erdemli olmak % 1,4 ve Gerçek Dostluk % 1,2 ile az kullanılan değerlerdir. Dürüstlük % 0,7 ile en az kullanılan değer olarak yer almaktadır.

En fazla kullanılan sosyal değer ile en az kullanılan sosyal değer arasında % 48,1 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Toplumsallık: Kitapta % 48,8 ile en fazla bulunan ‘Toplumsallık’ değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, “Çevremizi Tanıyalım” konusuna yer verilmiştir. Konu kapsamında yer verilen başlıklar ‘toplumsallık’ değerini içermektedir. “Toplu yaşayış kuralları”, “Komşularımız ve komşuluk ilişkilerimiz”, “Mahallede dirlik ve düzen”, “Mahallemizde ortaklaşa kullandığımız mallar ve bunların korunması”, “Kasabamız veya şehrimizin kuruluş hikâyesi.” Bu başlıklar kapsamında sosyal yaşam düzeni anlatımı işlenmiştir.

18. sayfada, Komşuluk ilişkileri açıklanarak bu değere teorik olarak yer verilmiştir. “Komşularımızla çok iyi geçiniriz. Saat 21’den sonra radyo çalmak, yüksek sesle şarkı söylemek, bağırarak, çevremizi rahatsız etmek aklımızdan bile geçmez.” Toplumsallık değeri ile birlikte başkalarının duyarlılıklarına saygıya da yer verildiği görülmektedir.

Kitabın 21 ve 22. sayfalarında, “Dünya Çocuk Günü” konusu ile birlikte bu günün önemi ve çocuklarla ilgilenen sosyal kurumların açıklandığı görülmüştür. Bu kurum, kuruluş ve hafta ile toplumsallık değerinden bahsedilmiştir. Örneğin; “Yurdumuzda, çocuklarla ilgilenen birçok kurum vardır; bunlardan en tanınmış, (Çocuk Esirgeme Kurumu) dur. Bu kurum, Türk çocuklarının iyi yetişmeleri için çaba harcar.” Çocuk Hakları Bildirisi maddelerinden örneklerle yer verilmiştir: “Sosyal yardım ve koruma konularında ilk olarak çocukların göz önünde bulundurulmaları”, “Kimsesiz çocukların devlet veya bazı sosyal kurumların himayesi altına alınmaları” bu maddeler ile sosyal kurumların görevleri ifade edilerek teorik kapsamda işlenmiştir.

Kitabın 24, 25 ve 26. sayfalarında, “Hayvanları Koruma Günü” ile bu amaçla kurulan derneklere ve toplumsal tutuma yer verilmiştir. “Hayvanlara zulüm ve eziyet yapılmasını önlemek için, hemen her ülkede bir ‘Hayvanları Koruma Derneği’ kurulmuştur. İşte koruma günü de bu derneğin güzel eserlerinden biridir.”, “Hayvanlara eziyet edenleri topluluk kabul etmez.” Toplumsal kabul ve dışlanma davranışları ifade edilerek, bu davranışların öğrenilmesi anlatım ile desteklenmiştir.

Kitabın 29. sayfasında, yaşanan çevredeki mahalle ve semtlerin anlatımına yer verilmiştir. Toplumsal bir ortam olan mahalle ve semtler için yapılan çalışmaların anlatımı işlenmiştir. Örneğin; “Bir mahalle, biraz da büyük çapta bir aile gibidir. Mahalleliler, kendi semtlerini güzelleştirmek ve geliştirmek için elbirliği ile çalışırlar, gerekirse bazı faydalı dernekler kurarlar.”, “Bizim Mahalle” şiirinde bu toplumsal ortamın örneklendirildiği

görülmüştür: “... Öğretmen, esnaf, memur; / Birbirini tanırlar. / Yolda karşılaşıncı, / Hal ve hatır sorarlar. // Mahalle de bir çeşit / Bir aile sayılır. / Büyük, küçük anlaşıp / Ve düşkünler kayırılır.”

Kitabın 31, 32 ve 33. sayfalarında, “Yangın Haftası” konusu açıklanmıştır. Bu haftanın önemi ile birlikte kurulan örgütlere yer verilerek ‘toplumsallık’ değeri teorik ve örtük kapsamda ifade edilmiştir. “Şehirlerde ve kasabalarda yangın söndürmek için kurulmuş örgütler var mıdır, bunlara ne denir?”, “Eskiden yangın söndürme örgütleri olmadığı için, evlerin çoğu da tahtadan olduğundan, İstanbul’da çıkan bazı yangınlarda binlerce insan can verir, on binlerce ev yanıp kül olurdu. Çok şükür bu gün o zamanlardan uzaktayız.” ifadesi ile kurulan örgütlerin önemi açıklanmıştır.

Kitabın 45, 46, 47 ve 48. sayfalarında, “Kızılay Haftası” konusunun açıklandığı görülmüştür. Konu kapsamında sosyal yardım kurumları ve dernekler açıklanarak toplumsallık değeri teorik olarak vurgulanmıştır. Toplum içinde yardıma muhtaç kişiler hakkında bilgilendirmeye yer verilmiştir: “İnsanların hepsi zengin, sağlam ve mutlu değildirler. Fakirlerin, hastaların, felakete uğramışların toplumda sayıları oldukça fazladır.” Sosyal yardım kurumlarından “Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Verem Savaş, Yardım Sevenler, Türk Hava Kurumu” örnekendirilmiştir. Bazı kurumların görevlerinin açıklandığı görülmüştür. “Okullardaki Yoksul Çocukları Koruma Derneği kendi çevresinde gerekli yardımları yapan bir yardım kurumudur. Durumunuz iyiye, siz de şimdiden bir kuruma üye olunuz.” ifadesi ile sosyal bir kuruma üye olmaya yönlendirme yapıldığı görülmüştür.

Kitabın 54 ve 55. sayfalarında, “Çocuk Kitapları Haftası” konusu açıklanmıştır. Bu hafta, önemi ve kazandırmak istediği alışkanlıklar açısından ‘toplumsallık’ değeri kapsamındadır. “Okulunuzun kitaplığı var mı? Sınıf kitaplığı yaptınız mı?”, “Çocuk kitapları haftası bize neler öğretiyor?”, “...çocuklarda kitap okuma alışkanlığını yaratmak için eğitimciler bir ‘Çocuk Kitapları Haftası’ düzenlemişlerdir. Bu hafta, her yıl kasım ayının ikinci Pazar günü başlar ve öbür Pazara kadar sürer. Bu hafta içinde okullarda ve eğitimle ilgili yerlerde kitap sergileri açılır, konuşmalar yapılır, konferanslar verilir.”

Kitabın 60. ve 66. sayfaları arasında, “İlçemizi Tanıyalım” ünitesi açıklanmıştır. Ünite kapsamında ilçedeki kurumlar, örgütler, yönetim ve sağlanan haberleşme araçları başlıkları ile toplumsallık değerine yer verilmiştir. “İlçemizdeki eğitim kurumları”, “İlçemizin yönetim ve örgütleri”, “İlçemizdeki sosyal kurumlar”, “İlçemizin komşu il ve ilçelerle olan ilişkileri”, bu başlıklar bunlardan birkaçıdır. İlçe işlerini yürüten görevlilerin anlatımına yer

verilmiştir. Örneğin; “Eğitim işlerini yöneten eğitim müdürü, vergi ve para işlerini yöneten mal müdürü, böylece öteki işleri yöneten tarım memuru, nüfus memuru, ...polis ve jandarma örgütleri bulunur.” İlçedeki halkın eğitimi bilgi ve görgü yönünden önemsenmiş ve vurgulanmıştır. “Bazı ilçelerde bulunan Halk Eğitimi şubeleri de, o ilçenin halkının bilgi ve görgülerini artırma konusunda çok yararlı olmaktadır.” İlçedeki ulaştırma ve haberleşme yolları açıklanarak, bu değerin toplumsal yaşam içindeki yerine bir kez daha değinildiği görülmüştür.

Kitabın 68, 69 ve 70. sayfalarında, “Veremle Savaş Haftası” konusu işlenmiştir. Konu kapsamında bu haftanın önemi, sağlık alanında yapılan çalışmalar, kurulan dernek ve örgütler açıklanarak ‘toplumsallık’ değerinin kapsamında ifadelerin yer aldığı görülmüştür. “Veremle Savaş Haftası dolayısıyla gazete veya dergilerde çıkan bir yazıyı bulup sınıfınızda arkadaşlarınızla birlikte okuyunuz.”, “Her ülkede olduğu gibi yurdumuzda da ‘Veremle Savaş Dernekleri’ kurulmuştur. Bu dernekler hem veremin kökünü kazımaya, hem de veremlileri tedaviye çalışırlar. Büyük küçük hepimiz, bu derneğin çalışmalarına yardımcı olmalıyız.” Yapılan toplumsal çalışmalar pekiştirilerek verilmiştir: “Bu hafta içinde okullarda, sağlık örgütlerinde, dergi ve gazetelerde, radyolarda, bütün hafta boyunca verem konusu üzerinde halkı aydınlatıcı bilgiler verilir, konuşmalar yapılır.”

71 ve 72. sayfalarda, Sağlık kurumları ve sağlık çalışanlarından bahsedilerek bu değere yer verilmiştir. “Sağlığımız için çalışanlar ve ilişkilerimiz”, “Çevremizin sağlığını korumada bize düşen ödevler.”, “Bildiğiniz sağlık kurumlarından birkaçının adını söyleyiniz.” Kurallara uymanın sonucunu kavrama ve görgü kurallarını uygulamayı içeren başlıklar ile bu değere yer verilmiştir. “Beslenmede sağlık kurallarına uyma.”, “Sofrada yemek adabına uyma.”

75 ve 76. sayfalarda, Toplum içindeki iş bölümü örneklendirilmiştir: “Besinlerimizin bize kadar gelmesi için birçok kimseler çalışırlar. Çiftçiler ekim işlerini, fırınlar, bakkallar, kasaplar ve daha bir sürü esnaf bunların hazırlanma işlerini görürler.” Bununla birlikte bazı görgü kurallarının açıklanmasına yer verilmiştir. “Sofrada yemek yerken dikkat etmemiz gereken bazı sofraya kuralları vardır. Ellerimizle yememek, yemeği sofraya ve üstünüze dökmek ağızımızı pek büyük lokmalarla doldurmamak, başkalarını iğrendirecek hareketler yapmamak, dirseklerimizi masaya dayayıp yanımızdakileri rahatsız etmemek, bunlardan bir kısmıdır.”

90 ve 91. sayfalarda, “Köyü Tanıyalım” ve “Gördüğüm Köy” başlıkları ile köydeki yaşam ile ilgili açıklama başlık ve sorularına yer verildiği görülmüştür. “Köyde beraber yaşama.”,

“Köylünün beraber yaptıkları işler.”, “Bizim köylüye hizmetimiz ne olabilir?”, “Köyde oturanlar, ne gibi işler için, kasaba veya şehre giderler?”

95 ve 96. sayfalarda, Köydeki yaşayış açıklanmış ve toplumsallık içeren ifadelere yer verilmiştir. “Şehirlerde yaşayan yurttaşların, köylü yurttaşlara ne gibi yardımları olmalıdır? ‘Kardeş köy’ ne demektir? Sizin okulunuzun da bir kardeş köyü var mıdır?”, “Bazı yerlerde şehir ve kasaba okulları, tanıdıkları bir köyü, ‘Kardeş köy’ olarak kabul eder ve o köyün çeşitli ihtiyaçlarını gidermeye çalışırlar. Bu çok yararlı ve yerinde bir tutumdur. Kardeş köy seçen okullar, bu kardeş köylerine, o köyün muhtarı ve öğretmeni aracılığıyla kitaplar, ders araçları, sağlık malzemesi, giyecek eşya da gönderirler.”

Kitabın 101 ve 102. sayfalarında, “Anneler Günü” ne yer verilerek toplumsal bir haftanın önemine değinilmiştir. “ ‘Anneler Günü’ her yılın Mayıs ayının ikinci pazar günüdür. Dünyanın her yerinde o gün bütün çocuklar, annelerini daha çok hatırlar, annelerine olan sevgilerini daha çok belirtirler.”

118 ve 119. sayfalarda, Ders yılı içinde yapılan sosyal çalışmalar ve sosyal kollardan bahsedilerek ‘toplumsallık’ için yapılan çalışmalara yer verilmiştir. “Okulunuzda hangi sosyal kollar kuruldu?”, “Sosyal çalışmalarınızla okula ne gibi faydalar sağladınız?”

Toplumsallık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin kitabın genelinde belirli gün ve haftalar çerçevesinde teorik anlatımlarla desteklenerek vurgulandığı görülmüştür. Mahalle, köy, kasaba, ilçe ve şehir tanıtımlarına ve buralardaki ilişkilerin anlatımına yer verilmiştir. Komşuluk ilişkilerinin nasıl olması gerektiği hakkında bilgi verilmiş ve komşuluk ilişkilerinde iyi geçinme önemsenmiştir. İlköğretim Haftası, Kızılay Haftası, Çocuk Kitapları Haftası gibi günler ile toplumsal bilinçlendirme çalışmalarının anlatıldığı görülmüştür. Sağlık kurumları açıklanarak, toplumsal kurum ve derneklere değinilmiştir. Toplu yaşayış kuralları ve toplum içinde görgü kurallarına uygun davranışlar sergilemek gerektiği ile toplumsallık değeri ele alınmıştır. Kitabın genelinde “toplumsallık” değeri teorik bilgi yoğunluğu ile ifade edilmiş ancak arkadaşlık ilişkileri ve çocuklara uygun oyun ve grup bilinci gibi toplumsallık davranışlarına uygun örneklere çok yer verilmediği görülmüştür.

Sevgi: Kitapta % 16,4 ile 2. sırada yer alan ‘Sevgi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 8. sayfasında, Okul sevgisi vurgulanmıştır. “Hepimiz, okulumuzu, öğretmenlerimizi çok seviyoruz; çünkü

onlar bizi her bakımdan yetiştirmek, yurdumuz ve ailemiz için faydalı bir şekilde geleceğe hazırlamak için canla başla çalışıyorlar.”, “...Başta öğretmenimiz, / Okulu çok severiz. / Bahçede oyun oynar, / Çok mutluyuz biz, deriz. // Bu yıl üçüncü sınıf / Öğrencileri olduk. / Güzel okulumuzu / Çok seviyoruz pek çok.”

23. sayfada verilen “Biz Çocuklar” şiirinde yurt ve çocuk sevgisi vurgulanmıştır. “Şimdi daha küçüğüz, / Yarın büyüyeceğiz; / Sevgili yurdumuza / Hizmetler edeceğiz. // Çocuk, anne-babanın / Ve yurdun öz malıdır. / Bir yurt, çocuklarını / Sevip korumalıdır. // ...”

25. sayfada, Hayvan sevgisine yer verilmiştir. “...artık hayvanları daha çok sevdim ve onlara hiç eziyet etmemeye karar verdim.”, “Sevgili arkadaşlar, / Hayvanları sevelim; / Koruyalım onları, / İşkence etmeyelim. //...”

29. sayfada, İnsanları sevmeye yer verilmiş ve mahallede sevilen kişilerden bahsedilmiştir. “Bir mahallenin en tanınan ve sevilen tiplerinden biri de, geceleri bizleri bekleyen bekçi babalardır.”

40 ve 41. sayfalarda, Vatan sevgisi ve Atatürk sevgisi ile ilgili ifadeler yer almıştır. “Türkler neden askerliği çok severler?”, “Türk ulusu, vatanına büyük hizmetleri dokunan Atatürk’ü her zaman olduğu gibi, Cumhuriyet Bayramında da daima saygı ve sevgiyle anmaktadır.”

47. sayfada yer verilen “Kızılay” şiiri ile yardımın sevgi yolu ile yapılacağı aktarılmıştır. “Şifa verir herkese, / Sevgi dolu ellerin, / Kapına geldi yine, / Yardım bekleyenlerin. //...”

49. sayfada, “Atatürk ve 10 Kasım” ünitesinde, Atatürk’e karşı olan sevgi sorular ile ifade edilmiştir. “Atatürk’ün ölüm yıldönümünde, onu sevgi ve saygı ile anarken, kendisine lâyük olmak için neler yapmalıyız?” 52. sayfada yer verilen “Büyük Atatürk” şiirinde bu sevgi pekiştirilmiştir. “Senin ölüm gününde / Acıyla yanıyoruz. / Seni sonsuz sevgiyle, / Saygıyla anıyoruz. //...”

54 ve 56. sayfalarda, Kitap ve kitap okuma sevgisi ifade edilmiştir. “ Şimdiye kadar, ortalama kaç kitap okudunuz, bunlardan en çok hangisini sevdiniz, niçin?”, Kitaplığım: “...Faydalı kitapları, / Çok severek okurum. / Onlarda hem eğlence, / Hem de bilgi bulurum. //...”

58. sayfada, İnsan sevgisine, kendini ve yakınlarını sevme ifadesi ile yer verilmiştir. “Yılbaşlarına rastlayan günlerde yeni yılın kendimize ve sevdiklerimize uğurlu olmasını dileriz.”

85. sayfada yer verilen “Güneş” şiirinde doğa sevgisine yer verilmiştir. “... Bize hayat verirsin / Güzel, sevgili güneş; / Şu evrende acaba / Var mıdır hiç sana eş? //...”

Kitabın 96. sayfasında, Türk köylüsüne karşı olan sevgi ifade edilerek bu değere yer verilmiştir. “Türk Ulusu, kendisi için çalışan, yurdu koruyup besleyen, yücelten köylüsüne daima sevgi ve saygı borçludur.”

99. sayfada, Atatürk’ün çocuklara Milli Bayram hediye etmesi, çocuk sevgisini örtük olarak belirten bir ifade olmuştur. “Kurtuluş sağlandıktan ve 29 Ekim 1923 de Cumhuriyet kurulduktan sonra Atatürk, yarının büyüğü olan siz küçüklere 23 Nisan gününü armağan etti.”

100. sayfada yer verilen “23 Nisan” şiirinde, Milli bayramlarda açığa çıkarılan ‘sevgi’ vurgulanmıştır. “Hoş geldin 23 Nisan, / Nasıl sevmez seni insan? / Devrimlere can verensin. / Yurdumuza şan verensin. // Ey sevgili 23 Nisan, / Seninleyiz bize inan. / Sen ATA’dan armağansın / Bir tükenmez heyecansın. // ...” Milli Bayram sevgisi ile birlikte ‘milli simge’ ve ‘vatanseverlik’ değerlerine de yer verilmiştir.

Kitabın 101, 102 ve 103. sayfalarında, “Anneler Günü” konusu ile anne sevgisi vurgulanmıştır. “Annemizi niçin çok severiz?”, “Annenizin sizi ne kadar çok sevdiğine dair aklınıza gelen bir anıyı sınıfta arkadaşlarınıza anlatınız.”, “Dünyada bir kimseye anne kadar yakın olan ve onu anne kadar seven başka hiçbir varlık yoktur.”, “...bizler de annemizi çok severiz.”, “ ‘Anneler Günü’ her yılın Mayıs ayının ikinci Pazar günüdür. Dünyanın her yerinde o gün bütün çocuklar, annelerini daha çok hatırlar, annelerine olan sevgilerini daha çok belirtirler.”

“Anne” şiirinde anne ile çocuğunun karşılıklı sevgisinin vurgulandığı görülmüştür:

“Bizleri candan seven,	Uykusuz gecelerde,
Bize kol kanat geren.	Olursun sen kederde.
Her yerde daima sen,	Devasın her bir derde,
Sevgili canım anne.	Sevgili güzel anne.
Biz yersek sen de yersin,	Her yerde hayalin var,
Biz gülersek gülersin,	Gözüm hep seni arar.
Ne hoşsun, ne şekersin.	Severim canım kadar
Sevgili canım anne.	Sevgili güzel anne.”

111. sayfada yer verilen “Hava Şehitleri Günü” konusunda, Vatani için seve seve canını feda eden şehitlerimizi sevgi ile anmanın önemi açıklanmıştır. Vatan sevgisi, fedakârlık ve şehitlere karşı olan sevgi duygusuna yer verilmiştir.

119 ve 120. sayfalarda, “Sevgili çocuklarım”, “Sevgili öğretmenim”, “Gelecek yıl bu dersin yerine hepinizin pek çok seveceği, sizleri bilgili ve erdemli yurt çocukları olarak eğitecek başka dersler okuyacaksınız.” ifadeleri ile ‘sevgi’ değerine yer verilmiştir.

Sevgi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer detaylı işlendiği görülmüştür. Okulu, yurdu, insanları, vatani, milli değerleri, aileyi, anneyi sevmeye üzerinde durulmuştur. Şehitleri ve köylüyü sevmenin vatani bir değer olduğu hissettirilmiş yardımlaşmanın sevgiyle olabileceği vurgulanmıştır. Kitapta bu değer yeterli miktarda ve yeterli şekilde verildiği görülür.

Yardımsever Olmak: Kitapta % 11,0 ile 3. sırada yer alan ‘Yardımsever olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 19. sayfasında, Aile içi görevlere yer verilmiştir. Bu görevler arasında anneye yardım etmek davranışı da ifade edilmiştir. “Kardeşim ve benim en önemli görevimiz derslerimize çalışmaktır, ama zaman zaman anneme de yardım ederiz.” Yardım etme davranışı öncelikli olarak olan ders çalışmaktan sonra gelmektedir.

21 ve 22. sayfalarda, “Dünya Çocuk Günü” konusu ile birlikte öncelikli olarak çocuklara yapılması gereken sosyal yardımların önemi üzerinde durulmuştur. “Çevrenizdeki yoksul çocuklara ne gibi yardımlarda bulunmalısınız?”, Çocuk Hakları Bildirisi’nden madde: “Sosyal yardım ve koruma konularında ilk olarak çocukların göz önünde bulundurulmaları.”

Kitabın 45, 46, 47 ve 48. sayfalarında, “Kızılay Haftası” ve “Yardım Kurumları” açıklanmıştır. Sosyal yardımın önemsendiği konuda sosyal yardım kurumlarının açıklanmasına yer verilmiştir. “Okulunuzda öğrencilere yardım derneğinden başka kurum var mı?”, “Yurdumuzun en büyük ve en eski yardım kurumu hangisidir?”, “Anasız, babasız, kimsesiz çocuklar, malı, mülkü depremde yıkılmış, yangında yanmış, sele kapılmış felâketzedeler, aramızda yaşayan yürekler acısı insanlardır. Bir varlıklı insanın, bütün bu yardıma muhtaç kimselere yardım elini uzatması çok zor ve yetersiz olur. Bu yüzden iyi kalpli insanlar bir araya gelerek yardım kurumları kurmuşlardır.”

61 ve 62. sayfalarda, Yaşanılan ilçedeki yardım kurumlarından haberdar olup olmadıkları sorgulanmış ve açıklamalara yer verilmiştir. “Büyük ilçelerde yardım kurumları da vardır. Kızılay, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu bunlar arasındadır.”

71. sayfada, İlk yardım ile ilgili başlıklara yer verildiği görülmüştür. “Kazalardan korunma ve ilk yardım.”, “Kazalarda ilk yardıma başvurma.”

Kitabın 95 ve 96. sayfalarında, Köydeki yardımlaşma ortamı ve imkânı kısıtlı olan köylere yardım edilmesi gerektiği açıklanarak ‘yardımsever olmak’ değerine yer verilmiştir. “Çoğu zaman yalnız bir aile değil, aynı aileden olmayan köylüler de birbirine yardım eder, işlerini imece görürler.”, “Şehirlerde yaşayan yurttaşlar, köylülerimizin okuma, yazma, sağlık konusunda gelişmelerine yardımcı olmalıdırlar.”

118, 119 ve 120. sayfalarda, “Ders Yılı Sonu” konusunda tatilde yardımlaşmak gerektiği vurgulanmıştır. “Tatilde karşılaştığımız turistlere yardım.”, “Tatilde ailemize yardım.”, “‘Tatilde Ailenize Yardım’ sözü size ne anlatıyor?”, “Bütün bir ders yılı sizlerin bütün istek ve ihtiyaçlarınızı yerine getiren ailenize biraz olsun borcunuzu ödemek için, yapabileceğiniz işlerde onlara yardım ederseniz, içinizde daha büyük bir mutluluk hissedeceksiniz.”

Yardımsever olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ihtiyaç sahiplerine yapılması gereken yardım çeşitli örnekler ile sunulmuştur. Sosyal yardım kurumları anlatılmış, aileye ve yardım gerektiğinde ilk olarak çocuklara yardım edilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Köydeki yardımlaşma ortamı önemsenmiştir. Kitapta bu değer sosyal alanda bilgi donanımı sağladığı ancak okulda ve sınıf içinde, arkadaşlık ilişkilerinde yardımlaşma örneklerine yer vermemesi ile pratiğe geçirilemediği görülmüştür.

Aile Sevgisi: Kitapta % 9,3 ile 4. sırada yer alan ‘Aile Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 5. sayfasında, “Evimiz ve Ailemiz” başlığına yer verildiği görülmüştür. Bu konu kapsamında ele alınan konulardan: “Ailemizin fertleri ve karşılıklı ilişkileri”, “Ailemizde iş bölümü” ve “Türk geleneğinde ailenin yeri ve kutsallığı” ifadeleriyle bu değere vurgu yapılmıştır.

8. sayfada, Vatan ve aile için faydalı olarak yetişmek önemsenmiş ve vurgulanan bu ifade ile ‘aile sevgisine’ de örtük olarak yer verilmiştir. “Hepimiz, okulumuzu, öğretmenlerimizi

çok seviyoruz; çünkü onlar bizi her bakımdan yetiştirmek, yurdumuz ve ailemiz için faydalı bir şekilde geleceğe hazırlamak için canla başla çalışıyorlar.”

Kitabın 17, 18, 19 ve 20. sayfalarında, Aile hayatı açıklanmış ve ailenin kutsallığı vurgulanmıştır. “Aileniz kaç kişidir, bunlar kimlerdir? Hepsini birer birer söyleyiniz.”, “Aile hayatı neden kutsal sayılır?” ön hazırlık soruları ile ailenin önemi düşündürölmeye çalışılmıştır. Türk aile yapısının kutsal olduğu şu anlatım ile vurgulanmıştır: “Bütün dünyada, özellikle biz Türklerde aile hayatı çok kutsal bir kuruluştur. En temiz bağlantılar baba ile anne; evlât ile yine onlar arasındadır. Aile ulusun küçük bir örneğidir. Bir ulusta aile bağları ne kadar kuvvetli olursa, o ulus o kadar yükselir.” Ailemiz şiirinde aile içindeki sevgi bağı örneklendirilerek işlenmiştir: “...Annem, babam çok iyi / Çok iyi ana-baba, / Dünyada onlar gibi / İnsan var mı acaba?”

29. sayfada, Ailenin önemi ön plana çıkarılarak, mahallenin aile kurumuna benzetilen anlatımına yer verilmiştir. “Bir mahalle, biraz da, büyük çapta aile gibidir.” Bizim Mahalle şiirinde bu ifadenin aile açısından da açıklığa kavuştuğu görölmüştür: “...Mahalle de bir çeşit / Bir aile sayılır. / Büyük, küçük anlaşır / Ve düşkünler kayrılır.”

Kitabın 90 ve 95. sayfalarında, Köydeki aile yapısı ile ilgili başlıklara ve köydeki ortamın aile ortamı gibi güçlü bağlardan oluştuğu ifadelerine yer verilmiştir. “Bir çiftçi ailesi: ‘Çiftçi ailesinin özelliğı’, ‘Ailede iş bölümü, ailenin tarlası, bağı, bahçesi, hayvanları ve bunlara bakım’, ‘Değişen çiftçi ailesi’”. “Köyde kadın erkek demeden, işleri ortaklaşa yaparlar. Çoğu zaman yalnız bir aile değil, aynı aileden olmayan köylüler de birbirine yardım eder, işlerini imece görürler.”

101 ve 102. sayfalarda yer verilen “Anneler Günü” konusu ile anneye karşı olan sevgi ve bağıllık anlatılmıştır. Bu bağ, aile sevgisi kapsamında görölmüştür. “Annemizi niçin çok severiz?”, “Annenizin sizi ne kadar çok sevdiğine dair aklınıza gelen bir anıyı sınıfta arkadaşlarınıza anlatınız.”, “Anne hakkını ödemeye gerçekten imkân yoktur. Zaten annemiz de bizden karşılık beklemez.”

Kitabın 118, 119 ve 120. sayfalarında, Ders yılı sonunun gelmesi ile tatildeki sorumluluklardan birinin de aileye yardım etmek olduğu, ifade edilmiştir. “Tatilde ailemize yardım.”, “ ‘Tatilde Ailenize Yardım’ sözü size ne anlatıyor?”, “Siz, tatilde ailenize faydalı olmak istiyor musunuz; nasıl?” Aile ile sevinç paylaşımı örnek anlatım ile işlenmiştir. “Çalışanlarınızın kalpleri neşe ve sevinçle doldu, yüzleri güldü. Coşkun bir heyecanla birbirlerini tebrik ettiler. Aynı heyecan, sevinç ve güler yüzle evlerine koşacaklar. Anne ve

babalarını da bu sonsuz mutluluklarına ortak edecekler.” Aileye yardımın çocuklar açısından rahatlatıcı bir unsur olacağı, emek harcayan anne ve babalara karşı bu görevin borç olduğu, ifadesine yer verilmiştir. “Bütün bir ders yılı sizlerin bütün istek ve ihtiyaçlarınızı yerine getiren ailenize biraz olsun borcunuzu ödemek için, yapabileceğiniz işlerde onlara yardım ederseniz, içinizde daha büyük bir mutluluk hissedeceksiniz.”

Aile Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ailedeki ilişkiler, aileye faydalı birey olma, aileye yardım etme ve ailenin kutsallığı ifadeleri ile vurgulanmıştır. Aile, ulusun küçük bir örneği olarak açıklanmış, Türk aile yapısının kutsallığına vurgu yapılmıştır. Köydeki aile yapısı ve çiftçi ailesi anlatımları ile ele alınmıştır. Anne sevgisi önemslenmiştir. Kitapta bu değere yeterli düzeyde yer verildiği görülmüştür.

Doğruluk: Kitapta % 2,6 ile 5. sırada yer alan ‘Doğruluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, Okulda etik davranışların farkında olan iyi bir öğrenci olma modeli örneklendirilerek ‘doğruluk’ değerine yer verilmiştir. “Artık, daha iyi bir öğrenci olmak için okulumuza vaktinde geleceğiz, kötü davranışlarda bulunmayacağız, derslerimizi daha çok dikkatle dinleyecek ve verilen ödevleri zamanında hazırlayacağız.”

10. sayfada, Yanlış davranışların disiplin kurulu yolu ile doğruluğa iletildiği açıklanarak ‘doğruluk’ değerine yer verilmiştir. “Aramızda kabahat işleyenler olursa onlar, öğretmenlerimiz tarafında disiplin kuruluna verilir; bu kurul, kendilerini iyi ve doğru yola yöneltmek için gerekeni yapar.”

22. sayfada, Çocuk Hakları Bildirisi’nin bazı maddelerine yer verilmiştir. Bu maddeler arasında çocuklara yanlış davranılmaması ve doğru davranışlarda bulunulması gerektiğine yer verilerek ‘doğruluk’ değeri ifade edilmiştir. “Hiçbir çocuğun, başka bir çocuktan daha üstün veya daha aşağı tutulmaması”, “Çocuklara zulüm ve işkence edilmemesi, onları doğru yoldan çıkaracak davranışlarda bulunulmaması.”

Kitabın 24 ve 25. sayfalarında yer verilen “Hayvanları Koruma Günü” konusu açıklanmıştır. Hayvanları korumanın öneminin anlatıldığı konuda, hayvanlara eziyet edenleri uyarma gibi doğru davranış örnekleri ile bu değere yer verilmiştir. “Hayvanlara eziyet yapmak niçin doğru değildir?”

56. sayfada yer verilen “Kitaplığım” şiirinde, Kitapların doğru yolu gösterdiği ifade edilmiştir. “...Odamda birkaç raf var, / Üstü kitapla dolu. / Okuyarak onları / Bulurum doğru yolu. //... Kimisi bana bilgi, / Kimisi öğüt verir. / Ama bunların hepsi / Doğru yolu gösterir.”

Kitabın çeşitli sayfalarında trafik kurallarına uyma ve doğru olmayan davranışları uyarma ifadeleri ile ‘doğruluk’ değerine davranış boyutu ile yer verildiği görülmüştür.

Doğruluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ile çocukların doğru davranışları yapmaya yönlendirildikleri görülmüştür. Yanlı davranışları fark etme, çocuk hakları öğretilmiş, disiplin kurulunun hedefi üzerinde durulmuş olduğu görülür. Hayvanları koruma, trafikte kurallara uyma, ödev sorumlulukları yerine getirmekle de konunun desteklenmiş olduğu görülmüştür. Kitapta bu değer, doğru davranışları kazandırması açısından örneklerle desteklenebileceği düşünülmektedir.

Misafirperverlik: Kitapta % 2,6 ile az bulunan ‘Misafirperverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18. sayfasında “Evimiz” konusu açıklanarak ‘misafirperverlik’ değerine yer verildiği anlatımdan çıkarılmıştır. “Ön kısmında oturma, misafir ve yemek odamız vardır.” ifadesi misafire ayrılan oda ve hürmet ile bu değeri örtük olarak vurgulamaktadır.

90, 91 ve 92. sayfalarda, Türk köylüsünün misafirperverliği vurgulanmıştır. “Türk köylüsü konuk severdir.”, “Köyde bulunan okul, cami, çamaşırlık, muhtar ve misafir odası nasıldır?”, “Türk köylüsü dünyanın en konuksever ve en iyi insanıdır. Köy odalarında misafir edilen ziyaretçiler günlerce yedirilir ve yatırılır.”

Kitabın 94, 95 ve 96. sayfalarında, Köy halkının misafirperverliğine bir kez daha yer verilerek pekiştirilmiş ve vurgulanmıştır. “Köye gelenler köyün misafir odasında ağırlanırlar.”, “Türk köylüsünün konukseverliği konulu bir yazı yazınız.”, “Türk köylüsü hem çok çalışkan hem de dürüştür. Güleç yüzlü ve konukseverdir.”

120. sayfada, Turistlere karşı misafirperver davranmak gerektiği vurgulanmıştır. “Sizler kültürlü ve yurtsever yavrularsınız. Eğlence, gezi yeri ve yollarda rastlayacağınız turistlere konukseverliğimizi gösterecek, onlara yardımcı olacaksınız.”

Misafirperverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, misafir odası ve turistlere karşı misafirperver davranış sergilenmesi ifadeleri çerçevesinde işlendiği

görülmüştür. Türk köylüsünün misafirperver olduğuna yer verilmiştir. Özetle kitapta ‘misafirperverlik’ değeri ile ilgili bilgi verilmiştir.

Fedakâr Olmak: Kitapta % 2,3 ile 7. sırada yer alan ‘Fedakâr olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

11. sayfada, “Yurdumuz için canlarını vermiş olan şehitlerimizi anmak için, dikilen bu anıt önünde saygı duruşu yaptık.” ifadesi ile vatan için canından fedakârlık yapan Türk askeri ve şehitlere yer verilmiştir.

Kitabın 31 ve 32. sayfalarında, İtfaiyeciler fedakâr olarak tanıtılmış ve böylece ‘fedakâr olmak’ değerine vurgu yapılmıştır. “Ertan çok korkmuştu. Fakat cesur ve fedakâr itfaiyeciler kısa zamanda, yangını, büyütmeden söndürdüler.”, “Hemen itfaiyeye telefon edildiği için vaktinde yetişen bu fedakâr adamlar, yangın etrafa yayılmadan söndürdüler ama yine de komşularımız epey zarara uğradılar.”

101. sayfada, Annelerin fedakâr olduğu vurgulanmıştır. “Dünyada bir kimseye anne kadar yakın olan ve onu anne kadar seven başka hiç bir varlık yoktur. Yalnız insanlarda değil, hayvanlarda, hatta en vahşi, hayvanlarda bile anne, yavrularına karşı en şefkatli, en fedakâr bir varlıktır.”

111 ve 112. sayfalarda, “Hava Şehitleri Günü” konusunda şehitlerden bahsedilmiş ve onların vatan için canını feda etmeleri anlatılarak ‘fedakârlık’ vurgulanmıştır. “Bu günde Türk havacılığı uğrunda canlarını seve seve feda eden birçok şehitlerimizin aziz hatıraları anılır.” Havacılık şiirinde örtük olarak pekiştirilmiştir: “...Havacılık uğrunda / Şehit olanlar da var. / Ama onlar daima / Kalbimizde yaşarlar.”

Fedakâr olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer Türk askeri, şehitler, itfaiyeciler ve annelerin fedakârlıkları ile örneklendirilerek vurgulandığı görülmüştür. Kitapta yer verilen bilgi kapsamında bu değer işlendiği görülmüştür.

Güvenilir Olmak: Kitapta % 2,1 ile 8. sırada yer alan ‘Güvenilir olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, Öğretmenlerine söz veren öğrenciler örneklendirilmiştir. “Öğretmenimiz bize, bu yıl daha büyüdüğümüzü, temizliğe ve düzene daha çok önem vermemiz gerektiğini söyledi. Biz de kendisine söz verdik. Artık, daha iyi bir öğrenci

olmak için okulumuza vaktinde geleceğiz, kötü davranışlarda bulunmayacağız, derslerimizi daha çok dikkatle dinleyecek ve verilen ödevleri zamanında hazırlayacağız.”

Söz vermenin sonucunda yapılan açıklama, sözünü tutma davranışları ile ‘güvenilir olmak’ değerine dikkat çekilmiştir.

Kitabın 21 ve 22. sayfalarında, Sosyal yardım kurumlarının güvenilir olması ifade edilerek, bu değer kurumlar ile örneklendirilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu’ndan bahsedilmiş ve “himaye altına alma” ifadesi ile güvenilir olması vurgulanmıştır. “...kimsesiz yavruları kanatları altına alıp onları korur ve geleceklerini sağlar.” Çocuk Hakları Bildirisinin çocuklara güvenilir bir ortam sağlamak için yayınlandığı açıklanmış ve “Kimsesiz çocukların devlet veya bazı sosyal kurumların himayesi altına alınmaları.” maddesine yer verilmiştir. Bu madde ile devletin ‘güvenilir’ olması ifade edilmiştir.

90. sayfada, “Köyde sağlık ve güven” başlığı ile bu değer kapsamında bir kavrama yer verilmiştir.

103. sayfada, “Anne” şiiri ile annelerin güvenilir olduğu ifadesine yer verilmiştir. “Bizleri candan seven, / Bize kol kanat geren, / Her yerde daima sen, / Sevgili canım anne. //...”

113. sayfada yer verilen “19 Mayıs” konusunda Atatürk’ün Türk milletine karşı olan güveni ifade edilmiştir. “Atatürk, 19 Mayıs 1919’da güzel Samsun’a ayak bastığı zaman: ‘Dağ başını duman almış, gümüş dere durmaz akar’ marşını büyük bir inanç ve güvenle söylemişti.”

Güvenilir Olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; annenin güvenilir olduğu ve öğretmenine karşı söz veren öğrenci modeli ile örneklendirilmiştir. Türk milletinin güvenilir olduğu vurgulanmıştır. Sosyal yardım kurumlarına karşı olan güvenden bahsedilmiştir. Arkadaşlık ilişkileri ve toplumsal ilişkilerde ‘güvenilir olma’ ifade ve davranış örneklerine yer verilmediği bu nedenle “güvenilir olmak” değerinin tam olarak ifadesini bulmamış olduğu görülmüştür.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık: Kitapta % 1,6 ile 9. sırada yer alan ‘Gelenek ve Göreneklere Bağlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, Türk geleneğinde ailenin kutsallığı başlık ile vurgulanmıştır. “Türk geleneğinde ailenin yeri ve kutsallığı”.

Kitabın 55. sayfasında, “Çocuk Kitapları Haftası’nda” yapılan etkinlikler anlatılmış ve süregelen bir durumu nitelendiren “gelenek” kavramına yer verildiği görülmüştür. “Bu hafta içinde okullarda ve eğitimle ilgili yerlerde kitap sergileri açılır, konuşmalar yapılır, konferanslar verilir. Yeni çıkmış güzel ve faydalı kitaplar çocuklara tanıtılır. Radyolarda kitap konusunda konuşmalar düzenlenir. Böylece bütün bir hafta çocuklara kitap okumanın sonsuz faydaları anlatılır. Bu gerçekten, çok hoş bir gelenektir.”

Kitabın 60, 62 ve 63. sayfalarında, İlçenin tanıtımı yapılmış, gelenek ve göreneklerinden söz edilmiştir. “İlçemizde folklor.”, “...Ayrıca ormanları koruma, turizm, trafik kurumları için halkı uyarma, boş zamanları değerlendirme, ilçeyi güzelleştirme ve zenginleştirme, ilçe folklorunu canlandırma ve geliştirme gibi dernekler de bir ilçe için çok faydalı kuruluşlardır”. Ödev konusu olarak ilçedeki gelenek ve göreneklerin yazılmasına yer verilmiş ve “gelenek ve göreneklere bağlılık” değeri örneklendirilmiştir. “...ilçenin folklor (yani halk müziği, masalları, oyunları, âdet ve gelenekleri) zenginlikleri hakkında bilgi toplayıp yazacaklardı.”

Kitabın 90. sayfasında, Çiftçinin hayatını içeren alt başlıklar arasında “Örf ve adetleri” başlığına yer verilmiş fakat bu konunun açıklanmadığı görülmüştür.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, Türk aile yapısı, ilçe folkloru, adet ve gelenekler kavramları ile verilmiştir. Kavramsal ifadesini bulan bu başlıklar açıklama yönünden eksik kalmıştır.

Ahlâklı / Erdemli Olmak: Kitapta % 1,4 ile 10. sırada yer alan ‘Ahlâklı / Erdemli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

10. sayfada yer verilen, Okulun iyi ve doğru yola yöneltme çabası ahlâklı bir birey yetiştirmeyi örtük olarak belirten bir ifade olmuştur.

Kitabın 92. sayfasında yer verilen ‘iyi insan’ ifadesi bizi dolaylı olarak ‘ahlâklı / erdemli’ bir kişilik modeline götürmektedir. “Türk dünyası dünyanın en konuksever ve en iyi insanıdır.”

120. sayfada, Eğitim ile erdemli bir birey olarak yetişileceği ifadesine yer verilmiştir. “Gelecek yıl bu dersin yerine hepinizin pek çok seveceği, sizleri bilgili ve erdemli yurt çocukları olarak eğitecek başka dersler okuyacaksınız.”

Ahlâklı / Erdemli değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin genel anlatım dışında ayrıca ifade edilmediği görülmüştür. Kitapta bu değer; iyi insan, doğru yol ve erdemli yurt çocuğu ifadeleri çerçevesinde işlenmiştir.

Gerçek Dostluk: Kitapta % 1,2 ile 11. sırada yer alan ‘Gerçek Dostluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

24. sayfada, Dostluk ifadesinin hayvanların dostluğu ile vurgulandığı görülmüştür. “Hayvanlar, ister evcil olsun, ister evcil olmasın, biz insanların yakın dostudur. Evcil hayvanlardan çoğu biz insanlara, saymakla bitmeyecek kadar, faydalar sağlarlar. Yiyecek verirler, işimizi görürler, gereğinde bizi korurlar.” Burada hayvanların dostluğuna değinilerek, onların fayda sağlaması açıklanmıştır. Örtük olarak dost olmanın yardımcı olabilmeyi, fayda sağlamayı ifade ettiği açıklanmıştır.

48. sayfada, Kızılay kurumunun dostluğu vurgulanarak, dostun kötü günde yardımcı olduğu örtük olarak ifade edilmiştir. “Kızılay kara gün dostudur.”

54. sayfada, Kitapların yararları ve bilgi sağlamadaki yardım ve yol göstericiliği ile dost olması ifade edilirken, dostun bu özelliklere sahip olması gerektiği de örtük ifadesini bulmuştur. “Kitap niçin insanların en iyi dostudur?”, “Kitap, biz insanların en büyük dostu ve yardımcısıdır. Ders kitaplarımızdan da başka kitaplardan da bizler pek çok şey öğreniriz. Kitaplar, bizi sıkmadan, yormadan pek çok bilgiler verirler, aynı zamanda kitap okuyarak dinlenir ve eğleniriz.” 56. sayfada yer verilen konu sonu testinde bu ifade pekiştirilmiştir. “İnsanların en büyük dostu kitaplardır.”

Gerçek dostluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin örtük program kapsamında başka örnekler ile nitelendirildiği görülmüştür. ‘Dostluk’ kavramı; kurum, kitap ve hayvan dostluğu ifadeleri ile çeşitlendirilmiştir. Kitabın genelinde ‘gerçek dostluk’ değerinin iyi arkadaşlık örnekleri ile sunulmadığına bulgular neticesinde ulaşılmıştır.

Dürüstlük: Kitapta % 0,7 ile en az bulunan ‘Dürüstlük’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 24. sayfasında, Hayvanlara eziyet edenleri uyarma davranışı, etik olmayan bir davranışın önüne geçme uğraşı ile birlikte doğruluk ve dürüstlük değerlerini de beraberinde getirmektedir. “Bazı katı yürekli kimseler, işlerini gören atları, eşekleri,

öküzleri aç bırakır, onları sık sık döverler. Bu, vicdana sığmayan bir davranıştır. Böyle insanlara ‘kötü ruhlu’, ‘zalim’ demek yerinde olur. Hayvanlara işkence ve zulüm yapan bir kimseyi gördüğümüz zaman, nezaketle yanına gidip, böyle yapmaması için kendisini uyarmalıyız.”

95. sayfada, “Köyde Yaşayış ve Köy Düzeni” başlıklı konuya yer verilerek Türk köylüsünden bahsedilmiştir. Türk köylüsünün özellikleri arasında ‘dürüstlük’ değeri vurgulanmıştır. “Türk köylüsü hem çok çalışkan hem de dürüştür.”

Dürüstlük değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer toplum içinde etik değerleri gözeterek hayvanlara eziyet edenleri uyarmak gerektiği kapsamında örnekler ile sunulmuştur. Türk köylüsünün ‘dürüst’ olması vurgulanmıştır. Kitapta çok az örnek ile verilen bu değer kazandırılması için yetersiz kalmıştır.

Tablo 34. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler

(1968) 3. Sınıf 2. Kitap		
Milli Değerler	f	%
Vatanseverlik	73	21.0
Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Miras.	66	19.0
Millet	60	17.3
Milli Simgeler	52	15.0
Ulusal Güvenlik	30	8.6
Devlet	20	5.8
Kahramanlık	13	3.7
Bağımsızlık	13	3.7
Barış	8	2.3
Bayrak Sevgisi	5	1.5
Din	4	1.2
Dil	3	0.9
Toplam	347	100.0

Tablo 34’te Milli değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 34'e göre; 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 347 yerde Milli değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Vatanseverlik kavramı % 21,0 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık kavramı % 19,0 ile 2. sırada yer alan değerdir. 3. sırada yer alan Millet kavramı % 17,3 ve 4. sırada yer alan Milli Simgeler % 15,0 ile fazla kullanılan değerlerdir. Bu değerleri % 8,6 ile Ulusal Güvenlik, % 5,8 ile Devlet, % 3,7 ile Kahramanlık ve Bağımsızlık ve değerleri izlemektedir. Barış % 2,3, Bayrak Sevgisi % 1,5 ve Din % 1,2 ve Dil % 0,9 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan milli değer ile en az kullanılan milli değer arasında % 20,1 gibi bir fark bulunmaktadır.

Vatanseverlik: Kitapta % 21,0 ile en fazla bulunan 'Vatanseverlik' değeri, 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 8. sayfasında, Yaşadığı yerleşim birimini ve vatanını yuva olarak görme ifade edilmiştir. "...bizler de görevlerimizi yerine getirip onlara ve yurdumuza lâıyk Türk çocukları olduğumuzu ispatlayacağız."

11. sayfada, "Vatanımız için büyük işler başarmış olan" kişiler ifade edilerek bu değer vurgulanmıştır.

23. sayfada, "Biz Çocuklar" şiiri ile birlikte vatana hizmet etme ve vatanın çocuklara karşı olan sorumluluğu ifade edilmiştir. "Şimdi daha küçüğüz, / Yarın büyüyeceğiz; / Sevgili yurdumuza / Hizmetler edeceğiz. // Çocuk, anne-babanın / Ve yurdun öz malıdır. / Bir yurt, çocuklarını / Sevip korumalıdır. //..."

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, "Cumhuriyet Bayramı" konusu işlenmiştir. Vatanın kurtarılması için yapılan mücadele, Bayrağa ve İstiklal Marşına gösterilen saygıya ve Atatürk'ün ulusal lider olduğunu anlatan ifadeler ile 'vatanseverlik' değerine yer verilmiştir. "Atatürk, Samsun'a çıkıp oradan, vatani kurtarmak için Kurtuluş Savaşını düzenledi.", "İlk cumhurbaşkanı, yurdumuzu kurtaran Atatürk oldu. On beş yıl kadar cumhurbaşkanlığında bulunan Atatürk, bu süre içinde ülkemizi çok yükseltti ve geliştirdi.", "Türk ulusu, vatanına büyük hizmetleri dokunan Atatürk'ü her zaman olduğu gibi, Cumhuriyet Bayramında da daima saygı ve sevgiyle anmaktadır."

42 ve 43. sayfalarda, “Askerlik” görevi ile ulusal güvenliğin sağlanmasından söz edilmesi ‘vatanseverlik’ değerini de pekiştirmiştir. “Erler; onbaşılar, çavuşlar, astsubaylar ve subaylar tarafından yaptırılan talimlerle askerlik bilgisini tamamlar. Bir savaş çıktığı zaman, yurdu korumak için göreve koşarlar.” Konu kapsamında “yurdumuzu korumak için” ve “vatan borcu” ifadelerine yer verilmiştir.

Kitabın 44. sayfasında, Bayrağa ve İstiklâl Marşı’na saygı gösterilmesi vurgulanarak ‘vatanseverlik’ değerine yer verilmiştir.

49. sayfada, Atatürk’ün ulusal bir lider olduğunu ifade eden sorulara yer verilerek ‘vatanseverlik’ ele alınmıştır. “Atatürk’ün Türk ulusuna ve Türk yurduna yaptığı iyilikler nelerdir?”, “Atatürk’ü neden bu kadar çok seviyoruz, Atatürk’ü sevmek, niçin biraz da yurdumuzu ve ulusumuzu sevmektir?”

Kitabın 51 ve 52. sayfalarında, Atatürk’ün yurt için hizmetleri ve yaptıđı devrimlere yer verilerek ‘vatanseverlik’ deęeri desteklenmiřtir. “Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçip orada yurdu dűřmanlara ve padiřahlıđa karřı korumak için çalıřmalara bařladı.”, “Úlkeyi dűřmanlardan kurtardı, cumhuriyeti ilan etti.” Büyük Atatürk řiiri ile Atatürk’ün ulusal bir lider olduđu vurgulanmıřtır: “...Sen o gűn öldűn ama / İçimizde yařarsın. / vatan ufuklarında / Ve her yerde sen varsın. ...”

66. sayfada, Atatürk’ün Nutkunda söz ettiği Manastırlı Hamdi Efendi anlatılmış ve vatansever olarak nitelendirilmiştir. Manastırlı Hamdi Efendi, İstanbul’un İngilizler tarafından işgal edilmeye başlandığını Mustafa Kemal’e haber veren kiři olarak anlatılmış ve řu ifadeler ile ‘vatanseverliği’ vurgulanmıştır: “Atatürk’ün dediği gibi, bu yurtsever ve cesur Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı; İstanbul felaketinden, Anadolu’nun vaktinde haberi olmayacaktı”. “Atatürk, Büyük Nutkunda, bu yurtsever Manastırlı Hamdi Efendi için: ‘- Borçlu olduğum teřekkűrű burada açıkça bildirmeyi ulusal dev saymaktayım.’ demişti”. ifadelerine yer verilmiştir.

76. sayfada, Temiz olmak değeri ile vatanseverlik değeri birlikte verilmiştir. “Temizlik” şiirinde geçen; “...Temiz olan sağ olur, / çelikten bir bağ olur, / Temiz ol, koru yurdu, / Bizi hep o doyurdu.” dizeleri temiz olmanın sağlığı, sağlıklı olmanın da yurdu korumayı kolaylaştıracadığını ifade etmiştir.

93. sayfada, ‘Kyű Ziyaret’ bařlıklı řiirde kylűlerin vatan sevgisi iřlenmiřtir. “...Kylűler tarlalarda, / çalıřıyor ne mutlu, / Gözleri, yűrekleri / Vatan ařkıyla dolu.”

Kitabın 98 ve 99. sayfalarında, yurdun işgal edilmesi, kurtuluş savaşı ve 23 Nisan Bayramı'nın ilan edilmesi anlatımlarına yer verilmiştir. “Büyük Kumandan Mustafa Kemal, Ankara’da Türk büyüklerini topladı. Büyük Millet Meclisini açtı. Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra da Kurtuluş Savaşımız başladı. 3 seneye yakın bir zaman düşmanın karşısına dikilen Türk Uslu savaşı kazandı ve düşmanı yurda girdiği İzmir’den denize döktü.”

112. sayfada, vatan için ölmeyi ifade eden güzel söze yer verilmiştir. “Yurtları ve ulusları için ölenler, hiçbir zaman ölmüş sayılmazlar. Onlar daima ulusun kalbinde yaşamaktadırlar.”

Kitabın 113, 114 ve 115. sayfalarında, 19 Mayıs Bayramı'nın ilan edilmesi, kurtuluş savaşı ve yurdun kurtarılışı için yapılanlar anlatılmıştır. “Bugün 19 Mayıs Kahraman Atatürk’ün yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için Samsun’a çıktığı gündür.”, “Her yıl 19 Mayıs günü hangi bayramı kutluyoruz?”, “19 Mayıs 1919’da Karadeniz’de başlayan Kurtuluş Savaşı 9 Eylül 1922’de Akdeniz’de sona ermiş, Türk yurdu hain düşmanlara baştanbaşa mezar olmuştu. Atatürk, Kurtuluş Savaşının başladığı böyle mutlu bir günü Türk gençliğine ‘Gençlik ve Spor Bayramı’ olarak armağan etti.”

120. sayfada, vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. “Sizler kültürlü ve yurtsever yavruursunuz.”

Vatanseverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değeri; yaşadığı yerleşim birimini ve vatanını yuva olarak görme, üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirme, vatana hizmet etme ve vatan için büyük işler başarmış olanlar, vatan için canından vazgeçebilme gibi erdemli davranışlar kapsamında vurgulanmıştır. Vatanın kurtarılması için yapılan mücadeleler ve Atatürk’ün vatanseverliğini anlatan tarihsel metinler ile desteklenmiştir. Türk Bayrağı’na ve İstiklâl Marşı’na saygı gösterme, Atatürk’ün ulusal bir lider olduğunu kabul etme ve saygı gösterme, Atatürk’ü sevmeye ile yurdu sevmenin bütünleştirildiği anlatımlar ile ‘vatanseverlik’ ön plana çıkarılmıştır. Milli bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ve 19 Mayıs Bayramı’nın anlatımlarına ve kutlanmasına yer verilerek vatanseverliğe de vurgu yapılmıştır. Atatürk’ün Nutkunda belirttiği Manastırlı Hamdi Efendi’nin vatansever olması örneği ile rol modeller sunulmuştur. Ülkenin geliştirilmesi, yurdu koruma, askerlik ve vatan borcu ifadeleri ile bu değeri pekiştirilmiştir. Özetle; kitapta vatanseverlik değeri zengin bir içerik ile sunulmuş ve kazanımı için yeterli bilgi donanımı sağlanmıştır.

Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme / Tarihsel Mirasa Duyarlılık: Kitapta % 19,0'luk oran ile 2. sırada yer alan 'Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 5. sayfasında, bu kitabın ilk ünitesi olan 'Çevremizi Tanıyalım' ünitesinin planına yer verilmiştir. Bu plan kapsamında yer verilen konu başlıklarının bu değeri içerir nitelikte olduğu görülmüştür: "Kasabamız veya şehrimizde bulunan başlıca tarihi yapılar ve anıtlar.", "Kasabamız veya şehrimizin kuruluş hikâyesi."

11. sayfada, çevre gezintisini anlatan bir okuma parçasına yer verilmiş ve yapılan bu gezintide tarihi yapılar, anıtlar ve kültürel değerlerden bahsedilmiştir. "Öğretmenimiz bunlardan hangilerinin resmi dairelere, hangilerinin özel kişilere ait olduğunu anlattı. Cami, çeşme gibi tarihi yapıları ve vatanımız için büyük işler başarmış olanların adına dikilen anıtları gösterdi. Türkiye'de en büyük Anıt-Kabirin Ankara'da bulunduğunu, büyük kurtarıcı Atatürk için yapıldığını söyledi. Sonra bize, önünde bulunduğumuz bir anıt hakkında bilgi verdi. Yurdumuz için canlarını vermiş şehitlerimizi anmak için, dikilen bu anıtın önünde saygı duruşu yaptık."

Kitabın 27, 28, 29 ve 30. sayfalarında, 'Sokağımız ve Mahallemiz' ünitesi işlenmiştir. Bu ünite kapsamında mahalledeki anıtlar, müze ve tarihi yapılardan bahsedildiği görülmüştür. "Mahallenizde bulunan anıtları korumak, niçin milli bir ödevdir?" sorusu ile bu değer vurgulanmıştır. Sokağın bulunduğu semt ve mahalle anlatımında müze ve tarihsel anlatımlar da yer almıştır: "Spor Caddesinden Beşiktaş-Dolmabahçe Caddesine inilince, tam otobüs durağının karşısında, Resim ve Heykel Müzesi'yle karşılaşırsınız. Bu bina Dolmabahçe Sarayı'nın devamı olan saray bölümlerinden biridir. Bu müzenin kapısının üzerinde, Atatürk'ün emriyle kurulduğu yazılıdır. Buradan Beşiktaş'a doğru ilerleyince sağ tarafta büyük bir yapı daha görürüz. Burası Deniz Müzesi'dir. Deniz Müzesi'ni geçince sağımızda, deniz tarafında ünlü amiralimiz Barbaros'un türbesi, anıtı ve parkı görülür. Bu parkın karşısında solda Sinan Paşa Camii vardır. ..."

Kitabın 35. sayfasında yine yaşanan yerin tarihi mekânları ve tarihsel geçmişi hakkında bilgi sahibi olunup olunmadığı sorgulanarak vurgulanmıştır. "Tarihi ve anıtsal yapılarınız var mıdır?", "Bulunduğunuz yer ne zaman kurulmuş, tarihi hakkında kimlerden bilgi alabilirsiniz?"

Kitabın 39, 40 ve 41. sayfalarında, Cumhuriyet Bayramı ve bu bayramın ilan edilme sürecinin tarihsel anlatımı yer almıştır. Ünite planında, kurtuluş savaşı ile ilgili hatıralar ve milli simgelerimize saygı yer almıştır. “Çevremizde kurtuluş savaşlarıyla ilgili şahıslar, anıtlar ve hatıralar.”, “Bayrağa, İstiklâl Marşına ve Cumhurbaşkanıya saygı.” Konu anlatımı içerisinde bu saygının nedeni sorgulanmış olup ‘Cumhuriyet Bayramı’ anlatılmıştır. Cumhuriyet idaresinin oluşturulma süreci ve cumhuriyeti korumak, bu değer açısından önemli unsurlardır.

44. sayfada, ‘Üç Büyük Saygı’ başlıklı şiir ile Türk Bayrağı’na ve İstiklâl Marşı’na saygı ile verilen değer vurgulanmıştır. “Gerçek yurttaş olanlar / Üç şeye saygı duyar; / Saymak gerekir ise, / Sayalım; işte şunlar: // İstiklâl Marşımızı / İçimizde duyarız; / Çünkü o marşımızda, / Ulus, tarih, biz varız. // Bunlardan bir tanesi / Al-Beyaz şanlı bayrak /...” ifadeleri ile verilen değer ön plana çıkarılmıştır.

Kitabın 52. sayfasında, Atatürk’ün yaptığı devrimlere, tarihsel süreçte yaşanan olaylara ve eserleri koruyup geliştirme ifadelerine yer verilmiştir. “Mustafa Kemal, ...Ülkeyi düşmanlardan kurtardı, cumhuriyeti ilân etti. Bundan sonra cumhurbaşkanı olarak, on beş yıl Türkiye’yi başarıdan başarıya götürdü. Şapka, yeni yazı, medeni kanunlar, dil devrimleri yaptı. Ülkemizde endüstrinin temellerini attı. Soyadı kanunu çıktıktan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi kendisine, yaptığı büyük işlerden dolayı, ‘Atatürk’ soyadını verdi.”, “Biz Türkler, her yıl 10 Kasım günü Atatürk’ü, ölümünden dolayı yasla anarız. Ama o sadece fâni vücudu ile ölmüştür. Onun kurduğu ülke ve yarattığı eserler ortaya koyduğu ülküler, Türk ulusu var oldukça bizlerle beraber yaşayacaktır. Atatürk’ün ölüm gününde, kendisini sevgi ve saygı ile anmak bir görevdir ama bu görev yeterli değildir; en büyük görevimiz ona lâayık olmak, onun eserlerini daima yaşatıp daima ileriye götürmektir.”

Kitabın 60, 63 ve 67. sayfalarında, ilçenin tarihi yapıları hakkındaki bilgilere yer verilerek tanıtımı yapılmıştır. “İlçemizin kuruluşu ve turistik yerleri: ...Tarihi değeri olan eserleri ve turistik yerleri”. “Bir gün öğretmenleri Erolların sınıfına ‘İlçenizi Tanıtın’ konulu bir ödev vermişti. Öğrenciler bu konuda ilçelerinin doğal durumu; dağları, ovaları, suları, gölleri, barajları, havası toprak hal ve bitkileri; ilçenin tarihi, yetiştirdiği büyükler; ilçedeki nüfus ve yaşayış, halkın genel olarak hangi işler yaparak geçindikleri; ...hakkında bilgi toplayıp yazacaklardı.”, “...ilçemizin en eski tarihi yapısıdır.”

Kitabın 98, 99 ve 100. sayfalarında, “Ulusal Egemenlik Bayramı” konusu işlenmiş ve bu bayramı ile ilgili tarihsel bilgi, kutlama ve önemine dair açıklamalara yer verilmiştir. Bu

bayramı kutlamanın öneminin sorular yolu ile anlaşılması sağlanmak istenmiştir: “Bu yıl 23 Nisan bayramının kaçınıcı yılını kutluyoruz?”, “23 Nisan Milli Hâkimiyet Bayramını Atatürk niçin Çocuk Bayramı da yaptı?” Bu bayram ile ilgili tarihsel anlatımlara yer verilmiştir: “Bu yıl yeni bir yıldönümünü daha kutladığımız 23 Nisan Bayramı, bizim önemli bir günümüzdür. Çünkü Türk ulusu bu tarihte kendi kendini yönetmeye başlamış ve padişahlık idaresine son vermiştir.”, “Kurtuluş sağlandıktan ve 23 Ekim 1923 de Cumhuriyet kurulduktan sonra Atatürk, yarının büyüğü olan siz küçüklere 23 Nisan gününü armağan etti. Böylece ‘Biz o karanlık günlerde ulus yönetimini kurduk, size de her 23 Nisan’da bunu hatırlayarak bizim kurduğumuzu korumak zorunda olduğunuzu unutmayın’ demek istedi. Bayramınız, hepimizin bayramıdır. Mutlu ve kutlu olsun.”

Kitabın 111 ve 112. sayfalarında, ‘Hava Şehitleri Günü’nün tarihsel önemine yer verilmesiyle tarihsel mirasa duyarlılık canlandırılmak istenmiş ve vatanseverlik değeri ile bütünlük içinde aktarılmıştır. “Havacılığı sevdirmek, Türk hava şehitlerini anmak, onların temiz hatıralarını unutmamak için, her yılın 15 Mayıs günü ‘Hava Şehitleri Günü’ olarak kabul edilmiştir. Bu günde Türk havacılığı uğrunda canlarını seve seve feda eden birçok şehitlerimizin aziz hatıraları anılır, onlara olan borcumuz, sevgimiz ve saygımız tazelenir.”, “Yurtları ve ulusları için ölenler, hiçbir zaman ölmüş sayılmazlar. Onlar daima ulusun kalbinde yaşamaktadırlar.”

Kitabın 117. sayfasında, dönemin anayasasının yeniden yapılandırılması tarihi bir olay olarak sunulmuş ve bayram olarak ilân edilmiştir. Bu durum kitapta tarihsel bir olay olarak duyarlılık oluşturulmak istenen ifadeler ile aktarılmıştır. “...Kurucu Meclis toplandı, yeni bir Anayasa hazırlanıp halkoyuna sunuldu. Bu Anayasa, ulusun çoğunluğu tarafından kabul edildi. İşte bu tarihi olayı daima taze tutmak için 27 Mayıs Günü ‘Hürriyet ve Anayasa Bayramı’ olarak kabul edildi.” Bilindiği gibi bu bayramın kutlanması yeni bir anayasa hazırlığı ile son bulmuş ve önemi kalmamıştır.

Kültürel değerleri koruma ve geliştirme / Tarihsel mirasa duyarlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; kasaba, ilçe ve şehir gibi yapıların kuruluşu, tarihi yapıları ve anıtları hakkında bilgi sahibi olma; milli bayram ve tarihsel olayları içeren anlatım başlıkları ile ele alınmıştır. Anıtları korumanın milli bir ödev olduğu vurgulanmış; milli simgelerimizden Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı önemli birer değer olarak işlenmiştir. Milli Bayramlarımızdan; Cumhuriyet ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramları ilân edilme sürecinde yaşanan tarihsel olaylar, bu bayramları kutlama ve cumhuriyeti koruma, güçlendirme, geliştirmeye yönelik anlatım ifadeleri ile ele alınmıştır. Bazı müze, anıt ve

camii gibi yapılarak yer verilerek desteklenmiştir. Hava Şehitleri Günü gibi bazı önemli günlere değinilerek tarihsel anlatımlarla bilgi donanımı sağlanarak vurgulanmıştır. Özetle; kitapta kültürel değerleri koruma / Tarihsel mirasa duyarlılık değeri tarihsel olayların anlatımları kapsamında ele alınmıştır.

Millet: Kitapta % 17,3 ile 3. sırada yer alan ‘Millet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında, Bir milletin eğitim ile gelişeceği vurgulanmıştır. “Eğitim ve öğretimi zayıf olan uluslar neden dünyada, öteki uluslardan daha geridirler?”, “Dünyada yükselmiş ulusların insanları hep okuma-yazma bilirler. Böyle olunca hem kendi kendilerini, hem de uluslarını ülkelerini kalkındırırlar.”

19. sayfada, Aile sevgisinde de belirttiğimiz bir anlatıma yer verilmiştir. Bu anlatımda aile ile millet bağının gücü vurgulanmış, milletin kalkınmasının aile birimine bağlı olduğu ifade edilmiştir. “Aile ulusun küçük bir örneğidir. Bir ulusta aile bağları ne kadar kuvvetli olursa, o ulus o kadar yükselir.”

Kitabın 21, 22 ve 23. sayfalarında “Dünya Çocuk Günü” konusuna yer verilmiş ve bu günün gelişmiş milletler tarafından kabul edildiği, yine “Çocuk Hakları Bildirisini” kabul etmiş olan bir milletin gelişeceği vurgulanan ifadeler olmuştur. “Bütün uluslar neden çocuklarına çok önem verirler?”, “Dünyadaki hemen bütün uygar uluslar tarafından, her yılın ekim ayının ilk pazartesi günü, Dünya Çocuk Günü olarak kabul edilmiştir. Çünkü çocuklara gerekli önemin verilmesinin, bir ulusun en büyük yaşama kaynağı olduğu bilinmektedir. Bir ulusun çocukları, ne kadar iyi yetişir ve iyi eğitim görürlerse, o ulusun geleceği o kadar sağlam olur. Bugünün küçükleri, yarının büyükleridir.”

Çocuk Hakları Bildirisi, uluslar açısından ve verilen maddelerde her çocuğun bir millete ait olması açısından önemli görülmüştür. “Her çocuğun, doğar doğmaz, bir ad’a ve bir ulusun uyrukluğuna sahip olması.”, “Çocuk Hakları Bildirisini kabul eden bir devlet, bunlara uymaya mecburdur. Böyle olunca da o devletin ve o ulusun çocukları iyi yetişir, ilerde yurtlarını yükseltirler. Millet kimliği ile birlikte ‘Devlet’ ve ‘Vatanseverlik’ değerleri de vurgulanmıştır.

Kitabın 39, 40 ve 41. sayfalarında, “Cumhuriyet Bayramı” konusuna yer verilmiştir. Bu konu kapsamında milletin önceki ve cumhuriyet ile kazanmış olduğu durum, milletin temsili ve milletin Atatürk’e karşı olan bağlılığı anlatılmıştır. “Büyük Millet Meclisinin

kuruluşu” ifadesine yer verilmiştir. “Büyük Millet Meclisinin kuruluşuyla Türk Milleti ne kazandı?” sorusuna yer verilmiş ve Türk Milleti’nin kazancı sorgulanmıştır. Cumhuriyet’in kazanılma sürecinde Türk milletinin azmi vurgulanmıştır. “Türk ulusu ve onun büyük kumandanı Atatürk Sevr’e boyun eğmediler.” Cumhuriyet yönetiminin şekli millet açısından tanımlanmış ve millet iradesine vurgu yapılmıştır. “Cumhuriyet, ulusun kendi kendisini yönetmesi demektir. Bum yönetimde soydan soya geçen padişahlık yoktur. Zaten artık dünyada hemen bütün uluslar padişahlığı, krallığı kaldırmış, en iyi yönetim şekli olan cumhuriyeti kabul etmişlerdir.”, “Türk ulusu, vatanına büyük hizmetleri dokunan Atatürk’ü her zaman olduğu gibi, Cumhuriyet Bayramı’nda da daima saygı ve sevgiyle anmaktadır.” Millet değeri ile birlikte vatanseverlik, milli simgeler, liderlik ve saygı değerleri de vurgulanmıştır.

43. sayfada, Türk milletinin üstün yanlarından biri olan askerliğe değinilerek, Türk milleti yüceltilmiştir. “Askerlik konusunda dünyada Türkler kadar üstün başka bir ulus yoktur.”

44. sayfada, Türk milletinin İstiklâl Marşı’ndaki önemi ve bağımsızlığı vurgulanmıştır. “...İstiklâl Marşımızı / İçimizde duyarız; / Çünkü o marşımızda, / Ulus, tarih, biz varız. /...”, “Türk milleti bağımsızlığına hangi anlaymayla kavuştu?”

Kitabın 49. sayfasında, Atatürk’ün Türk milletine hizmetleri ve Türk milletinin Atatürk ve vatanseverliği sorgulanmıştır. “Atatürk’ün Türk ulusuna ve Türk yurduna yaptığı iyilikler nelerdir?”, “Atatürk’ü neden bu kadar çok seviyoruz, Atatürk’ü sevmek, niçin biraz da yurdumuzu ve ulusumuzu sevmektir?” Bu ifadeler ile ‘vatanseverlik’ değerinin de vurgulandığı görülmüştür.

Kitabın 52 ve 53. sayfalarında, Millet iradesinin temsil edildiği TBMM’nin kuruluşu ve Türk milletinin Atatürk’ün kurduğu devrimleri yaşatacağı, ifadeleri vurgulanmıştır. “...23 Nisan 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini kurarak, Kurtuluş Savaşını başarı ile yönetti.”, “O’nun kurduğu ülke ve yarattığı eserler, ortaya koyduğu ülküler, Türk ulusu var oldukça bizlerle beraber yaşayacaktır.”

69. sayfada, ‘Verem ve Veremle Savaş’ haftasında, Türk milletinin sağlıklı olması yolunda çalışmalar yapılması gerektiği vurgulanmıştır. “Sizler de bu hafta, gücünüz yettiği kadar çalışmalı, ulusumuzun sağlam ve dinç insanlar olması yolunda çaba harcamalısınız.”

Kitabın 96. sayfasında, Türk milletinin, köylüsünün gelişmesi ile kalkınacağı ifadesine yer verilmiştir. “Türk Ulusu kendisi için çalışan, yurdu koruyup besleyen, yücelten köylüsüne daima sevgi ve saygı borçludur.”, “Köylerimize her fırsatta faydalı kitaplar, okulları için

ders araçları göndermeliyiz. Bir ulusun köylüsü ne kadar uyanır, aydınlanırsa o ulus da o kadar çok kalkınır.”

Kitabın 98 ve 99. sayfalarında, “Ulusal Egemenlik Bayramı” konusuna yer verilerek, millet iradesi ve millet iradesinin temsili olan yönetim açıklanmıştır. “İlk Büyük Millet Meclisi nerede açıldı?”, “Büyük Millet Meclisi üyelerini kimler seçer?”, “Bu yıl yeni bir yıldönümünü daha kutladığımız 23 Nisan Bayramı, bizim önemli bir günümüzdür. Çünkü Türk ulusu bu tarihte kendi kendini yönetmeye başlamış ve padişahlık iradesine son vermiştir.”, “Büyük Kumandan Mustafa Kemal, Ankara’da Türk büyüklerini topladı. Büyük Millet Meclisini açtı.”

114 ve 115. sayfalarda, 19 Mayıs Bayramı’nın millet için önemine yer verilerek ‘Millet’ değerine yer verilmiştir. “Her yıl 19 Mayıs günü, güzel yurdumuzun her köşe ve bucağında bütün ulusça gök gürültüsünü bile sönük bırakan bir haykırıyla Türk ulusunun kurtuluş sözünü tekrar ediyoruz.” ‘19 Mayıs’ şiirinde Millet’in varlığının önemi vurgulanmıştır. “...Atatürk’ten armağan / 19 Mayıs sana, / Kutlu olsun bu bayram / Bütün Türk ulusuna. // Türk’ün büyük talihi, / Birdenbire uyandı, / Kendi varlığını da / Ulusuna adadı. //...”

Kitabın 117. sayfasında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin hazırladığı anayasanın Millet iradesi ile kabul edildiği, anlatımına yer verildiği görülmüştür. “Türk Silâhlı Kuvvetleri bir an önce demokratik düzene dönmek ve yeni bir anayasa yapmak kararında idiler. Bunun için Kurucu Meclis toplandı, yeni bir anayasa hazırlanıp halkoyuna sunuldu. Bu Anayasa ulusun çoğunluğu tarafından kabul edildi.”

Millet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin üzerinde millet olabilmek için okuma yazmanın, ailenin önemi üzerinde durulduğu görülmüştür. Çocuk hakları bildirisinden bahsedilerek çocukların bir milliyete sahip olduğu öğretilmiştir. Askerlik kurumunun milliyet üzerindeki önemine vurgu yapılmıştır. Özellikle Meclisin kuruluşu ile milli bayramların önemine vurgu yapıldığı görülmüştür. Kitapta millet değeri yeteri kadar işlenmiştir.

Milli Simgeler: Kitapta % 15,0 ile 4. sırada yer alan ‘Milli Simgeler’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 39, 40, 41 ve 42. sayfalarında, Milli Bayramımız olan “Cumhuriyet Bayramımız ve Atatürk” konusu açıklanmış ve ‘Milli Simgelerimizden’ olan milli bayram vurgusu yapılmıştır. Cumhuriyet Bayramı, İstiklâl Marşı ve Bayrağımız yer verilen Milli

Simgelerdir. Cumhuriyet Bayramı'nın ilan edilme süreci açıklanmış ve Bayrağa, İstiklâl Marşı'na saygı gösterilmesi gerektiğini belirten soru ifadesine yer verilmiştir. Cumhuriyet Bayramı'nda Atatürk'ün anılması, yine vurgulanan ifadelerden bir diğeri olmuştur.

44. sayfada yer verilen “Üç Büyük Saygı” şiiri, milli simgelerimiz ile birlikte vatanseverlik, bayrak sevgisi, millet, devlet, liderlik ve saygı değerlerini de kapsamaktadır. Bu açıdan önemli görülen şiir:

“Bayrağa, İstiklâl Marşına ve Cumhurbaşkanına saygı;

Gerçek yurttaş olanlar	Bunlardan bir tanesi
Üç şeye saygı duyar;	Al-Beyaz şanlı bayrak
Saymak gerekir ise,	Hepimize ödevdir
Sayalım; işte şunlar:	Onu sevmek ve saymak.

İstiklâl Marşımızı	Nerde görsen selâm dur;
İçimizde duyarız;	Saygı göster ve tanı.
Çünkü o marşımızda,	Bir devletin başıdır
Ulus, tarih, biz varız.	Çünkü Cumhurbaşkanı.

Kitabın 96. sayfasında, ‘Milli oyun’ kavramı ile milli simgelere yer verilmiştir. “Köylülerin aralarında düzenledikleri eğlenceler, düğünler, ulusal oyunlar da görülmeye değer.”

Kitabın 98, 99 ve 100. sayfalarında, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı açıklanmış ve milli bayramın ifade edilmesi ile ‘Milli Simge’lerimizden birine yer verilmiştir. “Bu yıl 23 Nisan bayramının kaçınıcı yılını kutluyoruz?”, “23 Nisan Milli Hâkimiyet Bayramını Atatürk niçin Çocuk Bayramı da yaptı?”, “...23 Nisan Bayramı, bizim önemli bir günümüzdür.”, “Kurtuluş sağlandıktan ve 29 Ekim 1923 de Cumhuriyet kurulduktan sonra Atatürk, yarının büyüğü olan siz küçüklere 23 Nisan gününü armağan etti”. “Bayramınız hepimizin bayramıdır. Mutlu ve kutlu olsun.”

Kitabın 111. sayfasında, “Hava Şehitleri Günü” milli önemine değinilerek, şehitleri anma günü olarak anlatılmasıyla milli gün ve simge kapsamında değerlendirilmiştir. “Havacılığı sevdirmek, Türk hava şehitlerini anmak, onların temiz hatıralarını unutmamak için, her yılın 15 Mayıs günü ‘Hava Şehitleri Günü’ olarak kabul edilmiştir.”

Kitabın 113, 114 ve 115. sayfalarında, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı açıklanarak bu değere yer verilmiştir. “Her yıl 19 Mayıs günü hangi bayramı kutluyoruz?”, “Atatürk, Kurtuluş Savaşının başladığı böyle mutlu bir günü Türk gençliğine ‘Gençlik ve Spor

Bayramı’ olarak armağan etti.” 19 Mayıs şiiri: “...Atatürk’ten armağan / 19 Mayıs sana, / Kutlu olsun bu bayram / Bütün Türk ulusuna. // ...”, “19 Mayıs bayramı Gençlik ve Spor Bayramıdır.” Milli bayramı nitelendiren bu ifadeler ile birlikte “ulusal bayram” ve “kutsal bayrağımız” ifadelerine yer verilerek ‘Milli Simgelerimizden’ birkaçına yer verildiği görülmüştür.

Milli Simgeler değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu konunun cumhuriyet bayramı, İstiklal marşına saygı üzerinde duran sorularla işlendiği görülür. Milli eğlenceler, oyunlar, düğünler, milli bayramlara yer verilmiştir; 23 Nisan, 19 Mayıs bayramları, hava şehitleri günü gibi. Milli simgelerle ilgili kitapta etkinlik faaliyetlerinin de olabileceği düşünülmektedir.

Ulusal Güvenlik: Kitapta % 8,6 ile 5. sırada yer alan ‘Ulusal Güvenlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı mücadelesi anlatılarak “vatanı kurtarmak için”, “yurdumuzu kurtaran Atatürk” ifadelerine yer verilmiştir. Konu kapsamında ulusal güvenliğin sağlanması için yapılan mücadeleler ‘ulusal güvenlik’ değerini belirtmiştir.

Kitabın 42 ve 43. sayfalarında, “Askerlik” konusu açıklanmış ve ‘ulusal güvenlik’ değeri vurgulanmıştır. “Yurdumuzu korumak için bir kuvvete ihtiyacımız vardır. Bu kuvvete ordu denir. Her Türk erkeği 20 yaşına girince vatan görevi olan askerliğe çağırılır.”, “Askerlik çok kutsal bir görev ve vatan borcudur. Askerlik konusunda dünyada Türkler kadar üstün başka bir ulus yoktur. Türkler barış zamanlarında barışçılrlar, ama bir savaş çıkarsa onlar dünyanın en üstün savaşçıları olduklarını gösterirler.” Vatanın korunmasının önemi; “Askerlik en şerefli bir yurt görevidir.” ifadesi ile vurgulanmıştır. (s.44)

66. sayfada, Vatanın güvenliği için uğraşılan çaba tarihi bir örnek ile sunulmuştur: “Büyük Atatürk, Kurtuluş Savaşı için hazırlıklar yapıyordu. 16 Mart 1920 günü, telgrafçı Manastırlı Hamdi, Ankara’da bulunan Mustafa Kemal Paşa’yı aradı. İstanbul’un İngiliz askerleri tarafından işgal edilmeye başlandığı haberini verdi. Atatürk, bu haberi alır almaz, hemen memleketin dört bucağında görev yapan silah arkadaşlarına telgraflar çekerek durumu bildirdi.”

Kitabın 111. sayfasında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin açıklamasına yer verilerek bu değer ifade edilmiştir: “Her ulusun ordusu başlıca üç büyük ana bölüme ayrılır. Kara, deniz ve hava. Kara ve deniz kuvvetleri çok eskiden beri vardı ama hava kuvvetleri yirminci

yüzyılın başından itibaren doğdu. Kısa zamanda çok gelişti. Öyle ki, bugün artık hava kuvvetlerinden yoksun olan bir ulus, ülkesini kolay kolay savunamaz.”

Kitabın 113, 114 ve 115. sayfalarında, “19 Mayıs” konusu işlenmiştir. Konu kapsamında verilen ‘vatanın kurtuluş mücadelesi’ ulusal güvenliği sağlayan tarihi olaylar hakkında bilgi sunmaktadır. “yurdu düşmanlardan kurtarmak”, “Türk yurdu hain düşmanlara baştanbaşa mezar olmuştu.”, “Türk ulusunun kurtuluş sözü” ifadeleri bizi bu değere ulaştırmaktadır.

Ulusal Güvenlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Türk ordusu, askerliğin kutsallığı ve vatan borcu olması, Kurtuluş Savaşı ve yurdun düşman işgalinden kurtarılması başlıkları ile verilmiştir. Türklerin askeri alanda iyi oldukları vurgulanmıştır. Türk milletinin ulusal güvenliği sağlamak için yaptığı mücadeleler ile pekiştirilmiştir. Kitapta, bu değer ile ilgili anlaşılır bulgulara yer verilmiş ancak dönemin şartlarına uygun olarak güncel örneklerle beslenmemiştir.

Devlet: Kitapta % 5,8 ile 6. sırada yer alan ‘Devlet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında, “İlköğretim Haftası” konusu ile devletin sağladığı eğitim imkânları sorgulanarak ‘Devlet’ kavramına yer verilmiştir. “İlkokul öğrenimi yapmak için devlete bir para öder miyiz, yoksa bu öğretim parasız mıdır?”, “Türkiye devleti ilköğretimi neden herkes için mecburi kılmıştır. Bir çocuk kaç yaşına kadar ilköğretim yapmakla yükümlüdür?”

21, 22 ve 23. sayfalarda, Devletin, çocuk haklarını koruyup gözetmesi gerekliliğini içeren ifadelerle yer verilmiştir. “Dünyanın başlıca devletleri, çocukların her türlü haklarını ve gelişmelerini güven altına almak, anasız, babasız, sakat yavruları da eğitim imkânlarından yararlandırmak amacı ile bir ‘Çocuk Hakları Bildirisi’ yayınlamıştır.” Bu bildiri maddeleri örneklendirilmiş ve devletin sorumluluğuna yer verilmiştir: “Kimsesiz çocukların devlet veya bazı sosyal kurumların himayesi altına alınmaları.” Devletin ‘Çocuk Hakları Bildirisi’ne uyduğu zaman çocuklarının iyi yetişeceği, yurdu kalkındıracağı, ifadelerine yer verilmiştir.

29. sayfada, Muhtarın görev tanımı yapılırken devlet yönetimindeki konumuna yer verilmiştir. “Muhtar, bir mahallenin devletle ilgili küçük işlerini yöneten kimseye denir.”

Kitabın 44. sayfasında yer verilen “Üç Büyük Saygı” şiirinde cumhurbaşkanı, devletin başı olarak nitelendirilmiştir. “...Nerde görsen selâm dur; / Saygı göster ve tanı. / Bir devletin başıdır / Çünkü Cumhurbaşkanı.”

Kitabın 51. sayfasında, Devletin savaş yıllarındaki durumu açıklanmıştır. “Padişah ve onun değersiz idarecileri, memleketi düşmanlara teslim edercesine, kötü anlaşmalar yaptılar. Artık devletimiz ortadan kalkmak üzere idi. Bu durumu kabul etmeyen Mustafa Kemal, Anadolu’ya geçip orada yurdu düşmanlara ve padişahlığa karşı korumak için çalışmalara başladı.”

Kitabın 69. sayfasında, Devletin sağlık alanında yaptığı çalışmalara yer verilmiştir. “...devletimizin sağlık çabaları, aşı yapması, temizlik kurallarına dikkatin artması gibi sebeplerle bugün Türkiye’de veremli sayısı azalmıştır.”, “Türkiye’imizde BCG aşısı devlet tarafından herkese parasız yapılır. Bu aşı ile hem vereme yakalanmak üzere olanlar belli olur, hem de veremden korunulur.”

111. sayfada, Devletimizin öncü olduğu alanlardan birine vurgu yapıldığı görülmüştür. “Türkiye, dünyada hava kuvvetlerini ilk kuran devletlerden biridir.”

Kitabın 116 ve 117. sayfalarında, “Hürriyet ve Anayasa Bayramı” konusuna yer verilmiş ve yeni kurulan hükümetin devlet yönetimi açıklanmıştır. “27 Mayıs Devriminden sonra devlet ve hükümet başkanı kim olmuştur?”, “...Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs 1960 günü harekete geçerek devlet yönetimini geçici olarak eline aldı. İktidar partisini iş başından uzaklaştırdı.”

Devlet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu konunun devletin çocuk haklarını gözetmesi, eğitim-öğretim masraflarını karşılaması, sakat, kimsesiz çocuklara sahip çıkması üzerinde durularak işlendiği görülür. Devletin kuruluşu üzerinde durulmuş, sağlık alanındaki faaliyetleri anlatılmış özellikle havacılıkta ilk oluşu işlenmiştir. Bu konu şiir ile de desteklendirilmiştir.

Kahramanlık: Kitapta % 3,7 ile 7. sırada yer alan ‘Kahramanlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 11. sayfasında, ‘Vatanımız için büyük işler başarmış’ ve ‘büyük kurtarıcı’ ifadelerine yer verilmiştir. Atatürk’ün kahramanlığı bu unvan ile belirtilmiştir. “...vatanımız için büyük işler başarmış olanların adına dikilen anıtları gösterdi. Türkiye’de

en büyük Anıt-Kabirin Ankara’da bulunduğunu, büyük kurtarıcı Atatürk için yapıldığını söyledi.”

40 ve 41. sayfalarda, Türk milletinin kahramanlığı vurgulanmış ve Atatürk’ün kahramanlığı bir kez daha ifade edilmiştir. “Bundan yıllarca önce Türk ulusu, Birinci Dünya Savaşına katılmış, dört yıl süren bu savaşta, bütün cephelerde büyük kahramanlıklar göstermişti.”, “İlk cumhurbaşkanı, yurdumuzu kurtaran Atatürk oldu.”

Kitabın 52. sayfasında, “Ülkeyi düşmanlardan kurtardı, cumhuriyeti ilân etti.” ifadesi ile Atatürk’ün kahramanlığı bir kez daha vurgulanmıştır.

111. sayfada, Türk havacı subaylarının kahramanlıkları vurgulanmıştır. “İstiklâl savaşımızda havacılarımızın yaptıkları kahramanlıkları öğreniniz.”, “...Birinci Dünya Savaşında ve İstiklâl Savaşında da havacılarımız büyük yararlıklar ve kahramanlıklar gösterdiler. Görev sırasında bunlardan şehit düşenler oldu.”

113. sayfada, Atatürk’ün ‘kahraman’ olarak nitelendirildiği ve bu değer vurgulandığı görülmüştür. “Bugün 19 Mayıs, Kahraman Atatürk’ün yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için Samsun’a çıktığı gündür.”

Kahramanlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer sadece Atatürk ve havacılık örnekleriyle yetersiz işlendiği görülmüştür. Kurtuluş savaşındaki erlerin, halkın da kahramanlığının üzerinde durulabileceği düşünülmektedir.

Bağımsızlık: Kitapta % 3,7 ile az bulunan ‘Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 39. sayfasında, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ konusunun planında “Yurdun düşmanlardan temizlenmesi” ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade ile bağımsızlık değeri örtük olarak vurgulanmıştır.

42. sayfada, Cumhuriyet yönetimi ile birlikte bağımsızlığın kazanıldığı ‘Cumhuriyetimiz’ şiiri ile vurgulanmıştır: “...Cumhuriyet dünyada / En iyi kuruluştur; / Tam özgürce yaşamak / Ve hep mutlu oluşturun. ...” 44. sayfada, Tamamlama ve Bulmaca testi ile ‘bağımsızlık’ değeri sorgulanmıştır. “Türk milleti bağımsızlığına hangi anlayışla kavuştu?”

Kitabın 98 ve 99. sayfasında, ‘Ulusal Egemenlik Bayramı’ konusuna yer verilmiş ve konu kapsamında Türk milletinin kurtuluş savaşı mücadelesi, TBMM’nin kuruluşu ve milli

bayram ilan edilmesi konuları açıklanmıştır. Konu kapsamında ‘bağımsızlık’ değeri örtük olarak ifade edilmiştir. “O günler tarihimizin kara günleri idi. Yurdumuza düşmanlar girmiş ve zamanın başşehri İstanbul da düşman çizmeleriyle çiğnenmişti. Büyük Kumandan Mustafa Kemal, Ankara’da Türk büyüklerini topladı. Büyük Millet Meclisini açtı. Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra da Kurtuluş Savaşımız başladı.”

Kitabın 113. sayfasında, “Mutlu Bir Gün” başlığı ile 19 Mayıs 1919’un tarihi hikayesinin anlatılmasına yer verilmiştir. Yurdun düşman işgalinden kurtarılmasına değinilerek, bağımsızlık değerine yer verilmiştir. “Bugün 19 Mayıs, Kahraman Atatürk’ün yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için Samsun’a çıktığı gündür.

Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapta; yurdun düşmanlardan kurtarılması, kurtuluş savaşı mücadelesi ve milli bayramların tarihsel ilan edilme sürecinde örtük olarak aktarıldığı görülmüştür.. Türk milletinin bağımsızlığa kavuştuğu anlaşıma ve Cumhuriyet yönetimi ile desteklenmiştir. Kitapta “bağımsızlık” değerine tarihsel konularda ve örtük olarak yer verildiği görülmüştür.

Barış: Kitapta % 2,3 ile 9. sırada yer alan ‘Barış’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 39, 40 ve 41. sayfalarında, Cumhuriyet’in ilan edilme süreci ve Lozan Barış Antlaşması’na yer verilmiştir. “Yurdun düşmanlardan temizlenmesi ve Lozan Barışı”, “Türkiye Cumhuriyetini dünyaya tanıtan barış hangisidir?”, “Yine dört yıl süren bu çetin savaş sonunda düşmanları yenip yurdumuzdan çıkardık. Lozan barış antlaşmasını imzaladık.”

43. sayfada, Türk milletinin barışçı olduğu belirtilmiştir. “Türkler barış zamanlarında barışçıdırlar...”

Kitabın 46. sayfasında, Yardım kurumlarının savaş ve barış zamanlarında her zaman görevini yerine getirdiği açıklanmıştır. Bu ifade ile ‘barış’ değeri örtük olarak kazandırılmaya çalışılmıştır. “Yardım kurumları içinde barışta ve savaşta Kızılay daima başta gelir.”

Kitabın 66. sayfasında, Savaş ve barış zamanları, ifadesi ile ‘barış ortamına’ yer verildiği görülmüştür. İnsanların, savaşta ve barışta en çok muhtaç oldukları şeylerden biri de haberleşmedir.”

Barış değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; barış zamanı ifadesi ve yurdu kurtarma mücadeleleri sonucu imzalanan Lozan Barış Antlaşması kapsamında vurgulanmıştır. Yardım kurumlarının her daim görev yaptığına ve Türklerin barışçı yapısına yer verilerek desteklenmiştir. Kitapta bu değer toplumsal paylaşımlar yaşama, arkadaşlık ilişkilerinde barışçı bir tutum sergileme ve sorun çözme durumlarını aktaran örneklere rastlanmamıştır. Kitap tarihsel bilgi aktarımı bakımından doyurucu, bu değer çocuklara sosyal alan ve pratikte aktarılmaması yönü ile eksik görülmüştür.

Bayrak Sevgisi: Kitapta % 1,5 ile 10. sırada yer alan ‘Bayrak Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 40. sayfasında, ‘Bayrağa saygı’ duyulmasının nedenini sorgulayan soru ifadesine yer verilmiştir. “Bayrağa, İstiklâl Marşına ve Cumhurbaşkanına neden ve nasıl saygı gösterirsiniz?”

44. sayfada, Bayrak sevgisi ve Bayrağa karşı duyulan saygı “Üç Büyük Saygı” şiiri ile vurgulanmıştır. “...Bunlardan bir tanesi / Al-Beyaz şanlı bayrak / Hepimize ödevdir / Onu sevmek ve saymak. / ...”

Kitabın 115. sayfasında, Milli Bayramlarımızdan 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’nda bayrağımızın Ankara’ya getirilmesi soru ile verilmiş ve ‘kutsal’ olarak nitelendirilmiştir. “Kutsal bayrağımızla sınır topraklarını Ankara’ya kimler getirir.”

Bayrak sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere yalnızca üç yerde yer verildiği görülmüştür. Bayrak sevgisini çocuğa kazandırmada yeterli bulunmamıştır.

Din: Kitapta % 1,2 ile ‘Din’ değerine, incelenen ders kitabında çok yer verilmediği görülmüştür. Yalnızca kitabın 11 ve 91. sayfalarında “cami” kavramına yer verildiği görülmüştür. Bulunulan çevre anlatımları içinde yer verilmesi ile bu değeri kazandırması açısından yeterli olmadığı görülmüştür..

Dil: Kitapta % 0,9 ile en az bulunan ‘Dil’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir. Kitabın 14. sayfasında, İlköğretimin önemine ve okuma-yazmanın insana kazandırdığı yeteneğe değinilmiştir. Burada ifade edilen ‘dil’ kavramı milli değer boyutundan uzak ve organ simgesi ile soyutsal aktarılmış bir ifadedir. “Okuma yazma bilmeyen bir kimse, dilsiz bir adam gibidir.”

52. sayfada, Atatürk’ün yaptığı devrimler anlatılmış ve ‘dil’ alanında yapılan değişiklik ile bu değere yer verilmiştir. “Şapka, yeni yazı, medeni kanunlar, dil devrimleri yaptı.”

Kitabın 54. sayfasında, Dil kavramı, çocuk düzeyine uygun olma anlamına gelen, edebi boyutu ile ifade edilmiştir. “Eskiden çocuklar için hazırlanmış özel kitaplar yoktu. Fakat on dokuzuncu yüzyıldan sonra çocuklar için de onların anlayacağı dil ve konularda kitaplar yazılmaya başladı.”

Dil değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere yeterince yer verilmediği görülmüştür. Milli değerler içinde önemli bir yere sahip olan ‘Dil’ yalnızca devrimlerden bahsedilirken bu anlamı ile verilmiş ve bu hedeflenen kazanım için yeterli bulunmamıştır.

4.5. 5. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Eren, C., Gören, Ç.G. (2001). İlköğretim Hayat Bilgisi 2. Sınıf Ders Kitabı. İstanbul: Cemre Yayıncılık.

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 06.07.1999 tarih ve 98 sayılı kararı ile 1999-2000 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Bu tabloda 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında geçen değerlerin frekans ve yüzde dağılımı verilmiştir.

**Tablo 35. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan
2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler**

(1998) 2. Sınıf 3. Kitap		
Değerler	f	%
Milli Değerler	529	26.3
Sosyal Değerler	448	22.2
Kişisel Değerler	383	19.0
Bilimsel Değerler	242	12.0
Çalışma-İş Değerleri	238	11.8
Demokratik Değerler	174	8.7
Toplam	2014	100.0

Tablo 35’te değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 35’e göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 2014 yerde değerlere yer verilmiştir.

Tablo 35’e göre; genel bir değerlendirme yaptığımızda değer sınıflandırmalarının dağılımı; Milli değerler % 26,3 ile en fazla bulunan değer grubu olmuştur. Bunu takiben, Sosyal değerler % 22,2 ile 2. sırada, Kişisel değerler % 19,0 ile 3. sırada, Bilimsel değerler

% 12,0 ile 4. sırada ve Çalışma-İş değerleri % 11,8 ile 5. sırada yer alan değer grupları olarak belirlenmiştir. Demokratik değerler % 8,7 ile en az bulunan değer grubu olmuştur.

En çok bulunan Milli değer grubu ile en az bulunan Demokratik değer grubu arasında % 17,6 gibi bir fark bulunmaktadır.

Tablo 36. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler

(1998) 2. Sınıf 3. Kitap		
Demokratik Değerler	f	%
Adaletli Olmak	81	46.6
İşbirliği Yapmak	39	22.4
Saygılı Olmak	37	21.3
Hoşgörülü Olmak	11	6.3
Kibar Olmak	6	3.4
Toplam	174	100.0

Tablo 36’da Demokratik değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 36’ya göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 174 yerde Demokratik değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Adaletli olmak kavramı % 46,6 ile en fazla kullanılan demokratik değerdir. Bu değeri % 22,4 ile İşbirliği yapmak kavramı 2. sırada izlemektedir. % 21,3 ile Saygılı olmak kavramı 3. sırada yer alan demokratik değerdir. % 6,3 ile Hoşgörülü olmak ve % 3,4 ile Kibar olmak kavramları en az kullanılan değerler olarak belirlenmiştir.

En fazla kullanılan demokratik değer ile en az kullanılan demokratik değer arasında % 43,2 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Adaletli Olmak: Kitapta % 46,6 ile demokratik değerlerden en fazla bulunan ‘Adaletli olmak’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında ‘İlköğretim Haftası’ konusunda eğitimde eşitliğe yer verilmiştir. Eşitlik, adaletin önemli unsurlarından biri olarak sayılmıştır. “Okuma yazma bilmek kız olsun, erkek olsun herkese gereklidir.”

35. sayfada, “Okulda ve Evde Dayanışma” ünitesinin içeriğinde adaleti sağlayan kavramlara da yer verilmiştir. Adaletli olmanın dayanışma sağladığı burada örtük olarak vurgulanmıştır. “Okulda Demokrasi”, “İnsan Hak ve Hürriyetleri ile Sorumluluklar”, “Vatandaşlık Görevleri (Seçme ve Seçilme Hakkı)”.

Kitabın 36 ve 37. sayfalarında, ‘Okulda Demokrasi’ konusuna yer verilmiştir. Konu kapsamında sınıf başkanı seçimi anlatılmıştır. Sınıf başkanı seçimi için demokratik bir ortam oluşturulmuş aday belirlenmiş ve oy kullanılmıştır. Bu seçim süreci sınıfta adaletli olmak kavramı için güzel bir örnek oluşturur.

41. sayfada, arkadaşları ile ortak karar almaya yer verilmiştir. “Karar alınırken düşüncelerimizi ve eleştirilerimizi söylemeliyiz. Buna rağmen istemediğimiz yönde bir karar alınmışsa ona uymalıyız.” Örnekte belirtilen, kendi istek ve görüşünü ifade etme ve ortak kararın istemeyen yönde bile olsa ortak bir karar olması nedeniyle uyulması gerektiğini bilme davranışı ‘adaletli olmak’ değerini sağlayan niteliktedir.

Kitabın 44 ve 45. sayfalarında, ‘Evde Demokrasi’ konusuna yer verilmiştir. Konu içerisinde aile içindeki adaletli tutum vurgulanmıştır. “Ailenizde kararlar nasıl alınıyor? Öğreniniz.” sorusu ile adaletli bir ortam oluşup oluşmadığının araştırılması istenmiştir. Konuda aile içerisindeki ilişkiler açıklanmış ve demokratik bir ortama yer verilerek bu değeri kapsamıştır. “Bizim evde kararlar herkesin katılımıyla, ortaklaşa alınır. Herhangi bir konuda karar alınmadan önce aile üyelerinin görüşleri alınır. Konu ile ilgili herkes düşüncelerini açıklar. En doğru karar ne ise o alınır. Herkes alınan kararlara uyar. Gerçekleşmesi için çalışır.”

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında, “İnsan Hak ve Hürriyetleri İle Sorumluluklar” konusuna yer verilmiştir. Konu kapsamında ‘Hak’ kavramının açıklamalarına yer verilerek adaletli olmak değeri vurgulanmıştır. “Hak, özgürlük, iletişim, basın sözcüklerinin anlamlarını sözlüğünüzden bulup öğreniniz.”, “Atatürk, insan hak ve özgürlüklerine çok önem

vermiştir. Cumhuriyeti kurarak Türk milletini birçok hak ve özgürlüğe kavuşturmuştur. Seçme ve seçilme, öğrenim görme, düşünce ve inanç özgürlüğü bunlardan bazılarıdır.”

Kitabın 51. sayfasında, “Vatandaşlık Görevleri (Seçme ve Seçilme Hakkı)” başlıklı konusunda “demokrasi”, “hak” ve “vatandaşlık görevleri” kavramları ile bu değere yer verilmiştir. “Annenizden ve babanızdan seçme haklarını nasıl kullandıklarını öğreniniz.”, “Ülkemiz demokrasi ile yönetilir. Demokrasi, insanların kendi kendini yönetmesidir. İnsanlar, kendilerini yönetecek kişileri, oy kullanarak seçerler.”, “Ülkemizde her vatandaşın seçme ve seçilme hakkı vardır.”, “Bizde seçme ve seçilme hakkımızı kullanmalıyız. Seçimlerde oy kullanmalıyız. Çünkü bu, bir vatandaşlık görevidir.”

52. sayfada, “Dünya Çocuk Günü” konusuna yer verilerek çocuk haklarına değinilmiştir. Bu haklara yer verilmesi ile ‘adaletli olmak’ değerini kapsamaktadır. “Çocukların yetişkinlerden ayrı olarak bazı hakları vardır. Her çocuk beslenme, barınma, korunma ve eğitim görme hakkına sahiptir. Çocukların ağır işlerde çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Bu haklar, temel insan hakları arasında yerini almıştır.”, “Ekim ayının ilk pazartesi günü, Dünya Çocuk Günü olarak kutlanır. Bu günde, bütün çocukların eşit olduğu anlatılır.”

Kitabın 54 ve 55. sayfalarında yer verilen ünite testinde, ortak karar alma ve hak ve özgürlükleri vurgulayan iki soru ifadesine yer verilmiştir. Bu iki soru ile adaletli olmak değeri teorik olarak ifade edilmiştir. “Evde kararlar nasıl alınmalıdır?” sorusu ve “Herkesin katılımıyla ortaklaşa alınmalıdır” cevabı, aile içindeki demokratik ortamın oluşmasına vurgu yapar. “Yakınlarımızla dilediğimiz gibi mektuplaşabilmemiz, hak ve özgürlüklerimizden hangisiyle ilgilidir?” toplumsallık değerini de içeren bu soru ifadesi toplumsal hayattaki adaletli ortamın sağlanmasını da içermektedir.

61. sayfada, Cumhuriyet döneminde yapılan yeniliklerden hukuk alanında yapılan yeniliklere yer verilerek ‘adaletli olmak’ değeri belirtilmiştir. “Kanun, mahkeme ve hak” kavramları ile bu değer pekiştirildiği görülmüştür. “Soyadı Kanunu ile her aileye bir soyadı verildi.”, “Medeni Kanun kabul edildi. Mahkemeler kuruldu.”, “Kadın ve erkek herkese seçme ve seçilme hakkı verildi.”

Kitabın 74. sayfasında, “Atatürk’ün Kişiliği ve Özellikleri” konusuna yer verilmiştir. Atatürk’ün çalışmalarının da anlatıldığı konuda, Atatürk’ün adaletli tutumu örtük olarak ifade edilmiştir. “Önemli konularda, karar vermeden önce başkalarının da görüşlerini alırdı.”

106. sayfada, “Taşıtlarla Yolculuk” başlıklı konuya yer verilmiştir. Konu kapsamında taşıtlara binmenin ve inmenin kurallar çerçevesinde anlatıldığı görülmektedir. Toplum içinde başkalarının duyarlılıklarına saygılı olunması gerektiğinin ifade edilmesi ile ‘adaletli olmak’ değeri örtük olarak belirtilmiştir. “Taşıt beklerken sıraya girmeliyiz. Sıra bize gelemeden binmeye çalışmamalıyız. Bizden önce sıraya girmiş insanların önüne geçmemeliyiz.”

Kitabın 154 ve 155. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı döneminde halkın temsil edilmesi, TBMM’nin açılması ve bu temsilcilerin görevleri açıklanmıştır. Bu dönemde sağlanmak istenen demokratik ortama yer verilmesi bu değeri kapsamaktadır. “Yurdun her tarafından Türk halkı adına kararlar alacak temsilciler seçildi.”, “Ankara’da, yirmi üç nisan bin dokuz yüz yirmide Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Halkın arasından seçilen temsilciler, mecliste milletvekili olarak görev yaptılar.”

209. sayfada, Aile içinde ortak karar almaya yer verilmiştir. “Tatilinizi nerede geçireceğinizi anne ve babanızla birlikte kararlaştırınız.”

Adaletli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Demokratik bir ortamın oluşmasının sağlanması, seçim ve oy kullanma faaliyetleri ile adaletli bir ortam oluşturulmasına çalışılmıştır. Adaletin sağlanmasında eşitlik kavramına ve bu kapsamda eğitimde eşitliğe ve çocukların eşit haklar çerçevesinde yetiştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kurallara uyma ve katılma, aile içinde alınan kararlarda görüşünü ifade edebilme, ortak karar alma ve vatandaşlık görevleri anlatımları ile ‘adaletli olmak’ değerinin kazandırılması hedeflenmiştir. Atatürk’ün kişilik özellikleri arasında ön plana çıkarılmıştır. Hak ve özgürlüklere, insan hak ve hürriyetlerini tanımaya ve çocuk haklarına değinilmiş, ‘Hak’ kavramı vurgulanmıştır. Toplumsal ortamlarda kurallara uymanın gerekliliği örneklendirilmiştir. Kitapta bu değer, toplumsal, demokratik, insancıl ve vatandaşlık özellikleri açısından hedeflenen ifadesini bulmuş ve anlaşılır örnekler ile açıklanmıştır.

İşbirliği Yapmak: Kitapta % 22,4’lük oranla 2. sırada bulunan ‘işbirliği yapmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20. sayfasında, Sınıfa yeni katılan arkadaşlar, tanışmaları ve arkadaşlık ilişkilerine yer verilmiştir. “Birlikte çalışıp birbirimizle yardımlaşacağız.” cümlesi ile sınıfta işbirliği içinde bir çalışma yapılacağı belirtilmiştir.

25. sayfada, Okul çalışanlarının işbirliği içerisinde çalışmasına ve iş bölümü yapmalarına yer verilmiştir. “Okulu okul müdürü yönetir. Müdür yardımcıları da yönetim işlerinde, müdüre yardımcı olurlar. Büyük okullarda birden fazla müdür yardımcısı vardır. Bunlar aralarında görev paylaşımı yaparlar.”

35. sayfada, “Okulda ve Evde Dayanışma” ünitesinin içeriğine yer verilmiştir. “Sınıfta İş Bölümü”, “Ailede Sorumluluk Paylaşımı” ve ünitenin adı ile işbirliği yapmak değerine yer verilmiştir.

36 ve 37. sayfalarda, sınıfta işbirliği yapılması örneklendirilerek bu değere yer verilmiştir. “Sınıfta görev paylaşımının önemi nedir? Görev paylaşımı yapılmadığında neler olur?” hazırlık sorusu ile işbirliğinin ve iş bölümünün yararlarının anlaşılması sağlanmak istenmiştir. “Aramızda iş bölümü yaparak bu işleri paylaşıyoruz.”, “Birlikte iş yapabilme alışkanlığı kazanmak için sınıfımızda eğitici kollar kuruyoruz.”

39. sayfada, Kurulan eğitsel kolların işbirliği içinde yaptığı çalışmalara yer verilmiştir. Kızılay Kolu’nun yardım çalışmaları, Gezi ve İnceleme Kolu’nun gezi düzenlemeleri, Oyun ve Spor Kolu’nun yaptığı çalışmalara yer verilerek işbirliği içinde yapılan etkinlikler örneklendirilmiştir.

Kitabın 41 ve 42. sayfalarında, arkadaşlar ile ortak karar alma ve bu karara uyma, birlikte oynama, ders çalışma, birlik ve beraberlik içerisinde düzen içinde olma ifadeleri işbirliği yapmak değerini kazandırıcı nitelikte davranışlardır.

44 ve 45. sayfalarda, aile içindeki işbirliğine yer verilmiştir. Aile içinde yapılan işbirliği, iş bölümü, ortak karar alma ve herkesin görevini yerine getirmesiyle örneklendirilmiştir. “Ailenizde nasıl bir iş bölümü vardır?”, “Aile bireyleri, aralarında iş bölümü yaparlar. Herkes kendi görevini yerine getirir. Böylece mutluluk içinde yaşarlar.”, “Bizim ailede bütün işleri annem ve babam birlikte yaparlar.”

Kitabın 154. sayfasında, Kurtuluş Savaşı anlatılarak Atatürk ve Türk halkının birlikte verdiği mücadele vurgulanmıştır. Burada vatan için birleşen güç, birlik olmanın olumlu sonuçlarını ve birlik olduğunda sonuçların da ortak olduğunu öğretmesi açısından önemlidir. “Türk halkıyla birlikte düşmanı yurttan atmayı kararlaştırdı.”, “güç birliği”, “temsilcilerle birlikte” ifadeleri ile belirtilmiştir.

158. sayfada, “Bayram Hazırlıkları” başlığı ile 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın hazırlıkları anlatılmıştır. Bu hazırlıkların işbirliği içerisinde yapılması ve herkesin bir görev alarak onu yerine getirmesi ‘işbirliği yapmak’ değerini aktarmaktadır.

Kitabın 220. sayfasında, işbirliği ve dayanışma içerisinde çevreyi korumaya yer verilmiştir. “...Kenetlenip hep birlikte, / Dünya’mızı koruyalım...”

İşbirliği yapmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu konu aile içinde, okulda ve sınıfta işbirliği başlıklarında incelenmiştir. Okuldaki işbirliği; milli bayramları kutlama hazırlıkları, kulüp çalışmaları, dayanışmanın okul hayatını kolaylaştırması, etkinlik yapma ve eğitsel kol kurma olarak ele alınmıştır. Atatürk ve Türk halkının işbirliği içinde hareket etmesi örneği ile dikkat çekilmiştir. Kitabın konuyu ele alışı incelendiğinde işbirliği davranışının işleri kolaylaştırdığı, yardımlaşmayı sağladığı, olumlu bağlılık oluşturduğu ve görev bilinci kazandırdığı gibi sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir. Bununla birlikte aile içindeki işbirliği ile dayanışma, yardımlaşma, herkesin bir görevinin olmasının da ailede birlik duygusunu güçlendirdiği görülmüştür. İşbirliği yapmak değeri kitapta dayanışmayı sağlayan, olumlu bağlılığı ve görev bilincini kazandıran örnekler ile yeterli görülmüştür.

Saygılı Olmak: Kitapta % 21,3’lük oranla 3. sırada bulunan ‘saygılı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 21. sayfasında, okul araç ve gereçlerini özenli kullanmaya yer verilmiştir. Öğrencilerin okul ve sınıf eşyalarını kullanırken sonraki yıl gelecek arkadaşlarını düşünmeleri gerektiği, ifade edilmiştir. Burada saygılı olmak değeri örtük olarak vurgulanmıştır.

Kitabın 29 ve 30. sayfalarında, okulu ve sınıfı ile ilgili kurallara uymak gerektiği anlatılmış ve “Çevremizdeki insanları rahatsız etmemeliyiz.” ifadesine yer verilmiştir. 33. sayfada yer verilen ünite testinde sınıfta hangi davranışların yapılmaması gerektiği sorulmuş ve “Sınıfımızda gürültü yapmamalıyız”, “Sınıftaki eşyaları dikkatli ve özenli kullanmalıyız” çeldiricilerine yer verilerek sınıf içinde arkadaşlarına ve eşyalara saygılı olunması gerektiği ifade edilmiştir.

Kitabın 41. sayfasında, çevredeki insanlara karşı saygılı olmak gerektiği ifade edilmiştir. “Başkaları konuşurken sözünü kesmemeliyiz. Sözünü bitirinceye kadar dinlemeliyiz.” ifadeleri kişinin hem kendine hem de karşısındaki kişiye olan saygısını belirtir.

42. sayfada, Okul çalışanlarına karşı saygılı olmak gerektiğine yer verilmiştir. “...Onun için öğretmenlerimize ve diğer görevlilere saygılı olmalıyız.” Okul kurallarına uyulması gerektiğinin anlatıldığı konu ile bu değer pekiştirilmiştir.

46. sayfada, aile içerisindeki ilişkilerde saygıya yer verilerek aileye saygılı olmak gerektiğine vurgu yapılmıştır. “Bizim aile bireyleri arasındaki ilişki, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanır.” Saygılı olmak değeri ile birlikte ‘sevgi’ değeri de vurgulanmıştır.

48. sayfada yer verilen, “Hak ve özgürlüklerimizi kullanırken başkalarına zarar veremeyiz. Çünkü başka insanların da hak ve özgürlükleri vardır.” ifadeleri ile başkalarının haklarına saygılı olmak gerektiği belirtilmiştir.

54. sayfada, ünite testinde “Başkaları konuşurken sözünü kesmemeliyiz.” ifadesine yer verilerek iletişim kurarken saygılı olmak gerektiği pekiştirilmiştir.

59. sayfada, ‘Cumhuriyet’ şiirine yer verilmiştir. Bu şiirde Atatürk’e saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır. “...Bugünü kuran kimdir? / Saygı duy Atatürk’e.”

64. sayfada, Cumhuriyet Bayramı töreni anlatılmıştır. “Tören, saygı duruşu ile başladı.” ifadesine yer verilerek Atatürk’e ve Türk büyüklerine duyulan saygı vurgulanmıştır.

Kitabın 66 ve 67. sayfalarında, Türk Bayrağı’na duyulan saygı ifade edilmiştir. “Eskimiş, yırtılmış ve rengi solmuş bayrakları kullanmamalıyız. Taşırken yere değıdirmemeliyiz. Yukarı kaldırarak özenle taşınmalıyız.”, “Bayrağımız göndere çekilirken ve indirilirken saygı duruşuna geçmeliyiz. Törenlerde bayrak önümüzden geçerken saygıyla selâmlamalıyız.” ifadelerine yer verilerek Bayrağına duyulan saygı ve sevgi belirtilmiştir. ‘Bayrak Sevgisi’, ‘Vatanseverlik’ ve ‘Milli Simgeler’ değerlerini de kapsamaktadır.

Kitabın 71. sayfasında, Atatürk’ü anma törenleri anlatılmıştır. “...Atatürk’ün hizmetlerini anlatan konuşmalar yaparız. Ona olan sevgimizi ve saygımızı belirtiriz.”, “Halkımız onu saygıyla anar.” ifadeleri ile Atatürk’e duyulan saygı vurgulanmıştır.

77. sayfada ‘Öğretmenler Günü’ anlatılmış ve öğretmene karşı saygılı olmak gerektiğine yer verilmiştir. “Bu günde, öğretmenimizin elini öpmeyi, gününü kutlamayı unutmamalıyız.”

Kitabın 79. sayfasında, ünite sonu testine yer verilmiş ve “Bayrağımız göndere çekilirken saygı duruşuna geçmeliyiz.”, “Törenlerde bayrak önümüzden geçerken saygıyla selâmlamalıyız.” cümleleri ile Türk Bayrağı’na karşı saygılı olmak gerektiği bir kez daha vurgulanarak pekiştirilmiştir.

Kitabın 106. sayfasında, toplum içerisinde saygılı olmaya yer verilmiştir. “Taşıtlara binerken ve inerken insanları rahatsız etmemeliyiz.” 112. sayfada, paten, bisiklet ve kayak gibi araçları kullanırken dikkat edilmesi gerekenlere yer verilmiştir. Burada bu

araçları kullanırken çevredekilere karşı saygılı olmak gerektiği de önemsenmiştir. “Bu araçları kullanırken başkalarını rahatsız edecek davranışlarda bulunmamalıyız.”

Kitabın 126 ve 127. sayfalarında haberleşme araçlarından mektup anlatılmıştır. Mektup yazarken saygı ifadeleri kullanmaya ve bir başkasının mektubunu açmamaya değinilerek ‘saygılı olmak’ değeri vurgulanmıştır. “Mektubun sonunda saygı ve sevgilerimizi bildiririz.”, “Biz de başkasının adına gelen mektupları açıp okumamalıyız.”

129. sayfada, Çevredeki insanların özel alanına saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir. “Yakınımızda bulunanlar telefonla konuşurken, konuşmalarını dinlememeliyiz.”

Kitabın 160. sayfasında ‘23 Nisan’ şiirine yer verilmiştir. Bu şiirde geçen “...Selâmla gazileri, / Şehitleri anarak.” ifadeleri ile vatan için mücadele edenlere saygı duyulması gerektiğine yer verilmiştir.

179. sayfada, ‘Turizm Haftası’ anlatılmıştır. Bu konu sonunda verilen özlü sözlerde turizmin gelişmesi için turiste saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir. “Turiste saygı varsa, turizmde kaygı olmaz.”

Saygılı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, başkalarının hakkına, düşüncesine, özgürlüğüne ve özel alanına saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Atatürk’e ve Türk büyüklerine karşı duyulan saygı ifadeleri ile pekiştirilmiştir. Ailesine saygılı olma, okul ve sınıf kurallarına uyarak saygılı olmak gerektiğine yeterli ölçüde yer verilmiştir. Milli simgelere duyulması gereken saygı ifade edilmiş, Türk Bayrağına karşı gösterilmesi gereken saygı vurgulanmıştır. Toplumsal alanlarda ve çevre ile iletişimde saygılı olmak gerektiği belirtilmiştir. Vatan için mücadele eden ve şehitlere karşı saygı duymak gerektiği ele alınmıştır. Özetle kitapta genel olarak dağılım gösteren saygılı olmak değeri sosyal, demokratik, milli alanlarda değerlendirilmiş ve işlenmiştir.

Hoşgörülü Olmak: Kitapta % 6,3 ile 4. sırada yer alan ‘Hoşgörülü olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Hoşgörülü olmak değerine bu kitapta çok yer verilmediği ve tek bir yerde açık ifadesinin olduğu görülmektedir. Kitabın 31. sayfasında, arkadaşlarına karşı hoşgörülü davranılması gerektiğine yer verilmiştir. “Arkadaşlarımızı sevmeliyiz ve korumalıyız. Onlara hoşgörülü davranmalıyız. Yaptıkları küçük hataları büyütmemeliyiz.”

Hoşgörölü olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta hoşgörü değeri ile ilgili arkadaşları ile iyi ilişkiler geliştirme karşılıklı anlayış içinde olma ifadelerine dikkat çekilmiştir. Kitapta, hoşgörölü olmak değerinin demokratik ve sosyal alanlarda yeterli teorik bilgi ve örnek ile sunulmaması ile eksik kaldığı görölmüştür.

Kibar Olmak: Kitapta % 3,4'lük oranla en az bulunan demokratik değerlerden 'Kibar olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 41. sayfasında, eleştiri yaparken kırııcı olmamaya yer verilmiş ve kibar olmak gerektiği örtük olarak ifade edilmiştir. "Biz de başkalarını eleştirirken kırııcı olmamalıyız.", arkadaşlarına karşı kibar olmaları gerektiği "Onlara karşı kırııcı olmamalıyız. Kavgı etmemeli, kötü sözler söylememeliyiz." ifadeleri ile belirtilmiştir. 54. sayfada, ünite testinde yer verilen ifade ile pekiştirilmiştir. "Başkalarını eleştirirken kırııcı olmamalıyız."

Kitabın 86. sayfasında yer verilen resimde, iki çocuğun ellerinde çiçekler ve güler yüzle hasta ziyaretine gittiği görölmektedir. Bu resimdeki hasta ziyareti 'kibar olmak' değerini örtük kapsamda örneklendirmektedir.

Kibar olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde arkadaşlık ilişkileri ve hasta ziyareti örneği ile ifade edildiği görölmektedir. Bu değere kitapta demokratik değerler kapsamında en az oranda yer verilmiştir. Kibar olmak değeri, sosyal, demokratik ve kişisel alanlarda yeterli açıklama ve örneğe yer verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Tablo 37. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri

(1998) 2. Sınıf 3. Kitap		
Çalışma-İş Değerleri	f	%
Sorumluluk Sahibi Olmak	65	27.3
Çalışkan Olmak	59	24.8
Liderlik	33	13.9
Tutumlu Olmak	30	12.6
Ekonomik Fayda	23	9.6
Girişimci Olmak	14	5.9
Azimli Olmak	10	4.2
Ekonomik Bağımsızlık	4	1.7
Toplam	238	100.0

Tablo 37’de Çalışma-iş değerlerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 37’ye göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 238 yerde Çalışma-iş değerlerine yer verilmiştir. Bu değerlerden Sorumluluk sahibi olmak % 27,3 ile en fazla kullanılan değer olarak belirlenmiştir. Bunu takiben 2. sırada % 24,8 ile Çalışkan olmak değeri izlemektedir. Liderlik % 13,9 ile 3. sırada ve Tutumlu olmak % 12,6 ile 4. sırada yer alan değerlerdir. Ekonomik Fayda % 9,6, Girişimci olmak % 5,9 ve Azimli olmak % 4,2 ile az kullanılan değerler olarak belirlenmiştir. Ekonomik Bağımsızlık kavramı % 1,7 ile en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan çalışma-iş değeri ile en az kullanılan çalışma-iş değeri arasında % 25,6 gibi bir fark bulunmaktadır.

Sorumluluk Sahibi Olmak: Kitapta % 27,3 ile en fazla bulunan çalışma-iş değerlerinden ‘Sorumluluk sahibi olmak’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12. sayfasında, ‘Okulumuz Açıldı’ konusuna yer verilmiştir. Konu içerisinde okul hazırlığını yapan öğrenciye yer verilerek sorumluluk duygusu örtük olarak vurgulanmıştır.

25. sayfada, ‘Okulda Çalışanların Görevleri’ anlatılarak sorumluluklarına yer verilmiştir. 26 ve 27. sayfalarda, okulda çalışan görevlilerin sorumluluklarına, açıklanarak yer verilmiştir. “Okulda, her sınıfın bir sınıf öğretmeni vardır. Öğretmenler eğitim-öğretim işlerinden sorumludur.”, “Büyük okullarda memurlar ve teknisyenler de görev yaparlar. Memurlar evrak ve kayıt işlerini yürütürler. Okulla ilgili başka yerlere gönderilecek yazıları hazırlarlar. Teknisyenler ise okulun tamirat ve bakım işlerini yaparlar. Elektrik ve su tesisatlarındaki arızaları giderirler. Kaloriferci, okulun ısınmasından sorumludur.”, “Hizmetliler de okulda çalışan görevlilerdir. Okulun temizlik işlerinden sorumludur.”

29. sayfada, öğrencinin yapması gereken sorumluluklardan biri ifade edilerek vurgulanmıştır. “Günlük derslerimize göre çantamızı hazırlamalıyız.”

32. sayfada, Hayvanları korumak temel insanlık görevi olarak ifade edilmiştir. “Bizlere sayısız faydası olan hayvanları korumak, bir insanlık görevidir.” cümlesi ile çevreyi koruma değeri de vurgulanmıştır.

Kitabın 35. sayfasında, ‘Okulda ve Evde Dayanışma’ ünitesinin konu başlıklarına yer verilmiştir. Bu konuda yer verilen başlıklarda ‘sorumluluklar’ vurgulanmıştır. “Okulda Sorumluluklarımız: a. Kendimize Karşı b. Arkadaşlarımıza Karşı c. Öğretmenlerimize ve Diğer Görevlilere Karşı ç. Okul Kuralları İle İlgili Sorumluluklarımız”, “Ailede Sorumluluk Paylaşımı”, “İnsan Hak ve Hürriyetleri İle İlgili Sorumluluklar” konu başlıklarından da anlaşılacağı gibi sorumluluk sahibi olmak her alan ve konuda vurgulanarak kapsamlı bir şekilde ifade edilmiştir.

Kitabın 36 ve 37. sayfalarında, Okuldaki sorumluluklara yer verilmiştir. “Hangi eğitici kolda görev almak istiyorsunuz? Görev alırsanız neler yapacağınızı anlatınız.” sorusu ile üstlenilmek istenen sorumluluğa ve bunun çocuk tarafından ne anlam ifade ettiğinin anlaşılmasına yer verilmiştir. “Okuldaki görevlilere karşı sorumluluklarınızın neler olduğunu düşününüz. Düşüncelerinizi sınıfta anlatınız.” sorusu ile sorumlulukları düşündürülerek sorumluluk sahibi olmak değeri içselleştirilmeye çalışılmıştır. Eğitici kollar anlatılmış ve “Bu kollarla görev alarak bilgi ve becerilerimizi geliştiririz.” cümlesi ile sorumluluk üstlenmenin olumlu özelliği vurgulanmıştır.

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, ‘Okulda Sorumluluklarımız’ konusu ile sorumluluk sahibi olmak değerine vurgu yapılmıştır. Sorumlulukların kendine, arkadaşlarına ve okuldaki görevlilere karşı olarak sınıflandırılması daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. “Okulda kendimize, arkadaşlarımıza, öğretmenlerimize ve diğer görevlilere karşı sorumluluklarımız

vardır. Ayrıca okul kurallarına uyma ve yerine getirme sorumluluğumuz da vardır.” ‘Kendimize Karşı’ konusu ile özgüven ve özsaygı artırıcı ifadeler ile sorumluluklar açıklanmıştır. ‘Arkadaşlarımıza Karşı’ konusunda arkadaşlara karşı olan sorumluluklar açıklanmış ve vurgulanmıştır. Arkadaşlar ile geçirilen vakitlere değinilmiş ve “Onun için arkadaşlarımıza karşı sorumluluklarımız vardır.” cümlesi ile vurgulanmıştır. ‘Öğretmenlerimize ve Diğer Görevlilere Karşı’ başlığı ile okul çalışanlarına karşı olan sorumluluklara yer verilmiştir. ‘Okul Kuralları İle İlgili Sorumluluklarımız’ başlığı ile okul kuralları ve uyma sorumluluğu açıklanmıştır. Konu sonunda sorumluluk sahibi olmak değerinin anlaşılıp anlaşılmadığına dair değerlendirme sorularına yer verilmiştir. “Öğretmenlerinize ve okuldaki diğer görevlilere karşı sorumluluklarınız nelerdir?” (s.42)

Kitabın 44. sayfasında, ‘Ailede Sorumluluk Paylaşımı’ başlığı ile aile içinde paylaşılan sorumluluklar açıklanmıştır.

51. sayfada, “Vatandaşlık Görevleri” başlığı ve ifadesi ile vatandaş olarak sorumlulukların bulunduğu ifade edilmiştir. Bunlardan birinin açıklanması ile vatandaşın bir sorumluluğu örneklendirilmiştir. “Biz de seçme ve seçilme hakkımızı kullanmalıyız. Seçimlerde oy kullanmalıyız. Çünkü bu, bir vatandaşlık görevidir.”

52. sayfada yer verilen “Dünya Çocuk Günü” konusunda, çocukların büyüdükçe sorumluluklarının artacağı örtük olarak ifade edilmiş ve bu durum önemli görülmüştür. “Çocuklar bir ülkenin geleceğidir. Bugünün çocukları, yarının büyükleri olarak toplum yaşamına katılacaklardır. Önemli görevler üstleneceklerdir.”

Kitabın 61. sayfasında, Kültürel değerleri korumanın Türk vatandaşının sorumluluklarından biri olduğu ifade edilmiştir. Bu ifade ile “sorumluluk sahibi olmak” değeri ile birlikte “Kültürel değerleri koruma ve geliştirme” değerine de yer verildiği görülmüştür. “...Atatürk’ün getirdiği bu yenilikleri korumak, yaşatmak ve geliştirmek hepimizin görevidir.”

95. sayfada, Yardım etmenin sorumluluklarımız arasında bulunması, insanlık görevi olarak ifade edilmiştir. “...kara gün dostu olan Kızılay’a yardımcı olmalıyız. Kızılay’a bağışta bulunmak bir insanlık görevidir.”

158. sayfada, “Bayram Hazırlıkları” başlıklı konuya yer verilmiştir. Bu hazırlıkları yaparken herkesin bir görev üstlenmesi ‘sorumluluk sahibi olmak’ değerini örneklendirmektedir. “Bayram hazırlıkları için hepimiz görev aldık. Ben “Yaşasın 23 Nisan” isimli şiiri okuyacağım. ...”

176. sayfada yer verilen “Canlıları Korumak” başlıklı konuda soru ve resim ile bu değerin aktarıldığı görülmektedir. “Evinizde beslediğiniz hayvan var mı? Varsa nasıl bakıyorsunuz?” sorusu bir canlının sorumluluğunu almış olmayı sorgulamaktadır. Konu içinde yer verilen balık besleyen çocuk resmi de bu değere örnek oluşturmuştur.

Kitabın 219. sayfasında yer verilen “Çevreyi Koruma Haftası” konusunda, çevreyi korumanın bir zorunluluk olduğu vurgulanmıştır. Çevreyi korumanın temel insanlık görevlerinden biri olduğu konudan anlaşılmaktadır. Sorumluluk sahibi olmak değeri örtük olarak ifade edilmiştir.

Sorumluluk sahibi olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın sorumluluk değerini işlerken ‘Okulda Sorumluluklarımız’ konusu kapsamında kendimize, arkadaşlarımıza, öğretmenlerimize, diğer görevlilere karşı sorumluluklar başlıkları ile kapsamlı vermiş olduğu görülmüştür. Okul çalışanlarının görev tanımlarına yer verilmiş ve sorumlulukları açıklanmıştır. Öğrenci sorumluluğu ve aile içindeki sorumluluk ifadeleri ile desteklenmiştir. Kitabın genelinde dağılım gösteren değer; çevreyi koruma, vatandaşlık görevleri, hayvanları koruma, insan hak ve hürriyetlerini kullanırken sorumluluklara değinilmiş ve ‘insanlık görevi’ ifadesi ile vurgulanmıştır. Öğrencilere görev ve sorumluluk bilinci olan birey olarak çocuğun kendi sorumluluğunu fark etmesini sağlayan okul hazırlığını yapma örneğine yer verilmiştir. Kültürel değerleri korumadaki sorumluluğa yer verilmiştir. Özetle kitapta sorumluluk sahibi olmak değeri, kişisel ve sosyal yaşamda sorumlulukları yerine getirme özellikleri açısından teorik kapsamda yeterli ancak ekonomik alanda anlaşılır örneklerle yer verilmemesi ve rol modeller sunulmaması ile eksik görülmüştür.

Çalışkan Olmak: Kitapta % 24,8 ile 2. sırada yer alan çalışma-iş değerlerinden ‘Çalışkan olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, Okulun yeni açılmasına yer verilerek yeni dönemde derslere çalışılmasına ve başarılı olmaya vurgu yapılmıştır. Okul müdürünün konuşmasında çalışkan olmak değerini içeren ifadeler: “Derslerimize çalışarak, ödevlerimizi yaparak daha başarılı olacağımızı söyledi. Bize, başarılar diledi.”, “Biz de başarılı olmak için çok çalışacağız.”

Kitabın 38 ve 39. sayfalarında, Eğitici kolların yaptığı çalışmalara yer verilmiştir. Sorumluluklarını üstlendikleri görevler için çalışmalar yapmaları ile bu değeri kapsamaktadır.

41. sayfada, Arkadaşlar ile birlikte çalışma ifadesine yer verilmiştir. “Birlikte eğlenir, ders çalışırız.” 42. sayfada, öğretmenlerin geleceğe yararlı bireyler yetiştirmek için çalışmasına yer verilmesi bu değeri kapsamaktadır. “Ailemize, vatanımıza ve milletimize yararlı insan olmamız için emek harcarlar.”

Kitabın 44 ve 45. sayfalarında, Aile bireylerinin sorumluluklarını yerine getirmek için çalışmasına yer verilmiştir.

Kitabın 56. sayfasında, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ nitesi kapsamındaki başlıklara yer verilmiştir. Bu başlıklar arasında ‘Atatürk’n Plânlı çalışmasına’ yer verilerek onun alışkan olma özelliği ifade edilmiştir. 70. sayfada, Atatürk’ün bu özelliği açık olarak ifade edilmiştir. “Atatürk vatani ve milleti için çok çalıştı. Bu uzun ve yorucu çalışmaları sonucunda hastalandı.” alışkan olmak özelliği yanında fedakârlığına vurgu yapılmıştır. 72. sayfada, Atatürk’ün ğrenciliğine yer verilerek alışkan bir ğrenci olduğu vurgulanmıştır. “Küçük Mustafa, başarılı bir ğrenciydi.”, “Mustafa Kemal, askeri ortaokulu ve askeri liseyi başarı ile bitirdi. İstanbul Harp Okuluna girdi. Bu okulda da çalışkanlığı ve disiplini ile dikkati çekti. Burayı da başarı ile bitirdikten sonra Harp Akademisine girdi.”

Kitabın 74. sayfasında, “Atatürk’n Plânlı alışması” başlığıyla yaptığı çalışmalar anlatılmış ve alışkan olmak değeri lider özelliği olarak vurgulanmıştır. “Sabırlı, disiplinli, plânlı alışma Atatürk’ün en önemli özelliklerindendi.”

81. sayfada, Başarı kavramı ile yer verilmiş ve bu değer ile sağlıklı olmak değeri arasında bağlantı kurulmuştur. “Mutlu ve başarılı olmamız, sağlıklı bir vcoda sahip olmamıza bağlıdır.”

89. sayfada yer verilen şiirde çalışmanın güzelliği ifade edilmiştir. “...Vakitli yat, erken kalk, / çok dikkat et zamana. / Ne güzeldir çalışmak, / Dinçlik verir insana...” Sağlıklı olmak için çalışmak gerektiği de ifade edilmiştir.

Kitapta yurdumuz ve milletimiz için yapılan çalışmalar anlatılmıştır. 157. sayfada yer verilen “Bizim Bayramımız” şiirinde bu çalışmaların boşa gitmeyeceği ifade edilerek, çalışmanın her zaman faydalı olacağına yer verilmiştir. “...Bizim için harcanan / Boşa gitmez bu emek, / çünkü her Türk ocuğu / Yirmi üç nisan demek.”

159. sayfada, Bayram törenine yer verilmiştir. Bu törende okul müdürünün konuşmasına yer verilerek, yurdumuzun gelişmesi için çalışkan olmak gerektiği vurgulanmıştır. “Cumhuriyetin sonsuza kadar yaşaması ve gelişmesi için çok çalışmamız gerektiğini belirtti.”

Kitabın 161 ve 162. sayfalarında, Çalışkan olmak ve sağlıklı olmak değerlerine birlikte yer verilmiştir. “Derslerimizde ve işimizde başarılı olabilmek için, sağlıklı olmamız gerekir.”

Kitabın 202. sayfasında, ‘Anneler Günü’ anlatılmış ve çalışkan olmanın anneleri mutlu edeceğine yer verilmiştir. “Onu mutlu etmek için, derslerime çalışırım.”

211. sayfada, “Yıl boyunca çalıştık, yorulduk.” 217. sayfada, “Ders yılı sona erdi. Yıl boyunca birçok çalışma yaptık.” ve 221. sayfada, “Çalışıp yorulduğumuz için tatil yaparız.” ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeler ile ders yılı boyunca çalışmaya ve çalışanın dinlenme hakkını elde etmesine yer verilmiştir.

Çalışkan olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; ders çalışabilmek, geleceğe faydalı bir birey olarak yetişmek, çalışmanın faydalı olması başarı kavramları ile desteklenmiştir. Atatürk’ün öğrencilik ve askeri hayatındaki başarıları ve planlı çalışması ile rol model olarak örnek gösterilmiştir. Eğitici kol çalışmaları, başarılı bir öğrenci olma ve arkadaşları ile birlikte çalışma örnekleri ile bu değer hedeflenmiştir. Aile bireylerinin mutlu olmasının çalışkan evlatlar ile sağlanacağı verilen açıklamalar ile belirtilmiştir. Sağlık ve başarılı olma kavramları bir bütünlük içinde verilmiş çalışanın mutlu olacağı ve tatili hak edeceği ifadeleri ile bu değer pekiştirilmiştir. Kitapta, liderlerin başarısı ve çocukluğundan örnekler ile desteklenerek bu değer kazandırılmak istenmiştir. Özetle kitapta ‘çalışkan olmak’ değeri yeterli teorik bilgi ile verilmiş, pratik örneklerle sunumunda eksik kalmıştır.

Liderlik: Kitapta % 13,9 ile 3. sırada yer alan çalışma-iş değerlerinden ‘Liderlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 37. sayfasında, “Sınıf Başkanlığı” seçimine yer verilerek, Liderlik değeri örneklendirilmiştir. 42. sayfada, “Sınıf başkanının görevleri nelerdir?” sorusuna yer verilmiştir.

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında, Atatürk'ün liderliğine yer verilmiştir. “Sahip olduğumuz hak ve özgürlüklere kimin önderliğinde kavuştuk?”, “Türk milleti, Atatürk'ün önderliğinde birçok hak ve özgürlüğe kavuşmuştur.”

54. sayfada, “Sınıf başkanının görevi nedir?” sorusuna yer verilerek bu değer örtük olarak ifade edilmiştir.

58. sayfada, Atatürk'ün liderliğinden bahsedilmiş ve onun bu lider olma özelliği ile vatani kurtarma ve yeni düzen kurma çabası anlatılmıştır. “Kurtuluş Savaşı'nı Atatürk'ün önderliğinde Türk ordusu kazandı.”, “Cumhuriyet kimin önderliğinde kuruldu?”, “İlk cumhurbaşkanımız kimdir?”

60. sayfada, Atatürk'ün liderliği ifade edilmiş ve lider olma özelliğiyle yaptığı yeniliklere yer verilmiştir. “Atatürk'ün önderliğinde birçok alanda yenilikler yapıldı.”

73. sayfada yer verilen ‘Atatürk’ şiirinde üç kıtada da vurgulanan “Atatürk, en büyük Türk” ifadesi ile Atatürk'ün lider olma özelliği vurgulanmıştır.

77. sayfada, Atatürk'ün lider olma vasfı “Başöğretmen” unvanı ile vurgulanmıştır. “Milletimiz, Atatürk'e başöğretmen unvanını verdi.”

Kitabın 154 ve 155. sayfalarında da Atatürk'ün liderliği ifade edilmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda liderlik etmesi anlatılmıştır. “Bu arada Türk halkı dağınıktı. Etrafında toplanıp, güç birliği yapacak bir öndere ihtiyacı vardı. Atatürk, Türk halkına öncülük etti.”, “Türk ordusu ve Türk halkı, Atatürk'ün önderliğinde düşmanı yurttan attı.” Kitabın 163 ve 164. sayfalarında yer verilen ünite testinde Atatürk'ün önderliğine tekrar yer verilmiş ve Lider olmak değeri pekiştirilmiştir. “Türk halkının, Atatürk'ün önderliğinde, yurdunu düşmanlardan kurtarmak için yaptığı savaş...”, “Kurtuluş Savaşı kimin önderliğinde kazanıldı?”

Liderlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta değer; Atatürk'ün toplumsal, askeri, eğitim ve siyasi alanlarda sahip olduğu liderlik özelliği birçok yerde vurgulanarak rol model olarak sunulmuştur. Okulda ‘Sınıf Başkanı’ seçimine yer verilmesi ile öğrenciler açısından ele alınmıştır. Kitapta bu değer kavramsal açıdan yeterli olduğu ancak çocukların kazanabileceği liderlik özelliği açısından eğitim seviyesine uygun yeterli pratik örneklerle desteklenmediği söylenebilir.

Tutumlu Olmak: Kitapta % 12,6 ile 4. sırada yer alan çalışma-iş değerlerinden ‘Tutumlu olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 29. sayfasında, Kişisel eşyalarını ve okul araç gereçlerini özenli kullanıma yer verilip bu değer örtük olarak vurgulanmıştır. “Kalemlerimizi dikkatli açmalıyız. Dikkatli açarsak çabuk tükenmez. Boyalarımızı gereksiz yere kullanmamalıyız.”

31. sayfada, Tuvalet kullanımı anlatılmış ve “Sabunu ve suyu boş yere harcamamalıyız.” ifadesine yer verilerek tutumlu olmak değerine yer verilmiştir.

47. sayfada, “Gereksinim ve isteklerimizi giderirken aile bütçemizi dikkate almalıyız. Öncelikle gereksinimlerimizin karşılanmasına özen göstermeliyiz. Ailemizin karşılayamayacağı isteklerde bulunmamalıyız.” ifadesi ile bütçeye göre hareket etmek gerektiği ve gereksiz isteklerden kaçınarak tutumlu olmak gerektiği vurgulanmıştır. 55. sayfada, ünite testi ile pekiştirilmiştir. “Gereksinim ve isteklerimizin giderilmesi için ailemizin bütçesini dikkate almalıyız.”

Kitabın 96. sayfasında, ‘Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası’ anlatılarak tutumlu olmak değerine yer verilmiştir. Tutumlu olmak için gereksiz harcama yapmamak gerektiği ve birikim yapmak gerektiği ifadelerine yer verilmiştir. “İhtiyaçlarını iyi belirleyip gereksiz harcamalar yapmazlarsa sıkıntı çekmezler. Tutumlu davranmış olurlar.”, “Çocuklar, ailelerinden harçlık alırlar. Harçlıklarını gereksiz harcarlarsa, paraları çabuk biter. Bu nedenle, bize verilen paraları dikkatli harcamalıyız. Artan paramızı biriktirmeyi de alışkanlık haline getirmeliyiz.”, “Tutumlu olursak, paramız birikir. Unutmayalım ki damlaya damlaya göl olur.” ifadeleri ve konu devamında atasözleri ile desteklenerek tutumlu olmak değeri vurgulanmıştır.

129. sayfada, ‘Telefonla İletişim’ konusuna yer verilmiş ve gereksiz telefon görüşmeleri yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır. “Gereksiz konuşmalarımız ailemizin fazla para ödemesine neden olur.”

134. sayfada, ‘Enerji Tasarrufu Haftası’ anlatılmış ve gereksiz enerji kullanımlarından kaçınarak tasarruf yapmak gerektiği konusuna yer verilmiştir. “Elektrik tasarrufu yapmalıyız.”, “Radyo, televizyon, ütü gibi elektrikli aletleri gereksiz yere çalıştırmamalıyız. Evde, okulda elektrik lambalarını gerekmedikçe yakmamalıyız. Bir yerden çıkarken yanan ışığı, mutlaka kapatmalıyız. Bu davranışlarımızla ailemizin ve

devletimizin bütçesine katkıda bulunmuş oluruz.” ifadelerine yer verilerek tutumlu olmak değeri vurgulanmıştır.

Tutumlu olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerın kişisel eşyalarını özenli kullanma, tasarruf yapma, bütçeye göre hareket etme kavramlarını içeren anlatımlar yolu ile açıklandığı görülmüştür. Aile içinde tasarruflu davranma, enerji kaynaklarını ihtiyaç kadar kullanma ve gereksiz tüketim yapmama davranışları ile desteklenmiştir. Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası’ konusu ile bu değer kapsamlı olarak işlenmiştir. Gereksiz harcamalar yapmamak gerektiği örneklendirilmiş ve atasözleri ile desteklenmiştir. Aile ve devlet bütçesine katkı önemsenmiştir. Hedeflenen ‘tutumlu olmak’ değerinin aktif hale getirilebilmesi için kişisel ve sosyal alanlarda örnek ve diyaloglarla beslenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ekonomik Fayda: Kitapta % 9,6 ile 5. sırada yer alan çalışma-iş değerlerinden ‘Ekonomik Fayda’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 50. sayfasında, Eğitimin ücretsiz olmasına yer verilerek devletin ülkesi için ekonomik fayda sağlaması ifade edilmiştir. “Yurdumuzda ilköğretim zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.”

Kitabın 96. sayfasında, ‘Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası’ anlatılmıştır. Bu konu kapsamında para kazanmak, harçlıkları biriktirmek ve paraları dikkatli harcamayı alışkanlık hâline getirmek ifadelerine yer verilerek ekonomik fayda sağlamak değeri vurgulanmıştır. “Türk Malları” olarak bir ülkenin kendi mallarını kullanması gerekliliğinin anlatılması da ülke adına ekonomik fayda sağlamaya yönelik bir tutumdur.

114. sayfada, Çevreyi korumanın ülke ekonomisine sağladığı faydaya yer verilmiştir. “Günlük hayatımızda yararlandığımız taşıtları korumamız gerekir. Taşıtları korursak uzun süre hizmet verirler. Böylece ülkemizin ekonomisine de katkı sağlamış oluruz.”

134. sayfada, ‘Enerji Tasarrufu Haftası’ anlatılmıştır. Konu kapsamında aile bütçesi ve devlet bütçesine katkı sağlayacak tasarruflardan ve güneş enerjisinden yararlanmanın gerekliliğinden söz edilerek ekonomik fayda değerine yer verilmiştir.

161. sayfada, Ekonomik bağımsızlığı sağlayan çalışarak para kazanma ifadesine yer verilmiştir. Bir kişinin çalışarak para kazanması onun adına ekonomik fayda sağlayan bir durum olarak değerlendirilir.

Kitabın 179. sayfasında, ‘Turizm Haftası’ anlatılmıştır. Konu kapsamında turizm ve turistlere nasıl davranılması gerektiğine yer verilmiştir. Turistlerin ülke ekonomisine katkı sağladığı vurgulanmıştır. “Yurdumuza gelen turistler, para harcarlar. Turistlerin harcadığı paralar, ülkemizin gelişmesi için kullanılır.”

Ekonomik Fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta tasarruf ile aile ve devlet bütçesine katkı sağlama, yerli malı kullanımı ve çevreyi koruyarak yurda ekonomik fayda sağlama anlatımları çerçevesinde işlendiği görülmüştür. Ekonomik kazancın sağladığı yarar ve devletin eğitim alanında sağladığı ekonomik imkân ifadeleri ile ‘ekonomik fayda’ değeri desteklenmiştir. Bu değer, bütçe, tasarruf, yerli malı kullanımı, turistlerin ekonomik katkısı durumları ile açıklanmış olup eğitim seviyesine uygun örneklerle çok yer verilmemesi ile eksik kalmıştır.

Girişimci Olmak: Kitapta % 5,9 ile 6. sırada yer alan çalışma-iş değerlerinden ‘Girişimci olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 38. sayfasında, eğitici kol faaliyetlerine ve bu kolları kurmaya yer verilerek okulda yapılan sosyal bir girişim örneğine yer verilmiştir. “Biz de sınıfımızda eğitici kollarımızı kurduk.”, Kitaplık ve Yayın Kolu’nun girişimlerine yer verilmiştir. “Bu koldaki arkadaşlarımız sınıf kitaplığımızı kurarak zenginleştirirler.”, “Diğer kollardaki görevli arkadaşlarıyla okul gazetesini çıkarırlar.” 54. sayfadaki ünite testinde sınıf kitaplığının kurulması ifadesine tekrar yer verilerek pekiştirilmiş ve örtük olarak vurgulanmıştır.

Kitabın 59. sayfasında, Atatürk’ün Cumhuriyet’i kurmasından bahsedilerek onun girişimci özelliğine yer verilmiştir.

95. sayfada, ‘Kızılay Haftası’ anlatılmıştır. Bu haftanın önemi ve Kızılay’ın faaliyetlerinin anlatıldığı konuda öğrencilerden Kızılay Kolu kurarak yardım çalışmaları yapmaları istenmiştir. Böylece sosyal girişimcilik faaliyetinde bulunmaları yolunda yönlendirilmişlerdir. 214. sayfada, arkadaşları ile birlikte yeni bir oyun kurmaya yer verilmiştir.

Girişimci olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta ekonomik girişim örneğine yer verilmediği görülmektedir. Yeni bir oluşum kapsamında değerlendirildiğinde eğitici kol, oyun ve sosyal yardım çalışmaları ile bunların oluşumlarına yer verilerek sosyal girişimcilik örtük olarak ifade edilmiştir. Atatürk'ün Cumhuriyet'i kurması örneklendirilmiştir. Kitapta ekonomik girişim faaliyetlerine yer verilmemesi ve girişimci olmanın önemine değinilmemesi ile bu değer eksik kalmıştır.

Azimli Olmak: Kitapta % 4,2 ile 7. sırada yer alan çalışma-iş değerlerinden 'Azimli olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 74. sayfasında, Atatürk'ün kişisel özelliklerine yer verilmiş ve verilen ifadeler ile azimli olması vurgulanmıştır. "Sabırlı, disiplinli, plânlı çalışma Atatürk'ün en önemli özelliklerindendi. Önüne çıkan engelleri aklını ve mantığını kullanarak aşardı.", "Bir işi sonuçlandırmadan başka bir işe başlamazdı.", "Güçlükler karşısında asla yılmazdı. Sabırlı, disiplinli ve başarılıydı. Hiçbir zaman ümitsizliğe kapılmazdı. Karar verdiği bir işi mutlaka sonuçlandırır." "

Azimli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Atatürk'ün azimli olması ile vurgulanmıştır. Bir liderin özelliği olarak sunulması model alınması yönünden önemli görülmüştür. Azimli olmanın gerekliliklerinden olan, disiplinli, sabırlı çalışma, kararlı oluş, engeller ve güçlükler karşısında yılmama, ümitsizliğe kapılmama ve başarı ile sonuçlandırma ifadelerine yer verilerek bu değer tek bir örnekle bütün olarak aktarılmıştır.

Ekonomik Bağımsızlık: Kitapta % 1,7 ile en az bulunan çalışma-iş değerlerinden 'Ekonomik Bağımsızlık' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 48. sayfasında, İnsan Hak ve Hürriyetleri anlatılmıştır. Bu konu kapsamında ekonomik bağımsızlığa da yer verilmiş ve insan haklarından biri olarak ifade edilmiştir. "Seyahat etmek, çalışıp para kazanmak sahip olduğumuz haklardandır."

Kitabın 96. sayfasında, Ekonomik kazanç sağlama ifadesine yer verilmiştir. "İnsanlar çalışarak para kazanırlar. Bu parayla ihtiyaçlarını gidererek rahat yaşamaya çalışırlar."

161. sayfada, ‘Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası’ anlatılmış ve ekonomik bağımsızlığın kaybedilmesi durumunda sosyal güvenlik kuruluşlarına ihtiyaç olabileceği ifadesine yer verilmiştir. “İnsanlar, geçimlerini sağlamak için çalışarak para kazanırlar. Kazandıkları parayla da gereksinimlerini karşılarlar. Ancak insanlar yaşlandıkça güçlerini kaybetmeye başlarlar. Zamanla çalışamaz duruma gelirler. Bu durumdaki insanlar için sosyal güvenlik kuruluşları kurulmuştur.” Ekonomik bağımsızlığın geçimi sağladığı anlatılmış ve sağlıklı iken çalışıp, önlem alınmasına da yer verilmiştir.

Ekonomik Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta yeterli bulguya yer verilmemiş olduğu görülmektedir. Kitapta çalışma hakkı, ekonomik kazanç sağlama ve ekonomik kazanç sağlama ile birlikte ihtiyaçları giderme açıklamaları ile bu değerın tanıtımı yapıldığı görülmüştür. Kitapta az bulgu ile sunulan bu değerin örnekler ile desteklenmemesi yetersiz olarak görülmüştür.

Tablo 38. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler

(1998) 2. Sınıf 3. Kitap		
Bilimsel Değerler	f	%
Bilimsel Olmak	132	54.6
Yeniliğe Açıklık	53	21.9
Araştırmacı Olmak	36	14.9
Eleştirel Olmak	12	4.9
Yaratıcı Olmak	5	2.1
Merak Duymak	4	1.6
Toplam	242	100.0

Tablo 38’de Bilimsel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 38’e göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 242 yerde Bilimsel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Bilimsel olmak kavramı % 54,6 ile en fazla kullanılan bilimsel değerdir. Bu değeri 2. sırada % 21,9 ile Yeniliğe Açıklık değeri izlemektedir. Araştırmacı olmak kavramı % 14,9 ile 3. sırada yer

almaktadır. Eleştirel olmak % 4,9 ve Yaratıcı olmak % 2,1 ile az kullanılan değerlerdir. Merak duymak ise % 1,6 ile en az kullanılan değer olarak bulunmuştur.

En fazla kullanılan bilimsel değer ile en az kullanılan bilimsel değer arasında % 53,0 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Bilimsel Olmak: Kitapta % 54,6'lık oranla en fazla bulunan 'Bilimsel olmak' değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 17. sayfasında plan yapma, 18. sayfasında gözlem yapmaya yer verilmesi 'bilimsel olmak' değerini pekiştirmiştir. 23. sayfada, "Okulunuzda çalışan görevlileri gözlemleyiniz." sorusu ile gözlem yapabilme becerisine yer verilmiştir.

Kitabın 39. sayfasında, Eğitici kolların yapacakları etkinlikleri planlamalarına yer verilmesi, çalışmalarını bilimsel olarak yürüttüklerini örneklemiştir. 42. sayfada, Okulda gözlem ve araştırma yapmaya yer verilmiştir.

62. sayfada, Gözlem yapmayı içeren bir hazırlık sorusuna yer verilmiştir. "Sınıfınızda, okulunuzda ve çevrenizde yapılan bayram hazırlıklarını gözleyiniz."

Kitabın 74. sayfasında, Atatürk'ün plânlı çalışması, işlerini önceden planlaması ve belli bir sıraya koyması, akıl ve mantığıyla problemleri çözmesine yer verilmiştir. Bu ifadelerden Atatürk'ün bilimsel bir çalışma tutumu benimsediği anlaşılmaktadır.

76. sayfada, "Kitap ilmin uğrağıdır" ifadesine yer verilmiştir. 'İlim' kavramına yer verilmesi ile 'bilimsel olmak' değeri belirtilmiştir.

Kitabın 92 ve 102. sayfalarında, Gözlem yapmaya yer verilmiştir. "Çevrenizdeki sağlık kurumlarından birine giderek yapılan çalışmaları gözlemleyiniz."(s92), "Okulunuza yakın bir posta haneye gezi düzenleyiniz. Posta hanede bulunanları ve yapılan işlemleri gözlemleyiniz. Gördüklerinizi ve öğrendiklerinizi sınıfınızda anlatınız."(s.120).

Kitabın 122. sayfasında, İletişim araçlarının tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Tarihsel süreçte yeni bulunan icatlardan bahsedilmesi 'bilimsel olmak' değerini kapsamaktadır. "Otomobil, tren, uçak gibi hızlı giden taşıtlar bulundu. Haberleşme kolaylaştı. Haberler, daha kısa sürede yerine ulaşmaya başladı. Zamanla telgraf, telefon, radyo, televizyon, belgegeçer (faks), bilgisayar icat edildi."

123. sayfada, Bilim ile birlikte iletişimin kolaylaşması anlatılmıştır. “Günümüzde, uzaya yerleştirilen uydular sayesinde iletişim daha da kolaylaşmıştır. Dünyanın çok uzak ülkelerinde olan olayları bile anında duyup izleyebiliyoruz.”

124. sayfada, Hava durumuna yer verilmiştir. “Hava durumuna göre hareket etmekten” bahsedilen ifade ile bilimsel olmak kısmen aktarılmıştır.

Kitabın 138 ve 139. sayfalarında, “Işık ve Görme” başlıklı konusuna yer verilmesi ile teorik kapsamda bilimsel bir durumun anlatıldığı görülmüştür. Işık kaynakları açıklanmıştır. “En büyük ışık kaynağı Güneş’tir. Dünya’mızı güneş ışınları aydınlatır.”, “Güneş ışınları Dünya’mızın her tarafını aynı anda aydınlatmaz. Dünya’nın bir kısmı güneş ışınları tarafından aydınlatılırken, bir kısmı da karanlıkta kalır. Dünya’nın güneş ışınlarını alan kısmında gündüz, karanlıkta kalan kısmında gece olur.” 140. sayfada, gözün ışık karşısındaki durumunu deney ile gözlemleme açıklanarak ‘bilimsel olmak’ değerine yer verilmiştir. “Fazla ışık geldiği zaman, göz bebeği küçülür. Az ışık geldiği zaman büyür. Bunu bir deneyle gözlemleyebiliriz: ...”

Kitabın 142 ve 143. sayfalarında, Işığın geçiren ve geçirmeyen maddeleri anlatan bir açıklama ve deneye yer verilmiştir. “Işığın en iyi geçiren camdır. Camdan başka ışığı geçiren maddeler de vardır. Şeffaf naylon, buzlu cam, mika ve su ışığı farklı oranlarda geçirir. Kâğıt, tahta, karton, teneke gibi maddeler ışığı geçirmez.”, “Işığın geçiren ve geçirmeyen maddeleri, aşağıdaki deneyi yaparak daha iyi anlayabiliriz: ...”

173. sayfada, Bitkileri gözlemlemeye dayalı bir deneye yer verilerek bu değer aktarılmıştır. Gözlem ve deney yapmak, bilimsel olmanın temel unsurlarındandır. “Bitkiler, yeteri kadar su almazsa büyüyüp gelişemez. Sararıp kururlar. Bir süre sonra da ölürlər. Bunu, yapacağımız bir deneyle gözlemleyebiliriz: ...”

183. sayfada, Gökyüzünü gözlemleme davranışı ile bu değere yer verilmiştir. “Bulutsuz bir günde, gündüz gökyüzünü gözlemleyiniz.”, “Gökyüzünü bulutsuz bir gecede gözlemleyiniz. Gökyüzünde gördüklerinizi sınıfta anlatınız.”

Kitabın 186 ve 187. sayfalarında, Ay’ın şekillerinin ve Ay ile ilgili incelemelerin açıklandığı ve sorular ile pekiştirildiği görülmüştür. “Ay’a yapılan seyahatler, insanların Ay hakkındaki bilgilerini artırdı. Ay’ın yüzeyi yakından incelendi ve fotoğrafları çekildi.”, “Ay, ışığını nereden alır?”, “Ay’ın yüzeyi nasıldır?”, “Ay bize her zaman aynı şekilde görünmez. Onu bazen bayrağımızdaki hilâl şeklinde görürüz. Ay’ın bu şekline hilâl denir. Ay’ın yarısının görüldüğü şekle ise ilk dördün denir. Ay’ın yuvarlak görüldüğü şekle de

dolunay adı verilir. Dolunaydan sonra Ay'ın tekrar yarısı görünür. Buna da son dördün denir.”

188 ve 189. sayfalarda, “Dünya’mız” konusuna yer verilmiştir. Dünya’nın hareketleri ve mevsimlerin açıklanması ile bu değere yer verilmiştir. “Gece ve gündüzün nasıl oluştuğunu araştırınız.”, “Dünya’mız kendi etrafında dönmesini 24 saatte tamamlar. Bu süreye bir gün diyoruz. Bir gün, gece ve gündüzden oluşur.”, “Dünya’nın Güneş etrafında dönmesiyle mevsimler oluşur. Dünya, bu dönüşünü 365 gün 6 saatte tamamlar. Bu süreye bir yıl denir. Bir yıl dört mevsimden meydana gelir. ...”

Kitabın 192. sayfasında, ‘Yeryüzü’ konusu; yerküre modeli, gözlem yapmak ve yeryüzünün oluşumunun anlatılması ile bu değeri içermektedir. “Sınıfınızda yerküre modelini inceleyiniz.”, “Çevrenizde akarsu, göl, ova, dağ var mı? Varsa bunlara gezi düzenleyerek gözlem yapınız. Gördüklerinizi sınıfınızda anlatınız.”

219. sayfada, “Çevre Koruma Haftası” konusuna yer verilmiştir. Bu haftanın bilim adamlarının kararı olduğu ifade edilerek, bilim adamı kavramı ile ‘bilimsel olmak’ değerine yer verilmiştir. “...Sonuçta, bilim adamları bir araya gelip bu konuda kararlar aldılar. Çevreyi korumamız gerektiğini vurguladılar.”

Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer bilimsel gelişmeler ve bunun ışığında ortaya çıkan teknolojik aletler, yönler, maddeler, gece-gündüz oluşumu, mevsimler, deney ve gözlem yapabilme başlıkları ile vurgulanmıştır. Atatürk’ün planlı çalışması, akla ve mantığa uygun hareket etmesi ifadeleri ile desteklenmiştir. Dünya, Güneş, Ay gibi gezegenlerin anlatımı ile birlikte gökyüzü, hava durumu, yeryüzü, maddeler kavramlarının açıklamaları ile bilgi donanımı sağlanmıştır. Bilim adamlarının icat yapmaları örneklendirilmiştir. Kitapta bu değer pratiğe geçirilebilecek gözlem, araştırma ve deneylere yönlendiren ifadelerle işlendiği görülmektedir. Böylece “bilimsel olmak” değerinin kapsamlı işlenmiş olduğu görülmüştür.

Yeniliğe Açıklık: Kitapta % 21,9 ile 2. sırada yer alan ‘Yeniliğe Açıklık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, Okulun açılışı ile yeni bilgiler öğrenmeye açık olmak, ifade edilmiştir. “Öğretmenimiz...” “Yeni bilgiler edineceğimizi, bilmediğimiz konuları öğreneceğimizi belirtti.”

42. sayfada, Yeni bilgiler öğrenmeye açık olmaya yer verilmiştir. “Öğretmenlerimiz ve okuldaki diğer görevliler bizim için çalışırlar. Bizi eğitir, yeni bilgiler öğretirler.”

“Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk” ünitesinde “Cumhuriyet Yönetiminin Getirdiği Yenilikler” konusunun öğrenileceğine yer verilerek bu değer teorik kapsamda geçmişten günümüze yapılan yenilikler çerçevesinde verilmiştir. (s.56)

Kitabın 60 ve 61. sayfalarında, “Cumhuriyet Yönetiminin Getirdiği Yenilikler” konusu açıklanmıştır. Konu kapsamında geçmişte yapılan yenilikleri, değişiklikleri araştırma ve yeniliklerin yapıldığı alanların açıklamalarına yer verilmiştir. Yapılan inkılâplar kapsamında ‘yeniliğe açıklık’ değeri teorik olarak ifade edilmiştir. “Cumhuriyet yönetiminin getirdiği yenilikleri büyüklerinizden sorarak öğreniniz.”, “Atatürk’ün önderliğinde birçok alanda yenilikler yapıldı.”, “Cumhuriyet yönetimiyle birlikte yurdumuzun her tarafında fabrikalar kurulmaya başlandı. Barajlar, yollar, köprüler, çeşmeler yapıldı.”, “Herkesin okuma yazma öğrenmesi için yeni okullar açıldı. ...”

65. sayfada, Cumhuriyet Bayramı töreni anlatılmış ve cumhuriyet ile birlikte yapılan yenilikler vurgulanmıştır. “Cumhuriyete nasıl kavuştuğumuzu anlattılar. Cumhuriyetin getirdiği yenilikler üzerinde durdular.”

Kitabın 122. sayfasında, “İletişim Açlarının Gelişimi” konusuna yer verilmiştir. Haberleşme alanında teknolojik değişim ve gelişime yer verilmesi ile ‘yeniliğe açıklık’ değeri belirtilmiştir. “Otomobil, tren, uçak gibi hızlı giden taşıtlar bulundu. Haberleşme kolaylaştı. Haberler, daha da kısa sürede yerine ulaşmaya başladı. Zamanla telgraf, telefon, radyo, televizyon, belgegeçer (faks), bilgisayar icat edildi.”

155. sayfada, Cumhuriyet’in kurulması ile yapılan yenilikler bir kez daha ifade edilmiştir. “...cumhuriyet kuruldu. Ülkemizin yönetimi değişti. Yurdumuzun gelişmesi ve kalkınması için çalışmalar başladı.”

166. sayfada, “Hayvanlarda gözlemlediğiniz önemli değişikliklerin nedenlerini araştırınız.” ifadesinde gözlemlenen değişikliklerin nedenlerinin araştırılmasına yer verilmesi bu değeri kapsamaktadır.

179. sayfada, Yurdumuzun gelişmesini ifade eden açıklamalara yer verildiği görülmüştür. “Turistlerin harcadığı paralar, ülkemizin gelişmesi için kullanılır.”, “Turizmin gelişmesi kalkınmayla olur.”

Kitabın 208. sayfasında “Tatilde Neler Yapmak İstiyoruz?” konusuna yer verilmiş ve yeni bilgiler öğrenmeye açık olunması gerektiği yapılan açıklamalar ile belirtilmiştir. “Bir yandan dinlenirken, bir yandan da yeni bilgiler öğreneceğiz.”, “Gezip gördüğümüz yerlerde gözlemler yaparak yeni bilgiler edineceğiz.”, “Tatilde yeni şeyler öğrenmek için neler yapmalıyız?”

Yeniliğe açıklık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin kitapta, yapılan inkılâplar kapsamında vurgulandığı görülmüştür. Ülkedeki değişim ve gelişim ifadeleri ile desteklenmiştir. Teknolojideki gelişim örnekleri ile bilgi donanımı sağlanmıştır. Okulda yeni bilgi öğrenme ifadeleri pekiştirilmiştir. Bu değerin yapılan inkılâplar ile toplumsal alanda kapsamlı işlendiği, bilimsel alanda yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Araştırmacı Olmak: Kitapta % 14,9 ile 3. sırada yer alan ‘Araştırmacı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında, Okulda çalışan görevlilerin ne iş yaptıklarını soruşturup araştırma ödevi verilmiştir. 28. sayfada, ‘Okul Düzeni’ konusunun hazırlık sorularına yer verilmiştir. Bu sorular öğrencileri araştırma yapmaya yönlendiren sorular olmuştur. “Eşyalarımızı temiz ve düzenli kullanmanın önemini araştırınız.”, “Toplu olarak yaşanan yerlerde uymamız gereken kurallar nelerdir? Araştırınız.”

36. sayfada, ‘Okulda Demokrasi’ konusunun hazırlık sorularına yer verilmiştir. Bu sorularda araştırmaya yönelik soru örneğine yer verilmiştir. “Sınıfınızda görev paylaşımının önemi nedir? Görev paylaşımı yapılmadığında neler olur? Araştırınız.”

Kitabın 42. sayfasında, Öğretmenlerin araştırma yaparken yardımcı olmasına değinilmiştir. “Gözlem ve araştırma yapmamıza yardımcı olurlar. Yol gösterirler.”

48. sayfada, ‘İnsan Hak ve Hürriyetleri İle Sorumluluklar’ konusunun hazırlık sorularında araştırma ödevine yer verilmiştir. “Sahip olduğumuz hak ve özgürlüklere kimin önderliğinde kavuştuk? Araştırınız.”

51. sayfada verilen hazırlık sorularında kavram araştırması yapılmasına yer verilmiştir. “Demokrasi sözünün anlamını araştırarak defterinize yazınız.”

Kitabın 57. sayfasında, “Niçin Bayram Yapıyoruz?” konusunun hazırlık sorularında araştırma sorusuna yer verilmiştir. “Cumhuriyet kurulmadan önce yurdumuzun nasıl yönetildiğini araştırınız.”

60. sayfada, “Cumhuriyet Yönetiminin Getirdiği Yenilikler” konusunun hazırlık sorularında araştırma sorusuna yer verilmiştir. “Bugün kullandığımız harflerin yerine eskiden hangi harfler kullanılıyordu? Araştırınız.”

90. sayfada, “Kazalardan Korunmak” konusunun hazırlık sorularında araştırma sorusuna yer verilmiştir. “Kesici ve yanıcı aletlerle oynamanın sakıncalarını araştırınız.”

Kitabın 120. sayfasında, “İletişim” ünitesinin hazırlık sorularında araştırma yapmaya yer verilmiştir. “Haberleşmenin önemini araştırınız.”

125. sayfada, Kitle iletişim kurumlarında çalışanlar anlatılmış ve muhabirlerin araştırmacı olma özellikleri ifade edilmiştir. “Radyo, televizyon, gazete ve dergiler için olayları araştıran kişilere muhabir denir.”, “Muhabirler olayları yerinde araştırıp öğrenirler.”

138. sayfada, “Işık ve Görme” konusunun hazırlık sorularında araştırma yapmaya yer verilerek bu değer vurgulanmıştır. “Çevremizi aydınlatan ışık kaynakları olmasaydı ne olurdu? Araştırınız.”, “Işık veren kaynaklar aynı zamanda ısı da verir mi? Araştırınız.”

145. sayfada, “Ses ve Duyma” konusunun hazırlık sorularında araştırma yapmaya yer verilmiştir. “Kulaklarınızı ellerinizle kapattığınız zaman çevrenizdeki sesleri duyabiliyor musunuz? Nedenini araştırınız.”, “Okul, hastane ve huzur evi niçin gürültüden uzak yerlerde yapılır? Araştırınız.”

Kitabın 153. sayfasında, Cumhuriyet tarihinin araştırılmasını isteyen sorulara yer verilmiştir. “Cumhuriyet ilân edilmeden önce devletimiz nasıl yönetiliyordu?”, “Atatürk’ün Samsun’a niçin gittiğini araştırınız.”, “TBMM’nin ne zaman ve nerede açıldığını araştırarak öğreniniz.”

Kitabın 166 ve 172. sayfalarında, Gözlem yapma ve araştırma yapmaya yönelik ödev sorularına yer verilmiştir. “Evinizden okula gidip gelirken çevrenizde gördüğünüz hayvanları gözlemleyiniz. Hayvanlarda gözlemlediğiniz önemli değişikliklerin nedenlerini araştırınız.”, “Evinizden okula gidip gelirken çevrenizde gördüğünüz bitkileri gözlemleyiniz. Bitkilerde gözlemlediğiniz önemli değişikliklerin nedenlerini araştırınız.”

188. sayfada, “Dünya’mız” konusunun ön hazırlık sorularında araştırma yapmaya yönlendirme yapılmıştır. “Gece ve gündüzün nasıl oluştuğunu araştırınız.”

Kitabın 194. sayfasında, “Deprem ve Korunma Yolları” konusunun araştırma sorularına yer verilmiştir. “Depremlerin yol açabileceği zararların neler olduğunu araştırınız.”,

“Depremlerin zararlarından korunmak için nelerin yapılması gerektiğini araştırınız.”,
“Depremlerin yol açabileceği diğer afetlerin neler olduğunu araştırınız.”

216. sayfada, Tatilde araştırma yapılması gerektiği belirtilerek ‘araştırmacı olmak’ değerine yer verilmiştir. “Araştırma ve incelemeler yapalım. Yeni bilgiler edinelim. Kitap okumak, insanları hem bilgilendirir hem de eğlendirir.”

Araştırmacı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer hazırlık soruları ve araştırma ödevleri ile pratiğe yönelik aktarıldığı görülmüştür. Kitabın genelinde araştırma yapmaya yönlendirici sorular ile bu değer desteklenmiştir. Öğretmenlerin araştırma yaparken yol gösterici olduğu ifadesi ile dikkat çekilmiştir. Özetle kitapta ‘araştırmacı olmak’ değeri kapsamlı ve anlaşılır bir şekilde verilmiştir.

Eleştirel Olmak: Kitapta % 4,9 ile 4. sırada yer alan ‘Eleştirel olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12. sayfasında, Farklılıklara yer verilerek bu değer ifade edilmiştir. “Okuma yazma bilenle bilmeyen arasındaki farkı sınıfınızda tartışınız.”

Kitabın 41. sayfasında, Kendine ve arkadaşlarına karşı eleştirel olmasına, bu eleştirileri ölçülü bir şekilde yapmaya yer verilmiştir. “Eleştirilere açık olmalıyız. Eleştirilere açık olursak, yanlış davranışlarımızı daha çabuk görürüz. Biz de başkalarını eleştirirken kırıncı olmamalıyız. Onları gereksiz yere eleştirmekten kaçınmalıyız.”, Karar alırken fikir ve eleştirileri belirtmek gerektiğine yer verilmiştir. “Karar alınırken düşüncelerimizi ve eleştirilerimizi söylemeliyiz.”

Kitabın 54. sayfasında, doğru davranışlar sorgulanmış ve “Başkalarını eleştirirken kırıncı olmamalıyız.” ifadesi ile eleştiri yaparken kibar olmak gerektiğine yer verilmiştir.

Kitabın 192. sayfasında, Karşılaştırma yapılmasına yer verilerek eleştirel düşünmeye yönlendirme yapılmıştır. “Sınıfınızda yerküre modelini inceleyiniz. Mavi renkli yerlerin kapladığı alanı inceleyiniz. Diğer renkteki yerlerin kapladığı alanla karşılaştırınız. Hangisi daha çok alanı kaplamaktadır? Tartışınız.”

193. sayfada, Dünya’nın oluşumu anlatılmıştır. Konu sonunda değerlendirme sorularına yer verilerek pekiştirilmesi sağlanmıştır. “Göller, denizler ve okyanuslar nasıl oluşmuştur?”, “Yeryüzünde sular mı, yoksa karalar mı daha fazla yer kaplamaktadır?”

Eleştirel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin birebir sosyal alanda yer aldığı görülmüştür. Arkadaşlık ilişkilerinde ve bireyin kendini değerlendirirken eleştirmesi gerektiği ve bunu kırıncı olmayan ifadeler ile yapması gerektiği vurgulanmıştır. Bilimsel alanda kitapta çok yer almayan değer karşılaştırma ve olgular arasında ilişki kurmaya yönelik soru ifadeleri ile belirtilmiştir. Kitapta eleştirel olmak değeri bilimsel alanda yeteri kadar kapsamlı olmaması ve uygulama örnekleri ile ifade edilmemesi açılarından eksik görülmüştür. Bu nedenle ‘eleştirel olmak’ değerinin tam olarak kazandırılmayacağı söylenebilir.

Yaratıcı Olmak: Kitapta % 2,1 ile 5. sırada yer alan ‘Yaratıcı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 122 ve 123. sayfalarında ‘İletişim Araçlarının Gelişimi’ konusuna yer verilmiştir. Bu konuda iletişim araçları, icatlar ve modellere yer verilmesiyle yaratıcı olmak değerine dikkat çekilmiştir. “Sınıfınızda basit malzemelerle haberleşme araçları modelleri yapınız. Yaptığınız bu modelleri, sınıfınızın uygun bir yerinde sergileyiniz. Ayrıca okul duvar gazetesinde bir çocuk köşesi düzenleyiniz.”

Yaratıcı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta çok yer verilmediği görülmektedir. Bu değerin yalnızca bir konu kapsamında örneklendirildiği ve bu örneğin yaratıcı olmak değerinin çocuklara kazandırılması için yeterli olmadığı görülmüştür.

Merak Duymak: Kitapta % 1,6 ile en az bulunan ‘Merak duymak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20. sayfasında, Arkadaşlarını merak ederek öğretmenine soran öğrencilere yer verilmiştir. “Geçen yılki arkadaşlarımızdan sınıfımızda olmayanlar vardı. Niye gelmediklerini merak ettik. Öğretmenimize sorduk.”

46. sayfada, ailesinin kendini merak edebileceğini anlatan bir örneğe yer verilmiştir. “Bir yere gideceğim zaman mutlaka anneme ve babama söylerim. Onlardan izin alırım. İzin verilerse giderim. Gideceğim yeri onlara söylemezsem merak ederler.”

120. sayfada, Kitle iletişim araçları anlatılmış ve yakınlarını merak etme ifadesine yer verilmiştir. “Yaşamımızın bazı dönemlerinde ailemizden veya arkadaşlarımızdan uzakta kalırız. Onları özler ve merak ederiz.”

126. sayfada, Mektup nasıl yazılır anlatılmıştır. Bu konuda mektup yazarken merak edilenlerin yazılmasına yer verilmiştir. “Daha sonra merak ettiğimiz konuları, anlatmak istediklerimizi yazarız.”

Merak duymak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bilimsel anlamda merak edip araştırma yapmaya yer verilmemiştir. Kitap kapsamında merak duymak değeri, sevdiklerini, arkadaşlarını ve yakın çevresini merak etmek olarak anlatılmıştır.

Tablo 39. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler

(1998) 2. Sınıf 3. Kitap		
Kişisel Değerler	f	%
Sağlıklı Olmak	123	32.1
Çevreyi Koruma	72	18.8
Estetik	59	15.4
Temiz Olmak	58	15.1
Özsaygı	44	11.5
Özgüven	27	7.1
Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	0.0
Toplam	383	100.0

Tablo 39’da Kişisel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 39’a göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 383 yerde Kişisel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Sağlıklı olmak kavramı % 32,1 ile en fazla kullanılan kişisel değerdir. Bu değeri 2. sırada % 18,8 ile Çevreyi Koruma değeri izlemektedir. Estetik % 15,4 ile 3. sırada, Temiz olmak % 15,1 ile 4. sırada ve Özsaygı % 11,5 ile 5. sırada yer alan değerlerdir. Özgüven % 7,1 ile en az kullanılan değerdir. Alçakgönüllülük (Tevazu) değeri ise % 0,0 ile incelenen kitapta yer almayan değer olmuştur.

En fazla kullanılan kişisel değer ile en az kullanılan kişisel değer arasında % 25,0 gibi bir fark bulunmaktadır.

Sağlıklı Olmak: Kitapta % 32,1 ile en fazla bulunan kişisel değerlerden ‘Sağlıklı olmak’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 52. sayfasında, “Dünya Çocuk Günü” konusu ile çocukların sağlıklı yetiştirilmeleri gerektiği vurgulanmıştır. “Çocukların sağlıklı büyümeleri ve iyi eğitim görmeleri çok önemlidir.”, “Ekim ayının ilk pazartesi günü, Dünya Çocuk Günü olarak kutlanır. Bu günde, bütün çocukların eşit olduğu anlatılır. Çocukların sağlıklı ve iyi yetiştirilmesi için yapılması gerekenler üzerinde durulur.”

80 ve 81. sayfalarda “Sağlıklı Büyüyelim” ünitesine giriş yapılmıştır. Sağlıklı olmak için yapılması gerekenler resimlerle ifade edilerek verilmiş ve açıklanmıştır. Üniteye neler öğrenileceğine yer verilmiş, “Çocuk Hastalıkları ve Sağlığımız”, “Sağlık Kurumları” başlıkları verilmiştir. Sağlıklı olmanın önemli olduğu “Mutlu ve başarılı olmamız, sağlıklı bir vücuda sahip olmamıza bağlıdır.” cümlesi ile vurgulanmıştır.

Kitabın 82 ve 83. sayfalarında, “Dişlerimiz ve Bakımı” konusu ile ‘sağlıklı olmak’ değeri vurgulanmıştır. Kişisel temizliğin ön planda olduğu konuda ağız sağlığı ayrıntılı olarak açıklanmış ve önemsenmiştir. “Sağlıklı büyüüp gelişmemiz için çok önemli olan dişlerimize iyi bakmalıyız. Her yemekten sonra ve yatarken dişlerimizi fırçalamalıyız. Ağız yapımıza ve yaşımıza uygun diş fırçası seçmeliyiz. ...”, “Dişlerimizin çürümemesi ve sağlıklı kalması için kontrol ettirmeliyiz. Bunun için mümkünse her 6 ayda bir diş doktoruna gitmeliyiz. Dişlerimizi muayene ettirip bakımını yaptırmalıyız.”, “Dişlerimizi fırçalamazsak sağlığımız açısından ne gibi zararlar olabilir?”

86 ve 87. sayfalarda, “Çocuk Hastalıkları ve Sağlığımız” başlıklı konu açıklanmış; hastalıklar ve hastalıklardan korunma yolları ile ilgili bilgi verilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri vurgulanmıştır. “Hastalıklar, insanlara mikroplarla bulaşır. Mikrop, gözümüzle göremeyeceğimiz kadar küçük bir canlıdır. Temiz olmayan yiyeceklerle ve hava yoluyla insanlara bulaşır. Hasta insanlarla temas da mikropların bulaşma yoludur. ...” , “Hastalıklardan korunmak için beslenmemize özen göstermeliyiz. Yemek ayırımı yapmadan her türlü yiyecekten yemeliyiz.”, “Okul önlerinde ve sokakta, açıkta satılan yiyeceklerden yememeliyiz. Açıkta olan yiyecek ve içecekler mikroplar daha kolay ulaşır. Bunları yiyip içersen mikroplar vücudumuza da bulaşır. Hastalanmamıza neden olur.”

Kitabın 89. sayfasında, “Sağlık Öğüdü” şiirine yer verilmesi ile ‘sağlıklı olmak’ değeri vurgulanmıştır. “Seviyorsan canını, / Vücuduna iyi bak. / Kuvvetlendir kanını, / İstersen

çok yaşamak. // Vakitli yat, erken kalk, / Çok dikkat et zamana. / Ne güzeldir çalışmak, / Dinçlik verir insana. // ...Varlık sağlıktan gelir.”

91. sayfada, Kazalarda ilk yardımın önemi ve hastaya yapılacak müdahaleler anlatılarak ‘sağlıklı olmak’ değerine yer verilmiştir. “İlk yardım, doktor gelinceye veya hasta hastaneye götürülünceye kadar yapılan yardımdır. İlk yardım sırasında, önce kanama durdurulmalıdır. Hasta en kısa zamanda bir sağlık kuruluşuna götürülmelidir.”

Kitabın 92, 93 ve 94. sayfalarında, “Sağlık Kurumları” başlığı ile sağlık kurumlarının açıklanmasına yer verilmiştir. Teorik kapsamda sağlık hakkında verilen bu bilgiler ‘sağlıklı olmak’ değeri kapsamında değerlendirilmiştir. “Şehirlerde, kasabalarda ve köylerde sağlık kurumları vardır. Hastalar bu kurumlara giderek muayene ve tedavi olurlar.” Bu kurumların: hastaneler, dispanserler, doğum evleri, sağlık ocakları ve eczaneler olarak ayrı başlıklar altında açıklamalarına yer verilmiştir. Sağlık kurumlarında çalışanlar ve görevleri açıklanmıştır.

95. sayfada, Kızılay kurumunun sağlıklı insanlardan kan bağışı kabul ettiği açıklanarak bu değere örtük olarak yer verildiği görülmüştür. “Sağlıklı insanlardan kan alarak biriktirir. İhtiyacı olanlara verir.”

Kitabın 115 ve 116. sayfalarında, “Verem Savaş Eğitimi Haftası” konusuna yer verilmiştir. Verem hastalığının, tedavisinin ve korunma yollarının açıklandığı konu ‘sağlıklı olmak’ değerini vurgulayan önemli bir konu olmuştur. “Verem mikrobu daha çok akciğerlere yerleşir. Orada çoğalarak insanı hasta eder. Hastalık terleme, ateş, kesik kesik öksürme ve zayıflamayla ortaya çıkar. Hasta tedavi edilmezse, ölebilir.”, “Verem aşısına kısaca BCG denir. Aşı olan kimseler, hastalıktan korunmuş olur.”, “Veremden korunmak için şunları yapmalıyız: Dengeli beslenmeliyiz. Verem aşısı yaptırmalıyız. Temiz havadan yararlanmalı ve spor yapmalıyız. ...”

131. sayfada, Televizyon izlerken göz sağlığını korumak için yapılması gerekenler açıklanmıştır. “Televizyon izlerken göz sağlığımızı korumalıyız. Karanlıkta veya yakından televizyon izlememeliyiz. Televizyonu en az üç metre uzaklıktan izlemeyi alışkanlık hâline getirmeliyiz.”

Kitabın 143 ve 144. sayfalarında, “Göz ve Göz Sağlığı” konusuna yer verilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri açıklanmıştır. Göz sağlığı için yapılması gerekenlere yer verilmiştir. “Gözlerimiz, en önemli organlarımızdan biridir. Gözlerimiz, çevremizdeki cisimleri görmemizi sağlar. Bunun için gözlerimizi iyi korumalıyız. Sağlıklı kalması için özen

göstermeliyiz. İyi koruyup özen göstermezsek gözlerimiz hastalanır. İyi göremeyiz. ...”, “Göz sağlığımız için şunlara dikkat etmeliyiz: Çıplak gözle Güneş’e bakmamalıyız. ...Tozlu ortamlarda oynamamalıyız. ...Televizyonu çok yakından izlememeliyiz. ...” gibi dikkat edilmesi gerekenlere yer verilmesi ile ‘sağlıklı olmak’ değeri vurgulanmıştır. Konu sonunda bu değerin konu açısından anlaşılabilirliğini ölçen sorulara yer verilmiştir. Örneğin: “Göz sağlığı niçin önemlidir?”, “Gözümüzün sağlıklı kalabilmesi için nelere dikkat etmemiz gerekir?”

146 ve 147. sayfalarda, “Kulak ve Kulak Sağlığı” konusuna yer verilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri açıklanmıştır. “Çevremizdeki sesleri iyi duyabilmek için kulaklarımızın sağlıklı olması gerekir. Radyo dinleyebilmek, öğretmenimizi dinleyerek bilgiler edinmek, kulaklarımızın sağlıklı olmasıyla mümkündür. Bu nedenlerle kulağımızın sağlıklı olmasına özen göstermeliyiz.”, Kulak sağlığını korumak için yapılması gerekenlere yer verilmiştir. “Kulak kepçesini ve kulak yolunu temiz ve kuru tutmalıyız. ...” Konu sonunda “Kulak sağlığı için nelere dikkat etmeliyiz?” gibi yer verilen sorular ile ‘sağlıklı olmak’ değeri pekiştirilmiştir.

161 ve 162. sayfalarda, “Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası” konusuna yer verilerek ‘sağlıklı olmak’ değerinin önemine değinilmiştir. Sağlıklı olmak için yapılması gerekenler, haftanın önemi ile açıklanmıştır. “Hafta boyunca, sağlığın önemi ve sağlıklı olabilmek için yapılması gerekenler anlatılır.”, “Derslerimizde ve işlerimizde başarılı olabilmek için, sağlıklı olmamız gerekir. Mutlu olmamız da sağlıklı olmamıza bağlıdır.” Sağlık şiirine yer verilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri vurgulanmıştır. Sağlık: “Aman dikkatli yaşa, / Vücuduna iyi bak. / Yeme, uyku, çalışma, / Bizi zorlar yaşama. // Hastalık denen düşman, / Pusudadır her zaman. / Zayıf düşersek eğer, / Bize saldırmak ister. // Zararlı yolu tutma, / Sağlığını unutma. / Fırsat verme düşmana, / Yaklaşmasın sana.”

Kitabın 169. sayfasında, Yararlı besin örneklerine yer verilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri örtük olarak ifade edilmiştir. “Hayvan ürünleri, yaşantımız için önemli besin kaynaklarındandır. İnek, koyun ve keçinin etinden ve sütünden yararlanırsınız. Süt, özellikle gelişme çağındaki çocuklar için önemli bir besindir.”

175. sayfada, Sağlıklı olmak için temiz havanın önemine değinilmiştir. “Ormanlar kirli havayı temizler. Temiz havayı soluyarak sağlıklı kalırız.”

Kitabın 185. sayfasında, Güneş’in vücut için faydalarına yer verilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri verilmiştir. “Güneş ışınları, büyüme çağındaki çocukların kemiklerini geliştirir.

Vücudun direncini artırır. Bitkilerin büyüyüp gelişmesini sağlar. Mikropların çoğalmasını önler. Güneş'in girmedığı yerlerde mikroplar çoğalır, hastalıklar artar.”

213 ve 214. sayfalarda, “Sağlıklı ve Yararlı Bir Tatil İçin Neler Yapmalıyız?” konusuna yer verilmiş ve tatilin sağlıklı geçmesi için yapılması gerekenler açıklanmıştır. Örneğin: “Güneş ışınları, kemiklerimizi geliştirir ve sağlamlaştırır. Büyümemizi sağlar. Onun için, güneşten ve temiz havadan bol bol yararlanmalıyız.”, “Kirli ve tozlu ortamlardan uzak durmalıyız. Kirli ve tozlu ortamlar sağlığımız için zararlıdır.”

Sağlıklı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere kapsamlı olarak yer verildiği görülmektedir. Sağlıklı olmak için temiz olmak, ihtiyaçların tam olarak karşılanması, hastalıklardan korunmak için önlem alınması, çocuk hastalıkları, sağlıklı yetişmenin önemi, temiz bir çevrede bulunma ve sağlıklı tatil yapma başlıklarını kapsamıştır. Sağlıklı yaşam, vücut, göz sağlığı, kulak sağlığı, sağlık kurumları ve sağlık hafta ve etkinlikleri ile bilgi donanımı sağlanmıştır. Sağlığı korumak için yapılması gerekenler ve alınması gereken önlemler önemsenmiştir. Eğitim kademesi de dikkate alınarak gelişme çağında olan çocukları büyümeye hazırlayan ve vücudu ile ilgili değişimleri fark etmelerini sağlayan açıklamalarla desteklenmiştir. Özetle kitapta “sağlıklı olmak” değerinin teorik, somutlaştırma ve hayata geçirme açılarından kapsamlı bir şekilde işlendiği görülmüştür.

Çevreyi Koruma: Kitapta % 18,8 ile 2. sırada yer alan ‘Çevreyi Koruma’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 21. sayfasında, Sınıftaki eşyaları korumak gerektiğine yer verilerek ‘çevreyi koruma’ değerine yer verilmiştir. “Masalarımızın üzerine yazı yazmamalıyız, çizip kazıyamalıyız. Sınıfımızın ve koridorların duvarlarını kirletmemeliyiz.”

32. sayfada, “Hayvanları Koruma Günü” konusuna yer verilerek bu değere dikkat çekilmiştir. Bu günün amacının açıklandığı konuda, çevredeki canlıları korumak ‘çevreyi koruma’ değerinin en önemli gerekliliklerinden birini oluşturmaktadır. “Yurdumuzda, Hayvanları Koruma Derneği gibi dernekler kurulmuştur. Tüm dünyada 4 Ekim günü, Hayvanları Koruma Günü olarak kabul edilmiştir. Bu günün amacı, hayvanların yararlarını anlatmak, onları korumamız gerektiğini hatırlatmaktır.”

Kitabın 87. sayfasında, Hastalıklardan korunmak için çevreyi temiz tutmak gerektiğine yer verilmesi ‘çevreyi koruma’ değerini de kapsamaktadır. “Ellerimizin, vücudumuzun ve

çevremizin temizliğine özen göstermeliyiz.”, “Çöpleri, yiyecek artıklarını çevremize atmamalıyız.”

107. sayfada, Toplu taşıma araçlarını özenli kullanmaya yer verilerek bu değer ifade edilmiştir. “Taşıtların koltuklarına zarar vermemeliyiz. Yazı yazmamalı, yırtıp çizmemeliyiz.”, “Taşıtları kirletmemeliyiz. İçine çöp atmamalıyız.”

113. sayfada, “Trafik İşaret ve Levhalarını Korumak” konusuna yer verilmiştir. Çevredeki bu levhaları korumanın anlatılması ‘çevreyi koruma’ değeri kapsamında değerlendirilmiştir. “Trafik işaret ve levhalarını korumalıyız. Yazılarını ve boyalarını silip kazıyamamalıyız. Bulundukları yerlerden kaldırıp başka yerlere koymamalıyız.”, “Trafik işaret ve levhalarını korumak için neler yapmalıyız?”

Kitabın 148 ve 149. sayfalarında, “Orman Haftası” konusuna yer verilmiştir. Ormanların yararları ve korumak için yapılması gerekenlerin anlatıldığı konuda ormanlara verilen zararlar hakkında bilgi aktarımı ile ‘çevreyi koruma’ değeri verilmiştir. “Ormanların yok olmasında en önemli neden, yangınlardır. İnsanların, tarla açmak için ağaç kesmeleri de ormanların tükenmesine yol açmaktadır. Keçi otlatmak da ormanlara zarar verir. Keçiler, ormandaki küçük fidanları yiyerek yeni ağaçların yetişmesine engel olur. Bu nedenle ormanlarda keçi otlatılmamalıdır.”, “Ormanların yok olması, orada yaşayan hayvanların da ölmesine neden olmaktadır. Zenginlik kaynaklarımız tükenmektedir. Bu nedenle, ormanlarımızı korumalıyız. Kesilen her ağacın yerine, yenisini dikmeliyiz.”, “Söndür O Ateşi” şiiri ile ormanları korumanın gerekliliği vurgulanmıştır.

176 ve 177. sayfalarda, “Canlıları Korumak” konusuna yer verilmiştir. Çevredeki hayvan, bitki ve ormanların korunmasına yer verilen konu ‘çevreyi koruma’ değerini kapsamaktadır. “...Bize bu kadar çok yararı olan hayvanları ve bitkileri korumalıyız.”, “Bilinçsizce avlanmak, hayvanların neslinin tükenmesine neden olmaktadır. Onun için avlanma yasağına uymak gerekir.”, “Ormanda dolaşırken çok dikkatli olmalıyız. Ormana, yanan sigara, kibrit ve cam parçaları atmamalıyız. Orman alanlarında ateş yakmamalıyız. Piknikte yaktığımız ateşi, ayrılmadan mutlaka söndürmeliyiz.”, “Çevremize çöp, kâğıt, pet şişe atmamalıyız. Bunlar çevre kirliliğine yol açar. Bu artıkları bir poşete doldurarak, çöpe atmalıyız.”

178. sayfada, “Ormanı Yakma” şiiri ile ormanların korunması gerektiği vurgulanmıştır. “... // Kuşlar yuvasız kalır, / Ülke havasız kalır. / Çıplak olur dağların, / Yurdun ormansız

kalır.” Değerlendirme soruları ile bu değer pekiştirilmiştir. “Hayvanları korumak için neler yapılmalıdır?”, “Bitkileri korumak için neler yapılmalıdır?”

Kitabın 219. sayfasında, “Çevre Koruma Haftası” konusuna yer verilmiştir. Bu haftanın önemi anlatılarak ‘çevreyi koruma’ değeri vurgulanmıştır. “Çevremiz, insanı, hayvanı, bitkisi, toprağı, suyu ile bir bütündür. Biz insanlar, bu bütünü korumak zorundayız. Çünkü yaşamımızı sürdürebilmemiz buna bağlıdır.”, “Bize düşen görev, doğadaki tüm varlıkları korumaktır. Bunu sağlamak için de çevremizi temiz tutmalı, ağaçlandırmalıyız. Çevreyi kirletenleri uyarmalıyız.”

220. sayfada yer verilen “Çevremizi Koruyalım” şiiri ile ‘çevreyi koruma’ değeri vurgulanmıştır.

“Haydi, gelin arkadaşlar, Kenetlenip hep birlikte, Doğa bizden ilgi bekler,
Çevremizi koruyalım. Dünya’mızı koruyalım. Kucak dolu sevgi ister.
Yeşil kırlar, mavi deniz, Çiçek, böcek ve havayı, Korumasız yaşanır mı?
Hep kalacak sanmayalım. Yarın için yaşatalım. Haydi, gelin koruyalım.”

Çevreyi Koruma değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; okul ve sınıf eşyalarını koruma, toplumsal alanda ortak kullanılan toplu taşıma araçlarını özenli kullanımı, trafik işaret ve levhalarını özenli kullanma ve koruma anlatımları ile aktarılmıştır. Hastalıklardan korunmak için çevrenin temiz tutulması ve korunması önemsenen ifadelerden olmuştur. Ormanları, canlıları ve hayvanları koruma başlıkları ile önemi anlatılmıştır. Bu değer, ‘Çevre Koruma Haftası’nın anlatımı ve bilinçlendirici uyarılar ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Kitapta “çevreyi koruma” değeri kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır.

Estetik: Kitapta % 15,4 ile 3. sırada yer alan ‘Estetik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında, “İlköğretim Haftası” konusuna yer verilerek bu haftanın kutlamaları açıklanmıştır. Haftayı kutlarken şiir ve resimlere yer verilmesi ‘estetik’ değeri kapsamındadır. “Okuma ve yazmanın, bilgili olmanın yararları anlatılır. Şiirler okunur. Okul gazetelerinde haftayla ilgili yazılar, resimler ve şiirler okunur.”

49. sayfada, “Basın Hürriyeti” başlığı ile iletişim araçları anlatılmış ve sanatsal etkinlik kavramlarına yer verilmesi ile ‘estetik’ değerini kapsadığı görülmüştür. “Her vatandaş, duygu ve düşüncelerini gazete, dergi ve kitaplarda serbestçe yazabilir. Tiyatro, sinema, radyo, televizyon ve video gibi araçlarla yayılabilir.”

Kitabın 62 ve 63. sayfalarında, “Bayram Hazırlıkları” konusuna yer verilmiştir. Bayram için yapılan hazırlıklarda süsleme, şiir ve piyes etkinlikleri ile ‘estetik’ değerine yer verilmiştir. “Öğretmenimiz bazı arkadaşlarımıza bayramda okumaları için şiirler verdi.”, “Ben de bayramda ‘Yaşasın Cumhuriyet’ isimli şiiri okuyacağım.”, “Okulumuzda 29 Ekim akşamı piyes oynayacağız.”

64. sayfada, Cumhuriyet Bayramı töreni anlatılmıştır. Bu törende yapılan etkinlikler ‘estetik’ değer içermektedir. “Günün anlam ve önemi ile ilgili konuşmalar yapıldı. Şiirler okundu. Halk oyunları oynandı. Sıra resmigeçide gelmişti. Bandonun çaldığı marşlar eşliğinde yürümeye başladık.”

76. sayfada, Kitapların öneminden bahsedilmiştir. “Kitap sergisi” kavramı ile estetik değerine yer verilmiştir. “...Dünya Çocuk Kitapları Haftası olarak kutlanır. Hafta süresince, okullarda kitap okumanın yararları anlatılır. Kitap sergileri düzenlenir.”

148 ve 149. sayfalarda, “Orman Haftası” konusunda ormanların yurdumuzu güzelleştirilmesi beğeni ifadeleri ile verilmiştir. “Ormanlar, çevremizi güzelleştirir.”, “Söndür O Ateşi” şiirinde ormanların korunmasına yapılan vurgu ile birlikte ormanın güzelliğini yok etme ifadesini de içererek estetik değere yer verilmiştir. “...Yeşil, ormanla can bulur, / Yazık, bir közle kül olur. / Tüm güzellikler kaybolur, / Çabuk söndür o ateşi. ...”

Kitabın 158, 159 ve 160. sayfalarında, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı için yapılan etkinliklere yer verilmiştir. Yapılan sanatsal, edebi ve görsel etkinlikler ile ‘estetik’ değerine yer verildiği görülmüştür. “Atatürk resmini renkli kâğıtlarla, çiçeklerle süsledik. Bayramla ilgili güzel sözler yazdık. Sınıfımızın değişik yerlerine astık. Diğer arkadaşlarımız da sınıflarını süslediler.”, “Ben ‘Yaşasın 23 Nisan’ isimli şiiri okuyacağım. Şiiri şimdiden ezberledim. Bayramda, okul korumuz şarkılar söyleyecek. Koroda görevli arkadaşlarımız, söyleyecekleri şarkıların provalarını yapıyorlar. Bazı arkadaşlarımız ront (müzikli oyun) çalışmaları yapıyorlar. Müzik eşliğinde oyun oynayacaklar.”, “Bayram törenini okulumuzun bahçesinde yaptık. Okulumuzun bahçesi tören için hazırlanmıştı. Konuşmaların yapılması ve şiirlerin okunması için bir kürsü konmuştu. Okulumuzun her

tarafı bayraklarla ve Atatürk resimleriyle süslenmişti.”, “Öğrenciler şiirler okudular. Ben de şiirimi okudum. Orada bulunanlar coşkuyla alkışladılar. Daha sonra okul korumuz şarkılar söyledi. Oyunlar ve rontlar oynandı. Yarışmalar düzenlendi. Okulumuzdaki bayram töreni çok güzel geçti.”, “Kurtuluş Savaşı ile ilgili resimlere yer verdiler. Yazılar ve şiirler yayımladılar.”

Kitabın 175 ve 176. sayfalarında, Çevreyi beğeni ifadelerine yer verilerek ‘estetik’ değeri aktarılmıştır. “Evlerimizde, park ve bahçelerde lâle, gül, papatya, menekşe gibi bitkiler yetiştiririz. Bu bitkilerin güzelliğinden ve kokusundan yararlanırsınız.”, “Hayvanlar ve bitkiler, çevremize canlılık ve güzellik katarlar.”

179. sayfada, Yurdumuzun güzelliği estetik açıdan betimlenmiştir. “Yurdumuz tarihi eserleriyle çok ünlü bir ülkedir. Bunun yanında, doğal güzellikleriyle bir cenneti andırır. Bu nedenle, her yıl yurdumuza binlerce turist gelir. Turistlerin amacı, hem denizden yararlanmak hem de ülkemizin güzelliklerini görmektir.”

208. sayfada, Tatilde vakit geçirirken edebi bilgiler edinilebilecek etkinlikler yapmaları ifade edilmiş, böylece estetik değeri yer verilmiştir. “Bir yandan dinlenirken, bir yandan da yeni bilgiler öğreneceğiz. Hikâye, masal, şiir kitabı, gazete ve dergileri okuyacağız.”

Kitabın 217 ve 218. sayfalarında, Yıl içinde yapılan çalışmaların sergilenmesine yer verilmiştir. “Yıl boyunca birçok çalışma yaptık. Güzel yazılar yazdık, resimler çizdik, el işleri yaptık. Ders yılı sonunda okulumuzda sergi açacağız. Ünite dosyalarımızı, resim, el işi ve yazı çalışmalarımızı sergileyeceğiz.”, “Bir yandan sergimizi açmaya hazırlanıyoruz. Diğer yandan da başka bir çalışmayı sürdürüyoruz. Çünkü okulumuz kapanırken bir gösteri düzenleyeceğiz. Yıl içinde öğrendiğimiz şiirleri, şarkıları ve müzikli oyunları bu gösteride sunacağız.”

222. sayfada, Yılsonunda yapılan etkinliklerden “Yıl içinde yapılan el işleri sergisi” ve “Yılsonu gösterisi” ifadelerine yer verilerek bu değerden bahsedilmiştir.

Estetik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer güzel yazı, sergi, bando, görsel sanat, resim, müzik, şiir, tiyatro, halk oyunu, koro süsleme sanatları kavramları ve milli bayram kutlamaları içinde düzenlenen etkinlikler kapsamında verilmiştir. Doğanın güzelliğinin estetik bir bakış açısı ile aktarılmıştır. Yurdumuzun güzelliği ve güzelleştirilmesi için yapılabilecek çalışmalar, canlıların ve bitkilerin güzelliğinin ifadeleri ile desteklenmiştir. Kitapta teorik kapsamda anlaşılır ifadesini bulan “estetik” değeri yeterli görülmüştür.

Temiz Olmak: Kitapta % 15,1 ile 4. sırada yer alan ‘Temiz olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26 ve 27. sayfalarında, Okulda temizlik işlerinden sorumlu görevli tanımına yer verilmiştir. “Hizmetliler de okulda çalışan görevlilerdir. Okulun temizlik işlerinden sorumludurlar. Sınıfların ve diğer bölümlerin temizlik işlerini yaparlar. Temiz bir ortamda çalışmamız için çaba harcarlar.”

Kitabın 28, 29, 30 ve 31. sayfalarında, “Okul Düzeni” konusu açıklanmıştır. Eşyaları temiz kullanmak gerektiği ve okulu temiz tutmak gerektiği açıklanarak ‘temiz olmak’ değerine yer verilmiştir. “Eşyalarımızı temiz ve düzenli kullanmanın önemini araştırınız.”, “Okula giderken okul giysilerimizi giyeriz. Okul giysilerimizi temiz ve düzenli kullanmalıyız. Ütülü olmasına özen göstermeliyiz. Çabuk kirletmemeliyiz.”, “Sınıfımızı, koridoru ve okul bahçesini temiz tutmalıyız. Buraları kirletmemeliyiz.”, “Tuvalet ve lavaboları temiz tutmalıyız.”

38. sayfada, Okulda kurulan “Temizlik ve Düzen Kolu”nun görev tanımı yapılarak ‘temiz olmak’ değerine yer verilmiştir. “Bu kolda görevli arkadaşlarımız sınıfımızın temiz ve düzenli olmasını sağlarlar. Gerekli zamanlarda pencereleri açarak sınıfımızı havalandırırlar. Yazı tahtasının temiz olmasını sağlarlar.”

43. sayfada, “Sınıfta” şiirinde sınıfı temiz tutmak gerektiğine yer verilmiştir. “Sınıf kendi evimiz, / Tertemiz tutmalıyız. / Çamurlanmasın yerler, / Sonra bize ne derler? //...”

66. sayfada, Bayrağa olan saygıyı ifade eden bir temizliğe yer verilmiştir. “Bayrağımızı temiz kullanmalıyız. Eskimiş, yırtılmış ve rengi solmuş bayrakları kullanmamalıyız.”

Kitabın 84 ve 85. sayfalarında, “Derimiz, Tırnaklarımız ve Saçlarımız” konusu ile kişisel temizliği vurgulayan açıklamalara yer verilmiştir. “Önemli görevleri olan derimizi temiz tutmalıyız. Bunun için düzenli olarak banyo yapmalıyız. Düzenli olarak banyo yaparsak terlememizi sağlayan derimizdeki gözenekler açılır. Böylece vücudumuzdaki zararlı maddeler dışarı atılır. Ayrıca düzenli olarak banyo yaparsak vücudumuz kötü kokmaz.”, “Tırnaklarımızın bakımına ve temizliğine özen göstermeliyiz. Bunun için el ve ayak tırnaklarımızı düzenli olarak kesmemiz gerekir. ...”, “Saçlarımızın temizliğine özen göstermeliyiz. Her banyoda saçlarımızı da sabunla veya şampuanla iyice yıkamalıyız. ...”

Kitabın 86 ve 87. sayfalarında, Sağlıklı olmak için temiz olmak gerektiğini, ifade eden anlatımlara yer verilmiştir. “Mikrop, gözümüzle göremeyeceğimiz kadar küçük bir canlıdır. Temiz olmayan yiyeceklerle ve hava yoluyla insanlara bulaşır.”, “Ellerimizin,

vücudumuzun ve çevremizin temizliğine özen göstermeliyiz. Mikroplar kirli ortamlarda kolay çoğalır. Yemeklerden önce ve sonra ellerimizi sabunla yıkamalıyız. Yemeklerden sonra dişlerimizi fırçalamalıyız. Sık sık banyo yapmalıyız. Kirli ve tozlu ortamlarda oynamamalıyız.”

114. sayfada, “Taşıtları Korumak” konusunda toplu taşıma araçlarını temiz kullanmak gerektiğine yer verilmiştir. “...Yırtıp çizmemeliyiz. Temiz kullanmaya özen göstermeliyiz.”

Kitabın 115 ve 116. sayfalarında “Verem Savaş Eğitimi Haftası” konusu ile hastalığa yakalanmamak için bulunulan çevrenin ve hastanın tedavi ortamının temiz olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. “Verem hastaları sanatoryum denilen hastanelerde tedavi görürler. Sanatoryumlar havası temiz ve bol güneş alabilen yerlerde kurulur.”, “Veremden korunmak için: ... Temiz havadan yararlanmalı ve spor yapmalıyız. ...”

147. sayfada, Sağlıklı olmak için temiz olmak gerektiğine yer verilmiştir. “Kulak kepçesini ve kulak yolunu temiz ve kuru tutmalıyız. Kulaklarımızın ıslak kalması iltihaplanmaya neden olabilir. ...”

Kitabın 175. sayfasında, Ormanların havayı temizlemesine yer verilerek ‘temiz olmak’ değerinin sağlığa faydasına bir kez daha dikkat çekilmiştir. “Ormanlar kirli havayı temizler. Temiz havayı soluyarak sağlıklı kalırız.” Kitabın çeşitli sayfalarında “temiz havadan yararlanma” ve sağlıklı olmak bütünlük içinde verilmiştir.

219. sayfada yer verilen “Çevre Koruma Haftası” konusunda çevre temizliğine dikkat çekilmiştir. “Bize düşen görev, doğadaki tüm varlıkları korumaktır. Bunu sağlamak için de çevremizi temiz tutmalı, ağaçlandırmalıyız. Çevreyi kirletenleri uyarmalıyız.

Temiz olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında bu değer okul ve çevresinin temizliği, sınıf temizliği, kişisel bakım, çevre temizliği, sağlıklı olmak için temiz olmak gerektiği, toplu taşıma araçlarını ve kullanılan eşyaları temiz kullanmak gerektiği gibi ifadelerle kitabın genelinde vurgulandığı görülmüştür. Temiz olmak ve sağlıklı olmak değerleri bir bütün olarak ifade edilmiş ve bu kapsamda vücut temizliği, yaşanılan alanın temizliği önemsenmiştir. Hastaların bulunduğu ortamların temiz olması gerektiği, ormanların havayı temizlediği, bayrağımızın temizliğinin önemli olduğu ifadeleri ile desteklenmiştir. Özetle kitapta “temiz olmak” değeri kapsamlı olarak ifade edilmiştir.

Özsaygı: Kitapta % 11,5 ile 5. sırada yer alan ‘Özsaygı’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12. sayfasında, Kendi sorumluluğunu bilerek okul hazırlığını yapan öğrenci örneğine yer verilmiştir. “Yaz tatili sona erdi. Okulumuz açıldı. O gün çok heyecanlıydım. Erkenden uyandım. Kahvaltımı yaptım. Önlüğümü giydim. Çantamı hazırladım.”

Kitabın 13. sayfasında verilen kendisiyle barışık olma ifadesi ‘Özsaygı’ değerini içermektedir. “Biz de başarılı olmak için çok çalışacağız.”

20. sayfada, Kendisinin farkında olma ve kendini tanıtırma örneği ile ‘özsaygı’ değerine yer verilmiştir. “Şimdi de sıra kendimizi tanıtmamıza gelmişti. Sırayla ayağa kalkarak yeni gelen arkadaşlarımıza kendimizi tanıttık. Bundan sonra yeni gelen arkadaşlarımızla aynı sınıfı paylaşacağız.”

28 ve 29. sayfalarda, Kişisel eşyalarını özenli kullanmak gerektiği açıklanmış ve görseller ile desteklenmiştir. Kişinin kişisel eşyalarını özenli kullanması ‘özsaygı’ değerini aktarmaktadır. “Okul giysilerimizi temiz ve düzenli kullanmalıyız. Ütülü olmasına özen göstermeliyiz. Çabuk kirletmemeliyiz. Kitaplarımızı ve defterlerimizi kaplamalıyız. Bunları gelişigüzel yazıp karalamamalıyız. Kalemlerimizi dikkatli açmalıyız. ...”

40 ve 41. sayfalarda, Okuldaki sorumluluklar “Kendimize Karşı” ve “Arkadaşlarımıza Karşı” alt başlıkları ile açıklanmıştır. Bu başlıklar kapsamında kişinin görev ve sorumluluklarını bilmesi, arkadaşlarının değerli olduğunu bilip buna göre davranışlar sergilemesi gerektiği anlatılmıştır. Bu açıklamalar ‘özsaygı’ değerini kapsamaktadır. “Okulda kendimize, arkadaşlarımıza, öğretmenlerimize ve diğer görevlilere karşı sorumluluklarımız vardır. Ayrıca okul kurallarına uyma ve yerine getirme sorumluluğumuz da vardır.”, “...arkadaşlarımıza karşı sorumluluklarımız vardır. Onlara karşı kırıncı olmamalıyız. Kavgaya etmemeli, kötü sözler söylememeliyiz. Eşyalarımızı onlarla paylaşmalıyız.” Özsaygı değeri ile birlikte ‘hoşgörülü olmak’ ve ‘kibar olmak’ değerlerini de içermektedir.

43. sayfada, “İhtiyaçlar ve İstekler” konu başlığı ile de kendi ihtiyaçlarının farkında olması sağlanmak istenmiş ve bu açıklamalar ile ‘özsaygı’ değerine örtük olarak yer verilmiştir. “Acıktığımız zaman yemek yemek isteriz. Çünkü yaşamak için beslenmek zorundayız. Barınacağımız bir yerin olması bizim için çok önemlidir. Ayrıca giyinmek için çeşitli gereksinimlere ihtiyacımız vardır. Okulda derslerimizi yaparken kitap, defter, kalem gibi araç-gereçler kullanırız. Bütün bunlar bizim gereksinimlerimizdir. ...”

Kitabın 50. sayfasında, Etik değerleri bilerek vatana faydalı bir birey olarak yetişmesi önemli görülmüştür. Burada vurgulanan ‘Vatanseverlik’ değerinin yanında ‘özsaygı’ değerine örtük olarak yer verilmiştir. “İlköğretimden sonra öğrenimimize devam etmeliyiz. Daha fazla okuyup kendimize, ailemize, milletimize ve devletimize yararlı olmalıyız.”

84 ve 85. sayfalarda, Kişisel bakımını yapabilmek için neler yapması gerektiği anlatılarak ‘özsaygı’ geliştiren davranışlar açıklanmıştır. “Önemli görevleri olan derimizi temiz tutmalıyız. Bunun için düzenli olarak banyo yapmalıyız. ...”, “Tırnaklarımızın bakımına ve temizliğine özen göstermeliyiz. ...”, “Haftada kaç kez banyo yapıyorsunuz? ”

89. sayfada, Sağlıklı olmanın önemi vurgulanırken kişinin kendisiyle barışık olmasına yer verilmiştir. “Seviyorsan canını, / Vücuduna iyi bak. / Kuvvetlendir kanını, / İstersen çok yaşamak. ...”

109 ve 110. sayfalarda, Trafik kurallarının neden gerekli olduğu ve uyulması gereken trafik kuralları açıklanmıştır. Kuralların gerekliliğini anlamaya yer vermesi ile örtük program kapsamında ‘özsaygı’ değerini geliştireceği görülmüştür. “Trafik işaret ve levhalarının niçin konulduğunu araştırınız.”, “Trafik kuralları can ve mal güvenliğimizi korumak için konulmuştur.”, “Yollarda trafiğin durumunu belirten levhalar vardır. Bunlar güvenli bir trafik ortamı sağlamak için konulmuştur.”

116. sayfada, “Veremden Korunma” şiirinde kendini değerli bulma ve kendisiyle barışık olarak hareket etme örneklendirilmiştir. “... Neden korkacaktım, / O çirkin hastalıktan. / Kurallara uyarsam, / Geçmez bile yanımdan. // Korkmuyorum veremden, / Çünkü aşılıyım ben./ Sen de aşılın kardeş, / Sen de canavarı yen!”

146 ve 147. sayfalarda, “Kulak ve Kulak Sağlığı” konusu ile kendine dikkat etme, sağlığı için yapması gerekenleri bilme ve uygulama davranışları açıklanmıştır. Bireyin kendine dikkat etme davranışları ‘özsaygı’ geliştiren bir tutumdur. “Radyo dinleyebilmek, öğretmenimizi dinleyerek bilgiler edinmek, kulaklarımızın sağlıklı olmasıyla mümkündür. Bu nedenlerle kulağımızın sağlığını korumaya özen göstermeliyiz.”, “Kulak sağlığı için nelere dikkat edilmelidir?”

Kitabın 207. sayfasında, “Bilgi ve becerilerimizi artırmak için neler yapmalıyız?” sorusu ile yer verilmiştir.

Özsaygı değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değere teorik kapsamda kazandırılacak davranış örnekleri ile detaylı olarak yer verildiği görülmüştür. Kitapta verilen anlatımlardan; kendisiyle barışık olma, kendisini ve duygularını fark etme,

kişisel bakımını yapabilme, kendisinin ve arkadaşlarının değerli olduğunu bilme, kendi farklılığını fark etme ve kuralların gerekliliğini bilme gibi ‘özsaygı’ değerini kapsayan erdemlerin hedeflenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Etik değerleri bilerek vatana faydalı olma, kuralların gerekliliğini bilme, görev ve sorumluluklarını bilme davranışları ile desteklenmiştir. Kişisel eşyalarını özenli kullanma görseller ile verilerek işlenmiştir. Kendi sağlığına dikkat etmek için özel bir çaba göstermesini ve bilgi-becerilerini artırmasını gerektiren ifadeler yer verilmiştir. Kitapta teorik kapsamda bilgi donanımı sağlayan açıklamalar “özsaygı” değerinin kazandırılabilmesi için örtük program kapsamındaki uygulamalar ile desteklenmelidir.

Özgüven: Kitapta % 7,1 ile en az bulunan ‘Özgüven’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

19. sayfada, Sınıfa yeni katılan arkadaşları ile tanışan öğrenci modelleri örneklendirilmiştir. Kendilerini ayağa kalkarak tanıtan öğrenciler ‘özgüven’ değerini teorik kapsamda örtük olarak örneklendiren modellerdir.

31. sayfada, Okul kurallarının neden konulduğunu anlamaya yönelik sorulara yer verilmiştir. “Okulda uymanız gereken kurallar niçin konulmuştur?”

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, Kendine güven duyma ve bir karar alınırken görüş bildirebilme davranışlarına yer verilerek bu değer ifade edilmiştir. “Bir toplulukta düşüncelerimizi çekinmeden söyleyebilmeliyiz. Kendimize güven duymalıyız. Yanlış söylemekten korkmamalıyız.”, “Karar alınırken düşüncelerimizi ve eleştirilerimizi söylemeliyiz.”

44 ve 45. sayfalarda, “Evde Demokrasi” konusunda yer verilen ailesi ile işbirliği yapma ve karar alınırken görüş bildirebilme davranışları ‘özgüven’ değeri kapsamındadır. “Aile içindeki sorumluluklar anne, baba ve çocuklar tarafından paylaşılır. Aile bireyleri, aralarında işbölümü yaparlar. Herkes kendi görevini yerine getirir. Böylece mutluluk içinde yaşarlar.” Sorumluluklarının farkında olma ve yerine getirme davranışı ile ‘özsaygı’ değerini de içermektedir. “Ben de bir konuda karar alacağım zaman anneme ve babama danışırım. Düşüncemi onlara açıklarım. Onların görüşlerini ve uyarılarını dinler, dikkate alırım. ...” Kararlarını açıklama davranışı ile birlikte gerektiğinde büyüklerden yardım alma davranışı bu değeri belirtmektedir.

114. sayfada, Taşıtları neden korumak ve zarar verenleri uyarmak gerektiğinin öğrenilmesi sağlanmak istenmiştir. Toplumsal kurallara uymanın nedenini bilme ve zarar verenlere uyarıda bulunarak etik davranışların güven artırıcı olduğunu bilme davranışları içerdiği için ‘özgüven’ değerinin örtük olarak aktarıldığı görülmüştür. “Taşıtları korumanın yararları nelerdir?”, “Taşıtlara zarar verenleri nasıl uyarmalıyız?”

202. sayfada, “Anneler Günü” konusuna yer verilmiş ve annesini mutlu etmek için yapılabilecek davranışların özgüven sahibi olmayı gerektirdiği görülmüştür. “Onu mutlu etmek için, derslerime çalışırım. Düzenli, tertipli olmaya özen gösteririm.”

217 ve 218. sayfalarda, Yıl içinde yapılan etkinliklerin, yılsonunda özgüven içinde sergilenmesi ve övülmesine yer verilmiştir. “Bir yandan sergimizi açmaya hazırlanıyoruz. Diğer yandan da başka bir çalışmayı sürdürüyoruz. Çünkü okulumuz kapanırken bir gösteri düzenleyeceğiz. Yıl içinde öğrendiğimiz şiirleri, şarkıları ve müzikli oyunları bu gösteride sunacağız.”, “Gösterimizi annelerimiz, babalarımız ve diğer yakınlarımız izleyecekler. Ayrıca arkadaşlarımız, öğretmenlerimiz ve okul müdürümüz de orada bulunacaklar. Bizi alkışlayacaklar. Bizimle gurur duyacaklar.”

Kitabın 219 ve 222. sayfalarında, “Çevreyi kirletenleri uyarmalıyız.” ifadesine yer verilerek ‘özgüven’ değeri örtük olarak verilmiştir.

Özgüven değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, etik davranışların güven artırıcı olduğunu bilme, gerektiğinde aile büyüklerinden yardım alma, güçlü ve zayıf yönlerini tanıyabilme, kurallara neden gerek duyulduğunu bilme ve etkili hayır diyebilme davranışları ile vurgulanmıştır. Özetle “özgüven” sahibi olmak özellikleri teoride kapsamlı bir şekilde aktarılmış ancak pratikte hayata geçirilebilmesi için sınıf içindeki etkinlik örneklerine ihtiyacın olduğu düşünülmektedir.

Tablo 40. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler

(1998) 2. Sınıf 3. Kitap		
Sosyal Değerler	f	%
Toplumsallık	231	47.3
Sevgi	69	14.2
Yardımsaver Olmak	59	12.1
Aile Sevgisi	57	11.7
Doğruluk	25	5.1
Gerçek Dostluk	19	3.9
Güvenilir Olmak	11	2.3
Dürüstlük	8	1.6
Fedakâr Olmak	4	0.8
Misafirperverlik	3	0.6
Ahlâklı / Erdemli Olmak	1	0.2
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	1	0.2
Toplam	488	100.0

Tablo 40'ta Sosyal değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 40'a göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 488 yerde Sosyal değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Toplumsallık kavramı % 47,3 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Sevgi kavramı % 14,2 ile 2. sırada yer almaktadır. Yardımsaver olmak % 12,1 ile 3. sırada ve Aile Sevgisi % 11,7 ile 4. sırada yer alan değerlerdir. Bu değerleri takiben Doğruluk % 5,1 ve Gerçek Dostluk % 3,9 ile az kullanılan değerlerdir. Güvenilir olmak % 2,3, Dürüstlük % 1,6, Fedakâr olmak % 0,8 ve Misafirperverlik % 0,6 ile az kullanılan değerlerdir. Ahlâklı / Erdemli olmak ve Gelenek ve Göreneklere Bağlılık % 0,2 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan sosyal değer ile en az kullanılan sosyal değer arasında % 47,1 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Toplumsallık: Kitapta % 47,3 ile en fazla bulunan ‘Toplumsallık’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında yer verilen öğretmen ve öğrenciler arasındaki diyalog ve ifadeler toplumsallık değerini içermektedir. “Öğretmenimiz de yanımıza geldi. Onu çok özlemiştik. O da bizi çok özlemişti. Hepimize “Nasılsınız?” diye sordu.”

19. sayfada, sınıfa yeni gelen arkadaşlar ile tanışarak yeni arkadaşlıklar edinme örneği işlenmiştir. “Öğretmenimiz: Aramıza yeni katılan arkadaşlarınız var. Onlarla tanışalım, dedi. Yeni gelen arkadaşlarımız sırasıyla ayağa kalkarak kendilerini tanıttılar. ...” Bu durum toplumsallık değerinin bir gereğidir.

21. sayfada, Okulu ve sınıfı dikkatli, özenli kullanmak gerektiği ve bu eşyaların sonraki öğrencilere kalacağı uyarısı toplumsallık değeri kapsamında bilgiler olmuştur.

Kitabın 28 ve 29. sayfalarında, okul kurallarından bahsedilmiştir. “Toplu olarak yaşanan yerlerde uymamız gereken kurallar nelerdir?”, “Okulumuzda dirlik ve düzen olması için uymamız gereken kurallar vardır.”

30 ve 31. sayfalarda, Okuldaki toplumsal ortamda nasıl davranılması gerektiğini belirten ifadeler yer verilmiştir. “Derslerimize giriş ve çıkışlarda gürültü yapmamalıyız. Çevremizdeki insanları rahatsız etmemeliyiz.”, “Okulda uymamız gereken kurallar niçin konulmuştur?”

37. sayfada, sınıf içindeki dayanışma ve görgü kurallarını uygulama örneklendirilmiştir. “Sınıf başkanı seçilen arkadaşımız teşekkür eder. Biz de onu kutlarız.”

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, arkadaşlık ilişkileri ve okuldaki kurallara uymanın, birlikte karar alabilmenin önemine yer verilmiştir. Okuldaki sorumluluklar, toplumsallık değerini de aktaran bir anlatım ile açıklanmıştır. “Okulda kendimize, arkadaşlarımıza, öğretmenlerimize ve diğer görevlilere karşı sorumluluklarımız vardır. Ayrıca okul kurallarına uyma ve yerine getirme sorumluluğumuz da vardır.”

42. sayfada, Okuldaki kurallara uymanın sonuçları hakkında bilgi verilmiştir. “Kurallara uyarsak okuldaki görevlilerin işlerini kolaylaştırmış oluruz. Herkes bu kurallara uyarsa okulda düzen sağlanmış olur.” 43. sayfada, ‘Sınıfta’ şiirine yer verilmiş ve bu şiirde toplumsal tutumu belirten ifadeler yer almıştır: “...Çamurlanmasın yerler, / Sonra bize ne

derler? /...Ya öğretmen girerse, / Ne ayıp size derse? /... Çocuklar uslu durun, / Rahat rahat oturun. / Kimse sevmez haşarı, / Kavgacı çocukları!...”

Kitabın 48, 49, 50 ve 51. sayfalarında, insan hak ve hürriyetleri konusuna yer verilerek sahip olunan toplumsal hak ve özgürlükler açıklanmıştır. Toplumsal yaşam ile ilgili bilgi sahibi olunması sağlanmaya çalışılmıştır. “İnsanlar topluluk hâlinde yaşar. Herkesin yaşadığı toplumda sahip olduğu hak ve özgürlükler vardır.”, “Uzaktaki kişilere haber gönderme, onlardan haber alma işine iletişim denir. ...İletişim sayesinde uzaktaki yakınlarımızla ilişkilerimizi sürdürürüz. İşlerimizi daha çabuk yaparız.” Basın hürriyeti ve demokrasi hakkında bilgilere yer verilmesi de sahip olunan vatandaşlık hakları, toplumsallık hakkında bilgi donanımı sağlamaktadır. Örneğin; “Her vatandaş, duygu ve düşüncelerini gazete, dergi ve kitaplarda serbestçe yazabilir.”, “Her vatandaş istediği okulda öğrenim görme hakkına sahiptir.” Konu devamında vatandaşlık görevleri açıklanarak bu değere yer verilmiştir.

52. sayfada, “Dünya Çocuk Günü” konusuna yer verilmiş ve bu günün önemi, toplumsal kurum ve kuruluşlar açıklanmıştır. “Çocuklar bir ülkenin geleceğidir. Bugünün çocukları, yarının büyükleri olarak toplum yaşamına katılacaklardır.”, “Atatürk, ...Kimsesiz çocukların okuması, korunması için Çocuk Esirgeme Kurumu ve yetiştirme yurtları açtırmıştır.”

Kitabın 76 ve 77. sayfalarında, Belirli gün ve haftalardan iki güne değinilmiş ve toplumsal yapı içindeki önemi ile açıklanmıştır. Bu günlerden biri ‘Dünya Çocuk Kitapları Haftası’ olmuştur. Bu günün önem ve toplumca kutlanan tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Bir diğeri olan ‘Öğretmenler Günü’ de bu şekilde açıklamalar ile aktarılmıştır. “Öğretmenler Günü’nde, öğretmenin toplum içindeki yeri ve değeri belirtilir.”

92 ve 93. sayfalarda, sağlık kurumları hakkında bilgi verilmiştir. Bu kurum ve kuruluşların toplumsal hayattaki yerine değinilmiştir. Örneğin; “Çevrenizdeki sağlık kurumlarından birine giderek yapılan çalışmaları gözlemleyiniz.”, “Şehirlerde, kasabalarda ve köylerde sağlık kurumları vardır. Hastalar bu kurumlara giderek muayenen ve tedavi olurlar. Hastaların iyileşmesi için çalışan sağlık kurumları şunlardır: ...”, “Sağlık ocakları: Mahallelerde, ilçelerde ve köylerde sağlık hizmeti veren kurumlardır. Hastaların ayakta muayene ve tedavi edildiği sağlık kuruluşlarıdır.”

Kitabın 106 ve 107. sayfalarında, toplu taşıma araçlarını kullanırken uyulması gereken kurallara yer verilmiştir. Örneğin; “Taşıt beklerken sıraya girmeliyiz. Sıra bize gelmeden

binmeye çalışmamalıyız.”, “Taşıtlara binerken ve inerken insanları rahatsız etmemeliyiz.”, “Yaşlılara, hamile bayanlara ve özürllülere yer vermeliyiz.”, “Taşıt içinde yüksek sesle konuşmamalı ve gürültü yapmamalıyız. ...” 109. sayfada, trafik kuralları açıklanarak bu konuda bilgi sahibi olunması sağlanmıştır. 112 ve 113. sayfalarda, bu trafik kurallarına uymanın sonuçları hakkında açıklamalar yapılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Kitabın 120 ve 133. sayfaları arasında, ‘İletişim’ ünitesi işlenmiştir. Bu ünite kapsamında iletişim araçları, iletişim kurarken yapılması gerekenler, telefon, haberleşme, mektup, dergi, gazete ve bilgisayar gibi iletişim yolları açıklanarak toplumsallık değerine yer verilmiştir. Örneğin; “Telefonda konuşurken uyulması gereken görgü kurallarını sınıfınızda tartışınız.”, “Haberleşmenin önemini araştırınız.”, “Günümüzde iletişim araçları hem çok gelişmiş hem de çok yaygınlaşmıştır.”, “Yurdumuzda ve dünyada her gün çeşitli olaylar olmaktadır. Bu olayları radyodan dinleriz. Televizyondan izleriz. Gazetelerden ve dergilerden okuruz. Böylece olaylar hakkında bilgi sahibi oluruz.”, “Uzakta olan akrabalarımızla, yakınlarımızla, arkadaşlarımızla ve sevdiklerimizle iletişim kurarız. Onlara mektup gönderir, telgraf ve belgegeçer çekeriz. Telefon ederek konuşuruz. Birçok insanı ilgilendiren haberleri, olayları radyo ve televizyondan öğreniriz.”, “Haberleşmek amacıyla bir yakınımıza, arkadaşımıza yazıp gönderdiğimiz kâğıda mektup denir.” Mektup yazarken kullanılan hitaplar ve saygı, selam, sevgi ifadeleri açıklanmıştır. Haberleşme ile ilgili şiire yer verilerek bu araçlar hakkındaki bilgi yerleştirilmiş ve iletişim araçları konu konu bölümler halinde işlenmiştir. Bunlardan örnekler verirse; telefonla iletişim konusunda toplumsallık değeri vurgulanmıştır: “Günümüzde cep telefonları oldukça yaygınlaşmıştır. Cep telefonu ile konuşurken de başkalarını rahatsız etmemeliyiz. Sinema, tiyatro ve konser salonlarında cep telefonu ile konuşmamalıyız. Taşıt araçlarında cep telefonu ile konuşmak sürücülerin dikkatini dağıtır. Trafik kazasına neden olabiliriz. Aynı zamanda diğer yolcuları da rahatsız etmiş oluruz.”

161 ve 162. sayfalarda, “Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası” konusuna yer verilmiştir. Bu haftanın önemi, sosyal güvenlik kuruluşları ve nasıl güvence altına alınabildiği ile ilgili bilgi aktarımı ile bu değere yer verilmiştir. Bunlara örnek verirse; “...insanlar yaşlandıkça güçlerini kaybetmeye başlarlar. Zamanla çalışamaz duruma gelirler. Bu durumdaki insanlar için sosyal güvenlik kuruluşları kurulmuştur. Bu kuruluşlar, üyelerine ücretsiz sağlık hizmeti verir. Yaşlılık aylığı sağlar. Emekli Sandığı, BAĞ-KUR, Sosyal Sigortalar Kurumu ülkemizdeki önemli sosyal güvenlik kuruluşlarıdır.”

179. sayfada yer verilen ‘Turizm Haftası’ konusunda bu hafta ile ilgili teorik bilgi aktarımı yapılmış ve turizmin topluma fayda ve katkısına yer verilmiştir. “...ülkemize gelen turistlere iyi davranmalı, memnun ayrılmalarını sağlamalıyız.”, “Turizm hizmetle gelişir, sevgiyle büyür.”

213 ve 215. sayfalarda, tatilde yapılması gerekenler hakkında soru ve bilgilere yer verilmiştir. Bu kapsamda sosyal faaliyetler ve kulüplerden de bahsedilmiştir. “Çevrenizde spor kulüpleri, kamplar ve kütüphaneler var mı? Varsa isimlerini öğreniniz.”, “Çevremizde spor kulüpleri, kamplar ve kütüphaneler vardır. Kızılay Gençlik Kampı, Gençlik ve Spor Müdürlüğü kampları bunlardan bazılarıdır. Özellikle yaz tatillerinde, spor kulüpleri, kamplar öğrencilere yönelik çalışmalar yaparlar.”, “Tatillerde, kulüplerin ve kampların yapmış olduğu etkinliklere biz de katılalım.”, “Çevremizdeki çocuk kütüphanelerinin yerlerini öğrenelim. Kütüphanelerden nasıl yararlanacağımız hakkında bilgi alalım.”

Kitabın 219. sayfasında yer verilen ‘Çevre Koruma Haftası’ konusu ile bu haftanın önemi ve toplumsal boyutuna değinilmiştir. Bu haftada yapılan çalışmalar ve toplumsal bilinç ‘toplumsallık’ değerini de içine almaktadır.

Toplumsallık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; teorik bilgi kapsamında yoğun olarak verilmiştir. Okuldaki toplumsal düzen, toplumsal hak ve özgürlükler, haberleşme ve iletişim, belirli gün ve haftalar, kurum ve kuruluşlara yer verilerek ‘toplumsallık’ değeri vurgulanmıştır. Bu konular içerisinde okul, trafik ve bazı toplumsal kurallar açıklanarak ‘toplumsallık’ değeri desteklenmiştir. Toplumdaki düzeni sağlamada gerekli görülen kurumlar açıklanarak bilgi donanımı sağlanmıştır. Sosyal güvenlik kuruluşları ile bu konuya dikkat çekilmiştir. Sosyal öğrenmenin de baskın olarak öne çıkarıldığı ayıplanma ve kınama ifadeleri ele alınmıştır. Vatandaşlık görevleri, görgü kuralları ve hitap sözcüklerine yer verilmesi kapsamında ‘toplumsallık’ değeri beslenmiştir. Bu gelişim dönemindeki çocuk açısından yeni arkadaşlıklar edinme ve tanışma; okuldaki ortam kapsamında örneklendirilerek aktarılmıştır. Kitabın son ünitelerinde tatilde yapılması gerekenlere yer verilmesi; kulüp, kamp ve kütüphanelerden bahsedilmesi ile ön plana çıkarılmıştır. Özetle; kitapta toplumsallık değerinin yeterli bilgi donanımı ile verildiği görülür.

Sevgi: Kitapta % 14,2 ile 2. sırada yer alan sosyal değerlerden ‘Sevgi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12 ve 13. sayfalarında, “Okulumuz Açıldı” başlığı ile aile, arkadaş ve öğretmene karşı olan sevgiyi ifade eden cümlelere yer verilmiştir. “Kardeşim Ali de hazırlandı. Ali, bu yıl okula yeni başlıyor. O da benim gibi okula başlamanın heyecanını duyuyordu. Babamızı öperek, annemle birlikte, okula gitmek için evden çıktık.”, “Arkadaşlarımı çok özlemiştim. Onları görünce çok sevindim. Sarılıp kucaklaştık.”, “...Öğretmenimiz de yanımıza geldi. Onu çok özlemiştik. O da bizi çok özlemişti. Hepimize “Nasılsınız?” diye sordu. Saçlarımızı okşadı, büyümüş olduğumuzu söyledi.”

14. sayfada, İlköğretim Haftasına yer verilmiş ve okuma yazmanın önemi anlatılmıştır. Bu açıklamalarda ‘sevgi’ ifadelerine yer verilmiştir. “Yakınlarımıza, sevdiklerimize mektup yazabiliriz. Onlardan gelen mektupları okuyabiliriz. ...”

15. sayfada, “Okulumuz” şiiri ile okul sevgisine yer verilmiştir. “Her yerden daha güzel, / Bizim için burası. / Okul, sevgili okul, / Neşe, bilgi yuvası. //...”

Kitabın 16. sayfasında, Doğa sevgisine yer verilmiştir. “Denizi çok sevdim. Tatil süresince dinlendim.”

22. sayfada, “Sınıfta” şiirinde Atatürk’e karşı olan sevgi ve Atatürk’ün çocuklara olan sevgisi belirtilmiştir. “... Atatürk’üm gülümser, / Her sabah bakar bana. / Öğrendikçe sevinir, / “Aferinler” der, sana.”

31. sayfada, Arkadaş sevgisine yer verilmiştir. “Arkadaşlarımızı sevmeliyiz ve korumalıyız. Onlara hoşgörölü davranmalıyız. Yaptıkları küçük hataları büyütmemeliyiz.”

32. sayfada, “Hayvanları Koruma Günü” konusuna yer verilmiştir. “Dost Hayvanlar” şiirinde hayvan sevgisi ile birlikte karşılıksız sevgi vurgulanmıştır. “...İyilik dediğin şey / Kardeşim, / Karşılıksız olmalı. / O kuş gibi yüreğin, / Hep sevgiyle dolmalı.”

Kitabın 43. sayfasında, “Sınıfta” şiirine yer verilmiştir. Şiirde sınıf içinde uslu duran çocukların daha çok sevileceği ifade edilerek, şartlı bir sevgi sunulmuştur. “...Çocuklar uslu durun, / Rahat rahat oturun. / Kimse sevmez haşarı, / Kavgacı çocukları!...”

52. sayfada, Atatürk’ün çocuk sevgisine yer verilmiştir. “Atatürk, çocuklara verdiği değeri her fırsatta dile getirmiştir. Kimsesiz çocukların okuması, korunması için Çocuk Esirgeme Kurumu ve yetiştirme yurtları açtırmıştır.”

Kitabın 53. sayfasında yer verilen “Çocuk” şiirinin ana teması ‘Sevgi’ değerini oluşturmuştur. “...Neye yarardı oyuncaklar? / Sen olmasan. // Ve soğurdu yavrum kucaklar. / Sen olmasan.”

56. sayfada, “Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk” ünitesinin konu başlıklarına yer verilmiştir. Atatürk’ün; “Vatan ve Millet Sevgisi” ve “İnsan Sevgisi” konularına değinilerek ‘sevgi’ değerine yer verilmiştir.

62. sayfada, Coşku ve sevinçle Cumhuriyet Bayramı hazırlıkları yapılmasına yer verilmiştir. Bu hazırlıkların coşkuyla yapılması vatan sevgisi duygusunu ifade etmiştir.

Kitabın 67. sayfasında, Milli Simgelerimizden; Bayrak ve İstiklâl Marşı sevgisine yer verilmiştir. “Bayrağımız gibi, İstiklâl Marşı’mızı da severiz. Törenlerde coşkuyla söyleriz.”

71, 72 ve 73. sayfalarda, Türk milletinin Atatürk’e karşı olan sevgisine yer verilmiştir. “O şimdi Ankara’da, Anıtkabir’de yatmaktadır. Dünya durdukça yüreğimizde yaşayacaktır.”, “...Atatürk’ün hizmetlerini anlatan konuşmalar yaparız. Ona olan sevgimizi ve saygımızı belirtiriz.”, “...Göz bebeğisin yurdun, / Atatürk, en büyük Türk! ...” Atatürk’ün öğrencilik hayatında da sevilen bir öğrenci olduğuna yer verilerek bu değere yer verilmiştir. “İlkokulu bitirdikten sonra, askeri ortaokula başladı. Başarısı burada da devam etti. Kendisini çok seven matematik öğretmeni ona, Kemal adını verdi. O günden sonra Mustafa’nın adı, Mustafa Kemal oldu.”

74. sayfada, Atatürk’ün vatan ve millet sevgisi anlatılmıştır. “Atatürk, vatanını ve milletini çok severdi.”, “Vatanını ve milletini çok sevdiği için Kurtuluş Savaşı’nı başlattı.”, “Onun şu sözleri, milletini ne kadar çok sevdiğinin bir ifadesidir: ‘Ne mutlu Türk’üm diyene!’ / ‘Bir Türk dünyaya bedeldir.’”

Kitabın 75. sayfasında, Atatürk’ün insan sevgisine yer verilmiştir. “Atatürk, bütün insanları çok severdi. ...Büyük, küçük, yaşlı, genç, kadın, erkek bütün insanları severdi.”

76. sayfada, “Kitap Sevgisi” şiirine yer verilerek bu değer belirtilmiştir. “Benim ufak bir odam var, / Dinleniyor orada başım. / İçindeki şu kitaplar, / En sevgili arkadaşım. ...”

Kitabın 77. sayfasında, “Öğretmenim” şiiri ile öğretmene karşı olan sevgi ifade edilmiştir. “Öğretmenim canım benim, / Seni ben pek çok severim. // Sen bir ana, sen bir baba, / Her şey oldun artık bana. /...”

89. sayfada, “Sağlık Öğüdü” şiiriyle ‘kendini sevmeye’ ifadesine yer verilmiştir. “Seviyorsan canını, / Vücuduna iyi bak. / Kuvvetlendir kanını, / İstersen çok yaşamak.”

95. sayfada, “Kızılây Haftası” konusuna yer verilmiş ve “Kızılây ” şiirinde ‘Sevgi’ değerine yer verilmiştir. “... Tüm dertlere ortaksın, / Bir sönmeyen ocaksın, / Sevgi dolu kucaksın, / Ülkemizde Kızılây.”

Kitabın 126. sayfasında, Yakınları ile mektup yoluyla iletişim kurarken sevgiyi ifade etmeye yer verilmiştir. “Mektubun sonunda saygı ve sevgilerimizi bildiririz.”

149. sayfada, Doğayı sevip, korumaya yer verilmiştir. “...Yavrum ormanlarını sev, / Hemen söndür o ateşi.”

Kitabın 154. sayfasında, Yurt ve millet sevgisi vurgulanmıştır. “...Yurdunu ve milletini seven vatansever insanlar, bu durumu kabullenemiyorlardı.”

155. sayfada yer verilen “Bayramın Çocuklara Armağan Edilmesi” konu başlığı ile Atatürk’ün çocuklara karşı olan sevgisi vurgulanmıştır. “Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılış günü, bayram olarak kabul edildi. Atatürk, bu bayramı Türk çocuklarına armağan etti. Çünkü Atatürk, çocukları çok severdi.”

158. sayfada, “Bayram Hazırlıkları” konusuna yer verilerek, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın hazırlıkları anlatılmıştır. Bu hazırlıklarda Milli Bayram sevgisi açığa vurulmuştur. “Bayram günü yaklaşıyor. Bu bayramın bizim için ayrı bir anlamı var. Çünkü 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, bizim bayramımız, Atatürk, bu bayramı bize armağan etti. Onun için çok heyecanlıyız.”

Kitabın 179. sayfasında, “Turizm Haftası” konusunda, turizmin gelişmesinin sevgi ile olacağı, ifadesine yer verilmiştir. “Turizm hizmetle gelişir, sevgiyle büyür.”

191. sayfada, Doğa sevgisi mevsimler ile ön plana çıkarılmıştır. “Sevilmez mi yaz nine? / Orak alır eline. / Ekinleri o biçer, / Yollar harman yerine.”, “Sonbaharı severiz, / Her yer dolu nar, ceviz. / Bağ bozulur bir yanda, / Pekmez olur tertemiz.”

Kitabın 202 ve 203. sayfalarında, Anne sevgisine yer verilmiştir. “Anneler Günü’ne az kaldı. Anneme hangi hediye alacağımı henüz karar veremedim. En pahalı armağanlar bile, annemizin emeğinin karşılığını ödeyemez.”, “Onun emeklerinin karşılığını ödemem imkânsız. O gün, kırlara gidip, bir demek çiçek toplarım. Ellerinden öperek çiçekleri veririm. Anneler Günü’nü kutlarım.”, “Anne” şiiri ile bu sevgi pekiştirilmiştir. “Sıcacığın sinmiş bana, / Seni severim ana. / Sensin bana kan veren, / Sensin bana can veren. ...”

220. sayfada, “Çevremizi Koruyalım” şiiri ile doğa sevgisine yer verilmiştir. “... Doğa bizden ilgi bekler, / Kucak dolu sevgi ister. / Korumasız yaşanır mı? / Haydi, gelin koruyalım.”

Sevgi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; kendini, ailesini, arkadaşlarını, öğretmenini, okulu, doğayı ve insanları sevmeye örnekleri ile işlenmiştir. Vatan, millet, insan ve Atatürk sevgisi anlatımlarla vurgulanmıştır. Atatürk’ün vatan, millet, insan ve çocuk sevgisinin anlatımı ile desteklenmiştir. Doğa sevgisi ve hayvan sevgisi önemsenmiştir. Uslu çocukların daha çok sevileceği ifadesi ile ‘Sevgi’ değerinin davranış kazandırmada şart olarak ele alındığı görülmüştür. Çocuk sevgisi kitabın çeşitli yerlerinde işlenmiştir. Kitabın genelinde bu değer kapsamlı olarak ifade edilmiştir.

Yardımsever Olmak: Kitapta % 12,1 ile 3. sırada yer alan ‘Yardımsever olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, Sınıf içerisinde arkadaşlar ve öğretmen ile yardımlaşmaya yer verilmiştir. “Arkadaşlarımızla yardımlaşacağız. Öğretmenimize sınıf çalışmalarında yardımcı olacağız.”

17. sayfada, Aile içindeki yardımlaşmaya yer verilmiştir. “Annem ve babamla birlikte dedemlere gittik. Dedemler köyde oturuyorlar. Babam, bağ, bahçe işlerinde dedeme yardım etti. Ben de ağaçlardan meyve topladım.”, “Ben tatilde hiçbir yere gitmedim. Babama, bakkal dükkânında yardım ettim.”

20. sayfada, Okuldaki arkadaşlık ilişkilerinde yardımlaşmaya yer verilmiştir. “Bundan sonra yeni gelen arkadaşlarımızla aynı sınıf paylaşacağız. Birlikte çalışıp birbirimizle yardımlaşacağız.”

27. sayfada, Okulda çalışan görevlilere karşı yardımcı olmak gerekliliği ifade edilmiştir. “Bizler de okulumuzda çalışan görevlilere yardımcı olmalıyız. Okulda çalışanların uyarılarını dikkate almalıyız. Bizim için çalışanları üzmemeliyiz. Sınıflarımızı ve okulumuzun diğer bölümlerini kirletmemeliyiz.”

37. sayfada, sınıf içindeki görev dağılımı ve yardımlaşma açıklanmıştır. “Sınıftaki çalışmalarda öğretmenimize yardımcı olması için bir sınıf başkanı seçeriz. Sınıf başkanı sınıfa giriş ve çıkışların düzenli olmasını sağlar. Öğretmenin ve okul yöneticilerinin

isteklerini sınıfta duyurur. Biz de ona çalışmalarında yardım ederiz.”, “Okulda çalışanlara yardımcı oluruz.”

Kitabın 39. sayfasında, Eğitici kolların grup içindeki birbirleriyle yardımlaşması ve görevleri aracılığıyla diğer arkadaşlarına da yardımda bulunmalarına yer verilmiştir. “Kızılay Kolu: Bu koldaki arkadaşlarımızı yardıma muhtaç olan arkadaşlarımıza yardımcı olurlar. ...Hastalanan ve yaralanan arkadaşlarımıza yardımcı olurlar.”

42. sayfada, okuldaki sorumluluklar açıklanırken yardım etme değerine yer verilmiştir. Öğretmenlerin bu konudaki rolü: “Gözlem ve araştırma yapmamıza yardımcı olurlar.” olarak verilmiş ve öğretmenlerle birlikte okuldaki diğer görevlilere karşı yardım edilmesi gerektiği belirtilmiştir: “...Onun için öğretmenlerimize ve diğer görevlilere saygılı olmalıyız. Onları üzmemeliyiz. Çalışmalarında yardımcı olmalıyız.”

45. sayfada, Aile bireyleri arasındaki yardımlaşma ele alınmıştır. “Babalar işten, çocuklar okuldan gelince ev işlerinde anneye yardımcı olurlar. Bizim ailede bütün işleri annem ve babam birlikte yaparlar. Annem yemek hazırlarken, babam da yardım eder. Sofrayı birlikte kurar, birlikte kaldırırız. Kardeşimle ben sofraya tabak, çatal, kaşık taşırız. Ödevlerimizi yaparken, derslerimize çalışırken annem ve babam bize yardımcı olurlar.”

Kitabın 75. sayfasında, Atatürk’ün yardımsever olma özelliğine yer verilmiştir. “Atatürk, bütün insanları çok severdi. İnsanlara zor anlarında yardımcı olurdu.”

90 ve 91. sayfalarda, İlk yardım hakkında bilgiler verilerek kaza ve acil durumlarda başkalarına yardım etmeye yer verilmiştir. “Evde, okulda ve sokakta kaza geçirebiliriz. Böyle bir durumda hemen büyüklerimizden ve arkadaşlarımızdan yardım istemeliyiz. Kazaya uğrayan kişiye ilk yardım yapılmalıdır. İlk yardım, doktor gelinceye veya hasta hastaneye götürülünceye kadar yapılan yardımdır. ...”, “Kazaya uğrayanlara yapılacak ilk yardım çok önemlidir. Yapılan ilk yardım ve alınan önlem yaralının hayatını kurtarabilir.” İlk yardımın öneminin vurgulanması yardımın önemini de belirttiği söylenebilir.

95. sayfada, Kızılay yardım kurumunun görevlerine ve Kızılay kurumuna yardım yapılması gerekliliğine yer verilmiştir. “Kızılay, deprem, sel, yangın gibi felâkete uğrayanlara yardım eder. Evsiz kalan insanlara çadır, yiyecek, giyecek ve ilaç yetiştirir.”, “Kızılay’a yardımcı olmalıyız. Kızılay’a bağışta bulunmak bir insanlık görevidir.”, “Yardım duyguları küçük yaşlarda başlar. Sizler de sınıfınızda Kızılay Kolu kurarak Kızılay’a yardım çalışmaları yapınız.”

124. sayfada, iletişim araçlarının önemine değinilirken yardımın gerekliliği de yer almıştır. “İletişim araçları sayesinde yardıma muhtaç olan insanlara yardım edilir. Felâkete uğrayanların acıları paylaşılır.” 132. sayfada ise bu iletişim araçları ile sağlanan yardım numaraları (112-155 gibi) ve açıklamalarına yer verilmiştir. Örneğin; “...vakit geçirmeden 112 numaralı Hızır Acil Servisine telefon etmeliyiz. Kısa bir süre sonra ambulansla sağlık görevlileri gelirler. Gereken yardımı yaparlar.”

Kitabın 215 ve 216. sayfalarında, Tatilde aileye yardım edilmesi gerektiği yer verilen ifadeler ile vurgulanmıştır. “Tatilde ailemize yardım edelim. Annemizin ve babamızın işlerinde, onlara yardımcı olalım. Böylece hem onlara faydalı oluruz hem de becerimiz gelişir.”

Yardımsever olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; öğretmene, arkadaşlara, yardım kurumları, aile bireyleri arasındaki ve okuldaki yardımlaşma başlıkları kapsamında vurgulanmıştır. Kızılay yardım kurumuna yapılması gereken yardım ve yardım duygularının küçük yaştan başlaması ifadeleri ile desteklenmiştir. Okuldaki eğitici kol çalışmaları, arkadaşlık ilişkilerindeki yardımlaşma, okul çalışanlarının ve öğretmenin işini kolaylaştıran yardımlarda bulunma faaliyetleri ile beslenmiştir. Atatürk’ün yardımsever olmasına yer verilmesi ile lider örneği ile vurgu yapılmıştır. Doğal afet ve acil kaza anında başkalarına nasıl yardım edilebileceği konularında bilgi donanımı sağlanmıştır. Özetle; yardımsever olmak değeri kitapta genel bir dağılımla kapsamlı bir şekilde verilerek kazandırılmaya çalışılmıştır.

Aile Sevgisi: Kitapta % 11,7 ile 4. sırada yer alan ‘Aile Sevgisi’, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12. sayfasında, aile sevgisini belirten ifadelere yer verilmiştir. “Kardeşim Ali de hazırlandı. Ali, bu yıl okula yeni başlıyor. O da benim gibi okula başlamanın heyecanını duyuyordu. Babamızı öperek, annemle birlikte, okula gitmek için evden çıktık.”

16 ve 17. sayfalarda, tatili aile ile birlikte geçirmeyi anlatan açıklamalara yer verilmiştir.

35. sayfada, ‘Evde Demokrasi’ konusu kapsamında, “Ailede sorumluluk paylaşımı” ve “Aile bireyleri arasındaki ilişkiler” başlıklarına yer verilmiştir.

42. sayfada, öğretmenlere karşı olan sorumluluklar anlatılmış ve aile için faydalı birey olunmasına yer verilmiştir. “Ailemize, vatanımıza ve milletimize yararlı insan olmamız için emek harcarlar.”

Kitabın 44, 45, 46 ve 47. sayfalarında, ‘Evde Demokrasi’ konusu işlenmiştir. Bu konu kapsamında; ailedeki sorumluluk paylaşımı, aile bireyleri arasındaki ilişkiler, ihtiyaç ve istekler açıklanmıştır. “Aileniz kimlerden oluşuyor? Ailenizde nasıl bir iş bölümü vardır?”, “Ailenizde kararlar nasıl alınıyor?”, “Aile, en küçük topluluktur. Anne, baba ve çocuklardan oluşur. Büyük anne ve büyük babanın bulunduğu aileler de vardır. Aile içindeki sorumluluklar anne, baba ve çocuklar tarafından paylaşılır.”, “Bizim ailede bütün işleri annem ve babam birlikte yaparlar. Annem yemek hazırlarken, babam da yardım eder. Sofrayı birlikte kurar, birlikte kaldırırız.”, “Bizim evde kararlar herkesin katılımıyla, ortaklaşa alınır.”, “Bizim aile bireyleri arasındaki ilişki, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanır.”

50. sayfada, Aile için faydalı bir birey olarak yetişmeye yer verilmiştir. “İlköğretimden sonra öğrenimimize devam etmeliyiz. Daha fazla okuyup kendimize, ailemize, milletimize ve devletimize yararlı olmalıyız.”

120. sayfada, iletişim konusu anlatımında örtük olarak ‘aile sevgisi’ değerine yer verilmiştir. “Yaşamımızın bazı dönemlerinde ailemizden veya arkadaşlarımızdan uzakta kalırız. Onları özler ve merak ederiz.”

126. sayfada yer verilen ‘mektup örneğinde’ aile sevgisine yer verildiği görülmüştür. Teyzesine yazdığı mektupta aile bireylerini anlatması ve diğer aile bireyleri, akrabaları ile ilgili sorular sorup duygularını paylaşması ‘aile sevgisi’ değeri kapsamında bir anlatımı oluşturmuştur.

134. sayfada yer verilen ‘Enerji Tasarrufu Haftası’ konusu kapsamında aile bütçesine faydalı olmak gerektiği vurgulanarak, ailenin düşünülmesi gerektiği örtük kapsamda verilmiştir.

162. sayfada yer verilen sosyal güvenliğin sağlanması gerekliliği anlatımında; ailenin de düşünülmesi ‘aile sevgisinin’ bir gereği olarak sunulmuştur. “Çalışan kişiler, bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlıdırlar. Böylece, kendilerinin ve ailelerinin geleceğini güvence altına alırlar.”

Kitabın 195 ve 199. sayfalarında, aile bireylerinin güvenliği sağlayabilme konularına değinilmiştir. “Depremden sonra aile bireylerimizle güvenli bir şekilde toplanabileceğimiz

açık alanları göstermeliyiz.”, “Aile bireylerimizle bir arada, önceden belirlediğimiz açık ve güvenli alanda beklemeliyiz.”

202 ve 203. sayfalarda, “Anneler Günü” konusu işlenmiş ve anne sevgisi vurgulanmıştır. “Anneler Günü’ne az kaldı. Anneme hangi hediye alacağımı henüz karar veremedim. En pahalı armağanlar bile, annemizin emeğinin karşılığını ödeyemez.” Annenin evladına karşı olan sevgisi de aynı şekilde vurgulanmıştır: “Benim için yapacaklarının hiç bitmeyeceğini biliyorum. Ne kadar büyüssem, yine de ben, onun küçük yavrusu olacağım.” ‘Anne’ şiiri ile anne sevgisi belirtilmiştir: “Sıcığın sinmiş bana, / Seni severim ana. / Sensin bana kan veren, / Sensin bana can veren. //...”

215 ve 216. sayfalarda, tatilde aileye yardım edilmesi gerektiğine yer verilmiştir. “Tatilde ailemize yardım edelim. Annemizin ve babamızın işlerinde, onlara yardımcı olalım. Böylece hem onlara faydalı oluruz hem de becerimiz gelişir.”

217 ve 218. sayfalarda ise yıl içinde yapılan çalışmaların sergilenmesi konusu işlenmiştir. Bu konu kapsamında yapılan çalışmalar ile ailelerin sevindirilmesi, gururlandırılması ‘aile sevgisi’ değerini ön plana çıkarmaktadır.

Aile Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; ailenin çeşitli konular içinde verilmesi ve aile ile yapılan etkinlikler kapsamında aktarılmıştır. Okula başlama heyecanını tüm aile bireyleri ile paylaşma, kardeşinin heyecanına ortak olma ifadeleri ile bu sevgi ortamı vurgulanmıştır. Ailedeki sorumluluk paylaşımı, kara alma, iş bölümü, yardımlaşma ve aile ile yapılan tatil konu başlıkları ile bu değere dikkat çekilmiştir. Kitapta yer verilen mektup örneği ile bu değer örtük kapsamda belirtilmiştir. Aile için faydalı bir birey olarak yetişme ve aile içindeki karşılıklı sevgi-saygı ortamını belirten ifadeler ile vurgulanarak desteklenmiştir. Aile bütçesi, güvenliği ve aileyi yapılan çalışmalar yolu ile gururlandırma ifadelerine yer verilerek ön plana çıkarılmıştır. Özetle; ‘aile sevgisi’ değeri kitabın çeşitli sayfalarında farklı konu başlıkları ile çeşitlendirilerek teorik bilgi yoğunluğu ile sunulmuş ve anlaşılması sağlanmıştır.

Doğruluk: Kitapta % 5,1 ile 5. sırada yer alan ‘Doğruluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 44. sayfasında, Soru içerisinde yer verilerek davranışın doğru olup olmadığı öğrencilere düşündürülmüştür. “Anne ve babanızdan her istediğinizin alınmasını istiyor musunuz? Bu doğru bir davranış mıdır? Tartışınız.”

45. sayfada, Ailede doğru kararlar alınması ifadesi ile ‘Doğruluk’ değerine yer verildiği görülmüştür. “Bizim evde kararlar herkesin katılımıyla, ortaklaşa alınır. Herhangi bir konuda karar alınmadan önce aile üyelerinin görüşleri alınır. Konu ile ilgili olarak herkes düşüncelerini açıklar. En doğru karar ne ise o alınır. Herkes alınan kararlara uyar. Gerçekleşmesi için çalışır.” Aile içindeki ilişkilerde demokratik bir tutum izlenmesi, doğru kararın ortaklaşa alınması ve aile içindeki ilişkide olumlu değerleri gözetmesi ile de ‘Doğruluk’ değerini kapsamaktadır.

Kitabın 76. sayfasında, “Dünya Çocuk Kitapları Haftası” konusunda kitapların doğruları öğreteceği ifade edilerek ‘doğruluk’ değeri vurgulanmıştır. “Kitaplar en iyi arkadaşlarımızdır. Daha iyi düşünmemizi sağlarlar. Bize, doğruları öğretirler.” Bu ifade, ünite testinde tekrar verilerek pekiştirilmiştir.

Kitabın 106 ve 107. sayfalarında, Trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt etmeye yer verilmiştir. Kurallar olarak yer verilen bu davranışlar ‘doğru’ davranışa yönlendiren açıklamalar ile verilmiştir. “Taşıtlara binerken ve taşıtlardan inerken uymamız gereken bazı kurallar vardır.”, “Taşıtlar hareket halindeyken, binmeye ve inmeye çalışmamalıyız.”, “Taşıtların penceresinden dışarıya elimizi, kolumuzu ve başımızı çıkarmamalıyız.”

112. sayfada, Doğru ve yanlış davranışları ayırt ederek kurallara uymaya yer verilmiştir. “Bisiklet kullanırken dikkatli olmalı ve kurallara uymalıyız. Bisikletle giderken arabaların arkasından asılmamalıyız. Kaldırımlarda bisiklet sürmemeliyiz.”, “Bisiklet üzerinde tehlikeli hareketler yapmaktan kaçınmalıyız.”, “Cadde ve sokaklarda paten veya kaykay kullanmamalıyız. Paten veya kaykay ile taşıtların arkasına asılmamalıyız.”

127. sayfada, Etik davranışlarda farkındalık sağlanmak istenmiş ve başkasının özel alanına girmemek gerektiği ifadesi ile ‘doğruluk’ değerine yer verilmiştir. “Başkasının adına gelen mektupları açıp okumak doğru değildir. Çünkü mektup o kişinin adına gelmiştir.”

129. sayfada, Her istediğini yapma davranışının doğru olmadığına değinilerek ‘doğruluk’ değeri verilmeye çalışılmıştır. “Canımızın her istediğinde telefon açmak doğru değildir.”

Kitabın 130. sayfasında, Zaman yönetiminde doğru olmayan davranış ifade edilerek ‘doğruluk’ değerine yer verilmiştir. “Zamanımızın çoğunu televizyon izleyerek geçirmek doğru değildir. Bize yönelik olmayan programları izlememeliyiz.”

202. sayfada, Ailedeki eğitime dikkat çekilerek annelerin doğruluğu öğrettiğine yer verilmiştir. “Annem beni dünyaya getirdi, büyüttü. ...Bana iyiyi, doğruyu öğretmek için, ne kadar çaba sarf etti.”

Doğruluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, etik davranışların farkında olma, trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt etme, yanlış davranışları fark etme, ilişkilerinde olumlu değerleri gözetme durumlarından çıkarılmıştır. Ailede doğru karar alınması ve annenin doğruları öğreteceği ifadeleri ile desteklenmiştir. Kitapların doğruluğu öğreteceği ifadesi ile dikkat çekilmiştir. Kitabın genelinde “doğruluk” değeri anlatılmış, arkadaşlık ilişkileri ve toplumsal alandaki örnekler eksik görülmüştür.

Gerçek Dostluk: Kitapta % 3,9 ile 6. sırada yer alan ‘Gerçek Dostluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında yer verilen “Arkadaşlarımızla yardımlaşacağız.” cümlesi arkadaşlığın yardımlaşmayı gerektirdiğini belirten bir ifade olmuştur.

16. sayfada, Tatil anlarına yer verilmiş ve bu değer örneklendirilmiştir. “Biz tatilde deniz kenarına gittik. ...Deniz kıyısında kardeşimle oynadık. Kovayla denizden su taşıdık. Kumdan tepeler yaptık. Yeni arkadaşlarım oldu. Onlarla dostluk kurdum.”

Kitabın 31. sayfasında, “Arkadaşlarımızı sevmeliyiz ve korumalıyız. Onlara hoşgörülü davranmalıyız. Yaptıkları küçük hataları büyütmemeliyiz.” ifadeleri ile arkadaşlık ilişkisinin önemi üzerinde durulmuştur.

32. sayfada, Hayvanların insanlara dostluğuna yer verilmiştir. “Bize arkadaşlık ederler. Yaşantımızda her birinin farklı bir yeri vardır.”, “Dost Hayvanlar” şiiri ile bu nitelik vurgulanmıştır: “Ne karıncayı incit / Kardeşim, / Ne serçeyi kışla. / Dostumuz hayvanları, / İnsan gibi karşıla. //...”

41. sayfada, “Arkadaşlarımıza Karşı” konusu ile arkadaşlık ilişkisi dostluk düzeyinde anlayışlı ve birlik içinde olmayı gerektiren ifadeler ile verilmiştir. “Zamanımızın büyük çoğunluğunu arkadaşlarımızla birlikte geçiririz. Onlarla birlikte oynar, gezeriz. Birlikte eğlenir, ders çalışırız. Onun için arkadaşlarımıza karşı sorumluluklarımız vardır. Onlara karşı kırılcı olmamalıyız. Kavgaya etmemeli, kötü sözler söylememeliyiz. Eşyalarımızı onlarla paylaşmalıyız.”

76. sayfada, “Dünya Çocuk Kitapları Haftası” konusu işlenmiş ve kitapların dostluğuna yer verilmiştir. “Kitaplar en iyi arkadaşlarımızdır. Daha iyi düşünmemizi sağlarlar. Bize, doğruları öğretirler.”, Kitap Sevgisi şiirinde de aynı şekilde dostluğa vurgu yapılmıştır. “...Beni bana veren odur, / Gerçek yolum oradan başlar. / Bin bir çiçek veren odur, /

Onunla dostluk büyük başlar. /...” Bu anlatımlarda dostluğun özellikleri çıkarılarak dostun faydalı olduğu kazanımına varılabilir.

95. sayfada, “Kızılay Haftası” konusu kapsamında Kızılay kurumunun dost olduğuna değinilmesi dostun yardımsever olma özelliğini ön plana çıkarmaktadır. “Kızılay, yaptığı bu yardımların büyük bir kısmını, halkın yaptığı bağışlarla karşılar. Bu nedenle kara gün dostu olan Kızılay’a yardımcı olmalıyız.”

Kitabın 156. sayfasında, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı vesilesi ile kurulan evrensel dostluk vurgulanmıştır. “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı bütün dünya çocuklarıyla birlikte kutluyoruz. Onlarla tanışıyoruz, evlerimizde misafir edip dostluklar kuruyoruz.”

168. sayfada yine hayvanların insanlara karşı olan dostluğu ele alınmıştır. “Kedi, köpek gibi hayvanların dostluğundan ve bekçiliğinden yararlanırsınız.”

Gerçek Dostluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; arkadaşlık ilişkilerinin yardımlaşma ve anlayış çerçevesinde olması gerektiği anlatımları, kitap ve hayvanların fayda sağlayarak dost olduğu anlatımları ile verilmiştir. Milli Bayramlarda kurulan dostluk ilişkisi ve Kızılay yardım kurumunun kara gün dostu olması ifadesi ile dostluğun yardımlaşmayı gerektirdiği belirtilmiş ve dikkat çekilmiştir. Özetle; kitapta gerçek dostluğun özelliğini belirten ifadeler yer verilmiş ancak arkadaşlık ilişkilerinde daha çok örnekle beslenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Güvenilir Olmak: Kitapta % 2,3 ile 7. sırada yer alan ‘Güvenilir olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 74. sayfasında, Atatürk’ün Türk milletine karşı olan güveni ifade edilmiştir. “Kendine ve milletine çok güvenirdi. Düşüncelerini, yapacağı işleri ilk önce milletine anlatırdı.”

156. sayfada, Türk çocuklarının ve gençlerinin güvenilir olduğu vurgulanmıştır. “Atatürk, Türk çocuklarına inanıyor ve güveniyordu. Ülkenin geleceğini onlarda görüyordu. “Cumhuriyeti biz kurduk, onu yaşatacak ve yüceltecek sizlersiniz.” sözleriyle cumhuriyeti gençlere emanet etmiştir.”

160. sayfada yer verilen '23 Nisan' şiirinde milletin güvenilirliği "söz vermek" ifadesiyle verilmiştir. "Yine böyle güneşli, / Bir ilkbahar gününde, / Söz verdi bütün millet, / Ata'sının önünde. //..."

Kitabın 161 ve 162. sayfalarında, 'Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftasının' açıklanmış olması bazı kurum ve kuruluşların güvenilir olduğu ve sosyal güvenliğin önemli olduğu sonucuna ulaştırmıştır. "...insanlar yaşlandıkça güçlerini kaybetmeye başlarlar. Zamanla çalışamaz duruma gelirler. Bu durumdaki insanlar için sosyal güvenlik kuruluşları kurulmuştur."

Güvenilir olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Atatürk ile ilgili örnekler ve Türk milletinin güvenilir olduğu ifadeleri ile vurgulanmıştır. Güvenilir olmanın gerekliliği, özellikleri ve arkadaşlık ilişkilerindeki önemine yer verilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmüştür. Özetle; kitapta bu değer az örnek ile sunulmuş ve bu durumun değeri kazandırma hedefi açısından yeterli olmadığı düşünülmüştür.

Dürüstlük: Kitapta % 1,6 ile 8. sırada yer alan 'Dürüstlük' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 32. sayfasında, "Hayvanları Koruma Günü" ne yer verilerek hayvanları korumak gerektiği açıklamalar ile verilmiştir. Hayvanlara eziyet edenleri uyarma davranışı ile etik olmayan davranışı fark etmeleri sağlanmak istenmiş ve 'dürüstlük' değeri örtük olarak verilmiştir. "Hayvanları korumalıyız. Eziyet etmemeliyiz. Eziyet edenleri uyarmalıyız."

Örtük kapsamda açıklamalardan çıkarılan 'dürüstlük' değeri; 106. sayfada, toplum içinde haksızlık etmeden kendi hakkını gözeten davranışların sergilenmesi gerektiği anlatımından çıkarılmıştır. "Taşıt beklerken sıraya girmeliyiz. Sıra bize gelmeden binmeye çalışmamalıyız. Bizden önce sıraya girmiş insanların önüne geçmemeliyiz."

113 ve 114. sayfalarda, Başkalarının sergilediği davranışların etik olup olmadığını fark ederek uyarma davranışına yer verilmiştir. Bu davranış toplum içinde 'dürüstlük' değerini örtük olarak belirtmektedir. "Trafik işaret ve levhalarını korumalıyız. ...Bunlara zarar verenleri uyarmalıyız. Zarar vermelerine izin vermemeliyiz. Trafik işaret ve levhalarına zarar verenleri trafik görevlilerine ve mahalle muhtarına bildirmeliyiz.", Toplu taşıtları korumak gerektiği, zararlı davranışları yapmamak gerektiği ile anlatılmış ve "Böyle kötü davranışlarda bulunanları, zarar verenleri uyarmalıyız. Yaptığının kötü bir davranış olduğunu söylemeliyiz." ifadesine yer verilmiştir.

127. sayfada, Doğru olmadığı belirtilen davranışın, dürüst bir davranış sergilemeye yönlendirdiği ve örtük kapsamda ‘dürüstlük’ değerine yer verildiği görülmüştür. Başkalarının duyarlılıklarına saygı gösterme ifadesi “...mektup o kişinin adına gelmiştir. Biz de başkasına gelen mektupları açıp okumamalıyız.” cümlelerinden çıkarılmaktadır.

Dürüstlük değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, olumlu değerleri gözetme ve kendi ihtiyaçlarını, çevresindeki insanların sergilediği davranışların etik olup olmadığını fark etme kapsamında örneklendirilmiştir. Başkalarının duyarlılıklarına saygı göstermek gerektiği anlatımlar ile ifade edilmiştir. Özetle kitapta “dürüstlük” değeri örtük kapsamda ve az örnek ile ifade edilmiştir. Bu değer daha kapsamlı ve pratik örneklerle sunulması gerektiği düşünülmektedir.

Fedakâr Olmak: Kitapta % 0,8 ile 9. sırada yer alan ‘Fedakâr olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 32. sayfasında, ‘Hayvanları Koruma Günü’ ele alınmış ve ‘Dost Hayvanlar’ şiirine yer verilmiştir. Bu şiirde yer verilen “karşılıksız iyilik yapmak” ifadeleri ile ‘fedakâr olmak’ vurgulanmıştır. “...İyilik dediğin şey / Kardeşim, / Karşılıksız olmalı. / O kuş gibi yüreğin, / Hep sevgiyle dolmalı.”

58. sayfada, Kurtuluş Savaşı mücadelesi anlatılmış ve Mustafa Kemal’in fedakârlığı örtük olarak vurgulanmıştır. “Mustafa Kemal, her türlü tehlikeyi göze alarak İstanbul’dan ayrıldı.”

70. sayfada yer verilen anlatımda Mustafa Kemal’in vatan ve millet sevgisiyle yaptığı çalışmaların yoğunluğu, kendinden ödün verdiği anlatımı ‘fedakâr’ bir yapısının olduğu anlatımını güçlendirmiştir. “Atatürk vatanı ve milleti için çok çalıştı. Bu uzun ve yorucu çalışmaları sonucunda hastalandı.”

Fedakâr olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Atatürk anlatımları kapsamında az örneklerle sunulduğu görülmüştür. Kitapta verilen bir diğer örnek; karşılıksız iyilik yapabilme eylemi olmuştur. Ancak kitapta fedakâr olmak değerine birebir somut örnekler kapsamında ve kişilik özellikleri olarak yer verilmediği görülmüştür.

Misafirperverlik: Kitapta % 0,6 ile 10. sırada yer alan ‘Misafirperverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 145. sayfasında, ses kaynaklarının anlatımında ‘misafir’ kavramına yalnızca kavram olarak yer verildiği görülmüştür. “Evimizin kapı zili çalar. Misafirin geldiğini anlarız.”

156. sayfada, 23 Nisan Bayramı konusunun anlatımının işlendiği ve bu konu kapsamında dünya milletlerinden çocukları ağırlayan Türk milletinin misafirperverliğine yer verilmiştir. “Bin dokuz yüz yetmiş dokuzdan bu yana, dünya milletlerinin çocuklarını da davet ediyoruz. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı bütün dünya çocuklarıyla birlikte kutluyoruz. Onlarla tanışıyoruz, evlerimizde misafir edip dostluklar kuruyoruz.”

Misafirperverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere çok yer verilmediği ve Türk Milletinin misafirperverliğinin vurgusunun tek örnek anlatım yolu ile sunulduğu görülmüştür.

Ahlâklı / Erdemli Olmak: Kitapta % 0,2 ile en az bulunan ‘Ahlâklı / Erdemli olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitabın 202. sayfasında işlenen “Anneler Günü” konusunun anlatımından dolayı olarak çıkarılabilir. Yetiştirilmek istenen birey özelliklerinin ‘ahlâklı / erdemli olmak’ değeri kapsamında olduğu söylenebilir. “Annem beni dünyaya getirdi, büyüttü. Kim bilir, benim için kaç gece uykusuz kaldı. Bana iyiyi, doğruyu öğretmek için, ne kadar çaba sarf etti. Okula gelmeden önce, ne çok şey öğretti.”

Ahlâklı / Erdemli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere gereken önemin verilmemesinin önemli bir eksiklik olduğu görülmüştür.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık: Kitapta % 0,2 ile en az bulunan ‘Gelenek ve Göreneklere Bağlılık’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir. Kitapta yer verilmeyen bir diğer değer olan gelenek ve göreneklere bağlılık değeri; 86. sayfada sadece bir görselden örtük kapsamda çıkarılabilmektedir. Bu görselde hasta ziyaretine giden iki çocuk resmi yer almıştır.

Tablo 41. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler

(1998) 2. Sınıf 3. Kitap		
Milli Değerler	f	%
Vatanseverlik	115	21.7
Milli Simgeler	104	19.7
Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık	69	13.1
Bayrak Sevgisi	52	9.8
Bağımsızlık	50	9.5
Millet	45	8.5
Devlet	37	7.0
Ulusal Güvenlik	23	4.4
Barış	15	2.8
Kahramanlık	13	2.4
Din	5	0.9
Dil	1	0.2
Toplam	529	100.0

Tablo 41’de Milli değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 41’e göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 529 yerde Milli değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Vatanseverlik kavramı % 21,7 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Milli Simgeler % 19,7 ile 2. sırada yer alan değerdir. Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık kavramı % 13,1 ile 3. sırada yer alan değerdir. Bu değerleri % 9,8 ile Bayrak Sevgisi 4. sırada, % 9,5 ile Bağımsızlık kavramı 5. sırada, % 8,5 ile Millet kavramı 6. sırada ve % 7,0 ile Devlet kavramı 7. sırada takip etmektedir. % 4,4 ile Ulusal Güvenlik kavramı, % 2,8 ile Barış kavramı ve % 2,4 ile Kahramanlık kavramı az kullanılan değerlerdir. Din % 0,9 ve Dil % 0,2 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan milli değer ile en az kullanılan milli değer arasında % 21,5 gibi bir fark bulunmaktadır.

Vatanseverlik: Kitapta % 21,7 en fazla bulunan ‘Vatanseverlik’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 42. sayfasında, eğitim yolu ile vatana ve millete faydalı birey olmaya yer verilmesi ‘vatanseverlik’ değerini de kapsamaktadır. Öğretmen ve eğitimcilerin anlatıldığı metinde; “Yol gösterirler. Ailemize, vatanımıza ve milletimize yararlı insan olmamız için emek harcarlar.” ifadelerine yer verilmiştir.

Kitabın 52. sayfasında yer verilen “Dünya Çocuk Günü” başlıklı metinde, çocuklara verilen değer in ülkenin geleceği açısından vurgulanması ‘vatanseverlik’ değerini de içinde barındırmaktadır. “Atatürk, çocuklara verdiği değeri her fırsatta dile getirmiştir. Kimsesiz çocukların okuması, korunması için Çocuk Esirgeme Kurumu ve yetiştirme yurtları açtırmıştır. Ulusumuzun geleceği için çocukların en iyi şekilde yetişmesi gerektiğini belirtmiştir.”

Kitabın 57, 58 ve 59. sayfalarında, Cumhuriyet’in kuruluşu ve önemi işlenmiştir. Bu anlatım kapsamında yurdumuzun yönetimi, vatanın kurtarılışı ve bu günün bayram olarak ilân ve kutlamasından söz edilmesi ile ‘vatanseverlik’ değerine de yer verildiği görülmüştür. Atatürk’ün vatanseverliği de bu kapsamda yer almıştır. “Mustafa Kemal, yurdumuzun işgal edilmesine razı olmadı. Yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için çareler aramaya başladı. Mustafa Kemal, her türlü tehlikeyi göze alarak İstanbul’dan ayrıldı. ...”, “Kurtuluş Savaşı’nı Atatürk’ün önderliğinde Türk ordusu kazandı. Düşmanlar yurttan kovuldu. 29 Ekim bin dokuz yüz yirmi üçte cumhuriyet ilân edildi.”, “Cumhuriyet en iyi yönetim şeklidir. Cumhuriyet kurulduğundan beri, her yıl bu günü coşkuyla kutluyoruz. Bayram yapıyoruz.” Cumhuriyet şiiri ile de bu sevgi vurgulanarak pekiştirilmiştir: “Bu gün bir güneş doğdu, / Hür ve güzel vatana. / Ve birden nura boğdu, / Işık sardı her yana. ...Bu kararmaz güneşin, / Adı cumhuriyettir. / Kurtardı padişaktan, / Millet yaşarken esir. ...”

60 ve 61. sayfalarda, Cumhuriyet yönetiminin getirdiği yeniliklere ve bu yeniliklerin yurda katkılarına yer verilmiştir. Yapılan bu yeniliklerin Atatürk’ün önderliğinde olması vurgusu ile Atatürk’ün ulusal bir lider olduğu benimsetilmiş, inkılâplar açıklanarak bilgi donanımı sağlanmaya çalışılmıştır. “Cumhuriyet yönetimiyle birlikte yurdumuzda her alanda çalışmalar başlatıldı. Atatürk’ün önderliğinde birçok alanda yenilikler yapıldı.”, “Cumhuriyet yönetimiyle birlikte yurdumuzun her tarafında fabrikalar kurulmaya başlandı. Barajlar, yollar, köprüler, çeşmeler yapıldı.”

62 ve 63. sayfalarda, Milli bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı'nı coşkuyla kutlamaya yer verilmiştir. "Cumhuriyet Bayramı, Atatürk'ün bize armağan ettiği en büyük bayramdır. Her yıl bu bayramı coşkuyla kutlarız. Bayram gelmeden önce hazırlıklar başlar. Herkes coşkuyla bayramı kutlamaya hazırlanır.", "Bütün yurttaki bayram hazırlıkları devam ediyor. Büyük küçük herkes bayramı coşkuyla kutlamaya hazırlanıyor."

66 ve 67. sayfalarda, 'Bayrağımız ve İstiklâl Marşı'mız' konusuna yer verilmiş ve bu iki önemli milli simgemizin anlam ve önemine, saygı gösterilmesi gerektiğini belirten ifadeler yer verilmiştir. "Bayrağımızı göndere çekilirken ve indirilirken saygı duruşuna geçmeliyiz. Törenlerde bayrak önümüzden geçerken saygıyla selâmlamalıyız.", "İstiklâl Marşı'mız Kurtuluş Savaşı'nda atalarımızın yaptıkları kahramanlıkları anlatır. Onu dinlerken ve söylerken gururla göğsümüz kabırır. Bayrağımız gibi, İstiklâl Marşı'mızı da severiz. Törenlerde coşkuyla söyleriz. İstiklâl Marşı'mızı söylerken hazır olda dururuz." Bu bilgilerden sonra yer verilen sorular ile vatanseverlik değerinin pekiştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin; "İstiklâl Marşı'mızın önemi nedir?"

Kitabın 70, 71 ve 72. sayfalarında, Atatürk'ün vatanseverliği ve Türk milletinin Atatürk'e olan sevgisi ile onun ulusal bir lider olmasının önemine değinilmiştir. Bu ifadeler kapsamında 'vatanseverlik' değerine yer verilmiştir. "Atatürk vatani ve milleti için çok çalıştı.", "Her yıl 10 Kasım'da Atatürk'ü anma törenleri düzenlenir. Saat dokuzu beş geçte sirenler çalar, bayraklar yarıya iner. Herkes saygı duruşuna geçer.", "Mustafa Kemal... Birçok savaşa katıldı, yurdumuzu düşmanlardan kurtardı. Cumhuriyeti kurdu."

74 ve 75. sayfalarda, Atatürk'ün vatan sevgisi "vatan ve millet sevgisi" başlığı kapsamında ve destekleyen anlatımlar ile vurgulanmıştır. "Atatürk, vatanını ve milletini çok severdi. ...O daha öğrenci iken vatanın içinde bulunduğu kötü durumdan nasıl kurtarılacağını düşünürdü. Vatanını ve milletini çok sevdiği için Kurtuluş Savaşı'nı başlattı. Savaştan sonra da durmadan dinlenmeden çalıştı."

89. sayfada yer verilen 'Sağlık Öğütü' şiirinde; vatanın yükselmesinin sağlıklı olma ile bağlantısı kurulmuş ve bu iki değer bütünlük içinde verilmiştir. "... Sen yaşarsan, bu vatan, / Ancak yaşar, yükselir. ..."

96. sayfada yer verilen, "Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası" konusunda yerli malı kullanımının vurgulanmış olması ve önemi 'vatanseverlik' değerinin kapsamındadır. "Bu hafta süresince tutumlu olmanın, yatırım yapmanın yararları anlatılır. Kendi mallarımızı kullanmanın kazançları vurgulanır."

148. sayfada, ‘Orman Haftası’ konusu işlenmiş ve ormanları korumanın önemine değinilmiştir. Örneğin: “Ormanların yok olması, orada yaşayan hayvanların da ölmesine neden olmaktadır. Zenginlik kaynaklarımız tükenmektedir. Bu nedenle, ormanlarımızı korumalıyız. Kesilen her ağacın yerine, yenisini dikmeliyiz.”

Kitabın 152 ve 160. sayfaları aralığında, “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” ünitesi; bu bayram ile yaşanan tarihsel olaylar arasında bağ kurulmasını sağlayan bir bütünlük içinde işlenmiştir. Bu ünitenin kapsamında; yurdumuzun işgal edilmesi, Kurtuluş Savaşı’nın başlaması, TBMM’nin açılışı ve bu bayramın çocuklara armağan edilmesi ayrı ayrı konu başlıkları ile sunulmuştur. “...Düşmanlar yurdumuza asker çıkardılar. Topraklarımızın bir bölümünü işgal ettiler. Ordumuzu dağıtarak, silâhlarına el koydular. Demir yollarının kontrolünü ellerine geçirdiler. Yurdunu ve milletini seven vatansever insanlar, bu durumu kabullenemiyorlardı. Yurdumuzu düşman işgalinden kurtarmak için çareler arıyorlardı. Bu vatansever insanlardan biri de Mustafa Kemal’di. ...” Yurdun işgal edilme süreci vatanseverliğe vurgu yapılarak anlatılmıştır. *Kurtuluş Savaşı’nın Başlaması* da aynı vatanseverlik duyguları ile mümkün olmuştur: “Atatürk’ü, Samsun’da Türk halkı büyük bir coşkuyla karşıladı. Atatürk’ün amacı, vatansever Türk halkını etrafında toplayarak birlik oluşturmaktı.” Devamında yer verilen ‘TBMM’nin Açılması’ konusu kapsamında; Kurtuluş Savaşı’nın sonucu, Atatürk’ün liderliği ve Cumhuriyet’in geliştirilmesi, ülkenin kalkınması vurgularıyla ‘vatanseverlik’ değerine vurgu yapılmıştır. “Türk ordusu ve Türk halkı, Atatürk’ün önderliğinde düşmanı yurttan attı. Yurdumuz düşman işgalinden kurtuldu. Bu savaşın adı Kurtuluş Savaşı’dır. Bundan sonra cumhuriyet kuruldu. Ülkemizin yönetimi değişti. Yurdumuzun gelişmesi ve kalkınması için çalışmalar başladı.” Ülkenin geleceğinin çocuklar sayesinde gelişeceğinin belirtilmesi ve Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın coşkuyla kutlanmasını belirten anlatım yolu ile bu değer pekiştirilmiştir. Bayramın kutlanması için yapılan hazırlıklar ve Cumhuriyet’in ve bu bayramın emanet edilmesi ile ‘vatanseverlik’ değeri ön plana çıkarılmıştır. Örnekler: Bayram İzlenimleri: “...öğretmenimiz kürsüye gelerek konuştu. Dedelerimizin, vatanımızı nasıl kurtardığını anlattı. Vatanımızın bize dedelerimizden miras kaldığını söyledi. Cumhuriyetin sonsuza kadar yaşaması ve gelişmesi için çok çalışmamız gerektiğini belirtti.”

204. sayfada, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı” konusu işlenmiş ve bu bayramın ilan edilme süreci ile ilgili tarihsel olayların anlatımına yer verilmiştir. Vatanın paylaşılmış olması, kurtarılması için yapılan çalışmalar ve Kurtuluş Savaşı’nın

olumlu neticesi ile düşmanı yurttan uzaklaştırma ‘vatanseverlik’ değerinin birer vurgusudur. Bu bayramın da bu savaşın başlangıcını içeren bir tarihe atfedilmiş olması ve Türk gençliğine armağan edilmesi; bu değerın benimsetilerek devam etmesine yöneliktir.

Vatanseverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; tarihsel olaylar çerçevesinde yoğun olarak vurgulanmıştır. Kitapta bu değerin kapsamlı olarak ele alındığı konular; Kurtuluş Savaşı ile vatanın kurtarılışı, Cumhuriyet’in ilan edilme süreci, Atatürk’ün vatan sevgisi, ülkede yapılan reformların öğrenilmesi, eğitim yolu ile faydalı birey olma ve milli simgelerimize gösterilmesi gereken saygı başlıkları halindedir. Bu başlıklar açarsak; eğitim sayesinde vatana ve millete faydalı bir birey olarak yetişme önemsenmiştir. Çocuklara verilen değer ile ülkenin geleceği doğru orantılı bir gelişim süzgecinden geçirilmiş ve çocuklarının gelişimi bu açılardan önemli görülmüştür. Milli Bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramı ve 19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramları ayrıntılı konular olarak işlenmiş, bu bayramlara coşkuyla katılma ve geçmişle arasındaki tarihsel bağın kurulması anlatımları ile vurgulanmıştır. Bir lider olarak Atatürk’e verilen önem, ona karşı gösterilmesi gereken sevgi ve saygı, aynı zamanda Atatürk’ün çocukluğundan ölümüne kadar vatanseverlik duygularıyla çalışıp çabalaması ön plana çıkarılarak vurgulanan ifadeler olmuştur. Türk malı kullanımı, ülkedeki ekonomik kazanç açısından önemli görülmüş, bununla birlikte ülkenin zenginlik kaynaklarından ormanların korunmasına dikkat çekilmiştir. Kitapta vatanseverlik değeri açısından bir diğer önemli husus; Cumhuriyet’in korunması, geliştirilmesi ve ülkenin kalkınması için yapılan çalışmaların arttırılması yönünde olmuştur. Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı’mıza karşı saygı duyulması gerektiğini belirten ifadeler ile bu değer pekiştirilmiştir. Özetle; tarihsel olaylar kapsamında ‘vatanseverlik’ değerinin vurgulandığı ve kitapta yoğun bir bilgi donanımı sağlanarak kazandırılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Milli Simgeler: Kitapta % 19,7 ile 2. sırada yer alan ‘Milli Simgeler’, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20. sayfasında, sınıf araç ve gereçleri anlatılırken ‘Milli Simgelerimizden’ bayrağa yer verildiği görülmüştür. “Ayrıca sınıfımızda Atatürk resmi, Türk bayrağı, haritalar ve grafikler de bulunur.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Milli bayramlarımızdan “Cumhuriyet Bayramı”, önemli milli simgelerimizden “Bayrağımız ve İstiklâl Marş’ımız” kavramlarına yer verilerek bu değer ifade edilmiştir.

Kitabın 62 ve 63. sayfalarında, “Bayram Hazırlıkları” başlıklı konu ile Cumhuriyet Bayramı anlatılmıştı. Milli bayram ile milli simgelerimize yer verildiği görülmüştür. “Cumhuriyet Bayramı, Atatürk’ün bize armağan ettiği en büyük bayramdır.”, “Çevremizde de bayram hazırlıkları yapılıyor. Evlere, iş yerlerine bayraklar asıldı.”

64 ve 65. sayfalarda, Milli Bayram, Bayrak ve İstiklâl Marş’ına yer verilerek ‘Milli Simgelerimizin’ vurgulandığı görülmüştür. “Gazetelerden, Cumhuriyet Bayramı törenleriyle ilgili yazı ve resimleri kesip sınıfınıza getiriniz. ...”, “Okulumuzun bando takımı eşliğinde düzgün adımlarla tören alanına yürümeye başladık. En önde bayrağımız ve okulumuzun flâması vardı.”, “...İstiklâl Marş’ımızı hep birlikte söyledik.”, “Cumhuriyet” şiiri ile bayram duygusu hissettirilerek verilmiştir.

Kitabın 66 ve 67. sayfalarında yer verilen “Bayrağımız ve İstiklâl Marş’ımız” başlıklı konu ile “Milli Simgeler” değeri vurgulanmıştır. “Bayrak töreninde yapılanları gözlemleyiniz.”, “Bayrağımızın ve milli marşımızın niçin önemli olduğunu büyüklerinize sorup öğreniniz.”, “Bayrağımız gibi, İstiklâl Marş’ımızı da severiz. Törenlerde coşkuyla söyleriz. İstiklâl Marş’ımızı söylerken hazır olda dururuz.”, “İstiklâl Marş’ımızın önemi nedir?”

Kitabın 68. sayfasında yer verilen “Türk Bayrağı” şiiri ile milli duygu canlı tutulmaya çalışılmış ve ‘Milli Simge’ vurgulanmıştır.

Kitabın 73. sayfasında “Atatürk” şiirinde milli değer ve simgelerimizden olan Bayrağımız, Atatürk ile eşdeğer verilmiştir. “...Bayrağımızla eşsin, / Ufkumuzda güneşsin, / Sen ölmedin, ölmezsın, / Atatürk, en büyük Türk!”

Kitabın 78 ve 79. sayfalarında, ‘Bayrak’ değeri vurgulanarak, Milli Simgelere yer verilmiştir. “Bir devletin bayrağının olması için...”

152. sayfada, “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” milli bayramı ve “Bayrak” resimleri ile bu değere yer verildiği görülmüştür.

Kitabın 158, 159 ve 160. sayfalarında, “Bayram Hazırlıkları” ve “Bayram İzlenimleri” konuları ile milli simgelere yer verildiği görülmüştür. “Bayram günü yaklaşıyor. Bu bayramın bizim için ayrı bir anlamı var. Çünkü 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, bizim bayramımız.”, “Okulumuzun her tarafı bayraklarla ve Atatürk resimleriyle

süslenmişti.”, “Tören alanında sıra olduk. Hep birlikte, coşkuyla İstiklâl Marş’ımızı söyledik.”, “Bayramın daha iyi kutlanması için neler yapılması gerektiğini tartışıyorsunuz.”

163 ve 164. sayfalarda, Milli bayramlar ile bu değere yer verildiği görülmüştür. “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı kutlamak”, “Cumhuriyet Bayramı”, “Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı”.

204. sayfada, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı” açıklanarak bu değere yer verilmiştir. “19 Mayıs bin dokuz yüz on dokuz tarihi, Kurtuluş Savaşı’nın başlangıcıdır. Atatürk, bu günü Türk gençliğine bayram olarak armağan etmiştir. Bu bayrama Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı diyoruz.”

Milli Simgeler değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Milli Bayramlarımız, Türk Bayrağı, İstiklâl Marşı ve bayrak ile eşdeğer tutulan Atatürk’ün varlığı kapsamında verilmiştir. Milli bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk bayramı, Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı işlenmiştir. İstiklâl Marşı’na karşı olan sevgi ve marşımızın önemine yer verilerek vurgulanmıştır. Özetle; kitapta milli simgeler belli bir kapsamda aktarılmaya çalışılmıştır.

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık: Kitapta % 13,1 ile 3. sırada yer alan ‘Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 57 ve 58. sayfalarında yer verilen Cumhuriyet yönetiminin kuruluşu; tarihsel olaylar ve Osmanlı Devleti’nin durumu ele alınarak işlenmiştir. Bu anlatımlar kapsamındaki tarihsel miras ve Cumhuriyet’in nasıl kurulduğunun araştırılması bu değeri de kapsamaktadır.

60 ve 61. sayfalarda yer verilen ‘Cumhuriyet Yönetiminin Getirdiği Yenilikler’ konusu hem gelişim için çaba gösterilmesini sağlayacak bilgi donanımı hem de tarihsel süreç hakkında bilgi vermesi nedeniyle önemlidir. “Cumhuriyet yönetimiyle birlikte yurdumuzda her alanda çalışmalar başlatıldı. Atatürk’ün önderliğinde birçok alanda yenilikler yapıldı. Bu yeniliklere Atatürk İnkılâpları diyoruz.”, “Yapılan bu yenilikleri Atatürk’e borçluyuz. Atatürk’ün getirdiği bu yenilikleri korumak, yaşatmak ve geliştirmek hepimizin görevidir.”

Kitabın 62, 63, 64 ve 65. sayfalarında, “Cumhuriyet Bayramı” hazırlıkları ve kutlamasına yer verilmesi ‘vatanseverlik’ değeri kadar bu değeri de kapsayan bir durumdur. Bayram

hazırlıkları, süslemeler ve etkinlikler anlatılmış ve bu kutlamanın önemine yer verilmiştir. “Herkes coşkuyla bayramı kutlamaya hazırlanır.”, “O gün radyo ve televizyonlar da bayramla ilgili yayınlar yaptılar. Gazeteler sayfalarında bayramla ilgili yazılara ve resimlere yer verdiler. Cumhuriyete nasıl kavuştuğumuzu anlattılar. Cumhuriyetin getirdiği yenilikler üzerinde durdular.”

66, 67 ve 68. sayfalarda, Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı’mızın bir değer olarak anlatımının vurgulanması bu değer kapsamında ele alınan önemli ifadeleri içermektedir. “Bayrağımızı temiz kullanmalıyız. Eskimiş, yırtılmış ve rengi solmuş bayrakları kullanmamalıyız. Taşırken yere değdirmemeliyiz. Yukarı kaldırarak özenle taşımalıyız.”, “İstiklâl Marşı’mızı söylerken hazır olda dururuz.”

79. sayfada yer verilen ünite testinde seçenekler arasında “Etnografya Müzesi”ne sadece ismen yer verildiği görülmüştür.

Kitabın 155 ve 160. sayfaları arasında, TBMM, Cumhuriyet Bayramı ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı anlatımları, tarihsel olaylar ile bağlantılı verilmiş ve bu değer açısından da ele alınmıştır. “Ankara’da, yirmi üç nisan bin dokuz yüz yirmide Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı.”, “Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılış günü, bayram olarak kabul edildi. Atatürk, bu bayramı Türk çocuklarına armağan etti.”, “Atatürk, Türk çocuklarına inanıyor ve güveniyordu. Ülkenin geleceğini onlarda görüyordu. ‘Cumhuriyeti biz kurduk, onu yaşatacak ve yüceltecek sizlersiniz.’ sözleriyle cumhuriyeti gençlere emanet etmiştir.”, “Türkiye Cumhuriyetimizden önceki devletimizin adı nedir?”, “Atatürk, nerelerde toplantı yapmıştır?” 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının kutlamasına ait izlenimlerde yer verilen konuşma örnekleri; tarihsel mirasa vurgu yapan ifadeleri de içinde barındırmaktadır: “...Okul müdürümüz konuşma yaptı. Atatürk’ün yaptığı savaşları ve yenilikleri anlattı. Bugüne nasıl geldiğimizden söz etti. Arkasından öğretmenimiz kürsüye gelerek konuştu. Dedelerimizin, vatanımızı nasıl kurtardığını anlattı. Vatanımızın bize dedelerimizden miras kaldığını söyledi. Cumhuriyetin sonsuza kadar yaşaması ve gelişmesi için çok çalışmamız gerektiğini belirtti.”

179. sayfada, ülkemizdeki tarihi eserlere bilgi olarak yer verildiği görülmüştür. “Yurdumuz, tarihi eserleriyle çok ünlü bir ülkedir.”

Kitabın 208 ve 209. sayfalarında, tatilde tarihsel mekânları ziyaret etmeye yer verilmiştir. “Bazı arkadaşlarımız tatillerini aileleriyle birlikte deniz kıyısında geçirecekler. Denizde yüzecekler, tarihi ve turistik yerleri gezecekler.”, “...Bu yıl da Karadeniz sahillerine

gideceğiz. Yolumuzun üzerinde bulunan tarihi ve turistik yerleri göreceğiz.” 212. sayfada daha önce örneklendirilen bu tarihi yer ziyaretleri öneri olarak sunulmuştur: “Bulunduğumuz yerdeki tarihi yerleri gezip görmeliyiz. Bu yerler hakkında görevlilerden bilgi almalıyız.”

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Cumhuriyet’in kuruluşu ve geliştirilmesi, milli bayram kutlamaları, önemli tarihsel olaylar ve tarihi yerler anlatımları ile vurgulanmıştır. Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı bir değer olarak önemle vurgulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin öncesi hakkında bilgi verilmiş ve bu yönetimin yeniden yapılanmasının araştırılması istenerek vurgu yapılmıştır. Ülkemizin tarihi eserleriyle ünlü olması ve bu tarihi yerlerin ziyaret edilmesi gerektiğini belirten ifadeler ile desteklenmiştir. Özetle kitapta bu değer daha çok tarihsel anlatım olarak sunulmuş, örneklerle çok yer verilmemiştir.

Bayrak Sevgisi: Kitapta % 9,8 ile 4. sırada yer alan ‘Bayrak Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 62 ve 63. sayfalarında, Cumhuriyet Bayramı hazırlıklarında bayrakların asılması ve süslemelerin bayraklar ile yapılmasına yer verilmiştir.

Yine 64 ve 65. sayfalarda yer verilen bayram törenlerinde ‘Türk Bayrağı’ resim ve anlatımlar yolu ile verilmiştir. “...Okulumuz bando takımı eşliğinde düzgün adımlarla tören alanına yürümeye başladık. En önde bayrağımız ve okulumuzun flâması vardı.”

66 ve 67. sayfalarda, “Bayrağımız ve İstiklâl Marşı’mız” başlığıyla bayrağa verilen değer vurgulanmıştır. “Bayrak töreninde yapılanları gözlemleyiniz.”, “Bayrağımızın ve milli marşımızın niçin önemli olduğunu büyüklerinize sorup öğreniniz.”, “Bağımsız ve hür olan her milletin bir bayrağı vardır. Başka ülkelerin esiri olan milletlerin bayrağı olmaz. Türkiye Cumhuriyeti Devleti hür ve bağımsız bir devlettir. Onun için bir bayrağı vardır. ...”, “Bayrağımızın rengi kırmızıdır. Üzerinde beyaz ay ve yıldız vardır. Bayrağımız al rengini atalarımızın kanından almıştır. Ay ve yıldızını ise göklerden almıştır.”, “Bayrağımız göndere çekilirken ve indirilirken saygı duruşuna geçmeliyiz. Törenlerde bayrak önümüzden geçerken saygıyla selâmlamalıyız.”

68. sayfada verilen ‘Türk Bayrağı’ şiiri ile ‘bayrak sevgisi’ vurgulanmıştır. “Bayrakların en güzeli, / Türk bayrağı, Türk bayrağı. / Sancakların en güzeli, / Türk bayrağı, Türk

bayrağı.// Kudretli bir bakışın var, / Derya gibi akışın var, / Ay yıldızlı nakışın var, / Türk bayrağı, Türk bayrağı.”

Kitabın 158 ve 159. sayfalarında, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamalarında yapılan hazırlıkların bayraklar ile süslenmesi, milli bir bütünlük sağlaması açısından önemlidir.

Bayrak Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Bayrağımız ile ilgili verilen konu anlatımı ve şiir yolu ile vurgulanarak aktarılmıştır. Milli Bayramlardaki bayrağın konumu ele alınarak desteklenmiştir. Bayrağın önemi ve anlamının anlatımı ile Türk Bayrağının milli simge olması ön plana çıkarılmıştır. Özetle kitapta bu değer; tarihsel olaylar süzgecinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Bağımsızlık: Kitapta % 9,5 ile 5. sırada yer alan ‘Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında yer verilen “İnsan Hak ve Hürriyetleri İle Sorumluluklar” konusunda hürriyet ve özgürlük kavramları ile ‘Bağımsızlık’ değerine yer verilmiştir. “Atatürk, insan hak ve özgürlüklerine çok önem vermiştir. Cumhuriyeti kurarak Türk milletini birçok hak ve özgürlüğe kavuşturmuştur.”, “Cumhuriyet yönetimiyle kavuştuğumuz hak ve özgürlüklerimizden bazıları...”

Kitabın 58 ve 59. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı’nın anlatımı, vatanın kurtarılışı ve “Cumhuriyet” şiirlerinde ‘Bağımsızlık’ değerine yer verilmiştir. “Kurtuluş Savaşı’nı Atatürk’ün önderliğinde Türk ordusu kazandı. Düşmanlar yurttan kovuldu. 29 Ekim bin dokuz yüz yirmi üçte cumhuriyet ilân edildi.”, “Bu gün bir güneş doğdu, / Hür ve güzel vatana. / Ve birden nura boğdu, / Işık sardı her yana. /...”

66 ve 67. sayfalarda, Bağımsızlık sembollerimiz açıklanarak bu değer vurgulanmıştır. “Bağımsız ve hür olan her milletin bir bayrağı vardır.”, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti hür ve bağımsız bir devlettir.”, “...bayrak bağımsızlık sembolüdür.”, “İstiklâl Marş’ımız da bayrağımız gibi bağımsızlığımızın sembolüdür.”

Kitabın 154 ve 155. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı ile yapılan bağımsızlık mücadelesi anlatılarak bu değer vurgulanmıştır. “Mustafa Kemal, 19 Mayıs bin dokuz yüz on dokuzda Samsun’a çıktı. Anadolu’ya adımını attı. Türk halkıyla birlikte düşmanı yurttan atmayı

kararlaştırdı.”, “Türk ordusu ve Türk halkı, Atatürk’ün önderliğinde düşmanı yurttan attı. Yurdumuz düşman işgalinden kurtuldu.”

204. sayfada, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı” konusu ile Kurtuluş Savaşı ile düşmanın yurttan atılmasına bir kez daha yer verilerek ‘bağımsızlık’ değeri örtük olarak vurgulanmıştır. “Kurtuluş Savaşı sonunda düşmanlar yurdumuzdan atıldı. 29 Ekim bin dokuz yüz yirmi üçte cumhuriyet ilân edildi.”

Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Cumhuriyet, insan hak ve özgürlükleri, bağımsızlık mücadelesi ve Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bağımsızlığı konuları kapsamında vurgulanmıştır. Bağımsızlık simgeleri olan Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı ile desteklenmiştir. Cumhuriyet’in ilânı güneş betimlemesi ile verilmiş; vatanın kurtarılışı, hür vatan ve düşmanın yurttan atılışı anlatımları ile bu vurgu güçlendirilmiştir. Özetle; kitapta ‘bağımsızlık’ değeri tarihsel anlatımlar ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin bağımsızlığını kazanma süreci ile aktarılmıştır.

Millet: Kitapta % 8,5 ile 6. sırada yer alan ‘Millet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 42. sayfasında, Okuldaki öğretmen ve görevlilerin öğrenciler için yararlı çalışmalar yapmaya çalıştığı ifadesi ile millete faydalı birey olmaya yer verilmiştir. “...Ailemize, vatanımıza ve milletimize yararlı insan olmamız için emek harcarlar.”

48 ve 49. sayfalarda, Atatürk’ün Türk milletine kazandırmış olduğu hak ve özgürlüklere yer verilmiştir. “Atatürk, insan hak ve özgürlüklerine çok önem vermiştir. Cumhuriyeti kurarak Türk milletini birçok hak ve özgürlüğe kavuşturmuştur.”, “Türk milleti Atatürk’ün önderliğinde birçok hak ve özgürlüğe kavuşmuştur.”

50. sayfada, Eğitim ile millete yararlı olmanın sağlanabileceğine yer verilmiştir. “İlköğretimden sonra öğrenimimize devam etmeliyiz. Daha fazla okuyup kendimize, ailemize, milletimize ve devletimize yararlı olmalıyız.” Millet değeri ile birlikte ‘devlet’ ve ‘aile sevgisi’ de ifade edilmiştir.

Kitabın 52. sayfasında, Dünya milletlerinin ve Atatürk’ün çocuğa verdikleri önem ayrı ayrı ifade edilmiştir. “...çocukların sağlıklı büyümeleri ve iyi eğitim görmeleri çok önemlidir. Bunu bilen milletler çocuklarına çok önem verirler.”, “Atatürk, çocuklara verdiği değeri her fırsatta dile getirmiştir. ...Ulusumuzun geleceği için, çocukların en iyi şekilde

yetişmesi gerektiğini belirtmiştir.” Milletin geleceği için yapılan çalışmalar önemli grlmştir.

58. sayfada, Millet iradesinin temsil edildiği meclisin açılmasına yer verilmiştir. “23 Nisan bin dokuz yüz yirmide Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisini açtı.”

59. sayfada, “Cumhuriyet” şiirinde milletin egemenliği vurgulanmıştır. “...Bu kararmaz güneşin, / Adı cumhuriyettir. / Kurtardı padişahtan, / Millet yaşarken esir. ...”

66. sayfada, Türk milletinin bağımsızlığı vurgulanmıştır. “Bağımsız ve hür olan her milletin bir bayrağı vardır. Başka ülkelerin esiri olan milletlerin bayrağı olmaz.”

Kitabın 70. sayfasında, Atatürk’ün millet sevgisi ve tüm dünya milletlerinin Atatürk’e karşı olan sevgisi ifade edilmiştir. “Atatürk vatanı ve milleti için çok çalıştı.”, (Atatürk’ün) “lmne sadece Türk milleti değil, dünya milletleri de gözyaşı döktüler.”

74. sayfada, Atatürk’ün vatan ve millet sevgisi anlatılmıştır. Millet değerı ile birlikte vatanseverlik değerı de vurgulanmıştır. “Atatürk, vatanını ve milletini çok severdi. Kendine ve milletine çok güvenirdi. Düşüncelerini, yapacağı işleri ilk önce milletine anlatırdı.”

77. sayfada, Milletin birlikte karar almasına yer verilmiştir. “Milletimiz, Atatürk’e başöğretmen unvanını verdi.”

Kitabın 152 ve 156. sayfaları arasında “Ulusal Egemenlik ve ocuk Bayramı” nitesi anlatılmıştır. Milletin egemenliğinin önemsendiği konuda, egemenliği kazanma sürecine yer verilerek ‘Millet’ değerı vurgulanmıştır. “TBMM’nin ne zaman ve nerede açıldığını araştırarak öğreniniz.”, “Atatürk’ Samsun’da Türk halkı büyük bir coşkuyla karşıladı.”, “Ankara’da, yirmi üç nisan bin dokuz yüz yirmide Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Halkın arasından seçilen temsilciler, mecliste milletvekili olarak görev yaptılar. Millet adına ülkenin yönetimini ele aldılar.”

160. sayfada, “23 Nisan” şiiri ile Türk milletinin meclisin açıldığı gün, vatan için birlik olması ifade edilmiştir. “Yine böyle güneşli, / Bir ilkbahar gününde, / Söz verdi bütün millet, / Ata’sının önünde. ...”

Millet değerı ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Türk milletinin kazandığı hak ve hürriyetler, millet iradesinin temsil edilmesi, milletin birliği, bağımsızlığı ve millet adına ülke yönetimi konuları kapsamında vurgulanmıştır. Atatürk’n Türk milletine karşı olan sevgisi ve güveni ile desteklenmiştir. Eğitim ile millet için faydalı bir birey olma ve

ulusun geleceği için eğitimin önemi anlatımları ile vurgulanmıştır. Özetle; kitapta millet değeri eğitim, siyasi ve egemenlik alanlarıyla ele alınmıştır. Lider sevgisi ile desteklenmiştir.

Devlet: Kitapta % 7,0 ile 7. sırada yer alan ‘Devlet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 50. sayfasında, Devletin eğitim imkânı sağladığı ve bu eğitimden yararlanarak devlete faydalı birey olunması gerektiğine yer verilmiştir. “Yurdumuzda ilköğretim zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.”, “Daha fazla okuyup kendimize, ailemize, milletimize ve devletimize yararlı olmalıyız.”

Kitabın 57. sayfasında, Cumhuriyetten önce Osmanlı devletinin durumu ve yönetim yapısı açıklanmıştır. “Cumhuriyet kurulmadan önce, yurdumuz padişahlar tarafından yönetiliyordu. Devletimizin adı Osmanlı Devleti idi. Padişahlık babadan oğla geçiyordu. Devleti yöneten çok iyi padişahlar vardı. Bunun yanında beceriksiz olanlar da vardı. Önceleri çok iyi yönetilen devlet, daha sonraları iyi yönetilemez olmuştu.”

58. sayfada, Yeni kurulan devlet açıklanarak bu değere yer verilmiştir. “Yeni kurulan devletin adı da Türkiye Cumhuriyeti Devleti oldu.”

61. sayfada, Devlet yönetim yapısının değişerek laik yönetime geçilmesine yer verilmiştir. “Din ve devlet işleri birbirinden ayrıldı. Buna lâiklik diyoruz.”

66. sayfada, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bağımsız olduğu vurgulanmıştır. “Türkiye Cumhuriyeti Devleti hür ve bağımsız bir devlettir. Bağımsızlık değerine de yer verilmiştir.

Kitabın 134. sayfasında, “Enerji Tasarrufu Haftası” başlıklı konuda enerji tasarrufu etme davranışlarının, devletin bütçesine katkı sağlayacağına yer verilerek bu değer vurgulanmıştır. “... Bu davranışlarımızla ailemizin ve devletimizin bütçesine katkıda bulunmuş oluruz.”

153. sayfada, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin öncesi olan Osmanlı Devleti anlatılmıştır. “Bugünkü devletimizin adı Türkiye Cumhuriyeti Devleti’dir. Devletimizin bundan önceki adı Osmanlı Devleti idi. Osmanlı Devleti’ni, padişahlar yönetiyordu. Devlet yöneticileri, halkın oylarıyla seçilmezdi. Padişahlık, babadan oğula geçerdi.”, “Osmanlı Devleti, önceleri çok güçlü bir devlettir. Zamanla güçsüzleşti. ...”, “...Osmanlı Devleti’nin birlikte savaştığı devletler yenildi. Osmanlı Devleti de yenik sayıldı.”

156. sayfada, Bugünün çocuklarının gelecekte devlete yararlı insan olmaları ifade edilmiştir. “...bugünün çocukları, yarın büyüyeceklerdir. Devletine ve milletine yararlı insanlar olacaklardır.”

157. sayfada, Devletin tarihinin öğrenilip öğrenilmediği sorgulanmıştır. “Türkiye Cumhuriyetinden önceki devletimizin adı nedir?”

Devlet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Türkiye Cumhuriyeti öncesi devlet yapısının tarihsel süreci ile birlikte Osmanlı Devleti’ndeki iyiden kötüye giden yapılanma, Türkiye Cumhuriyeti devletinin laik ve bağımsız yapılanması ve devlete faydalı olma konuları kapsamında vurgulanmıştır. Osmanlı Devleti’nin birlikte savaştığı devletlerin yenilmesi sonucu yenik sayıldığı bilgisi eksik sunulan tarihsel bilgi olmuştur. Devletin ücretsiz ve zorunlu eğitimi sunması anlatımları ile desteklenmiştir. Devlete faydalı bir birey olarak yetişme ve devlet bütçesine katkı sağlayacak davranışlarda bulunma anlatımları ile ön plana çıkarılmıştır. Özetle; kitapta devlet yapılanması ele alınmış ve aktarılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Ulusal Güvenlik: Kitapta % 4,4 ile 8. sırada yer alan milli değerlerden ‘Ulusal Güvenlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 57 ve 58. sayfalarında, Cumhuriyet’in ilan edilme süreci ve Kurtuluş Savaşı anlatımı işlenmiştir. Bu anlatım kapsamında savaşın kazanılması, düşmanın yurttan kovulması, yurdun düşmanlardan kurtarılması ve ordu kurulması ifadeleri ile ‘ulusal güvenlik’ değerine yer verildiği görülmüştür. “Mustafa Kemal, yurdumuzun işgal edilmesine razı olmadı. Yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için çareler aramaya başladı.”, “...Mustafa Kemal, daha sonra Erzurum’da, Sivas’ta toplantılar yaptı. Halkı birliğe, beraberliğe çağırdı. Oradan Ankara’ya geldi. 23 Nisan bin dokuz yüz yirmide Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisini açtı. Eli silâh tutan herkes askere alındı. Kısa sürede bir ordu kuruldu. Düşmanlarla savaşa girildi.”, “Kurtuluş Savaşı’nı Atatürk’ün önderliğinde Türk ordusu kazandı. Düşmanlar yurttan kovuldu.”

67. sayfada anlatılan Bayrağımızın ve İstiklâl Marşının önemi; atalarımızın vatani kurtarmak için yaptığı kahramanlıklar ve milletin bağımsızlığının sembolleri olması ‘ulusal güvenlik’ değerini de içinde barındırmaktadır.

72 ve 73. sayfalarda, Atatürk'ün hayatı metin ve şiir yolu ile anlatılmış ve Atatürk'ün vatanı kurtarmadaki rolüne vurgu yapılmıştır. “Birçok savaşa katıldı, yurdumuzu düşmanlardan kurtardı. Cumhuriyeti kurdu.”

Kitabın 153 ve 154. sayfalarında, ‘Yurdumuzun İşgal Edilmesi’ ve ‘Kurtuluş Savaşı’nın Başlaması’ başlıklarına yer verilmiştir. Bu başlıklar kapsamında yer verilen yurdun kurtarılışı yine tarihsel süreçte ‘ulusal güvenliğin’ sağlanmasının anlatımı ile bilgi donanımını sağlamak yönünde olmuştur. 155. sayfada ‘TBMM’nin Açılması’ konusuna yer verilmiş ve düzenli ordunun kuruluşu, Türk milletinin mücadelesi anlatılmıştır. “Milletvekilleri, düşmanların yurttan atılması için savaşımaya karar verdiler. Onun için kısa zamanda, düzenli bir ordunun kurulması kararını aldılar. Kısa zamanda yeni bir ordu kuruldu. Savaş yapıldı. Kadın, erkek, genç, ihtiyar herkes bu savaşa katıldı. Türk ordusu ve Türk halkı, Atatürk'ün önderliğinde düşmanı yurttan attı. Yurdumuz düşman işgalinden kurtuldu.” Ulusal güvenliğin sağlanmasına yönelik her metin; yurdun kurtarılışına yönelik anlatımları içermiş ve ‘vatanseverlik’ değeri de vurgulanmıştır.

Ulusal Güvenlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin Kurtuluş Savaşı anlatımı kapsamında yoğun olarak işlendiği, vatanın kurtarılışı için yapılan mücadeleleri içerdiği ve ‘vatanseverlik’ değeri ile iç içe bir bütünlük gösterdiği görülmektedir. Ulusal güvenliğin sağlanması için Türk milletinin ve Atatürk'ün yaptığı çalışmalar ile desteklenmiştir. Türk ordusunun kurulması ve mücadelesi, ordu-millet anlayışı ve TBMM’nin çalışmaları ile önemi vurgulanmıştır. Özetle; kitapta ‘ulusal güvenlik’ değeri tarihsel anlatımlar kapsamında yer almıştır.

Barış: Kitapta % 2,8 ile 9. sırada yer alan ‘Barış’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 20. sayfasında, sınıf içinde dayanışma içinde olma durumu ile örneklendirilmiştir. “Bundan sonra yeni gelen arkadaşlarımızla aynı sınıfı paylaşacağız. Birlikte çalışıp birbirimizle yardımlaşacağız.”

35. sayfada, “Okulda ve Evde Dayanışma” ünite başlığı ile dayanışma kavramı vurgulanmış ve bu değere yer verilmiştir.

Kitabın 46. sayfasında, Aile içindeki paylaşım ile ‘Barış’ değerine yer verilmiştir. “Bizim aile bireyleri arasındaki ilişki, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanır. Bazı günlerimiz sevinçli, bazı günlerimiz de üzüntülü geçer. Böyle günlerde birbirimizin sevinç ve üzüntüsünü paylaşıyoruz.”

52. sayfada, “Dünya Çocuk Günü” konusu farklı ülke çocuklarının resmi ile desteklenmiştir. Benzerlik ve farklılıkların doğal olduğu algısının kazandırılması ile ‘Barış’ değerine yer verildiği görülmektedir.

58. sayfada, Milli Bayramlarımızda ‘Cumhuriyet Bayramı’nı kutlama eylemi, ‘barış’ değerini ifade etmektedir. “Cumhuriyet kurulduğundan beri, her yıl bu günü coşkuyla kutluyoruz. Bayram yapıyoruz.”

Kitabın 75. sayfasında, Atatürk’ün ‘Barış’ değerine verdiği önem onun sözü ile de desteklenerek vurgulanmıştır. “Bütün dünya insanların barış ve mutluluk içinde yaşamasını isterdi. Zorunlu olmadıkça savaştan yana değildi. Çünkü savaşın insanlara acı çektirdiğine inanırdı. Bunu, “Yurtta barış, dünyada barış!” sözüyle dile getirmiştir.”

15 ve 160. sayfalarda, Dünya milletleri ile milli bayramımızı kutlama açıklamasına yer verilerek ‘Barış’ değeri ifade edilmiştir. “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı bütün dünya çocuklarıyla birlikte kutluyoruz.”, “...Uluslar Arası Çocuk Şenliği’ne katılan grupların gösterileri yayımlandı. Dünya’nın birçok ülkesinden çocuklar gelmişlerdi. Ülkelerinin giysilerini giyerek dans ediyor, oyunlar oynuyorlardı.”

Barış değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; aile içinde, okulda ve sınıfta olmak üzere sosyal alan ve milli bayramlar ile desteklenerek milli alandaki örnekler ile aktarılmıştır. ‘Dünya Çocuk Günü’ kutlaması ile tüm dünya çocukları arasındaki benzerlik ve farklılıkların doğal olduğu bilgisinin donanımı sağlanmıştır. Cumhuriyet ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik Çocuk Bayramlarının kutlamaları ile desteklenmiştir. Atatürk’ün barışsever olması ve sözü ile desteklenen anlatım ile vurgulanmıştır.

Kahramanlık: Kitapta % 2,4 ile 10. sırada yer alan ‘Kahramanlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 57 ve 58. sayfalarında, “Niçin Bayram Yapıyoruz?” konusunda yurdun kurtuluşuna yer verilmiştir. Atatürk’ün yurdu kurtarmak için çabalarına yer verilerek bu değer ifade edilmiştir. “Mustafa Kemal, yurdumuzun işgal edilmesine razı olmadı. Yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için çareler aramaya başladı.”, Türk ordusunun da kahramanlığına yer verildiği görülmüştür. “Kurtuluş Savaşı’nı Atatürk’ün önderliğinde Türk ordusu kazandı. Düşmanlar yurttan kovuldu.” Kahramanlık değeri ile birlikte ‘vatanseverlik’ ve ‘ulusal güvenlik’ değerlerine de yer verilmiştir.

67. sayfada, Kurtuluş Savaşı'nda yapılan kahramanlıklar belirtilmiştir. "İstiklâl Marşı'mız Kurtuluş Savaşı'nda atalarımızın yaptıkları kahramanlıkları anlatır."

Kitabın 72 ve 73. sayfalarında, Atatürk anlatılmış ve yurdu kurtaran kişi olarak nitelendirilmesiyle 'Kahramanlık' değerine yer verilmiştir. "Birçok savaşa katıldı, yurdumuzu düşmanlardan kurtardı.", "Bu yurdu sen kurtardın, / Kimse yok senden büyük... / Dört bucakta var adın, / Atatürk, en büyük Türk! ..."

Kahramanlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Atatürk'ün ve Türk ordusunun kahramanlığı ile vurgulanmıştır. Kurtuluş Savaşı anlatımları ve Atatürk'ü anlatan metinler yolu ile desteklenmiştir. Kitapta bu değer az örnek ile sunulduğu ve kazanımının çok hedeflenmediği görülmüştür.

Din: Kitapta % 0,9 ile 11. sırada yer alan 'Din' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 49. sayfasında, İnsan hak ve özgürlükleri arasında yer verilmiştir. "Seçme ve seçilme, öğrenim görme, düşünce ve inanç özgürlüğü bunlardan bazılarıdır."

61. sayfada, Lâiklik ilkesi açıklanarak, dinin yönetimden soyutlanması ile yer verilmiştir. "Din ve devlet işleri birbirinden ayrıldı. Buna lâiklik diyoruz."

Kitabın 160. sayfasında yer verilen "23 Nisan" şiirinde 'iman' kavramı ile yer verilmiştir. "Yine böyle güneşli, / Bir ilkbahar gününde, / Söz verdi bütün millet, / Ata'sının önünde. // Bu imanla savaştı. / Genç, ihtiyar, kadın, kız. / Düşman Türklüğe şaştı, / Görmemişti böyle hız. //..."

Din değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; devlet yönetimi ile bütünlük içinde ve örtük kapsamda yer verilmiştir. İnanç özgürlüğü ve Türklük vurgusu ile ele alınmıştır. Özetle; kitapta 'Din' değeri ile ilgili yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Dil: Kitapta % 0,2 ile en az bulunan 'Dil' değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitabın 76. sayfasında, Dil'in organ olarak vasfı ele alınmış ve kitapların bu iletişimi sağlamadaki önemi vurgulanmıştır. "Kitapsız yaşamak kör, sağır ve dilsiz yaşamaktır."

Dil değeri ile ilgili bulguya bakıldığında, kitapta bu değerin milli bir değer olarak önemsenmediği görülmüştür. Bir milletin sahip olduğu en önemli özelliklerinden biri olan ‘Dil’ değerinin kazanımı için yeterli örnek ve anlatım ile desteklenmelidir.

4.6. 6. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Eren, C. & Gören, Ç.G. (2001). İlköğretim Hayat Bilgisi 3. Sınıf Ders Kitabı. İstanbul: Cemre Yayıncılık.

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 06.07.1999 tarih ve 98 sayılı kararı ile 1999-2000 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Bu tabloda 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında geçen değerlerin frekans ve yüzde dağılımı verilmiştir.

**Tablo 42. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan
3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler**

(1998) 3. Sınıf 3. Kitap		
Değerler	f	%
Bilimsel Değerler	590	20.8
Milli Değerler	589	20.8
Sosyal Değerler	536	18.9
Çalışma-İş Değerleri	451	16.0
Kişisel Değerler	446	15.8
Demokratik Değerler	219	7.7
Toplam	2831	100.0

Tablo 42’de değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 42’ye göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 2831 yerde değerlere yer verilmiştir.

Tablo 42'ye göre; genel bir değerlendirme yaptığımızda değer sınıflandırmalarının dağılımı; Bilimsel ve Milli değerler % 20,8 ile en fazla bulunan değer grupları olmuştur. Bunu takiben, Sosyal değerler % 18,9 ile 3. sırada, Çalışma-İş değerleri % 16,0 ile 4. sırada ve Kişisel değerler % 15,8 ile 5. sırada yer alan değer grupları olarak belirlenmiştir. Demokratik değerler % 7,7 ile en az bulunan değer grubu olmuştur.

Değer kategorileri arasında en çok kullanılan Milli değer grubu ile en az kullanılan Demokratik değer grubu arasında % 13,1 gibi önemli bir fark bulunmaktadır.

Tablo 43. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler

(1998) 3. Sınıf 3. Kitap		
Demokratik Değerler	f	%
Adaletli Olmak	115	52.5
Saygılı Olmak	42	19.2
İşbirliği Yapmak	39	17.8
Hoşgörülü Olmak	19	8.7
Kibar Olmak	4	1.8
Toplam	219	100.0

Tablo 43'te Demokratik değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 43'e göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 219 yerde Demokratik değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Adaletli olmak kavramı % 52,5 ile en fazla kullanılan demokratik değerdir. Bu değeri % 19,2 ile Saygılı olmak kavramı 2. sırada izlemektedir. % 17,8 ile İşbirliği yapmak kavramı 3. sırada yer alan demokratik değerdir. % 8,7 ile 4. sırada yer alan Hoşgörülü olmak kavramı az kullanılan değerdir. % 1,8 ile Kibar olmak kavramı en az kullanılan değer olarak belirlenmiştir.

En fazla kullanılan demokratik değer ile en az kullanılan demokratik değer arasında % 50,7 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Adaletli Olmak: Kitapta % 52,5 ile en fazla bulunan ‘Adaletli olmak’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, ‘Okulumuz Açıldı’ ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. Bu sorulardan ‘seçim’ ve ‘kurallara uyma’ kavramları ‘adaletli olmak’ değeri kapsamındadır. “Sınıf başkanınızı, seçimle belirlemenin ne gibi yaraları vardır?” sorusu ile bu değer düşünürülmesi amaçlanmıştır. “Okulda, hangi kurallara uymanız gerektiğini araştırınız.” Kurallara uyma davranışı, adaletin temel unsurlarından kanunlara uyma davranışına ön hazırlık oluşturması ile birlikte toplum içerisinde düzeni sağlayan bir etkidir.

Kitabın 21. sayfasında, ‘Sınıfta Seçim’ başlıklı konu ile sınıf başkanı ve eğitici kol görevlilerinin seçimlerine yer verilmiştir. “Öğretmenimiz sınıf başkanı seçimin yapılacağını duyurdu. Hepimizin seçime katılmasını istedi.”, “Daha sonra kullanılan oyları saydık. En çok oy alan arkadaşımızı belirledik.”, “Öğretmenimiz... Her arkadaşımızın mutlaka bir kolda görev almasını istedi.” ifadeleri ile sınıfta demokratik bir ortamın sağlanması, oy kullanılması, görev paylaşımına katılma ve üzerine düşen görevi yapan öğrenci örnekleri ile ‘adaletli olmak’ değeri vurgulanmıştır. “Sınıf başkanınızı nasıl seçtiniz?” sorusu ile bu değer pekiştirilmesi sağlanmak istenmiştir. 25. sayfada yer verilen “Sınıf başkanını seçimle belirlememizin sebebi aşağıdakilerden hangisidir? – B) Demokrasi kurallarına uymak için” soru-cevabı adaletli olmak değerinin demokratik açıdan önemini pekiştiren bir soru olmuştur.

26. sayfada, ‘Bilinçli Tüketicilik ve Verimlilik’ başlıklı ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. Sahip olduğu hakların ve etik olmayan davranışların farkında olma gerekliliğinin anlaşılması ve araştırılması sağlanmak istenmiş, böylece ‘adaletli olmak’ değerine yer verilmiştir. “Haksız ve aldatıcı reklâmların bize vereceği zararlar nelerdir? Araştırınız.”, “Alınan bir malın hatalı ve bozuk olduğunu anladığınızda, neler yapmanız gerektiğini araştırınız.”

Kitabın 31. sayfasında, Hakların korunması ve birlikte karar alma ifadeleri ile ‘adaletli olmak’ değerine yer verilmiştir. “Kötü, bozuk, sağlıksız mal satanları *Tüketici Haklarını Koruma Derneklerine* bildirmeliyiz.”, “Alacağımız mallar için, ailece toplanıp birlikte karar vermeliyiz.”

34. sayfada, ‘Tüketici Olarak Haklarımız’ başlıklı konuda, haklarını bilme, koruma ve uygulamanın açıklamasına yer verilerek “adaletli olmak” değerinden bahsedilmiştir.

“Tüketici olarak haklarımızı ve sorumluluklarımızı bilmeliyiz.”, “Aldığımız mal hatalı ya da bozuk çıkabilir. Böyle durumlarda malı, aldığımız yere götürüp değiştirmeliyiz. Satıcı kişi veya firmalar malı geri almayabilir. Bunları tüketici haklarını koruyan resmi ve gönüllü kuruluşlara bildirmeliyiz.”, “Tüketici olarak haklarımız nelerdir?”

Kitabın 43. sayfasında, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ ünitesinin hazırlık sorularında Cumhuriyet ile kazanılan hak ve hürriyetlerin araştırılmasına yer verilmiştir. Bu kazanımlar ‘adaletli olmak’ değeri ile ilgili bilgi donanımı sağlamaktadır. “Cumhuriyet yönetimiyle kavuştuğumuz hak ve hürriyetlerin neler olduğunu araştırınız?”

47 ve 48. sayfalarda, “Cumhuriyet’in İlânı”nın açıklamasına yer verilmiş ve adaleti sağlayan temel unsurlardan olan demokrasi, cumhurbaşkanı seçimi ile örneklendirilmiştir. “Milletvekilleri oy birliğiyle ilk cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal’i seçtiler.”, “Halk kendini yönetecek olanları seçimle iş başına getirir.”

Kitabın 52. sayfasında, “Cumhuriyet Yönetiminin Bize Kazandırdıkları” başlığı altında hukuki alanda yapılan değişikliklere yer verilerek “adaletli olmak” değerinden bahsedilmiştir. “Eski kanunlar değiştirildi. Yeni kanunlar kabul edilerek, mahkemeler modern hâle getirildi. Kadınlara, erkeklerle eşit haklar verildi. Seçme ve seçilme hakkı tanındı.” Kanun, eşitlik, mahkeme ve hak kavramları ‘adalet’ kavramının anlaşılmasını sağlayacak temel unsurlardandır.

64. sayfada, “halkın söz hakkı”, “kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması” ve “halkın kendi kendini yönetmesi” ifadeleri sorular ile verilerek bu bilgilerin öğrenimi yoklanmıştır. Böylece ‘adaletli olmak’ değerine toplumsal alanda örtük olarak yer verilmiştir.

70. sayfada, Küçük yönetim birimlerden biri olan mahalle yönetimine yer verilmiştir. Konu kapsamında demokratik bir ortam sağlanarak bu yönetim biriminin oluşturulduğunun anlatılmasıyla ‘adaletli olmak’ değerine de dikkat çekilmiştir. “Mahalleyi muhtar yönetir. İhtiyar meclisi üyeleri muhtara yardımcı olurlar. Muhtar ve ihtiyar meclisi üyeleri seçimle göreve gelirler. Seçimler beş yılda bir yapılır.”

Kitabın 77. sayfasında, İl ve ilçe yönetimi açıklanmıştır. “Yerel yönetimin başında belediye başkanı bulunur. Belediye başkanını ve belediye meclis üyelerini halk seçimle göreve getirir.”

86. sayfada, ‘Toplum Hayatımız’ ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. “İnsanların temel hak ve hürriyetleri nelerdir? Araştırınız.”, “Vatandaşlık görevlerimizin neler

olduğunu öğreniniz.” soruları ile Türk milletinin sahip olduğu hak ve hürriyetleri araştırarak öğrenme ve üzerine düşen görevleri bilme davranışlarını kazandırmak amaçlanmıştır. Teorik kapsamda yer verilen bu davranışlar ‘adaletli olmak’ değerinin toplumsal boyutunu oluşturmaktadır.

88. sayfada, Eğitimin ilköğretim kademesinde zorunlu olmasına yer verilerek, eğitim alanındaki kanuni zorunluluktan bahsedilmiştir. “Yedi yaşından itibaren sekiz yıllık ilköğretim hayatımız başlar. Herkesin ilköğretim okullarına gitmesi zorunludur.”

Kitabın 91 ve 92. sayfalarında, ‘Hak ve Sorumluluklarımız’ başlıklı konuya yer verilmiştir. İnsan haklarının ve bu haklara saygının açıklandığı konu ile hakların öğrenilmesi ve yaşatılması amaçlanmıştır. “Herkesin temel hak ve özgürlüğü vardır.”, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’yle insanların temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır.”, “İnsan hak ve hürriyetleri, sınırsız değildir. Bu haklar kötüye kullanılamaz. Başkalarının hakkına da saygı gösterilmelidir.”, “İnsanların en önemli temel hakkı yaşama hakkıdır. Başkalarının yaşama hakkına zarar veren kimseler kanunla cezalandırılır.”

96. sayfada, ‘İnsan Hak ve Hürriyetleri ile Sorumlulukları’ başlıklı konu ile “hak ve hürriyetlerin” detaylı açıklamasına yer verilmiştir. “Yerleşme ve seyahat hürriyeti, anayasamız ve yasalar tarafından güvence altına alınmıştır.”, “Vatandaşlarımız düşünce hürriyetine de sahiptirler.”, “Kadınlarımıza, erkeklerle eşit haklar sağlanmıştır. Onlara, seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.”

97. sayfada, “Vatandaşlık Görevleri”ne yer verilmiştir. “Vatandaşlık görevleri, Cumhuriyet Dönemi’nde yasalarla düzenlenmiştir. Seçme ve seçilme hakkı, askerlik yapmak, vergi vermek, devlete karşı görevlerimizden bazılarıdır.” Seçme ve seçilme hakkının anlatımına yer verilmiş ve “seçim” kavramının tanımı yapılmıştır. “Seçim; milletvekili, belediye başkanı, muhtar gibi halk temsilcilerini seçme işidir.”, “Seçime katılma ve seçilme hakkı kanunlarla düzenlenmiştir.”

Kitabın 101 ve 102. sayfalarında yer verilen “yaşama hakkı, insan hak ve hürriyetleri, kanun, vatandaşın devlete karşı olan görevleri” kavram ve ifadeleri ‘adaletli olmak’ değeri kapsamındadır.

Kitabın 156 ve 157. sayfalarında, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması, meclis başkanı seçimi ve halkın yönetimdeki söz hakkından bahsedilerek ‘adaletli olmak’ değerine örtük olarak yer verilmiştir.

Adaletli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; “Hak” kavramı çerçevesinde yoğun olarak vurgulanmıştır. İnsan hak ve hürriyetleri, sahip olunan hakları kullanabilme, hakların korunması ve hakkını arama ifadeleri bunlardan birkaçıdır. Okul kurallarına uyma ve etik değerleri ayırt ederek olası bir durumda etik davranış için mücadele etme çabası tüketici hakları konusu ile örneklendirilmiştir. Seçme ve seçilme hakkı, kadın-erkek arasında eşitlikten başlayarak hukuk alanında yapılan yenilikler arasında da vurgulanmış olup; yerel yönetimler, mahalli yönetimler ve okuldaki sınıf başkanı seçimlerinin örneklendirilmesi ile dikkat çekilmiştir. Cumhuriyet ile kazanılan hak ve hürriyetler konu başlığı olarak sunulmuş ve bilgi donanımı sağlanmıştır. Aile içinde ortak karar alabilme, görev paylaşımına katılma ve üzerine düşeni yapabilme ifadeleri özetleyen anlatımlar yolu ile desteklenmiştir. Hukuki alandaki yapılan reformun mahkeme yapısından kanunlara kadar değişiklik göstermiş olması adaletin anlaşılması açısından önemli görülmüştür. Özetle; kitapta adaletli olmak değeri hukuki ve toplumsal alanlarda yeterli bilgi donanımını sağlayacak şekilde anlatılmıştır.

Saygılı Olmak: Kitapta % 19,2’lik oranla 2. sırada bulunan ‘Saygılı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında, okul kurallarına uyarak okuldaki eşyaların özenli kullanımına değinilmiş ve okulda saygılı olmak gerektiği ifade edilmiştir. 17. sayfada, okul düzenine yer verilmiş ve okuldaki arkadaşlık ilişkileri anlatılmıştır. Okuldaki arkadaşlık ilişkilerinin olumlu olması gerektiği ve saygılı olunması gerektiği vurgulanmıştır. “Küçüklerimizi incitmemeliyiz, büyüklerimize karşı saygılı olmalıyız.”, “Burada yaşayanlar, birbirlerine karşı saygılı olmalıdır.” 18. sayfada, konu devamı sağlanmış ve büyüklere karşı saygılı olmak davranışı pekiştirilmiştir. “Büyüklerimize karşı saygılı davranmalıyız.”

48. sayfada, Atatürk’e karşı beslenen değerler ifade edilmiştir. “Atatürk’ü sevgi ve minnetle anıyoruz.” cümlesi, Atatürk’e karşı olan sevgi ve saygının açıklamasıdır.

Kitabın 50. sayfasında, milli değerlerimize karşı olan saygı ifade edilmiştir. Cumhuriyet Bayramı töreni anlatılmış ve “Tören, saygı duruşu ile başladı.” cümlesi ile ‘saygılı olmak’ değerinin yanında ‘vatanseverlik’ değeri de pekiştirilmiştir.

51. sayfada, Bayrağa ve İstiklal Marşı’na duyulan saygı vurgulanmıştır. “Bayrağımıza her yerde, her zaman saygı duymalıyız.”, Bayrağımız, göndere çekilirken ve gönderden indirilirken saygı duruşunda bekleriz.”, “İstiklâl Marşımız okunurken saygı duruşuna

geçmeliyiz.” cümleleri saygılı olmak değeri ile birlikte, ‘Bayrak Sevgisi’, ‘Milli Simgeler’ ve ‘Vatanseverlik’ değerlerini de kapsamaktadır.

59. sayfada, ‘Büyük Adam’ olarak nitelendirilen Atatürk’ün liderlik vasfının yanında Atatürk’e karşı duyulan saygı da ifade edilmiştir.

Kitabın 81. sayfasında, Öğretmenler günü anlatılarak, öğretmene karşı duyulan saygı ifade edilmiştir. “Bu günde öğretmenler saygı ve sevgi ile anılır.”

86. sayfada, çevredeki insanlara ve haklarına saygılı olunması gerektiğine yer verilmiştir. “Başkalarının hakkına saygı duymanın önemini öğreniniz.” Geleneklere saygı duyulması gerektiğini ifade eden soru ile de öneminin anlaşılması sağlanmıştır. “Gelenek ve göreneklere saygı duymanın önemini öğrenip sınıfta anlatınız.” Bu sorular ile saygılı olmak değeri, toplumsallık ve gelenek-göreneklere bağlılık değerleri ile bütünlük içinde verilmiştir.

Kitabın 92. sayfasında, ‘Haklara Saygı’ başlığı ile kişi haklarına saygı gösterilmesi gerektiği, böylece toplumsal hayatta düzenin sağlanabileceğine vurgu yapılmıştır. 93. sayfada, saygı konusu ile devam edilmiş ‘Gelenek ve Göreneklere Saygı’ başlığı ile saygılı olmak vurgulanmıştır. Toplum içerisinde gelenek ve göreneklere gösterilen saygının; ilişkileri güçlendirdiği, bu saygının insanlara gösterilen saygı ifadesi olduğu vurgulanmıştır. 94. sayfada, toplum içinde saygılı olmak gerektiği konusunda vurgu yapılmıştır. 95. sayfada, anlatılan ‘saygılı olmak’ değeri soru ile pekiştirilmiştir. “Gelenek ve göreneklerimize niçin saygı duymalıyız?” Bu bulgular ‘saygılı olmak’ değeri ile birlikte, toplumsallık ve gelenek - göreneklere bağlılık değerlerini de kapsamaktadır.

Kitabın 96. sayfasında, insanların özel yaşantısına saygılı olmak gerektiği vurgulanmıştır. “Herkesin özel yaşantısına saygı göstermeliyiz.”

160. sayfada, Milli değerlerimize saygı duyulması gerektiğine yer verilmiştir. “Törene, saygı duruşu ile başladık.”, “Yurdumuza hizmet edenlere saygı duymamız gerektiğini söyledi.”

174. sayfada, anneye duyulan sevgi ve saygının her zaman olması gerektiği vurgulanmıştır. “Onları, sadece Anneler Günü’nde değil, her gün sevip saymalıyız.”

Kitabın 184. sayfasında, 19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı anlatılmış ve Atatürk’e duyulan saygı ifade edilmiştir. “Bu günde ulu önderimizi saygıyla, gururla anmaktayız.”

Saygılı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; aile içinde, sosyal hayatta ve milli değerlere karşı olan saygıyı içeren bir anlatım ile kapsamlı bir şekilde sunulmuştur. Okulda; arkadaşlarına, öğretmene, büyüklere ve birbirlerine karşı saygılı olunması gerektiği vurgulanmıştır. Atatürk'e karşı duyulan ve yurda hizmet eden Türk büyüklerine karşı saygı duyulması gerektiği konusunda anlatımlarla vurgulanmıştır. 'Gelenek ve Göreneklere Saygı' konusu birkaç kez vurgulanmış ve bu saygının toplumsal ilişkileri güçlendireceği anlatımı ile desteklenmiştir. Toplumsal yaşamda başkalarının haklarına, insanların özel yaşantısına saygı duyulması gerektiği konusunda bilgi verilerek bu değer desteklenmiştir. Milli Simgelerimiz olan Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı'na karşı saygı duyulması gerektiği ele alınmıştır. Aile bireyleri arasındaki saygı büyüklere ve anneye karşı olan saygı ile belirtilmiştir. Özetle; kitapta saygılı olmak değeri; demokratik, sosyal ve milli alanlarda ele alınmış olup, yeterli bilgi donanımı sağlanmıştır.

İşbirliği Yapmak: Kitapta % 17,8'lik oranla 3. sırada bulunan 'İşbirliği yapmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 19. sayfasında, eğitici kolların işbirliği içerisinde çalışmalarına yer verilmiştir. 25. sayfada, dayanışma kavramına yer verilmiş ve tanımı sorulmuştur.

Kitabın 39. sayfasında, 'Kuşlar ve Uğraşları' şiiri ile doğadaki işbirliği ve iş bölümü betimlenmiştir: "Marangozdur ağaçkakan. / Sıva ustası kırlangıç. / Bin yıllık balıkçıdır karabatak. / Gecenin bekçisi baykuş / Çöpçülüğü martı yapar. / Peynircilik uzmanı karga / Acemi şarkıcıdır isketeler. / Ne olurdu şahinler, / Paralı asker olmasa. / Soylu bir kadındır tavus kuşu. / Yoksul bir ekmekçi serçe..."

Kitabın 44. sayfasında, Kurtuluş Savaşı'nda yapılan ittifak grubuna yer verilmiştir. Diğer devletlerin yenilmesinin Osmanlı Devleti'nin de yenilmiş sayılmasına neden olduğundan bahsedilerek işbirliği yapmanın ortak sonuçları olabileceği anlatılmıştır. 45. sayfada, yurdu kurtarmak için yapılan çalışmaların işbirliği içerisinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yaptığı toplantılar ve görüşmeler işbirliği içerisinde hareket ettiklerini gösteren ifadelerdir.

Kitabın 72 ve 73. sayfalarında, köyde yapılan işbirliğine yer verilmiştir. "Köylüler, ortak malların onarımını ve bakımını da birlikte yapar." Köyün betimlendiği şiirde de işbirliği şu şekilde ifade edilmiştir: "...Sürü dolu ovası, / Birlik sevinci, yası..."

Kitabın 86. sayfasında, ‘Toplum Hayatımız’ başlıklı konunun hazırlık sorularına yer verilmiştir. Burada geçen “Ailenizde nasıl bir iş bölümünün olduğunu gözlemleyiniz.” sorusu ile öğrencilerin, ailede işbirliğini gözlem yolu ile birebir anlamaları sağlanmak istenmiştir. 87. sayfada, toplum içinde ve aile içinde yapılan dayanışmaya yer verilmiştir. “Dayanışma, ailede başlar.”

Kitabın 93. sayfasında, toplum içindeki ve ailedeki dayanışmaya yer verilmiştir. “Toplum içerisinde birlikte yaşayan insanlar, birbirleriyle ilişki hâlinde dirler. Bunun için birbirlerine yardım ederek, dayanışma içinde bulunmaları gereklidir.” Ailenin temel gereksinimleri ve yardımlaşmasından bahsedilerek, “Böylece çocuklar, ailenin içinde belli biri iş bölümünün olduğunun farkına varır.” cümlesi ile işbirliği yapmak değerine yer verilmiştir.

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, İşbirliği yapmak değerinin toplumsal ortamlarda yapılan iş bölümü örnekleri ile anlatıldığı görülmüştür. ‘Toplumsallık’ değeri ile birlikte verilen ‘işbirliği yapmak’ değeri, iş bölümünün hayatı kolaylaştırdığının anlaşılmasını sağlamıştır. “Çocuklar okulda da belli bir iş bölümünün olduğunu görür.”, “İş bölümü toplu yaşamın temelini oluşturur.”, “Dayanışma nedir? Niçin birbirimizle dayanışma içerisinde olmalıyız?”

İşbirliği yapmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; okulda, ailede, sosyal alanda ve tarihsel anlatımlar yolu ile vurgulanmıştır. Okuldaki dayanışma ortamı; eğitici kolların işbirliği yaparak çalışması, iş bölümü yapılması anlatımları ile işlenmiştir. Doğadaki işbirliği; şiir yolu ile betimlenerek örnek bir anlatım ile sunulmuştur. Tarihsel olay anlatımlarında yenik sayılma ve vatanın kurtarılışı çalışmaları; yapılan işbirliğinin iyi ya da kötü ortak sonuçları olabileceğini destekleyen ifadeler olmuştur. Aile içindeki işbirliği ve iş bölümü yapma davranışı “dayanışmanın ailede başlaması” ifadesi ile ön plana çıkarılmıştır. Köydeki işbirliği sevinç, hüznün, ortak mal kullanımı, bakımı ve onarımı anlatımları ile belirtilmiştir. Toplum içindeki dayanışmayı ve yardımlaşmayı belirten metinlere yer verildiği görülmüştür. Özetle; kitapta ‘işbirliği yapmak’ değeri çeşitli alanlarda örneklendirilerek zenginleştirilmiş ve anlaşılmasının sağlanması hedeflenmiştir.

Hoşgörülü Olmak: Kitapta % 8,7 ile 4. sırada bulunan ‘Hoşgörülü olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, ‘Okulumuz Açıldı’ ünitesinin hazırlık soruları ile bu değere yer verilmiştir. Ön hazırlık sorusu olarak yer verilen kavram, öğrencinin öncelikle teorik

kapsamda öğrenmesi sağlanmak istenmiştir. “Hoşgörü ve dayanışma sözcüklerinin anlamlarını sözlükten bulup öğreniniz.”

18. sayfada, ‘Okuldaki İlişkilerimiz’ başlıklı konunun açıklamasına yer verilmiştir. Konu içinde yer verilen ilişkilerde ‘hoşgörü olmak’ değeri önemsenmiştir. “Her zaman hoşgörü olmalıyız. Küçüklerimizi korumalıyız ve onlara yardımcı olmalıyız. Büyüklerimize karşı saygılı davranmalıyız.”

Kitabın 38. sayfasında, “Başkalarının düşüncelerini yanlış olsa da dinlemeliyiz.” cümlesi ile konuşanı her durumda dinlemek gerektiğinden bahsedilerek “hoşgörü olmak” değerine örtük olarak yer verilmiştir.

40. sayfada, ‘Dünya Çocuk Günü’ konusuna yer verilmiştir. Bu konuda sorunlara çözüm önerileri geliştirmeye yer verilmesiyle ‘hoşgörü olmak’ değeri örtük olarak ele alınmıştır. “Bu günde çocukların iyi yetişmesinin ülkemiz için önemi vurgulanır. Çocukların sorunları ele alınır. Yıl boyunca da bu sorunların çözümü için çaba sarf edilir.”

Kitabın 91. sayfasında, Devletin toplumsal sorunlara çözüm üretmesi gerektiğine yer verilerek hoşgörü bir ortamın sağlanmasına örtük olarak yer verilmiştir. “Kimsesiz çocukların beslenme ve barınma sorunlarının devlet tarafından çözülmesi istenmektedir.” 92. sayfada, ‘kişi haklarına saygılı olmak’ gerektiği vurgulanmıştır. Bu hakların vurgulanması ile toplum içinde ‘hoşgörü bir ortam’ın sağlanacağı örtük olarak ifade edilmiştir. “Toplum içerisinde birlikte yaşayan insanların, birbirlerinin haklarına saygı göstermeleri gerekir. Bu haklara saygı gösterilmez ise toplum düzeni bozulur. Toplum düzeni bozulduğunda, insanların huzuru kalmaz.”

Kitabın 94. sayfasında, Toplumsal yaşamdaki dayanışma ortamı anlatılmış ve “Bu nedenlerle yaşantımız süresince, çevremizdeki insanlara hoşgörüyle yaklaşmalıyız.” ifadesi ile bu değere yer verilmiştir.

Hoşgörü olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; teorik bilgi ağırlıklı olarak okulda, toplumsal yaşamda ve vatandaşlık bilinci içerisinde bulunması gereken özellik olarak vurgulanmıştır. Hoşgürünün tanımı sorgulanarak, öğrencinin bunu araştırması sağlanmak istenmiştir. Okuldaki ilişkilerin hoşgörü çerçevesinde olması gerektiği; küçüklere ve büyüklere karşı nasıl davranılması gerektiği anlatımları ile desteklenerek vurgulanmıştır. Konuşanı dinleme ve toplumsal sorunlara çözüm üretebilme anlatımlarına yer verilerek hoşgörü bir ortamın oluşturulması önemsenmiştir. Toplum içindeki dayanışma ortamının sağlanmasının hoşgörü ile yaklaşımla mümkün olduğu ve

insanların birbirlerinin hakkına saygı göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Özetle; kitapta hoşgörölü olmak değeri toplumsal alanda yoğunluklu olarak işlenmiş ve kazanımı hedeflenmiştir.

Kibar Olmak: Kitapta % 1,8’lik oranla en az bulunan ‘Kibar olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 17 ve 18. sayfalarında, ‘Okuldaki İlişkilerimiz’ başlıklı okuma metninde arkadaşlık ilişkilerinin hoşgörölü bir tutum içinde olması gerektiği açıklanmış ve bu tutumu kibar olarak yapmak gerektiği örtük olarak ifade edilmiştir. “Tartışırken birbirimizi kırmamalıyız.”, “Okulda büyüklerimize ve küçüklerimize karşı nasıl davranmalıyız?”

21. sayfada, ‘Sınıf Başkanının Seçimi’ başlıklı konuda sınıf başkanı seçimi anlatılmış ve sonrasında sınıf başkanı seçilen arkadaşlarını kutlama davranışına yer verilerek ‘kibar olmak’ değeri örtük olarak ifade edilmiştir. “Öğretmenimiz bu arkadaşımızı başkan ilân etti. Bizler de arkadaşımızı tebrik ettik.”

163. sayfada, ‘Turizm Haftası’ konusuna yer verilmiş ve “Okullarımızda yapılan çalışmalarda, turistlere nasıl davranmamız gerektiği anlatılmaktadır.” ifadesi ile turistlere nasıl davranılması gerektiğinin bu haftada anlatıldığı belirtilmiştir. Örtük kapsamda değerlendirilen ‘kibar olmak’ değeri derste verilecek örnekler ile açıklanacaktır.

Kibar olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta yeterli bulguya yer verilmemiştir. Kitabın birkaç yerinde örtük olarak yer alan değeri; okulda, sınıf içerisinde ve turistlere karşı olmak üzere bulunabilmiş, arkadaşlık ilişkilerinde örneklendirilmediği görölmüştür.

Tablo 44. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri

(1998) 3. Sınıf 3. Kitap		
Çalışma-İş Değerleri	f	%
Ekonomik Fayda	83	18.4
Sorumluluk Sahibi Olmak	77	17.0
Çalışkan Olmak	73	16.2
Tutumlu Olmak	72	16.0
Liderlik	59	13.1
Ekonomik Bağımsızlık	50	11.1
Azimli Olmak	20	4.4
Girişimci Olmak	17	3.8
Toplam	451	100.0

Tablo 44’te Çalışma-iş değerlerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 44’e göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 451 yerde Çalışma-iş değerlerine yer verilmiştir. Bu değerlerden Ekonomik Fayda kavramı % 18,4 ile en fazla kullanılan değer olarak belirlenmiştir. Bunu takiben 2. sırada % 17,0 ile Sorumluluk sahibi olmak değeri izlemektedir. Çalışkan olmak % 16,2 ile 3. sırada, Tutumlu olmak % 16,0 ile 4. sırada, Liderlik % 13,1 ile 5. sırada yer alan değerlerdir. Ekonomik Bağımsızlık % 11,1 ve Azimli olmak % 4,4 ile az kullanılan değerler olarak belirlenmiştir. Girişimci olmak kavramı % 3,8 ile en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan çalışma-iş değeri ile en az kullanılan çalışma-iş değeri arasında % 14,6 gibi bir fark bulunmaktadır.

Ekonomik Fayda: Kitapta % 18,4 ile en fazla bulunan ‘Ekonomik Fayda’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 19. sayfasında, “Ders Araçları Kolu”nun açıklanmasına yer verilmiştir. “Bu kolda görev alanlar, ...Araçları korur. Kırık

ve bozuk olanları, rehber öğretmene bildirir. Onarılmaları için çaba harcar.” ifadeleri okul araç-gereçleri açısından ekonomik fayda sağlayan bir durum oluşturmuştur.

24. sayfada, “Para” kavramına yer verilmesi ve devletin sağladığı olanaklara yer verilmesi ile bu değerden bahsedilmiştir. “İlköğretim devlet okullarında parasızdır.”

26. sayfada, “Bilinçli Tüketici ve Verimlilik” ünitesinin hazırlık sorularında ekonomik fayda sağlayacak ifadeler yer verilmiştir. “Kaliteli bir malın özellikleri nelerdir? Araştırınız.”, “TSE (Türk Standartları Enstitüsü) damgasının ve garanti belgesinin ne işe yaradığını araştırınız.”, “Paramızı harcarken tutumlu olmanın önemi nedir? Araştırınız.”

Kitabın 29 ve 30. sayfalarında, “Plânlı Tüketim” konusu; ekonomik fayda ve tutumlu olmak değerlerini içermektedir. İhtiyaçların önem sırasının belirlenmesi ve bütçeye göre harcama yapma davranışlarının aktarılması “ekonomik fayda” değerini vermektedir. “Önceliği, bütçemizi de dikkate alarak, zorunlu gereksinimlerimize vermeliyiz. Sonra zorunlu olmayan gereksinimlerimizi listeye almalıyız. Zorunlu olmayan gereksinimlerimizin karşılanmasında ısrarcı olmamalıyız.” Bütçe hazırlamanın önemi açıklanmıştır. Bütçe hazırlamak ekonomik fayda değeri ile birlikte tutumlu olmak değerini de aktarmaktadır. “Gelir ve giderlerimizi ayrıntılı olarak gösterdiğimiz bu çizelgeye bütçe diyoruz. Her aile gibi biz de bütçemizi yapıyoruz.”

Kitabın 31, 32 ve 33. sayfalarında “Alış Verişlerimizde Nelere Dikkat Etmeliyiz?” konusunda yer verilen dikkat edilmesi gereken noktalar, bireye ‘ekonomik fayda’ sağlamaktadır. Böylece bu değere örtük kapsamda yer verildiği görülmüştür. “Malın Kalitesi” başlığı ile kaliteli mal alınması gerektiğine yer verilmiştir. “Alışveriş yaparken kalitesi aynı, fiyatı bütçemize en uygun olanı tercih etmeliyiz.”, Bilinçli tüketici olunması önemsenmiştir: “Tüketici olarak çok dikkatli davranmalıyız. Öncelikle gereksinimimiz olan malları almalıyız. Alacağımızı malların kaliteli olmasına dikkat etmeliyiz. Aynı kalitedeki malların, değişik satış yerlerindeki fiyatlarını karşılaştırmalıyız.”, “İyi bir tüketici olarak reklâmların etkisinde kalmamalıyız.”

34. sayfada, “Tüketici Olarak Haklarımız” konusuna yer verilmiştir. Böylece ‘ekonomik fayda’, ‘tutumlu olmak’ ve hakkını aramak gerektiğine yapılan vurgu ile ‘adaletli olmak’ değerlerine yer verilmiştir. Bir malı alırken bilinçli hareket etmek gerektiği açıklanmıştır. “Hatalı ya da bozuk malları almamalıyız, fiyatını araştırmalıyız. En iyisini ve ucuz olanını almalıyız.”

Kitabın 35 ve 36. sayfalarında, “Tüketimde Tutumluluk” konusuna yer verilmiştir. Tutumlu olmanın açıklandığı konuda para biriktirmeye yer verilmesi ile “ekonomik fayda” değerinden de bahsedilmiştir. “Gereksiz yere para harcamamalıyız. Kazandığımız paranın bir kısmını da biriktirmeliyiz.”, “Paramızı harcarken nelere dikkat etmeliyiz?”

79. sayfada, Turistlerin yurdumuza ekonomik kazanç sağlamasından bahsedilerek bu değere yer verilmiştir. “Turistler ilimiz ve ilçemizi gezerken para harcar. İlimizin, ilçemizin gelişmesine katkıda bulunur.”

83. sayfada yer verilen “Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası” konusunda, “Türk Malı” kullanımının öncelikli olması gerektiğinin açıklanması ülkemiz adına ekonomik fayda sağlayan teorik bilgi aktarımı olmuştur. “Gereksinimlerimizi karşılarken öncelikle ülkemizde üretilen malları almalıyız. Yabancı ülkelere gelen malları satın alırsak, paramız o ülkelere gider.”

90. sayfada, Parasal yardım ifadesine yer verilerek, ihtiyaç sahipleri açısından ‘ekonomik fayda’ sağlayan bir unsura dikkat çekilmiştir. “...yoksul ve muhtaç kişilere gıda, giyecek ve parasal yardımlarda bulunmaktadır.”

Kitabın 99. sayfasında, “Meslekler” konusu kapsamında insanların gereksinimlerini karşılamak için çalıştığı, ifadeleri ile ‘ekonomik fayda’ değerinin anlatımı da örnek olarak işlenmiştir. “Çevremizdeki insanlar, yaşantıları boyunca gereksinimlerini karşılamak için bir işte çalışır.”

Kitabın 112. sayfasında, “Enerji Tasarrufu Haftası” konusuna yer verilmiş ve tasarruflu olmanın önemi açıklanmıştır. Tasarruflu olmanın sonucu olarak ‘tutumlu olmak’ değeri vurgulanmış olsa da bu durum ‘ekonomik fayda’yı beraberinde getirmektedir.

Kitabın 163. sayfasında, Turistlerin ülkemiz adına ekonomik fayda sağlamasına yer verilmiştir. “Ülkemiz için turizm çok önemlidir. Yurdumuza, tarihi eserleri görmek, dinlenmek, eğlenmek amacıyla pek çok insan gelmektedir. Bunlar yurdumuzda kaldıkları süre içerisinde para harcamaktadırlar. Turistlerin ülkemizde bıraktıkları bu paralar, ülkemizin kalkınıp güzelleşmesi için çok önemlidir.”

Ekonomik Fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; bilinçli tüketicilik, planlı tüketim, yerli malı kullanımı ve bu konular çerçevesinde alış veriş yaparken dikkat edilmesi gereken unsurlar gibi konularda vurgulanmıştır. Okul araç gereçlerini koruma, onarma ve bakımını yapma ifadelerine yer verilmiştir. Devletin sağladığı eğitim gibi imkânlarla değinildiği görülmüştür. Para harcarken dikkat edilmesi

gereken unsurlar açıklanmış, kaliteli ve ucuz mal alımının vurgusu yapılarak ‘ekonomik fayda’ değeri örneklerle vurgulanmıştır. TSE ve garanti belgesinin önemi açıklanmış, alış veriş kurallarına yer verilerek desteklenmiştir. Aile bütçesi yapma, bütçeye ve ihtiyaçlara göre harcama yapabilme, tasarruf yapma ve gereksinimleri karşılamak için çalışma ifadeleri anlatımlarla vurgulanmıştır. Turistlerin ülkeye sağladığı ekonomik fayda birkaç kez vurgulanmış, para biriktirmenin önemi ele alınmıştır. Özetle; kitapta ekonomik fayda değeri kapsamlı ve zengin bilgi donanımı ile sunulmuş, kazandırılmasının hedeflendiği görülmüştür.

Sorumluluk Sahibi Olmak: Kitapta % 17,0 ile 2. sırada yer alan ‘Sorumluluk sahibi olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

9. sayfada, ‘Okulumuz Açıldı’ ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. “Hangi eğitici kolda çalışmak istersiniz? Bu kolun görevlerini öğreniniz.” sorusu ile sınıfta üstlenilmek istenen sorumluluk sorgulanmış ve bu değere örtük olarak yer verilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında, Okul araç gereçlerinin kullanımı ve sınıfın temizliği ile ilgili sorumluluklara yer verilmiştir. “Dershanemizi temiz kullanarak okulumuzdaki görevlilere yardımcı olmalıyız.”, “Okunuzdaki araçların düzenli kullanılmasında size düşen görevler nelerdir?”, “Dershanenizin temiz olması için neler yapmalısınız?” gibi ifadeler ile okuldaki sorumluluklar açıklanarak bu değere yer verilmiştir.

17. sayfada, ‘Okul Düzeni’ başlığı altında “Bize düşen görevler” konusuna yer verilmiş ve okulda öğrencilere düşen belli başlı sorumluluklara ve kurallara yer verilmiştir. “...öğrencilerin de görevleri ve uymaları gereken kurallar vardır.” Verilen açıklama ve kurallar sorumluluk bilinci ve okulda yapılması gereken davranışların örnek alınması açısından önemlidir. “Okulda bize düşen görevler nelerdir?” sorusu ile “sorumluluk” kavramı pekiştirilmiştir.

Kitabın 19, 20 ve 21. sayfalarında “Eğitici Kollar” konusunun anlatımına yer verilmiştir. Eğitici kolların seçimi, görev dağılımı ve bu görevlerin açıklanması ile “sorumluluk sahibi olmak” değeri örneklendirilmiştir. Her eğitici kolun belli başlı görevlerinin olması, öğrencilerin sorumluluk üstlenmeleri açısından önemli bir durumdur. Örneğin; “Eğitici kol çalışmaları ile öğrenciler, ...Kendi kendini yönetebilme becerisi edinir, sorumluluk duygusu kazanır.”, “Kitaplık kolunda görev alanlar, okul ve sınıf kitaplığını düzenlerler.

Okul ve sınıf kitaplığına yeni kitaplar kazandırırılar.”, “Ders araçları kolu: Bu kolda görev alanlar, kullanılacak ders araçlarını zamanında sınıfta bulundurur.”, “Eğitici kolda görev almak niçin önemlidir?”

23. sayfada, Hayvanları Koruma Günü’nün amacından söz edilerek “sorumluluk” değerine yer verilmiştir. “Hayvanları koruma gününün amacı, insanlarda hayvan sevgisini geliştirmektir. Bu amaçla okullarda hayvanların yararlarını anlatan konuşmalar yapılır.” Bir amaç üzere çalışmak, bu amacı gerçekleştirmek için yapılan işler ile teorik olarak “sorumluluk” kavramını kapsamaktadır.

25. sayfada, “Dershanemizi havalandırmak hangi eğitici kol görevlilerinin yapması gereken işlerden biridir?” sorusuna yer verilerek, eğitici kolların sorumluluğuna bir kez daha yer verilmiştir.

Kitabın 34. sayfasında, Tüketicinin sorumluluğuna yer verilmiştir. “Tüketici olarak haklarımızı ve sorumluluklarımızı bilmeliyiz.”

37. sayfada, zamanı verimli kullanabilmek için yapılması gerekenler açıklanmıştır. Kişinin zamanını verimli kullanma alışkanlığı sorumluluklarını bilmesi açısından önemli bir etken oluşturmaktadır. “Zamanımızı en iyi biçimde değerlendirmeyi alışkanlık haline getirmeliyiz.”, “Hangi saatte ne yapacağımızı önceden plânlırsak, zamanımızı verimli biçimde değerlendirmiş oluruz.”

70. sayfada, mahallede muhtarın görevleri açıklanarak bu değere yer verilmiştir. “Mahalleyi muhtar yönetir.”, “Muhtar, mahallede dirlik ve düzeni sağlar. Mahallede oturanlara istedikleri zaman oturma belgesi (ikametgâh) verir. Mahallenin ortak mallarını korur. ...”

Kitabın 86. sayfasında, ‘Toplum Hayatımız’ ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. Vatandaş olarak görevlerin sorgulanması, vatandaşlık bilinciyle hareket etme, sorumluluklarını bilme davranışları için ön hazırlık oluşturur niteliktedir. “Vatandaşlık görevlerimizin neler olduğunu öğreniniz.”

90. sayfada, Sosyal sorumluluklara yer verilmiştir. “Yardım kurumları halkın yardımları ile yaşar ve güçlenir. Bu kurumlara yardım etmek hepimizin görevidir.

Kitabın 91, 92 ve 93. sayfalarında, “Hak ve Sorumluluklarımız” başlıklı konu açıklanmıştır. Konu kapsamında temel hak ve sorumluluklara yer verilmiştir. “Anne ve

baba bir işte çalışarak ailenin temel gereksinimlerini karşılar. Evlerinin işini birlikte yaparlar. Çocuklar da kendilerine düşen görev ve sorumlulukları severek yerine getirir.”

Kitabın 96, 97 ve 98. sayfalarında, “İnsan Hak ve Hürriyetleri ile Sorumluluklar” konusu açıklanmıştır. Hak ve hürriyetleri kullanırken “vatandaşlık görevleri”nin açıklamasına yer verilmiştir. “Vatandaşlık görevleri” başlığı altında kişinin devlete karşı olan sorumlulukları açıklanmıştır. “Vatandaş olarak devlete karşı çeşitli görevlerimiz vardır. Vatandaşlık görevleri, Cumhuriyet Dönemi’nde yasalarla düzenlenmiştir. Seçme ve seçilme hakkı, askerlik yapmak, vergi vermek, devlete karşı görevlerimizden bazılarıdır.” Yurdu korumanın yine Türk vatandaşının görevi olduğu açıklanmıştır.

159. sayfada, “Bayram Hazırlıkları” konusunda bayram için görev üstlenen öğrenci örneklerine yer verilmiştir. “Okul gazetesinde görevli arkadaşlarımız bayram gazetesi çıkarmak için çalışmalara başladı.”

162. sayfada yer verilen ‘Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası’ konusunda, devletin toplumsal sorumluluklarından bir kaçına yer verilmiştir. “Toplum sağlığının korunmasında devlete de önemli görevler düşer. Devlet; hastane, dispanser gibi sağlık kurumları açar.”

Kitabın 195. sayfasında, ‘Çevre Koruma Haftası’ konusuna yer verilmiştir. Bu konu kapsamında çevreyi koruma ile ilgili olan sorumluluklardan bahsedilmiştir. “Hafta boyunca çevre korumasıyla ilgili bilgiler verilir. Filmler izletilir. Resim ve afiş yarışmaları düzenlenir. Çevremizin korunmasındaki görev ve sorumluluklarımız anlatılır.”, “Çevremizdeki tüm canlı ve cansız varlıklar doğal bir denge içinde yaşar. Bizim vazifemiz bu dengeyi bozmamak, çevremizi temiz tutmaktır.” Sorumluluk sahibi olmak değeri ile çevreyi koruma değeri birlikte yer almıştır. 196. sayfada, çevre ile ilgili sorumluluklar doğru-yanlış testi ile yoklanmıştır. “İnsanlar, içinde yaşadıkları çevrenin temiz olmasından sorumludur.”

Sorumluluk sahibi olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; okulda düşen görevler, eğitici kolların sorumluluk duygusu kazandırması ve bu kolların görev ve sorumlulukları, belirli gün ve haftalar, vatandaşlık görevleri, sosyal sorumluluklar ve kişisel sorumluluk becerisi konuları etrafında şekillenerek vurgulanmıştır. Okuldaki sorumluluklar sınıfın temizliğinden, okulda yapılması gereken görevler ve dağılımı ile desteklenmiştir. Eğitici kolların bu değeri kazandırmadaki önemi aktarılmış ve kendi kendini yönetebilme becerisi kazandırması ile sorumluluk değeriyle birlikteki katkısı ön plana çıkarılmıştır. Belirli gün ve haftalarda yer verilen; bir amaç belirleme ve bu amaç

doğrultusunda hareket etme eylemi; sorumluluk değerini aşıl原因 bir örtük ifade olmuştur. Tüketici olarak sorumlulukları bilme, insan hak ve hürriyetleri ile sorumlulukları konularında anlatımlarla vurgulanmıştır. Vatandaşlık görevleri ve devlete karşı olan görevler, muhtarın görevleri gibi örneklerle desteklenmiştir. Sosyal sorumluluklar devlet açısından anlatımı ele alınarak işlenmiştir. Okul gazetesi hazırlama ve bayram hazırlığı yapma çocuk açısından önemli görülen sorumluluklar olarak örneklendirilmiştir. Bir diğer sosyal sorumluluk çevrenin ve hayvanların korunması yönünde ve çevreyi temiz tutma olarak bu değer pekiştirilmiştir. Kişisel sorumluluk geliştirebilme ve özyönetim becerisini kazanabilmesi açısından çocuğun zamanı verimli kullanabilmesi önemsenmiş ve bilgi olarak sunulmuştur. Özetle; sorumluluk sahibi olmak değeri kitapta çeşitli ve yoğun bir anlatımla işlenmiş olup sosyal alanda vurgulanmıştır.

Çalışkan Olmak: Kitapta % 16,2 ile 3. sırada yer alan ‘Çalışkan olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 11. sayfasında, ‘Başarı’ kavramı ile bu değere yer verilmiştir. “Bilgisizlik insanların başarılı olmasını engeller. Bilgisiz insanlar, zorluklarla karşılaşabilir.”, “İlköğretimin bize kazandırdığı bilgi ve becerileri geliştirmeliyiz.”

12. sayfada, “Tatili Nasıl Geçirdik? Başlıklı konuda okul döneminde çok çalıştığını ifade eden cümle ile “çalışkan olmak” değeri örneklendirilmiştir. “Geçen yıl, sınıfımızı geçmek, yeni bilgiler edinmek için çok çalıştık, yorulduk.”

Kitabın 19 ve 20. sayfalarında, “Eğitici Kollar” konusu ile ‘çalışkan olmak’ değerine yer verilmiştir. “Eğitici kol çalışmaları ile öğrenciler, ... Plânlı çalışma alışkanlığı ve kendilerine güven duygusunu geliştirir.”, “Eğitici kollara seçilen öğrenciler, çalışmalarını rehber öğretmenlerin gözetiminde yapar. Rehber öğretmenlerin yardımıyla yapacakları çalışmaları plânlarlar.”

Kitabın 22. sayfasında yer verilen “Okullu Çocuklar” şiirinde “çalışkan olmak” değerine yer verilmiştir. “... Çalışırken dersleri, / Dünyayı iyi tanır. / Çalışmayan bilgisiz, / Hayatta mutsuz kalır...”

Kitabın 35. sayfasında, Başarılı olma, zamanı plânlama, ders çalışma ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeler ‘çalışkan olmak’ değeri kapsamındadır. “Zamanımızı iyi değerlendirmeliyiz. Yemek yemek, derslerimize çalışmak ve oyun oynamak için yeterli zaman ayırmalıyız. Zamanımızı plânlı kullanırsak başarılı oluruz.”

Kitabın 37 ve 38. sayfalarında, Verimli olmak için plânlı çalışmak gerektiğine yer verilmesi ‘çalışkan olmak’ değerini kazandırıcı niteliktedir. “Zamanımızı en iyi biçimde değerlendirmeyi alışkanlık hâline getirmeliyiz. Yapacağımız işleri önceden plânlamalıyız. Çalışma, dinlenme ve oyun için yeterince zaman ayırmalıyız. Hangi saatte ne yapacağımızı önceden plânlarsak, zamanımızı verimli biçimde değerlendirmiş oluruz.”, “Öğrendiğimiz bilgiler, başarılı olmamızı sağlar.”

Kitabın 45 ve 47. sayfalarında, Atatürk’ün yurt için çalışmalarına ve Kurtuluş Savaşı başarısından bahsedilerek bu değere yer verilmiştir. “Mustafa Kemal, yurdumuzu kurtarmak için bir süre İstanbul’da çalıştı.”, “Atatürk, Ankara’da yeni bir hükümet kurmak için çalışmalara başladı.”, “Kurtuluş Savaşı başarıyla tamamlanmış, düşmanlar yurdumuzdan kovulmuştu.”

Kitabın 54 ve 55. sayfalarında, “Atatürk” ün hayatı anlatılmıştır. Atatürk’ün başarıları ve çalışmalarına yer verilerek ‘çalışkan olmak’ değeri örnek bir rol model ile aktarılmıştır. “Atatürk hayatı boyunca milleti için çalıştı.”, “Mustafa, subay olmak istiyordu. 12 yaşındayken Selanik Askeri Ortaokulunun sınavlarını kazanarak bu okula kayıt oldu. Mustafa, bütün derslerinde çok başarılıydı.”

Kitabın 62. sayfasında “Başarı” kavramına yer verilmesi ve bilginin öğrenilmesine teşvik edilmesi bu değer kapsamındadır. “Kitap okumayan insanlar bilgisiz ve cahil kalır. Cahil insanlar hayatta başarılı olamaz.”

Kitabın 80. sayfasında “Yaşadığımız Çevrede Bizim İçin Çalışanlar” konusuna yer verilmiş ve “çalışma” eylemi ifade edilmiştir. Toplumsal yaşamda farklı alanlarda çalışma eylemi örneklerinin sunulması, öğrencilerin çalışarak hayatın kolaylaştığını anlaması açısından önemlidir. Örtük kapsamda ifade edilen değer, sınıf içindeki örnekler ile anlam kazanacaktır. “Polis ve bekçiler güvenlik içinde yaşayabilmemiz için çalışır.”, “Öğretmenlerimiz, okullarda bizlerin eğitimi ve öğretimi için çalışır.”, “İlimiz ve ilçemizde bizim için çalışanlar kimlerdir?”

81. sayfada, “Öğretmenler Günü” konusunda öğretmenlerin çalışma amacına yer verilmiştir. Böylece öğrenciler için rol model olan öğretmenlerin bu özelliği ile verilmesi önemlidir. “Öğretmenlerimiz bizi geleceğe hazırlamak için çalışır. Bizlere yeni bilgiler kazandırır. Çeşitli konularda beceriler kazanabilmemiz için çaba harcar.” 82. sayfada yer verilen “Öğretmen” şiirinde: “Dosttur o çalışanla, dosttur o yarışanla...” dizesi öğretmenin çalışanı seveceğini ifade etmekle birlikte öğrenciyi yarışmaya teşvik etmektedir.

108. sayfada, Çalışma eylemi dinlenmenin hak edilmesine ön koşul olarak verilmiştir. “Çalışan vücut yorulur. Bu yorgunluk dinlenmeyle giderilir. Oyun, dinlenme ve eğlence, çalışan ve yorulan her insanın hakkıdır.”

Kitabın 131. sayfasında, “Dünya’mız ve Ay” konusunda bilim adamlarının bazı çalışmalarına yer verilmiştir. ‘Başarı’ kavramı ile bu değere yer verildiği görülmektedir. “1969 yılında insanlar Ay’a gitmeyi başarmışlardır. Ay’da çeşitli incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda Ay’da hayat olmadığı anlaşılmıştır.”

162. sayfada, Çalışkan olmak değeri ile sağlıklı olmak değeri birlikte verilmiştir. “Derslerimizde, işimizde başarılı olabilmek için sağlıklı olmalıyız.”

174. sayfada, “Anneler Günü” konusunda annelere karşı olan sevginin çalışarak gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. “Bizler de annemizi her zaman mutlu görmek isteriz. Annelerimizi çalışarak, başarılarımızla mutlu etmeliyiz.”

Kitabın 189. sayfasında, “Tatilde Neler Yapmak İstiyoruz?” başlıklı konuya yer verilmiştir. Bu konu kapsamında tatilin çalışma sonucunda hak edileceği vurgulanmıştır. “Yakında okulumuz tatile girecek. Bu yıl çok çalıştık. Yeni bilgiler edindik. Tatil yapmayı hak ettik.” 191. sayfada da çalışarak elde edilen bilgilerin çalışarak korunabileceğine yer verilerek bu değer belirtilmiştir. “Ders yılı boyunca çok çalıştık. Yeni bilgiler edindik. Uzun zaman ve emek harcayarak edindiğimiz bilgileri unutmamaya çalışmalıyız.” 194. sayfada, “Bu ders yılında da çok çalıştık.” cümlesi ile bu değere yer verildiği görülmüştür.

Kitabın 196. sayfasında, bilgi ölçme testinde, “Tatilde bol bol ders çalışmalıyız.” ifadesi ile bu değere yer verilmiştir.

Çalışkan olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer “Başarı” kavramı etrafında şekillenmiş ve rol model örnekleri ile beslenmiştir. İlköğretimin önemi ile birlikte bilgi sahibi olmak, yeni bilgiler edinmek için çaba harcama ve çok çalışma eylemleri vurgulanmıştır. Bir diğer önemli konu verimli olabilmek için plânlı çalışma, zamanı plânlı kullanma ve planlı çalışma alışkanlığı edinerek çalışmalarını planlama davranışları olmuştur. Bu davranışlar çalışkan olmak değeri kapsamında önemli ifadeleri içermiş ve eğitici kolların bu alışkanlığı kazandıracağına vurgu yapılarak okula atfedilmiştir. Okul ile ilgili; ders çalışma, çalışanın Dünya’yı tanıyacağı, çalışanın sevilleceği, tatili hak edeceği ifadeleri ile ‘ders çalışma’ eylemi vurgulanmıştır. Bu ifadelerin başarılı olmayı sağlayacağı da ele alınarak pekiştirilmiştir. Atatürk’ün öğrencilik ve askeri hayatındaki başarılarına yer verilerek rol model örneği ile desteklenmiştir. Bir

diğer rol model örneği öğretmenlerin çalışkan olması anlatımı ile aktarılmıştır. Annelerin çalışarak mutlu edilebileceği, bilimsel çalışmaların başarı ile sonuçlanması gibi anlatımlar yolu ile bu değer zenginleştirilmiştir. Özetle; kitapta ‘çalışkan olmak’ değeri teorik bilgi kapsamında yeterli düzeyde ele alınmıştır.

Tutumlu Olmak: Kitapta % 16,0 ile 4. sırada yer alan ‘Tutumlu olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 17. sayfasında, “Okul Düzeni” konusunda “tutumlu olmak” değerini içeren ifadeye yer verilmiştir. “Muslukları açık bırakmamalıyız.”

26. sayfada, “Bilinçli Tüketici ve Verimlilik” ünitesinin hazırlık sorularında ‘tutumlu olmak’ değerini içeren sorulara yer verilmiştir. “Aile bütçesi yapmanın önemini araştırınız.”, “Paramızı harcarken tutumlu olmanın önemi nedir? Araştırınız.”, “Zamanımızı verimli biçimde kullanmanın sağlayacağı yararları araştırınız.”, “Verimli olmanın sağladığı yararların neler olduğunu araştırınız.”

Kitabın 29 ve 30. sayfalarında yer verilen, “Plânlı Tüketim” konusu ‘tutumlu olmak’ değerini içermektedir. “Her insan kazandığı para kadar harcama yapmalıdır. Kazandığından fazla harcama yapan kimse başkalarına borçlanır. Gelir ve giderini ayarlayamadığı için zor durumlara düşer.”, “Gereksinimlerimizi giderirken aile bütçemizin durumunu göz önüne almalıyız.”, “Harcama yaparken nelere dikkat etmeliyiz?”

Kitabın 31, 32 ve 33. sayfalarında “Alış Verişlerimizde Nelere Dikkat Etmeliyiz?” konusunda yer verilen dikkat edilmesi gereken noktalardan ‘bütçeye uygunluk’ ve ‘bilinçli tüketici’ başlıkları, “tutumlu olmak” değerini içermektedir. “Alış veriş yaparken kalitesi aynı, fiyatı bütçemize en uygun olanı tercih etmeliyiz.”, “Bütçemize uygun olmayan malları almamalıyız. Öncelikle zorunlu gereksinimlerimiz karşılamalıyız.”, “Aynı kalitedeki malların, değişik satış yerlerindeki fiyatlarını karşılaştırmalıyız.”, “Aynı cins mallar arasından, kaliteli ve fiyatı en uygun olanı seçmeliyiz.”

Kitabın 35 ve 36. sayfalarında, “Tüketimde Tutumluluk” konusunda; “ ‘Parada Tutumluluk’, ‘Zamanda Tutumluluk’, ‘Enerjide Tutumluluk’ ve ‘Diğer Tüketim Maddelerini Kullanırken Tutumlu Olmak’ ” başlıkları ile “tutumlu olmak” değerine ayrıntılı olarak yer verildiği görülmüştür. Her başlık alanında kullanımının tutumlu olması gerektiği bilgi düzeyinde açıklanmıştır. Örneğin; “Gereksinimlerimizi karşılarken tutumlu olmalıyız. Gereksiz yere para harcamamalıyız.”, “Elektrik enerjisini tutumlu kullanmalıyız.

Evimizdeki elektrik lâmbalarının hepsini birden yakmamalıyız. Televizyonda gereksiz yayınları izleyerek boşa elektrik harcamamalıyız. Isınırken de ısınma aracımızı fazla yakarak, ısı harcamamalıyız.”, “Evde su kullanırken dikkatli olmalıyız, musluğu açık bırakmamalıyız. Gereğinden fazla su kullanmamalıyız.” Zamanı verimli kullanmak önemsenmiş ve “Zamanda Tutumluluk” başlığı ile vurgulanmıştır. “İnsanlar paralarını harcarken nasıl plânlı hareket ediyorsa, zamanlarını da plânlamaları gerekir.” Diğer tüketim maddelerinin de tutumlu kullanılmasına yer verilerek örneklendirilmiştir. “Yemek sırasında, tabağımıza yiyebileceğimiz kadar yiyecek koymalıyız. Defterlerimizin sayfasını yırtmamalıyız, karalamamalıyız.”, Giysilerimizi kullanırken de tutumlu olmalıyız. Giysilerimizi temiz ve özenli kullanmalıyız.”

Kitabın 42. sayfasında yer verilen bilgi ölçme sorularında “tutumlu olmayı belirten...” davranış sorularak bu değer pekiştirilmiştir. “Televizyonlarda gereksiz yayınları izlememek”.

83. sayfada, “Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası”na yer verilerek “tutumlu olmak” değeri vurgulanmıştır. Bu haftanın öneminin açıklandığı konuda yer verilen atasözleri ile ‘tutumlu olmak’ değeri desteklenmiştir. “Ailelerimizden aldığımız harçlıkları, gereksiz şekilde harcamamalıyız. Eşya, araç ve gereçlerimizi özenle kullanmalıyız. İsraftan kaçınmalıyız.”, “Ak akçe kara gün içindir.”, “Sakla samanı, gelir zamanı.”, “Damlaya damlaya göl olur.”, “Har vurup harman savurma.”, “Güvenme varlığa, düşersin darlığa.”

Kitabın 112. sayfasında, “Enerji Tasarrufu Haftası” konusuna yer verilmiştir. Tasarruflu olmanın öneminin açıklandığı konuda, “tutumlu olmak” değeri vurgulanmıştır. “Okullarda enerjinin önemi anlatılır. Öğrenciler arasında, enerjiyi tutumlu kullanmakla ilgili resim, kompozisyon ve karikatür yarışmaları düzenlenir. Enerjiyi bilinçli kullanmanın önemi üzerinde durulur.”, “...evimizde ve okulumuzda enerji ve enerji kaynaklarını kullanırken tutumlu olmalıyız.”

Tutumlu olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; bilinçli tüketicilik ve verimlilik, alış veriş yaparken dikkat edilmesi gerekenler, tüketimde tutumluluk ve tasarruf etme başlıkları çerçevesindeki anlatımlarla vurgulanarak işlenmiştir. Okulda düzeni sağlayan davranışlar arasında israf yapmama örneği ele alınmıştır. Bilinçli tüketici olurken; gereksiz harcama yapmama, bütçeye uygun hareket etme ve gereksinim kadar harcama yapma davranışları ön plana çıkarılmıştır. Tüketimde Tutumluluk konusu kapsamında ‘tutumlu olmak’ değerinin para, zaman, enerji ve diğer tüketim maddeleri olmak üzere geniş bir alanda açıklandığı ve kazandırılmasının hedeflendiği görülmüştür.

Bu konular ile tutumlu olmak ile ilgili yeterli bilgi donanımı zenginleştirilerek sağlanmıştır. Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası'nda yer verilen atasözleri ile tutumlu olmak ile ilgili birikim yapma, zor günleri düşünme gibi anlamları içeren önemli ayrıntılara değinilmiş ve renklendirilmiştir. Enerji Tasarrufu Haftası da tutumlu olmak değerini pekiştiren bir diğer önemli gün olarak yer almıştır. Özetle; kitapta tutumlu olmak değeri teorik kapsamda ayrıntılı olarak sunulmuş olup kazandırılmasının hedeflendiği görülmüştür.

Liderlik: Kitapta % 13,1 ile 5. sırada yer alan 'Liderlik' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, "Okulumuz Açıldı" ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. "Sınıf başkanı" seçimi 'liderlik' vasfını kazandıran ön öğrenme modeli olarak görülmüştür. "Sınıf başkanınızı seçimle belirlemenin ne gibi yararları vardır? Araştırınız."

21. sayfada, "Sınıfta Seçim" konusunda 'Sınıf Başkanının Seçimi'ne yer verilmiştir. Sınıf başkanı, sınıfta lider konumunda olduğu için bu değer için önemli bir örnek oluşturur. Sınıf başkanı seçiminin teorik kapsamda açıklandığı görülmüştür. Öğrencilerin 'liderlik' değerini özümseyebilmeleri sınıf içindeki örtük kapsamda verilen eğitim ile şekillenecektir. "Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da sınıfımıza bir başkan seçeceğiz. Öğretmenimiz sınıf başkanı seçiminin yapılacağını duyurdu.", "Sınıf başkanını nasıl seçtiniz?"

Kitabın 43. sayfasında, "Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk" ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. "Cumhuriyet kimin önderliğinde kurulmuştur? Araştırınız." sorusu ile Atatürk'ün liderlik özelliğinin araştırılması istenmiştir.

45. sayfada, "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı" konusuna yer verilmiştir. Konu kapsamında yeni kurulan hükümete liderliği Mustafa Kemal'in yaptığına örtük kapsamda yer verilmiştir. "Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Meclis başkanlığına Mustafa Kemal seçildi."

Kitabın 47. sayfasında "Cumhuriyet'in İlanı" konusu ile Atatürk'ün liderlik vasfına bir kez daha yer verildiği görülmüştür. "Cumhuriyet ilân edildikten sonra, devletimizin adı Türkiye Cumhuriyeti Devleti oldu. Milletvekilleri oy birliğiyle ilk cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal'i seçtiler."

52. sayfada, “Cumhuriyet Yönetiminin Bize Kazandırdıkları” konusunda yapılan inkılâpların anlatımına yer verilmiş ve Atatürk’ün bu yeniliklerin öğreniminde öncülük ettiğine değinilmiştir. “Arap harfleri kaldırıldı. Yerine bugün kullandığımız Türk harfleri kabul edildi. Atatürk, bu harflerin öğrenilmesi için öncülük etti.”

Kitabın 56, 57 ve 58. sayfalarında, Atatürk’ün hizmetleri, inkılâpları, kişilik özelliklerinin anlatımına yer verilmiştir. Bu açıklamalarda “lider” olma özelliğine değinilerek ‘liderlik’ değeri için rol model olarak sunulmuştur. “Ülkemizin kalkınması, halkımızın daha rahat yaşaması için çalışmalar yaptı. Onun önderliğinde, eğitim ve kültür alanında büyük yenilikler yapılmıştır.”, “Atatürk, ölçülerde değişiklik yapılmasına da önderlik etmiştir.”, “Atatürk, ileri görüşlü bir liderdi. Çanakkale Savaşları’nda düşmanın nereye çıkarma yapacağını önceden tahmin etti.”, “Atatürk, devlet yönetimindeki başarıları ile bütün dünyaya örnek oldu.”

Kitabın 70. sayfasında, “Mahallenin Yönetimi” başlığıyla mahalle yönetiminin anlatımına yer verilmiştir. Muhtar mahalle yönetiminde başkanlık etmesi ile “liderlik” değerine örnek oluşturmuştur. “Mahalleyi muhtar yönetir.”, “İhtiyar meclisi üyeleri, muhtarın başkanlığında sık sık toplanırlar. Mahallenin yapılacak işlerini karara bağlarlar.”

Kitabın 76 ve 77. sayfalarında, “İlçe ve İlin Yönetimi” konusu ile yönetimde hiyerarşiye göre il, ilçe ve yerel yönetimin başında bulunan “vali, kaymakam ve belediye başkanı” görevlerinin açıklamalarına yer verilmesi “liderlik” değeri kapsamındadır.

81 ve 82. sayfalarda, “Öğretmenler Günü” konusunun açıklanmasına ve şiire yer verilmiştir. Atatürk’ün başöğretmen olmasına değinilerek liderlik vasfının eğitimdeki rolü açıklanmıştır. “24 Kasım, Atatürk’ün başöğretmen olduğu gündür. Bu günü Öğretmenler Günü olarak kutuluyoruz.” “Öğretmen” şiirinde öğretmenin “yol gösteren” olarak nitelendirilmesi öğretmeni doğru yolda lider olma özelliği ile örneklemiştir. “...Doğruya, güzelliğe, odur yolu gösteren...”

Kitabın 156 ve 157. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı’nın anlatılmasına yer verilmiştir. Savaş döneminde Mustafa Kemal’in liderlik etmesi vurgulanmıştır. “Mustafa Kemal’in önderliğinde milletin birlik ve beraberliği sağlandı.”, “Kurtuluş Savaşı, milletimiz ve devletimiz için bir dönüm noktasıdır. Türk milletinin kaderi bu savaşla belirlenmiştir. Mustafa Kemal, bu savaşla eşsiz bir lider ve üstün bir zekâ sahibi olduğunu göstermiştir.”

184. sayfada yer verilen “19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı” konusu ile Atatürk’ün liderlik vasfı bir kez daha vurgulanmıştır. “19 Mayıs, ulu önder Mustafa

Kemal Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı gündür.”, “Bu günde ulu önderimizi saygıyla, gururla anmaktayız.”

Liderlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sınıf başkanı seçimi, mahalle yönetiminde muhtarın liderliği ve Atatürk'ün farklı alanlarda liderlik etmesi ile örneklendirilmiştir. Rol model olarak sunulan Atatürk'ün, liderlik özelliği her alanda belirtilerek; Cumhuriyeti kurması, meclis başkanı ve cumhurbaşkanı seçilmesi örnekleri ile siyasi alanda liderlik özelliği; eğitim ve kültür alanında yapılan yeniliklere önderlik etmesi anlatımları ile toplumsal hayattaki liderlik vasfı; Kurtuluş Savaşı'nda ve yurdun kurtarılışında öncülük etmesi ile askeri alanda liderlik etmesi ve 'Başöğretmen' unvanı ile eğitim alanındaki öncülüğü vurgulanmıştır. Özetle; kitapta liderlik değerinin Atatürk örneği ile anlatımlarda yoğun olarak verildiği ancak çocukların bu özelliği kazanabileceği ve birebir hayata geçirmesini sağlayabileceği nitelikteki örneklerle çok yer verilmediği görülmüştür.

Ekonomik Bağımsızlık: Kitapta % 11,1 ile 6. sırada yer alan 'Ekonomik Bağımsızlık' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 29. sayfasında, 'Plânlı Tüketim' başlıklı konuda ihtiyaçları gidermek için ekonomik kazancın sağlanması gerektiğine yer verilmiştir. “İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için gereksinimlerini karşılamak zorundadır. Bunun için de belli bir işte çalışıp para kazanmalıdır. Yeterince para kazanamayanlar gereksinimlerini karşılayamaz.”

35. sayfada, 'Parada Tutumluluk' başlıklı konuda insanların gereksinimlerini karşılamak için çalışması gerektiğinin verilmesi 'ekonomik bağımsızlık' değerini vurgulamıştır. “İnsanlar öncelikle bir işte çalışarak para kazanır. Kazandıkları paralarla gereksinimlerini karşılar.”

41. sayfada, “Bilgimizi Ölçelim” testinde iki soru ile yer verilmiştir. Doğru-yanlış bilgi ölçme testinde pekiştirilmiştir. “İnsanlar yaşamlarını sürdürebilmek için isteklerini karşılamak zorundadır.” Bir diğer soru da “Temel gereksinimlerimizi gidermek için... / Bir işte çalışarak para kazanırız.” olmuştur.

Kitabın 65. sayfasında, “Yaşadığımız Yer” ünitesinin hazırlık sorularında “geçim kaynakları” kavramına yer verilmesi bu değer kapsamında. “Köyün geçim kaynaklarını araştırınız.”

Kitabın 71 ve 72. sayfalarında, Köyün geçim kaynaklarına yer verilmesi ile “ekonomik bağımsızlık” değerine yer verilmiştir. “Köyde yaşayan insanların başlıca geçim kaynağı tarımdır. Köylüler toprağı işleyerek buğday, mısır, arpa gibi tahıllar üretir. Bahçelerde çeşitli meyve ve sebzeler yetiştirir...”, “Deniz ve köy kıyısındaki köyler de balıkçılık da yapılır.”, “Köylerin birçoğunda dokumacılık yapılır. Bazı evlerde kurulan tezgâhlarda halı ve kilim dokunur. Köylüler, elde ettikleri ürünleri satarak geçimlerini sağlar.”

75. sayfada, “İlçemiz ve İlimiz” konusunda bazı ekonomik kazanç sağlayan alanlardan bahsedilmesi “ekonomik bağımsızlık” değeri için de örnek oluşturmuştur. “Halıcılık, kuyumculuk, bakır işlemeciliğı, çinicilik yurdumuzda yaygın olarak yapılan el sanatlarından.”, “Ülkemizin birçok yerinde çeşitli sanayi kuruluşları vardır.”

86 ve 87. sayfalarda, “Toplum Hayatımız” ünitesine yer verilmiştir. Bu ünite kapsamında toplumsal hayatta ‘meslek’ kavramının önemine değinilmesi “ekonomik bağımsızlık” değerini örtük olarak içermektedir. “Çevrenizdeki belli başlı meslekler nelerdir? Araştırınız.”, “Çevrenizdeki mesleklerin toplum için önemini araştırınız.”, “Toplumdaki insanların gereksinimlerini karşılamak için herkes bir meslek edinmiştir. Edindikleri bu mesleklerle bir şeyler üreterek, topluma hizmet ederler. Bu yaptıklarının karşılığında bir ücret alır, para kazanırlar. Kazandıkları bu paralarla gereksinimlerini karşılarlar.”

Kitabın 93. sayfasında, Evin ekonomik geçimini anne ve babanın sağladığına yer verilerek bu değerden bahsedilmiştir. “Anne ve baba bir işte çalışarak ailenin temel gereksinimlerini karşılar.”

99. sayfada, “Meslekler” konusunun anlatımına yer verilmiştir. Belli başlı mesleklerin anlatılması ile “ekonomik bağımsızlık” değeri vurgulanmıştır. “Çevremizdeki insanlar, yaşantıları boyunca gereksinimlerini karşılamak için bir işte çalışır. Yaptıkları bu işler kendilerinin mesleğidir.”, “Öğretmenlik, doktorluk, mühendislik, marangozluk, duvarcılık, pazarcılık çevremizde yapılan mesleklerden bazılarıdır. Bu mesleklerde çalışanlar kendilerinin ve toplumun gereksinimlerini karşılar.”

Ekonomik Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer; temel gereksinimleri ve ihtiyaçları gidermek için bir işte çalışarak para kazanmanın gerekliliğini anlatan metinlerle vurgulanmıştır. İl, ilçe ve köydeki geçim kaynaklarına yer verilerek bu değer desteklenmiştir. Kitapta para kazanmanın yanı sıra ekonomik bağımsızlık değeri açısından vurgulanan bir diğer anlatım meslekler olmuştur. Mesleklerin gereksinimleri karşılayacak para kazanmaya temel oluşturması, kendine ve topluma faydalı

olmasını sağlaması ifadeleri ile ekonomik bağımsızlık teorik anlatımlarla ele alınmıştır. Aile bireylerinden anne ve babanın bu geçimi üstlenmesinin ifade edilmesi ile ön plana çıkarılmıştır. Özetle; kitapta ‘ekonomik bağımsızlık’ değerine yeterince yer verildiği görülmüş, pratik örneklerin eksikliği göze çarpmıştır.

Azimli Olmak: Kitapta % 4,4 ile 7. sırada yer alan ‘Azimli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 19. sayfasında, “Eğitici Kollar” konusunda kitaplık kolunun azimle çalışmasına yer verilmiştir. ‘Çaba gösterme’ eylemi “azimli olmak” değeri kapsamındadır. “Öğrencilerin kitap okuma alışkanlığı kazanmaları için çaba gösterir.”

27. sayfada, İhtiyaçları giderirken çaba harcama eylemine yer verilmiştir. “Gereksinimlerimizi karşılarken dikkatli ve plânlı hareket ederiz. Önce temel, sonra sosyal olanları gidermek için çaba harcarız.”

Kitabın 54 ve 55. sayfalarında, Atatürk’ün hayatı boyunca çalıştığı, uzun ve yorucu çalışmalar yaptığı anlatılmıştır. Bu çalışmaların sürekliliği ile Atatürk’ün kişisel özelliklerinden birisinin ‘azimli olmak’ olduğu örtük olarak ifade edilmiştir.

56. sayfada, “Atatürk’ün Karşılaştığı Güçlükler” konusu ile ‘azimli olmak’ değerine yer verilmiştir. Atatürk’ün güçlükler karşısında yılmadığı örneklendirilmiş, bu değere örtük olarak vurgu yapılmıştır: “Atatürk, hayatı boyunca pek çok güçlükle karşılaştı. Fakat o, güçlükleri yenmesini bildi.”, “Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk’ün karşılaştığı güçlükleri saymakla bitiremeyiz. Ona “Ordu yok.” dediler, “Kurulur.” dedi. “Para yok.” dediler, “Bulunur.” dedi. “Düşman çok.” dediler, “Yenilir.” dedi. Söylediklerini de Türk milletinden aldığı güçle gerçekleştirdi.”

“Atatürk, cumhuriyetin ilânı sırasında da pek çok güçlükle karşılaşmıştır. Atatürk, bu güçlükleri aşarak cumhuriyeti kurmuştur.”

64. sayfada, Bilgi ölçme testinde Atatürk’ün özelliklerinden biri olarak verilmiştir. “Güçlüklerden yılmamak” olarak verilen kişisel özellik ‘azimli olmak’ değeri kapsamındadır.

Kitabın 81. sayfasında, Öğretmenin ‘çaba harcaması’ ifade edilerek, ‘azimli olmak’ değeri, öğretmen özelliği olarak verilmiştir. “Çeşitli konularda beceriler kazanabilmemiz için çaba harcar.”

155. sayfada, Türk halkının Kurtuluş Savaşı'nda yenilgiyi kabul etmemesine değinilerek 'azimli olmak' değerine örtük olarak yer verilmiştir. "Türk halkı hiçbir zaman bu işgalleri kabullenmedi. Düşman kuvvetleriyle mücadeleye başladı."

Azimli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin örtük kapsamda vurgulandığı görülmüştür. Atatürk'ün güçlükler karşısında yılmaması, güçlükleri yenmesini bilmesi ve hayatı boyunca çalışması anlatımlarla vurgulanmıştır. Eğitici kolların kendi kollarında yaptığı çalışmalar 'çaba gösterme' ifadesi ile belirtilerek bu değere vurgu yapıldığı görülmüştür. Öğretmenin öğrencileri için gösterdiği çaba ve Türk halkının yenilgiyi kabul etmeyerek mücadele etmesi ele alınarak örnekler çeşitlendirilmiştir. Özetle; kitapta 'azimli olmak' değeri lider örneği ile desteklenerek ve yılmama, çaba gösterme davranışlarını da ön plana çıkararak verilmiştir.

Girişimci Olmak: Kitapta % 3,8 ile en az bulunan 'Girişimci olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, Tatilde neler yapılabileceğine dair öneri niteliğindeki cümlelere yer verilmiştir. Kütüphanelerden yararlanmak gerektiği anlatılırken "girişimci olmak" değeri örtük olarak ifade edilmiştir. "Tatilde, çevremizdeki kütüphanelerden yararlanmak için de zaman ayırmalıyız. Burada kitap okuyarak yeni bilgiler edinebiliriz. İlğimizi çeken bir konuda araştırma yapabiliriz."

19 ve 20. sayfalarda, Eğitici kolların kurulmasına yer verilmesi bu değer kapsamında değerlendirilmiştir. "Dershanede ve okulda işlerin daha düzenli yürütülmesi için, eğitici kollar kurulur. Öğrenciler bu kolların çalışmalarına katılarak okul işlerine yardımcı olur.", "Haberleşme ve gezi kolunda görev alanlar, başka okullarla haberleşmeye çalışır.", "Sınıfınızda kurduğunuz eğitici kollar nelerdir?", "Okulunuzda ya da sınıfınızda başka hangi kollar kurabilirsiniz?"

Kitabın 45 ve 47. sayfalarında, Cumhuriyet'e nasıl kavuşulduğu ve Kurtuluş savaşı yılları anlatılmıştır. Atatürk'ün yeni hükümeti kurma çalışmaları, Atatürk'ün kişisel özelliklerinden girişimci olmasını örtük olarak ifade etmektedir. "Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla birlikte Erzurum ve Sivas'ta toplantılar yaptı. ...Toplantılarda yurdumuzun nasıl kurtarılacağı konuşuldu. Ankara'da yeni bir hükümet kurulmasına karar verildi.", "Atatürk, Ankara'da yeni bir hükümet kurmak için çalışmalara başladı.", "Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra yeni bir Türk devleti kurulmuştu."

Kitabın 56, 57 ve 58. sayfalarında, Atatürk’ün karşılaştığı güçlükler, hizmetleri ve inkılâpları, kişiliği ve özellikleri anlatılmıştır. Bu konular içinde güçlükler karşısında özgüven ve azim ile girişimde bulunması, hizmetleri ve önemli inkılâpları, görüşlerini savunması ve başarılarının örnek olması vurgulanmıştır. “Ona “Ordu yok.” dediler, “Kurulur.” dedi. “Para yok.” dediler. “Bulunur.” dedi. ...”, “Atatürk, kadınlara seçme ve seçilme hakkı sağlamıştır. Kadınlarımızı, milletvekili olmaları için desteklemiştir.”, “Atatürk, devlet yönetimindeki başarıları ile bütün dünyaya örnek oldu.”

Girişimci olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde çalışma değerlerinden en az oranlarda yer alan değer; çok az metinde bulunmuştur. Öğrenci açısından yeni bilgiler edinmek için araştırma yapması ve okulda ya da sınıfta eğitici kol kurma davranışları bu değer kapsamında ele alınan ifadeler olmuştur. Atatürk’ün siyasi ve toplumsal alanda yapmış olduğu girişim örnekleri açıklanmıştır. Özetle; kitapta ‘girişimci olmak’ değerinin yeterince aktarılmadığı görülmüştür.

Tablo 45. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler

(1998) 3. Sınıf 3. Kitap		
Bilimsel Değerler	f	%
Bilimsel Olmak	403	68.3
Araştırmacı Olmak	107	18.1
Yeniliğe Açıklık	69	11.7
Eleştirel Olmak	6	1.0
Merak Duymak	3	0.5
Yaratıcı Olmak	2	0.4
Toplam	590	100.0

Tablo 45’te Bilimsel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 45’e göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 590 yerde Bilimsel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Bilimsel olmak kavramı % 68,3 ile en fazla kullanılan bilimsel değerdir. Bu değeri 2. sırada % 18,1 ile Araştırmacı olmak değeri izlemektedir. Yeniliğe Açıklık kavramı % 11,7 ile 3. sırada

Eleştirel olmak % 1,0 ile 4. sırada yer almaktadır. Merak duymak % 0,5 ile ve Yaratıcı olmak % 0,4 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan bilimsel değer ile en az kullanılan bilimsel değer arasında % 67,9 gibi önemli bir fark bulunmaktadır.

Bilimsel Olmak: Kitapta % 68,3 ile en fazla bulunan ‘Bilimsel olmak’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

11. sayfada, İlköğretimin öneminin açıklanması, ilköğretimin inceleme ve gözlem yapmayı öğretmesinin ifadesi ‘bilimsel olmak’ değerini içermektedir. “Yeni beceriler kazanırsınız. Gözlem, araştırma, inceleme yapmayı öğreniriz.”

14. sayfada, “Yeni Dershanemiz” konusunda, okulda ve sınıfta bulunan araç-gereçler anlatılmıştır. “Matematik, fen bilgisi ve sosyal bilgiler” dersleri bilimsel olmak değerini örtük olarak ifade eden kavramlar olarak nitelendirilmiştir.

Kitabın çeşitli yerlerinde ‘plân yapmak’ ifadesine yer verilmiştir. 35. sayfada da “zamanı iyi değerlendirmek” ve plânlamak” ifadeleri ile ‘bilimsel olmak’ değeri kapsamında yer alan kavramlara yer verilmiştir. “Okuldaki zamanımızı da plânlı kullanmalıyız.”, “Zamanımızı plânlı kullanırsak başarılı oluruz.”

Kitabın 37 ve 38. sayfalarında, “Nasıl Verimli Oluruz?” konusu ile yapılan açıklamalarda bu değere yer verildiği görülmüştür. Plânlı hareket etme, değerlendirme yapma, yeni bilgi edinme çabası ‘bilimsel olmak’ değerinin önemli davranış ifadelerini oluşturmaktadır. “Zamanımızı en iyi biçimde değerlendirmeyi alışkanlık hâline getirmeliyiz. Yapacağımız işleri önceden plânlamalıyız. ...Hangi saatte ne yapacağımızı önceden plânlarsak, zamanımızı verimli biçimde değerlendirmiş oluruz.” Verimli olabilmek için bilgi edinme çabası da ‘bilimsel olmak’ değeri kapsamında görülmüştür. “Bilgisayarlarımızla, oluşturulan bilgi merkezlerine ulaşabilir, yeni bilgiler edinebiliriz.”

Kitabın 43. sayfasında, “...Gözlemleyiniz.” ve “...çalışmalarınızda değerlendiriniz.” soru ifadeleri ile bu değere yer verildiği görülmüştür.

Kitabın 65, 66, 67 ve 68. sayfalarında, Pusula, yönler ve krokinin öğrenilmesini sağlayan açıklamalara yer verilmiş ve bu kavram nitelikleri ile de ‘bilimsel olmak’ değerine ulaşılmıştır. “Pusulanın nasıl kullanılacağını öğreniniz”. “Bir yerin ne tarafta olduğunu

yönlerin yardımıyla buluruz. Yönler, ana yönler ve ara yönler olmak üzere ikiye ayrılır: Ana yönler; doğu, batı, kuzey ve güneydir. Ara yönler; kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatıdır. Ana yönlerin arasında kalan yönlere ara yön denir.” ifadeleri ile yönler açıklanmıştır. Yön belirleme yöntemleri Güneş ve Kutup Yıldızı yolu ile iki farklı yolun anlatımı açıklanmıştır. Yön bulmanın araç ile yapılması açıklanarak, bilimsel olmak değerine vurgu yapıldığı görülmüştür. “Yönümüzü, en doğru olarak pusula denen araçla buluruz. Pusula, saate benzeyen bir araçtır. Üzerinde ana yönler ve ara yönler işaretlenmiştir. Pusulanın bir ibresi vardır. Pusulamızı yere yatay doğrultuda tuttuğumuzda, ibrenin renkli ucu daima kuzeyi gösterir. Beyaz ucu ise güneyi gösterir.” Krokinin tanımına yer verilmiş ve örnek kroki planı görselleri ile desteklenmiştir. “Bir yerin kuşbakışı görünüşünün kâğıt üzerine çizimine kroki denir. Kroki, ölçüsüz yapılan bir çizimdir.”

81. sayfada, Bilim adamlarını, doktorları ve çeşitli meslek gruplarını öğretmenlerin yetiştirmesi vurgulanarak, bilimselliğin eğitim ile sağlanabileceği ifadesi yer almıştır.

Kitabın 120, 121 ve 122. sayfalarında, “Bitkiler” konusu açıklanmıştır. Konu kapsamında gözlem ve deney yapma anlatımı örnek olarak işlenmiş, böylece ‘bilimsel olmak’ değerine yer verilmiştir. “Evinizde yetiştirdiğiniz bir bitkiyi gözlemleyiniz. Bu bitkinin görebildiğiniz organlarının adlarını defterinize yazınız. Bitkinin toprağa, nasıl tutunduğunu belirtiniz”. Bitkilerin çimlenmesi deney ile açıklanmış ve bu deneyin uygulamaya geçirilmesi sağlanmıştır. “Sınıfımıza fasulye, nohut ya da buğday tohumu getirelim. Getirdiğimiz tohumların sağlıklı olmasına dikkat edelim. Bir kabın içine, bir miktar pamuk koyalım. ...” anlatımı ile deneyin yapılma aşamalarının açıklandığı görülmüştür. Deney sonucunu gözlemlene ifadesine yer verilmiştir: “Düzenli olarak sulayıp bitkinin gelişmesini gözlemleyelim. Bitkimizin sağlıklı bir şekilde geliştiğini görürüz.”

130 ve 131. sayfalarda, Dünya ve Uzay ile ilgili yapılan bilimsel çalışma, inceleme, araştırma ve gözlemlerin açıklanmasına yer verildiği görülmüştür. Dünya, Güneş sistemi, Yapay uydu kavramları ve bilim adamlarının çalışmaları ile ‘bilimselliğin’ teorik kapsamda vurgulandığı söylenebilir. “Yapay uydunun ne olduğunu araştırınız.”, “Güneş sistemi modelini inceleyerek gezegenlerin adlarını öğreniniz.” Bilim adamlarının Dünya ile ilgili yaptığı çalışmalar açıklanmıştır. “Bilim adamları, Dünya’nın şekli hakkında birçok araştırma ve inceleme yapmışlardır. Macellan adındaki bir denizci, Dünya’nın çevresini dolaşmıştır. Böylece Dünya’nın yuvarlak olduğunu ispatlamıştır.” Yapılan diğer bilimsel çalışmalara da yer verildiği görülmüştür. Örneğin; “1969 yılında insanlar Ay’a gitmeyi

başarmışlardır. Ay'da çeşitli incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda Ay'da hayat olmadığı anlaşılmıştır.”

Kitabın 145. sayfasında, Dünya'nın oluşumunu anlatan bir şiire yer verildiği görülmüş, Dünya ve Ay gibi gezegenler ile ilgili öğrenilen bilimsel bilgiler sorgulanmıştır. “Eskiden insanlar, Dünya'nın şeklinin nasıl olduğunu düşünüyorlardı?”, “Dünya'mızın şekli nasıldır?”, “Ay, nasıl bir gök cisimidir?”

Kitabın 146 ve 147. sayfalarında, “Güneş Sistemi” açıklanmıştır. Güneş ve diğer gezegenler hakkında bilgi verildiği konu, yapılan bilimsel araştırmaların sonucu ulaşılan bilgiler olması nedeniyle teorik kapsamda bilimsel bir konudur. “Güneş ile Güneş etrafında dönen gezegen ve uydular güneş sistemini oluşturur. Güneş sisteminde dokuz gezegen vardır. Dünya'mız güneş sisteminde yer alan gezegenlerden biridir.”, “Gezegenleri, Güneş'e yakınlıklarına göre şu şekilde sıralayabiliriz: Merkür, Venüs, Dünya, Mars, Jüpiter, Satürn, Uranüs, Neptün, Plüton.”

148 ve 149. sayfalarda, “Uzay” konusuna yer verilmiş ve gökyüzü hakkında açıklamalar yapılmıştır. “Gökyüzü sonsuz bir boşluktur. Yıldızlar, gezegenler ve diğer gök cisimleri uzay adını verdiğimiz bu boşlukta bulunur.” Gözlem yapma ile ilgili açıklamalara yer verildiği görülmüştür. “Uzaya baktığımızda gök cisimlerinin yıldız mı, gezegen mi olduklarını şöyle anlarız: Yıldızların ışıkları titreşir, gezegenlerin ışıkları titreşmez. Yıldızlar, çok uzakta olduklarından hareketleri gözlenmez ve küçük görülürler. Gezegenlerin ise hareketleri gözlenebilir. Ayrıca Dünya'ya yakın oldukları için büyükmüş gibi görürüz.” Yönleri bulma ile ilgili bilgi verilmiştir: “Kutup Yıldızı her zaman kuzeyi gösterir. İnsanlar Kutup Yıldızı'na bakarak yönlerini bulur.”

150. sayfada, “Uzay Araştırmaları” konusuna yer verilerek uzay ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar açıklanmıştır. Konu kapsamında uzay ile ilgili yapılan araştırma, inceleme ve gözlem çalışmaları anlatılmıştır. Örneğin: “İlk zamanlar çıplak gözle uzay incelenmiştir. Teleskopun bulunmasıyla uzayla ilgili bilgiler daha da geliştirilmiştir. Daha sonraları uzay istasyonları yapılarak gök cisimleri daha yakından gözlenmiştir. Son yıllarda ise insanlar uzaya açılmaya başlamış, Ay'a gitmeyi başarmıştır. ...”

Kitabın 166 ve 173. sayfaları arasında, maddeleri anlatan bir üniteye yer verilmiştir. “Çevremizdeki Maddeler” ünitesinde maddelerin anlatımı, hâl değişimi ve özelliklerinin öğrenilmesi teorik bilgi sağlama kapsamında bilimseldir. Ön hazırlık sorularında bilgi öğrenimi ile birlikte inceleme yapmaya yer verilmiştir: “Sınıfınıza çevrenizdeki

maddelerden örnekler getirip inceleyiniz.”, “Canlı ve cansız varlıkları birbirinden nasıl ayırırsınız?” Katı, sıvı ve gaz halindeki maddelerin anlatımı işlenmiştir. Maddenin hâl değişimi hakkında açıklamaya yer verilmiştir: “Katı hâldeki buz, sıcaklık yükseldiği zaman eriyerek sıvı hâle dönüşür. Çaydanlıktaki suyun, bir süre ısıtıldıktan sonra buharlaştığını görürüz. Sıvı hâldeki su, ısıtıldığında buharlaşarak gaz hâline dönüşür. Bu duruma maddenin hâl değiştirmesi denir.” Maddelerin algılanmaları, sertliği, yumuşaklığı ve kütlelerinin ölçümü anlatım ile verilmiştir. Bunu algılamayı kolaylaştıran deneylere yer verilmiştir: “Maddelerin kütlelerini terazi ile ölçerek anlayabiliriz. Bunun için sınıfımıza bir terazi ve aynı büyüklükte bir demir parçası ile tahta parçası getirelim. Bu maddelerin kütlelerini terazi ile ölçerek karşılaştıralım. Demir parçasının ağır, tahta parçasını hafif olduğunu görürüz.” Maddelerden yararlanmanın anlatıldığı konuda madde türlerinden hangi alanlarda yararlanıldığı örneklendirilerek bilgi sahibi olunması sağlanmak istenmiştir. Örneğin: “Gaz hâlindeki bazı maddelerden enerji olarak yararlanılır. Örneğin, doğal gazla evimizi ısıtırız. Mutfaklarımızda kullandığımız tüp gazlar da gaz hâlindeki maddedir.”

Kitabın 177 ve 181. sayfaları arasında, “Hareket ve Kuvvet” ünitesi anlatım yolu ile açıklanmıştır. Konu kapsamında bilgi yoğunluğu ile beraber gözlem ve konu ile ilgili küçük çapta uygulamaya yer verildiği görülmüştür. “Çevrenizdeki hareket eden cisimleri gözlemleyiniz. Gözlemlerinizin sonucunu arkadaşlarınıza anlatınız.”, “Cisimlerin hareket edebilmeleri için mutlaka bir enerjiye ihtiyaçları vardır. Enerjisi olmayan hiçbir varlık hareket edemez. Cansız varlıklara kuvvet uygulayarak hareket ettirebiliriz.”, “Sıranızın üzerine koyacağınız bir kitabı iterek, çekerek ve kaldırarak hareket ettiriniz. Kitabınızın hareket yönlerini belirtiniz.” Hareket ve kuvvetin bilimsel tanımlarına yer verilmiştir.

182 ve 183. sayfalarda, “Enerji” konusunun açıklamalarına yer verilmiştir. Enerji kaynaklarının anlatımının yapıldığı konu teorik kapsamda bilimsel bilgi sunmaktadır. “En büyük enerji kaynağı Güneş’tir. Güneş, Dünya’mıza ısı ve ışık verir. Evlerimizin ısıtılmasında ve sıcak su elde etmede güneş enerjisinden yararlanılır. ...”, “Akarsu önlerine kurulan barajlarda elektrik enerjisi üretilir.”, “Dünya üzerinde, insanların enerjiye ihtiyaçları hızla artmaktadır. İnsanlar yeni enerji kaynakları aramaktadır.”

Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; bilimsel kapsamdaki teorik konuların anlatımı ve gözlem, araştırma, deney ve inceleme yapma gibi uygulamalara yönlendirilmesi ile vurgulanarak işlenmiştir. Plân yapma, araştırma, inceleme, gözlem, değerlendirme ve deney yapma ‘bilimsel olmak’ değerini vurgulayan

önemli uygulamaları oluşturmuştur. Dünya'nın oluşumu, Uzay ve yapısı, Güneş Sistemi, Maddeler, Hareket ve Kuvvet, Pusula, Yönler, Kroki ve Enerji başlıkları ile 'bilimsellik' ön plana çıkarılmıştır. Bu konular kapsamında uygulamalara ve gözlemlere yer verilmesi, bilim adamlarının araştırmalarının anlatımı ile 'bilimsel olmak' değeri desteklenmiştir. Özetle; kitapta bilimsel olmak değeri zengin bir anlatım ile sunulmuş ancak pratikteki uygulama örneklerinin daha çok olması gerektiği düşünülmüştür.

Araştırmacı Olmak: Kitapta % 18,1 ile 2. sırada yer alan 'Araştırmacı olmak' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında "Okulumuz Açıldı" ünitesinin hazırlık soruları, araştırmaya yönlendiren sorular ile başlamıştır. 16 sorunun 9 tanesi "Araştırınız." ifadesi ile biterek, araştırmanın önemini teorik olarak vurgulandığı görülmüştür. Örneğin: "Okulunuzun ismini nereden aldığını araştırınız.", "İlköğretimin niçin önemli olduğunu araştırınız.", "Okulda, hangi kurallara uymanız gerektiğini araştırınız."

11. sayfada, İlköğretimin araştırma yapmayı öğrettiği, açıklaması ile 'araştırmacı olmak' değerine yer verilmiştir. "İlköğretimin yaşamımızda önemli bir yeri vardır. İlköğretim sayesinde okuma yazmayı öğreniriz. Yaşamımız boyunca gerekli olacak bilgileri ediniriz. Yeni beceriler kazanırız. Gözlem, araştırma, inceleme yapmayı öğreniriz."

13. sayfada, Tatili daha verimli geçirmek için araştırma yapmaya teşvik eden açıklamalara yer verilmiştir. "Tatilde, çevremizdeki kütüphanelerden yararlanmak için de zaman ayırmalıyız. Burada kitap okuyarak yeni bilgiler ediniriz. İlginizi çeken bir konuda araştırma yapabiliriz."

Kitabın 26. sayfasında, "Bilinçli Tüketici ve Verimlilik" ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. Bu ön hazırlık sorularının on bir tanesinde "Araştırınız" ifadesine yer verilerek, teorik kapsamda bilgi araştırmaya yönlendirme yapılmıştır. Örneğin: "Aile bütçesi yapmanın önemini araştırınız.", "Alınan bir malın hatalı ve bozuk olduğunu anladığınızda, neler yapmanız gerektiğini araştırınız.", "Verimli olmanın sağladığı yararların neler olduğunu araştırınız."

34. sayfada, Bilinçli bir tüketicinin 'araştırmacı olmak' özelliğine sahip olduğunu belirten açıklamaya yer verilmiştir. "Hatalı ya da bozuk malları almamalıyız, fiyatını araştırmalıyız. En iyisini ve ucuz olanını almalıyız."

Kitabın 37. sayfasında, “Nasıl Verimli Oluruz?” konusuna yer verilmiştir. Bu konu kapsamında kütüphanelerin araştırma yapmak için uygun yerler olduğuna değinilerek ‘araştırmacı olmak’ değerine yer verilmiştir. “Bilgilerimizi farklı kaynaklardan ediniz. Kütüphaneler, araştırma yapabileceğimiz ve yeni bilgiler edinebileceğimizi yerlerdendir.”

Kitabın 43. sayfasında, “Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk” ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. Bu ön hazırlık sorularının on bir tanesinde “Araştırınız” ifadesine yer verilerek, teorik kapsamda bilgi araştırmaya yönlendirme yapılmıştır. Örneğin: “TBMM’nin ne zaman ve nasıl kurulduğunu araştırınız.”, “Bayrağımızın bizim için önemini araştırınız.”, “Kurtuluş Savaşı’nın niçin yapıldığını araştırınız.”, “TBMM’nin kuruluş sebeplerini araştırınız.”

65. sayfada, Yaşanılan çevre ve yönler ile ilgili araştırma yapmaya yönlendiren soru ifadelerine yer verilmiştir. Örneğin: “Ana ve ara yönlerin adını araştırıp yazınız.”, “Köyün ortak mallarının neler olduğunu araştırınız.”, “İlinizin zenginlik kaynaklarını araştırınız.”, “Güneş’e göre yönümüzü nasıl bulabileceğimizi araştırınız.”

Kitabın 86. sayfasında, “Toplum Hayatımız” konusunun ön hazırlığında araştırma yapmaya yönlendiren sorulara yer verilmiştir. “Yalnız yaşayan insanların karşılaşabileceği zorlukları araştırınız.”, “İnsanların temel hak ve hürriyetleri nelerdir? Araştırınız.” soruları gibi “Araştırınız” ifadesini içeren altı soruya yer verilmiştir.

103. sayfada, Sağlıklı olma ile ilgili araştırma yapmaya yönlendirici “araştırınız”, “araştırıp öğreniniz” ifadelerine yer verildiği görülmüştür. Örneğin: “Dengeli beslenmenin önemini araştırınız.”, “Duyu organlarınızı adını ve görevlerini araştırıp öğreniniz.”, “İç organlarınızı korumak için ne yapmanız gerektiğini araştırınız.”

115. sayfada, “Çevremizdeki Canlılar” konusunun ön hazırlık sorularında yine “araştırınız”, “araştırıp öğreniniz” ifadelerine yer verilerek araştırmacı olmaya yönlendirme yapılmıştır. “Çevrenizde gördüğünüz hayvanların nerelerde barındırıldıklarını araştırınız”. “Sürünerek hareket eden hayvanların hangileri olduğunu araştırınız”. “Kuşların nasıl ürediklerini araştırınız”. “Hayvanların hayatlarını sürdürebilmek için nelere gereksinim duyduklarını araştırıp öğreniniz”. “Hangi bitkilerin tohumlarından besin olarak yararlandığınızı araştırınız”. “Bitkilerin, suya ve güneş ışınlarına olan gereksinimlerini araştırınız”. “Bitkiler için su, toprak, ışık ve havanın önemini araştırınız”. “Çevrenizdeki bitkilerden nasıl yararlandığınızı araştırınız”.

Kitabın 130 ve 131. sayfalarında, Dünya, Ay ve uzay hakkında bilimsel araştırmalar yapılmasına yer verilmiş ve bu konu ile ilgili ön hazırlık soruları sorulmuştur. “Dünya’nın şeklinin nasıl olduğunu araştırınız”. “Dünya’ya en yakın gök cisminin hangisi olduğunu araştırınız”. “Güneş, Ay ve yıldızların küçük görölmesinin sebeplerini araştırınız”. “İnsanlar yapay uydulardan hangi alanlarda yararlanmaktadır? Araştırınız, öğreniniz”. “Uzay çalışmalarının önemini araştırınız”. Dünya’nın şekli hakkında yapılan araştırmalar açıklanarak bu değerin vurgulandığı görölmüştür.

150. sayfada, “Uzay Araştırmaları” başlıklı konu ile uzayda yapılan araştırmalar açıklanmıştır. Teorik kapsamda bilimsel araştırmanın vurgulandığı görölmüştür. Yapılandırmacı öğretimden bir önceki program olduğu için bu araştırmaların bu boyutta kazandırılmaya çalışılması programa göre normal görölmüştür. “İnsanlar, tarihin ilk çağlarından beri merakla uzayı incelemişlerdir. Uzayla ilgili çeşitli araştırmalar yapmışlardır.”, “Astronotlar havayı, taktıkları oksijen tüplerinden sağlar. Uzayda araştırma yaparken uzay elbiseleri giyer.” 152. sayfada yer verilen bilgi ölme testinde “Yapılan araştırmalar sonucunda, Ay’da hayat olmadığı anlaşılmıştır.” ifadesine yer verilmiş ve altılı çizili sözcüğün boşluğunun doldurulması istenmiş, konunun anlaşılıp anlaşılmadığı yoklanmıştır. Bu yönüyle araştırma sonuçlarından çıkarımda bulunma davranışı sorgulanmıştır.

166. sayfada, Maddelerin araştırılmasına; isimlerinin, özelliklerinin, yapımlarının malzemelerinin öğrenilmesini sağlayan nitelikteki sorulara yer verilmiştir. Örneğin: “Mobilyaların hangi maddelerden yapıldığını araştırıp öğreniniz.”

177. sayfada, “Hareket ve Kuvvet” konusunun ön hazırlığını yapmaya yönelik araştırma sorularına yer verilmiştir. Örneğin: “Belli bir kuvvetin, her cismi hareket ettirip ettiremeyeceğini araştırınız.”, “İnsanların ve hayvanların enerjilerini nasıl sağladıklarını araştırınız.”

Kitabın 188. sayfasında, Tatilde yapılması gerekenlere yönelik araştırma sorularına yer verilmiştir. “Okulda öğrendiklerinizi unutmamak için neler yapmanız gerektiğini araştırınız.”, “Temiz hava ve güneşten nasıl yararlanılacağını araştırınız.”

Araştırmacı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değerin ön hazırlık soruları kapsamında yoğun olarak işlenmiştir. “Araştırınız” ve “Araştırıp öğreniniz” soru ifadeleri ile araştırma yapmaya yönlendirme yapıldığı görölmüştür. İlköğretim kurumları ve kütüphaneler araştırma yapmayı öğreten ve araştırma yapılan yer

olarak ele alınmıştır. Dünya, Ay, Uzay ve Uzay Araştırmaları konularının bilimsel araştırmaları açıklanarak bu anlatımlar ile araştırmacı olmak değeri teorik kapsamda vurgulanmıştır. Özetle; araştırmacı olmak değeri kitabın genelinde işlenecek konu ile ilgili bilgi edinilmesi ve teorik olarak sunulan yapılmış bilimsel araştırmalar olmuştur. Pratik ve uygulamalı araştırma örneklerinin çok yer almaması bu değer açısından önemli bir eksiklik olarak görülmüştür.

Yeniliğe Açıklık: Kitapta % 11,7 ile 3. sırada yer alan ‘Yeniliğe Açıklık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 10 ve 11. sayfalarında, Okulun açılması ile birlikte yeni bilgiler öğreniminin önemi vurgulanarak bu değere yer verildiği görülmüştür. “Bu yıl da geçen yıl olduğu gibi bilgilerimize, becerilerimize yenilerini katacağız.”, “İlköğretimin bize kazandırdığı bilgi ve becerileri geliştirmeliyiz. Bunun en iyi yolu da kitap okumaktır. Kitap okuyarak yeni bilgiler öğrenir, yeni beceriler kazanabiliriz.”

12 ve 13. sayfalarda, Tatilde ve okul döneminde yeni bilgi ve beceriler öğrenme, yeni arkadaşlar edinme ifadeleri vurgulanmıştır. “Geçen yıl, sınıfımızı geçmek, yeni bilgiler edinmek için çok çalıştık.”, “Yaz kamplarına katılıp bilgi ve becerilerimizi geliştiririz. Spor etkinliklerine katılırız, yeni arkadaşlar ediniriz.”, “Tatilde, çevremizdeki kütüphanelerden yararlanmak için de zaman ayırmalıyız. Burada kitap okuyarak yeni bilgiler edinebiliriz.”

Kitabın 37 ve 38. sayfalarında, “Nasıl Verimli Oluruz?” konusu ile yeni bilgi edinme yolları açıklanmış ve yeni bilgiler edinerek verimli olmanın önemi vurgulanmıştır. “Kütüphaneler, araştırma yapabileceğimiz ve yeni bilgiler edinebileceğimiz yerlerdendir.”, “Günümüzde bilgisayar kullanımı hızla yaygınlaşmaktadır. Bilgisayarlarımızla, oluşturulan bilgi merkezlerine ulaşabilir, yeni bilgiler edinebiliriz. Okuduğumuz kitaplar, gazete ve dergiler yeni bilgi edinebileceğimiz araçlardır. Televizyon, bilgi edinmemizi sağlayan görsel bir araçtır. Anne babamızdan, büyüklerimizden de yeni bilgiler edinebiliriz.”, “Verimli olmanın bir diğer yolu da yeni düşüncelere açık olmaktır.”, “Soru sormaktan çekinmemeliyiz. Bilemediklerimizi başkalarına sorarak öğrenmeliyiz.”

Kitabın 43. sayfasında, Atatürk devrimleri ve Türk milletinin kalkınmasını içeren soru ifadesine yer verilmiştir. “Atatürk’ün Türk milletinin kalkınıp gelişmesi için yaptığı yenilikleri araştırınız.”

47. sayfada, Mustafa Kemal'in yenilikleri yapmaya başlaması ifade edilmiş ve yeni bir devlet kurulması anlatılmıştır. "Mustafa Kemal, düşündüğü yenilikleri yapmaya karar verdi. Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra yeni bir Türk devleti kurulmuştu."

Kitabın 52 ve 53. sayfalarında, Atatürk devrimleri açıklanarak, bu değere teorik olarak yer verildiği görülmüştür. "Cumhuriyetin kuruluşu, yurdumuza birçok yeniliğin girmesini sağladı. Atatürk İnkılâplarıyla, uygar milletler arasında yerimizi almaya başladık.", "Cumhuriyetten önce yurdumuzda yollar, köprüler, fabrikalar yok denilecek kadar azdı. Cumhuriyet döneminde kara yolları, demir yolları, limanlar yapıldı. Fabrikalar, hastaneler açıldı. Ülkemizin madenleri işletilmeye başlandı." Konu sonunda yer verilen soru ile yapılan bu yeniliklerin öğrenilmesi bilgi düzeyince pekiştirilmiştir. "Cumhuriyet döneminde yurdumuzda hangi alanlarda yenilikler yapıldı?"

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Atatürk'ün yenilikçi özelliği vurgulanarak, kişilik özellikleri ile birlikte yaptığı yeniliklerin tekrar vurgulandığı görülmüştür. "Atatürk, yaşamı boyunca, Türk milletinin kalkınıp gelişmesi için çalışmıştır.", "Atatürk, cumhuriyetin ilanından sonra da ülkesine hizmete devam etti. Ülkemizin kalkınması, halkımızın daha rahat yaşaması için çalışmalar yaptı.", "Hukuk alanında yenilikler yapılmış, yeni mahkemeler kurulmuştur.", "Atatürk, yapmayı düşündüğü bütün yenilikleri ve yararlarını Türk milletine açıkça anlatırdı."

163. sayfada, Turistlerin ülkemize gelmesi ile ülkenin kalkınıp, güzelleşmesi ifadesine yer verilmiştir. Ülke adına gelişime açık olma durumu hakkında bilgi verilmiştir.

Kitabın 190 ve 191. sayfalarında, Tatilde bilgi ve becerilerin geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur. "Yetenekli olduğumuz alanlarda kendimizi geliştirmeliyiz. Fırsat buldukça kütüphaneye gitmeliyiz, yeni kitaplar okumalıyız."

Yeniliğe Açıklık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; yeni bilgiler öğrenme, yeni beceriler kazanma ve yapılan inkılâplar kapsamında ele alınmıştır. Bilgi edinebilme yolları, yeni bilgiler edinerek verimli olma ve bilgi-becerileri geliştirme yolları anlatımlarla vurgulanmıştır. Yeni düşüncelere açık olma ve soru sorma ifadeleri ile desteklenmiştir. Atatürk devrimleri, Atatürk'ün yapmaya karar verdiği ve yaptığı yenilikler detaylandırılarak onun yeniliğe açık yapısına yer verildiği görülmüştür. Tatilde bilgi ve becerilerin geliştirilmesine yönelik önerilere yer verilerek bu değer de ele alınmıştır. Ancak kitapta yeni fikirler üretme, tasarım yapma, amaç belirleme ve farklı etkinlik örneklerine yer verilmemesi bu değerın hayata geçirilmesi açısından eksik kaldığını göstermektedir.

Özetle; kitapta yeni bilgi edinme üzerine ağırlıklı olarak işlenen ‘yeniliğe açıklık’ değeri kazandırılması gereken bilimsel beceriler yönünden eksik kalmıştır.

Eleştirel Olmak: Kitapta % 1,0 ile az bulunan ‘Eleştirel olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmediği görülmüştür.

Kitabın 130. sayfasında, “Dünya ve Uzay” ünitesinin hazırlık sorularında aradaki farkı bulma ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Ay ile Dünya arasındaki farkları araştırınız.”, “Yıldızlar ile gezegenler arasındaki farkı araştırınız.”

170. sayfada, iki madde arasındaki farkı karşılaştırarak bulma anlatımına yer verilmiştir. “Maddelerin kütlelerini terazi ile ölçerek anlayabiliriz. Bunun için sınıfımıza bir terazi ve aynı büyüklükte bir demir parçası ile tahta parçası getirelim. Bu maddelerin kütlelerini terazi ile ölçerek karşılaştıralım.”

Eleştirel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer iki olgu ya da durum arasındaki farkı belirleme ve karşılaştırma yapabilme anlatımları ile vurgulanmıştır. Bilimsel kapsamda analiz, fark ve karşılaştırma yapma becerileri önemli görülmekle birlikte bu değerın kazanımı açısından yetersiz olduğu görülmüştür.

Merak Duymak: Kitapta % 0,5 ile 5. sırada bulunan ‘Merak duymak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 62. sayfasında, “Dünya Çocuk Kitapları Haftası” konusuna yer verilmiş ve merak edilenlerin kitap okuyarak öğrenilebileceğine değinilmiştir. “Bilemediğimiz, merak ettiğimiz, ilgimizi çeken şeyleri kitap okuyarak öğreniriz. Kitap okuyarak, görmediğimiz yerleri tanırız.”

131. sayfada, “Dünya’mız ve Ay” konusuna yer verilmiş ve bilim adamlarının çalışmaları açıklanmıştır. Burada bilimsel merak kapsamında “merak duymak” değerine yer verildiği görülmüştür. “Dünya’mız güneş sistemi içinde yer alan bir gök cisimidir. Dünya’mızın şekli, çok eskiden beri merak konusu olmuştur. Bilim adamları, Dünya’nın şekli hakkında birçok araştırma ve inceleme yapmışlardır. ...”

150. sayfada yer verilen “Uzay Araştırmaları” konusunda “merak” kavramına değinilmesi bilimsel bir değer olması ve merak duymak ile araştırma girişiminde bulunulması

açısından güzel bir örnek teşkil etmektedir. “İnsanlar, tarihin ilk çağlarından beri merakla uzayı incelemişlerdir. Uzayla ilgili araştırmalar yapmışlardır.”

Merak duymak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin bilimsel araştırma örnekleri ile desteklenerek vurgulanması kazanımı açısından önemli bir durum oluşturmuştur. Ancak bu örneklerin pratik örnekler ile desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yaratıcı Olmak: Kitapta % 0,4 ile en az bulunan ‘Yaratıcı olmak’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitabın 159. sayfasında, Milli Bayram kutlaması ile ilgili gazete çıkarma çalışması örneği, bu değerin kapsamında değerlendirilmiştir. “Okul gazetesinde görevli arkadaşlarımız bayram gazetesi çıkarmak için çalışmalara başladı.”

195. sayfada, “Çevre Koruma Haftası” kapsamında afiş ve resim çalışmalarından bahsedilmesi bu değer kapsamındadır. “Hafta boyunca çevre korumasıyla ilgili bilgiler verilir. Filmler izletilir. Resim ve afiş yarışmaları düzenlenir.”

Yaratıcı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta gazete, afiş ve resim çalışmalarının yapılmasına yer verilmesi bu değer açısından örnek oluşturmuştur ancak bu örneklerin bu değeri kazandırması açısından yeterli olmadığı ve uygulamalı örneklerle desteklenmediği görülmüştür.

Tablo 46. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler

(1998) 3. Sınıf 3. Kitap		
Kişisel Değerler	f	%
Sağlıklı Olmak	123	27.6
Estetik	95	21.3
Temiz Olmak	93	20.9
Çevreyi Koruma	71	15.9
Özsaygı	41	9.2
Özgüven	23	5.1
Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	0.0
Toplam	446	100.0

Tablo 46’da Kişisel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 46’ya göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 446 yerde Kişisel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Sağlıklı olmak kavramı % 27,6 ile en fazla kullanılan kişisel değerdir. Bu değeri 2. sırada % 21,3 ile Estetik değeri izlemektedir. Temiz olmak % 20,9 ile 3. sırada ve Çevreyi Koruma % 15,9 ile 4. sırada yer alan değerlerdir. Özsaygı % 9,2 ve Özgüven % 5,1 ile en az kullanılan değerler olmuştur. Alçakgönüllülük (Tevazu) değeri ise yüzde sıfır ile hiç kullanılmamıştır.

En fazla kullanılan kişisel değer ile en az kullanılan kişisel değer arasında % 22,5 gibi bir fark bulunmaktadır.

Sağlıklı Olmak: Kitapta % 27,6 ile en fazla bulunan ‘Sağlıklı olmak’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 17. sayfasında, Okul kurallarının açıklanmasına yer verilmiştir. Sağlıklı bir ortamın oluşması önemsenmiş ve okul kuralları ile bağı kurulmuştur. “Okulda rahat ve sağlıklı bir ortamda yaşayabilmek için bu kurallara uymalıyız.”

19. sayfada, Eğitici kollardan “Sağlık, Temizlik ve Düzen Kolu”nun görevleri açıklanmıştır. Temiz, düzenli ve sağlıklı bir ortamın sağlanması için çalışmalar yapan bu eğitici kol ile ‘sağlıklı olmak’ değerine yer verilmiştir.

20. sayfada, “Kızılay ve Sağlık” kolunun görev alanları açıklanmıştır. Bu kolun görevlerinden biri yardım ve gerekli sağlık malzemelerini bulundurmaktır.

Kitabın 27. sayfasında, “İhtiyaçlarımız” konusuna yer verilmiştir. Temel ihtiyaçların ifade edildiği konu kapsamında bu ihtiyaçların ifadesi sağlıklı olmak için yapılması gerekenler olduğu için bu değer örtük kapsamda belirtilmiştir. “Yaşamımızı sürdürebilmek için beslenir, barınır ve giyiniriz. Bunları karşılayamadığımızda yaşamımızı uzun süre devam ettiremeyiz. Karşıladığımızda ise rahatlar ve mutlu oluruz. Kendimizi huzurlu hissederiz. Beslenme, barınma ve giyinme temel gereksinimlerimizdir.”

Kitabın 31. sayfasında, Gereksinimleri karşılamak için alış veriş yaparken sağlığa uygun olması konusunda açıklama yapılarak bu değere yer verilmiştir. “Günümüzde insanların gereksinimlerini karşılayan birçok kuruluş vardır. Bu kuruluşlar, ürettikleri malların dayanıklı ve sağlığa uygun olmasına özen gösterir.”, “Yiyecek maddelerini alırken, üzerindeki üretim ve son kullanma tarihlerine bakmalıyız. Son kullanma tarihi geçmiş, bozuk malları kesinlikle almamalıyız. Bunları yediğimizde hastalanabiliriz.”

60. sayfada, “Kızılay Haftası” konusuna yer verilmiştir. Kızılay’ın sağlık alanında yaptığı çalışmalar açıklanarak, bu değere yer verilmiştir. “Sağlık merkezleri kurar. Halkın yaptığı kan bağışlarını alır. Toplanan kanları ihtiyaç sahiplerine verir. Açtıkları okullarda hemşire yetiştirir. Savaş zamanı gezici hastaneler kurar.”

80. sayfada, “Yaşadığımız Çevrede Bizim İçin Çalışanlar” başlığı ile il ve ilçede çalışan görevlilerin tanıtıldığı ve sağlık alanında çalışanlara da yer verildiği görülmüştür. “Doktor, hemşire ve hasta bakıcılar, hastalandığımızda sağlığınıza kavuşabilmemiz için çaba harcar.”

87. sayfada, “Niçin Toplu Yaşıyoruz?” başlığı ile toplu yaşamının gereksinimleri karşılamak açısından zorunluluk olduğu açıklanmış ve yalnız yaşamının sağlıksız koşullar oluşturabileceğine yer verilmiştir. ‘Sağlıklı olmak’ değeri örtük kapsamda verilmiştir. “Bazı insanlar, çeşitli nedenlerle yalnız yaşayabilir. Bu insanlar genellikle kimsesizdir. Yaşlandıklarında bazı işlerini yapamaz, gereksinimlerini karşılayamaz duruma gelebilir. Yiyecek bulmakta güçlük çekebilir. Sağlıksız koşullarda barınmak zorunda kalabilir. Sık sık hastalanarak, muhtaç duruma düşebilir.”

Kitabın 88 ve 89. sayfalarında, Sosyal kurumlardan “Sağlık Kurumları”nın açıklanmasına yer verilerek bu değer kavramları ifade edilmiştir. “Bugün yurdumuzun il ve ilçelerinde büyük hastaneler, dispanserler bulunmaktadır. Küçük yerleşim birimi olan kasaba ve köylerde ise sağlık ocakları yapılmıştır. Sağlık ocaklarında halkımıza çeşitli koruyucu aşılar yapılmakta, hastalar muayene edilmektedir. Hastalıklardan korunma yolları anlatılmaktadır. Bu kurumlarda bulunan ebe, hemşire, sağlık memuru ve doktorlar halkımızın sağlığı için çalışmaktadırlar.”

91. sayfada, ‘İnsan Hakları’nın anlatımına yer verilmiştir. Sağlık hizmetlerinden yararlanma ve sağlıklı yaşama haklarına değinilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri vurgulanmıştır. “Kişiler... Eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.”, “Her çocuk iyi beslenme ve sağlıklı yaşama hakkına sahiptir.”

99. sayfada, Doktorluk mesleğinin görevi açıklanarak bu değere yer verilmiştir. “Doktorlar, insanların sağlığı için çalışır.”

Kitabın 100. sayfasında, “Veremle Savaş Eğitimi Haftası” açıklanmıştır. Haftanın önemi, hastalıktan korunma yolları ve bilinçlendirme çalışmaları açıklamaları ile ‘sağlıklı olmak’ değeri önemslenmiştir. “Veremden korunmak için dengeli beslenmeliyiz.”, “Verem aşısı yaptırmalıyız.”, “Temiz havası olan yerlerde bulunmalıyız, spor yapmalıyız.”, “Veremli hastanın eşyalarını kullanmamalıyız.”

103. sayfada, “Sağlıklı Büyüyelim” ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. Sağlıklı olmak için yapılması ve yapılmaması gerekenler sorular yolu ile öğrenilmesi, bilgi toplanması istenmiş, böylece bu değere yer verildiği görülmüştür. “İç organlarınızı korumak için neler yapmanız gerektiğini araştırınız.”, “Dinlenme ve eğlenmenin sağlığınız için önemini araştırınız.”, “Temiz hava ve sporun sağlığımız için faydalarını öğreniniz.”, “Güneş ışınlarının altında fazla kalmanın sağlığımız açısından yol açabileceği olumsuzlukları araştırınız.”, “Dengeli beslenmenin önemini araştırınız.”

Kitabın 107, 108, 109 ve 110. sayfalarında, “Sağlıklı Büyüyelim” ünitesinin anlatımına yer verilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri vurgulanmıştır. Sağlıklı olmak için ‘temizlik’ önemslenmiş ve açıklanmıştır. “Temizlik, sağlığın temelidir. Hasta olmamak için vücudumuzun temiz olmasına dikkat etmeliyiz. Çünkü hastalıkların kaynağı kirliliktir.” ‘Sağlıklı olmak’ ve ‘temiz olmak’ değerleri bütünlük içinde yer almıştır. “Oyun oynamak sağlığımız için gereklidir. Fakat oyun oynayacağımız zamanı ve yerleri iyi seçmeliyiz. Kirli ve çamurlu yerlerde oynamamalıyız. Bu yerler mikroplu yerlerdir. Buralarda mikrop kapabiliriz. Tozlu

ve dumanlı yerlerde de bulunmamalıyız. Böyle yerlerde bulunmak, oyun oynamak sağlığımız için zararlıdır.” Sağlıklı olmak için düzenli yaşamak gerektiği açıklanarak bu değere yer verilmiştir. “Vücudumuzun bakımı ve sağlığı için düzenli yaşamalıyız.”, “Zamanında yatıp zamanında kalkmalıyız. Günde en az on-on iki saat uyumalıyız. Uyku vücut sağlığımız için çok önemlidir.”, “Uygun zamanlarda spor yapmalıyız. Yaşımıza uygun yapacağımız spor, vücudumuzun gelişmesini ve sağlıklı olmamızı sağlar.” Sağlıklı olmak için ‘Beslenme’ ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. “Büyüyüp gelişmek, sağlıklı olabilmek için beslenmemiz gerekir.”, “Besinlerin vücudumuza değişik yararları vardır. Bir kısmı bizi hastalıklara karşı korur. Bazıları bize güç verir. Vücudumuzu onaran besinler de vardır. Sağlıklı yaşamak, dengeli beslenmek için bu besinlerin hepsinden yeterli miktarda yemeliyiz. Dengeli beslendiğimizde vücudumuz daha sağlıklı olur.”

111. sayfada, “Sağlık” şiirine yer verilerek ‘sağlıklı olmak’ değeri vurgulanmıştır. “Sağlam ruh, sağlam kafa, / Dünyalara bedeldir. / Şu sözü koma rafa, / Sağlık bir hazinedir. // Ne demişti atalar? / Sağlık en büyük varlık. / Sağlığını korursan, / Sen de çekmezsin darlık. /...”

Kitabın 122. sayfasında bitki yetiştirme deneyinin açıklanmasına yer verilmiştir. Bitki tohumlarının sağlıklı seçilmesi gerektiği vurgulanarak ‘sağlıklı olmak’ değerine bitkiler açısından yer verildiği görülmüştür. “Sınıfımıza fasulye, nohut ya da buğday tohumu getirelim. Getirdiğimiz tohumların sağlıklı olmasına dikkat edelim.”

125. sayfada, Hayvanların, insan yaşamına etkilerinden bahsedilerek ‘sağlıklı olmak’ değerine hayvanların sağlığı ve alınacak önlemler açısından yer verilmiştir. “Başıboş dolaşan kedi, köpek gibi hayvanları sevip okşamamalıyız. Evimizde beslediğimiz hayvanların aşılarını ve sağlık kontrollerini yaptırmalıyız.”

127. sayfada, “Yeşilay Haftası” konusuna yer verilmiştir. Bu konu kapsamında sağlığa zararlı alışkanlıklara karşı bilinçlendirme çalışmaları anlatılmıştır. “Çevremizdeki bazı insanların kötü alışkanlıkları vardır. Bunlar içki, sigara, uyuşturucu gibi zararlı maddeleri kullanır. Mide, kalp, beyin, karaciğer, akciğerler gibi önemli organları hastalanır.”

162. sayfada, “Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası” konusu, toplumda sağlık için yapılan çalışmaları ve sağlığın önemini belirtmiştir. “Hafta boyunca sağlığın önemi belirtilir. Ülkemizin sağlık sorunları, radyo ve televizyonda tartışılır. Hastalıklardan korunma yolları üzerinde durulur.”, “Sağlıklı insanlar mutlu, neşeli ve güler yüzlü olur.”

165. sayfada, “Sağlıklı olabilmek için aşağıdakilerden hangisini yapmamalıyız?” sorusuna yer verilerek bu konuda verilen bilgiler ölçülmüştür.

192. sayfada, Sağlıklı bir tatil yapmak için önerilere yer verildiği görülmüştür. “Sağlıklı yaşamak için oyun, spor ve dinlenmeye de ihtiyacımız vardır.”, “Tatilde, dinlenmek için zaman ayırmalıyız. Oyun, spor ve dinlenme saatlerimizi iyi planlarsak, sağlığımız açısından yararlı olur. Neşe içinde, iyi bir tatil geçiririz.”

195. sayfada, Sağlıklı yaşam ile çevre temizliği arasında bağ kurulmuş ve tüm canlıların sağlığını önemseyen ifadelerle yer verilmiştir. “Çevremizdeki suları kirletirsek, bundan çevremizdeki tüm varlıklar etkilenir. İnsanlar ve hayvanlar bu kirli sulardan içtiklerinde hastalanır. Bitkiler bu sularla sulandığında sağlıklı bir şekilde büyüyemez.”, “Sağlıklı yaşam, sağlıklı çevreyle olur.”

Sağlıklı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin kapsamlı olarak yer aldığı görülmektedir. Okul kuralları ve okulda belirlenen; Sağlık, Temizlik ve Düzen Kolu, Kızılay ve Sağlık Kolu; bu değerin kazanımı açısından ele alınmıştır. Sağlıklı olmak için yapılması ve yapılmaması gerekenler; Sağlıklı Büyüyelim, Yeşilay Haftası, Veremle Savaş Eğitimi Haftası, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası üniteleri kapsamındaki anlatımlarla vurgulanmıştır. Kızılay’ın sağlık alanında yaptığı çalışmalar, sağlık kurumları, sağlık alanında çalışanlar ve yaşanan çevredeki sağlık ile ilgili çalışmalar belirtilerek ‘sağlıklı olmak’ ön plana çıkarılmıştır. Sağlıklı olmak için yapılması gerekenlerden bahsedilerek; temiz olmak, düzenli yaşam, düzenli uyku, dengeli beslenme, spor, kişisel temizlik ve çevre temizliği vurgulanmıştır. İnsan hakları içerisinde sağlıklı yaşama hakkının olması vurgulanarak bu değer desteklenmiştir. Bitkilerin ve hayvanların sağlıklı olması ile insan sağlığı arasındaki bağlantının kurulması neticesinde ‘sağlıklı olmak’ değeri desteklenmiş ve ‘Sağlık’ şiiri ile sağlığı korumak gerekliliği vurgulanmıştır. Özetle; kitapta ‘sağlıklı olmak’ değeri teorik bilgi kapsamında yoğun olarak işlenmiş ve kazanımı açısından yeterli görülmüştür.

Estetik: Kitapta % 21,3 ile 2. sırada yer alan ‘Estetik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 10. sayfasında, Okulun açılışı anlatılmış ve bu törende şarkı, şiir ve marş gibi etkinlikler ile ‘estetik’ değerine yer verilmiştir. “Okul müdürümüz konuşmalar yaptı.

Arkadaşlarımız şiirler okudu. Okul korosu şarkılar ve marşlar söyledi. Tören bitiminde heyecanla sınıfımıza girdik.”

Kitabın 20. sayfasında, Eğitsel kolların etkinlikleri ve okulu güzelleştirme çalışmaları ile yer verilmiştir. “Müsamere ve temsil kolu: ...Şiir okuma, yazma yarışmalarına öncülük yapar. Arkadaşlarını bu yarışmalara katılmaları için özendirir.”, “Okulu güzelleştirme ve çevre kolu: ...Okul gazetesinde yazı ve şiirler yayımlar.”

Kitabın 23. sayfasında, Açıklanan bilgi kapsamında yer verilmiştir. “Hayvan sevgisini anlatan şiirler okunur, şarkılar söylenir. Okul panosuna, hayvanların yararlarını anlatan yazılar, şiirler, resimler asılır.” 24. sayfada, ‘güzel’ kavramına yer verilmesi ‘estetik’ değeri kapsamındadır. “Okulumuzun daha güzel görünmesini sağlar.”

49 ve 50. sayfada, Milli Bayram töreni kutlaması anlatımı örnek olarak işlenmiştir. Bu kutlamalarda yer verilen etkinlikler, şiir okunması ‘estetik’ değeri kapsamındadır.

53. sayfada yer verilen “Cumhuriyet Eseri” şiirinde ‘sanat’ kavramı ile ifade edilmiştir. “... Şu köprüler, tüneller, / Sanat yapan şu eller, / Şu atılan temeller, / Cumhuriyet eseri. //...”

Kitabın 73. sayfasında yer verilen “Köyümüz” şiiri estetik değerler içermektedir:

“Dağları ulu ulu,	Sürü dolu ovası,
Havası mis kokulu,	Birlik sevinci, yası
Dereler berrak sulu,	Çiftçilerin yuvası,
Ne güzeldir köyümüz.	Ne güzeldir köyümüz.
Yemyeşil tarlaları,	Kırlarda çiçek açar,
Yazın olunca sarı,	Kuşlar şakıyıp, uçar.
Görmeli o diyarı,	Güneş hep neşe saçar,
Ne güzeldir köyümüz.	Ne güzeldir köyümüz.”

Kitabın 74 ve 75. sayfalarında, Yurdumuzun doğal güzellikleri ve el sanatları ifadeleri ile ‘estetik’ değerine yer verilmiştir. Yine 78 ve 79. sayfalarda, Kültürel zenginlik, doğal güzellik kavramları ile ülkemizin estetik özelliklerinin vurgulandığı görülmüştür.

112. sayfada, Tasarruf haftası konusu açıklanırken, öğrencilerin bu konu çerçevesinde etkinlikler düzenlemesine yer verilmiştir. “Öğrenciler arasında, enerjiyi tutumlu kullanmakla ilgili resim, kompozisyon ve karikatür yarışmaları düzenlenir.”

121. sayfada, Doğadaki bitkilerin estetik bir güzellik kattığı verilen açıklama ile belirtilmiştir. “İnsanlar, bazı bitkileri evlerinin bahçesinde ya da saksı içerisinde yetiştirir. Menekşe, lâle, gül, papatya, karanfil, kasımpatı, aslanağzı gibi süs bitkileri çevremizi güzelleştirir.”

Kitabın 124 ve 151. sayfalarında, Ormanların çevremizi güzelleştirdiği vurgulanarak, bu değere yer verildiği görülmüştür. “Ormanlar havayı temizler ve çevreye güzellik verir.”, “Ormanlar yurdumuzun süsüdür. Burada bulunan ağaçlar, otlar, çiçekler, hayvanlar çevremizi güzelleştirir.”, “Orman yurdun hem süsü hem gücüdür.”

174. sayfada, Anneler Günü nedeniyle düzenlenen etkinlikler ile belirtilmiştir. “Okullarımızda Anneler Günü nedeniyle toplantılar düzenlenir. Bu toplantılarda okunan şiirler, söylenen türküler, şarkılar annelere armağan edilir.”

191. sayfada, Tatilde bu değeri geliştiren çalışmalar yapılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur. “Hikâye, masal, şiir kitapları, gazete ve dergiler okumalıyız.”, “Tatilde becerilerimizi geliştirici çalışmalar da yapmalıyız. Resim dersinde edindiğimiz becerileri geliştirmeliyiz. Yıl içinde yaptığımız el işi çalışmalarına benzer çalışmalar yapmalıyız. Çevremizdeki kulüplerden yararlanmalıyız. Buralardaki müzik, folklor gibi çalışmalara katılmalıyız.”

Kitabın 194. sayfasında, Yıl içinde yapılan çalışmalar açıklanmış ve bu çalışmalar arasında sanatsal ve edebi etkinliklere yer verilerek ‘estetik’ değeri bilgi düzeyinde ifade edilmiştir. “Yıl boyunca çeşitli şarkı ve türküler öğrendik. Milli oyunlar, rontlar oynadık. Resim İş derslerimizde çeşitli resimler ve el işleri yaptık. Sınıfımızda bu yaptığımız resimlerden ve el işlerinden bir sergi açtık.”, “Yılsonu gösterisi de düzenledik. Gösterimizde yıl içinde öğrendiğimiz rontları sunduk. Halk oyunları gösterisi yaptık. Korumuz birbirinden güzel şarkı ve türküler söyledi. Yaptığımız gösteri, izleyenler tarafından çok beğenildi.”

Estetik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; şiir, şarkı, resim, gösteri, hikâye, masal, el işi ve koro gibi etkinlikler kapsamında ele alınmıştır. Okulu güzelleştirme ve çevre kolu ile müsamere ve temsil kolunun faaliyetleri ile bu değer kazandırılması önemsenmiş ve vurgulanmıştır. Cumhuriyet eseri, sanat ve güzel kavramları ile desteklenmiştir. ‘Köyümüz’ şiirinde yer verilen ifadeler ile beslenmiştir. Yurdumuzun doğal güzellikleri, kültürel zenginlikler, ormanlar, çevreyi güzelleştirme ve el sanatları anlatımları ile bu değere dikkat çekilmiştir. Kitapta yer verilen konular kapsamında yapılan etkinlik, şiir ve resim gibi hazırlıklar, müzik, ront, halk oyunu çalışmaları ile ‘estetik’

değeri beslenmiştir. Özetle; kitapta yer verilen bilgilerin ‘estetik’ değeri açısından yeterli olduğu görülmüştür.

Temiz Olmak: Kitapta % 20,9 ile 3. sırada yer alan ‘Temiz olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15 ve 17. sayfalarında, Okul ve sınıf temizliği ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. “Okuldaki zamanımızın büyük bir kısmını dershanemizde geçiririz. Bu nedenle dershanemizin temizliğine özen göstermeliyiz. Sıramızı temiz tutmalıyız.”, “Dershanenizin temiz olması için neler yapmalısınız?” Okul kuralları arasında temiz olmak gerekliliğini belirten ifadeler yer almıştır. “Ayakkabılarımız çamurlu ise temizledikten sonra içeri girmeliyiz.”, “Okulumuzu, okul bahçemizi ve dershanemizi kirletmemeliyiz.”

19 ve 20. sayfalarda, Okul ve sınıftaki ortamın temiz kullanılması için yapılan çalışmalar ifade edilmiştir. Eğitsel kollar arasında ‘Sağlık, temizlik ve düzen’ kolunun görev tanımına yer verilmiştir. “Bu kolda görev alanlar, okulun, sınıfın temiz ve düzenli olmasına çalışır. Ders aralarında, dershaneyi havalandırır. Yazı tahtasını temiz tutar. Temizlik ve sağlık konularında yazılar, şiirler hazırlar.” Okulu güzelleştirme ve çevre kolunun görev tanımı arasında da okulun temizliği için yapılan çalışmaların ifadesine yer verilmiştir. “Bu kolda görev alanlar, okul ile çevresinin temiz ve düzenli olmasına çalışır.”

22. sayfada, “Sınıfta” şiirinde, sınıfın temiz tutulması gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. “Sınıf kendi evimiz, / Tertemiz tutmalıyız. / Çamurlanmasın yerler, / Sonra bize ne derler. // ...” Temiz olmak değeri ile birlikte toplumsallık değerinin de vurgulandığı görülmüştür.

Kitabın 36. sayfasında, Kişisel temizlik ifadesine yer verilmiştir. “Giysilerimizi temiz ve özenli kullanmalıyız.”

80. sayfada, Yaşanılan çevrenin temizliği ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. “Çevremizi kirletmeyelim, temizliğine dikkat edelim.” Kitabın 95. sayfasında, çevre temizliği yapan çocuklar görsel ile örneklendirilmiştir.

Kitabın 103. sayfasında, Temiz ve sağlıklı olmak için neler yapılması gerektiğini sorgulayan sorulara yer verildiği görülmüştür. “Uymamız gereken temizlik kurallarının neler olduğunu araştırınız.”, “Temiz giysiler giymenin önemini araştırıp öğreniniz.”, Temiz hava ve sporun sağlığını için faydalarını öğreniniz.”

105. sayfada, Duyu organlarını temiz tutmak gerektiği vurgulanmış ve diğer organların da temizlik ve sağlıklı olma ile bağlantılı açıklamalarına yer verilmiştir. “Duyu organlarımızı temiz tutmalıyız. Duyu organlarımızdan herhangi biri rahatsızlandığında hemen doktora gitmeliyiz.”

Kitabın 107 ve 111. sayfaları arasında “Sağlıklı Büyüyelim” konusu kapsamında ‘temiz olmak’ değeri vurgulanmıştır. Temiz olmak ile sağlıklı olmak doğru orantılı ve ayrılmaz bir bütün olması nedeniyle konu kapsamında ve önemlidir. “Temizlik, sağlığın temelidir. Hasta olmamak için vücudumuzun temiz olmasına dikkat etmeliyiz. Çünkü hastalıkların kaynağı kirliliktir.”, “Vücudumuz kirlendiğinde, çamaşırlarımız da kirlenir. Bu nedenle her banyodan sonra çamaşırlarımızı değiştirmeliyiz.”, “Bulunduğumuz çevrenin temiz olmasına dikkat etmeliyiz.”, “Oyun oynadığımız, spor yaptığımız, yaşadığımız ortamın temizliğine özen göstermeliyiz. Buraların havasının da temiz olmasına dikkat etmeliyiz.”, “Besinlerin tazeliğine ve temizliğine gereken önemi vermeliyiz.” Konu sonunda neden temiz olunması gerektiğinin anlaşılıp anlaşılmadığını ölçen pekiştirici sorulara yer verilmiştir. “Temizlik vücudumuz için neden önemlidir?”, “Temiz çamaşır giymekteki amacımız nedir?”, “Besinlerimizin temiz ve taze olması niçin önemlidir?”

Kitabın çeşitli sayfalarında, sağlıklı yaşam ile temiz hava, temiz çevre ve ormanların havayı temizlemesi ifadelerine yer verilmiş ve böylece temizliğin sağlık ile olan bağlantısı bir kez daha vurgulanmıştır.

Temiz olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sosyal ortamları, çevreyi temiz tutma, kişisel temizlik ve sağlıklı olmak için temiz olması gereken gereksinimler kapsamında vurgulanmıştır. Okulu ve sınıfı temiz tutma, temizlik kuralları ile vurgulanmıştır. Sağlıklı olmak için uyulması gereken kurallar, duyu organlarının temizliği, giysilerin, besinlerin ve yaşanılan çevrenin temizliği anlatımları ile ‘temiz olmak’ değeri desteklenmiştir. Kitapta yer verilen şiirler yolu ile bu değer renklendirildiği görülmüş ve kitabın genelinde yer verilen anlatımların ‘temiz olmak’ değerinin anlaşılması açısından yeterli olduğu sonucuna varılmıştır.

Çevreyi Koruma: Kitapta % 15,9 ile 4. sırada yer alan ‘Çevreyi Koruma’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15 ve 17. sayfalarında, Okulun ve sınıfın kuralları arasında okul ve çevresinin korunmasını içeren ifadelere yer verilmiştir. “Çöpleri çöp kutusuna atmalıyız.”, “Yazı

tahtasına gereksiz yazılar yazmamalıyız. Kurallara uymayan arkadaşlarımızı uyarmalıyız.”, “Yerlere çöp atmamalıyız. Okulumuzu, okul bahçemizi ve dershanemizi kirletmemeliyiz. Okul eşyalarına zarar vermemeliyiz.”

20. sayfada, Okulu güzelleştirme ve çevre kolunun okul bahçesindeki ağaç ve çiçekleri koruduğu, ifadesine yer verilerek bu değer belirtilmiştir.

23. sayfada, “Hayvanları Koruma Günü” konusuna yer verilmiştir. Bu konu kapsamında çevredeki canlıları korumanın önemine bilgi yoğunluklu yer verilmesi ‘çevreyi koruma’ değerini içermektedir. “Hayvanları korumalıyız. Onların da birer canlı olduğunu unutmamalıyız. Hayvanlara zarar vermemeliyiz. Hayvanlara zarar verenleri uyarmalıyız.” Bu günün önemi ve hayvanları korumak için yapılan çalışmalar çevreyi koruma değeri ile birlikte toplumsallık değeri açısından da önemlidir.

Kitabın 38. sayfasında, Atıkları değerlendirmek gerektiği ile ilgili açıklamalar ile yer verilmiştir. “Kullandığımız kâğıt, şişe, plâstik, alüminyum vb. atıkları çöpe atmamalıyız. Bunların yeniden değerlendirilmelerine katkıda bulunmalıyız.”

65. sayfada, Çevreyi koruma ile ilgili soru ifadesine yer verilmiştir. “Çevrenizdeki doğal güzelliklerin nasıl korunması gerektiğini araştırınız.”

78 ve 79. sayfalarda, Ülkemizin doğal zenginlik alanlarının korunduğu bilgisi ve bu alanların korunması gerekliliğini içeren ifadelere yer verilmiştir. “Çevremizde çok değişik doğal güzellikler vardır. Buralar koruma altına alınmıştır. Örneğin, Kuş gölü, peri bacaları gibi”. “Doğal güzelliklerimizi ve tarihi eserlerimizi korumalıyız. Ormanlık alanlarda ateş yakmamalı, ateş yakanları uyarmalıyız.”

80. sayfada, Yaşanılan çevreyi korumanın önemi vurgulanmıştır. “Çevremizi kirletmeyelim, temizliğine dikkat edelim. Parklardaki ağaçlara, çiçeklere zarar vermeyelim. Çevremizde ortak kullandığımız malları koruyalım.”

115. sayfada, Çevredeki canlıları koruma ile ilgili sorulara yer verilmiştir. “Çevrenizdeki hayvanları korumada size düşen görevleri öğreniniz.”, “Çevrenizdeki bitkileri nasıl koruyabileceğinizi araştırınız.”

126. sayfada, “Canlıları Korumak” başlığı ile ‘çevreyi koruma’ değerini vurgulayan ifadelere yer verilmiştir. Hayvanları korumanın önemi açıklanmıştır: “Çevremizdeki hayvanlara zarar vermemeliyiz. Bu hayvanları korumalıyız. Bunlara zarar verenleri uyarmalıyız.” Çevredeki diğer canlı türleri olan bitkileri koruma ile ilgili bilgiye de yer

verilmiştir: “Park ve bahçelerdeki ağaçları, çiçekleri koparmamalıyız. Gerekğinde bu bitkilerin bakımını yapmalıyız. Bunlara zarar verenlere engel olmalıyız.” Çevreyi koruma değeri ile birlikte etik değerlerin farkında olma ve etik olmayan davranışları uyarma, dürüstlük ve özgüven değerlerine de ulaştırmaktadır.

141. sayfada, Yangından korunma yolları anlatılmıştır. Bu kapsamda ormanları yangınlardan koruma önlemlerine değinilmiştir. “Ormanlık alanlarda kesinlikle ateş yakmamalıyız.”, “Orman yangınlarını yayılmadan önce söndürebilmek için orman içi yollar açılmalıdır.”

151. sayfada yer verilen “Orman Haftası” konusu ile ormanları koruma gerekliliği bir kez daha açıklanarak vurgulanmıştır. “Ormanlarımızı ve içindeki ağaçları koruyalım. Ormanın en büyük düşmanı yangındır. Ormanlık yerlerde ateş yakmayalım. Kesilen her ağacın yerine yenisini dikelim.”

Kitabın 195. sayfasında, “Çevre Koruma Haftası” açıklanmıştır. Bu haftanın önemi ile birlikte çevreyi koruma değerini içeren bilgilere yer verilmiştir. “Çevremizdeki tüm canlı ve cansız varlıklar doğal bir denge içinde yaşar. Bizim vazifemiz bu dengeyi bozmamak, çevremizi temiz tutmaktır.”, “Biz doğayı korudukça, doğa da bizi korur.”

Çevreyi Koruma değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; okul, sınıf, hayvan, bitki, yaşanılan çevre ve doğayı koruma anlatımları ile vurgulanmıştır. Okul ve sınıf kuralları arasında yer almış ve ‘okulu güzelleştirme ve çevre kolu’ ile kazanımı desteklenmiştir. Hayvanları ve bitkileri korumada düşen görevler açıklanarak bu değer ele alınmıştır. Yaşanılan çevrenin korunmasının önemi, doğadaki dengenin korunması, park, bahçe ve ormanların temizliği ve korunması anlatımlarla işlenmiştir. Çevre koruma haftası ve yangından korunma önlemleri ile ‘çevreyi koruma’ ön plana çıkarılmıştır. Özetle; kitapta bu değer ile ilgili yeterli bilgi donanımı sağlanmış ve yapılması gerekenler açıklanmıştır.

Özsaygı: Kitapta % 9,2 ile 5. sırada yer alan ‘Özsaygı’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

19. sayfada, Eğitsel kolların görev tanımı ile birlikte sağladığı kazançlar açıklanmıştır. Bu özellikler ile ‘özsaygı’ değerine örtük olarak yer verildiği görülmüştür. “Eğitici kol çalışmaları ile öğrenciler, ...kendi kendilerini yönetebilme becerisi edinir, sorumluluk duygusu kazanır.”

Kitabın 28 ve 29. sayfalarında yer alan metinlerde kişinin kendi ihtiyaç ve gereksinimlerini bilmesi, tanınmasına yönelik soru ve ifadelere yer verilmiştir. “Temel gereksinimlerimiz nelerdir?”, “Gereksinimlerimizi karşılarken nasıl davranmalıyız?”, “İhtiyaçlarımızın önem sırasının belirlenmesi”. “Zorunlu olmayan gereksinimlerimizin karşılanmasında ısrarcı olmamalıyız.”

35. sayfada yer verilen ‘Zamanda Tutumluluk’ konusu kapsamında; görev ve sorumluluklarını bilme anlatımının da işlenmiş olması ‘özsaygı’ değerini de kapsamıştır. “Zamanımızı iyi değerlendirmeliyiz. Okuldaki zamanımızı da plânlı kullanmalıyız. Yemek yemek, derslerimize çalışmak ve oyun oynamak için yeterli zaman ayırmalıyız.”

Kitabın 37 ve 38. sayfalarında verilen “Nasıl Verimli Oluruz?” konusu yine zamanı plânlama ve verimli olma davranışlarını içermiş ve özsaygı değerinin kazanımını kolaylaştıran davranışları da içermiştir. Örneğin; “Zamanımızı en iyi biçimde değerlendirmeyi alışkanlık hâline getirmeliyiz.”, “Zamanımızı nasıl verimli kullanırız?”

62. sayfada, bir davranışın kazanımı ve alışkanlık haline getirilmesi vurgulanmıştır. “...boş zamanlarımızda bol bol kitap okumalıyız. Kitaplık ve kütüphanelere gitmeyi alışkanlık hâline getirmeliyiz.”

93. sayfada, aile ve toplum içindeki yardımlaşma, dayanışma ve sorumluluklarını bilme davranışlarının anlatımlarına yer verilmiştir. Bu davranışların kazanımı toplumsallık ve sorumluluk sahibi olmak değerleri ile birlikte ‘özsaygı’ değerini kazandırıcı niteliktedir. “Toplum içerisinde birlikte yaşayan insanlar, birbirleriyle ilişki hâlinededirler. Bunun için birbirlerine yardım ederek, dayanışma içinde bulunmaları gereklidir.”, “Çocuklar da kendilerine düşen görev ve sorumlulukları severek yerine getirir. Anne ve babalarına işlerinde yardımcı olurlar.”

103. sayfada, ‘Sağlıklı Büyüyelim’ ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. Bu sorular arasında kişisel temizlik ve bakıma yönelik soruların yer alması ‘özsaygı’ değerini pekiştirici niteliktedir. “Uymamız gereken temizlik kurallarının neler olduğunu araştırınız.”, “Tırnaklarımızı temiz tutmanın ve uzadıkça kesmenin sağlığımız için yararlarını araştırınız.”

109 ve 111. sayfalarda verilen sağlıklı olmaya özen gösterme önerileri kişinin kendine verdiği değer ile orantılıdır. Bu genel anlatımlar da ‘özsaygı’ değeri için bir ön koşul davranışlarından birini oluşturmuştur. Örneğin; “Uygun zamanlarda spor yapmalıyız.

Yaşıma uygun olarak yapacağımız spor, vücudumuzun gelişmesini ve sağlıklı olmamızı sağlar.”

Kitabın 192 ve 193. sayfalarında yer verilen, tatilin nasıl geçirileceği önerileri ve görev ve sorumluluklarını bilme ifadeleri örtük kapsamda ‘özsaygı’ değerini kazandırabilecek davranışları oluşturmuştur. “Tatilde, dinlenmek için zaman ayırmalıyız. Oyun, spor ve dinlenme saatlerimizi iyi plânlarsak, sağlığımız açısından yararlı olur. Neşe içinde, iyi bir tatil geçiririz.”, “Tatilde ailemize nasıl yardım edebiliriz?”

Özsaygı değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değerın metınlerdeki anlatımlar ve önerilerden örtük olarak çıkarıldığı söylenebilir. Kişinin kendi ihtiyaç ve gereksinimlerini tanınası, kişisel bakım ve temizliğini yapabilmesi, kendini değerli bularak sağlığını korumaya özen göstermesi ve yardımlaşma, dayanışma duygularına sahip olarak sorumluluklarını bilmesi davranışları vurgulanmıştır. Bu davranışların yanı sıra alışkanlık kazanma örneklerine yer verilmiş; zamanı değerlendirme, kitap okuma ve kütüphaneye gitmeyi alışkanlık haline getirme önemsenererek ele alınmıştır. Kişinin kendi ile ilgili plân yapabilmesi ön plana çıkarılarak bu değerin desteklendiği görülmüştür. Özetle; kitapta yer alan davranışlar ve bu davranışların olması gerektiği çerçevesinde yapılan önerilerin bir kısmı ‘özsaygı’ değerini kazandıracak niteliktedir. Ancak bu davranışların pratik örneklerle sunulmaması ve özsaygı değerini içeren arkadaşlık ilişkileri, duygularını fark etme gibi davranış örneklerini de içermemiş olması önemli bir eksiklikler.

Özgüven: Kitapta % 5,1 ile en az bulunan ‘Özgüven’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında, Sınıf temizliği ve araç-gereç kullanımına yönelik bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler kapsamında kurallara neden gerek duyulduğunu bilme ve okuldaki görevlilere yardım edebilme davranışları ‘özügüven’ sahibi olmak değeri ile ilgili davranışları oluşturmaktadır. “Kurallara uymayan arkadaşlarımızı uyarmalıyız. Dershanemizi temiz kullanarak okulumuzdaki görevlilere yardımcı olmalıyız.”

17. sayfada, okul kurallarına neden uyulması gerektiğine yer verilmiştir. “...öğrencilerin de uymaları gereken kurallar vardır. Okulda rahat ve sağlıklı bir ortamda yaşayabilmek için bu kurallara uymalıyız. Kurallara uymayan arkadaşlarımızı da uyarmalıyız.”

19. sayfada eğitici kolların bireye sağladığı kazançlar açıklanmıştır. Bu kazançlar arasında bireyin kendine olan güveninin artmasını sağlayacak çalışmalara da yer verilmesi ile

‘özgüven’ değeri vurgulanmıştır. “Kendi kendilerini yönetebilme becerisi edinir, sorumluluk duygusu kazanır. Plânlı çalışma alışkanlığı ve kendilerine güven duygusunu geliştirir.”

23. sayfada, ‘Hayvanları Koruma Günü’ konusu işlenmiştir. Bu konu kapsamında hayvanlara zarar verenleri uyarma davranışı ile etik davranışların güven artırıcı olması dolaylı olarak ele alınmıştır. “Hayvanlara zarar vermemeliyiz. Hayvanlara zarar verenleri uyarmalıyız.”

31. sayfada, aile içinde alınan kararlarda görüş bildirilmesi bilgi yolu ile aktarılmıştır. “Alacağımız mallar için, ailece toplanıp birlikte karar vermeliyiz.”

35. sayfada, kendi gereksinimleri ile ilgili plân yapma davranışı ve zamanı değerlendirerek verimli olma, başarılı olabilme ifadeleri örtük kapsamda ‘özgüven’ değerini de kazandıran ifadeleri içermektedir.

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Atatürk’ün karşılaştığı güçlükler ve yaptığı yenilikler il kişilik özelliklerinin anlatımına yer verilmiştir. Bu anlatımlarda azimli olması, yılmaması, durmadan çalışması ve yeniliklere açık olması bu davranışların sahip olduğu değerler ile birlikte ‘özgüven’ sahibi olduğunu da göstermektedir.

92. sayfada, ‘Haklara Saygı’ başlıklı konuya yer verilmiştir. Bu konu kapsamında, kendi hakkını arama davranışına yer verilmesi; adaletli ve hoşgörülü bir ortamın sağlanması ile birlikte ‘özgüven’ değerini de ifade etmektedir. “Çocuk ve insan olarak kendi haklarımızı savunmalıyız. Eğitim görmek, sahip olduğumuz haklardan biridir. Sınıfta öğretmenimiz ders anlatırken bazı arkadaşlarımız gürültü yaparak dersin bölünmesine neden olur. Bu gibi durumlarda eğitim hakkımızı savunmalı, arkadaşlarımızı uyarmalıyız.”

108. sayfada, çevreyi korumada etik olmayan davranışlarda bulunanları uyarma eylemine yer verilmiştir. “Yerlere tükürenleri uyarmalıyız.”, “Çevreyi kirletenleri uyarmalıyız.”

Özgüven değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; okul kurallarına neden gerek duyulduğunu bilme, etik davranışların güven artırıcı olduğunu bilerek, çevreyi kirletenleri, hayvanlara zarar verenleri, sınıfta rahatsızlık oluşturanları uyarma davranışları çerçevesinde vurgulanmıştır. Atatürk’ün kişilik özellikleri, karşılaştığı güçlükler ve yaptığı hizmet ve yeniliklerin anlatımı içerisinde Atatürk’ün özgüven sahibi olduğu çıkarımına ulaşılmaktadır. Eğitici kollar yardımı ile kazanılan kendi kendini yönetebilme ve kendine güven duygusunun geliştirilmesi anlatımları ile ‘özgüven’ değeri desteklenmiştir. Bireyin kendi gereksinimlerini bilerek planlaması, zamanı verimli kullanarak değerlendirmesi,

kendi hakkını savunması ve ailede alınan kararlarda görüş bildirme davranışlarında bulunabilmesi ‘özgüven’ değerinin kazanımı için aktif teorik örnekleri oluşturmuştur. Özetle; kitapta teorik bilgilerin özgüven artırıcı olduğu görülmüş ancak bireysel ve pratik örneklerin eksik kaldığı görülmüştür.

Tablo 47. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler

(1998) 3. Sınıf 3. Kitap		
Sosyal Değerler	f	%
Toplumsallık	241	45.0
Yardımsever Olmak	78	14.6
Sevgi	64	11.9
Aile Sevgisi	53	9.9
Güvenilir Olmak	21	3.9
Dürüstlük	17	3.2
Fedakâr Olmak	17	3.2
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	14	2.6
Doğruluk	13	2.4
Gerçek Dostluk	9	1.7
Ahlâklı / Erdemli Olmak	6	1.1
Misafirperverlik	3	0.5
Toplam	536	100.0

Tablo 47’de Sosyal değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 47’ye göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 536 yerde Sosyal değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Toplumsallık kavramı % 45,0 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Yardımsever olmak % 14,6 ile 2. sırada yer almaktadır. Sevgi kavramı % 11,9 ile 3. sırada ve Aile Sevgisi % 9,9 ile 4. sırada yer alan değerlerdir. Bu değerleri takiben % 3,9 ile Güvenilir olmak, % 3,2 ile Dürüstlük ve Fedakâr olmak, % 2,6 ile Gelenek ve Göreneklere Bağlılık, % 2,4 ile Doğruluk, % 1,7 ile Gerçek Dostluk ve % 1,1 ile Ahlâklı / Erdemli olmak az kullanılan değerlerdir. Misafirperverlik % 0,5 ile en az kullanılan değer olarak yer almaktadır.

En fazla kullanılan sosyal değer ile en az kullanılan sosyal değer arasında % 44,5 gibi önemli bir fark bulunmaktadır.

Toplumsallık: Kitapta % 45,0 ile en fazla bulunan ‘Toplumsallık’ değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 9. sayfasında, okulun açılması ve bir önceki ders yılının devamı olarak sorulara yer verilmiştir. “Tatilde gezip gördüğünüz yerler hakkında hangi bilgileri edindiniz? Edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınıza anlatınız.” ifadeleri ile arkadaşlık ilişkisine yer verilmiştir.

13. sayfada, tatilde arkadaş edinme ve görgü kurallarını uygulama davranışları ele alınmıştır. “Spor etkinliklerine katılırsınız, yeni arkadaşlar ediniz.”, “Görgü kurallarına uymayı alışkanlık hâline getirebiliriz.”

17. sayfada, okul düzenini sağlamak için yapılması gerekenler, uyulması gereken kurallar, bu kurallara uymanın sonuçları ve okuldaki ilişkiler anlatılmıştır. “Okul toplu olarak yaşanan bir yerdir. Okuldaki düzeni okul müdürü, müdür yardımcıları, öğretmenler ve hizmetliler sağlar. Ancak, öğrencilerinde görevleri ve uymaları gereken kurallar vardır. Okulda rahat ve sağlıklı bir ortamda yaşayabilmek için bu kurallara uymalıyız.”, “...Okula giriş ve çıkışlarda düzenli olmalıyız. Merdivenleri, sağdan inip çıkmalıyız. ...Okul eşyalarına zarar vermemeliyiz. Küçüklerimizi incitmemeliyiz, büyüklerimize karşı saygılı olmalıyız. Tuvaletleri temiz kullanmalıyız. Muslukları açık bırakmamalıyız. Bulduğumuz bir parayı ya da eşyayı nöbetçi öğretmene teslim etmeliyiz. Sınıfta ve koridorda gürültü yapmamalıyız.”, “Okul, insanların toplu olarak bir arada yaşadıkları eğitim yuvasıdır. Burada yaşayanlar, birbirlerine karşı saygılı olmalıdır. Bizler de arkadaşlarımızla iyi ilişkiler içerisinde olmalıyız.”

Kitabın 19 ve 20. sayfalarında, eğitici kollar ve görevlerinin anlatımına yer verilmiştir. Bu konu kapsamında eğitici kollar yolu ile oluşan grup bilinci, grubun çıkarlarını koruma davranışları ve arkadaşlık ilişkileri ile birlikte işbirliği yapılan çalışmalar ‘toplumsallık’ değerini desteklemektedir. Örnekler; “Dershanede ve okulda işlerin daha düzenli yürütülmesi için, eğitici kollar kurulur. Öğrenciler bu kolların çalışmalarına katılarak okul işlerine yardımcı olur. ...”, “Kızılay ve sağlık kolu: Kızılay ve sağlık kolunda görev alanlar, okul gazetesinde Kızılay’ı tanıtıcı yazı ve şiirler yayımlar. Kızılay’a yardım toplar.

Yardıma ihtiyacı olan arkadaşlarımız belirler. Bu arkadaşlarımıza yardım sağlanması için rehber öğretmene başvurur. ...”, “Haberleşme ve gezi kolu: Haberleşme ve gezi kolunda görev alanlar, başka okullarla haberleşmeye çalışır. Okulumuzun çıkardığı çeşitli yayınlara katkıda bulunur. Bu konuda görüşlerimizi ve yazılarımızı alır. Çevre okullarla ilgili bilgi toplar, resim ve yazılar biriktirir. Çeşitli yerlere geziler düzenler.”, “...Bunlardan başka okulumuzda aşağıdaki kollar da kurulabilir: ...vakıf kolu, toplum kurallarına uyma ve görgü kolu, hayvanları koruma kolu, hava gözlem kolu gibi.”

Kitabın 22. sayfasında yer verilen ‘Sınıfta’ şirinde toplumsal algının ön plana çıkarıldığı görülmüştür. “Sınıf kendi evimiz, / Tertemiz tutmalıyız. / Çamurlanmasın yerler, / Sonra bize ne derler. // Açık kalsın pencere, / Kâğıt atmayın yere. / Ya öğretmen girerse, / “Ne ayıp size.” derse.” //...”

23. sayfada, ‘Hayvanları Koruma Günü’ konusu işlenerek belirli bir toplumsal bilinç oluşturulmak istenerek işlenmiştir. “Tüm dünyada olduğu gibi, yurdumuzda da hayvanları korumak için dernekler kurulmuştur. Bunların en önemlisi Türkiye Hayvanları Koruma Derneğidir. Her yıl 4 Ekimde hayvanları koruma günü kutlanır. ...”

27. sayfada, sosyal ihtiyaçlardan bahsedildiği görülmüştür. “Eğitim görmek, eğlenmek, gezmek, spor yapmak sosyal gereksinimlerimizdir.”, “Önce temel, sonra sosyal olanları gidermek için çaba harcarız.”

Kitabın 31 ve 33. sayfalarında, toplumsal derneklere yer verilmiştir. “...kötü, bozuk, sağlıksız mal satanları Tüketici Haklarını Koruma Derneklerine bildirmeliyiz.”, “Aldığımız bir malın kalitesini hangi kurum belirler?”, “TSE ve Tüketici Haklarını Koruma Dernekleri ne iş yapar?” Bu kurum ve derneklerden bahsedilmesi, doğrudan toplumsallık değerini kazandırmamaktadır. Ancak bu kurumların tanıtımının yapılması toplumsal kurumlar hakkında bilgi donanımı sağlamıştır.

60 ve 61. sayfalarda, “Kızılay Haftası” konusuna yer verilmiş ve sosyal yardım yapan bu kurumun tanıtımı yapılmıştır. “Her yıl 29 Ekim-4 Kasım tarihleri arasında Kızılay haftasını kutlarız. Kızılay bir yardım kurumudur. Hafta boyunca Kızılay’ın faydaları anlatılır. Kızılay’la ilgili konuşmalar yapılır. ...”

Kitabın 62. sayfasında, ‘Dünya Çocuk Kitapları Haftası’ konusu işlenmiş ve bu haftanın toplumsal önemine değinilen açıklamalara yer verilmiştir. “Kasım ayının ikinci pazartesi günü başlayan hafta, dünya çocuk kitapları haftası olarak kabul edilmiştir. Bu hafta

içerisinde kitap sergileri düzenlenir. Kitap okumanın önemi ve faydası hakkında konuşulur. Arkadaşlar birbirine kitap armağan eder.”

Kitabın 72 ve 73. sayfalarında, köy yönetimi ve yapısı ile ilgili konu anlatımı işlenmiştir. Toplumsal yapısı hakkında verilen bilgiler bu açıdan değerlendirilmiştir. “Köyde ortak kullanılan mallar da vardır. Cami, okul, çeşme, köy odası, otlaklar köyün ortak mallarıdır. Köylüler, ortak malların onarımını ve bakımını da birlikte yapar.”

74, 75 ve 76. sayfalarda “İlçemiz ve İlimiz” konusuna yer verilmiştir. İl ve ilçelerdeki toplumsal kurum, yönetim örgütleri ve gereksinimler örneklendirilmiştir. “İl ve ilçelerde yaşayanların sosyal gereksinimlerini karşılamak için yapılmış olan yapılar da vardır. Okullar, hastaneler, kütüphaneler, kültür merkezleri bu tür yapılardandır.”

Kitabın 81. sayfasında, belirli gün ve haftalardan olan “Öğretmenler Günü” konusu işlenmiş ve öğretmenlerin toplum açısından önemi açıklanmıştır. “Toplum içerisinde gördüğümüz bilim adamlarının, doktorların, mühendislerin, işçilerin, sanatçıların hepsini öğretmenler yetiştirmiştir.”, “Topluma çok büyük faydası olan öğretmenlerimize değer vermeliyiz, onlara saygı ve sevgi göstermeliyiz.”

Kitabın 86 ve 100. sayfaları arasında “Toplum Hayatımız” ünitesinin kapsamlı işlenmesine yer verilmiştir. Toplu yaşam, sosyal kurumlar, hak ve sorumluluklar, sosyal dayanışma, insan hak ve hürriyetleri, vatandaşlık görevleri ve meslekler bu ünite kapsamında açıklanmıştır. Toplumsal yaşam hakkında bilgi veren ve örnekler içeren bu anlatımdan toplumsallık ile ilgili bulgu örneklerine bakıldığında; “Çevrenizdeki mesleklerin toplum için önemini araştırınız.”, “Yardım kurumlarının neler olduğunu öğrenip yazınız.” gibi hazırlık soruları ile dikkat çekilmiştir. “Niçin Toplu Yaşıyoruz?” başlığı ile toplumsal yaşamın önemi vurgulanmıştır: “İnsanlar, toplu olarak yaşar. Bunun için köyler, kasabalar, şehirler oluşturmuşlardır. İnsanların çok değişik gereksinimleri vardır. İnsanlar bu gereksinimlerini karşılamak için bir arada yaşamak zorundadır. ...”. Sosyal Kurumlar başlığı ile bu kurum ve kuruluşların tanıtımı yapılmıştır. Örnekler: “Günümüzde eğitim kurumları, yurdumuzun tamamına yayılmış ve gelişmiştir.”, “Bugün yurdumuzun il ve ilçelerinde büyük hastaneler, dispanserler bulunmaktadır. Küçük yerleşim birimleri olan kasaba ve köylerde ise sağlık ocakları yapılmıştır.”, “...Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Yardım Sevenler Derneği bu kurumlardan bazılarıdır.”, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, her il ve ilçemizde kurulmuştur. İllerde valiler, ilçelerde ise kaymakamlar bu vakfın başkanıdır. Bu vakfın kuruluş amacı, yolsun ve muhtaç kişilere gıda, giyecek ve parasal yardımlarda

bulunmaktadır.” ‘Hak ve Sorumluluklarımız’ başlığı altında işlenen konuda hakların toplumsal açıdan değerlendirildiği de görülmüştür: “Toplum içerisinde birlikte yaşayan insanların, birbirlerinin haklarına saygı göstermeleri gerekir. Bu haklara saygı gösterilmez ise toplum düzeni bozulur. Toplum düzeni bozulduğunda, insanların huzuru kalmaz.” Kitapta toplumsal açıdan ele alınan bir diğer konu gelenek ve göreneklerin toplum açısından yer olmuştur: “Gelenek ve göreneklerimiz, toplum içerisinde dayanışmayı geliştirir.” Toplumsallık içerisinde önemli bir yeri olan ‘Sosyal Dayanışma’nın anlatımlar çerçevesinde vurgulandığı görülmüştür. Örnekler: “Toplum içerisinde birlikte yaşayan insanlar, birbirleriyle ilişki hâlinde dirler. Bunun için birbirlerine yardım ederek, dayanışma içinde bulunmaları gereklidir.”, “İş bölümü, toplu yaşamın temelini oluşturur. İş bölümünün olmadığı bir toplum yoktur. ...” Kitapta ‘vatandaşlık görevleri’ toplumsal yaşamın bir gerekliliği olarak açıklamalarla verilmiştir: “Vatandaş olarak devlete karşı çeşitli görevlerimiz vardır. Vatandaşlık görevleri, Cumhuriyet Dönemi’nde yasalarla düzenlenmiştir. Seçme ve seçilme hakkı, askerlik yapmak, vergi vermek, devlete karşı görevlerimizden bazılarıdır.” Çeşitli meslek gruplarının toplumsal açıdan önemi ifade edilmiştir. Örnekler: “Toplumumuzda mesleklerin hepsi önemlidir. Doktorlar, insanların sağlığı için çalışır. Öğretmenin yaptığı iş topluma iyi insanlar yetiştirmektir. Çiftçilerimizin işi ise insanlara yiyecekleri gıdaları üretmektir. İşte toplumdaki tüm insanlar, yaptıkları işlerle bir dayanışma içerisinde dir.”, “Bizler de kendimize en uygun mesleği seçerek toplumumuza faydalı olalım.”

Kitabın 110. sayfasında, görgü kurallarını uygulamaya yönelik önerilere yer verilmiştir. “Ağzımızda yemek varken konuşmamalıyız. Yemek yerken ağzımızı şapırdatmamalıyız. Yemeği dökmeden yemeye çalışmalıyız. Yemek yerken başka şeylerle ilgilenmemeliyiz.”

Kitabın 162. sayfasında, “Sağlık ve Sosyal Güvenlik Haftası” konusu toplumsal açıdan açıklamalarla verilmiştir. “Hafta boyunca, sağlığın önemi belirtilir. Ülkemizin sağlık sorunları, radyo ve televizyonda tartışılır. Hastalıklardan korunma yolları üzerinde durulur. Sosyal güvenlik kuruluşları tanıtılır. Sosyal güvenliğin önemini belirten konuşmalar yapılır. Toplum sağlığının korunmasında devlete de önemli görevler düşer. ...”

Kitabın 195. sayfasında, “Çevre Koruma Haftası” konusuna yer verilmiştir. Çevreyi korumanın toplumsal bilinçlendirici açıklamalar ile sunulması ‘toplumsallık’ değeri açısından değerlendirilmiştir.

Toplumsallık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; çeşitli konular etrafında yer almıştır. Kitapta arkadaşlık ilişkileri; arkadaş edinme ve iyi ilişkiler geliştirme

ifadelerine değinildiği görülmüştür. Okul düzeni, okul kuralları ve bu kurallara uymanın sonuçları açıklanarak okulun toplumsal boyutu ele alınmıştır. Eğitici kollara yer verilmesi ile bu değeri geliştirebilecek grup bilinci ön plana çıkarılmıştır. Belirli gün ve haftalardan örnek anlatımlara yer verilmesi ile toplumsal bilinçlendirme ve bilgi donanımı sağlanmıştır. Köy, ilçe ve il yönetim ve yapılarının anlatımı örnek olarak işlenmiştir. Toplumsal ayıplanma ifadeleri ve görgü kurallarını uygulamaya yönelik öneriler ile bu değere dikkat çekilmiştir. Kitapta ‘Toplum Hayatımız’ başlığı ile detaylandırılan toplumsal yaşam, sosyal dayanışma ve vatandaşlık görevleri gibi başlıklar vurgulanmıştır. Özetle; kitapta toplumsallık değeri bilgi donanımını sağlayan geniş bir anlatım çerçevesinde sunulmuştur ancak pratikte çok yer almadığı görülmüştür.

Yardımsever Olmak: Kitapta % 14,6 ile 2. sırada yer alan ‘Yardımsever olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12 ve 13. sayfalarında, yardımlaşmanın öğrenilmesi tatil anlatımı ile örneklendirilmiştir. “Tatilim çok yararlı geçti. Yardımlaşmayı, zamanımı verimli biçimde değerlendirmeyi öğrendim.”, “Arkadaşlarımdan... Bir kısmı da köyde yaşayan yakınlarının yanlarına gitmiş. Köydeki yakınlarına yardımcı olmuşlar.”, “Bazı arkadaşlarımız ise tatilde hiçbir yere gidememiş. Yaz tatillerini ailelerine yardım ederek geçirmişler.”, “Tatilde ailemize yardımcı olmak için de zaman ayırmalıyız. Tatilde zamanımızın büyük bir bölümünü ailemizle birlikte geçiririz. Üzerimize düşen ileri yaparak ailemize yardımcı olmalıyız.”

15. sayfada, okuldaki görevlilere yardımcı olmaya yer verilmiştir. “Dershanemizi temiz kullanarak okulumuzdaki görevlilere yardımcı olmalıyız.”

Kitabın 18. sayfasında, okulda küçüklere yardım edilmesi gerektiği ifadesine yer verilmiştir. “Küçüklerimizi korumalıyız ve onlara yardımcı olmalıyız.”

19 ve 20. sayfalarda, okulda yapılan çalışmalarda yardımlaşmaya yer verilmiştir. Eğitici kollardan bahsedilen konuda: “...Öğrenciler bu kolların çalışmalarına katılarak okul işlerine yardımcı olur.”, “Kızılay ve sağlık kolunda görev alanlar, okul gazetesinde Kızılay’ı tanıtıcı yazı ve şiirler yayımlar. Kızılay’a yardım toplar. Yardıma ihtiyacı olan arkadaşlarımızı belirler. Bu arkadaşlarımıza yardım sağlanması için rehber öğretmene başvurur.”

Kitabın 40. sayfasında ‘Dünya Çocuk Günü’nün önemine değinilmiş ve yardıma ihtiyacı olan çocuklara yardım edilmesi gerektiği belirtilmiştir: “Kimsesiz ve yardıma muhtaç çocuklar için yardım çalışmaları yapılır.”

60 ve 61. sayfalarda, Kızılay kurumunun yaptığı yardımlar hakkında bilgi verilmiştir. “Kızılay görevlileri, kötü günlerinde insanlara yardım eder. Evi yananlara, sel baskınına uğrayanlara, depremde zarar görenlere yardım elini uzatır. Çadır, battaniye, giysi ve yiyecek verir. Yoksul ve kimsesizler için aşevleri açar. ...Kızılay’da çalışanlar, bu işleri yapabilmek için yardımsever kimselerin yardımlarına muhtaçtır. Bu nedenle biz de Kızılay’a yardım edelim.”

Kitabın 65, 70 ve 72. sayfalarında, yaşanan çevredeki yardımlaşmayı belirten soru ve ifadelere yer verilmiştir. “Çevrenizde sizin için çalışanlara nasıl yardımcı olacağınızı araştırınız?”, Mahalle yönetiminde muhtarın sağladığı faydalara ve yönetimdeki yardımlaşmanın anlatımına yer verildiği görülmüştür: “İhtiyar meclisi üyeleri muhtara yardımcı olurlar.”, “Muhtar, ...Mahalleye gelen görevlilere yardımcı olur.”, “Muhtar, ...Mahalledeki yardıma muhtaç insanları tespit eder. Bunlara yardım edilmesini sağlar.”

80. sayfada, yaşanan çevredeki çalışanların bir kısmı açıklanmış ve onlara yardımcı olmak gerekliliği ifadesine yer verilmiştir. “Bizim için çalışan görevlilere yardımcı olalım. Onların işlerini kolaylaştıralım.”

Kitabın 89 ve 90. sayfalarında bazı yardım kurumlarının açıklandığı görülmüştür. “Milletimiz yıllardan beri yardımlaşmaya önem vermiştir. Muhtaç kimselere yardım etmek amacıyla birçok yardım kurumları oluşturulmuştur. Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Yardım Sevenler Derneği bu kurumlardan bazılarıdır.”, “Yardım Sevenler Derneği, yoksul ve muhtaç kişilere çeşitli yardımlarda bulunmak için kurulmuştur.”, “Yardım kurumları halkın yardımları ile yaşar ve güçlenir. Bu kurumlara yardım etmek hepimizin görevidir.”

92 ve 93. sayfalarda, Çocuk Hakları Sözleşmesi, toplumsal ve aile içindeki dayanışmaya yer verilmiştir. “Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların ağır işlerde çalıştırılmalarını yasaklamıştır. Büyüklere, çocukların zor işlerinde yardımcı olma görevi verilmiştir.”, “...Çocuklar da kendilerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirir. Anne ve babalarına işlerinde yardımcı olurlar.”

Kitabın 139. sayfasında, ilk yardım ile ilgili önerilere yer verilmiştir. “...yaralıları ilk yardım yapmalıyız.”, “Yetkililere ve kurtarma ekiplerinin çalışmalarına yardımcı olmalıyız.”

165. sayfada, yardım etme davranışı soru yolu ile vurgulanmıştır. “Aşağıdakilerden hangisi turistlere karşı yapılan doğru bir davranıştır? – Yardım istediklerinde onlara yardımcı olmak.”

188 ve 189. sayfalarda, Tatilde aileye yardım edilmesi gerektiğini belirten soru ve açıklamalara yer verilmiştir. “Tatilde ailenize nasıl yardımcı olabileceğinizi büyüklerinizden sorup öğreniniz.”, “Bazılarımız tatili bulunduğumuz yerde geçireceğiz. Ailelerimize, işlerinde yardımcı olacağız. Çünkü bazı ailelerin yaz aylarında işleri çok olur. Bizler de ailemize yardım ettiğimizde mutlu oluruz.”

Yardımsever olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sosyal yardım kurumları, aileye yardımcı olmak, okulda yapılan eğitici kol çalışmalarında yardımda bulunma, doğal afetlere uğrayanlara ilk yardımda bulunma ve sosyal dayanışma, yaşanan çevredeki yardımlaşma konuları kapsamında ele alınmıştır. Tatilde yardımlaşmanın pekiştirilmesi, küçüklere yardım etme davranışı ve turistlere yardımcı olma ifadeleri örneklendirilmiştir. Ancak kitapta bilgi donanımı sağlayan tüm bu konuların pratik örneklerine ve rol modellere yer verilmemesi dikkat çekmektedir.

Sevgi: Kitapta % 11,9 ile 3. sırada yer alan ‘Sevgi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 10. sayfasında, okulun açılışı konusuna yer verilmiş ve bu metinde okul, arkadaş ve öğretmen sevgisine değinildiği görülmüştür. “Bugün okulumuz açıldı. Hepimiz sevinçle, okula gitmek için sabah evimizden çıktık. Okulumuza yaklaştıkça, geçen yıl birlikte olduğumuz arkadaşlarımızla karşılaştık. Sevinçle birbirimize sarıldık. Okul bahçesinde öğretmenimizi gördüğümüzde sevinç ve heyecanımız arttı.”

22. sayfada yer verilen ‘Sınıfta’ şiirinde sevgi değeri uslu olma ile bağlantılı sunularak toplumsal bir algı ön plana çıkarılmıştır. “...Çocuklar uslu durun! / Rahat rahat oturun. / Kimse sevmez haşarı, / Kavgacı çocukları.”

23. sayfada, ‘Hayvanları Koruma Günü’ kapsamında hayvan sevgisine vurgu yapılmıştır. “Hayvanları koruma gününün amacı, insanlarda hayvan sevgisini geliştirmektir. Bu amaçla

okullarda hayvanların yararlarını anlatan konuşmalar yapılır. Hayvan sevgisini anlatan şiirler okunur, şarkılar söylenir.”

28. sayfada yer verilen ‘Besinler’ şiirinde toprağın betimlemesi yapılırken annenin evladına karşı olan sevgisi ile bağdaştırma yapıldığı görülmüştür. “Artık dişiniz çıktı der / Süt vermez cici annemiz. / Alır kucağına sever / Toprak, ikinci annemiz. ...”

40. sayfada, “Dünya Çocuk Günü” konusu işlenmiş ve ‘sevgi’ değeri evrensellik içerisinde vurgulanmıştır. “Dünya çocuk gününde, çocuklar arasında barış ve sevginin gelişip güçlenmesi için çaba harcanır.” ‘Dünya Çocukları’ şiiri ile bu sevgi bir kez daha vurgulanmıştır. “...Birleşiniz bütün dünya çocukları, / Kalp kırılmadıkça sürüp gider oyun.”

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında, Atatürk ve Cumhuriyet sevgisi vurgulanmıştır. “Her yıl 29 Ekim günü, cumhuriyetin ilânını coşku ile kutluyoruz. Atatürk’ü sevgi ve minnetle anıyoruz.” Cumhuriyet şiiri: “Kan akıttık, can verdik; öyle kavuştuk sana, / Adın bile veriyor bahtiyarlık insana. / Seviyoruz biz seni, canımızdan ileri, / Ata’mıza söz verdik, dönmeyeceğiz geri.//...”

62. sayfada, ‘Dünya Çocuk Kitapları Haftası’ konusu işlenmiş ve kitap sevgisi vurgulanmıştır. “Bu kadar faydalı olan kitapları tanımamız, sevmemiz, korumamız ve okumamız gerekir.”, “Kitap sevgisi, sevgilerin en güzelidir.”

Kitabın 81 ve 82. sayfalarında, öğretmen sevgisi vurgulanmıştır. “Topluma, çok büyük faydası olan öğretmenlerimize değer vermeliyiz, onlara saygı ve sevgi göstermeliyiz.”

91. sayfada, Sevgi çocukların temel haklarından biri olarak vurgulanmıştır. “İyi bir eğitim, sevgi ve şefkat görme de çocukların temel haklarındandır.”

Kitabın 93 ve 94. sayfalarında, toplum içerisindeki ilişkilerde sevgiyi temel alma ve kendi sorumluluklarını severek yerine getirme davranışlarına yer verilmiştir. “Gelenek ve görenekler, toplum içerisinde saygı ve sevgiyi kuvvetlendirir.”, “...Çocuklar da kendilerine düşen görev ve sorumlulukları severek yerine getirir.”, “...yaşantımız süresince, çevremizdeki insanlara hoşgörüyü yaklaşmalıyız. Onlardan sevgi ve saygımız esirgememeliyiz.”

157. sayfada, Atatürk’ün çocuk sevgisi vurgulanmıştır. “Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kabul edildi. Atatürk bu

bayramı Türk çocuklarına armağan etti.”, “Atatürk bu günü Türk çocuklarına armağan etmekle onları ne kadar sevdiğini göstermiştir.”

174. sayfada, ‘Anneler Günü’ konusu işlenmiş ve anne sevgisi metin ve şiir yoluyla vurgulanmıştır. “Annelerimizin Anneler Günü’nü kutlarız. Onlara olan sevgimizi gösteririz.”, “Onları, sadece Anneler Günü’nde değil, her gün sevip saymalıyız.” Annem şiiri: “...Bir sözünü iki etmem. / Canımı verir incitmem / Annemsiz cennete gitmem / Onu severim canımdan.”

Kitabın 184 ve 185. sayfalarında, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı” konusu işlenmiştir. Bu konunun anlatımında Atatürk’ün bu bayramı gençlere armağan etmesi ve bayramın sevinçle kutlanması anlatımları ülke sevgisini ön plana çıkarmaktadır.

Sevgi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sevgi temelli teorik bilgi anlatımları yolu ile verilmiştir. Okul, kitap ve arkadaş sevgisine yer verilmiştir. Atatürk ve Cumhuriyet sevgisi anlatımlarla vurgulanmıştır. Öğretmen sevgisi ‘Öğretmenler Günü’ anlatımı ile desteklenerek açıklanmıştır. Atatürk’ün çocuk ve ülke sevgisi vurgulanmış bu sevgi milli bayramlarla pekiştirilmiştir. Sevginin çocukların temel hakkı olduğu vurgusu ile insan sevgisi önemsenmiştir. Toplumsal ilişkilerin sevgi temelli olmasının yaşantı boyunca devam ettirilmesi gerekliliği ön plana çıkarılacak ‘sevgi’ değerinin tanıtımı yapılmıştır. Anneler Günü konusunun işlenmesi ile anne sevgisi vurgulanmıştır. Hayvan sevgisinin öğrenilmesi amaçlı bir etkinlikler bütünü olarak sunulmuş ve bunun öneminin anlaşılması sağlanmak istenmiştir. Kitabın genelinde bu anlatımlarla sunulan ‘Sevgi’ değeri, kendini sevme, arkadaşlarıyla ilişkisinde sevgi duygusunu temel alma, doğayı ve akrabalarını sevme konularında aktarılmamıştır. Bu nedenlerle içerdiği konu kapsamı açısından ve etkinliklerin olmaması nedeniyle hedeflenen değerin kazanımının tam olarak gerçekleşmeyeceği düşünülmektedir.

Aile Sevgisi: Kitapta % 9,9 ile 4. sırada yer alan ‘Aile Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12 ve 13. sayfalarında yer verilen aileye yardım etme davranışı, ‘aile sevgisi’ değerinin kapsamında ele alınmıştır. “Üzerimize düşen işleri yaparak ailemize yardımcı olmalıyız.”

31. sayfada, ailede birlikte karar alma konusuna değinilmiştir. “Alacağımız mallar için, toplanıp birlikte karar vermeliyiz.”

Kitabın 40. sayfasında yer verilen “Dünya Çocuk Günü” konusunda aileye faydalı olmaya yer verilmiştir. “Çocukların, ana babalarına, milletine ve insanlığa faydalı olmaları hepimizin özlemidir.”

82. sayfada ‘Öğretmen’ şiirinde vurgulanan öğretmene karşı olan sevgi ile aile sevgisi bütünleştirilerek sunulmuştur. “...Bir ana, bir babadır çocuklara sunulan. / Odur eli öpülen, odur fedakâr insan.”

Kitabın 86, 87 ve 88. sayfalarında, aile ile ilgili sorulara ve ailenin toplum içindeki anlamının açıklanmasına yer verilmiştir. “Ailenizde nasıl bir iş bölümünün olduğunu gözlemleyiniz.”, “Toplumsal en küçük birimi ailedir. Dayanışma ailede başlar. İnsanlar, ilk bilgileri aile yaşamı içinde öğrenir.”, “İlk eğitim yuvamız ailemizdir. İlk bilgi ve becerilerimizi burada kazanırız.”

93. sayfada, dayanışmanın aile içindeki durumu görev ve sorumlulukların belirtilmesi ile örneklendirilmiştir. “Anne ve baba bir işte çalışarak ailenin temel gereksinimlerini karşılar. Evlerinin işini birlikte yaparlar. Çocuklar da kendilerine düşen görev ve sorumlulukları severek yerine getirir. Anne ve babalarına işlerinde yardımcı olurlar.”

Kitabın 138. sayfasında, deprem gibi afetler sonrasında aile ile birlikte olmak gerektiği vurgulanmıştır. “Aile bireylerimizle bir arada, açık ve güvenli bir alanda beklemeliyiz.”

Kitabın 174. sayfasında, “Anneler Günü” konusunda metin, şiir ve resim yolu ile anne sevgisi vurgulanmıştır. “...Bizler de annelerimizi her zaman mutlu görmek isteriz. Annelerimizi çalışarak, başarılarımızla mutlu etmeliyiz. Onları, sadece Anneler Günü’nde değil, her gün sevip saymalıyız.”, Annem şiirinde bu sevgi vurgulanmıştır: “...Bir sözünü iki etmem. / Canımı verir incitmem / Annemsiz cennete gitmem / Onu severim canımdan.”

Kitabın 188, 189, 190 ve 193. sayfalarında, tatili aile ile birlikte geçirme ve tatilde aileye yardımcı olarak mutlu olma ifadelerine yer verilmiştir. “Tatilde ailenize nasıl yardımcı olabileceğinizi büyüklerinizden sorup öğreniniz.”, “Bazılarımız tatili bulunduğumuz yerde geçireceğiz. Ailelerimize, işlerinde yardımcı olacağız. Çünkü bazı ailelerin yaz aylarında işleri çok olur. Bizler de ailemize yardım ettiğimizde mutlu oluruz.”, “Tatilde yapacağımız işlerden biri de ailemize yardımcı olmaktır. Tatil süresince anne ve babamıza yardım etmeliyiz.

Aile Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; birebir aile sevgisini vurgulayan ifadeler ile sunulmamıştır. Aile sevgisinin çıkarıldığı bulgular, kitabın genelinde aileyi temel alan konular etrafında şekillenmiştir. Aile içindeki dayanışma, yardımlaşma, birlikte karar alma, görev ve sorumluluklar ve tatili aile ile geçirme konuları ele alınmıştır. Anneler Günü konusu ile anne sevgisinin vurgulanması bu değer açısından önemli görülmüştür. Ailenin ilk eğitim alınan kurum olması ve başa gelen bir felakette ailenin birlikte hareket etmesini belirten ifadeler ile ‘aile’ kurumunun önemi desteklenmiştir. Kitapta bu konular etrafında örtük olarak yer alan aile sevgisi değerinin pratikte ve teorik anlatımda daha açık ve net örneklerle sunulması gerektiği düşünülmektedir.

Güvenilir Olmak: Kitapta % 3,9 ile 5. sırada yer alan ‘Güvenilir olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 33. sayfasında, tüketiciyi aldatan reklamlara inanılmaması gerektiği konusunda uyarı yapılmıştır. Bu uyarı ‘güvenilir olmayan’ bir konuda dikkat çekilerek yapılmıştır. “Aldatıcı ve haksız reklâmlara aldanmadan, gereksinimlerimize uygun malı görerek almalıyız. Görmeden alacağımız mal bozuk, kırık ve kullanılmayacak durumda olabilir. Böyle istenmeyen durumlarla karşılaşmamak için reklâmların çekiciliğine kapılmamalıyız.”

49. sayfada, “Cumhuriyet” şiiri ile güven ifade eden ‘söz verme’ eylemine yer verildiği görülmüştür. “...Seviyoruz biz seni, canımızdan ileri, / Ata’mıza söz verdik, dönmeyeceğiz geri. ...”

62. sayfada, kitaplar ile ilgili verilen güzel sözler arasında kitapların güvenilirliği vurgulanmıştır. “Kitaplar, hiç aldatmayan dostlardır.”

Kitabın 82. sayfasında yer verilen ‘Öğretmen’ şiirinde öğretmenlerin güvenilirliği vurgulanmıştır. “...Doğruya, güzelliğe odur yolu gösteren / Odur hep geleceğe güvenle gülümseyen. //...”

91. sayfada, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması açıklanmıştır. “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’yle insanların temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır.”

Kitabın 94. sayfasında, sosyal dayanışma içerisinde dürüstlüğün önemi ele alınmıştır. Bu dürüstlük ifadesi ‘güvenilir olmanın’ gerekliliğidir. “...Her işimizde ve her ilişkimizde

dürüst olmalıyız. Dürüstlük, dayanışma açısından çok önemlidir. Dürüstlüğün olmadığı yerlerde dayanışma da olmaz.”

Kitabın 185. sayfasında, 19 Mayıs günü ile ilgili güzel sözlerle yer verilmiştir. Bu sözlerden birinde bu günün ‘güven’ ifade etmesi vurgulanmıştır. “19 Mayıs; güven, sevinç, hareket günüdür.”

Güvenilir olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; güvenilir olmamayı ifade eden örnekler, kişisel güvence, güvenilir olmayı ifade eden söz verme eylemi ve dürüstlük kavramları etrafında şekillenmiştir. Öğretmenlerin doğru yolu göstermesi ve geleceğe güvenle bakılmasını sağlaması vurgulanarak bu değer desteklenmiştir. Sosyal dayanışma içinde dürüstlüğün önemine vurgu yapılarak güvenilir olmak örtük kapsamda ön plana çıkarılmıştır. Cumhuriyet sevgisi; Ata’ya söz verme davranışı ile ele alınmış; böylece ‘söz verme’ davranışının önemi bu açıdan örneklendirilmiştir. Kitapta örtük kapsamdaki ifadelerden güven ve güvenilir olma çıkarılmış ancak bu değerın güvenilir kişi özellikleri ve güvenilir olmanın önemi açısından eksik bırakıldığı, örneklerle desteklenmediği dikkat çekmiştir.

Dürüstlük: Kitapta % 3,2 ile 6. sırada yer alan ‘Dürüstlük’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15 ve 17. sayfalarında, arkadaşlarının sergilediği davranışların farkında olma ve uygun olmayan davranışlarında; okuldaki araç ve gereçlerle ilgili: “Bu araç ve gereçlerle oyun oynayan ve amacı dışından kullanan arkadaşlarımız uyarmalıyız.”, Okul kurallarına uyma ile ilgili: “Kurallara uymayan arkadaşlarımızı uyarmalıyız.” gibi uyarma ifadelerine yer verilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında, yaşanan çevrede etik olmayan davranışları fark ederek uyarma davranışı ‘hayvanları koruma’ açısından ele alınmıştır. “Hayvanlara zarar vermemeliyiz. Hayvanlara zarar verenleri uyarmalıyız.”

Kitabın 33 ve 34. sayfalarında, tüketicinin aldatıcı reklamlara inanmaması gerektiği ve hakkını araması gerektiği ifade edilmiştir. Bu davranışlar dürüstlük değeri ile birlikte adalet, güvenilir olmak değerlerini de kapsayan niteliktedir. “Aldatıcı ve haksız reklâmlara aldanmadan, gereksinimlerimize uygun malı görerek almalıyız. Görmeden alacağımız mal bozuk, kırık ve kullanılmayacak durumda olabilir. Böyle istenmeyen durumlarla

karşılaşmamak için reklâmların çekiciliğine kapılmamalıyız.”, “...kullanırken bozduğumuz malı geri vermemeye çalışmamalıyız.”

Kitabın 92. sayfasında, toplum içindeki dayanışma açıklanmış ve başkalarının duyarlılıklarına saygı gösterilmesi gerektiği açıklanmıştır. “Toplum içerisinde birlikte yaşayan insanların, birbirlerinin haklarına saygı göstermeleri gerekir.”

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında dürüstlüğün tanımı yapılmış ve dürüstlüğün; doğruluk, sosyal dayanışma ve güvenilir olma ile bağlantısı kurulmuştur: “Dürüstlük de iş bölümü gibi dayanışmanın temellerinden biridir. Sözlerinde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayanlar dürüst insanlardır. Her işimizde ve her ilişkimizde dürüst olmalıyız. Dürüstlük, dayanışma açısından çok önemlidir. Dürüstlüğün olmadığı yerlerde dayanışma da olmaz.”

96. sayfada, başkalarının duyarlılıklarına saygı gösterme davranışı bir kez daha vurgulanmıştır. “...hürriyetlerimizi, başkalarına zarar vermeden kullanmalıyız. Herkesin özel yaşantısına saygı göstermeliyiz. Çevremizdeki insanları rahatsız edici davranışlardan kaçınmalıyız.”

Dürüstlük değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerın dayanışma ve sosyal ilişkiler açısından olumlu bir değer olarak vurgulandığı ve açıklandığı görülmüştür. Bununla birlikte başkalarının duyarlılıklarına, haklarına saygı gösterme, aldatıcı reklamlara inanmama ve aldatıcı bir davranışta bulunmama, etik değerleri gözetme ve uygun olmayan davranışlara karşı uyarıda bulunma davranışları çerçevesinde ele alınmıştır.

Fedakâr Olmak: Kitapta % 3,2 ile 7. sırada yer alan ‘Fedakâr olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 49. sayfasında, Cumhuriyet’in fedakârlıklarla kazanıldığını ifade eden ‘Cumhuriyet’ şiirine yer verilmiştir. “Kan akıttık, can verdik; öyle kavuştuk sana, / Adın bile veriyor bahtiyarlık insana. // Eğer bir gün uğruna gerekirse canımız, / Damarımızda saklı, senin için kanımız. / Yaşamak için ölmek, davasıdır hürriyet, / Yüz binlerce şehidin adıdır cumhuriyet...”

Kitabın 54. sayfasında, Atatürk’ün kişisel özelliklerine yer verilmiş ve bu anlatımda Atatürk’ün fedakârlığına örtük olarak vurgu yapıldığı görülmüştür. “Atatürk, hayatı

boyunca milleti için çalıştı. Zor koşullar içinde geçen bu uzun ve yorucu çalışmalar nedeniyle hastalandı. ...”

Kitabın 81 ve 82. sayfalarında, öğretmenlerin fedakârlığı vurgulanmıştır. “Öğretmenlerimiz bizi geleceğe hazırlamak için çalışır. Bizlere yeni bilgiler kazandırır. Çeşitli konularda beceriler kazanabilmemiz için çaba harcar.”, “...Bir ana, bir babadır çocuklara sunulan. / Odur eli öpülen, odur fedakâr insan.”

Kitabın 98. sayfasında, Türk milletinin vatanseverliği ve bu uğurda fedakârlığı vurgulanmıştır. “Askerlerimiz, topraklarımıza ve bağımsızlığımıza göz diken düşmanlara karşı canını seve seve verir.”

Kitabın 156. sayfasında, Kurtuluş Savaşı’nın tarihsel süreci anlatılmış ve Türk milletinin fedakârlığı bir kez daha vurgulanmıştır. “Düşmanı yurttan atmak için hazırlıklar tamamlandı. Türk milleti, bu konuda elinden gelen her türlü fedakârlığı gösterdi.”

174. sayfada, annelerin çocukları için fedakârlık yapması vurgulanmıştır. “Annelerimiz bize iyiyi, doğruyu, güzeli öğretmek için çok çalışır. Bizi mutlu etmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz.”

Fedakâr olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Türk milletinin, annelerin ve öğretmenlerin fedakârlığına vurgu yapılarak sunulmuştur. Atatürk’ün fedakâr tutumu anlatım içinde aktarılarak bu değer desteklenmiştir. Ancak kitapta fedakâr olmanın olumlu özelliklerini yansıtan açıklayıcı bilgi ve örnekler yer verilmediği görülmüştür.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık: Kitapta % 2,6 ile 8. sırada yer alan ‘Gelenek ve Göreneklere Bağlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 86. sayfasında gelenek ve görenekler ile ilgili konu hazırlık sorusuna yer verilmiştir. “Gelenek ve göreneklere saygı duymanın önemini öğrenip sınıfta anlatınız.”

93. sayfada, ‘Gelenek ve Göreneklere Saygı’ konusuna yer verilerek bu değer vurgulandığı görülmüştür. “Gelenek ve göreneklerimiz zaman içerisinde değişerek günümüze kadar gelmiştir. Gelenek ve görenekler, toplum içerisinde saygı ve sevgiyi kuvvetlendirir.” Bazı geleneklerimizin örneklenilerek tanıtıldığı görülmüştür. “Asker uğurlama, düğünlerde takı takma, bayram ziyaretlerinde bulunma başta gelen geleneklerimizdendir.”, “Gelenek ve göreneklerimiz, toplum içerisinde dayanışmayı

geliştirir. Yurdumuzun değişik yörelerinde, değişik gelenek ve görenekler vardır. Başkalarının gelenek ve göreneklerine saygı göstermenin, o insanlara saygı göstermek olduğunu unutmamalıyız.”

95. sayfada, kitapta daha önce işlenen gelenek ve göreneklere saygı konusu soru ile yinelenerek pekiştirilmiş ve vurgulanmıştır. “Gelenek ve göreneklerimize niçin saygı duymalıyız?”

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin saygı duyulması gereken bir değer olarak vurgulanmıştır. Gelenek ve göreneklerimizden bir kısmının örneklendirilmesi ve sosyal dayanışma açısından ele alınması bu değer açısından önemli görülmüştür. Özetle kitapta bu değere az yoğunlukta olmakla birlikte açıklayıcı bir şekilde yer verildiği görülmüştür.

Doğruluk: Kitapta % 2,4 ile 9. sırada yer alan ‘Doğruluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 25. sayfasında, bilgi ölçme amaçlı yer verilen sorularda “...hangisi, doğru bir davranış ifade eder?” sorusu davranışın doğru olup olmadığı hakkında bilgi veren bir ifadeyi oluşturmuştur. Bu sorunun cevabının “Hayvanları korumak”; çeldiricilerinin ise, “Hayvanları aç bırakmak” ve “Hayvanlara eziyet etmek” olduğu görüldüğünde doğru ve yanlış davranışları ayırt edebilme açısından örneklendirildiği görülmüştür.

Kitabın 57. sayfasında, Atatürk’ün kişisel özellikleri arasında ‘doğruluk’ değerinin yer alması örneklendirilerek vurgulanmıştır. “Doğruyu söylemekten çekinmez, yalandan nefret ederdi.”

62. sayfada, kitapların doğruluğu bulmada önemli araçlar olduğu ifade edilmiştir. “Kitaplardan okuduklarımız doğruyu, güzeli, iyiyi, yararlıyı bulmamıza yardım eder.”

82. sayfada yer verilen ‘Öğretmen’ şiirinde bu değerin de yer aldığı görülmüştür. Lider özelliğine sahip olan öğretmenlerin doğruyu göstermede önder olduğu vurgulanmıştır. “...Doğruya, güzelliğe odur yolu gösteren / Odur hep geleceğe güvenle gülümseyen. /...”

Kitabın 94. sayfasında, doğruluk ve dürüstlük ilişkisi açıklanarak verilmiş, bunun sosyal dayanışma açısından önemi vurgulanmıştır. “Sözlerinde ve davranışlarında doğruluktan yarılmayanlar dürüst insanlardır.”

165. sayfada doğru ve yanlış davranışı ayırt etmeye yönelik soru ifadesine yer verilmiştir. “...hangisi, turistlere karşı yapılan doğru bir davranıştır?” “-yardım istediklerinde onlara yardımcı olmak” cevabı ve yanlış davranışlara yönelik çeldiriciler ile pekiştirilmiştir.

174. sayfada, annelerin doğruluğu öğrettiği ifadesine yer verilerek aile içi eğitimdeki yeri vurgulanmıştır. “Bizi dünyaya getirip büyüten annelerimizdir. Annelerimiz bize iyiyi, doğruyu, güzeli öğretmek için çok çalışır.”

Doğruluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; ilişkilerinde doğru davranışları gözetme, doğru ve yanlış davranışları fark etme kapsamında ele alınmıştır. Aynı zamanda annelerin, öğretmenlerin ve kitapların doğruluğu öğrettiği bilgileri ile desteklenerek aktarılmaya çalışıldığı görülmüştür. Atatürk’ün doğruluğu sevmesi ifadeleri ile vurgulanmıştır. Davranışlarda etik değerleri gözeterek yanlış bir davranış görüldüğünde uyarma gerekliliği ön plana çıkarılarak ‘doğruluk’ değeri de desteklenmiştir. Ancak kitapta bu konular etrafında şekillenen değerın arkadaşlık ilişkileri ve sosyal ilişkiler açısından çeşitli örneklerle pekiştirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Gerçek Dostluk: Kitapta % 1,7 ile 10. sırada yer alan ‘Gerçek Dostluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 17. sayfasında, arkadaşlık ilişkileri olumlu davranışlar açısından vurgulanarak açıklanmıştır. “...arkadaşlarımızla iyi ilişkiler içerisinde olmalıyız. Birbirimizle dayanışma içinde olmaya özen göstermeliyiz. Tartışırken birbirimizi kırmamalıyız.”

40. sayfada yer verilen “Dünya Çocukları” şiirinde ‘dostluk’ kavramı vurgulanmıştır. “Yaşamak gerekiyorsa eğer, / Bir çocuk oyunu kadar renkli olsun. / Yorulunca bir dost sesiyle uyuyun, / Uçan kuşlar doldursun. //...”

Kitabın 62. sayfasında, kitapların yararlı dostlar olarak nitelendirildiği görülmüştür. “Kitaplar, zamanımızı en iyi şekilde değerlendiren bir arkadaş gibidir.”, “Kitaplar, hiç aldatmayan dostlardır.”, “Kitaplar da dostlar gibi iyi seçilmelidir.”

82. sayfada, öğretmenlerin dostluğu şiir yolu ile nitelendirilerek vurgulanmış ancak bu dostluğun bazı kişisel özelliklere sahip olanlarla olduğu ön plana çıkarılmıştır. “Dosttur o çalışanla, dosttur o yarışanla / Yarınlar el ele beraber koşanlarla, /...”

Gerçek Dostluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerın sınırlı bulgudan çıkarılabileceği tespit edilmiştir. Kitabın genel dağılımında öğretmen, kitap ve çocuklar

kapsamında örneklendirilen dostluk kavramı ile ilgili ayrıca bir açıklamaya yer verilmemiştir. Kitapların dostluğu açıklanırken dostların yararlı olması ve iyi seçilmesi gerektiği örtük olarak vurgulanmıştır. İyi arkadaşlık ilişkileri kurma ifadeleri ile bu değer desteklenmiştir. Ancak kitap bu değeri kazandırması açısından eksik kalmıştır.

Ahlâklı / Erdemli Olmak: Kitapta % 1,1 ile 11. sırada yer alan ‘Ahlaklı / Erdemli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta, öğretmenlerin ve kitapların iyiyi, doğruyu, güzeli öğrettiği ve bu yolda yönlendirdiği ifadelerine yer verilmesi, kişinin karakter eğitiminde ahlaki gelişimi açısından bu değer kapsamında değerlendirilmiştir.

Kitabın 91. sayfasında, insani açıdan yapılan ‘iyi insan olma’ vurgusu da toplumsal algıda ahlaklı insan olmaya yakın bir durumu oluşturmaktadır. “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde, çocukların iyi bir insan olarak yetiştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.”

94. sayfada yer verilen doğruluk, dürüstlük ve güvenilir olma olgusu bütünleştiğinde kişinin karakterinde ahlâki gelişime de katkı sağlayan unsurları oluşturacaktır.

Kitabın 99. sayfasında yine ‘iyi insan yetiştirme’ vurgusuna yer verilmiştir. “Öğretmenin yaptığı iş topluma iyi insanlar yetiştirmektir.

174. sayfada, annelerin iyiyi, doğruyu, güzeli öğretme çabasına yer verilmesi yine ‘ahlâklı’ bireyler yetiştirmeye yönelik girişimlerdir.

Ahlâklı / Erdemli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer birebir ‘ahlaklı /erdemli olmak’ olgusu etrafında şekillenmediği görülmüştür. Ahlâk / erdem kavramlarının kapsamlı olması nedeniyle bu değer çemberindeki öğelerin ve toplumsal yapıdaki genel ifadesiyle ‘iyi insan yetiştirme’ hedefinin bu değer açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Ancak buna rağmen kitapta bu değere çok yer verilmediği görülmüştür. Bireyin bu değeri içselleştirebilmesinin, sınıf içindeki rol modeller ve teoride hikâye gibi eğitici örnek çalışmalarla desteklenerek sağlanabileceği düşünülmektedir.

Misafirperverlik: Kitapta % 0,5 ile en az bulunan ‘Misafirperverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 86. sayfasında, bu değer ile ilgili araştırma ödevine yer verilmiştir. “Bayram, düğün ve konuk ağırlamanın çevrenizde nasıl yapıldığını araştırınız.”

Kitabın 93. sayfasında, misafirperverliğin önemi vurgulanmıştır: “Konuk ağırlama, geleneklerimiz içinde önemli bir yere sahiptir.”

102. sayfada ise ‘konuksever olmak’ ifadesinin çeldirici olarak kullanıldığı görülmüştür.

Misafirperverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; sosyal değerler arasında en az oranda bulunan değer olmuştur. Kitabın birkaç yerinde ifade edilen misafirperverlik ile ilgili ayrıntılı örnek ve anlatıma yer verilmemiştir.

Tablo 48. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler

(1998) 3. Sınıf 3. Kitap		
Milli Değerler	f	%
Vatanseverlik	114	19.3
Milli Simgeler	92	15.6
Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Miras.	83	14.1
Devlet	59	10.0
Bağımsızlık	57	9.7
Millet	56	9.5
Ulusal Güvenlik	46	7.8
Barış	34	5.8
Bayrak Sevgisi	33	5.6
Kahramanlık	10	1.7
Din	3	0.5
Dil	2	0.4
Toplam	589	100.0

Tablo 48’de Milli değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 48'e göre; 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 589 yerde Milli değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Vatanseverlik kavramı % 19,3 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Milli Simgeler % 15,6 ile 2. sırada yer alan değerdir. Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık kavramı % 14,1 ile 3. sırada, Devlet kavramı % 10,0 ile 4. sırada ve Bağımsızlık kavramı % 9,7 ile 5. sırada yer alır. Millet kavramı % 9,5 ile 6. sırada ve Ulusal Güvenlik % 7,8 ile 7. sırada olan değerlerdir. Barış % 5,8, Bayrak Sevgisi % 5,6 ve Kahramanlık % 1,7 ile az kullanılan değerlerdir. Din % 0,5 ve Dil % 0,4 ile en az kullanılan değerler olmuştur.

En fazla kullanılan milli değer ile en az kullanılan milli değer arasında % 18,9 gibi bir fark bulunmaktadır.

Vatanseverlik: Kitapta % 19,3 ile en fazla bulunan 'Vatanseverlik' değeri, 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 16. sayfasında, okul anlatımına yer verilirken yurda hizmet eden kişiler ve cumhuriyeti korumaya yönelik yapılanlar vurgulanmıştır. "Her okulun bir adı vardır. ...Bazılarına yurdumuza hizmet etmiş ünlü kişilerin adları verilmiştir.", "Okulumuz adını cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ten almıştır. Atatürk'ümüzün adının verildiği bu okulda okumaktan çok mutluyum."

22. sayfada, 'Okullu Çocuklar' şiirine yer verilmiş ve bu şiirde eğitim ile yurda faydalı olabilmeye vurgu yapılmıştır: "...Okuyanlar yurduna / yararlı işler görür. / Onlarla ailesi / Hem ulusu övünür."

Kitabın 40. sayfasında, 'Dünya Çocuk Günü' konusu ile ülkelere faydalı bireyler yetiştirme amacı da vurgulanmıştır. Bu amaç 'vatansever' bireylerin yetiştirilmesi yolu ile gerçekleşecektir. "Çocuklar bir ülkenin geleceğidir. Bu nedenle çocukların en iyi şekilde yetişmesi gerekir. Gelecekte ülkelerini onlar yöneteceklerdir. ...Bu günde, çocukların iyi yetişmesinin ülkemiz için önemi vurgulanır."

Kitabın 43 ve 44. sayfalarında, cumhuriyet yönetimi ile ilgili sorulara ve ülkemizin tarihsel geçmişi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Örnekler; "Kurtuluş Savaşı'nın niçin yapıldığını araştırınız.", "Cumhuriyetin nasıl bir yönetim biçimi olduğunu öğreniniz.", "Cumhuriyetten önce devletimizin adı Osmanlı Devleti idi. Osmanlı Devleti padişahlar tarafından yönetiliyordu. ...Osmanlı Devletinin ilk padişahları yurdumuzu iyi yönettiler."

Kitabın 45 ve 46. sayfalarında, vatanın kurtarılması için yapılan mücadeleler anlatılmış ve “Atatürk’ün Samsun’a Çıkması”, “Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı”, “Yurdumuzun Düşmanlardan Temizlenmesi” konuları işlenmiştir. Vatanın kurtuluşu için yapılan mücadeleler ile tarihsel bir anlatım ile ‘vatanseverlik’ değerinin de vurgulandığı görülmüştür. Bu anlatımlardan örnekler: “Mustafa Kemal, yurdumuzu kurtarmak için bir süre İstanbul’da çalıştı. Yurdumuzun, İstanbul’da kalarak kurtarılamayacağını anladı. İstanbul’dan ayrılıp, Anadolu’ya geçmeye karar verdi.”, “Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla birlikte Erzurum ve Sivas’ta toplantılar yaptı. Bu toplantılara diğer illerimizden temsilciler çağırıldı. Toplantılarda yurdumuzun nasıl kurtarılacağı konuşuldu.”, “Mustafa Kemal’in başkanlığındaki meclis, yurdumuzu kurtarmak için hemen hazırlıklara başladı.”, “Yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için Kurtuluş Savaşı’nı başlattık.”

Kitabın 47 ve 50. sayfaları arasında, Cumhuriyet’in ilânı, cumhuriyeti koruma, geliştirme ve milli bayramlarımızdan olan Cumhuriyet Bayramı’nı coşku ve sevinç ile kutlama ifadelerine yer verilmiştir. “Her yıl 29 Ekim günü, cumhuriyetin ilânını coşku ile kutluyoruz. Atatürk’ü sevgi ve minnetle anıyoruz.”, Cumhuriyet: “Kan akıttık, can verdik; öyle kavuştuk sana, / Adın bile bahtiyarlık veriyor insana / Seviyoruz biz seni, canımızdan ileri / Ata’mıza söz verdik, dönmeyeceğiz geri. //...” dizeleri ile bu yönetim şekli ve vatan sevgisi bütünlük içinde ifade edilmiştir.

51. sayfada, “Bayrağımızın ve İstiklâl Marş’ımızın Önemi” konusuna yer verilmesi ile önemli milli simgelerimiz olan bu iki değere gösterilmesi gereken saygı pekiştirilerek vurgulanmıştır. “Bayrağımıza her yerde, her zaman saygı duymalıyız. Onu canımızdan üstün tutmalıyız.”, “İstiklâl Marş’ımız okunurken saygı duruşuna geçmeliyiz. Hareket etmeden, konuşmadan durmalıyız.”

Kitabın 52 ve 53. sayfalarında, Cumhuriyet yönetimi ile birlikte yapılan yenilikler açıklanmıştır. Bu yeniliklerin genel anlatımında yurdumuz için faydalarına yer verilmesi ‘vatanseverlik’ değeri kapsamında değerlendirilmiştir. Örnek bir ifade ile açıklarsak; “Cumhuriyetten önce yurdumuzda, yollar, köprüler, fabrikalar yok denilecek kadar azdı. Cumhuriyet döneminde kara yolları, demir yolları, limanlar yapıldı. Fabrikalar, hastaneler açıldı. Ülkemizin madenleri işletilmeye başlandı.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Atatürk’ün yaptığı hizmetler açıklanarak Atatürk’ün vatanseverliği vurgulanmıştır. “Atatürk, cumhuriyetin ilânı sırasında da pek çok güçlüklerle karşılaşmıştır. Atatürk, bu güçlükleri aşarak cumhuriyeti kurmuştur.”, “Atatürk, yaşamı boyunca, Türk milletinin kalkınıp gelişmesi için çalışmıştır. Yurdumuzu düşmanlardan

kurtararak cumhuriyeti kurmuştur. Her zaman, “Cumhuriyet benim en büyük eserimdir.” diyerek kıvanç duymuştur.”, “Atatürk, cumhuriyetin ilânından sonra da ülkesine hizmete devam etti. Ülkemizin kalkınması, halkımızın daha rahat yaşaması için çalışmalar yaptı.”

83. sayfada, Türk malı kullanımına vurgu yapılarak ‘vatanseverlik’ değeri kapsamında bir tutuma yer verilmiştir. “Tutum, Yatırım ve Türk Malları Haftası”nda Türk malı kullanımının önemi de ifade edilmiştir.

Kitabın 97. sayfasında, kişinin üzerine düşen bazı vatandaşlık görevleri açıklanmıştır. Bu hak ve görevlerin yerine getirilmesi ‘vatanseverlik’ değerini pekiştiren davranış ifadeleridir.

Kitabın 98. sayfasında, Vatanseverlik ve ulusal güvenliğin sağlanması bütünlük içinde yer almıştır. Örneğin; “Yurdumuzun savunmasında, bağımsızlığımızın korunmasında en büyük görev Türk ordusuna düşmektedir.”

141. sayfada, yangınlara karşı korunma yolları anlatımına yer verilmiş ve yurdumuzda bu afeti önleme davranışının içselleştirilebilmesi vatanını sevmeye değeri ile teorik kapsamda ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 151. sayfasında ise ormanları korumak gerektiği açıklanmıştır. Bu anlatım güzel sözlerle desteklenerek: “Ormansız yurt vatan değildir.” sözüne de yer verilmiştir.

Kitabın 154 ve 161. sayfaları arasında “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” ünitesi kapsamlı olarak işlenmiştir. Bu ünite kapsamında; yurdumuzun işgali ve yurdu kurtarma mücadeleleri, kurtuluş savaşı, ulusal egemenlik ve çocuk bayramının armağan edilmesi ve bu bayramın coşku ve sevinç ile kutlanması anlatımlarına yer verilmiştir. Bu tarihsel anlatım ile geçmiş ile günümüz arasında tarihsel bağ kurularak ‘vatanseverlik’ değeri kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu anlatımlardan örnekler: “I. Dünya Savaşı’ndan sonra yurdumuzun işgal edilme sebeplerini araştırınız.”, “Kurtuluş Savaşı’nın sonuçlarını araştırıp öğreniniz.”, “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın niçin çocuklara armağan edildiğini araştırınız.”, “Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’nda yenilmiş sayıldı. Galip devletlerle Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandı. Bunun üzerine yurdumuzun bir bölümü galip devletler tarafında işgal edildi. ...Türk halkı hiçbir zaman bu işgalleri kabullenmedi. Düşman kuvvetleriyle mücadeleye başladı.”, “Mustafa Kemal, yurdumuz işgal edilmeye başlandığında, düşmanla mücadele etmeye karar verdi. Bu sebeple Anadolu’ya geçmek, Türk halkıyla bütünleşmek istedi. Bandırma Vapuru’yla İstanbul’dan ayrılarak, 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktı. Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışı Kurtuluş

Savaşımızın başlangıcı sayılır. ...Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen temsilcilerle toplantılar yaptı. Bu toplantılarda yurdumuzun kurtarılması için kararlar alındı. Ankara'da bir meclis kurulması kararlaştırıldı.", "Kurtuluş Savaşımız Atatürk'ün önderliğinde Türk milletinin dayanışmasıyla kazanıldı." Milli Bayram kutlama ve hazırlıkları: "Okulumuzda 23 Nisandan bir ay önce coşkuyla bayram hazırlıkları başladı.", "Öğretmenimiz, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın önemini anlattı.", "...Törene, saygı duruşu ile başladık. Hep birlikte İstiklâl Marşımızı söyledik. Okul müdürümüz kürsüye çıkarak bayramımızı kutladı ve bir konuşma yaptı. Yurdumuza hizmet edenlere saygı duymamız gerektiğini söyledi." 23 Nisan şiiri: "Biz dünyaya gelmeden, / Her yeri düşman almış. / Atatürk düşmanları, / Yurdumuzdan çıkarmış. //... Gülelim, eğlenelim, / Kutlayalım bayramı, / Verelim hep el ele, / Yükseltelim vatanı."

Kitabın 184 ve 185. sayfalarında, "19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı" konusu işlenmiştir. Bu konu kapsamında bu milli bayramımızın ilân edilme süreci, bu bayramı coşkuyla kutlama ve Atatürk'ün ulusal liderliğini ifade eden anlatımlara yer verilmesiyle 'vatanseverlik' değeri vurgulanmıştır. "19 Mayıs, ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı gündür. Bu gün Kurtuluş Savaşımızın da başlangıcıdır.", "...Yurdun her tarafında törenler yapılarak bu gün sevinçle kutlanmaktadır. Ayrıca çeşitli spor karşılaşmaları da yapılmaktadır.", "Bu gün, Atatürk'ü anmak ve yeni nesillere tanıtmak için çeşitli toplantılar düzenlenmektedir. Bu toplantılarda, onun Türk gençliğine verdiği önem vurgulanmaktadır.", "19 Mayıs, yeni Türkiye'nin ve Atatürk'ün doğum günüdür."

Vatanseverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; önemli tarihsel olaylar, milli bayramlarımız, yurda hizmet eden kişiler, yurdu koruma çabaları ve Atatürk'ün yaptığı hizmetleri anlatan konular kapsamında vurgulanmıştır. Cumhuriyeti koruma, güçlendirme ve geliştirme; Cumhuriyet'in ilân edilme süreci ve Cumhuriyet ile birlikte yapılan reform hareketleri ile desteklenmiştir. Osmanlı devletinin ilk dönem padişahlarının vatanı iyi yönetmesi bu kitapta ele alınmıştır. Vatanın kurtarılmasında yapılan çalışmalar, toplantılar, Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Türk milletinin çabaları tarihsel olaylar bağı ile anlatılarak 'vatanseverlik' ön plana çıkarılmıştır. Atatürk'ün ulusal bir lider olduğu bu mücadeleler ve 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı ile vurgulanmıştır. Ayrıca Atatürk'ün vatan sevgisi; yaşamı boyunca yurt için çalışması ve yaptığı hizmetler örneklendirilerek sunulmuştur. Milli Bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı ve Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı geçmişle bağ kurularak, coşku ve sevinç

ile kutlama anlatımlarına yer verilerek önemine değinilmiştir. Bayrağımız ve İstiklâl Marşı'na saygı gösterilmesi gerektiği kitapta yer verilen anlatım yolu ile aşlanmıştır. Doğal afetlere karşı önlem alma, yurdu koruma ve Türk malı kullanma konularının üzerinde önemle durulması 'vatan sevgisi' açısından önemli görülmüştür. Özetle; kitapta teorik bilgi kapsamında tarihsel anlatım yoğunluğu ile sunulan bu değerlerin rol modeller ve sınıftaki tutum ile içselleştirilmesi önemli görülmüştür.

Milli Simgeler: Kitapta % 15,6 ile 2. sırada yer alan 'Milli Simgeler' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 10. sayfasında, "Okula Dönüş" başlıklı konuda yer verilen "İstiklal Marşımız" ve "Andımız", 'Milli Simgeler' değerine ulaştırmaktadır.

43. sayfada, "Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk" ünitesinin hazırlık sorularına yer verilmiştir. Sorularda yer verilen "Türk Bayrağı, Cumhuriyet Bayramı, İstiklâl Marşı ve bayrak töreni" önemli milli simgeleri oluşturmaktadır. "Okulunuzda bayrak törenleri ne zaman yapılmaktadır?", "Bayrak törenlerinde nasıl davranmamız gerektiğini öğreniniz.", "Bayrağımızın bizim için önemini araştırınız.", "İstiklâl Marş'ımızın önemini araştırınız."

Kitabın 47 ve 50. sayfaları arasında, Cumhuriyet, Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı, bayrak ve milli oyunlar gibi kavram ve anlatımlara yer verilmiştir. "TBMM, Mustafa Kemal'in önderliğinde, 29 Ekim 1923'te cumhuriyeti ilân etti.", "Bayram hazırlıkları çevremizde de hızlandırıldı. Alanlar ve caddeler bayram için hazırlandı. Evler, binalar, iş yerleri, sokaklar bayraklarla süslendi.", "...Askerler ve öğrenciler izleyicilerin önünden coşkuyla geçti. Milli oyunlar oynandı."

51. sayfada, milli simgelerimizden Türk Bayrağı ve İstiklal Marş'ımızın önemi anlatılmıştır. Bu anlatımdan örnekler: "Milli bayramlarda, hafta başında ve hafta sonunda bayrak töreni yaparız. Bayrak törenlerinde İstiklâl Marşımızı da söyleriz.", "Bayrağı bulunan milletlerin bir de milli marşı olur. İstiklâl Marşı da bayrağımız gibi bağımsızlığımızın sembolüdür.", "Bayrak ve İstiklâl Marşı neyin sembolüdür?"

Kitabın 154 ve 161. sayfaları arasında, önemli milli bayramlarımızdan "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" konusuna kapsamlı olarak yer verilmesi ile öncelikle bu milli bayram olmak üzere milli simgelerin de yer aldığı görülmüştür. Örnekler: "Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kabul edildi. Atatürk bu bayramı Türk çocuklarına armağan etti. O günden günümüze kadar Türk

çocukları 23 Nisan'ı "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" olarak kutlamaktadır.", "Bayram sabahı, annem ve babamla okulumuzun bahçesine geldik. Ben elimdeki küçük bayrağımı sallayarak arkadaşlarıma yanına gittim.", "Törene, saygı duruşu ile başladık. Hep birlikte İstiklâl Marşımızı söyledik."

Kitabın 184 ve 185. sayfalarında, milli bayramlarımızdan "19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı" konusunun yer alması ile milli simgelere değinildiği görülmüştür.

Kitabın 194. sayfasında ise milli oyun ve halk oyunlarına yer verilmiştir.

Milli Simgeler değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değeri; milli bayramlarımızın anlatımı kapsamında vurgulanmıştır. Milli bayramlarımızdan; Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı ayrıntılı tarihsel anlatım ile verilmiş ve milli ifadeleri açıklanmıştır. Bağımsızlığımızın sembolü olan Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı da önemle üzerinde durulan milli simgelerimizdir. Kitapta ifade edilen bir diğer milli simge 'milli oyunlar' olmuştur. Özetle; kitapta milli simgeler tarihsel olaylar bağı ile aktarılmaya çalışılmıştır.

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık: Kitapta % 14,1 ile 3. sırada yer alan 'Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12. sayfasında, tatilde tarihsel mekân ve müzeleri ziyaret etme ifadelerine yer verilmiştir. "Arkadaşımdan bir kısmı tatillerini aileleriyle birlikte deniz kıyısında geçirmiş. Tarihi ve turistik yerleri gezmişler.", "Tarihi eserleri, turistik yerleri ve müzeleri de gezmeliyiz."

Kitabın 43. sayfasında, Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşını değeri olarak benimsemeye yönelik sorular yer verilmiştir. Bununla birlikte cumhuriyet yönetimine yönelik sorular da yer almıştır. Örnekler: "Bayrağımızın bizim için önemini araştırınız.", "İstiklâl Marşımızın önemini araştırınız.", "Kurtuluş Savaşı'nın niçin yapıldığını araştırınız.", "Cumhuriyetin nasıl bir yönetim biçimi olduğunu öğreniniz."

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında, cumhuriyetin ilânının coşku ve sevinç ile kutlanması vurgulanmış olup, bu günün bayram olarak kutlanması metin ve şiirler yolu ile açıklanmıştır.

51. sayfada, “Bayrağımızın ve İstiklâl Marş’ımızın Önemi” başlığı ile bu iki milli simgemizin önemi açıklanmış ve bir değer olarak kazandırılmaya çalışılmıştır.

Kitabın 53, 54 ve 56. sayfalarında, Cumhuriyet yönetimi ile birlikte yapılan yenilikler, inkılâp ve eserler şiir ve metinler yolu ile verilmiştir. Örnekler: “...Şu köprüler, tüneller, / Sanat yapan şu eller, / Şu atılan temeller, / Cumhuriyet eseri. /...”, Atatürk’ün ölümü ile ilgili anlatımda müze ve anıt mezarına yer verilmiştir: “Atatürk’ün naşı Ankara’ya getirilerek, geçici olarak Etnografya Müzesine konuldu. Atatürk’ün ölümüyle birlikte Türk halkı, Ata’sına büyük bir anıt mezar yaptırdı. Yapılan bu anıt mezara Anıtkabir adı verildi. Atatürk’ün naşı, büyük bir törenle Anıtkabir’e nakledildi.”, “Atatürk, ... Her zaman, “Cumhuriyet benim en büyük eserimdir.” diyerek kıvanç duymuştur.”

65. sayfada, “Yaşadığımız Yer” ünitesinin hazırlık soruları verilmiş ve kültürel değerlere kavram olarak yer verildiği görülmüştür. “Tarihi eserlerin turizm bakımından önemini araştırınız.”

74 ve 75. sayfalarda, il ve ilçe tanıtımları kapsamında bu değeri içeren kavram ifadelerinin yer aldığı görülmüştür. “Yurdumuz, doğal güzellikler, tarihi eser ve kalıntılar bakımından oldukça zengindir. İllerimizin hemen hemen hepsinde tarihi eser ve kalıntılara rastlanmaktadır. Bu tarihi eserler, il ve ilçelerdeki müzelerde sergilenmektedir. İllerimizin hemen hepsinde en az bir müze vardır. Tarihi eser bakımından zengin olan birçok ilçemizde de müze bulunmaktadır.”

Kitabın 78 ve 79. sayfalarında, yurdumuzun tarihi ve kültürel zenginliğinin tanıtımı yapılarak vurgulanmıştır. “Yurdumuz, tarihi eserler bakımından zengin bir ülkedir. Bizden önce ilimiz ve çevresinde çeşitli topluluklar yaşamıştır. Bunların yapmış oldukları hanlar, kaleler, surlar günümüze kadar kalmıştır. Çevremizdeki bu eserler, tarihi ve kültürel zenginliğimizi oluşturur.”, “Çevremizde eski yerleşim yerlerinin kalıntıları vardır. Bu kalıntılarda, o uygarlıklarla ilgili çeşitli eşyalar da bulunur. Bulunan bu eşyalar, araç ve gereçler müzelerde saklanır ve sergilenir.”, “Ülkemize, doğal güzelliklerimizi ve tarihi kalıntılarımızı gezip görmek isteyen pek çok insan gelmektedir.”, “Doğal güzelliklerimiz ile tarihi eserlerimiz önemli zenginlik kaynaklarımızdır. Doğal güzelliklerimizi ve tarihi

eserlerimizi korumalıyız. Ormanlık alanlarda ateş yakmamalı, ateş yakanları uyarmalıyız. Tarihi yerlerimize zarar vermemeliyiz, verenleri de uyarmalıyız.”

Kitabın 93. sayfasında, bazı gelenek ve göreneklerimiz açıklanmış olup; bayram ziyareti ve komşuluk ilişkilerinden bahsedilmesiyle de kültürel değerlere de yer verildiği görülmüştür. Örneğin: “Asker uğurlama, düğünlerde takı takma, bayram ziyaretlerinde bulunma başta gelen geleneklerimizdendir.”

Kitabın 157 ve 161. sayfaları arasında, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı kutlama ve bu bayramın ilân edilme sürecinin anlatımının yer alması tarihsel miras olarak değerlendirilmiştir.

163. sayfada, ‘Turizm Haftası’ konusu kapsamında tarihi zenginliklerden de bahsedilmiştir: “Yurdumuza, tarihi eserleri görmek, dinlenmek ve eğlenmek amacıyla pek çok insan gelmektedir.”, “Yurdumuz tarihi zenginlikler yönünden turistlerin ilgisini çekmektedir.”

184. sayfada, milli bayramlarımızdan 19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı açıklanarak, bu mirasın nesiller açısından önemi vurgulanmıştır: “Bu gün, Atatürk’ü anmak ve yeni nesillere tanıtmak için çeşitli toplantılar düzenlenmektedir. Bu toplantılarda, onun Türk gençliğine verdiği önem vurgulanmaktadır.”

Kitabın 189 ve 191. sayfalarında, tatilde tarihi mekânları ziyaret etmeye yönelik; “Tatilde gezip eğlenmenin yanında, çeşitli kitaplar da okumalıyız. Gittiğimiz yerlerde müzeleri, tarihi eserleri gezip inceleyerek bilgilerimiz artırırız.”, “Müzelere giderek bu yerlerin tarihi hakkında bilgiler edinmeliyiz.” ifadelerine yer verilmiştir.

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; yurdumuzdaki tarihi mekân, tarihi eser ve müzelerin zenginliği ve korumak, gezip görerek bilgi edinmek gerekliliği belirterek vurgulanmıştır. Cumhuriyet’in ilânı ile yapılan eserler, yenilikler, milli bayramlarımızı kutlama ve tarihsel olay anlatımları ile desteklenmiştir. Gelenekler arasında bayram ziyaretlerinin de yer alması ile kültürel bir değere değinilmiştir. Yaşanılan yerleşim birimi ve yurdumuzun zenginlikleri anlatılarak pekiştirilmiştir. 19 Mayıs Atatürk’ün Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı; Türk gençliğinin bu tarihsel mirasa verdiği önem açısından vurgulanmıştır. Özetle; kitapta bu değere teorik bilgi kapsamında anlaşılır bir anlatımla yer verildiği görülmüştür.

Devlet: Kitapta % 10,0 ile 4. sırada yer alan ‘Devlet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 11. sayfasında, Devletin eğitim alanında sağladığı imkâna yer verilmiştir. “İlköğretim, ülkemizde herkes için zorunludur. Sekiz yıl olan ilköğretim, devlet okullarında parasızdır.”

Kitabın 36. sayfasında, Devletin enerji elde etme yolu açıklanmıştır. “Enerji elde etmek çok zor ve pahalı bir iştir. Devletimiz enerji elde etmek için çok para harcamaktadır.”

Kitabın 44. sayfasında, “Cumhuriyete nasıl kavuştuk?” konusuna yer verilmiştir. Bu konu kapsamında, Osmanlı Devleti ve diğer devletler arasındaki mücadeleler anlatılarak, “devlet” değeri belirtilmiştir. “Cumhuriyetten önce devletimizin adı Osmanlı Devleti idi.”, “Osmanlı Devleti’nin ilk padişahları yurdumuzu iyi yönettiler.”, “Padişahlardan bazıları ülkeyi iyi yönetemediler. Bu yüzden millet fakirleşti. Devletin gücü azaldı. Bir zamanlar dünyanın en büyük devleti olan Osmanlı Devleti çökmeye başladı. Bu sırada bazı Avrupa devletleri güçlendiler. Yeni topraklara sahip olmak isteyen bu devletler arasında anlaşmazlıklar başladı. ...”

47. sayfada, “Cumhuriyet’in İlanı” başlıklı konu ile yeni Türk Devleti’nin kuruluşuna yer verilmiştir. “Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra yeni bir Türk devleti kurulmuştu. Öncelikle, bu devletin yönetim şeklinin belirlenmesi gerekiyordu.”, “Cumhuriyet ilân edildikten sonra, devletimizin adı Türkiye Cumhuriyeti Devleti oldu.”

Kitabın 52. sayfasında, “Cumhuriyet Yönetiminin Bize Kazandırdıkları” başlıklı konusu ile Osmanlı Devleti dönemi ile yeni Türkiye Cumhuriyeti dönemi yenilikleri karşılaştırılarak açıklanmıştır. “Osmanlı Devleti zamanında çarşaf, peçe, şalvar giyiliyordu. Cumhuriyet döneminde bu giysiler bırakılarak bugünkü modern giysiler giymeye başlandı.”, “Din işleri ile devlet işleri birbirinden ayrıldı.”

58. sayfada, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Atatürk’ün devlet adamı olması vurgulanmıştır. “O, büyük bir komutan, eşsiz bir devlet adamıydı.”, “Atatürk, devlet yönetimindeki başarıları ile bütün dünyaya örnek oldu.”, “Kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni çağdaş bir yapıya kavuşturdu.”

63. sayfada, Devletin tarihsel sürecinin anlaşılıp anlaşılmadığını sorgulayan doğru-yanlış bilgi ölçme ifadelerinde yer verilmiştir. “Cumhuriyetten önce devletimizin adı Osmanlı Devleti idi”.

Kitabın 76 ve 77. sayfalarında, “İlçe ve İlin Yönetimi” başlığı ile devletin yönetimine yer verilmiştir. “İlde, devlet yönetiminin başında vali bulunur.”, “İlçelerde ise devlet yönetiminin başında kaymakamlar bulunur. İlçe sınırları içindeki devlet işlerinin düzenli yürütülmesinden kaymakam sorumludur. Kaymakamlığa bağlı pek çok devlet dairesi ve buralarda çalışan memurlar vardır.”, “İlimiz ve ilçelerimizde devlet yönetiminden başka bir de yerel yönetim vardır.”

91. sayfada, Devletin, toplumsal sorunlardan sorumlu olmasına yer verilmiştir. “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde, çocukların iyi bir insan olarak yetiştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Kimsesiz çocukların beslenme ve barınma sorunlarının devlet tarafından çözümlenmesi istenmektedir.”

Kitabın 97 ve 98. sayfalarında, “Vatandaşlık Görevleri” konusu ile devlete karşı olan vatandaşlık görevlerine yer verilmiştir. “Vatandaş olarak devlete karşı çeşitli görevlerimiz vardır.”, “Seçme ve seçilme hakkı, askerlik yapmak, vergi vermek, devlete karşı görevlerimizden bazılarıdır.”

Kitabın 155, 156 ve 157. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı’nın anlatımı ile “devlet” kavramına yer verilmiştir. “Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’nda yenilmiş sayıldı. Galip devletlerle Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandı. Bunun üzerine yurdumuzun bir bölümü galip devletler tarafından işgal edildi.”, “Kurtuluş Savaşı, milletimiz ve devletimiz için bir dönüm noktasıdır.”

162. sayfada, Devletin toplumsal görevlerine yer verilmiştir. “Toplum sağlığının korunmasında devlete de önemli görevler düşer.”, “Devlet, vatandaşların geleceklerini güvence altına almak için de çalışır.”

Devlet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; tarihsel süreçteki yapılanmalar ile devlet yönetiminde yapılan değişiklikler, devletin toplumsal ve demokratik görevleri, vatandaşın devlete karşı olan görevlerini anlatan konular kapsamında vurgulanmıştır. Atatürk’ün devlet yönetimindeki başarıları vurgulanarak bu değer desteklenmiştir. Osmanlı Devleti’ndeki yönetim biçimi ve Cumhuriyet yönetimine geçiş ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin önemi ifade edilmiştir. İl ve ilçelerdeki devlet yönetimi görevlileri açıklanarak bilgi donanımı sağlanmıştır. Devletin sağladığı imkânlardan; eğitim, enerji, sosyal sağlık ve vatandaşları güvence altına alma sorumluluklarından bahsedilerek, hizmetleri ön plâna çıkarılmıştır. Vatandaşlık görevlerine de yer verilerek bu

değer desteklenmiştir. Özetle; kitapta ‘Devlet’ değeri ile ilgili yeterli bilgi aktarımı sağlanmaya çalışılmıştır.

Bağımsızlık: Kitapta % 9,7 ile 5. sırada yer alan ‘Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 46 ve 47. sayfalarında, yurdumuzun düşmanlardan temizlenmesi için yapılan Kurtuluş Savaşı, bu savaşın başarı ile sonuçlanması ve bağımsızlığımız vurgulanmıştır. “Kurtuluş Savaşı’nda yenilen düşmanlar bizimle barış yapmak zorunda kaldı. 24 Temmuz 1923’te İsviçre’nin Lozan şehrinde Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Bu barışla, Hatay hariç yurdumuzun sınırları belirlendi. Bağımsızlığımız dünya devletlerince kabul edildi.” Bu ifadeler ile ‘barış’ değeri de vurgulanmıştır.

51. sayfada, Bayrağımız ve İstiklâl Marşımız bağımsızlık sembolleri olarak vurgulanmıştır. “Bayrak bir milletin bağımsızlık sembolüdür. Bağımsız olan her milletin bir bayrağı vardır.”, “Bayrağı bulunan milletlerin bir de milli marşı olur. İstiklal Marşı da bayrağımız gibi bağımsızlığımızın sembolüdür.”

86. sayfada yer verilen sorular içerisinde ‘hürriyet’ kavramına yer verilmiştir. “İnsanların temel hak ve hürriyetleri nelerdir? Araştırınız.”

Kitabın 91 ve 92. sayfalarında ise kişisel hak, özgürlük ve hürriyet kavram ifadelerine yer verilmiştir. “Herkesin temel hak ve özgürlüğü vardır. Yaşamını dilediği gibi sürdürebilmek, insan haklarının en önemlisidir. Kişiler, din ve vicdan özgürlüğüne sahiptir.”, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’yle insanların temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır.”

98. sayfada, Türk milletinin vatanseverliği bağımsızlık mücadeleleri: “Yurdumuzun savunmasında, bağımsızlığımızın korunmasında en büyük görev Türk ordusuna düşmektedir.”, “Askerlerimiz, topraklarımıza ve bağımsızlığımıza göz diken düşmanlara karşı canını seve seve verir.” ifadeleri ile vurgulanmıştır. Bu ifadeler ile ‘ulusal güvenlik’ değeri de vurgulanmıştır.

Kitabın 154 ve 157. sayfaları arasında, yurdumuzun düşmanlardan kurtarılışı ve bağımsızlık mücadelesine yer verilmiştir. “Türk milletinin Kurtuluş Savaşı’nı niçin yaptığını araştırınız.”, “...Türk halkı hiçbir zaman bu işgalleri kabullenmedi. Düşman kuvvetleriyle mücadeleye başladı.”, “Mustafa Kemal, yurdumuz işgal edilmeye

başlandığında, düşmanla mücadele etmeye karar verdi.”, “...24 Temmuz 1923’te Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile milletimiz bağımsızlığına kavuştu.”, Egemenliğin bağımsızlık değerini de kapsadığını belirten ifadeler yer verilmiştir: “Eskiden yurdumuzu padişahlar yönetiyordu. Halkın yönetimde söz hakkı yoktu. Bütün yetkiler padişahıta toplanmıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla, egemenlik millete geçti. Egemenlik, milletin hür ve bağımsız olarak kendi kendini yönetmesi demektir.”

185. sayfada, “19 Mayıs” şiiri içinde bağımsızlığı ifade eden anlatım yer almıştır. “...Neredeyse, yurdun neresindeyse o, / Soluğumuz ulaşsın üstüne yalım yalım. / Yüce ataların eyleminde yücelelim bir daha / Atalım yurt dışına hepsini / Sömürgeci kurtulalım. /...”

Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; tarihsel metinlerde yoğunlukla işlenmiştir. Kurtuluş savaşı mücadelesi ve bu savaşın başarı ile sonuçlanması anlatılmış ve dünya devletlerince bağımsızlığımızın kabul edildiği Lozan Barış antlaşması vurgulanmıştır. Atatürk’ün, Türk milletinin ve Türk ordusunun bağımsızlık mücadeleleri ayrı ayrı vurgu yapılan ifadeler ile verilmiştir. Kitapta hürriyet, egemenlik, hak ve özgürlük kavramları ile bu değer desteklenmiştir. Bağımsızlık sembolü olan Türk Bayrağı, İstiklâl Marşı ve bu değer anlatımını içeren Milli Bayram kutlamaları ile desteklenmiştir.

Millet: Kitapta % 9,5 ile 6. sırada yer alan ‘Millet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 22. sayfasında, “Okullu Çocuklar” şiirinde okumanın millete faydası ifade edilmiştir. “... Okuyanlar yurduna / Yararlı işler görür. / Onlarla ailesi / Hem ulusu övünür.”

40. sayfada, “Dünya Çocuk Günü” konusu anlatılmıştır. Konu kapsamında çocukların vatana millete faydalı birer birey olmasından söz edilerek ‘millet’ değeri ifade edilmiştir. “Çocukların, ana babalarına, millete ve insanlığa faydalı olması hepimizin özlemidir.”

Kitabın 43, 44 ve 45. sayfalarında, ‘Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk’ ünitesine yer verilmiştir. Atatürk’ün Cumhuriyet’i ilan etme süreci ve Kurtuluş Savaşı yıllarında milletin durumu, meclisin açılması konularına değinilerek ‘millet’ değerine yer verilmiştir. “TBMM’nin ne zaman ve nasıl kurulduğunu araştırınız.”, “Atatürk’ün, Türk milletinin kalkınıp gelişmesi için yaptığı yenilikleri araştırınız.”, Kurtuluş savaşının sebeplerinden

biri “Padişahlardan bazıları ülkeyi iyi yönetemediler. Bu yüzden millet fakirleşti.” olarak görülmüştür. “23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı.”

Kitabın 51. sayfasında, “Bayrağımızın ve İstiklâl Marş’ımızın Önemi” konusuna yer verilmiş, ‘Milli Simgeler’ ile birlikte ‘millet’ değeri vurgulanmıştır. “Bayrak, bir milletin bağımsızlık sembolüdür. Bağımsız olan her milletin bir bayrağı vardır.”, “Her milletin bayrağı farklıdır.”, “Bayrağı bulunan milletlerin bir de milli marşı olur.” Millet’in bağımsızlığı ve Milli simgeleri açıklanarak, ‘millet’ değerinin önemi ifade edilmiştir.

52. sayfada, “Atatürk İnkılaplarıyla, uygar milletler arasında yerimizi almaya başladık.” ifadesine yer verilmiş ve milletin çağdaşlaşması açıklanmıştır.

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Atatürk’ün anlatılmasına yer verilmiş ve Atatürk ile Türk Milleti arasındaki bağ ifade edilmiştir. “Atatürk... Söylediklerini de Türk milletinden aldığı güçle gerçekleştirdi.”, “Atatürk, yaşamı boyunca, Türk milletinin kalkınıp gelişmesi için çalışmıştır.”, “Atatürk, Soyadı Kanunu’nu çıkartarak herkesin soyadı almasını sağlamıştır. Türk milleti de Ata’sına en güzel soyadını, “Atatürk” soyadını vermiştir.”, “Atatürk, yapmayı düşündüğü bütün yenilikleri ve yararlarını Türk milletine açıkça anlatırdı.”

89. sayfada, Türk milletinin yardımlaşmaya önem verdiği ifade edilmiştir. “Milletimiz yıllardan beri yardımlaşmaya önem vermiştir”.

Kitabın 96. sayfasında, Atatürk’ün Türk Milletinin gelişmesi için çalıştığına yer verilerek bu değer ifade edilmiştir. “Atatürk, halkımızı uygar milletler düzeyine çıkarmak için hak ve hürriyetlere önem vermiştir.”

Kitabın 154, 155, 156 ve 157. sayfalarında, ‘Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’ ünitesine yer verilmiştir. Ünite kapsamında Türk milletinin içinde bulunduğu durum ve bu bayramın ilan edilme sürecinin Türk milleti için önemi anlatılmıştır. “Türk milletinin Kurtuluş Savaşı’nı niçin yaptığını araştırınız.”, “Yurdumuzun düşmanlar tarafından işgal edilmesi Mustafa Kemal’i ve Türk milletini çok üzüyordu.”, “Ankara’da 23 Nisan 1920’de halkın temsilcileriyle ilk defa Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı.”, “Mustafa Kemal’in önderliğinde milletin birlik ve beraberliği sağlandı.”, “Kurtuluş Savaşı, milletimiz ve devletimiz için bir dönüm noktasıdır. Türk milletinin kaderi bu savaşla belirlenmiştir.”, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla, egemenlik millete geçti.”

Millet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; çeşitli anlatımlar yolu ile sunulmuştur. Millete faydalı bireyler yetiştirme, eğitim yolu ile faydalı olma vurguları

yapılmıştır. Atatürk'ün Türk milleti ile olan bağı ve Türk milletinin kalkınıp gelişmesi için yaptığı çalışmalar ile desteklenmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında milletin zor durumda olması, ulusal egemenliğin sağlanması, millet egemenliğinin sağlandığı meclisin kurulması anlatımları ile ele alınmıştır. Türk Milletinin yardımlaşmaya verdiği öneme değinilerek desteklenmiştir. Özetle; kitapta millet değerinin aktarılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Ulusal Güvenlik: Kitapta % 7,8 ile 7. sırada yer alan 'Ulusal Güvenlik' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 46. sayfasında, yurdun düşmanlardan temizlenmesi başlığı ile Kurtuluş Savaşı ve vatanın güvenliğinin sağlanması vurgulanmıştır: "Mustafa Kemal'in başkanlığındaki meclis, yurdumuzu kurtarmak için hemen hazırlıklara başladı. Eli silâh tutan herkes askere çağrıldı. Ordumuz yeniden oluşturuldu.", "Yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için Kurtuluş Savaşı'nı başlattık. Kurtuluş Savaşı'nda birçok cephede düşmanla savaştık.", "En zorlu savaşları Yunanlılarla yaptık. Yunanlıları 1. İnönü ve 2. İnönü savaşlarında yenilgiye uğrattık. Daha sonra yapılan Sakarya Savaşı'nda da Yunanlıları yendik. Son olarak Dumlupınar'da Başkumandan Meydan Muharebesi'nde Yunanlıları kesin yenilgiye uğrattık. Kurtuluş Savaşımız 9 Eylül 1922'de İzmir'in alınmasıyla sona erdi.

57. sayfada, Atatürk'ün ulusal güvenliği sağlamadaki katkısı vurgulanmıştır: "Atatürk, ileri görüşlü bir liderdi. Çanakkale Savaşları'nda düşmanın nereye çıkarma yapacağını önceden tahmin etti. Askerlerini ona göre yerleştirerek büyük bir zafer kazandı."

98. sayfada, vatanın savunulması üzerinde önemle durularak 'ulusal güvenlik' değeri de vurgulanmıştır: "Devlete karşı olan görevlerimizden biri de asker olarak yurt savunmasında görev almaktır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan, 20 yaşındaki sağlıklı her erkek, askerlik yapmak zorundadır.", "Yurdumuzun savunmasında, bağımsızlığımızın korunmasında en büyük görev Türk ordusuna düşmektedir.", "Askerlerimiz, topraklarımıza ve bağımsızlığımıza göz diken düşmanlara karşı canını seve seve verir.", "Vatanımızın savunulması niçin önemlidir?"

Kitabın 154, 156, 157 ve 158. sayfalarında, ulus güvenliğinin sağlanması, yurdun kurtarılması ve Kurtuluş Savaşını anlatan soru ve metinlere bir kez daha yer verilmiştir. "Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'nı niçin yaptığını araştırınız.", "...Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı Kurtuluş Savaş'ımızın başlangıcı sayılır.", "...Düşmanı yurttan atmak için yapılan hazırlıklar tamamlandı. Türk milleti, bu konuda elinden gelen her türlü fedakârlığı

gösterdi. Mustafa Kemal'in önderliğinde milletin birlik ve beraberliği sağlandı.", "Türk ordusu, 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdi. Kurtuluş Savaşı'mız Atatürk'ün önderliğinde Türk milletin dayanışmasıyla kazanıldı.", "Kurtuluş Savaşı, milletimiz ve devletimiz için bir dönüm noktasıdır. Türk milletin kaderi bu savaşla belirlenmiştir."

Ulusal Güvenlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; yoğunlukla vatanın kurtarılması için yapılan Kurtuluş Savaşı metinleri yolu ile vurgulanmıştır. Bu metinlerde Mustafa Kemal'in, Türk milletin ve Türk ordusunun ulusal güvenliği sağlama mücadelesi savaşlar, toplantılar, tarihsel olaylar ve milli bayramlar zincirinde sunulmuş ve pekiştirilerek vurgulanmıştır. Özetle; kitapta 'ulusal güvenlik' tarihsel olaylar kapsamında yeterli düzeyde aktarılmaya çalışılmış olup günümüze ait örneklerle yer verilmemiştir.

Barış: Kitapta % 5,8 ile 8. sırada yer alan 'Barış' değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 17. sayfasında, okuldaki ilişkilerde dayanışma içerisinde olma ifadesine dikkat çekilmiştir. "Birbirimizle dayanışma içerisinde olmaya özen göstermeliyiz."

40. sayfada yer verilen 'Dünya Çocuk Günü' konusu ile 'barış' ve 'kardeşlik' kavramları vurgulanmıştır. "Dünya çocuk gününde, çocuklar arasında barış ve sevginin gelişip güçlenmesi için çaba harcanır. Bütün dünya çocuklarının kardeşliğinin önemi vurgulanır.", Dünya Çocukları: "... Birleşiniz bütün dünya çocukları, / Kalp kırılmadıkça sürüp gider oyun. / Dünyayı kardeşlik dallarında / Sabah kalbinize örtsün şafakları."

Kitabın 46. sayfasında, Kurtuluş Savaşı sonunda yapılan Lozan Barış Antlaşması ele alınmıştır: "Kurtuluş Savaşı'nda yenilen düşmanlar bizimle barış yapmak zorunda kaldı. 24 Temmuz 1923'te İsviçre'nin Lozan şehrinde Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Bu barışla, Hatay hariç yurdumuzun sınırları belirlendi. Bağımsızlığımız dünya devletlerince kabul edildi."

Kitabın 87, 93, 94 ve 95. sayfalarında, dayanışma içinde olma ve dayanışma kavramını ifade eden metin, açıklama ve sorulara yer verilmiştir. "Toplumun en küçük birimi ailedir. Dayanışma, ailede başlar.", "Toplum içerisinde birlikte yaşayan insanlar, birbirleriyle ilişki hâlinindedirler. Bunun için birbirlerine yardım ederek, dayanışma içinde bulunmaları gereklidir.", "...yaşantımız süresince, çevremizdeki insanlara hoşgörüyle yaklaşmalıyız. Onlardan sevgi ve saygımızı esirgememeliyiz. Bu şekilde davranırsak, çevremizdeki insanlar bizimle dayanışma içerisinde olur."

Kitabın 156, 157 ve 158. sayfalarında, ulusal güvenlik için diğer devletler ile sağlanan barış ve dünya çocuklarının barış içinde olması anlatımlarına yer verilmiştir. “Kurtuluş Savaşı’mız Atatürk’ün önderliğinde Türk milletinin dayanışmasıyla kazanıldı.”, “Zor durumda kalan düşman devletleri barış istediler. Bunun üzerine 24 Temmuz 1923’te Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile milletimiz bağımsızlığına kavuştu.”, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı: “Günümüzde Türk çocukları bu günü dünya çocuklarıyla birlikte kutlamaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen çocuklar, Ankara’da toplanmakta ve bu coşkuyu bizimle paylaşmaktadır.”

Barış değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; toplumsal dayanışma, tarihsel mücadeleler sonucunda barış ilân edilmesi ve imzalanan Lozan Barış Antlaşması konuları kapsamında aktarıldığı görülmüştür. Dünya çocuklarının dayanışma ve kardeşlik içinde olması ‘Dünya Çocuk Günü’ ve ‘23 Nisan Bayramı’ başlıkları altında işlenerek ele alınmıştır. Sosyal ve milli alanlarda teoride bu şekilde verilen ‘barış’ değeri ile ilgili pratik örnekler ve rol modeller sunulmamıştır.

Bayrak Sevgisi: Kitapta % 5,6 ile 9. sırada yer alan ‘Bayrak Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 49 ve 50. sayfalarında, Milli bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, milli simge olarak yer verildiği görülmüştür. “29 Ekim günü yaklaştı. Evimizde, okulumuzda, çevremizde bayram hazırlıkları başladı. Babam, evimize asmak için bayrak aldı”. “Okulumuz, büyüklü küçüklü bayraklarla donatıldı”. “Evler, binalar, iş yerleri, sokaklar bayraklarla süslendi”. “...Sıraya dizildik. Bayrak, flâma ve Atatürk’ün resmini taşıyan arkadaşlarımız sıranın en önüne geçti.”

51. sayfada, Bayrağımıza verilen değer vurgulanmıştır. “Her milletin bayrağı farklıdır. Bizim bayrağımızın kırmızı zemini üzerinde beyaz ay yıldız bulunmaktadır. Bayrağımız, kırmızı rengini şehitlerimizin kanından, ay yıldızını göklerden almıştır. Bayrağımıza her yerde, her zaman saygı duymalıyız. Onu canımızdan üstün tutmalıyız.”

Kitabın 159 ve 160. sayfalarında, 23 Nisan Bayramı’nda bayrağın milli simge olarak önemine yer verilmiştir. “Bayramdan bir gün önce balkonumuza bayrağımızı astık.”, “Çevremizde de bayram hazırlıkları yapılıyor. Caddelere, taklar kuruldu. Şehir meydanı ışıklandırıldı. Evlerin balkon ve pencerelerine bayraklar asıldı”. “En başta bayrağımız, arkasında da bando takımımız yerini aldı.”

184. sayfada yer verilen “19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı” konusunda da yine bayrağımıza vurgu yapılmıştır: “Bu günde ulu önderimizi saygıyla gururla anmaktayız. Samsun’dan yola çıkarılan bayrağımız, Atatürk’ün geçtiği yollardan gençler tarafından taşınarak, Ankara’ya getirilmektedir.

Bayrak Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer; milli bayramlarda önemli bir milli simge olarak ele alınmıştır. Bayrağa verilen değer; onun tanıtımı ve kutsal ifade edilmesiyle vurgulanmıştır. Özetle; kitapta ‘bayrak sevgisi’ tarihsel anlatım kapsamında sunulmuştur.

Kahramanlık: Kitapta % 1,7 ile 10. sırada yer alan ‘Kahramanlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 45, 46 ve 47. sayfalarında, Kurtuluş Savaşı ve yurdu düşmandan kurtarma mücadelesi açıklanmıştır. Bu anlatımlar kapsamında Atatürk’ün ve Türk milletinin kahramanlığı da örtük olarak vurgulanmıştır. Örneğin; “Mustafa Kemal, yurdumuzu kurtarmak için bir süre İstanbul’da çalıştı”. “Yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için Kurtuluş Savaşı’nı başlattık. Kurtuluş Savaşı’nda birçok cephede düşmanla savaştık. Atatürk’ün Samsun’a çıkmasıyla başlayan bu savaş, İzmir’in alınmasına kadar sürdü”. “Kurtuluş Savaşı’nda doğu illerimizde Ermenilerle savaştık. Antep, Maraş, Urfa ve Adana’da halkımız Fransızlara karşı büyük bir direniş gösterdi. Askerlerimizle birlikte kahramanca savaşarak bu yöremizden düşmanı kovdular”. “En zorlu savaşları Yunanlılarla yaptık. Yunanlılar 1. İnönü ve 2. İnönü savaşlarında yenilgiye uğrattık. Daha sonra yapılan Sakarya Savaşı’nda da Yunanlıları yendik. Son olarak Dumlupınar’da Başkumandan Meydan Muharebesi’nde Yunanlıları kesin yenilgiye uğrattık”. “Kurtuluş Savaşı başarıyla tamamlanmış, düşmanlar yurdumuzdan kovulmuştur”.

56. sayfada, Atatürk’ün vatan, millet sevgisi, ulusal güvenliği sağlama çabası ve kahramanlığı aynı ifadeler ile vurgulanmıştır: “Atatürk, yaşamı boyunca, Türk milletinin kalkınıp gelişmesi için çalışmıştır. Yurdumuzu düşmanlardan kurtararak cumhuriyeti kurmuştur”.

Kahramanlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; Milli mücadele sürecinin anlatımında yer alan ifadelerden çıkarılmıştır. Vatanın kurtarılmasında Atatürk’ün, Türk milletinin ve Türk askerinin mücadelesi ‘kahramanlık’ değerini içermektedir. Tarihsel metinler dışında kitapta farklı bir örneğe yer verilmemiştir.

Din: Kitapta % 0,5 ile en az bulunan ‘Din’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 52. sayfasında, cumhuriyet yönetimi ile yapılan inkılâplardan lâikliğin ifadesinde ‘Din’ kavramına yer verilmiştir. “Din işleri ile devlet işleri birbirinden ayrıldı”.

Kitabın 91. sayfasında, insan hakları anlatımında vurgu yapılmıştır: “Kişiler, din ve vicdan özgürlüğüne sahiptir.”

Din değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere gereken önemin verilmediği görülmüştür. Laiklik ve hakların anlatımı ile vurgulanan ‘din’ değerinin kazandırılmaya çalışılmadığı söylenebilir.

Dil: Kitapta % 0,4 ile en az bulunan ‘Dil’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 62. sayfasında, ‘Dil’ kavramı; anlatımı desteklemek amacıyla iletişim aracı olarak ifade edilmiştir: “ Kitapsız yaşamak kör, sağır, dilsiz yaşamaktır.”

165. sayfada ise soru çeldirisi içinde yer almıştır. “Turistlerin etrafında toplanarak, onların dilinde konuşmak”.

Dil değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ile ilgili yeterli nicelik ve nitelikte bulguya yer verilmediği dikkat çekmektedir. Milli değerler arasında önemli bir yer ifade eden ‘Dil’ kavramının öğreniminin ve kazanımının sağlanmasının amaçlanmamış olması önemli bir eksiklik olarak görülmüştür.

4.7. 7. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Özdemir, A., Çınar, F. (2012). İlköğretim Hayat Bilgisi 2. Sınıf Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (1. ve 2. Kitap). Ankara: Saray Matbaacılık.

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.12.2009 gün ve 286 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Bu tabloda 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında geçen değerlerin frekans ve yüzde dağılımı verilmiştir.

**Tablo 49. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan
2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler**

(2005/2009) 2. Sınıf 4. Kitap		
Değerler	f	%
Sosyal Değerler	395	24.7
Kişisel Değerler	325	20.3
Milli Değerler	263	16.4
Çalışma-İş Değerleri	223	13.9
Bilimsel Değerler	204	12.8
Demokratik Değerler	191	11.9
Toplam	1601	100.0

Tablo 49’da değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 49’a göre; genel bir değerlendirme yaptığımızda değer sınıflandırmalarının dağılımı; Sosyal değerler % 24,7 ile en fazla bulunan değer grubu olmuştur. Bunu takiben, Kişisel değerler % 20,3 ile 2. sırada, Milli değerler % 16,4 ile 3. sırada, Çalışma-iş değerleri % 13,9 ile 4. sırada, Bilimsel değerler % 12,8 ile 5. sırada yer almaktadır. Demokratik değerler % 11,9 ile en az bulunan değer grubu olmuştur.

Değer kategorileri arasında çok fark olmaması ile birlikte Sosyal değer grubu ile Demokratik değer grubu arasında % 12,8 gibi bir fark bulunmaktadır.

Tablo 50. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler

(2005/2009) 2. Sınıf 4. Kitap		
Demokratik Değerler	f	%
Adaletli Olmak	91	47.7
İşbirliği Yapmak	31	16.2
Saygılı Olmak	27	14.1
Hoşgörülü Olmak	24	12.6
Kibar Olmak	18	9.4
Toplam	191	100.0

Tablo 50’de Demokratik değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 50’ye göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 191 yerde Demokratik değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Adaletli olmak kavramı % 47,7 ile en fazla kullanılan demokratik değerdir. Bunu % 16,2 ile İşbirliği yapmak 2. sırada, % 14,1 ile Saygılı olmak 3. sırada ve % 12,6 ile Hoşgörülü olmak 4. sırada izlemektedir. Kibar olmak % 9,4 ile en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan demokratik değer ile en az kullanılan demokratik değer arasında % 38,3 gibi bir fark bulunmaktadır.

Adaletli Olmak: Kitapta % 47,7’lik oranla en fazla yer alan ‘Adaletli olmak’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20 ve 21. sayfalarında, ‘Seçim Var’ başlıklı konu ile adaletli olmak değerine yer verilmiştir. Demokratik bir ortam oluşturulması, sınıf başkanı ve okul başkanı seçimi yapılması, oy kullanılması ve kurallar belirlenerek bu kurallara uyulmasının sağlanması adaletli olmak kapsamında ele alınır. Örneğin; “Sınıf başkanı ve kulüp üyeliği seçimlerine hepimiz oy kullanarak katıldık. Böylece sınıfımızda demokratik bir ortam oluşturduk.” cümleleri adaletli olmaya zemin hazırlar. “Adaylar arasında en çok oyu alan, sınıf başkanı seçildi.” ifadesi, seçimin adil sonuçlandığını belirtir. “Okul başkan adayları seçim süresince uyulması gereken temel kuralları belirlediler.” ifadesi ile adayların üzerine düşen

görevleri yaparak adaletli bir ortam oluşturmaya çalıştığına yer verilir. Belirlenen kurallarda eşitliğe yer verilmiştir. “Herkes eşit haklar tanınarak adalet sağlanmalıdır.” ifadesi ile eşitliğin adaleti sağlayan önkoşul bir davranış olduğuna yer verilmiştir. “Sınıfınızda hangi seçimler yapılıyor?”, “Okulunuzda hangi seçimler yapılıyor?”, “Siz bu seçimlere nasıl katılıyorsunuz?” soruları ile seçim ile örneklendirilen adaletli olmak değerinin pekiştirilmesi sağlanmıştır.

Kitabın 44. sayfasında, arkadaşlık ilişkilerine yer verilmiştir. Burada oyun kurallarına uymayan Serkan’ın davranışı hem yanlış bir davranış hem de kurallara uymadığı için adaletsiz bir tutumu örneklendirmektedir.

48. sayfada, meslekler anlatılırken hukuk eğitime ve adalete yer verilmiştir. “Mesleğin Adı: Hâkimlik / Yaptığı İş: Adaleti sağlamak / Yapıldığı Yer: Mahkemeler / Araç ve Gereç: Kanun kitapları, dava dosyaları / Kıyafeti: Hâkimlik cübbesi / Sahip olması gereken özellikler: Hukuk eğitimi almış olmalı. Tarafsız ve bağımsız olmalı. Adil olmalı. Ön yargısız davranmalı.” tanımı ve ifadeleri ile adaletin araçları ve sahip olduğu özelliklere yer verilerek bu değere vurgu yapılmıştır.

52. sayfada, haklara yer verilmiştir. “Haklarını bilir ve haklarına sahip çıkar.” 59. sayfada Atatürk’ün adaletli tutumuna yer verilerek, Türk milletinin kazanmasını sağladığı haklardan bahsedilmiştir. “Atatürk, insan hak ve hürriyetlerine çok önem verirdi. Türk milleti cumhuriyet yönetimi ile birlikte birçok hak ve hürriyete kavuştu.” ifadeleri ile adaletli olmak değeri ile birlikte millet kavramına ve yapılan yeniliklere yer verildiği de görülmektedir.

Kitabın 67. sayfasında, çocuk haklarına yer verilmiştir. Dünya Çocuk Günü’nde çocuk haklarının önemine yer verildiğinden bahsedilmiş ve çocuk haklarına dair sözleşmenin önemli ifadeleri çıkarılmıştır. “Her çocuk, doğduğu andan başlayarak bir isme ve yurttaşlığa hak kazanmalıdır.”

69. sayfada, Cumhuriyet ile yapılan “Soyadı Kanunu” ve “Medeni Kanun”a yer verilerek, adaletin en önemli araçlarından olan kanunlardan bahsedilmiştir. Kanunlar ile birlikte eşitliğe ve adaletin yürütülmesini sağlayan hâkimlere yer verilmiştir. “Cumhuriyet, ülkemize kadın-erkek eşitliğini getirdi.”, “Kanunlar, Cumhuriyet Döneminde bağımsız hâkimlerce uygulandı.” ‘Adaletli olmak’ değeri ile birlikte yapılan hukuki devrimlerin anlatılması ‘yeniliğe açıklık’ değerini de kapsamaktadır.

98. sayfada, ‘Benim de Bir Fikrim Var’ başlıklı metninde aile içinde alınan kararlarda herkesin fikri alınarak adil bir davranış örneği sergilenmiştir:

- “- Ailenizi ilgilendiren konularda görüş bildirmen çok güzel.
- Beni ilgilendiren konularda görüşlerimi söyleme hakkım var.”

99 ve 100. sayfalarda, ‘Evimizdeki Kurallar’ başlıklı metinde kurallar belirlenirken herkesin fikrini açıklaması adaletli olmak değeri kapsamındadır.

Kitabın 110 ve 111. sayfalarında, ‘Atatürk’ün Önderliğinde Kazandıklarımız’ başlıklı metinde haklara yer verilerek adaletli olmak değeri vurgulanmıştır. Burada açıklanan insan hak ve hürriyetleri, Türk milletinin sahip olduğu hak ve hürriyetleri tanımada yarar sağlamaktadır. “Atatürk’ün insan hak ve hürriyetlerine çok önem verdiğini öğrendim.” “Seçimlere katılma ve oy kullanma hakkı, eğitim görme hakkı, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme...” bunlara örnektir. “Bir çocuk olarak iyi eğitim almaya hakkım var.”, Herkesle eşit olmaya hakkım var.”, “Ben bir çocuğum, çalıştırılmamaya hakkım var.”, “Fikirlerimi korkmadan söylemeye hakkım var.” ifadeleri ile çocuk olarak sahip olduğu hakların öğrenilmesi sağlanarak adaletli olmak değeri vurgulanmıştır. Bu ifadeler ile vurgulanan adaletli olmak değeri ile birlikte, liderlik, yeniliğe açıklık ve ifade edilişi ile özgüven sahibi olmak değerlerine de yer verilmiştir.

120. sayfada, ev için eşya alırken ailece karar alınmasına yer verilmiştir. Karar alırken herkesin görüşünün alınması aile içinde adaletli bir tutum sergilendiğini gösterir.

129. sayfada, ‘Benim Eşsiz Yuvam’ temasında geçen kavramlara yer verilmiştir. Bu kavramlardan “hak” kavramı örneklendirilerek; “Eğitim-öğretim herkesin hakkıdır.” ifadesi ile eğitim ve öğretimde adaletle yer verilmiştir.

Adaletli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Atatürk’ün insan hak ve hürriyetlerine verdiği öneme, insan hak ve hürriyetlerini tanımaya ve çocuk haklarına değinilmiş, ‘Hak’ kavramı vurgulanmıştır. Adaletin sağlanmasında rol oynayan hâkimlik mesleğine ve çeşitli kanunlara yer verilerek bu değer desteklenmiştir. Demokratik bir ortamın oluşmasının sağlanması, seçim ve oy kullanma faaliyetleri ile adaletli bir ortam oluşturulmasına çalışılmıştır. Adaletin sağlanmasında eşitlik kavramına ve bu kapsamda kadın-erkek eşitliğine yer verilmiştir. Bunun için temel koşullardan biri olan kurallara uyma ve katılma, aile içinde alınan kararlarda görüşünü ifade edebilme, adil, tarafsız ve önyargısız davranma kavramları ile ‘adaletli olmak’ değerinin kazandırılması

hedeflenmiştir. Kitapta bu değer, toplumsal, demokratik, insancıl ve vatandaşlık özellikleri açısından hedeflenen ifadesini bulmuş ve anlaşılır örnekler ile açıklanmıştır.

İşbirliği Yapmak: Kitapta % 16,2’lik oranla 2. sırada bulunan ‘İşbirliği yapmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. İncelenen kitapta ‘İşbirliği yapmak’ değerinin çocukların birlikte iş yapabildiği kulüp çalışmaları, özel gün ve bayram hazırlıkları ile birlikte açıklandığı görülmektedir.

Kitabın 22. sayfasında, ‘Gazete Çıkarıyoruz’ başlıklı metinde Kültür ve Edebiyat Kulübü üyeleri “Sınıf Gazetesi Çıkarma Projesi” hazırlıyorlar. Projeyi hazırlayan grup üyelerinin işbirliği içerisinde görev dağılımı yaptığı ve herkesin kendi görevini başarıyla tamamladığı görülmektedir. Kulüp üyeleri arasında olumlu bağlılık oluşmuş ve işbirliği yapmak güzel bir şekilde örneklendirilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında Yeşili Koruma Kulübü ile Kültür ve Edebiyat Kulübü arasındaki işbirliği anlatılmış ve “Böylece 2B sınıfındaki diğer öğrenciler de dayanışmanın okul hayatını kolaylaştırdığını fark ettiler.” cümlesi ile işbirliği yapmanın önemi ifade edilmiştir.

24. sayfada, “Kulüp üyeleri, ümitsizliğe düşen arkadaşlarını cesaretlendirdiler. Hep birlikte gazetenin çıkması için daha da istekli çalıştılar. Gerekğinde birbirlerine yardım edebileceklerini söylediler. Gazetenin, kendileri ile ilgili bölümünün hazırlanmasında daha istekli çalıştılar.” ifadesi ile işbirliği içerisinde çalışırken olması gereken birlikte iş yapabilme becerisi ve aralarındaki bağlılık örneklendirilmiştir. 25. sayfada ise, İşbirliği yapmanın olumlu özelliğine yer verilmiştir: “Dayanışma, işlerimizi kolaylaştırdı.”

Kitabın 42 ve 43. sayfalarında, ‘Eğlence Var’ başlıklı metinde 2B sınıf öğrencilerinin “Sınıf Günü” eğlencesi düzenlemesi ve bunu işbirliği içerisinde yapması anlatılmıştır.

54. sayfada, ‘Okulumuzu Koruyalım’ başlıklı metinde öğrenciler okulu korumak ve çevresini güzelleştirmek için işbirliği içerisinde çalışarak iş bölümü yapmışlardır.

Kitabın 56. sayfasında, Cumhuriyet Bayramı’nın birlik içinde kutlanması ve bayram için işbirliği içerisinde hazırlıklar yapılmasına yer verilmiştir.

Kitabın 100. sayfasında, ev kurallarını ailece belirlemelerine ve bu kurallar arasında “Dayanışma içinde bulunmak” kuralı ile işbirliği yapmak değerine yer verilmiştir.

Kitabın 101. sayfasında, ‘Aile İçi Görevler’ başlıklı metinde evde işlerin paylaşılması, görev dağılımının yapılması ve herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesinden bahsedilmiş ve ‘işbirliği yapmak’ değeri açık ifadesini bulmuştur. 102. sayfada, “Aile içindeki bağları güçlendirmek için birlikte çalışmanın ve sorumluluğun öneminin farkındayız.” ifadesi ile aile içinde işbirliği yapmanın önemi vurgulanmıştır. 156. sayfada, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı hazırlığını sınıfça yapmaları ve herkesin görevini yerine getirmesi, işbirliği yapmak değerini örneklendirir.

İşbirliği yapmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu konu okulda ve aile içinde işbirliği başlıklarında incelenmiştir. Okuldaki işbirliği; kulüp çalışmaları, dayanışmanın okul hayatını kolaylaştırması, etkinlik yapma ve milli bayramları kutlama hazırlıkları olarak ele alınmıştır. Kitabın konuyu ele alışı incelendiğinde işbirliği davranışının işleri kolaylaştırdığı, yardımlaşmayı sağladığı, olumlu bağlılık oluşturduğu ve görev bilinci kazandırdığı gibi sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir. Bununla birlikte aile içindeki işbirliği ile dayanışma, yardımlaşma, herkesin bir görevinin olmasının da ailede birlik duygusunu güçlendirdiği görülmüştür. İşbirliği yapmak değeri kitapta dayanışmayı sağlayan, olumlu bağlılığı ve görev bilincini kazandıran örnekler ile yeterli görülmüştür.

Saygılı Olmak: Kitapta % 14,1’lik oranla 3. sırada bulunan ‘Saygılı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 19. sayfasında, okul kurallarından bahsedilmiş ve “Sınıfta öğretmen varsa kapıyı çalarak girmeliyiz.” kuralı eklenmiştir. Bu kural ile öğretmene karşı saygılı olmak gerektiği vurgulanmıştır. Bir diğer saygı ifadesi: “Tek tek konuşursak birbirimizi dinleyebilir ve anlayabiliriz.” cümlesi ile öğrencilerin birbirlerini dinlemesi ve karşılıklı olarak haklarına saygı göstermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Buradaki okul kuralları ile sınıf içindeki ortamın saygı çerçevesinde olması gerektiğine yer verilmiştir.

Kitabın 21. sayfasında, ‘Seçim Var’ başlıklı metinde bir grup öğrencinin seçim süresince uyulması gereken kuralları belirlediği bir diyaloga yer verilmiştir. Bu diyalogda geçen “Herkes birbirinin hakkına saygı göstermelidir.” ve “Herkes birbirinin düşüncesine saygı göstermelidir.” cümleleri kişi hak ve özgürlüklerine karşı gösterilmesi gereken saygıyı ifade etmiştir. Burada seçimin adil olması için saygılı bir tutum izlenmesinin doğru olduğu anlaşılmakta ve vurgulanmaktadır.

Kitabın 26. sayfasında, Milli değerlerimize gösterilmesi gereken saygı vurgulanmıştır. “Bayrak milletimizin birlik ve beraberliğini temsil eder. Bayrağımıza saygı göstermekle milletimize saygı göstermiş oluruz.” ve “Hangi ülkeye ait olursa olsun bayrağa saygı bir insanlık görevidir.” ifadeleri ile bayrağa, millete ve vatana karşı saygılı olmak gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca kutsal ve milli değerlerimizden olan bayrak, millet ile bütünleştirilmiş ve bayrağa saygılı olmanın insanlık görevi olduğuna yer verilmiştir. Saygılı olmak değerinin yanında bayrak sevgisi, vatanseverlik ve millet değerlerini de kapsamaktadır.

Kitabın 27. sayfasında, geçen “Türk bayrağına neden saygı gösterilmelidir?” ve “İstiklâl Marşı’na neden saygı gösterilmelidir?” soruları ile saygılı olmanın nedeninin anlaşılması ve içselleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken Bayrak ve İstiklâl Marşı’nın kutsallığı da vurgulanmıştır.

Kitabın 29. sayfasında, ‘En İyi Yaptığım İş’ başlıklı metinde resimler yoluyla herkesin farklı bir alanda başarılı olduğu işi anlattığı görülmektedir. İki öğrencinin kendi başarılı olduğu alanı ayrı ayrı anlatması örneklendirildikten sonra son olarak bir öğrenci konuyu toparlamış ve “...Kişilerin ilgi, yetenek ve becerileri farklı olabilir. Bizler birbirimizin farklı özelliklerine saygı duyuyoruz.” cümlesi ile farklı özelliklere karşı saygılı olmak gerektiğine yer verilmiştir. Burada geçen saygı ifadesi ile çocukların farklı alanlarda başarılı olabilecekleri ve bunu doğal karşılamaları gerektiğine de yer verilmiştir.

Kitabın 33. sayfasında, okul eşyalarının özenli kullanılması gerektiği yazı ve resimler yoluyla ifade edilmiştir. Buradan okul eşyalarına karşı saygı gösterilmesi gerektiğine örtük olarak yer verilmiştir.

Kitabın 65. sayfasında, Türk bayrağının önünde bir grup öğrenci ve öğretmen resmine yer verilmiştir. Resim betimlendiğinde “hazır ol” konumunda bulunan öğrenciler, saygı duruşuna geçmiştir. Resmin altında saygı kavramı verilerek de ‘saygılı olmak’ değeri vurgulanmıştır.

Kitabın 71. sayfasında, ‘Atatürk’ başlıklı şiirde “Saygı duy Atatürk’e.” dizesi ile Atatürk’e karşı saygı duyulması gerektiğine yer verilmiştir.

87. sayfada, “Yemek yerken uymaya özen gösterdiğim görgü kurallarının nedeni temizlik, sağlık ve başkalarına duyduğum saygıdan kaynaklanmaktadır.” ifadesi ile toplumsal kuralların saygılı olmayı gerektirdiğine yer verilmiştir.

93. sayfada, tüm mesleklerin önemli olduğu ve mesleklere karşı saygılı olmak gerektiği “Bütün meslekler gerekli ve saygıdeğerdir.” ifadesi ile vurgulanmıştır.

Kitabın 99. sayfasında, Emre ile annesi arasında geçen diyalogda annesinin belirlediği ev kurallarına karşı Emre’nin “Bunlardan benim haberim yok, benim de fikrim sorulmalıydı.” ifadesini annesi haklı bulmuş ve düşüncesine saygılı olarak kuralların yeniden belirlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Aile içinde kararlar alınırken aile bireylerinden her birinin düşüncesine saygı duyulması gerektiği örtük olarak örneklendirilmiştir.

100. sayfada, belirlenen ev kuralları içerisinde “Karşılıklı saygı ve sevgi içinde olmak” ifadesi ile saygılı olmak değerine yer verilmiştir.

103. sayfada, “Bize ait olmayan eşyaları kullanırken sahibinden izin almalıyız. İzin alarak o kişiye saygımızı belirtmiş oluruz.” cümleleri ile çevre ile etkileşim sağlarken saygı çerçevesinde olması gerektiği önemsenmiştir.

Kitabın 106. sayfasında, ‘Bana Güvenebilirsiniz’ başlıklı metinde geçen güvenilir olmak özelliklerine sahip olan Ali’nin aynı zamanda saygılı olduğuna yer verilmiştir. “Ali güler yüzlü ve saygılı bir çocuk.”

Saygılı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, çocuğun okul ve sınıf kurallarına uyarak arkadaşlarına ve öğretmenine karşı saygılı olması gerektiğine yeterli ölçüde yer verilmiştir. Başkalarının hakkına, düşüncesine, özgürlüğüne ve özel alanına saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Milli simgelere duyulması gereken saygı ifade edilmiş, Bayrağa ve İstiklâl Marşı’na gösterilmesi gereken saygının insanlık görevi olduğu üzerinde birkaç kez durulmuştur. İnsanların farklı özelliklerine saygı duyulması ile karşılıklı saygı ve sevgi ortamının sağlanması önemsenmiştir. Kitapta Atatürk’e karşı duyulan saygıya yer verilmiştir. Her mesleğin saygıdeğer olduğu ifade edilmiştir. Özetle kitapta genel olarak dağılım gösteren saygılı olmak değeri sosyal, demokratik, milli alanlarda değerlendirilmiş ayrıca liderler ile de örneklendirilerek desteklenmiştir.

Hoşgörülü Olmak: Kitapta % 12,6 ile 4. sırada bulunan ‘Hoşgörülü olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 19. sayfasında konuşanı dinlemek gerektiğine yer verilerek, hoşgörülü olmak değeri ifade edilmiştir. “Hep beraber konuşursak anlaşılamayız. Tek tek konuşursak birbirimizi dinleyebilir ve anlayabiliriz.”

20. sayfada yer verilen sınıf başkanı seçiminde öğrenciler oy kullanmaktan ve demokratik bir ortamın oluşmasından memnun kalmıştır. Böylece sınıf içinde birbirlerinin görüşlerine saygılı bir tutum geliştiren öğrenciler örneklendirilerek hoşgörülü bir ortam sağlanmıştır.

21. sayfada, sınıf başkanı seçiminin devamında okul başkanı seçimine yer verilmiş ve hoşgörülü olmak değeri resimdeki diyalog ile açıklanmıştır. Resimdeki 5 öğrenci kendi arasında seçim süresince uyulması gereken kuralları belirlemektedir. Burada geçen, “Karşılıklı anlayış ve hoşgörü içinde olunmalıdır.” cümlesi, iyi ilişkiler geliştirmeyi ve bu ilişkilerde hoşgörülü olmak gerekliliğini vurgulamaktadır.

Kitabın 29. sayfasında, ‘En İyi Yaptığım İş’ başlıklı metinde öğrencilerin kendi yapabildikleri işleri resim ve açıklamalar ile anlatımına yer verilmiştir. Burada geçen 3 öğrencinin farklı yeteneklerde olduğu görülmektedir. “Kişilerin ilgi, yetenek ve becerileri farklı olabilir. Bizler birbirimizin farklı özelliklerine saygı duyuyoruz.” cümleleri ile son açıklamaya yer verilmiştir. Bu cümleler, öğrencilerin farklılıkları kabul etmesini ve kendi farklılığından da mutlu olmasını sağlayarak hoşgörülü olmak değerini ifade etmektedir.

Kitabın 30 ve 31. sayfalarında, arkadaşlık ilişkilerine ve kişilerin farklı özelliklerine yer verilmiştir. Arkadaşlarının farklı özelliklerine saygı duymaları gerektiği verilen resim ve açıklamalar ile ifade edilmiştir. “Dünyada hiçbir insan birbirinin aynı değildir. İnsanlar benzer ve farklı özelliklere sahiptir. Arkadaşlarım ve ben de farklı özelliklere sahibiz.” “Benzer ve farklı yanlarımız arkadaşlığımızı güçlendiriyor.” cümleleri öğrencinin kendine ve arkadaşlarına karşı hoşgörülü bir tutum içinde olmasını güçlendiren ifadelerdir. Böylece kendisi ve çevresiyle daha barışık olması sağlanır. “Farklı özelliklere sahip arkadaşlarınızla ilgili düşünceleriniz nelerdir?” sorusu ile bu konudaki düşünceleri anlaşılmaya çalışılmış ve hoşgörülü olmak değerine örtük olarak yer verilmiştir.

32. sayfada, ‘Sevinince Ne Yaparsınız?’ başlıklı metin ile farklı değerlere yer verildiği görülmektedir. Kişilerin duygularını uygun bir dille ifade ederek, hoşgörülü bir ortam oluşması örneklendirilmiştir: “Ahmet ve arkadaşları duygularını başkalarını rahatsız etmeden yaşadılar.”

Kitabın 39. sayfasında, birbirleri ile kötü ilişkiler geliştiren ve birbirlerine zarar veren arkadaşlık ilişkileri örneklendirilerek bu durumun sorun oluşturacağı ifade edilmiştir. Burada hoşgörülü olmak değeri yerine bunun tam tersi ifadesi ile hoşgörülü bir ortamın olmamasının zararlarına değinilmiştir.

48. sayfada, mesleklere yer verilmiştir. Burada farklı özelliklere sahip meslek tanımları ve her mesleğin değerli olduğunu kabul etme tutumu benimsetilerek, hoşgörülü olmak değerine yer verilmiştir.

67. sayfada, ‘Dünya Çocuk Günü’ne yer verilmiş ve tüm dünya çocuklarının eşit olduğu vurgulanmıştır. Bu ifade ile hoşgörülü bir ortamda barış içinde yaşanabileceği belirtilmiştir.

Kitabın 104. sayfasında, ‘Görerek, Duyarak, Dokunarak’ başlıklı metinde duyguların uygun bir dille ifade edilmesi hoşgörülü olmak değerini kapsamaktadır. 105. sayfada, ‘Sinirlerine Hâkim Ol’ metninde geçen “Bu hareketinle beni rahatsız ediyorsun. Bu davranışın doğru değil.” ifadeleri ile duygu ve düşüncelerin uygun bir dil ile ifade edilmesi hoşgörülü olmak değerine örnektir.

106. sayfada, Sorunları olumlu değerler gözeterek çözebilmek, bu değer kapsamında ele alınır. “...Arkadaşlarla tartıştık ama sorunumuzu kavga etmeden çözdük.” ifadesinden hoşgörülü bir ortamın sağlandığını çıkarabiliriz.

Kitabın 142 ve 143. sayfalarında, “Ülkeler ve Çocukları” metni ile farklı ülkelerden çocuklar tanıtılmıştır. Bu konu kapsamında farklılıkları kabul etme ve herkesin değerli olduğunu bilme, hoşgörülü olmak değerini pekiştirmiştir.

Hoşgörülü olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta hoşgörü değeri ile ilgili iyi ilişkiler geliştirme, farklı özelliklere saygı duyma, kendi farklılığından mutluluk duyma ve karşılıklı anlayış içinde olma ifadelerine dikkat çekilmiştir. Duygularını uygun bir dil ile ifade etme, başkalarını rahatsız etmemek ve çıkan bir sorunu olumlu yönde çözmek gibi davranışlarla hoşgörülü olmak değeri desteklenmiştir. Kitapta bu değer, demokratik alanda teorik olarak örneklendirilmiş fakat uygulama alanında pratik örneklerle yer verilmemesi ile eksik kalmıştır. Örtük kapsamda yer verilen değerlerin daha açık ve eğitim seviyesine uygun pratik örneklerle verilmesi gerekmektedir.

Kibar Olmak: Kitapta % 9,4’lük oranla en az bulunan ‘Kibar olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kibar olmak değeri toplumsallık değeri ile bütünleşmiş bir şekilde verilmiştir. Hayat Bilgisi 2. Sınıf ders kitabında bu değer, toplumsal davranışlarda, görgü kurallarında ve iletişimde yararlanılan ifadelerden çıkarılabilir.

36. sayfada, “Servis şoförü, onu ve diğer çocukları güler yüzle karşılar.” cümlesi ile yer verilmiştir. 45. sayfada, “Yanına oturabilir miyim?”, “Yardımın için teşekkür ederim. / Rica ederim, önemli değil.” ifade ve diyaloglarından insanların birbiriyle iletişimde kibar olması gerektiği örneklendirilmiştir.

Kitabın 46 ve 47. sayfalarında, “Bir yere gittiğinizde “Hoş geldin.” diye karşılanmazsanız neler hissedersiniz?”, “İnsanlarla iletişim kurarken neden nezaket ifadelerini kullanmalıyız?” soruları ile ‘kibar olmak’ değeri düşündürölmeye çalışılmıştır.

65. sayfada, nezaket kavramı, kavram haritası ile gösterilmiş ve nezaket ifadelerine yer verilmiştir.

Kitabın 87. sayfasında, yer verilen görgü kuralları kibar olmak değeri kapsamaktadır. “Yemek yerken ağız şapırdatılmamalı.”, “Yemek yerken çatal ve kaşık kullanılmalı.”, “Başkalarını rahatsız etmeden yemek yenmeli” gibi görgü kuralları ile sofrada nezaketli olunması gerektiğine yer verilmiştir.

Kitabın çeşitli sayfalarında, ‘kibar olmak’ değeri çocuğun arkadaşları ve öğretmenleri ile iletişimde kurduğu diyaloglarda gözlemlenmektedir.

“Lütfen! Arkadaşlarımdan ayrılmak istemiyorum.” (s.98) ve

“– Geçmiş olsun. Nasılsın amca?

– Ziyaretiniz beni çok mutlu etti sizi görünce daha iyi oldum.

– Senin için yapabileceğimiz bir şey var mı?

- Teşekkür ederim. Beni düşünmeniz yeterli.”(s.106)

diyalogunda geçen ifadelerden kibar olmak değeri ulaşabiliriz.

113. sayfada, ailesi ile vakit geçiren Ömer’in, aile içi diyalogları kibar davranışlar çerçevesindedir. 114. sayfada, ödevi için röportaj yapan Ali’nin röportajında kibar davranmaya ve teşekkür ederek ayrılmaya dikkat ettiği görölmektedir. Bu tür diyalog örnekleri ile iletişim kurarken kibar olmak gerektiğine yer verilmiştir.

Kibar olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde görgü kuralları çerçevesinde ifade edildiği görölmektedir. Aile içi ve çevre ile iletişim ile birlikte nezaket kavram ve ifadeleri vurgulanmıştır. Bu değere kitapta demokratik değerler kapsamında en az oranda yer verilmiştir. Kibar olmak değeri, sosyal alanda teorik örneklerle açıklanmış, kişisel alanda uygulama örnekleri ile verilmesi açısından eksik kaldığı görölmüştür.

Tablo 51. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri

(2005/2009) 2. Sınıf 4. Kitap		
Çalışma-İş Değerleri	f	%
Çalışkan Olmak	51	25.0
Tutumlu Olmak	42	20.6
Liderlik	36	17.6
Sorumluluk Sahibi Olmak	30	14.7
Ekonomik Fayda	20	9.8
Ekonomik Bağımsızlık	14	6.9
Azimli Olmak	9	4.4
Girişimci Olmak	2	1.0
Toplam	204	100.0

Tablo 51’de Çalışma-iş değerlerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 51’e göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 204 yerde Çalışma-iş değerlerine yer verilmiştir. Bu değerlerden Çalışkan olmak kavramı % 25,0 ile en fazla kullanılan değer olarak belirlenmiştir. Bunu takiben % 20,6 ile Tutumlu olmak 2. sırada, % 17,6 ile Liderlik 3. sırada, % 14,7 ile Sorumluluk sahibi olmak 4. sırada ve % 9,8 ile Ekonomik Fayda değeri 5. sırada izlemektedir. Ekonomik Bağımsızlık % 6,9 ve Azimli olmak % 4,4 ile az kullanılan değerlerdir. % 1,0 ile Girişimci olmak en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan çalışma-iş değeri ile en az kullanılan çalışma-iş değeri arasında % 24,0 gibi bir fark bulunmaktadır.

Çalışkan Olmak: Kitapta % 25,0 ile en fazla bulunan ‘Çalışkan olmak’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, Atatürk’ün çalışkan olma özelliği örnek verilerek, öğrencilerin ders çalışma isteği rol model örneği ile arttırılmaya çalışılmıştır. “Öğretmenim, Atatürk’ün disiplinli ve planlı çalıştığını bunun için başarılı olduğunu söyledi.”, “Ben de onun gibi

disiplinli ve planlı çalışacağım.”, “Atatürk gibi çok çalışıp başarılı olacağım.” cümleleri ile Atatürk’ün çalışmalarını planlı, bilimsel ve disiplinli yapması örneklendirilerek başarılı olabilmek için düzenli çalışmak gerektiğine yer verilmiştir.

21. sayfada, öğrenci meclis başkanlığı seçimine aday olanların bu hedef doğrultusunda çalışmaları örneklendirilmiştir. Burada geçen “Oylarınızı bana vererek başkanlığa beni seçerseniz okulumuzda bir kütüphane oluşturulması için çalışacağım.” cümlesi ile yeni şeyler ortaya koyulmuş ve çalışkan olmak değerini kapsamıştır.

22. sayfada ‘Gazetemiz’ başlıklı metinde Kültür ve Edebiyat Kulübünün çalışmalarına yer verilmiştir. Kulüp üyeleri gazete çıkarırken üreterek çalışma örneği sergilemişlerdir. 24. sayfada, konu devamında “Hep birlikte gazetenin çıkması için daha da istekli çalıştılar.” ifadesi ile birlikte başarmak ve çalışma eyleminin istekli yapılması ile azimli olmak değeri vurgulanmıştır. 25. sayfada, kulüp çalışmalarının yararları sorgulanmış ve görsel desteğiyle de açıklamalara yer verilmiştir. “Bu çalışmalar bize, birlikte çalışmayı ve araştırma yapmayı öğretti. Yeteneklerimizi fark etmemizi, yeni çalışmalar yapmak için istek duymamızı sağladı.” cümleleri, çalışkan olmak değeri ile birlikte işbirliği yapmak, azimli olmak ve araştırmacı olmak değerlerini de kapsar niteliktedir.

48. sayfada, mesleğini icra ederek çalışan kişilerin örneklendirilmesine yer verilmiştir. 49. sayfada, Çiftçilik mesleği örneklendirilirken özelliklerinden biri de “Bu alanda çalışmaktan hoşlanmalı.” ifadesi olmuş ve çalışma eyleminin severek yapılmasının önemi vurgulanmıştır.

Kitabın 54. sayfasında, okulu korumak için yapılan çalışmalara yer verilmiştir. 56. sayfada, Cumhuriyet Bayramı töreni için öğrencilerin hazırlık yapma çalışmaları anlatılmıştır. “Zeynep ve arkadaşları Cumhuriyet Bayramı töreni için istekli bir şekilde çalıştılar.” 57. sayfada, öğrencilere bu konuda ödev verilerek Cumhuriyet Bayramı hazırlığı için onların da çalışma hazırlaması istenmiştir. Böylece bir konuda çalışmaya teşvik edilmiştir.

58. sayfada, Atatürk’ün Türk milleti için yaptığı çalışmalar anlatılmıştır. 61. sayfada, kitaplardan yararlanarak çalışabilmeye yer verilmiştir. Burada araştırma yapan öğrenci örneğine yer verilmiş ve böyle bir çalışma ödevi verilmiştir.

Kitabın 62 ve 63. sayfalarında, çalışkan olmak değeri başarı kavramını kapsar nitelikte ve oyun alanında örneklendirilmiştir. Düzenlenen sınıflar arası yakan top müsabakasında başarılı olmak için çalışan öğrencilere yer verilmiştir. “İkinci sınıflar başarılı olmak için hazırlanmak istiyorlardı.”, “Şimdi sahada haftanın iki günü ikinci sınıflar çalışıyor.”

ifadelerinden başarılı olabilmek için çalışma eyleminin devamlı olmasının önemine yer verilmiştir.

70. sayfada, ‘Atatürk’ü Tanıyoruz’ başlıklı metin röportaj şeklinde aktarılmış ve Atatürk’e sorulan sorulara yer verilmiştir. Burada geçen “En büyük askeri başarınız hangisi?” ifadesi başarılı olmak kavramı ile çalışkan olmak değerini kapsar niteliktedir.

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, ‘Nasıl Bir Çocuktuk?’ başlıklı metinde Türkiye’de önemli işler başarmış kişiler örneklendirilmiştir. Bu örnek kişilerin çocukluklarından bahsedilerek çalışkan oldukları da ifade edilmiştir. Mehmet Akif Ersoy’un çocukluğunu anlatırken “Ele avuca sığmayan, hareketli ve çalışkan bir çocuktuk.” cümlesi ile çalışkan olduğu ve Hasan Ali Yücel’in okulunu üstün dereceyle bitirdiğine yer verilerek başarılı olduğu ifade edilmiştir.

109. sayfada, ‘Ders Çalışabilmek İçin’ başlıklı metinde rahat çalışabilmek için gerekli ortamın oluşturulması sağlanmaya çalışılmıştır. Çocukların çalışma ortamı sorgulanmıştır; “Evinizde ders çalıştığınız yer nasıldır?” ve çalışma ortamı örneklerine yer verilmiştir. “Ben ders çalışırken bizim evde televizyon kapatılır. Sessiz bir ortam sağlanır. Çünkü sessiz ortamlarda daha iyi öğreniyorum.”, “Daha iyi öğrenebilmem ve çalışabilmem için küçük oda bana ayrıldı.”

Kitabın 153. sayfasında, Atatürk’ün çalışkan olduğu ifade edilmiştir: “Atatürk, ulusumuzun çağdaş milletler seviyesine ulaşması için çok çalıştı.”

Çalışkan olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Atatürk’ün çalışkan olma özelliği, başarıları ile desteklenerek aktarılmıştır. Kitapta bu değer; istekli çalışma, yeni bir şeyler üretme, ders çalışabilmek için uygun ortamın oluşturulması ve başarı kavramları ile desteklenmiştir. Yapılan projelerin çalışma isteğini artırması özellikle dikkat çekicidir. Kitapta başarılı olmanın düzenli çalışma ile sağlandığına ve severek çalışmanın önemine vurgu yapılmıştır. Kitapta bu konu, liderlerin başarısı ve çocukluğundan örnekler ile desteklenerek bu değer kazandırılmak istenmiştir. Ancak işlenme metot ve üslubu açısından kitapta planlı bir işleyiş metodu takip edilmediği görülmüştür..

Tutumlu Olmak: Kitapta % 20,6 ile 2. sırada yer alan ‘Tutumlu olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 52 ve 53. sayfalarında, ‘Bilinçli Tüketelim’ başlığı ile tutumlu olmak değerine yer verilmiştir. Bilinçli tüketicinin özellikleri anlatılmış ve tasarruf yapma ifadelerine yer verilmiştir.

Bilinçli tüketici; “Alışverişte ihtiyaçlarına öncelik verir.”, “Alacağı malın sağlam olup olmadığına dikkat eder.”, “Kaynakları, araç ve gereçleri özenli kullanır.”, Kaynakları ihtiyacı kadar kullanır.” ifadeleri ile tutumlu olmak değerine yer verilmiştir.

Kitapta resimlerle de desteklenerek ihtiyaçtan fazla enerji kullanımında bulunmamak gerektiği anlatılmış ve vurgulanmıştır. “Hava sıcak ve güneşliken sobamızı yakmıyoruz.”, “Suyu ihtiyacım kadar kullanırım. İşim bittikten sonra musluğu mutlaka kapatırım.”, Sınıfımız şimdi aydınlık. Işık yakmak gereksiz. Gereksiz yere açık olan ışıkları kapatınız.” Bilinçli bir tüketicinin tutumlu olduğu anlatıldıktan sonra soru ile bu değer pekiştirilmesi sağlanmıştır. “Bilinçli bir tüketici, kaynakları nasıl kullanır?” 64. sayfada, ‘Okul Heyecanım’ temasında öğrenilen kavramlara yer verilmiş ve ‘Bilinçli Tüketici’ başlığı ile tutumlu olmak değeri ifade edilmiştir.

Kitabın 80. sayfasında, gazete, dergi ve kitapların özenli kullanılmasına yer verilerek tutumlu olmak değeri örneklendirilmiştir. “Kitap ve dergiler uzun süreli yararlanabileceğimiz iletişim araçlarıdır. Özenli kullanılmalı ve yıpratmamalıyız.”, “Gazeteler okunduktan sonra başka amaçlar için kullanılabilir veya biriktirebilir.”

Kitabın 100. sayfasında belirlenen ev kurallarında, “Tasarruflu davranmak”, 114. sayfasında ‘Para Biriktirmeliyim’ başlığı altında verilen “Harçlıklarınızı biriktirir misiniz?” sorusu ve “ - Tasarruf yapıyor musunuz?

- Evet
- Nasıl tasarruf yapıyorsunuz?
- Bilinçli bir tüketici olarak kaynakları verimli kullanıyorum/...” diyalogu ile bilinçli harcama yaparak tutumlu olmak gerektiğine yer verilmiştir.

119. sayfada, ‘Kaynaklar Tükenebilir’ başlıklı metinde tutumlu olmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Aile içerisinde tutumlu olma davranışları açıklanarak örneklendirilmiştir. ”Özgür’ün ailesi tutumludur. Gereksiz tüketim ve harcama yapmazlar. Aile bireyleri bu konuda üzerine düşenleri yapıyorlar.”, Aile bireylerinin tutumlu olma davranışları; kombinin ısını düşürme, musluğu onarma ve gereksiz çalışan televizyonu kapatma örnekleri mevcuttur. Tutumlu olmak değeri “Evdeki kaynakları tasarruflu kullanmak için yapılması gerekenler nelerdir?” sorusu ile pekiştirilmiştir.

121. sayfada, para biriktirmeye ve 128. sayfada ‘Benim Eşsiz Yuvam’ temasında öğrenilen kavramlar arasında “tasarruf” kavramına yer verilmiştir.

Tutumlu olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer bilinçli tüketim, bilinçli tüketici, tasarruf yapma, birikim yapma ve eşyaları özenli kullanma kavramlarını içeren örneklerle ele alındığı görülmüştür. Aile içinde tasarruflu davranma, enerji kaynaklarını ihtiyaç kadar kullanma ve gereksiz tüketim yapmama davranışları ile desteklenmiştir. Bilinçli tüketici tanımı yapılmış ve bilinçli tüketicinin ihtiyaçlara öncelik vererek harcama yapması tutumlu olmak değerinin önemli örneklerinden birini oluşturmuştur. Tutumlu olmanın ekonomik fayda sağladığı düşünülerek tutumlu olmak ve ekonomik fayda değerleri bir bütünlük içinde verilmiştir. Hedeflenen ‘tutumlu olmak’ değerinin aktif hale getirilebilmesi için kişisel ve sosyal alanlarda örnek ve diyaloglarla anlaşılması sağlanmış, yeterli ölçüde işlendiği ve etkili anlatım ve örneklerle anlaşılmasının hedeflendiği görülmüştür..

Liderlik: Kitapta % 17,6 ile 3. sırada yer alan ‘Liderlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20 ve 21. sayfalarında, sınıf başkanı, okul başkanı ve öğrenci meclis başkanı seçimlerine yer verilmiştir. Burada ifade edilen seçim ve seçilen başkanlar liderlik için önemli bir adımı oluşturur. Sınıfta ve okulda bir grubu temsil edebilmek lider vasfına sahip olma davranışına teşvik eder.

57. sayfada, Atatürk’ün liderliği vurgulanmıştır. “Türkiye Cumhuriyeti Devleti Atatürk’ün önderliğinde kurulmuştur.” Kitabın 58 ve 59. sayfalarında, Atatürk’ün önderliğinde yapılan Kurtuluş Savaşı mücadelesine, kazanılmasına ve Cumhuriyet’in kuruluşuna ayrı ayrı yer verilerek Atatürk’ün lider vasfına sahip olması vurgulanmıştır.

68. sayfada, Atatürk’ün önderliğinde yapılan yeniliklere yer verilmiştir. 70. sayfada, Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı anlatılmıştır. Bu iki durumda da Atatürk’ün liderliği ifade edilmiştir.

Kitabın 110 ve 111. sayfalarında da Atatürk’ün liderlik özelliğinden bahsedilmiştir. ‘Atatürk’ün Önderliğinde Kazandıklarımız’ başlıklı metinde Atatürk’ün lider olma özelliği ile getirdiği yenilikler aktarılmıştır. “Düşüncelerimizi özgürce söyleme hakkını Atatürk’ün önderliğinde kazandığımızı biliyor musun?” ifadesi ile liderlik özelliği vurgulanmıştır. “Atatürk bu hakların kazanılmasında Türk milletine önderlik etmiştir.” ifadesi ile lider olmanın etkin rolü ortaya çıkmıştır.

‘Şimdi de Ben Liderim’ başlıklı metinde, aile içinde bir etkinlik planlanmasında liderlik etmekten bahsedilmiştir. “Sizce bir lider nasıl olmalıdır?”, “Aile içinde hangi durumlarda liderlik yapıyorsunuz?” soruları ile vurgulanan liderlik özellikleri tam ifadesini bulamamış ve konu kapsamında açıklanmamıştır. (s.112). Bu soruların sınıf içinde cevaplandırılacağı ele alınarak liderlik değerinin anlaşılmasının sağlandığı söylenebilir. “Aile içinde hangi durumlarda liderlik yapıyorsunuz?” sorusu ile liderlik özelliği aile içinde ön plana çıkarılarak aktarılmıştır.

127. sayfada, ‘Ulu Önder Atatürk’ ifadesi ile Atatürk’ün lider olması bir kez daha vurgulanmıştır.

Kitabın 150 ve 151. sayfalarında yer verilen ‘Hepimiz Birer Lideriz’ başlıklı metinde Atatürk’ün liderlik özelliği röportaj örneği ile sunulmuştur. “Kimlere lider diyebiliriz?” sorusu ile başlayan metnin sonunda Atatürk ile yapılan röportaja yer verilmiş ve “Türk milletine liderlik yaptınız. Bize örnek oldunuz. Size teşekkür ederiz.” ifadeleri ile liderlik özelliği vurgulanmıştır. “Türk milletine kimler liderlik yapmıştır? Onlara neler sormak isterdiniz?” soruları ile liderlik değeri pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Kitabın 152 ve 153. sayfalarında, ‘Atatürk ve Hizmetleri’ başlıklı metinde ve 158. Sayfada, ‘19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı’ metninde Atatürk’ün önderliğine bir kez daha yer verilmiştir. Atatürk’ün önderliğinde yapılan yenilikler, değişiklikler ve yurdun kurtarılması anlatılmıştır.

Liderlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Atatürk’ün siyasi, askeri ve sosyal alanda sahip olduğu liderlik özelliği kitapta birçok yerde vurgulanmıştır. Kitapta liderlik değerinin okulda ve ailede çeşitli örnekler ile sunulması bu değer pekiştirilmesini sağlamıştır. Kitapta sosyal yönden yeterli teorik örnekler ile beslenen değer, örtük program kapsamında uygulama örnekleri ile tam anlamını bulabileceği düşünülmektedir.

Sorumluluk Sahibi Olmak: Kitapta % 14,7 ile 4. sırada yer alan ‘Sorumluluk sahibi olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, öğrencinin kendi okul hazırlığını yapması resim yoluyla ve “Okul çantamı hazırladım.” ifadesi ile örneklendirilmiştir. Atatürk’ün kişisel özellikleri arasında sorumluluk sahibi olduğuna değinilmiş ve “Atatürk verdiği kararları mutlaka uygulardı.” ifadesi ve benzer ifadeler ile örneklendirilmiştir. Konu sonunda öğrencilerin

sorumluluklarını fark etmesini sağlayabilecek “Siz de okul ile ilgili yaptığınız işleri öncelik sırasına koyarak bir liste hazırlayınız.” ödevine yer verilmiştir.

Kitabın 24. sayfasında, okulda gazete çıkaran öğrencilere yer verilmiştir. Gazete çıkarırken görevlerini yerine getiren öğrencilerin sorumluluk sahibi olmak değerine iyi örnekler oluşturduğu söylenebilir. “İşin çoğunu bitirdik zaten. Yaptıklarımız da çok güzel oluyor.”, “Bana düşen işin çoğunu tamamladım.” cümleleri bu örnek ifadelerden birkaçını oluşturur.

49. sayfada, mesleklerin özellikleri tanıtılmıştır. Burada ifade edilen “İtfaiyeci her an göreve hazır olmalı.” cümlesi ile sorumluluğun farkında olma hatırlatılmış ve görev bilinci örneklendirilmiştir. 64. sayfada, haftalık ders programına yer verilerek sorumluluk değeri öğrenciler açısından örtük olarak ifade edilmiştir.

Kitabın 88 ve 89. sayfalarında, ‘Planlıyım, Başarılıyım’ başlıklı metinde görseller ile desteklenerek Gül isimli öğrencinin gün içinde neler yaptığı anlatılmıştır. Gül, günlük ve haftalık olmak üzere iki plan hazırlayarak sorumluluklarını bu plan çerçevesinde belirlemiş ve böylece sorumluluk sahibi olduğu örneklendirilmiştir. Konu sonunda öğrencilerden de günlük ve haftalık plan hazırlamaları istenerek bu değer uygulamalı olarak pekiştirilmiştir.

Kitabın 101 ve 102. sayfalarında, ‘Aile İçi Görevler’ başlıklı metinde aile içinde herkesin sorumluluğunun olduğu belirtilmiştir. “Aile içinde bu işler paylaşıldığında, herkes üzerine düşen görevi yerine getirdiğinde işler daha çabuk ve kolay yapılır”. “Herkes ev dışında kendi işini ve görevini yerine getiriyor”. “Ben kendi odamın temizliğinden ve düzeninden sorumluyum”. “Aile içindeki bağları güçlendirmek için birlikte çalışmanın ve sorumluluğun öneminin farkındayız”. “Aile içinde görevlerinizi yerine getirdiğinizde kendinizi nasıl hissedersiniz?” cümleleri ile aile içindeki sorumluluklara yer verilmiş ve sorumluluk sahibi olmak değeri vurgulanmıştır.

Kitabın 119. sayfasında, aile bireylerinin tasarruf etme konusunda sorumluluklarını yerine getirdiği ifade edilerek bu değer örneklendirilmiştir. “Aile bireyleri bu konuda üzerlerine düşen görevleri yapıyorlar.”

Sorumluluk sahibi olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın sorumluluk değerini işlerken öğrencilere görev ve sorumluluk bilinci olan birey olarak çocuğun kendi sorumluluğunu fark etmesini sağlayan okul hazırlığını yapma, günlük ve haftalık plan hazırlama örneklerine yer verilmiştir. Atatürk’ün sorumluluk sahibi olduğu örtük ifadeler yoluyla örneklendirilmiştir. Sorumluluk sahibi olan ve yapılan işi sorumluluklarını yerine getirerek başarı ile tamamlayan öğrenci grubu örneği ile bu değer desteklenmiştir. Aile

içindeki sorumluluk; görev bilinci ve dağılımı ile ifade edilmiş ve ailede herkesin bir sorumluluğu olduğu ifadesine yer verilmiştir. Özetle kitapta sorumluluk sahibi olmak değeri, kişisel ve sosyal yaşamda sorumlulukları yerine getirme özellikleri açısından yeterli fakat ekonomik alanda anlaşılır örneklerle yer verilmemesi ve rol modeller sunulmaması ile eksik görülmüştür.

Ekonomik Fayda: Kitapta % 9,8 ile 5. sırada yer alan ‘Ekonomik Fayda’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 52. sayfasında, ekonomik fayda değeri, alışveriş için hazırlanan ihtiyaç listesi, indirimle girdiğinde alma ve aile bütçesi ifadeleri ile verilmiştir.

100. sayfada, “Evimizin Kuralları” başlığı ile belirlenen kurallarda verilen; “Tasarruflu davranmak” kuralı ekonomik fayda sağlar. Kitabın 103. sayfasında, ‘Eşyalar Özen İster’ başlıklı metinde geçen eşya kullanım özellikleri ekonomik faydaya örnek oluşturur. “Yıpranan eşyaları kullanmak zordur. Ayrıca eşyaları özensiz kullanmak aile bütçesine de zarar verir.”

Kitabın 114 ve 115. sayfalarında, ‘Para Biriktirmeliyim’ başlıklı metinde “para biriktirme, tasarruf yapma, kaynakları bilinçli bir tüketici olarak verimli kullanmak” ifadeleri, ekonomik fayda değerini destekleyen kavramları oluşturur.

Kitabın 120 ve 121. sayfalarında, “Para ne işe yarar?”, “Büyükleriniz para harcarken amaç belirliyor mu?”, “Siz para harcarken amaç belirliyor musunuz?” ifadeleri ile ekonomik fayda sağlayacak durumlara değinilmiş ve sorgulanmıştır. Para biriktirme ve kumbara kavramları ile çocuğun kendine ekonomik fayda sağlayacak durumlar oluşturması örneklendirilerek verilmiştir.

Ekonomik Fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta aile bütçesinin ayarlanması, ev kurallarının içerisinde tasarruflu olma kuralının belirlenmesi ve aile bütçesine zarar vermeyen davranışlarda bulunulması örnekleriyle işlendiği görülür. Eşyaları özenli kullanma, kaynakları bilinçli tüketme, para biriktirme ve para harcarken amaç belirleme ifadeleri ile ‘ekonomik fayda’ değeri desteklenmiştir. Bu değer, birikim, bütçe ve tasarruf sağlama kavramları ile hedeflenen ‘ekonomik fayda’ değerini kazandırabilecek örneklerle anlatılmıştır.

Ekonomik Bağımsızlık: Kitapta % 6,9 ile 6. sırada yer alan ‘Ekonomik Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta ekonomik bağımsızlık değerine çok yer verilmediği görülmektedir. Kitabın 48 ve 49. sayfalarında, ‘Meslekler ve Özellikleri’ başlıklı metinde farklı mesleklere ve özelliklerine yer verilmiştir. Meslek sahibi olmanın ekonomik bağımsızlığa ulaştırması nedeniyle bu değer kapsamında değerlendirilmiştir. Öğretmenlik, hâkimlik, veteriner hekimlik, çiftçilik, itfaiyecilik ve doktorluk mesleklerinin tanıtıldığı konuda mesleklerin birebir ekonomik kazanç sağladığına değinilmemiştir. Bu durum örtük kapsamda sınıf içinde ifadesini bulabilir.

Kitabın 92 ve 93. sayfalarında da aynı şekilde meslekler konu edilmiştir. ‘Meslekler Hayatı Kolaylaştırır’ başlığı ile mesleklerin işlevlerine değinilmiş ve toplumsal hayatı kolaylaştırdığı vurgulanmıştır.

Ekonomik Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta yeterli bulguya yer verilmemiş olduğu dikkat çekmektedir. Kitapta örtük kapsamda değerlendirilebilecek olan ekonomik bağımsızlık değeri, mesleklerin özellikleri anlatılarak hayatı kolaylaştıran işlevlerine yer verilmiştir.

Azimli Olmak: Kitapta % 4,4 ile 7. sırada yer alan ‘Azimli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 13. sayfasında, Atatürk’ün çalışmalarını kararlılıkla yapmasına yer verilerek azimli olması vurgulanmıştır. Planlı ve disiplinli çalışan Atatürk, çalışmalarını istekle yürütmektedir. “Atatürk verdiği kararları mutlaka uygulardı.”

Kitabın 24 ve 25. sayfalarında azimli olmak değerini kapsayan ifadelere yer verilerek, yılmadan ve istekli çalışma örneklendirilmiştir. “Çalışmaları sırasında ümitsizliğe düşen bir arkadaşınıza neler önerirsiniz?”

Sabırlı olmak, azimli çalışmak için bir gerekliliktir. 49. sayfada, mesleklerin anlatımına yer verilmiş ve doktorluk mesleğinin sabırlı olmayı gerektirdiği vurgulanmıştır. Birebir olmamakla birlikte örtük olarak yer verilmiştir.

Kitabın diğer iki farklı yerinde de istekli çalışma olarak örneklendirilmiş ve ‘azimli olmak’ değerine birebir yer verilmemiştir.

Azimli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin kitapta birebir ‘azim’ kavramı ile verilmediği görülmektedir. Kitapta çok az ifade edilen ‘azimli olmak’ değeri, yılmadan ve istekli çalışma, sabırlı olma ifadeleri ile desteklenmiştir. Atatürk’ün kararlı ve istekli çalışmaları örneklendirilerek azimli olduğuna yer verilmiştir. Lider özelliği olarak desteklenmiş, kararlı, sabırlı, istekli ve engeller karşısında yılmama örneklerle vurgulanmıştır. Kitapta bu şekilde örtük ifadesini bulan değer ekonomik alanda örneklendirilmemesi ile eksik kalmıştır.

Girişimci Olmak: Kitapta % 1,0 ile en az bulunan ‘Girişimci olmak’ değerine ait kitapta yeterli bulguya yer verilmemiştir. Kitapta yalnızca iki yerde örtük olarak ifadesi ile ailesi için etkinlik ve tatil planı yapan çocuklar, aile içinde girişim örneklerinde bulunmuşlardır.

Kitabın 112. sayfasında, “Şimdi de Ben Liderim” başlıklı metinde geçen Ömer’in yeniliklere ilgi duyması ve kasabada yeni olan etkinliğe ailesi ile katılabilmek için plan yapması onun girişimci olmak özelliğine sahip olduğunu gösteren bir örnektir.

Bir diğer girişimci olmak özelliği “Ayşe’nin Tatil Planı” başlıklı metinde örneklendirilmiştir. Tatili Ayşe’nin planlaması ve ailesinin onun fikrine uygun hareket etmesi onun bu özelliğe sahip olduğunu gösterir.(s.122)

Girişimci olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu konuya çok yer verilmediği içerik olarak da kapsayıcı olmadığı görülmüştür. Sosyal ve ekonomik girişimcilik örneklerine yer verilmediği yalnızca aile içinde girişimci davranış örneklerine yer verildiği görülmüştür..

Tablo 52. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler

(2005/2009) 2. Sınıf 4. Kitap		
Bilimsel Değerler	f	%
Bilimsel Olmak	82	40.2
Yeniliğe Açıklık	48	23.5
Araştırmacı Olmak	26	12.7
Yaratıcı Olmak	22	10.8
Eleştirel Olmak	13	6.4
Merak Duymak	13	6.4
Toplam	204	100.0

Tablo 52’de Bilimsel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 52’ye göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 204 yerde Bilimsel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Bilimsel olmak değeri % 40,2 ile en fazla kullanılan bilimsel değer olarak dikkati çekmektedir. Bu değeri % 23,5 ile Yeniliğe Açıklık değeri izlemektedir. Araştırmacı olmak % 12,7 ve Yaratıcı olmak % 10,8 ile az kullanılan değerlerdir. Merak duymak ve Eleştirel olmak değerleri % 6,4 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan bilimsel değer ile en az kullanılan bilimsel değer arasında % 33,8 gibi bir fark bulunmaktadır.

Bilimsel Olmak: Kitapta % 40,2 ile en fazla bulunan ‘Bilimsel olmak’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 12 ve 13. sayfalarında, ‘Okula Hazırım’ başlıklı metinde öğrencinin günlük plan yapmasına ve planlı çalışmasına yer verilmiştir. 14. sayfada, Programlı olmaya yer verilmiştir. Ders programına göre araç-gereç hazırlanması ile örneklendirilmiştir.

Kitabın 24. sayfasında, Grup çalışmasını planlı olarak yürütmekten bahsedilmiştir. 43. sayfada, Planlı yapılan çalışmanın uygulanmasına ve bu konuda yönlendirme sorusuna yer

verilmiştir. “2/B sınıfı öğrencileri “Sınıf Günü” için yaptıkları planı başarıyla uyguladılar.”, “Kutlamak istediğiniz özel gün ile ilgili bir plan yapınız.”

Kitabın 62 ve 63. sayfalarında, ‘Çözüm Arıyorum’ başlıklı metin ile sorun çözümüne yer verilmiş ve örneklerle açıklanmıştır. Problem çözme yöntemleri bilimsel olmak değerinin en önemli öğelerinden birini oluşturmaktadır. “Öğretmenleri sorun çözme konusunda öğrencileri bilgilendirdi. “Sorun Çözme” yöntemini kullanarak sorunlarını çözebileceklerini açıkladı.”, “Sorun Çözme Yöntemi: Sorunu açıklayınız. Sorunun nedenlerini belirleyiniz. Çözüm yollarını araştırınız. En uygun çözüm yolunu belirleyiniz. Belirlediğiniz çözüm yolunu uygulayınız.” açıklanan yöntem ile öğrencilerin analiz, sentez yapmasına ve soruna uygun çözümü bulabilmesine bilimsel yol yönergesi ile yardımcı olunmuştur. Problem çözme yönteminin öğrenilip öğrenilmediği soru ile pekiştirilmiştir. “Okulda karşılaştığınız bir sorunu çözerken izlemeniz gereken yolu açıklayınız.”

Kitabın 76. sayfasında, “Güneş Hangi Yönden Doğar?” başlıklı metin yoluyla yönler hakkında bilgilendirilmiş ve doğu-batı yönlerinin öğrenilmesi sağlanmıştır.

Kitabın 88 ve 89. sayfalarında, ‘Planlıyım, Başarılıyım’ metninin açıklanmasına yer verilmiştir. Konu, “Zamanı daha iyi kullanmak için neler yapmak gerekir?” sorusu ile başlamış ve günlük ve haftalık plan örneklerine yer verilmiştir. Bu planlar yardımıyla disiplinli çalışma, zamanın planlı kullanılmasına yer verilerek, bilimsel çalışma yöntemleri ifade edilmiştir. “Siz de yapacağınız işlerle ilgili günlük ve haftalık bir plan hazırlayınız.”

116. sayfada, ‘Hayatımızı Nasıl Kolaylaştırır?’ başlığı ile evde kullanılan teknolojik ürünlere yer verilmiştir. Bu ürünlerden birkaçı örnek verilerek açıklanırken ‘Ne?’ ve ‘Nasıl?’ soruları ile anlaşılması sağlanmak istenmiştir. “Evinizde kullandığınız aletler ve teknolojik ürünler hayatınızı nasıl kolaylaştırmaktadır?”

149. sayfada, Yeni mesleklere yer verilmiş ve ‘Bilimsellik’ örneklendirilmiştir. “Çeşitli ihtiyaçlar ve bilimsel gelişmeler, eczacılık, mühendislik, polislik, veterinerlik ve doktorluk gibi yeni mesleklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.”

160 ve 161. sayfalarda, ‘Suyun Macerası’ konusu ile suyun doğadaki döngüsüne yer verilmiş ve örnekler ile açıklanmıştır. “- Yağmur yağınca yerlerde su birikintileri oluyor.”, “- Bu yerlerde biriken sulara sonra ne oluyor?”, “- Bu sular buharlaşıyor. Gökyüzüne çıkıyor. Daha sonra yağmur, kar ve dolu olarak geri dönüyor.”

162 ve 163. sayfalarda ‘Katı, Sıvı, Gaz’ başlığı ile maddelere yer verilmiştir. Maddelerin şekline, değişimine örneklerle yer verilmesi ile ‘Bilimsellik’ değerini kapsamaktadır.

“Madde denilince aklınıza neler geliyor?” sorusu ile madde kavramı düşündürülmüştür. Konu devamında her madde türünde resimlerle örnekler sunulması eğitim seviyesine uygun olmuştur. “Katı Maddeler” resim örnekleri ile verilmiş ve “Bu maddelere elinizle dokununuz. Sert olduklarını hissedeceksiniz. Belli bir şekilleri olduğunu göreceksiniz.” açıklamasına yer verilmiştir. Konu sonunda katı, sıvı ve gaz halindeki maddeler ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

164 ve 165. sayfalarda, ‘Dünya Dönüyor’ başlığı ile “Dünya Dönüyor, Gece ve Gündüz Oluşuyor”, “Dünya Dönüyor, Mevsimler Oluşuyor” konularına yer verilmiştir. Bu konu kapsamında Dünya’nın dönüşü ve oluşumlar hakkında bilimsel açıklamalar, deneyler ve resimli örnekler ile konunun ve bilimsellik değerinin anlaşılması sağlanmıştır. “Dünya sürekli olarak kendi çevresinde döner. Dünya’nın kendi çevresinde dönmesinden dolayı gece ve gündüz meydana gelir.”, “Dünya, Güneş’in çevresinde dönerken mevsimler oluşur. Bir yılda dört mevsim vardır.”, “Gece ve gündüz nasıl oluşur?”, “Mevsimler nasıl meydana gelir?”

166 ve 167. sayfalarda, ‘Hava Nasıl Olacak?’ başlıklı konu ile “Hava durum raporu” ve gözlem yapmaya yer verilmiştir. “Hava zaman zaman yağmurlu, rüzgârlı, karlı, açık ve bulutlu olabilir.” ifadesi ve resimlerle açıklanmasına yer verilmiştir. Bir hafta boyunca hava durumu gözlemlemenin örneklendirildiği konuda bilimsel gözlem yapmanın öğrenilmesi sağlanmıştır.

Kitabın 168 ve 169. sayfalarında, ‘Mevsimler’ konusu ile dört mevsime yer verilmiştir. “Bir yılda dört mevsim vardır. Bunlar ilkbahar, yaz, sonbahar ve kıştır.”, “Her mevsim farklı özellikler gösterir. Mevsim değişiklikleri hava, su ve toprakta daha açık bir şekilde gözlenebilir.”, “Mevsimlere göre hava, su ve toprakta hangi değişiklikler olur? Açıklayınız.”

170. sayfada, ‘Gökyüzü’ konusu ile gök cisimlerine yer verilmiştir. “Gece gökyüzünde hangi gök cisimlerini görüyorsunuz?”

Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer plan ve program yapma, zamanı planlı kullanma, disiplinli çalışma kavramlarını kapsayan nitelikte ifadelerle işlendiği görülmektedir. Kitapta, problem çözme yöntemleri açıklanmış ve sorun çözümüne dikkat çekilmiştir. Kitabın genelinde bilimsel gelişmeler ve bunun ışığında ortaya çıkan meslekler, teknolojik aletler, yönler, maddeler, gece-gündüz oluşumu,

mevsimler ve gözlem yapabilme başlıkları ile bilimsellik değeri vurgulanmıştır. Böylece “bilimsel olmak” değerinin fikri bakımdan kapsamlı işlenmiş olduğu görülmüştür.

Yeniliğe Açıklık: Kitapta % 23,5 ile 2. sırada yer alan ‘Yeniliğe Açıklık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 55. sayfasında, Atatürk’ün öğrenim hayatı anlatılmıştır. Burada Atatürk’ün gittiği okulun çağdaş olarak ifade edilmesi, yeniliğe açıklık değerini içermektedir. “Daha sonra çağdaş eğitim yapan Şemsi Efendi Okuluna geçerek ilkokulu burada bitirdim.”

Kitabın 68 ve 69. sayfalarında, Cumhuriyet ile birlikte yapılan inkılâplara yer verilmiştir. “Atatürk’ün önderliğinde pek çok yenilikler yapılmıştır.”, “Harf Devrimi, Kılık Kıyafet Devrimi, Soyadı Kanunu ve Medeni Kanun’un kabulü yapılan yeniliklerden bazılarıdır.”, “Ülkemiz çağdaş bir yönetime kavuştu.”, “Ölçü ve tartı, ilerlemiş ülkelere göre yeniden düzenlendi.”

97 ve 98. sayfalarda, ‘Benim de Bir Fikrim Var’ başlıklı konu ile aile içinde yeni bir karar alınırken görüş bildirmeye yer verilmiştir. Aile içinde geçen diyalogda, ailenin çocuğu olan Özcan’ın yeni eve taşınma fikri hakkındaki görüşlerini açıklamasına yer verilmiştir. Sonunda bir karara varan Özcan’ın okul arkadaşı Merve ile arasındaki diyaloga yer verilmiştir. “Merve: Ailenizi ilgilendiren konularda görüş bildirirsen çok güzel. / Özcan: Beni ilgilendiren konularda görüşlerimi söyleme hakkım var.”

112. sayfada, yeniliğe açık olma durumu kişi ile örneklendirilmiştir. Kasabaya tiyatro etkinliğinin gelmesine ve “Ömer yeniliklere ilgi duyan biriydi.” ifadesine yer verilmiştir.

122. sayfada, ‘Ayşe’nin Tatil Planı’na yer verilmiştir. “- Tatilde hep birlikte Uludağ’a gidelim. Orada kayak yaparız. Ben yeni arkadaşlarla tanışırım. Onlarla kardan adam yapar, kartopu oynarım.”

132. sayfada, ‘Büyüdük ve Değiştik’ konusu ile geçmişten günümüze aile içindeki değişiklikler resimler ve metin yolu ile örneklendirilmiştir. Öğrencinin değişimi fark etmesi sağlanarak yeniliklere açık olması sağlanmak istenmiştir. “Sizin bu yıl boyunca ne kadar uzadı? Kilonuz ne kadar arttı?”, “Annenizde ve babanızda zaman içerisinde oluşan değişiklikler nelerdir?”

145. sayfada, farklı ülkelerden çocukların tanıtılması örneklendirilmiş ve “Değişik ülkelerde yaşayan çocukların beslenme, giyinme, oyunlarında neler dikkatinizi çekmektedir?” sorusu ile yeniliğe açıklık değerine yer verilmiştir.

Kitabın 150 ve 151. sayfalarında, alfabenin değiştirilmesine ve yeni alfabenin öğretilmesi için açılan ‘Millet Mektepleri’ne yer verilmiştir.

Kitabın 152 ve 153. sayfalarında, ‘Atatürk ve Hizmetleri’ başlığı ile ülkede yapılan yenilik ve değişimlere yer verilmiştir. Bu değişimler resimler ve metin yolu ile örneklendirilerek açıklanmıştır. “Onun önderliğinde ülkemizde köklü değişiklikler yapıldı. Harf İnkılâbı ile okuma-yazma seferberliği başlatıldı. Çağdaş dünya ile aynı takvim, saat ve ölçüler kullanılmaya başlandı. Kılık kıyafette yenilik yapıldı. Soyadı Kanunu çıkarıldı.”, “Atatürk, ulusumuzun çağdaş milletler seviyesine ulaşması için çok çalıştı.”

Kitabın 171. sayfasında, ‘Geçmişten Günümüze Evler’ başlıklı konuda evlerin geçmiş zamanlardan bugüne kadar değişimi anlatılmıştır. “Eski zamanlarda insanlar mağaraları barınak olarak kullanmışlardır. ...Şehir ve köylerde evler pek çok yönden gelişmiştir. ...Şehirler kalabalıklaşınca, beton ve çelik kullanılarak birçok insanın birlikte yaşayabileceği yüksek binalar inşa edilmiştir.”, “Bugün yaşadığımız evlerin özellikleri nelerdir?”

178. sayfada, ‘Dün, Bugün, Yarın’ temasında öğrenilen kavramlar arasında ‘Değişim’ kavramına yer verilmiştir.

Yeniliğe açıklık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapta, yapılan inkılâplar, yeniliklere ilgi duyma, yeni bir karar alınırken görüş ifade etme, yeni arkadaşlarla tanışmaya açık olma, geçmişten günümüze olan değişiklikleri araştırma, değişim ve çağdaşlık kavramları kapsamında ifade edildiği görülmektedir. Atatürk’ün çağdaş bir okula gittiği ve yapılan inkılâplar ile çağdaş bir yönetim sağladığı örneklerle vurgulanmıştır. Kitapta bu değer sosyal alanda kapsamlı bir şekilde işlenmiş olmakla birlikte bilimsel alanda yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Araştırmacı Olmak: Kitapta % 12,7 ile 3. sırada yer alan ‘Araştırmacı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 19. sayfasında, okul kurallarını araştırmaya yer verilmiştir. “Okulda uygulanan bir kuralı belirleyerek bu kuralın neden konulduğunu araştırınız. Araştırma sonuçlarını arkadaşlarınızla paylaşınız.”

25. sayfada, kulüp çalışması yapmanın araştırma yapmayı öğrettiği ifade edilmiştir. “Bu çalışmalar bize, birlikte çalışmayı ve araştırma yapmayı öğretti.”, “Bu projede, birlikte çalışmayı ve araştırma yapmayı öğrendik.”

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, ‘Sağlığımızı Koruyabiliriz’ başlıklı metinde bu konuyu açıklarken araştırma yapıldığına yer verilmiştir. Merak edilen konulara araştırmacı olarak ulaşılabilirdi aktarılmıştır. “Sağlığımı korumadığımda hasta oluyordum. Ancak sağlığımı korumak için neler yapmam gerektiğini bilmiyordum. Araştırdım ve bunları...” devamında yapılan araştırmanın sonuçlarına yer verilmiştir. “Sağlığımı korumak için okulda yapmam gerekenleri de araştırdım.” Araştırmacı olmak değeri ile birlikte sağlıklı olmak değeri iç içe verilmiştir.

48. sayfada, öğretmenlik mesleği açıklanırken sahip olması gereken özellikler arasında “araştırmacı olmalı” ifadesi ile vurgulanmıştır.

61. sayfada, ‘Kitaplardan Öğrenmek’ başlıklı metin yoluyla bir konuda kitaplardan yararlanma yolları aktararak, araştırma yaparken nelerden yararlanması ve araştırma yolu hakkında yönlendirme yapılmıştır. “Aradığınız bir bilgiyi bulmak için neler yaparsınız?”, “Yapacağın konuşma için kaynak kitaplara başvurmalısın. Kaynak kitapları kütüphanelerde ve kitapçılarda bulabilirsin.”

Kitabın 62 ve 63. sayfalarında, sorun çözerken araştırmaya başvurulması gerektiğine yer verilmiştir. “İkinci sınıf öğrencileri bu sorunu çözerken kimlerden yardım isteyebileceklerini araştırdılar.”, Sorun çözme yöntemi aşamaları açıklanmış ve “Çözüm yollarını araştırınız.” aşamasına yer verilmiştir.

81. sayfada, bilgisayarın araştırmadaki işlevine yer verilmiştir. “Bilgisayarlar aracılığıyla bilgi edinebilir, araştırmalar yapabiliriz.” 91. sayfada, merak edilen bir konu hakkında araştırma yaparak bilgi sağlanabileceğine yer verilmiştir. “Aile bireylerinin çocukluğu ile ilgili yaptığınız araştırma sonunda neler öğrendiniz?” 93. sayfada, eczacılık mesleğinin araştırmacı özelliği vurgulanmıştır. “İlaçların geliştirilmesi ile ilgili araştırmalar yaparlar.”

Kitabın 95. sayfasında, öğrencilerin önemli hizmetleri bulunan insanlar hakkında araştırma yapmaları istenmiş ve “Araştırdığınız kişinin çocukluğu ile ilgili neler öğrendiniz?” sorusu ile bu araştırmanın sonuçları hakkında geri bildirim elde edilmesi sağlanmıştır.

101. sayfada, “Bizim evde işlerin kimler tarafından ve nasıl yapıldığını araştırdım. Araştırmama göre tespitlerim şunlardır...” ifadelerinde araştırmacı olmak özelliği vurgulanmıştır.

Kitabın 110. sayfasında yer verilen “Hemen bu konuyu araştırmaya başlıyorum.”, “Bu araştırma bana birçok şey öğretti.” ifadeleri ile araştırma yaparken öğrenmenin etkili olduğu vurgulanmıştır.

114. sayfada, araştırma yapan öğrenci örneği verilmiştir. “Adım Ali. Ödevim için bir araştırma yapıyorum. Sorularıma yanıt verebilir misiniz?”

120. sayfada, alışveriş yaparken yapılan araştırmaya yer verilmiştir. “beyaz eşya satılan mağazalarda bir fiyat araştırması yaparlar.”

Araştırmacı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerın kulüp çalışmaları, proje çalışmaları, araştırma ödevi örnekleri gibi daha çok pratiğe yönelik işlendiği görülmüştür. Araştırma yapmanın bilgi sağlamadaki faydasına yer verilmiş ve araştırma yaparken kitaplardan, kütüphaneden ve bilgisayardan yararlanılabileceğine yer verilerek araştırma yolları detaylandırılmıştır. Sorun çözümü yöntemlerine de araştırma yolu ile ulaşılabilceği vurgulanmıştır. Araştırmacı meslek dallarından öğretmenlik ve eczacılık mesleği örneklendirilerek bu değere dikkat çekilmiştir.

Yaratıcı Olmak: Kitapta % 10,8 ile 4. sırada yer alan ‘Yaratıcı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 22. sayfasında, ‘Gazetemiz’ başlıklı metin yolu ile Kültür ve Edebiyat Kulübü üyelerinin ‘Sınıf Gazetesi Çıkarma Projesi’ hazırlaması anlatılmıştır. Kulüp üyelerinin gazete çıkarma projesi ile yaratıcı düşünmesine ortam hazırlanmış ve yaratıcı olmak değeri örtük olarak vurgulanmıştır. 25. sayfada konu devamı anlatılmış ve “Kulüp üyeleri “Sınıf Gazetesi Projesi”nin kendilerine neler kazandırdığını söylediler.” ifadesi ile pekiştirilmiştir.

48. sayfada, Öğretmenlik mesleğinin özelliklerinde yaratıcı olmak değeri vurgulanmıştır. “Güler yüzlü, bilgili, yaratıcı, açık fikirli ve araştırmacı olmalı.”

51. sayfada, Poster hazırlanmasına yer verilerek ifade edilmiştir. “Okulum ve arkadaşlarım ile ilgili duygu ve düşüncelerimi anlatan bir poster hazırlıyorum.”, “Okulunuz, öğretmeniniz ve arkadaşlarınızla ilgili duygu ve düşünceleriniz anlatan bir poster hazırlayınız.” 54. sayfada, Afiş hazırlamaya yer verilmiştir. “Yeşil alanları korumak için uyarı levhaları ve afişler hazırlayalım.”

Kitabın 57. sayfasında, Etkinlik tasarlamaya yer verilmiştir. “Cumhuriyet Bayramı’nı kutlamak için bir etkinlik tasarlayınız. Tasarladığınız bu çalışmayı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.”

Kitabın 64 ve 65. sayfalarında, “Okul Heyecanım” temasında öğrenilen kavramlara yer verilmiştir. Bu kavramlar içerisinde proje kavramı ifade edilmiş ve bütün yer verilen kavramlar ile ilgili poster hazırlanması istenmiştir.

83. sayfada, Organların görevleri anlatılmıştır. Konu sonunda afiş hazırlanmasına yer verilmesi bu konuda yaratıcı düşünmeye yönlendirmiştir. ““Organlarımız ve Görevleri” konulu bir afiş hazırlayınız.”

123. sayfada, “Hayal ettiğiniz tatili planlayınız ve ailenizle paylaşınız.” ifadesi ile ‘yaratıcı olmak’ değerine yer verilmiştir.

125. sayfada, ““Doğal Afetler ve Bunlardan Korunma Yolları” konulu bir afiş hazırlayınız.” görevi ile yaratıcı düşünmeye yönlendirilme yapılmıştır. 129. sayfada, Poster hazırlığına yer verilmiştir. “Benim Eşsiz Yuvam” temasında geçen kavramlarla ilgili bir poster hazırlayınız.”

Yaratıcı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapta proje yapma, poster, afiş, etkinlik tasarlama ve hayal etme kavramları ile vurgulanmıştır. Yani yaratıcı olmak değeri, uygulama aşamasında yapılan etkinlikler ile daha anlamlı hale getirilmeye çalışılmıştır. Kitapta öğretmenlik mesleğinin yaratıcı olma özelliğine örtük olarak dikkat çekilmiş olduğu görülür. Bununla ilgili detaylı açıklamanın yapılmamış olması veya bunu desteklendiren örneklerin olmaması ile belirsiz kalmıştır. Ancak bu bilgi öğretmenin rol model olması ve bunu örneklerle desteklendirmesi ile şekillenebileceği düşünülmektedir.

Eleştirel Olmak: Kitapta % 6,4 ile en az bulunan kavramlardan biri olan ‘Eleştirel olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18 ve 19. sayfalarında “Neden?” sorusuna yer verilerek eleştirel olunmasına ortam hazırlanmıştır. “Ağabey, okul kurallarının neden konulduğunu açıklayabilir misin?”, “Okulda uygulanan bir kuralı belirleyerek bu kuralın neden konulduğunu araştırınız.”

Kitabın 39. sayfasında, ‘Vücudumuz Değerlidir’ konusu açıklandıktan sonra “Vücudumuz neden değerlidir?” sorusuna yer verilmiştir. Kitabın 47 ve 53. sayfalarında da “Neden?”

açıklama sorusuna yer verilerek analiz edilen cevaplar ile eleştirel düşünmeye örtük olarak yer verilmiştir.

137. sayfada, ‘Bebeklik ve Çocukluk’ konusunun açıklamasına yer verilmiş ve farklılıkların anlaşılmasını sağlayan sorulara yer verilmiştir. “Bebeklerin ve çocukların oyun ve oyuncakları arasındaki farklar nelerdir?”, “Çocuklar neden bebeklerin oyuncakları ile oynamak istemezler?”

141. sayfada, Karşılaştırma sorusuna yer verilmiştir. “Aile büyüklerinizin küçükken oynadığı oyunlarla sizin oynadığınız oyunları karşılaştırınız.”

149 ve 176. sayfalarda, Farklılıkların analiz edilmesini sağlayan soruya yer verilmiştir. “Eski ve yeni meslekler arasındaki farklılıklar nelerdir?”, “Doğal çevre ve yapay çevre arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?”

Kitabın 178. sayfasında, “Dün, Bugün, Yarın” temasında öğrenilen kavramlara yer verilmiştir. Bu kavramlar arasında bulunan “Neden-Sonuç” eleştirel olmak değerini içermektedir.

Eleştirel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin birebir yer almadığı görülmektedir. Kitabın genelinde “Neden?” sorusuna yer verilerek örtük kapsamda eleştirel düşünmeye yönlendirme yapılmıştır. Benzerlik ve farklılıklar, iki durum arasındaki farklar, karşılaştırma ve neden-sonuç ilişkisini çözümleme davranışları bu değeri kapsayan nitelikler olarak değerlendirilmiştir. Kitapta eleştirel olmak değeri bilimsel alanda yeteri kadar kapsamlı olmaması ve uygulama örnekleri ile ifade edilmemesi açılarından eksik görülmüştür.

Merak Duymak: Kitapta % 6,4 ile en az bulunan kavramlardan biri olan ‘Merak duymak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 61. sayfasında, araştırma yapan ve bu konuda ne yapacağını merak ederek öğretmenine soran öğrenciye yer verilmiştir. 90. sayfada, ailesinin çocukluğunu merak eden Kaya’nın bunu merak edip sorgulaması örneklendirilmiştir. “Kaya’nın annesi elinde bir çocuk patiği ile içeri girdi. Kaya merakla sordu.”, “Kaya bunları dinleyince annesinin çocukluğunu merak etti.”

Kitabın 94. sayfasında, ülkemiz için önemli işler yapmış kişi örneklerine ve çocukluklarına yer verilmiştir. Bunlardan biri olan Hayrettin Karaca, anlattığı çocukluk döneminde meraklı bir çocuk olduğunu dile getirmiştir. “Okul çağı geldiğinde ise kitaplara merak sardım.”

Kitabın 99. sayfasında, merak ederek soru sorma davranışı örneklendirilmiştir. “Emre’nin annesi salonun görünür bir yerine bir liste asmaya çalışıyordu. Emre merakla bunun ne olduğunu sordu.” 140. sayfada, ‘Eski ve Yeni Oyunlar’ başlıklı metinde anne ile çocuk arasında geçen diyalogda örtük olarak yer verilmiştir.

Merak duymak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer araştırma yapma, soru sorma ve tarihte faydalı işler yapmış kişilerin meraklı olması örneği ile desteklenmiştir. Kitapta bu değer diyalog ve sorular ile teorik olarak aktarılmıştır. Bilimsel değer olması yönü ile eğitim seviyesine uygun olarak bilimsel / sosyal deneyler ve oyunlarla desteklenebileceği düşünülmektedir.

Tablo 53. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf HayatBilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler

(2005/2009) 2. Sınıf 4. Kitap		
Kişisel Değerler	f	%
Sağlıklı Olmak	70	21.5
Özgüven	58	17.8
Temiz Olmak	52	16.0
Estetik	52	16.0
Özsaygı	49	15.1
Çevreyi Koruma	43	13.2
Alçakgönüllülük (Tevazu)	1	0.3
Toplam	325	100.0

Tablo 53’te Kişisel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 53’e göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 325 yerde Kişisel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Sağlıklı olmak kavramı % 21,5 ile en çok kullanılan değer olarak dikkati çekmektedir. Bu değeri % 17,8

ile Özgüven, % 16,0 ile Temiz olmak ve Estetik, % 15,1 ile Özsaygı, % 13,2 ile Çevreyi Koruma değerleri izlemektedir. Alçakgönüllülük (Tevazu) kavramı % 0,3 ile en az kullanılan değer olmuştur.

En fazla kullanılan kişisel değer ile en az kullanılan kişisel değer arasında % 21,2 gibi bir fark bulunmaktadır.

Sağlıklı Olmak: Kitapta % 21,5 ile en fazla bulunan ‘Sağlıklı olmak’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18. sayfasında, Okul kurallarına yer verilmiştir. Okulun temiz tutulması gerektiği ifade edilmiş bunun da sağlıklı olmanın gerekliliği olduğuna yer verilmiştir. “Temiz olmayan bir okulda hasta oluruz.”

28. sayfada, ‘Dengeli ve Düzenli Beslenelim’ konusuna yer verilmiştir. Bu konuda sağlıklı olmak için gerekli olan meyve ve sebzelerin faydaları anlatılmıştır. “Dengeli beslenmeliyiz. Çünkü her besinin faydaları farklıdır. Bu nedenle her türlü besinden yeteri kadar yemeliyiz.”, “Düzenli beslenmeliyiz. Gün içinde güçlü olmak için belirli aralıklarda yemek yememiz gerekir. Güne sabah kahvaltısı ile başlamalı, öğle ve akşam yemeklerini de aksatmamalıyız.” ifadeleri ile sağlıklı olmak için dengeli ve düzenli beslenmek gerektiği açıklanmıştır. “www.beslenme.saglik.gov.tr İnternet adresinden sağlıklı beslenmek ile ilgili bilgilere ulaşabilirsiniz.” ifadesi ile bilgilendirme yapılmıştır.

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, ‘Sağlığımızı Koruyabiliriz’ konusuna yer verilmiştir. Konu bir araştırma olarak sunulmuş ve sağlıklı olmak için yapılması gerekenler resimler yolu ile desteklenerek ifade edilmiştir. “Sağlıklı olmak deyince aklınıza neler geliyor?”, “Sağlığımı korumadığımda hasta oluyordum. Ancak sağlığımı korumak için neler yapmam gerektiğini bilmiyordum. Araştırdım ve bunları...”, “Hastalıklardan korunmak için aşı olmalıyım.”, “Dengeli ve düzenli beslenmeli, meyveleri yıkayarak tüketmeliyim.”, “Sağlık her yerde! Sağlığımı korumak için okulda yapmam gerekenleri de araştırdım.”, “Teneffüslerde sınıfımızı havalandırıyoruz.”, “Terliyken soğuk su içmiyorum.” sağlıklı olmak ve sağlığı korumak için yapılması gerekenler ile sağlıklı olmak değeri vurgulanmıştır.

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında yer verilen mesleklerde, Veteriner Hekimlik- Hayvan sağlığı, Doktorluk-sağlık ifadelerine yer verilmiştir.

64 ve 65. sayfalarda ‘Okul Heyecanım’ temasında öğrenilen kavramlar açıklanmıştır. Bu kavramlar arasında “sağlık” ve “vücut” kavramlarına yer verilmiştir.

67. sayfada, ‘Dünya Çocuk Günü’ açıklanmış ve Çocuk Hakları içerisinde sağlıklı olmak değerine yer verilmiştir. “Her çocuğun sağlıklı büyüüp gelişmesi için gereken her türlü çaba gösterilmelidir.”

Kitabın 74. sayfasında, ‘Yaşadığımız Yer’ başlıklı metinde canlıların yaşadıkları yerler ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Sağlıklı olmak için bu yuvaların zorunlu bir gereklilik olduğu belirtilmiştir. “Canlılar ayrıca sağlıkları ve güvenlikleri için barınmak yani bir yuvada yaşamak zorundadırlar.”

80. sayfada, Sağlıklı olmak için alınabilecek önlem ifade edilmiştir. İletişimin anlatıldığı sayfada telefonun uzun süreli kullanımının sağlığı bozabileceğine yer verilmiştir. “Telefon ihtiyaç olduğunda ve gerektiği kadar kullanılmalı. Uzun süreli kullanımlar çeşitli hastalıklara neden olmaktadır.”

Kitabın 82 ve 83. sayfalarında, ‘Organlarım Görev Başında’ konusuna yer verilmiştir. Konu kapsamında mide, akciğer, kalp gibi organların görevleri açıklanmış ve bu organların sağlıklı olması için yapılması gerekenlere yer verilmiştir. “Ben mideyim... Ben görevimi yapamazsam sen hasta olursun. Sağlığını korumak için çok soğuk ve sıcak şeyler yiyip içmemelisin. Yemeğini yavaş yemeli ve lokmaları iyice çiğnemelisin.”, “Biz akciğerlerimiz... Sağlıklı yaşamak için zaman zaman orman, göl, deniz kıyısı gibi havası temiz olan yerlerde dolaşırsan iyi olur. Kalabalık, havasız ve tozlu yerlerde fazla durmamalısın. Bir de teneffüslerde pencereleri açarak sınıfı havalandırmalısın. Böylece soluduğun hava daha temiz olur.”, “Kalp sağlığı için şeftali, havuç, portakal, kayısı gibi meyve ve sebzelerden yemelisin.”

Kitabın 84 ve 85. sayfalarında, ‘Sağlıklı Büyümek İstiyorum’ konusuna yer verilmiştir. Sağlıklı olmak için temiz olmak, dengeli ve düzenli beslenmek, spor yapmak gerektiği örneklendirilmiştir. “Sağlıklı büyümek ve gelişmek için yapmamız gerekenler nelerdir?” sorusu ile bu değer öğrenilip öğrenilmediği sorgulanmıştır.

Kitabın 92. sayfasında, Bazı meslek dallarının örneklerinden bahsedilmiştir. ‘Doktor’ örneği ile “Sağlığımız doktorlara emanettir.” ifadesine yer verilmiştir.

129. sayfada, ‘Benim Eşsiz Yuvam’ temasında öğrenilenler arasında “Sağlıklı Yaşam” kavramına yer verilmiştir.

133. sayfada, büyümeye yer verilerek sağlıklı olmak ifade edilmiştir. “Zeynep’in geçen yıla göre boyu uzadı. Biraz da kilosı arttı. Engin’in de bu yıl boyu uzadı ve kilosı arttı. İkisine de geçen yıl ki ayakkabıları küçük geliyor.”

Kitabın 174 ve 175. sayfalarında, ‘Neler Olmadan Yaşanmaz?’ konusu ile canlıların sağlıklı bir şekilde hayatta kalabilmeleri için nelere ihtiyacı olduğu örnek bir aile tablosu ile açıklanmıştır. “Aç yaşayamayız, hayatımızı devam ettirmek için beslenmeliyiz.”, “Sadece beslenmek yeterli değil. Temiz havaya ve güneşe de ihtiyacımız var.”, “Tüm canlılar gibi çiçeklerinde suya ihtiyacı var?”, “Canlıların hayatta kalabilmeleri için nelere ihtiyacı var?”

177. sayfada, ‘Temiz Çevre Sağlıklı Yaşam’ konusu ile sağlıklı olmak için uygun çevre koşullarının oluşması gerektiğine yer verilmiştir. “Kirlenmiş bir çevrede mikroplar daha kolay çoğalır.”, “Kirlenmiş bir çevrede bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkar.”, “Sağlıklı büyümek ve gelişmek için temiz bir çevrede yaşamalıyız.”, “Sağlıklı büyümek ve gelişmek için nasıl bir çevrede yaşamalıyız?”

Sağlıklı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere kapsamlı olarak yer verildiği görülmektedir. Sağlıklı olmak için temiz olmak, dengeli ve düzenli beslenmek, ihtiyaçların tam olarak karşılanması, hastalıklardan korunmak için önlem alınması, temiz bir çevrede bulunmak ve çevreyi temiz tutmak ifadeleri vurgulanmıştır. Sağlıklı yaşam, vücut, organlar ve sağlık alanındaki meslek (doktorluk, veterinerlik) kavramları ile konuya dikkat çekilmiştir. Sağlığı korumak için yapılması gerekenler ve alınması gereken önlemler önemsenmiştir. Eğitim kademesi de dikkate alınarak gelişme çağındaki çocukları büyümeye hazırlayan ve vücudu ile ilgili değişimleri fark etmelerini sağlayan açıklamalarla desteklenmiştir. Özetle kitapta “sağlıklı olmak” değerinin kavramsal, somutlaştırma ve hayata geçirme açılarından kapsamlı bir şekilde işlendiği görülmüştür.

Özgüven: Kitapta % 17,8 ile 2. sırada yer alan ‘Özgüven’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 13. sayfasında, Atatürk’ün planlı çalışması ve verdiği kararları mutlaka uygulaması onun azimli olmasının yanında özgüven sahibi olduğunu gösterir. “Atatürk gibi çok çalışıp başarılı olacağım.” ifadesi ile özgüven sahibi olmak örtük olarak vurgulanır.

Kitabın 15. sayfasında, Kişisel bakımını yaparken aile bireylerinden yardım almaya değinilmiştir. “Zeynep kişisel bakımını yaparken zaman zaman büyüklerinden yardım alır.” Kişisel bakımını yaparken büyüklerinden yardım alabilme davranışı özgüven sahibi olduğunu gösterir.

Kitabın 18 ve 19. sayfalarında, Kurallara neden gerek duyulduğuna yer verilmiştir. Kurallara neden gerek duyulduğunu bilen birey özelliği ile özgüven değerini kapsamaktadır.

22. sayfada, Kulüp çalışmasında kendi görev tanımlarını belirleyen ve bunları söyleyen öğrenci ifadelerine yer verilmiştir. “Ben çok güzel bulmacalar hazırlarım.”, “Şiirleri ben bulurum.”, “Hikâyeleri de ben bulurum.”, “Kulüp üyesi olarak yapmak istediğiniz çalışmalar nelerdir?” sorusu ile bireyin kendi özelliklerini ve isteklerini bilerek görev tanımlarını belirlemesine ortam hazırlanmıştır. Özgüven değeri örtük olarak ifade edilmiştir.

Kitabın 24 ve 25. sayfalarında, Kulüp çalışmalarının devamına yer verilmiş ve bu çalışmanın öğrettikleri ifade edilerek özgüven artırıcı olduğu örtük olarak vurgulanmıştır. “Çalışmalarımız planladığımız gibi yürüyor.”, “Bana düşen işin çoğunu tamamladım. İhtiyacı olana yardımcı olabilirim.”, “Yeteneklerimizi fark etmemizi, yeni çalışmalar yapmak için istek duymamızı sağladı.”, “Benzer işler yapmak için cesaretlendim.”

Kitabın 29. sayfasında yer verilen ‘En İyi Yaptığım İş’ başlıklı konuda herkesin kendi en iyi yaptığı işi bilmesine bunu mutlu bir şekilde ifade etmesine yer verilerek özgüven değerini içermektedir.

35. sayfada, Kendi ve başkalarının güvenliğini düşünerek kurallara uyması gerektiğini düşünen birey etik değerlerin farkındadır ve ifade bu yönüyle özgüven değerini kapsamaktadır.

Kitabın 37. sayfasında, Ömer’in tanımadığı bir çocuk grubu ile arasında geçen diyalog örneklendirilmiş ve teklifi geri çevirmiş olması ifade edilmiştir. Ömer’in etkili “hayır” diyebilme davranışı özgüven değerini kazandırmaktadır. “Ömer okuldan eve dönerken tanımadığı bir grup çocuk oyun oynuyordu. Ömer’i oyuna çağırdılar. Ömer ne yapacağını, nasıl davranacağını düşündü. Eve gitmesi gerektiğini söyledi.”

Kitabın 78 ve 79. sayfalarında, ‘Adresini Öğren’ konusuna yer verilmiştir. Konu içerisinde kaybolup ailesine ulaşmaya çalışan çocuk örneklerine yer verilmiştir. Gerektiğinde büyüklerinden yardım alabilme özelliğine sahip bu çocuklar ile özgüven değeri örtük olarak vurgulanmıştır. “Selim, ailesine ulaşmak için polisten yardım istiyor. Polis ona

yardım edebilmek için kişisel bilgilerini soruyor.”, “Ayşe ailesiyle parka gitti. Park büyük ve kalabalıktı. Hayvanları seyrederken ailesini kaybetti. Ailesini bulup evine gidebilmesi için görevlilere başvurması gerektiğini düşündü.”

87. sayfada, Özlem’in görgü kurallarına uyarak bunu nedenleri ile açıklamasına yer verilerek, kurallara neden gerek duyulduğu ve etik davranışların farkında olup liste yapması ile özgüven değerini kapsamaktadır.

Özgüven değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değere teorik olarak kapsamlı bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Kitapta bu değer, güçlü ve zayıf yönlerini tanıyabilme, kurallara neden gerek duyulduğunu bilme, etik davranışların güven artırıcı olduğunu bilme, gerektiğinde aile büyüklerinden yardım alma ve etkili hayır diyebilme davranışları ile vurgulanmıştır. Özetle “özgüven” sahibi olmak özellikleri teoride kapsamlı bir şekilde aktarılmış ancak pratikte hayata geçirilebilmesi için uygulama etkinliklerine ihtiyacın olduğu düşünülmektedir.

Temiz Olmak: Kitapta % 16,0 ile 3. sırada yer alan ‘Temiz olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında, ‘Bakımlı Olmak İçin’ konusuna yer verilerek kişisel temizlik anlatılmıştır. “Zeynep okula hazırlanmak için erken kalktı. Elini, yüzünü yıkadı.”, “Kahvaltıdan sonra dişlerini fırçaladı.” ve “Neden banyo yaparız?” sorusuna yer verilmiştir.

Kitabın 18 ve 19. sayfalarında, Okul kuralları anlatılmıştır. Okulu temiz tutmak gerektiğine yer verilerek çevre temizliği vurgulanmıştır. “Okulumuzu ve sınıfımızı temiz tutmazsak okulumuz kirlenir. Temiz olmayan bir okulda hasta oluruz. Kirli ve dağınık olan bir yerde ders yapmak istemeyiz.”, “Okulu ve sınıfı temiz tutmalıyız.”, “Okuldaki kuralların daha iyi, daha güzel, daha temiz bir öğrenme ortamı oluşturmak için konulduğunu söyledi.”

Kitabın 33. sayfasında, Okul eşyalarını temiz kullanarak sonraki dönem gelen arkadaşlarına temiz eşyalar bırakmaları gerektiğine yer verilmiştir. “Onlara, temiz ve yıpranmamış eşyalar bırakmalıyız.”

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında yer verilen ‘Sağlığımızı Koruyabiliriz’ konusunda sağlıklı korunurken dikkat edilmesi gerekenlerden biri de temiz olmak gerektiği ifade edilmiştir. “Temizliğe dikkat etmeli, ellerimi mutlaka sabunla yıkamalıyım.”, “Düzenli olarak

dişlerimi fırçalamalıyım.”, “Artık temizliğin önemini biliyorum. Çöpleri çöp kutusuna atıyorum.”

42. sayfada ‘Sınıf Günü’ eğlencesi düzenlemişlerdir. Eğlencenin planını yaparken temiz olmak değeri de vurgulanmıştır. “Eğlence sonunda temizlik yapılmalı.”

75. sayfada yer verilen ‘Evimi Seviyorum’ başlıklı metinde Selim’in evlerini betimleyerek anlatmasına yer verilmiştir. Bu sayfada yer verilen şiirde “Şipşirindir evimiz, İçi dışı tertemiz...” ifadesi ile temiz olmak değeri vurgulanmıştır.

Kitabın 84 ve 85. sayfalarında ‘Sağlıklı Büyümek İstiyorum’ başlıklı metinde sağlıklı olmak için temiz olmak gerektiği ifade edilmiştir. Sağlıklı olmak için yapılanlar örneklendirilirken temiz olmak değerine de yer verilmiştir. “Elif, temizliğine ve giyimine özen gösterir.”, “Ali vücut temizliğine özen gösterir.”, “Mehmet ile Damla kişisel bakımlarını titizlikle yaparlar.”

87. sayfada, Temiz olmak değeri görgü kurallarının nedenlerinden biri olarak ifade edilmiştir. 92. sayfada yer verilen mesleklerden biri de ‘Çöpçü’ olmuştur. Meslek tanımında çevreyi temizlemesi anlatılarak bu değer vurgulanmıştır. “Sokaklarımızı her sabah temizliyor. Bu sayede, sokaklarımız pırıl pırıl oluyor.”

Kitabın 100. sayfasında, ev kuralları içerisinde “Evdeki temizlik kurallarına uymak” ifadesine yer verilmiştir. 101. sayfada, ‘Aile İçi Görevler’ başlıklı konu ile evdeki temizliğe yer verilmiştir. Evin süpürülmesi ve bulaşıkların makineye yerleştirilmesi resimler yolu ile örneklendirilmiş ve temizlik ile ilgili açıklamaya yer verilmiştir. “Her evde olduğu gibi bizim evde de yapılması gereken pek çok iş var. Evin temizliği, yemek hazırlanması, bulaşık ve çamaşırların yıkanması, dağılan eşyaların toplanması gibi.”, “Ben kendi odamın temizliğinden ve düzeninden sorumluyum.”

116. sayfada, ‘Hayatımızı Nasıl Kolaylaştırır?’ başlıklı konu ile teknolojik ürünlerin temizlikte yardımcı olması örneklendirilmiştir. “Çamaşır makinesi. Giysilerimizin yıkanarak temizlenmesini sağlar.”

174. sayfada, Sağlıklı bir yaşam için olması gerekenler arasında “Temiz hava” kavramına yer verilmiştir.

177. sayfada, ‘Temiz Çevre Sağlıklı Yaşam’ konusu ile temiz bir çevre ile sağlıklı olmak değeri bütünleştirilmiştir. Bu konuda çevrenin temiz tutulması gerektiğine yer verilmiştir.

“Yeşil alanlar havayı temizler.”, “İnsanlar temiz bir çevrede yaşama hakkına sahiptirler.”, “Yerlere tükürmeyelim.”

Temiz olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında bu değerin kişisel bakım, çevre temizliği, sağlıklı olmak için temiz olmak gerektiği, evi ve kullanılan eşyaları temiz kullanmak gerektiği gibi ifadelerle kitabın genelinde vurgulandığı görülmüştür. Temiz olmak ve sağlıklı olmak değerleri bir bütün olarak ifade edilmiş ve bu kapsamda vücut temizliği, yaşanılan alanın temizliği önemslenmiştir. Evde temizlik kurallarına ve hayatı kolaylaştıran temizliğe yardımcı teknolojik aletlere yer verilmiştir. Temiz olmanın görgü kuralı olduğuna da değinilerek bu değerin toplumsallık değeri ile birlikte ele alındığı görülmüştür.. Özetle kitapta “temiz olmak” değeri kapsamlı olarak ifade edilmiştir.

Estetik: Kitapta % 16,0 ile 4. sırada yer alan ‘Estetik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında, görsel sanatlar dersi, resim defteri ifadeleri ile yer verilmiştir. 22 ve 23. sayfalarda, Kulüp çalışmalarının hazırlıkları içerisinde şiir, güzel bulmaca, resim, atasözü gibi etkinliklerin bulunması estetik değerini destekler niteliktedir. 24. sayfada, yaptıkları çalışmaları beğenmeleri ifade edilmiştir. “Yaptıklarımız da çok güzel oluyor.”

29. sayfada, güzel resim yapabilme, güzel şarkı söyleme, güzel şiir okuma gibi yetenek ve becerilerin ifadesine yer verilerek estetik değeri vurgulanmıştır. 32. sayfada, güzel resim yapma becerisi ifade edilmiştir. “Ahmet resim yarışmasında birinci oldu.”

Kitabın 42. sayfasında, ‘Eğlence Var’ başlıklı metinde sınıfta eğlence düzenleme kararı alınmıştır. Bu eğlence için sınıfın süslenmesi ve müzik için araç gereç belirlenmesi ile estetik yönü de ifade edilmiştir.

54. sayfada, Çevreyi korumak ile birlikte güzelleştirmek ifadesine yer verilerek okul çevresi estetik açıdan düşünülmüştür. 56. sayfada, Cumhuriyet Bayramı için yapılan hazırlıklarda süslemelere, etkinliklere ve şiirlere yer verilmiştir.

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, şair, masal, şiir, şarkı ve marş gibi edebi sanat kavramlarına yer verilerek bu değer ifade edilmiştir.

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında, müzik ve tiyatro etkinliklerinden bahsedilerek estetik değere yer verilmiştir. 127. sayfada, Ülkemizin güzelliği “Bütün güzellikleri bir arada yaşıyoruz.” cümlesi ile ifade edilmiştir.

Kitabın 138 ve 139. sayfalarında, Görsel sanatlar, resim yapmak ve resim defteri kavramları ile estetik değere yer verilmiştir.

Kitabın 146 ve 147. sayfalarında, Resim, şiir, müzik ve dikiş-nakış kavramları ile bu değere yer verilmiştir. “Resim yapmayı ve arkadaşlarımla basketbol oynamayı seviyorum.”, “Babam, eğitim fakültesini bitirmiş. Şimdi öğretmenlik yapıyor. Şiir yazıyor. Müziği çok seviyor.”

Kitabın 168. sayfasında yer verilen “İlkbahar” şiirinde doğanın ilkbahardaki görünümü estetik açıdan ifade edilmiştir. “... Ağaçlar dallar taktı / Binbir renkli boncuklar.”

Estetik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer görsel sanat, resim, müzik, şiir, tiyatro, süsleme sanatlarının milli bayram kutlamaları içinde düzenlenen etkinlikler kapsamında verilmiştir. Doğanın güzelliğinin estetik bir bakış açısı ile aktarılması, ülkenin güzelliği, okul çevresinin güzelleştirilmesi ve mevsimlerin estetik yönlerinin ele alınması örnekleriyle desteklenmiştir. Kitapta bu şekilde ifadesini bulan “estetik” değeri yeterli görülmüştür.

Özsaygı: Kitapta % 15,1 ile 5. sırada yer alan ‘Özsaygı’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18 ve 19. sayfalarında yer verilen ‘Kurallar Bizim İçin’ başlıklı metin ile kuralların gerekliliğini anlamaları sağlanmıştır. İki kardeş arasında geçen diyalogda kuralların nedenlerine yer verilmiş ve kuralların iyi bir öğrenme ortamı oluşması için gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Kitabın 29. sayfasında, kendi yetenek ve becerilerinin farkında olan öğrenci örneklerine yer verilmiştir. Bireyin kendi özelliklerinin farkında olup bu yetenekleriyle barışık olması özsaygı değerinin kazanımını kolaylaştırıcı niteliktedir. “Ben güzel resim yapabilir ve şarkı söyleyebilirim.”, “Ben de çarpma işlemini başarıyla yaparım.”. Özsaygı değerini kapsayan bu ifadeler ‘Özgüven’ değerini de içermektedir.

Kitabın 30 ve 31. sayfalarında, kendi farklılığını fark etme ve bundan memnun olma durumu ifade edilmiştir. “Arkadaşlarım ve ben farklı özelliklere sahibiz.”, “Erdem köpekleri çok sevdiği için köpek resimleri biriktiriyor. Ben ise arkadaşlarımla oyun oynamaktan hoşlanıyorum.”, “Farklı özelliklerimiz bizi rahatsız etmiyor.”

32. sayfada, ‘Sevinince Ne Yaparsınız?’ başlıklı metin yolu ile kendi duygularını fark etmesi sağlanmak istenmiştir. Bireyin kendi duygularının farkında olması özsaygı değeri kapsamındadır. “Gün içinde hangi duyguları yaşıyorsunuz?”, “Yaşadığınız duygular sizi nasıl etkiliyor?”, “Yaşadığınız duygular arkadaşlarınızı nasıl etkiliyor?”

35. sayfada, “Kendimizin ve başkalarının güvenliği için bu kurallara uymalıyız.” ifadesi ile kuralların gerekliliğini bilme ve buna uyma ile özsaygı değerine yer verilmiştir.

38. sayfada yer verilen ‘Vücudumuz Değerlidir’ başlığı ile insanın kendi ile barışık olmasına ortam hazırlanmış ve özsaygı değerini kapsamıştır.

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında yer verilen ‘Sağlığımızı Koruyabiliriz’ başlıklı metinde sağlıklı olmak değeri ile birlikte özsaygı değerini içeren ifadelerle yer verilmiştir. Konu kapsamında kişisel bakımını yapma ifadeleri ile özsaygı değerine yer verilmiştir. “Düzenli olarak dişlerimi fırçalamalıyım.”, “Hava durumuna göre giyinmeliyim.”, “Açıkta satılan yiyecekleri almıyorum.”, “Okulda beslenme kurallarına uyuyor, yemekten önce ve sonra ellerimi yıkıyorum.”

Kitabın 85. sayfasında, Sağlıklı büyümek için yapılması gerekenler anlatılırken örneklerde verilen çocuklar kişisel bakımını ve sağlıklı olmak için yapması gerekenleri kendi yapan bireyler olarak örneklendirilmiş ve özsaygı değerini kapsamıştır.

90. sayfada, Ailesinin çocukluğunu ve geçmişini öğrenmeye çalışmakta olan bir örneğe yer verilmiştir.

Özsaygı değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değere kapsamlı olarak yer verildiği görülmektedir. Kitapta verilen örnekler ile kendisini ve duygularını fark etme, kişisel bakımını yapabilme, kendisiyle barışık olma, kendi farklılığını fark etme ve kuralların gerekliliğini bilme gibi ‘özsaygı’ değerini kapsayan erdemlerin hedeflenmiş olduğu görülür. Kitapta teorik kapsamda yeterli bulunan davranış örneklerinin “özsaygı” değerinin kazandırılabilmesi için uygulama aşamasına da dönüştürülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Çevreyi Koruma: Kitapta % 13,2 ile 6. sırada yer alan ‘Çevreyi Koruma’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 18 ve 19. sayfalarında yer verilen okul kurallarının daha iyi, daha güzel bir ortam oluşturmak için olduğu vurgulanmıştır. Kurallar içerisinde okul ve sınıf çevresinin düzenine, temizliğine yer verilerek bu değeri içermektedir.

Kitabın 23. sayfasında, ‘Yeşili Koruma Kulübü’nün çalışmalarına yer verilmiştir. Kulüp adından da anlaşılacağı gibi yapılan çalışmalar çevreyi korumak değerini örneklendirmiştir. Kulüp yaptığı çalışmada ağaç resmi, ağaç sevgisi ile ilgili atasözlerine yer vererek doğayı korumak gerektiği ifade edilmiştir.

Kitabın 33. sayfasında, ‘Bu Okul Hepimizin’ başlıklı metinde okul araç ve gereçlerini korumaya yer verilmiştir. “Okulda ve sınıfta değişik eşyalar kullanmaktayız. Yararlanılan bu eşyaları özenli kullanmaya dikkat etmeliyiz.” Vatanını seven bireylerin çevreyi koruyacağı belirtilerek, çevreyi koruma değeri ile birlikte vatanseverlik değeri de vurgulanmıştır. “Vatanını seven bireyler ülke malına zarar vermez. Okul ve sınıf eşyalarını korur.”, “Okul ve sınıf eşyalarını niçin özenli kullanmalıyız?”

Kitabın 54. sayfasında, ‘Okulumuzu Koruyalım’ başlıklı metin ile okulu ve çevresini korumak gerektiği anlatılmış ve çevreyi koruma değerinin anlaşılması sağlanmıştır. Okul bahçesinde bir grup öğrencinin diyaloguna yer verilmiştir. “Arkadaşlar! Okulumuzun çevre düzenlemesi yeni yapıldı. Bakım ve onarımı da tamamlandı.”, “Okulumuzu ve çevresini korumak için biz de bir şeyler yapmalıyız.” ifadelerinden sonra korumak için yapılabileceklerle yer verilerek devam etmiştir. “Elektrik düğmelerinin ve lavaboların yanına da uyarı levhaları asalım.”, “Kapı, pencere, duvar ve okul eşyalarını korumamız gerektiğini de anlatalım.” Çevreyi korumanın vatandaşlık görevi olduğu ifadesine yer verilerek sorumluluklar arasında vurgulanmıştır. “Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bir vatandaşlık görevidir.”, “2B öğrencileri okulu ve çevresini korumak ve güzelleştirmek için kampanya başlattılar.” Çevreyi korumak adına verilen bu güzel örnekten sonra öğrenciler bu konuda düşünmeye yönlendirilmiştir. “Okulunuzu korumak ve güzelleştirmek için yapabileceklerinizi listeleyiniz.”

Kitabın 78. sayfasında, Yeşili Koruma Kulübü tekrar ifade edilerek bu değer örtük olarak vurgulanmıştır. “Hasan, “Yeşili Koruma Kulübü”ne üye olmak istiyor.”

94. sayfada, “Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)” kurucusu Hayrettin Karaca’nın çocukluğu anlatılmıştır. Çabaları ile ülkede ağaç dikiminin hızlandığı da ifade edilmiştir.

Kitabın 124 ve 125. sayfalarında, ‘Doğada Olanlara Bak’ başlıklı konu ile doğal afetler olan sel, erozyon ve orman yangınlarına karşı önlem alınması gerektiğine yer verilmiştir. “İnsanlar tarafından ağaçların kesilmesi ve ormanlık alanların azalması sel ve erozyona neden olur. Erozyon ve selin oluşmaması için ağaçlandırma yapılmalıdır.”

172 ve 173. sayfalarda, ‘Doğal Afetler ve Alınacak Önlemler’ başlıklı konuda Dünya’da yaşanan deprem, sel, orman yangını ve erozyon haberleri örneklerine yer verilmiştir. Bu afetlere karşı önlemler alınması gerektiği ifade edilerek ‘Çevreyi Koruma’ değerine yer verilmiştir. “Bütün ülkelerde toprak kayması ve sel baskınlarını önlemek için ağaçlandırma çalışmaları yapılmaktadır. Ülkemizde de hızla ağaç dikimine devam edilmektedir.”

176. sayfada, ‘İnsan ve Çevre’ başlıklı konu ile doğal ve yapay çevre açıklamalarına yer verilmiştir. 177. sayfada, ‘Temiz Çevre Sağlıklı Yaşam’ başlıklı konuda çevreyi korumanın temiz olmak ve sağlıklı olmak değerleri ile bağı ifade edilmiştir. “Parklar, sokaklar, okullar ortak kullanılan yerlerdir. Buraların pislik içinde olması kimsenin hoşuna gitmez.”

Çevreyi Koruma değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer yeşili koruma kulübü etkinliği, TEMA vakfı kurucusu örneği, park vb. sosyal alanları temiz tutmanın önemi, okul kurallarına uyma gerekliliği vb şekilde renklendirerek vurgulanmıştır. Okulu ve çevresini korumanın vatandaşlık görevi olduğuna değinilerek, bu durumun vatan sevgisi ile olan bağına yer verilmiştir. Yeşili koruma kulübü ile doğayı ve ağaçları korumanın öneminden bahsedilmiştir. Doğal afetlere karşı alınabilecek önlemlere değinilerek bu konuda bilgilendirme yapılmıştır. Kitapta “çevreyi koruma” değeri kapsamlı bir şekilde ifade edilmiştir.

Alçakgönüllülük (Tevazu): Kitapta % 0,3 ile en az bulunan ‘Alçakgönüllülük (Tevazu)’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitabın 151. sayfasında, Atatürk’ün Türk milletine liderlik yapması ile birlikte kara tahta başına geçip öğretmenlik yapması anlatılmıştır. Atatürk’ün ‘Alçakgönüllülüğüne’ örtük olarak yer verilmiştir. Kitapta “Alçakgönüllülük” değeri ile ilgili yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Tablo 54. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler

(2005/2009) 2. Sınıf 4. Kitap		
Sosyal Değerler	f	%
Toplumsallık	147	37.2
Sevgi	63	15.9
Aile Sevgisi	45	11.4
Yardımsaver Olmak	39	9.9
Gerçek Dostluk	29	7.3
Güvenilir Olmak	28	7.1
Doğruluk	19	4.8
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	9	2.3
Dürüstlük	8	2.1
Misafirperverlik	6	1.5
Fedakâr Olmak	2	0.5
Ahlâklı / Erdemli Olmak	-	0.0
Toplam	395	100.0

Tablo 54’te Sosyal değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 54’e göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 395 yerde Sosyal değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Toplumsallık kavramı % 37,2 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Sevgi % 15,9 ve Aile Sevgisi % 11,4 ile en fazla kullanılan değerlerdir. Yardımsaver olmak % 9,9, Gerçek Dostluk % 7,3, Güvenilir olmak % 7,1, Doğruluk % 4,8 ile az kullanılan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelenek ve Göreneklere Bağlılık % 2,3, Dürüstlük % 2,1, Misafirperverlik % 1,5 ve Fedakâr olmak kavramı % 0,5 ile en az kullanılan değerlerdir. Ahlâklı / Erdemli olmak kavramı yüzde sıfır ile hiç kullanılmayan değer olmuştur.

En fazla kullanılan sosyal değer ile en az kullanılan sosyal değer arasında % 36,7 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Toplumsallık: Kitapta % 37,2 ile en fazla bulunan ‘Toplumsallık’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18 ve 19. sayfalarında ‘Kurallar Bizim İçin’ başlıklı konu ile okul kuralları açıklanmıştır. Toplum içerisinde belirlenen kurallara uyma ve bu kuralların sonuçlarını kavrama toplumsallık değerini içermektedir. “Okul kuralları olmazsa okulda çeşitli sorunlar yaşarız.”, Sınıfta söz alarak konuşma kuralının iki kardeş arasındaki diyalog ile açıklamasına yer verilmiştir. Bazı okul kuralları verilmiş ve neden kural konulduğunun anlaşılması sağlanmak istenmiştir.

Kitabın 20 ve 21. sayfalarında ‘Seçim Var’ başlıklı konuya yer verilmiştir. Bu konuda seçim süresince uyulması gereken temel kuralların belirlenmesi, kulüp üyeliği seçimi gibi grup bilinci oluşturan seçimlere yer verilmesi ile toplumsallık değerini içermektedir.

Kitabın 22 ve 23. sayfalarında ‘Gazetemiz’ başlıklı metinde kulüp çalışmalarına yer verilmiştir. Grup bilinci ve belli bir gruba ait olarak toplumsallaşmanın öğrenilmesi ifade edilir. Oluşturulan kulüplerin kendi içinde grubu için çalışması, grubun çıkarlarını koruması ile toplumsal bir faaliyete dönüşür. “Hangi kulüp çalışmalarına katılıyorsunuz?”, “Bütün kulüpler bu projeye katılacaklarını açıkladılar.”, “Kulüp üyesi olarak yapmak istediğiniz çalışmalar nelerdir?”, “Kulüpler hangi konularda birbirlerine destek olabilirler?”

103. sayfada, ‘Eşyalar Özen İster’ başlıklı konuda eşyaların kullanımının özenli olması gerektiği ile birlikte toplumsallık değerine de yer verilmiştir. “Okulda, evde veya sokakta pek çok eşyayı kullanmak zorundayız. Kullandığımız eşyaların bir bölümü kendimize ait kişisel eşyalarımızdır.”, “Zaman zaman başkalarının eşyalarını da kullanmak zorunda kalabiliriz.”

104. sayfada, toplumsal bir ortamda nasıl davranılması gerektiği, görgü kuralı ve iletişim kurma örneklerine yer verilmiştir. “Arzu ve Oktay kütüphanede kendi aralarında konuşuyorlardı. Kütüphane görevlisi onları sessiz olmaları için uyardı.”, “Annesinin aldığı hediyeye teşekkürünü Eda’nın gözlerinden anlayabilirsiniz.”

Kitabın 113. sayfasında, Ömer’in ailesi için bir tiyatro etkinliği planlamasına yer verilmiştir. Bu etkinliğin sonunda ailesinin ona teşekkür etmesi ‘toplumsallık’ değerini içermektedir. “Tiyatrodan çıktıktan sonra herkes çok mutluydu. Böyle bir düzenleme yaptığı için ona teşekkür ettiler.”

145. sayfada, farklı ülkelerden misafir edilen çocuklara yer verilmesi ile bu değer ifade edilmiştir. 177. sayfada, çevrenin temiz tutulması gerektiğinin vurgulanması toplumsal yaşam için bir gerekliliktir.

Toplumsallık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, toplumsal ortamlarda ve okulda nasıl davranılması gerektiği örnekler ve kurallar ile verilmiştir. Başkalarının eşyalarını izin alarak kullanma, kurallara uymanın sonuçlarını kavrama, görgü kurallarına dikkat etme davranışları ile desteklenmiştir. Kitabın genelinde “toplumsallık” değeri anlaşılır örnekler ile kapsamlı olarak ifade edilmiştir.

Sevgi: Kitapta % 15,9 ile 2. sırada yer alan ‘Sevgi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında ‘Yeşili Koruma Kulübü’nün yaptığı çalışmalar ile doğa sevgisine yer verilmiştir. “Biz de ağaç sevgisiyle ilgili atasözleri arıyoruz.”

Kitabın 31. sayfasında, sevilen etkinliklere ve hayvan sevgisine yer verilmiştir. “Arkadaşım Erdem ve ben masal dinlemeyi çok seviyoruz. Bunun dışında Erdem köpekleri çok sevdiği için köpek resimleri biriktiriyor.”

33. sayfada, Vatan sevgisi vurgulanmıştır. “Vatanını seven bireyler ülke malına zarar vermez.” Kitabın 44. sayfasında, Arkadaşlarının ve çevresinin güvenini kazanmış bir birey olan Esra’nın bu özellikleri betimlenmiş ve bu özellikleri ile sevildiğine vurgu yapılmıştır. “Bundan dolayı Esra’yı öğretmeni ve arkadaşları çok sever.”

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında yer verilen ‘Meslekler ve Özellikleri’ başlıklı metinde bazı meslek dallarının örneklendirilmesine yer verilmiştir. Bu mesleklerde her mesleğin özelliğine göre yaptığı işi sevmesine vurgu yapılmıştır. Öğretmenlik mesleğinin sahip olması gereken özellikler; “Mesleğini, insanları ve çocukları sevmeli.” ifadesi ile insan sevgisi vurgulanmıştır. Veterinerlik mesleğinin sahip olması gereken özellikler; “Hayvanları sevmeli.” ifadesi ile hayvan sevgisine yer verilmiştir. Çiftçilik mesleğinin özellikleri; “Toprağı, hayvanları ve bitkileri sevmeli. Bu alanda çalışmaktan hoşlanmalı.” ifadeleri ile yaptığı işi ve doğayı sevmesi gerektiği vurgulanmıştır. Doktorluk mesleğinin sahip olması gereken özelliklerde; “İnsanları sevmeli, sabırlı ve yardımsever olmalı.” ifadeleri ile insanları ve yardım etmeyi sevmesi gerektiğine yer verilmiştir.

50. sayfada, ‘Okulumu Seviyorum’ başlıklı metinde okul ve öğretmen sevgisi vurgulanmıştır. Başlık ile okul sevgisi vurgulanan metin içerisinde “Öğretmenimi çok seviyorum.” ifadesi ile öğretmen sevgisi vurgulanmıştır.

66. sayfada, Okulun sevgiyi öğrettiği ifadesine yer verilmiştir. “Okul bizim ikinci evimiz gibidir. Beraber yaşamayı, sevgiyi, dostluğu ve arkadaşlığı burada öğreniyoruz.”

67. sayfada, ‘Dünya Çocuk Günü’ anlatılmış ve Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin önemli ifadeleri arasında çocukların sevilmesi gerektiği ifade edilmiştir. “Hiçbir çocuktan sevgi esirgenmemelidir.”

Kitabın 71. sayfasında, ‘Atatürk’ şiirine yer verilmiş ve Atatürk’e karşı olan sevgi ifade edilmiştir. “Bir gün sordum babama, / Atatürk neden büyük? / Çocuğum dedi bana, / Onu seviyor her Türk.”, “...Kalbimiz sevgi dolu, / Yol gösteren o, Türk’e...”

Kitabın 75. sayfasında, Yaşadığı yerleşim birimini sevmeye yer verilmiştir. ‘Evimi Seviyorum’ başlıklı metinde başlıkta vurgulanan değer, konu sonunda yer verilen şiir ve soru ile pekiştirilmiştir. “Şipşirindir evimiz, / İçi dışı tertemiz. / Bir gün gelip görseniz / Siz de çok seversiniz.”, “Evinizin en çok hangi özelliğini seviyorsunuz?”

81. sayfada, Sevdikleri kişiler ile iletişim kurmaya yer verilmiştir. “Özel günlerde sevdiklerimize kart gönderebiliriz.” 85. sayfada, yapılması sevilen etkinliklere yer verilmiştir. “Mehmet, bulmaca çözmeyi, Damla satranç oynamayı çok sever.”

Kitabın 90 ve 91. sayfalarında, ‘Onlar da Çocuktur’ başlığı ile aile büyüklerinin çocukluklarına yer verilmiştir. Bu konu içerisinde masal sevgisine yer verilerek kitap sevgisi ifade edilmiştir. “Anneciğim, çocukken en çok hangi masalları severdin? Devlerin, padişah kızlarının ve peri kızlarının anlatıldığı masalları severdim.”

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, ‘Nasıl Bir Çocuktur?’ başlığı ile örnek alınan önemli kişilerden birkaçının çocukluklarına yer verilmiştir. Mehmet Akif Ersoy’un çocukluğunda yapmayı sevdiği: “Ağaçlara tırmanmayı çok severdi. Masal dinlemeden uyumazdı.” ifadeleri ile belirtilmiştir. Hasan Âli Yücel’in çocukken yapmayı sevdiği: “Şiir, marş, şarkı ezberlemeyi ve söylemeyi çok severdi.” ifadeleri ile belirtilmiştir.

Kitabın 96. sayfasında, ‘Annem, Babam ve Ben’ başlıklı konu ile aile bireylerinin her birinin sevdiği hobilere yer verilmiştir. “Babam, ...Gazete okumayı, yürüyüş yapmayı ve seyahati sever.”, “Annem, bulmaca çözmeyi, örgü örmeyi, kitap okumayı sever.”, “Kitap okumayı, yüzmeyi ve seyahat etmeyi seviyorum.”

97. sayfada, Okul ve öğretmen sevgisi ifade edilmiştir. “...ben okulumu ve öğretmenimi çok seviyorum.”

Kitabın 100. sayfasında, ‘Evimizin Kuralları’ içinde “sevgi”ye yer verilmiştir. “Karşılıklı saygı ve sevgi içinde olmak”.

104. sayfada, hayvan sevgisine yer verilmiştir. “Doruk köpeğine olan sevgisini onu okşayarak anlatır.”

Kitabın 107. sayfasında, aile içindeki sevgiye yer verilmiştir. “Mehmet ve babası, birbirlerine sarılıp oynamayı çok severler.”

Kitabın 126 ve 127. sayfalarında, ‘Sevgi’ değeri, vatan, millet, aile ve arkadaş sevgisi ile ifade edilmiştir. “Bu köydeki arkadaşlarımı çok seviyorum.”, “Türkiye’de olduğumuz sürece hangi ilde olduğumuz önemli değil. Çünkü ben ülkemizi çok seviyorum.”, “Ülkemiz bizim en büyük evimiz. Ailem, arkadaşlarım kısacası tüm sevdiklerimle burada yaşıyorum.”, “Ulu Önder Atatürk de ülkesini ve milletini çok severdi.”, “Evinizi ve ülkenizi neden seviyorsunuz?”

137. sayfada, Çocukluk döneminde oynamayı sevdiği oyunlara yer verilmiştir. “Şimdi arkadaşlarımla birlikte oynamayı seviyorum.”, “Top, ip, bisiklet, kaykay, oyun hamuru, oyuncak bebekler ve arabalar benim en sevdiğim oyuncaklardır.”

Kitabın 156 ve 157. sayfalarında, ‘Yaşasın Bayram Var!’ başlıklı konu ile 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı anlatılmıştır. Atatürk’ün bu bayramı çocuklara armağan etmesi ile çocuklara olan sevgisi ve Türk çocuklarının da Atatürk’e karşı olan sevgisi ifade edilmiştir. “...Hepimiz bayram süresince çok eğlendik. Bu bayramı bizlere armağan eden sevgili Atatürk, seni çok seviyoruz!”, “Sevgili Atatürk, Meclisi açtığın 23 Nisan gününü bizlere bayram olarak armağan ettin. Biz bu bayramı dünya çocukları ile birlikte kutluyoruz. Bizleri sevdiğini biliyoruz. Biz de seni çok seviyoruz!”

Sevgi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, kendini, ailesini, arkadaşlarını, öğretmenini, okulu, doğayı ve insanları sevme örnekleri ile işlenmiştir. Ülkesini sevmesi ve milli bayramlarda bu duyguyu açığa çıkarması ile vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Arkadaşlarıyla ilişkilerinde sevgi duygusunun temel alınması ve iyi ilişkiler geliştirebilme örnekleri ile desteklenmiştir. Kitabın genelinde bu değer kapsamlı olarak ifade edilmiştir.

Aile Sevgisi: Kitapta % 11,4 ile 3. sırada yer alan ‘Aile Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 75. sayfasında ‘Evimi Seviyorum’ başlıklı metin ile yaşadığı yerleşim birimi ile ailesinin özelliklerine de yer verilerek bu sevgi aile ile bütünleştirilmiştir.

Kitabın 78 ve 79. sayfalarında, Ailelerine ulaşmaya çalışan çocuk örneklerine yer verilerek ailenin önemine de değinilmiştir. 89. sayfada, Haftalık plan hazırlanmasına yer verilmiştir. Bu planda cumartesi gününün “Gün boyunca ailemle birlikte olacağım.” ifadesi ile doldurulması aile sevgisini belirtir.

Kitabın 90 ve 91. sayfalarında, Aile büyüklerinin çocukluklarını anlatmasına yer verilmiştir. Konu kapsamında geçen diyaloglarda anneciğim gibi ifadeler ile desteklenen iletişimden aile sevgisi değeri çıkarılabilir.

Kitabın 96. sayfasında, ‘Annem, Babam ve Ben’ başlıklı konuda aile bireylerinin yapmaktan hoşlandığı etkinliklere yer verilmiştir. Aile bireyleri anlatılırken aile içindeki sevgi ortamı resim yolu ile desteklenmiştir. “Aile içinde en çok kime benziyorsunuz?” sorusuna da yer verilmiştir.

100 ve 101. sayfalarda, Aile içi kurallar oluşturulması ve görev paylaşımı yapılması, ailedeki saygı-sevgi ortamını pekiştiren bir davranış olmuştur. “Ailece sabah kahvaltılarını ve akşam yemeklerini birlikte yemeye karar verdiler.”, “Karşılıklı saygı ve sevgi içinde olmak” kuralına yer verilmiştir.

109. sayfada, aile içindeki sevgi örtük olarak ifade edilmiştir. “Ben ders çalışırken bizim evde televizyon kapatılır. Sessiz bir ortam sağlanır. Çünkü sessiz ortamlarda daha iyi öğreniyorum.” Daha iyi öğrenebilmesi için ortamın sağlanması onun sevilmesi ve çalışmasına saygı duyulmasını ifade eder. Bir diğer benzer örnek: “Benim çalışma masamdaki lamba yetersizdi. Çalışmakta zorlanıyordum. Babamla lambayı değiştirdik.” olmuştur.

112 ve 113. sayfalarda, Ömer’in çok sevdiği tiyatro etkinliğine ailesi ile birlikte gitmeyi planlaması ve bu etkinliğe ailesi ile katılması ‘aile sevgisi’ni ifade eder. “Ömer tiyatrodaki çektiirdikleri fotoğrafları ailesine ve komşularına hediye etti.”

Kitabın 123. sayfasında, “Ailenizle nasıl bir tatil yapmak istersiniz? Hayal ettiğiniz tatili planlayınız ve ailenizle paylaşınız.” sorusu ile ‘Aile Sevgisi’ne kısmen yer verilmiştir.

126. sayfada, “Bu köy benim ilk yuvam. Annem, babam ve dedem bu köyde doğmuşlar. Ben de burada doğmuşum. Her yaz tatilinde ve bayramlarda ailemle birlikte buraya gelirim.” ifadeleri ile aile sevgisine örtük olarak yer verilmiştir.

127. sayfada, “Ailem, arkadaşlarım kısacası tüm sevdiklerimle burada yaşıyorum.” cümlesi ile ‘Aile Sevgisi’ne yer verilmiştir.

Aile Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin örtük kapsamda verildiği görülmektedir. Aile sevgisi üzerine vurgu yapılmaksızın yardımlaşma, beraber plan yapma, görev dağılımı yapma, birbirlerini düşünme ve aile kuralları belirleme davranışları üzerinde durulmuştur. Kitapta aile sevgisinin açık ifadesinin tek bir örnekte kural olarak ifade edilmesi eksik görülmüştür. Bu değerin diyaloglarla, faaliyetlerle desteklenerek aile sevgisine vurgu yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Yardımsever Olmak: Kitapta % 9,9 ile 4. sırada yer alan ‘Yardımsever olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında, kişisel bakımını yaparken aile bireylerinden yardım almaya değinilmiştir. “Saçlarını kendisi tarayamıyordu. Annesinden yardım istedi. Annesi Zeynep’in saçlarını taradı.”, “Zeynep kişisel bakımını yaparken zaman zaman büyüklerinden yardım alır.” Aile içinde yardımlaşmanın önemine değinilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında, Kültür ve Edebiyat Kulübü ile Yeşili Koruma Kulübünün çalışmalarına yer verilmiştir. Gruplar arasında birbirlerine destek olma ve yardımlaşma ile yardımsever olmak değeri pekiştirilmiştir. “Kültür ve Edebiyat Kulübü’nden iki öğrenci, kendi kulüplerine destek sağlamak istediler. Bu amaçla Yeşili Koruma Kulübü’ne gittiler.”, “Size yardımcı oluruz. Biz de ağaç sevgisiyle ilgili atasözleri arıyoruz.”, Kulüplerin birbirlerine aradıkları resim ve atasözlerini bulma konusunda yardımcı olmasına değinilmiş ve karşılıklı yardımlaşma vurgulanmıştır. “Böylece kulüpler arasında bir yardımlaşma ve dayanışma gerçekleşmiş oldu.”, “Sizden yardım isteyen kulüplere nasıl yardımcı oluyorsunuz?” sorusu ile öğrenci açısından pekiştirilmesi sağlanmak istenmiştir.

24. sayfada, Grup içinde yapılan çalışmada görevini tamamlayarak “Bana düşen işin çoğunu tamamladım. İhtiyacı olana yardımcı olabilirim.” ifadesine yer verilerek yardım etme davranışı vurgulanmıştır. Grup içinde yardımlaşmanın öneminin anlaşılmasını sağlayan ifadeler ile pekiştirilmiştir. “Gerektiğinde birbirlerine yardım edebileceklerini söylediler.”, “Kulübünüzdeki arkadaşlarınıza ne gibi yardımlarda bulundunuz?”

Kitabın 30. sayfasında, Arkadaşlarının özelliklerini belirten ifadeler yer verilirken “Onur yardımsever biridir.” ifadesi ile yardımsever olmak değeri vurgulanmıştır. 49. sayfada yer verilen meslek gruplarından “Doktorluk” mesleğinin yardımsever olması gerektiği ifade edilmiştir. 54. sayfada, Öğretmenlerin öğrencilere yapmak istedikleri etkinliklerde yardımcı olabileceğine örnek ile yer verilmiştir. “Öğretmenlerin yardımı ile de bütün okula kampanyaları hakkında bilgi verdiler.”

Kitabın 58. sayfasında, Türk halkının vatan sevgisinin yanında yardımsever olması vurgulanmıştır. “Savaşa gidemeyen yaşlılar, kadınlar ve çocuklar da cephede savaşan askerlerimize yardım ettiler.

Kitabın 62 ve 63. sayfalarında, ‘Çözüm Arıyorum’ başlıklı metinde sorun çözümünde yardım alabilecekleri kişilere değinilerek bu değer ifade edilmiştir. “İkinci sınıf öğrencileri bu sorunu çözmek için kimlerden yardım isteyebileceklerini araştırdılar. Bu konuda öğretmenlerinden yardım istemeye karar verdiler.”, “İkinci sınıf öğrencileri durumu üçüncü sınıf öğrencilerine açıkladılar. Üçüncü sınıflar yardımcı olacaklarını söylediler.”

78. sayfada, Zor durumda kalındığında polisten yardım istenebileceği ifade edilmiştir. “Selim, ailesine ulaşmak için polisten yardım istiyor. Polis ona yardım edebilmek için kişisel bilgilerini soruyor.”

100. sayfada, evde belirlenen kurallar arasında yardımlaşmaya yer verilmiştir. “Yardımlaşmaya özen göstermek.”

Kitabın 102. sayfasında, yardımcı olma isteği ve yardım etme davranışı örneklendirilmiştir. “Evde perdelerin değiştirilmesi sırasında yardım edebileceğimi anneme ve babam önermeliyim.”, “Aldığımız görevleri yerine getirmek ve yardımlaşmak bize büyük bir zevk veriyor.”

106. sayfada, ‘Yardımsever olmak’ değeri bir diyalog ile örneklendirilmiştir.

“- Erol amca Aysel teyze, nasılsınız? Çantalarınızı taşımanıza yardım edebilirim.

- Ali güler yüzlü ve saygılı bir çocuk. Yardım etmeyi de seviyor.”

Kitabın 109 ve 110. sayfalarında aile içinde yardımlaşma örneklerine yer verilmiştir. “- Daha iyi öğrenebilmem ve çalışabilmem için küçük oda bana ayrıldı. Annem ve babam odayı düzenlememe yardım ettiler.”, “Çalışma ortamınızı oluşturmak için kimlerden yardım alabilirsiniz?”

172. sayfada, Doğal afetlerden bahsedilmiş ve deprem gibi afetlerde zararı en aza indirmek için arama kurtarma ekiplerinin oluşturulmasına yer verilmiştir.

Yardımsever Olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer evde aile bireylerine, kulüp çalışmalarında arkadaşlarına yardımda bulunma, okul ile ilgili sorunlarda yardımlaşma ve doğal afetlere uğrayanlara yardım etme örnekleri ile aktarılmıştır. Resim ve diyalog faaliyetleri ile beslenen örneklerle kitabın bu değeri öğretici kapsamda ifade etmiş olduğu görülmüş ve bu değer yeterli bulunmuştur.

Gerçek Dostluk: Kitapta % 7,3 ile 5. sırada yer alan ‘Gerçek Dostluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 24 ve 25. sayfalarında örneklendirilen kulüp çalışmasında işbirliği içinde çalışan arkadaş grubu birbirlerine severek yardımcı olmuş, birbirlerini cesaretlendirmiş ve ümitsizliğe düşen arkadaşlarının bu duygudan çıkmasına yardımcı olarak dayanışma içinde çalışmışlardır. Bu davranışlar ile gerçek dostluk değerleri de vurgulanmaktadır.

Kitabın 30 ve 31. sayfalarında, ‘Biz Arkadaşız’ başlıklı metin ile dostluk değerleri de ifade edilmiştir. Örneklendirilen arkadaş grupları içinde birbirlerinin farklılıklarından memnun olma, birbirlerine yardımcı olma, ortak bir paydada birleşme ve farklı olma özelliklerine değinilmesi bu değeri tam olmamakla birlikte örtük olarak kısmen içermektedir.

Kitabın 32. sayfasında ‘Sevinince Ne Yaparsınız?’ başlıklı metin ile resim yarışmasında birinci olan arkadaşlarının sevincini paylaşan öğrencilere yer verilmiştir. Arkadaşlarını tebrik etme ve sevincini paylaşarak yaşama duygularının ifade edilmesi ile gerçek dostluk değerini içermektedir.

51. sayfada, Okulda arkadaş edinmeye yer verilmiştir. Arkadaşlık dostluk için ön koşul oluşturan bir ilişki olduğu için bu değer kapsamında değerlendirilmiştir. Okulda birçok arkadaşı olduğuna değinen öğrenci örneği ile açıklanmış ve arkadaşları ile ilgili duygu ve düşüncelerini anlatan poster hazırlamasına yer verilmiştir. Öğrencilerden ödev olarak istenen arkadaşları ile ilgili duygu ve düşünceleri ile ilgili hazırlık dostluk değerinden ne anladıklarının anlaşılmasını sağlayacaktır.

60. sayfada, ‘Dini Bayramlarımız’ başlıklı metin ile açıklamasına yer verilmiştir. “Bu bayramların en önemli özelliği komşuların, dost ve akrabaların bayram ziyaretleri

sebebiyle bir araya gelmeleridir.” ifadesi ile dostlukların bayramlar ile pekiştiğine yer verilmiştir.

66. sayfada, ‘İlköğretim Haftası’ konusuna yer verilmiş ve okulun dostluğu öğrettiği ifade edilmiştir. “Okul, bizim ikinci evimiz gibidir. Beraber yaşamayı, sevgiyi, dostluğu ve arkadaşlığı burada öğreniyoruz.”

Kitabın 91. sayfasında, Annesinin çocukluk arkadaşlarını soran ve çocukluk arkadaşlarından biri ile hâlâ görüştüğü cevabını alan bir diyaloga yer verilmiştir. Bu diyalog ile dostluk örtük olarak vurgulanmıştır.

Gerçek Dostluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta gerçek dostluğu dini bayramların, okul ortamının ve yapılan kulüp çalışmalarının dostluğu pekiştiren unsurlar olduğu ifade edilmiştir. Kitabın genelinde örtük olarak bulunan bu değer kapsamlı olarak ele alınmadığı görülmüştür.

Güvenilir Olmak: Kitapta % 7,1 ile 6. sırada yer alan ‘Güvenilir olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 37. sayfasında, “Ayşe ve Betül aynı mahallede oturuyorlar. Ayşe’yi her gün okuldan annesi alıyordu. Annesi o gün Ayşe’yi almaya gelemedi. Ayşe, babasıyla birlikte evine dönen Betül’e “Annem bugün gelemedi. Eve kadar birlikte yürüyebilir miyiz?” dedi.” yer verilen örnek ile tanıdığı insanlara güvenilebileceği örtük olarak ifade edilmiştir.

44. sayfada, ‘Eğrisi Doğrusu’ başlıklı konuda doğruluk, dürüstlük değerleri ile birlikte güvenilir olmak değeri de vurgulanmıştır. Olumlu davranışları vurgulanan doğru ve dürüstlük değerlerini barındıran Esra hakkında “Esra’ya herkes güvenir.” ifadesi ile güvenilir olduğu örneklendirilmiş ve bu değer vurgulanmıştır.

50. sayfada, ‘Okulumu Seviyorum’ başlıklı metinde öğretmenin güvenilir olduğu ifade edilmiştir. “Öğretmenim okulda olmadığımda kendimi güvensiz hissediyorum.”

Kitabın 68. sayfasında, Atatürk’ün Türk Gençliğine güvenmesine yer verilmiştir. “Bugün bayram, çocuklar! Atatürk’ün kurup bizlere emanet ettiği Türkiye Cumhuriyeti’nin doğum günü bugün”.

Kitabın 78 ve 79. sayfalarında, ‘Adresini Öğren’ başlığı ile verilen örneklerde kaybolan çocuklar ve polis, bulundukları yerin güvenlik görevlisine güvenerek adreslerini

söylemelerine yer verilmiştir. Bu örneklerde örtük kapsamda polis ve güvenlik görevlilerinin güvenilir olduğu ifade edilmiştir.

Kitabın 92 ve 93. sayfalarında yer verilen meslek örneklerinde “Sağlığımız doktorlara emanettir.” ve “Yaşadığımız yerin güvenliğini sağlar.” ifadeleri ile doktor ve polis mesleklerine insanların güvendiğine yer verilmiştir.

103. Sayfada, başkasının eşyasını kullanırken onun güvenliğini kazanmanın önemine yer verilmiştir. “Murat: Bize ait olmayan eşyaları kullanırken sahibinden izin almalıyız. İzin alarak o kişiye saygımızı belirtmiş oluruz. Eşyasını özenli kullanarak onun güvenliğini kazanırız.”

Kitabın 106. sayfasında, ‘Bana Güvenebilirsiniz’ başlığı ile ‘güven’i anlatan örneklere yer verilmiştir. Burada doğru söylemenin ve sözünü tutmanın güvenilir olmayı sağladığına değinilmiştir. “Sözünü tutmayan insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?”, “Sen her zaman doğruları söylersin. Sana güvendiğimizi biliyorsun.”, “Çevrenizdeki insanların hangi davranışları güvenliğinizi artırır?”

107. sayfada, ailenin güvenilir bir yer olduğuna yer verilmiştir. “Babasıyla birlikteyken Mehmet kendini güvende hisseder ve mutlu olur.”

117. sayfada, ‘Güvenlik’ kavramına yer verilmiştir. “Annesi Ayşe’ye “Kendinin ve ailemizin güvenliği için kapıyı açık bırakmamalısın.” dedi.”

127. sayfada, Ülkenin güvenli olmasına “Kendimi ülkemde, evimde olduğu gibi rahat, huzurlu ve güvende hissediyorum.” ve Atatürk’ün Türk milletine güvenmesine yer verilmiştir. “Atatürk’ün bizlere emanet ettiği ülkemizin değerini bilelim.”

Kitabın 152. sayfasında, Türk milletinin Atatürk’e karşı olan güvenine ve Atatürk’ün güvenilir bir lider olmasına yer verilmiştir. “Atatürk Türk milletinin önderi oldu. Türk milleti de Atatürk’e inandı ve güvendi. Atatürk’ün önderliğinde yurdumuz düşmanlardan kurtarıldı.”

Güvenilir Olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin doğruluk ve dürüstlük değeri ile bütünleştiği görülür. Doğru söyleyen ve sözünü tutan kişilerin güvenilir olduğu vurgulanmıştır. Öğretmen, aile ve tanıdık kişilere güvenmek gerektiğine yer verilmiştir. Atatürk’ün güvenilir olduğu vurgulanmış, Atatürk’ün de Türk gençliğine güvendiği ifade edilmiştir. Meslek gruplarından öğretmen, doktor ve polis gibi mesleklere

güvenilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Özetle kitapta “güvenilir olmak” değeri kapsamlı olarak ifade edilmiş ancak örneklerin geliştirilebileceği düşünülmüştür.

Doğruluk: Kitapta % 4,8 ile 7. sırada yer alan ‘Doğruluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 19. sayfasında, Doğru konuşma ifadesine yer verilerek onaylama anlamında kullanılmıştır. “Doğru söylüyorsun. Hep beraber konuşursak anlaşıyoruz.”

35. sayfada, Trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt edebilme ve trafik kurallarına uyma nedeninden bahsedilmiştir. “Pek çok kaza, yayaların ve sürücülerin bu kurallara uymamasından kaynaklanır.”, “Trafikteki yanlış davranışların sonuçları neler olabilir?”

Kitabın 44. sayfasında, ‘Eğrisi Doğrusu’ başlıklı metin ile ‘Doğruluk’ değeri vurgulanmıştır. “Serkan saklambaç oynarken gözünü tam kapatmıyor. Bu nedenle arkadaşlarının saklandığı yeri kolaylıkla buluyor. Arkadaşları Serkan’a bu davranışının doğru olmadığını söyledi.” Doğruluk değeri doğru olmayan bir davranış örneğiyle vurgulanmıştır. Oyun kurallarına uymayarak etik davranmayan Serkan’ı arkadaşları bu konuda uyarmaktadır. Bu uyarı ile doğruluk değeri ifade edilir. “Esra güler yüzlüdür. Yalan söylemez, taraf tutmaz, arkadaşlarına yardımcı olmaya çalışır. Esra’ya herkes güvenir. Bundan dolayı Esra’yı öğretmen ve arkadaşları çok sever.” Verilen örnek durumda Esra yardımsever, güvenilir, yanlı davranışlar sergilememesi, yalan söylememesi ve etik davranışların farkında olması ile doğruluk ve dürüstlük değeri ile hareket eden bir bireydir. Bu davranışları ile sevilen bir öğrenci ve arkadaş olması bu değerleri pekiştirir.

Kitabın 48. sayfasında yer verilen mesleklerden Hâkimlik mesleğinin özelliklerinde bu değer vurgulanmıştır. “Tarafsız ve bağımsız olmalı. Adil olmalı. Ön yargısız davranmalı.” ifadeleri ile doğruluk değerini kapsamaktadır.

Kitabın 101. sayfasında, ‘Aile İçi Görevler’ başlıklı konuya yer verilmiş ve aile içi ilişkilerde olumlu değerlerin gözetilmesi örneklendirilmiştir. “Bir evde bütün işlerin bir kişi tarafından yapılması hem mümkün değil hem de doğru olmaz.”

105. sayfada, bir arkadaş grubunun oyun oynaması ve bir başka arkadaşlarının yanlış bir davranış ile oyunu bozması örneklendirilmiştir. “Ayşe ve arkadaşları, bahçede ip atlıyorlardı. Meral, koşarak geldi. Ayşe’nin elindeki ipi çekti. Daha önceden de yaptığı gibi

oyunu bozdu.” Meral’in bu davranışının doğru olmadığını Ayşe’nin söylemesi ile bu değer örneklendirilmiştir. “Ayşe: Bu davranışın doğru değil.”

106. sayfada, ‘Bana Güvenebilirsiniz’ başlıklı konuda anne ile kızı arasında geçen diyalog örneğine yer verilmiştir. Bu diyalogda doğru söylemenin güvenilir olmayı sağlayacağı ifade edilmiştir. “Anne: Sen her zaman doğruları söylersin. Sana güvendiğimizi biliyorsun.”

Doğruluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, etik davranışların farkında olma, ilişkilerinde olumlu değerleri gözetme, yanlış davranışları fark etme ve trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt etme durumları örnekler ile açıklanmıştır. Doğru sözlü olma, haksızlığa uğradığını fark etme, her durumda doğruyu söylemenin güvene sebep olduğu açıklanarak öğretilmek hedeflenmiştir. Yanlılık içermeyen davranışlar ve ön yargısız davranma örneklendirilmiştir. Kitabın genelinde “doğruluk” değeri kapsamlı olarak ifade edilmiştir.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık: Kitapta % 2,3 ile 8. sırada yer alan ‘Gelenek ve Göreneklere Bağlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 60. sayfasında, ‘Dini Bayramlarımız’ başlıklı metinde gelenek ve göreneklere de yer verildiği görülmektedir. Bayram ziyaretleri, bayramda yapılan ikramlar, bayramda ihtiyacı olan insanlara yardım edilmesi ve bayram eğlenceleri düzenlemeleri ile yer verilmiş ve gelenek-göreneklere bağlılık bu kapsamda ifade edilmiştir.

106. sayfada, Ailece yapılan hasta ziyaretine resim ve diyalog yolu ile yer verilmiştir.

- “ – Geçmiş olsun. Nasılsın amca?
- Ziyaretiniz beni çok mutlu etti sizi görünce daha iyi oldum.
- Senin için yapabileceğimiz bir şey var mı?
- Teşekkür ederim. Beni düşünmeniz yeterli.”

Kitabın 144 ve 145. sayfalarında, Farklı ülkelerden çocukların kendi yörelerini anlatmalarını içeren örnekler yer verilmiştir. Bu örneklerde kendi yörelerine has özelliklere yer vermeleri ‘Gelenek ve Göreneklere Bağlılık’ değerini kapsamaktadır. “Selam! Ben Marat. Kırgızistan’da yaşıyorum. Ben de sizler gibi giyiniyorum.

Arkadaşlarımla “dokuz taş” oynuyorum. Önemli misafirlerimize ikram ettiğimiz “beş parmak” yemeğini çok seviyorum.”

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere dini bayram kutlamaları, bayram ziyaret ve ikramları, hasta ziyaretleri ile dikkat çekilmiştir. Yabancı çocukların ülkelerini tanıtmaya yer verilerek onların geleneklerinden örnekler sunulmuştur. Kitapta kapsamlı bir şekilde ifadesini bulamayan “Gelenek ve Göreneklere Bağlılık” değeri fikri açıdan eksik kalmış, bu değer anlaşılmaması açısından yeterli bulgu ve örneğe yer verilmemiştir.

Dürüstlük: Kitapta % 2,1 ile 9. sırada yer alan ‘Dürüstlük’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 44. sayfasında, ‘Eğrisi Doğrusu’ başlıklı metin ile Dürüstlük değerine yer verilmiştir. “Serkan saklambaç oynarken gözünü tam kapatmıyor. Bu nedenle arkadaşlarının saklandığı yeri kolaylıkla buluyor. Arkadaşları Serkan’a bu davranışının doğru olmadığını söyledi.” Serkan’ın etik olmayan bu davranışını arkadaşlarının ona söylemesi dürüstlük değerini içermektedir. “Esra güler yüzlüdür. Yalan söylemez, taraf tutmaz, arkadaşlarına yardımcı olmaya çalışır. Esra’ya herkes güvenir. Bundan dolayı Esra’yı öğretmenini ve arkadaşları çok sever.” Verilen örnek durumda Esra yardımsever, güvenilir, yanlış davranışlar sergilememesi, yalan söylememesi ve etik davranışların farkında olması ile doğruluk ve dürüstlük değeri ile hareket eden bir bireydir. Bu davranışları ile sevilen bir öğrenci ve arkadaş olması bu değerleri pekiştirir.

Kitabın 97. sayfasında, ‘Benim de Bir Fikrim Var’ başlıklı konuda aile içindeki diyaloga ve bu diyalogda çocuğun kendi düşüncelerini çekinmeden dürüstçe ifade etmesine yer verilmiştir. “Özcan: Ama ben okulumu ve öğretmenimi çok seviyorum. Ayrıca arkadaşlarımdan da ayrılmak istemiyorum.”

105. sayfada, bir arkadaş grubunun oyun oynaması ve bir başka arkadaşlarının yanlış bir davranış ile oyunu bozması örneklendirilmiştir. Burada arkadaşının davranışının doğru olmadığı dürüstçe ifade edilmiştir. “Ayşe, ...Meral’e dönerek “Bu hareketinle beni rahatsız ediyorsun. Bu davranışın doğru değil.” dedi.”

Dürüstlük değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer, arkadaşlarının sergilediği davranışların etik olup olmadığını fark etme, olumlu değerleri gözetme ve kendi ihtiyaçlarını, isteklerini çekinmeden olduğu gibi söyleme davranışları kapsamında

örneklendirilmiştir. Dürüst olmanın güvenilir olmayı sağladığı vurgulanmıştır. Özetle kitapta “dürüstlük” değeri örtük kapsamda ve az örnek ile ifade edilmiştir. Bu değerin daha kapsamlı ve pratik örneklerle sunulması gerektiği düşünülmektedir.

Misafirperverlik: Kitapta % 1,5 ile 10. sırada yer alan ‘Misafirperverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 60. sayfasında örtük olarak ifade edilmiştir. Bayram ziyaretlerine yer verilmesi Türk misafirperverliğini de göstermektedir. ‘Dini Bayramlarımız’ başlıklı metinde, “Bu bayramların en önemli özelliği komşuların, dost ve akrabaların bayram ziyaretleri sebebiyle bir araya gelmeleridir.”, “Bayram ziyaretlerinde şeker ikram edilir.” ifadeleri ile yer verilmiştir.

76. sayfada, “Ali amcasının evine misafir olarak gelmişti.” cümlesi ile misafirlik kavramına yer verilmiştir.

Kitabın 143, 144 ve 145. sayfalarında, ‘Ülkeler ve Çocukları’ konusuna ve konu kapsamında ‘Misafirperverlik’ değerine yer verilmiştir. Farklı ülkelerden kendilerini tanıtan öğrenci örnekleri ile ifade edilmiştir. “Poule (Pol): Fransa’da yaşıyorum. ...Fransa’ya gelerseniz size ayçöreği ikram ederiz.”, “- Selam! Ben Marat. ...Önemli misafirlerimize ikram ettiğimiz “beş parmak” yemeğini çok seviyorum.”

Misafirperverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulguya yer verilmemesi ile eksik kaldığı görülmüştür. Bayram ziyaretleri, dost ve akraba ziyaretleri ve başka ülke çocuklarının misafir geleneklerini anlatması ile işlenmiştir. Bu değer farklı örneklerle desteklenebileceği düşünülmektedir.

Fedakâr Olmak: Kitapta % 0,5 ile en az bulunan ‘Fedakâr olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta sadece bir yerde örneklendirilen fedakâr olmak değeri bu kitapta çok eksik kalmıştır. Kitabın 58. sayfasında, Türk ulusunun fedakârlığı ifade edilmiştir. “Yurdumuzun her tarafında düşmanla büyük mücadeleler yapıldı. Eli silah tutan herkes cepheye gitti. Savaşa gidemeyen yaşlılar, kadınlar ve çocuklar da cephede savaşan askerlerimize yardım ettiler.”

Tablo 55. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler

(2005/2009) 2. Sınıf 4. Kitap		
Milli Değerler	f	%
Milli Simgeler	51	19.4
Vatanseverlik	48	18.3
Bağımsızlık	48	18.3
Millet	32	12.2
Bayrak Sevgisi	19	7.2
Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Miras.	18	6.8
Barış	14	5.3
Devlet	13	4.9
Kahramanlık	12	4.6
Din	4	1.5
Ulusal Güvenlik	3	1.1
Dil	1	0.4
Toplam	263	100.0

Tablo 55’te Milli değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 55’e göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında 263 yerde Milli değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Milli Simgeler (milli marş, milli anıtlar, milli bayram vb.) % 19,4 ile en fazla kullanılan değer olarak dikkati çekmektedir. Bunu takiben % 18,3 ile Bağımsızlık ve Vatanseverlik kavramları, % 12,2 ile Millet kavramı fazla kullanılan değerlerdir. Bayrak Sevgisi % 7,2, Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık kavramı % 6,8, Barış kavramı % 5,3, Devlet kavramı % 4,9 ve Kahramanlık kavramı % 4,6 ile az kullanılan değerlerdir. Din kavramı % 1,5, Ulusal Güvenlik % 1,1 ve Dil kavramı % 0,4 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan değer ile en az kullanılan değer arasında % 19,0 gibi bir fark bulunmaktadır.

Milli Simgeler: Kitapta % 19,4 ile en fazla bulunan ‘Milli Simgeler’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26. ve 27. sayfalarında ‘Bayrağımız ve İstiklâl Marşı’mız’ başlığıyla milli değerlerimizden olan Bayrak ve İstiklâl Marşı’nın anlatılması ile milli simgeler yoğun olarak verilmiştir. Bir devletin olmazsa olmazları olarak ifade edilen bu iki değer en önemli Milli Simgeleri oluşturur. “Bizim milli marşımız İstiklâl Marşı’dır.”, “1921 yılına kadar bir milli marşımız yoktu. Türkiye Büyük Millet Meclisi bir “Milli Marş Yarışması” düzenledi. Bu yarışmaya pek çok eser katıldı. Katılan eserler arasından Mehmet Âkif Ersoy’un yazdığı “İstiklâl Marşı” adlı şiir birinci oldu. İstiklâl Marşı Mecliste ikinci defa okunurken ayakta dinlendi. Alkışlarla milli marş olarak belirlendi.” olarak İstiklâl Marşı’nın Milli Simge olması anlatılmış ve vatanseverlik duygusu ile ifade edilmiştir.

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Cumhuriyet Bayramı ile milli bayram, milli kıyafetler ve bayrak kavramları ile ‘Milli Simgeler’ değerine yer verilmiştir. 59. sayfada, Cumhuriyet Bayramı’na yer verilerek ‘milli bayram’a yer verilmiştir.

94. sayfada, Milli marşımıza ve yazarına yer verilmiştir. “Mehmet Akif Ersoy, İstiklâl Marşı’mızın yazarı, milli şairimizdir.”

156 ve 157. sayfalarda “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türk Bayrağı’na” yer verilmiştir. 158 ve 159. sayfalarda, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş Savaşı ve Milli Bayram Kutlamaları”na yer verilerek Milli Simgelerden bahsedilmiştir.

Milli Simgeler değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta Türk bayrağı ve İstiklâl Marşı’na saygı duyulması ön plana çıkarılmıştır. Bu simgeler ile birlikte milli bayram ve milli kıyafetler, tarihsel süreçte önemli ifadelere yer verilerek desteklenmiştir. Özetle kitapta, “Milli Simgeler” anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.

Vatanseverlik: Kitapta % 18,3 ile 2. sırada yer alan ‘Vatanseverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26 ve 27. sayfalarında, “Bayrağımız ve İstiklâl Marşı’mız” konusu ile iki önemli Milli Simge’ye (Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı) saygı duyulmasını gösteren ifadelerle “Vatanseverlik” değeri pekiştirilmiştir. “Bayrağımıza saygı göstermekle milletimize saygı

göstermiş oluruz.”, İstiklâl Marşı’nın kabul edilişine ve İstiklâl Marşı’nın iki kıtasına yer verilmiştir. “İstiklâl Marşı da bayrağımız gibi milletimizin bağımsızlığını ifade eder. Bundan dolayı İstiklâl Marşı’na da saygı gösteririz.”

53. sayfada, Vatansever olmanın kaynakları bilinçli kullanmayı gerektirdiğine yer verilmiştir. “Arkadaşlar! Vatanımızı sevmenin bir yolu da kaynakları verimli kullanmak ve bilinçli tüketmektir.”

54. sayfada, ‘Okulumuzu Koruyalım’ başlıklı metin yolu ile okulun ve çevresinin korunmasına, güzelleştirilmesine yer verilmiştir. “Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bir vatandaşlık görevidir.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, ‘Cumhuriyet Bayramı’ hazırlıklarına ve coşkuyla kutlanmasına yer verilmiştir. “Zeynep ve arkadaşları Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına hazırlanmak için farklı etkinlikler önerdiler.”, “Zeynep ve arkadaşları Cumhuriyet Bayramı töreni için istekli bir şekilde çalıştılar.”, “29 Ekim günü her yer bayraklarla süslenmişti. Cumhuriyet Bayramı bütün ülkede ve Zeynep’in okulunda birlik ve beraberlik içinde, coşkuyla kutlandı.” Kitapta yer verilen ‘29 Ekim’ şiiri ile Cumhuriyet coşkusu hissettirilmiş ve vatanseverliğe yer verilmiştir.

“...
Bak sevinçten coşanlara,
Akın akın koşanlara,
Sen de katıl koş onlara,
Cumhuriyet Bayramı var.

Yüreğine şunu kazdır,
29 Ekim yazdır.
Ne yapılsa gene azdır,
Cumhuriyet Bayramı var.”

Atatürk’ün ulusal bir lider olduğunu kabul eden ifadeye yer verilmiştir. “Türkiye Cumhuriyeti Devleti Atatürk’ün önderliğinde kurulmuştur. Bugünü törenlerle kutluyoruz.”

Kitabın 58. sayfasında, Yurdun düşman işgalinden kurtarılması ve Kurtuluş Savaşı mücadelesinin anlatılması ile ‘vatanseverlik’ değerine yer verilmiştir.

70 ve 71. sayfalarda, ‘Atatürk Haftası’na yer verilmiştir. Konu kapsamında “Atatürk’ün liderliği, vatanseverliği, Kurtuluş Savaşı mücadelesi ve Atatürk’e karşı duyulan saygı”ya yer verilmiştir.

“...
Çok kötü bir zamanda,
Uçurumdaydı vatan.
O büyük kahramandı,
Yurdumuzu kurtaran.

Kalbimiz sevgi dolu,
Yol gösteren o, Türk’e.
Yolumuz onun yolu,
Saygı duy Atatürk’e.”

Kitabın 94. sayfasında, “Hayrettin Karaca öncülüğünde Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) kurulmuştur. Hayrettin Karaca’nın çabaları ile ülkemizde ağaç dikimi hızlanmıştır.” örneği ile vatanseverliğe yer verilmiştir.

Vatanseverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, Türk bayrağına ve İstiklâl Marşı’na saygı gösterilmesi, milli bayramlara coşku ile katılma, Atatürk’ün ulusal bir lider olduğunu kabul etme davranışları ile vurgulanmıştır. Vatanseverlik değeri, yaşadığı yerleşim birimini sevme, ülkesinin malına zarar vermeme, ülkeyi güzelleştirmek için faaliyetlerde bulunma örnekleri ile desteklenmiştir. Kitapta bu değerle ilgili yeterli bulguya yer verilmiştir.

Bağımsızlık: Kitapta % 18,3 ile 3. sırada yer alan ‘Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 20. sayfasında, Özgürlük kavramına yer verilerek ifade edilmiştir. “Herkes özgürce tercihini yaparak istediği adaya oy verdi.”

Kitabın 26 ve 27. sayfalarında, ‘Bayrağımız ve İstiklâl Marşı’mız’ konusuna yer verilmiştir. Bağımsızlığın simgesi olan milli semboller olarak vurgulanmışlardır. “Dünyadaki her bağımsız devletin bir bayrağı vardır. Bayrak, bağımsızlığı semboller ve ait olduğu ülkeyi temsil eder.”, “İstiklâl Marşı da bayrağımız gibi milletimizin bağımsızlığını ifade eder.”

48. sayfada, Hâkimlik mesleğinin sahip olması gereken özellikler içinde ‘bağımsız’ kavramına yer verilmiştir. “Hukuk eğitimi almış olmalı. Tarafsız ve bağımsız olmalı...”

56 ve 57. sayfalarda, ‘Cumhuriyet Bayramı’ konusu ile ‘Bağımsızlık’ örtük olarak ifade edilmiştir. 58 ve 59. sayfalarda, ‘Cumhuriyet’e Doğru’ başlıklı konuda Kurtuluş Savaşı mücadelesi anlatılmış ve böylece bağımsızlık değerine yer verilmiştir. “Atatürk’ün önderliğinde Kurtuluş Savaşı kazanılmış oldu. Yeni bir Türk Devleti kuruldu. 29 Ekim Bin Dokuz Yüz Yirmi Üç tarihinde Büyük Millet Meclisi, Cumhuriyet yönetimini kabul etti.”, “Türk milleti cumhuriyet yönetimi ile birlikte birçok hak ve hürriyete kavuştu.”

Kitabın 68 ve 69. sayfalarında, ‘Yaşasın Cumhuriyet’ başlıklı konu ile bağımsızlık değerine yer verilmiştir. “Kanunlar, Cumhuriyet Döneminde bağımsız hâkimlerce uygulandı.”

110 ve 111. sayfalarda ‘Atatürk’ün Önderliğinde Kazandıklarımız’ konusu ile hürriyet ve özgürlük kavramlarına yer verilmiştir. “Atatürk’ün önderliğinde kazandığımız hak ve hürriyetleri anlatan resimler bulmalıyım.”, “Atatürk’ün insan hak ve hürriyetlerine çok önem verdiğini öğrendim. Düşüncelerimizi özgürce söyleme hakkını Atatürk’ün önderliğinde kazandığımızı biliyor musun?”

129. sayfada, “Benim Eşsiz Yuvam” temasında öğrenilen kavramlara ve bu kavramlar içerisinde “hürriyet” kavramına da yer verilmiştir. “Düşüncelerimizi özgürce söyleme hürriyetine sahibiz.”

Kitabın 152. sayfasında, Yurdun düşman işgalinden kurtarılması ve cumhuriyet’in ilan edilmesine yer verilmiştir. “Atatürk’ün önderliğinde yurdumuz düşmanlardan kurtarıldı.”, “29 Ekim 1923 (bin dokuz yüz yirmi üç)’te cumhuriyet ilan edildi.”

154 ve 155. sayfalarda yer verilen “Atatürk Albümü” ile yurdun düşman işgalinden kurtarılması bir kez daha ifade edilmiştir. Bu ifade ile “Bağımsızlık” değeri örneklendirilmiştir. “Yurdumuzu düşmanlardan kurtardı.”, “Yurdumuzu kurtarmak için 19 Mayıs 1919 (bin dokuz yüz on dokuz)’da Samsun’a çıktı.”

Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerın kitapta; bağımsız devlet, kurtuluş savaşı mücadelesi ile yeni Türk devleti, bağımsız hâkimler ve millet bağımsızlığı ile aktarıldığı görülmüştür. Cumhuriyet ile kazanılan hak ve hürriyetler, özgürlük kavramı ve milli simgeler (Türk bayrağı ve milli marş) ile desteklenmiştir. Kitapta “bağımsızlık” değerinin anlaşılır bir şekilde ifadesine yer verilmiştir.

Millet: Kitapta % 12,2 ile 4. sırada yer alan ‘Millet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26 ve 27. sayfalarında ‘Bayrağımız ve İstiklâl Marşı’mız’ başlığıyla milli değerlerimizden Millet kavramı da vurgulanmıştır. “Bayrak milletimizin birlik ve beraberliğini gösterir.” ifadesi ile milletimizin birliği vurgulanmıştır. İstiklâl Marşı’nın yazılışı anlatılmış ve İstiklâl Marşı’na yer verilerek Millet kavramının vurgulanması sağlanmıştır. “...O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak; / O benimdir, o benim milletimindir ancak.”, “Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin istiklâl!” Millet ifadesine, milletin hür iradesine vurgu yapılmıştır.

Kitabın 58 ve 59. sayfalarında, ‘Cumhuriyete Doğru’ başlıklı konu ile Cumhuriyet’in kazanılması yolunda yapılan mücadeleler anlatılmış ve millet değeri vurgulanmıştır. “Türk Milleti Atatürk’ün önderliğinde düşmanla mücadele etti.”, “Atatürk, milletin temsilcilerini 23 Nisan Bin Dokuz Yüz Yirmi’de Ankara’ya çağırdı.”, “Ankara’ya gelen temsilcilerle Büyük Millet Meclisini oluşturdu.”, “Türk milleti cumhuriyet yönetimi ile birlikte birçok hak ve hürriyete kavuştu.”

67. sayfada, ‘Dünya Çocuk Günü’ne yer verilmiştir. Bu konu kapsamında “Dünya Çocuk Günü evrenseldir. Birleşmiş Milletler Örgütüne üye bütün ülkelerde, aynı günde kutlanır.” ifadesine yer verilerek Millet kavramı vurgulanmıştır.

71. sayfada, Atatürk’ü tüm milletlerin üstün tuttuğuna yer verilmiştir. “...Onu biz değil yalnız, / Üstün tanır her millet. / En büyük eseridir, / Kurduğu cumhuriyet...”

Kitabın 111. sayfasında, Türk milletinin sahip olduğu haklardan bahsedilmiş ve ‘Millet’ kavramına yer verilmiştir. “...Atatürk bu hakların kazanılmasında Türk milletine önderlik etmiştir.”, “Türk milletine kazandırdığı hak ve hürriyetlerden dolayı Atatürk’e neler söylemek istersiniz?”

127. sayfada, Atatürk’ün ‘Millet’ sevgisi ifade edilmiştir. “Ulu Önder Atatürk de ülkesini ve milletini çok severdi.”

Kitabın 150 ve 151. sayfalarında, ‘Millet’ kavramı Atatürk ile yapılan röportaj örneği ile verilmiştir. “Millet Mektebi Açılıyor.”, “Atatürk: Düşüncelerimi, Türk milletiyle paylaştım. Bunları mecliste tartıştık. Böylece alfabeyi değiştirmeye karar verdik.”, “Türk milletine kimler liderlik yapmıştır?”

Millet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerın Milletin birlik ve beraberliği, Türk milletinin mücadelesi, kazandığı hak ve hürriyetler başlıkları ile vurgulanmıştır. Atatürk’ün Türk milletine karşı olan sevgisi ve liderlik yapması anlatılmıştır. İstiklal Marşı ile Türk milletinin hür iradesine vurgu yapılmıştır. Dünya

milletleri; Atatürk'ün dünya milletleri tarafından üstün tutulması ve Birleşmiş Milletler ile örneklendirilmiştir. Özetle kitapta “millet” değeri fikri açıdan anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir.

Bayrak Sevgisi: Kitapta % 7,2 ile 5. sırada yer alan ‘Bayrak Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26 ve 27. sayfalarında, “Bayrağımız ve İstiklâl Marşı’mız” konusu ile ‘Bayrak Sevgisi’ ifade edilmiştir. “Türk bayrağını görünce neler hissediyorsunuz?” sorusu ile bu sevginin açıklanması istenmiştir. “Şanlı bayrağımız, İstiklâl Marşı söylenerek göndere çekilir. Gönderden yine İstiklâl Marşı söylenerek ve selamlanarak indirilir. Bayrak töreni sırasında “hazır ol” vaziyetinde durulur.”, “Bayrak milletimizin birlik ve beraberliğini temsil eder. Bayrağımıza saygı göstermekle milletimize saygı göstermiş oluruz.”

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında ‘Cumhuriyet Bayramı’ konusunda bayrağımıza yer verilmiştir. Bayram kutlamasında bayraklarla süslenmiş sınıf ve bayraklarla donatılmış tören resmi örneklerine yer verilmiştir. “29 Ekim günü her yer bayraklarla süslenmişti.”, ‘29 Ekim’ şiiri, ‘Bayrak’ kavramı ile başlamıştır. “Al bayrağın gölgesinde, / Şen türküler gür sesinde, / Kahramanlar ülkesinde, / Cumhuriyet Bayramı var...”

156. sayfada, Milli bayram (23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı) kutlamasında bayrağa yer verilmiştir.

Bayrak Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer milletin bağımsızlık simgesi, birlik ve beraberliğini güçlendiren bir simge olarak vurgulanmıştır. Türk bayrağının kutsal olması ifade edilmiştir. Bayrak sevgisi kapsamlı ifade edilmemesi yönü ile eksik bulunmuştur.

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık: Kitapta % 6,8 ile 6. sırada yer alan ‘Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 60 ve 64. sayfalarında, Dini Bayramlara yer verilmesi ile Kültürel Değerlere denilmiştir. Ramazan ve Kurban Bayramı kutlamalarına yer verilmiştir.

122 ve 123. sayfalarda, Tarihi yer ve kültürel değeri olan ‘Hacivat ve Karagöz’ oyununa yer verilmiştir. “Bursa’nın tarihi yerlerini, müzeleri ve parklarını da gezebiliriz.”,

“Bursa’da güzel bir tatil yaptık. Karagöz ve Hacivat’ın Bursa’da yaşadıklarını öğrendim. Karagöz evini ziyaret ettik.”, “Karagöz ve Hacivat ile ilgili kartlar ve kitaplar edindim.” Karagöz Müzesi’nin resmine de yer verilmiştir.

Kitabın 126. sayfasında ‘Bir Başkadır Benim Ülkem’ başlıklı konu ile ülkemizin tarihi yerlerinden bahsedilmiştir. “Dedemle tarihi yerleri gezerken ondan kahramanlarımızın hikâyelerini dinleriz.”

145. sayfada, Bazı ülkelerin yöresel giysi, oyun ve yemeklerine yer verilmiştir. 148. sayfada, ‘Eski ve Yeni Meslekler’ başlığı ile tarihsel süreçte meslekler açıklanmıştır. “İnsanlar birlikte yaşamaya başladıkları günden bu yana meslekler vardı. Geçmişte bakırcılık, kalaycılık, terzilik, halı ve kumaş dokumacılığı gibi meslekler yapıyordu.”

Kitabın 156 ve 157. sayfalarında ‘Yaşasın Bayram Var!’ başlıklı konu ile ‘23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın kutlanmasına yer verilmiştir. Milli Bayram kutlama coşkusu, bayram hazırlıkları ve halk oyunları hazırlıkları ile “Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık” değerine yer verilmiştir.

Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta dini ve milli bayramları kutlama, Türk bayrağını ve İstiklâl Marşı’nı bir değer olarak kabul etme, cumhuriyeti korumak ve geliştirmek için çaba gösterme davranış örneklerine yer verilmiştir. Bu değer tarihsel alanlar, müzeler ve tarihi değeri olan oyunlar ile desteklenmiştir. Kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulguya yer verilmemesi yönü ile eksik kaldığı düşünülmektedir.

Barış: Kitapta % 5,3 ile 7. sırada yer alan ‘Barış’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 30. ve 31. sayfalarında benzerlik ve farklılıklara yer verilerek ‘Barış’ içinde yaşamaya yer verilmiştir. “Farklı özelliklerimiz bizi rahatsız etmiyor. Benzerliklerimizin ve farklılıklarımızın olmasının doğal olduğunu düşünüyoruz.”

Kitabın 60. sayfasında ‘Dini Bayramlarımız’ başlıklı konu ile bayram kutlamasına yer verilmesi ‘Barış’ kavramını kapsamaktadır. “Bayramların paylaşma ve dayanışma açısından önemi nedir?”

67. sayfada yer verilen ‘Dünya Çocuk Günü’ konusu ile dünya çocukları arasındaki eşitliğe ve evrensel barışı ifade eden maddelere yer verilmiştir. “Dünya Çocuk Günü evrenseldir. Birleşmiş Milletler Örgütüne üye bütün ülkelerde, aynı günde kutlanır.”

Kitabın 142 ve 143. sayfalarında, ‘Ülkeler ve Çocukları’ başlığı ile farklı ülkelerden çocukların Türkiye’ye gelmesi ve kendini tanıtmaya yer verilmiştir. Bu konu kapsamında farklı ülke çocuklarının ziyareti ve bu farklılıkları doğal karşılama ‘Barış’ içinde yaşamayı kapsamaktadır. Örneğin; “Benim adım Ebu Kasım, Suudi Arabistan’dan geliyorum.”, “Benim adım Hans. Almanya’dan geldim.”, “Adım Kunanboy. Kazakistan’dan geliyorum.”... “Ben Kemal. Sizleri ülkem Türkiye’de görmekten çok mutluyum.”

158 ve 159. sayfalarda, “19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı”na yer verilmiş ve günün önemi, barış ortamının sağlanmasından bahsedilmiştir. “Atatürk’ün Samsun’a çıkmasıyla Kurtuluş Savaşı başlamış oldu. 19 Mayıs tarihinde başlayan bu savaşı biz kazandık. Yurdumuzu düşmanlardan kurtardık. Bundan dolayı bayram yapıyoruz.”

Barış değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer toplumsal paylaşımlar yaşama, benzerlik ve farklılıkları doğal karşılama, dayanışma içinde olma, milli ve dini bayramları kutlama davranışları ile vurgulanmıştır. Kitapta “barış” değerinin milli boyutu savaş sonrası oluşan ortam ile örneklendirilmiştir. Kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulguya yer verilmiştir.

Devlet: Kitapta % 4,9 ile 8. sırada yer alan ‘Devlet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 26 ve 27. sayfalarında ‘Bayrağımız ve İstiklâl Marşı’mız’ başlığıyla milli değerlerimizden Devlet kavramı da vurgulanmıştır. “Dünyadaki her bağımsız devletin bir bayrağı vardır.”, “Bütün devletlerin bir milli marşı vardır.”

57. sayfada, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşu ile ifade edilmiştir. “Türkiye Cumhuriyeti Devleti Atatürk’ün önderliğinde kurulmuştur.”

Kitabın 59. sayfasında, ‘Cumhuriyete Doğru’ başlıklı konu ile Cumhuriyet ile Yeni bir devletin kurulmasına yer verilmiş ve ‘Devlet’ değeri vurgulanmıştır. “Yeni bir Türk devleti kuruldu.”, “Yüz bir pare top atışı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşu dünyaya

ilan edildi.”, “Devletimizin kuruluş günü olan 29 Ekim’de Cumhuriyet Bayramı’nı kutluyoruz.”

69. sayfada, Cumhuriyet yönetimi ile birlikte Devlet düzeninin değişmesi ifade edilmiştir. “Eskiden devletimizin adı, Osmanlı Devleti idi. Devletimiz eskiden padişah tarafından yönetiliyordu. 29 Ekim 1923’te cumhuriyet ilan edildi.”

Kitabın 147. sayfasında, “Büyükbabam lise mezunu. 20 yaşında devlet memuru olarak çalışmaya başlamış. Şimdi emekli oldu.” ifadesi ile ‘Devlet’ kavramına yer verilmiştir. 152. sayfada Türk Devleti’nden bahsedilmiştir. “Ankara, yeni Türk devletinin başkenti oldu.”

155. sayfada, ‘Atatürk Albümü’ başlığı ile Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’ni kurduğu ifade edilmiştir. “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurdu.”

177. sayfada, Çevreyi temiz tutmak gerektiğinin devletin anayasasında bulunduğunu örnekleyen bir ifadeye yer verilmiştir. “İnsanlar temiz bir çevrede yaşama hakkına sahiptirler. / Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”.

Devlet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerın Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren yönetimde yapılan değişikliklerle ifade edildiğı görülmüştür. Devletin düzen değışikliğı vurgulanmış, bağımsız ve marşının olmasına yer verilmiştir. Kitapta “devlet” kavramı ile ilgili yeterli bulguya yer verildiğı düşünülmektedir.

Kahramanlık: Kitapta % 4,6 ile 9. sırada yer alan ‘Kahramanlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 27. sayfasında, İstiklâl Marşı’na yer verilmiştir. Bilindiğı gibi İstiklâl Marşı’nın ikinci kıtasında milletin kahramanlığına vurgu yapılmıştır. “Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl! / Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl? / Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl... / Hakkıdır, Hakk’a tapan, milletimin istiklâl!”

57. sayfada, ‘29 Ekim’ şiirine yer verilmiştir. Bu şiirde Cumhuriyet’in kazanılmasında rol oynayan halk Kahraman olarak nitelendirilmiştir. “Al bayrağın gölgesinde, / Şen türküler gür sesinde, / Kahramanlar ülkesinde, / Cumhuriyet Bayramı var...”

Kitabın 70. sayfasında, ‘Atatürk Haftası’ konusuna yer verilmiştir. Atatürk’ün en büyük askeri başarısı Kurtuluş Savaşı olarak anlatılmış ve Atatürk’ün kahramanlığı vurgulanmıştır.

71. sayfada, ‘Atatürk’ şiiriyle Atatürk’ün Kahraman olduğuna yer verilmiştir. “...Çok kötü bir zamanda, / Uçurumdaydı vatan. / O büyük kahramandı, / Yurdumuzu kurtaran...”

126. sayfada, “Dedemle tarihi yerleri gezerken ondan kahramanlarımızın hikâyelerini dinleriz.” cümlesi ile ülke kahramanlarına yer verilmiştir. 127. sayfada, “Atatürk ülkesini bu kadar çok sevdiği için büyük mücadeleler sonunda Kurtuluş Savaşı’nı kazandı.” cümlesi ile Atatürk’ün vatan sevgisi ile kahramanlığı ifade edilmiştir.

Kitabın çeşitli sayfalarında (154, 155 ve 158), Yurdun düşman işgalinden kurtarılması, kurtarılması için Atatürk’ün çalışması ve “Yurdumuz düşmanlardan kurtardık.” ifadesi ile vatanın kurtuluşunun milletin başarısı olması, ‘Kahramanlık’ değerini kapsamaktadır.

Kahramanlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer Atatürk’ün ve Türk milletinin yurdu kurtarmak için yaptığı mücadeleler ile vurgulanmıştır. Atatürk’ün kahramanlık özelliğine sahip olduğu kitabın çeşitli sayfalarında pekiştirilmiş ve lider olma özelliği ile önemli bir örnek oluşturmuştur. Kahraman hikâyeleri ifadesi ile bu değere yer verilmiştir. Kitapta “kahramanlık” değeri anlaşılır ifadeler ile verilmiştir.

Din: Kitapta % 1,5 ile 10. sırada yer alan ‘Din’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 60. sayfasında ‘Dini Bayramlarımız’ başlıklı konu ile ‘Din’ kavramına yer verilmiştir. “Ramazan ve kurban bayramları dini bayramlarımızdandır.”, “Dini bayramlarımızda toplu eğlenceler de yapılır.”

64. sayfada, ‘Okul Heyecanım’ temasında öğrenilen kavramlara yer verilmiş ve bu kavramlar arasında ‘Dini Bayram’ kavramı resim ve yazı ile ifade edilmiştir.

Kitabın 67. sayfasında, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer verilmiştir. “Hiçbir çocuk; ırk, renk, cinsiyet, din, dil ve siyasal inancı nedeniyle ayrıma tabi tutulamaz.”

Din değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulguya yer verilmediği görülmektedir. Dini bayram olarak yer verilen değer, “Din” kavramının kapsamını tam olarak doldurmaması yönü ile eksik kalmıştır.

Ulusal Güvenlik: Kitapta % 1,1 ile 11. sırada yer alan ‘Ulusal Güvenlik’ değerine incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir.

Kitabın 58. sayfasında, ‘Cumhuriyet’e Doğru’ başlıklı konuda ulusal mücadeleye ve milletin ‘Ulusal Güvenliği’nin sağlanmasına yer verilmiştir. “Yurdumuzun her tarafında düşmanla büyük mücadeleler yapıldı. Eli silah tutan herkes cepheye gitti. Savaşa gidemeyen yaşlılar, kadınlar ve çocuklar da cephede savaşan askerlerimize yardım ettiler. Yapılan bu çalışmalarla büyük zaferler kazanıldı.”

156. sayfada, “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı”na yer verilmesi ile ‘Ulusal Egemenlik’ kavramı ile ‘Ulusal Güvenliğin’ sağlandığı ve bugünün bayram ilan edildiği anlaşılmaktadır.

Ulusal Güvenlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer kazanılan zafer ve askeri başarı, vatan sevgisini kapsamıştır. Milli bayram ilan edilen meclisin açılışı ile ulusal güvenliğin garanti altına alınması örneği ile pekiştirilmiştir. Kitapta bu değer ile ilgili çok az bulguya yer verilmiştir.

Dil: Kitapta % 0,4 ile en az bulunan ‘Dil’ değeri ile ilgili incelenen ders kitabında yeterli bulguya yer verilmemiştir. Kitabın 67. sayfasında, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer verilmiştir. “Hiçbir çocuk; ırk, renk, cinsiyet, din, dil ve siyasal inancı nedeniyle ayrıma tabi tutulamaz.”

4.8. 8. Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Eren, Ö. E. & Doğan, N. C. (2011). İlköğretim Hayat Bilgisi 3. Sınıf Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (1. ve 2. Kitap). Ankara: Evren Yayıncılık.

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.12.2009 gün ve 296 sayılı Kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Bu tabloda 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında geçen değerlerin frekans ve yüzde dağılımı verilmiştir.

Tablo 56. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

(2005/2009) 3. Sınıf 4. Kitap		
Değerler	f	%
Bilimsel Değerler	442	21.6
Sosyal Değerler	407	19.9
Kişisel Değerler	335	16.3
Çalışma-İş Değerleri	298	14.5
Milli Değerler	289	14.1
Demokratik Değerler	278	13.6
Toplam	2049	100.0

Tablo 56’da değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 56’ya göre; genel bir değerlendirme yaptığımızda değer sınıflandırmalarının dağılımı; Bilimsel değerler % 21,6 ile en fazla bulunan değer grubu olmuştur. Bunu takiben, Sosyal değerler % 19,9, Kişisel değerler % 16,3, Çalışma-iş değerleri % 14,5, Milli değerler % 14,1 olarak belirlenmiştir. Demokratik değerler % 13,6 ile en az bulunan değer grubu olmuştur.

Değer kategorileri arasında çok fark olmaması ile birlikte Bilimsel değer grubu ile Demokratik değer grubu arasında % 8,0 gibi bir fark bulunmaktadır.

Tablo 57. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Demokratik Değerler

(2005/2009) 3. Sınıf 4. Kitap		
Demokratik Değerler	f	%
Adaletli Olmak	159	57.2
Hoşgörülü Olmak	44	15.8
İşbirliği Yapmak	39	14.0
Saygılı Olmak	31	11.2
Kibar Olmak	5	1.8
Toplam	278	100.0

Tablo 57’de Demokratik değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 57’ye göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 278 yerde Demokratik değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Adaletli olmak kavramı % 57,2 ile en fazla kullanılan demokratik değerdir. Bunu % 15,8 ile Hoşgörülü olmak 2. sırada ve % 14,0 ile İşbirliği yapmak 3. sırada izlemektedir. Saygılı olmak % 11,2 ile 4. sırada az kullanılan, Kibar olmak % 1,8 ile en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan demokratik değer ile en az kullanılan demokratik değer arasında % 55,4 gibi büyük bir fark bulunmaktadır.

Adaletli Olmak: Kitapta % 57,2’lik oranla en fazla bulunan ‘Adaletli olmak’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 23 ve 24. sayfalarında, ‘Duyarlı Olalım’ başlıklı metinde arkadaşlarının duyarlılıklarına saygılı olunması gerektiği vurgulanmıştır. Bu tutum saygılı olmak değeri ile birlikte adaletli olmak değerinin kapsamındadır.

25. sayfada, ‘Okulda Demokratik Yaşam’ başlığı kapsamında sınıf temsilciliği seçimi için sınıfta demokratik bir ortam oluşturulduktan sonra oylama yolu ile seçim yapılmaktadır. Bu örnek ile adil olma değeri aktarılmıştır. 26. sayfada, sınıf temsilciliği seçimi resimler ile

örneklendirilmiştir. Resimlerde sınıf temsilcilerinin seçim propagandası yaptığı ve daha sonra sırayla oy sandığına oy attığı örneklendirilmiştir. 27. sayfada, seçim sonuçlarının açıklanması görsellerle ifade edilmiş ve adaletli olmak değeri sorular yoluyla pekiştirilmiştir. “Öğrenciler sınıf temsilcisini nasıl seçtiler?”, “Seçim demokratik yolla mı yapıldı?”, “Okulunuzdaki demokratik uygulamalara başka örnekler veriniz.”

Kitabın 28. sayfasında, “Tarafsız Olmalıyız” başlığı ve “Haksızlığa uğradığınızda neler hissedersiniz?” sorusuyla giriş yapılan metinde yanlı davranışlar örneklendirilmiştir. İki ayrı örnekte de yanlı davranış sergileyen çocuklar vardır. Burada aktarılan adaletli olma değerinin sınıftaki öğretime göre şekilleneceği düşünülmektedir.

Kitabın 33. sayfasında, oyunda kazanan ve kaybeden tarafın adil ve hoşgörülü tutumu görseller ve metin yolu ile verilmiştir.

41. sayfada, hak ve anayasa kavramlarına yer verilerek, adaletli olmak değeri vurgulanmıştır. Kişisel haklar açıklanmış ve devletin adaleti sağladığı ifade edilmiştir. “Zeynep, çalışmasını, ülkemizde sağlık ve yaşam hakkımızın anayasa ile güvence altına alındığını söyleyerek bitirdi.”, “Devlet, vatandaşlarının haklarını korumak için neler yapmaktadır?”

Kitabın 45. sayfasında, Cumhuriyet yönetiminde demokrasinin yeri ve bu yönetimin adalet ile sağlandığı ifadelerine yer verilmiştir. “Cumhuriyet yönetiminde halk, oy vererek kendini yönetecek kişileri seçer. Seçilen milletvekilleri, millet adına ülkeyi yönetir.”

46. sayfada, Atatürk’ün önderliğinde sağlanan hak ve kanunlara yer verilmiştir. Görsel ve sorular yolu ile ifade bulan bu kavramlar adaletli olmak değerini kapsamaktadır. Görsellerde kadınların oy kullanması ile seçme ve seçilme hakkı örneklendirilmiştir. “Cumhuriyet ile birlikte hangi haklara kavuştuk?”, “Öğrenim görme hakkımızın olması yaşamımızı nasıl etkiler?” soruları örneklendirilmiştir.

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında, ‘Bilinçli Tüketici’ başlıklı okuma metninde tüketici olarak hakların korunması gerektiğine değinilerek adaletli olma değeri vurgulanmıştır. “Sizce Başak ve Zeynep’in, haklarını korumak için ne yapmaları gerekir?”, “Bilinçli tüketiciler olarak haklarımızı korumasını bilmeli ve haklarımızı doğru kullanmalıyız.”, “Tüketici olarak sahip olduğumuz haklar nelerdir?” sorularıyla hak kavramı vurgulanmıştır.

Kitabın 55. sayfasında, “Okulda çeşitli sorunlarla karşılaşabilirsiniz. Bu sorunları şiddete başvurmadan demokratik yollarla çözmeyi denemelisiniz.” ifadeleriyle sorunların çözümünde adil bir karar alınmasının önemine yer verilmiştir.

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, Demokrasi İnsan Hakları ve Yurttaşlık Kulübünün ‘Çocuk Hakları’ ile ilgili çalışmalarına görseller ve diyaloglar yoluyla yer verilmiştir. Çocuk Hakları ile ilgili dergi çıkaran kulüp üyeleri, Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesini okuyup hakları öğrenmiş ve hakları anlatan dergi hazırlamışlardır. “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde belirtilen yaşama hakkı, eğitim hakkı, düşünce ve duygularını ifade etme hakkı, sağlık hizmetleri alma hakkı, fiziksel engelli arkadaşlarımızın eğitim hakkı ve benzeri hakları görev dağılımı yaparak yazalım.” ifadeleri bunlara örnektir.

Kitabın 58. sayfasında, öğrenciler tarafından hazırlanan ‘Haklarımız’ dergisi görsel ve açıklamalarla verilmiştir. “‘Demokrasi, İnsan Hakları ve Yurttaşlık Kulübü’ gerektiğinde okul müdürü ve öğretmenlerinden de yardım alarak ‘Haklarımız’ adlı bir dergi çıkarmayı başardılar.” ifadesiyle adaletli olmak değeri ile birlikte yardımsever olmak ve çalışkan olmak değerlerine de yer verildiği görülmüştür.

Kitabın 65. sayfasında, “Okul Heyecanım” temasında öğrenilen kavramlar arasında ‘Hak’ kavramına da yer verilmiştir.

71. sayfada, aile içerisinde geçen diyalogda aile bireylerinin görüşlerini belirtmesine ve böylece adil karar alma sürecine yer verilmiştir.

91. sayfada, anlatılan metinde Ahmet ve Sinan’ın farklı yaşamlarına yer verilmiştir. Köy ve kent olmak üzere farklı ortamlarda yetişen Ahmet ve Sinan’ın farklı özellikleri anlatıldıktan sonra “Ahmet ve Sinan hangi insan hak ve hürriyetlerini kullanıyorlar?” sorusu ile kullandıkları hakların anlaşılması sağlanmıştır. Konu devamında Atatürk’ün haklara verdiği önem ifade edilmiştir. “Atatürk “Kimsenin düşünce ve vicdanına egemen olunamaz.” diyerek insan hak ve hürriyetlerinden hangisine önem vermiştir?” sorusu bunu ifade etmektedir.

94. ve 95. sayfalarda, aile içinde demokratik bir ortamın oluşması ve ortak karar alınmasına yer verilmiştir. Çocukların da görüşlerini ifade etmesinin önemle üzerinde durulmuş ve karar alınması aşamasında demokrasi kavramı örtük olarak vurgulanmıştır. “Aileniz ile ilgili kararlar alınırken sizin fikriniz soruluyor mu?”, “Ailede alınacak kararlarda herkesin katılımının olması nasıl bir davranış örneğidir?” bulguları bunlara birer örnektir.

Kitabın 110. sayfasında verilen, insan haklarına karşı saygılı olmayı belirten ifadeler adil davranışları kapsamaktadır. “Ailenizle, komşu ve akrabalarınızla olan ilişkilerinizde size

veya bir başkasına haksızlık yapıldığı oluyor mu?” sorusu ile haksızlık yapıldığında öğrencinin hissettikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kitabın 112. sayfasında, “Atatürk ve İnsan Hakları” başlığı altında verilen “insan hak ve hürriyetleri, yaşama hakkı, adil olarak yargılanma hakkı, düşünce ve vicdan özgürlüğü hakkı, ifade özgürlüğü hakkı, özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı vb. haklar” Türk milletinin sahip olduğu haklardır ve adaletli olmak değerini yoğun olarak içermektedir. “Haksızlığa uğrayan insanlar birleşerek haklarını alma savaşı vermişlerdir.” ifadesi ile insanların hakları için mücadele ettikleri vurgulanmıştır. “Anayasa ile vatandaşların temel hak ve hürriyetleri güvence altına alındı.” ifadesi ile kazanılan hakların adalet yolu ile korunmasının sağlandığı belirtilmiştir. “Yeni hukuk sistemi ile kadın ve erkekler eşit haklara sahip oldu.” cümlesi ile adaletin eşitlik sağladığı ve adil bir dağılım sergilediği belirtilmiştir.

Kitabın 113. sayfasında, Atatürk’ün insan haklarına verdiği önem adaletli olmak değeri ile bütünleştirilmiştir. “Medeni kanunla birlikte kadın ve erkek eşit haklara sahip oldu”. “Türk kadınlarına seçme ve seçilme hakkını kullanma imkânı verildi.” ifadeleri yine eşitliği ve Atatürk’ün yönetimde adaleti sağlama çalışmalarını vurgulamıştır. “Yasalara uyduğumuz sürece dilediğimiz gibi hareket edebiliriz.” ifadesi ile kendi ihtiyaçlarının yanı sıra başkalarının ihtiyaçlarını da gözetme ve düzene uyma gerekliliği aktarılmıştır.

Kitabın 120. sayfasında belediye başkanı seçiminden bahsedilmesi, demokrasi kapsamında olduğu için adaletli olmak değerini içermektedir.

134. sayfada, “İnsan Hakları Haftası”nda yoğun olarak hak ifadelerine yer verilmiş ve anlatım şiir ile desteklenmiştir. “Özel hayatın gizliliği hakkı, seyahat hakkı, mülk edinme hakkı, haberleşme hakkı, din ve vicdan hürriyeti vb. hak ve hürriyetlerin Anayasa ile güvence altına alınması”, “İnsan Hakları Bildirisi, Avrupa Konseyi”, “insan haklarının ihlali”, “...başkalarının haklarına saygı gösterip herkese eşit davranma” gerekliliği ifadeleri ile haklarını bilmesi ve etik değerleri fark etmesi sağlanarak adaletli olmak değerine yer verilmiştir.

149. sayfada, Atatürk’ün hukuk alanında yaptığı yeniliklerden bahsedilmiştir. 153. sayfada verilen “Türk adliyesinde kadın hâkim ve avukatlar görev başında.” ifadesi ile adaletli olmak değeri eşitlik ve demokrasi boyutuyla verilmiştir.

Adaletli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, adalet değerinin işlenirken sınıf temsilciliği seçimi, belediye başkanı seçimi, oy kullanımı, demokrasi ve demokratik yaşam

gibi kavramların vurgulanmış olduğu görülür. İnsan hakları, çocuk hakları, yaşam hakkı, tüketici hakları, seçme ve seçilme hakkı, kadın-erkek eşitliği gibi Türk milletinin sahip olduğu haklara yer verilmiş, devletin anayasa ile adaleti güvence altına alan bir unsur olduğu vurgulanmıştır. Cumhuriyet yönetiminin halkın oy kullanması neticesinde demokratik ortamın oluşması ile adaleti sağladığı anlatılmıştır. Haksızlığa uğramanın sonucunda hakkını aramanın gerekliliği, yanlı davranışlar ve tarafsız olmak gerektiği örneklendirilerek adaletin eşitlik ve dürüstlük unsurları ile bütünlüğü vurgulanmıştır. Aile içi kararlar alınırken herkesin görüşüne başvurulmasının gerekliliği üzerinde durularak demokratik ortam sağlanması hedeflenmiştir. Adaletli olmak değeri program çerçevesinde daha çok vatandaşlık ve devletle ilgili bir unsur olarak dikkat çektiği, kişisel ve sosyal ilişkiler bakımından detaylandırılmamış olduğu görülmüştür.

Hoşgörülü Olmak: Kitapta % 15,8 ile 2. sırada bulunan ‘Hoşgörülü olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 16 ve 17. sayfalarında, ‘Yaşamın Zenginlikleri’ metni ile farklı özellik ve yetenekteki çocuklara yer verilmiştir. Çocukların bu farklılıkları olduğu gibi kabul etmesinin sağlanması hoşgörülü bir ortam sağlanmasına zemin hazırlar ve bu değeri geliştirir.

18. sayfada, “arkadaşlarınızda bulunmasını istediğiniz özellikler” olarak verilen kavram haritasında ‘hoşgörülük’ ifadesine yer verilmiştir. Böylece arkadaşlık ilişkilerinde hoşgörülü olmak gerektiği vurgulanmıştır.

Kitabın 21. sayfasında, öfke ile tartışan iki çocuk örneği verilmiş ve öfkeyle baş edebilme yolları anlatılmıştır. Konuda anlatılmak istenen, arkadaşlık ilişkilerinde duygu ve düşüncelere karşı hoşgörülü olunması gerektiği şu cümle ile ifade edilmiştir: “Öfke ile baş edebilmek, insanın kendisine ve başkalarına zarar vermesini önler. Birbirimizin duygu ve düşüncelerine karşı hoşgörülü olmalıyız.”

29. sayfada, ‘Çözüm Benim İşim’ metninde sınıf içerisinde görme problemi olan Ayşe’ye ve bu durumun oluşturduğu soruna yer verilmiştir. Ayşe tahtayı görme sorununu öğretmeni ile görüşür ancak ön sıralarda oturan arkadaşları yerini değiştirmek istemez. Bu metin ile verilen hoşgörülü olmama davranışı ve bu soruna çözüm bulma uğraşı öğrencilere düşündürülerek hoşgörülü olma değerine vurgu yapılmıştır. “Okulda yaşadığımız sorunlara

değişik çözüm yolları bulabiliriz.”, “Ayşe’nin sorununa benzer bir sorun ile karşılaşsaydınız bu sorununuzu çözmek için neler yapardınız?”

Kitabın 33. sayfasında verilen ‘Dostluk Kazansın’ metninde kazanan ve kaybeden öğrenci grupları betimlenmiştir. Bu maçta kaybeden taraf kazanan tarafı hoşgörü ile karşılayıp tebrik ederek, duygularını ifade ediyorlar: “İyi oynadınız ve kazandınız. Kazanmak sizin hakkınızdı.” hoşgörülü bir davranış resim ve metinle vurgulandıktan sonra öğrencilere bunun hakkında soru sorularak bu konuda düşünceleri sağlanmak istenmiştir: “ Sizce kaybeden taraftaki öğrenciler neden bu şekilde davranmış olabilir?”

Kitabın 34 ve 35. sayfalarında, okul kurallarına ve bu kurallara uyulmadığı zaman oluşabilecek sorunların çözümüne yer verilmiştir. Sorunlara farklı çözümler önerirken hoşgörülü bir ortam oluşması dikkate alınır. “Okula yeni başlayan kardeşiniz teneffüslerde sınıftan dışarı çıkmak istemiyor. Üst sınıftakilerin kendisine çarpacağından korkuyor. “Bu sorunun çözümü için neler yapılabilir?”

Kitabın 55. sayfasında, arkadaşlık ilişkilerinde oluşan sorunları farklı yollar yardımı ile çözmeye yer verilmiştir. “Ada ve arkadaşları basketbol oynamak istiyordu. Ama okulda bir tane basketbol sahası vardı ve orada başka öğrenciler basketbol oynuyordu. Ada bu soruna nasıl bir çözüm bulabilir? Sınıf içinde tartışınız.”, “Okulda çeşitli sorunlarla karşılaşabilirsiniz. Bu sorunları şiddete başvurmadan demokratik yollarla çözmeyi denemelisiniz.”

Kitabın 80 ve 81. sayfalarında, farklı özelliklerde çocuklar bir araya getirilerek bu farklı özelliklerinden bahsettirilmiştir. Burada güzel bir diyalog içinde olan çocuklar birbirlerinin farklılıklarına karşı hoşgörülü bir tutum sergilemişlerdir.

Kitabın 90. sayfasında, ‘Herkesin Ailesi Farklıdır’ başlıklı konu ile farklı özellikteki ailelere yer verilmiştir. Bu konu yoluyla çocuğun farklı özellikteki aileleri tanıması ve kendi ailesini de olduğu gibi kabul etmesi sağlanmıştır.

91. sayfada, “İnsanlarla ilişkilerimizde neden hoşgörülü olmalıyız?” sorusu ile başlayan okuma parçasında köyde ve kentte yaşayan iki farklı çocuğun farklı özellikleri ele alınmıştır. Burada da farklı özellik ve düşüncelere karşı hoşgörülü olmak değeri vurgulanmıştır.

Kitabın 92. sayfasında, iki kardeşin arasındaki problemi hoşgörü ile çözmesine yer verilmiştir. Aynı odada kalan iki kardeş arasında geçen diyalogda, küçük kardeş uyumak

isterken ağabeyinin sınava çalışması gerekmektedir. Bu problemi masa lambası fikri ile ortak bir noktada anlaşılarak çözümleridir.

111. sayfada, İnsanların birbirinin haklarına saygı duyması gerektiği konusu, hoşgörü olmak değerini de kapsamaktadır. “Başkalarının farklı düşüncelerine neden saygı ve hoşgörü göstermelisiniz?” sorusu ile farklılıkları kabul etme ve hoşgörü ile karşılamak gerektiği vurgulanmıştır.

Kitabın 132. sayfasında, ‘Bizim Gezegenimiz’ başlığı altında dünya çocuklarından bahsedilmiştir. Burada dünyadaki tüm çocukların farklı özelliklere sahip olduğu ve bunun dünyayı zenginleştirdiği, tüm çocukların kardeş olduğu ifadeleri aktarılmış ve hoşgörü olmak değeri örtük olarak ifade bulmuştur.

Hoşgörü olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta hoşgörü değeri ile ilgili farklı özellik ve yetenekteki çocukların varlığına dikkat çekilmiştir. Bu durumun toplumsal yaşama zenginlik kattığı ifade edilmiştir. Farklı özellikteki çocuklar ve farklı kültürde ailelerin karakter, davranış ve düşüncelerine saygı duyması ve hoşgörü bir ortam sağlaması hedeflenmiştir. Kitapta vurgulanan bir diğer ifade ise insan haklarına saygılı ve demokratik toplum yapısının sağlanmasıdır. Arkadaş seçimi gibi örneklerle pratik hayatta da öğrencilerin hoşgörü olmasına yer verilmiştir. Arkadaşlık ilişkilerinde sorun çözümüne, duygu ve düşüncelerini ifade edebilmeye, arkadaşının problemine saygı göstermeye önemle vurgu yapılmıştır. Sorun çözümü somutlaştırılmıştır. Okul kurallarına uymak, küçükleri korumak, kaybedenin kazananı kutlaması, oluşan problemlerin sevgi ve saygı çerçevesinde çözülmesi diyaloglarla beslenmiştir. Böylece “hoşgörü olmak” değerinin fikri bakımdan kapsamlı işlenmiş olduğu görülmüştür.

İşbirliği Yapmak: Kitapta % 14,0’lük oranla 3. sırada bulunan ‘İşbirliği yapmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

İncelenen ders kitabında özellikle resim ve diyaloglarda işbirliğine yer verildiği görülmektedir. “Ali, seninle birlikte bir proje hazırlayalım mı? Ben, proje ile ilgili bilgileri araştırıp bulurum, sen de konuyla ilgili fotoğrafları araştırırsın” (s.19). ifadeleri ile işbirliği yaparak çalışmanın önemi örnek olarak işlenmiştir.

Kitabın 23. sayfasında, duyarlı olmak gerektiği anlatılan konuda grup çalışmasından bahsedilerek işbirliğine de yer verilmiştir. “Arkadaşınız yapacağınız grup çalışmasında sizinle çalışmak istemiyor.”

30. sayfada yer alan bir diğer metinde, 3/A sınıfı öğrencilerinin birlikte sınıflarının krokisini çizmeleri anlatılmış ve resmedilmiş, böylece birlikte başarma duygusu aktarılmıştır.

Kitabın 51. sayfasında, bilgi teknolojilerinin kullanımından bahseden metinde Zeynep ve Ataberk'in işbirliği içinde yönergeleri aktardığı ve işbirliğinin önemli öğelerinden olan görev dağılımından, yardımlaşmadan bahsedildiği görülmüştür.

'Birlikte Başarabiliriz' metni ile işbirliği içinde çalışan çocukların "Haklarımız" dergisini birlikte çıkarma serüveni anlatılmaktadır. Bu metinde işbirliği yaparak görev dağılımı ve yardımlaşma yapılmasıyla birlikte başarma duygusunun çok güzel vurgulandığı görülmüştür (s.56). "Birlikte çalışırsak başaramayacağımız iş yoktur." (s.58) ifadesiyle de desteklenmiştir.

Kitabın 59. sayfasında, kulüp çalışmaları ve 'Birlikte Başarma Planı'na yer verilmiş, öğrencilerin bu planı tamamlaması istenmiştir. Böylece işbirliği yaparken görev dağılımını kavramaları ve pekiştirmeleri sağlanmıştır.

Kitabın 62. sayfasında, öğrencilerin birlikte oyun oynamaları ve voleybol takımı kurmalarına yer verilerek oyun içi işbirliği yapma örneklendirilmiştir.

63. sayfada, 'Okulumuzu Nasıl Temiz Tutmalıyız?' başlıklı metinde, bir grup öğrencinin işbirliği içerisinde çalıştığına yer verilmiştir. Öğrenciler birlikte fikirler üreterek, okulun çevre temizliği için proje geliştirmişlerdir. Böylece işbirliği yapmanın olumlu sonuçları da gösterilmiştir.

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, aile içindeki işbirliğine yer verilmiştir. "Anne ve babasına bu fikirleri söyleyip ev işlerini birlikte yapıyorlardı." ifadesinde de görüldüğü gibi aile içindeki fikirler çerçevesinde alınan kararlar sonucu iş bölümü yapılmış ve herkesin yapacağı iş belirlenmiştir.

96 ve 97. sayfalarda, aile içindeki işbirliğinin anlatımına devam edilmiştir. 'Ailede Herkesin Bir İşi Var' başlıklı metinde verilen resim yolu ile ailede her bireyin yaptığı işe yer verilmiştir. Görev dağılımının resim ile örneklendirildiği metin devamında bu ailenin bireyi olan Arda ile arkadaşı Ceren arasında geçen diyaloga yer verilerek işbirliği yapmanın gereklilik olduğu vurgulanmıştır:

"Ceren: Bizim evde bu işlerin hepsini annem yapıyor.

Arda: Annen çok yoruluyor olmalı.

Ceren: Evet, haklısın Arda. Annem akşamları çok yorgun oluyor. Artık bizim ailede de iş bölümü yapılmalı.”

“Sizin ailenizde görev dağılımı nasıl yapılıyor?” ve “Evde görev dağılımı sizce nasıl olmalıdır?” soruları ile aile içinde işbirliği yapmanın önemi pekiştirilerek vurgulanmıştır.

Kitabın 102. sayfasında, yine ailede işbirliği ele alınmıştır. “Anne: Önce iş bölümü yapalım İrem.” cümlesi ile bu ifade edilmektedir.

141. sayfada, arkadaşlarının kaybolan eşyasını birlikte arayan öğrencilere yer verilmiştir.

Kitabın 150. sayfasında, Atatürk resimlerle anlatılmış ve bir resmin açıklaması olan: “Atatürk arkadaşları ile birlikte çalışmalarını planlarken” cümlesi, arkadaşlar ile ortak iş yapabilme duygusunu örneklendirmiştir.

Kitabın 176. sayfasında, “Hep birlikte bir oyun kuramadınız mı?” ve 189. sayfada geçen, “...bir grup arkadaşınızla proje tasarlayınız.” ifadeleri işbirliği yapmanın gerekliliğini, kolaylık sağlayacağını belirtmiştir.

İşbirliği yapmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, birlikte başarma, bir gruba ait olma, olumlu bağlılık ve sosyalleşme kavramlarını kapsayan nitelikte ifadelerin yer aldığı görülmüştür. Kitabın genelinde okulda ve sınıf içi grup çalışmalarına yer verilmiştir. İşbirliği yaparak dergi çıkarma, kulüp çalışmaları yapma, oyun takımı kurma, proje hazırlama, fikir üretme ve yardımlaşma davranışlarına yer verilmiştir. Bu davranışların her biri işbirliği yapmak değeri için önemlidir ve öğrenciye işbirliği değerinin kazandırabileceği tüm öğeleri kapsar niteliktedir. Atatürk’ün arkadaşları ile grup çalışmasına önem vermesi öğrencilere örnek teşkil etmesi açısından kitapta dikkat çekilen diğer unsurdur. Bu durum, örnek insanların da işbirliği yaparak başarıya ulaştığını göstermesi bakımında önemlidir. Kitapta öğrencilere takım çalışmasıyla daha başarılı işler çıkarabilecekleri ‘Birlikte Başarma Planı’ olarak vurgulanmış ayrıca grup içinde olumlu bağlılığa katkı sağlayan yapıcı bir plana yer verilmiştir. İşbirliğinin yalnızca okulda değil ailede de yardımlaşma ve görev dağılımı ile yapıldığı önemle vurgulanmıştır. Özellikle aile içinde yapılan bu işbirliği davranışları öğrenciler açısından model alınabilecek türden ifadeler olmuştur. Özetle kitapta “işbirliği yapmak” değerinin duygusal, kavramsal, somutlaştırma, pratikleştirme açılarından kapsamlı bir şekilde işlendiği görülmüştür.

Saygılı Olmak: Kitapta % 11,2’lik oranla 4. sırada bulunan ‘Saygılı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18. sayfasında, ‘Benim Arkadaşlarım Nasıl Olmalı?’ konu başlığı ile arkadaş seçerken hangi özelliklerde seçilmesi gerektiği anlatılmıştır. Arkadaş seçimi için verilen kavramlar arasında ‘saygısızlık’ kelimesi elenerek saygılı olmak değeri vurgulanmıştır.

Kitabın 24. sayfasında, ‘Duyarlı Olalım’ başlıklı okuma metninde, arkadaşları ile birlikte doğum günü partisine katılan Şebnem’den bahsedilmiştir. Arkadaşları pasta, çörek ve böreklerin lezzetli olduğunu söylerken, Şebnem’in çölyak hastası olduğu için buğday unundan yapılmış pasta, çörek ve börekleri yiyemediği, anlatılan metnin sonunda “Kişilerin duyarlılıklarına neden saygı göstermelisiniz?” sorusu ile çocuklara çevresine karşı daha dikkatli olarak, farklı özelliklere karşı duyarlı ve saygılı olunması gerektiği aktarılmıştır.

Kitabın 32. sayfasında, okul ve sınıf eşyalarının özensiz kullanımı ve ortaya çıkan sorunlara yer verilmiştir. Burada örneklendirilen Alper’in sıraları karalaması ve Turgut’un kapıları tekmeleme davranışı, okul eşyalarına karşı yapılan saygısızlığı ifade etmektedir. Bu hataları düzeltmek için tartışılan konu kapsamında eşyalara karşı saygı gösterilerek kendilerine karşı saygılarının artacağı öğretmen desteği ile ifade edilebilir.

Atatürk’e karşı duyulan saygı ‘Atatürk Haftası’ metninde; “Yurdumuzu düşmanlardan kurtaran, cumhuriyeti kuran ulu önder Atatürk’ü her yıl 10 Kasım’da saygıyla anarız.” (s.66) giriş cümlesi ile vurgulanmıştır.

Kitabın 67. sayfasında,“Öğretmenler Günü” metninde, Atatürk’ün öğretmene karşı duyduğu saygıdan bahsedilmiş ve onun “Ulusları kurtaracak olan yalnız ve ancak öğretmenlerdir.” sözleri ifade edilmiştir. Burada verilen ‘saygılı olmak’ değeri öğretmenlik mesleğinin kutsallaştırılmasına verilen önem ve değerdir. Yine bu metinde “24 Kasım Öğretmenler Günü’nde Türk öğretmenin toplumdaki önemi ve değeri belirtilerek öğretmenler ve öğrenciler arasında sevgi, saygı, dayanışma bağları güçlendirilir. Emekli olan öğretmenler saygı ile anılır.” ifadeleri ile tüm öğretmenlere karşı üstünlük ifade eden bir saygıdan bahsedilmiştir. Burada saygılı olmak değerinin yanında sevgi ve dayanışma değerlerine de yer verildiği görülmektedir.

87. sayfada, Mesleğe ve emeğe saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır. “Özenle çalışırlar / Mesleğini sevenler / Emeğe saygı duyar / Çalışmayı bilenler.” paragrafı ile emeğe duyulması gereken saygı ve çalışma değerleri ifade edilmiştir.

Kitabın 91. sayfasında, ‘Birbirimizi Sevelim, Sayalım’ başlıklı konu metni ile arkadaşlık ilişkilerinin sevgi ve saygı çerçevesinde olması gerektiği vurgulanmıştır.

Kitabın 110. sayfasında, “Birbirimizin Haklarına Saygı Duyalım” başlığı ile verilen okuma metninde ‘Saygılı olmak’ değer ifadesi vurgulanmıştır. Başlık ile insanların birbirinin hakkına saygı duyması gerektiği belirtilmiştir. Metin içerisinde geçen, “Kağan top oynamayı bırakır mısın? Kardeşin uyuyor.” cümlesi ile Kağan’ın kardeşine saygı duyması gerektiği ve “Özür dilerim anne, kardeşimin uyuduğunu bilmiyordum.” cümlesi ile tamamlanan diyalogda kardeşine ve annesine karşı saygılı davrandığı belirtilmiştir. Aile içerisinde kişisel haklara saygı duymanın vurgulandığı bir diğer diyalog cümlesi; “Aylin: Abla, o elindeki benim günlüğüm değil mi? Benden izin almadan neden okuyorsun?” olmuştur.

Kitabın 111. sayfasında, ‘İnsan Haklarına Saygılı Olmak’ ifadesi sorular ile pekiştirilmiştir. “Başkalarının farklı düşüncelerine neden saygı ve hoşgörü göstermelisiniz?”, “Aile içinde birbirimizin haklarına saygı gösterme davranışına üç örnek veriniz” soruları ile saygılı olmak değerinin anlaşılması sağlanmış ve sorgulanmıştır.

113. sayfada, “Sahip olduğumuz hak ve hürriyetleri kullanırken başkalarının haklarına saygı göstermeliyiz.” ifadesi ile insan haklarına saygılı olmak gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır.

Kitabın 121. sayfasında, ‘Ödünç Eşyalar’ başlığı ile anlatılan metinde, arkadaşlarından aldıkları eşyaları koruyarak, arkadaşına ve eşyaya saygı duyulması gerektiği örtük olarak aktarılmıştır.

134. sayfada, “Toplu yaşamda en önemli kural birbirimizin haklarına saygılı olmaktır.” “Biz de günlük hayatta başkalarının hak ve hürriyetlerine saygılı olmalıyız”. “Evde, okulda, mahallemizde, oyunlarımızda kısacası her zaman ve her yerde başkalarının haklarına saygı gösterip herkese eşit davranmalıyız.” cümleleri ile İnsan Haklarına karşı saygılı olmak gerektiği bir kez daha vurgulanmış olup aynı zamanda ‘adaletli olmak’ değerine de yer verilmiştir.

Kitabın 190. sayfasında, ‘Dün, Bugün ve Yarın’ temasında öğrenilenler kavram haritası ve verilen paragraf ile pekiştirilmiştir. Burada verilen saygı ifadesi kültürel değerlere karşı duyulması gereken saygıdır: “Her topluluk diğerlerinin kültürel değerlerini bilir ve onlara saygı duymış.”

Saygılı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, arkadaşlık ilişkilerinde saygılı olmak gerektiği üç yerde vurgulanmıştır. Arkadaş seçiminde önemli bir özellik olarak görülmüş, arkadaşlarına ve onlardan ödünç alınan eşyalara karşı saygılı olunması gerektiğinden bahsedilmiştir. Kitapta insan haklarına, toplumsal hayatta haklarımızı kullanırken başkalarının haklarına ve başkalarının farklı düşüncelerine saygı duyulması gerektiği özellikle vurgulanan ifadeler olmuştur. Kişilerin duyarlılıklarına, aile içinde kişisel haklara ve kardeşi dahi olsa başkasının özel alanına girmeyerek saygılı olması gerektiğine yer verilmiştir. Atatürk’e ve yurda hizmet eden Türk büyüklerine saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir. Öğretmene karşı saygılı olunması gerektiği özellikle vurgulanarak, Atatürk’ün de öğretmene duyduğu saygı ifade edilmiştir. Mesleğe, emeğe ve okul eşyalarına saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır. Kitapta genel olarak dağılım gösteren saygılı olmak değeri arkadaş seçiminden toplumsal alanlara kattığı değer bakımından güzel bir şekilde örneklendirilmiştir. Öğrencilere fikri açıdan doygunluk sağlayacak kadar kapsamlı ve derin bir içerik sunulmuş güncel örneklerle beslenmiştir. Böylece hedeflenen saygı değerinin aktif hale getirilebilmesi için gereken bilgi donanımı sağlanmıştır.

Kibar Olmak: Kitapta % 1,8’lik oranla 5. sırada bulunan ‘Kibar olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kibar olmak kavramı, çok az ve örtük olarak yer verilen değerlerdendir. Ders kitabında kibar olmak değeri, çocuğun arkadaşları ve öğretmenleri ile iletişimde kurduğu diyaloglarda görülmektedir.

Kitabın 18. sayfasında, arkadaşınızda bulunmasını istediğiniz özellikler olarak oluşturulan kavram tahtasında; ‘naziklik’ olarak ifade edilmiştir.

89. sayfada, ‘Ailemiz Bizim İçin Özeldir’ konu başlıklı metinde Zeynep’in öğretmeni ve annesi ile olan diyaloguna yer verilmiştir. Geçen diyaloglarda Zeynep’in öğretmenine karşı daha kibar davranışlarda bulunduğu görülmüştür.

95. sayfada, aile içindeki diyaloglara yer verilmiştir. Bu diyaloglarda fikir beyan eden çocuklarına babanın teşekkür etme davranışı kibar olmak değerini örneklendirmiştir.

145. sayfada, meslekler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Burada avukat olmak istediğini belirten öğrenciye, güzel konuşma becerisine sahip olması gerektiği önerilmiştir. Burada belirtilen güzel konuşma becerisi kibar olmak değerini de kapsamaktadır.

Kibar olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kibar olmak değerinin öğretmen ile kurulan iletişimde, aile içinde ve meslek seçiminde ayırıcı bir özellik olduğu görülmüştür. Ancak kitapta bu değer gerek arkadaşlık ilişkilerinde gerek toplumsal ortamlarda yeterli örneğe yer verilmemesi nedeniyle eksik kaldığı düşünülmektedir.

Tablo 58. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Çalışma-İş Değerleri

(2005/2009) 3. Sınıf 4. Kitap		
Çalışma-İş Değerleri	f	%
Çalışkan Olmak	72	24.2
Sorumluluk Sahibi Olmak	57	19.1
Liderlik	54	18.1
Tutumlu Olmak	42	14.1
Ekonomik Fayda	26	8.7
Azimli Olmak	21	7.1
Ekonomik Bağımsızlık	17	5.7
Girişimci Olmak	9	3.0
Toplam	298	100.0

Tablo 58’de Çalışma-iş değerlerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 58’e göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 298 yerde Çalışma-iş değerlerine yer verilmiştir. Bu değerlerden Çalışkan olmak kavramı % 24,2 ile en fazla kullanılan değer olarak belirlenmiştir. Bunu % 19,1 ile Sorumluluk sahibi olmak, % 18,1 ile Liderlik ve % 14,1 ile Tutumlu olmak değerleri izlemektedir. Ekonomik Fayda % 8,7, Azimli olmak % 7,1 ve Ekonomik Bağımsızlık % 5,7 ile az kullanılan değerlerdir. Girişimci olmak % 3,0 ile en az kullanılan çalışma-iş değeridir.

En fazla kullanılan çalışma-iş değeri ile en az kullanılan çalışma-iş değeri arasında % 21,2 gibi bir fark bulunmaktadır.

Çalışkan Olmak: Kitapta % 24,2’lik oranla en fazla bulunan ‘Çalışkan olmak’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta Atatürk’ün öğrenim hayatı boyunca ve sonrasında çalışkan olması ifadelerine yer verilerek bu değer vurgulanmıştır.

Kitabın 18. sayfasında, arkadaşlarınızda bulunmasını istediğiniz özellikler kavram panosunda ‘çalışkanlık’ kavramına yer verilerek, bu özelliğin arkadaş seçiminde etken olduğu vurgulanmıştır. 30. sayfada, 3/A sınıfı öğrencilerinin sınıflarının krokisini çizmek için çalıştığından bahsedilmiştir.

Kitabın 40 ve 41. sayfalarında, Zeynep’in sağlığı koruma ile ilgili bir ödev hazırlama çalışması yapmasına ve sunmasına yer verilmiştir.

47. sayfada, ‘Atatürk’ün Öğrenim Hayatı’ anlatılmış ve burada Atatürk’ün kazandığı askeri okullara yer verilmiştir. Atatürk’ün çalışkan bir öğrenci olduğu örtük olarak ifade edilmiştir.

Kitabın 50. sayfasında, “Nasıl Daha İyi Öğreniyorum” başlığı ile resmedilen çocukların kendi öğrenmeleri hakkında fikir paylaşımında bulundukları görülür. Burada öğrencilerin çalışkanlık değerini paylaştıkları ve kendi öğrenmelerinden sorumlu oldukları anlatılmaktadır. “Öğretmenimiz araştırma ödevleri ve proje çalışmaları verdiğinde çok mutlu oluyorum. Çünkü proje ve araştırma çalışmaları yaparak daha iyi öğreniyorum.”

56 ve 57. sayfalarda, “Birlikte Başarabiliriz” okuma metninde birlikte dergi çıkaran öğrenciler ile işbirliğinin yanında çalışkan olma vurgulanmıştır. Burada yeni bir ürün oluşturma ve üretken olma ile başarıya ulaşıldığı ve çalışma sonucunda bunun elde edildiği anlatılmaktadır. 58. sayfada, çalışmak ve başarmak kavramları ile bu değer vurgulanmıştır. “...Haklarımız adli dergi çıkarmayı başardılar.”, “Birlikte çalışırsak başaramayacağımız iş yoktur.” 59. sayfada, başarılı olabilmek için neler yapılması gerektiği sorgulanmıştır. “Kulüp çalışmalarında başarılı olmak için neler yapılmalıdır?”

Kitabın 60. sayfasında, “Keşke çalışsaydım. Ataberk ne güzel çalışmış. Şimdi ben ne yapacağım? Çok utandım.” diye düşünen Emre çalışan arkadaşına karşı mahcupluk hissetmektedir. Burada çalışmamanın sonucunun kötü olacağı ve muhtaç olunacağı vurgulanmaktadır. 62. sayfada, bir grup öğrencinin voleybol takımı kurmak için çalıştığına yer verilmiştir.

Kitabın 66. sayfasında, Atatürk'ün Cumhuriyeti kurmak için ve sonrasında Türk Milleti için yaptığı çalışmalara yer verilmiştir. Atatürk'ün lider olmasının fedakâr olması ile birlikte çalışkan olmasının sonucu olduğu vurgulanmıştır. “Atatürk çalışkanlığı, zekâsı ve fedakârlığıyla milletimize önder olmuştur.

82. sayfada, görsel ile de desteklenerek farklı yeteneklerdeki çocuklara yer verilmiştir. “Bengi, derslerinde çok başarılıdır ve çok iyi piyano çalar.” cümlesi ile başarılı olmasının çalışkan olması nedeniyle olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Kitabın 84 ve 85. sayfalarında, Türkiye'nin İlklerinin çalışkan olma özelliğine değinilmiştir. İlk heykeltıraşının, dalış rekortmeninin bu sonuçlara çalışmaları sonucu ulaştığı vurgulanmıştır.

92. sayfada, “Ders çalışmam gerek, sınavım var.” cümlesi ile sınavlara çalışmak gerektiği örneklendirilmiştir.

İkinci dönem kitabının giriş konusu bu değer kontrolü ile başlamıştır. “Zeynep haftalık çalışma planını hazırlıyor.”(s.98)

‘Başarılı Olmak İçin’ metninde Deniz’in nasıl başarılı olduğu resim ve metinle anlatılmıştır. Deniz’in her şeye planlı vakit ayırması, dersine çalışması ve başarılı olması ‘çalışkan olmak’ değeri içinde ifadesini bulur. “...Derslerime çalışıyor, oyunlar oynuyorum.” ifadesi de bunu destekler niteliktedir. “Yemek, uyku ve ders çalışma saatlerine uymanın başarıyla ilişkisi nedir?” sorusu da ders çalışmak konusunda düzenli olmanın sağlayacağı faydayı anlatır (s.100).

118. sayfada, ‘Her şeye Rağmen’ başlıklı metinde anlatılan Eşref Armağan’ın resim çalışmaları yapması, okuma-yazmayı kendi çabası ile öğrenmesi ve çalışmaları sonucu sergiler açması ‘çalışkan olmak’ değerinin sonucu olarak örneklendirilmiştir.

120. sayfada, belediye başkanının yaptığı çalışmalar sonucu tekrar belediye başkanı seçilmesine yer verilerek hedef odaklı çalışma eyleminin olumlu sonucu vurgulanmıştır. “...belediye başkanımızın yaptığı çalışmalar çok beğenildi.”

Kitabın 130. sayfasında, ‘Ülkem İçin Ne Yapmalıyım?’ başlıklı metinde ‘çalışkan olmak’, sorumluluk sahibi olan bir ailenin niteliği olarak sunulmuş: “Çalışkan ailesinde her birey görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışıyor.” şeklinde ifade edilmiştir. Aileye ‘Çalışkan’ ailesi ismi ile değinilmesiyle bu değer ayrıca vurgulanmıştır.

Kitabın 144. sayfasında verilen ‘Hayalimdeki Meslek’ başlıklı metinde; “İyi bir gazeteci olmak için sadece eğitim almak yeterli değildir, çok çalışmak da gerekir”. “Gazeteci olmak için neden çok çalışmak gerekir?” cümleleri ile çalışkan olmanın sağlayacağı faydalar ifade edilmiştir.

150. sayfada, Atatürk’ün çalışkan olduğunu örneklendiren ifadelere yer verilmiştir. “Görseller ile desteklenerek bu görsellerin açıklaması: “Atatürk çalışma odasında kitap okurken”. “Atatürk arkadaşları ile birlikte çalışmalarını planlarken.” olmuştur.

Kitabın 156. sayfasında, ‘Cumhuriyetimizi Korumak’ başlıklı metninde, öğrencilerin farklı fikirler üretmesine ve cumhuriyeti korumak için fikirler geliştirmesine yer verilmiştir.

157. sayfada, konu devamında; gelişmek için çok çalışmak gerektiği vurgulanmıştır. “Yeniliklere açık olup uygun değişiklikleri takip ederek çok çalışmalıyız.” Çalışkan olmak değeri ile birlikte yeniliğe açıklık değerini de kapsayan bir ifade olmuştur.

176. sayfada, Eda, Mert ve Zeynep’in ders çalışmak için arkadaşları Umut’un evinde toplandığına yer verilmiştir.

Çalışkan olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta çalışkan olmanın Atatürk’ün öğrencilik, askerlik ve liderlik hayatında etken oluşunun bir rol model olarak ele alındığı görülmektedir. Çalışkan olmak değeri, başarılı olma, yeni bir ürün ortaya koyma, üretken olma, çalışma planı hazırlama ve kendi çabası ile öğrenme ifadeleri ile desteklenmiştir. Öğrencilere bireysel olarak hayallerini gerçekleştirebilmeleri ve sosyal olarak gelişebilmeleri için çok çalışmak hedef gösterilmiş, bu hususta Türkiye’deki önemli bilim adamlarının çalışkanlıkları örneklerle desteklenmiştir. Ayrıca arkadaş seçiminde bu değer istenilen önemli bir özellik olduğu üzerinde durulmuştur. Netice olarak kitapta çalışkan olmak değerinin yeterli düzeyde aktarılmaya çalışıldığı, rol model örnekleri ile pekiştirilerek sosyal alanda incelendiği görülmüştür.

Sorumluluk Sahibi Olmak: Kitapta % 19,1 ile 2. sırada yer alan ‘Sorumluluk sahibi olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Okul Heyecanım temasının giriş metni bu değer ile başlamıştır. Bu temada; çocuğun kendi sorumluluğunun farkında olup, okul hazırlığını ve çantasının kontrolünü kendisinin yapması vurgulanmıştır (s.15).

Kitabın 37. sayfasında, Elif'in Atatürk'ün öğrenim hayatını anlatan performans görevini hazırlayıp sunmasına yer verilmiştir. Elif'in performans görevi hazırlığı, sorumluluk sahibi olduğunu göstermiş ve bu değeri örneklendirmiştir.

51. sayfada, Ataberk ve Zeynep'in kendi görev dağılımlarını ve arkadaşlarının görevlerini yazmalarına yer verilmiştir. Ataberk ve Zeynep bu görevi yaparak sorumluluklarını yerine getirmiş ve grup içerisindeki sorumlulukları da belirlemişlerdir.

Kitabın 56 ve 57. sayfalarında, 'Birlikte Başarabiliriz' metninde dergi oluşturan çocukların her birinin üzerine düşen görev ve bu görevi yerine getirme bilinci yani sorumluluk duygusu vardır. Metinde sorumluluk sahibi olmak kavram olarak açık bir şekilde geçmemekle birlikte örtük olarak bu değeri kazandıran niteliktedir. 58. sayfada, derginin oluşturulmasıyla öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirdikleri vurgulanmıştır: "Dergiyi hazırlarken her öğrenci grup içinde aldığı görevi yerine getirdi."

64. sayfada, çevreyi korumak için yapılması gereken vatandaşlık görevleri sorgulanmıştır. Böylece çevreyi korumanın her vatandaşın sorumlulukları arasında olduğu da aktarılmıştır.

Kitabın 72. sayfasında işlenen, 'Evdeki Dostlarımız' metninde çocukların hayvan besledikleri anlatılmaktadır. Bu metinde, kendi sorumluluğunu bilen çocuklar artık yeni bir sorumluluğun sahibi olmuşlar ve hayvanın beslenmesi, temizliği gibi konularla ilgilenererek yeni bir sorumluluk üstlenmişlerdir. 73. sayfada ise öğrencilerle aynı yaş gruplarında olan Selim'in ağaç dikmesi ve tüm bakımını üstlenmesi örneğine yer verilmiştir.

96. sayfada işlenen 'Ailede Herkesin Bir İş Var' başlıklı metinde; görev dağılımı yapılan ailede herkesin bir sorumluluğu vardır. Ailede herkesin görevinin olması 97. sayfada, şu şekilde ifade edilmiştir: "Aile bireyleri sorumlulukları paylaşır, işleri yardımlaşarak yaparlar."

'Hepimizin Bir Amacı Var' metninde çocukların kendi özelliklerinin farkında olması ve bir amaç belirleyerek sorumluluk üstlendiği görülmektedir. "Zeynep ve arkadaşları bahçede, belirledikleri amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için neler yapacaklarını konuşuyorlar." (s.116). "Giray: Gitar çalmak istiyordum. Bunun için gitar kursuna gitmeye başladım". "İlknur: ...Hedefim Türkiye Turnuvasına katılmak. Bunun için her gün bir saat satranç oynuyorum." ifadeleri ile amaç belirleme ve belirlenen amacın sorumluluğunu üstlenebilme davranışı aktarılmıştır. "...ulaşmak istediğiniz bir amacınızı söyleyiniz." sorusu ile sınıfta pekiştirilmesi sağlanmıştır (s.117).

Kitabın 130. sayfasında verilen ‘Ülkem İçin Ne Yapmalıyım?’ başlıklı metinde sorumluluk sahibi olmak değeri açık olarak ifadesini bulmuştur. Sorumluluk sahibi olmak; sorular ve resimler ile ifade edilmiştir. Metinde; “Görev ve sorumluluklarınızı yerine getirince ne hissedersiniz?” sorusu ile sorumluluk sahibi olmanın getirdiği faydanın anlaşılması irdelenmiştir. Verilen resimde aile bireylerinin sorumluluklarını yerine getirmeye çalıştığı açıklanmış ve görev dağılımı sorulmuştur. Yine aynı konu içerisinde “Görev ve sorumluluk bilinci nerede başlar?” “Vatandaş olarak görev ve sorumluluklarınızın olduğunu biliyor musunuz?” soruları derste sorumluluk sahibi olmak değerinin açık ifadesini bulacağını açıklar niteliktedir.

131. sayfada verilen “Birey olarak görev ve sorumluluklarınızı yerine getirmediğinizde ailenizde ve ülkenizde hangi sorunlar yaşanır?” ifadesi sorumluluk sahibi olmanın önemini ve sorumluluk sahibi olunmadığında istenmedik durumların yaşanabileceğini aktarmıştır.

132. sayfada verilen ‘Bizim Gezegenimiz’ başlıklı metinde, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak için şimdi sorumluluklarını bilmek gerektiği ifade edilmiştir: “Bizden sonra yaşayacaklara yaşanabilir, temiz bir dünya bırakmak için görevlerimiz nelerdir?”

Sorumluluk sahibi olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın sorumluluk değerini işlerken öğrencilere görev ve sorumluluk bilinci olan birey olarak okul hazırlığını yapması, performans görevi hazırlaması, bir etkinlik yaparken üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi ve belirlediği amaç yolunda gerekenleri yapması, üstlenmesi başlıklarıyla bulunduğu görülmüştür. Ayrıca sosyal yaşamlarında uygulamaları için bu konu detaylandırılmıştır. Örneğin aile içindeki görev ve sorumluluklara yer verilmiş ailede herkesin sorumluluğunun olduğu ve görev paylaşımının nasıl yapılacağı örneklendirilmiştir. Okulda da grup çalışmalarında paylaşılan sorumluluğa yer verilmiş ve görev bilinci kazandırılmaya çalışılmıştır. Ülke için vatandaş olarak da sorumlulukları sorgulanmış ve çevreyi koruma, gelecek nesillere güzel bir ülke bırakma yolunda sorumluluklar düşündürülmeye çalışılmıştır. Ayrıca birey olarak bir canlının sorumluluğunu üstlenmeye de yer verilmiş, bitki veya hayvan beslemeye teşvik edilmiştir. Netice olarak kitapta sorumluluk sahibi olmak değerinin hem teorik açıdan doyurucu hem pratik açıdan besleyici, renklendirici eğitici faaliyetlerle yeterli düzeyde işlendiği görülmüştür.

Liderlik: Kitapta % 18,1 ile 3. sırada yer alan ‘Liderlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14, 31 ve 45. sayfalarında sırasıyla; ‘ulu önder Atatürk’, ‘Başöğretmen Atatürk’ ve Cumhurbaşkanı kavram ifadeleri ile Atatürk’ün liderliği vurgulanmıştır.

Kitabın 25. sayfasında, sınıf temsilcisi seçimlerinden bahsedilmektedir. Sınıfın neredeyse tamamının aday olmak istediği bu seçimde, öğrencilere yönlendirilen “Sizce bir sınıf temsilcisinde olması gereken özellikler nelerdir?” sorusuyla lider özellikleri ön plana çıkarılmıştır.

Kitabın 46. sayfasında verilen soruyla Atatürk’ün liderlik özelliği bir kez daha vurgulanmıştır: “Cumhuriyet kimin önderliğinde kurulmuştur?”

56. sayfada, Demokrasi, İnsan Hakları ve Yurttaşlık Kulübü çalışmalarının anlatıldığı metinde verilen kulüp başkanı örneğiyle grupta liderliğe değinilmiştir.

İncelenen ders kitabında takım kaptanları ve grup çalışmalarının başkanlarıyla liderlik değerine değinilmesinin yanı sıra, Türk milletine hizmetleriyle liderlik vasfını taşıyan Atatürk’ün liderlik özelliğine de çoklukla değinilmiştir.

Kitabın 66 ve 67. sayfalarında, “Yurdumuzu düşmanlardan kurtaran, cumhuriyeti kuran ulu önder Atatürk’ü her yıl 10 Kasım’da saygıyla anarız.”, “Başöğretmen Atatürk, çağdaş bir ulus olmamız için eğitimin yaygınlaşması gerektiğine inanıyordu.”, “Atatürk, çalışkanlığı, zekâsı ve fedakârlığıyla milletimize önder olmuştur.” ifadeleriyle Atatürk’ün liderliği vurgulanmıştır.

Kitapta Atatürk’ün lider olma özelliği başka metinlerde de vurgulanmıştır: “Atatürk’ün önderliğinde cumhuriyetin kurulmasıyla 29 Ekim 1923’te birçok insan hak ve hürriyetini kullanmaya başladık” (s.112). “Türk milleti, Atatürk’ün önderliğinde hangi hak ve hürriyetlere kavuşmuştur?” (s.113). “...vatanın kurtarılmasında önder oldu...” (s.129). “...yurdumuzun bağımsızlığı için mücadele kararı alınmasında önderlik etmiştir.” (s.148). “...Atatürk’ün önderliğinde yenilikler yapıldı.” (s.149).

Kitabın 150. sayfasında ‘Önderimiz’ başlığı ile Atatürk anlatılmış ve lider olmak özelliği tekrar vurgulanmıştır. “Sizce lider kime denir?”, “Atatürk hangi özelliklerinden dolayı bizim liderimiz olmuştur?”. Kitabın 151 ve 152. sayfalarında, Atatürk’ün liderliği ve Türk Milletine hizmetleri anlatılmıştır.

‘Liderin Etkileri’ başlıklı okuma metninde liderlik belediye başkanı örneği ile sunulmuştur. Bu metinde geçen diyalogda “Aslı: Keşke sizin belediye başkanınız diğer belediye başkanlarına da liderlik etse.” ifadesiyle vurgulanmıştır. Belediye başkanının liderlik özellikleri yaptığı hizmet ve projelerin çeşitliliği ile ortaya çıkarılmıştır. Yine bu konuda “Niçin sınıf başkanı seçiyoruz?”, “Çocuklar belediye başkanını hangi özelliklerinden dolayı lider olarak görüyorlar?”, “Atatürk, neden Türk milletinin önderi olmuştur?” soruları ile lider olmak ve liderin özelliklerinin nasıl olması gerektiğinin anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. (s.120).

Liderlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta en çok vurgulanan Atatürk’ün liderliği olmuştur. Atatürk’ün; lider olma vasfını hangi özellikleri dolayısıyla kazandığı, başöğretmen ve başkomutan olması, Cumhuriyeti kurması ve Türk Milleti’ne yaptığı hizmetler liderlik özelliği ile vurgulanmıştır. Atatürk’ün ilk Cumhurbaşkanı olması ve öncü olduğu yenilikler yoluyla liderlik vasfı desteklenmiştir. Kitapta çocuklara liderliği benimseten ve daha yakın gösteren örnekler sınıf temsilcisi, kulüp başkanı, takım başkanı ve grup başkanı örnekleri olmuştur. Belediye başkanı ve sınıf başkanı örneklerine yer verilmiştir. Kitapta ‘Liderlik’ değerinin kazanımı için yeterli bilgi donanımı sağlanmıştır.

Tutumlu Olmak: Kitapta % 14,1 ile 4. sırada yer alan ‘Tutumlu olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 38. sayfasında tutumlu olmak değeri; ‘Hem Tutumlu Hem Bakımlı’ başlığı altında verilmiştir. Resimler ile örneklendirilerek verilen konu, sorular ile pekiştirilerek çocukların düşünmeleri sağlanmıştır. “Sinan giysilerini temiz tutmadığı için hangi kaynakları bilinçsizce kullanıyor?” Işığın kapatmayı unuttuğu resmedilen Sinan için, “Sinan ne yapmayı unuttuğunu fark ediyor? Yaptığı davranış doğru mudur? Neden?”, “Bu kaynakları neden tutumlu kullanmalısınız?” soruları yoluyla tutumlu olma ve kaynakları tasarruflu kullanıma yer verilmiştir.

Kitabın 65. sayfasında, ‘Okul Heyecanım’ temasında öğrenilen kavramlar içinde ‘tutumluluk’ kavramına yer verilmiştir.

95. sayfada, aile içinde geçen diyalogda kullanılan gazete ve dergilerin tekrar kullanıma hazır hale gelmesine yer verilmiştir. “Okunmuş gazete ve dergileri toplayarak geri dönüşüm kutusuna atabilirim.”

Kitabın 100. sayfasında, “Başarılı Olmak İçin” başlıklı metinde zamanı tutumlu kullanmak vurgulanmıştır: “Zamanımı iyi kullanıyorum. Kısacası başarılı ve mutlu olmak için zamanımı boşa harcamıyorum.”

101. sayfada, ‘Hayalim İçin’ başlıklı metinde Alican’ın para biriktirmesinden bahsedilmiş ve ekonomik tutum sorular yoluyla pekiştirilerek vurgulanmıştır. “Tutumlu olmak için neler yapmalısınız?”, Tutumlu olmak insanlara ne kazandırır?”.

Kitabın 104 ve 105. sayfalarında, ‘Kaynaklar Tükeniyor, Tasarruf Yapalım’ başlıklı metinde iki aile modeli anlatılmıştır. Bolbol ailesi ve Bilinçli ailesi olarak isimlendirilen aileler, tutumlu olmak açısından karşılaştırılmış ve her iki durumda yapılacaklar aktarılmıştır. Bolbol ailesi, verilen isimden de anlaşıldığı gibi israf yapan bir aile olarak resimler ile betimlenmiştir. Verilen dört resimde de “Nasıl tasarruf yapabilir? , Nasıl bilinçli kullanabilir?” soruları ile tutumlu olmanın bir gereklilik olduğu vurgulanmış ve sorgulanmıştır. Bilinçli ailesi arasında geçen diyalogda ise tasarruflu olma konusunda “Öncelikle gerekmediğinde lambaları açmamalıyız. Dişlerimizi fırçalarken musluğu açık bırakmamalıyız.”, “...hatırlatma notları yazalım, birbirimizi uyaralım. Böylelikle aile bütçemize de katkıda bulunmuş oluruz.” ifadeleri ile kaynakları tasarruflu kullanma ve tutumlu olma gerekliliği vurgulanmıştır.

Kitabın 108 ve 109. sayfalarında, ‘Nelerden Tasarruf Yapabiliriz?’ başlıklı metinde enerji kaynaklarını bilinçli kullanmanın gerekliliği anlatılmıştır. “Bu kaynakları nasıl bilinçli kullanırsınız?”, “Siz nelerden, nasıl tasarruf edebilirsiniz?”, “Evinizdeki kaloriferler çok ısıttığı için pencereleri açmak yerine ne yapmalısınız?”, “Evinizdeki musluk damlatıyor, bu durumda nasıl su tasarrufu yapabilirsiniz?” soruları ile tutumlu olmak değeri vurgulanmıştır.

Kitabın 132. sayfasında, Dünya’daki su kaynaklarının azalmasına dikkat çekilerek bu konuda tasarruflu davranma ele alınmıştır. “Dünyadaki içilebilecek su kaynakları hızla tükeniyor. Bunun için hangi önlemlerin alınması gerektiğini sınıfta tartışınız.”

135. sayfada, ‘Enerji Tasarrufu Haftası’ başlıklı konu ile enerji kaynaklarını kullanırken tutumlu olmak gerektiği vurgulanmıştır. “Evlerimizde gereksiz yanan lambaları söndürmeli, suyu kullanırken tutumlu davranmalıyız.”

Tutumlu olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, tasarruf yapma, kaynakları bilinçli kullanma ve geri dönüşümden yararlanma ifadeleri vurgulanmıştır. Zamandan tasarruf sağlayarak çalışmanın önemi ifade edilmiştir. Kaynakların tükenmesi anlatılarak, su ve

enerji tasarrufu yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Tutumlu olan ve olmayan aile örnekleri verilerek tutumlu olmanın sonuçlarının kavranması sağlanmaya çalışılmıştır. Tutumlu olmanın ne kazandıracığı gibi soru ifadeleri ile bu değer pekiştirilmiştir. Para biriktirmeye ve eşyaların özenli kullanılmasına yer verilmiştir. Kitapta ekonomi, zaman ve tükenen kaynaklar açısından tutumlu olmaya yeterince yer verildiği görülmüştür.

Ekonomik Fayda: Kitapta % 8,7 ile 5. sırada yer alan ‘Ekonomik Fayda’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 38. sayfasında, kaynakların bilinçli kullanımı ve aile bütçesi kavramlarına yer verilmiştir. Bu durum ekonomik fayda sağlayan etkenlerdendir.

Kitabın 48 ve 49. sayfalarında, “Bilinçli Tüketici” başlıklı okuma metninde tüketici hakları vurgulanmıştır. “Annesi Başak’a güzel bir oyuncak bebek almıştı. Başak annesinin elinden paketi aldı. Sevinçle bebeğin ambalajını açtı. Bir de ne görsün bebeğin kolu kırıktı. Ambalaja baktıklarında kalite onayını göremediler.”, “Annesi oyuncak bebeği almadan önce ne yapmalıydı?” cümleleri ile tüketici olarak harcamaların kontrol edilerek yapılması gerektiği böylece ekonomik fayda sağlanacağı ifadesine yer verilmiştir.

Ekonomik fayda sağlayan araçların başında para gelir. Kitabın 101. sayfasında, “Paranızı neleri almak için harcarsınız?” sorusu ile bu kavramı kullanabilme becerisi sorgulanmıştır. Metin içerisinde açıklama yapıldıktan sonra Alican’ın parasını ödevi mi yoksa istediği oyuncak için mi kullanacağı sorulmuş ve “Siz, Alican’ın yerinde olsaydınız ne yapardınız?” sorusu ile pekiştirilmiştir.

Eşyaları yıpratmadan ve bozmadan kullanmak da ekonomik fayda sağlayan durumdur. 104. sayfada verilen resim ve “Oğuz ve kardeşi Yeliz, eşyalarını nasıl daha bilinçli kullanabilir?” sorusu ekonomik fayda değerini kazandırmaya yöneliktir. Kitapta ekonomik fayda değer ifadesine yönelik olarak aile bütçesi, alışveriş listesi, kampanya ve hediyeler, para biriktirme durumlarından bahsedilmiştir.

Ekonomik Fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bilinçli tüketici olmaya önem verilmiştir. Bu değer; para biriktirme, aile bütçesi hazırlama, kaynakları bilinçli kullanma örnekleri ile desteklenerek eğitim seviyesine uygun olarak işlenmiştir.

Azimli Olmak: Kitapta % 7,1 ile 6. sırada yer alan ‘Azimli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 37. sayfasında, Mustafa Kemal’in karşılaştığı zorluklara rağmen azimle çalışması örneklendirilmiştir. “Mustafa, babasının ölümünden sonra öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. Mustafa okulunu çok seviyordu. Okulunu ve okumayı çok sevdiği için tekrar okula gitmek istiyordu. Bu isteğini annesine anlattı. Annesi oğlunun okuma isteğinde çok kararlı olduğunu görünce onu Selanik’te bir okula gönderdi. Mustafa asker olmak istiyordu. Ama annesi askeri okula gitmesini istemiyordu. Mustafa annesinden habersiz sınavlara girdi ve askeri okulu kazandı. Bütün zorluklara rağmen eğitimini sürdürdü. Kurmay subay olarak orduya katıldı.” M. Kemal’in asker olması, azminin sonucu olarak açıklanmıştır.

Kitabın 47. sayfasında da Atatürk’ün öğrenim hayatı konu alınarak Atatürk’ün azimli olması bir kez daha vurgulanmıştır.

Kitapta verilen kavram haritalarında bulunan kararlılık ve istek kavramları azimli olmak değeri kapsamında olan kavramlardandır.

Kitabın 116 ve 117. sayfalarında, ‘Azimli Olmak’ değeri zorluklar karşısında yılmama, kararlı ve istekli olma olarak ifadesini bulmuştur. “Buzda kayarken birkaç kez düşmeme rağmen vazgeçmeyip kursa devam ettim”. “Giray: Gitar çalmak istiyordum. Bunun için gitar kursuna gitmeye başladım. Tellerine tam basamadığım için önceleri kötü çalıyordum. Ellerim de çok acıyordu ama ben yılmadan devam ettim”. “Amaçlarınıza ulaşmak için kararlı olun ve engelleri aşmak için çaba harcayın.” ifadeleri azimli olmanın özelliklerini vurgulayan örneklerdir.

118. sayfada, ‘Her Şeye Rağmen’ başlıklı metinde, “Başarılı olamadığınız bir alanda tekrar çalışmayı dener misiniz?” ve “Başarısız olma olasılığına rağmen bazı kişilerin yenilikleri deneme arzusunu neye bağlıyorsunuz?” soruları yoluyla azimli olmak vurgulanmıştır. Yine metin içerisinde azimli olmak değeri: “Zorluklar ne kadar güç olursa olsun istedikten sonra onları aşılabilirsiniz.” ifadesi ile desteklenmiştir.

Kitabın 152. sayfasında yer alan Atatürk’ün yaptığı hizmetleri anlatan metinde “Bütün güçlüklerle rağmen yeni bir ordu kuruldu.” cümlesi ile Atatürk’ün azimli olması vurgulanmıştır.

Azimli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerın kitapta engelleri aşmak için çaba harcama, istek, kararlılık, başarısız olmaya ve zorluklara rağmen yılmama kavramları ile açıklandığı görülmüştür. Bu değere Atatürk’ün karşılaştığı zorluklara

rağmen yılmaması, öğrencilik ve askeri hayatında azimli olması örnek olarak verilmiştir. Özetle kitapta az örnekle de olsa azimli olmak değerinin özellikleri, fikri açıdan doygunluk sağlayacak kapsamda işlenmiştir.

Ekonomik Bağımsızlık: Kitapta % 5,7 ile 7. sırada yer alan ‘Ekonomik Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta ekonomik bağımsızlık meslekler anlatılarak örneklendirilmiştir. Kitabın 86 ve 87. sayfalarında, ‘Benim Mesleğim Ne Olacak?’ metni ile öğretmen, doktor, terzi, aşçı, çiftçi gibi bazı meslekler tanıtılmıştır. Bu konuda ödev verilerek meslek seçimi hakkında düşünceleri sağlanmış: “Çevrenizdeki kişilerin meslekleri nelerdir? Bu mesleklerden hangisini ilgi çekici buluyorsunuz?”, “Hayalinizdeki meslekle ilgili araştırma yapınız.”, “Hayalinizdeki meslekle ilgili duygu ve düşüncelerinizi anlatınız.” Kitapta ekonomik bağımsızlık değerine birebir yer verilmemiş ve para kazanma, muhtaç olmama durumu açıklanmamıştır. Meslekler açıklanırken örtük program kapsamında bu değer kazanımının sağlanabileceği düşünülmüştür.

Kitabın 91. sayfasında, “Çevrenizdeki kişilere sosyal ve ekonomik durumuna göre yanlış davranıyor musunuz?” sorusu ile ekonomik boyut açıklanırken bu değer şekillenebileceği düşünülmüştür.

Ekonomik Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta yeterli bulguya yer verilmemiş olduğu dikkat çekmektedir. Para kazanma ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek güce ulaşma durumu açısından kitapta bu değer kazanımının eksik kaldığı görülmüştür.

Girişimci Olmak: Kitapta % 3,0 ile 8. sırada yer alan ‘Girişimci olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Bu değere bu kitapta çok az yer verildiği görülmektedir. Kitabın 19. sayfasında, öğrencinin sınıfta anlamadığı yeri sorması ve öğretmenin bu davranışı takdir ederek: “Elbette, anlatırım. Soner bu davranışın hoşuma gitti. Çocuklar, anlamadığınız yerleri sormanız öğrenmeniz açısından çok önemlidir. Derslerde anlamadığınız yerleri her zaman sormalısınız.” ifadeleri ile açıklama yapması çocuklarını girişimci olma değerini geliştiren

bir durumdur. Çocukların anlamadığı konularda çekinmeden düşüncesini ifade etmesi ve sorgulaması onları girişimci bireyler olmaya yönlendiren bir etkidir.

56. sayfada, kulüp üyelerinin yeni bir şeyler oluşturma girişimine yer verilmiştir. Bir konuda dergi, afiş, sunu gibi ürünler hazırlayabilmek bu kademedeki öğrenciler için önemli girişimlerdir.

En açık örneği ilk bilim insanlarının girişimleri olmuştur. İnsanlığa hizmet eden bilim adamları örneklendirilerek, girişimci olmanın başarı ile ilişkisi vurgulanmıştır (s.84).

Kitabın 118. sayfasında, Eşref Armağan'ın doğuştan görme engelli olduğu, okula gitme imkânı bulamadığı ve bunlara rağmen okuma yazma öğrenme, resim çizme ve heykel yapma girişimlerinde bulunduğu anlatılmıştır. Girişiminin sonucunun Türkiye ve yurt dışında sergiler, görme engellilere verdiği resim eğitimi ile sonuçlanması, girişimci olmak değerinin önemini ifade etmektedir. “Siz başarısız olduğunuzda neler yaparsınız, cesaretinizi kaybeder misiniz?” sorusu, girişimci olmanın cesaret ile olacağı ve aynı zamanda azimli olmak değerini içerdiğini belirttiği söylenebilir.

Kitabın 137. sayfasında “İlk kadın tiyatro sanatçımız, Afife Jale”nin resminin verilmesi, “ilk” olması nedeniyle girişimci bir özelliği ile ortaya çıkarılan örnek olmuştur.

Girişimci olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu konuya çok yer verilmediği, içerik olarak da kapsayıcı olmadığı görülmüştür. Girişim değeri ile ilgili en açık örnek olarak ilk bilim adamlarının başarılı oldukları alanlardaki çabaları karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler okulda yapılan çalışmalara katılmaya, yeni bir şeyler üretmeye yönlendirilmişlerdir. Azmederek başarılı olan bir engellinin örneklendirilmesi kitapta dikkat çekici olan diğer unsurdur. Bu örnekle kitapta kendini yetersiz hissedip girişimde bulunmayan öğrencilere girişim yapmaya itici bir güç oluşturabilmesi açısından takdire değer bulunmuştur. Sınıfta öğretmen tarafından soru sorma davranışının pekiştirilmesi de öğrenciyi cesaretlendirmesi açısından desteklenen diğer bir davranış örneğidir. Ancak kitapta girişimcilik değeri kapsamında işlenmesinin gerekliliği öngörülen “ekonomik girişim” kavramının eksik olduğu görülmüştür.

Tablo 59. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Bilimsel Değerler

(2005/2009) 3. Sınıf 4. Kitap		
Bilimsel Değerler	f	%
Bilimsel Olmak	191	43.2
Yeniliğe Açıklık	100	22.6
Yaratıcı Olmak	71	16.1
Eleştirel Olmak	41	9.3
Araştırmacı Olmak	30	6.8
Merak Duymak	9	2.0
Toplam	442	100.0

Tablo 59’da Bilimsel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 59’a göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 442 yerde Bilimsel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Bilimsel olmak değeri % 43,2 ile en fazla kullanılan bilimsel değer olarak dikkati çekmektedir. Bu değeri % 22,6 ile 2. sırada Yeniliğe Açıklık ve % 16,1 ile 3. sırada Yaratıcı olmak değerleri izlemektedir. Eleştirel olmak % 9,3 ve araştırmacı olmak % 6,8 ile az kullanılan değerlerdir. Merak duymak % 2,0 ile en az kullanılan değerdir.

En fazla kullanılan bilimsel değer ile en az kullanılan bilimsel değer arasında % 41,2 gibi bir fark bulunmaktadır.

Bilimsel Olmak: Kitapta % 43,2 ile en fazla bulunan ‘Bilimsel olmak’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın girişinde bilimden bahsedilerek şu ifadeye yer verilmiştir: “Ülkemizin geleceği, biz çocukların eğitimine bağlıdır. Bizler de eğitimimizi sürdürerek ulu önder Atatürk’ün gösterdiği bilim yolunda üzerimize düşen görevleri yerine getirmeliyiz.”(s.14). Bu açıklamalar kapsamında eğitimin ilmi değeri ile bilime ulaşılacağı belirtilmiştir.

Kitabın 29. sayfasında, Problemlere değişik çözüm yolları bulmak gerektiğine yer verilmiştir. 30. sayfada, ‘Sınıfımızın Krokisini Çizelim’ konusu ile krokinin ne olduğu

anlatılmış ve konuda 3/A sınıfının kroki çizimi örneklendirilmiştir. “3/A sınıfı öğrencileri, oturdukları yerleri göstermek amacıyla sınıflarının krokisini çizmek istediler”. “Sınıflarının krokisini çizmeye çalışan öğrenciler, önce kibrit kutularıyla sınıflarının bir modelini oluşturdular. Sonra modele yukarıdan bakıp sınıflarının krokisini çizdiler”. “Kroki, bir yerin kuş bakışı görünüşünün kâğıt üzerine çizilmesidir.”

Kitabın 36 ve 37. sayfalarında, Okulda bilgi teknolojilerini kullanmaya ve performans görevlerine yer verilerek yapılan çalışmalar, bu değeri içermektedir.

Kitabın 50. sayfasında, ‘Nasıl Daha İyi Öğreniyorum?’ başlıklı konuda deney, gözlem, araştırma, proje çalışmaları ve ödevlerine yer verilerek bilimsel çalışmalardan bahsedilmiştir. 51. sayfada, Bilgi teknolojilerinin kullanımına yer verilmiş ve bilgisayar, tepegöz gibi araçların kullanımı hakkında bilgi edinilmesi sağlanmıştır.

59. sayfada, Plan hazırlamaya yer verilmiştir. “Dergi çıkarma projemizi gerçekleştirmek için kimin, nasıl, ne zaman, ne yapacağını planlamalıyız.”, “Planlarımızı uygulamak için en kolay yolları düşünmeliyiz.”

Kitabın 63. sayfasında yer verilen resmin açıklaması şu şekildedir: “Öğrenciler okul ve çevre temizliği ile ilgili bir proje tasarlıyorlar. Bu proje ile ilgili beyin fırtınası yaparak her öğrenci bir fikir ortaya koyuyor. Ortaya çıkan fikirler arasından birkaç tanesini seçerek bunlarla ilgili afişler hazırlayacaklar.” Öğrencileri yeni öğretim yaklaşımlarına yönlendiren bu etkinlikte, proje, afiş ve beyin fırtınasına yer verilmesiyle bilimsel olmak değerine de ulaşılmaktadır.

Kitabın 76 ve 77. sayfalarında, ‘Ben Adresimi Bilirim’ başlıklı konuya yer verilmiş ve bu konu kapsamında kroki çizimi, belgesel izleme ve yön bulma durumlarından bahsedilmiştir: “Yönümüzü bulmada güneşten nasıl yararlanabiliriz?”, “Gece yönümüzü nasıl bulabiliriz?”, “Pusula yönümüzü bulmak için kullandığımız araçtır.”, “Yönümüzü bulmak için başka hangi yöntemleri kullanırız?”

84. sayfada, “İnsanlığa hizmet etmiş bilim insanlarından kimleri tanıyorsunuz?” sorusu ile başlayan metinde dört bilim insanının hayatı ve başarılarını nasıl elde ettikleri açıklanmıştır.

98. sayfada verilen “Planlı Hayat, Oh Ne Rahat” başlıklı metinde plan yapmanın faydaları anlatılmıştır. Planlı olmak bilimsel olmak değeri kapsamında değerlendirilmiştir.

“Siz bir günde yapacağınız işleri neye göre planlıyorsunuz?”(s.99). “Evimizdeki eşyalar nelerden yapılmıştır?” “Eşyalar neden farklı maddelerden yapılıyor?”(s.102) soruları maddelerin ayrıştırılmasını içeren ve bilimsel olmak değeri kapsamında olan ifadelerdir.

İncelenen kitapta sorun ve problem çözme bilimsel olmak değeri kapsamında ele alınan durumlar olmuştur. 121. sayfada, sorunlara farklı çözüm yolları düşünülmesine yer verilmiştir. Kitapta örneklendirilen soruna öğrencilerin çözüm yolları düşünmesi istenmiş, yeni bir sorun durumu ödev verilmiş ve farklı çözüm yolları düşünmeleri sağlanmak istenmiştir. Örneğin; “Ailenizin size aldığı okul çantası özenli kullanmadığınız için yıprandı. Bu sorunu nasıl çözersiniz?”

Kitabın 127. sayfasında, ‘Karalar ve Denizler’ başlıklı metinde “ayırt etmek” özelliği vurgulanarak harita okuma özelliğine değinilmiştir. “Harita ve model küre üzerinde su ve kara alanlarını nasıl ayırt edebiliriz?”

Kitabın 145. sayfasında, Mesleklerin araştırılmasına yer verilmiştir. Meslekler arasından örnek verilenlerin özel bir eğitimle uzmanlaşma gerektirdiği belirtilmiş ve o mesleğin yaptığı bilimsel çalışmalar açıklanarak bu değere yer verilmiştir. Örneğin; “İnşaat mühendisleri genelde açık alanda çalışırlar. İnşaat için gerekli çizim ve ölçümleri yaparlar.” ve “Sizin seçeceğiniz meslek özel bir eğitim almanızı gerektiriyor mu? Bu eğitimi nerede alabilirsiniz?”

Kitabın 147. sayfasında verilen, hava tahminleri, hava durumu gözlem grafiği konularının işlenmesi bilimsel olmak değerinin kapsamındandır. Bu konuda geçen “Zeynep’in hava durumu gözlem grafiği ile meteorolojinin hava durumu tahmin grafiğini karşılaştırınız.” “Siz de kendi hava durumu gözlem grafiği ile meteorolojinin hava durumu tahmin grafiğini karşılaştırınız.” “Bulutların şekline bakarak hava durumunu tahmin edebilir miyiz?” “...uzmanlar hava tahmini yaparken çeşitli bilgi teknolojilerini kullanırlar.”, “Hava durumunu bir ay boyunca gözlemleyerek günlük, haftalık ve aylık raporlar hazırlayalım.” soru ve ifadeleri ile bilimsel olmanın gerektirdiği araştırma, gözlem, tahmin ve rapor hazırlama aşamalarının her birine değinilmiştir.

Kitabın 150. sayfasında, Atatürk’ün planlı çalışmasına yer verilmiştir. Böylece onun bilimsel olma özelliğine sahip olduğu örtük kapsamda ifade edilmiştir. 153. sayfada, Atatürk’ün yaptığı yeniliklerden takvim, saat ve ölçü alanındaki yenilikler örneklendirilmiştir.

157. sayfada, Cumhuriyeti korumak için sınıf içinde yapılan tartışma örneklendirilmiştir. Bu tartışmada geçen “Düşünce ve bilim alanında çağdaş olmalıyız.” öğrenci ifadesi ile bilimselliğe vurgu yapılmıştır.

Kitabın 158 ve 159. sayfalarında yer verilen ‘Su Döngüsü’ konusu ile suyun doğadaki hâl değişimi, buharlaşması, donması ve erimesini belirten kimyasal durumlara değinilmiştir. Konuda yer verilen resmi inceleyerek konunun anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. “Resmi inceleyerek doğadaki su döngüsünün nasıl gerçekleştiğini sınıf içinde arkadaşlarınızla tartışarak bulunuz”. “Su doğada kaybolmaz, sadece şekil değiştirir”. “Islak çamaşırların kurumasını hangi olayla açıklayabilirsiniz?”.

160. sayfada, ‘Maddenin Değişimi’ konusu açıklanmıştır. Konuda katı halden sıvı hale geçiş, sıvı halden katı hale geçiş resimler ile örneklendirilmiş ve konunun sorularla anlaşılması sağlanarak pekiştirilmiştir.

Kitabın 162. sayfasında, Gökyüzünün gözlemlenmesini örneklendirilen bir konuya yer verilmiştir. İki çocuğun Ay’ı gözlemlemesi ve aralarında geçen diyalogda ayın hilal, ilk dördün ve dolunay şeklindeki hallerini görmesi görsellerle desteklenerek belirtilmiştir. “Belli aralıklarla ayın şekli değişir. Bu şeklin adı ilk dördün. Sonraki günlerde de Ay’ı gözlemleyelim, bundan sonraki şekli acaba nasıl olacak?”. “Seray’, Ay’ı gözlemlemeye başlayalı bir ay geçti. Ay Dünya’nın etrafındaki dönüşünü tamamladı ve dolunay oldu.” Konu sonunda gözleme dayalı soruya yer verilerek, bu değer pekiştirilmiştir: “Ay’ın geceleri daha iyi gözlemlenebilmesinin sebebi nedir?”.

Kitabın 163, 164 ve 165. sayfalarında, “Mevsimler” konusu işlenmiş ve mevsimlerin oluşumu ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu değişim ve oluşumlar bilimsel olmak değerinin kapsamındadır. “Dünya’mızın Güneş ışığını gören yüzeyinde gündüz; görmeyen yüzeyinde ise gece yaşanır.”, “Dünya’nın Güneş etrafında dönmesinden ise mevsimler oluşur. Dünya Güneş’in etrafındaki dönüşünü 365 gün 6 saatte tamamlar.”, “Dünya’mız aynı anda hem kendi hem de Güneş’in etrafından döner.”, “Mevsimler nasıl oluşur?”

Kitabın 168 ve 169. sayfalarında, Çocukların bilimsel tasarımlar yapması örneklendirilmiştir. “Güneş enerjisiyle hareket eden bir taşıt tasarladım. Güneş bisikletinin trafik sorununa ve hava kirliliğine çözüm olacağına inanıyorum.” Teknolojik ürünlere ihtiyaç sorgulanmıştır. “Teknolojik ürünlere neden ihtiyaç duyarız?”

170 ve 171. sayfalarda, ‘Bilgisayarlar Her Yerde’ başlığı ile teknoloji ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Öğrenci sunumu örneği ile görsellerle desteklenerek anlatılmıştır. “Bilgi ve

iletişim teknolojileri günümüzde hızla gelişiyor. Artık bilgisayarlar günlük hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline geldi.” Görseller ile ilgili sorulara yer verilerek, bu değerin sınıf içinde şekillenmesi amaçlanmıştır. “Fotoğraflarda okulda ve evde bilgisayar kullanan çocukları görüyorsunuz. Siz, bilgisayarı okulda ve evinizde hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?”, “Bilgisayarın dışında ne tür bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılmaktadır?”, “Günlük yaşamda bilgi ve iletişim teknolojileri hangi iş kollarında ve hangi amaçlarla kullanılmaktadır?”

183. sayfada, Gelişim ve değişim örneklerine yer verilmiştir. Görsellerin gözlemlendikten sonra tartışma soruları ifade edilmiştir. “...resimlerde lale soğanının toprağa dikilmesiyle başlayan gelişim ve değişim evrelerini görüyorsunuz. Resimlere bakarak bu evrelerin neler olduğunu söyleyiniz. Lale soğanındaki değişiklikleri sınıf içinde tartışınız.”, “Siz de balığın değişim ve gelişim evrelerinin nasıl olduğunu tartışınız.”, “ lkbahar mevsiminde canlılarda hangi değişiklikler olmaktadır?”

Kitabın 185. sayfasında, Canlı cansız etkileşimindeki karşılıklı bağımlılıktan söz edilmiş ve bu konuda örnekler sorgulanarak bu değerin pratiğe geçirilmeye çalışıldığı görülmüştür. “Canlı ve cansız varlıklar arasındaki ilişkiye örnek veriniz.”

190. sayfada, su döngüsü, karşılıklı bağımlılık, bilgisayar, teknolojik ürün, meteorolojik bilgiler, akılcı tahminler ve iletişim teknolojisi kavramlarına yer verildiği görülmüştür.

Bilimsel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; deney, gözlem, inceleme, araştırma, beyin fırtınası, teknolojik alet tasarlama, belgesel izleme, afiş, proje oluşturma, plan ve program yapma, zamanı planlı kullanma, disiplinli çalışma, maddeler, gece-gündüz oluşumu ve mevsimleri kapsayan nitelikteki ifadeler ile kapsamlı işlenmiş ve vurgulanmıştır. Bilim adamlarından örnekler verilerek rol modeller sunulmuştur. Problem çözümüne dikkat çekilmiştir. Atatürk’ün bilime verdiği önem kitabın birkaç yerinde belirtilmiştir. Bilim alanında  ağdaş olma ve gelişim önemle üzerinde durulan ifadeler olmuştur. Böylece “bilimsel olmak” değerinin fikri bakımdan kapsamlı bir şekilde işlenmiş olduğu görülmüştür.

Yeniliğe Açıklık: Kitapta % 22,6 ile 2. sırada yer alan ‘Yeniliğe Açıklık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 44. sayfasında, Cumhuriyet Bayramı’nı kutlamaya yer verilmiş ve değişik fikirler sorgulanarak farklı kutlama etkinlikleri düşünülmüştür. “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve

Çocuk Bayramı'nı farklı şekilde kutlama için neler yaparsınız?", "19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı'nı farklı şekilde kutlama için neler yaparsınız?"

Kitabın 46. sayfasında Atatürk'ün Cumhuriyet ile birlikte getirdiği yenilikler resimlerle örneklendirilmiştir. "Cumhuriyeti, yenilikleri, çağdaşlığı, hepsini Atatürk'e borçluyuz. Şimdi de arkadaşlar "Cumhuriyet Bayramı Kutlama Programı"nı farklı bir şekilde hazırlayalım." cümleleri ile hem inkılâplardan hem de yeni bir kutlama programı oluşturma sürecinden bahsedilmiştir.

Kitabın 66 ve 67. sayfalarında, Yapılan inkılâplara yer verilerek yeniliğe açıklık değeri vurgulanmıştır. Atatürk'ün öğrenim hayatına yer verilmiş ve "Çağdaş eğitim veren Şemsi Efendi İlkokuluna" gittiği belirtilmiştir. "Türk milletinin çağdaşlaşması için peş peşe inkılâplar yaptı." cümlesi ile Atatürk'ün sahip olduğu yeniliğe açıklık özelliği ifade edilmiştir.

Kitabın 78 ve 79. sayfalarında, 'Eski Albümlere Bakalım' konusu ile geçmişten günümüze olan değişiklikleri araştırmaya yer verilmiştir. Fotoğraflarda evlerin, kıyafetlerin, eşyaların, araçların daha değişik olması örneklerle açıklanmıştır. "Bütün insanlar yaşlanırlar ve değişirler. Annemiz, babamız, dedemiz ve ninemiz de bir zamanlar çocuktuk." Öğrencilerin kendi aile büyüklerinin çocukluk döneminin araştırılması istenerek geçmiş ve günümüz koşullarını karşılaştırma ve yenilikleri anlayıp, gelecek adına yeniliklere daha açık olma fırsatı tanınmıştır.

Kitabın 94 ve 95. Sayfalarında işlenen, 'Sen de Fikrini Söyle' başlıklı metinde aile içinde alınan kararlara yer verilmiştir. Bu karar alma sürecinde görüş bildiren, çeşitli yeni fikirler üreten aile bireyleri yeniliğe açıklık değeri için örnek oluşturmuştur. "İzlediğimiz filmdeki evin en küçük çocuğu hep yeni fikirler ürettiyordu". "Annem ve babam bizim ev işlerine yardım etmek için bulduğumuz yeni fikirleri çok beğendiler."

118. sayfada, Yenilikleri deneme cesaretini sorgulayan soru ifadesine yer verilmiştir. "Başarısız olma olasılığına rağmen bazı kişilerin yenilikleri deneme arzusunu neye bağlıyorsunuz? Açıklayınız."

136. sayfada, Gelişmiş ülkelerde yeni yapılar oluşturma girişimleri ile örneklendirildiği görülmüştür. "Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi her yerleşim yerinde bir kütüphane kurmalıyız."

137. sayfada, Sanat ve sanatçıya verilen önemin artırılması gerektiği ile yeniliğe açıklık değerinin anlaşılması sağlanmıştır. “Çağdaş, aydın ve kültürlü insanlar yetiştirmek için tiyatroya gereken önemi vermeliyiz.”

Kitabın 149 ve 153. sayfaları arasında, Atatürk’ün cumhuriyet ile birlikte getirdiği yenilikler anlatılmış ve yeniliğe açıklık değeri bir liderin özelliği olması ile model olarak sunulmuştur. “Yönetim, hukuk, eğitim-öğretim, ekonomi alanlarında ve toplumsal alanda Atatürk’ün önderliğinde yenilikler yapıldı.” Atatürk’ün resmine yer verilmiş ve “Atatürk yenilikleri halka gösterirken” ifadesi ile vurgulanmıştır. “Mustafa Kemal Atatürk’ün ideali Türk devletini çağdaş uygarlığa ulaştırmaktı. Bunun için her alanda çağdaşlaşma projesi başlattı ve uyguladı.”, “Yurdumuzu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak için uğraştı. Bizler bugünkü yaşantımızı onun yaptığı hizmetlere borçluyuz.” Atatürk’ün yaptığı bu yenilikler açıklandıktan sonra soru ile pekiştirilerek bu değere tekrar yer verilmiştir. “Atatürk’ün çağdaşlaşma yolunda yaptığı yenilikler nelerdir?”

156 ve 157. sayfalarda, Cumhuriyeti korumak için yapılması gerekenler arasında yeni fikirler üretme, yeniliğe ve değişime açık olma gerekliliği ifadeleri ile ‘yeniliğe açıklık’ değerine vurgu yapılmıştır. “3/D sınıfı öğrencileri cumhuriyeti korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için neler yapabileceklerini tartışıyorlardı. Öğrenciler bu konu ile ilgili kendilerine ait yeni fikirler ürettiler.” ifadeleri ile giriş yapılan konuda görsellerle desteklenen konuşma balonlarına yer verilmiştir. Öğrencilerden birinin fikri olarak sunulan konuşma balonu yine ‘yeniliğe açıklık’ değerini içermektedir: “Vatandaşların eğitim seviyelerin yükseltmeliyiz. Düşünce ve bilim alanında çağdaş olmalıyız. Yeniliklere açık olup uygun değişiklikler takip ederek çok çalışmalıyız.”

Kitabın 166 ve 167. sayfalarında, ulaşım araçlarındaki teknolojik değişimin zamanla gelişimine yer verilmiştir. Araçlarının eski ve yeni hallerinin görseller ile verildiği konuda bu değişimin anlaşılması sağlanmak istenmiştir. Konu kapsamında ve sonunda değişim sorgulanarak fikirler üretilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin; “Ulaşım araçlarında geçmişten günümüze ne gibi değişiklikler olmuştur? Bu değişiklikler hayatımızı nasıl etkilemiştir? Örnekler veriniz.”

170. sayfada, Teknolojideki gelişim ifade edilmiştir. “Bilgi ve iletişim teknolojileri günümüzde hızla gelişiyor.” 173. sayfada, Bu gelişim ve değişim hakkında bilgi verilmiştir. “Günümüzde hızla gelişen teknoloji, daha modern iletişim araçlarını insanların hizmetine sunmuştur.” Geçmişten geleceğe hayal kurulmasının sağlayan soru ifadesine yer

verildiği görülmüştür. “Mağaralara çizilen resimlerle başlayıp günümüze kadar büyük bir gelişme gösteren iletişim teknolojisindeki değişiklikler nelerdir?”

Yeniliğe açıklık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapta, yenilikleri deneme cesareti gösterme, yeni ve farklı fikirler üretme, yeniliklere ilgi duyma, yeni bir karar alınırken görüş ifade etme, milli bayram hazırlıklarını farklı tasarlama, geçmişten günümüze olan değişikliklere açık olma, çağdaşlaşma ve gelişim kavramları kapsamında açıklamalar ve örnekler ile desteklenerek vurgulandığı görülmüştür. Atatürk’ün çağdaş bir okula gittiği ve yapılan inkılâplar ile çağdaş bir ülke sağlamaya çalıştığını anlatan ifadeler yer verilmiştir. Teknolojideki değişim ve gelişmelere değinilmiştir. Kitapta bu değer kapsamlı bir şekilde işlenmiş ve yeterli bulguya yer verilmiştir.

Yaratıcı Olmak: Kitapta % 16,1 ile 3. sırada yer alan ‘Yaratıcı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Bu kitapta verilen araştırma ödevleri, örneklendirilen grup çalışmaları, öykü, proje ve afiş oluşturma çalışmaları bu değeri geliştirmeye yönelik bulgulardır.

Kitabın 20. sayfasında, bir resim ve bu resimle ilgili öykü oluşturup anlatım yapma ödevi verilmiştir. Öğrencilerin öykü oluşturmaları yaratıcı düşünmelerinde yardımcı olacaktır.

30. sayfada verilen kroki çizmek için kibrit kutuları ile model oluşturmaları yaratıcı olmak değeri kapsamındadır.

Kitabın 39. sayfasında, poster hazırlama ödevi verilmiştir: “Doğal ve sağlıklı ürünlerden oluşan bir dengeli beslenme posterini hazırlayınız.”

Kitabın 56. sayfasında verilen grup çalışmasında afiş ve dergi hazırlama çalışmaları yaratıcı olmak değerini içermektedir.

63. sayfada yer verilen ‘Okulumuzu Nasıl Temiz Tutmalıyız?’ başlıklı konuda okul çevresini temiz tutmak için yapılması gerekenler sorgulanmış ve proje tasarlama, beyin fırtınası yapma, afiş hazırlama gibi yaratıcı fikirler sunan çalışmalara yer verilmiştir.

65. sayfada, “Okul Heyecanım” temasında öğrenilen kavramlara yer verilmiştir. “Bu kavramlardan biri ya da birkaçı ile ilgili poster çalışması yapınız.” ödevi ile yaratıcı olmak değerine yer verilmiştir.

Kitabın 74 ve 75. sayfalarında işlenen ‘Hayalimdeki Ev’ başlıklı metinde yer alan çocukların hayallerindeki evi anlatmaları örneklendirilmiştir. “Hayalinizdeki evi anlatınız?” sorusu ile pekiştirilmiştir.

87. sayfada, mesleklere yer verilmiş ve öğrencilerin hayallerindeki mesleği düşünmeleri, anlatmaları istenmiştir. “Hayalinizdeki meslekle ilgili araştırma yapınız”. “Hayalinizdeki meslek ile ilgili duygu ve düşüncelerinizi anlatınız.”

101. sayfada, ‘Hayalim İçin’ konusuna yer verilmiştir. Çocuğun hayallerini gerçekleştirmek için bir çabası olması yaratıcı düşünmek yolunda bir adım olarak düşünebilir.

117. sayfada, çocuğun hayalini gerçekleştirmek için yapabilecekleri sorgulanmıştır. “Gerçekleştirmek istediğiniz bir hayalinizi veya ulaşmak istediğiniz bir amacınızı söyleyiniz. Bu hayal veya amaçlarınıza ulaşmak için neler yapmalısınız?”

Kitabın 148. sayfasında, yapılan bir poster çalışması örneklendirilmiştir. 152 ve 156. sayfalarda, Cumhuriyet ile yapılan projelerden ve Cumhuriyet’i korumak için üretilen fikirlerden bahsedilmiştir.

Kitabın 169. sayfasında işlenen ‘Özgün Tasarımlar’ başlıklı metinde tasarım örnekleri verilmiştir. “Günümüzde kullandığımız ürünlerden hangisini yeniden tasarlamak isterdiniz?” sorusu ile başlayan konu içerisinde farklı tasarımlar örneklendirilmiş ve yaratıcı olmak değeri ön plana çıkarılmıştır. Çocukların kendi tasarımlarını resimler ve kısaca bilgi vererek tanıttığı bu tasarımlar, yaratıcı olmak değerini güzel bir şekilde örneklendirmiştir. “Siz de bir ürün tasarlayarak arkadaşlarınıza tanıtınız.” “Tasarlayacağınız ürünün sağlayacağı kolaylıklar nelerdir?” soruları ile yaratıcı olmak değeri pekiştirilmiştir.

189. sayfada, ‘Doğa İçin El Ele’ başlıklı metinde geçen Ahmet ve arkadaşlarının çevreyi korumak için proje hazırlamaları ve tasarım oluşturmaları örneğiyle yaratıcı olmak değeri vurgulanmıştır.

Yaratıcı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapta; araştırma ödevleri, grup çalışmaları, proje hazırlama, poster oluşturma, afiş tasarlama, özgün tasarımlar oluşturma ve hayal etme gibi başlıklarla örneklendirildiği ve bu görevlerin öğrencilerden istenerek uygulama aşamalarıyla desteklendiği görülmüştür. Hayalin gerçekleşmesi için yapılması gerekenlerin düşündürülmesi ve beyin fırtınası yapma, yaratıcı düşünmeye yönlendiren önemli etkinlikler olmuştur. Kitapta dergi hazırlama,

özgün tasarımlar yapma gibi çalışmalarla yaratıcı örnekler de sunulmuştur. Özetle, bu değer incelenen kitapta yeterince verilmiş olup, etkinliklerle zenginleştirilmiştir.

Eleştirel Olmak: Kitapta % 9,3 ile 4. sırada yer alan ‘Eleştirel olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta verilen sorunlar hakkında öğrencileri farklı düşünmeye yöneltten “Nasıl? ve Neden?” soruları bu değer kapsamındadır. Sorular dışında bu değere çok fazla yer verilmemiştir. Kitapta geçen, benzerlik ve farklılıkları irdeleyen sorular ve karşılaştırmalar eleştirel olmak değeri kapsamında ele alınmıştır.

“Ülkemizde ilköğretim neden zorunludur?” (s.14), “Öğrenciler okula neden hazırlıklı gelmelidir? Sınıf içinde tartışınız.” (s.15), “Bütün çocukların ilgi alanları aynı mıdır? Neden?” (s.17), “Seçim demokratik yolla mı yapıldı? Neden?” (s.27), “Bu okulun mimarisi ile kendi okulunuzun mimarisini karşılaştırınız.” (s.31), “Bu kaynakları neden tutumlu kullanmalısınız?” (s.38), “Bu farklılıkların nedenleri neler olabilir?” (s.39), “Aile büyüklerinizin çocukluğu ile kendinizinkini karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları sınıf içinde tartışınız.” (s.79), “Ailemiz bizim için neden özeldir?” (s.89), “Kendi ailenizle bir komşunuzun ailesini karşılaştırarak aile yapılarını söyleyiniz.” (s.90), soruları bu değeri kazandırıcı nitelikteki örneklerdir.

Kitabın 106 ve 107. sayfalarında, ‘Reklamlar’ konusuna yer verilmiştir. Konu aile içi diyalog ve sorularla örneklendirilmiş, sınıf içinde tartışmaya yönelik anlatımla işlenmiştir. “Ali izlediği reklam filminden olumlu mu, olumsuz mu etkilenmiştir? Sınıf içinde tartışınız.”, Birkaç ürün reklamına yer verilmiş ve “Bu ürünlerden ihtiyacınız olanı mı, reklamını beğendiğiniz ürünü mü alırsınız? Neden?” sorusu ile eleştirel düşünceleri sağlanmaya çalışılmıştır.

108. sayfada verilen görselin analizi istenmiş ve “Neden?” sorusuna yer verilmiştir. “Yandaki resimde hangi kaynak bilinçsiz kullanılmaktadır? Neden?”

128 ve 132. sayfalarda, benzerlik ve farklılıkları sorgulayan sorulara yer verilmiştir. “Eviniz ile ülkeniz arasında nasıl bir benzerlik vardır?”, “Resimde dünya çocuklarını bir arada görüyorsunuz. Bu çocukların benzer ve farklı özellikleri nelerdir?”

Kitabın 135. sayfasında, Tasarruflu olma ile ilgili “Neden?” sorusuna yer verilmiştir. Enerjiyi tasarruflu kullanmak neden önemlidir?”

140 ve 144. sayfalarda yine “Neden?” sorusuna yer verilerek ‘eleştirel düşünme’ becerisi kazandırılmak istenmiştir. “Siz, bu yıl hangi işleri daha iyi yapabiliyorsunuz? Neden?”, “Eda neden gazeteci olmak istiyor?” Bu iki soru, kendi ve başkası hakkında yorum yapabilme, olaylardan sonuç çıkarabilme becerisini kapsamaktadır.

147. sayfada, grafik okuma, karşılaştırma ve benzerlik-farklılıkları analiz etme davranışlarına yer verilerek ‘eleştirel düşünme’ vurgulanmıştır. “Zeynep’in hava durumu gözlem grafiği ile meteorolojinin hava durumu tahmin grafiğini karşılaştırınız.”, “Siz de kendi yaptığınız hava durumu gözlem grafiği ile meteorolojinin tahmin grafiğini karşılaştırınız.”, “Hazırladığınız hava durumu gözlem grafiği ile meteorolojininki arasında farklılıklar var mı? Nedenini söyleyiniz.”

160. sayfada, Maddenin değişimi ile ilgili olguların nedenini sorgulamaya yer verilmiştir. “Plastik kaplar, ocak veya fırında neden kullanılmaz?”

175. sayfada sunulan görsellerde değişiklikleri ayırt etme, karşılaştırma yapma ve nedenini sorgulamaya yer verilmiştir. “Aşağıdaki fotoğrafları inceleyerek Ankara-Ulus, İstanbul-Taksim, İzmir-Konak meydanlarının eski ve yeni hâllerini karşılaştırınız. Bu karşılaştırmada gördüğünüz değişiklikleri ifade ediniz.”, “Yaşadığınız yerde zaman içinde meydana gelen en önemli değişiklik nedir? Neden?”

Kitabın 182 ve 183. Sayfalarında, “Büyüdükçe Değişiyoruz” başlıklı konuya yer verilerek, canlılarda meydana gelen gelişim ve değişim olgusunun anlaşılması, analiz edilmesi ve tartışılması eleştirel düşünmeyi kazandıran anlatımlardan birkaçı olmuştur.

Eleştirel olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin birebir yer almadığı görülmüştür. Kitabın genelinde yer verilen benzerlik ve farklılıklar, iki durum arasındaki farklar, karşılaştırma ve neden-sonuç ilişkisini çözümleme becerileri bu değeri kapsayan nitelikler olarak değerlendirilmiştir. “Neden?” sorusu ile olguların nedenlerini sorgulama yeteneğini kazandırmak amaçlanmıştır. Kitapta eleştirel olmak değeri, bilimsel alanda yeterince kapsamlı anlatılmaması ve kazanımını destekleyecek etkinlik örneklerinin az olması nedeniyle yeterli bulunmamıştır.

Araştırmacı Olmak: Kitapta % 6,8 ile 5. sırada yer alan ‘Araştırmacı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 19. sayfasında, verilen görseller yolu ile ifade edilmiştir. İki arkadaş arasında geçen diyalogda işbirliği içinde araştırma yapmak vurgulanmıştır. “Ben proje ile ilgili bilgileri araştırıp bulurum, sen de konuyla ilgili fotoğrafları araştırırsın.”

31. sayfada, ödev yoluyla öğrenci birebir araştırma yapmaya yönlendirilmiştir. “Araştırma: Okulunuzun tarihi hakkında araştırma yapınız.” 47. sayfada, yapılan araştırma raporları örneklendirilmiş ve öğrenciler araştırma yapmaya yönlendirilmiştir. “Zeynep ve arkadaşları Atatürk’ün öğrenim hayatı ile ilgili hazırladıkları araştırma raporlarını arkadaşlarına sundular.”, “Siz de Atatürk’ün öğrenim hayatını araştırarak arkadaşlarınıza sununuz.”.

Kitabın 50. sayfasında, ‘Nasıl Daha İyi Öğreniyorum’ başlıklı okuma metninde verilen resim ile herkesin nasıl daha iyi öğrendiğini söylemesi örneklendirilmiştir. Burada araştırma yaparak daha iyi öğrendiğini söyleyen öğrenci modeli ‘araştırmacı olmak’ değerine iyi bir örnek oluşturmuştur.

Kitabın 77. sayfasında, “Zeynep belgesel izlemeyi çok seviyordu. Ödevlerini bitirmiş televizyonda belgesel izliyordu. ‘Yönümüzü Nasıl Buluruz?’ konulu bölümde karıncaların yönümüzü bulmada bize yardımcı olduğunu duyduğunda çok şaşırdı. Bu konuyu araştırmaya karar verdi. Birçok kaynaktan yararlanarak güzel bir araştırma sunusu hazırladı. Siz de yön bulma yöntemlerini araştırınız.” ifadeleri ile araştırmacı olmak değeri aktarılmıştır.

79. sayfada, öğrenciyi araştırma yapmaya yönlendirme yapılmıştır. “Aile büyüklerinizin çocukluğu hakkında araştırma yapmanız isteniyor. Bu araştırma için hangi kaynaklardan yararlanırsınız?” Kitabın 87 ve 88. sayfalarında, araştırma ödevleri verilmiştir.

“Zeynep, Atatürk’ün insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemle ilgili bir araştırma yaptı. Zeynep’in hazırladığı araştırma raporunu okuyalım.” (s.112) ifadeleriyle araştırmacı olmak örneklendirilmiş ve konunun sonunda “Araştırma: Atatürk’ün insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemi araştırınız.” ödevi ile pekiştirilmesi sağlanmıştır (s.113).

“Araştırma: Deprem sırasında karşılaşılabilecek tehlikeleri araştırarak yapmanız gerekenleri büyüklerinizle birlikte uygulayınız.” (s.125). “Araştırma: Bitki ve hayvanların ortak özelliklerini araştırınız.” (s.181). Araştırmacı olmak değeri ödevler ile kazandırılmaya çalışılmıştır.

Kitabın 144 ve 145. sayfalarında, ‘Hayalindeki Meslek’ başlıklı metin ile çocukların hayallerindeki meslekleri araştırmasına ve o meslek sahipleri ile görüşmelerine yer verilerek araştırmacı olmak değeri örneklendirilmiştir.

Araştırmacı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değerin araştırma ödevleri ile desteklendiği görülmektedir. Kitapta geçen proje ödevleri, araştırma raporları ve ödevleri, araştırmacı olmak değerine yönlendiren çalışmalar olmuştur. Merak edilen bir konuda araştırma yapmak, araştırma yaparak daha iyi öğrenmek ve hayalindeki mesleği araştırmak ise ‘araştırmacı olmak’ değerini vurgular nitelikte hayata geçirilebilecek davranış örnekleri olmuştur.

Merak Duymak: Kitapta % 2,0 oranı ile en az bulunan ‘Merak duymak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitapta bu değer, sorular yolu ile canlı tutulmaya çalışılmış ve örtük olarak verilmiştir.

Kitabın 77. sayfasında, belgesel izleyen Zeynep karıncaların yön bulmada yardımcı olduğunu öğrenir ve bu konuyu merak ederek araştırmaya karar verir. Burada araştırma süreci merak duyması ile başlamış ve örtük olarak verilmiştir. 144. sayfada, öğrencinin merak ederek olmak istediği mesleği araştırmasına yer verilmiştir.

Kitabın 176 ve 177. sayfalarında verilen ‘Dedemin ve Ninemin Oyunları’ başlıklı metinde çocukların merakla geçmiş zaman oyunlarını sorguladığı görülmüştür: “Siz ne kadar değişik oyunlar oynuyormuşsunuz. Biz bu oyunları bilmiyoruz. Bize de öğretir misiniz?”

Merak duymak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değerin kitapta çok az ve örtük olarak bulunduğu görülmüştür. Yapılandırmacı yaklaşıma göre eğitim verilen bu dönemde merak duymanın daha fazla önemsinmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 60. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Kişisel Değerler

(2005/2009) 3. Sınıf 4. Kitap		
Kişisel Değerler	f	%
Estetik	100	29.9
Sağlıklı Olmak	54	16.1
Temiz Olmak	53	15.8
Özgüven	53	15.8
Çevreyi Koruma	44	13.1
Özsaygı	28	8.4
Alçakgönüllülük (Tevazu)	3	0.9
Toplam	335	100.0

Tablo 60’da Kişisel değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 60’a göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 335 yerde Kişisel değerlere yer verilmiştir. Bu değerlerden Estetik % 29,9 ile en çok kullanılan değer olarak dikkati çekmektedir. Bu değeri % 16,1 ile 2. sırada Sağlıklı olmak, % 15,8 ile aynı oranlarda Temiz olmak ve Özgüven değerleri izlemektedir. Çevreyi Koruma % 13,1 ve Özsaygı % 8,4 ile az kullanılan değerlerdir. Alçakgönüllülük (Tevazu) ise % 0,9 ile en az kullanılan değer olmuştur.

En fazla kullanılan değer ile en az kullanılan değer arasında % 29,0 gibi bir fark bulunmaktadır.

Estetik: Kitapta % 29,9 ile en fazla bulunan ‘Estetik’ değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 16 ve 17. sayfalarında, ‘Yaşamın Zenginlikleri’ başlığı ile farklı özelliklerdeki çocuklara yer verilmiştir. Çocuklar resim, müzik, spor gibi farklı alanlardaki yetenekleri ile anlatılarak estetik değerine yer verildiği görülmüştür.

Kitabın 31. sayfasında, “Okulumuzun Tarihi” başlıklı konuya yer verilmiş ve okulun tarihi anlatılmıştır. Bu anlatımda okulun görünüşü estetik beğeni ve sanatsal ifadeler yolu ile

açıklanmıştır. “...okulumuzun çevresinde çok güzel palmiye ağaçları vardır.”, “Okulumuzun ön bahçesinde eğitim ve okumanın önemini vurgulayan “Atatürk ve Çocuğu, Baş Öğretmen Atatürk” heykeli vardır. Bu heykel 1965 yılında yapılmıştır.” Anlatılan okulun mimarisi ile kendi okullarının mimarisinin karşılaştırılması istenerek estetik bir bakış açısı kazanmalarına örtük olarak yer verilmiştir.

Kitabın farklı sayfalarında verilen; “Derginin resimlerini güzel yapan arkadaşlarımız yapar.” (s.57). “Yazı, şiir ve resimleri seçmek ve sayfa düzenini hazırlamak için bir grup oluşturalım.” (s.58). “Ben çok güzel resim yaparım. Sizin de resminizi yapayım mı?”, “Ben, iyi koşamam ama çok güzel öyküler yazarım.” (s.80) cümleleri ile estetik duygusu ile ürün oluşturabilme becerisinden bahsedilmiştir.

Kitabın 84. sayfasında “Türkiye’nin İlk Heykeltıraşı” anlatılmıştır. Burada çocuklara estetik değeri ile başarılı olabilecekleri kazandırılmaya çalışılmıştır. “Sabiha Bengütaş 1904’te İstanbul’da doğdu. Küçük yaştan beri güzel sanatlara tutkusu vardı. Okulda, evde resimler yapardı. Bu alandaki yeteneğini geliştirmek için daha liseyi bitirmeden, 1920 yılında Sanayi-i Nefise Mektebinin (Güzel Sanatlar Akademisinin) Resim Şubesine girdi. Bu bölümde bir yıl çalıştıktan sonra bölüm değiştirerek Heykel şubesindeki üç erkek öğrenci arasına ilk kız öğrenci olarak katıldı.”

87. sayfada, “Seçtiğiniz mesleği istediğiniz bir sanat yoluyla resim, şiir, müzik, drama sergileyiniz.” ödevi ile bu değere yer verilmiştir.

Kitabın 106 ve 107. sayfalarında, reklam ürünlerinin özelliklerine estetik açılardan dikkat çekilmiş ve beğeni duygusu sorgulanmıştır. Burada estetik değerinin kazanımından daha çok bu değere hizmet eden ifadeler yer almıştır. “İhtiyacınız olmadığı halde reklamını beğendiğiniz bir ürünü alırmısınız?”

116 ve 117. sayfalarda, resim, müzik gibi sanatsal etkinlikler ile birlikte beğeni ifadelerine yer verilmiştir. Estetik değerini geliştiren etkinlikler ile ilgili örnekler sunulmuş ve bu etkinlik örnekleri görsellerle desteklenmiştir. Örnekler: “Fatih: Güzel resim yaptığım için öğretmenimin tavsiyesi üzerine resim kursuna gittim. Kursta çok farklı tekniklerle resim yapmayı öğrendim. Önceleri tuvalde resim yaparken istediğim renkleri bulmakta zorlanıyordum. Daha sonraları farklı renkleri karıştırıp çok güzel resimler yapmaya başladım.”, “Giray: ...gitar kursuna gitmeye başladım. ...”

118. sayfada, Eşref Armağan’ın resim, heykel ve rölyef çalışmalarının anlatılması ve yaptığı sergilerden bahsedilmesiyle estetik değeri desteklenmiştir.

Kitabın 136 ve 137. sayfalarında, sanatsal etkinliklerden bahsedildiği görülmüştür. “Kütüphane Haftası” ve “Dünya Tiyatrolar Günü” başlıkları kapsamında açıklanan estetik değerini içeren sanatsal öğelere dikkat çekilmiştir. “Tiyatro sahnesinde oyuncular insan yaşamındaki çeşitli olayları canlandırırlar. İzlerken seyirciler de olayı yaşarlar. Tiyatroda oyunun konusu kadar oyunun sözleri, dekor, kostüm, makyaj, ışık, müzik ve efektler de önemlidir.”, “Çocuk tiyatroları çoğaltılmalı ve geliştirilmelidir.”, “Türk halkı karagöz, ortaoyunu meddah, kukla gösterileriyle eğlenmiş ve görüşlerini ortaya koymuştur.”, “Atatürk güzel sanatlara ve tiyatroya çok önem veriyordu. Bu sebeple Cumhuriyet Döneminde tiyatrolar açılmış, sanatçıları yetiştirmek için Devlet Konservatuvarı kurulmuştur.”

178. sayfada, müze gezisi ile ilgili anlatımlara yer verilmiş olup burada bulunan eşyalar estetik değeri içeren açılardan betimlenmiştir. “...Zeynep, Burdur Evi’nin tavanları altın, gümüş süslemeli çok güzel bir konak olduğunu, burada sergilenen kıyafetlerin, günümüzde düğünlerde giyilen yaldızlı, işlemeli, süslü kıyafetlere benzediğini anlatıyordu.”, “Öğretmenimiz müzede ilgimizi çekecek çok güzel, ilginç eşyalar göreceğimizi söyledi.”

Estetik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer; resim, müzik, tiyatro gibi sanatsal etkinlikler, farklı yeteneklere sahip olma ve beğeni ifadeleri ile verilmiştir. Resim, heykel, güzel sanatlar ve tiyatro alanlarında rol model örneklere yer verilerek estetik değerinin kazanımı desteklenmiştir. Öğrencilerin örnek alabileceği anlatımlar ve uygulamalı ödevler ile pekiştirilerek bu değerın kazanımı kolaylaştırılmıştır. Özetle; kitapta estetik değerini içeren ve bu değerin kazanımının sağlanabileceği yeterli düzeyde anlatıma yer verildiği görülmüştür.

Sağlıklı Olmak: Kitapta % 16,1 ile 2. sırada yer alan ‘Sağlıklı olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

“Ceren okula gitmeden önce neden kahvaltı yapıyor?” (s.15). “Okula kahvaltı ederek geldiğinizde kendinizi nasıl hissediyorsunuz?” (s.39). “Hasta olduğunuzda ne yaparsınız?” “Okulda kendi sağlığını ve arkadaşlarınızın sağlığını nasıl koruyabilirsiniz?” (s.40). “Okulda grip salgını var. Kendinizin ve arkadaşlarınızın sağlığını korumak için neler yapmalısınız?” (s.41). “Okulda hangi ilk yardım malzemeleri bulunmalıdır?” (s.42) soruları ve resimler yoluyla sağlıklı olmak değerine yer verilmiştir.

Kitabın 23 ve 24. sayfalarında, çölyak hastalığına yer verilerek bu hastalık açıklanmıştır. “Şebnem, çölyak hastası... Çölyak hastalarının buğday unundan yapılmış ekmek, pasta, çörek ve börekleri yiyemediğini biliyor musunuz?” Kişilerin sağlık ile ilgili problemlerine duyarlılık göstermek gerektiğine yer verilmiştir.

Kitabın 57. sayfasında, “Sağlık hizmetleri alma hakkı” ve 64. sayfasında, “Temiz Okul Sağlıklı Eğitim” sloganına yer verilerek sağlıklı olmak değeri vurgulanmıştır.

Kitabın 85. sayfasında, Prof. Dr. Gazi Yaşargil’in sağlık alanında yaptığı çalışmalara değinilmiş ve bu çalışmaların sonucunda Amerikan Beyin Cerrahları Birliği tarafından “yüzyılın adamı” seçilmesi vurgulanmıştır. Sağlık alanında güzel bir örnek olarak sunulmuştur.

100. sayfada, sağlıklı yaşam ifadelerine yer verilmiştir: “...zamanında uyuyor, zamanında kalkıyorum. Beslenmeme dikkat ediyor, her zaman kahvaltımı yapıyorum.”

106. sayfada, aile içinde geçen diyalog örneğiyle sağlıklı beslenme ile ilgili uyarıya yer verilmiştir: “Baba: Aliciğim, bu şekerlemeyi almayalım. Bunun içinde çok fazla katkı maddesi var. Üstelik çok yersen hem dişlerinin çürümesine hem de sağlıksız kilo almana neden olabilir.”

123. sayfada, ev kazaları ile karşılaşıldığında yapılması gereken ilk yardım ile ilgili sorulara yer verilmiştir: “Ocağa kaynayan çaydanlıktan elinize su döküldü. Öncelikle ne yapmanız gerekir?”, “Küçük kardeşiniz çekmecedeki ilaçları şeker zannederek yemiştir. Öncelikle ne yapmanız gerekir?”, “Makasla kâğıt keserken elinizi kestiniz. Eliniz kanıyor. Öncelikle ne yapmalısınız?”.

Kitabın 135 ve 136. sayfalarında, “Yeşilay Haftası” konusuna yer verilmiş olup, bu konu kapsamında sağlıklı olmak için kaçınılması gerekenler hakkında açıklamalar yapılmıştır. “Sağlığımıza zararlı alışkanlıkların en yaygını “sigara içmek”tir. Sigara dumanı özellikle akciğerlere büyük zarar verir. Ciğerlerimiz kanı temizleme görevini yapamaz.”, “Başka bir zararlı alışkanlık ise içki içmektir. Alkollü içecekler sağlığımıza zararlıdır.”, “Sigara, içki ve diğer zararlı alışkanlıklardan uzak duralım. Kötü alışkanlıkları olanları uyaralım.”, “Sağlığımıza zararlı alışkanlıklardan nasıl korunabiliriz?”

Sağlıklı olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, sağlıklı beslenme, sağlığı korumak için yapılması gerekenler, sağlık alanındaki örnek başarılar ve zararlı alışkanlıklar başlıklarında ele alınmıştır. Sağlıklı olma ile ilgili verilen rol model örnekler bu değerin kazanımı açısından önemli görülmüştür. Olası bir sağlık problemi ya da kaza ile

karşılaştığında yapılması gerekenlerin anlatılmasıyla bu değere vurgu yapılmıştır. Özetle; kitapta sağlıklı olma ile ilgili yeterli düzeyde anlatım örneklerine yer verildiği görülmüştür.

Temiz Olmak: Kitapta % 15,8 ile 3. sırada yer alan ‘Temiz olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 38. sayfasında, ‘Hem Tutumlu Hem Bakımlı’ başlığı altında tutumlu olmakla birlikte kişisel temizlikten de bahsedilerek temiz olmak değerine yer verilmiştir. Dışını fırçalayan Sinan için “ Sinan sabah kalktığında ilk ne yapıyor?”. “Sinan giysilerini temiz tutmadığı için hangi kaynakları bilinçsizce kullanıyor?” soruları ile temiz olmasının yarar sağladığı bilgisi de aktarılmıştır.

Kitabın 41. sayfasında yer verilen metinde, sağlığı korumak için yapılması gerekenler Zeynep’in çalışması örneğiyle görseller yoluyla ifade edilmiştir. Bu görseller incelendiğinde sağlıklı olmak için temiz olmak gerektiği de düşünülerek; ellerini yıkama, sınıfı havalandırma, çöpleri çöp kutusuna atma örnekleri verilmiştir.

63. sayfada yer verilen ‘Okulumuzu Nasıl Temiz Tutmalıyız?’ başlıklı konu ve okul çevresini temiz tutmak için yapılan projelerle temiz olmak değeri vurgulanmıştır.

64. sayfada, çevre sorunlarına dikkat çekmek için yapılan afiş örneklerine yer verilmiştir. Bunlardan; “Çevreyi temiz tutmak vatandaşlık görevidir.”, “Temiz okul sağlıklı eğitim.” afişleri ile temiz olmak değerine dikkat çekilmiştir. Çevreyi temiz tutmanın vatandaşlık görevi olarak görülmesi sonucunda, temiz olmak değeri ile birlikte çevreyi koruma ve sorumluluk sahibi olmak değerleri de vurgulanmıştır.

Kitabın 72 ve 73. sayfalarında yer alan ‘Evdeki Dostlarımız’ başlıklı metinde evde beslenen hayvan ve bitkilerin sorumluluğunu üstlenmeye yer verilmiştir. Bu sorumluluklar arasında hayvanların temizliğine de yer verilmiştir: “Giray, akvaryumun temizliği tamamdır”. “Anne, kedimin banyo günü, hadi kedimi yıkayalım.”

Kitabın 96 ve 97. sayfalarında yer alan ‘Ailede Herkesin Bir İşi Var’ başlıklı metinde ailedeki sorumluluklar arasında ev temizliğinin de olduğu örneklendirilmiştir. Kişinin yaşadığı yerin temizliğini yapması örneğiyle temiz olmak değeri vurgulanmıştır. “Anne bak, hiç toz kalmadı. / Çok güzel temizlemişsin Arda.” diyaloguna ev temizliğine yardım eden bir görsel ile yer verilmiştir. Okulda Arda ile Ceren arasında geçen diyalogda, Arda odasını temizlemenin görevleri arasında olduğunu söylemiştir.

120. sayfada, belediye başkanının yaptığı projelerden bahsedilmiştir. Bu projelerden “Temiz Çevre, Temiz Toplum Projesi” ile çevre temizliği vurgulanmıştır: “İşe çevre temizliğinden başladı. “Temiz Çevre, Temiz Toplum Projesi”ni başlattı. Herkes bu projeye göre bir ağaç dikti, evinin önünü temiz tuttu. Çöpler geceleri toplandı. Yol kenarları ağaçlandırıldı.” verilen bu örnekte çevreyi koruma değerine de yer verilmiştir.

Kitabın 132. sayfasında, temiz olmak sorumluluklar arasında ifade edilmiş olup yapılması gerekenler sorgulanmıştır: “Bizden sonra yaşayacaklara yaşanabilir, temiz bir dünya bırakmak için görevlerimiz nelerdir?”

168. sayfada, öğrencilerin yapmış olduğu proje örneklerine yer verilmiştir. Bu projeler arasında ev temizliğine yardımcı bir robot tasarlanması ‘temizlik’ ile ilgili duyarlılık örneği oluşturmuştur. “Proje çalışması için teknolojik bir ürün tasarlayacaktım. Evde temizlik işlerinde anneme yardım ediyordum. Ev işleri daha çabuk bitse hiç yorulmasak, diye düşündüm. Evet! Tasarlayacağım ürünü bulmuştum. Hemen planımı yaptım. Oyuncak parçaları ve karton kutular kullanarak bir robot yapmayı tasarladım. Adına da “Hamarat” dedim. Bu robot verilen komutlara göre ev işleri yaparak bize yardım edecekti.”

Temiz olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; afiş, proje, etkinlik, tasarım ve çeşitli zenginleştirilmiş örnekler kapsamında sunulmuştur. Çevre, ev, okul ve kişisel temizlik alanlarında ‘temiz olmak’ değerine vurgu yapılmıştır. Temiz olmanın temel sorumluluk ve vatandaşlık görevleri arasında olduğu hatırlatılmış, gelecek nesil için sağlayacağı katkı ile dikkat çekilmiştir. Temiz olmak değeri, çevreyi koruma ve sorumluluk sahibi olmak değerleri ile bir bütünlük içinde örneklendirilmiş olup bu değerın kazanımı için yeterli bilgi donanımı sağlanmıştır.

Özgüven: Kitapta % 15,8 ile 4. sırada yer alan ‘Özgüven’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 28. sayfasında yanlış bir davranış örneği sunulmuş olup, “Haksızlığa uğradığınızda neler hissedersiniz?” başlığı ile bu durum düşündürölmeye çalışılmıştır. Verilen örnekte; Duygu ve Merve’nin sınıf içindeki diyalogu örneklendirilmiştir. Bu diyalogda; Merve’nin kendine haksızlık yapıldığını fark etmesi ve bunu sorgulaması özgüven içeren davranış örneğidir. – Duygu: “Kitap isteyen başka arkadaş var mı?” – Merve: “Evet, ben de iki kitap istiyorum.” – Duygu: “İki kitap veremem.” – Merve: “Ama Aynur ve Selin’e verdin.”

Kitabın 50. sayfasında verilen “Kendinize uygun öğrenme tekniğini kullanmanız başarınızı nasıl etkiler?” sorusu ile özgüven değeri örneklendirilmiştir.

Kitabın 54 ve 55. sayfalarında, “Hayır Kabul Edemem” metnine yer verilerek etkili hayır diyebilme örnekleri aktarılmıştır. Tanınmayan insanların teklifini kabul etmemek gerektiği birkaç örnek kapsamında sunularak detaylandırılmıştır. Bu konu ile ilgili tartışma sorusuna yer verilerek ‘etkili hayır diyebilme’ desteklenmiştir: “Tanımadığınız biri sizi çağırdığında, size bir şey vermek istediğinde ya da sizi arabasıyla götürmek istediğinde neler söylemelisiniz? Sınıf içinde tartışınız.”

Kitabın 56, 57 ve 58. sayfalarında, “Birlikte Başarabiliriz” metni işlenmiştir. Daha önce işbirliği kapsamında da ele alınan bu metinde işbölümü halinde çalışan öğrencilerin kendilerine güvendiği alanlarda görev dağılımı yapmaları ve başaracaklarına inanmaları ‘özgüven’ değeri için güzel bir örnek oluşturmuştur. “Birlikte çalışırsak başaramayacağımız iş yoktur.”

80. sayfada ‘Farklılıklar Güzeldir’ metni ile çocukların kendi özelliklerinin farkında olması ve bunu paylaşımlarına yer verilmiştir. Çocukların kendi olumlu özelliğinin farkında olduğu ifadeler ile özgüven değerine yer verilmiştir. Örneğin; - Bengisu: “Ben, çok güzel resim yaparım. Sizin de resminizi yapayım mı?”, - Mehmet: “Ben iyi koşamam ama çok güzel öyküler yazarım.”

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, ailede alınan kararlara katılma, fikrini söyleme ve aile içinde işbirliği yaparak yardımlaşma, sorumluluklarını yerine getirme örneklerine yer verilmiştir. Bunlar özgüven değerini geliştirici nitelikteki davranış örneklerini oluşturmuştur.

110. sayfada, Aylin ile ablası arasında geçen diyalog örneklendirilmiştir. Bu örnekte, ablasının günlüğünü aldığını fark eden Aylin, ablasına bu konuda uyarıda bulunmuştur: - “Ablam olabilirsin fakat benim özel eşyalarımı izinsiz almaman gerekir.” Saygı kapsamında ele alınan ifade aynı zamanda etik davranışı desteklediği için özgüven artırıcıdır.

117. sayfada, amaçlı olma ve bu amaç uğrunda azimle hareket etme örnek ifadelerine yer verilmiştir. Başarıya ulaşmak için azimli olabilme davranışları özgüven sahibi olmayı içermektedir. Örnekler; “...Hafta sonu satranç kursuna başladım. İlk haftalar arkadaşlarıma yeniliyordum. Doğru hamleler yapmaya başlayınca grubun en başarılı oyuncusu ben oldum. Hedefim Türkiye Turnuvası’na katılmak. Bunun için her gün bir saat satranç

oynuyorum.”, “Amaçlarınıza ulaşmak için kararlı olun ve engelleri aşmak için çaba harcayın.”

Özgüven değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; farklı örnekler kapsamında ele alınmıştır. Bireyin kendi güçlü ve zayıf özelliklerini bilmesi, kendine uygun öğrenme tekniğini bilmesi ve işbirliği içinde çalışırken başarılı olabileceğine inanması örnekleri neticesinde bu değere ulaşılmıştır. Ayrıca, ailede alınan kararlara katılma, bir karar alınırken fikrini söyleme, yardımlaşma, etkili hayır diyebilme başlıkları kapsamında özgüven değerinin aşılması sağlanmıştır. Amaç belirleme ve bu amaç uğrunda azimle başarıya ulaşma çalışmaları özgüven değerini artırıcı nitelikte davranışları oluşturmuştur. Özetle, kitapta özgüven artırıcı davranış örneklerine yer verilmiş olup, bu bilgi donanımının sınıf içindeki öğretim ile desteklenmesinin gerektiği düşünülmüştür.

Çevreyi Koruma: Kitapta % 13,1 ile 5. sırada yer alan ‘Çevreyi Koruma’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 32. sayfasında, “Okulumuzun ve sınıfımızın eşyalarını bilinçli kullanmalı ve korumalıyız.”, “Okulumuzun ve sınıfımızın eşyalarını özenli kullanmadığımızda ne gibi sorunlarla karşılaşırız?” ifadelerine yer verilmiştir.

63. sayfada, okulun çevresini temiz tutmak için proje hazırlayan öğrenci grubu teması ile bu değer ifadesi aktarılmıştır: “Okulumuzu nasıl temiz tutmalıyız?”, “Okulumuzun çevresini temiz tutmak için neler yapabiliriz?”, “Öğrenciler okul ve çevre temizliği ile ilgili bir proje tasarlıyorlar.”, “Siz de Temiz Okul ve Temiz Çevre Projesi hazırlayınız.”

Kitabın 64. sayfasında, çevre sorunlarına dikkat çekmek için yapılan afiş örneklerine yer verilmiştir. Bunlardan: “Geleceğin İçin Plastik Maddeleri Kullanma!”, “Yeşil Çevre İçin Ağaç Dikelim.”, “Yerlere Çöp Atmayalım.”, “Nasıl Bulmak İstiyorsan Öyle Bırak.” afişleri ile çevreyi koruma değerine dikkat çekilmiştir.

120. sayfada, belediye başkanının başlattığı “Temiz Çevre Temiz Toplum Projesi” açıklanarak, çevreyi korumanın önemine değinilmiştir.

168. sayfada, “Özgün Tasarımlar” başlığı ile çocukların yapmış olduğu proje örneklerine yer verilmiştir. Bu tasarımlar arasında yer alan “Güneş Bisikleti” ile çevreyi koruma değerine vurgu yapılmıştır: “Güneş enerjisiyle hareket eden bir taşıt tasarladım. Güneş bisikletinin trafik sorununa ve hava kirliliğine çözüm olacağına inanıyorum.”

188. sayfada, ‘Doğal Afetlerden Korunalım’ konusu soru ve görsellerle vurgulanmış, çevreyi koruma değerine dikkat çekilmiştir. “Bir yerleşim biriminde sık sık sel, heyelan gibi doğal afetler yaşanmaktadır. Bu doğal afetlerden kaynaklanan zararın en aza indirilmesi için neler yapılabilir?”

Kitabın 189. sayfasında, “Doğa İçin El Ele” başlıklı konuya yer verilmiştir. Bu konu kapsamında doğaya zarar veren atıklara karşı önlem alan projeler örneklendirilmiş ve öğrenciler yeni projeler geliştirmeye yönlendirilmiştir. “Ahmet ve arkadaşları, atıkların kolay ayrıştırılabilmesi için bölmeleri olan bir çöp kovası tasarladılar. Projelerini öğretmenlerine anlattılar. Öğretmenleri projelerinin çok güzel olduğunu ve ilçe belediyesindeki yetkililere bu projelerini açıklayabileceklerini söyledi. Belediye yetkilileri öğrencilerin bu düşüncelerini hemen değerlendirdi ve ilçelerinin belli yerlerine atık-çöp kovaları koydular.” Verilen bu örnek ile çevreyi korumak için yapılan proje anlatılmıştır. Aynı sayfada bir fotoğrafa yer verilmiş ve bu fotoğraf ile ilgili soru sorulmuştur. Bu soru yoluyla çevreyi korumanın önemi düşündürülmeye çalışılmıştır. Fotoğrafta yer alan afişte kampanyanın ismi “Pil Toplama Kampanyası” olarak vurgulanmıştır. Bu fotoğrafa yönelik soru: “Aşağıdaki fotoğrafta görülen kampanya ile çevrenin korunmasına nasıl katkıda bulunulduğunu söyleyiniz.” olmuştur. Çevreyi korumaya vurgu yapılan bir diğer ifade, öğrencilerin proje geliştirmeye yönlendirildiği uygulama aşamasıdır: “Siz, çevrenizde doğaya zarar verdiğini düşündüğünüz ne gibi durumlarla karşılaşıyorsunuz? Bunların önlenmesi için bir grup arkadaşınızla bir proje tasarlayınız.”

190. sayfada, bir kavram haritasına yer verilmiştir. Bu sayfada verilen “Yukarıda verilen kavramlardan uygun olanlarını kullanarak çevrenin korunmasına yönelik bir slogan yazınız.” soru ifadesi ile çevreyi korumaya vurgu yapılmıştır.

Çevreyi Koruma değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; proje, tasarım, afiş, slogan ve rol model örneklerle sunularak vurgulanmıştır. Okul ve çevresinin temizliğinde öğrenciye düşen görev ve sorumluluklar, belediyenin geliştirdiği projeler ve afişler yoluyla çevreyi koruma değerine vurgu yapılmıştır. Doğal afetlerden korunmak nedeniyle doğa için yapılabilecekler ele alınarak bu değer desteklenmiştir. Öğrencilerden beklenen özgün tasarımlar, proje ve sloganlar yoluyla çevreyi koruma değeri ön plana çıkarılmıştır. Özetle; kitapta çevreyi koruma değerinin kapsamlı ve anlaşılır örneklerle sunulduğu ve kazanımının hedeflendiği görülmüştür.

Özsaygı: Kitapta % 8,4 ile 6. sırada yer alan ‘Özsaygı’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 17. sayfasında “Sıra arkadaşınızla benzer ve farklı özellikleriniz nelerdir?” sorusuna yer verilmiş ve bu soruyla öğrencinin kendi farklılığını fark etmesi sağlanarak özsaygısı geliştirilmeye çalışılmıştır.

Kitabın 20. sayfasında verilen ‘Beni Anlayın Lütfen!’ başlıklı konuda duygu değişimlerinin davranışlardan anlaşılması ve verilen resimdeki kişilerin yaşadığı duyguları anlatan bir öykü oluşturulması istenmiştir. Başkalarının yaşadığı duyguları anlayabilmesi, kişinin kendi duygularının farkında olmasından geçen bir durumu oluşturacaktır. Bu da özsaygıyı geliştiren özellikler arasındadır.

21. sayfada örneklendirilen arkadaş diyalogunda ise incitici şakalar yapmamak gerektiği ifade edilmiştir. Öfke ile baş edebilmenin örneklendirildiği diyalog kendi özdenetimini sağlayabilmeye vurgu yapmış olup, özsaygıyı da kapsamıştır. Bu konuda örtük olarak yer verilen özsaygı değeri, sınıf içinde konunun işlendiği ortamla birlikte çocukların kendi duygularını ve arkadaşlarının değerli olduğunu net bir şekilde anlamasıyla şekillenecektir.

22. sayfada yer verilen resimde, resimde yer alan öğrencilerin hangi duyguyu yaşadıkları sorgulanmıştır. Resim anlaşıldıktan sonra konu kapsamında yer verilen “Sizin yaptığınız resim yarışmada birinci seçildi. Bu durumda hangi duyguyu yaşar ve bu duygunuzu nasıl ifade edersiniz?”, “Okula giderken karşınıza kocaman bir köpek çıktı. Bu durumda hangi duyguyu yaşar ve nasıl ifade edersiniz?” gibi duygu ve düşüncelerini belirten sorularla özsaygı değerinin kazanımı desteklenmiştir.

50. sayfada, “Nasıl Daha İyi Öğreniyorum?” başlıklı metine yer verilmiştir. Bu konu kapsamında bir grup öğrencinin kendi öğrenme yollarını açıklaması örneklendirilmiştir. Kendi özelliklerini fark etmeye yönelik anlatım içeren konu kapsamında yansıtıcı sorularla desteklenerek ‘özsaygı’ gelişimi de hedeflenmiştir. Örnekler: “Öğretmenimiz dersi şekillerle, resimlerle anlattığında daha kolay öğreniyorum.”, “Ben de deney ve gözlem yaparak daha iyi anlıyorum.”, “Peki, siz nasıl öğreniyorsunuz?”, “Kendinize uygun öğrenme tekniğini kullanmanız başarınızı nasıl etkiler?”

Kitabın 52 ve 53. sayfalarında, trafik kurallarının gerekliliğini anlatan bilgi, soru ve görsellere yer verilmiştir. Kuralların gerekliliğini öğrenen bireyde özsaygı değerinin gelişiminin pekişeceği düşünülmüştür.

62. sayfada, bir grup öğrencinin takım kurması örneklendirilmiştir. Bu örnekte öğrenciler kendilerine ve arkadaşlarına değer veren model örnekleri oluşturmuş ve böylece özsaygı değeri desteklenmiştir.

Kitabın 79. sayfasında verilen “Siz de kendi aile fotoğraflarınızı inceleyiniz. Aile büyüklerinizin çocukluğu ile kendinizinkini karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları sınıf içinde tartışınız.” ifadeleri kendi özelliklerini bilip, kabul eden, benzerlik ve farklılıklara hoşgörölü bir tutum ile yaklaşan özsaygısı yüksek bireyler oluşturmayı örtük bir kapsamda amaçlamaktadır.

80 ve 81. sayfalarda, “Farklılıklar Güzeldir” başlıklı konuya yer verilmiştir. Bu konu kapsamında farklı fiziksel özelliklere, kültürlere ve yeteneklere sahip çocuklar örneklendirilmiştir. Konu sonunda: “Sizin arkadaşlarınızdan farklı özellikleriniz nelerdir?” sorusu ile öğrencinin kendisinin ve arkadaşlarının özelliklerinin farkında olması sağlanmak istenmiştir.

Kitabın 82 ve 83. sayfalarında, “Bedenimle Mutluyum” başlıklı konuya yer verilmiştir. İşlenen bu konu kapsamında farklı fiziksel özelliklere ve farklı yeteneklere sahip olan çocuklar örneklendirilmiştir. Konu sonunda farklılıklarından mutlu olmaları vurgulanarak, bireysel farklılıklara dikkat çekilmiş ve özsaygı geliştirici bir dil kullanılmıştır: “Bu arkadaşlar birbirlerini çok severler. Hem bedenlerine uygun hem de sevdikleri faaliyetleri seçtikleri için mutlular.” Konu bitiminde öğrencilerin kendine yönelik algısının anlaşılmasına yönelik: “Kendi fiziksel özelliklerinizden mutlu musunuz? Neden?” sorusuna yer verilmiştir.

140. sayfada, “Geçen Yıl, Bu Yıl” başlıklı konuya yer verilerek, bir önceki yıl ile yaşanan dönem arasındaki gelişim farklılığına dikkat çekilmiştir. İki farklı resim örneğine yer verilmiş ve büyüdükçe yapabildikleri işlerin değiştiği ele alınmıştır. “Siz bu yıl hangi işleri daha iyi yapabiliyorsunuz? Neden?” sorusu ile öğrencilerin kendi farklılığını anlaması sağlanmak istenmiştir.

Özsaygı değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitabın genelinde bu değer; bireyin kendini ve duygularını fark etmesi üzerine şekillenmiştir. Benzer ve farklı fiziksel özellikler, kendini ve arkadaşlarını değerli bulma, kendinin ve başkalarının duygularını anlayabilme, büyüdükçe değişimini fark etme başlıklarına vurgu yapılmıştır. Bireyin kendine uygun öğrenme yollarını belirlemesi, kendi başarılı olacağı alanları çıkarabilmesi ve bedeninden memnun olması anlatımları ile özsaygı değeri desteklenmiştir.

Özdenetimini sağlayabileceği örneklerle pekiştirilen bu değer kitapta özsaygı geliştirici davranış örnekleri ile sunulmuştur. Ancak bu anlatımların sınıf ortamında pratik örnekler ile desteklenmesi de önemli görülmüştür.

Alçakgönüllülük (Tevazu): Kitapta % 0,9 ile en az bulunan ‘Alçakgönüllülük (Tevazu)’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 67. sayfasında, Atatürk’ün liderliğinde bahsedildikten sonra onun alçakgönüllü olduğuna örtük kapsamda değinildiği görülmüştür: “Atatürk öğrencileri, öğretmenleri çok severdi, yurt gezilerinde okullara uğradı. Sınıflara girer, sıralara oturur, ders dinlerdi.”

Alçakgönüllülük değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; açık ve net bir örneğine yer verilmediği görülmüştür.

Tablo 61. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Sosyal Değerler

(2005/2009) 3. Sınıf 4. Kitap		
Sosyal Değerler	f	%
Toplumsallık	129	31.7
Aile Sevgisi	85	20.9
Sevgi	44	10.8
Yardımsaver Olmak	30	7.4
Dürüstlük	27	6.6
Güvenilir Olmak	25	6.1
Doğruluk	23	5.7
Gerçek Dostluk	19	4.7
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	12	2.9
Ahlâklı / Erdemli Olmak	8	2.0
Fedakâr Olmak	4	0.9
Misafirperverlik	1	0.2
Toplam	407	100.0

Tablo 61’de Sosyal değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 61’e göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 407 yerde Sosyal değerlere yer verilmiştir. Toplumsallık kavramı % 31,7 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Aile Sevgisi % 20,9 ve Sevgi % 10,8 ile fazla kullanılan değerlerdir. Yardımsaver olmak % 7,4, Dürüstlük % 6,6, Güvenilir olmak % 6,1, Doğruluk % 5,7 ve Gerçek Dostluk % 4,7 ile az kullanılan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelenek ve Göreneklere Bağlılık % 2,9, Ahlâklı / Erdemli olmak % 2,0, Fedakâr olmak % 0,9 ve Misafirperverlik % 0,2 ile en az kullanılan değerlerdir.

En fazla kullanılan değer ile en az kullanılan değer arasında % 31,5 gibi bir fark bulunmaktadır.

Toplumsallık: Kitapta % 31,7'lik oranla en fazla bulunan 'Toplumsallık' değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında, ilköğretim haftası konusu açıklanmış ve ilköğretimin toplum için faydasına değinilmiştir. “İlköğretim Haftası boyunca okullarda ilköğretimin önemi, kişiye ve topluma sağladığı yararlar anlatılır.”

19. sayfada, iki arkadaş arasında ve sınıfta öğretmen ile öğrenci arasında geçen iki diyalog örneğine yer verilmiştir. Bu diyaloglarda başlıkta belirtilen “Doğru ve Etkili İletişim” örnekleri sağlanmaya çalışılmıştır. Konu sonunda öğrencilere yöneltilen iletişim ile ilgili soru örnekleri de toplum içindeki iletişimi anlamaya yöneliktir. “Arkadaşlarınızla iletişim kurarken nasıl davranıyorsunuz? Örnekler vererek açıklayınız.”, “Öğretmeninizle iletişim kurarken nelere dikkat ediyorsunuz?”, “Neden iyi bir konuşmacı ve iyi bir dinleyici olmalıyız?”

Kitabın 34 ve 35. sayfalarında, okul kurallarına uyulması gerektiği anlatımına yer verilmiş ve örnek diyalogla desteklenmiştir. Toplumsal yaşamda kurallara uymanın sonuçlarını kavrama bilgisi amaçlanmıştır: “Okula yeni başlayan kardeşiniz teneffüslerde sınıftan dışarı çıkmak istemiyor. Üst sınıftakilerin kendisine çarpacağından korkuyor. Bu okulda hangi kurala uyulmuyor?”

46. sayfada, Cumhuriyet yönetimi ile birlikte sosyal alanda yapılan inkılaplar görsellerle desteklenerek anlatılmıştır. Toplumsallık ile ilgili bilgi verilen bu sayfada; soyadı kanunu, seçme ve seçilme hakkı, eğitim görme hakkı bu görseller arasındadır.

Kitabın 52 ve 53. sayfalarında, trafik kurallarına neden uyulması gerektiği anlatılmıştır. Ele alınan bu konu kapsamında kurallara uymanın neden ve sonuçlarını kavramaya yönelik görsel ve soru ifadelerine yer verildiği görülmüştür. Örneğin; “Okul yolunda trafik kurallarına neden uymalısınız?”, “Okula güvenli gidip gelebilmek için trafik işaret ve levhalarına uymak vatandaşlık görevimizdir.”

Kitabın 56 ve 59. sayfaları arasında, grup bilinci içinde yapılan kulüp çalışmaları örneklendirilmiştir. Yapılan kulüp çalışmaları toplumsallık değerini kazandırıcı nitelikte paylaşım, grup çıkarlarını gözetme ve birlik duygusunu oluşturmaktadır. Örnekler: “Okulunuzda hangi kulübe üyesiniz? Bu kulübe niçin katıldınız?” “Demokrasi, İnsan Hakları ve Yurttaşlık Kulübü çalışmalarına ilk önce çocuk haklarından başladı”. “Dergiyi hazırlarken her öğrenci grup içinde aldığı görevi yerine getirdi.”. “Demokrasi, İnsan

Hakları ve Yurttaşlık Kulübü gerektiğinde okul müdürü ve öğretmenlerinden de yardım alarak ‘Haklarımız’ adlı dergiyi çıkarmayı başardılar”. “Kulüp çalışmalarında başarılı olmak için neler yapılmalıdır?”

67. sayfada, ‘Öğretmenler Günü’ konusuna yer verilmiş olup, öğretmenlerin toplum içindeki öneminden bahsedilmiştir. “24 Kasım Öğretmenler Günü’nde Türk öğretmenin toplumdaki önemi ve değeri belirtilerek öğretmenler ve öğrenciler arasında sevgi, saygı, dayanışma bağları güçlendirilir.”

86 ve 87. sayfalarda, bazı meslekler tanıtılmıştır. Bu konu kapsamında meslek seçimine yönlendirme yapılırken, mesleklerin toplumsal hayatı kolaylaştıran yönlerine de değinildiği görülmüştür.

89. sayfada yer verilen “Ailemiz Bizim İçin Özeldir” başlıklı konuda aile bireyleri ve ailenin dışındaki toplumsal yaşamdaki iletişimin farkı ele alınmıştır. Bu konuda geçen Zeynep’in öğretmeni ve annesi ile arasında geçen iki farklı diyaloguna yer verilmiştir. Öğretmeni ile olan iletişimde görgü kurallarına daha uygun hareket eden Zeynep’in bu davranışının nedeni sınıf içinde tartışılmak üzere sorgulanmıştır. “Zeynep: Özür dilerim öğretmenim, kendimi çok kötü hissediyorum.”, annesi ile olan diyalogunda; “Zeynep: Nerede kaldın anne? Karnım çok ağrıyor? Beni hemen doktora götürür müsün?”. “Zeynep’in öğretmeni ve annesi ile olan iletişim biçimlerini karşılaştırarak sınıf içinde tartışınız.”, “Aile bireyleri dışındaki kişilerle iletişim kurarken nelere dikkat etmeliyiz?”

91. sayfada, toplumsal yaşam içindeki farklılıklara yönelik soru ifadesine yer verilmiştir: “Çevrenizdeki kişilere sosyal ve ekonomik durumlarına göre yanlı davranır mısınız? Neden?”

Kitabın 114 ve 115. sayfalarında, ‘Görgü Kuralları’ konusuna yer verilmiştir. Ev, otobüs, okul ve mahallede geçen diyalog örnekleri resimlerle sunulmuştur. Bu diyaloglarda geçen ifadeler, görgü kurallarına uymaya birer örnek niteliğinde olup toplumsallık değerinin kapsamındadır. Aile içinde örneklendirilen resmin diyalogu: “Çocuk: Anneciğim eline sağlık, çok güzel olmuş.” – “Anne: Afiyet olsun yavrum.” Bu diyalogun anlaşılmasına yönelik soru ifadesi: “Resimdeki çocuk, annesine niçin ‘Eline Sağlık’ diyor?” Bir diğer örnek Ataberk ve komşusu arasında geçmektedir: - “Günaydın Arif Amca. Nasılsınız?” – “İyiyim, teşekkür ederim Ataberk, sabah sporu yapıyorum. Sen nasılsın?” Konu sonundaki soru ile bu değer içindeki görgü kurallarının kullanımı pekiştirilmiştir. “Çevrenizdeki kişilere karşı göstermeniz gereken olumlu davranışlar nelerdir?”

Kitabın 130 ve 131. sayfalarında, vatandaşlık görevlerine yer verilmesi, toplumsal yaşam açısından gereklilik olarak düşünülmektedir. “Vatandaş olarak görev ve sorumluluklarınızın olduğunu biliyor musunuz?”, “Birey olarak görev ve sorumluluklarınızı yerine getirmediğinizde ailenizde ve ülkenizde hangi sorunlar yaşanır?”

134. sayfada, “İnsan Hakları Haftası” konusu açıklanmış ve toplumsal yaşam açılarından ele alınmıştır. “Toplu yaşamda en önemli kural birbirimizin haklarına saygılı olmaktır. Özel hayatın gizliliği hakkı, seyahat hakkı, mülk edinme hakkı, haberleşme hakkı ile din ve vicdan hürriyeti ve bezeri hak ve hürriyetler Anayasa ile güvence altına alınmıştır.”, “...Biz de günlük hayatta başkalarının hak ve hürriyetlerine saygılı olmalıyız. Evde, okulda, mahallemizde, oyunlarımızda kısacası her zaman ve her yerde başkalarının haklarına saygı gösterip herkese eşit davranmalıyız.” Bu anlatımlar toplumsal yaşam içinde saygı ve adalet değerlerini de içermektedir.

136. sayfada, toplumsal ortamlardan olan kütüphanelerde uyulması gereken kurallardan bahsedilmiştir. “Kütüphanelerde gürültü yaparak başkalarının dikkatini dağıtmamalıyız. Kitapları özenli kullanmalıyız, sayfalarını kirletmemeli, yırtmamalıyız. Kütüphane çalışanlarına karşı saygılı olmalıyız. Kütüphane kurallarına uyarsak çalışanlar bize daha çok yardımcı olurlar.”

137. sayfada, tiyatronun toplumsal yaşama yansımalarından söz edilmiştir. Toplumsallığa sağladığı katkılar bu değeri doğrudan kazandırmasa da toplumsallık açısından etkilerini ortaya koymaktadır. “Tiyatro dilimizi zenginleştirir, topluluk içerisinde nasıl davranacağımızı öğretir. Yetenekli gençlere de iş alanları açar. Bu nedenle tiyatro sevgisi, çocuklara erken yaşlarda aşılanmalıdır. Çocuk tiyatroları çoğaltılmalı ve geliştirilmelidir.”

Kitabın 186 ve 187. sayfalarında, “Birey, Toplum ve Çevre” ünitesinin anlatımına yer verilmiştir. Toplumsal yaşam içindeki karşılıklı bağımlılık açıklanarak toplumsallık vurgulanmıştır. “Toplum içinde yer alan bireylerin, yaşamlarını devam ettirebilmeleri için birbirlerine ve yaşadıkları çevreye ihtiyaçları vardır.”, “Toplumdaki bireylerin birbirine olan ihtiyacını örnekler vererek açıklayınız.”, “İnsanlar yerleşim birimlerinde neden toplu olarak yaşarlar?”

Toplumsallık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; önemli gün ve haftalar, toplumsal ortamlarda uyulması gereken kurallar, görgü kuralları ve iletişim başlıkları kapsamında ele alınmıştır. Okul, trafik ve kütüphane kurallarına uymanın sonuçlarına dair bilgi aktarımı yapılmıştır. Doğru ve etkili iletişim kurma ve aile bireyleri

dışındaki kişilerle iletişim kurma örnekleri verilerek toplumsallık değeri desteklenmiştir. Mesleklerin hayatı kolaylaştırması ve toplum içindeki karşılıklı bağımlılık anlatımları ile bu değerin tanıtımı yapılmıştır. Öğrenciler açısından en önemli örnek anlatımlardan biri grup bilincinin oluştuğu kulüp çalışmaları olmuştur. Tiyatro gibi sosyal faaliyet alanlarının toplumsallığa etkisi ele alınarak bu değere vurgu yapılmıştır. Özetle; kitapta toplumsallık değeri ile ilgili yeterli bilgi donanımı sağlanarak, bu değerin kazanımı hedeflenmiştir.

Aile Sevgisi: Kitapta % 20,9 ile 2. sırada yer alan ‘Aile Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 70 ve 71. sayfalarında, “Evimdeyim, Güvendeyim” konusuna yer verilmiştir. Bu konu kapsamında ailenin barındığı yerin güvenilir olması ve ailecek karar alma örneklerine yer verilmiştir.

78 ve 79. sayfalarda, aile büyüklerinin çocukluklarını anlatan bir metne yer verilmiştir. Bu metin yolu ile öğrencilerin kendi aile bireylerinin geçmişini araştırması ve öğrenmesi istenmiştir. “Hafta sonu ablamla albümlere baktık. Dedemin, ninemin, babamın ve annemin fotoğraflarını incelemeye başladık. Dedemin ve ninemin düğün fotoğrafları, çocukluk fotoğrafları ve daha birçok fotoğraf vardı. ...”, “Siz de kendi aile fotoğraflarınızı inceleyiniz.”

88. sayfada, beden dilinin ifade ettiği iletişim açıklanmıştır. Bu anlatımlarda aile bireyleri ile olan iletişim örneklendirilerek bu değere de yer verilmiştir. Örnekler: “Babamdan parka gitmek için izin istediğimizde, gülümseyerek başını öne salladığında izin verdiğini anlarız. Biz de ona sarılarak teşekkür ederiz”. “Annem, her sabah pencereden el sallayarak beni uğurlar”. “Babamla televizyonda milli takımımızın maçını seyretmeyi çok severiz. Tezahürat yaparken babamla bağırırız.”

89. sayfada, “Ailemiz Bizim İçin Özeldir” konusunda iletişim farklılıklarına değinilmiştir. Bu konunun ana teması iletişim olmakla birlikte aile bireyleri ile daha samimi kurulan iletişime de dikkat çekilmiştir.

Kitabın 90. sayfasında, “Herkesin Ailesi Farklıdır” başlıklı konu örneklerle işlenmiştir. Farklı aile tiplerinin tanıtıldığı konu sevgi temasını içeren görsellerle desteklenmiştir.

93. sayfada, aile içi mutluluk ifade edilmiştir. “Bugün kardeşim doğdu. Ailece çok mutluyuz. Yurt dışındaki dayım ve büyük annem kardeşimin fotoğraflarını görmek istedi.”

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, ailede birlikte karar alma, iş bölümü yapma, yardımlaşma ve vakit geçirme davranış örnekleri diyaloglar yolu ile sunulup, örneklendirilmiştir. Bu örnekler aile birliği ve aile içi yardımlaşma açısından önemli bir örnek oluşturmıştır.

96 ve 97. sayfalarda, “Ailede Herkesin Bir İşi Var” başlıklı metne yer verilmiştir. Bu metinde görsel ve diyaloglarla beslenen konu; aile içi işbirliği ve ailede herkesin sorumluluklarını bilmesi üzerinedir. Ailedeki paylaşım, birlik, yardımlaşma ve görev dağılımı ‘aile sevgisinin’ ortak bileşenlerinden oluşan bir bütündür. Ceren ve Arda arasında geçen diyalogda Arda’ların evinde iş bölümü yapılırken Ceren’in evinde yapılmadığı ifade ediliyor. Diyalog sonunda: - “Arda: Annen çok yoruluyor olmalı.” – “Ceren: Evet, haklısın Arda. Annem akşamları çok yorgun oluyor. Artık bizim ailede de iş bölümü yapılmalı.” ifadeleri ile hem işbirliği yapma hem de anneyi düşünme davranışlarına yer verilmiştir.

98. sayfada, haftalık çalışma planı örneğine yer verilmiştir. Bu plan kapsamında “Aile ile birlikte olma” zaman dilimlerinin ayrılması bu değer açısından önemlidir.

Kitabın 110 ve 111. sayfalarında, aile içindeki haklara saygılı olma davranışları örneklendirilmiştir. Anne ile çocuk ve abla-kardeş arasında geçen diyaloglar saygı temelli olmakla birlikte aile sevgisini içinde barındıran durumlardır. Bu konu soru ile pekiştirilmiştir: “Aile içinde birbirimizin haklarına saygı gösterme davranışına üç örnek veriniz.”

118. sayfada, Eşref Armağan’ın azmi ve başarısı anlatılmıştır. Başarısına giden yolda ailesinin katkısına da yer verilerek bu değer örtük olarak ifade edilmiştir. “Eşref Armağan, 1958 yılında İstanbul’da doğmuştur. Doğuştan görme engellidir. Engelinden dolayı okula gitme imkânı bulamamıştır. Fakat okuma yazmayı ailesinin de yardımı ile kendi kendine öğrenmiştir.”

119. sayfada, “Eğlenceli Gün” başlıklı metne yer verilmiştir. Bu metinde aile ile birlikte eğlenceli vakit geçirme ele alınmış olup, aile sevgisi vurgulanmıştır. “Ailenizle birlikte neler yapmak sizi çok eğlendirir?”, “En çok ne yaptığınızda ailenizdeki bireyleri güldürüyorsunuz?” soruları ile desteklenen metinde bu soruları içeren örnek olaylar verilmiştir. “Ablam tıp fakültesini kazanmıştı. Hepimiz çok mutluyduk. Annem, babam ve ben, ablam için evimizin bahçesinde sürpriz bir kutlama düzenlemeye karar verdik. ...” Aile ile yapılan paylaşımın önemi şu ifadelerle vurgulanmıştır: “O gün ailemle yaptığım kutlamayla aileme olan sevgim daha da arttı. Mutlulukların paylaşıldıkça arttığını

anladım.” Bu konunun sonunda yer verilen etkinlik ve sorular ile bu değerin desteklendiği görülmüştür. “Siz de ailenizle hafta sonunda gerçekleştireceğiniz bir eğlence planlayınız. Planınızı sınıfta sununuz.”, “Ailenizle birlikte hangi kutlamaları yaparsınız?”, “Bu kutlamalar sırasında neler hissediyorsunuz?”

Kitabın 142 ve 143. sayfalarında, aile içinde yaşanan değişiklikler örneklendirilmiş ve bu konuda öğrencilerin ailelerine yönelik sorulara yer verilmiştir. “...Kardeşim Ataberk ise 17 Mart 2004 tarihinde doğdu. Ailemize yeni bir bireyin katılması hepimizi mutlu etmişti”. “Okulumu, arkadaşlarımı ve ailemi seviyorum”. “Sizin yaşamınızda veya ailenizin yaşamında bugüne kadar ne gibi değişikliklerin olduğunu anlatınız”.

Aile Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; aile ile birlikte karar alma, aile içindeki işbirliği, iş bölümü, anne-baba ile geçirilen özel vakit anlatımları ile sunulmuştur. Ailelerin özel olmasına ve her ailenin farklı olmasına vurgu yapılmıştır. Aile içindeki paylaşım, eğlenceli vakit geçirme başlığı ile vurgulanmıştır. Aile içinde yaşanan değişiklikler ile bu sevgi desteklenen bir örnek ile verilmiştir. Özetle; kitapta aile sevgisini barındıran anlatımlara yer verilmiş olup, bu değerin kazandırılabilmesi görülmüştür.

Sevgi: Kitapta % 10,8 ile 3. sırada yer alan ‘Sevgi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 36 ve 37. sayfalarında, “Okulumu Seviyorum” başlıklı metin ile okul sevgisi vurgulanmıştır. Soru ve diyaloglarla beslenen metinde, Atatürk’ün okul sevgisi de örneklendirilmiştir. – Elif: “Biliyor musunuz, Mustafa Kemal de bizim gibi okulu çok seviyormuş. Karşısına güçlükler çıkınca okula devam edebilmek için çok uğraşmış. Size bu konuyla ilgili hazırladığım performans görevinde öğrendiklerimi anlatayım. ‘Mustafa, babasının ölümünden sonra öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. Annesi ve kız kardeşi ile birlikte dayısının kâhyalık yaptığı çiftliğine gitti. Mustafa okulunu çok seviyordu. Okulunu ve okumayı çok sevdiği için tekrar okula gitmek istiyordu. ...’ örnek anlatımında okul sevgisi vurgulanmıştır.

67. sayfada, öğretmen sevgisi ile birlikte öğretmen ve öğrenciler arasındaki sevgiden bahsedilmiştir. “Atatürk öğrencileri, öğretmenleri çok severdi, yurt gezilerinde okullara uğrardı.”, “24 Kasım Öğretmenler Günü’nde Türk öğretmenin toplumdaki önemi ve değeri belirtilerek öğretmenler ve öğrenciler arasında sevgi, saygı, dayanışma bağları güçlendirilir.”

Kitabın 73. sayfasında, “Tabi ki dedeciğim, ağacımın bakımını severek yaparım!” cümlesi ile doğa sevgisi aktarılmıştır. 77. sayfada da buna benzer bir sevgi ifadesine yer verildiği görülmüştür: “Zeynep belgesel izlemeyi çok seviyordu.”

81. sayfada, çocuklar arasında geçen diyalogda insan sevgisi, Atatürk’ün insan sevgisinin evrenselliği örneğiyle vurgulanmıştır. – Ataberk: “Senin gözlerin ne kadar mavi, Atatürk’ün gözleri gibi.” – Kemal: “Hem gözlerim hem de adım benziyor. Benim adım Kemal.” – Ataberk: “Yüreği insan sevgisi ile dolu Atatürk’e benzemen ne kadar güzel.” – “Kemal: Evet, ayrıca Atatürk çocukları da çok severmiş. Bunun için çocuklara bayram hediye etmiştir. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı tüm dünya çocukları ile birlikte kutluyoruz.” – Bengisu. “Biz de onun gibi bütün insanlara sevgiyle yaklaşalım.”

83. sayfada, arkadaş sevgisine yer verilmiştir. “Bu arkadaşlar birbirlerini çok severler. Hem bedenlerine uygun hem de sevdikleri faaliyetleri seçtikleri için mutlular.”

87. sayfada, mesleklerin tanıtımına yer verilmiştir. Burada mesleğini sevmeye ve çalışma arasındaki bağ ifade edilmiştir: “Özenle çalışanlar / Mesleğini sevenler. / Emeğe saygı duyar / Çalışmayı bilenler.”

Kitabın 91. sayfasında, “Birbirimizi Sevelim, Sayalım” başlıklı konuya yer verilmiştir. Bu konunun ana teması insan sevgisi olmuştur.

119. sayfada, aile sevgisi vurgulanmıştır: “O gün ailemle yaptığım kutlamayla aileme olan sevgim daha da arttı. Mutlulukların paylaştıkça arttığını anladım.”

Kitabın 128 ve 129. sayfalarında, “Evimi, Okulumu, Ülkemi Seviyorum” başlıklı konuya yer verilerek Atatürk’ün vatan, millet ve ülke sevgisi vurgulanmıştır. “Atatürk, vatanını ve milletini sevenleri bir araya getirerek Kurtuluş Savaşı’nı başlattı, vatanın kurtarılmasında önder oldu ve Türkiye Cumhuriyeti’ni kurdu. Onun bütün anıları vatan ve millet sevgisi ile doludur. ...”, “Atatürk’ün vatanını ve milletini çok sevdiğini nereden anlıyorsunuz?”

144. sayfada, meslek seçerken ilgi duyulan alanların önemi ifade edilmiştir: “Küçükken araştırma yapmayı ve öyküler yazmayı çok seviyordum, o yüzden gazeteciliği seçtim.”

Sevgi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; farklı örnekler kapsamında ele alınmıştır. Atatürk’ün insan sevgisi, çocuk sevgisi, vatan ve millet sevgisine vurgu yapılmıştır. Aile sevgisi, aile içindeki paylaşımlar temle alınarak verilmiştir. Öğrencinin kendi yeteneklerini, ilgi duyduğu alanları sevmesi ve sevebileceği bir meslek seçimi yapması önemsenmiştir. Arkadaşlık ilişkilerinin sevgi temelli olması gerektiği

örneklendirilmiştir. Kitapta ayrıca doğa, öğretmen, öğrenci ve okul sevgisi aşılanmıştır. Özetle; kitapta çeşitli sevgi alanları sunulmuş olup, sevgi değerinin kazanımının hedeflendiği görülmüştür.

Yardımsever Olmak: Kitapta % 7,4 ile 4. sırada yer alan ‘Yardımsever olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18. sayfasında, “arkadaşlarınızda bulunmasını istediğiniz özellikleri belirtiniz” sorusuna yönelik verilen kavramlar arasında “yardımseverlik” kavramına yer verilmiştir.

51. sayfada, iki arkadaş arasında geçen diyalogda yardımlaşma örneğine yer verilmiştir. – “Zeynep: Bizim grubun listesini birlikte yazabilir miyiz Ataberk?” – “Ataberk: Elbette, yardımlaşarak yazabiliriz.”

58. sayfada, kulüp çalışmalarında okul çalışanları ve öğretmenlerden yardım alınması ifade edilmiştir. “Demokrasi, İnsan Hakları ve Yurttaşlık Kulübü gerektiğinde okul müdürü ve öğretmenlerinden de yardım alarak ‘Haklarımız’ adlı bir dergi çıkarmayı başardılar.”

91. sayfada, aile içindeki yardımlaşma ifade edilmiştir. Ahmet ve Sinan arasında geçen diyalogda Ahmet’in babasına yardım etmekten memnun olduğu görülmüştür. – Sinan: “Ahmet, köyde neler yapıyorsun? Hiç canın sıkılmıyor mu?” – Ahmet: “Niye sıkılayım ki? Boş zamanlarımda koyunları otlatıyorum, tavukları yemliyorum, babama bahçe işlerinde yardım ediyorum.”

Kitabın 94 ve 95. sayfalarında, aile içindeki yardımlaşma örneklendirilmiştir. Konu kapsamında bir aile ve ailenin aldığı kararlar, diyalog ve anlatımlar ile sunulmuştur. “...Ertesi gün kahvaltıda, seyrettiğimiz film hakkında konuşuyorduk. İzlediğimiz filmdeki evin en küçük çocuğu hep yeni fikirler üretiyordu. Anne ve babasına bu fikirleri söyleyip ev işlerini birlikte yapıyorlardı. Ailece birbirlerine yardım ediyorlardı.” İzlenen film baz alınarak yardımlaşmaya dikkat çekilmiştir. Konu devamında da yardımlaşma üzerine aile bireylerinin fikirleri örneklendirilmiştir: “Biz de kardeşlerimle beraber ev işlerinde nasıl yardımcı olabileceğimizi konuştuk.”, - Begüm: “Sofranın kurulmasına ve toplanmasına yardım edebilirim.”

97. sayfada, aile içindeki yardımlaşma bir kez daha vurgulanmıştır: “Aile bireyleri sorumlulukları paylaşır, işleri yardımlaşarak yaparlar.”

141. sayfada, zor durumda olan sınıf arkadaşlarına yardım etme davranışı örneklendirilmiştir. “Aslı, sınıfa döndüğünde kalemi çantasında yoktu. Buna çok üzüldü ve kalemini aramaya başladı. Aslı’nın üzüldüğünü gören arkadaşları da aramalarında ona yardım ettiler.”

168. sayfada, Bir grup öğrencinin yaptığı özgün tasarımlara yer verilmiştir. Bu tasarımlar arasında yer alan; ev işlerine yardım eden Eren’in tasarımının ana teması da yardım eden bir robottan oluşmuştur. “Proje çalışması için teknolojik bir ürün tasarlayacaktım. Evde temizlik işlerinde anneme yardım ediyordum. Ev işleri daha çabuk bitse hiç yorulmasak, diye düşündüm. Evet! Tasarlayacağım ürünü bulmuştum. Hemen planımı yaptım. Oyuncak parçaları ve karton kutular kullanarak bir robot yapmayı tasarladım. Adına da “Hamarat” dedim. Bu robot verilen komutlara göre ev işleri yaparak bize yardım edecekti.”

Yardımsever olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; aile bireylerine yardımda bulunma, arkadaşlık ilişkilerinde ve grup çalışmalarında yardımlaşma, okul çalışanları ve öğretmenlerden yardım isteme konularında ele alınmıştır. Arkadaş seçiminde sahip olması gereken özellikler arasında belirtilmiştir. Kitapta arkadaşlık ilişkileri ve aile temelli işlenen değer bu açılardan olumlu yönde kazanımının sağlanabileceği ancak ihtiyaç sahiplerine karşı duyarlılık oluşmasını sağlayabilecek örneklerle yer verilmemiş olması önemli bir eksiklik olarak düşünülmüştür.

Dürüstlük: Kitapta % 6,6 ile 5. sırada yer alan ‘Dürüstlük’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18. sayfasında, arkadaşlarınızda bulunmasını istediğiniz özellikler sorusunda verilen olumlu özelliklerden biri de “dürüstlük” değeri olmuştur.

Kitabın 23 ve 24. sayfalarında, başkalarının duyarlılıklarına saygı gösterme konusu ‘Duyarlı Olalım’ başlığı ile vurgulanmıştır. Arkadaşlarının hastalığına duyarlılık göstermelerinin gerekliliği anlatılan metinde saygı ön planda iken kapsadığı durum dürüst bir davranışı da yansıtmaktadır.

Kitabın 60 ve 61. sayfalarında, ‘Dürüstlük ve Güven’ başlıklı metine yer verilmiştir. Bu metin kapsamında dürüstlük değerini örneklendiren anlatımlar yer almıştır. “Emre ve Ataberk sınıfta Karagöz oynatacaklardı. İki arkadaş yapacakları gösteri için en iyi şekilde hazırlanmaya söz verdiler.” Ataberk çok iyi hazırlanırken, Emre verdiği söze sadık kalmayıp çalışmamıştır ve bundan dolayı utanmıştır. Sözünü tutmama davranışı ile

dürüstlük değerine dikkat çekilmiştir. Bir diğer örnek; bulunan bir eşya ile ilgili karar verme ile ilgilidir. “Nesibe ile Yiğit okula giderken yolda bir cüzdan buldular.” – Nesibe: “Aaa! Cüzdan buldum. Şimdi ne yapalım?” – Yiğit: “Bence cüzdanı almamalısın.” Bu örnek olay sonrasında yer verilen sorular ile sınıfta durumun anlaşılması sağlanmak istenirken, dürüstlük değerini kazandırmakta amaçlanmıştır. “Nesibe’nin yerinde siz olsaydınız ne yapardınız?”, “Yiğit, neden Nesibe’ye cüzdanı bulduğu yere bırakmasını söylüyor?” Dürüstlük ile ilgili bir diğer örnek, ödünç alınan eşyanın geri verilmemesi örnek olayı olmuştur. Bu örnek diyalogda dürüstlük değeri vurgulanmıştır: - “Selin, elindeki kalem benim değil mi? – “Hayır, benim kalemim Zeynep.” Bu diyalog ile ilgili öğrencilere yöneltilen sorular şu şekildedir: “Selin, kalemi olmadığı için Zeynep’in kalemini ödünç almıştı ama Zeynep’e kalemini geri vermedi. Zeynep’in yerinde siz olsaydınız ne yapardınız?”, “Sizce Selin, dürüst davrandı mı? Neden?”

91. sayfada, yanlış davranışları sorgulayan sorulara yer verilmiştir. Bu sorular yoluyla örtük kapsamda dürüstlük değerine de yer verilmiştir. “Çevrenizdeki kişilerin farklı özelliklerine ve düşüncelerine karşı yanlış davranır mısınız? Neden?”

Dürüstlük değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; çeşitli anlatım ve sorular kapsamında ele alınmıştır. Arkadaşlık ilişkilerinde olumlu değerleri gözetmek gerektiği; arkadaşta bulunması gereken özellikler, yanlış davranış sergileyen ve dürüst davranışlarda bulunmayan örnekler yoluyla düşündürülmüştür. Sergilenen davranışın etik olup olmadığının anlaşılması önemsenmiştir. Kitapta, başkalarının duyarlılıklarına saygı gösterme, verilen sözü tutma ve ön yargısız davranma örnekleri yoluyla bu değer desteklenmiştir. Kitapta az örnek kapsamında ele alınan değer ile ilgili örneklerin ve anlatımların bu değer için etkili kazanımı için artırılması gerektiği düşünülmüştür.

Güvenilir Olmak: Kitapta % 6,1 ile 6. sırada yer alan ‘Güvenilir olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18. sayfasında, arkadaşlarda bulunması istenilen diğer olumlu özellikler gibi “güvenilirlik” kavramına da yer verilmiştir.

Kitabın 54 ve 55. sayfalarında, “Hayır, Kabul Edemem” başlıklı konuya yer verilmiştir. Konu kapsamında tanınmayan insanlarla bir yere gitmemek, yaşça büyük tanınmayan kişilerin oyun teklifini kabul etmeme anlatım örneklerine yer verilmiştir. Konunun amacı etkili hayır diyebilen öğrencilerdir. Bu nedenle sınıfta şekillenmek üzere sorulara da yer

verilmiştir. Tanınmayan insanlara güvenmemek gerektiği anlatımı ile ‘güvenilir olmak’ değeri de kısmen ele alınmıştır. Örnekler: - “Güzel kız, baban bizi bekliyor. Benimle gelmelisin.” – “Hayır, gelemem. Ben babamı evde bekleyeceğim.”, “Başak tanımadığı biri ile neden gitmek istemiyor?”, “Okula gidiş ve okuldan dönüşlerde tanımadığını kişilerle karşılaştığınızda onlara nasıl davranmalısınız?”, “Tanımadığınız biri sizi çağırdığında, size bir şey vermek istediğinde ya da sizi arabasıyla götürmek istediğinde neler söylemelisiniz? Sınıf içinde tartışınız.”

Kitabın 60 ve 61. sayfalarında, arkadaşlık ilişkilerinde olumlu davranışlar ön plana çıkarılmıştır. Birbirine söz veren iki arkadaş örneğinde, birinin sözünü tutmaması diğerini zor durumda bırakmıştır: “Emre ve Ataberk sınıfta Karagöz oynatacaklardı. İki arkadaş yapacakları gösteri için en iyi şekilde hazırlanmaya söz verdiler.”, “Sizce Emre sözünü tutmuş mudur?”, “Emre, verdiği sözü tutmamakla arkadaşının hangi duyguyu yaşamasına neden olmuştur?”. Farklı bir örnek anlatım da, iki arkadaş arasındaki ödünç eşya alışverişinin dürüst olmayan davranışlarla sonuçlanmasıdır. Bu örnekler güvenilirlik için gerekli önemli özellikler olan sözünde durma ve dürüst olma davranışlarına vurgu yapmıştır. Konu sonunda verilen soru ile de güvenilir olmak değerinin anlaşılması hedeflenmiştir: “Arkadaşlarınızın güvenini kazanmak için nasıl davranmalısınız?”

Kitabın 62. sayfasında, “Bana Güveniyorlar” başlıklı konuya yer verilmiştir. Konu kapsamında birlikte oyun oynayan çocukların takım kurması örnek olarak işlenmiştir. Bu takımda belirlenecek oyun arkadaşlarının güvenilir olmasına dikkat çekilerek bu değere yer verilmiştir. “Bir grup öğrenci voleybol oynamak için takım kurmaya çalışıyorlar. İki takım kaptanı, güvendikleri ve beğendikleri arkadaşlarını seçiyorlar.” Sorularla derste yönlendirilmek üzere verilen konuda güven kavramını içeren şu sorulara yer verilmiştir: “Sizce, Ahmet hangi özelliği ile takım kaptanlarının ve arkadaşlarının güvenini kazanmış olabilir?”, “Grubunuzun ve liderinizin güvenini kazanmak için neler yaparsınız?”

70.sayfada, ‘Evimdeyim, Güvendeyim’ başlıklı metninde ailenin birey için güvenilir bir yer olmasından bahsedilmiştir.

Güvenilir olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; arkadaşlık ilişkilerinde sahip olunması gereken olumlu bir özellik olarak vurgulanmıştır. Bununla birlikte söz verme, dürüst davranma, ödünç alınan eşyayı teslim etme davranışları kapsamında örneklendirilmiştir. Güvenilir olmanın grup içindeki katkısı ele alınmıştır.

Doğruluk: Kitapta % 5,7 ile 7. sırada yer alan ‘Doğruluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 28. sayfasında “Tarafsız Olmalıyız” başlıklı konuya yer verilmiştir. Konu kapsamında arkadaşlık ilişkilerinde yanlışlık içermeyen davranışlarda bulunmak gerektiği yanlış davranış örnekleri ile aktarılmıştır. İki farklı örnekte yanlış davranışlara yer verilmiştir. Bu davranışların nedenini anlamaya yönelik sorulara yer verilmiştir: “İp atlayan çocuklardan hangisi yanlış davranıyor? Neden?”, “Sizce yanlış davranışlar neler olabilir? Örnekler veriniz.” Bu örnekler ve sorularla sınıf içindeki öğretim ile birlikte doğruluk değerinin açıklanabileceği görülmüştür.

37. sayfada, öğrenilen bilgilerin doğruluğu ele alınmıştır. “Okul bizim ikinci yuvamızdır. Okulda güzel davranışlar ve doğru bilgiler ediniyoruz.”

38 ve 39. sayfalarda, ‘doğruluk’ davranışların niteliğine yönelik soru olarak verilmiştir. Elektrik düğmesini kapatmayı unutan daha sonra kapatan Sinan için: “Sinan ne yapmayı unuttuğunu fark ediyor? Yaptığı davranış doğru mudur?” sorusuna yer verilmiştir. Bir diğer örnek yanlış bir beslenme örneği verilir; bunun doğru-yanlış davranış ayırımına varılması üzerinedir. “Emre, okuldaki beslenme saatine yiyecek getirmiyor. Okul kantinine gidip hamburger, cips, bisküvi, asitli içecekler ile karnını doyuruyor. Emre, doğru besleniyor mu?”

Kitabın 61. Sayfasında, Zeynep’in kalemini ödünç alan fakat geri vermeyen Selin’in bu davranışı açıklanıp; “Sizce Selin, Zeynep’e neden doğruyu söylemedi?” sorusu ile öğrencilere doğruluk değeri düşündürülmek istenmiştir.

65. sayfada, “Okul Heyecanım” temasında öğrenilen kavramlara yer verilmiştir. Bu kavramlar arasında ‘doğruluk’ kavramı da yer almıştır.

Doğruluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; doğru ve yanlış davranışları ayırt edebilme, arkadaşlık ilişkilerinde olumlu değerleri ön plana alma ve yanlışlık içermeyen davranışlar sergileme davranışlarını içeren anlatımlar yolu ile aktarılmıştır. Ancak bu değerın kazanımı için kitapta, doğruluğun sosyal ilişkilerdeki önemini anlatan örneklerin zenginleştirilerek sunulması gerektiği düşünülmüştür.

Gerçek Dostluk: Kitapta % 4,7 ile 8. sırada yer alan ‘Gerçek Dostluk’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 18. sayfasında, ‘Benim Arkadaşlarım Nasıl Olmalı?’ metninde hasta olan arkadaşlarını ziyaret eden iki arkadaş resmine yer verilmiş ve arkadaş seçiminde dikkat edilen özellikler sorgulanmıştır.

33. sayfada, “Dostluk Kazansın” başlıklı konuya yer verilmiştir. Bu konu kapsamında oyunu kurallarına göre oynama, kazanmanın ve kaybetmenin doğal olduğunu bilme ve saygı, hoşgörü odaklı olma davranışlarına yer verilmiştir. Dostça oynama ve birlik duygusu örneklendirilmiştir.

60. sayfada, “Dürüstlük ve Güven” konusu kapsamında iki arkadaş Karagöz ve Hacivat oyunu sergilemişlerdir. Bu örnekte geçen diyalogda ‘dostluk’ kavramına yer verilmiştir. “Bir vefalı dostum olsa geliverse karşıma, o söylese ben dinlesem, ben söylesem o dinlese.”

72. sayfada yer verilen “Evdeki Dostlarımız” başlığı altında evdeki hayvan ve bitkiler örneklendirilmiştir. Ele alınan gerçek dostluk değerini tam ifade etmemekle birlikte, bu değerın sahip olduğu sevgi duygusunu örneklendirmektedir.

158. sayfada, “Kar Tanesi”nin hikayesinde dostluk ifadesine yer verildiği görölmüştür: “...O kadar hafiflemiştim ki rüzgâr beni buralara kadar getirdi. Senin elini uzanmış görünce bir dost eli yakınlığı duydum.”

Gerçek Dostluk değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer az örnek ile ele alınmıştır. Örneklerin niteliğine bakıldığında, arkadaşlık bağının kuvvetli olmasını ifade eden çok duruma yer verilmediği görölmüştür. Hacivat-Karagöz ve Kar Tanesi hikâyesi; dostluğun vefâlı ve bağlılığını nitelendiren önemli örnekler olmuştur.

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık: Kitapta % 2,9 ile 9. sırada yer alan ‘Gelenek ve Göreneklere Bağlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 137. sayfasında, eski halk gösterilerine yer verilmiştir. “Türk halkı karagöz, orta oyunu, meddah, kukla gösterileriyle eğlenmiş ve görüşlerini ortaya koymuştur. Karagöz ile Hacivat, İbiş, Kavuklu, Dümbüllü bizim kahramanlarımızdır.”

165. sayfada, kutlanan özel günler ile ilgili soruya yer verilmiştir. “Doğum günü, bayram, Hıdırellez ve bağ bozumu şenlikleri gibi özel günler her yıl niçin yeniden kutlanır?”

Gelenek ve Göreneklere Bağlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere çok yer verilmediği görülmüştür. Kitapta yer alan bulguların doğrudan bu değeri kazandırmayacağı düşünülmektedir.

Ahlaklı / Erdemli Olmak: Kitapta % 2,0 ile 10. sırada yer alan ‘Ahlaklı / Erdemli olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında, iyi insan olarak yetişme ifadesine yer verilmiştir. “İlköğretim bizlere okumayı, yazmayı, çevremizi tanımayı, iyi birer insan ve yurttaş olmayı öğretir.”

84 ve 85. sayfalarda, insanlığa hizmet eden kişiler örneklendirilmiştir. Bu değeri birebir yansıtmamakla birlikte; insanlığa yapılan hizmet evrensel ahlak ilkelerine uygun bulunan bir ifadedir.

Ahlaklı / Erdemli olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere doğrudan yer verilmemiştir. Bu değer kazanımının sağlanabilmesi için ahlaki kavram ifadelerini içeren anlatım ve örneklere yer verilmelidir.

Fedakâr Olmak: Kitapta % 0,9 ile 11. sırada yer alan ‘Fedakâr olmak’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 66. sayfasında, Atatürk’ün fedakârlığı ifade edilmiştir: “Atatürk, çalışkanlığı, zekâsı ve fedakârlığıyla milletimize önder olmuştur.”

153. sayfada, Atatürk’ün yaptığı hizmetler, fedakârlığı ön plana çıkarılarak aktarılmıştır. “...Atatürk’ün yaptığı hizmetler bunlarla sınırlı değildir. O, yurdumuzun kalkınması, gelişmesi ve bizim mutluluğumuz için çalıştı.”

Fedakâr olmak değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer ile ilgili yeterli bulguya yer verilmemiştir. Yalnızca Atatürk’ün fedakârlığının az örnekle sunulduğu kitapta bu değer daha geniş kapsamda ele alınması gerektiği ve zenginleştirilmiş örneklerle sunulması gerektiği düşünülmektedir.

Misafirperverlik: Kitapta % 0,2 ile en az bulunan ‘Misafirperverlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitapta misafirperverlik değerine birebir yer verilmediği görülmüştür. Örtük kapsamda değerlendirildiğinde kitabın 119. sayfasında ailedeki bir kutlama için davet verildiği görülmüştür. “Ablam tıp fakültesini kazanmıştı. ...Kutlama için ablamın arkadaşlarını davet ettik. Arkadaşları tek tek gelmeye başlayınca ablam çok şaşırdı.”

Misafirperverlik değeri ile ilgili yeterli bulguya yer verilmemiştir. Kitapta bu değerın kazanımının hedeflenmediği görülmüştür.

Tablo 62. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Milli Değerler

(2005/2009) 3. Sınıf 4. Kitap		
Milli Değerler	f	%
Vatanseverlik	58	20.0
Milli Simgeler	45	15.6
Millet	37	12.8
Kültürel Değerleri Koruma	37	12.8
Bağımsızlık	37	12.8
Barış	14	4.9
Bayrak Sevgisi	14	4.9
Kahramanlık	13	4.5
Ulusal Güvenlik	11	3.8
Dil	11	3.8
Devlet	7	2.4
Din	5	1.7
Toplam	289	100.0

Tablo 62’de Milli değerlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 62’ye göre; 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında 289 yerde Milli değerlere yer verilmiştir. Vatanseverlik kavramı % 20,0 ile en fazla kullanılan değerdir. Bunu takiben Milli Simgeler (milli marş, milli anıtlar, milli bayram vb.) % 15,6, Millet, Bağımsızlık ve Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel

Mirasa Duyarlılık % 12,8 ile fazla kullanılan değerlerdir. Barış % 4,9, Bayrak Sevgisi % 4,9, Kahramanlık % 4,5, Dil ve Ulusal Güvenlik % 3,8, Devlet % 2,4 ve Din % 1,7 ile en az kullanılan değerlerdir. Dil kavramı kitapta % 3,8 ile vurgulanırken bizim değerlendirdiğimiz milli değer boyutunda sadece % 1,7'lik dilimi kapsamaktadır.

En fazla kullanılan değer ile en az kullanılan değer arasında % 18,3 gibi bir fark bulunmaktadır.

Vatanseverlik: Kitapta % 20,0'lik oranla en fazla bulunan 'Vatanseverlik' değeri, 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında yer verilen "Ülkemizin geleceği, biz çocukların eğitimine bağlıdır. Bizler de eğitimimizi sürdürerek ulu önder Atatürk'ün gösterdiği bilim yolunda üzerimize düşen görevleri yerine getirmeliyiz." cümleleri ile anlatılan ülke geleceği için yerine getirilmesi gerekenleri sorumluluk bilinciyle yapmayı ifade ederek 'vatanseverlik' değerini ön plana çıkarmaktadır.

32. sayfada, 'Son Pişmanlık Fayda Etmez' başlıklı konuda, okul ve sınıf eşyalarının bilinçli kullanılması gerektiği anlatılmıştır. Bu eşyalara zarar vermeden kullanmak ve korumak 'vatanseverlik' değerinin bir gerekliliğidir. Vatanseverlik değeri örtük olarak ifade edilmiştir.

45. sayfada, Cumhuriyet'e nasıl kavuşulduğuna, Atatürk'ün ulusal bir lider olmasına ve Cumhuriyet Bayramı anlatımlarına soru ve cevaplarla yer verilmiştir. 47. sayfada, 'Atatürk'ün Öğrenim Hayatı' anlatılmıştır. Bu konu kapsamında Atatürk'ün gittiği okullara sırasıyla yer verilmiş ve konu sonunda "Mustafa Kemal neden askeri okula gitmek istedi?" sorusuna yer verilerek Atatürk'ün yurt sevgisi örtük olarak vurgulanmıştır.

Vatanseverlik, ağırlıklı olarak Atatürk'ün yurt sevgisi üzerinden aktarılmıştır. "Yurdu düşmanlardan kurtaran, cumhuriyeti kuran ulu önder Atatürk..." "...1. İnönü, 2. İnönü, Sakarya ve Dumlupınar savaşlarından sonra düşmanı yurttan kovdu." (s.66)

Kitabın 128 ve 129. sayfalarında, ülke sevgisi ele alınmış ve Atatürk'ün vatanseverliği vurgulanmıştır. "Evimi, okulumu, ülkemi seviyorum". "Atatürk, vatanını ve milletini sevenleri bir araya getirerek Kurtuluş Savaşı'nı başlattı, vatanın kurtarılmasında önder oldu ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdu. Onun bütün anıları vatan ve millet sevgisi ile doludur.

Atatürk'ün anılarını ve sözlerini okuduğumuzda vatanını ve milletini ne kadar çok sevdiğini, vatani ve milleti için ölümü bile göze aldığını anlıyoruz.” Vatanseverlik değeri ile birlikte millet sevgisi de yoğun olarak işlenmiş ve vurgulanmıştır.

Kitabın 130 ve 131. sayfalarında, “Ülkem İçin Ne Yapmalıyım?” başlığı ile vatandaşlık hak ve sorumlulukları açıklanmıştır. Bu görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi, bireyin vatanını yuva olarak görmesinin bir gerekliliğidir. Örnekler: “Çalışkan ailesinde her birey görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışıyor”. “Vatandaş olarak görev ve sorumluluklarınızın olduğunu biliyor musunuz?”. “Vatandaşlık hak ve görevlerimiz cumhuriyetle birlikte yeniden düzenlenmiştir. Eğitim hakkı, mülk edinme hakkı, yerleşme ve seyahat hakkı, seçme ve seçilme hakkı ile vergi verme ve askerlik yapma görevleri bunlardan bazılarıdır”. “Birey olarak görev ve sorumluluklarınızı yerine getirmediğinizde ailenizde ve ülkenizde hangi sorunlar yaşanır?”

Kitabın 150 ve 151. sayfalarında, Atatürk'ün vatanın kurtarılmasındaki rolü ele alınmıştır. Atatürk'ün fotoğraflarla tanıtıldığı sayfada; “Bütün zorluklara rağmen vatanını düşmanlardan kurtarmaya çalışırken” ifadesiyle nitelendirilmiştir. Bu ifadeyle Atatürk'ün vatanseverliği vurgulanmıştır. Bir diğer vurgu Atatürk'ün hasta olmasına rağmen vatanın kurtarılışı için mücadele eden ifadeleri ile yapılmıştır: “...Doktorların ‘Paşa, iyileşinceye kadar dinlenmelisiniz. Yoksa hayatınız tehlikeye girer.’ Demelerine rağmen Mustafa Kemal, onlara şu cevabı verir. ‘Hayır, benim hayatım değil, memleketin kurtarılması önemlidir.’”

152 ve 153. sayfalarda, Atatürk'ün vatan için yaptığı hizmetler açıklanarak ‘vatanseverliğe’ vurgu yapılmıştır. “Mustafa Kemal, yurdumuzu düşmanlardan kurtarmak için 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktı. Böylece Kurtuluş Savaşı başladı”. “Milletimiz, vatanımızı kurtarmak için Mustafa Kemal’in etrafında birleşti”. “...O, yurdumuzun kalkınması, gelişmesi ve bizim mutluluğumuz için çalıştı.”

Kitabın 155. sayfasında, milli bayramlarımızdan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı coşkuyla kutlama ifadesine yer verilerek ‘vatanseverlik’ değeri vurgulanmıştır. “Vatanımız kurtarmak için verdiğimiz mücadeledeki önemli olayları anmak için milli bayramlarımızı birlik ve beraberlik içerisinde, coşkuyla kutlarız.”

Kitabın 156 ve 157. sayfalarında, Cumhuriyeti korumak ve geliştirmek için yapılması gerekenler, sınıf ortamında yapılan bir tartışma örneği ile verilmiştir. “3/D sınıfı öğrencileri cumhuriyeti korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için neler yapabileceklerini

tartışıyorlardı.” Öğrencilerin bu konudaki fikirleri bu değeri yansıtan önemli ifadelerden oluşmuştur: “Milli değerlerimize ve demokrasiye sahip çıkmalıyız”. “İlk önce cumhuriyeti korumak ve güçlendirmek her vatandaşın milli görevidir”.

Vatanseverlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; çeşitli anlatımlar kapsamında ele alınmıştır. Ülke sevgisi, vatandaşlık görevleri, eğitim ile ülkenin geleceğini güçlendirme ve kamu malını koruma örnekleri ile vatanseverlik değeri hedeflenmiştir. Bu değerın yoğun olarak işlendiği anlatımlar Atatürk ve yurdun kurtarılması için yapılan mücadelelerden oluşmuştur. Atatürk’ün ulusal bir lider olması, vatan sevgisi, yurdu düşmanlardan kurtarması, vatan için yaptığı mücadele ve hizmetler çeşitli anlatımlar kapsamında vurgulanmıştır. Böylece vatanseverlik değeri ön plana çıkarılmıştır. Bununla birlikte kitapta milli bayramlarımızın coşkuyla kutlanması anlatımına yer verilerek vatan sevgisi aşılanmıştır. Cumhuriyeti korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için yapılması gerekenler tartışma örneği ile sunularak bu konudaki fikirlerin geliştirilmesi sağlanmak istenmiştir. Bireylerin yaşadığı ülkede üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi vatandaşlık görevleri anlatımı ile ele alınmıştır. Özetle kitapta vatanseverlik değeri ile ilgili yeterli bilgi donanımı sağlanmış olup, örneklerle beslenmiştir. Kitapta bu değerin kazanımı hedeflenmiştir.

Milli Simgeler: Kitapta % 15,6 ile 2. sırada yer alan ‘Milli Simgeler’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 44. sayfasında, Milli Bayramlarımızı kutlama ile ilgili sorulara yer verilmiştir. “Cumhuriyet Bayramını Neden Kutluyoruz?”. “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı farklı şekilde kutlamak için neler yaparsınız?”. “19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı’nı farklı şekilde kutlamak için neler yaparsınız?”. “30 Ağustos’ta hangi bayramı, niçin kutluyoruz?” Bu sorular yolu ile milli simgelerimizden milli bayramlarımıza vurgu yapılarak vatanseverlik değeri ile de ilişkilendirilerek verilmiştir.

81. sayfada yine milli bayram vurgusu yapılmıştır: “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı tüm dünya çocukları ile birlikte kutluyoruz.”

Kitabın 84 ve 85. sayfalarında, İnsanlığa hizmet etmiş bilim insanları örneklendirilmiş ve milli değerleri ifade edilmiştir. Başarıları ile ülkemizi temsil eden bilim adamlarının dünya çapındaki başarılarına yer verilmiştir. Milli Palet gibi kavramlar ile de bu değere yakınlığı

vurgulanmıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi gibi tarihsel değeri olan okullara da yer verilmiştir.

Kitabın çeşitli sayfalarında milli bayram kutlamaları, Türk bayrağı ve vatanın kurtarılışında yaşanan olaylar anlatılmıştır. Bu anlatımlar kapsamında milli simgelere yer verilmiştir.

Milli Simgeler değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; yoğun olarak milli bayram kutlamaları çerçevesinde ele alınmıştır. Ülkemizin bilim ve spor alanındaki faaliyetlerde milli ifadesi ile nitelendirilmesi ile dikkat çekilmiştir. Türk Bayrağı, Cumhuriyet ve Kurtuluş Savaşı anlatımları kapsamında örneklendirilmiştir. Ancak kitapta bayrak, marş, milli oyun ve milleti temsil eden değerlere daha çok yer verilmesi ve bu değerlerin zenginleştirilmiş bir anlatım ile sunulması gerektiği düşünülmüştür.

Millet: Kitapta % 12,8’lik oranla yer alan ‘Millet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 45. sayfasında, meclisin açılışı anlatılmış ve bu meclisin temsil ettiği, milli bütünlüğü ifade eden millet kavramına yer verilmiştir. “Mustafa Kemal, 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisini açtı”. “Mustafa Kemal Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından cumhurbaşkanı seçildi”. “Cumhuriyet yönetiminde halk, oy vererek kendini yönetecek kişileri seçer. Seçilen milletvekilleri millet adına ülkeyi yönetir.”

Kitabın 66. sayfasında, Türk milletinin gelişimi için yapılan çalışmalara ve diğer milletlerin bu konudaki takdirine yer verilmiştir. Atatürk...“Türk milletinin çağdaşlaşması için peş peşe inkılâplar yaptı”. “Atatürk’ün kişiliği ve özellikleri bütün dünya milletleri tarafından takdir edilmektedir”. “Biz Türk milleti onu unutmayacak, devrimlerine ve ilkelerine bağlı kalacağız.”

67. sayfada, Türk milleti için yapılan eğitim alanındaki bir düzenlemenin açıklamasına yer verilmiştir: “Yurdumuzda 24 Kasım 1928’de Millet Mektepleri açıldı. Yaşlı, genç, çocuk, kadın, herkese yeni alfabelerle okuma yazma öğretildi. ...”

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında, tarihsel olaylar anlatımı ile birlikte milletin sahip olduğu hak ve özgürlüklere yer verilmiştir. “...Yurdumuz düşmanlar tarafından işgal edilince milletimizin can ve mal güvenliği kalmamıştı. Kurtuluş Savaşı ile verdiğimiz mücadele

sonucunda Türk halkı olarak özgürlüğümüze kavuştuk.”, “Türk milleti, Atatürk’ün önderliğinde hangi hak ve hürriyetlere kavuşmuştur?”

129. sayfada, Atatürk’ün vatan ve millet sevgisi vurgulanmıştır. “Atatürk, vatanını ve milletini sevenleri bir araya getirerek Kurtuluş Savaşı’nı başlattı, vatanın kurtarılmasında önder oldu ve Türkiye Cumhuriyeti’ni kurdu. Onun bütün anıları vatan ve millet sevgisi ile doludur. Atatürk’ün anılarını ve sözlerini okuduğumuzda vatanını ve milletini ne kadar çok sevdiğini, vatanı ve milleti için ölümü bile göze aldığını anlıyoruz.”

Kitabın 152 ve 153. sayfalarında, Atatürk’ün Türk Milleti için yaptığı hizmetler ve milletin vatan için çabasına yer verilmiştir. “Milletimiz, vatanımızı kurtarmak için Mustafa Kemal’in etrafında birleşti.”, “Atatürk hayatı boyunca vatanına ve milletine hizmet etti.”

155. sayfada, Milli birlik ve beraberlik içinde 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın kutlanması örnek anlatım ile işlenmiştir. “Vatanımızı kurtarmak için verdiğimiz mücadeledeki önemli olayları anmak için milli bayramlarımızı birlik ve beraberlik içerisinde, coşkuyla kutlarız”. “Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışını hangi bayramla kutluyoruz?”

Millet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; yapılan inkılâplar, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı ve Türk milletinin tarihsel olaylardaki konumu anlatımlarıyla işlenmiştir. Millet Mekteplerinin açılışı ve Türk milletinin gelişimi için çaba gösterme anlatımları ile ön plana çıkarılmıştır. Atatürk’ün millet sevgisi vurgulanmış, Türk milleti için yaptığı hizmetler açıklanmıştır. Milli birlik ve beraberliğe dikkat çekilmiş olup, milli bayram kutlamaları anlatımlarla vurgulanmıştır. Milletin sahip olduğu hak ve özgürlüklere yer verilmiştir.

Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme / Tarihsel Mirasa Duyarlılık: Kitapta % 12,8 ile yer alan ‘Kültürel Değerleri Koruma / Tarihsel Mirasa Duyarlılık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 31. sayfasında, Tarihi bir mekân olan Gazi Mustafa Kemal İlk Mektebi ile ilgili araştırma raporu ödevi örneklendirilmiştir. Bu raporun anlatımında Cumhuriyet’in kuruluşuna değinilmiş ve yapılan inkılâplar aktarılmıştır. Öğrenciler de kendi okullarının tarihi ile ilgili araştırma yapmaya yönlendirilerek tarihsel bilginin öğrenimi önemsenmiştir.

Kitabın 66. sayfasında, “Atatürk Haftası” konusuna yer verilerek, Atatürk’ün önemli hizmetleri, savaşlar ve miras bıraktığı değerler anlatılmıştır. Atatürk’ün Samsun’a çıkışı, Kongreler dönemi, Kurtuluş Savaşı, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı, 1. İnönü, 2. İnönü, Sakarya ve Dumlupınar savaşları ile düşmanın yurttan kovulması gibi tarihsel süreçte yaşanan önemli olayların anlatımı verilmiştir. Türk milletinin gelişmesi için yapılan inkılâplara değinilmiştir. İstanbul Dolmabahçe Sarayı, Etnografya Müzesi ve Anıtkabir’e yer verilerek tarihsel mekânlar ile ilgili bilgi donanımı sağlanması hedeflenmiştir. “Atatürk’ün eseri Türkiye Cumhuriyeti’ni bağımsız olarak sonsuza dek yaşatacağız.” ifadesi ile tarihsel mirasın korunacağı vurgulanmıştır.

156 ve 157. sayfalarda, Vatanseverlik değerini de içeren; cumhuriyeti korumak, geliştirmek ve güçlendirmek için yapılabileceklerin anlatımıyla kültürel değerleri korumanın da amaçlandığı görülmüştür. Bu anlatım kapsamında öğrencilerin cumhuriyeti korumak ve güçlendirmek için gösterdiği çaba ile kültürel değerleri koruma değerine vurgu yapılmıştır: “Atatürk, “Yükselen yeni nesil, gelecek sizsiniz. Cumhuriyet’i biz kurduk onu yükseltecek ve yaşatacak sizsiniz.” sözünü niçin söylemiştir?”, “Cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için neler yapmalısınız?”, “Cumhuriyeti korumak ve güçlendirmek her vatandaşın milli görevidir”. “Vatandaşların eğitim seviyelerini yükseltmeliyiz. ...”

174. sayfada, “Yaşadığımız Yerin Dünyü, Bugünü” başlığıyla tarihsel zaman değişikliği ele alınmıştır. Bu konu kapsamında tarihi yapılara da dikkat çekilerek bu değere yer verilmiştir. “Çevrenizde tarihi yapılar var mı? Bu yapılarda değişiklikler olmuş mudur?” Konu kapsamında Ankara’nın eski ve yeni halleri fotoğraflarla sunulmuş, değişikliklerin betimlenmesi istenmiştir.

Kitabın 178 ve 179. sayfalarında, eski zaman ile yeni zamanın karşılaştırılmasına, tarihi mekân ziyaretlerine ve bazı müzelere yer verilmiştir. Bu anlatımlarla tarihsel mirasa duyarlılık değerine vurgu yapılmıştır. “...okulda öğretmenimiz Ankara Etnografya Müzesi’ne gezi düzenleyeceğimizi söyleyince çok sevindim. Öğretmenimiz müzede ilgimizi çekecek çok güzel, ilginç eşyalar göreceğimizi söyledi.”. “Etnografya Müzesi’nde sergilenen kültürel değerlerimizi görmekten çok mutlu olmuştum.” Anlatımlar, müze ve yapılardan fotoğraf örnekleriyle desteklenmiştir. “Fotoğraflardaki öğrenciler Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ne niçin gezi düzenlemiş olabilirler?”, “Fotoğraflardaki tarihi mekânların geçmişte hangi amaçlar için kullanıldığını söyleyiniz. Bu yapıları, günümüzde bu amaçla kullanılan yapılarla görünüm yönünden karşılaştırınız.”, “Geçmişte yaşadığınızı

hayal ediniz. Müzelerde veya tarihi mekânlarda gördüklerinizden hareketle o dönemde bir gününüzü nasıl geçireceğinizi anlatınız.”

190. sayfada, kitapta neler öğrenildiğinin kavram haritası çıkarılmıştır. “kültürel değer” kavramına vurgu yapılmıştır. Öğrenilen kavramlardan oluşturulan hikâyede: “...Cumhuriyetle yönetilmiş bu ülke. Her topluluk diğerlerinin kültürel değerlerini bilir ve onlara saygı duymış” cümleleri ile bu değer desteklenmiştir.

Kültürel Değerleri Koruma/Tarihsel Mirasa Duyarlılık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; tarihi mekân ziyaretleri, tarihi yapıların araştırılması ve kültürel değerlere saygı ifadeleriyle vurgulanmıştır. Müze ziyaretleri, Etnografya ve Anadolu Medeniyetleri Müzeleri ile örneklendirilmiştir. Böylece bu mekânlara karşı duyarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreçte yaşanan değişiklikler, karşılaştırma ve sorular yoluyla pekiştirilerek bu değere dikkat çekilmiştir. Cumhuriyeti koruma, güçlendirme ve geliştirme ile ilgili önerilere yer verilmiştir. Özetle kitapta kültürel değerleri koruma / tarihsel mirasa duyarlılık değerinin kazanımının hedeflendiği ve anlatımlar ile desteklendiği görülmüştür.

Bağımsızlık: Kitapta % 12,8 ile yer alan ‘Bağımsızlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 66. sayfasında, Cumhuriyet’in ilanı ile aktarılmış ve sadece Atatürk anlatılırken verilmiştir. “Atatürk’ün eseri Türkiye Cumhuriyeti’ni bağımsız olarak sonsuza dek yaşatacağız.”, “Egemenlik ulusundur.” ilkesiyle padişaha ve dünyaya Türk milletinin bağımsızlık fikrini duyurdu.”, “Atatürk’ün eseri Türkiye Cumhuriyeti’ni bağımsız olarak sonsuza dek yaşatacağız.”

Kitabın 91. sayfasında, ‘Birbirimizi Sevelim, Sayalım’ başlıklı metinde farklı yerlerde yetişen iki arkadaşın diyaloguna yer verilmiştir. Bu konunun sonunda insan hak ve hürriyetleri ile ilgili sorulara yer verilerek ‘Bağımsızlık’ değeri vurgulanmıştır. “Ahmet ve Sinan hangi insan hak ve hürriyetlerini kullanıyorlar?”, “Atatürk “Kimsenin düşünce ve vicdanına egemen olunamaz.” diyerek insan hak ve hürriyetlerinden hangisine önem vermiştir?”

Kitabın 112 ve 113. sayfalarında, sahip olunan insan hak ve hürriyetlerinin nasıl kazanıldığı ve hangi alanlarda olduğu açıklanmıştır. Bu hürriyetler bağımsızlık değerini özgürlük ve hürriyet kavramları kapsamında içermiştir. “Bütün insanlar dokunulamaz,

devredilemez, vazgeçilemez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Yaşama hakkı, kişi hürriyeti ve güvenliği, adil olarak yargılanma hakkı, düşünce ve vicdan özgürlüğü hakkı, ifade özgürlüğü hakkı, eğitim hakkı, özel hayatın gizliliği ve korunması bu haklardan bazılarıdır. Tarih boyunca insanlar özgürlüklerini korumak için mücadele etmişlerdir. ...”, “Atatürk’ün 23 Ekim 1923’te cumhuriyeti ilan etmesi insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemi göstermektedir.”

Kitabın 148. sayfasında, Atatürk’ün hayatı ele alınmış, yurdumuzun bağımsızlığı için çabaları vurgulanmıştır. “Atatürk, 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkarak Kurtuluş Savaşı’nı başlatmıştır. Amasya Genelgesi ile Erzurum ve Sivas kongrelerinde yurdumuzun bağımsızlığı için mücadele kararı alınmasında önderlik etmiştir.”

154. sayfada, Ülkeler ve bayraklarının tanıtımı yapılmıştır. Bu kapsamda bayrakların bağımsızlık sembolü olduğu vurgulanmıştır. “Her bağımsız ülkenin kendine ait bir bayrağı vardır.”

Kitabın 156 ve 157. sayfalarında, Cumhuriyeti korumak ve geliştirmek için örnek bir tartışma ortamına yer verilmiştir. Bu anlatımla birlikte sorularla şekillenen konuda Cumhuriyetin korunması bağımsızlık değerini destekleyen nitelikte görülmüştür.

Bağımsızlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; tarihsel olaylar, cumhuriyet’in ilânı, insan hak ve özgürlüklerinin kazanımı başlıkları ile ele alınmıştır. Atatürk’ün Türk milleti ile birlikte verdiği mücadelenin anlatımıyla bağımsızlık değeri vurgulanmıştır. Bayrakların bağımsızlık sembolü olması ve cumhuriyeti koruma anlatımları ile bu değer desteklenmiştir.

Barış: Kitapta % 4,9 ile 6. sırada yer alan ‘Barış’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 16 ve 17. sayfalarında verilen ‘Yaşamın Zenginlikleri’ başlıklı metinde, farklı özellik ve yetenekteki çocukların örneklendirilmesi ve bunun doğal olduğunu anlamalarının sağlanması barış değerini içermektedir.

Kitabın 65. sayfasında, ‘Okul Heyecanım’ temasında öğrenilen kavramlar arasında ‘Barış’ kavramına da yer verilmiştir. 67. sayfada, Dayanışma içerisinde olma ifadesi örneklendirilmiştir: “24 Kasım Öğretmenler Günü’nde Türk öğretmeninin toplumdaki

önemi ve değeri belirtilerek öğretmenler ve öğrenciler arasında sevgi, saygı, dayanışma bağları güçlendirilir.”

Kitabın 80 ve 81. sayfalarında, ‘Farklılıklar Güzeldir’ başlıklı metin ile farklı özelliklerdeki çocuklara yer verilmiştir. Bu kapsamda benzerlik ve farklılıkları doğal karşılayan çocukların konuşmaları örneklendirilmiştir: - Bengisu: “Merhaba arkadaşlar. Bakın yeni komşularımız geldi. Zeynep ve Ataberk.” - Nur: “Gözleri Çinlilerinkine benziyor.” - Zeynep: “Evet, benim annem Çinli, babam Türk. Basketbol oynamayı çok severim. Ya siz ne yapmaktan hoşlanırsınız?”

86. sayfada, Farklı mesleklere yer verilmiştir. Bu sayfada yer verilen diyalogda fırında ekmek kalmaması, okul servisinin gelmemesi ile aksayan işlerden söz edilmiştir. Toplumsal hayatta paylaşım içinde olup dayanışmayı sağlayan farklı meslek gruplarının barış ortamını sağlaması örtük kapsamda verilmiştir.

132. sayfada, farklı ülke çocukları resim, şiir ve anlatımlarla verilmiş, bu farklılıkların zenginlik olarak sunulmasıyla barış değerine vurgu yapılmıştır. “Dil, din, renk, kültür ve daha birçok farklılıklarımızla biz insanlar bu gezegeni paylaşıyoruz. Farklılıklarımız dünyamızı zenginleştirip güzelleştiriyor.”

Barış değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; benzerlik ve farklılıkların doğal olduğunu bilme ve farklı özelliklerin yaşama zenginlik katması ifadeleriyle ön plana çıkarılmıştır. Toplumsal paylaşımlar yaşama ve dayanışma içinde olma örnek anlatımlarıyla desteklenmiştir. Farklı ülke çocuklarının bir arada ve kardeşlik ifadeleriyle verilmesi bu değerın milli boyutu açısından önemli görülmüştür. Özetle kitapta bu değerın sosyal ve milli açıdan örneklendirildiği görülmüştür.

Bayrak Sevgisi: Kitapta % 4,9 ile 7. sırada yer alan ‘Bayrak Sevgisi’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 154. sayfasında, Bayrağın tanıtımı yapılmıştır. Hasan Ali Yücel’e ait bir dördlük ile Türk Bayrağına karşı duyulan sevgi vurgulanmıştır: “Atalarım gökten yere / İndirmişler ay yıldızı. / Bir buluta sarmışlar ki / Rengi şafaktan kırmızı.” Bununla birlikte Türk Bayrağının resmine yer verilmiş olup diğer ülke bayraklarıyla benzerlik ve farklılıkları sorgulanmıştır.

Bayrak Sevgisi değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere çok yer verilmediği görülmüştür. Bu değerın kazanımı için tarihsel anlatımların içine bayrak sevgisinin yerleştirilmesi ve bu anlatımların zenginleştirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Milli değerler içerisinde ayrı bir önem arz eden bayrak sevgisi öğrencilere aşılması gereken bir değerdir.

Kahramanlık: Kitapta % 4,5 ile 8. sırada yer alan ‘Kahramanlık’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 66. sayfasında, ‘Atatürk Haftası’na yer verilmiş ve Atatürk’ün yurdu kurtarma mücadelesi anlatılarak ‘kahramanlık’ değeri vurgulanmıştır. “Yurdumuzu düşmanlardan kurtaran, cumhuriyeti kuran ulu önder Atatürk’ü her yıl 10 Kasım’da saygıyla anarız”. “Osmanlı Devleti, Mondros Antlaşması’yla işgal edilince yurdu düşmanlardan kurtarmak için 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktı.”

137. sayfada, kültürel zenginlikler kahramanlar olarak nitelendirilerek verilmiştir. “Karagöz ile Hacivat, İbiş, Kavuklu, Dümbüllü bizim kahramanlarımızdandır.”

Kitabın 150, 151 ve 152. sayfalarında, Atatürk’ün vatanın kurtarılmasındaki payı, kahramanlık değeri ön plana çıkarılarak aktarılmıştır. Vatanın kurtarılması için yapılan mücadelede ‘kahramanlık’ değerine anlatımlar kapsamında örtük olarak yer verilmiştir. “Mustafa Kemal: ...benim hayatım değil, memleketin kurtarılması önemlidir”. “Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasında Atatürk’ün kişilik özelliklerinin etkilerini söyleyiniz.”, “Mustafa Kemal ordunun başına geçti. Yapılan birçok savaştan sonra yurdumuzu düşmanlardan kurtardı.”

Kahramanlık değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere çok yer verilmediği görülmüştür. Kitaptaki anlatımlar çerçevesinde Kurtuluş Savaşı, Atatürk’ün yurdu kurtarma mücadelesi ve edebi kahramanlara yer verildiği görülmüştür. Ancak bu anlatımların bu değeri kazandırması açısından yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Ulusal Güvenlik: Kitapta % 3,8 ile yer alan ‘Ulusal Güvenlik’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 41. sayfasında, anayasal güvence ifadesine yer verilmiştir. “Zeynep, çalışmasını, ülkemizde

sağlık ve yaşam hakkımızın anayasa ile güvence altına alındığını söyleyerek bitirdi.”
“Devlet, vatandaşlarının haklarını korumak için neler yapmaktadır?”

Kitabın 66. sayfasında sözü edilen “her Türk vatandaşının Cumhuriyeti koruması ve yaşatması” ulusal güvenliğin sağlanmasında bir gerekliliktir.

112. sayfada, tarih boyunca insanların özgürlüklerini koruma mücadelesine değinilmiş olup, güvenliğin hak ve özgürlükler sayesinde sağlandığı ifade edilmiştir.

134. sayfada, “İnsan Hakları Haftası” konusu işlenmiştir. Bu konu kapsamında anayasa ile güvence altına alınan insan hakları ve Avrupa konseyi gibi kuruluşlar hakkında bilgi donanımı sağlanmıştır. Haklara saygı ve eşitliğe vurgu yapılmıştır.

Kitabın çeşitli sayfalarında yer verilen; Kurtuluş Savaşı, milli bayram kutlamaları ve Cumhuriyetin korunması anlatımları ulusal güvenliğin sağlanması için yapılan mücadele ve etkinliklerdir. Bu nedenle bu anlatımlar bir boyutuyla bu değeri de içermektedir.

Ulusal Güvenlik değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer; anayasal güvence, insan hak ve hürriyetleri, vatanın kurtarılması için yapılan mücadele ve cumhuriyetin ilanı anlatımları çerçevesinde örtük olarak verilmiştir.

Dil: Kitapta % 3,8 ile yer alan ‘Dil’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 81. sayfasında, iletişim kurma aracı olarak ifade edilmiştir: “Sınıfınız yeni gelen bir öğrenci farklı bir dili konuştuğu için zorluk çekiyor. Bu durumda ona nasıl davranırsınız?”

88. sayfada, “Bedenimizin de dili var”. “Sağır ve dilsizlerin nasıl iletişim kurduklarını araştırınız.” anlatımları yoluyla iletişim aracı olan dilin farklılıkları sunulmuştur.

91. sayfada, “Atatürk insanlar arasında dil, din, ırk, cinsiyet ve servet ayrımı yapılmasına karşıydı.” anlatımıyla subjektif milliyetçiliği savunan bir ifade verilmiştir.

132. sayfada, kültürel farklılıklar arasında ele alınmıştır: “Dil, din, renk, kültür ve daha birçok farklılıklarımızla biz insanlar bu gezegeni paylaşıyoruz.”

134. sayfada yer verilen ‘İnsan Hakları’ şiiirinde; insanlar arasındaki eşitliği vurgulamak amacıyla ‘dil’ kavramına yer verilmiştir. “Tüm insanlar hür doğarlar / Din, dil, ırk, renk bakımından / Ayrı bile bulunsalar, / Kaybetmezler haklarından.”

137. sayfada, tiyatronun dile olan katkısına yer verilmiştir. “Tiyatro dilimizi zenginleştirir, topluluk içerisinde nasıl davranacağımızı öğretir.”

Dil değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değer az örnek kapsamında ele alınmıştır. Sosyal ve milli alanlarda örneklendirilen kavram ile ilgili anlatımların arttırılması gerekmektedir.

Devlet: Kitapta % 2,4 ile yer alan ‘Devlet’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir.

Kitabın 42. sayfasında, Devletin hakları korumasından ve anayasadan söz edilmiştir. Bu kapsamda, “Devlet, vatandaşların haklarını korumak için neler yapmaktadır?” sorusu ile devletin güvence altına aldığı hakların öğrenilmesi amaçlanmıştır.

137. sayfada, Devletin sosyal alada sağladığı imkânlardan biri olan tiyatro örneklendirilmiştir. “Devlet konservatuarı kurulmuştur” ve “devlet tiyatroları vardır” anlatımlarına yer verilmiştir.

152. sayfada, Cumhuriyetin kuruluşu ile devlet yapılanmasındaki değişiklik ifade edilmiştir. “Devletimizin adı “Türkiye Cumhuriyeti Devleti” oldu”. “Mustafa Kemal Atatürk’ün ideali Türk devletini çağdaş uygarlığa ulaştırmaktı. Bunun için her alanda çağdaşlaşma projesi başlattı ve uyguladı.”

Devlet değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere yeterince yer verilmediği görülmüştür. Türk devletinin cumhuriyet ile yapısındaki değişiklik adı ve çağdaşlaşma çalışmaları ile verilmiştir. Devletin sosyal alanda yaptığı bazı sanatsal destekler örneklendirilmiştir. Devletin sağladığı imkânlar, hakları koruması örneği ile verilmiştir. Kitapta bu örnekler çerçevesinde ele alınan ‘devlet’ kavramı, milli boyutuyla yeterli bilgi donanımı sağlayan anlatım ve örneklerle sunulmamıştır.

Din: Kitapta % 1,7 ile yer alan ‘Din’ değeri, incelenen ders kitabından örnekler alınarak bulgu ve yorumlar ile değerlendirilmiştir. Kitabın 91. sayfasında, “Atatürk insanlar arasında dil, din, ırk, cinsiyet ve servet ayrımı yapılmasına karşıydı.” ifadesi ile eşitlik vurgusuyla verilmiştir.

Kitabın 132. sayfasında, kültürel farklılıkları ifade etmek amacıyla verilmiştir: “Dil, din, renk, kültür ve daha birçok farklılıklarımızla biz insanlar bu gezegeni paylaşıyoruz.”

134. sayfada yine eşitliği vurgulamak amacıyla ‘din’ kavramına da yer verildiği görülmüştür. “Tüm insanlar hür doğarlar / Din, dil, ırk, renk bakımından / Ayrı bile bulunsalar, / Kaybetmezler haklarından.”

Din değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, kitapta bu değere yeterince yer verilmemiştir. Bu nedenle bu değer ile ilgili anlatımların zenginleştirilerek sunulması gerektiği düşünülmüştür. Kitapta dini bayramlar gibi örnek anlatımlara yer verilmesi gerekmektedir.

4.9. Alt Problemlere Ait Toplu Bulgu ve Yorumlar

Tablo 63. 1948 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

Değerler	2. Sınıf		3. Sınıf	
	f	%	f	%
Bilimsel Değerler	505	34.8	377	27.2
Kişisel Değerler	407	28.0	376	27.1
Çalışma-İş Değerleri	217	15.0	189	13.6
Sosyal Değerler	152	10.5	230	16.6
Milli Değerler	139	9.6	162	11.6
Demokratik Değerler	31	2.1	54	3.9
Toplam	1451	100.0	1388	100.0

Tablo 63’e göre, 1948 yılı öğretim programına uygun olarak hazırlanmış 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında bulunan değerler incelendiğinde; 2. sınıf kitabında 1451 yerde değerlere ait metinler bulunmuştur. 3. sınıf kitabında ise 1388 yerde değerlere ait metinler bulunmuştur. Bilimsel değerlerin oranı 2. sınıf kitabında % 34,8 iken, 3. sınıf kitabında % 27,2’dir. Kişisel değerlerin oranı 2. sınıf kitabında % 28,0 bulunurken, 3. sınıf kitabında % 27,1 bulunmuştur. Çalışma-iş değerlerinin oranı 2. sınıf kitabında % 15,0 bulunurken, 3. sınıf kitabında % 13,6’dır. Sosyal değerlerin oranı 2. sınıf kitabında % 10,5 iken, 3. sınıf kitabında % 16,6 bulunmuştur. Milli değerlerin oranı 2. sınıf kitabında % 9,6 ile bulunurken, 3. sınıf kitabında ise % 11,6 bulunmuştur. Demokratik değerlerin oranı 2.

sınıf kitabında % 2,1 bulunurken, 3. sınıf kitabında % 3,9 bulunmuştur. Her iki kitapta da değer gruplarının birbirine yakın oranlarda olduğu dikkat çekmektedir. Her iki kitapta bilimsel değerler en yüksek oranlarda seyrederken, demokratik değerler az oranlarda bulunmuştur.

Tablo 64. 1968 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

Değerler	2. Sınıf		3. Sınıf	
	f	%	f	%
Sosyal Değerler	382	32.9	428	30.9
Milli Değerler	291	25.1	347	25.0
Kişisel Değerler	162	14.0	184	13.3
Çalışma-İş Değerleri	140	12.1	153	11.0
Bilimsel Değerler	98	8.4	183	13.2
Demokratik Değerler	87	7.5	91	6.6
Toplam	1160	100.0	1386	100.0

Tablo 64'e göre, 1968 yılı öğretim programına uygun olarak hazırlanmış 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında bulunan değerler incelendiğinde; 2. sınıf kitabında 1160 yerde değerlere ait bulgular bulunmuştur. 3. sınıf kitabında ise 1386 yerde değerlere ait bulgular bulunmuştur. Sosyal değerlerin oranı 2. sınıf kitabında % 32,9 iken, benzer oranlarda seyreden 3. sınıf kitabında % 30,9'dur. Milli değerlerin oranının her iki kitapta da neredeyse eşit oranlarda olduğu görülmüştür.. 2. sınıf kitabında % 25,1 bulunurken, 3. sınıf kitabında % 25,0 bulunmuştur. Kişisel değerlerin oranı 2. sınıf kitabında % 14,0 bulunurken, 3. sınıf kitabında % 13,3'tür. Çalışma-iş değerlerinin oranı 2. sınıf kitabında % 12,1 iken, 3. sınıf kitabında % 11,0 bulunmuştur. Diğer değer gruplarının yakın oranlarda seyretnesine karşın her iki kitap arasında bilimsel değer grubunda farklılık olduğu görülmüştür. Bilimsel değerler oranlarında 2. sınıf kitabı % 8,4 bulunurken, 3. sınıf kitabında % 13,2 bulunarak bu kitapta biraz daha fazla yer aldığı görülmüştür. Her iki kitapta da demokratik değerler en az oranlarda yer alan değer grubu olmuştur. Demokratik değerler 2. sınıf kitabında % 7,5 ile yer alırken, 3. sınıf kitabında % 6,6 oranında

bulunmuştur. Her iki kitapta da değer gruplarının birbirine yakın oranlarda olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 65. 1998 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

Değerler	2. Sınıf		3. Sınıf	
	f	%	f	%
Milli Değerler	529	26.3	589	20.8
Sosyal Değerler	448	22.2	536	18.9
Kişisel Değerler	383	19.0	446	15.8
Bilimsel Değerler	242	12.0	590	20.8
Çalışma-İş Değerleri	238	11.8	451	16.0
Demokratik Değerler	174	8.7	219	7.7
Toplam	2014	100.0	2831	100.0

Tablo 65'e göre, 1998 yılı öğretim programına uygun olarak hazırlanmış 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında bulunan değerler incelendiğinde; 2. sınıf kitabında 2014 yerde değerlere ait bulgular bulunmuştur. 3. sınıf kitabında ise 2831 yerde değerlere ait bulgular bulunmuştur. Milli değerlerin oranı 2. sınıf kitabında % 26,3 iken, 3. sınıf kitabında % 20,8'dir. Milli değerlerin oranının her iki kitapta da en yüksek oranlarda olduğu görülmüştür. 2. sınıf kitabında % 22,2 ile sosyal değerler 2. sırada yer alırken, 3. sınıf kitabında % 20,8 ile bilimsel değerler 2. sırada yer almıştır. Kişisel değerlerin oranı 2. Sınıf kitabında % 19,0 ile 3. sırada, 3. sınıf kitabında ise % 15,8 ile 4. sırada yer alan değer grubu olmuştur. Bilimsel değerler 3. sınıf kitabının aksine 2. sınıf kitabında daha az oranlarda % 12,0 olarak bulunmuştur. Çalışma-iş değerleri 2. sınıf kitabında % 11,8 bulunurken, 3. sınıf kitabında % 16,0 bulunmuştur. Çalışma-iş değer grubu arasında da her iki kitap karşılaştırıldığında sıralama farklılığı oluşmuştur. Demokratik değer grubu her iki kitapta yakın ve en az oranlarda yer almıştır. Demokratik değer grubu 2. sınıf kitabında % 8,7 bulunurken, 3. sınıf kitabında % 7,7 oranında bulunmuştur. Her iki kitapta da milli değerlerin oranı en üst sırada seyrederken 3. sınıf kitabında bilimsel değerlerin milli değerlere eşit oranda olduğu dikkat çekmektedir.

**Tablo 66. 2005/2009 Yılı Programına Uygun Olarak Hazırlanan
2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler**

Değerler	2. Sınıf		3. Sınıf	
	f	%	f	%
Sosyal Değerler	395	24.7	407	19.9
Kişisel Değerler	325	20.3	335	16.3
Bilimsel Değerler	204	12.8	442	21.6
Çalışma-İş Değerleri	223	13.9	298	14.5
Milli Değerler	263	16.4	289	14.1
Demokratik Değerler	191	11.9	278	13.6
Toplam	1601	100.0	2049	100.0

Tablo 66'ya göre, 2005/2009 yılı öğretim programına uygun olarak hazırlanmış 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında bulunan değerler incelendiğinde; 2. sınıf kitabında 1601 yerde değerlere ait bulgular bulunmuştur. 3. sınıf kitabında ise 2049 yerde değerlere ait bulgular bulunmuştur. 2. sınıf kitabında en fazla bulunan değer grubu % 24,7 ile sosyal değerler iken, 3. sınıf kitabında en fazla oranda bulunan değer grubu % 21,6 ile bilimsel değerler olmuştur. 2. sınıf kitabında kişisel değerler % 20,3 ile 2. sırada, milli değerler ise % 16,4 ile 3. sırada bulunmuştur. 3. sınıf kitabında ise sosyal değerler % 19,9 ile 2. sırada, kişisel değerler ise % 16,3 oranı ile 3. sırada seyretmektedir. Her iki değer grubunda da çalışma-iş değerleri 4. sırada yer alan değer grubu olmuştur. 2. sınıf kitabında % 13,9 oranında bulunurken, 3. sınıf kitabında % 14,5 oranında bulunmuştur. Milli değerler 3. Sınıf kitabında % 14,1 ile 5. sırada yer almıştır. Demokratik değerler her iki kitapta da en az oranlarda bulunan değer grubu olmuştur. 2. Sınıf kitabında % 11,9 bulunurken, 3. Sınıf kitabında % 13,6 bulunmuştur. Kitaplarda en yüksek oranlarda bulunan değer grubu ile en az oranlarda bulunan değer grubu arasında belirli bir fark olmakla birlikte diğer değer grupları arasındaki oranların birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 67. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

	1948		1968		1998		2005/2009	
	2. Sınıf (1.)		2. Sınıf (2.)		2. Sınıf (3.)		2. Sınıf (4.)	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%
Demokratik Değerler	31	2.1	87	7.5	174	8.7	191	11.9
Çalışma-İş Değerleri	217	15.0	140	12.6	238	11.8	223	13.9
Bilimsel Değerler	505	34.8	48	8.4	242	12.0	204	12.8
Kişisel Değerler	407	28.0	162	14.0	383	19.0	325	20.3
Sosyal Değerler	152	10.5	382	32.9	448	22.2	395	24.7
Milli Değerler	139	9.6	291	25.1	529	26.3	263	16.4
Toplam	1451	100.0	1160	100.0	2014	100.0	1601	100.0

Tablo 67'ye göre, 2. sınıf kitaplarında bulunan toplam değerler farklılıklarla seyretmiştir. 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 1451 yerde bulunan değerler, 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 1160 yerde, 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 2014 yerde ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 1601 yerde bulunmuştur. En fazla bulunan değer grubu her dönem farklılık göstermiştir. 1948 programına uygun kitapta bilimsel değerler % 34,8 ile en fazla oranda, kişisel değerler ise % 28,0 ile 2. sırada bulunmuştur. Bu dönem kitabında bilimsel değerlerin fazla oranda yer almasının en önemli nedenlerinden biri toplu tedrise uygun hazırlanması ve inceleme, gözlem ve aritmetik problemlere teoride yer vermiş olmasıdır. 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitapta sosyal değerler % 32,9 ile en fazla oranda bulunurken, milli değerler ise % 25,0 ile 2. sırada bulunmuştur. 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitapta, 1968 döneminin tersi bir seyir izleyerek milli değerler % 26,3 ile en fazla oranda, sosyal değerler ise % 22,2 ile 2. sırada bulunmuştur. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitap ile benzer bir şekilde sosyal değerler en fazla oranda yer almıştır. Sosyal değerler % 24,7 ile en fazla bulunurken, kişisel değerler % 20,3 ile 2. sırada bulunmuştur. Dönemler arasındaki değerlerin seyrine baktığımızda bilimsel, sosyal ve milli değer oranları arasında dikkat çeken farklılıklar olduğu görülmüştür. Çalışma-iş değerleri % 11,8 ile % 15,0 arasında

yakın oranlarda seyreden değer grubu olmuştur. Demokratik değerler her dönem kitaplarında en az oranlarda bulunmuştur ve 1948 döneminden 2005/2009 dönemine doğru artan oranlarda seyrettiği dikkat çekmiştir. Dönemler arasında değer gruplarını incelediğimizde; demokratik değerlerin en fazla oranda bulunduğu kitap % 11,9 ile 2005/2009 dönemine uygun olarak hazırlanan 4. kitap olmuştur. Çalışma-iş değerlerinin % 15,0, bilimsel değerlerin % 34,8 ve kişisel değerlerin % 28,0 ile en fazla oranlarda bulunduğu kitap 1948 dönemine uygun olarak hazırlanan 1. kitaptır. Sosyal değerlerin en yüksek oranlarda bulunduğu kitap % 32,9 ile 1968 programına uygun olan 2. kitap olmuştur. Milli değerlerin en yüksek oranlarda bulunduğu kitap ise % 26,3 ile 1998 dönemine uygun olarak hazırlanan 3. kitaptır. Milli değerler arasında en fazla bulunan 1998 dönemi ile bir önceki dönem olan 1968'e uygun olan 2. kitap oranının % 25,0 bulunması ile yakın oranlarda bulunmaktadır.

Tablo 68. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında Bulunan Değerler

	1948		1968		1998		2005/2009	
	3. Sınıf (1.)		3. Sınıf (2.)		3. Sınıf (3.)		3. Sınıf (4.)	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%
Demokratik Değerler	54	3.9	91	6.6	219	7.7	278	13.6
Çalışma-İş Değerleri	189	13.6	153	11.0	451	16.0	298	14.5
Bilimsel Değerler	377	27.2	183	13.2	590	20.8	442	21.6
Kişisel Değerler	376	27.1	184	13.3	446	15.8	335	16.3
Sosyal Değerler	230	16.6	428	30.9	536	18.9	407	19.9
Milli Değerler	162	11.6	347	25.0	589	20.8	289	14.1
Toplam	1388	100.0	1386	100.0	2831	100.0	2049	100.0

Tablo 68'e göre, 3. sınıf kitaplarında bulunan toplam değerler farklılıklarla seyretnmiştir. 1948 ve 1968 dönemine uygun olarak hazırlanan kitaplarda nerdeyse aynı sayıda bulgular tespit edilmiştir. 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 1388 yerde bulunan

değerler, 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 1386 yerde, 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 2831 yerde ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitapta 2049 yerde bulunmuştur. En fazla bulunan değer grubu dönemler arasında farklılıklar göstermiştir. 1948 programına uygun kitapta bilimsel değerler % 27,2 ile en fazla oranda, kişisel değerler ise % 27,1 ile 2. sırada bulunmuştur. 2. Sınıf kitabında da olduğu gibi bu dönem kitabında da bilimsel değerlerin fazla oranda yer almasının en önemli nedenlerinden biri toplu tedrise uygun hazırlanması ve inceleme, gözlem ve aritmetik problemlere teoride yer vermiş olmasıdır. 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitapta sosyal değerler % 30,9 ile en fazla oranda bulunurken, milli değerler ise % 25,0 ile 2. sırada bulunmuştur. 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitapta, bilimsel ve milli değerler eşit oranlarda % 20,8 ile en fazla oranlarda bulunan değerler olmuştur. Bu döneme ait kitapta sosyal değerler % 18,9 ile 2. sırada seyretilmiştir. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitapta yapılandırmacı öğretimin de etkisi ile uygulama ödevleri ağırlıklı verildiğinden % 21,6 ile bilimsel değerler en fazla oranda bulunmuştur. 1948, 1998 ve 2005/2009 dönemlerine uygun olarak hazırlanan kitaplarda benzer olarak bilimsel değer grubunun fazla olduğu görülmüş ancak 1948 ve 1998 dönemi kitaplarının bilgi ağırlıklı 2005/2009 dönemi kitabının ise daha uygulamaya dönük olması önemli bir farklılık oluşturmuştur. Demokratik değerler tüm dönemlerde en az bulunan değer grubunu oluşturmuştur. 1948 dönemine uygun olan 1. kitaptan son dönem kitabı olan 2009 dönemine uygun 4. kitaba doğru demokratik değer oranları artarak seyretilmektedir. Bu oranlar 1948; % 3,9, 1968; % 6,6, 1998; % 7,7 ve 2005/2009; % 13,6 olarak bulunmuştur. Dönemler arasındaki değerlerin seyrine baktığımızda kitaplardaki değer grupları arasında dalgalanmaların olduğu bir dönem fazla olan değer diğer dönemi takip etmediği görülmektedir. Çalışma-iş değerleri, tüm dönemlerde % 11,0 ile % 16,0 arasında yakın oranlarda seyreden değer grubu olmuştur. Dönemler arasında değer gruplarını incelediğimizde; demokratik değerlerin en fazla oranda bulunduğu kitap % 13,6 ile 2005/2009 dönemine uygun olarak hazırlanan 4. kitap olmuştur. Çalışma-iş değerlerinin % 16,0 ile en fazla oranda bulunduğu kitap 1998 dönemine uygun olarak hazırlanan 3. kitaptır. Bilimsel değerlerin % 27,2 ve kişisel değerlerin % 27,1 ile en yüksek oranlarda bulunduğu kitap 1948 dönemine ait 1. kitap olmuştur. Sosyal değerlerin % 30,9 ve milli değerlerin % 25,0 ile en yüksek oranlarda bulunduğu kitap ise 1968 dönemine uygun olan 2. kitaptır.

**Tablo 69. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan
2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Değerler**

	1948		1948		1968		1968		1998		1998		2005/2009		2005/2009	
	2. sınıf		3.sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Demokratik Değerler	31	2.1	54	3.9	87	7.5	91	6.6	174	8.7	219	7.7	191	11.9	278	13.6
Çalışma-İş Değerleri	217	15.0	189	13.6	140	12.6	153	11.0	238	11.8	451	16.0	223	13.9	298	14.5
Bilimsel Değerler	505	34.8	377	27.2	98	8.4	183	13.2	242	12.0	590	20.8	204	12.8	442	21.6
Kişisel Değerler	407	28.0	376	27.1	162	14.0	184	13.3	383	19.0	446	15.8	325	20.3	335	16.3
Sosyal Değerler	152	10.5	230	16.6	382	32.9	428	30.9	448	22.2	536	18.9	395	24.7	407	19.9
Milli Değerler	139	9.6	162	11.6	291	25.1	347	25.0	529	26.3	589	20.8	263	16.4	289	14.1
Toplam	1451	100	1388	100	1160	100	1386	100	2014	100	2831	100	1601	100	2049	100

Tablo 69'a göre, değerler ile ilgili bulguların en fazla bulunduğu kitap 1998 yılı programına uygun olarak hazırlanan 3. sınıf kitabıdır. Ardından 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 3. sınıf kitabı gelmiştir. En az olan kitap ise 1968 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabıdır. Tablo değerler açısından incelendiğinde; 1948 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitaplarında bilimsel değerler en fazla oranlarda bulunurken, 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitaplarında sosyal değerler en fazla oranlarda bulunmuştur. 1998 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitaplarında ise milli değerler en yüksek oranlarda bulunan değerler olmuştur. 2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabında sosyal değerler, 3. sınıf kitabında ise bilimsel değerler en yüksek oranlarda seyretmektedir. Değerler ile ilgili bulgularda 1948 programına uygun olarak hazırlanan ve 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitapları arasındaki fark 63 ile 226 arasında seyrederken; 1998 programına uygun olarak hazırlanan ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitapları arasındaki fark artmış 400 ile 800 arasında olmuştur. Farkın en yüksek olduğu 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplar arasındaki bu farkın ana nedenini, bilimsel değerler arasındaki farkın oluşturduğu görülmektedir. Değerler arasında demokratik değerlerin en fazla oranla bulunduğu kitap % 13,6 ile 2005/2009 dönemine ait 3. sınıf kitabı olmuştur. Çalışma-iş değerlerinin en fazla oranda bulunduğu kitap % 16,0 ile 1998 dönemine ait 3. Sınıf kitabı olmuştur. Bilimsel değerlerin en yüksek oranlarda bulunduğu kitap % 34,8 ile 1948 dönemine ait 2. sınıf kitabı olmuştur. Kişisel değerlerin en fazla bulunduğu kitap % 28,0 ile 1948 dönemine ait 2. sınıf kitabı olmuştur. Sosyal değerlerin en fazla oranlarda bulunduğu kitap % 32,9 ile 1968 dönemine ait 2. sınıf kitabı olmuş ve aynı döneme ait 3. sınıf kitabı onu 2. sırada izlemiştir. Milli değerlerin en fazla bulunduğu kitap % 26,3 ile 1998 dönemine ait 2. sınıf kitabı olmuş ve 1968 dönemine ait 2. ve 3. sınıf kitapları bu oranı yakın oranlarda izlemiştir. Demokratik değerler tüm kitaplarda en az ve 2005/2009 dönemine ait 3. sınıf kitabı haricinde % 10,0'un altındaki oranlarda yer almıştır. Bu değer grubunda dönemler bazında gitgide bir artış olduğu ama bu artışın yeterli olmadığı görülmüştür. Dönemler ve kitaplar açısından değer grupları incelendiğinde; bilimsel, sosyal ve milli değerlerin kendi içindeki dönemlere göre belirgin dalgalanmalar yaşadığı görülmüştür. Bu dalgalanmaların ana nedenini hükümet programları, öğretim programları ve etkisi oluşturmuştur. 1948 programı döneminde en alt sıralarda iken 1968 dönemi programı ile milli değerlerin ani yükselişi bu durumun en açık örneğini oluşturmuştur.

**Tablo 70. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan
2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan
Demokratik Değerler**

	1948		1948		1968		1968		1998		1998		2005/2009		2005/2009	
	2. sınıf		3.sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Adaletli Olmak	8	25.8	27	50.0	32	36.8	33	36.2	81	46.6	115	52.5	91	47.7	159	57.2
İşbirliği Yapmak	8	25.8	13	24.1	5	5.8	17	18.7	39	22.4	39	17.8	31	16.2	39	14.0
Saygılı Olmak	4	12.9	4	7.4	25	28.7	23	25.3	37	21.3	42	19.2	27	14.1	31	11.2
Hoşgörülü Olmak	8	25.8	9	16.7	12	13.8	3	3.3	11	6.3	19	8.7	24	12.6	44	15.8
Kibar Olmak	3	9.7	1	1.8	13	14.9	15	16.5	6	3.4	4	1.8	18	9.4	5	1.8
Toplam	31	100	54	100	87	100	91	100	174	100	219	100	191	100	278	100

Tablo 70'e göre, demokratik değerlerin en fazla oranlarda bulunduğu kitap 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 3. sınıf kitabıdır. Demokratik değer grubunun en az oranlarda bulunduğu kitap ise 1948 programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabıdır. Demokratik değerler dönemler ilerledikçe artan bir seyir izlemiştir. Bu değerlerden; adaletli olmak değeri tüm kitaplarda en fazla bulunan değeri oluşturmuştur.

Adaletli olmak; 1948 programına uygun 3. sınıf kitabında % 50,0, 1998 programına uygun 3. sınıf kitabında % 52,5 ve 2005/2009 programına uygun 3. sınıf kitabında % 57,2 oranları ile en yüksek oranlarda bulunmuştur. İşbirliği yapmak değeri, 1948 dönemi, 1998 ve 2005/2009 dönemi kitaplarında ortalama oranlarda mevcut bulunurken, 1968 dönemine ait 2. sınıf kitabında % 5,8 ile en az oranda bulunan değer olmuştur. Kibar olmak değeri, 1968 dönemi haricindeki tüm kitaplarda % 10,0'un altında ve en az oranlarda bulunmuştur. Kibar olmak değeri dışında genel dağılım incelendiğinde % 10'un altında bulunan değerler; 1968 programına uygun olan 2. sınıf kitabında % 5,8 ile işbirliği yapmak olarak bulunmuştur. 1948 programına uygun olan 3. sınıf kitabında % 7,4 ile saygılı olmak, 1968 programına uygun 3. sınıf kitabında % 3,3 ve 1998 programına ait 3. sınıf kitabında % 8,7 ile hoşgörülü olmak değerleri olarak bulunmuştur. Demokratik değerler arasında % 5,0'in altında bulunan % 1,8 ile aynı oranlarda 1948 dönemi, 1998 dönemi ve 2005/2009 dönemi 3. sınıf kitaplarında kibar olmak değeri ve % 3,3 oranı ile 1968 dönemi 3. sınıf kitabında bulunan hoşgörülü olmak değeri olmuştur. Değerlerin dönemler arasındaki seyri incelendiğinde; adaletli olmak değeri genelde artan oranlar izlemiş ve en fazla bulunduğu kitap % 57,2 ile 2005/2009 dönemine ait 3. sınıf kitabı, en az bulunduğu kitap % 25,8 ile 1948 dönemine ait 2. sınıf kitabı olmuştur. İşbirliği yapmak değeri dönemler arasında farklı oranlarda seyretmiş ve en yüksek oranlarda bulunduğu dönem 1948 dönemine ait 2. sınıf kitabı, en az oranlarda bulunduğu dönem 1968 dönemine ait 2. sınıf kitabı olmuştur. Saygılı olmak değeri de dönemler arasında inen ve çıkan oranlarda yer almış ve en yüksek oranda bulunduğu kitap % 28,7 ile 1968 dönemine ait 2. sınıf kitabı, en az oranlarda bulunduğu kitap % 7,4 ile 1948 dönemine ait 3. sınıf kitabı olmuştur. Hoşgörülü olmak değeri oranlarına bakıldığında en yüksek oranın % 25,8 ile 1948 dönemine ait 2. sınıf kitabında olduğu görülse de, frekans sayısı bakımından karşılaştırıldığında 2005/2009 dönemine ait 3. sınıf kitabında en fazla olduğu görülmektedir. Hoşgörülü olmak değerinin en az oranlarda olduğu dönem ve kitap 1968 dönemine ait 3. sınıf kitabıdır. Kibar olmak değerinin kitapların genelinde en az oranlarda olmasının yanı sıra dönemler arasında incelendiğinde % 16,5 ile 1968 dönemine ait 3. sınıf kitabında artan oran ile yer almış ve 2005/2009 dönemine ait 2. sınıf kitabında frekans sayısınca daha fazla bulunmuştur. Demokratik değerlerin her biri tüm kitaplarda az oranlarla da bulunmuş, bazı dönem kitaplarında kibar olmak değerinin yok denecek kadar az ve örtük kapsamda verildiği görülmüştür. Özetle demokratik değerler, değerler arasında ve dönemler arasında farklılıklar ile seyreden ve tüm kitaplarda az oranlarda yer alan değer grubu olmuştur.

**Tablo 71. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan
2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan
Çalışma-İş Değerleri**

	1948		1948		1968		1968		1998		1998		2005/2009		2005/2009	
	2. sınıf		3.sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Çalışkan Olmak	20	9.2	30	15.9	35	25.0	43	28.1	59	24.8	73	16.2	51	25.0	72	24.2
Sorumluluk Sahibi Olmak	4	1.8	18	9.5	26	18.6	41	26.8	65	27.3	77	17.0	30	14.7	57	19.1
Liderlik	3	1.4	16	8.5	8	5.7	24	15.7	33	13.9	59	13.1	36	17.6	54	18.1
Tutumlu Olmak	21	9.7	15	7.9	27	19.3	3	2.0	30	12.6	72	16.0	42	20.6	42	17.1
Ekonomik Fayda	84	38.7	66	34.9	23	16.4	12	7.8	23	9.6	83	18.4	20	9.8	26	8.7
Ekonomik Bağımsızlık	82	37.8	38	20.1	7	5.0	14	9.1	4	1.7	50	11.1	14	6.9	17	5.7
Azimli Olmak	2	0.9	1	0.5	6	4.3	7	4.6	10	4.2	20	4.4	9	4.4	21	7.1
Girişimci Olmak	1	0.5	5	2.7	8	5.7	9	5.9	14	5.9	17	3.8	2	1.0	9	3.0
Toplam	217	100	189	100	140	100	153	100	238	100	451	100	204	100	298	100

Tablo 71'e göre, çalışma-iş değerlerinin en fazla oranlarda bulunduğu kitap 1998 programına ait 3. sınıf kitabıdır. Çalışma-iş değerlerinin en az bulunduğu kitap ise 1968 programına ait 2. sınıf kitabıdır.

Çalışma-iş değerleri programlar ve aynı programın 2. ve 3. sınıf kitapları arasında belirgin farklılıklar ile bulunmuştur. Çalışma-iş değerlerinin alt değer boyutları da aynı farklılıklardan etkilenmiş ve dönemler arasında en fazla bulunan değer ve en az bulunan değer arasında dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu değerlerden; çalışkan olmak değeri, 1968 ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitaplarında en fazla oranlarda bulunurken, 1948 ve 1998 programlarına uygun olarak hazırlanan kitaplarda daha az oranlarda bulunmuştur. Çalışkan olmak değerinin oran olarak en fazla bulunduğu kitap 1968 programına ait 3. sınıf kitabı olmuştur. Sorumluluk sahibi olmak değeri, 1998 programına ait 2. sınıf kitabında % 27,3 ile en fazla bulunan değer olmuş, 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan 3. sınıf kitaplarında sırayla; % 26,8, % 17,0 ve % 19,1 oranları ile 2. sırada yer almıştır. Sorumluluk sahibi olmak değerinin en az oranlarda bulunduğu dönem 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda olmuş ve oran % 10,0'un altında düşük değerlerde bulunmuştur. Liderlik değerine bakıldığında 1948 programına uygun olan kitaplar ve 1968 programına uygun 2. sınıf kitabında düşük oranlarda yer almış, 1968 programı 3. sınıf kitabı itibariyle artan bir seyir izlemiştir. Sonuç itibariyle 2005/2009 programına uygun 3. sınıf kitabında % 18,1 ile liderlik değeri en fazla oranda yer almıştır. Tutumlu olmak değerine bakıldığında; 2005/2009 programına uygun 2. sınıf kitabında % 20,6 oranı ile 2. sırada, dönemler arasında en fazla oranla yer aldığı görülmüştür. Tutumlu olmak, 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabı, 1998 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitapları ve 2005/2009 programına uygun 3. sınıf kitabında da ortalama oranlarda bulunmuş ancak 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda % 10,0'un altında düşük oranlarda yer almıştır. Ekonomik fayda ve ekonomik bağımsızlık değerleri 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ve 1998 programına ait 3. sınıf kitabında en fazla oranlarda bulunurken, 1968, 2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ve 1998 programına ait 2. sınıf kitabında düşük oranlarda yer almıştır. Azimli olmak ve girişimci olmak değerlerinin tüm kitaplar düzeyinde % 10,0'un altında ve yok denecek kadar az bulunduğu görülmüştür. Kitaplarda en yüksek oranlarda bulunan çalışma-iş değerleri ile en az oranlarda bulunan çalışma-iş değerleri arasındaki fark fazladır. Özetle; çalışma-iş değerlerine tüm kitaplar düzeyinde gereken önem verilmemiş olup, oranlar yetersiz bulunmuştur.

**Tablo 72. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan
2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan
Bilimsel Değerler**

	1948		1948		1968		1968		1998		1998		2005/2009		2005/2009	
	2. sınıf		3.sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilimsel Olmak	321	63.6	240	63.7	53	54.1	123	67.3	132	54.6	403	68.3	82	40.2	191	43.2
Yeniliğe Açıklık	5	1.0	17	4.5	38	38.7	39	21.3	53	21.9	69	11.7	48	23.5	100	22.6
Eleştirel Olmak	129	25.5	79	21.0	4	4.1	17	9.3	12	4.9	6	1.0	13	6.4	41	9.3
Araştırmacı Olmak	8	1.6	5	1.3	2	2.1	2	1.1	36	14.9	107	18.1	26	12.7	30	6.8
Yaratıcı Olmak	42	8.3	34	9.0	0	0.0	1	0.5	5	2.1	2	0.4	22	10.8	71	16.1
Merak Duymak	-	0.0	2	0.5	1	1.0	1	0.5	4	1.6	3	0.5	13	6.4	9	2.0
Toplam	505	100	377	100	98	100	183	100	242	100	590	100	204	100	442	100

Tablo 72'ye göre, bilimsel değerlerin en fazla oranlarda bulunduğu kitap 1998 programına ait 3. sınıf kitabı olmuştur. Bilimsel değerlerin en az bulunduğu kitap ise 1968 programına ait 2. sınıf kitabıdır. Bilimsel değerler dönemler arasında farklı oranlarda bulunmuş, en az oranla bulunduğu dönem 1968 programına ait dönem olarak tespit edilmiştir.

Bilimsel değerlerden bilimsel olmak değeri, tüm kitaplarda en fazla oranlarda bulunan değer olmuş ve diğer değerlerle arasında büyük oran farklılığı oluşmuştur. Bu değer, frekans sayısı ve oran tespitinde en fazla 1998 programına uygun 3. sınıf kitabında bulunmakla birlikte 1998 programına ait dönem kitaplarında teori ön planda olup, uygulamaların yapılandırmacı eğitim programından sonraki kitaplarda daha aktif hale geldiği görülmüştür. Yeniliğe açıklık; 1968 ve 2005/2009 programlarına göre hazırlanan kitaplarda ve 1998 programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabında yüksek oranlarda yer alan 2. bilimsel değer olmuştur. Ancak; 1948 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitaplarında durum bunun tam tersi seyrinde olmuş, yeniliğe açıklık değeri % 5,0'in altındaki oranlarda bulunmuştur. Bu durumun ana nedeni; 1948, 1968 ve 1998 programlarında 'yeniliğe açıklık' bilimsel boyutu ile düşünülmemiş ve kitaplar davranışçı eğitim programı etkisi ile hazırlanmıştır. Yeniliğe açıklık değerinin 1968 ve 1998 programlarında yüksek oranlarda bulunmasının nedeni ise yapılan inkılâplar ve yeniliklere vurgu yapılmasıdır. Eleştirel olmak, 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda sorulara çok yer verilmesi nedeniyle 2. sırada en fazla oranla bulunan bilimsel değeri oluşturmuştur. Bu değer 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. sınıf kitaplarında % 10,0'un altında az bulunan değerler arasında olmuştur. Araştırmacı olmak değeri, kitapların genelinde % 10,0'un altında ve az bulunan değerler arasında olmuş, ancak 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplar ve 2005/2009 programına ait 2. sınıf kitabında bu oranın artmış olduğu görülmüştür. Yaratıcı olmak değeri, 1948 ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda çok az oranlarda bulunmuş, 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabında bulunamamış, 1968 programına ait 3. sınıf kitabında da çok az bir oranda bulunmuştur. Merak duymak, kitapların genelinde en az oranda bulunan ya da hiç bulunmayan değer olmuştur. Merak duymanın; 1948, 1968 ve 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda bulunmamakla birlikte 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda çok az oranda yer alması önemli bir eksiklik oluşturmuştur. Özetle, tablodaki bilgiler ve bulgular doğrultusunda bilimsel değerlerin kendi içinde farklılıklar ile yer aldığı söylenebilir.

**Tablo 73. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan
2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan
Kişisel Değerler**

	1948		1948		1968		1968		1998		1998		2005/2009		2005/2009	
	2. sınıf		3.sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Sağlıklı Olmak	131	32.2	146	38.8	45	27.8	64	34.8	123	32.1	123	27.6	70	21.5	54	16.1
Temiz Olmak	119	29.2	57	15.1	35	21.6	62	33.7	58	15.1	93	20.9	52	16.0	53	15.8
Estetik	119	29.2	142	37.8	35	21.6	20	10.8	59	15.4	95	21.3	52	16.0	100	29.9
Çevreyi Koruma	16	4.0	18	4.8	27	16.7	18	9.8	72	18.8	71	15.9	43	13.2	44	13.1
Özsaygı	20	4.9	12	3.2	16	9.9	16	8.7	44	11.5	41	9.2	49	15.1	28	8.4
Özgüven	2	0.5	1	0.3	3	1.8	4	2.2	27	7.1	23	5.1	58	17.8	53	15.8
Alçakgönüllülük (Tevazu)	-	0.0	-	0.0	1	0.6	-	0.0	-	0.0	-	0.0	1	0.3	3	0.9
Toplam	407	100	376	100	162	100	184	100	383	100	446	100	325	100	335	100

Tablo 73'e göre, kişisel değerlerin en fazla oranlarda bulunduğu kitap, 1998 programına ait 3. sınıf kitabı olmuştur. Kişisel değerlerin en az bulunduğu kitap ise 1968 programına ait 2. sınıf kitabıdır.

Kişisel değerler, dönemler arasında farklı oranlarda bulunmuş, en az oranlarda bulunduğu dönem 1968 programına ait dönem olarak tespit edilmiştir. Kişisel değerlerden sağlıklı olmak, 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 3. sınıf kitabı haricindeki tüm kitaplarda en fazla oranlarda bulunmuştur. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 3. sınıf kitabında sağlıklı olmak, 2. sırada yer alan değer olmuştur. Temiz olmak değeri, 1948 programına uygun 2. sınıf, 1968 programına uygun 2. ve 3. sınıf kitaplarında 2. sırada en fazla oranla yer alan kişisel değer olmuş, diğer kitaplarda da % 15,0 ile % 16,0 arasında bir seyir izlemiştir. Estetik, tüm kitaplarda yüksek oranlarda yer almış ve 2005/2009 programına uygun 3. sınıf kitabında en fazla oranda bulunan kişisel değer olmuştur. Estetik değeri dönemler arasında kıyaslandığında, kişisel değerler içinde; 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda daha fazla oranla bulunmuştur. Bunun temel sebebi, 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitapların toplu tedrise uygun olarak hazırlanarak resim-iş, etkinlik ve drama gibi faaliyetlere yer vermesidir. Çevreyi koruma, dönemler arasında kişisel değerler içinde en fazla oranla 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda yer almış, 1948 programına uygun kitaplarda ve 1968 programına uygun 3. sınıf kitabında çok az oranlar ile bulunmuştur. Özsaygı ve özgüven değerleri kitapların genelinde çok az oranlarda yer almış, 1998 programından itibaren oranların yükselmeye başladığı görülmüştür. Bu iki değer en çok 2005/2009 programına uygun kitaplarda bulunmuştur. Bu durumdaki ana nedenin, yapılandırmacı program etkisi olduğu düşünülebilir. Alçakgönüllülük (tevazu) değeri ise kitapların genelinde bulunamayan değer olmuştur. Özetle tablodaki genel dağılım incelendiğinde; kişisel değerlerin kendi içindeki oran dağılımının simetrik olmadığı görülmüştür. Kişisel değerlerin kazandırılabilmesi; bu çarpık dağılımın eşit ve yeterli düzeydeki oranlar dâhilinde değişmesi ve aktif örnekler ile desteklenmesi ile mümkündür.

**Tablo 74. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan
2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Sosyal Değerler**

	1948		1948		1968		1968		1998		1998		2005/2009		2005/2009	
	2. sınıf		3.sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Toplumsallık	72	47.4	119	51.7	149	39.0	209	48.8	231	47.3	241	45.0	147	37.2	129	31.7
Sevgi	21	13.8	34	17.8	112	29.3	70	16.4	69	14.2	64	11.9	63	15.9	44	10.8
Yardımsever Olmak	12	7.9	25	10.9	43	11.2	47	11.0	59	12.1	78	14.6	39	9.9	30	7.4
Aile Sevgisi	11	7.2	18	7.8	12	3.2	40	9.3	57	11.7	53	9.9	45	11.4	85	20.9
Doğruluk	23	15.1	11	4.8	14	3.6	11	2.6	25	5.1	13	2.4	19	4.8	23	5.7
Güvenilir Olmak	5	3.3	2	0.9	10	2.6	9	2.1	11	2.3	21	3.9	28	7.1	25	6.1
Gerçek Dostluk	4	2.7	7	3.0	12	3.2	5	1.2	19	3.9	9	1.7	29	7.3	19	4.7
Dürüstlük	-	0.0	-	0.0	4	1.1	3	0.7	8	1.6	17	3.2	8	2.1	27	6.6
Ahlâklı Olmak	2	1.3	2	0.9	11	2.9	6	1.4	1	0.2	6	1.1	-	0.0	8	2.0
Fedakâr Olmak	2	1.3	3	1.3	5	1.3	10	2.3	4	0.8	17	3.2	2	0.5	4	0.9
Misafirperverlik	-	0.0	8	3.5	8	2.1	11	2.6	3	0.6	3	0.5	6	1.5	1	0.2
Gelenek ve Göreneklere Bağlılık	-	0.0	1	0.4	2	0.5	7	1.6	1	0.2	14	2.6	9	2.3	12	2.9
Toplam	152	100	230	100	382	100	428	100	488	100	536	100	395	100	407	100

Tablo 74'e göre, sosyal değerlerin en fazla oranlarda bulunduğu kitap 1998 programına ait 3. sınıf kitabı olmuştur. Sosyal değerlerin en az oranlarda bulunduğu kitap ise 1948 programına ait 2. sınıf kitabıdır. Sosyal değerlerde en fazla bulunan iki değer dışındaki değerlerin çok az oranlarda yer aldığı görülmüştür. Bu nedenle, en fazla bulunan sosyal değerler ile en az bulunan sosyal değerler arasındaki fark fazladır. Sosyal değerler, dönemler arasında artan bir seyir izlemiş, sosyal değerlerin en az oranlarda bulunduğu dönem 1948 programına ait dönem olarak tespit edilmiştir. Sosyal değerler içinde, tüm kitaplarda en fazla bulunan değer toplumsallık olmuştur. Toplumsallık değeri, sosyal değerler içinde ve dönemler arasında en fazla oranlarda 1968 programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında bulunmuştur. Sevgi değeri, her program döneminin bir sınıf düzeyinde 2. sırada yüksek oranlarda yer alan sosyal değer olarak belirlenmiştir. Bu değer % 17,8 ile 1948 programına uygun 3. sınıf kitabında, % 29,3 ile 1968 programına uygun 2. sınıf kitabında, % 16,4 ile 1968 programına uygun 3. sınıf kitabında, % 14,2 ile 1998 programına uygun 2. sınıf kitabında ve % 15,9 ile 2005/2009 programına uygun 2. sınıf kitabında 2. sırada yer alan sosyal değer olmuştur. Dönemler arasında düşünüldüğünde sevgi değeri en fazla oranla 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabında yer almıştır. Dürüstlük, ahlâklı olmak, fedakâr olmak, misafirperverlik ve gelenek-göreneklere bağlılık değerleri bazı dönem kitaplarında hiç bulunamazken, bazı dönem kitaplarında da yok denecek kadar az oranlarda bulunmuştur. Bu değerlerde dönemler arasında oran farkına çok rastlanmamakla birlikte 1968 programına ait kitaplarda biraz daha fazla oranlarla tespit edilirken; 1948, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan kitaplarda daha az oranlarda yer aldığı dikkat çekmiştir. Güvenilir olmak ve gerçek dostluk değerleri de 1948, 1968 ve 1998 programlarına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında % 5,0'in altında, 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında % 10,0'un altında düşük oranlarda bulunmuştur. Bir diğer az bulunan değerler aile sevgisi ve doğruluk değerleri olarak belirlenmiştir. 2005/2009 dönemine uygun olarak hazırlanan 3. sınıf kitabı haricinde aile sevgisi değeri oranlarının düşük olduğu, 1948 programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabı haricindeki kitaplarda doğruluk değerinin çok düşük oranlarda olduğu belirlenmiştir. Dönemler arasında sosyal değer oranları açısından çok farklılıklar olmadığı, düşük oranlarda tespit edilen oranların yine düşük oranda, fazla oranlarda tespit edilenlerin yine fazla oranlarda olduğu görülmüştür.

**Tablo 75. 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 Yılı Programlarına Uygun Olarak Hazırlanan
2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Bulunan Milli Değerler**

	1948		1948		1968		1968		1998		1998		2005/2009		2005/2009	
	2. sınıf		3.sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		2. sınıf		3. sınıf	
DEĞERLER	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Vatanseverlik	27	19.4	26	16.0	89	30.6	73	21.0	115	21.7	114	19.3	48	18.3	58	20.0
Milli Simgeler	22	15.8	31	19.2	58	19.9	52	15.0	104	19.7	92	15.6	51	19.4	45	15.6
Kültürel Değerleri Koruma	15	10.8	26	16.0	21	7.2	66	19.0	69	13.1	83	14.1	18	6.8	37	12.8
Millet	14	10.1	23	14.2	57	19.6	60	17.3	45	8.5	56	9.5	32	12.2	37	12.8
Devlet	4	2.9	15	9.3	20	6.9	20	5.8	37	7.0	59	10.0	13	4.9	7	2.4
Bağımsızlık	-	0.0	3	1.9	14	4.8	13	3.7	50	9.5	57	9.7	48	18.3	37	12.8
Bayrak Sevgisi	6	4.3	8	4.9	8	2.7	5	1.5	52	9.8	33	5.6	19	7.2	14	4.9
Ulusal Güvenlik	50	36.0	17	10.5	9	3.1	30	8.6	23	4.4	46	7.8	3	1.1	11	3.8
Kahramanlık	1	0.7	5	3.1	10	3.4	13	3.7	13	2.4	10	1.7	12	4.6	13	4.5
Barış	-	0.0	1	0.6	3	1.1	8	2.3	15	2.8	34	5.8	14	5.3	14	4.9
Din	-	0.0	7	4.3	-	0.0	4	1.2	5	0.9	3	0.5	4	1.5	5	1.7
Dil	-	0.0	0	0.0	2	0.7	3	0.9	1	0.2	2	0.4	1	0.4	11	3.8
Toplam	139	100	162	100	291	100	347	100	529	100	589	100	263	100	289	100

Tablo 75'e göre, milli değerlerin en fazla oranlarda bulunduğu kitap 1998 programına ait 3. sınıf kitabı olmuştur. Milli değerlerin en az oranlarda bulunduğu kitap ise 1948 programına ait 2. sınıf kitabıdır. Milli değerler, dönemler arasında oransal farklılıklarla izlenmiş olup; en fazla oranla bulunduğu dönem 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplar olurken, en az oranla bulunduğu dönem 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplar olarak tespit edilmiştir. Kitaplarda aranan milli değerlerde ilk iki ya da üç sırada bulunan değerler dışındaki değerler çok az oranlarda bulunmuştur. Milli değerler arasında kitapların genelinde en çok bulunan değer 'vatanseverlik' değeri olmuştur. Vatanseverlik; 1968 programı 2. sınıf kitabında % 30,6, aynı programın 3. sınıf kitabında % 21,0, 1998 programı 2. sınıf kitabında % 21,7, aynı programın 3. sınıf kitabında % 19,3 ve 2005/2009 programına uygun 3. sınıf kitabında % 20,0 oranları ile en fazla bulunan değer olmuştur. Yine vatanseverlik değeri, 1948 programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabında % 19,4, aynı programa uygun 3. sınıf kitabında % 16,0 ve 2005/2009 programına uygun 2. sınıf kitabında % 18,3 oranları ile 2. sırada yer alan değer olmuştur. Vatanseverlik değerinin kitaplar arasında; en yüksek oranla yer aldığı kitap 1968 programına ait 2. sınıf kitabı olmuştur. Kitapların genelinde 2. sırada yer alan milli simgeler, 1948 programı 3. sınıf kitabı ve 2005/2009 programı 2. sınıf kitabında en fazla oranla bulunan değer olmuştur. Kitapların bir kısmında bu değerleri izleyen kültürel değerleri koruma/tarihsel mirasa duyarlılık, 1968 programı ve 2005/2009 programına uygun 2. sınıf kitaplarında % 10,0'un altında az oranla yer alan değer olarak belirlenmiştir. Millet kavramı, 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda diğer dönemlere göre fazla oranla yer alırken, 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda bu oran % 10,0'un altına düşmüştür. Devlet kavramının, kitapların genelinde düşük oranlarda yer alan milli değer olduğu görülmüştür. Bağımsızlık kavramı, 1948 programına uygun 2. sınıf kitabında bulunamamış, 2005/2009 programına uygun 2. sınıf kitabı haricindeki kitaplarda da düşük oranlarda yer almıştır. Bağımsızlık; 2005/2009 programına uygun 2. sınıf kitabında diğer kitaplara ve bu kitaptaki diğer değerlere göre % 18,3 gibi yüksek bir oranla bulunmuştur. Bayrak sevgisi, kahramanlık, barış, din ve dil kavramları kitapların bir kısmında bulunamamış, bir kısmında da düşük oranla yer alan değerler olmuştur. Kitaplarda bu değerlere çok yer verilmemesi, milli değerler açısından önemli bir eksiklik olarak görülmüştür. Ulusal güvenlik, 1948 programına uygun olarak hazırlanan 2. sınıf kitabında % 36,0 gibi önemli bir oranla en fazla yer alan değer olmuştur. Bu kitapta bu değer in yoğunluğu askerliğe verilen önem ve tarihsel olaylarla ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu

değere verilen önem bu dönemden sonraki kitaplarda düşüş göstermiş ve ilerleyen yıllarda çok az oranlarda yalnızca tarihi anlatımlar ile yer aldığı görülmüştür. Özetle; kitaplarda bu değere gereken önemin çok verilmediği, milli değerlerin tamamına yer verilmediği ve bir milletin ana değerleri olan ‘dil’ gibi değerlere gereken önemin gösterilmediği görülmüştür.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgulardan yola çıkılarak ulaşılan sonuçlara ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Değerler; bir toplumun temelini oluşturan en önemli öğelerdir. Özellikle ilköğretim ilk kademedeki karakter gelişimi ile bütünleşen değer kazanımı, bu araştırmanın önemli görülmesi ve uygulanmasında ana etkeni oluşturmuştur. Bu araştırma kapsamında evrensel değerleri de kapsayan demokratik, çalışma-iş, bilimsel, kişisel ve sosyal değerlerin yanı sıra bir milletin sahip olması gereken milli değerler de incelenmiş ve belli sonuçlara erişilmiştir. Araştırmadan elde edilen genel sonuçlara göre;

- İncelenen 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarının genelinde, değerler farklı oranlarda bulunmuştur.
- Değerler; öğretim programları ve kitaplara göre farklılıklar göstermiştir.
- 1948, 1968 ve 1998 Hayat Bilgisi öğretim programlarında değerler doğrudan yer almamış, 2005/2009 yılı Hayat Bilgisi öğretim programında kişisel nitelikler başlığı altında değerlere yer verilmiştir. Kişisel nitelikler tez kapsamında incelenen değerler olarak ele alınmış, ilgili yıllara ait programın kapsamı çerçevesinde ders kitaplarında değerlere yer verilmiştir.
- Değerler detaylandırılarak bir kontrol süzgecinden geçirilmiş ve bunun sonucunda bazı değerlerin iç içe oldukları ve birbirlerinin yerine kullanıldığı belirlenmiştir.

- Kitapların genelinde en az bulunan değer grubunun demokratik değerler olduğu görülmüştür.
- Dönemler ve kitaplar açısından değer grupları incelendiğinde; Bilimsel, sosyal ve milli değerler programlarda farklı oranlarla bulunmuştur. Bu farklılıkların ana nedenini hükümet programları, öğretim programları ve etkisinin oluşturduğu düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen diğer sonuçlar, bulgulardan yola çıkılarak altı ana başlık altında toplanarak verilmiştir.

Birinci ana başlık; 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında demokratik değerlerin nasıl verildiği ile ilgili bulgu ve yorumlara dayalı sonuçları,

İkinci ana başlık; 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında çalışma-iş değerlerinin nasıl verildiği ile ilgili bulgu ve yorumlara dayalı sonuçları,

Üçüncü ana başlık; 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında bilimsel değerlerin nasıl verildiği ile ilgili bulgu ve yorumlara dayalı sonuçları,

Dördüncü ana başlık; 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında kişisel değerlerin nasıl verildiği ile ilgili bulgu ve yorumlara dayalı sonuçları,

Beşinci ana başlık; 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında sosyal değerlerin nasıl verildiği ile ilgili bulgu ve yorumlara dayalı sonuçları,

Altıncı ana başlık; 1948, 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında milli değerlerin nasıl verildiği ile ilgili bulgu ve yorumlara dayalı sonuçları içermektedir.

5.1.1. Demokratik Değerler

Araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak, incelenen kitapların tümünde demokratik değerlerin en düşük oranlarda yer aldığı görülmüştür. Dönemler bazında incelendiğinde 1948 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında en az bulunan demokratik değerler, programlar (1968-1998-2005/2009) ilerledikçe, bu doğrultuda küçük artışlar göstermiş, ancak bu artışlar yeterli düzeyde olmamıştır. Buna göre incelenen kitaplar arasında demokratik değerlerin en fazla olduğu kitaplar, 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan ders kitapları olduğu sonucuna varılmıştır.

Demokratik değerler kategorisinde ele alınan değerlerden ‘adaletli olmak’ değeri, incelenen kitapların tamamında demokratik değerlerden en fazla bulunan değer olmuştur. Kitaplarda bu değerin; hak, hukuk, anayasa kavramları ile teorik vurgu yapılarak ve tarihsel metinler ile desteklenerek aktarıldığı söylenebilir.

1948 programına ait 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında adaletli olmak değerine yeterince önem verilmemiş olduğu, örtük kapsamda teorik anlatım kavram ifadelerinden çıkarılabileceği tespit edilmiştir. Bu durum da bu değer kazanımı açısından yetersiz kalacaktır. 3. Sınıf kitabına bakıldığında ise; adalet kavramı ile ilgili teorik anlatımın biraz daha genişletilerek verildiği görülmüştür. Ancak Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarını içeren vatandaşlık görevleri ve sosyal alanda adaletli olma davranışının kazanımını sağlayabilecek nitelikte bilgi ya da örneğe yer verilmediği dikkat çekmektedir.

1968 programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında adaletli olmak değerinin çoğunlukla hak, hukuk, kanun ve seçim gibi kavramlar etrafında şekillendiği söylenebilir. Bu dönem kitaplarında olaylar arasındaki bağlantı çarpık bir şekilde aktarılmıştır. Dönemin siyasi olaylarından etkilenen kitaplarda hem çocukların seviyesine uygun olmayacak düzeyde bir anlatıma hem de ayaklanma ile adaletin sağlandığına yönelik vurgulara yer verilmiştir. Kitabın genelinde teorik vurgularla ele alınan bu değer ihtilalcı değerler ile adalet kavramını vermeye çalışması açısından uygun bulunmamıştır.

1998 programına ait Hayat Bilgisi ders kitaplarında adaletli olmak değeri; demokratik, toplumsal, vatandaşlık ve insani özellikler açısından vurgulanarak yeterli bilgi donanımını sağlayan anlatım ve anlaşılır örneklerle sunulmuştur. Bu döneme ait 2. Sınıf kitabında; hak ve eşitlik kavramları, insan hak ve özgürlükleri, seçim ve toplumsal ortamlarda kurallara uymanın önemi ön plana çıkarılan başlıkları oluşturmaktadır. 3. Sınıf kitabında ise bu konulardan farklı olarak hukuk alanında yapılan inkılâplar, aile içinde ortak karar alabilme,

görev paylaşımına katılma ve üzerine düşeni yapabilme, etik değerleri gözetme konularına yer veren anlatımlar yolu ile adaletli olmak değerinin desteklendiği görülmüştür.

2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında adaletli olmak değeri; somut örnekler ile sunulurken pratiğe geçirilmesini kolaylaştıran durumlar oluşturulmuştur. Bu programa uygun olarak hazırlanan kitaplarda adaletli olmak değerinin demokratik, sosyal ve vatandaşlık görevleri ile ilgili bilgi donanımı ile detaylı olarak sunulduğu görülmüştür.

Demokratik değerlerden ‘işbirliği yapmak’ değerinin bulgu sonuçlarına göre, bu değer kitaplarda ele alınma sırasına göre farklılık göstermiştir. Demokratik değerler arasında kitapların genelinde ikinci sırada yer alan değer; 1948 programına ait kitaplarda en fazla oranlarda bulunan değer olmuştur. Bu dönemin kitaplarında fazla bulunmasının en önemli nedeni, dönem kitaplarının her ünite sonunda etkinlik ve ödevlere yer vermiş olması, bu ödevlerin de ‘el birliği ile yapınız’ ifadelerini ağırlıklı olarak içermesidir. Teorik kapsamda işbirliğine yönlendiren bu ifadeler pratikte somut örnekler ile desteklenmemesi ile bu değeri tam anlamı ile kazandırması açısından yetersiz bulunmuştur. 1968 programına ait kitaplarda ise işbirliği yapmak, ailede ve toplumsal boyutu ile mahalle, köy gibi topluluklar ile örneklendirilmiştir. İşbirliği yapmanın ortak bir sonuca ulaştırdığı teorik kapsamda vurgulanmış, ancak; olumlu bağlılık, yardımlaşma, görev bilinci kazanma, görev sorumluluğu üstlenme ve ortak ürün oluşturma sonucunu kavrama açısından eksik kaldığı görülmüştür. 1998 programına uygun kitaplarda işbirliği yapmak değerinin daha çok önemsenecek aktarıldığı dikkat çekmiştir. Bu dönem kitaplarında işbirliği yapmanın önemi aile içinde, okulda işbirliği örnekleri ile sunulmuş ve liderler ile desteklenmiştir. İşbirliği yapmanın ortak sonuca ulaştırması tarihi metinler yolu ile aktarılmıştır. Atatürk’ün yurdu kurtarma çalışmalarının, millet ile işbirliği yapması sonucunda olumlu yönde geliştiği anlatımları ile işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. Kitaplardaki örnekler işbirliği yapmak ile ilgili bilgi donanımı sağlaması açısından yeterli görülmüştür. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında ise bu değer; kulüp çalışmaları, etkinlik hazırlama örnekleri ile zengin bir içerik kapsamında sunulmuştur. Bu dönem kitaplarında işbirliği; olumlu bağlılığı, bir gruba ait olmayı, yardımlaşmayı, görev bilincini ve takım çalışmasına uyum sağlayabilme davranışlarını kazandırabilecek ölçüde somut, pratik ve zenginleştirilmiş örnekler ile desteklenerek işlendiği görülmektedir. Ayrıca lider örnekleri ile desteklenen bu değer öğrencilere işbirliği değerinin kazandırabileceği tüm öğeleri kapsar nitelikte olduğu söylenebilir.

Demokratik değerler kateğorisinde incelenen bir diğer değer olan ‘saygılı olmak’ değeri, demokratik değerler arasında 1968 programı, 1998 programı ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ikinci ve üçüncü sıralarda yer alan değer iken 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda az bulunan değerler arasında olmuştur. Bu değerin, 1948 programına uygun 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitaplarında yeterince önemsenmediği ve örtük kapsamda öğüt olarak işlendiği görölmüştür. Bu öğütlerin yalnızca mahalle, komşu ve aile büyükleri ile sınırlı kalması ve pratiğe somut örnekler yolu ile geçirilmemiş olması yetersiz bulunmuş; sosyal, milli, demokratik ve kişisel alanda önemli bir eksiklik olarak düşünölmüştür. 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında bu değere verilen önemin arttığı görölmüştür. Bu dönem kitaplarında saygılı olmak değeri; yine davranışçı yaklaşımın da etkisi ile öğütler ile işlenmiştir. Ancak; saygılı olmak değerinin ele aldığı konu kapsamının genişletildiği söylenebilir. Bu döneme uygun 2. Sınıf kitaplarında Türk bayrağına, Atatürk’e ve milli simgelere duyulması gereken saygı ele alınarak milli değerlere duyulan saygı da vurgulanmıştır. 3. Sınıf kitaplarında ise saygı konusu ile ilgili örneklerin daha geniş bir alana yayılarak ailevi, toplumsal, milli ve vatandaşlık sorumluluğu gibi pek çok alanda değerlendirildiği ayrıca lider örnekleri ile de desteklendiği görölmüştür.

desteklendiği görülmüştür. Öğrencilere fikri açıdan doygunluk sağlayacak kadar kapsamlı ve derin bir içerik sunulmuş, güncel örneklerle beslenmiştir. Kitaplarda genel olarak dağılım gösteren saygılı olmak değeri arkadaş seçiminden toplumsal alanlara kattığı değer bakımına kadar farklı konularda ele alınmıştır. Böylece hedeflenen saygı değerinin aktif hale getirilebilmesi için gereken bilgi donanımının sağlandığı söylenebilir.

Demokratik değerler arasında olan ‘hoşgörülü olmak’ değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer kitapların genelinde demokratik değerlerden en az bulunan iki değer arasında olduğu, 1968 programına ait 3. Sınıf ve 1998 programına ait 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitaplarında % 10,0’un altında bir oranda olduğu görülmüştür. Hoşgörülü olmak değeri; 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda örtük ifadelerden ve öğüt olarak verilen bilgilerden çıkarılmıştır. Kitaplarda bu değere dikkat çekilen konular; olumlu arkadaşlık ilişkileri, hataları kabul etme, herkesin değerli olduğunu kabul etme gibi davranışlar ile ele alınmıştır.

1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında hoşgörülü olmak değerinin arkadaşlık ilişkileri, duygularını uygun bir dil ile ifade edebilme davranışları ile kişisel; başkalarını rahatsız etmeme davranışları ile sosyal alanda örtük olarak bilgi donanımı sağlayarak aktarıldığı söylenebilir. Ancak pratikte örnekler ile desteklenmemesi nedeniyle eksik kaldığı söylenebilir. Bu dönemin 3. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında ise bu değer çok az örtük ifadede çıkarılması dışında amaçlı olarak yer almadığı söylenebilir.

1998 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarına baktığımızda; hoşgörülü olmak değerinin, aile içi iletişim ve arkadaşlık ilişkileri açısından saygılı olmak değeri ile iç içe bir bütünlük içinde verildiği söylenebilir. Hak ve düşüncelere saygı ifadelerinden örtük kapsamda çıkarılan değer yeterli örnek çeşitliliği ile aktarılmadığı sonucuna varılmıştır.

2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında ise, hoşgörülü olmak kişisel nitelik olarak kazandırılması amaçlanan bir değer olmuştur. Bu döneme ait 2. Sınıf kitabında, karşılıklı anlayış ve sorun çözümü ile diğer dönemlerden farklı olumlu davranışlara değinilerek aktarılması, hoşgörülü olmak değerinin kazanımı açısından önemli bir gelişme olarak görülmüştür. Teorik alanda yeterli bulunan değer pratik örneklerle desteklenerek eğitim seviyesine daha uygun bir kazanım sağlayabileceği düşünülmüştür. 2005/2009 programına ait 3. Sınıf kitabındaki bulgulara bakıldığında, diğer kitaplardan farklı olarak farklılıkları kabul etme, farklı kültürlere saygılı olma anlatımları

ile dikkat çekildiği görülmüştür. Bu anlatımlar yolu ve toplumsal yaşama zenginlik katan farklı yeteneklerin anlatımları ile beslenmesi önemli görülmüştür. Hoşgörülü olmanın en önemli davranışlarından birini oluşturan sorun çözümü ve arkadaşlık ilişkilerinin olumlu olması gibi ifadeler ile desteklenmesi bu değerın bu kitapta kapsamlı işlendiğini göstermektedir.

Demokratik değerlerden 1968 programlarına uygun olarak hazırlanan kitaplar haricindeki kitapların tümünde en az oranlarda yer alan ‘kibar olmak’ değeri ile ilgili bulgu sonuçlarına bakıldığında, bu değerin toplumsal alandaki anlatımlardan örtük olarak çıkarıldığı ve %10,0’un altındaki oranlarda 5. sırada yer aldığı sonucuna varılmıştır. 1948 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında bu değerin açık ve net olarak verilmediği görülmüştür. Kitaplar arasında en fazla 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında bulunan kibar olmak değeri bu dönem kitaplarında; toplumsal alanda görgü kuralları ve nezaket ifadeleri ile aktarılmıştır. Çevre ile ilişkilerde ön plana çıkarılan değer, en çok bu dönem kitaplarında örneklendirilmiş ancak bu kitaplarda da teori ile sınırlı kalmıştır. 1998 programına göre hazırlanan kitaplarda ise bu değer örtük kapsamda hasta ziyareti, turistlere karşı davranışlar ve tebrik etme davranışı gibi örneklerden çıkarılmıştır. Örnek çeşitliliği ve kitapta yer alan oranı düşünüldüğünde bu kitaplarda da bu değer ile ilgili bulgunun eksik olduğu sonucuna varılmıştır. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarına bakıldığında ise bu değerin görgü kuralları ve toplumsal ilişkiler çerçevesinde nezaket ifadeleri ile az oranda örneklendirildiği görülmüştür.

Özetle demokratik değerler tüm kitaplar açısından ele alındığında, adaletli olmak, işbirliği yapmak ve saygılı olmak değerleri daha fazla oranlar ile yer alırken; hoşgörülü olmak ve kibar olmak değerleri daha az oranlar ile yer almıştır. Bulunan bulgulardan demokratik değerlerin teorik kapsamda vurgulandığı, eğitim seviyesine daha uygun pratik örneklerin son dönem programına kadar önemsenmediği; bununla birlikte kitaplarda yer alan saygılı olmak ve hoşgörülü olmak değerlerinin bazı örneklerde iç içe bir anlatım ile bütünlük içinde verildiği söylenebilir.

5.1.2. Çalışma-İş Değerleri

Araştırmadan elde edilen çalışma-iş değerleri, incelenen kitapların genelinde daha düşük oranlar ile bulunan değer grubu arasında yer almıştır. Program dönemleri ve kitaplarına bakıldığında, oranlar arasında çok büyük farklılıklar görülmemiş olup, bulgu sayısı bakımından en çok 1998 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında, en az 1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma-iş değerleri grubunda yer alan ‘çalışkan olmak’ değeri, 1968 programına ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında en fazla oran ile yer alan değerdir. Bu değer, 1948 ve 1998 programlarına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında daha düşük oranlarda bulunmuştur. 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda bu değeri vurgulayan metinlerin yer almadığı ve bu değerın çalışmayanın karşılaşacağı sorunların anlatımı ile işlendiği görülmüştür. Bu kitaplarda ‘hak etmek’ ifadesi ile teorik kapsamda dikkat çekilmek istenmiş ancak yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. 1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında en fazla oranlarda yer almasının başlıca nedenlerinden biri, Türk çocuğunun çalışkan olması gerektiğinin ve bunun başlıca sorumlulukları arasında olduğunun vurgulanmasıdır. Bir diğer nedeni ise Atatürk’ün çalışkanlığı gibi lider örnekleri ile desteklenerek aktarılmasıdır. Bu dönem kitaplarında Türk köylüsünün çalışkanlığının ele alınması da önemli görülmüş ancak teorik açıdan yeterli bulunan bilgiler pratik örnek ve uygulamalara geçirilmemiştir. Geleneksel öğretimin en büyük etkisinden biri bu bilgi yoğunluğu olmakla birlikte bir diğer etkisi çalışanın seveceğı düşüncesinin çocuğa düşündürölmek istenmesidir. Bu vurgu çocuğı çalışmaya sevk edecek bir ifade olsa da şartlı bir sevgi sunması nedeniyle bu dönemdeki çocuk açısından sakıncalı ifadeler olarak görölmüştür. Vatana faydalı bir birey olabilmek için çalışmak gerektiğinin vurgulanması çalışma eyleminin milli değer duygusu ile bütönlüğünü ifade etmiştir. Bir diğer dönem olan 1998 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında ise çalışkan olmak değeri, lider ve etkinlik örnekleri ile aktarılmaya çalışılmıştır. Faydalı bir birey olma ve başarı kavramları ile desteklenen bu değer aktarımının teorik açıdan yeterli olduğu söylenebilir. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda en fazla oran ile yer alan bu değer; zenginleştirilmiş örnek çeşitliliğı ile sunulmuştur. Rol model olarak liderler ve Türkiye’deki bilim adamları örnekleri ile desteklenen değerin sosyal ve bireysel alanda

detaylı anlatıldığı söylenebilir. Ekonomik alanda bu değeri vurgulayan örneklere yer verilmemiştir.

Çalışma-iş değerlerinden ‘sorumluluk sahibi olmak’ değerinin bulgu sonuçlarına göre, bu değer 1998 programına ait 2. Sınıf kitabında en fazla bulunan değer olduğu, 1948 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında ise az oranlarda bulunduğu söylenebilir. Diğer program ve kitaplarda ise oranlar ve bulgular farklılıklar göstermiştir. Sorumluluk sahibi olmak değeri; 1948 programına uygun olan Hayat Bilgisi ders kitaplarında birebir yer almamış, örtük kapsamda vatani görev olan askerlik ve okul ödevi ifadelerinden çıkarılmaya çalışılmıştır. 1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında yer verilen metinlerden, bu değer kişisel ve sosyal alanda vurgulandığı çıkarımına ulaşılmıştır. Türk çocuğunun görevleri ifadeleri ile vatani koruma, ders çalışma gibi anlatımlar ile açıklanarak bilgi donanımı sağlanmaya çalışılmıştır. Hükümetin millete karşı sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğini, güncel olaylar süzgecinde ele almış olmasıyla sorumluluk değeri ile değişen hükümete dikkat çekmeye çalışılmıştır. Saygılı olmak değeri ve sorumluluk sahibi olmak değeri ortak bir paydada ele alınmış ve saygılı olan bir öğrencinin sorumluluğunu bileceği de vurgulanan ifadelerden olmuştur. Bu döneme ait kitapların değer aktarımı açısından genel ve en önemli eksiği geleneksel öğretim yöntemine uygun esaslı bir eğitim felsefesi benimsemesi, örneklere az yer vermesi ve uygulamayı önemsememesidir. Bu dönem kitaplarında Türk çocuğuna yapılan vurgu daimicilik felsefesini de ön plana çıkararak, doğru karakterin bilgi donanımı ile sağlanabileceği düşüncesiyle hareket edildiğini göstermektedir. 1998 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında sorumluluk sahibi olmak değeri ele alındığında ise, kişisel ve sosyal alanda kapsamlı ve fikri açıdan yeterli düzeyde işlendiği söylenebilir. Bu kitaplardaki metinlerde bu değer okulda, evde, vatandaşlık görevleri gibi çeşitli alanlarda sunulması ile sorumluluk değerinin anlaşılmasının sağlandığı söylenebilir. Ancak, ekonomik alanda yeterli örnekler ile sunulduğu söylenemez. Yapılandırmacı öğretim programına göre hazırlanan 2005/2009 programına uygun Hayat Bilgisi ders kitaplarına bakıldığında, ilerlemecilik eğitim felsefesine uygun ve zengin örneklerle sunulduğu söylenebilir. Bu dönemin kitaplarında sorumluluk sahibi olmak değeri, teorik açıdan doyurucu, pratik açıdan besleyici, renklendirici eğitici faaliyetlerle desteklenerek işlenmiş ve öğrencinin deneyimleri ile öğrenmesi önemsenmiştir. Bireysel, sosyal ve vatandaşlık görevleri bakımından vurgulanmış, ekonomik sorumluluk açısından çok detaylandırılmamıştır.

Çalışma-iş değerleri kategorisinde incelenen bir diğer değer olan ‘liderlik’ değeri ile ilgili bulgulara göre, 1968 programına uygun 3. Sınıf Hayat Bilgisi, 1998 programına uygun 2. Sınıf Hayat Bilgisi ve 2005/2009 programına uygun 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları haricindeki kitaplarda az bulunan değerler arasında yer almıştır. Bu değer, 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda yalnızca Atatürk’ün liderliği anlatımı ile ele alınmıştır. 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında ise liderlik; bazı kavramlardan çıkarılan örtük bir değer olmuştur. Cumhurbaşkanı, vali, belediye başkanı gibi kavramlar ile verilmiş, Atatürk’ün liderlik özelliğine vurgu yapılmıştır. Ancak, kitapların lider özelliklerini açıklayan bir anlatıma yer vermemesi, bu kavramların bu değeri baskın bir karakter özelliği olarak kazandıramayacağı düşüncesini ön plana çıkarmaktadır. 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda liderlik, çocuk açısından ‘sınıf başkanı’ seçimi ile ele alındığı, Atatürk’ün toplumsal, askeri, eğitim ve siyasi alanlarda sahip olduğu liderlik özelliğinin vurgulandığı görülmüş; ancak açıklamalar ve somut örnekler açısından yetersiz bulunmuştur. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarına bakıldığında, diğer kitaplardan farklı olarak çocuklara liderliği benimseten ve daha yakın gösteren sınıf temsilcisi, kulüp başkanı, takım başkanı ve grup başkanı gibi örneklerle sunulmuş olması önemli görülmüştür. Kitapların genelinde ekonomik açıdan liderliğin ele alınmamış olduğu dikkat çekmektedir.

Çalışma-iş değerlerinden ‘tutumlu olmak’ değeri ile ilgili elde edilen bulgulara bakıldığında, bu değer programlar ve kitaplar arasında farklı oranlarda seyrettiği söylenebilir. 1968 programına uygun 2. Sınıf ve 2005/2009 programına uygun 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitapları haricindeki kitaplar daha düşük oranlarda bulunmuştur. Dönemler bazında tutumlu olmak değeri incelendiğinde; 1948 programına uygun Hayat Bilgisi ders kitaplarında, kıyafet kullanımında tutumlu olma, yerli malı haftası başlıkları ile dikkat çekilen ve ödevler ile desteklenen bir değer olarak verilmiştir. Bu dönem kitaplarının genel tutumu, bilgi ağırlıklı soru-cevap yolu ile işlemesi ve örneklerle çok yer vermemesidir. Bu da değer hakkında bilgi sağlarken, değer kazanımını çocuk açısından zorlaştıran bir durum oluşturmaktadır. Bir diğer öğretim programı olan 1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarının bulgularına bakıldığında tutumlu olmak; 2. Sınıf kitabında, bilgi yoğunluklu bir anlatım ile verilmiş, Türk gencinin sorumluluğu olarak vurgulanmıştır. Atasözü ve şiirler ile desteklenen değer, bu kitaptaki anlatımlar yolu ile öğrenilebileceği söylenebilir. 3. Sınıf kitabında ise bu değer yeterince ifade

edilmediği sonucuna varılmıştır. 1998 öğretim programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında tutumlu olmak; bireysel, milli, ekonomik ve sosyal alanlarda detaylı işlenerek verilmiş ancak daha aktif hale getirilebilmesi için değer ile ilgili örnek sayısının artırılması gerektiği düşünülmüştür. 2005/2009 öğretim programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ise, bu değer ekonomik, kişisel ve sosyal alanlarda ekonomik fayda değeri ile bütünlük içinde aktararak verilmiştir. Etkili anlatım ve örnekler ile desteklenen tutumlu olmak değerinin bu dönem kitapları ile daha etkin olarak kazandırıldığı söylenebilir.

Çalışma-iş değerlerinden bir diğeri olan ‘ekonomik fayda’ değerinin; 1948 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında ve 1998 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 3. Sınıf kitaplarında en fazla oranlarda yer alan ekonomik değer olurken; diğer kitapların genelinde 5. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Dönemler bazında bulgulara dayalı sonuçlar çıkarıldığında; 1948 programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında en fazla bulunan çalışma-iş değeri olmasının birinci nedeni; para, masraf, fiyat farkı, pazarlık etme, ekonomik zarar ve sigorta ettirme kavram ifadelerine sıklıkla yer vermiş olması ve aritmetik problemler ile desteklenmesidir. Aritmetik problemler ile desteklenmesi, bu dönem kitaplarının toplu tedrise uygun olarak hazırlanmış olması nedeniyle, konu bütünlüğünü sağlayan matematiksel beceriyi de yoklayan her ünite sonunda bu bölümlere yer verilmesi ile oluşmuştur. Bir diğer neden ise bu değer bilginin yoğunluklu anlatım ile işlenmesidir. Bu kitaplarda ekonomik fayda değerinin pratik örneklerle desteklenmemiş olması önemli bir eksiklik olarak söylenebilir. 1968 öğretim programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ekonomik fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, 2. sınıf kitabında bilgi aktarımı yapıldığı, 3. sınıf kitabında ise yeterince yer almadığı söylenebilir. Bir diğer incelenen 1998 öğretim programına uygun Hayat Bilgisi 2. ve 3. sınıf kitapları ile ilgili bulgulara bakıldığında, diğer kitaplarla benzer olarak teorik anlatım ile aktarıldığı, farklılık olarak devlet bütçesine katkı sağlama gibi başlıklara da değinildiği söylenebilir. Son olarak 2005/2009 öğretim programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında ekonomik fayda değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer ile ilgili verilen teorik bilginin örneklerle desteklendiği ve eğitim seviyesine uygun olarak aktarıldığı söylenebilir. Bu durum, değer kazanımında, bilinçli bir tüketici olma davranışlarının kazanımında etken olduğu söylenebilir.

Ekonomik bağımsızlık değerinin bulgularına dayalı olarak; bu değer 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplar haricinde az oranlar ile yer aldığı görülmüştür. 1948

programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında fazla çıkmasının nedeni; meslek tanıtımı, geçim kaynakları, ihtiyaçları karşılama ile ilgili metinlere fazla yer vermesi ve bilgi yoğunluklu işlemesi olduğu söylenebilir. Teorik kapsamda yeterli bilgi donanımı sağlandığı, somut örneklerle çok yer verilmediği görülmektedir. 1968 programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında ekonomik bağımsızlık düşük oranlarda bulunmuştur. Bu döneme uygun hazırlanan kitaplarda yine bilgi yoğunluklu metinlere yer verilmiş, ekonomik bağımsızlık bu metinlerden örtük bir anlatım içinde çıkarılabilmektedir. Yine 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplara bakıldığında ekonomik bağımsızlık değerinin ekonomik kazanç sağlama ile ihtiyaçların giderilmesi ifadelerine yer veren metinlerden çıkarıldığı söylenebilir. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda da ekonomik bağımsızlık değerini aktarma açısından çok bir değişiklik olmadığı teorik ve örtük kapsamda yer verildiği söylenebilir. Bu döneme ait kitaplarda meslek tanıtımları bu değer kapsamında ele alınmıştır.

Tüm kitaplarda en az oranlarda yer alan ‘azimli olmak’ değerinin bulgularına göre, 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda bu değere gereken önemin verilmediği söylenebilir. Diğer tüm kitapların ortak özelliği ise Atatürk’ün azimli olmasının örneklendirilmesidir. Az oranla yer alan bu değer bir rol model örneği ile desteklenmesinin önemli olduğu söylenebilir. 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda, gayretli çalışma, çabalama, engeller karşısında yılmama ifadelerini içeren metinlerden öğrenilebileceği düşünülmüştür. 1998 programına uygun kitaplarda ise Atatürk’ün yaptığı işlerde disiplinli olma, sabırlı çalışma, kararlı oluş, engeller ve güçlükler karşısında yılmama, ümitsizliğe kapılmama ve başarı ile sonuçlandırma davranış ifadelerine yer verilen metinlerden bu değer vurgulandığı sonucuna varılmıştır. Ancak bu özelliklerin lider vasfının rol model olmasının yanında çocuğa kazandırılabilmesi için çocuk açısından örneklerle de desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda Atatürk’ün özellikleri olarak sunulması ile birlikte örnekler ile de desteklenmeye çalışıldığı söylenebilir. Ekonomik açıdan bu değer kitapların tümünde örneklendirilmemiştir. 1968 öğretim programı döneminden itibaren azimli olmak değerinin fikri açıdan kazandırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Çalışma-iş değerlerinden ‘girişimci olmak’ değeri ile ilgili bulgulara göre, bu değer tüm kitaplarda en az oranlarda yer aldığı; kitapların bir kısmında bulunmadığı bir kısmında yer alan metinlerden örtük olarak çıkarılabildiği sonucuna varılmıştır. 1948 öğretim programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında sosyal alanda lider özelliği olarak

örneklendirilmiş olduğu ancak ekonomik ve bireysel girişim örneklerine yer verilmediği görölmüştür. 1968 ve 1998 öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında da sınıf içi eğitici kollar kurulması gibi faaliyetler ve toplumsal yaşam anlatımlarından örtük olarak çıkarılabilmış, ekonomik girişim örneğine ve herhangi bir etkin girişimcilik örneğine yer verilmemiştir. 2005/2009 öğretim programına uygun olan kitaplarda ise bu değerin yine en az oranlarda bulunmasına rağmen; ilk bilim adamlarını ele alan anlatımlar ve okulda yapılan çalışmalara katılım örnekleri ile örneklendirilmesi önemli bulunmuştur. Girişimci olmak değeri, tüm kitaplarda ekonomik açıdan örneklendirilmemiştir.

Kitaplarda çalışma-iş değeri, her kitapta farklı ve az oranlar ile yer alan değer grubunu oluşturmuştur. Çalışma-iş değeri grubunda incelenen değerlerin de bu doğrultuda az bulunan değerler olduğu görölmüştür. Kitaplarda, girişimci olmak, azimli olmak ve ekonomik bağımsızlık en az bulunan değerler olurken; ekonomik fayda, tutumlu olmak, liderlik, sorumluluk sahibi olmak ve çalışkan olmak değeri bu değerlere göre daha fazla oranlarda yer alan değerler olmuştur. Kitapların genelinde çalışkan olmak ve azimli olmak değerlerinin bağlantısının kurulmamış olmasının, bu değerlerin kazanımı açısından eksiklik olduğu düşünülmektedir. Bu değerlere ait bir diğer sonuç; ekonomik açıdan çok ele alınmamış olması ile birlikte teorik ve kavramsal açıdan daha yoğun olarak işlenmiş olmasıdır.

5.1.3. Bilimsel Değerler

Araştırmanın elde edilen sonuçlarından bir diğeri bilimsel değerlerin bulgularının sonuçlarından oluşmaktadır. Bilimsel değerler kitaplarda bulunma oranlarına göre farklılıklar izlemiş ve 1948 dönemi programına uygun kitaplar ile diğer kitaplar arasında büyük bir oran farklılığı görülmüştür. Bu durumun temel nedeni; bu dönem kitaplarında teorik alanda bilimsel değerlerin kapsamındaki kavramlara vurgu yapılmış olmasıdır. Bir diğer önemli nedeni ise bu dönemin kitaplarında sorulara çok yer verilmesidir. 1968 programına uygun Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitapları, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun Hayat Bilgisi 2. Sınıf kitapları haricindeki kitaplarda en fazla bulunan değer grubunu oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Bilimsel değerlerden tüm kitaplarda en fazla oranlarda bulunan ‘bilimsel olmak’ değerinin bulgularına dayalı olarak; 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda bu değer, kapsamlı teorik bilgi ile aktarılmış olup; inceleme, araştırma ve gözlemler ile dikkat çekilmiştir. Bu dönem kitaplarında bilgi aktarımının yoğun olması dönemin eğitim programı ve eğitim felsefesine dayanmaktadır. 1968 öğretim programına uygun olarak hazırlanan kitaplardan Hayat Bilgisi 2. Sınıf kitabında bilimsel olmak; plan yapma, analiz etme, inceleme, deney yapma ve yeni bilgiler edinme kavramlarını kapsayan nitelikteki metinler yoluyla ve kitabın genelinde bulunan gözlem yapma başlıkları ile kazandırılabilceği söylenebilir. 1968 programına ait 3. Sınıf kitabında ise bu değer, yön tayini gibi metinler ve sağlık alanındaki gelişmeler anlatımlarından çıkarıldığı, bunun da tam anlamıyla bilimsel olmak değerini kazandıramayacağı sonucuna varılmıştır.

1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda bilimsel olmak değerine bakıldığında, yoğun bilgi aktarımının yanı sıra deney ve gözlem yapabilme örneklerine yer verilmiş, bilim adamları ve Atatürk’ün bilimsel düşüncesini de açıklayan ifadeler ile desteklendiği görülmüştür. İncelenen son öğretim programı olan 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında bilimsel değer ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer, yapılandırmacı eğitim programı ve ilerlemeci eğitim felsefesinin de etkisiyle daha aktif hale getirildiği söylenebilir. Bu kitaplarda bilimsel olmak değeri, teknolojik aletler, yönler, maddeler, gece-gündüz oluşumu, mevsimler vb. gibi bilgi aktarımı ile birlikte deney, gözlem, inceleme, araştırma, beyin fırtınası, teknolojik alet tasarlama, belgesel izleme, afiş, proje oluşturma, plan ve program yapma, zamanı planlı kullanma gibi aktif uygulamalar ile desteklenerek önemle kazandırılmaya çalışılmıştır. Atatürk’ün bilime verdiği önem birkaç kez vurgulanarak bu değere dikkat

çekilmiştir. Ayrıca bilim adamlarından örnekler verilerek rol modellerin sunulması ve problem çözme yöntemlerini açıklayan konulara yer vermesi önemli görülmüştür.

Bir diğer bilimsel değer olan ‘yeniliğe açıklık’ ise incelenen kitaplardan 1948 programına ait kitaplarda en az bulunurken, diğer kitaplarda 2. sırada yer alan değer olmuştur. Bu değere dayalı bulguların sonuçlarına göre, 1948 programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında yeniliğe açıklık; sosyal alandaki yenilik ve tarihi metinler dışında verilmemiş olup, bilimsel bir değer olarak kazandırılmayacağı düşünülmüştür. 1968 ve 1998 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında ise yeni arkadaşlıklar edinme, uygarlık ve inkılâplar ile ilgili metinler yolu ile sosyal alanda yeniliğe açıklık aktarılmıştır. Bilimsel alanda teknolojik değişim ve yeni bilgi öğrenimine açık olma ifadeleri önemli fakat değerın kazanımı için yeterli bulunmamıştır. 2005/2009 öğretim programı kapsamında kişisel nitelikler olarak kazanımı hedeflenen değerin, bu programa ait Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında öğrenimini sağlayacak yeterli konu kapsamına ve örneğe yer verildiği görülmüştür.

Bilimsel değerler kategorisinde ele alınan ve dönemler arasında farklı oranlarla bulunan ‘eleştirel olmak’ değerin bulgularına bakıldığında; programlar eski tarihten günümüze doğru geldikçe bulgu örnekleri daha az oranlarda bulunmuştur. Bunun sonucu olarak 1948 öğretim programına uygun kitaplarda daha fazla bulunan değer olmuştur. Bu durumun temel nedeni; bu döneme ait kitaplarda “Neden?” “Niçin?” ve “Nasıl?” sorularına çok yer vermesi, ayırt etme ve karşılaştırmaya yönelik gözlem sorularını içermesidir. Bu gözlemlerin daha çok sosyal alanda düşündürmeye yönelik olduğu bulunmuştur. Bir sonraki program olan 1968 öğretim programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında ise birkaç soru ve örtük ifadeler ile az oranda yer aldığı tespit edilmiştir. 1998 programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarından; 2. Sınıf kitabında, sosyal ve bireysel alanda eleştiriye vurgu yapıldığı görülmüş, olgular arasında ilişki kurmaya yönelik soru ifadelerine yer verilmiştir. 3. Sınıf kitabında ise, daha çok örtük ifadelerden çıkarım yapılmış, kitapta yer verilen benzerlik ve farklılıklar, iki durum arasındaki farklar, karşılaştırma ve neden-sonuç ilişkisini çözümleme davranışları bu değerin kapsamında değerlendirilmiştir. 2005/2009 öğretim programına göre hazırlanan kitaplardaki eleştirel olmak değeri ele alındığında yine soru ifadeleri ve yer verilen metinlerdeki neden-sonuç ilişkisini çözümleme davranışlarının öğrenilmesi yolu ile kazanımının hedeflendiği söylenebilir. Tüm kitaplarda bu değerin pratiğe geçirilmesini sağlayacak etkinlik örneklerinin daha fazla olması gerektiği düşünülmüştür.

Kitapların genelinde az bulunan bilimsel değerlerden biri olan ‘araştırmacı olmak’ değeri ile ilgili elde edilen bulgulara göre, 1948 öğretim programına uygun kitaplarda az oranlarda sorular ve okuldaki araştırma faaliyetlerini içeren anlatımlar yolu ile yer aldığı ve yeterli somut örneğe yer verilmediği görülmüştür. 1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında ise örtük kapsamda araştırma ödevlerinden yalnızca birkaç örnekten çıkarım yapılmış, bu nedenle bu değer kazandırılabilmesi açısından yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır. 1998 öğretim programı ile birlikte araştırmacı olmak değerine verilen önemin arttığı söylenebilir. Bu programa uygun Hayat Bilgisi kitaplarında; araştırma ödevlerine yer verilerek aktarılmaya çalışıldığı ve sorular ile kazanımının desteklendiği görülmüştür. Yapılandırmacı program olan 2005/2009 öğretim programına bakıldığında ise, araştırmacı olmak; pratiğe yönelik anlatımlar yolu ile işlenmiştir. Bu değer araştırma yapmanın bilgi sağlamadaki faydası ve araştırma yaparken yararlanabilecek kaynaklar gibi araştırma yollarından bahsedilerek detaylandırılmış olduğu görülmektedir. Tüm dönemler açısından ele alındığında araştırmacı olmak değeri ile ilgili kazanımın en çok son dönem (2005-2009) ile mümkün olduğu bunun da değişen eğitim felsefesine bağlı bir özellik olduğu söylenebilir.

Az oranlarda bulunan bilimsel değerlerden bir diğeri olan ‘yaratıcı olmak’ değeri ile ilgili bulgulara göre, bu değer 1968 programına göre hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ve 1998 programına uygun 3. Sınıf kitaplarında yer almadığı, diğer kitaplarda ise az ve farklı oranlarda yer aldığı tespit edilmiştir. 1948 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında toplu tedrise uygun bir anlatım ile etkinlikler çerçevesinde yer verildiği söylenebilir. Bu etkinlikler taklitli oyunlar oynama, hayalden resim yapma, model oluşturma gibi ünite sonlarında yer almıştır. Ancak bunların belli bir konu çerçevesinde istenmesi özgün fikir oluşturma önünde engel olarak görülmüştür. 1968 ve 1998 programlarında bu değere gereken önemin verilmemesi ile birlikte 2005/2009 öğretim programı ile bu değer kazanımının hedeflendiği söylenebilir. Bu programa uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında yaratıcı olmak; araştırma ödevleri, grup çalışmaları, proje hazırlama, poster oluşturma, afiş tasarlama, özgün tasarımlar oluşturma, etkinlik tasarlama ve hayal etme görevleri ile örnekendirildiği ve bu görevlerin öğrencilerden istenip, pratikleştirilerek vurgulandığı görülmüştür. Dergi hazırlama, özgün tasarımlar yapma gibi çalışmalar ile yaratıcı örnek modeller sunulmuştur. Özetle, bu değer bu döneme ait kitaplarda kapsamlı işlenmiş olup, etkinlik örnekleriyle zenginleştirilmiştir.

Tüm dönemler açısından ele alındığında, yaratıcı olmak değerinin yenilenen program ile aktif hâle getirilmeye çalışılması önemli bir gelişme olarak görülmüştür.

Tüm kitaplarda en az oranlarda seyreden bilimsel değerlerden ‘merak duymak’ değeri ile ilgili bulgulardan elde edilen sonuçlara göre, bu değer 1948 ve 1968 programlarına uygun Hayat Bilgisi kitaplarında hiç bulunamadığı, diğer dönem ve kitaplarda ise çok az oranlarda örtük anlatımlar yolu ile bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1998 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında bilimsel anlamda merak edip araştırmaya hiç yer verilmediği, yalnızca sosyal alanda yakın çevresini merak etmek ifadesinin çıkarımları bulunan metinlere yer verildiği görülmüştür. 2005/2009 öğretim programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarına bakıldığında ise 2. Sınıf kitabında araştırma yapma ve soru sorma örnekleri ile ele alınmış, tarihte faydalı işler yapmış kişilerin örneklendirilmesi ile desteklenmiştir. 3. Sınıf kitabına bakıldığında ise bu değer çok az ve örtük verildiği söylenebilir. Özetle, kitapların neredeyse tümünde merak duymak değerinin kazandırılabilceği anlatım ve örnekler yer almamıştır.

Bütün kitaplar göz önünde bulundurulduğunda, bilimsel değerler program dönemleri arasında farklı oranlar ve oranlar arasında dalgalanmalar ile bulunmuştur. Yapılandırmacı öğretim programına kadar bilimsel değerlerin teorik kapsamda yoğunluklu vurgulandığı pratik uygulamalara çok yer verilmediği sonucuna varılmıştır. Değerler kendi içinde oransal farklılık göstermiş olup en çok bulunan bilimsel değer ile en az bulunan bilimsel değer arasındaki fark fazla bulunmuştur. Bilimsel olmak, yeniliğe açıklık ve eleştirel olmak değerleri kitap farklılıkları ile daha fazla bulunurken; araştırmacı olmak, yaratıcı olmak ve merak duymak daha düşük oranlarda bulunan değerler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özetle; bu değerlerin anlatımının güçlendirilmesi gerektiği ve somut örnekler ile pekiştirilerek aktarılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Her ne kadar son dönem programı olan 2005/2009 öğretim programı ile bu sağlanmaya çalışılmış olsa da örneklerin az bulunduğu söylenebilir.

5.1.4. Kişisel Değerler

Araştırmadaki bulgulardan elde edilen kişisel değerlerin sonuçlarına bakıldığında, kişisel değerler; incelenen kitapların genelinde iki ya da üçüncü sıralarda ortalama bir oran dağılımı ile yer alan değer grubu olmuştur. Kişisel değerler bireyin kendi ile ilgili kazanımları açısından önemli değer gruplarından birini oluşturmaktadır. Program dönemleri ve kitaplara bakıldığında, oranlar arasında çok büyük farklılıklar görülmemiş olup, bulgu sayısı bakımından en çok 1948 ve 1998 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında, en az 1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında olduğu tespit edilmiştir. Ancak dönemlerin kendi içindeki değer grubu sıralamasına bakıldığında bu durum farklılıklar izlemiştir. Kişisel değerler arasında kitapların tamamında en fazla bulunan ilk üç değer oranları ile en az bulunan değerler arasındaki oran farkının fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum da kişisel değerlerin tamamının kazandırılmayacağı ve bazı değerlerin baskın olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Kişisel değerlerden 2005/2009 programına ait 3. Sınıf kitabı haricindeki tüm kitaplarda en fazla oranlarda bulunan ‘sağlıklı olmak’ değerinin bulgularına göre, kitaplarda bu değer teorik bilgi yoğunluğu ile kapsamlı olarak ele alındığı söylenebilir. Sağlıklı olmak için yapılması gerekenler, hastalıklardan korunma önlemleri ve gelişimlerine uygun farklılıklar açıklanarak bu değer somutlaştırılıp hayata geçirilmesinin sağlandığı söylenebilir.

Kitapların genelinde ikinci ve üçüncü sıralarda seyreden ‘temiz olmak’ değeri ise, 1948 programına ait 2. Sınıf ve 1968 programına ait 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında en fazla bulunan 2. kişisel değer iken; 1998 programına ait 2. Sınıf kitabı haricindeki kitaplarda 3. sırada yer alan değer olmuştur. 1998 programına ait 2. Sınıf kitabında ise 4. sırada yer alan değerdir. Bu değere ait metinlerde; kişisel, çevre, okul, sınıf ve ev temizliği konularına yer verilerek temiz olmak değerinin kapsamlı olarak aktarılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Kişisel değerler kategorisinde ele alınan ve dönemler arasında farklı oranlarla bulunan ‘estetik’ değerinin bulgularına bakıldığında; bu değer dönem ve kitaplar arasında farklı oranlarda seyrettiği görülmüştür. Kitaplar içindeki kişisel değer oranlarına bakıldığında; 2005/2009 programına ait 3. Sınıf kitabında en fazla bulunan değer olmuştur. Diğer programlar ve kitaplarda ise farklı oranlarda 2. ve 3. sıralarda yer alan değer olmuştur. Kitaplar arasındaki oranlara bakıldığında 1948 programına ait kitaplarda estetik değerinin bulgularının daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durumun temel nedeni; bu kitapların toplu

tedrise uygun hazırlanmış olması ve etkinlik olarak resim, müzik gibi faaliyetler ile aktarılmış olmasıdır. Diğer programlara ait kitaplarda da bu etkinlikler ve çevrenin güzelleştirilmesi, milli bayram kutlamaları metinleri yolu ile sağlanmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bu değer, 2005/2009 programına ait kitaplarda pratiğin ön plana çıkması, etkinliklerin artması ve yapılandırmacı programa geçişin etkisiyle kazanım hedefinin arttığı söylenebilir.

Kitaplar arasında farklılık gösteren kişisel değerlerden ‘çevreyi koruma’ değeri ise, 1948 programına ait 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında % 5,0’in altında bir oran ile bulunurken; 1968 programına ait 2. ve 3. Sınıf kitaplarında 4. sırada, 1998 programına ait 2. Sınıf kitabında 2. sırada, 3. Sınıf kitabında 4. sırada; 2005/2009 programına ait 2. ve 3. Sınıf kitaplarında ise sırasıyla 6. ve 5. sıralarda yer alan değer olmuştur. 1948 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında fazla önemsenmeyen değer; diğer programlara ait kitaplarda doğayı, hayvanları, okulu, sınıfı ve çevreyi koruma metinleri ile aktarılmaya çalışılmıştır.

Tüm kitaplarda az oranlarda yer alan kişisel değerlerden ‘özsaygı’ değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında, bu değer, kitapların genelinde metinlerden örtük olarak çıkarıldığı söylenebilir. 1948 ve 1968 programlarına ait kitaplarda daha az oranlarda yer alan özsaygı değeri 1998 ve 2005/2009 programlarına ait Hayat Bilgisi ders kitaplarında önceki dönemlere göre artış göstermiş olmakla birlikte kendi dönemi içinde değerlendirildiğinde yine az bulunan kişisel değerler arasında yer almıştır. Bu değer, 2. Sınıf kitaplarında daha fazla metin ve açıklamadan çıkarılabildiği, 3. Sınıf kitaplarında daha az oranlarda bulunduğu sonucuna varılmıştır. 1948 programına ait kitaplarda yalnızca kişisel bakımını yapabilme becerilerine ait metinlerden özsaygı değerine ulaşılabileceği söylenebilir. 1968 programına ait kitaplardan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında; kuralların gerekliliğini bilme, kendiyi barışık olma ve etik değerlerin farkında olma metinleri ile daha kapsamlı verilirken; 3. sınıf kitabında kişisel bakım becerileri ile sınırlı kalmıştır. 1998 ve 2005/2009 programlarına ait ders kitaplarında ise bu değer daha kapsamlı olarak yer almıştır. Teorik bilgi kapsamında örtük ifadeler ile sağlanan değer, 2005/2009 programı ile daha aktif hale getirildiği söylenebilir.

Az oranlarda yer alan kişisel değerlerden bir diğeri olan ‘özgüven’ değeri ile ilgili bulgulara bakıldığında; 1948 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında % 5,0’in altında oranlarda bulunurken; 1968 ve 1998 programlarına uygun 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında % 10,0’un altında az bulunan değer olmuştur.

2005/2009 Programı itibariyle bu oranlarda artış görülmüştür.. Kitaplarda özgüven artırıcı niteliklere birebir yer verilmemiş olup 1948 dönemi kitaplarında yalnızca bir iki anlatımdan çıkarılabilmektedir. 1968 programına ait kitaplarda ise, yine örtük kapsamda kuralların gerekliliğini bilme ve etik davranışların güven artırıcı olduğunu anlama davranışları ile kazanılabileceği sonucuna varılmıştır. 1998 programı itibariyle bu değerde biraz daha artış olduğu gözlemlenmiş; teorik anlatım ile aile büyüklerinden yardım alma, güçlü ve zayıf yönlerini tanıyabilme, kurallara neden gerek duyulduğunu bilme ve etkili hayır diyebilme davranışları metinler yolu ile aktarılmıştır. Önceki iki programdan farklı davranışlar ile yer alması bu değerın kazanımı açısından önemli görülmüştür. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ise özgüven artırıcı davranışların metinlerde daha fazla sayıda yer aldığı, ancak pratik hayata geçirilmesini sağlayacak örneklerin de artırılması gerektiği ve rol modellerle desteklenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kitapların genelinde hiç bulunmayan, yalnızca 1968 programına uygun 2. Sınıf ve 2005/2009 programına uygun 2. ve 3. Sınıf kitaplarında en az oranlar ile yer alan değer ‘alçakgönüllülük (tevazu)’ olmuştur. Bulunan bu bulguların da örtük anlamdan çıkarılabildiği ve bu değerın kazanımının hedeflenmediği sonucuna varılmıştır.

Bütün kitaplar göz önünde bulundurulduğunda, kişisel değerler program dönemleri arasında farklı oranlar ve oranlar arasında dalgalanmalar ile bulunmuştur. Kişisel değerlerin kendi içinde oransal farklılıklar gösterdiği görülmüş ve tüm kitaplarda aynı değerler hemen hemen aynı sıralama ile yer almıştır. Ancak en çok bulunan kişisel değerler ile en az bulunan kişisel değerler arasındaki oransal fark fazla bulunmuştur. Sağlıklı olmak, temiz olmak ve estetik değerleri daha fazla bulunurken; çevreyi koruma, özsaygı ve özgüven değerlerinin daha düşük oranlarda bulunan değerler olduğu sonucuna varılmıştır. Alçakgönüllülük (tevazu) değeri ise kitaplarda hiç bulunmayan değeri oluşturmuştur. Kitaplarda yoğunlukla yer alan değerlerin teorik kapsamda vurgulandığı, pratik uygulamaların göz ardı edildiği sonucuna varılmıştır. Özetle; kitapta eşit dağılım göstermeyen kişisel değerlerin arasındaki oransal farklılığın eşit hale getirilmesinin ve somut örneklerle desteklenmesinin bu değerlerin kazanımı açısından gereklilik olduğu sonucuna varılmıştır.

5.1.5. Sosyal Değerler

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, 1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf Ders Kitapları ile 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında en çok bulunan değerler sosyal değerlerdir. 1998 programına ait 2. Sınıf ve 2005/2009 programına ait 3. Sınıf ders kitaplarında 2. sırada yer alan sosyal değerler, 1948 programına ve 1998 programına ait 3. Sınıf ders kitaplarında 3. sırada yer almıştır. 1948 programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf Hayat Bilgisi ders kitabında ise 4. sırada ve tüm dönem ders kitapları arasında en az oranla yer alan kitap olmuştur. Yine programlar arasında karşılaştırmalar yapıldığında 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda en fazla oranlarda yer almış bunu 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplar izlemiştir.

Sosyal değerlerden tüm kitaplarda en fazla oranlar ile yer alan ‘toplumsallık’ değeri ile ilgili bulguların sonuçlarına bakıldığında, bu değer sosyal değerler arasında çok yüksek oranlarda yer alan değer olduğu görülmüştür. Bu durumun temel nedeni; toplumsallık içeren kavramlara çok yer verilmiş olmasıdır. Özellikle 1948 ve 1968 programına ait kitaplarda köy, kasaba, şehir, pazar, çarşı ve belirli gün ve haftalar gibi konu anlatımları yoğunluklu yani teorik bilgi yoğunluğu fazla olan metinlerin yer aldığı söylenebilir. 1998 ve 2005/2009 programlarına ait kitaplarda ise bu durumun yanı sıra toplumsallık değerine hizmet eden örnek sayısında artış görülmüştür.. 1948 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında teoride toplumsallık vurgusu yapılmış olup pratikte toplumsallığın hayata geçirilmesini kolaylaştıran davranışlara yer verilmediği görülmüştür. Kitapta sosyal ilişkiler açısından ele alınan değer; kurum, kuruluş ve yaşanılan çevrenin tanıtımı ile aktarılmaya çalışılmış ancak toplumsallık değerinin kazanımı için gerekli olan; görgü kuralları, arkadaş edinme ve duygularını söyleyebilme, grup bilinci oluşturma ve sosyal bir ortamda izin alma gibi davranışlara yer verilmemesi dikkat çekmiştir. 1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında ise yine teorik bilgi yoğunluğu ile aktarılan metinlerde toplumsal görev, bilinçli vatandaş, birlik-beraberlik, yardımlaşma davranışları ve görgü kurallarına da yer verildiği görülmüştür. Belirli gün ve hafta anlatımlarıyla dikkat çekilen değer kazanımı fikri açıdan önemsenmiştir. 1998 programına uygun Hayat Bilgisi ders kitaplarına bakıldığında toplumsallık değeri; yeterli ve kapsamlı bilgi donanımı ile sunulan bir sosyal değeri oluşturmuştur. Bu döneme ait kitaplarda, görgü kuralları, toplumsal ayıplanma ve kınama ifadeleri ile dikkat çekilmiştir. Ayrıca önceki program dönemlerinde farklı olarak, toplumsal kurallara uyma, yeni

arkadaşlıklar edinme, grup bilinci kazanma ve kulüp, kamp gibi etkinliklere katılmayı içeren metinlere yer verilerek sosyalleşme sürecine hazırladığı söylenebilir. 2005/2009 yılı programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında ise teoride benzer olan anlatımların örnekler ile desteklenerek dikkat çekildiği söylenebilir.

Sosyal değerler arasında yer alan ‘Sevgi’ değeri ile ilgili bulgulara göre, bu değerın kitapların genelinde 2. sırada yer alan değeri olduğu, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf kitaplarında ve 1948 programına ait 2. Sınıf kitabında 3. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Dönem ve kitaplar arasındaki oranlara bakıldığında; en çok 1968 programına ait kitaplarda bulunurken en az 1948 programına ait kitaplarda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. 1948 programına ait kitaplar haricinde bu değerin kapsamlı olarak işlendiği görölmektedir. Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki sevgi değeri sonucunda dönemler bazında incelendiğinde; 1948 programına uygun 2. Sınıf kitabında, milli değerleri içeren vatan ve millet sevgisi, doğa sevgisi başlıkları ile ele alınmış olup bireyin; kendini, ailesini, arkadaşlarını sevme örneklerine yer verilmediği görölmüştür. 1948 programına ait 3. Sınıf kitabında ise bu durumun tersine okul, aile, arkadaş sevgisi ön plana çıkarılmıştır. Bu döneme ait her iki kitapta sevgi değeri içeren başlıklarda bir bütünlük oluşturulmaya çalışıldığı gözlemlenmiş ancak gerek teoride gerek örnek açısından yeterli görölmemiştir. 1968 programına ait kitaplara bakıldığında; sevgi değeri, çeşitli (toplumsal, milli, kişisel ve doğa sevgisi gibi) alanlarda zenginleştirilerek kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu dönem kitaplarında sevginin terbiyeli bir çocuk olma ile ilişkilendirildiği dikkat çekmektedir. Ayrıca Atatürk’ün çocuk sevgisi ifadeleri ile rol model örneğine yer verildiği görölmüştür. Bir diğeri dönem olan 1998 programına uygun Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının bulgu sonuçlarına göre; yine diğeri kitaplardaki sevgi çeşitleri başlıkları ele alınmış olup, bununla birlikte 1998 programına ait 3. Sınıf kitabında; sevginin çocukların temel hakkı olduğu vurgusuna yer verilmiştir. Toplumsal ilişkilerin sevgi temelli olmasının gerekliliği ön plana çıkarılarak ‘sevgi’ değeri tanıtımı yapılmıştır. 2005/2009 programına ait kitaplarda yine aynı başlıklar çerçevesinde ele alınarak işlendiği görölmüştür.

Kitaplar içindeki sosyal değer sıralaması farklılık gösteren ve genel dağılım oranı düşük olmasına rağmen sosyal değerler arasında genelde 3. ve 4. sıralarda yüksek oranlara sahip olan ‘yardımsever olmak’ değeri ile ilgili bulguların sonuçlarına göre; 1948 programına ait 2. Sınıf ve 2005/2009 programına ait 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında % 10,0’un altında bu kitaplar haricindeki kitaplarda ise bir miktar daha fazla oranlarda bulunmuştur.

1948 programına ait Hayat Bilgisi ders kitaplarında yardımsever olmak değerin az yoğunlukla aile bireyleri, komşuluk ilişkileri ve ihtiyaç sahiplerine yapılması gereken yardımlaşma süreç başlıklarını ele aldığı görülmüştür. Bununla birlikte sosyal kurumlarının tanıtımı yapılan kitapların yardımsever olmak değerin kazanımı açısından yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştır.

1968 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi kitaplarında ise; bir önceki dönem kitaplarından farklı olarak sosyal yardımlaşmanın örnek açısından çeşitlendirildiği görülmüştür. Bu döneme ait kitaplarda köydeki yardımlaşma sürecine dikkat çekilmiş olup yardımseverliğin içselleştirilmesini sağlayabilecek destekleyici öğelere yer verilmediği görülmüştür.

1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında yardımsever olmak değeri ile ilgili başlıkların çeşitlendirildiği dikkat çekmektedir. Bu döneme ait kitaplarda; öğretmene, aileye, arkadaşlara, okuldaki çalışmalara ve okul çalışanlarına, doğal afete uğrayanlara yardım edilmesi gerektiğini anlatan metinlere yer verildiği görülmüştür. 1998 programına uygun 2. Sınıf Hayat Bilgisi kitabında Atatürk'ün yardımseverliği örneklendirilerek, bu değer lider modeli ile desteklendiği söylenebilir. 2009 programına uygun olarak hazırlanan kitapların bu değer açısından ayırıcı özelliği; resim ve diyaloglar ile beslenerek pratiğe geçirilmesinin kolaylaştırılması yönünde olmasıdır.

Sosyal değerlerden bir diğeri olan 'aile sevgisi' değeri; kitapların genelinde % 10,0'un altında oranlarda seyreden az bulunan değer olarak tespit edilmiş ve bu oranın 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf ders kitabında artış gösterdiği görülmüştür.. Kitaplardaki bulgulardan elde edilen sonuçlara göre; 1948 ve 1968 programlarına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf kitaplarında aile sevgisi, ailenin kutsallığı açık ifadelerle vurgulandığı tespit edilmiştir. Bunların haricindeki 1948 programına ait 2. Sınıf, 1968 programına ait 2. Sınıf, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun 2. ve 3. Sınıf ders kitaplarında ise; aile sevgisi metinler içinde aile içindeki birlik beraberlik, birlikte karar alma, görev ve sorumluluklarının bilincinde olarak davranışta bulunma, dayanışma, yardımlaşma ve birlikte vakit geçirme anlatımları çerçevesinde aktarılmıştır. Kitapların genelinde teorik bilgiler ile sunulan değer kazanımının bireysel farklılıklar ve aile içindeki tutuma göre şekillenebileceği de düşünülmektedir.

Kitapların genelinde % 5,0 ve altında oranlarla farklılık gösteren sosyal değerler arasında bulunan 'doğruluk' değerinden elde edilen sonuçlara göre; bu değer kitaplar arasındaki

en fazla orana 1948 programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf kitabında sahip olduğu görülmüştür. Bunun temel nedeni; bu kitapta davranışlarının doğruluğunu anlamaya yönelik soru ifadesinin yoğunluklu olarak işlenmesidir. Kitapların genelinde az oranlarda seyreden ‘doğruluk’ değerine ait bulgulara bakıldığında; 1948 programına ait kitaplarda bulunan metinlerde, trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt edebilme, milli değerleri gözetme ve olumlu davranışları onaylamaya yönelik vurgular yapılmıştır. 1968 programına ait kitaplara bakıldığında; yanlış davranışları fark etme, trafikteki doğru ve yanlış davranışları ayırt etme, etik davranışların farkında olma, ilişkilerinde olumlu değerleri gözetme durumları ve hayvanları koruma konularını kapsayan metinler yolu ile kazandırılmaya çalışıldığı söylenebilir. 1998 programına ait kitaplardaki metinlerde yine 1968 programına uygun olan kitaplardaki metinleri kapsar nitelikte metinler yer almış olup; bununla birlikte 1998 programına uygun 2. Sınıf kitabında ailede doğru karar alınabileceği, annenin doğruları öğreteceği vurguları yapılmıştır. 1998 programına ait 3. Sınıf kitabında ise, Atatürk’ün doğruluğu sevmesi vurgusu yapılarak ön plana çıkarılmıştır. 2005/2009 programına uygun olan kitaplarda, doğruluk ile güvenilir olma ilişkisini ifade eden örneklerle yer verilmesi bu değeri destekleyici bir öge olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte doğru sözlü olma ve haksızlığa uğradığını fark etmeye yönelik metinler ile örtük kapsamda sunulduğu görülmüştür. Kitapların genelinde doğrudan aktarılmayan bu değer arkadaşlık ilişkileri ve sosyal ilişkiler açısından ele alınan metinler yolu ve çeşitli örneklerle pekiştirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Kitapların genelinde en az oranlarda seyreden ve oransal farklılık gösteren bir diğer değer olan ‘güvenilir olmak’ değerinin bulgularından elde edilen sonuçlara göre; bu değer 1948, 1968 ve 1998 programlarına uygun olarak hazırlanan kitaplarda % 5,0’in altında; 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ise % 10,0’un altında oranlarda bulunduğu tespit edilmiştir. 1948 programına ait 2. Sınıf kitabındaki metinlerde söz verme, Türk askerinin ve öğretmenlerin güvenilir olması konularına yer verilirken bu döneme ait 3. Sınıf kitabında bu değer kazanımının hedeflenmediği görülmüştür. 1968 programına ait kitaplarda ise bu değer ile ilgili örnek çeşitliliğinde az oranda da olsa bir artış görülmüştür.. Bu kitaplara ait metinlerde; Türk milletinin ve annenin güvenilir olduğu ifadelerine dikkat çekilmiş olup, Atatürk ve Türk milletinin karşılıklı güven bağı ile desteklenmiştir. Ancak önceki döneme ait kitaplarda olduğu gibi bu döneme ait kitaplarda da sosyal ilişkilerdeki güven örneğine yer verilmemiştir. 1998 programına ait kitaplardan elde edilen sonuçlara göre; dürüstlük değeri ile güvenilir olmak değerinin bağının

kurulması önemli görülmüştür. Son dönem programı olan 2005/2009 programına ait kitaplara bakıldığında ise metinlerde sözünü tutma, doğru söyleme ve aile içindeki güven ifadeleri ile sunulduğu görülmüştür. Güvenilir olmak değerinin tüm kitaplarda geniş bir kapsamda ve anlaşılır örneklerle sunulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Az oranla tüm kitaplarda bulunan sosyal değerlerden ‘gerçek dostluk’ değeri; % 5,0’in altındaki oranlarda bulunmuştur. Kitaplarda bu değere ait birebir dostluk örneklerine yer verilmediği görülmüştür. Kitaplarda yer verilen metinlerde geçen dostluk ifadeleri ve arkadaşlık ilişkilerini örneklendirilen durumlardan ulaşılabilmektedir. Bu metinlerde annelerin, kitapların, hayvanların ve yardım kurumlarının dostluğuna dikkat çekilerek ‘dostluk’ kavramının kapsamında bulunan öğelerin öğrenilmesi için zemin oluşturduğu söylenir. Ancak bu örneklerin arkadaşlık ilişkilerini destekleyen örnekler ile sunulması bu değer kazanımı açısından önemli görülmektedir.

Sosyal değerler kapsamında incelenen ‘dürüstlük’ değeri ise 1948 programına ait Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında bulunamazken diğer bütün kitaplarda yok denecek kadar az yoğunlukta bulunmuştur. İncelenen kitaplarda bulunan metinlerin genelinde etik değerleri gözetme ve uygun davranışı sergileme anlatımlarından çıkarılmıştır. 1998 programına ait 3. Sınıf kitabında ayırıcı bir örnek olarak sosyal dayanışmada dürüstlüğün önemi vurgulanmıştır. Ancak kitaplarda bu değer tanıtımının yapılmaması ve örnek çeşitliliği ile sunulmaması önemli bir eksiklik olarak düşünülmektedir.

Kitapların genelinde birebir örneğine, anlatımına ya da bilgisine rastlanmayan ve % 3,0’ün altındaki oranlarda seyreden sosyal değerlerden ahlâklı/erdemli olmak değerine bakıldığında; kitaplarda yer alan iyi insan yetiştirme, terbiyeli olma, doğru yolda olma gibi ifadelerinin bütünlük sağladığı az örneklerle rastlanmıştır. 1968 programına ait kitaplarda vatanseverlik ile bütünleştirildiği ve erdemli yurt çocuğu vurgularına yer verildiği görülmüştür.

Sosyal değerlerden bir diğeri olan ‘fedakâr olmak’ değerinden elde edilen sonuçlara göre; bu değer de kitapların tamamında % 3,0’ün altında oranlarda yer aldığı tespit edilmiştir. Kitaplarda açık ve net olarak tanıtımı yapılmayan fedakâr olmak değerine metinlerden örtük olarak ya da kavram ifadesinin geçtiği örneklerden ulaşılabilmektedir. 1948 programına ait kitaplarda askerin vatani için yaptığı fedakârlık ve köylünün fedakârlığı vurgulanmıştır. 1968 programına ait 2. Sınıf kitabında bu örnekler çeşitlendirilerek annelerin, öğretmenlerin fedakârlığına da yer verilmiş ve Atatürk’ün fedakârlığı ile desteklenmiştir. 3. Sınıf kitabında geçen metinlerde ise şehitlerin, Türk askerinin ve itfaiyecilerin fedakâr

oldukları örtük olarak vurgulanmıştır. 1998 programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf kitabında birebir örneklerine yer verilmediği görülmüştür. 3. Sınıf kitabında ise Türk milletinin ve Atatürk'ün fedakârlığını anlatan metinlere az oranda yer verilmesinin fedakârlığa teşvik edici nitelikte olduğu söylenebilir. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında yine Milli Mücadele kapsamında ele alınarak Türk milletinin fedakârlığı vurgulanmıştır.

Sosyal değerler arasında en az oranlarda seyreden 'misafirperverlik' değeri; 1948 programına ait 2. Sınıf kitabında hiç bulunamazken, 1948 programına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf kitabı ve diğer dönemlere ait tüm kitaplarda % 5,0'in altında az oranlarda tespit edilmiştir. Tüm dönemlere ait kitaplarda bu değere gereken önemin gösterilmediği sonucuna varılmıştır. Dönemler ve kitaplar bazında 'misafirperverlik' değerine ait bulgular incelendiğinde; 1948 programına ait 3. Sınıf kitabında misafir ağırlama örnek davranışları ile dikkat çekmektedir. 1968 programına uygun olarak hazırlanan kitaplardan 2. Sınıf kitabında; görgü kurallarını uygulama, misafiri karşılama, misafire ikram ve turistlere karşı misafirperver olmak gerektiğini belirten metinler yolu ile kazandırılmaya çalışıldığı söylenebilir. 3. Sınıf kitabında ise, Türk köylüsünün misafirperver olduğu ifadesi ile köylünün özelliği olarak ilişkilendirilmiş ve benimsetilmeye çalışılmıştır denilebilir. 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplara bakıldığında ise bu değer çok yer almadığı verilen tek örneğin de Türk milletinin misafirperverliği ile vurgulandığı görülmüştür. Son dönem programı olan 2005/2009 programına ait kitaplara bakıldığında; bu değer açısından çok bir gelişme gözlenmemekle birlikte diğer dönem kitaplarından farklı olarak bayram ziyaretleri, dost ve akraba ziyaretlerine yer verilmesiyle örtük kapsamda verilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Sosyal değerler arasında en az oranlarda bulunan ya da hiç bulunamayan değerlerden bir diğeri de 'gelenek ve göreneklere bağlılık' değeri olmuştur. Bu değer, 1948 programına ait 2. Sınıf kitabında hiç yer almazken yine bu programa uygun 3. Sınıf kitabında tek bir örnekle verilmiştir. 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına ait Hayat Bilgisi 2. ve 3. Sınıf kitaplarında ise % 3,0'ün altında en az oranlar ile tespit edilmiştir. Kitaplardaki bulgulara bakıldığında; bu değer 1968 programına ait 3. Sınıf kitabında Türk aile yapısı anlatımlarından çıkarılabildiği görülmüştür. 1998 programına ait 3. Sınıf kitabında ise saygı duyulması gereken bir değer olarak vurgulanmıştır. 2005/2009 programına ait kitaplarda örtük olarak metinler içerisinde çıkarılan değer; bayram kutlamaları, bayram ziyaret ve ikramları, hasta ziyaretleri konularından çıkarılabileceği düşünülmüştür.

Bütün kitaplar göz önünde bulundurulduğunda, sosyal değerler her kitapta farklı oranlarda bulunurken, bu oranların zaman içinde arttığını ya da azaldığını söylemek mümkün değildir. Sosyal değer dağılımlarının tüm kitaplarda oransal dalgalanmalar yaşadığı ve düşük oranlarda olduğu görülmüştür. Kitaplarda en çok bulunan sosyal değerler ile en az bulunan sosyal değerler arasındaki oransal fark fazla bulunmuştur. Toplumsallık, sevgi ve yardımsever olmak değerleri daha fazla bulunurken; doğruluk, dürüstlük, güvenilir olmak ve gerçek dostluk değerlerinin daha düşük oranlarda bulunan değerler olduğu sonucuna varılmıştır. Ahlâklı/erdemli olmak, fedakâr olmak, misafirperverlik ve gelenek ve göreneklere bağlılık değerleri ise kitaplarda hiç bulunmayan ya da en az oranlarda bulunan değerleri oluşturmuştur. Kitaplarda yoğunlukla yer alan değerlerin teorik kapsamda vurgulandığı, pratik uygulamaların göz ardı edildiği sonucuna varılmıştır. Özetle; kitapta eşit dağılım göstermeyen sosyal değerlerin de arasındaki oransal farklılığın eşit hale getirilmesinin ve somut örneklerle desteklenmesinin bu değerlerin kazanımı açısından gereklilik olduğu sonucuna varılmıştır.

5.1.6. Milli Değerler

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Milli değerlerden elde edilen bulguların sonuçları; incelenen kitaplarda farklı oranlarda bulunmuştur. Bu oransal farklılıklar dönemler ve aynı döneme ait kitaplar arasında farklılıklar göstermiştir. 1998 programına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi 2. ve 3. sınıf Ders Kitaplarında en fazla bulunan değerler milli değerler olmuştur. 1968 programına ait kitaplarda 2. sırada seyreden milli değerler, 1948 programına uygun kitaplarda ve 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan 3. sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabında ise 5. sırada yer alan değer grubunu oluşturmuştur.

Milli değerlerden kitaplarda en fazla oranlar ile yer alan ‘vatanseverlik’ değeri ile ilgili bulguların sonuçlarına bakıldığında, kitaplar arasında oran olarak en çok 1968 programına ait kitaplarda bulunduğu tespit edilmiştir. Kitapların genelinde Milli Mücadele kapsamında yer verilen ‘vatanseverlik’ değeri; milli bayramlar, vatanın kurtarılışı, vatana faydalı birey olarak yetişme konuları çerçevesinde vurgulanmıştır. Dönemler ve kitaplar bazında bulgular ele alındığında; 1948 programına ait kitaplarda bu konuların yanı sıra Türk askerinin vatanseverliği ve bireyin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi davranışları bu değer açısından önemle vurgulanmıştır. 1968 programına ait kitaplarda vatanseverlik değeri açısından konu kapsamı geniş tutulmuş olup, verilen metinlerden ve tarihsel olaylardan bu değerın kazanımının sağlanabileceği sonucuna ulaşılabilmiştir. Bu dönemde değer açısından; vatana faydalı birey olarak yetişme, vatani koruma, yurt için çabalama, milli bayramlara coşku ile katılma, milli bayramları kutlama hazırlıkları üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirme, vatana hizmet etme ve vatan için canından vazgeçebilme gibi erdemli davranışlar vurgulanarak verilmiştir. Milli Simgelere duyulan saygı, Atatürk’ün ulusal bir lider olduğunun anlaşılmasını pekiştiren anlatımlar, vatan için büyük işler başarmış olanlar ve rol model örnekler ile desteklenerek teşvik ettiği söylenebilir. Tarihsel olayların dışında doğal afetlere karşı önlem alma, yerli malı kullanma, ülkesinin malına zarar vermeme ve ormanları koruma gibi başlıklar ele alınarak vatani sevmeye dikkat çekilmiştir. 1998 programına ait 2. ve 3. Sınıf kitaplarında da tarihsel olaylar, milli mücadele, vatan için yapılan mücadeleler ve Türk milletinin vatani için uğraşları kapsamında vurgulanarak kazandırılmaya çalışıldığı söylenebilir. 2005/2009 dönemi programına bakıldığında ise hedeflenen kişisel nitelik kapsamında konu dağılımına yer verildiği görülmüş olup, önceki dönemler kadar tarihsel olaylara yoğun olarak değinilmediği söylenebilir. Bu döneme ait kitaplarda vatanseverlik değeri; yaşadığı

yerleşim birimini sevmeye, ülkesinin malına zarar vermeme, ülkeyi güzelleştirmek için faaliyetlerde bulunma örnekleri ile desteklenmiştir.

Bütün kitaplarda en fazla oranlarda yer alan milli değerlerden bir diğeri ‘milli simgeler’ değeridir. Bu değer kitaplardaki sıralamasında farklılık gösterse de genelde benzer oranlarda olduğu tespit edilmiştir. Kitapların genelinde bu değer tarihsel olaylar bağlamında Milli Bayramlar, Türk Bayrağı ve Milli Marşımız olan İstiklâl Marşı simgeleri etrafında şekillenen anlatımlar yolu ile vurgulanarak sunulmuştur. Son dönem kitaplarına doğru bu simgeler ile birlikte milli oyun ve milli kıyafetlere de yer verildiği görülmüştür.

Milli değerlerimizden bir diğerini oluşturan “Kültürel değerleri koruma / Tarihsel mirasa duyarlılık” değerinin bulgularından elde edilen sonuçlara göre; bu değer kitaplarda belirgin oransal farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. 1968 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan 3. Sınıf kitaplarında bu değer oranı % 8,0’in altında düşük oranlarda bulunmuştur. Kitapların genelinde bu değer; cumhuriyeti koruma, güçlendirme, geliştirmeye yönelik metinler, Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı’nı değer olarak kabul etme ve Milli bayramları kutlama hazırlıkları çerçevesinde ele alındığı söylenebilir. Müze, anıt ve tarihi eserler gibi kültürel değerleri korumaya yönelik önerilerin ve anlatımların 1998 programına ait 3. Sınıf kitabı itibariyle verildiği görülmüştür. Tarihsel olaylardan genelde örtük kapsamda ifadesini bulan değer açık vurgularla açıklanması gerektiği düşünülmektedir.

Kitaplar arasında oran ve sıralamaların farklılık gösterdiği ve milli değerler arasında ortalama bir oran ile seyreden bir diğer kavram ‘Millet’ değeridir. Kitaplarda teorik anlatım kapsamında ele alınan kavram en fazla 1968 programına ait kitaplarda bulunmuştur. Kitaplardan elde edilen sonuçlar ele alındığında; 1948 programına ait 2. Sınıf kitabında Milli bayramlar ve millet iradesi konuları kapsamında bahsedildiği görülmüştür. Bu döneme ait 3. Sınıf kitabında ise Milletin tarihi, milli iradesi ve ekonomisi hakkında bilgiler kapsamında aktarılmıştır. Milletin cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde iki farklı pencereden aktarılması, Cumhuriyet yönetimi ve milli iradenin kazanımı açısından doğru, cumhuriyet öncesi tarihin yalnızca kötü yönetimden ibaret gösterilmesi bir tarihin tek bir açıdan aktarımı ve genellenmesi ile yanlış bulunmuştur. Ayrıca millet sevgisini güçlendirecek nitelikte somut ifadelerin verilmesinin daha doğru olacağı düşünülmüştür. 1968 programına ait kitaplardan elde edilen bulgu sonuçlarına bakıldığında; 2. Sınıf kitabında Türk milletinin fikri açıdan kapsamlı olarak ele alındığı görülmüştür. Bu kitapta Türk milletinin vatani için mücadelesi, egemenliği ve köylünün üstün özelliklerine dikkat

çekilmiştir. Ayrıca Türk milletinin Atatürk'e karşı olan sevgisi vurgulanmıştır. 3. Sınıf kitabında ise bu kitaptan farklı olarak eğitim ve milliyet kavramları üzerinde durularak dikkat çekilmiştir. 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ise Türk milletinin iradesi, Atatürk'ün Türk milleti ile olan karşılıklı bağı, milletin birliği, mücadelesi eğitimi ve iyi yetişen bireylerin millete faydalı olması ifadeleri çerçevesinde vurgulanmıştır. Özetle; askeri, siyasi ve sosyal alanlarda milletin durumu hakkında bilgi verilerek bu kavramın aktarılmaya çalışıldığı söylenebilir. Son dönem programında diğer programlardan farklı olarak dünya milletleri ile olan ilişkilere yer verildiği görülmüştür. Özetle; tüm kitaplarda ele alınan millet kavramı tarihsel olaylar kapsamında milletin geçmiş ve geleceği konuları etrafında şekillenmiştir.

Az oranlarda bulunan milli değerlerden 'devlet' kavramı ile ilgili bulgulardan elde edilen sonuçlara göre; bu kavramın oransal farklılıklarla ve % 10,0'un altındaki düşük oranlarda olduğu tespit edilmiştir. Değer ile ilgili metinlerin genelinde devlet yönetimi ve tarihsel olaylardaki kavramlardan çıkarılabildiği sonucuna varılmıştır. Dönemler bazında ayrı ayrı ele alındığında; 1948 programına ait kitaplarda birebir ifadesine yer verilmemiş olup toplumsal ve milli alanlarda işlenen konulardan çıkarılabildiği görülmüştür. 1968 programına ait kitaplarda bu kapsam biraz daha genişletilerek sunulmuş olup; eğitim-öğretim, sosyal yardım ve devletin faaliyetlerine yer verilmiştir. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devleti ifadesine vurgu yapılmıştır. Bu anlatımlar yolu ile verilen devlet kavramının siyasi ve toplumsal alanlarda biraz daha anlaşılır kapsamda olması önemli görülmüştür. 1998 programına ait kitaplara bakıldığında; bu döneme ait 2. Sınıf kitabında Türkiye Cumhuriyeti öncesi devlet yapısının tarihsel süreci ile birlikte Osmanlı Devleti'ndeki iyiden kötüye giden yapılanma, Türkiye Cumhuriyeti devletinin laik ve bağımsız yapılanması ve devlete faydalı olma konuları kapsamında vurgulandığı görülmüştür. Devlete faydalı bir birey olarak yetişme ve devlet bütçesine katkı sağlayacak davranışlarda bulunma anlatımları ile kavram ön plana çıkarılmıştır. 3. Sınıf kitabında ise tarihsel olaylar dışında Atatürk'ün devlet yönetimindeki başarıları vurgulanarak lider ve rol model örneği ile pekiştirilmiş, bununla birlikte devlet yönetimindeki bazı görevler hakkında bilgi donanımı sağlanmıştır. Vatandaşlık görevleri de açıklanarak desteklenen kavram, bu açılardan yeterli düzeyde aktarıldığı sonucuna varılmıştır. 2005/2009 programına göre hazırlanan kitaplarda yine tarihsel olaylar çerçevesinde vurgu yapılarak verilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Milli değerler arasında ele alınan ‘bağımsızlık’ değeri ile ilgili bulgu sonuçlarına göre bu değer 1948 programından 2005/2009 programına doğru oranlarda artan bir seyir izlediği görülmüştür. 1948 programına ait 2. Sınıf kitabında hiç bulunamayan değer, 3. Sınıf kitabında çok az oranla yer almış bunu 1968 programına ait kitaplar % 5,0’in altındaki oranlarla izlemiştir. 1998 programına ait kitaplarda oranlar biraz daha artmış olmakla birlikte bu kitaplarda da % 10,0’un altında düşük oranlarda yer aldığı tespit edilmiştir. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda bu oran artış göstermiştir. Bu durumun temel nedeni; yeni Türk devleti, bağımsız hâkimler, millet bağımsızlığı ve özgürlük kavramlarına verdiği önemdir. Kitapların genelinde Milli Mücadele ve Cumhuriyet yönetiminin kurulması anlatımları çerçevesinde bu değer ele alınmış ve örtük kapsamda destekleyen ifadelerden çıkarıma varılmıştır. 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda bağımsızlık simgeleri olarak Türk Bayrağı ve İstiklâl Marşı vurgulanmış olup, bu değer somut örneklerine yer verildiği görülmüştür. Bu anlatımlar Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi anlatımları ile desteklenmiştir.

Kitapların tamamında düşük oranlarda yer alan ve birebir ifadesine çok yer verilmeyen bir diğer milli değer ‘Bayrak Sevgisi’dir. Bu değerden elde edilen bulgu sonuçlarına bakıldığında; 1948 ve 1968 programlarına uygun olarak hazırlanan kitaplarda % 5,0’in altında; 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan kitaplarda %10,0’un altında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu oranlar, bayrağa verilen değer kitaptaki ‘Bayrak’ kavramları da göz önünde bulundurularak alındığı düşünüldüğünde kazanımının aktarılması açısından yetersiz bulunmuştur. Program ve kitaplardan elde edilen sonuçlara bakıldığında; 1948 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda Milli Bayramlarda süsleme için kullanılan simge dışında yer almadığı dikkat çekmektedir. 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf kitabında kutsal olması, milleti temsil etmesi, bayrağa saygı ve bayrağın şan, şeref, namusu simgelemesi ifadeleri ile vurgulandığı görülmüştür. 1998 programına ait kitaplara bakıldığında; bu döneme ait 2. Sınıf kitabında ‘Bayrağımız’ başlığı ile verilen metin ve şiir ile vurgulanarak verildiği söylenebilir. 3. Sınıf kitabında ise milli simge olarak ön plana çıkarıldığı görülmüş ve tarihsel olaylar çerçevesinde az örnekle sunulmuştur. 2005/2009 programına ait kitaplara bakıldığında; bu değer kapsamlı ifadesine yer verilmemekle birlikte bayrağın Türk milletinin bağımsızlık simgesi, birlik ve beraberliğini güçlendiren bir simge olarak vurgulandığı görülmüştür.

Milli değerlerden bir diğeri olan ‘ulusal güvenlik’ ile ilgili bulguların sonuçlarına bakıldığında; bu değer 1948 programına ait 2. Sınıf kitabında en fazla bulunan milli

değer olması dikkat çekmektedir. Bu durumun temel nedeni ‘askerlik’ konusunun yoğun olarak işlenmesi olduğu söylenebilir. Bu dönem dışındaki 1968, 1998 ve 2005/2009 programlarına uygun olarak hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarında % 10,0’un altındaki oranlarda bulunmuştur. Kitapların genelinde ‘ulusal güvenlik’ değeri; milli mücadele, askerliğin kutsallığı ve vatan borcu olması anlatımları, Türk milletinin ulusal güvenlik için yaptığı mücadeleler, ordu-millet anlayışı, TBMM’nin yaptığı çalışmalar ve milli bayramlar konuları kapsamında ele alınarak vurgulanmıştır. Bu değer ile vatanseverlik değeri bir bütünlük içinde yer almıştır.

Kitapların tamamında % 5,0’in altındaki az oranlarla bulunan bir diğer değer ‘kahramanlık’ değeri ile ilgili elde edilen bulgu sonuçlarına göre; kitapların genelinde tarihsel olaylar ve milli mücadele kapsamında örtük olarak ifade edilmiştir. Bu metinlerde Atatürk’ün, Türk milletinin ve Türk ordusunun yurdu kurtarma çalışmalarında vurgu yapılmıştır.

Kitaplarda yok denecek kadar az oranlar ile yer alan milli değerlerden ‘barış’ değeri ile ilgili elde edilen bulgu sonuçlarına bakıldığında; bu değer 1948 programına ait 2. Sınıf kitabında hiç yer almadığı dikkat çekmektedir. Diğer program ve kitaplarda ise % 5,0’in altındaki oranlarla az yoğunlukta bulunmuştur. 1968 programına uygun olarak hazırlanan 2. Sınıf kitabında bu değer; sosyal ve milli alandaki örnekler ile yer almıştır. 3. Sınıf kitabında ise barış zamanı ifadesi ve yurdu kurtarma mücadeleleri sonucu imzalanan Lozan Barış Antlaşması kapsamında vurgulanmıştır. 1998 programına uygun olarak hazırlanan kitaplardan elde edilen sonuçlara göre; sosyal ve milli alanlarda teorik bilgi aktarımının yapıldığı görülmüştür. Bu metinler ‘Dünya Çocuk Günü’ ve milli bayramlar, Lozan Barış Antlaşması konuları kapsamında yer almıştır. 2005/2009 programına uygun olarak hazırlanan kitaplarda ise bu değer ın kapsamı biraz daha genişletilerek verilmiştir. Bu döneme ait kitaplarda ‘barış’ toplumsal paylaşımlar yaşama, benzerlik ve farklılıkları doğal karşılama, dayanışma içinde olma, milli bayramları kutlama davranışları ile vurgulanmıştır.

Kitapların genelinde bulunmayan ya da % 1,0’in altında en düşük oranlarda seyreden milli değerler ‘din’ ve ‘dil’ değerleri olmuştur. Bu değerler 1948 programına ait 2. Sınıf kitabında hiç yer almazken diğer kitaplarda en az oranlarda yer almıştır. Dil kavramının yer aldığı kitaplarda yalnızca inkılâplar ile yapılan yazı değişikliği ve iletişim aracı olarak ve kavram olarak geçtiği görülmüştür. Din değeri ise kazandırılması hedeflenmeyen bir değer olarak bulunduğu kitaplarda laikliği açıklamak için verilen bir kavram olarak

geçmiştir. Bu iki değerin milli değerler içindeki önemi düşünüldüğünde kazanımlarının hedeflenmemiş olması ve somut bilgi ve örneklerine yer verilmemesinin önemli bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Bütün kitaplar göz önünde bulundurulduğunda, milli değerler her kitapta farklı oranlarda ve dönemler arasında farklılıklar gösteren bir seyir ile bulunmuştur. Milli değer dağılımlarının tüm kitaplarda dengesiz bir dağılım gösterdiği ve düşük oranlarda olduğu görülmüştür.. Kitaplarda en çok bulunan milli değerler ile en az bulunan milli değerler arasındaki oransal fark fazla bulunmuştur. Vatanseverlik, milli simgeler, kültürel mirası koruma ve geliştirme / tarihsel mirasa duyarlılık ve millet değerleri daha fazla bulunurken; devlet, bağımsızlık, bayrak sevgisi ve ulusal güvenlik değerlerinin daha düşük oranlarda bulunan değerler olduğu sonucuna varılmıştır. Kahramanlık, barış, dil ve din değerleri ise kitaplarda hiç bulunmayan ya da en az oranlarda bulunan değerleri oluşturmuştur. Kitaplarda yoğunlukla yer alan değerlerin teorik kapsamda vurgulandığı, pratik uygulamaların göz ardı edildiği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte bu değerlerden vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme / tarihsel mirasa duyarlılık değerleri bir bütünlük içinde yer alırken; bayrak sevgisi ve milli simgeler değerleri de aynı şekilde bir bütünlük içinde iç içe yer alan değerler olmuştur. Özetle; kitapta eşit dağılım göstermeyen milli değerlerin de arasındaki oransal farklılığın eşit hale getirilmesinin ve somut örneklerle desteklenmesinin bu değerlerin kazanımı açısından gereklilik olduğu sonucuna varılmıştır.

5.2. Öneriler

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara göre önerilere yer verilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Değerler Eğitimi her alan ve kademedede hedeflenebilecek düzeyde kapsamı çok geniş bir konudur. Bu nedenle değerler eğitimi araştırmaları daha geniş bir kapsamda ele alınmalıdır.
2. Eğitim ve öğretim programları tekrar gözden geçirilmeli ve değerler eğitiminin de hedeflendiği programlar oluşturulmalıdır.
3. Türk milli eğitiminin genel amaçlarında yer alan değerler Hayat Bilgisi ders kitaplarında yaygınlaştırılmalıdır.
4. Hayat Bilgisi ders kitaplarında; değerlere yönelik kazanımlar “Değerler Eğitimi” kapsamında ele alınmalıdır.
5. Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki metinlerin değer kavramlarını içermesi ve somut örnekler ile desteklenmesi sağlanmalıdır.
6. Öğrencilerin gelişim seviyeleri dikkate alınarak değerler etkinliklerin, uygulamalı ödev ve projelerin kapsamında ele alınmalıdır.
7. Hayat Bilgisi ders kitaplarında, sosyal değerler ve ahlâklı/erdemli olma değeri daha geniş kapsamda ele alınmalıdır.
8. Güvenilir olmak, doğruluk ve dürüstlük değerlerine Hayat Bilgisi ders kitaplarında daha çok yer ayrılmalıdır.
9. Değerlerin kazanımı Hayat Bilgisi ders kitapları ile sınırlı kalmamalı, diğer ders kitaplarında da yer alması sağlanmalıdır.

BÖLÜM VI

KAYNAKÇA

- Acar, D. (2006). *1962 ve 2005 yılları arası Hayat Bilgisi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Atatürk Kavramının İçerik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Açıkgöz, K. Ü. (2003). *Aktif Öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası.
- Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Savaş.
- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi* 1(1),7-18.
- Akbal, Y. (2009). *1998 ve 2004 İlköğretim programlarına göre hazırlanan hayat bilgisi ders kitaplarının içerik ve kullanılabilirlik açılarından karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2006, 14-16 Nisan). *Yeni İlköğretim Programlarının Değer Eğitimi Boyutunun İncelenmesi*. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi'nde sunulmuş bildiri. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Bildiri Kitabı. 2. Cilt. 288-293. Ankara: Kök.
- Akbaş, O. (2009). İlköğretim okullarında görevli branş öğretmenlerinin değer eğitimi yaparken kullandıkları etkinlikler: 2004 ve 2007 yıllarına ilişkin bir karşılaştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 403-414.

- Akbulut, S. (2007). *İlköğretim 1. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının içerik bakımından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akın, B. İ. (2007). *2005-2006 öğretim yılı ilköğretim okulları hayat bilgisi ders kitaplarının pedagojik açıdan değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Akinoğlu, O. (2004). Hayat Bilgisi ve Hayat Bilgisi Öğretimi. Öztürk, C. & Dilek, D. (Editörler), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* kitabı içinde (s. 2-11). 4. Baskı, Ankara: Pegem A.
- Akpınar, S. (2009). *Girişimciliğin temel bilgileri*. İzmit: Umuttepe.
- Aktaş, Ş. (1990). Milli Kültürümüzdeki Dağınıklık Üzerine. *II. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı. 3(1), 15-18.
- Akyüz, Y. (2003). *Türkiye’de İlköğretim (Dünü, Bugünü, Yarını)*. Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü. İstanbul: Millî Eğitim.
- Akyüz, Y. (2010). *Türk eğitim tarihi*. (Gözden Geçirilmiş 17. Baskı). Ankara: Pegem A.
- Altıntaş, R. (2011). *Mevlana’nın Eserlerinde Adalet Erdemi*. 3. Uluslararası Eğitimde Kalite Kongresi’nde sunulmuş bildiri, Konya.
- Aral, A. (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı’nın hazırladığı 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Arslan, Ş. Z. & Yaşar, F. T. (2007). Yükselen değer kavramı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Değerler Eğitim Merkezi Dergisi*. (1), 8-11.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(3), 121-144.
- Aydın, M. (2011). Değerler, İşlevleri ve Ahlak. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19), 39-45.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda değerler eğitimi, *Eğitime Bakış*. 6(18), 16-19.
- Bacanlı, H. (2004). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel.
- Bacanlı, H. (2005). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. (2. Baskı). Ankara: Nobel.
- Bacanlı, H. (2011). Değer, Değer midir?, *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19), 18-21.

- Bahçe, A. (2010). *Hayat Bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı.
- Başaran, F. (1992). Üniversite eğitim süresi içinde öğrencilerin değer tercih sıralamalarında değişme. Bayraktar, R. & Dağ, İ. (Editörler), "*VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları (22-25 Eylül 1992)*" kitabı içinde. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Başaran, İ. E. (1996). *Türkiye Eğitim Sistemi*. Ankara: Yargıcı.
- Başaran, İ. E. (2005). *Eğitim Psikolojisi: Gelişim, Öğrenme ve Ortam*. Ankara: Nobel.
- Baştürk, M. (2005). Ders kitaplarının tarihçesi. Özcan Demirel & Kasım Kiroğlu (Ed.), *Konu alanı ders kitabı incelemesi* içinde (s. 13-36). Ankara: Pegem.
- Baysal, Z. N. (2007). Hayat Bilgisi: Toplumsal ve doğal yaşama bütüncül bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi: Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. (s. 2-19). Ankara: Pegem.
- Binbaşıoğlu, C. (1988). Çocuk düşüncesinin özelliği ve hayat bilgisi dersi: I. *Öğretmen Dünyası Dergisi*, 9(107), 11-13.
- Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye 'de eğitim bilimleri tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Binbaşıoğlu, C. (1999). *Cumhuriyet dönemi eğitim bilimleri tarihi*. Ankara: Tekışık.
- Binbaşıoğlu, C. (2003). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel.
- Binbaşıoğlu, C. (2009). *Başlangıçtan Günümüze "Türk Eğitim Tarihi"*. Ankara: Anı.
- Bolat, Y. (2011). *Gazi üniversitesi meslek yüksek okulu öğrencilerinin sosyal değerlere bakışları*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Büyükalın Filiz, S. (2006). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. M. Çağatay Özdemir (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (s. 1-25). Ankara: Ekinoks.
- Büyükkaragöz, S. & Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2(3). 353-365.

- Çavdarıcı, M. (2002). *Türkiye’de sosyal değerlerin aşınması ve kültür sömürgeciliği*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çelikkaya, H. (1998). *Fonksiyonel eğitim sosyolojisi*. (Gözden Geçirilmiş İlaveli 2.Baskı). İstanbul: Alfa.
- Dağlı, R. Ç. (1995, Mayıs). *Eğitimde hoşgörü*. İnayet Pehlivan (Hrz.), Hoşgörü ve Eğitim Toplantısı’nda sunulmuş bildiri (s.39-46). UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ortak Yayın, Ankara.
- Demir, Ö. & Mustafa, A. (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi.
- Demirel, Ö. & Kiroğlu, K. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem.
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dilmaç, B. (2012). *İnsanca Değerler Eğitimi*. (2. Baskı). Ankara: Pegem A.
- Dilmaç, B. & Ulusoy, K. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem A.
- Doğan, H. (1997). *Eğitimde program ve öğretim tasarımı*. Ankara: Önder.
- Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji, kuramlar ve sorunlar*. Ankara: Pegem.
- Doğanay, A. & Seggie, N. F. & Caner, A. (2012). Değerler eğitiminde örnek bir proje: Avrupa değerler eğitimi projesi. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 73-86.
- Dönmez, C. & Yazıcı, K. (2008). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi*. Ankara: Nobel.
- Duman, T. & Karakaya, N. & Yavuz, N. (2001). *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Gündüz.
- Duman, T. & Çakmak, M. (2011). Ders Kitaplarının Nitelikleri. Leylâ Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* kitabı içinde (s. 17-32). Ankara: Nobel.
- Erdem, A.R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(4).

- Eren, C. & Gören, Ç. G. (2001). *İlköğretim Hayat Bilgisi 2 Ders Kitabı*. İstanbul: Cemre.
- Eren, C. & Gören, Ç. G. (2001). *İlköğretim Hayat Bilgisi 3 Ders Kitabı*. İstanbul: Cemre.
- Eren, Ö. E. & Doğan, N. C. (2011). *İlköğretim Hayat Bilgisi 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (1. Kitap)*. Ankara: Evren.
- Eren, Ö. E. & Doğan, N. C. (2011). *İlköğretim Hayat Bilgisi 3 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (2. Kitap)*. Ankara: Evren.
- Erkal, M. (1997). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*. (Genişletilmiş 8. Basım). İstanbul: Der.
- Ergün, M. (2011). *Eğitim Felsefesi*. (3. Baskı) Ankara: Pegem A.
- Ergin, M. (2000). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Gelişli, Y. (2005). *Türkiye’de ilköğretimin gelişimi - programlar-uygulamalar - sayısal gelişmeler*. Ankara: Sistem.
- Gelişli, Y. (2006). Eğitimin İşlevleri. M. Çağatay Özdemir (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* içinde (s.261-285). Ankara: Ekinoks.
- Gelişli, Y. & Okur, A. & Cuma, S. (2009). İlköğretim 6. Sınıf teknoloji ve tasarım dersi programının öğretmen görüşlerine ile değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, (24), 67-80.
- Gelişli, Y. (2013). Çocuk dergilerinde milli kimlik ile ilgili değerlerin sunuluşu. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 82-96.
- Gündüz, M. (2005). *Ahlak Sosyolojisi*. Ankara: Anı.
- Güngör, E. (1997). *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (2007). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, S. (2010). İlköğretim hayat bilgisi dersi ders ve öğrenci çalışma kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35(156), 84-95.
- İnal, K. (1998). *Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler “27 Mayıs ve 12 Eylül Askerî Müdahale Dönemlerine İlişkin Bir İnceleme”*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- İnal, K. (2004). *Eğitim ve İktidar: Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Eğilimler*. Ankara: Ütopya.
- İşgüden, B. (2007). *Sosyal ve kültürel değerlerin muhasebe meslek etiği üzerine etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kabapınar, Y. (2007). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Maya.
- Kafesoğlu, İ. (2013). *Türk Milli Kültürü*. (35. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kalaycı, N. (2004). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim: hükümet programları ve uygulamalar*. İstanbul: MEB.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye’de değerler ve doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Kaplan, M. (2005). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. (Geliştirilmiş 11. Baskı). Ankara: Tekışık.
- Karakaya, T. (2013). Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Etik Değerlere Kritik Bir Yaklaşım – Sorunlar ve Çözümler -. Kaymakcan, R. & Kenan, S. & Hökelekli, H. & Arslan, Z. Ş. & Zengin, M. (Editörler), “*Değerler ve Eğitimi*” *Uluslararası Sempozyumu (26-28 Kasım 2004)* kitabı içinde (203-214). İstanbul: DEM.
- Kaya, S. (2009). *Hayat Bilgisi öğretim programındaki duyuşsal yoğunluklu kazanımların değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Kaymakcan, R. (2013). Bir Değer Olarak Hoşgörü ve Eğitimi. Kaymakcan, R. & Kenan, S. & Hökelekli, H. & Arslan, Z. Ş. & Zengin, M. (Editörler), “*Değerler ve Eğitimi*” *Uluslararası Sempozyumu (26-28 Kasım 2004)* kitabı içinde (515-531). İstanbul: DEM.
- Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2014). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: DEM.
- Kenres, S. S. (1955). *İlkokulların İkinci Sınıflarına Hayat Bilgisi Kitabı*. İstanbul: Yeni.
- Kenres, S. S. (1955). *İlkokulların Üçüncü Sınıflarına Hayat Bilgisi Kitabı*. İstanbul: Yeni.
- Keser, H. (2004). İlköğretim 4.sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 261-280.

- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koca, A. İ. (2009). *Üniversite öğrencilerinin değerleri ve bireysel özellikleri ile kariyer tercihleri arasındaki ilişki: Çukurova Üniversitesi’nde bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Köknel, Ö. (2007). *Çatışan Değerlerimiz: Aileden Topluma, Politikadan İnançlara, Sevgiden Aşka Kadar*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kösoğlu, N. (2012). *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler: Kültür, Tarih ve Türk Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kılıç, A. & Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem A.
- Kurtoğlu, A. (2009). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarının sosyal kavramlar açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kuşdil, M. E. & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Küçükahmet, L. (2004). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. Ankara: Nobel.
- Küçükahmet, L. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Ankara: Nobel.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1948). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1968). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1995). Ders kitapları yönetmeliği. *MEB Tebliğler Dergisi*, 58 (2434). Ankara: MEB.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2009). *İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi öğretimi ve kılavuzu*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). *İlk Ders Genelgesi: 2010/53(Sayı:B.08.0.TTK.0.72.02.00)*.https://docs.google.com/folderview?id=0B3q04ArEN9ikY2I3YTA4ZjEtM2M3Yi00YWVjLTk3ZTEtODM4ZTgyOGM0YjZi&usp=drive_web&hl=tr sayfasından erişilmiştir.

- Narman, B. (2011). *İlköğretim hayat bilgisi ders programında yer alan duyuşsal kavramların gelişim, program ve beceri açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Nirun, N. & Özönder, M.C. (1990). Türk sosyo-kültür yapısı içinde âdetler, örfler, görenekler, gelenekler. *Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Ortaylı, İ. (1993). Ders kitabından tarih nasıl öğrenilir. *Bilim ve Sanat, Aylık Kültür Dergisi, Ekim, 7*.
- Özbay, M. (2002, Şubat). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretimi. *Türk Dili*, (602), 112-120.
- Özbay, M. (2006). *Türkçe özel öğretim yöntemleri I*. Ankara: Öncü.
- Özbudun, E. (1997). Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu. Nuri Bilgin (Ed.), *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik* kitabı içinde (s. 63-70). İstanbul: Bağlam.
- Özçelik, D. A. (2010). *Eğitim programları ve öğretim*. (2.Baskı). Ankara: Pegem A.
- Özdemir, A. & Çınar, F. (2012). *İlköğretim Hayat Bilgisi 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (1. Kitap)*. Ankara: Saray.
- Özdemir, A. & Çınar, F. (2012). *İlköğretim Hayat Bilgisi 2 Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (2. Kitap)*. Ankara: Saray.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1(3)*, 217-239.
- Özkartal, M. (2009). *İlköğretim sanat etkinlikleri dersinde Dede Korkut Destanı'nın milli değerlerin kazanılmasına etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özlem, D. (2002). Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznelcilik/Rölativizm Tartışması Üzerine. Şahabettin Yalçın (Ed.) *Bilgi ve Değer Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Vadi.
- Öztürk, M. (2007). *Öğretimi planlama-uygulama ve değerlendirme*. (Geliştirilmiş 2. Baskı). Ankara: Bizim Büro.
- Püsküllüoğlu, A. (1994). *Arkadaş Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş.

- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: düşük ve yüksek “okul yaşam kalitesi”ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim öğrenme ve öğretim: kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gazi.
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve toplum bilimleri terimleri: ansiklopedik sosyal bilimler sözlüğü*. İstanbul: Değişim.
- Sezer, Ö. (2005). *İlköğretim I. Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Değerlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Soykan, Ö. N. (2013). Genel Geçer Bir Ahlâk Olanaklı mıdır?. Kaymakcan, R. & Kenan, S. & Hökelekli, H. & Arslan, Z. Ş. & Zengin, M. (Editörler), “*Değerler ve Eğitimi*” *Uluslararası Sempozyumu (26-28 Kasım 2004)* kitabı içinde (45-54). İstanbul: DEM.
- Sönmez, V. (2010). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. (Yenilenmiş 6. Baskı). Ankara: Anı.
- Sönmez, V. & Alacapınar, F. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. (1. Baskı). Ankara: Anı.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Geliştirilmiş 6. Baskı). Ankara: Seçkin.
- T.C. MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü, (2003). *Türkiye’de İlköğretim (Dünü, Bugünü, Yarını)*. İstanbul: Milli Eğitim.
- T.C. Yükseköğretim Kurulu. (Şubat, 2007). *Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi*. Ankara: YÖK.
- TDK, (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

- Tertemiz, N. & Ercan, L. & Kayabaşı, Y. (2011). Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi. Leylâ Küçükahmet (Ed.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* kitabı içinde (s. 34-66). Ankara: Nobel.
- Tezcan, M. (1987). *Kültür ve Kişilik*. Ankara: Bilim.
- Tural, S. (1992). *Kültürel kimlik üzerine düşünceler*. Ankara: Ecdad.
- Turan, M. (2009). *1950 ile 1960 yılları arasında ortaokul tarih dersi kitaplarında yer alan milli kimlik kavramının içerik analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türkdoğan, O. (2005). *Türk Ulus-Devlet Kimliği*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, (1936). *İlkokul Programı*. İstanbul: Devlet.
- Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü. 03. 05. 2013 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Uğur, T. (2006). *2005 İlköğretim 1., 2. ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri (Uşak ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Ul, F. & Öztürk, B. (1969). *(İlkokullar İçin) Yeni Hayat Bilgisi İlkokul Sınıf: 2*. İstanbul: Ulun.
- Ul, F. & Öztürk, B. (1969). *(İlkokullar İçin) Yeni Hayat Bilgisi İlkokul Sınıf: 3*. İstanbul: Ulun.
- Uluçınar, U. (2012). *Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin demokratik değerlerini yordama düzeyi*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ulusoy, K. (2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ülken, H. Z. (1965). *Değerler, kültür ve sanat*. İstanbul: Kâğıt ve Basım İşleri.
- Ünal, C. (1981). *Genel tutumların veya değerlerin psikolojisi üzerine bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Varış, F. (1991). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Varış, F. (1998). *Eğitimde program geliştirme "teori ve teknikler"*. İstanbul: Alkım.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi: eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Akçağ.
- Yalar, T. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme*. Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (19), 499-522.
- Yılmaz, A. (1994). *Etnik Ayrımcılık: Türkiye, İngiltere, Fransa, İspanya*. Ankara: Vadi.
- Yücel, A. (1993). *İyi Vatandaş İyi İnsan*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

GAZİ GELECEKTİR..